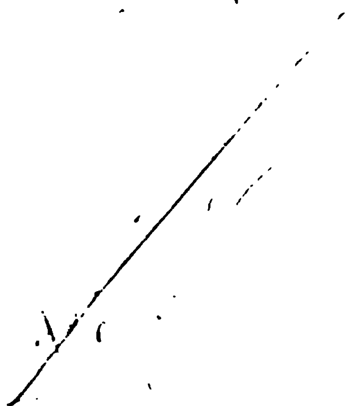

VE RI
TAS

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

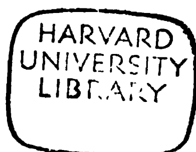
ROČNÍK X — DÍL I

1880

V PRAZE

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA — NÁKLADEM VLASTNÍM

1880

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

Obsah dílu prvního.

R. 1880. Čís. 1.

OSVĚTA

1871—1879.

Sepsal

dr. Vilém Gabler.

Po tak dlouhá léta již jest Rakousko předmětem Bismarckovské politiky, že nikomu nemůže býti s podivením, když se během toho času po druhé opakuje pokus, aby říše, zaujímavší povždy čestné místo v řadě velmocí evropských, byla z takového postavení opět vymaněna i přivedena k prvější samostatnosti a k úplnému ovládání svého zvláštního politického života.

První takový pokus učinil hrabě Hohenwart r. 1871, hrabě Taaffe právě teď činí druhý. Proč tu nepočítáme onen pokus, který nejdříve předsevzal hrabě Belcredi, bude na svém místě viděti.

Ukázati, kterou cestou Rakousko dostalo se do řečeného postavení, vysvětliti, proč první pokus, z něho je vymaniti, se nepodařil, a proč nyní jsou příznivější naděje v dobrý zdar pokusu druhého, dokázati konečně, že Rakousko má v Evropě veledůležitou úlohu kulturní, kterou vykonati má v interesu vzdělanosti evropské, a že na této úloze zakládá se netoliko oprávněnost jeho existence ale i oprávněnost jeho politické samostatnosti: to jest předmětem a účelem tohoto pojednání.

Připomínáme jen mimochodem, že všelicos by se bylo stalo zcela jinak, kdy by ředitelé zahraničné politiky rakouské nebyli r. 1854 spatřovali vrchol moudrosti politické v tom, z líce na rub převrátiti všeobecně platné zákony lidské mravnosti, a nebyli v úžas uvedli Evropu svou nevděčností k Rusku. Kdy by bylo Rakousko tehdáž bývalo tak moudré jako Prusko, kdy by bylo hledělo též zachovati svou neutralitu, zajisté leccos, co později stalo se možným, bylo by zůstalo nemožným, snad již události r. 1859.

Zúmysla nepouštíme se do žádných, bez toho již zbytečných kombinací a žalob, a konstatujeme toliko, že porážkou, jižto Rakousko r. 1859 utrpělo v Italii, smutná doba policejní autokracie svobodného pána Kempena z Fichtenstammu přivedena byla k neslavnému konci.

Kempenovou úlohou bylo udusiti a vyhubiti v Rakousku duch revoluční. Kempen byl poctivý, nad míru svědomitý, nezištnou oddaností a neoblomnou věrností k svému císaři a pánu vynikající muž, z něhož ne vrozená zloba nýbrž úzkostlivá svědomitost u vykonávání uložených mu povinností učinila samovolného autokrata. Avšak Kempen nebyl státníkem, v jeho duchu nezrodila se žádná velká myšlenka, jeho vladaření skládalo se ze samých malicherností a rozbíhalo se v samých malichernostech. Malicherné větření, zapisování a stíhání demokratů považoval za vrchol věhlasnosti státnické, a mělli ve svém archivu pohromadě ze všech končin monarchie a bůh sám ví jakými lidmi podané zprávy o chování všech z demokratického smýšlení podezřívaných osob, mělli vedle takových úředních seznamů ještě svůj tajný seznam zvláště podezřelých revolucionářů a demokratů, jehožto obsah co osobní tajemství bedlivě střehl a hlídal, mohlli pak na základě těchto svých všestranných a vše obsahujících, ačkoli z velmi kalných pramenů plynoucích vědomostí o lidech zákazem vždy neodůvodněným tu udělení nějakého úřadu zameziti, tam rozkazem rovněž neodůvodněným některého ministra přinutiti, aby ustanoveného úředníka na místě propustil: byl zcela upřímně přesvědčen, že rakouskou říši uvnitř náležitě upevňuje a před každým nebezpečenstvím dostatečně zachraňuje. Vždyť jest všeobecně známo, že Kempenova žandarmerie nebyla vlastně ničím jiným nežli dobře organisovaným sborem policejních zvědů, jimžto podávání zpráv o politickém smýšlení občanů bylo neli jedinou, zajisté hlavní věcí, a že tento sbor „svatých.“ jak úředníci posměšně je jmenovávali, byl samému úřednictvu státnímu předmětem nechuti a strachu.

Za padlým a pohřbeným systémem Kempenovým nikdo tedy v Rakousku neproléval mnoho slzí, leda onen sbor všemohoucích žandarmů, a bylli Kempen sám toho mínění, jež vyslovil, že totiž bez něho to nepůjde, a že brzy opět bude povolán na své bývalé místo, byl v této naději velice sklamán. Veškero obyvatelstvo císařství rakouského z hloubi duše opět si oddechlo, když uslyšelo radostnou zprávu, že vysvobozeno bude z jařma policejní libovlády Kempenovské. Nová doba měla začíti v dějinách rakouských; i vzpomínáno ve Vídni na to, že říše skládá se z národů rozličných a že dějiny Rakouska jsou dějinami národů těchto; vždyť právě část jednoho národu byla ztracena. Ostatní měly udržovány býti pohromadě ne již bezohledným násilím, ale stejným a nestranným plněním všech oprávněných žádostí a přání svých. Na stejné spokojenosti všech národů rakouských, ne na stejném potlačování jich mělo se zakládati nové, lepší a šťastnější Rakousko.

„Sesílená říšská rada“ byla svolána v květnu r. 1860, aby byly slyšány hlasy všech rakouských národů. Ve zprávě většiny tohoto slavného sboru — jehožto jednání důkladně studovati by ještě nyní leckterý rakouský státník mohl a měl k velikému svému prospěchu — praví se:

„Posavadní organisace mocnářství nesesílila základy obecné důvěry, alebrž mnohonásobně je zviklala. Hlavní zásady této organisace byly bez ohledu na zvláštní politickou povahu říše způsobeny toliko vlivem žalostných událostí. Avšak jen dobře pochopený a určitě naznačený vývoj této zvláštní politické povahy může utvořiti pevný základ

státu, jenžto spočívaje na velikých nutnostech politických, utvořen společným směrem dějinným svých jednotlivých zemí, sjednocen panovnickým právem nejvyšší dynastie a na základě toho práva nerozlučně a nedílně spojen, jest nyní jedním z nejdůležitějších členů v rodině evropských států jak celou řadou důležitých evropských narovnání a smluv tak opětným čestným a slavným spolupůsobením na osudy tohoto dílu světa. Na základě tohoto přesvědčení nemůže výbor spatřovati sesílení a zabezpečení svazku, jímžto spojeny jsou země rakouského mocnářství, a dostatečnou záruku jeho skutečné politické jednoty ani v nevšímání sobě historicko-politických individualit jeho jednotlivých částí, ani v jednotvárnosti jich pouze zevnější nebo v odstranění všech historických upomínek na jejich minulost. Čím živější a upřímnější jest láska jednotlivých národů rakouského mocnářství k jejich historickým a národním upomínkám a zemským řádům, čím vroucněji tato láska se spojuje s nejšlechetnějšími vlastnostmi národní povahy a s nejvznešenějšími upomínkami celé říše i jednotlivých jejích zemí: tím pevnější bude svazek, který je spojuje všechny, dovedeli moudrá a rozhodná politika v souhlas uvesti požadavky síly a jednoty říše s oprávněnými snahami jednotlivých jejích částí, dovedeli považovati a vyvinouti tyto části co životní základy celku, a celistvou říši co ochrannou moc pro trvání jednotlivých jejích částí."

„... Sesílení a zdárný vývoj mocnářství vyžaduje, aby uznány byly historicko-politické individuality jednotlivých zemí, ve kterých přirozený rozvoj a pěstování jednotlivých národností musí najíti své místo, a aby uznání toto spojeno bylo s požadavky a potřebami jednoty říšské, aby tedy na základě rovného práva všech zemí tohoto mocnářství i autonomie (samospráva) těchto zemí byla uznána a založena, i státoprávní svazek společný definitivně byl ustanoven, zabezpečen a společným sněmem zastoupen. Toto státoprávní upravení musí býti doplněno oživením a založením obecného zřízení ve smyslu upřímně míněné samosprávy. Všechna tato zařízení pak dojdou svého účelu jen tehdáž, budeli jimi zadost učiněno právním názorům a přesvědčením jednotlivých zemí tím, že by dle možnosti byla spojována s dřívějšími zemskými řády a právy, a že by byla přizpůsobena požadavkům všech k platnosti přišlých činitelů politických a společenských, že by konečně všechny ve prospěchu společné jednoty nutné jich změny svou příčinu našly právě v oněch velikých politických nutnostech, jichžto uznání žádná země tohoto mocnářství upírati nemůže."

V „sesílené říšské radě" r. 1860 zastoupeno bylo *celé Rakousko.* Že se nesešlo opět celé Rakousko v říšské radě r. 1861, toť dílem svob. pána Schmerlinga, jehožto rukám tehdáž na malé štěstí reorganisace Rakouska byla svěřena. Kterak to přišlo, nehodláme zde vykládati, a konstatujeme toliko, že svob. pán Schmerling *nebyl* členem sesílené říšské rady a že bez pochyby již proto si osoboval právo pomítati vším, co v tomto slavném sboru bylo mluveno a uzavřeno. I pomítal tím tak důkladně, že Rakousko přes Frankfurt dovedl až k Sadové. Císařský diplom z 20. října 1860 jest ještě psán v duchu porad a uzavření sesílené říšské rady a I. článek tohoto diplomu významným způsobem klade důraz na samosprávu jednotlivých zemí, ant zní: „Právo zá-

kony dávati, měniti a rušiti, bude Námi a Našimi nástupci vykonáváno toliko spolupůsobením zákonně svolaných *sněmů*, a dle potřeby říšské rady, do které pošle každý sněm Námi ustanovený počet členů."

Schmerling byl rakouským státním ministrem jmenován císařským dekretem dne 13. prosince 1860, a zároveň bylo jemu svěřeno provedení nové ústavy, diplomem říjnovým v základních rysech naznačené.

Číslo 48 Wiener Zeitungu ze středy 27. února 1861 přineslo jeho elaboráty. „Neúřední část" tohoto čísla obsahuje jakési zdůvodnění, v němž doznívají ještě myšlenky ze skutečně rakouského programu sesílené říšské rady, kteréžto myšlenky však v úřední části t. j. v uveřejněných tam státních zákonech pro říšskou radu a pro rozličné sněmy zemské nenacházejí žádného ohlasu. V oné neúřední části praví se totiž: „Císař chce obnovení a zabezpečení státoprávního svazku monarchie založiti na institucích, které by *stejným způsobem* vyhověly národní povaze rozličných národů na jedné straně, a na druhé též požadavkům historicky oprávněné jednoty říše — na institucích, kterými by zároveň slavně uznány byly vyšší zákony svobody a humanity, jichž genius vznášeje se nad různostmi národními národy smiřuje . . . Rakousko jsouc mezi rodinnými sídly evropských kmenů tak postaveno, že značná část každého bydlí na jeho území, a to ne tak, aby určitou čarou oddělena byla od jiné, alebrž v nerozlučném zauzlení všech, — *Rakousko takové nezdá se býti povoláno ku provedení tuhé vládní centralisace*, jelikož k tomu vždy potřebí jest centralisované hierarchie *úřednictva, jež užívati může jenom jediného jazyka*, čemuž se protivuje rozmanitost řečí rakouských národů. Musíli se tedy odstraniti každá myšlenka na přehnanou centralisaci, *nezbývá nic jiného, nežli provesti systém samosprávy v celé dokonalosti*, a bdíti toliko nad tím, aby se slušné meze zachovávaly, aby se zákony vykonávaly a aby se zamezovala všechna libovůle národních majorit proti minoritám. Jelikož pak již *nebude třeba vysílati na všechny strany administrativné úřednictvo v jedné a téže řeči vycvičené, kteréžto z pohodlnosti rádo vždy užívá jen této jediné řeči:* zajisté sama sebou odpadne každá obava, že by snad ten neb onen jazyk národní nepřišel k náležité platnosti."

Tyto v neúřední části Wiener Zeitungu vedle únorovky uveřejněné myšlenky byly takořka posledními vzdechy regeneračního systému Rakouska, kterýžto systém na začátku r. 1861 již úplně byl stranou odložen.

Dva systémy obmýšlející reorganisaci císařství rakouského (jež po nešťastném roce 1859 za nutnou byla uznávána) stály r. 1860 dosti příkře proti sobě. Jeden, zastoupen a naznačen jsa pravým rakouským smýšlením a patriotismem sesílené říšské rady, chtěl nové a v sobě ustálené Rakousko založiti na spokojenosti všech národů rakouských, a v uspokojení všech těchto národů spatřoval nejvyšší úkol státu, jeho vznešené kulturní poslání a bezpečné zřídlo jeho síly a zdárného vývoje. Vnitřní politika stála při tomto systému patrně nad politikou zevnější. Druhý systém vycházel z myšlenky, že ztráta utrpěná na jihu musí býti nahrazena upevněním a rozšířením moci rakouské na severu, t. j. panství v Italii ztracené mělo býti nahrazeno pojištěnou nadvládou

v německém bundu. Při tomto systému byla tedy vnitřní politika podřízena politice zevnější; vnitřní konsolidování říše nebylo tu již účelem samostatným, alebrž pouhým prostředkem k dosažení účelu jiného, pouhou pomůckou k dosažení hlavního účelu politiky zevnější.

Odporem německé dlouho vypověstovávané byrokracie a jinými ještě živly byl první systém odstraněn, povoláním p. Schmerlinga bylo vítězství systému druhého veřejně prohlášeno, a třeba Schmerling nebyl vynálezcem, nýbrž jen vykonavatelem tohoto druhého systému, zajisté mu nečiníme velikou křivdu, nazýváme-li tuto soustavu jeho jmenem, vždyť on až posud se statečností lepšího předmětu hodnou hájí tuto druhou soustavu proti první.

Schmerlingova soustava skládá se z těchto hlavních myšlenek: Cílem jejím jest hegemonie Rakouska v Německu. Běží mu tedy hlavně o to, aby se Rakousko předně Německu a pak i ostatní Evropě ukazovalo pokud možná co stát německý, aby tedy všichni neněmečtí národové Rakouska pokud možná uváděni byli do pozadí, a jenom Němci se tu objevovali v popředí nového veřejného a ústavního života státního. Zachování německé byrokracie stává se tedy systému tomu věcí nutnou, a docílení německých většin na sněmích zemských jest hlavním úkolem všech volebních řádů. Jelikož není tak snadno na společném sněmu celého mocnářství docíliti většiny německé, vidí se myšlenka jakéhosi ústavního dualismu býti jediným prostředkem, aby alespoň na „užší radě říšské“ (engerer Reichsrath) pojištěna byla většina německá. Naproti tomu je pak vše to, co v „sesílené říšské radě“ bylo mluveno a uzavřeno o uspokojení všech národů rakouských, docela vedlejší věcí, nebo lépe řečeno: všichni neněmečtí národové rakouští jsou vlastně pro tento systém závadou. Tento systém neuznal tedy v mocnářství jiného úkolu státního, jiného kulturního povolání Rakouska nežli zařízení německé hegemonie nade všemi neněmeckými národy říše.

Schmerling nedosáhl svým systémem onoho hlavního cíle, který si byl vytknul; Rakousko musilo hemegonii v Německu postoupiti Prusku; avšak Schmerling svým systémem utvořil v Rakousku poměry, ve kterých vnitřní definitivné konsolidování říše stává se nyní úlohou nad míru obtížnou.

Léta 1863—1866 nejsou velmi slavna v dějinách rakouských, a p. Schmerling, který v těchto letech byl hlavním ředitelem rakouské politiky, mohl by po tak ohromném nezdaru svých plánů nyní býti mnohem nesmělejším, nežli jest. Sněm německých knížat r. 1863 mohl buditi veliké naděje pouze u lidí, jižto neviděli, že Prusko na nic jiného nemyslí, než učiniti ze svého vojska první armádu evropskou. Dr. Busch praví bez obalu, že již r. 1864 bylo Rakousko „Bismarckem nechtíc vzato do vlečného lana;“ *) naši šli spolu do Šlesvika a Holšteina i pomáhali dobyti těchto zemí pro Prusko, avšak neviděli, kterak Dreysovy zadovky dělají mnohem lepší dílo nežli staré pušky rakouské. Hádka o dobytý Šlesvik a Holštein konečně dle plánu Bismarckova vedla k válce mezi oběma vítězi. Válka ta nebyla snad ze strany

*) Neue Tagebuchblätter, p. 246.

rakouské tak dobře vedena, jak mohla býti,*) Bismarck hrál zajisté touto válkou velmi odvážné va banque: ale válka skončila se tak rozhodným vítězstvím Pruska, že celistvost říše rakouské mohla býti zachráněna toliko cizím zakročením.

Mohlo by se mysliti, že po r. 1866 mnohem více nežli po r. 1859 měla v Rakousku nastati doba příznivá vzniku a vývoji skutečně rakouské vnitřní politiky, že po tak úplném nezdaru Schmerlingově měl opět vstoupiti do popředí systém naznačený sesílenou říšskou radou. Avšak nebylo tomu tak; příznivých poměrů tehdejších nebylo užito k obratu v politice vnitřní, a pokus takového obratu učiněn teprvé, když se poměry staly opět velmi nepříznivými. Vlastně byl pokus obratu v politice vnitřní učiněn již v červenci r. 1865 po odstoupení Schmerlingově; avšak ten je pouhé politické kuriosum: hrabě Richard Belcredi musil nechtě jísti, co Schmerling nadrobil. Těžko bylo měniti vnitřní politiku Rakouska pevně již utkvělého na vlečném laně Bismarckově. Úlohou ministerstva Belcrediova, a to úlohou bezděčnou bylo jenom, uchlácholiti nepokojné národy rakouské a zvýšiti tak brannou moc státu pro nastávající válku s Pruskem. Kdy by bylo Rakousko zvítězilo, bylo by se dost možná Belcredimu řeklo: „Mouřenín učinil svou povinnost, mouřenín může jíti.“ Po porážce Rakouska stala se činnost ministerstva Belcrediova úplně bezpředmětnou vůči zcela nové politické situaci, jejímž jádrem nyní byla tvořící se koalice protipruská.

Císař Napoleon III. zdál se býti ještě r. 1866 representantem Napoleonské všemohoucnosti, ale v skutku byl tehdy již jen malým synovcem svého velikého strýce. Bismarck lichotil jeho marnivosti až do r. 1866; po šťastném zdaru své hazardní politiky již se ho nebál, a co kancléř severoněmeckého spolku velmi klidně se na to díval, kterak hrabě Beust — jeho starý odpůrce v Sasku, a nyní jeho zjevný protivník co říšský kancléř v Rakousku — vynasnažoval se svařiti z jedné polovice Rakouska a ze tří jihoněmeckých států pomocí Napoleona III. mocnou protiváhu plánův Bismarckových.

Opět musilo se v Rakousku všechno podříditi těmto záměrům politiky zevnější: mocnářství rakouské bylo r. 1867 definitivně roztrženo na dvě polovice. Aby se odloučili Maďaři od Německa, jehožto spojenci by se r. 1866 málem byli stali, dána jim neobmezená hegemonie nade všemi nemaďarskými národy v jedné polovici říše, kdežto se v druhé polovici bedlivě pěstovalo nadvládí Němců, aby se s touto „německou“ polovicí Rakouska spojiti mohla aspoň polovice Německa. Bismarck, maje uzavřené defensivní a offensivní alliance s Bavorskem, Würtemberskem a Badenskem proti všem, kteří by se chtěli protiviti jeho dalším plánům (úplnému sjednocení Německa pod vůdcovstvím Pruska), a pečlivě pěstuje přátelství Ruska, díval se zcela klidně na všechny tyto přípravy.

V Rakousku nadešel nyní nejvyšší rozkvět *„liberalismu.“* V jedné polovici byl německý, v druhé maďarský, v skutku byl vlastně tentýž

*) Bismarck psal ze Sichrova 1. července 1866 své manželce: „Opustivše dnes Liberec, přibyli jsme sem, a nevíme ještě, zůstanemeli zde či v Turnově. Celá cesta byla nebezpečná; Rakušané mohli včera zajmouti krále a nás všechny, kdy by byli vyslali jízdu od Litoměřic.“

tu i tam. Tu i tam objevil se tentýž nedostatek skutečné svobodomyslnosti, t. j. skutečného smyslu pro svobodu jiných, tu i tam liberalismus znamenal tutéž pánovitost, tutéž snahu vykořistiti dobyté panství ku svému vlastnímu hmotnému prospěchu. Není to středověké panství privilegovaných stavů, jest to moderní panství privilegovaných kmenů; středověké misera contribuens plebs železné doby rytířské přeloženo jest na novověký jazyk konstituční, a podobně tak, jako tehdáž zakládalo se panství stavů vyšších na přirozené prý podřízenosti společenské stavů nižších, nyní zakládalo se panství kmenů privilegovaných na přirozené prý podřízenosti kmenů „nižších," jako by se řeklo, ku porobě stvořených. Křesťanská morálka a její hlavní zákon: „Co nechceš, aby jiný činil tobě, nečiň ty jemu," nemohly vaditi, neb tento modní „liberalismus" vůbec nemá žádného náboženství; jemu pravým základem praktického života jest samospasitelný materialismus a zlatá theorie „boje o život." Toť prý jediný pravý princip všeho lidského žití, a z něho zcela přirozeně plynou zlatá pravidla: Jen kdo sám jí, tloustne a — après nous le déluge! Obětovnost a šlechetnost nejsou prý než pouhou obmezeností, velikomyslnost jest vlastně hloupostí, zdravý egoismus t. j. pořádné sobectví musí býti hlavním pravidlem všeho lidského jednání. Nuž tedy, vy páni, pokryvše se pohodlným a pyšným pláštěm liberalismu obohacujte se, kde a jak můžete, berte, kde se co bráti dá, i nebojte se ničeho jiného než kriminálu. A proč kriminálu? K čemu vůbec kriminál pro lidi, kteří nedělají nic jiného nežli že ve skutek uvádějí „pravý princip" všeho lidského žití, kteří se toliko řídí dle pravidel „zdravého egoismu?" *)

Zvláštního rázu dodávaly tomu modnímu lžiliberalismu tak nazvané zákony konfesionelní. Hlavním účelem při tom bylo, získati veřejné mínění. Všeobecné rozmrzelosti nad nevčasným jednáním Římské kurie použito k útokům na církev katolickou; hlavní účel panující liberální strany při všech těch zákonech byl jeden a tentýž, aby se totiž laciným spůsobem stala populární. Proti panovačnosti Římské kurie bojovalo se udatně, a vlastní pánovitosti hověno beze všeho ostychu; na všeobecně neoblíbené jezuity láno zvučnými frásemi vždy nejvíce, když běželo o to, aby veřejné mínění nezačalo přemýšleti, kterak 46 členů říšské rady zastává neméně nežli 125 míst ve správních radách a zdali jest hlavní úlohou zástupce lidu, užívati svého postavení jenom k naplnění svých vlastních kapes.

Mezi tím co říšský kancléř Beust jen stěží pokračoval ve své zakryté hře proti záměrům Bismarckovým, skutečné rakouská státní myšlenka sesílené říšské rady z r. 1860 dobyla sobě platnosti až i v řadách tehdejšího ministerstva cislajtanského. Dvě strany v něm stály příkře proti sobě; 10. prosince 1869 císař obě vyzval, aby mu písemně naznačily prostředky i cesty, „kterak by se mohlo docíliti dorozumění vzhledem k ústavě a tedy doplnění říšského zastupitelstva." Většina ministrů (Giskra, Herbst, Hasner, Brestel a Plener) odevzdala své memorandum dne 18., menšina (Berger, T a a f f e, Potocki) 26. pro-

*) Pan spisovatel nám odpustí, že jsme z příčin samozřejmých na tomto místě vypustili passus, který jinak ovšem jen trpkou pravdu obsahoval.
Red.

since. Většina stála na tom, že jenom v bezohledném provedení stávající ústavy lze hledati spásu říše, a že tedy německá hierarchie a německá centralisace musí se udržeti v Cislajtanii stůj co stůj. Menšina pokládala to vše za nemožné a pravila doslovně: „Absolutní panství (německé) ústavní strany proti veškeré národní (neněmecké) oposici nedá se nikterak provesti; dorozumění s celou národní oposicí a přivedení této oposice ku společné ústavní činnosti jest nutnou potřebou.“ Menšina stávající volební řád nepřímo prohlásila za pouhý prostředek k utvoření a udržování této hegemonie německé, neboť učinila návrh, aby se vypracoval volební zákon nový (ovšem že ne více ad hoc ale na základě všeobecně platných zásad), a aby nově zvolené říšské radě byla přikázána úloha, změniti ústavu způsobem všeobecně uspokojujícím.

Avšak palčivá otázka vnitřní rakouské politiky byla již na začátku r. 1870 silně do pozadí tlačena hrozícím konfliktem mezi Francií a Německem. Císař sice ku konci r. 1870 odepřel cislajtanskému ministerstvu své svolení k zavedení přímých voleb do říšské rady, přijal demisi jeho a uložil hr. Potockému utvoření nového ministerstva: avšak to vše zůstalo bez účinku na vnitřní politiku rakouskou, pro kterou válečné události r. 1870—71 utvořily opět novou situaci.

Hrabě Bismarck beze všeho ohledu na tajné machinace Beustovy šel za svým účelem. Plánem velmi chytře promyšleným přinutil Napoleona III. k vypovědění války ještě dříve, nežli Francie připravena byla na rozhodný boj, kdežto on sám byl k němu učinil přípravy nejdůkladnější. R. 1870 věděl, že branná moc národu německého počtem svým daleko převyšuje brannou moc francouzskou; veřejný tisk německý byl v jeho rukou a on uměl ho užiti k tomu, aby národní vědomí lidu německého rozplameněno bylo ve válečné nadšení proti „dědičnému nepříteli;“ on lépe nežli Napoleon III. věděl, že jižní Německo nebude státi proti němu na straně francouzské, také velmi dobře věděl, že věrné Rusko mu bude krýti záda a držeti v šachu váhavé Rakousko. A vítězství německých zbraní převýšilo jeho nejsmělejší očekávání, porážka Francie byla bezpříkladně rozhodná. V bývalé residenci králů francouzských, ve slavném Versaillu pruský král prohlášen co Vilém I. za císaře německého, a jistý žert hraběte Bismarcka téměř frivolní svědčí právě jenom o bujné radosti šťastného vítěze.*)

Skvělé vítězství německého vojska za přirozený následek mělo rychlé stoupání národního vědomí v německém lidu, a zvýšenou národní hrdost německou bylo brzy cítiti i za hranicemi sjednocené německé říše. Francouzové se po vítězstvích Napoleona I. nazývali „prvním národem evropským,“ Němci brali sobě totéž právo po tak rozhodném vítězství nad Francouzi. Bráti podíl na této cti a slávě svých soukmenovců bylo též přáním všech Němců, kteří ještě stáli mimo tak slavně

*) Ke dni 21. ledna 1871 vypravuje dr. Busch: „Rozmluva přešla pak v učené pojednání o rozdílu mezi tituly německý císař a císař německé říše a mluvilo se též o možnosti císaře Němců. Když se o tom nějakou chvíli rokovalo, zeptal se chef (Bismarck), který až potud mlčky byl poslouchal: Ví někdo z pánů, jak se latinsky říká Wurscht? — Farcimentum, řekl Abeken. — Farcimen, pravil jsem já. — Chef s úsměchem: Vše jedno, farcimentum nebo farcimen. Nescio quid mihi magis farcimentum esset.“ (Dr. Busch, Graf Bismarck und seine Leute. II. 255.)

dobytou národní jednotu. Německá ústavní strana v Rakousku považovala nyní každé obmezování svých výsad také za útok na národní čest německou.

Jakkoliv Rakousko spěchalo uznati obnovené císařství německé, jakkoliv dáno na srozuměnou, že Beust svou úlohu dohrál a že odstoupení jeho jest jen otázkou času, nová situace tím nebyla podstatně změněna: každý pokus čelící proti hegemonii německé v Rakousku, měl-li se zdařiti, musil překonati odpor kladený z Německa vší mocí právě nejvíce se nadýmající. Pokus byl učiněn a nezdařil se: toť vlastní význam r. 1871 v dějinách rakouských, toť krátká historie ministerstva Hohenwartova.

Pro Rakousko nastala zajisté r. 1871 doba, kde zmařené plány politiky zahraničné již nepřekážely žádoucímu urovnání a konsolidování poměrů vnitřních; hrabě Hohenwart zajisté byl muž, jehožto pravému patriotismu rakouskému mohlo se svěřiti dílo takové reorganisace. Avšak za předcházejícího desítiletí bylo tolik píle a práce vynaloženo na utvoření a upevnění hegemonie německé, celá organisace vládní moci byla tak přizpůsobena k tomu účelu, že úloha Hohenwartova již za příčinou vnitřních poměrů byla nade všecku míru obtížná. On nicméně nastoupil boj proti straně, která své kmenové panství v jedné polovici Rakouska r. 1871 pokládala netoliko za své právo ústavní alebrž za svůj povinný díl na slávě dobytého vítězství německého. Boj ten způsobil přímé zakročení dvora Berlínského, jež nad to podporováno bylo dvorem Petrohradským; a hrabě Hohenwart musil na konec bojiště ponechati svým odpůrcům.

Nehodláme podrobně vyličovati akce ministerstva Hohenwartova. Zcela přirozeno bylo položiti nejdříve hráz německému panství v Čechách, protože tu děla se národu neněmeckému největší křivda, a kromě toho byli němečtí poslanci z Čech hlavním jádrem celé ústavní strany německé. Dva zemské zákony pro království české byly ujednány mezi ministerstvem Hohenwartovým a vůdci národní strany české: fundamentální články a zákon o národnostech.

Fundamentální články měly za účel, království české — které mnozí již považovali skoro jen za pouhý departement německé Cislajtanie — ve smyslu sesílené říšské rady, pozdvihnouti opět k důstojnosti „historicko-politické individuality," a prohlásiti je za podstatnou a důležitou část rakouského císařství. Zákonem tímto byl učiněn útok na německý centralismus, kterým německá hegemonie v Cislajtanii byla pojištěna, a tedy přímý útok na samou tuto německou hegemonii. Hegemonové němečtí prohlašovali Hohenwarta za nebezpečného strůjce „reakce" proti ústavě a ničitele „státní myšlenky rakouské," která ovšem jenom v panství německého živlu, v potlačování a germanisování všech živlů neněmeckých spatřovala oprávněnost existence a kulturní úlohu rakouského mocnářství.

Zákonem o národnostech měla se rovnoprávnost národů, v ústavě samé výslovně prohlášena, nejdříve v Čechách z pouhé fráse státi opravdovým skutkem, mělo se vysloviti určitými slovy, v čem tato rovnoprávnost záleží, a že tedy na základě práva ústavního zemská vláda zavázána býti má, věnovati národnosti české tutéž péči a pozornost

jako národnosti německé. Zákonem tímtô měla tedy býti jenom zabezpečena skutečná rovnoprávnost obou národností zemských, a podrobná ustanovení tohoto zákona dostatečně o tom svědčí, hájíce národní menšiny jedné i druhé stejnou měrou proti národním většinám jak v okresích tak i v jednotlivých obcích. V každém právním státu hájí se určitými zákony právní poměry a právní nároky jednotlivých osob, spolků a obcí, aby se všude zamezovala nezákonní libovůle; jest to tedy věcí velmi přirozenou a pro každého člověka nepředpojatého a spravedlivého jako světlo denní jasnou, že i právní poměry a právní nároky dvou vedle sebe v jedné zemi žijících národů spravedlivo zákonem určitě naznačiti, aby i tu byla zamezena libovůle, aby tu nebylo úplné právo jen na straně jedné a holé bezpráví vždy na straně druhé. Tak o tomto zákoně ovšem nesoudili hegemonové němečtí. Oni s netajeným hněvem a s hrdým opovržením zákon tento odmítli. Učinili tak asi s podobným citem, s kterým onen pruský král odmítnul od sebe konstituci nechtěje mezi svou vznešenou osobou a národem svým míti „kus papíru.“ Když fundamentální články a zákon o národnostech přijaty byly sněmem českým, výkřik hněvu rozlehl se po všech krajech německých. Německá menšina, která dle příkladu Čechů byla ze sněmu odešla, malována nyní nové říši německé jakožto oběť národní hrůzovlády. Toho nemohla snésti hrdost nadutých vítězů nad Francouzi. Království české, tato země směle vystupující do území sjednocené říše německé, bez toho tehdáž bylo pro ně předmětem neodolatelné chtivosti, prohlašovali je veřejně a neomaleně za nutný doplněk říše té, kde Němci teprv neobmezeně a na věky vládnouti měli, nejdříve *čeští* Němci a pak ovšem — *pruští.*

A co se stalo, víme. Hrabě Hohenwart odstoupil a strana německá prohlásila vítězoslavně, že reakce jest poražena a Rakousko spaseno. V pravdě ovšem jenom německé panství v Cislajtanii bylo spaseno, a za to znova pochována pravá rakouská státní myšlenka, jejímžto statečným obhajcem byl hrabě Hohenwart. Takto se v politickém životě rakouského státu pořád mstily staré chyby, zahájené nevděkem r. 1854. Fundamentální články a zákon o národnostech staly se pak potupným pořekadlem v ústech mnohých lidí, kteří zhola nevěděli, co vlastně v nich stojí.

Po odstoupení Hohenwartově v říjnu 1871 po osm let vládlo ministerstvo knížete Adolfa Auersperka. I hrabě Beust byl milostivě propuštěn, novým pak kancléřem říšským a ředitelem zahraničné politiky stal se maďarský hrabě Julius Andrássy. Heslem nové vlády bylo bezohledné provedení německého panství v jedné polovici říše a rozhodný vliv živlu maďarského na vysokou politiku celého státu: zajisté opět z brusu nová státní myšlenka Rakouska, chcemeli ještě tak jmenovati království uherské a „ostatní země Jeho Veličenstva.“

Tři věci dodávají této osmileté době dějin rakouských zvláštního rázu a významu: vymstění na Češích, „krach“ a orientální politika hr. Andrassyho.

O první věci nebudeme šířiti slov. Přestáli jsme i to šťastně, jsme posud, čím jsme byli, a hledíme nyní s důvěrou vstříc lepší budoucnosti. — Krach r. 1873 byl neslavný konec zvláštního národního

hospodářství liberálního; byl tedy krutou ranou pro ústavní stranu německou. „Tato strana," psáno tehdy z Vídně do Augsb. Allgem. Zeitungu, „udělala z parlamentu bursu a z bursy parlament, i spletla bursu s politikou spůsobem takovým, že i zkušené oko nevidí tu žádného rozdělení. Politikové stavěli železnice, bursovníci zakládali banky, všichni si pomáhali a podělovali se vzájemně, neboť brzy panující strana potřebovala pomoci finančníků, brzy finančníci potřebovali podpory říšské rady. Sněmovna poslancův konečně skládala se ze samých správních radů rozličných bank a železnic; čelnější její členové s malými výminkami byli se obohatili." — Od poctivého Vídeňského redaktora (tehdáž bílé vlaštovky!) pochází okřídlené slovo: „Co vy nazýváte *národním* hospodářstvím, nazývám já *zlodějským* hospodářstvím!" Když říšská rada po krachu nemohla jinak nežli zatracovati loupežnické jednání „zakladatelů" a likvidátorů, páni radové říšští nestali se předmětem zvýšené úcty svou nyní na odiv stavěnou mravokárností. „Člověk sotva ví, co mu protivnějšího, zdali ‚zakladatelé' a zlodějové roku minulého, nebo ti poslanci, kteří nyní zpotřebovali báječnou míru pokrytectví, pronášejíce dojímavé fráse plné Katonské přísnosti mravní a plivajíce se strašnou energií do mísy, ze které se právě až do dávení byli najedli. Lidé, kteří za doby umlčovacích peněz (Schweiggelder) a podělování akciemi šťastně se dodělali bohatství a místa ve sněmovně, neostýchají se nyní svým voličům kázati slova Franklinova: ‚Kdo vám říká, že zbohatnouti můžete jinak než prací a spořivostí, toho se varujte jako traviče!' — Takto psal o ústavní straně německé ne snad nějaký odpůrce, ale patrný její přívrženec.*)

Proces Ofenheimův byl důstojnou dohrou velikého krachového dramatu. Nelze pochybovati, že odsouzení obžalovaného a tím odsouzení toho celého „zlodějského hospodářství" bylo přáním vysokých kruhů. Vždyť státní zástupce hrabě Lamezan později obdržel řád. Ofenheim byl obžalován první, anoť se myslilo, že obecenstvo dostatečně zná záležitost Černovické dráhy, a že bude dosti snadno tu podati důkazy viny. Kdy by Vídeňská porota byla uznala Ofenheima vinným, byla by zajisté přišla řada po něm na mnohé jiné pány. Leckterá excelence tehdáž byla ve špatném humoru, a leckterá parlamentární veličina dělala se malou, aby ji nikdo neviděl. Veliké rozčilení panovalo v četných řadách „zakladatelů," likvidátorů a spoluvinných správních radů. Bylli krach již o sobě morální porážkou liberalismu, odsouzení Ofenheimovo bylo by bývalo soudním prohlášením této morální porážky. Ale Ofenheim byl Vídeňskou porotou uznán za nevinna a z obžaloby propuštěn. Co všechno učiněno, aby tento rozsudek byl docílen, nepřijde snad nikdy na světlo boží. Excelence zase nabyly dobrého humoru a parlamentární veličiny pozvedly se opět k své výši; avšak hlučná ovace, kterou soudruhové oslavili z obžaloby propuštěného Ofenheima, neučinila přec toto propuštění morálním vítězstvím liberálního hospodářství národního: liberální strana ústavní, kteráž též byla tolik zakládala a tolik likvidovala, nikdy nebude moci tvrditi, že proces Ofenheimův hlavu její ozářil leskem vítězoslavné koruny . . .

*) W. Rogge, Österreich seit der Katastrophe Hohenwart. Leipzig u. Wien 1879. I. 211.

Politika hraběte Andrássyho, o které již tolik bylo psáno pro a contra, zůstane bez pochyby povždy předmětem sporným. Nebyla maďarská, neboť Maďaři chtěli válce proti Rusku; nebyla anglo-turecká, neboť status quo v Turecku nebyl jejím základem; nebyla rakouská, neboť neměla na zřeteli pravou státní myšlenku rakouskou: byla pravou politikou „od případu k případu," t. j. politikou bez určité zásady a bez určitého cíle, kterou Rakousko dostalo se do jedné z oněch situací, do jakých by veleříše taková nikdy neměla přicházeti. Nevedli jsme války, ale válečná výprava proti mohamedanům bosenským stála tolik krve a peněz jako skutečná válka; máme Bosnu a Hercegovinu, ale nikdo neví, kdo je tam vlastně zeměpánem, zdaliž sultán turecký nebo J. V. císař rakouský; máme na papíře právo obsaditi též Nový Pazar až k Mitrovici, ale nemáme s tím na spěch — kdož ručí za šťastný výsledek?

Jedním slovem, hr. Andrassy nepřispěl valně k rozhodnutí východní otázky; onť pomáhal toliko utvořiti novou fási, která činí definitivné rozhodnutí ještě obtížnějším, nežli bylo před poslední válkou rusko-tureckou. Stojíli militarismus, Bismarckem utvořený, v celé Evropě ještě v nejvyšším květu, jsouli všechny velmoci evropské posud nuceny zakrvacovati se nesmírným nákladem na ustavičné sesilování své branné moci, zbrojíli se všade, jako by všeobecná konflagrace měla učiniti z celé Evropy jediné velikánské bojiště, zajisté můžeme vysloviti přesvědčení, že mír Berlínský z r. 1876 znamená jen malé zastaveníčko v krvavém díle, jímžto až posud rovnají se sporné mezinárodní otázky civilisované Evropy, a že tedy i ta okupace Bosny ještě není pevně zasazeným drahokamenem v koruně diplomatické slávy Andrassyovy.

Poměr Rakouska k Rusku churaví až posud neblahými následky nevděku z r. 1854, a Maďar Andrassy nebyl povolaným jej zlepšiti. Té zásluhy mu nepopíráme, že přičiněním jeho Rakousko a nová říše německá se úzce spřátelily. Jaký význam asi má spolek tří císařů, r. 1872 v Berlíně uzavřený, a jakový vliv spolek tento měl na události posledních let, není až posud známo. Spolek ten v jistém ohledu ještě trvá a osobní přátelský poměr tří tak mocných panovníků evropských jest ovšem veledůležitým činitelem v kombinacích evropské diplomacie a tedy i ve všech událostech časových. —

Veliký obrat ve vnitřní politice německého císařství přispěl v nejnovějším čase hlavně k tomu, že i v Rakousku mohlo opět se pomýšleti na konečné upravení vždy ještě neurovnaných poměrů vnitřních.

Vítězoslavné opojení v německé říši ustoupilo během několika let chladnější rozvaze; podivný úkaz, že Francie vyplacením pěti miliard franků nezchudla a že Německo přijímáním těchto pěti miliard nikterak nezbohatlo, velice působil na ochlazení myslí, národ myslitelů se přirozenou měrou neubránil myšlence, že ta sláva válečná přec nemůže býti nejvyšším cílem civilisovaného státu evropského, jakož i že ten moderní militarismus též nemůže býti nejvyšším stupněm národního blahobytu. Národní blahobyt patrně hynul a veřejná mravnot strašlivě klesala v nádherné residenci německého císaře. Dva hnusné útoky na život císaře Viléma r. 1878 učinily hluboký dojem ve kruzích nejširších. „Smutné jsou to časy," začíná úvodní článek Augsb. Allgem. Ztg. dne

7. pros. 1878, „které nyní přišly na nás Němce. Pominulo nadšení, jemužto děkujeme za svá báječná vítězství na bojištích francouzských, utichly jaré a veselé zpěvy vítězné, jimižto jsme plesali nad konečným vyplněním toho, o čem nejlepší mužové našeho národa po mnohá desítiletí snili a po čem toužili. Vyprahly prameny klamného blahobytu, který po slavném ukončení národní války za těžké oběti sliboval zlatou odměnu. Tyto pomíjející sluneční blesky ustoupily černému temnu nočnímu. Pracně a trudně se nyní veliká většina národu dodělává svého každodenního chleba; všeobecný pessimismus ohromuje všelikou úrodnou činnost. Lidé již nejsou opanováni dřívější dychtivostí zbohatnouti a užiti všeho bez práce; nyní jen již touží po tom, aby se přítrž učinila všeobecnému zchudnutí, k němužto každý zdá se býti odsouzen bez milosti. Strašlivý příval nouze a bídy doráží na naše zákonodárství sociální a hrozí otřásti do nejhlubších základů touto hrdou, jak jsme se domnívali, pro věčnost vystavěnou budovou. A jako by zkouška, kterou národohospodářská bída ukládá národu německému, ještě nebyla dosti krutá, musila poloha naše býti zostřena a ztrpčena oněmi tak žalostnými vražednými pokusy na šedivou hlavu našeho císaře, aby se nám ještě podal důkaz, že jedna část národu netoliko propadla zchudnutí, ale též, svedena demagogickými snahami, úplné nekázni a mravní zdivočilosti.“

Již dne 17. května 1878 mohl poslanec Schröder při rokování o smlouvě týkající se železnice Gotthardské říci: „Když r. 1871 uzavřena byla tato smlouva, Německo nacházelo se ve stavu chorobné rozčilenosti a blouznilo o všemohoucnosti své“ — a slova tato nezpůsobila v říšském sněmu německém nižádný výbuch všeobecného pohoršení. A Delbrück 25. února 1879 v 9. sezení říšského sněmu vložil přímo prst na hlavní ránu, kterou se zakrvacuje sociální život Evropy, řka: „Pravou příčinou nynější všeobecné hospodářské krise jsou zajisté především následky velikých v posledních desítiletích civilisovanými národy vedených válek. Tyto války počínaje od Krymské stály přímo 68.205 milionů mark; nepřímo asi dvakrát tolik, i způsobily nesmírné obraty kapitálu, s kterými až posud nejsme hotovi.“ — Když císař Vilém pro své zotavení zdržoval se v Baden-Badenu (v říjnu 1878), bylo mu v dopisech anonymních vyhrožováno novými atentáty, kdy by se odvážil vrátiti se do Berlína. Bedlivost orgánů veřejné bezpečnosti zmařila je šťastně, ač bylyli vůbec skutečně osnovány; avšak atentáty spáchané v Italii, ve Španělsku a v Rusku upevnily povážlivé rozpoložení myslí v nejvyšších kruzích. V Berlíně i na nejvyšších místech povstaly vážné pochybnosti, zdali vysoce slavený tvůrce vší té nové moci a velikosti nebyl snad příliš málo vyběračný vzhledem na prostředky a pomocníky, kterých užíval k uskutečnění svých velikých plánů; kulturní boj od Bismarcka proti katolické církvi zahájený objevil se nyní v jiném světle, i vnucovala se mimovolně otázka, zdaliž nebylo i shůry dosti mnoho přičiněno k utlumení mravního citu v srdcích lidu. A tak se r. 1879 stal v německé říši veliký obrat. Národní liberální strana přestala býti stranou vládní, vnitřní starosti ochromily sílu rozpínavou, skromnější snaha: bezpečně zachovati, co bylo dobyto a uchrániti šťastně sjednocenou vlast před hrozící pohromou sociálního převratu, vstoupila do

popředí veřejného života, a kníže Bismarck uvažuje tyto změněné okolnosti, vešel ve spojení se stranami konservativnými. Německá říše jsouc úplně zaměstnána svými domácími záležitostmi neměla již tak na pilno, míchati se v domácí záležitosti států sousedních.

Rakousko mohlo i z této příčiny zase jednou pomysliti na vyrovnání svých vnitřních sporů. Dne 24. dubna 1879 slavila se tu stříbrná svatba císařských manželů. Slavnost tato podala zřejmý důkaz o loyální oddanosti rakouských národů k panující dynastii. Císař v radostném pocitu tolikerých osvědčení dědičné věrnosti pronesl k deputacím významná slova, která v srdcích trpce zkoušených vzbudila zas jednou blahé naděje. A tyto neměly býti sklamány. Hrabě Taaffe stal se předsedou cislajtanského ministerstva, hrabě Andrassy „z ohledů zdravotních“ odstoupil, a baron Heymerle, bývalý vyslanec rakouský na dvoře italském, jmenován ministrem věcí zahraničných. Že tyto změny v osobách znamenají změnu vládního systému, o tom nelze pochybovati; svědčí tomu i sama návštěva Bismarckova ve Vídni (21—24. září 1879), který tam, jak se tvrdí, nešel na rozkaz německého císaře, nýbrž jen o své újmě. A jelikož tam, jak se dále tvrdí, uzavřel přátelskou smlouvu mezi německou říší a Rakouskem, jehož vnitřní upravení právě bylo svěřeno hraběti Taaffovi, možná z toho souditi, že jest napřed spokojen s tím, co hrabě Taaffe učiní. Že ale Bismarck v Gasteinu a ve Vídni hlavně jednal s hrabětem Andrassym, tímto již propuštěným ředitelem zahraničné politiky rakouské, možno se domýšleti, že ona tak okázale a právě jen Bismarckovými orgány prohlašovaná „defensivní a offensivní alliance“ mezi Německem a Rakouskem není snad v skutku nejskvělejším výsledkem Bismarckovy politiky. Budiž tomu jakkoliv, vždy podobá se, že nyní jednání Taaffovo nebude se říditi rozkazy Berlínskými.

Úloha Taaffova hodna jest píle a práce šlechetného muže; máť on dle původních úmyslů císařských „obnovení a zabezpečení státoprávního svazku monarchie založiti na institucích, které by *stejným spůsobem* vyhověly národní povaze rozličných národů na jedné straně, a na druhé též požadavkům dějinně oprávněné jednoty říše — na institucích, kterými by zároveň slavně uznány byly vyšší zákony svobody a humanity, jichž genius vznášeje se nad různostmi národními národy smiřuje.“ Hr. Taaffe má podati důkaz, že pravá rakouská státní myšlenka může býti základem rakouského patriotismu, že císařství rakouské má zcela zvláštní oprávněnost svého bytí, vznešené kulturní poslání, jež vykonati má ve prospěch civilisace evropské; Taaffe má podati důkaz, že věta: „Kdy by Rakouska nebylo, musilo by ve prospěch evropské civilisace utvořeno býti“ — že tato věta má až posud svůj význam a nikdy pozbyti ho nemůže. Rakousko je tak položeno mezi velikými vlastmi hlavních národů evropských, že na území jeho bydlí rozliční kmenové, především Slované a Němci tak mezi sebou promícháni, že by rozdělení území rakouského mezi velký národní stát německý na jedné a velký stát slovanský na druhé straně ani tehdáž nebylo možno, kdy by uprostřed Rakouska nebylo kmene maďarského, který nepřináleží ani k jedněm ani k druhým. V Rakousku tedy tvoření evropských veleříší na základě národnosti dochází svého přiroze-

ného obmezení; a vidímeli, kterak vzdělaní národové evropští nyní ve jmenu národnosti podobně se vespolek vraždí, jako se do nedávna vraždili ve jmenu víry, jest nejvýše žádoucno, aby ve prospěch evropské vzdělanosti, národním fanatismem ohrožené, existoval stát, jenž by národnostní spor v sobě rozřešil, jenž by různé kmeny své co stejně oprávněné občany jedné říše svazkem stejné ochrany a stejné svobody spojoval ku společné užitečné práci na poli lidské vzdělanosti. Když všichni národové v Rakousku účastni budou stejného práva a stejné svobody, když veliké Rakousko v tom ohledu bude tím, čím malé Švýcary již nyní jsou, když Slované, Němci, Maďaři a Rumuni budou zde míti pod společnou střechou stejný útulek, ve kterém ani jedni ani druzí nebudou krmeni toliko odpadky se stolu panského: zajisté budou všichni s radostným pocitem ochranný tento dům nazývati svým domem, rakouské vlastenectví nebude pouhou úřední frásí bez ohlasu v srdcích lidu, a rakouská státní myšlenka nebude jen zástěrou kmenové vládychtivosti.

Takové jest naše ponětí o této říši, a dle toho jsou naše žádosti. Národ český netouží po nijakých výsadách, ale nechce také dokonce žíti v podruží a područí jiného kmene. Nebude nikdy činiti jinému, co nechce, aby jiný jemu činil, ale také nikdy neustane hájiti sobě toho, co mu právem božským i lidským náleží, totiž nevyhnutelně nutných podmínek svého samostatného života, volného sebeurčování, bezpečného a svobodného rozvoje všech svých duševních i hmotných sil.

Maje takto účelem, jen co jest rozumno a spravedlivo, činí zároveň všechno, aby vnitřní nesrovnalosti ve státě konečně ustoupily poměrům přirozeným, zdravým, stálým a pevným. Poslancové jeho — uskrovnivše na nejmenší míru požadavky, jež nám na ten čas splněny býti mají — vstoupili na říšskou radu, jejíž práh po 16 roků nebyli překročili, a tam rovněž jako na domácí půdě české nabízejí poctivě a srdečně ruku k odstranění národních sporů, k dohodnutí, smíření a přátelskému spolužití s krajany německými. Čeho se domáhají, není, než praktické provedení toho, co od samého panovníka již neodvolatelným diplomem říjnovým bylo stanoveno jakožto základ státního zřízení. Nastoupili také na nynější cestu uposlechnuvše hlasu císaře a krále, který teď opět skrze ministerstvo Taaffovo chce způsobiti vyrovnání a pokoj mezi svými národy.

Hrabě Taaffe počíná si převelice opatrně; na jedno znamenité ovoce činnosti své může ukazovati, na to, že nyní v říšské radě všichni národové, jichž se týče, zastoupeni jsou. Přejeme, aby všechny další kroky jeho byly šťastné, aby bezpečně a trvale vybudoval, co se r. 1871 pohatilo. Český národ pozdravil jej s důvěrou; že povolán Čech Pražák do rady císařovy a že hrabě Hohenwart stal se náčelníkem parlamentární většiny, to vedle slavně vyslovených úmyslů panovníkových jest nyní nejmocnější kotvou našich nadějí.

Nechať rok 1879 jest počátkem nové šťastné doby v dějinách českých i rakouských! Ochotou a přispěním českého národa nic při tom nebude scházeti.

Bedřich Smetana.

V pamětní dobu padesátiletého působení mistrova

napsala

Eliška Krásnohorská.

Horlivě tleská obecenstvo Litomyšlské virtuosovi, jenž s velkým zdarem dokončil právě přednes nějaké klavírní skladby, čí a které, — kdož to z přítomných pamatuje? — Shromáždění tleská s hlučným obdivem, nevidí však virtuosa, zázračnou tu zajímavou bytost, snažíc se marně spatřiti tvář jeho zářící štěstím. Tu předstupuje vážný pán, tajemník hraběte Waldsteina, jmenem Souša, a s nelíčenou ochotou celému kruhu virtuosa ukazuje, pozvedaje jej pod pažema dostatečně vysoko, aby se dychtivým zrakům objevila postava šestiletého hošíka, zázračného to dítěte města Litomyšle. Byla to tenkrát zlatá doba zázračných dětí, ta pohodlná, politikou nerozrývaná doba předbřeznová, která všeho ducha, jenž v ní byl, se zálibou nechávala prýštiti v lásku svou k umění. Také výrazem umění dávala Litomyšl na jevo svou loyálnost, slavíc hudební akademií dne 4. října roku 1830 jmeniny císaře Františka I., a celé město zajisté bylo hrdo, že se mohlo při slavnosti takové honositi svým domácím zázračným dítětem. Ale tímto dítětem neprosvítalo jen vycvikované, mělké nadání technické, jakých bylo i jest mnoho: hošík, kterého tenkrát cizí muž v náručí svém vynesl na výsluní první veřejné pocty, odevzdav jej tak nevědomky osudu nad statisíce jiných slavnému i strastnému, byl Bedřich Smetana.

I dnes jest Bedřich Smetana na rukou nošen, a náruč svou tak vřele, jako jen nemnohým a to jen nejlepším svým dětem, otvírá mu vstříc jeho národ. Půl století českého umění hudebního, celé to dějiny nového jeho období, provází již Smetana svou činností mnohostrannou a plodnou, ba on kráčí v popředí co vůdce a tvůrce netušených jeho pokroků, stoje nyní co první genius nejhudebnějšího národa, co zakladatel původního směru hudby české, co typus umělce národního a klasický vzor umělce dokonalého na nejčestnějším místě v čele bohatých našich talentů hudebních. A tento muž jest dosud oním zaníceným dítětem, jež pustivši v jasné ovzduší uměleckého tušení svou obraznost rozpoutaným povzletem a vydavši ze sebe čin své mladé duše, ztrácí se zrakům světa; takýmť jest dosud ve své ryzí, ideální prostotě. která z nejvnitřnější citové nutnosti pohrdá dobýváním slávy a honbou za štěstím, a byť jen o to běželo, prstem hnouti v závodění zištném. Toť klidná, hrdá, neporušitelná skromnost pravého nadšence, jemuž všední úspěch jest lhostejným jako všecka všednost; pravá to přirozenost umělecká.

Taková klíčila povaha v onom málo viditelném virtuosu, jejž před padesáti lety cizí paže vyzdvihly na odiv posluchačstva chválou oplývajícího. Kdo slyšel Smetanu co znamenitého pianistu na vrcholi jeho umění, ba kdo jej slyšel hráti již tenkrát co šestileté pachole, nemohl by se domnívati, že talent tak skvělý musil býti přísně donucen, aby hře na klavír se učil. A přece tomu tak bylo; na housle hrál již velmi záhy

a se stejnou zálibou jako zdarem, ale piano ho nevábilo. „Otec mě vytahal za ucho a nechal klečeti, — potom jsem šel k první lekci,“ vypravuje o tom sám s humorem. Ovšem si piano pak velmi horlivě oblíbil, a stalo se mu zajisté i zvláště milým proto, že si na něm mohl zahráti skladby vlastního výmyslu, které již v dětské pětileté hlavě se rojily. Učitel kousky ty vždy vyslechl a napsal; dvě z těchto prvotních skladeb, valčík a kvapík, dosud mistr zachoval v paměti; ostatní ztratily se jak v rukopise učitelově tak v původcově upomínce.

Konal tedy malý Smetana nevšední divy již dříve, než po prvé co pianista veřejně vystoupil, a talent jeho mocně se jevil nejen úžasnými hravě snadnými jeho pokroky, než hlouběji ještě horoucí a neodolatelnou láskou, kterou již co dítě k hudbě lnul. Což divu tedy, že byl vůbec za zázračné dítě považován a nejpečlivější pozorností a náklonností ode všech, kdož byli kolem něho, obsypáván, k čemuž kromě nadobyčejného jeho ducha přispěla i jiná příčina. Byl prvním mužským dítětem rodiny, kde třetí již matka, jako obě nebožky, uprostřed četných dcerušek toužila po synu. Otec jeho, řádný muž a dosti zámožný sládek, měl od svých tří manželek šest dcer na živu, když se mu v nejveselejší den roka, v masopustní úterek dne 2. března 1824 v Litomyšli dostalo té radosti, že se mu narodil první syn. A nebylo ani narození tohoto dítěte bez divu: bylo ozářeno poesií prostoduché víry našeho lidu v znamení a zjevení nadpozemská, a Smetanova matka, paní rozumná a nikoliv pověrčivá, přec v blaženosti mateřské často a ráda dětem svým o tom vypravovala, kterak několik dní před narozením prvního synáčka se jí ve snu objevil anděl, jenž jí jej zvěstoval a jmeno Bedřich jemu určil. Radostně byl zvěstovaný přivítán v tomto světě, kdež od prvních dnů dětství mu tušena a prorokována budoucí velikost, leč nepředvídána ta přeplná číše bolu, jež vedle vavřínů jej očekávala u samého cíle.

Krásná báj o blaženém dětství, tak lichá pro tisíce dětí nešťastných, pro Bedřicha Smetanu byla celou pravdou. V rodině spořádané a láskyplné, v blahobytu a se schopnostmi, jimž bylo volného rozvoje z plna dopřáno, prožil první léta své mladosti nezkaleně, ode všech jsa povzbuzován a oceňován. Ve mnohém pěkném, správném rysu Smetanovy povahy, vůbec dobrotivé a šlechetné, lze pozorovati dávné účinky oněch mravních vlivů, jakéž jen vzorné vychování v rodině za časné mladosti činí zvykem, — druhou přirozeností. Jak ethické tak umělecké jeho vzdělání od prvopočátku bylo prosto vší ledabylosti, solidní a opravdové. Otec jeho velmi hudbu miloval, mylná jest však zpráva některými životopisci rozšířená, že sám Bedřicha učil prvním základům hudby. Cvičilť Smetanu v Litomyšli tamní učitel Chmelík; když pak otec jeho r. 1831 s rodinou svou do Jindřichova Hradce přesídlil, vyučoval Bedřicha ředitel kůru Ikavec, při němž mladý jeho žák co dobrý sopranista při nedělních mších též s církevní hudbou se seznamoval. Za čtyři léta otec jeho opět bydliště své změnil, koupiv si malý statek a dav Bedřicha spolu s mladším jeho bratrem na studie do Jihlavy, odtud později do Německého Brodu, a posléze za tři léta do Prahy, po naléhavých prosbách mladého hudebníka, jenž v odlehlých oněch menších městech žíznivě práhl po seznání širšího ruchu uměleckého, v nějžto doufal se

ponořiti v Praze. Přání jeho snad by se nebylo vyplnilo bez prostřednictví bratrance jeho, na slovo vzatého učence a spisovatele Jos. Frant. Smetany, jenž byl profesorem latinských škol v Plzni, a na jehož přímluvu přijal Bedřicha veliký Jungmann na své přeplněné gymnasium.

Plnými doušky napájel nyní mladý nadšenec touhu svou po uměleckých arcidílech hudebních, užívaje za svým nezdolným pudem dychtivě každé příležitosti, kde s nimi se mohl setkávati. Sám také skládal množství hudebních kusů; tance jeho hrály se na plesích veřejných i soukromých; také většími a vážnějšími skladbami se zabýval, zejmena napsal mnoho smyčcových kvartet; ze všech těchto mladistvých výtvorů, při nichž skladatele nepodporovalo ještě hlubší theoretické vzdělání, zachovány jen některé polky a čtverylky, které se nacházejí v rukou původcových.

Při této zajisté horlivé činnosti vedlo se však gymnasialním studiím arci dosti nedobře, tak že záhy prof. Smetana uznal za dobré, vzíti si bratrance svého do Plzně ve svou vlastní kázeň. S tím byl otec srozuměn, a Bedřich pobyl od r. 1840 do 1843 v Plzni, kde nepřestával horlivě komponovati a ve hře na klavíru tak úžasně pokračovati, že se tím stal celému městu znamenitostí a osobou velice oblíbenou. Otec, pěstovav někdy dětský jeho talent s radostí a pýchou, nenadál se arci, že ze zvonivého pramének vzedme se hluboký a silný proud, jenž celý život jinochův náruživě uchvátí a svým směrem unese; přál si, aby syn řádně dokončil latinská studia a na základě jich si zbudoval bezpečnější budoucnost, než jaká se starostlivému zraku otcovskému zdála zkvétati z hudební vášně. Byl by snad Bedřich Smetana býval stržen v povolání, v něž by byl nastoupil bez lásky a v němž by se byl nešťastným cítil, kdy by mu na jedině pravou, přírodou mu vykázanou dráhu nebyl dopomohl zmíněný již prof. Smetana.

Tento výtečný muž, jemuž Plzeň z vděčnosti za jeho zásluhy o vychování svých synů právem postavila pomník, byl ducha tak otevřeného a mnohostranného, že ani co učenec ani co kněz se neuzavíral předsudky až příliš obvyklými vzhledem k vážnému významu umění, a nejen že bratranci svému nebránil sledovati horoucí zálibu, nýbrž poznav v ní velitelský hlas přírody a hlubší povolání mladíkovo, sám vymohl mu svou přímluvou na otci dovolení, aby se do Prahy navrátil a zcela jen hudebnímu studiu oddal.

S dvaceti zlatými svého majetku, sám na sebe odkázán, pln odvahy a naděje vydal se devatenáctiletý mladík v říjnu r. 1843 konečně na smělou tu pouť za hlasem vlastního nitra a vzal bez bázně osud svůj do vlastních rukou. Nebylo mu již z domova očekávati těch peněžitých podpor, jichž byl dříve užíval; jsa však co pianista již umělcem hotovým, spoléhal na svou vlastní píli a hleděl si výživy vyučováním; při tom se zabral s celou svou energií a láskou k věci ve studium theorie hudební, v nižto jej soukromě zasvěcoval vzorný učitel a důkladností svého vzdělání i svědomitostí svou v čestné památce podnes vůbec známý ředitel privátního ústavu hudebního, nebožtík Josef Proksch.

Musil si však i Bedřich Smetana vstup na svoji vyvolenou dráhu vykoupiti utrpením a hmotnými svízeli. Navzdor svému namáhání se-

znával na počátku svého pobytu v Praze po několik měsíců, co jest nouze, co jest hlad. Zkouška tato, která již mnohou povahu v démant utužila, mnohou již stáhla v kal, ale málo kterou drsným svým nárazem ušetřila aspoň svého vlivu na zevnějšek obcování s lidmi: ta nezanechala v povaze Smetanově žádných škod, a kromě živějšího soucitu s trpícími žádných stop. Všední boj o chléb nesnížil ho nikdy ku všednosti, a povznešený jeho vkus, stejně jemnocitný v otázkách uměleckých jako životních, nedal se nikdy svésti výhodou sprostou od vnitřního ideálu, jenž samojediný jej uspokojoval. Mnohý šlechetný muž, jenž vítězně přestál tužší a delší zápasy v mládí, přece jimi krutě nutkán musil o něco snížiti prvotní naladění své duše a známky jakési drsné z nich si odnesl; toho byl Smetana ušetřen: co ušlechtilého s ním se narodilo, bylo za šťastného jeho dětství v něm podporováno a nevzalo pohromy v krátké oné zkoušce za dnů jinošských; dnes jest Smetana týmž zaníceným idealistou a týmž k hrubým interesům lhostejným, jen nadšenou snahou proniknutým umělcem, jímž byl co jinoch devatenáctiletý, když dobyv si volnosti, vešel co odvážlivý tvůrce svého štěstí do Prahy.

Hmotným jeho svízelům učiněn konec výhodným postavením v domě hraběte Leopolda Thuna, jež Smetana počátkem r. 1844 co učitel klavírní získal. I později po všecka léta byl v kruzích Pražské šlechty vždy vysoce vážen a oceňován co virtuos předního řádu i co výtečný učitel, v této pak činnosti vůbec jej nemálo podporovalo jeho vždy přímé a srdečné, ohnivou pravdomluvností přesvědčující a přirozenou noblesou se vyznačující chování. Býval co učitel ode všech svých žáků zbožňován.

Zbaven hmotných starostí ponořil se s celou upřímností své energické povahy ve své blažící studium. Dvě léta věnoval theoretickým náukám hudebním za vedení Prokschova a dvě další léta ještě hlouběji, ještě obsáhleji sám si osvojoval celou jich říši. Tentýž mužný zápal a táž skalopevná opravdovost, které uchvacujíce ducha povolaného učence vedou jej neodolatelně přese všecky neschůdné prohlubně blíž a blíže k samému zřídlu vědecké pravdy, posvěcovaly též vážně uměleckou snahu Smetanovu, jenž neustál v namáhavých a přísných pracích theoretických, dokud neprozkoumal všecky obory zamilované své vědy hudební a nevyčerpal všestranně možnost, prohloubiti a prozkoušeti do podrobna svou znalost jejích nejsložitějších zákonů. Po čtyři léta byla mysl jeho tak horoucně zaujata vědeckou stránkou hudby, že i mladistvá fantasie tvůrčí se přesně podrobila směru této snahy a skladby Smetanovy z celé oné doby jsou řadou vážných, studijních prací v nejpřísnějším slova smyslu. Po čtyři léta kladl si Smetana za úkoly nejobtížnější kombinace z oboru kontrapunktu a prokomponoval s neúnavnou, v pravdě skoro vědeckou dychtivostí všemožné spůsoby motivické a thematické práce, studoval vzory staré i nové a dostoupil touto geniální vytrvalostí až k znamenité, hudbu takořka myslitelským duchem oživující periodické vazbě ve velkém slohu moderním, jehož prvním mluvčím byl mistra našeho zbožňovaný velikán a nade vše povznešený pravzor Beethoven — slohu to, v němžto pak mistr náš sám hluboce básnickým jeho pojmutím a dokonalým svým

vzděláním se vyznačil co moderní *klasik*, v každém to ohledu a v nejušlechtilejším významu.

Mladistvé ony přísné studijní práce Smetanovy jsou veřejnosti úplně neznámy, vynikají však umělostí již tak vytříbenou, že by ještě dnes mistru na nynější jeho výši byly ke cti, že bezvadností a důmyslností jich ani předstihnouti nelze, a že hotový umělec měl by trudnou práci, rozřešiti s tolikerou trpělivostí i virtuosností úkoly tak vybraně těžké, jak je provedla píle mladé, horující síly.

Takové jest studium pravého umělce, před nímžto mizí v pohrdlivou směšnost ortel nepřítelův, nárok nedoukův a nesrozum diletantův. Tak stal se Smetana mistrem formy, od něhož každému dosud, kdo vedle něho talentem hudebním vynikl, lze mnoho ještě se učiti. Osvojil si takovou snadnost v ovládání nejtěžšího materiálu v ohledu harmonickém, figuračním atd., že každou i nejsložitější skladbu, kterou slyšel provozovati, seznával po prvé do všech podrobností s takovou jistotou a zřetelností, jako by ji psanou byl studoval a rozbíral; jeho jemnému sluchu nic neušlo: rozeznával s největší správností vedení každého i nejpodřízenějšího hlasu uprostřed bujné polyfonie, a žádný hudební vtip, žádná novost, žádná duchaplná odchylka od pravidla, žádný jemnocitně zprostředkovaný obrat neunikl jeho bystré vnímavosti. Smetana byl každé zajímavé skladbě nejpozornějším a nejvděčnějším posluchačem, jemuž i sebe vířivější proud moderní hudby, byť přeplněný spletitými obraty, zůstával tak průzračným jako nejjednodušší písnička.

Snadnost, kterou si Smetana osvojil dlouhým a svědomitým oním cvikem v ovládání hudebních forem, i zkušenosti, kterých nabyl svou jemně vycvičenou schopností k zevrubnému pronikání cizích děl, staly se mu mocnou podporou při tvoření vlastním, a nyní, kdy po léta již jej tíží los hudebnímu umělci nejkrušnější, úplná hluchota, nahrazují mu fysické slyšení takovou měrou, že mistr v každé skladbě stoupá výše nevyčerpaným vzletem a pokrokem a nejen žádné ochabnutí v nijakém směru neoznačuje v tvoření jeho onu děsnou proň katastrofu, nýbrž Bedřich Smetana právě za posledních roků, jako by beze vší zevní překážky, napsal již za úplné hluchoty svá díla nejdozralejší, nejdokonalejší. Formální práce, tak důležitá právě u Smetanových děl plných jemného detailu a vzorných co do celkového slohu, nepůsobí mistru našemu žádného namáhání, díky obrovské píli všech let předcházejících. Neboť nepřestal klasik náš na studiích věku mladistvého, než po celý svůj život byl si učněm i učitelem zároveň, — byltě myslícím umělcem, jenž nikdy neustál bádati, doplňovati se a tudíž — stoupati.

Táž snadnost činila také Smetanovi pouhé formální umělůstky tak malichernými, že nikdy si na nich nezakládal, nikdy jich nevyhledával, nevida v nich snad již sám účel skladby, jak činí mnozí lovci moderních efektů a hudební frasisté. Jsa mistrem formy nepřeceňuje nikdy formu byť nejmistrnější; tato jest mu jen prostředkem intencí neskonale vnitřnějších; myslící umělec Smetana jest básníkem, jehož výtvory klíčí tak hluboko z ideálního zanícení a pravdivého života umělcovy duše, že o tom arci pojmu nabyti nemůže ten, kdo nechce

rozeznávati více mezi hudbou a hudbou, než jestli „učená“ či neučená. Nejevíť se v tvoření a vzdělání Smetanově jen jednostranně odborný směr, jakému všecka ostatní krása lidských pomyslů a životních zjevů bývá uzavřena pečetí lhostejnosti; hudba jeho jest zrcadlem, v němž se obráží plný život duše harmonické a vším, co vznešeného člověk zná, bohaté prozářené; tóny jeho nejsou si samy celým již obsahem, jsouť čarovnou rouškou, kterou prosvítá svět poesie, mluvící hudbou místo slovy.

Takýmto směrem Smetana i cizí hudbu pojímá a posuzuje, při čemž jest přirozeno, že vedle svých pilných studií odborných též jiných uměleckých zjevů a literatury bedlivě již z mládí si všímal. Jest on z těch bytostí tak mnohostranně naladěných, které jsou stejně schopny rozohniti se krásou hudebnou jako malebnou neb básnickou. Čím méně sobě rovných může nalezti mladík tak opravdového a plného ducha, tím vroucněji přilne k duši příbuzné, s níž v šťastném okamžení se setkal.

Tak přilnul i Smetana celým ohněm svého citu k ušlechtilé dívce, již si zamiloval a která mu upřímnou vřelostí splácela. Byla to slečna Kateřina Kolarová, sama též pianistka výtečná a vzdělaná, příbuzná herce a spisovatele J. J. Kolara. Aby ji mohl učiniti svou chotí, přemýšlel Smetana, kterak by si založil samostatnou existenci a opustiv r. 1848 dům hraběte Thuna, otevřel v Praze školu pro piano. Téhož roku vystoupil s první svou skladbou opravdově na veřejnost. Napsal totiž šest kusů pro klavír, jež nazval Morceaux caractéristiques a věnoval Lisztovi, neznaje ho osobně ani nejsa jemu nikterak znám. Liszt přijal věnování s velikou zálibou a zaslal mladému skladateli přípis velmi uznalý a povzbuzující, sám pak též mu zjednal nakladatele Kistnera v Lipsku, jenž vydal skladby ty jakož i šest jiných klavírních kusů Smetanových, nazvaných Stammbuchblätter. Na to též Hallberger ve Stuttgartě uveřejnil tři jeho skladby pro piano.

Jmeno již proslulé a rostoucí úspěchy Smetanovy způsobily, že se mu v samostatném jeho postavení i hmotně dobře vedlo; oženil se r. 1849, a jsa šťasten i poměrně bezstarosten počal tvořiti veliké orchestrální skladby. Zkomponoval té doby slavnostní ouverturu v D dur, kterou kapelník Škroup v dobročinném jednom koncertě provedl, a symfonii triumfální, v E dur s hymnou rakouskou; chtěl' skladatel toto dílo věnovati oslavě sňatku císaře Františka Josefa, jelikož dedikace však nebyla přijata, provedl Smetana symfonii tu ve svém vlastním koncertě, jehož dátum sám již na určito udati nemůže. Obě tyto veliké orchestrální skladby jako i některé jiné ze starších plodů Smetanových bohužel nejsou známy pisatelce, jež teprv od r. 1864 Smetanovu musu bezprostředně mohla stopovati, a to s úsudkem nejen laickým, leč ještě velmi nedospělým a mladistvým, pročež ráda se zdrží úvah, pokud se netýkají poslední a nejvýdatnější periody Smetanova tvoření, kteráž jej nyní co tvůrce originálního a nového směru charakterisuje a v dějinách umění po veškeru budoucnost charakterisovati bude.

Roku 1855 komponoval Smetana šest svých geniálních koncertních polek, a v blízké asi na to době trio do G moll pro klavír, housle a cello, ve které vbásnil upomínku na zemřelé, zvláště nadané děcko své Bedřišku. Tato skladba jest dosud pouhým rukopisem.

Mezi tím získal si Smetana co skladatel i co klavírní virtuos jmena po všem uměleckém světě; tenkrát i později věnovali mu osobní přátelství a vřelé uznání veličiny jako Rob. Schumann a slavná jeho choť, Fr. Liszt, Bülow a mnozí jiní. Dle přátelské rady Alex. Dreyschoka pak odhodlal se Smetana opustiti na nějakou dobu Prahu s jejími poměry pro umělce prostředními a zjednati své hmotné budoucnosti v cizině výdatnější základ. Přijal tedy místo ředitele Filharmonie v Gothenburku ve Švédsku, kamž se r. 1856 s rodinou svou vydal, váben touhou seznati kus cizího světa a života. Na místě nového svého povolání byl přivítán skvělými výhodami, nadšenou oslavou a vděčností, o čemžto všem se skromnému umělci českému v té míře ani ve snu nezdálo. Seznav, jak si jinde váží vládnoucí třídy obecenstva umělce, třeba cizího, často asi s divným pocitem znamenal rozdíl po svém návratu do vlasti. V Gothenburku, kde měl po prvé příležitost trvale ovládati velkými massami orchestru a sboru a osvědčiti i v dirigování svůj pronikavý, elektrisující talent, zabýval se skladbami instrumentálními v moderním slohu; pocházejí odtud obě velké jeho symfonické básně Richard III., v A moll, a Valdštýnův tábor, v D dur, obě z r. 1858. V Praze byly tyto práce provedeny až později r. 1862 ve vlastním koncertě skladatelové. Také drobné klavírní práce, jež s názvem Skizzen ve dvou sešitech vyšly, složil za svého pobytu ve Švédsku roku 1857.

V krátce stihla Smetanu krutá rána ztrátou milované choti, která mu r. 1859 zemřela, zanechavši mu dcerušku, jížto nechtěl truchlící otec vzdor největším materielním výhodám za druhou matku dáti cizinku. V otčině opět zaujala nynější jeho choť, tehda slečna Barbora Ferdinandová, srdce jeho tak vřele, že s ní r. 1860 v druhý sňatek vstoupil. Od obou svých manželek má nyní tři dcery, vesměs hudebně nadané, i budiž zde podotknuto k doplnění nárysu jeho povahy, že vždy byl i jest otcem nejlaskavějším a vzorným, jenž pro blaho své rodiny podstoupil mnohý krušný zápas s vnitřní obětí, jaké by nikdy nepřinesl výhodě vlastní.

Mladé choti Smetanově záhy se v cizině zastesklo; z lásky k ní a váben zvěstmi o národním divadle českém vzdal se r. 1861 skvělého svého postavení v Gothenburku, tak upřímně želen a nejlepšími přáními provázen, že by nejmilejší krajan s vlastními rodáky srdečněji se loučiti nemohl. Následujícího roku cestoval po Německu a Holandsku, kde koncertoval s nejskvělejším úspěchem, všude jsa vítán uznáním, jakéž umělci tak vynikajícího řádu náleží. Všude v cizině byv oceňován a oslavován právem dle zásluhy a daleko nad skrovné své požadavky, vrátil se nadobro do Čech a zřídil si r. 1864 po druhé v Praze školu hudební, tenkrát společně s Ferdinandem Hellerem. V době, kdy opustil Švédsko, povstaly opět čtyři jeho charakteristické polky; když pak r. 1864 trvale v Praze se usídlil, vznikla jeho velká symfonická báseň Hakon Jarl, v C moll, v dobročinném koncertě na Žofíně provozovaná; též znamenitý mužský sbor Tři jezdci a slavnostní pochod k velikolepým tehdy třístaletým narozeninám Shakespearovým složil během téhož roku, při čemž se již déle zabýval první svou skladbou dramatickou, vážnou operou Braniboři v Čechách, dokončenou již r. 1863, provozo-

vanou však teprv ve smutně památný rok 1866, ve kterém také v září Smetana konečně po mnohých svízelích a nepřátelských překážkách nabyl postavení svým náklonnostem přiměřené a zásluhám náležité, stav se kapelníkem českého divadla v Praze.

Do té doby byl dal za různých příležitostí svým působením v Umělecké Besedě a v Hlaholu Pražském, jehož ředitelem též byl po delší dobu, hudebním kruhům často seznati svou vytříbenou, praktickou znalost dirigentskou, kteráž vedle jeho vysokého vzletu a vzdělání ryze uměleckého zcela zřejmě jej činila osobností nejpovolanější k řízení operního odboru v mladém, posvěcených rukou potřebujícím divadle českém. V hudebních spolcích Pražských ba i ve své domácnosti snažil se společenskou srdečností upoutati kruh mladších umělců i dobrých diletantů, aby hudební interes a čilejší ruch se v obecenstvu probouzel a pokročilým směrem řídil. Miláčkem mladého hudebního světa českého byl po léta již zasloužilý, tichý Jos. Leop. Zvonař, jenž co skladatel, učitel i co vůdce pěveckého ruchu spolkového zanechal čestnou památku poctivého umělce i vlastence. Avšak s ním se sdílel o všeobecnou vážnost i lásku Bedřich Smetana ihned po svém návratu ze Švédska, a svou družnou, podnikavou, ohnivou povahou, svým geniem tvůrčím a technickou virtuosností ihned vynikl na místo nejpřednější v uznání veřejném i v lásce těch, kdož s jeho milou osobností blíže se stýkali.

To všecko však neplatilo u některých lidí zaslepených nepříznivými předsudky a zaujatých proti Smetanovi snad proto, že on ve své nezištné pravdomluvnosti nikdy se nepokořil lichometnou lží na rtech, nikdy nadutou neznalost nevyhlašoval za duchaplnost a ignoranci vždy přímo nazval pravým, někdy i vtipným jmenem, neboť Smetana kromě svých ostatních prostomilých vlastností jest též humoristou.

Kdekoliv osobní nepřízeň chce někomu býti škodna, záminku si vždycky nalezne. I proti Smetanovi nalezla se zbraň, a tou byla výčitka němectví, wagnerianismu, kteroužto se provedlo tolik veřejných i soukromých, tragikomických šermů, žeť věru div, kterak i dosud téže opotřebované, štěrbovaté zbraně mnohý hudební Don Quixote s tak rytířskou zálibou může používati. Naháněly se obecenstvu strašáky, že by Smetana české divadlo poněmčil, skrz naskrz zwagneřil, a že se jemu za tou příčinou kapelnická taktovka nesmí svěřiti. Nicméně byla Smetanova povolaná spůsobilost tak nade všecku pochybnost povznešena, že přes osobní nechuť, jak již praveno, po katastrofě pruské války r. 1866 řízení české opery mu odevzdáno co muži nejschopnějšímu k regeneraci otřeseného a ohroženého jejího života.

Působení Smetanovo při české opeře bylo takové, že mnohého předpojatého nepříznivce mu obrátilo v horlivého ctitele. Svým uměleckým vzletem, svou ideální snahou vnesl jarého, zaníceného ducha v mysl každé výkonné síly, ve které dřímala jen jiskra nadšení a pravé lásky k umění. Každému vštípil vyšší pojmutí úkolu jeho a tou oddaností k věci, s jakou sám svou osobu podřizoval uměleckému zdaru celku, povzbudil mezi všemi členy opery součinnost tak upřímnou, že často takořka i zapomínáno pěstovati obvyklé zákulisní intriky a marnivé rozmary jednotlivců. Všichni pěvci a hudebníci, kteří působili při české opeře za Smetanova vedení, zachovali k němu lásku a úctu hlu-

bokou. Beze vší vypínavosti a komandantské přísnosti udržel si při studování i provozování oper vzornou kázeň, samovolnou to bedlivost a horlivost všech členů, jež svým přátelským, přímým a ušlechtilým chováním i svým vzletem uměl vpraviti v naladění v pravdě umělecké, ve kterém skutečná neb affektovaná nedbalost a všední rozmary opravdu ztrácely všechen svůj půvab.

Byl však nejen dirigentem v každém směru výtečným, byl v pravdě duší mladé české opery. Umělecké řízení ústavu toho jakož i vlastní, zpěvohře české novou dráhu razící tvoření učinilo jej beze všeho odporu představitelem vážného jejího významu a pro všecky doby nejpřednějším, nesmrtelným zakladatelem původního jejího rozkvětu.

Za Smetanova vedení nejen každá opera vůbec byla nastudována s uměleckou pietou, nejen mnohá cizí klasická díla zdomácněla na jevišti českém, ale promluvila mocným svým hlasem k hudebnímu světu našemu operní díla jinoslovanská a vzmohla se i domácí, česká činnost tvůrčí v oboru dramatické hudby na rozvoj netušený. On sám pak byl prvním mezi tvůrci těmi, z nichž nejeden slavně vynikl na základě oněch originálních živlů, které vnesl po prvé Smetana v hudební svět a ve tvarech vzorných zůstavil jako základ nové školy.

Dokladem toho jest již první opera Smetanova, Braniboři v Čechách. Již v této vyznačují výjevy z lidu a charakteristika Jírova, do jakých živlů nutká Smetanu české slovo, český duch a česká látka. Že si k dramatickému zobrazení českých typů Smetana hledal též zvláštních, národních barev hudebních, bylo přirozenou důsledností téhož uměleckého směru, jejž ve všem svém tvoření dle individuálnosti svého talentu i dle přesvědčení svého od počátku sledoval, a pro který právě mu vytýkáno němectví a wagneriánství.

V době, kdy tato tendenční výčitka proti umělci nejpůvodnějšímu vzdor jeho národním arcidílům jestě zaujímá nezasvěcence a plete i nepředpojaté hlavy, kdy vkus obecenstva zejmena s jeviště a ze sloupců divadelní reklamy se mate stavěním výtvarů nejfrivolnějších na roveň s klasickými ba nad ně, v době kdy bez ostychu a veřejně obchodní zájmy se zaměňují s uměleckými a úsudek obecný, jenž při klasickém díle skutečně vystoupil, zcela bezmyšlenkovitě při nejprimitivnějším zas rázem klesá a lacinou všedností se blaží, v době konečně, kdy cizina začíná nestranněji k nám se míti, aspoň v oboru umění a vynikajících zjevů české hudby čestně si všímá budíc v nás tím mimovolný pocit povinnosti, abychom též především sami přehledli dosažený již poklad hudebních výtvorů a sami o něm jasnou, uvědomělou a spravedlivou znalost především doma si zjednali: zdá se, žeť čas, aby každý se přičinil snésti, seč jest a co poctivého o věci ví, k urovnání materiálu nutného pro ocenění moderní hudby české a pro dějiny její, jichž důležité paměti promeškány býti nesmí. Proto jest na tomto poli prvním jich úkolem, stanoviti místo náležité umělci takového řádu a významu tak velkého i vzácného, jakým jest Bedřich Smetana, zakladatal moderního směru hudby české. Budiž zde dovoleno pověděti též několik poctivě přesvědčených slov ku charakteristice tvoření tohoto mistra.

Kdokoli všecky skladby Smetanovy bez rozdílu prozkoumá, sezná, že vznik jejich není pouze absolutně hudební, nýbrž že živel všeobecně

citový a myšlenkový v nich má rozhodně veliký vliv. Není snad každé této skladbě jakýsi význam přibásněn, jen aby se zajímavě pokřtiti a vykázati mohla, co že chce vlastně vyjadřovati, nikoliv, ale každou předcházel v duši skladatelově nějaký mocný dojem ze života či z podání dějinného aneb básnického, a snaha, přiodíti tu neb onu dojemnou a hluboce procítěnou představu mluvou své duše, vždy dříve uchvátila Smetanovu obraznost, než se v ní ozvala případná, absolutně hudební myšlenka. Ať jest to prostý národní tanec co charakteristický výjev ze žití lidu, ať oslava velikého genia nebo veliké události, ať upomínka na děj vlastenecký neb na národní báji, ať vyznání událostí vlastního srdce: každá skladba Smetanova, ať k slovům neb beze slov komponovaná, má takový neb podobný duševní vznět za základ, každá jest básněna k představě životné, a že mluvou tohoto hlubokého básníka jest hudba, proto k nám tak čarovně zvuky její mluví a tak neodolatelně uchvacují nejen sluch, než duši samu. Množstvíkráte jsem byla toho svědkyní, jak mocně a jak plodně dotkla se myšlenka básnická tvůrčího ducha Smetanova, i jak horoucně obraznost jeho mimovolně zpracovávala básnický obsah skladeb, které chtěl předsevzíti. Teprv v okamžiku ideálního toho unešení zableskla jeho duší pravá myšlenka hudební, jediná, kterou přijal a kterou za hodnu provedení uznal; jen ta, posvěcená zápalem celé jeho vnitřní bytosti, zdála se mu dosti obsažnou a schopnou, aby se mu stala výrazem dosti výmluvným. Nikdy se mi neudálo spozorovati, že by některý hudební motiv, byť lákal k sebe vděčnějšímu zpracování, již sám o sobě bez dalšího významu byl Smetanu opravdově zaujal, tak že by si s ním byl pohrával a bez hlubšího úmyslu jej zpracoval; žádná jeho skladba (ovšem kromě účelných jeho studií) není takovouto pouze formálně hudební prací. O ušlechtilém skladateli Zděnku Fibichovi na příklad, jenž co do hloubky a jemné charakteristiky výrazu Smetanovi nejvíce se blíží, lze říci, že nad ostatní jeho skladby ony vysoko vynikají, které básnickou představou jsou podmíněny a prováty; o Smetanovi říci se to nemůže, neboť on bez básnické představy vůbec nikdy nekomponoval. Zcela jiný ráz má tvoření geniálního Antonína Dvořáka; toť absolutní hudebník od hlavy až k patě, jenž dýše a myslí jen zvukem a vydychuje hudební myšlenky ze své bohaté fantasie z té jen pohnutky, že jsou krásné, svěží, nádherné a že mu jich plná duše zní. Snaha dodati básnickému pomyslu neb dramatické situaci plného a přesně charakteristického výrazu, jeví se v plodech Dvořákových aspoň co do hotového výsledku býti mimotní vedle úchvatného a vládnoucího proudu krásy absolutně hudebné.

Možnoli tedy v jistém smyslu říci, že Bedřich Smetana jest více hudebním básníkem než pouhým hudebníkem, vysvítá z toho samo sebou, že v charakterisování dramatických situací a osobností svou sílu vede na vrchol. O tom, kterak povstávají individualisující motivy jeho operních reků, vypravuje něco podobného jako Richard Wagner. Vmyslí se totiž v osobnost, kterou mu básník ovšem jen nemnohými črty libreta naznačil, s takou účastí a vniterností, až osobnost ta nejen proň obživne, ale i sympatickou se mu stane a zcela jej pro sebe zaujme. Pak s ní procítí osud ten, jejž hudbou svou má učiniti výmluvným k srdci všech; hudební motiv, jenž v něm při této živé a vřelé představě vznikne,

osobnost tu pak celým jeho dílem provází, čině ji zjevem tak uceleným a význačným, že jen největší mistři tak šťastně své postavy hudebně charakterisovati dovedli, jako Smetana. Při tom proniká každou situaci, každý stesk i ples jednajících osob podrobnou jemností cítění a pravdivostí psychologickou, která však nikdy neupadá v reálnost hrubou, nýbrž všady si ještě nalézá možnost dáti živlu vznešenějšímu, ideálnějšímu vrch nad živlem nižším, hmotněji působivým. Proto též zdravý, čiperný jeho humor, i tam kde v jeho dílech nejsilněji vystupuje, nikde se nejeví nepostřen průsvitnou rouškou poesie, jejímž ovzduším každý obrys u výtvorech jeho čarovně jest zlahozen. Jak něžně zachází Smetana s humorem, jak ani bujný žert není s to svésti jej ku komice rázu pouze elementárně efektního, nýbrž podřízen jest jeho neklamným krasocitem poetickému pelu celku, o tom podána na př. v čarokrásném finale 1. jednání Tajemství mistrná ukázka.

Tuto vnitřní ušlechtilost spolu se zevní ušlechtilostí formy Smetana vždy nejen ve vlastních skladbách pěstuje, ale i v cizích oceňuje. Jak upřímně se rozněcuje krásou duchaplné, opravdové práce, která myslícího umělce a vzdělaný jeho vkus prozrazuje, tak upřímně se mu hnusí laciná ledabylost, která spojujíc s duševní prázdnotou i povrchnost formálního propracování jen na vkus nejvšednější vypočítána jest.

Že pak moderní hudba daleko pokročila nad pohodlí souměrně článkovaných forem starších, kde každý obrat i závěrek vždy na obvyklých místech se opakující svou předvídaností lahodil a uspokojoval, kdežto moderní hudba otevřevši závory ony dokořán poskytuje i básnickému výrazu a formální vynalézavosti neskonale více volné rozmanitosti a hledá svých účinků i uměleckých zásluh právě v nepředvídano ci, v překvapující novosti formálních půvabů: oddal se Smetana dle své přirozené povahy umělecké i dle svého vzdělání, nikoliv pouze studiem starších mistrů obmezeného, modernímu směru docela. Zvlášť ovšem v hudbě dramatické uznával vymaňování se ze staré formy, v řadu nespojitých a více efektu než výrazu dbajících čísel rozdrobené, za rozumný a v pravdě umělecký pokrok, a cenil v operní literatuře to nejvýše, co tíhlo k pravdivému a ušlechtilému výrazu, k přirozenějšímu dramatickému proudu a k velké, jednotné formální stavbě, celkovitého rozvrhu a monumentálních obrysů; nadšeně stopoval snahu pozměniti starší mosaikovou skladbu oper ve skutečný, nebývalý ale šťastně již zahájený zpěvoherní sloh; směr to, jemuž v nejlepších svých dílech již razili dráhu Gluck, Weber, Marschner, a jemuž i mistři jiní, kteří nesmí býti považováni za rozhodné jeho zástupce, vědomky či nevědomky v nejúčinnějších, skutečně dramatických výjevech svých oper složili svůj hold. Nikdy nezneuznává Smetana mistrů starší školy, vždycky oceňuje jemnou, duchaplně propracovanou skladbu, třeba sloh její nebyl slohem jeho; se stanoviska dramatické hudby pak nadšeně se obdivuje na př. úchvatným místům Mozartova Dona Juana, zvláště vysoko též cení téhož mistra Figarovu svatbu co krásný vzor opery komické; také Lortzinga velmi si váží co rozmarného charakteristy, a cokoliv hlubokého a původně cítěného ve zpěvohrách svých vytvořili elegantní Boieldieu, náruživý Halévy, ba i vynalézavý Mayerbeer, zvláště pak duchaplný, starý Auber i mnozí novější Francouzi, všecko to nalézá v Smetanovi

obdiv plný a nepředpojatý; ba on nikdy nepodceňuje ani Vlachů, ač právě vlaská opera v ohledu formálním jest pravou protivou jeho ideálu ve slohu zpěvoherním. Živě cítí též Smetana mocné tragické akcenty Verdiovy uprostřed veškeré jeho šablonovitosti; rovněž oceňuje bohatou a často vtipnou charakterní barvitost Rossiniovu, jemnou ušlechtilost Cherubiniovu, vůbec všecky přednosti každého pravého tvůrce, ač s formou vlaské opery a také s obvyklou v ní povrchností či spíše chudobou práce motivické a thematické, konečně i se zastaralým jejím stanoviskem harmonickým a s často se vyskytující banálnosti v rytmu i v melodii nikdy se smířiti nemůže.

Že právě výše uvedené přednosti u všech skladatelů oceňoval, z nich se učil a směrem týmž i vlastní své práce v uvolněných a samostatných formách moderních skládal, že i svou skvělou, jemně a zajímavě produševnělou hrou nejznamenitěji tlumočil stoupence téhož směru, neboť hrával vedle Beethovena nejraději moderní romantiky Chopina, Schumanna a Liszta, a v pravdě uchvacoval přednesem jejich výtvorů; že pak v novém směru hudebním nejrozhodněji v před pílili Němci, a v oboru opery přede všemi Richard Wagner: snadná byla práce, vylíčiti lehkověrným a neznalým lidem směr Smetanův co německý, ač ovšem ten, kdo by ani o čárku nevybočil z forem třeba ještě Haydnových, nemohl by legitimovati češtější jejich původ.

Arci uznával Smetana vždy duchem a slovem geniální schopnost a důmyslnou reformátorskou snahu, ve kterou Richard Wagner nastoupil Lohengrinem; hlásil se vděčně k zásluhám, jichž si hudební tento dramaturg získal, učiniv jak theorií tak tvořením svým některé vážné zásadní požadavky nezbytnými: především totiž těsné přilnutí hudby k dramatu básnickému a melodie zpěvu k melodii myšlenky i slova, z čehož přesná charakteristika jak osob tak situací, a ucelená velkost zpěvoherní formy samy sebou vyplývají. Ctil jej vždy Smetana nejen co hudebního dramaturga leč i co znamenitého tvůrce se stanoviska absolutně hudebního, konečně i co původního a šťastného tlumočníka ducha národního.

Ve všem tom jemu Smetana rád vzdával svůj obdiv, a stejně rád, jako od jiných mistrů, též od Wagnera se učil. Nikdy však nevssál do sebe ducha německého, ani se nestal Wagnerovým nohsledem. Zásady Wagnerovy pojal i prováděl samostatně kriticky, původně a s výběrem. Neschvaloval ani nesledoval Wagnera nikdy až k oněm krajnostem dramatického slohu jeho, kde hudba se vzdává hudebních prostředků a ustupujíc za pouhé slovo, v dramatickém rozechvění takřka sama přetrhává své struny. Nikdy neschvaloval zásadu, že nemá ku př. více osobností najednou zpívati, poněvadž prý v mluveném dramatě také několik osob najednou nemluví; zpěv ensemblový právě co mocný hudební prostředek dramatického dojmu Smetana vždy hájil a zachovával. I v zacházení s melodií, vůbec s hudební myšlenkou cítí Smetana v posledních dílech Wagnerových již namnoze přílišnost v tom smyslu, že tam příliš často plynulost její bez nutnosti a jako naschvál se trhá, rozbíjí, kdežto by bez porušení jejího týž a snad ladnější výraz dramatický se docílil. Z toho patrno, že Smetana, jsa vřelým ctitelem Wagnerovým, mezi otrocké jeho modloslužebníky a nohsledy nenáleží.

Celé Smetanovo tvoření nepopíratelně svědčí o samostatnosti jeho uměleckých názorů, které nad to uvedl ve skutek způsobem zcela původním, podstatně svým a vlastním, od prvků novým, ryze českým. Snaha po bezprostředním výraze a přesné charakteristice vedla jej, jak již praveno, hned v první jeho opeře k nalezení způsobu, kterým typický ráz národní písně české se přivtělil velkým formám umělé hudby dramatické, kterýžto směr práce tak zvláštně se shodoval s přirozenou povahou jeho nadání, že ještě téhož roku, ve kterém při provedení Braniborů v Čechách uslyšel účinek částí v onom duchu komponovaných, dokončil operu novou, celou originálním tím rázem prodchnutou, svoji na typický vzor vyspělou, slavnou Prodanou nevěstu, kteráž nejen v tvoření Smetanově ale i v dějinách české hudby vůbec znamená rozhodně novou dobu.

Hudba Prodané nevěsty, ač ideál její takřka již v českém vzduchu planul a byl rázem pochopen, přece ve skutečném svém zjevu byla tak netušená a každým zvukem nová, tak nezvyklá a v pravdě neslýchaná, že se musilo, vzdor velkému zevnímu úspěchu té novinky, obecenstvo vnitřně teprv učiti jí rozuměti, tak že po celou řadu let úspěch její stále stoupal, a teprvé když se ukázal její nad míru plodný vliv v hudebním tvoření českém, teprvé když celá řada skladatelů jejím směrem zkusila svůj zdar a když původce její sám vytvořil nová arcidíla na základě týchž živlů, jichž úhrnný charakter po prvé Prodaná nevěsta byla uvedla v účinnou platnost, teprv asi za deset roků po svém vzniku byla tato památná skladba cele doceněna a dostoupila u vědomí obecném na ten vynikající vrchol významu, na kterém jí právem již nyní místo jest vykázáno.

Motivy, rytmickým a melodickým svým rázem o vzor prostonárodní písně české se opírající, Smetanou byly v celém svém charakteru tak šťastně vystiženy a tak opravdově tvůrčím jeho duchem pojaty, že se v jeho fantasii doplnily též docela zvláštními živly harmonickými s povahou onou melodickou podivuhodně shodnými, jako by z ní vytušenými, ba nelze ani popírati, že Smetana svým nad míru jemným citem ze skutečných prostonárodních melodií sourodé s nimi představy a tendence harmonické vyrozuměl a šťastnou svou obrazností v pravém jich charakteru rozhojnil, kdežto všední interpreti prostonárodních písní obyčejně k nim přivěšují harmonie libovolné, necharakteristické.

Hudební proud, jenž oním docelením v obraznosti Smetanově se rozvlnil, stálou snahou po charakterisování a vytříbenou, bohatou prací formální již sám ze sebe ústrojně rostl v šířku, sílu, hloubku, rozmanitost — slovem v úplný původní, bujarého života schopný, moderní sloh hudební, v němž znenáhla již nezbývalo mezery žádné, která by se byla musila doplňovati nápodobeninou neb jakýmkoli materiálem lhostejným.

Tam dospěl Smetana svou Prodanou nevěstou, a v tom spočívá nezničitelný její význam. Živly po prvé v ní v tak ladný celek zazněvšími zabarvena jest nejen pozdější produkce jeho vlastní, leč i četná řada prací skladatelův našich mladších, mezi nimiž největší talentové, správným popudem vedeni, v Smetanově duchu se vyvíjejí a kolem něho se kupí jako škola jeho. Ba směr ten stal se nám již nejen zálibou

nýbrž potřebou a množstvíkráte se ukázalo, že žádná skladba česká celé srdce posluchačstva k sobě nestrhne, která není dotknuta Smetanovým vlivem a netěžila z toho zdroje, jemuž on otevřel skálu. Ba i cizina obdivujíc se duchaplným, bohatou tvůrčí silou kypícím a uměleckostí vysoko vynikajícím skladbám Dvořákovým, neodolatelně se v nich podává originálnímu kouzlu mnohé výrazu plné novosti rytmické, harmonické neb figurální, o které neví, odkud se najednou v hudebním světě vzala tak svěží a překvapující, která však jest v pravdě též duševní odchovankou školy, již vytvořil genius Smetanův.

Přetvořiti naivní ráz národní hudby v pathetický a po opeře komické týmiž zásadami raziti směr vážné opeře hrdinské, bylo Smetanovi dílem dvou let. Již r. 1868 ukončen jeho Dalibor, skladba to vznešená, poskytující sama o sobě látku k úvaze mnohostranné i mnohem objemnější, než jaká v tuto stať pro pouhý přehled vměstnati se může. Měla jsem štěstí, zevrubně a mnoho se o Daliboru dorozumívati se skladatelem samým a porovnáním intencí jeho s účinkem dospěti k zajímavým závěrkům. Zde však postačí faktum, že se Smetanovi v Daliboru jedním rázem zdařilo hlubokým svým porozuměním vytěžiti z charakteru národní hudby české i nejvyšší pathos a zbudovati na témž základě a z týchž živlů i vrchol vážného dramatického dojmu, o čemž každý akt Dalibora výmluvné podává svědectví. Obecenstvo dalece ještě nevniklo v krásu a význam této skladby — vždyť se mu ani dost příležitosti neposkytuje, aby se s ní aspoň zevrubněji seznamovalo, neboť Dalibor po všecka léta bývá se zvláštním předsudkem s jeviště odstrkován. Ale jak plodná jiskra z něho zaletla již v hudební produkci mladší, objeví se, až veřejnosti bude předvedena neznámá dosud vážná opera vysoce nadaného tragika hudebního, Zdenka Fibicha. Zápalem a dramatickou hloubkou, jakož i vytříbenou ušlechtilostí formální práce jeví se býti Fibich skutečným stoupencem Smetanovým. Ale zdá se, jako by Smetana tím zvláště vynikal mezi všemi, že v jeho tvoření v harmonický celek se doplňují výtečné přednosti, jež u soudruhů jeho po různu se vyskytují: takž pojí Smetana k náruživé oné výraznosti dramatické též celou lahodnou zpěvnost Bendlovu, které zas Fibich mohl by se od mistra učiti. Jeť Smetana nejen mistrem v orchestraci v tom dvojím směru, že i nejkrásnější a nové účinky zvukové v celku docílí i každému nástroji co praktický znatel nejpřiměřenější jemu chody přidělí; jeť také mistrem u vedení hlasů zpěvných a mistrem v zacházení s textem ku zpěvu.

Po Daliboru povstal velký dvojsbor Odrodilec a r. 1869 rukopisná podnes slavnostní předehra v C dur, dvě menší skladby pro malý orchestr Libušin soud a Rybář, též orchestrální polka v D dur pro Národní besedu komponovaná; následujícího roku vznikla slavná jeho Rolnická pro mužský sbor. R. 1872 dokončil Smetana svou velkou slavnostní operu Libuši, která až ve prostoře národního divadla v celistvosti zazní, a jíž věnoval tvůrce její tolik zápalu, jako snad žádné jiné skladbě své. Na to složil svou Píseň českou pro smíšený sbor s orchestrem, a Sbor slavnostní. R. 1874 pak zahájil svůj proslulý cyklus Vlast prvními dvěma symfonickými básněmi, Vyšehradem a Vltavou, skladbami to i beze slov a zpěvu tak výmluvnými jako jeho zpěvohry

a honosícími se též každou vnitřní i zevní předností těchto. V téže době dokončil své Dvě vdovy, konversační to operu salonní, v níž opět nový obor zpěvoherní ovládl s takým bohatstvím zdaru a krásy, že ani tato skladba, tak zřídka provozovaná, dalece ještě není celým svým obsahem a dle zásluhy oceněna. Žel, že původem svým spadá v nejsmutnější dobu Smetanova života.

Zápasiv již dlouho s nenáhlou ztrátou sluchu, pokusiv se všemožně o zachránění aspoň zbytku jeho, podniknuv nejsvědomitější léčení a cesty k proslulým odborným autoritám zahraničným, opustil Smetana r. 1874 své milé působiště při opeře české, neboť jej opustil poslední zvuk, a temnou hluchotou vloženo naň hoře, jež se ani vysloviti nedá. Od té doby zdává se nám, kdykoli k Smetanovým nohám vavříny se sypou a hřímá potlesk, jehož neslyší, za čarovné dílo zvukové, jež jeho fantasií zní jen z říše duchů — že se nad jeho hlavou vznáší viditelná glorie neštěstí a nesmrtelnosti, i nebývá tu oka suchého, nebývá tu srdce, které by kusem vlastního štěstí nechtělo splatiti možnost, aby navrácen mu byl sluch. Ještě lékaři, jimž veliký trpitel se svěřil, chovají naději v uzdravení jeho; pět let však již trvá krutý ten stav, kdy ani zvuk milované jeho uměny ani přátelský hovor nepronikā v hrozné to ticho.

Za úplné již hluchoty, roku 1875. komponoval Smetana rozkošné pokračování cyklu Vlast, totiž Šárku a Z českých luhů a hájů, k nimž r. 1878 připojil Tábor, r. 1879 pak Blaník. V roce 1875 složil své koncertní klavírní pieçy Rêves. Rok na to provozována národní opera jeho Hubička, jejížto bezprostřední úspěch byl nejskvělejší mezi všemi jeho operami a vůbec úžasný. Něžností, lahodou a poetičností, kterouž celá jest proniknuta, vyniká zpěvohra tato více než kterákoli snad z ostatních skladeb mistrových; dojemný lyrický její ráz vrcholí se na př. ve zpěvích Vendulčiných a snad ještě výše v Lukášovu zpěvu v 2. jednání, pravém to ideálu mocně lyrického, prostonárodního výjevu, co do citové vroucnosti, co do formální krásy i co do typicky českého rázu hudby skvostné to perly.

Roku 1877 komponoval mistr náš čtyři koncertní polky pro piano, tři sbory pro ženské hlasy a Píseň na moři; nejvýznamější skladbou doby té jest však čarovně působivé smyčcové kvarteto, jež těžce zkoušený muž nazval Z mého života, a z něhož sama poesie lidského bolu neodolatelně mluví jemně tklivou krásou hudební. Skladba tato mezi Smetanovy nejznamenitější náleží.

Následujícího roku byla dokončena a provedena poslední dosud známá opera Smetanova, Tajemství, o které v tomto ročníku Osvěty již obšírnější hudební úvaha byla podána; zde toliko dodati sluší, že co do celkovité, k nejkrásnější úměrnosti dospělé a takřka monumentální stavby formální jest Tajemství — vedle neprovozované dosud Libuše — nejbližší samému ideálu Smetanovu a dosud nejvyšším, klasickým vzorem české zpěvohry vůbec. Jednolitostí, duševně i formálně v mohutné zjevy srostlou celkovitostí již po mnohá léta Smetanova díla vynikala, až za doby poslední dospěla směrem tím v dokonalost nikým nedostiženou, což zejmena v oboru operním platí. Bohatostí a svěžestí hudebních myšlenek i rázem ryze národním, též znamenitě uměleckou prací ve

všech jednotlivostech ku př. Dvořákův Šelma sedlák mocně vyniká; ale ve velké architektonice hudební a zejmena v jednolitosti slohu dramatického zůstává Smetana mistrem, jemuž se žádný u nás nerovná.

Není již Smetanovi dopřáno, slyšeti utěšená i bohatá díla mladších svých vrstevníkův; s velikým interesem a rád však je čte, kdekoli se k tomu příležitost naskytne, tvoře si o nich vnitřní zvukové představy. Dokud byl tak šťasten, že slyšel, seznal již několik skladatelů operních v národním směru pokračujících a velice mezi nimi cenil nadaného Blodka, jehož časné smrti neustál želeti. V úsudku svém jest Smetana ke každému vřele uznalý a při tom pravdomluvný jako skutečný přítel. Sdílného srdce, neúnavně činného ducha a pln mladistvé touhy po družnosti, žije nyní na ústraní venkovském v tichém kruhu rodinném sám a sám. Statečný v neštěstí zápasí hrdinsky s krutou tíhou svého losu, a pohled na jeho dítky, myšlenka na jejich blaho jest mu největší útěchou i nejmocnější oporou k tichému snášení všech útrap. Geniální i v přemáhání sebe, pracuje pod břemenem svého utrpení tak pružnou silou a jarou plodností, že nejkrásnější jeho díla právě povstala v těžké době té, a mistr každým novým výtvorem ještě výše stoupá. Když pak při poslechnutí některého jeho arcidíla se diví cizinci, kterak to možno, že umělec tak předního řádu nemá evropského jmena a není ve světě slaven dle zásluhy, vzpomínáme mimovolně na prosté ono geniální dítě, které před padesáti lety také k podivu posluchačstva po výkonu svém nebylo viděno. Dosud se nenalezly paže, jež by velkého umělce toho k vřelému srdci tisknouce též s radostí a pýchou jej ukázaly světu — ke cti naší vlastní, ne k poctě jeho, po kteréž on nebaží; neboť často již, vybídnut přáteli, aby tam či onam skladbu některou za hranice zaslal, odpověděl Bedřich Smetana vždy stejně: „Neučiním toho; mým největším štěstím jest, že mohu pracovati pro svou vlast."

Kéž pro ni dlouho, dlouho pracuje a dočká se toho jediného štěstí, po kterém prahne, — kéž uslyší zase přátelský lidský hlas a milované zvuky svého umění!

Antoine Wiertz.

Podává

Renáta Tyršová.

I.

Wiertz na Vídeňské výstavě světové. — Umělecká odvislost Belgie po smrti Rubensově. — Vývoj moderního malířství belgického. — Převrat umělecký roku 1830. — Směr historický. Gallait. — Nové vlivy francouzského umění. — Wiertz umělec samostatný, moderní v nejlepším srozumu slova toho.

Kdo r. 1873 navštívil světovou výstavu Vídeňskou, vzpomene si snad ještě, že stanul v síni internacionální před obrazem kolosálních rozměrů, pád andělů za předmět majícím. Kdo netázal se po původci díla tak zvláštního a přec tak nápadně Rubensa připomínajícího? Ne

každý znal umělce, když seznam jmeno Antoine Wiertz mu ukazoval. Přece pak nebyl tvůrce obrazu toho v počátcích svých méně než největší moderní stoupenec mocného genia flanderského, jehož třístaleté jubileum se nedlouho po tom v celém vzdělaném světě slavilo, přec vyspěl při všech zvláštnostech svých čím dále tím více v jednoho z nejpřednějších, nejryzejších umělců nejen Belgie nýbrž celé doby naší.

A nejen z nejpřednějších a nejryzejších, nýbrž i nejpůvodnějších, což v jistých okolnostech tím více váží, čím menší je země, jíž umělec náleží. —

Sdílíť Belgie, kde ve všech kruzích vzdělaných franština vládne, osud zemí méně rozměrných, se sousední velkou říší stejnou mluvu majících. Necítíce potřebu zcela samostatné a zvláštní literatury, zvláštní neodvislé duševní produkce vůbec, podléhávají snadno a přirozeně vlivu jejímu. Vzpomeňmež si jen na Švýcarsko. Tu ovšem nápadná chudoba všeho téměř významnějšího produkování na poli umění a literatury snad též menším nadáním většiny národa je zaviněna, hlavně však, oba velké státy hraničící udusily a uspaly skoro každé samostatné tvoření v těchto oborech.

Podobně i v Belgii. Již na sklonku století sedmnáctého — padesát let po smrti Rubensově — vliv jeho s posledním epigonem Quellinem, mezi malíři nizozemskými zašel. Směr samostatný znenáhla opuštěn a působení vzorů francouzských cesta široká otevřena. Od doby té, každý ve Francii nově se vyskytující směr, našel zde následovatelů horlivých. Jak plasticky chladný Poussin, tak přisládle smyslní malíři doby copové, vše bez výminky se nápodobovalo. Vrcholu svého však dosáhl vliv cizí ve dvou prvních desítiletích století našeho, klasicismem Davidovým, zvláště když tento při všech vadách svých přec jenom mohutný genius umělecký co vyhnanec Brussel za pobyt si byl zvolil.

Než již počíná pronikati některými hlavami přesvědčení, že nesmí nadále se bráti umělci belgičtí drahami cizími, chtějíli zaujíti čestného místa v umění evropském, kterýžto obrat též okolnostmi vněšními byl urychlen.

Boj osvobozující, jenž r. 1830 v Belgii rázem všechny poměry politické přetvořil, způsobil též v umění výtvarném převrat základní. Nadšení čistě národní, jež všeliké vrstvy obyvatelstva pronikalo, uchvátilo především též mysli veškerých umělců. Jedinou nadchnuli se všichni myšlenkou, rázem opuštěn směr v malířství dosud panující a „Regenerace staré malby flanderské!“ „Oživení Rubensa!“ stalo se pojednou heslem mladé generace této. V pohnutých, teprv se urovnávajících poměrech nového státu vzrůstal talent po talentu a obraz historický, vylíčení dějin vlastního národa, zdálo se býti nejvyšším cílem veškeré snahy vlastenecko-umělecké. V dobách těch vidíme vznikati ony barvou se skvoucí výtvory Wapperra a de Keysera, díla Biefveova a především Gallaitova, jejichž sláva svým časem celou téměř Evropou se nesla. Zdálo se v skutku, že skvělá doba Rubensova se vrátila a že snad — jak druhdy ve věku sedmnáctém — i nyní v devatenáctém století, Belgie v popředí všeho ruchu uměleckého se postaví. Zdálo se! — Však sotva že čtvrt století uplynulo, klesalo nadšení, a kdo nyní ohlíží se v novějším onom malířství belgickém, nevidí než trosky budovy ne-

dostavěné. A čím zaviněno upadání toto? Jeť to opět vliv mocných sousedů francouzských, jenž sotva že přemožen, znova vzrůstati počal.

Dva proudy tedy, jednak národní jednak pofranštělý, již po dvakráte v malé zemi té se srazily. Než jakkoli oba stejně téměř mocnými se býti zdály, jakkoli veškeru téměř pozornost obecnou k sobě vyzývaly, přec našel se, jako by nový, mocný obhájce samobytnosti ducha belgického, umělec původnosti tak veliké, žeť soudobým vlivům jaksi odolávaje zvláštní individualitu samostatnou uchovati sobě dovedl. Řídkým ba v jistém ohledu jediným zjevem tímto byl Antoine Wiertz.

Jakkoli vřelá byla láska jeho k vlasti, jakkoli i jemu Rubens byl vůdcem nejpřednějším na dráze umělecké, jakkoli též on skrz naskrze umělcem flanderským zůstal, přec dovedl se vyšinouti nad obzor, v němž sevřeni zůstali belgičtí vrstevníci jeho. Jim byla minulost jediným zdrojem, z níž látky své čerpali, a v tom snad záležela též jedna z příčin, že v okolnostech tehdejších tak záhy též vyčerpali nadání svoje.

Jinak Wiertz. Veškeren obor malby historické stranou ponechávaje, na přítomnost a budoucnost v nejlepších dobách svých všechen zřetel svůj upjal. Jest to svět přítomný, vášně a náruživosti věčně lidstvem hýbající, a vedle toho zas nejsvětlejší a nejšlechetnější idey na prapor člověčenstva napsané, jež jeho štětec spůsobem nejpůvodnějším nám vylíčil. Tak objevuje se nám co umělec moderní v nejlepším srozumu slova toho; a že nutným těm nedokonalostem a zápolům se nevyhnul, které se snahou touto spojeny jsou, v tom záleží snad zvláštní působivost a nedoceněný dosud význam jeho.

Wiertz byl nejenom umělcem nýbrž též myslitelem a spisovatelem v oboru svém. Tím pak další průběh práce naší přirozeně ve tři části se rozpadává. Co z předu podati sluší, jest nástin životopisný, vývoj nadání jeho a naznačení okolností těch, jež šťastně neb nepříznivě naň působily. Pak vynasnažíme se, vylíčiti esthetické náhledy Wiertzovy tím spůsobem, abychom v soustavný celek je zaokrouhlili, i vzniknou nám takto základní rysy úplné téměř esthetiky umění malířského, se stanoviska moderního pojaté, z hlubokého studia vzorů nejvýtečnějších a z dlouhé odborné zkušenosti čerpané. Na konec pak pokusíme se o rozbor umělecké činnosti Wiertzovy, i shledáme, že vše, co v oborech jak nižších tak nejvyšších vytvořil, nacházelo se v řídkém souhlasu s esthetickým svědomím a přesvědčením jeho, tak že zde theorie a praxis úplně se kryjou. Co muž i co umělec byl Wiertz člověkem celým, bez nitřních odporů oněch, jimiž slabé povahy najmě v době naší namnoze podléhají. Jakkoli pak je zjevem naskrze moderním, přece shledáváme u něho onu rovnováhu temných popudů genia a jasné rozvahy umělecké, s kterouž jinak toliko u velikých mistrů doby staré se potkáváme.

II.

Mládí Wiertzovo. — Wiertz na akademii Antwerpské a později v Paříži a v Římě. — „Patroklos“ a úspěch jeho. — Wiertz a kritika žurnalistická. — Snaha o povznešení belgického umění moderního. — Činnost literární. — Další práce malířské a sochařské. — Vynález malby nelesknavé. — Činnost ve velikém atelieru, jejž mu vláda zbudovala. — Náhlá smrt.

Josef Antonín Wiertz narodil se 22. února r. 1806 ve starém belgickém městečku Dinantu, tenkráte k císařství francouzskému náležejícím. Otec jeho byl prostý muž z lidu, dříve vojín francouzské republiky, v jejímž obvodu zrozen byl, později desátník v službě holandské. Matka Kateřina Disierova též do tříd nižších rodem svým náležející pocházela z Leffe, vesničky tušíme že lombardské.

Malý Antonín posílán zprvu do školy vesnické, vedle toho však již záhy vyučován hudbě a kreslení. Snilť otec již tenkráte o povolání vyšším a slavnějším pro hocha svého. Brzy se objevilo, že schopnosti dítěte směrem určitým tíhnou k umění výtvarnému. Sotva dvanáctiletý kreslil a ryl ve dřevo; dle předloh ano i dle přírody vyřezával. Tak vymodeloval mezi jinými žábu a to spůsobem tak překvapujícím, že velitel oddělení otcova na mladistvého umělce tím upozorněn byl. Snahou jeho dán do Dinantu, kde o všeobecné vzdělání lépe postaráno bylo. Výtvarný talent Wiertzův počal se však v brzku vyvíjeti tou měrou, že uzavřeno poslati jej, čtrnáctiletého do akademie Antwerpské.

Zatím co zde pod vedením Van Bréea a d'Herreynsa technicky a umělecky se vzdělával, nepřestával vzácný otec jeho šlechtit povahu a mysl mladého syna svého. Ten bývalý voják republiky, ten jednoduchý muž z lidu staví synu svému před mysl nejušlechtilejší příklady, dle nichž měl by život svůj říditi; pobádáť jej, by se snažil dobyti si slávy, avšak ni slovem nedotýká se slávy vojenské, jsou to povždy velcí umělci, jež za vzory mu klade. Než netoliko znamenitého umělce chce míti ze syna svého, nýbrž i člověka srdcem i povahou dokonalého. A jinoch splňuje napořád více a více naděje otcovy. Z listů jeho Antwerpských vyčítáme nejvřelejší lásku k umění a práci jakož i neohroženost, pevnost a ušlechtilost charakteru jeho. Vytrvalost a pilnost Wiertzova jsou v skutku obdivuhodny, jedinou zábavou jeho zde jest opět studium, neboť pracuje ustavičně i v hodinách, jež mimo akademii tráví. Jeho úsilí čelí k tomu, napořád zdokonalovati se v umění a ve všem, co s ním souvisí. A tak podrobná a důkladná je snaha jeho, že od jednoho ze spolužáků svých kostru si půjčuje, by po celé noci ji okresloval a konečně ji vymodeloval, nežli ji navrátil.

V době této potkáváme se s první větší komposicí Wiertzovou, výtvorem to, jímžto v konkursu akademickém ihned ceny dobyl. Mučení sv. Štěpána byloť tehdáž úkolem vytknutým. Jak vážně v letech téměř dětských již myslil Wiertz o umění svém! Obraznost a reflexe, tak pravil k sobě, musí se spojiti při tvoření uměleckém. Představil si tedy, jak vypravuje, celou tu neoblomnou povahu, tu ušlechtilost i sílu ducha mučencova a mezi přemýšlením tím vzrostla, jako by „pojednou z hluboké bezvědomosti byla vyšla,“ celá komposice před očima jeho.

Vedle samostatného tvoření však cítí mladý umělec napořád živou potřebu pilně se vzdělávati dle vzorů starých mistrů velikých. Téhož

roku vidíme jej co pečlivého kopistu nejčelnějších obrazů Rubensových. Již tedy nyní jest to tento největší z malířů nizozemských, který mocným vlivem svým na Wiertze působiti počíná, a mladistvý umělec snaží se dáti obdivu svému výraz v Apotheose Rubensově, obrazu ještě za pobytu na akademii malovaném.

Předměty náboženské a mythologické podávaly mu další látku k výtvorům samostatným. Též různé podobizny a jedno zátiší náleží do doby této. Obsáhlý obor pro věk tak mladistvý! Vše se ztratilo až na jediné zátiší, sestavené z láhve, knihy a lebky lidské; to však bylo malováno s tak dokonalou opravdivostí, že mnohý navštěvovatel uleknul se výklenku, kde umístěno bylo.

Studie na akademii zatím obyčejným proudem se berouce každoročně nové cti a ceny mu vydobývaly. Již r. 1825 pak učitelé uznali Wiertze za schopna, by o velkou cenu římskou konkurroval. On však, z příčin neznámých, pro tentokráte soutěže se nesúčastnil. Brzy po tom opustil akademii a zvolil si pobyt v Paříži, této veliké škole umění moderního, kdež při těsných příjmech, čas svůj dílem prací, dílem studiemi zcela v soukromí trávil. Tak krvavé zjevy revoluce červencové kolem něho se odehrávaly, aniž mladistvý umělec byl jimi dotknut neb vyrušen z uměleckého zaměstnání svého. V témž roce i ve vlasti Wiertzově boj o svobodu nastal, a okolnost, žeť tehdy právě v Paříži meškal, zajisté též spolupůsobila k tomu, že nedal se unesti ruchem tenkráte mezi malíři belgickými se rozproudivším, který jak svrchu zmíněno, k historickému obrazu se nesl.

Zatím co v Brusselu rozhodováno o osudech národa a země, vnořoval se Wiertz zcela v umění své. Oba obrazy pak, jež za pobytu ve Francii maloval, jsou pro uměleckou i čistě lidskou individualitu jeho velmi důležité a zajímavé.

První z nich má za podnět snad příběh ze života vlastního. Mladá, krásná žena s patrnou koketerií roucho zvolna před ním snímá. Jemu však není než modelem, na jehož formy on s okem chladným, objektivním a čistě uměleckým pohlíží. Tato úplná chladnost k druhému pohlaví je důležitou a vytrvalou stránkou v umělecké povaze Wiertzově; jestiť on mezi umělci moderními snad jediným, který, jak uvidíme, též úkoly smyslné stránky se dotýkající se skutečnou velikostí a s ledovou téměř objektivností rozřešiti dovedl.

V obrazu druhém *Adama a Evu po pádu* nám líčí, motiv to, k němuž později ještě jednou se vrátil, by plasticky jej provedl. Předmět ten, na první pohled snad opotřebovaný, pojal Wiertz tak originálně, tak nově jak nikdo před ním. Zračíť se již v tomto díle let jinošských onen světový názor, jenž později též z výtvorů muže dospělého začasté na nás pohlíží. Předvádí nám prarodiče v hlubokém žalu pohroužené, dumající, jak sám praví, nad „zlem a bídou, jež věčně lidstvo tížiti budou." Řekne se snad, že se v tom zračí rozpoložení pessimistické; avšak jak se mu mohl naprosto vyhnouti Wiertz, při snaze pojmouti v sobě veškery vynikající a charakteristické stránky doby své, při snaze, býti umělcem moderním v pravém, obsáhlém srozumu slova toho. Vznikajíť povždy pocity pessimistické ve věku přechodním, v jakém my posud žijeme, kde staré chrámy se boří a základy nových ještě ze

země se nezvedají. Nebylť i v tomto vzhledě mocný Michelangelo v říši své zakladatel doby naší? Den a Noc, Jitro a Večer, jež ve Florencii hněvivým dlátem vytesal — nepohlíží z nich týž duch neukojenosti věčné? Avšak zůstane pravdou, že právě ten, kdo ukojen a spokojen není, ať jednotlivec ať národ, přemítá o zlepšení; nezapomeňmež, že je to rozpoložení, z něhož klíčí se namnoze pokrok dob budoucích. Každá věc má rub a líc. Toť líc toho rubu. —

Smímeli tento přechod z myšlenky vážné sobě dovoliti, též Wiertz obraz svůj dohotoviv potkal se s výsledkem zvláště a podobně dvojstranným. Umínil si seznati posudek čelnějších umělců o díle svém. Pierre Guerin a François Gérard, oba proslulí malíři francouzští, měli býti kritiky jeho, první z nich žák Regnaulta, klasický formalista a poslední stoupenec chladného směru antikisujícího, druhý, ač ze školy Davidovy vyšel, přec nápadně již k novému pojímání malebnému se přiklánějící, s uvědomělou snahou vložiti pocity přirozeně lidské do postav svých. Obou se tázal, však podobně, jak se rozcházely cesty, po nichž oba umělci tito se brali, tak různily se též náhledy jejich. Kdežto Guerin postavení Adama a přeplněnost pozadí přísně káral, vynášel Gérard tutéž postavu a schvaloval bohatost pozadí co nejplněji. A ještě více oba soudcové v úsudcích o kresbě forem se lišili; Guerin co nepřesnou Rubensovskou ji zavrhoval, Gérard zas originálnosti a živosti její se obdivoval. „Nevšímejte si antiky, jděte svou cestou," radil tento mladému malíři. „Studujte bedlivěji díla plastiky řecké," byl poslední výrok Guerinův. Opětný doklad, jak často úsudek umělců, v jednostranný směr svůj zabraných, nespolehlivým bývá a na platnost autoritativní nároků nemá. —

Než vraťmež se zase do vlasti Wiertzovy, kam závod o velkou cenu římskou jej přivedl. Řekneme zkrátka: Dosáhl vítězství, a z jara r. 1834 vidíme jej nastupovat cestu do země, kam odvěká touha myslí severních se nesla; noha jeho vstoupila na zasvěcenou, avšak umělci začasté též nebezpečnou půdu krásné Italie.

Academie de France, do níž pro doplnění uměleckého vzdělání svého v Římě vstoupil, stála tenkráte pod řízením Horace Verneta. Směr tohoto, v mnohém ohledu výtečného, začasté však téměř naturalistického malíře, nebyl té povahy, by Wiertz vlivem jeho byl býval naváděn k přísnému studiu děl ideální plastiky antické a velkých mistrů a přísných stilistů vlaských. Než mělo to aspoň za následek, že neztratil též — jak mnohý krajan jeho — před malbami a sochami italskými uměleckou samostatnost svou. Na velkém obraze v Římě malovaném, předstupuje před nás již téměř s celou tou původností a zvláštností mocného ducha svého. Jedině mistři Benátští se svěžím, křepým, jemně sharmonisovaným koloritem svým patrně a určitě naň působili.

Vše to zračí se v onom velkolepém díle, jehož myšlenka sice již dříve v něm byla vznikla, která však na půdě italské teprvé dozrála a uskutečnění došla. Zde při první větší práci Wiertzově shledáváme již ono zvláštní zalíbení jeho, malovati v rozměrech co možná kolosálních, kteréžto zalíbení mělo svůj základ u velikosti koncepce umělecké a které rostlo takměř s lety jeho. S mnohými obtížemi se potkal, než nalezl atelier a plátno dostatečně veliké. Starosti podobné téměř

při každém z napotomních rozsáhlých děl jeho se opakovaly. Tu musil se uchýliti do starého, zrušeného kostela, tu do dílny opuštěné a napolo zbořené, až na sklonku let svých teprv ve vlastním upraveném atelieru mohl v plném klidu tvořiti a pracovati. Wiertz však nelekal se nikdy překážek vněšních, jeho mysl naplněná čistým zápalem k umění vždy znova se vzpružila a tak i zde v Římě, jakmile jen poněkud vhodné prostory našel, ihned jal se pilně a s nadšením prováděti obraz svůj.

Zvolilť si motiv ze 17 zpěvu Iliady, kde Homer *boj o mrtvolu Patroklovu* opěvuje, aniž by se určitě vylíčení básníkova přidržoval. Když konečně obrovské dílo dokonáno bylo, docházel již i čas, jejž Wiertz k pobytu v Italii si byl vyměřil. Přece však nechtěl opustiti věčné město a četné své přátele, aniž by Patrokla před soud obecenstva postavil.

Dojem, jejž obraz učinil, byl ohromný. Slavný Thorwaldsen, známý tehdáž malíř Camuccini a veškeří téměř umělci a učenci Římští byli unešeni, a co výraz toho zvolila academia di S. Lucca Wiertze za čestného člena svého. Potěšen a povzbuzen výsledkem takým, zaslal umělec Patrokla svého do Antwerp, by za krátký čas po té do vlasti sám jej následoval.

V tomto městě, kde staré tradice umělecké z celé Belgie nejdéle se udržely a kde umění, zvláště malířské živého a všeobecného účastenství docházelo, i nový obraz Wiertzův veliký interes ve všech kruzích vzbudil. Bylť zcela o sobě vystavěn v síních musea akademie tamější. Obecenstvo hrnulo se k němu v množství úžasném a to tím více, že jen po několik dní přístupen byl, neboť první veliká práce měla co nejdříve do střediska všeho umění moderního, do Paříže poslána býti.

Co záleželo umělci na tom, že žurnály domácí vesměs v pochvale co nejplnější se shodovaly, co na tom, že obecenstvo bylo nanejvýš spokojeno, on chtěl zvěděti náhledy Pařížského světa, soudců Pařížských. Avšak — nehledíc na francouzskou nedůvěřivost ke všemu, co z Francie a najmě z hlavního města jejího nevyšlo — Pařížská kritika žurnalistická nebyla, jak známo, tehdáž na tom stupni, na němž Wiertz ji býti předpokládal.

S velkými nadějemi a velkým očekáváním odejel tentokráte do Paříže, v dobu velké výroční výstavy květnové. Než tu místo očekávaných úspěchů jedno sklamání po druhém jej stíhalo. Ne dosti na tom, že Patroklos jeho, na cestě jsa zdržen, došel umělce, když již lhůta pro přijímání obrazů do Salónu byla prošla; když konečně po trpělivém, celoročním čekání příštího jara vystaven byl, spolu s jiným dílem Wiertzovým, oltářním to obrazem *Pietu* za předmět majícím, — umístila jej komise tak vysoko a ve světle tak nedostatečném, že ho nikdo ani náležitě viděti nemohl. Patroklos pak byl především též na dojem světelný vypočítán. Kdož neví, jak mnoho právě při obraze takovém na umístění záleží? Touto nešťastnou okolností částečně lze omluviti kritiku, jež od Pařížských journalů namnoze Patroklu se dostala. Čemu v jednom časopise obdiv se vyslovoval, to v druhém bez udání důvodů odsouzeno, ba stalo se třebas, že právě ony přednosti, jimiž obraz nejvíce vynikal, buď co chyby zavrhovány a kárány byly neb aspoň

zúplna mlčením pomíjeny. Žel jen, že ve všech téměř posudcích, při chvále jak haně, naprostá téměř nesoudnost ve věcech uměleckých se zračila.

Ubohý umělec! Což mu bylo platno, že velkého Thorwaldsena a nejlepší malíře Římské na své straně měl. Myslil, že najde v Paříži kritiku, jež s objektivností a znalostí věcnou, přednosti a vady díla jeho rozebéře, kritiku to, jež jedině je plodná a účelná — a na místě toho seznal, kterak každý nevědomý a samozvaný Rhadamant, nad kterýmkoli dílem uměleckým soud svůj beze všeho zdůvodnění, beze všech rozpaků svědomí tu pronáší. Tyto trpké zkušenosti Wiertzovi nikdy z mysli nevymizely a v mnohých pozdějších spisech svých s nevolí o běžné kritice veřejné se vyslovuje. — Wiertz sám úsudky tyto sebral a k spisům svým připojil. Kdo je prohledne, sezná, žeť žádné vážnější jmeno, žádné znalecké péro mezi soudci se nenalézá.

V Brusselu, kam nyní se obrátil, by obraz svůj pro krajany svoje vystavil, s posouzením naskrze pochvalným se potkal. Básníci v nadšených verších umělce opěvovali a kritikové v obšírných úvahách o Patroklu se rozepisovali. —

A právě v době té, kdy neznámý posud umělec rázem mezi nejpřednějšími mistry belgickými čestné místo zaujal, v době, kdy obdiv celého Brusselu vstříc se mu nesl, úmysl na sebezapření nejryzejším spočívající v mysli jeho uzrál. Wiertz rozhodl se, že nikdy a nikomu nezaprodá nižádné z děl svých uměleckých.

Bylyť to důvody nejvážnější, nejušlechtilejší, jež k rozhodnutí tomu jej přiměly. Patřilť na tu novou generaci umělců, jež, ač nadána k vysokým úkolům uměleckým, přec napořád víc a více od malby slohu mocného a velkého se odklání, v genrovitost nejmalichernější upadajíc, jen aby se kupujícímu obecenstvu s děly svými líbila. On tedy, nechtěje podlehnouti vlivům mody a původnímu, velikému směru věren zůstati chtěje, odmítnul veškeru přízeň a podporu rozmarných mecenášů a „setrvati chudým, však státi se umělcem v pravdě vynikajícím“ za heslo si zvolil. Než i jiný podnět Wiertze k tomu vybízel. Nepovažovalť po celou dobu svého života žádný z výtvorů svých za úplně dokonalý. Veškery obrazy jeho byly mu pouze pokusy, studiemi, dle nichž teprv mínil prováděti díla o pravé ceně umělecké svědčící. Proto snahou jeho bylo, by všechny malby své v jedné místnosti shromáždil, aby, napořád před očima je maje, denní přehlídce, denním opravám je podrobiti mohl. A tak přehnaně přísná byla kritika, již nad vlastními děly svými provozoval, že vše, co dosud vytvořil, začasté jmena svého nedůstojným a slávu jeho kompromitujícím býti nazýval.

Jak on sám ustavičně za pokrokem a zdokonalením v umění svém se snažil, tak přál si, aby též ostatní malíři znovuzřízeného státu belgického povždy ku větší dokonalosti tíhli. A jaká cesta vhodnější nad tu, vzdělávat se ustavičně pohledem na velké předchůdce své a z nich opět, na největšího z umělců flanderských, na Rubensa. Neboť Rubens zůstal — i v tom ohledu jsa vzorem — přese všechen pobyt svůj v Italii a ve Španělsku skrz naskrz národně flanderský.

Ale jak dosáhnouti účelu svrchu vytknutého za doby naší, kdy díla starých mistrů v museích, galeriích a porůzných kostelích v od-

loučenosti ode všeho světa moderního jsou roztroušena, a kdy opět převážná část obrazů moderních po krátké době všelikých výstav v majetek soukromníků přejde? Wiertzovým přáním a náhledem proto bylo, by ob čas vždy stará, osvědčená díla vedle moderních ve výstavách se umisťovala, čímž by umělcům možnost porovnání byla podána.

To zamýšlel i s obrazem, jenž po návratu do vlasti v mysli jeho byl povstal a jehož předmětem *Vzpoura pekel proti nebi* byla. Malba ta měla být opět rozměrů kolosálních, a umělec nabídl ji vládě s tou podmínkou, zbudujeli mu dostatečnou místnost k malování obrazu, který zároveň vedle největšího díla Rubensova, vedle Snětí s kříže v kathedrále Antwerpské trvale umístěn býti měl. Když obé zamítnuto, obrátil se Wiertz k zastupitelstvu města Luttichu, kde nyní bydliště byl si zvolil. Tu vidíme jej konečně malovati v opuštěném kostele.

Avšak práce umělecká nebyla jedinou činností jeho. Již od několika let byl vysílal do veřejnosti menší články i brošury, jednak vážného obsahu esthetického, jednak satirické a hlavně též proti kritice žurnalistů namířené. R. 1840 vydal po prvé větší spis, jímž dobyl sobě první ceny v konkursu, jejž vláda v Antwerpech byla vypsala. Byloť to *Pojednání o Rubensovi*, ku příležitosti dvoustaleté památky úmrtí jeho sepsané. My na pozdějších místech o spise tomto jakož i o dalších literárních pracích Wiertzových se proneseme.

Vracejíce se opět k výtvorům štětce umělcova, vždy tutéž snahu a píli při něm shledáváme. Vedle *Patrokla*, jejž, s provedením původním jsa nespokojen, znova malovati se jal, hlavně s dvěma obrazy se potkáváme, s vroucně a něžně myšleným *Vychováním Marie* a s *Dvěma dívkama*, malbou to jak zvláštností myšlenky tak efektním provedením poutající. Rok na to, sotva z nemoci déle trvající se zotaviv, již opět k provedení dvou obrazů dimensí velmi rozsáhlých přistoupil. Jeden z nich *Triumfem Kristovým* přezval; démonové oslněni tváří ukřižovaného prchají a pohledem přemoženi v propast se vrhají. V druhém, jejž pro nově zbudovaný kostel čtvrti sv. Leopoldské určil, *Útěk do Egypta*, spůsobem zvláštním a novým vylíčil.

Brzy po té zahájena trienální výstava Brusselská. Obě nové malby Wiertzovy, jichž rozměrnost přepravě do místností Salonu vadila, v ateliéru umělcově ponechány býti musily, kterýž tedy pro tentokráte co přípojek do seznamu výstavního zanešen. Obecenstvo pak, dychtíc seznati obě díla, putovalo davem do dílny umělcovy, ač tato v odlehlé části města doleního se nacházela. Jak publikum tak i všechny přední žurnály v chvále co nejplnější se shodovaly, ba též ona část kritiky, jež posud z rozličných příčin vněšních proti umělci byla se postavila, od doby té se obrátila a veliké nadání jeho spravedlivě oceňovala.

Však netoliko obdivu a slávy obrazy těmi Wiertz si dobyl, došloť jimi též uskutečnění nejvřelejší jeho přání, míti vlastní stálou pracovnu a museum pro všechny výtvory své. Smlouvou s ministerstvem podařilo se mu obé zároveň si opatřiti. Následkem úmluvy této zbudovala mu vláda prostranný atelier a místnosti, v nichž mohl shromážditi všechny obrazy svoje. On pak navzájem zavázal se darovati veškera díla svá státu a národu belgickému. Dvojí to zadostučinění pro ušlechtilého umělce. Bylo mu lze tvořiti bez obtíží v místnosti vlastní, ve středu

všech výtvorů svých, ježto pak na konec vlasti, jejíž cti a slávy on s veškerou horoucností srdce svého především pamětliv byl, co velkolepý odkaz zanechati mohl.

Trvalo to sedm let, než stavba byla dokončena. Zatím Wiertz s perem i štětcem svým bez přestání při práci byl. Již dříve, r. 1847 byl sepsal článek o malbě olejové pojednávající. Poukazuje v něm k vadám a nedostatkům jejím a vyslovuje přesvědčení své, že možno bude vynalezti spůsob nový, přednosti její s přednostmi malby freskové slučující. Než v neúnavnosti své na pouhých slovech nepřestával, počal po té sám experimentovati, i podařilo se mu vynalezti, po čem pátral. Zkušenosti svoje všestranně rozvedené složil ve zvláštním spise, kde nový vynález malbou nelesknavou, mdlou, peinture mate, přezval. O všech těchto technických náhledech jeho v dalším průběhu statě šíře promluvíme.

Z obrazů v době té Wiertzem malovaných i ty, co nejvíce vynikají, na tomto místě toliko jmenovati můžeme, též rozbor děl umělcových pro jinou část úvahy této si ponechávajíce. Malby z let 1850—1855 dle povahy předmětu i dle času provedení, ve dva oddíly přirozeně se rozpadají.

V předním z nich s motivy genrovými neb z mythologie antické čerpanými se potkáváme. Tu zobrazuje nám mladistvou *dívku ku koupeli se připravující* plnu naivně zádumčivého půvabu, forem čistě panenských a originálně ztepilých. Jinde zas líčí nám virtuosním spůsobem plně rozkvetlou *ženu ve čtení erotického románu rozechvěně pohroužencu* a na loži odpočívající. A opět jinde uvádí nás v podzemní *domácnost Hefaistovu a krásné choti jeho*, neb zas v živý *rozruch bojiště Homerského*, kdež bohyně Pallas a Afrodite, každá miláčka svého chráníc, činně ve spor reků zasahují.

Obrátímeli zřetel k druhé skupině, s myšlenkovým oborem zásadně jiným se shledáváme. Jsou to na pohled nejtemnější, nejhrůznější stránky života, jichž vylíčením štětec jeho mysl naši rozechvívá. *Myšlenky a vidiny sťaté hlavy*, *Hlad*, *šílenost*, *zločin*, zoufalý čin *Samovraždy* a vedle toho strašlivá muka *Předčasně pohřbeného* a v kryptě mezi rakvemi se probudivšího, jsou tolikéž obrazy z periody této. Než uvidíme, že nikde při výtvorech podobných nešlo Wiertzovi o pouhé vylíčení hrůzy, o pouhé otřesení nervů předrážděných a otupělých.

Zatím byl atelier dobudován, a Wiertzova snaha nyní čelila k tomu, by v novém museu veškera dřívější díla svoje soustředil. K výtvorům původu staršího pak bez ustání nové připojoval, a to nejen z oboru malířství alebrž i z oboru skulptury. Byltě již r. 1840 ponejprv v plastických pracích se pokusil, hlavní díla však teprvé v posledních letech umělcových povstala. Jsouť to především tři skupiny myšlenkově k sobě náležející, předmětu napolo symbolického, jež Wiertz *Třemi dobami lidstva* přezval. Vznikání vášní, vražedný zápol temných náruživostí lidských a konečné vítězství lásky a světla jsou předmětem jejich.

Též malířské práce období toho, někdy snad bychom tak řekli velkolepě bizarní, ponejvíce nejvyšších snah a záhad lidských se dotýkají. Chceme zde prozatím jen obrazy *Poslední dělo*, *Pharus Golgoty*, *Velikán země*, *Strany souzené Kristem* a na konec *Strany dle*

Krista smířené aspoň jmenem uvesti. V nich namnoze vykazují se, jak uvidíme, malířství modernímu cíle nové a vznešenější, i starší předměty jsou tu pojaty nově a s bohatším obsahem věku moderního, od vylíčení pouhé skutečnosti poukázáno zas jednou k výšinám ideálním.

Než vedle toho i s malbami genrovými, ponejvíce v menších rozměrech provedenými se potkáváme. I v tyto, u jiných umělců tak často prázdné a bezmyšlenkovité výtvory Wiertz ideu tu pikantní, tu groteskní a zas jinde tklivě dojímající vdechnouti dovedl.

V Sirotcích chudá osiřelá rodina v zoufalosti své, vynešení mrtvoly otcovy jako na odpor se staví; vedle toho zase zříme báječnou onu scenu, kde *Mladá čarodějka*, forem nizozemsky kyprých, napolo bázlivě a nesměle k první vyjížďce na koštěti svém se odvažuje. V *Čertovu zrcadle*, zvláštním to diptichu, sličná koketní žena jednou oblečena, po druhé svlečena se samolibým úsměvem v zrcadle se shlíží. A neméně poutají pak pozornost naši obrazy, kde Wiertz co malíř všemi technickými prostředky nejdokonaleji vládnoucí se objevuje. Z prací podobných, zvláště děvče, jež *Růžové poupě* poněkud podezřele a přímo z obrazu nám podává s tou mistrně skurcovanou paží, zde vytknuto budiž. Že Wiertz i při výtvorech podobných na zřeteli neměl, než řešení úloh technických, aneb především onen nejvyšší úkol všeho umění vylíčiti, totiž veškery, třebas i temné stránky života lidského — toť myslíme netřeba již dokládati.

Této všestranné činnosti spisovatelské, sochařské a malířské však Wiertzovo zdraví stačiti nechtělo. Podivný, nevýslovený neduh, jemuž lékařové přítrž učiniti s to nebyli, v práci jej zdržoval. Ač těla silného a pilným cvikem utuženého cítil předobře, že čas již jenom spoře mu vyměřen, i toužil po tom, oddati se úplně malbě veliké, aniž by nadále musil se zanášeti malováním portrétů pro existenci jeho nutným. Nabídl vládě vynález své peinture mate za náhradu nepatrnou, kterouž chtěl životní své potřeby si zabezpečiti. A vláda? Umělci snad největšímu z moderní Belgie, věc jednoduše — odepřela!

A nebyl to jediný výraz vděku národního, jehož Wiertz se dožil! Malí národové, ač na venek jinak se tváří, mívají přec pravidlem uvnitř větší respekt před dělanými veličinami cizích národů nežli před skutečně velikými muži vlastními.

Brzy po oné události zahájena v sněmovně obšírná diskuse o malbě freskové a stěnové vůbec. Rokováno dlouho, pronešeno veliké množství řečí, dotýkajících se všech možných vynálezů, ježto kdy v cizině se objevily. Sám ministr nitra řečnil velmi důkladně, avšak o Wiertzovi a jeho vynálezu ani zmínka se neděla. Několik slov, v té příčině pronešených, bez ohlasu zaniklo a rokování nemělo úspěchu.

V nejhlubším nitru svém zraněn a roztrpčen nechtěl Wiertz nikdy více ve vlasti o nové malbě své se zmíniti. Tu objevil se v Louverské výstavě obraz německým vodním sklem upevněný, a otázka v Belgii znova se rozproudila. Šlechetný umělec okázal se v té míře vlastencem, že opět vynález svůj domovu přenechati chtěl, ač právě Rusko v té příčině skvělé nabídnutí mu činilo. Přál si, aby vlasti byl zachován. Odmrštění, jehož se mu dostalo, bylo poslední bolestnou zkušeností jeho.

V plném věku mužném vyrvala jej smrt umění a národu belgickému, skonal, stoje teprv v „předmluvě života svého," jak sám před úmrtím svým významně byl pravil. Bylo to 18. června 1865, když žalná zvěst městem se roznesla: Wiertz mrtev. Nyní teprv vzešlo každému poznání, koho Belgie ztratila, nyní teprv cítilo se, čím on národu byl a čím jemu teprv býti měl a mohl.

Než, jeli možno odestati úctou mrtvole projevenou, čím kdo na živoucím byl se prohřešil, tož obyvatelé Brusselu v plné míře to učinili. Když průvod pohřební z musea zesnulého malíře k hřbitovu v Ixellu se bral, nebyloť třídy v něm nezastoupené. Hodnostové městští, ředitelé časopisů nejpřednějších, zástupcové vědy, spisovatelé, malíři a sochaři, jakož i přednostové uměleckých ústavů Brusselských, neméně pak poslancové a členové ministerstva, na to pak nepřehledný dav lidu umělce k hrobu sprovodili.

Bylať to pocta pozdní a poslední, však pocta, jaké hoden byl muž, jenž veškeren život svůj nejvyšším úkolům byl zasvětil, umělec nejšlechetnější, jehož jediným cílem byla sláva vlasti a národa, jemuž náležel.

(Pokračování.)

Tři chvíle.

Upomínka z roku 1848

od

Karolíny Světlé.

I.

Proč, ó luno stříbrohledá, kteráž vystupuješ nad oněmi tmavými vrcholky starých jedlí s úsměvem tak vítězoslavným, jako bys najisto věděla, že budeš noci té panovati co jediná oprávněná její královna, proč skrýváš najednou tak urputně a vytrvale — jako vzdorná dívka, jejížto ctitel jinam zabloudil na zálety — svou tvář v sivé podzimních mlh roušky? Co to znamená? Vždyť jindy tak ráda stápíváš svůj zářivý zrak v zarosené tam na záhonech kalíšky květin v zanícení blouznivém proudy světla tvého pijících a nejsladší vůni svou co dík k tobě vysílajících? A s jakouto potutelnou čtveračivostí vždy pronikáváš démantovými šípy tajemné šero houštin, slídíc po kvetoucích jejich tajnostech! Kam se poděla dnes líbezná tvoje jasnost a hravost tvoje škádlivá? Vždyť ještě včera jsi se zrcadlila se zalíbením tak rozmilým zde v kolébavé ploše té mramorové před terasou kašny, kde z lučiště ležícího u nohou krásné a hrdé Diany, luk svůj do dálky napřahující, se prýští proud vody tak čistý a zpěvný. Budešli nadále se skrývati v zakuklení svém oblakovém a pohledy svými svéhlavě skrbliti, propadneš podezření, že žárlíš.

Ba že žárlíš! Vladařkou neobmezenou noci té býti jsi se domnívala, vše chtěla jsi zastíniti svým leskem, vše přezářiti svou spani-

lostí, vše si podmaniti kouzlem svým, po dlouhé věky tak pověstným. A hle! Armand po celý večer k tobě pohledu svého ještě nepozdvihl. Nelze mu odtrhnouti ni zraku ni duše od luzné tváře té, kteráž vedle něho plna sladkého zmatku, se opírá o zábradlí terasy lovčího zámku, jehož ozářená okna a četné v nich se míhající stíny svědčí o veselém za nimi besedování.

Dlouho, velmi dlouho již vedle sebe takto stáli: ten vysoký mladý muž, některému reku starého světa báječného se podobající, a ta sličná dívka, jejížto tvář s tím pelem posvátné neviny připomínala nejtklivější obrazy blahoslavených mučednic, štětci středověkých malířů nám zachovaných.

Konečně se jednou shledali o samotě bez svědků nepohodlných, bez vyzvědačů neskromných, jak si toho byli oba ve svých tajných snech tak často a toužebně přáli, a hle, patříce si teď tváří v tvář a cítíce konečně, že jsou sami, že jsou svými, náhle se zarazili, náhle oněměli...

Nebylť Armand s to přivesti ten nejvšednější hovor do žádoucího proudu, a přec to byl týž Armand, jehožto skvělému daru oživiti překypujícím rozmarem nejnudnější dýchánek všichni jeho přátelé se obdivovali.

Zamumlav vždy jen několik vět bez významu a dosahu, na něž nebylo téměř co odpověděti, kde dostačilo ze strany dívky vždy prosté jen slovo souhlasu, v tísni nikdy nepoznané vždy opět se zamlčel, nenalézaje slov pro to, co v srdci mu vřelo, co rovněž tak toužebně bylo očekáváno, jak dychtivě si to hledalo cestu na rty.

„Proč jste se ani za dnešního krásného jitra nesúčastnila naší vyjížďky?“ počal po dlouhé přestávce plné vnitřních nesnází a zjevných rozpaků znova rozmluvu, tolikrát již přervanou. „Proč mi nechcete nikdy dopřáti potěšení spatřiti vás ve středu přítelkyň vašich sledovati zástup nás myslivců? Nemusila byste se ničeho obávati; vyhledal bych vám koně krotkého, kroku bezpečného. S jakouto hrdostí viděl bych vás míříti a s cílem svým se neminouti. Vynikáte ve všem, Lidvino, jsem přesvědčen, že za krátko i ve střelbě mistryní byste se stala.“

Lidvina prudce hlavou zatřásla.

„Toho na mně si nežádejte! Ani netušíte, jakou jsem nepřítelkyní onoho zbytečného štvaní nebohých zvířat, v němž vy muži nalézáte tolik záliby. Když za svítání zaslechnu rohy lesní, lovce k honbě svolávající, sevře se mi srdce v tísni nevýslovné. Ostatně se domnívám, že příroda stanovila ženu za ochrankyni života a nikoli za ničitelku jeho.“

A v očích Lidvininých při těchto slovích, tlumeným hlasem pronešených, zatřpytily se dvě veliké slzy.

Nebyl baron Armand z Březan jeden z nejhrdějších mladých šlechticů, zvyklý snášeti odpor a přijímati důtky, třeba se ozývaly ze rtů korálových.

Ale posuněk mladé slečny, za ochrankyni života se prohlašující a mužům jejich kruté choutky bolestně vytýkající, byl tak ušlechtilý, že Armand přeslechnuv, co v jejích slovích proň spočívalo perného, zcela dal se uchvátiti a překonati osobností její milostnou.

„Jakou jste to čarodějkou!“ zašeptal mladý baron vášnivě. „Děláte se mnou, co se vám líbí, a já ani nedovedu na vás se horšiti.

Nikdy, nikdy, ó věřte, jsem nepocítil vedle dívky, co cítím vedle vás Nemámť od té chvíle, co jsem vás po prvé spatřil, jiné myšlenky, vřelejšího přání, náruživější touhy, než abych vás směl jednou nazvati svou.“

A Armand v záchvatu citu opravdivého uchopil se ruky mladé dívky, kteráž mocně se zachvěla. Avšak nevymknula se mu ani tenkráte, když k ústům ji pozdvihnuv na ni vtiskl dlouhé, vřelé políbení.

V tom z hloubi parku, zámek obkličujícího, jakási temná se ozvala rána a za některý okamžik se opakovala. Armand se vztýčil, dychtivě naslouchaje ve stranu, odkud rány tichým nočním vzduchem zatřásly.

Avšak rány za málo okamžiků poznovu se opakovaly, následujíce teď rychleji a směleji za sebou. Na to nastala přestávka, za krátko přerušená dunícím pádem jakéhosi dosti mohutného předmětu.

Armand sebou trhl, a slastné opojení jímající mysl jeho náhle ustoupilo hněvivému rozčilení.

„Tam dole v lesíku jakýsi bídník kácí strom,“ vyjel zlostně. „Nemá se mu podařiti, aby kořisť svou odvlekl a snad zítra podlý svůj čin opakoval. Pročež mi dovolte, abych vás opustil na jediný okamžik a služebnictvo o tom, co se děje, zpravil. Nesmí onen drzý člověk uniknouti trestu zasloužnému.“

Lidvinina ruka, před chvílí ještě tak ostýchavě a plaše v rukou Armandových spočívající, náhle nabyla odhodlanosti.

„Nepropustím vás,“ zvolala s pohledem plamenným, vší silou ho zadržujíc, „nepropustím vás, a proti mému přání, proti mé vůli mě snad neopustíte v této chvíli . . . Zdaž bych pak mohla uvěřiti jedinému slovu vašemu, kdy byste tak zpříma proti mysli mé jednati chtěl. Vždyť má otec můj mimo park ten ještě stromů na sta, ba na tisíce, ani nepozná, že jeden z nich mu schází.“

Armand setrval tedy na svém místě, nemoha při tom však potlačiti nelibost svou.

„Nejedná se také o strom a škodu jeho skácením způsobenou,“ namítal jí s čelem svraštěným, „nýbrž o to, že byl odcizen, a přestupek takový má vždy trestu dojíti nejen pro nepočestnost svou nýbrž i jiným na výstrahu.“

„Neodsuzujte podobný přestupek tak přísně! Jsme již v září, noci bývají dosti chladné, co nevidět napadne sníh. V zámcích pak zaplápolají ovšem ve všech síních vesele ohně, ale nekaždá chýžka se bude těšiti potřebné pro tu dlouhou krutou zimu zásobě dříví. Jak často zůstane v našich vesničkách za ledových nocí krb studený a pustý, poněvadž scházejí prostředky k zakoupení paliva. Nelze pak matkám plačící děti ukonejšiti, a staré rodiče zahřáti. Snad má onen člověk doma chorou ženu, malé dítě, vetchého otce, snad není s to prací rukou svých vydobyti, čeho mu potřebí, snad je příliš nedůvěřiv v dobrotu jiných, aby si troufal prositi o milodárek . . . Ó, ponechte mu jeho kořist, pro niž zajisté se vydal pln studu a bázně a již se strachem pod střechu svou zanese . . . Nesnesla bych myšlenky, že jest mu zaplatiti věc pro otce mého téměř bezcennou vězením a hanbou doživotní, znakem nesmazatelným, i děti jeho nevinné znamenajícím . . .“

A Lidvině selhal hlas v slzách. Armand slečně neodpovídal. Čelo jeho zůstalo zatemnělé, a jeho pohled zabloudil každou chvíli k jedlím,

odkud byly rány zaznívaly; jen s největším přemáháním vyhovoval Lidvininým prosbám.

Vzdychla si, stopujíc v tazích jeho vnitřní tento boj.

„Děkuji vám, Armande," zašeptala smutně.

„Přijímám váš dík," odvětil Armand nikoli bez trpkosti, „neb jsa poslušen rozkazů vašich, maje na paměti posvátný význam této chvíle, prohřešuji se vědomě proti jedné z nejsvětějších zásad svých."

„Nebuďte tak přísný ni sám k sobě, ni k nám ostatním," znovu ho žádala se svým nejměkčím přízvukem.

Kvapně k ní znovu se naklonil, ruku její stem horoucích polibků pokrývaje.

„A vy zbožňovaná, předrahá, nade vše milovaná, vy nebuďte zas ke každému tak shovívavá," prosil on zas ji, jako prvé citem svým překonán. „Kdež by se octla společnost lidská našimi praotci založená, již předepsali svými vítěznými meči moudré a spasitelné zákony k dalšímu trvání jejímu nevyhnutelně nutné, kteréž hájili rytířskou krví svou tolikrát, kdy by měl míti hlásek tak nezkušeného srdečka, jako je vaše, vždy slech a platnost."

Slečna se podívala baronovi pohledem přímým do očí.

„Domníváte se skutečně, že ony zákony vyhovují všem stavům stejně spravedlivě, že v nich není, co by se dovolávalo změny či opravy s duchem času již se nesrovnávajíc? Jste přesvědčen, že ti, jižto se plazí v mlhovitých života toho nížinách tak spokojeni jsou jako my na jeho oslněných výšinách? Neníli pravda, Armande, že si o těchto věcech důkladně a nepředpojatě pohovoříme? . . ."

„Ale teď nikoli!" zvolal Armand, ovinuv rámě okolo jejího vzrůstu a pln překypující náruživosti nazývaje ji svou nevěstou, svou chotí, dotknul se ponejprv jejích půvabných úst . . .

II.

Závodila dnešního večera světla v lovčím zámku svobodného pána z Hvězdic — kdež trávíval se svou rodinou nejen léto, nýbrž i zimu — s noční nad ním se pnoucí oblohou, nesčíslnými hvězdami posetou.

Byltě zámek ten se svým velikým a krásným parkem položen na hřebeně výšiny Prahu na sever ohraničující a stálým středem četných a vysokorodých hostů sem z Prahy a blízkých svých statků dojíždějících.

Nebyly to jen veselé tabule a lovecké zábavy štědrého hostitele, které sem květ mladé šlechty vábily, ale především krásné oči jeho jediné dcery Lidviny. Avšak začalo kolovati, že se Lidvina již rozhodla a proslýchalo se, že při dnešní štědrovečerní hostině svobodný pán slavně ohlásí její zasnoubení se s baronem Armandem z Březan, jenž slul mezi svými soudruhy vzorem mladého kavalíra, soustřeďujícího v sobě v míře nejsvrchovanější všecky ctnosti a vlastnosti starorytířské.

Celé vznešené sousedstvo k dnešnímu večeru pozvané usazovalo se při živém hovoru dle stavu a dle hodnosti své kolem ohromné tabule, střed velikého sálu zaujímající. Tabule ta prohýbala se tíží stříbrného náčiní, starého rodinného to pokladu ceny velmi značné. Vyluzovaly ze

stříbrných mis a stojanů růžové voskové svíčky na pozlacených lustrech od stropu visících pravé ohňostroje běloskvoucích blesků a pablesků, vábících z křišťálových láhví a pohárů hejna duhových jisker skrápějících damaškový ubrus deštěm bludných lepokamenů všech barev.

Nastávající snoubenci seděli uprostřed tabule proti sobě, on v řadě pánů, ona ve věnci dám. Pohledy jejich stále se hledaly a nalézaly, avšak nestejný byl výraz jejich.

Hrdá radost vyšlehla po každé ze zraků barona z Březan, kdykoli zavadil o tvář slečny z Hvězdic. Jak byla dnes spanilá ve svých řasnatých šatech, kteréž se zdály býti utkány z hebkého listí nejbledší v minulém létě rozkvetlé růže, jak zbytečně se namáhaly ty veliké perle zdobící zlatý kruh, jenž poutal dlouhé černé kadeře její, aby mdlým leskem svým se vyrovnaly bělosti jejího čela, její šíje, jejích ramen. Ó, byla nejen nejkrásnější mezi všemi přítomnými dívkami, nýbrž skutečně nejkrásnější, nejzajímavější a nejsvůdnější mezi všemi ženami, s nimiž se kdy setkal. Věděl़ najisto, že mu ji budou záviděti přátelé i nepřátelé, a myšlenka ta ho naplňovala jásavou pýchou. Nebyloť na ní nejmenší vady, nevědělť, co by jí vytýkal... Však přece! Starala se velmi často a to s velikou horlivostí o věci, do nichž jí dle jeho náhledu nic, ale pranic nebylo.

Zajímala se na příklad o poddané otce svého, jako by jí byli rovni co do rodu a postavení, byla s to zcela do pravdy zaplakati, stihlli některého z nich osud neblahý, a potajmu navštěvovala na svých procházkách všecky chýžky, kde věděla, že někdo stůně, zásobujíc nemocného po celý čas choroby potravou a léky; po každé ale ochuravěla, pakli se před ní dosti opatrně netajilo, že bylo nutno toho kterého robotníka patřičnou přísností přidržeti k zanedbané povinnosti.

Ačkoli ji při každé podobné příležitosti dosti určitě na jevo dával, že považuje takové smýšlení a chování u šlechtičny za nepřiměřené, přec neupouštěla od svého podivínství, jak to nazýval, čím se cítíval po každé dosti nemile dotknut. Trestával ji tím, že nechtíval nikdy vyslechnouti, proč se cítí puzena k jednání takovému, a že se vůbec vyhýbal každému vážnějšímu hovoru týkajícímu se poměrů vyšších k nižším, v jakém mívala nepochopitelné zalíbení.

Ale vřelost jejího proň citu, s níž se před ním netajila, rozptýlila obyčejně téměř okamžitě chmury v jeho mysli vystupující. Nemohlť se na ni nikdy do pravdy rozhněvati, každý takový výstup, každý takový rozhovor se počal i skončil tímtéž asi spůsobem, jako tehdáž na terase, když si ponejprv pověděli, že se milují...

V celku nepřičítal baron vlastně těmto zvláštnostem, tak výminečně u ní se jevícím, vážnějšího významu.

Měltě za to, že její soustrast s lidmi tak hluboce pod ní stojícími, její pozornosti v každém ohledu tak nehodnými, v ní povstala jejím stálým pobytem na venkově, kdež přicházela s těmito třídami v bližší obcování než jiná dáma stavu jejího.

Byltě baron z Březan pevně přesvědčen, že jakmile mladou svou choť do Vídně si odveze, ona tam ihned zapomene, čím si osamělost venkovskou krátila. Pak nebude míti již smyslu než pro ten seršící proud denně se měnících a obnovujících radovánek, jimiž její život

poplyne, že nebude zajisté jiného chtíti než on, totiž aby se stala přední ozdobou všech vynikajících salonů. Jak se asi pak zahanbena pousměje, když jí připomene její vesnické pouti, její samaritánské skutky v těch dusných, nečistých sedničkách selských, především však její slzy, když měl některý neposlušník do šatlavy vsazen býti. Ale pevně si umiňoval, že jí nikterak nezamlčí, kolikrát zkoušela jeho trpělivost tímto svým citlivůstkářstvím, kteréž mu jen jeho veliká a opravdová láska snášeti pomáhala.

Lidvininy tahy nejevily dnes tolik jasného blaha, jako šťastná tvář ženichova. Bylyť zahaleny oním tklivým závojem zadumanosti, jenž činí nevěsty tak zajímavými. Jen některý okamžik živěji zaplápolal její zrak, i zdálo se pak, že dotýkaje se tváře Armandovy v ní hledá řešení jakési záhady, která ji znepokojuje. Snad se tázala, jak to čínívají dívky v den svého zasnoubení, když bude přesazena z půdy otcovské v sad jiný, zdali jí tam bude v žáru lásky manželovy tak volno a útulno, jako pod záštitou srdce otcovského. Kdož by byl zazlil nevěstě záchvěv příchylnosti a vděčnosti dětské?

Všichni přítomní s ní cítili, souhlasíce zároveň s Armandem, že si dobyl jedné z nejkrásnějších a nejšlechetnějších nevěst z celého království českého, netrpělivě očekávajíce, až po zakončené tabuli při šumném šampanském budou moci mladému páru blahopřáti.

Ale všem hostům ku podivu nebyl svobodný pán z Hvězdic za dnešního večera v tak dobré míře, jak by se bylo dalo vzhledem ku dnešní slavnosti vším právem očekávati. I tázali se tiše druh druha, proč je čelo jejich hostitele vždy tak přívětivého a společenského právě dnes zachmuřeno a jeho ústa překypující jindy žerty a vtipnými poznámkami tak něma?

Konečně si povšimnul i svobodný pán, že tak mnohý pohled pátravě k němu zalétá a jen slušnost že tomu brání, aby nebyl obsypán otázkami, proč je dnes právě tak změněn?

Požádav při přestávce mezi dvěma jídly, aby mu jeho milí hosté ráčili popřáti několik minut v slyšení, jal se k jich velkému zadostučinění svou zamlklost nejen omlouvati nýbrž i objasňovati.

„Snad neušlo vzácné pozornosti ctěného shromáždění, že dnes výminečně mezi námi schází milovaný můj bratr, plukovník z Hvězdic,“ oslovil svoje hosti. „Příčinu toho budu míti čest ihned vám oznámiti. Právě když jsem chtěl přisednouti mezi vás, byl mi odevzdán od něho list obsahu jen stručného, avšak tím závažnějšího. Zprávy v listu tom obsažené dostatečně odůvodnily, že nepřijel sem, avšak byly rázu takového, že jsem dlouho nemohl víru jim dáti, i obávám se velice, aby u vás neučinily tentýž hluboký a nanejvýš trapný dojem. Doufám však posud, že snad spočívají na jakémsi nedorozumění.“

Všichni hosté jako jedním hlasem naléhali na domácího pána, aby neváhal jim sděliti, co jeho myslí spůsobem tak nevšedním pohnulo, ačli jinak není tajemstvím, co plukovník z Hvězdic mu dopsal.

„Nevyhražuje si bratr můj,“ odvětil jim svobodný pán, „aby zprávy v listu jeho obsažené ode mne zachovány byly v tajnosti. Ostatně v tajnosti zůstati nemohou, zakládajíli se na pravdě, což sami ihned seznáte. Sděluje mi bratr můj co dvorní novinu, kteráž dnešního rána

nejvyššího purkrabí z Vídně došla, že ony Milanské šlechtičny, kteréž ráčila naše vznešená panovnice jmenovati svými palácovými dámami — pocty té vesměs nepřijaly.“

V sále uhostilo se po těch slovech takové ticho, že by bylo zajisté slyšeti bývalo bzučící mouchu, kdy by byl někdo pozornost tomu věnoval. Dojem posledních hostitelových vět byl skutečně ohromující. Nikdo si netroufal téměř ani dýchati, jako by se obával, že naň spadne otřesený zprávou tou strop. Tak neslýcháno bylo, co listem plukovníkovým zvěstováno. Po té však znenáhla nastalo takové vlnobití hněvem, hrůzou a úžasem zmítaných hlasů, že každé srozumitelné slovo v něm zaniklo.

Trvalo drahný čas, než se nejmohutnějším plícím podařilo dobyti sobě slyšení, než nejobratnějším řečníkům se poštěstilo proniknouti svým míněním.

Jedna strana mezi přítomnými kavalíry zamítla s výrazem úplné nedůvěry novinu plukovníkovu co nemožnou a pročež nepravdivou, vyslovujíc zároveň svůj podiv, jakým spůsobem mohla v dvorních kruzích nejen vzniknouti ale i dále rozšířena a konečně i věřena býti od takových mužů, jako byl plukovník z Hvězdic. Druhá však strana nepovažovala za přiměřeno odsouditi zúplna obsah listu plukovníkova do říše bájek a planých výmyslů. Připomenuto tu i tam, že hrozný spolek karbonárů, o němž obecně panuje mínění, že byl z kořene vyhuben, nikterakž se nerozpadl, nýbrž že každému hlubšímu a nepředpojatému posuzovateli společenských poměrů v Italii patrno, kterak svoje rejdy, ovšem že s největší opatrností dále provozuje, a cíle svého, převrátiti v oněch zemích všechen dosavadní pořádek na rub, nikterak se nevzdává.

Svobodný pán nechal úžasu, nedůvěře, odporu a rozčilení svých hostí volný průchod, načež vážně dodal: „Nechť spočívá zpráva bratrem mi podaná na pravdě, nechť je mystifikací, omylem či nedorozuměním, jedna věc zůstane přec v záležitosti té nad každou pochybnost zjištěna, totiž, že pluk bratrův obdržel v dnešních ranních hodinách rozkaz, aby byl pohotově, odebrati se na první povel bez odkladu na hranice vlaské.“

Dodatek ten dotknul se tenkrát toutéž opravdovostí myslí všech, i ty nejusmívavější tváře náhle se zatemněly a prodloužily. I baron Armand, jenž byl dosud co nejrozhodněji zprávě plukovníkově všecku důležitost upíral, ustal ve svých námitkách a zamyslil se velmi vážně nad rozkazem, který byl došel nastávajícího ujce jeho.

„Jest mi věru v této chvíli, jako bychom se pošinuli zpět do roku 1789 a nepsali 1847,“ zvolala obstarožní dáma pocházející z velmi vznešené francouzské emigrované rodiny. „Obsahem listu plukovníkova, neslýchaným jednáním Milanských dám jim zajisté od manželů předepsaným, vzbudilo se ve mně na sta upomínek z mládí mého. Připomínám si mimoděk ony hrůzyplné obrazy, kteréž rodiče přede mnou odhrnovali, vypravujíce mi o onom strašlivém povstání ve Francii, zahájeném urážkami nejvznešenějších osob, o neslýchaném pronásledování každého počestného a dobře smýšlejícího člověka, o útěku sterých

vysokorodých osob přes hranice, kdež jim bylo hledati si útulek, výživu a domov."

„Milostivá hraběnka dává se svými upomínkami příliš daleko unesti," skočil oné dámě Armand do řeči.

„Kterémuž smrtelníkovi lze předvídati, jakým to proudem se budou bráti časové události, vybočíli jednou z obvyklého řečiště?" citlivě stará dáma mu namítala. „Otec můj často přede mnou tvrdíval, že by se na Francii nebyla přihrnula ona spousta zla i útrap, která zasypala v ní veškery prameny blaha domácího i veřejného, kdy by se bylo více dbalo hrozivých znamení dobu tu věštících."

„Nebylo by se nikdy stalo, co se stalo, kdy by byla francouzská šlechta vždy tím bývala, čím býti bylo povinností její," mínil Armand dosti úsečně; „ale tehdáž bylo mezi ní modou koketovati s oněmi střeštěnci, kteří si dali přezdívati filosofů, čísti jejich bídná díla, ano přijímati dedikaci jejich a tak na ně lehkovážně nižší třídy upozorňovati. Jed v oněch spisech obsažený jen proto v takových rozměrech se šířil, rozežíraje znenáhla základy veškerého společenského řádu. Chtěli páni markýzové, vévodové a hrabata slouti osvícenými, svobodomyslnými ochranci věd a umění, neuvažujíce, jaká převratná moc v oněch zdánlivě tak nevinných ba užitečných věcech spočívá. Draze zaplatili touhu státi se populárními. Lid se jim za to, že k němu se snížili, poděkoval krvavou lázní."

„Tak jest, tak jest!" svědčilo se Armandovi téměř ze všech stran. „Zpronevěřila se francouzská šlechta své úloze, svému povolání a veškerému historickému podání, svým bratříčkováním s osobami stavu nízkého, hlásajícími ve svých spisech zásady státu nebezpečné."

Armand klaněl se důstojně tam, odkud byl mu souhlas s jeho slovy na jevo dán, i pravil: „Jsem hrd, že vysoce ctěná společnost mé náhledy za své prohlašuje, avšak zároveň se omlouvám, že mou to vinou déle prodlela u předmětů tak neutěšených a pro večer, zábavě zasvěcený, tak málo vhodných. Nekalme si přec ještě více jasné hodiny této noci! Co potkalo před 60 lety Francii, toho nejslabší stín není u nás možný. Naše šlechta, seřaděná v jednom neproniknutelném šiku kolem nejvyššího trůnu, jest si svého poslání příliš dobře vědoma, což by také dokázala skutkem neohroženým a rázným při prvním zasyčení hadův odboje. Zdvíhám svůj pohár k poctě této vznešené hradby, kteráž jest štítem koruny, ochranou říše, oporou mravnosti. ctnosti a spravedlivosti."

A Armand zdvihl svůj pohár, a všichni přítomní vstávajíce k jeho příkladu připíjeli mu vděčně, že zažehnával svými nadšenými slovy chmurné duchy obav, kteréž zdvíhajíce se v myslech, počaly společnost znepokojovati a zábavu její tak neočekávaným spůsobem rušiti.

Avšak záchvat ten radostný Armandem vzbuzený dříve dozněl, než se dalo předpokládati. Za krátko děsná slova: vzpoura, povstání, válka občanská se počala opět ozývati, taktéž si šeptali důvěrní přátelé o karbonárech, jejich piklech a kterak mají nejen mezi lidem nýbrž i mezi nejvyšší šlechtou italskou hojných stoupenců, nechť si baron Armand myslí, žeť celá rakouská šlechta tak loyální jako on sám. Již se nedostala rozmluva více do onoho veselého proudu, jímž byla ho-

stina zahájena. Scházela k tomu pozornost a nálada; pánové vstávajíce počali se rozestavovati v skupení a i dámy hledaly ve vedlejších, tišších a chladnějších pokojích porušenou rovnováhu duševní, poklid a osvěžení.

I Lidvina bleda a rozechvěna z místa svého povstala. Ale nepřidala se k žádné z dám, nýbrž vklouzla nepozorovaně do výklenku jednoho z oken, kdež skryta záclonou ze žlutého damašku stříbrnými třásněmi vroubenou horoucí svoje čelo k omženému sklu přitiskla.

Konečně ji tam nalezl Armand, jenž byl v rozčilení minulých okamžiků nevěstu svou poněkud z očí a mysli pustil. Její bílá gazová bajadéra nedaleko útulku jejího upuštěná k ní cestu mu ukázala.

„Proč jste se sem uchýlila,“ tázal se rozladěn přistupuje k ní blíže, „jako byste zde hledala útočiště před strašidlem oné vidiny, kterou ráčil váš pan ujec k oslavě našeho zasnoubení mezi nás veštvati? Vše by se bylo málem rozjelo, nevyčkavši zakončení tabule, ač známo, že hodlá náš otec při desertu mne co nastávajícího zetě svého přátelům a příbuzným ohlásiti. Ale ty neodpovídáš, Lidvino moje?“

Baron obtočil ruku okolo pasu slečnina, hledaje záclonou ukryt její rty, po nichž byl celý večer toužebněji než kdy jindy žíznil.

Ale nepoložila Lidvina tenkráte hlavu na jeho rameno, jako jindy s přítulností tak rozkošnou činívala, vracejíc mu jeho slova plná lásky a sladké do budoucnosti naděje — bez pohnutí a nuceně trvala dnes v jeho objetí.

S podivením, starostí a podezřením tak dlouho na ni pohlížel, až se zachvěla.

„Proč se chvěješ?“ vyzvídal popuzen neobyčejným jejím chováním. „Jen se bez ostychu přiznej, že se bojíš i ty!“

„Ano,“ konečně si vzdychla, „bojím se . . .“

„A čeho?“

„Bojím se o Italii,“ bolestně zašeptala.

„Jak tomu mám rozuměti?“ zamumlal on, pouštěje nevěstu volně z náruče.

Chvíli váhala, než mu odpověděla:

„Mezi dnešním bouřlivým rokováním připomněla jsem si mimoděk cestu v lonské zimě s otcem po Italii konanou — a země ta zaplanula přede mnou v plné záři své půvabnosti. Při každém našem kroku na požehnané půdě její objevil se přede mnou nový zázrak: tu chrám velebný, tam palác nádherný, tu studeň ozdobená postavami úchvatné síly a pravdivosti, tam zas most pnoucí se přese třpytný vody proud obloukem tak lehkým a smělým, jako by jej tam byla rusalka jedním rázem sklenula, a nikoli celé zástupy hrubých mužů kladivem, dlátem a maltou po celé měsíce na něm pracovaly. A jak popsati malby pokrývající stěny chrámů, naplňující obrazárny paláců! Přikouzlili do nich jejich tvůrcové štětci a barvami svými celé nebe, darujíce je nám nebohým smrtelníkům! I podobalo se mi, že vše, co ráj chová v sobě spanilého a země naše vznešeného, v oněch šťastných vlastech se snoubí v harmonii nejdokonalejší v duchu národa, jehožto genius čelem svým

nadšeným se dotýká hvězd, kteréž plny obdivu se spojují nad ním v diadém korunující jej co syna svého!“

„Vy neváháte spůsobem tak rozhodným vysloviti přízeň svou k zemi, v jejímžto lůně snad právě teď se kuje zrada nejčernější, směřující k tomu, aby přetržena byla násilím a odbojem páska vzájemná posvátné úmluvy, jež ji s naší říší spojuje,“ vyjel Armand rozžárlen jejím obdivem, a co byl u hostiny před čtvrt hodinou prohlásil za pouhý přelud, co před chvílí ještě nazýval vidinou, nabylo náhle vlivem tohoto citu proň možnosti a podstaty.

„Přízeň má kloní se jen k tomu, co ušlechtilého v ní se urodilo,“ slečna s důrazem jej opravila; „a nepřestanu se chvěti, dokud ohrožena bude občanskou válkou — aby nepřišla v ta místa, jak ondy naše nebohá otčina.“

„Jaký to podivný chod myšlenkový,“ svraštil Armand čelo.

„Podivný?“ litostivě slečna po něm opakovala, „mně se zase zdá tak zcela přirozený. Ovšem v mysli mé, již tak často z výstřednosti jste plísnil, každý národ znamená jednu z velkých myšlenek přírody a jeho úkolem přivesti ji k blahému pro celé lidstvo rozkvětu. A jak Italii usouzeno uskutečniti ideál krásy, tak myslím bylo vlasti naší určeno státi se tlumočnicí pravdy. Jak i ona velikolepě se uchopila úlohy své, o tom svědčí bohužel jen již chudičké namnoze zfalšované podání. Provedení však jí nebylo osudem dopřáno. Zaváty na všech stezkách vlasti naší sněhem zapomenutí stopy oněch nadšených mužů a žen, kteří se shromažďovali na táborech, aby s myslí zbožnou o tom porokovali, co se jim jevilo býti pravdou, jež státi se měla zlatou žerdí onoho praporu svobody myšlenkové, jejžto vztyčovali co znak nové šťastnější pro lidstvo doby. V prach a popel obráceny spisy, do nichž vložili ovoce přemítání svého, zbořeny až do základů školy, kdež zásady svoje vykládali, mečem a ohněm spustošeny osady, v nichž žili dle přesvědčení svého v ušlechtilém bratrství, zašlápnuto světlo vzdělanosti, jejich rukou rozžaté, jehožto blahá záře se počala rozlévati po zatemnělé tehdáž Evropě. Co ví potomstvo o oněch hrdinách ducha, o bohatýrských činech jejich, o mučednické jejich obětovnosti, jakou osvědčoval se stejným zápalem chorý kmet, mladá dívka i slabé dítě? Co ví o tom všem tam ta v sále společnost, jíž náleží aspoň třetina půdy české? Co víte vy o tom, Armande z Březan — a přece byli vaši předkové mezi oněmi, kdož zaráželi prapor volnosti na cimbuří svatyně lásky vlastenecké, a jejich krev zbarvila nejednou purpurem bílý hedbáv jeho.“

Armand v tváři zahořel, patrně velice popuzen a uražen.

„Budete se dále podobnými sny a porovnáním zaměstnávati, když se vám vyznám, že mi to jest naprosto nepříjemno?“

Zádumčivě naň pohledla.

„Když vám nepříjemno znáti, čím v mysli své v hodinách osamělých se obírám, budu se tím před vámi tajiti.“

„Ale snů těch přece proto se nevzdáte?“ zvolal on s překypující hořkostí. „Což necítíte, že ve slovích vašich spočívá také vzpoura proti úmluvě posvátné, proti slibu od vás vyměněnému, když ruce k svazku doživotnému jsme si podali. Zasnoubivši se slíbila jste mi

činem tím, že v mysli a v životě jedno se mnou budete, že zavrhnete, co já zavrhuji, že odsoudíte, co já odsuzuji, a že naopak tomu klaněti se budete, co já za svaté uznám . . ."

Lidvina zděšena zakryla si oči. Podobalo se jí, jako by byl náhle před ní do země sjel blesk, rozrývaje v prohlubeň bezednou půdu mezi ní a Armandem. Ba že sjel k jejím nohám blesk, blesk to náhlého zoufalého poznání, jež zavířilo její duší, jemuž dlouho se bránila, jemuž již déle brániti se nemohla.

„Vyznávám se vám," děl Armand příkře, „že jak vidím v přírodě nízké křoví vedle vysokých stromů, knížat to lesů, mám za to, lid že je stvořen k práci a poslušnosti, šlechta k vládě a vyšším úkolům, — vyznávám se vám, že lidu toho jazyk se mi protivuje zvukem drsným, výrazy nemotornými a bylli někdy jazykem předků mých, že se za to teď hanbím, hanbím se za každého, kdož vzdělancem se nazývá a jazykem tím hovoří, vyznávám se vám, že opovrhuji těmi zahaleči, kteří rozvěšují svoje malby, chtějíce prý zvěčniti krásu, kteří spisují svoje knihy, chtějíce prý na trůn povznesti pravdu a při tom si počínají, jako by měli za to také nároky na šlechtictví jakési, na rytířství ducha, na erb talentu, na královskou korunu genia. Jsteli proniknuta důstojností stavu svého, přesvědčena o ušlechtilosti krve své nad jiné čisté a vznešené, jsem jist, že mi nebude nikdy již potřebí opakovati, co jsem vám pověděl nyní. Jinak — —"

Lidvina volně pozdvihla sklopenou hlavu, hrdost královská zakmitla se v jejím zraku; mohl býti Armand spokojen, ona v této chvíli aspoň cítila se od hlavy až k patě šlechtičnou.

„Jinak?" opakovala po něm důrazně.

Teď on oněměl, a dlouho na ni patřiv konečně dodal: „Jinak — jinak bych uznal za svou povinnost nejpřednější nedbati žádného jiného závazku a položiti svůj kord k nohám jeho veličenstva i žádati, aby mé služby byly v zájmu říše milostivě přijaty."

„Neznáte, jak pozoruji, slečnu Lidvinu z Hvězdic, domníváteli se, že by vám chtěla a mohla kdy státi se závadou u vykonání toho, co za povinnost svou nejsvětější uznáváte."

A Lidvina od Armanda se odvrátivši přitiskla znovu palčivé čelo k zamženému oknu.

Armand čekal s líčeným poklidem několik okamžiků, zdali se Lidvina k němu zase obrátí, zdali jej osloví, avšak když trvala bez pohnutí jak socha v témže postavení na místě svém, konečně i on od ní se odvrátil . . . .

Baron Armand z Březan přiblížil se k svobodnému pánovi.

I zašumělo to sálem šepotem úžasuplným a nedůvěřivým. Oznamovalť hostitel vysoce váženému shromáždění, že mladý pár, jehožto zasnoubení přijeli poctiti svou přítomností, sňatek svůj vzhledem k hrozivé situaci politické na neurčito odkládá, hodlář prý baron z Březan vstoupiti do vojska, potvrdili se zprávy o vznikajícím povstání v Italii.

III.

Či to byl na západě dým vystupující z krve, v ulicích trnoucí Prahy prolévané, jenž tam zahořel rudou září, nebo zapaloval tam večer plamennou pochodeň míru, aby utichla konečně palba smrtonosná již po celé dni a noci trvající, a bratr přestal hubiti bratra?

Ale neumlkla děla v hrozném dunění, neutichl praskot kartáčů, nezdvíhaly se kotouče kouře, prorývané bleskotem střelby valící se jako bouřné chmury nad kotlinou Vltavskou mezi královským hradem a Staroměstskými věžemi . . .

Na výšinách kolem města stály hloučky venkovanů plny bázně a starostlivosti ku Praze pohlížejíce. Poskytovalať ta stará Praha již pátý den divadlo tak úžasné, podobající se sopce v plné práci, že každý život kolem jejích bran utichl, lidé si nevšímali ni polí ni domácností svých, konajíce jen, čeho bylo nejnutněji potřebí, a majíce stále jen ku Praze oči a mysli upřené.

Bylo to v týdnu svatodušním roku 1848. — Praha byla bombardována . . .

Nikdo na venkově dosud vlastně nevěděl, co se bylo událo, co zavdalo příčinu k onomu krvavému dramatu. Kolovaly o tom slechy nejpodivnější, k víře nejnepodobnější, zpříma sobě odporující, kteréž nejen nikomu ničeho neobjasňovaly, nýbrž každého, kdož se jim jal naslouchati, chtěje mermomocí v duchu svém pletenici tu si spořádati, jen ještě více pomátly. V směsici té podržely dvě zprávy vrch. Dle jedné dalo studentstvo české sloužiti o svatodušní pondělek na Koňském trhu u sochy sv. Václava velikou slavnou mši na počest slovanských hostí, kteří se byli téhož času do Prahy sjeli; vracejíce se pak se zpěvem a s vlajícími korouhvemi do svých místností, dostali se prý studenti do hádky s vojáky, kteří jim písně jejich zakazovali; spor ten nabyl takové neočekávané krutosti a rozměrů tak netušených, že se rozzuřil za málo hodin po celém Starém i Novém městě Pražském. Načež jsou povýšená místa vojskem obsazena, a uznáno za nutno nakládati s Prahou jako s městem nepřátelským, jež mělo býti dobýváno všemi válečnými prostředky. Druhá zpráva zase tvrdila, že přišli na stopu hroznému, daleko široko rozvětvenému spiknutí, jež počínají tímto spůsobem trestati, — čímž ovšem strach a úzkost více a více se vzmáhaly.

Však hrůza dostoupila vrcholu, když se počaly četné hlídky vojenské v okolí Pražském objevovati, do domů vnikati a po uprchlících povstání v Praze se súčastnivších, tam pátrati.

Silná tlupa jezdců vedená náčelníkem vzezření velmi hrdého a statečného, jenž byl provázen pobočníkem, vjela do vrat parku, nedaleko jichž se vypínal malebný lovčí zámek svobodného pána z Hvězdic.

Starý zahradník vyběhl jezdcům polekán v ústrety a vítal je s bázlivou pokorou.

„Oznam náš příjezd panstvu,“ velí náčelník, zavadiv pyšným pohledem o okna zámecká planoucí ve svitu červánkův, „dodej, že nám

jest nařízeno konati v okolí přísnou prohlídku, i nelze nám zde učiniti výminku.“

Zahradník zaslechnuv hlas důstojníkův se náhle vzpřímil.

„Vždyť je to milostivý pán z Březan, jenž nám proukazuje čest sem zavítati,“ zvolal s nelíčenou radostí.

„Již jsem pravil, že nepřijíždím co host, nýbrž co plnomocník vojenského soudu na Hradčanech zasedajícího, abych zde vykonal dle práva a svědomí rozkazy mně dané,“ přerušil náčelník nemilostivě uvítání zahradníkovo.

„Není nikoho z milostivého panstva v zámku,“ zajíkal se zahradník velmi rozpačitě. „Starý milostpán odjel včera s pány syny před hrůzami na nás se valícími do Vídně, a milostivá slečna odcestovala o hodinu později k paní tetě do hor, aby, budeli toho si přáti, s ní za panem otcem se odebrala.“

„Dosti, dosti,“ pokynul Armand zamračen zahradníkovi rukou i dal jezdcům rozkaz, aby skoní slezli, k stromům je přivázali a k prohlídce se hotovili.

Ale když se chtěl sám jim v čelo postaviti, aby první přestoupil práh zámku, tu zavrávorav o rámě pobočníkovo pracně se zadržel — zatočilať se mu hlava prudkostí neobyčejnou silným návalem krve.

„Pan baron ochuravěl,“ zalekl se pobočník.

„Neochuravěl jsem dosud, ale mohlo by tak dosti snadno se státi, kdy bych si nepopřál aspoň deset minut úplného poklidu,“ mdlým hlasem baron mu odpověděl. „Namáhání a rozčilení posledních kletých dnů bylo přec jen veliké, k tomu dnes to strašné parno . . . Ukládám vám, pane pobočníku, abyste tu v zámku konal povinnost svou i za mne . . .“

Pobočník po vojensku představeného pozdraviv, slíbil, že k jeho nařízení a spokojenosti se zachová.

Armand stál tak dlouho, dokud poslední voják v zámku nezmizel, načež se potácel s patrným namáháním ke kašně, kteráž nedaleko ve stínu dvou smutečních olší v záštitu božské lovkyně Diany dumně šplouchala. Schladiv svoje tepající skráně stříbrným tokem, sklesl na stupeň kašny a opřev hlavu o červeně mramorové její desky zakryl si oči.

Zakryl si oči — ale proto „ji“ přec před sebou viděl, a nechť se tomu bránil všemi silami hrdého, raněného ducha, musil si na ni vzpomenouti, kolikrát stoje vedle ní u té zpěvné studně obklíčené bělostnou obrubou lilií, jí obzvláště oblíbených, ssál do sebe opojivou jejich vůni, jako by to byl dech její čisté, panenské duše.

A tam na té terase — kolik rozkošných hodin tam vedle ní strávil za svitu měsíčného, domnívaje se býti nejšťastnějším mezi smrtelníky, když náhodou zavadil o její ruku, o její oděv, o rozpuštěnou její kadeř. Tam to bylo — tam to bylo, kde ji po prvé nazval svou, tiskna ji k srdci přeplněnému . . .

Opustiv za lonského štědrého večera zámek pána z Hvězdic, soptě hněvem, že Lidvina se zdráhá smýšleti, jak on, její ženich a budoucí manžel toho na ní si žádá, učinil, jak byl pravil: nabídl u vyššího místa svoje služby, kteréž byly také ihned přijaty, neb zprávy plukovníka z Hvězdic na neštěstí se potvrzovaly. Vstoupiv do vojska

byl za krátko jmenován rytmistrem, v kteréžto hodnosti počal ihned zraky okolí svého k sobě obraceti. Nebylo lze si pomysliti vojína neohroženějšího, vytrvalejšího, přísněji povinnost svou konajícího.

Nehlásil se ani jedním slovem více u nevěsty o svoje práva, měltě za to, žeť její věcí, k němu se obrátiti a jej smířiti prohlášením, že vůli jeho ve všem se podrobuje a zásady jeho přijímá.

Avšak nedocházela ho od Lidviny žádná zpráva, žádný list, žádná prosba o smír, žádný slib, že se vynasnaží vpraviti se do jeho názorů, že za svou povinnost uznává sdíleti přesvědčení jeho.

Nikdy Armand sám sobě nevyznal, jak dychtí po několika řádcích její ruky — naopak hleděl sám sebe při každé příležitosti přesvědčiti, jak lhostejna mu jest dívka tak svéhlavá, tak málo stavu svého vznešeného dbalá a přednost, kterou jí před tisíci a tisíci jiných dával, oceňující.

„Jaké to štěstí, že mi ještě v čas odhalila celou propast zpozdilosti a přemrštěnosti své,“ pravil si i dnes. „Co bych byl vytrpěl po boku jejím, co bych byl snášel ve víru nepředvídaných zmatků časových za nesmyslné její výroky. Chtěl bych se o bůh ví co vsaditi, že s toutéž soustrastí, s jakouž pohlížela tehdáž na bouřící se Italy, teď zírá na ty ničemné v Praze odbojníky, hledajíc i pro ně ospravedlnění a omluvu. Ó, dobře, dobře má, že chce býti a zůstati pro mne mrtvou.“

A Armand domysliv kruté toto slovo, podivné při něm pocítil pohnutí, tak podivné, jako by se mezi tou obrubou právě rozkvétajících kolem studně lilií byl náhle otevřel tmavý hrob. Mráz jej obešel od hlavy až k patě, jako by mu byla smrt sama k srdci sáhla, ale navzdor tomu zamumlal ještě jednou s urputnou rozhodností: „Dobře, že chce pro mne navždy mrtvou zůstati!“

V tom zařinčely směrem od zámku ostruhy. Kvapnými kroky se blížil ke studni jeden z vojáků.

Armand se nemýlil, domnívaje se, že přišla hlídka na cosi podezřelého: voják mu přinášel kus krvavého obvazku, jejž prý pes pobočníkův tlupu pána svého provázející vyhrabal pod schody do sklepa vedoucími.

„Není o tom pochyby,“ zvolal Armand, a divoký oheň vyšlehl z jeho zraku, „že ten obvazek náleží jednomu z oněch bídníků uprchlých z Prahy, aby unikli trestajícímu rameni, které s napřaženým mečem nad sebou vznášeti se cítí. Možná dost, že zde byl nejen obvázán, ale i přechován, možná dost, že nebyl sám, že ho tu ještě dopadnem i se spoluvinníky jeho.“

A Armandovým mozkem náhle probleskla domněnka osudná, mysl jeho nanejvýš pobuřující. Připadlo mu maně, že dokud slečna na zámku meškala, některý z oněch spiklenců tam v skrytosti se přiloudil, žádaje si přístřeší a ochrany, a ona nepochybně nařídila, aby mu jí poskytli. Nedosti na tom; měl téměř za jisté, že před svým odjezdem dala zahradníkovi rozkaz, aby nikomu dovolávajícímu se útulku žádost jeho neodepřel.

Při myšlence té zaskřípal zuby.

„Podobá se skoro na určito, že je zámek prázden oněch šílenců," mínil voják, pohlížeje dosti soucitně na domnělý obvazek — snad věděl ze zkušenosti, co to jest blouditi raněn a pronásledován jako štvaná zvěř po světě. „Prohledali jsme velmi do podrobna všecky místnosti v zámku od lomenic až k základům, ale nepřišli jsme na pranic nápadného, kromě toho pruhu krví zbroceného plátna. Zahradník tvrdí, že pochází od jeho ženy, kteráž poranivši se kuchyňským nožem náhodou do ruky, velmi značně z rány té krvácela; má dosud ruku obvázanou."

„Obvazek ten na jiné ležel ráně, než na proříznutém prstu ženském," odsekl mu baron, se svého místa rychle se zdvíhaje, „jest mi s podivením, že nikdo z vás zahradníkovi za to do očí se nevysmál. Jestliže jste byli všude a ve všem tak bystrozrací a opatrní, jako v případě tom, musí býti prohlídka ještě jednou předsevzata a to ihned a kvapně, než se nám setmí."

„Hledali jsme všude velmi svědomitě," hájil voják svoje soudruhy a sebe, „vše jsme prolezli a proštárali — jen v jediném pokoji jsme nebyli, a za tou příčinou mě pan pobočník také k vašnostem vyslal; přeje si věděti, kterak se zachovati má. Postavilť se před jeho dvéře pomocník zahradníkův, křehounký to hošík s rukama sepjatýma prose, abychom nechali pokoj ten nedotknutý: jest to prý pokoj zámecké slečny, kteráž odjíždějíc, na duši mu vázala, aby do něho nedal vniknouti nikomu cizímu."

Armandův zrak znovu pln hněvu zaplanul. Domněnka jeho pořád více a více v jistotu se měnila. Nebyloť u něho již pochybnosti, že slečna dovolila lidem svým uprchlíky přijmouti a že jim vykázala svůj pokoj za skrýš nejbezpečnější.

Vzchopiv se, spěchal zahradou k zámku a po schodech vzhůru průvodčího svého daleko za sebou zůstaviv.

„Ó, přepočítala se slečna z Hvězdic, domnívalali se, že bude každý její svatyně šetřiti, komuž to po svém sluhovi vzkáže."

Ruměné sousvětlí naplňovalo chodbu zámeckou, na jejímžto konci se bělaly dvéře zlatými růžicemi ozdobené, kteréž prý pomocník zahradníkův jmenem slečniným tak naléhavě, tak rozhodně bránil. Neproměnila se asi mnoho scéna od oné chvíle, co uznal pobočník za vhodné poslati k náčelníkovi, aby rozhodl, máli býti šetřeno přání slečny zámecké, jež její služebník tak důtklivě pronášel.

Stáltě tam dosud slabounký hošík v plátěné kytlici daleko přes kolena sahající, v hrubém na hlavě širáku tvář mu zastiňujícím, spínaje prosebně ruce k vojákům, aby ustali naň doráželi o klíče.

„Vari ode dveří," rozkřikl se najednou mohutný hlas, a vojáci uskočili stranou před náčelníkem náhle v jejich středu se objevivším, „vari hochu ode dveří a vydej mi ihned k nim klíče, nechcešli, aby tě něco nemilého stihlo."

Hoch sebou trhl při povelu tak určitém, při zvuku tak přísného hlasu; však, hle, místo aby uposlechl a žádosti náčelníkově vyhověl, roztáhl ruce a položil se na dvéře, jako by je chtěl štítem svých slabých prsou proti všem útokům obhájiti.

V Armandovi zavířila každá krůpěj krve ... Tedy i vzdálená dovedla mu ještě vzdorovati a jej urážeti, ale bylo to tenkráte zajisté naposledy.

Za oněmi dveřmi skrývali se jistě zrádcové — skrývali se tam s jejím vědomím a souhlasem ... Co byla sama jiného, nežli také zrádkyní? Co zrádkyni a odpadlici chtěl jí teď vtisknouti věčný znak hanby na smělé čelo ...

„Ještě jednou zpátky ode dveří, ty drzý klučino!“ zahřměl, že se klenutí otřáslo. „Teď zde poroučím já, nikdo jiný, slyšíš! Klíče sem a to hned, jinak dám dvéře vypáčiti. Ohledněte se po něčem k tomu vhodném, hoši!“

Ale hoch jen ještě těsněji, ještě zoufaleji na dvéře se položil...

„Nejinak, než přes mrtvolu mou do pokoje toho se dostanete, za mého živobytí nikdo se nedotkne rukou rouhavou, co ochraně mé odevzdáno,“ hoch vášnivě zaštkal.

Armand již v nejvyšším stupni popuzen neústupností tou, více a více neústupnost Lidvininu jemu připomínající, vytrhl kord svůj z pochvy.

„Honem páky sem, nechť se mi dvéře ty mžikem rozletnou! A ty klučino ihned couvni, a nepleť se nám déle do cesty, jinak se ti stane, jak jsi pravil!“

A již se stalo ...

Vojáci ohlížejíce se po pakách, nalezli vedle schodů v koutě několik železných tyčí, jimiž se vrata zámecká na noc upevňovala, i chystali se právě zasaditi je mezi veřeje dveří, čemuž se hoch vzpouzel spůsobem tak prudkým, neopatrným a neočekávaným, že kord Armandův proti dveřím napřažený hluboce se hochovi zabodnul mezi krkem a ramenem.

Bez vlády klesl vedle dveří, širák se mu svezl s hlavy, a proud krve z rány na okolostojící se roztřikl.

A Armand zahlednuv tvář hocha k zemi se kácejícího, upustil kord ... Jako bleskem zasáhnut zíral na raněného u svých nohou, zapomínaje na svoje rozkazy, na dvéře, které se vypáčiti měly, na odbojníky, za nimi skryté, kteréž chtěl dáti nemilosrdně svázati a odvesti vojenskému soudu k přísnému potrestání, zamýšleje pokutovati nejen je, nýbrž především *ji*, ochrankyni jejich ...

Náhle se vzpamatoval a nakloniv se k hochovi, pojal jej do náruče, vrazil s ním do blízkých dveří besedního sálu, položil ho na jedno z damaškových tam křesel, vystrčil křeslo jedním rázem na terasu prodchnutou vůní liliovou od studně sem vystupující, a sklesl před ním na kolena.

„Lidvino!“ zastenal, „Lidvino, tys to tedy přec! Můj bože, jaké to neštěstí! Rychle, rychle pomoc — půl mého jmění tomu, kdož první lékaře mi sem přivede.“

Již nikdo nepomýšlel na vypáčení dveří, již byl nářek starého zahradníka a jeho ženy vojákům zvěstoval, že kord jejich náčelníka neranil neposlušného sluhu, nýbrž slečnu zámeckou samu, kteráž v přestrojení tom bez vědomí otce svého, domnívajícího se, že po jeho odjezdu ihned k tetě se odebéře, nebyla domov svůj opustila.

Ó, nebylo Armanda přec jeho tušení sklamalo! Ale nevyčítal jí toho, zíraje vytřeštěným zrakem na její tvář sinější nad tvář luny, jež vystupovala volně a němě nad černými vrcholky starých jedlí, jako tvář mrtvoly z hrobu se zdvíhající . . .

„Co se děsíš, Armande?“ Lidvina mdle se pousmála na někdejšího ženicha svého. „Co se stalo, dobře tak se stalo . . .“

„Co to mluvíš!“ zaúpěl Armand v hrozných mukách se svíjeje na témže místě, kdež před málo měsíci opojen blažeností po prvé ji k srdci přivinul.

„Co se stalo, dobře tak se stalo,“ opakovala Lidvina hlasem více a více slábnoucím. „Netušíš a nikdy bys nevěřil, jak po tobě se mi stýskalo... nemožno mi bylo žíti bez tebe... a žíti s tebou.... rovněž nemožno...“

„Jakému to nepochopitelnému bludu propadla duše tvoje, že více jsi přilnula k těm, kdož hluboce pod tebou stáli, kdož tebe nebyli v ničem hodni, než k oněm, do jejichž středu jsi náležela dle rodu a krve,“ zoufale zvolal Armand.

„Pakli to byl blud,“ zašeptala téměř neslyšitelně, „tož životem jej platím . . . Ó, slib mi, že jsem jím vykoupila také ty, kteří se ke mně utekli . . . nech pokoj můj neporušený . . .“

A Lidvinina hlava těžce klesla zpět na lenoch křesla.

V tom přeletl jakýsi plavý, podivný pablesk vrcholky stromů v parku a stěny zámecké, zaplašuje rudý soumrak pozdního letního večera na několik okamžiků. Teď přiletl znovu ostřeji než před tím a déle prodlévaje, zas se objevil a žlutou plápolající září utkvěl na všem, čeho se dotknul. Ale za krátko se počal střídati s odsvity červenými a modrými, rovněž tak ostrými, kteréž vzrůstaly v meče plamenné, ve svazky šípů a kopí hořících, v ohromné pochodně válečné, krvavou září svou celé nebe zatopující.

Armand si toho nepovšiml, pohroužen v pohled na nevěstu více a více slábnoucí, snaže se zahřívati svými ústy chladnoucí její ruce, anať pevně ruce jeho ve svých držela, jako by cítila, že se má vydati na dalekou pouť, a jako by ji nechtěla nastoupiti bez toho, po němž, jak právě se byla vyznala, tak nesmírně se jí bylo stýskalo, že se jí zdál život bez něho nemožným . . .

„Hoří, hoří,“ ozývaly se najednou v zámku i v parku hlasy zmatené. „Praha hoří!“

Armand neslyšel tuto hroznou zvěst, ale Lidvina, jako by se byl v ní vzpružil nový života proud, pozdvihla hlavu.

Nebyl to jen planý poplach. Jedna z pum na Staré město hozených padši na věž vodárny u Karlova mostu, zapálila ji. Hořela věž a sousední mlýny plamenem tak mocným a jasným, že v celém okolí zavznělo ustrašené volání: „Celá Praha hoří!“

Lidvina v křesle se vztýčila, pohlížejíc vyjevené na ohnivý sloup z údolí Pražského nádherně se pnoucí.

„Praha hoří!“ vzkřikla i ona hlasem srdcelomným, „se mnou umírá, zničena, zahubena . . . jako já . . . Hoří jako nová hranice Kostnická . . . Hle, tam ti stínové na oněch návrších nejsou to výpary večerní, nejsou to kotouče dýmu, tam zavátě, nýbrž duchové všech velikých

synů vlasti, kteří na zvěsť, že Praha je v nebezpečí, ze hrobů svých se zdvíhají, aby jí přispěli ku pomoci.“

A Lidvina uvrhla se tak vášnivě na zábradlí terasy, jehož se zachytila unylou rukou, jako by i ona byla se chtěla přidružiti k onomu duchovitému sboru. Ale najednou přeletěl strhané její tahy úsměv andělský, a její ruka kynula do dálky.

„Ó, vraťte se přec zas do svých rájů! Jak jen se můžete báti o svatou matku naši? Jak zapomínati, že co nesmrtelno jest, opět ze svého vlastního popele se obnovuje a rodí? Hle, Praha v požáru nezahynula! Nad spáleništěm se zdvíhá ohnivá orlice, vznešeným vzletem brázdí jiskřící se vzduch, hrdě rozepíná svoje skvoucí se peruti a na hroudu českou srší déšť zlatých hvězd, v nichž každé zárodek krásné, velké myšlenky, símě to nového a úrodného života . . . Ó, bude žíti! Hvězdné símě to mi zvěstuje zlatým písmem svým, že zůstane Praha povždy, čím bývala od věkův — praporečnicí ve šlechetném boji za pravdy svatá práva! Ó, Armande . . .“

A Lidvina nedopověděvši, klesla mrtva na jeho prsa.

Lidvinin pokoj zůstal nedotknut.

Podařilo se uprchlíkům z Prahy tam se skrývajícím pomocí zahradníka a jeho ženy ve zmatku oné noci nepozorovaně zámek opustiti.

Písně sváteční.

Od

Elišky Krásnohorské.

Úsvit.

Mne budí jitra dech — slyš, vání perutí!
  Senli či skřivánek to šumí letem?
Hle, ptáček prorazil par bílých klenutí
  a mizí, zpívá tam kdes nad mým světem;
kol perly spadají — zdaž rosy nebo písně?
  Tam zvuky vysoko se chvějí — hvězdy též;
zda skřivan nadšení to krouží z mlhy tísně?
  A zří tam slunko plát? — Ó kéž!

Mne budí jitra dech — a vzhůru mne to volá —
  kam chmurným bludištěm, kam zrak i duši pnout?
Kam letem svátečním? Vždyť nejvýš skála holá
  ční v moře oblaků a v matné mlhy proud,
a mrazivý to ret, jenž svál mi s duše snění
  i zapomenutí! Kol mrákotná ta říš
proč vábí, slibuje? To chladné probuzení
  proč zve tak svůdně výš, jen výš?

Že vstane slavný den, pln záře, květů, krás,
z té mračné kolébky, již prázdnou vánek houpá
jak matka truchlící? Že vzejde slunko z vás,
vy šedé záplavy, v nichž obzor čelo koupá?
Ó marné svítání! vždyť den tvůj tone v pláči,
hle, pluje v moři mlh, jich pěnou porosen,
na křídlech prostřených, jež bílým proudem vláčí,
sám v dřímotách, sám jako sen.

Ba usne zvolna žár v tvém srdci, velká máti, —
a vlastní žár ten můj — jest víc než krátký klam?
A jako skřivana mne přec to vzhůru chvátí!
Leť v zoru, duše má, a vzplaň v té výši tam,
kde čelo s korunou již paprskovou, zlatou
hle obr pozvedá, spoust bezdných létavec,
den světlem vítězný, jenž jásá věštbu svatou:
Viz, věčně já jsem pravdou přec!

Otázka.

Zaznělo mi cos jak zvonku zlatý ret
v jasu slunečním:
Pohleď mile dnes, já ukáži ti svět
v lesku svátečním!

Zdaž ten jarní kraj — ten věnec květů zříš
v jitro hozený?
Každá korunka jest lásky sladká číš, —
výkvět plamenný!

Jsou to paprsky, jež v země úsměv dnes
vlíbal slunka ret,
zkvetly v pel a med i vzplály v barev ples,
obkvétají svět!

A já zřím a vím, že jest to lásky div,
jenž tu září kol,
z hájů line zpěv a skálu zdrojem zliv
písní šplouná v dol.

Teplým vanutím zřím rosu lupenů
v družné slzy růst;
vlaje vonný dým tam z květných plamenů
jako z jedněch úst.

Dítky paprsků, ti letci duhoví
z břehů šera žhou,
hle jak míhají se v štíhlém vrboví
blesky dvou a dvou!

Kytka pomněnek tam v rukou děvčete
  jest to lásky dar,
hochu na srdci ta něžně dokvete
  v nejkrásnějším z jar.

Kol tak svátečno, a z dálky zvony zní,
  že jest láska bůh;
srdce jímají ti mluvčí líbezní
  v luzný čarokruh —

Musí uvěřit! Jen neví, táže se,
  co že krásnější:
květu vstříc kdy květ své poupě povznese,
  hrou je konejší —

Hlava k hlavince a na rtu květný ret
  jak se přitulí,
s jara nápěvem jak jarních vůní let
  vane splynulý —

Zda jak přivine tu srdce srdečko,
  v lásce druha druh? — —
Neb jak miluje tam s hůry sluníčko,
  samo, jako bůh!

V klidu.

Štěp v rosnou trávu složil ranní dar
  a v jasu odpočívá;
plod rdí se pod modravým dechem par
  a v slunci líčka zhřívá.

Srp mírem ctí dnes klasů hustý dav,
  jenž kloní plavé skráně,
a netknut svítí louky zlatohlav
  jak zdoba na den páně.

I role zbrázděná, jíž přibývá
  co den již vrásek v tváři,
dnes trampot zbavena se usmívá
  jak vlídné, slunné stáří.

Hru světla v zlatých kytkách v boru stín
  prst vánku jemně vplétá,
a broučků zvučný kov se v šerý týn
  jak mihot zvonků slétá.

Dnes nezaduní rána v starý kmen,
  jenž klidně hlavu sklání;
v ní vane sladký zpěv jak z bájí sen
  kol v tiché zadumání.

Mír velkým křídlem srdce oblétá
tak mocně dnes, a zdá se,
že příroda tak slastně rozkvétá
jen sobě a své kráse.

A chvíle sebe zapomenutí
bol spící v loktech kryje;
je svátek duší, v jichžto zmlknutí
zní zvony poesie.

Zvon.

Kdo v prsou svých máš velký, zvučný pravdy zvon,
ať zahlaholí s hůry v šíř i dál!
ať slavný zpěv mu v kraje snáší větru sklon,
jak perutěmi bouře v důl by vál.

Ať rozduní, co síly v dumném srdci má,
ať rozvlní svých ňader hloubku v řeč,
ať hlasem obrovským jak bitva zahřímá,
jak prorok, jako moře, jako meč!

Jak srdce vložené tam v prázdno prostoru,
tam v nedozírné výše taj i chlad,
jak myšlenka, jež volá vzhůru k obzoru,
tak i ten zvonek veský zvučí v lad.

Snil s hvězdami a vzbuzen zorou pěje v dál,
a poutník slyší jej i spěje blíž.
Ó najde věřících tvůj hlasný ideál,
kdy z duše, byť i v poušti, promluvíš!

Hle v cestách kol, jak z poupat vypučelý květ,
jdou řady chodců pestře sváteční,
a všickni v jeden cíl jen hlasu zvonku v sled,
kde nad zelení vížka skromně ční.

A přijde též, nechť stokrát hlas tvůj oslyšán,
přec osamělý poutník zas i zas,
a mnohý zemdlený, jenž divým bludem štván,
dech stají slyše divomocný hlas —

I pozná jej, ten velký lidských prsou zvon,
nechť věstí slitování, slast či bol,
ať vítězství či pád, ať vzkříšení či skon!
Ó jen jej v pláč i jásot rozhlahol!

A v taký den, kdy láska, velikost a výš
tě lidská překoná, pak tóny roň
své nejhlubší, pak rozzvuč ke dnu prsou skrýš
a v krásný, velký svátek slavně zvoň.

Odpočinek.

Již slunce s výše polední
jak poutník s hory spěje,
a chýžce z mechovitých balvanů
tam v nízká okna pod stín jasanů
se dlouhý pablesk chvěje.

Jest tiché půldne sváteční,
a prázdna chýžka šedá;
vše vyšlo k odpočinku ven si dnes
neb ve prostinkých radovánek ples
a milých duší hledá.

Též hledám; okno dokořán
a v chýžce plno jasu,
a vůně z babiččiny zahrádky
mi budí v mysli její pohádky
z těch zlatých dětských časů.

I vcházím s dobrým pozdravem,
však ticho jen mě vítá;
tam v koutku kolovrátek bez hnutí, —
ba svátek jest, den odpočinutí,
jenž plody práce sčítá.

A z dálky hlasy veselé
sem jako dechem vějí;
blíž kolovrátku stará lavička, —
kdež asi dlí dnes dobrá babička,
že prázdno místo její?

Kdy sedne již tu k večeru
a s římsy sejme knihu?
Ta hledí na mne se rtem zavřeným,
já na ni vzhůru zrakem zrosenym
a hledím oknem k jihu.

Již venku zvoní klekání,
zář nízká plane k chatě,
a v okénku, jež soumrak opřádá,
se pavučina lesklá rozkládá
tak duhově a zlatě.

Pak hasne všecko. Duhy lesk
mi v krůpěj v oku splývá;
jest velký svátek, vše jest v klidu dnes, —
a babička tam venku tiše kdes
též sobě odpočívá . . .

Nesmrtelnost.

To nejsou v trávě spící berušky,
to stádo bílé, jež se v temnu ztrácí,
to k břehu noci nesletli se ptáci,
jimž vodní řasy stelou podušky;
toť nade hroby kámen u kamene,
a večer nad ně jeden příkrov klene.

Kdo dřímá v růvku onde a kdo tam?
Noc písmo z chudých památníků stírá;
jen hvězda v temném zraku všehomíra,
jak v hrobce králův zářný drahokam,
těch rovů taje slavnou mluvou věstí:
Ó co tu dřímá lásky a v ní štěstí!

Ten bílý anděl s křídlem skloněným
hle — v let se vznáší nad tichými spáči,
on krouží k vískám, pod okénka kráčí
a šepce do snů hlasem ztlumeným,
svou palmu nade spánky živých sklání, —
vždyť jest to krásný anděl vzpomínání!

A kam tvé křídlo, věčný anděli,
tě nesmírností dálek nedonese,
kde nad propastí převanout se třese,
a v křižovatce blesků klesneli;
kde zkáza šílí, světy v spoustu valí,
a vichry let tvůj ženou na úskalí:

Kde velké moře lásky hráze má,
kam ani matky náruč nedosáhne,
kde otcův požehnání v skálu zpráhne,
kam pozavátá srdce ztracená;
kam nedoplane nebeská tvá tucha:
tam bleskne pravda žhavým křídlem ducha!

Tať volna, nechť jsou srdce popelem,
nechť lásky anděl v slzách berlu lomí,
nechť blahem plesá! Smrť jí neohromí,
bůh sám jest síla, jež jí údělem,
a duch, jímž její zář se duchu sdílí,
jak věčný úsměv nad hroby se chýlí.

Akademie a společnosti přírodovědecké.

Od

dr. Fr. Vejdovského.

Přírodozpytci našich dnů nesnadno vpraviti se v ony doby, kdy věda jeho, proniknuvši temnotou předsudků středověkých a podniknuvši při tom třístaletý „boj o život“ — jehož principy posléze sama lidstvo naučila oceňovati — razila si vlastní cestu vedle věd sesterských. Nyní ovšem uznána již hodnota věd přírodních, nyní ne bez překvapení poznána pravda, že v jich rozvoji spočívá pokrok kultury lidské. Avšak jinak bylo v dobách před oživením studií humanistických, kdy jediný pramen oživujících známostí přírodopisných, knihy Aristotelovy, zapadly v prach a přírodnictví zahaleno pouze plenou bájek a pověr. Moderní tehdy scholastika, nejvíce v područí náuk hierarchických se nalézající, nikterak nedopouštěla ani pomalého rozvoje volnějších a samostatnějších myšlenek, tím méně povzbuzovala k samostatnému zkoumání předmětů přírodních v původním jich stavu.

K probuzení z tohoto úmoru duševního tři páky stejnou silou a v témž směru působily, pravou cestu volným myšlenkám klestíce: *humanistická studia* přičinila oživení obdivuhodných náuk Aristotelových, jejž vděčné potomstvo „otcem zoologie“ jmenovati uvyklo; — *objížďky a objevování nových světů* měly za následek zakládání museí a zoologických zahrad; — nejvíce však přispělo k oživení chudoby duševní oněch dob nově vynalezené *knihtiskařství*. Díla Aristotelova, jichž rukopisy dříve jen v rukou boháčů a nadaných klášterů se nalézaly, nabyla knihtiskařstvím všeobecného rozšíření, a tím dán podnět k myšlení samostatnějšímu.

Ale vše to ještě byly pouhé přípravy k budoucnosti. Ještě nezřetelný byl pojem, čeho lze dosíci přímým bádáním živé přírody, ještě lpěl i tak zvaný učený svět těch dob na tradicích a pověrách věků minulých. V známosti rostlin malinký učiněn krok, ježto obrácen zřetel jednak „ke starým náukám o léčebných bylinách,“ jednak vyhledávány nové „jednoduché prostředky“ ve spůsobě nově objevovaných druhů. A co teprvé říci o známostech zvířat. To byli pouze „obdivuhodní tvorové boží,“ zasluhující jen poněkud pozornosti lékařů ve směru biologickém a therapeutickém, kdežto jich význam fysiologický úplně nepoznán. Tím spokojili se učenci 16. století.

Zatím nabylo knihtiskařství rozšíření všeobecného, čehož následek byl, že vyměňován duševní majetek rozličných zemí a národů. I přírodní vědy kořistily z toho; snaha po důkladnějším porozumění světa zvířecího a rostlinného cestou přímého pozorování co den rostla, veliká část jižní a západní Evropy kladla základní kámen k veliké budově přírodnictví. Padl již privilej, že by jen jednotlivci vědě směli se oddávati, myšlení a bádání stalo se všeobecným. Cestou dopisů nastalo i vzájemné sdílení náhledů mezi jednotlivými učenci. A nejbližší toho následek? Tvoření se vědeckých kruhů, kdež na přetřes brány nejnověji došlé zprávy o vymoženostech duševních. Nejstarší takové spolky,

pokud známo, neměly sice rázu přírodovědeckého, jsou však památny pro své prvé objevení. Kolébkou jich byla Italie. Ve Florencii Cosmo Medici shromáždiv kolem sebe malý sbor učených, utvořil tak zvanou Platonskou akademii, a rovněž tak učinil Vittorino da Feltre v Mantově. Tyto společnosti neměly ovšem hlubšího významu pro budoucnost, ježto jim scházela organisace a jasně vytčený cíl; avšak přece v nich spatřujeme již předchůdce oněch středisk, v nichž zavládlo pravidlo, že jen spojenými silami usnadněno poznání záhadných otázek ve vědění lidském. Za takovýmto úkolem založena již r. 1520 v Padově Akademie věd a 1560 *Academia secretorum naturae* v Neapoli, kterážto však pro svůj „přenebezpečný směr" brzy papežem zrušena. A týž osud potkal jiný učený sbor, nazvaný *Academia dei Lyncei.**) Ta založena byvši r. 1590 v Římě, za účel si obrala rovněž odhalování tajných stránek přírodních a zvolila jakožto symbol svůj „bystrozrakého" rysa. Pokud žil zakladatel její a miláček papežského dvora, kníže Cesi, dařilo se jí jakž takž, ale po smrti jeho zakázáno členům dále schůze odbývati, a tím se sbor rozpadl. Týž osud postihl jinou společnost, *Academia del Cimento*, založenou r. 1651. V čele jejím stáli rovněž u dvora papežského oblíbení a teď ještě v kruzích zoologických často jmenovaní *Borrelli* a *Redi*. Po smrti jich akademie zrušena.

Jen v zemích, kde vál volnější vzduch a státní poměry byly urovnané, kynula vědám přírodním lepší budoucnost. Střední Evropa rozervaná namnoze spory náboženskými, nebyla k tomu; pouze z Anglie neb Francie mohla přijíti spása. A skutečně v těch dobách, kdy v Italii zanikaly první slibné zárodky, povstaly v západní Evropě mohutné společnosti, jež právem jmena akademií zasluhují a jež až do dnes trvají. Jsou to: akademie Pařížská a Londýnská, k nimž o něco později se přidružila méně slavná v Němcích, Leopoldo-Karlovská.

Jmenujeme akademii francouzskou na prvém místě; neboť ona skutečně jest nejstarším středištěm vědeckým v Evropě, aniž má Victor Carus nejmenší příčiny, za nejstarší vyhlašovati akademii německou (Geschichte der Zoologie, p. 409). Kardinál Richelieu s úmyslem, aby i v ohledě vědeckém skvěla se Francie, vlastně Paříž, před ostatními zeměmi evropskými, založil r. 1633 ústav pro pěstování řeči a literatury francouzské pode jmenem Académie française. Tam se shromažďovali nejen literáti a vybraní téhož času spisovatelé francouzští, nýbrž hlavně pro upravení terminologie vědecké, i zástupcové všech odvětví věd. Přátelé pak přírodnictví, poznavše tu skvělé výhody vzájemného seznámení a vyměňování svých náhledů, utvořili společnost zvláštní, soukromou, jež zprvu jen maličko členů měla, ale již pravidly zvláštními se řídila a rovněž pravidelné schůze odbývala. Tu pak, jako tam v Akademii, o snahách a pokrocích věd přírodních rokováno. Neminulo mnoho času a soukromá tato společnost nejen v Paříži, nejen ve Francii, i za hranicemi dobrého jmena požívala. Přihlásili se k ní všichni přírodozpytci Pařížští a francouzští vůbec, tak že valně vzrostla a vlastní jmění své měla. Ba více, i učenci cizí ucházeli se o přijetí do této

*) Nynější *Academia dei Lyncei* založena mnohem později, ovšem jen se směry, jež mohly vyhovovati pouze náhledům papežské vlády.

společnosti a ku posouzení zasílali práce své proslulým členům jejím. Brzy i dvůr francouzský měl k ní zvláštní zření a výsadami mnohými ji obdařil. Po návrhu Colbertově uznal ji Ludvík XIV. za oprávněné, státem chráněné družstvo věd, jež nyní, zvučnější jmeno *Académie des Sciences* si davši, slavně do světa vystoupila. Ale členové akademie té doby neměli ještě zvláštního orgánu, v němž by práce své společně vydávali. Dosud totiž výsledky svých bádání uveřejňovali jakožto samostatné spisy, na jichž titulu udáno pouze, žę práce ty byly akademii Pařížské předloženy a dobře posouzeny. Tak se to dálo až do r. 1699, kdy akademie věd nově zorganisována. Tehdy rozdělili se členové dle věd na zvláštní odbory čili sekce a počali vydávati pravidelně roční svazky svých Memoirů. Vypuknutím revoluce francouzské přerušeno na nějaký čas vydávání publikací. Teprvé za doby císařské nastalo nové zreorganisování, jež veliký význam má pro veškerou vědeckou a krásnou literaturu francouzskou jakož i pro umění výtvarné. Všecky akademie vládou zřízené, totiž Academie française, akademie malířství a sochařství (později akademie krásných umění), jakož i Academie des Sciences, k nimž přidružily se dále dějiny, archeologie, ethika a politika, sloučeny v jeden jediný Institut francais, kterýž dosud pod tímto jmenem existuje a práce členů jednotlivých odborů, jakož i spisy zaslané uveřejňuje, po případě i cenami poctívá.

Není důležitějšího ústavu pro vědy přírodní, jako akademie francouzská. Jejím úkolem není pouze, aby bádání a zkoumání přírodnin ponechala jednotlivým učencům, již by sobě snad na svůj vrub materiál sami opatřovali; nikoliv, akademie Pařížská, bohatě jsouc nadána nejen jměním základním, vládou jí vykázaným, nýbrž i vládnouc přečetnými odkazy francouzských milionářův uděluje ročně znamenité sumy na cesty a účely vědecké nadaným a osvědčeným silám. Pro literární vědeckou produkci nanejvýše důležité jsou ceny, jež každoročně akademie Pařížská vypisuje a jež stejným spůsobem na všecky obory přírodních věd rozděluje. Jmenujeme tuto: pro zoologii a anatomii cenu Thoreovu a Savignyovu, pro zoologii neb geologii cenu Cuvierovu, pro botaniku cenu Melicoqovu, Desmazièresovu a dvě Bordinovy, pro experimentální fysiologii cenu Montyonovu. Za takových poměrů ovšem není nedostatek uchazečů, zvláště že ceny ty mnohdy dostupují výše až 3000 franků. Avšak jedna jediná jest cena Pařížské akademie, která od prvého svého založení nikomu udělena nebyla a sotva se jí brzy komu dostane. Jest to cena Bréautova 100.000 franků, jíž bude poctěn badatel, který vyšetří původ cholery! — Takovéto zařízení v Pařížské akademii mohlo míti hlavně v počátcích jejího trvání účinky velmi blahodárné. Tehdy bylo ve všech oborech přírodovědeckých téměř vše činiti, a to s nesnázemi neobyčejnými. Nebylo spojení tak snadné mezi jednotlivými národy, poměry při výměně pak nad míru obtížné. Podporami tedy akademie Pařížské překážky tyto byly neli odstraněny aspoň značně zmírněny. Ale přece bylo mnoho osob, které s podezřením pohlížely na zkvétání přírodnictví v Paříži, patříce do téže kategorie jako tam v Italii. Sám ministr Colbert z počátku nepřál vzmáhajícímu se vzrostu známostí přírodních, namítaje, že při zakládání akademie měl na mysli jen zmohutnění vědy lékařské. Avšak těžko již bylo zastaviti proud ku předu

se beroucí a valně sesílený mnohými cizozemci, již na zvláštní vyzvání Colbertovo v Paříži se usadili. Nezbývalô ministrovi, než uznati samostatnost směrů vědeckých.

V těch dobách již byla Paříž vzorem pro všecku ostatní Evropu. Jmena Cuvier, Lamarck, Geoffroy Saint Hilaire, Savigny a m. j. o něco později hrála přední úlohu i ve vědě, i v životě veřejném, a nad to věčně skvíti se budou v dějinách přírodnictví. Když později nastala ohromná reakce proti vědám přírodním, následoval ovšem v zápětí úpadek; právě tak jako moc Francie na venek klesala. Té příležitosti uchopili se sousední Němci a Angličané a přenesli těžiště věd přírodních do střední Evropy a Velké Britanie. Francie dosud nikterak nedovedla předstihnouti novější směr, jemuž tak dlouho odporovala. Čemu po celé půlstoletí vzpírali se slovutní veteráni školy Cuvierovy — učení Milne-Edwardsové, Quatrefages atd., — totiž principům náuky Lamarcko-Darwinovy, to bez odporu a s přesvědčením přijali většinou žáci jejich za účel svých bádání. Nyní mladí přírodozpytci francouzští mají při stavbě náuky evoluční stejný podíl jako badatelé ostatních národů.

Také v odlehlém Albionu nastal záhy velmi příznivý obrat; zde byl hlavním středištěm přírodozpytců Londýn, kdež se již r. 1645 sestoupila jakási privátní společnost s účelem podobným jako onyno společnosti vlaské. Učencové se scházeli, měli rozpravy o věcech přírodnických a tu a ondy uveřejňovali práce své. Po několika letech oddělili se někteří učenci od této společnosti a odešli do Oxfordu, kdež ve schůzích a pracích pokračovali (Willis, Boyle). Členové v Londýně zbylí scházeli se dále pode jmenem „neviditelné kollegium“ v Gresham College, ale sbor sám nesl již jmeno „společnosti královské“ — *Royal Society*. Byli zde mužové, jež v životě veřejném vážné slovo vedli, mnozí se i jakožto poslanci účastnili prací parlamentu, kdež také 1653 podali plán na zřízení ústavu k povznešení přírodních věd. Snahou jich hlavně též bylo, aby se přírodnictví již i do školy zavádělo, jmenovitě pak, aby mládež z vyšších stavů nabývala hlubších známostí o přírodě. Jak potěšitelný byl krok tento pro vzdělání všeobecné, tak zase žalostnou bylo překážkou u provedení plánu vypuknutí tehdejších bouří politických. Několik let bylo úplně zmařeno, teprvé když král Karel II. do Londýna se navrátil a s ním i Robert Morray, byl hlavně působením tohoto slavného muže ze společnosti neviditelných utvořen již zorganisovaný spolek. Dne 15. července 1662 vydána posléze královská zakládací listina „královské společnosti pro povzbuzení přírodních věd“ (Royal Society for advancement of naturale knowledge).

Spisy společnosti uveřejňovány původně pod titulem „Philosophical Transactions“ a sice po číslech na útraty sekretáře a s podporou společnosti. Teprvé od r. 1753 převzala společnost vydávání sama a pokračuje v něm. Zařízení a vedení akademie Londýnské celkem nelišilo se od Pařížské. Avšak anglická akademie ještě slavnějšího jmena požívala v cizině, ze všech stran docházely jí zvěsti o nových pokrocích naší vědy, ale též poptávky, z nichž možno souditi, jak zakořeněna byla tehdy pověra i v kruzích učených. Tak tázáno se akademie Londýnské o prostředcích tak zvaného léčení sympatického, o působení prášků ze zmijí a ze srdcí těchto hadů, o prostředcích, jak možno

nejlépe jedem opatřiti dýku atd. Společnost s takovými dotazy nakládala rozvážně: počaly se jednoduše u přítomnosti členů prováděti pokusy, a tím odkrývány hojné nesmysly a báchorky oněch dob.

Společnost dávala také cestujícím a venkovským členům svým návod, co by vše měli pozorovati a sbírati. K tomu obdržela zvláštní svolení královské, aby si směla dopisovati se všemi učenci cizozemskými a jinými osobami, jež by účelům společnosti prospěti mohly. Na pevnině měla akademie Londýnská pověst nejlepší; Leeuwenhoeck zaslal jí ve spůsobě listů výsledky všech svých pozorování, jakož i drobnohledy, které zhotovil. I osobní lékař papeže Innocencia XXII., slovutný Malpighi zaslal práci svou o bourci hedbávném k posouzení královské společnosti Londýnské, jež ji dala na své útraty tisknouti a mědirytinami ozdobiti.

Společnost Londýnská jest jakožto celek první autoritou vědeckou nejen v Anglii nýbrž na celém světě. K vyzvání vlády ustanovuje v čelo veškerých podniků v Anglii zvláštní štáby, jež rozhodují o směrech a zařízeních vědeckých, jakož toho nejlepším důkazem byly velikolepé výpravy námořské Porcupiny a Challengeru.

Za příkladem přírodovědeckých společností Londýnské a Pařížské utvořil se i v Německu 1651 ve svobodném říšském městě Schweinfurtu podobný spolek, kterýž rok na to ustavil se pod jmenem *Academia naturae curiosorum.* Z počátku byl to spolek soukromý, ba docela nepovšimnutý; ponenáhlu však obracel se k němu v příslušných kruzích zřetel. R. 1677 a po druhé 1687 potvrdil císař Leopold stanovy akademie této a obdařil ji některými výsadami, což za té doby považováno za vyznamenání nevšední. I císař Karel VI. obnovil všecky privileje, od kteréž doby dostalo se společnosti té jmena až do dneška trvajícího, totiž císařská Leopoldo-Karlovská akademie německých přírodozpytců. Mimo tento zvučný titul nedáno mladému ústavu podpory ani císařské ani říšské, hlavní užitek, který plynul z vyznamenání císařského, spočíval pouze ve výslovném uznání věd přírodních v Německu. Tyto měly ovšem býti jen pomůckou mediciny. Jak ale uznání císařské zevně působilo na tvar společnosti, nejlépe dokazují tituly, řády a jiná vyznamenání, jakých dostalo se jednotlivým členům. President a director ephemeridum (tak totiž jmenoval se úřadník, jenž vydával spisy akademie) nabyli hodností falckrabat a tím zároveň sdíleli veškery přednosti universitní; jiní členové akademie stali se osobními lékaři císařskými, slavnými právníky atd. „Takové výsady," praví Carus, „i práva s nimi spojená, jako tak zvaný menší comitiv, pak některá výhradní práva císařská, podléhaly ovšem osudům a poměrům, za jakých se vyvíjela říše německá." S tím tedy souviselo, že zařízením akademie čím dál tím více ubývalo původní ceny, rovněž tak, jako rozpadávala se říše v malé státy a státečky.

Ještě jinou nepěknou na akademii německé shledáváme vlastnost, souvisící ovšem s tehdejšími zvyky kulturními. Veškery společnosti toho věku hleděly směru svému dáti jakýsi nádech poetičnosti a zvolily sobě dle toho rozličné symboly. Že tudíž často až do směšnosti upadaly, není divu, zvláště když členové jich ještě zvláštní jmena sobě dávali. Italská Academia della Crusca na př. se porovnává s mlýnem; jejím

symbolem jest pytlík mlýnský, sedadla pak pytle, stupni k předsednictví kameny mlýnské atd. S tímto nechvalným zvykem spřátelila se i akademie německá, a podržela jej až posud, jejím symbolem jest zlaté rouno, akademie porovnává se s lodí Argo, členové dávali sobě jmena Argonautů, že však počet jich byl neurčitý, sahali ke jmenům i jiných Řeků, dále k takovým, jež označovala směr vědy toho onoho člena. V nynější pak době převládá obyčej, že členové akademie Leopoldo-Karlovské jmena vzájemně si vyměňují. Tak na př. dáno našemu Janu Purkyňovi příjmění Darwin, Barrandeovi Brongniart, prof. Hyrtlovi Cuvier II. atd.

Snahy a účely akademie německé byly zajisté chvalitebné a proto se jí ode všech dvorů německých dostávalo značných podpor. Rakousko samo až do r. 1876 připlácelo na ni ročně 2000 říšských tolarů, jakkoliv již dávno založena byla akademie Vídeňská pro tak zvanou vědu rakouskou. Přece však nepovznesla se akademie Leopoldo-Karlovská ani z daleka k oné slávě, jaké požívaly a požívají akademie Pařížská a Londýnská. Nebylo jinak lze; členové neměli pravidelných schůzek, činnost jich obmezovala se jen na publikování spisů od jednotlivých členů, na něž také veškera zodpovědnost uvalena. Proto spisy akademie této nebyly hledány, proto též ve starších publikacích (až přes r. 1840) setkává se čtenář s naivnostmi, jež ani mírné kritiky nesnesou.*) Život akademie prozrazoval se tedy jen ve spisech, jež z počátku vycházely pouze co jednotlivá pojednání. Řadu „učených“ spisů otevřel Sachs svým kuriosním popsáním vinné révy (Ampelographia curiosa 1661), načež následoval jakýsi sborník pode jmenem Ephemerid, jež obsahuje asi 29 svazků. V l. 1727—1754 vydána Acta physico-medica v desíti svazcích, po nichž pak od 1756 následovala Nova Acta až do nynějška vycházející.

Jiná vada ve vývoji německé akademie jest, že nemá stálého sídla, nýbrž že dle vůle presidentovy může se stěhovati z jednoho města německého do druhého. Tak sídlila delší dobu v Bonně, v posledních letech za presidentství staršího Carusa a Behna v Drážďanech a nyní postěhuje se do Halle. Knihovna akademie té, skládající se pouze ze spisů přírodovědecko-lékařských, jest nejbohatší v celé německé říši.

Dobrá pověst velikých tří akademií evropských hlavně však Pařížské a Londýnské, měla v zápětí blahodárné působení i na venkovská větší města příslušných zemí. Hlavně ve Francii zaváděna ve větších městech podobná zařízení jako v Paříži, jednotlivé takové venkovské akademie povznesly se na značný stupeň slávy. Hlavně akademie založená r. 1688 v Aixu požívala po některý čas dobré pověsti, načež se roz-

---

* Spisy akademie německé od prvých dob jejích vůbec nejsou zastoupeny v žádné knihovně Pražské. Teprvé od r. 1727 jsou v knihovně musejní Acta a dále Nova Acta, jichž nejnovější svazky nalézají se v knihovně české společnosti náuk. Ze starších těch Act možno sice již posouditi naivní vykládání přírodnin, avšak ještě směšnější jsou nejstarší pojednání zoologická, jež V. Carus ve své Geschichte der Zoologie uvádí. Stůjtež tu některé tituly podobných prací: Schroeck: *Moschologia* 1682; Wurffbain: *Salamandrologia* 1683; Paullini: *Cynographia* 1685; *Coenarum Helena s. Anguilla*, *Lagographia* atd., Frauendoerffer: *de Millepedibus* 1700; Petri ab Hartenfelsz: *Elephantographia* 1723 atd. atd.

padla, až zase v novější době k novému životu probuzena jest. Více méně rozhlášené jsou pak společnosti francouzské v Bordeaux, Lyonu, Amiensu, Caenu, Marseillu, Toulousu, Dijonu, Rouenu, Montpellieru atd., z těch nejlepšího jmena požívají Bordeauxská a Montpellierská.

Smutné politické poměry v Německu bránily zařízení a rozkvětu větších státních ústavů vědeckých; každý státeček sice snažil se nabyti i v tomto ohledě lesku a pitvořil se tu a tam po Paříži. — Slavný Leibnitz vypracoval r. 1700 plán, dle něhož sestoupila se v Berlíně společnost věd, jež za 34 let svého trvání (1710—1744) celkem 8 svazků Miscellaneí vydala. Presidentem jejím byl sám Leibnitz. Avšak o zvláštním odboru pro přírodní vědy v akademii Berlínské nebylo ani řeči, neboť tyto zahaleny pláštěm fysiky a mediciny, kteréž obě tvořily zvláštní třídu akademie.

Ostatní tři odbory obsahovaly mathematiku, německou řeč a dějezpyt, orientální známosti a jazykozpyt. Celkem však akademie Berlínská jen živořila. Nebylo dosti sil domácích, jež by jí k jakési slávě dopomohly, kdo poněkud v oboru vědění vynikal, zasílal práce své akademii Pařížské. Pouze Leibnitzovy práce byly s to, aby učinily Berlínskou akademii známější. Poněkud se sice společnost tato zotavila, když jí Bedřichem pruským po několika letech propůjčen titul královské akademie věd. Než tu byl zase jen Francouz presidentem, totiž Maupertuis, a spisy akademie po celých 58 let jen francouzským jazykem vydávány (1746—1804). Ani tehdy nebyla akademie přízniva vědám přírodním; ony stěsnány opět do předešlých mezí. A jaké smýšlení k nim vládlo, nejlépe dosvědčuje tento případ. Předchůdce (v jistém smyslu) Linnéův, přírodozpytec Klein ve Gdansku, té doby dobrého jmena nejen doma nýbrž i za hranicemi požíval; jakkoliv jej pro zásluhy o přírodovědu akademie Londýnská, Petrohradská a Boloňská svým členem jmenovaly, nemohl Klein přece toho dosíci, aby i v seznamu členů akademie Berlínské se nalézal.

Teprvé na počátku našeho století, když již proud přírodnický po celém kontinentu mocně se vlnil, otevřely se brány přírodovědě, hlavně zoologii též v akademii Berlínské. Slavný mikroskopik *Ehrenberg* a ještě slavnější srovnávací anatom *Johannes Müller* nejvíce přispěli k výtečné pověsti spisů této akademie, které také z dob jejich jsou nejhledanějšími. Nynější poměry akademie Berlínské v ohledě přírodnictví mají pověst nechvalnou. Strannictví Virchowovo a tak zvané školy Berlínské nedávno odhaleno v pravém svém světle.

I v jiných státech německých založeny zvláštní menší společnosti, jako 1750 v Gottingách společnost náuk, 1756 v Erfurtě akademie užitečných vědomostí, 1763 akademie v Mnichově, 1766 akademie v Manheimu. Knížata němečtí hlavně ze dvou ohledů dali si záležeti na tom, aby v jich zemích zařízen byl zvláštní ústřední ústav vědecký. Jednak šlo jim o to, aby dvůr jich většího lesku nabyl a přilákáni byli vyhlášenější učenci, jednak záleželo jim i na všeobecném vzdělání poddaného lidu. Proto se také sláva té oné učené menší společnosti dle toho řídí, jak pečoval o ni její zakladatel panovník. Avšak jedna událost jest z dob oněch v dějinách vědy památna, míníme přírodovědeckou společnost, která netěšíc se žádné státní podpoře a odolavši

všem bouřím, význačnou úlohu v dějinách přírodnictví hrála a až do dneška se udržela; jest to r. 1747 založená přírodovědecká společnost ve *Gdansku.* Souvěkovec a poněkud i odpůrce Linnéův, J. Th. Klein, nemoha v akademii Berlínské nalezti místa pro své znamenité práce, utvořil malou společnost, jež brzy slavné pověsti se těšila. Klein sám byl jejím nejčinnějším členem a vydával spisy společnosti „Pokusy a pojednání.“ Za naší doby, kdy proudy vědecké ubírají se zcela jinými cestami, kdy uveřejňování učených prací neobmezuje se pouze na akademie, nýbrž nalézá místo hlavně v odborných časopisech, nemá již Gdanská společnost svého původního významu a trvá více jakožto historický pomník zápasu za uznání věd přírodních.

Ani ostatní země evropské nezůstávaly v 18. století pozadu, co se týče zakládání učených společností. V Rusku Petr Veliký procestovav západní Evropu utvořil si sám plán na zařízení velikého střediska pro vědy přírodní. K tomu účelu sám také skoupil veliké sbírky anatomických a přírodovědeckých předmětů hlavně za svého pobytu v Holandsku a pokračoval v tomto směru během celého svého panování. Konečně uzrál v něm úmysl založiti velikou akademii věd v Petrohradě; avšak smrt jeho tomu zabránila. Teprvé Kateřina I. uvedla záměr onen (1725) ve skutek. Bohatými prostředky nadána, vydává akademie Petrohradská obrovské roční svazky svých Memoirů a Bulletinů, avšak pouze v jazyku německém a francouzském. Ostatně vězel celý ten ústav od počátku svého založení až do novějších dob v rukou Němců, již také vědeckou dráhu v Rusku raziti napomáhali. Ale byloli tak po půl druhého století, proč nyní neobrátí se již směr ve prospěch jazyka slovanského?

Ve Švédsku na několika místech povstaly soukromé vědecké kruhy, jež se později ve větší společnosti vyvinuly. Hlavně ve Štokholmě a Upsale byla taková střediska vědecká. V Upsale již 1720 sestoupila se literární vědecká společnost, jež vydávala pojednání v jazyku švédském. Tato současně překládána do němčiny hlavně pro práce mathematické a zoologické, kteréž poslední namnoze z péra sekretáře společnosti, Karla Linnéa vycházely. Ve Štokholmě zase o něco později založil vlastenec švédský Šebestian Tham zvláštní nadaci, nalézající se pod dohledem stavu rytířského a určenou k tomu, aby z úroků jejích byli vypláceni učitelé, již by měli veřejné přednášky z mathematiky a přírodnictví. Asi 1739 ustavila se tu posléze zvláštní společnost soukromá, v níž také Linné účast měl. Snahou jeho, jakož i Alströmerovou a Cederhjelmovou povznešena společnost ta na královskou akademii, jejímž prvním presidentem byl Linné. Královská akademie švédská, bohatě podporujíc nadané přírodozpytce domácí, brzy domohla se výborné pověsti ve světě přírodovědeckém. Spisy její také značně jsou rozšířeny, byť i psány byly jazykem švédským.

I v Kodani záhy počaly vzkvétati vědy přírodní, hlavně na tamějším vysokém učení. Když r. 1730 veliký požár zničil budovu universitní a s ní zároveň veškery sbírky přírodovědecké, přírodnictví tam na krátko zaniklo. Asi 12 let po založení nové university sestoupilo se několik mužů, — mezi nimi právník o starožitnosti dbající Hans Gram, — s úmyslem, aby spojenými silami a prostředky povzbuzovali vědy. Spolek

tento došel také uznání a 1746 potvrdil jej Kristian VI. na královskou společnost věd.

Za těch dob, kdy již na západu a severu evropském vědy utěšeně rozkvétaly, bylo v zemích nynějšího Rakouska ještě mrtvo. Veškero školství nalézalo se v rukou jesuitů, vychování dálo se ve směru pseudoklasickém, volná myšlenka neměla zniku. Konečně také zde přírodnictví a vědám vůbec vzešly jitřní červánky. Za posledních let Marie Teresie počal se vyvíjeti v Čechách čilý duševní život na poli vlasteneckého dějepisu a přírodnictví. S *Gelasiem Dobnerem* usnesli se r. 1769 *Pelzel*, *Dobrovský* a cís. horní rada *Born* v Praze založiti *soukromou společnost pro povzbuzení věd*, která ještě toho roku v život vešla. Členové její shromažďovali se společně k poradám a pracím, jichž výsledkem bylo uveřejnění několika svazků „Prager gelehrte Nachrichten." V těchto vědeckých zprávách byly zastoupeny nejen práce našich domácích učenců — hlavně historiků, lékařů a mathematiků — nýbrž i výborná pojednání některých zahraničných přírodozpytců, jako Al. Volty, Fr. Delia a žáka Linnéova P. S. Pallasa. Členové společnosti požádali císaře za nejvyšší ochranu, a Josef II. zaslal jí pochlebný list, zároveň jí přidělil sál s několika vedlejšími pokoji v budově Karolina, aby tam své schůze odbývala. Též jí povoleno, aby směla i cizí členy přijímati. Takž vstoupila 1784 *česká společnost náuk* do života. Prvým jejím presidentem byl příznivec věd kníže Karel Egon Fürstenberk, sekretářem pak Jan Meyer, jehož spisy přírodopisné uvedeny jsou v seznamu pojednání společnosti z r. 1811.

Společnost rozdělila se na odbor historický a mathematický. R. 1785 vypsala cenu 25 dukátů na rozřešení otázky: „Co se až dosud napsalo o přírodopise Čech, a co by nejvíce napomáhalo, aby z něho vlast měla co největší užitek?" Cenu obdržel Karel v. Sandberg v Brně. Již pak v prvém roce vykázala se společnost četnými a pěknými pracemi ze všech odborů historie a veškerých věd přírodních, a působila tak i v následujících letech. Císař Leopold II. několikráte jí svou přízeň projevil, a sezení její 25. září 1791 poctil svou přítomností. V tomto sezení činil hrabě *Jáchim Šternberk* pokus, pro tehdejší stav vědy zajímavý, proměňoval totiž diamant v uhlík; astronom *Strnad* demonstroval typus zatmění slunečního z r. 1793, *Procházka* sděloval svá pozorování o nálevnících a *Dobrovský* přednášel „o oddanosti slovanských národů k panovnickému domu rakouskému." Na to daroval panovník společnosti k pokračování ve vědeckých jejích podnicích sumu 6000 zl. a v přípise, jenž tento císařský dar provázel, byla společnost označena jakožto *královská česká společnost náuk*, od kteréžto doby se tímto jmenem nazývá.

I dále těšila se naše společnost zvláštní přízni králů českých. Císař František I. za svého pobytu v Praze několikráte se súčastnil v sezeních jejích, jakož přijal i věnování jejích publikací z r. 1795; udělil jí také výhradní právo, aby pouze ona směla vydávati schematismus pro Čechy, z čehož se jmění její značně rozmnožilo. Nemenší přízně požívala od krále Ferdinanda Dobrotivého, největšího pak uznání dostalo se jí od Františka Josefa I., jenž jí výnosem ministerským 24. ledna 1849 udělil právo, aby řádní členové její směli na každé

rakouské universitě veřejně přednášeti. Později r. 1866 udělil jí též příspěvek 1000 zl.

Společnost užívavši 66 let sálů v Karolině musila se r. 1850 na vyšší rozkaz odtud vystěhovati a uchýliti se do těsných a nevlídných světniček, kde dosud i svou kancelář i knihovnu a zároveň místnost pro svá sezení má. Privilej vydávati schematismus, později jako všechny výsady podobného druhu byl zrušen, a společnost musila tuto publikaci úplně zastaviti (1851). Takž obmezily se příjmy její pouze na úroky z malého kapitálu, spořivým hospodářstvím ustřádaného; ten ovšem nikterak nevyhovoval účelům jejím a tak obrátila se na zemský výbor, načež jí přispíváno ročně 1000 zl., od r. 1866 pak 3000 zl.

Činnost společnosti jevila se ne pouze uveřejňováním spisů. Vyslalať ona na útraty své r. 1792 Dobrovského do Švédska k vyhledání literárních pokladů, za války třicetileté z Prahy a Olomouce odcizených; v přírodovědeckém ohledě podporovala osvědčené geology u vyzkoumání Čech a nad to vypisovala i ceny na nejlepší práce historické a přírodovědecké. Samostatné publikace její obmezují se ovšem i za naší doby hlavně na práce historické. Pouze ve Zprávách (Sitzungsberichte) a Pojednáních (Abhandlungen) uveřejněny celé řady výtečných prací domácích i zahraničných přírodozpytců.

Presidentství společnosti české zastávali z počátku jednotliví členové domácí šlechty. Po kn. Fürstenberkovi následoval Prokop hrabě Lažanský (1789—1794), Fr. hr. Hartig (1794—1797), Rud. hr. Chotek (1804—1824), Frant. hr. Kolovrat Liebštejnský (1824—1861).

Rok 1868 zahájil novou dobu v dějinách společnosti. Tehdy změněny jsou stanovy, aby více účelům jejím hověly; společnost rozdělena na 2 třídy, mathematicko-přírodovědeckou a historicko-filologicko-filosofickou; volba presidenta, z řady členů řádných, děje se na 3 léta, rovněž tak jako jmenování místopředsedy, generálního sekretáře a dvou třídních sekretářů. Prvním presidentem dle těchto stanov byl František Palacký.

Do řady členů čestných volila spol. náuk, aspoň v prvějších svých dobách, též některé šlechtice domácí, hlavně za tím účelem, aby získala jich podporu; však byli mezi nimi též někteří, na jichž jmena věda vždy s hrdostí bude ukazovati. Největší účastenství v podnicích naší společnosti měli hrabata Šternberkové, Jáchim, Jan, František a Kašpar, kteří jsouce odchovanci periody Josefinské společnost nejen materielně podporovali, nýbrž sami do Pojednání práce — a to vzorné — podávali.

Z prací přírodovědeckých, uveřejněných buď ve Zprávách nebo v Pojednáních vynikají mnohé svou důkladností, tak že chceme uvesti jmena oněch přírodozpytců domácích, kteří tam práce takové podali. O geologii, paleontologii a mineralogii psali: Hynek z Bornu, Jos Meyer, hr. Jan Šternberk, F. Reuss, hr. Kašpar Šternberk, hr. Em. Bubna, Lippe, Krejčí, Frič, Feistmantlové, Bořický. — O zoologii, anatomii a botanice značnější práce podali: Jan Meyer, hr. Kašpar Šternberk, Lindacker, Haenke, J. E. Pohl, Jirásek, Karel a Jan Preslové, Procházka, Krombholz, Purkyně, Stein, Čelakovský.

Královská česká společnost náuk požívá za hranicemi jmena nejchvalnějšího, třeba se za nynějšího rozechvění politického prací jejích vzdalovali ti, již za to mají, že na „učenost“ mají privilej. Důkazem toho jest, že společnost dle poslední své výroční zprávy vyměňuje spisy své se 190 jinými učenými společnostmi a akademiemi (předloním vyměňovala pouze se 181); z těchto přísluší 34 Rakousku, 60 Německu, 9 Švýcarsku, 14 Holandsku a Belgii, 11 Francii, 5 Velké Britanii, 10 Italii, 2 Španělsku, 10 Švédsku, Norsku a Dánsku, 7 Rusku, 1 Srbsku, 1 Bulharsku, 1 Řecku, 2 Holandské Indii, 2 Egyptu a Alžíru, 21 Americe a 1 Austrálii.

Knihovna společnosti naší jest jedna z nejbohatších v Praze, obsahujíc namnoze díla, spisy a atlanty převzácné, jež marně bysi hledal v jiné bibliothéce Pražské. Počet svazků a sešitů v knihovně této dostoupil asi 10.000.

Nebudemeli dále již o akademiích a společnostech přírodovědeckých v širším smyslu jednati, děje se to z té příčiny, že jsme hlavnější z nich, slavnější anebo stářím vynikající v jich původu a organisaci vylíčiti se snažili; ostatní buď založeny jsou teprvé v tomto století anebo, i starší jsouce, nevynikly svým povoláním. Vídeňskou akademii postavili bychom asi na rozhraní obou těchto kategorií. Za to jinam, a to opět k domácímu krbu, obrátíme zřetel svůj, ne sice k větší společnosti, tím méně akademii, jež rovněž tak skrovničkými vládnouc prostředky, jako společnost náuk, vytkla sobě za úkol dílo ceny neobsáhlé a důležitosti veliké. Míníme *komitét pro přírodovědecký výzkum Čech.*

Nejbližší následek založení přírodovědeckých společností a akademií byl ten, že členové veškeru snahu obraceli na vylíčení přírodních poměrů svých vlastí. Anglie zase tu byla vzorem; Gerard Boate napsal již 1652 přírodopis Irska, kdežto 1667 vyšel a 1704 třetího vydání se dočkal dr. Kr. Merreta „Obraz přírodních předmětů Britanie t. j. rostliny, zvířata a nerosty na těchto ostrovech přicházející.“ Avšak jiní přírodozpytci přestávali na přírodovědeckém líčení jednotlivých místních okresů, jako Robert Plot, kdežto zase Robert Sibbald vedle svých popisů dějepisných a archeologických i přírodopisně vylíčil 1684 Škotsko: „Scotia Illustrata.“ I jinde vznikl takový směr; Wagner (1680) napsal přírodopis Švýcarska; Behrens v Německu líčil život v jeskyních Harcských, o přírodopise Polska i Litevska dovídáme se z knih Rzacynského (1721). Avšak teprvé v novější době nabyl směr domácího přírodozpytu velikého a netušeného významu, k němuž hlavně přispěla snaha, poznati zeměpisné rozšíření zvířat i rostlin. Není dnes také země, jež by se netěšila příručným knihám o domácí fauně a floře.

V Čechách prvé počátky známostí o domácích přírodninách snažil se podati učený jesuita *Bohuslav Balbín.**) Ovládán předsudky času toho a nemaje s dostatek známostí přírodopisných, dal se ovšem unesti i báchorkami i pověrami lidu, jenž byl hlavním pramenem jeho „pozo-

*) Miscellanea historica regni Bohemiae, autore Bohuslav Balbino e societate Jesu, Pragae, Typis, Georgii Czernoch MDCLXXIX. První kniha nazvána „Historia naturalis Bohemiae,“ kde ve 72 kapitolách pojednává se o přírodopise Čech.

rování"; ale snaha jeho veskrze poctivá a uznání hodná; vždyť i ve spisech jeho mnohé vzácné příspěvky k tehdejším poměrům Čech nalézáme. Později to byli skoro vesměs členové společnosti náuk, již pozornost svou domácímu přírodozpytu věnovali. Zpomínáme zde jen mužů, jako byli: hr. Šternberkové, bratří Preslové, Amerling, Weitenweber, Corda, Opitz, Reussové a j., kteří o domácích přírodninách psali. A sotva bysi našel kterou druhou zemi v Evropě, jež by tolikerým bohatstvím přírody se chlubila jako Čechie! Tu nejrozmanitější útvary kůry zemské zastoupeny, ve slohu a uložení velepamátném i se zbytky dávnověké své fauny a flory; tu živé tvorstvo živočišné i rostlinné přebohaté a hodné zvláštního přírodovédeckého prozkoumání. I nedivno tudíž, že vedle domácích přírodozpytců i cizinci rádi spěchali do vlastí českých, aby zde obsáhlá studia o našich poměrech podnikli, ba za tím účelem i mezi lidem českým navždy se usadili. Kdož by tu nevzpomněl Jáchima Barranda, onoho vždy čilého kmeta, jenž celý svůj věk vědeckému prozkoumání našeho siluru věnoval! Komu nevstoupí na mysl řada přírodozpytců Vídenských a jiných zahraničných, kteří tak dychtivě spěchali, aby sami se přesvědčili o přírodních památnostech vlasti naší? Učinili tak Reuss, Göppert, Geinitz, Woodward, Judd a j. A tím více záleželo domácím přírodozpytcům na tom, aby systematicky prozkoumala se země česká. Nebylo však po ruce toho nejnutnějšího, totiž peněz. To nejvíce pociťoval hlouček českých přírodozpytců, jenž pod jmenem *přírodovědeckého sboru Musea království českého* přičiněním Jana Purkyně v letech padesátých se ustavil a pravidelné měsíční schůze odbývá. Zdeť vlastně počátek výzkumu Čech; sem snášejí se zajímavější předměty přírodní, zde o nich a o novotinách přírodnických se rokuje, sem rád pospíchá každý český přírodozpytec. Sbor musejní přihlížel tedy nejprvé k tomu, aby si zjednal k povšechnému prozkumu potřebných sil a nutných prostředků peněžitých. R. 1861 předložen českému sněmu návrh, aby pro přírodnický výzkum Čech každoročně z peněz zemských určitou sumu vykázal. Však mysli té doby v příčině politické a finanční tak rozechvěny byly, jako nyní, a tak věc zůstala ve starých kolejích. Sbor musejní však, v jehož čelo postavili se Kořistka, Krejčí, Frič a Čelakovský, nikterak neustál ve svém plánu a r. 1863 spojil se k provedení zamyšleného podniku s tehdejší *c. k. vlasteneckou společností hospodářskou*, jež slíbila všestranně prozkoumání Čech podporovati. Leč teprvé r. 1864 mohl se nový komitét konstituovati, skládaje se z mužů obou spolků. Zde také usnešeno dorozuměti se v příčině finanční i s výborem musejním, načež ustanoven nový komitét, do něhož z hospodářské společnosti zvoleni byli: hrabě Alb. Nostic, řed. dr. Lumbe, Komers a Pollach, ze strany musejní pak hr. Clam Martinic, dr. Kořistka, Purkyně a Tomek. Pro prvý podnik složilo Museum 700 zl., vlastenecká hospodářská společnost pak 1500 zl., s doložením, že tato dle možnosti příspěvek svůj na 2000 zl., Museum na 1000 zl. zvýší. Zároveň ale podána nová žádost ke sněmu českému za vykázání větší podpory k uveřejňování výsledků výzkumních, kteráž také po vřelém odporučení poslanců hr. Clama Martinice, Tomka, Purkyně, Krejčího a Zeithammra příznivě vyřízena, a z důchodů zemských subvence 3000 zl. pro rok 1865 povolena.

„Tak dosáhlo vytrvalé namáhání o provedení výzkum zemského konečně svého cíle s výsledkem nad očekávání příznivým, ba v krátce došel tento podnik schválení a podpory i v kruzích, od nichž podpora vyžádána nebyla, neboť neušlo bystrozraku mužů o hmotný blahobyt a pokrok v zemi české se starajících, jak úzce souvisí průmyslový vývin a zvelebení hospodářství polního a lesního s podrobným a spolehlivým bádáním v oboru přírodnických vlastností této země.*) — „Z těchto důvodů nabídl ústřední komitét pro podporování průmyslu v Rudohoří a Krkonoších dopisem na přípravní komitét od 9. května 1864, že jest hotov podporovati na neurčitý čas podniknutý výzkum roční subvencí 250 zl., vysloviv při tom přání, aby výzkum činnost svou také k průmyslovým a hospodářským poměrům Rudohoří a Krkonoš obrátil, zejmena ke zkoumání výšek a ponebí, rašelin a orné půdy, jakož i živé vodní síly, a aby k obapolnému dorozumění každý komitét jedním ze svých členů navzájem v druhém zastupovati se dal.“ Taktéž uzavřel český lesnický spolek přispívati ve třech po sobě následujících letech ročně 720 zl. na velikolepý podnik přírodnického prozkumu Čech. Posléze i ministerstvo orby ve Vídni přispělo k tomu ročními subvencemi.

Takž konečně mohl vstoupiti do života velevýznamný a pro vědu nesmírně důležitý podnik, jehož úkolem bylo všestranné poznání přírodních poměrů vlasti naší.

Práce, jejichž vyvedení přípravnímu komitétu žádoucími se býti zdály, jsou tyto:

1. *Horopisné prozkoumání země.* Nutnost tohoto podniku vědeckého dávno již se pociťovala, neboť dle výsledků jeho možno ustanoviti teprvé pravou podobu povrchu zemského a dle této možno pak naznačiti střední teplotu roční, zavlažování a vysoušení půdy, ražení silnic a drah atd. Již v letech padesátých prozkoumal spolek Wernerův v tomto směru sesterskou Moravu a Slezsko, všecky ty poměry již dávno známy v sousedních Sasích, Bavořích, Würtenbersku a jinde.

2. *Prozkoumání geologické a agronomické.* Jakkoliv geologický ústav ve Vídni již dříve snažil se všestranně poznati zemězpytné poměry vlasti naší a ve směru tomto také mnoho již učinil, přece bylo nutno výsledky a známosti tyto znovu revidovati a zevrubně ustanoviti jednotlivé vrstvy útvarů českých jak ve smyslu geologickém tak i paleontologickém

3. Úkolem *botanického výzkumu Čech* jest ustanoviti rostlinstvo naše dle druhů a tvarů, jakož i rozšíření jeho po Čechách a závislost jeho od ponebí, půdy, polohy a výšky. Důležito jest ovšem také poznání souvislosti květeny české s rostlinstvem zemí sousedních a jiných evropských.

4. *Zoologické prozkoumání* týmiž zásadami se řídí jako botanické, tudíž ustanovení fauny dle druhů a tvarů, v závislosti její od povahy půdy a ponebí a zeměpisného jejího rozšíření. Nade vše nutno poznati život našich niv, lesů a vod a užitečnost či škodlivost jeho

*) První roční zpráva o činnosti obou komitétů pro přírodovědecký výzkum země české roku 1864.

v polním a lesním hospodářství, jakož i souvislost české zvířeny s ostatní evropskou.

5. *Meteorologické prozkoumání* řídí se dle pozorování na určitých stanicích metereologických, jež v nejrozmanitějších částech vlasti naší jsou založeny a kdež se proměny teploty, tlaku vzduchu a par, větrů, dešťů a magnetických deklinací pozorují.

6. *Chemické prozkoumání* nutné hlavně pro účely hospodářské, zabývá se výzkumem orné půdy dle složiva jejího a chemických látek v něm obsažených. Takž jest odbor tento v nejužším spojení s prozkoumáním kamenů a jiných nerostních látek, nad to i s chemickým poznáním některých rostlin českých u nás zvláště pěstovaných (Žateckého chmele, vína Žernoseckého a Mělnického a p.)

Během patnácti let pracováno tudíž spojenými silami v řečených směrech pro přírodovědecký výzkum Čech. Dnes pak leží před námi výsledky této blahodárné činnosti, jež především mají interes literární. *Archiv pro přírodovědecký výzkum Čech* redakcí dr. *K. Kořistky* a *J. Krejčího*, zove se sborník, v němž jednotliví členové výzkumu výsledky své činnosti ukládají a jenž během naznačené doby k ukončení dílu třetího dospěl.

V ohledě horopisném podal dr. *K. Kořistka* poměry výšek Středohoří, severních Čech, Jizerského pohoří, Krkonoší a okolí Broumovského, zároveň s velikou mapou dotýčných krajin dle určení výšek. — Po výzkumu geologickém došly veřejnosti znamenité práce *J. Krejčího* O geologických poměrech severních Čech, Studie v oboru křídového útvaru českého, pak dr. *Friče* Paleontologické bádání v jednotlivých vrstevních pásmech českého křídového útvaru, Studie o českém křídovém útvaru (v. Osvětu 1878) a Fauna kamenouhelná; v témže směru výborného jmena získal si dr. *Bořický* pracemi v oboru hornin vyvřelých, vydav hlavně spisy o čedičích, znělcích a melafyrech českých. Posléze zaznamenati dlužno jmena jiných pracovníků geologických, již rovněž statně přispěli k poznání geologie Čech, jako *Karel Feistmantel*, (Útvar kamenouhelný u Radnic, Uhelné pánve u Malých Přílep, na Lisku, na Štilci, u Holoubkova, Mirešova a Letkova), *J. Vála* a *R. Helmhacker* (Geognostický popis krajiny mezi Benešovem a Sázavou).

V ohledě botanického výzkumu jsou výborně známy práce dr. *Čelakovského* (Prodromus květeny české I. II. III., v. Osvětu 1878), i u nás i v dálné cizině. Ne tak objemné jsou výsledky zoologických výzkumů, kteréž zprvu ponejvíce na pouhé seznamy se obmezovaly, důkladnější pak monografie jen znenáhla se objevovaly. Tak vyšla *Slavíkova* Monografie měkkýšů pozemních a sladkovodních, *Fričovi* Obratlovci Čech, *Rosického* Stonožky, *Hellichovy* Perloočky. Jakožto seznamy uvesti dlužno *Lokajův* Seznam brouků Čech, *Bártův* Seznam pavouků severních Čech.

Zdá se nám, že zoologický výzkum ve svém obmezení na pouhé vyčítání a popisování druhů živočišných nemůže všeobecné vědě a ani domácí potřebě tak prospívati, jako by tomu jistě bylo, kdy by se práce ty více přizpůsobily modernímu směru zoologie. Tím by také nabývaly jednotlivé monografie zvučnějšího ohlasu i v cizině, kdež dosud málo ač neprávem všímáno si jmenovaných spisů. V praktickém ohledě

zaznamenati dlužno práci dr. *Friče* Rybářství Čech, kde snešen soubor známostí starších i nejnovějsích o vodním hospodářství českém.

Též v oddělení chemickém značnější spisy vyšly z péra dr. *Bořického* O rozšíření drasla a kostíku v horninách českých, hledíc k účelům agronomickým, dále Základové nového lučebně drobnohledného rozboru nerostů a hornin a konečně od dr. *Hoffmanna* Analytická bádání.

Meteorologický výzkum, obmezený tuším jen na dešťoměrné pozorování v nejrozdílnějších kruzích českých, veden dr. *F. Studničkou*, jenž o něm co rok uveřejňuje zprávy obsáhlé v pracích královské společnosti náuk.

Z podnětu přírodovědeckého výzkumu Čech vydávají se však také zvlaštní díla, jež pro větší objem svůj a náklad v Archivu vyjíti nemohly a tudíž z části podpoře komitétu, z části subvencím akademie Vídenské a české společnosti náuk původ svůj děkují. V tomto ohledě známa jsou větší díla dr. *Friče* o hlavonožcích, rybách a plazích českého křídového útvaru (v. Osvětu 1878), nad to pak novější monografie téhož spisovatele o zvířeně lupků a vápenců permských z Čech. Podobný původ má dílo pisatele těchto řádků, podávající obraz o fauně annelidů české země na základě moderních výzkumů zoologických.

I v jiné příčině jest ustavení se komitétu pro přírodovědecký výzkum Čech velepamátné. Především nutno přihlednouti k velikým zásobám přírodnin, jež ve všech odborech jeho po Čechách sebrány a pro přítomná i budoucí studia přírodní v síních musejních uloženy jsou. Od té doby, co dějí se práce výzkumní, možno znamenati teprvé rozkvět sbírek musejních, od těch dob teprvé rozvinuje se před námi pravdivý a velikolepý obraz Čech z dob dávno minulých i z doby přítomné.

Nové písemnictví.

Básně.

Eklogy a písně. Básně Jaroslava Vrchlického. (J. Otto v Praze 1880.) — Malá knížečka, ale celý svět jasu v ní, jen krátký růženeček písní, ale mnohé z nich — řekněm to hned — čarovně krásny. Nic *nového* v nich, chcemeli, a přece zas *všechno nové.* Záchvěv jejich je týž, který chvěl lidskou hrudí za každého jara. Sny v nich obsažené jsou tytéž, které sprovázejí *každý* jarní rozpuk v přírodě a tedy také v člověku. A krása jejich je tatáž, která k nám mluví už z poesie nejstarší, září ze soch hellenských, usmívá se z obrazů šťastného italského věku — krása mladé, kvetoucí a své krásy si vědomé přírody. Jakož Vrchlický sám poeticky praví, že zemi naší musí se as zdát, jako by po tisíce let bylo se nic nezměnilo —

Já vím, že ona posud v lesích vidí
pastýře Moschosa i Theokrita,
že zachvěje se slyšíc píseň drozdů,
mníc, Tytyrova píšťala zní z hvozdu,
kde jilmů do kůry jsou srdce vryta —

takž také z písní jeho vyznívají nám motivy staré, prastaré. *Jaro* s červenou růží ve štítu, řídící běh života kormidlem z květů spleteným — *láska* přísahající před oltáři z brčálově zelených letorostů zbudovanými — a ten *tichý*, *prorocký duch* bezčetných nadějí, jaký za doby jara a lásky mluví z duše každé, toť jsou již veškery motivy písní těch.

Jestli kde, zdá se, že při těchto motivech je naprosto neplatné to staré pořekadlo: „Jiné časy — jiní pěvci.“ A přece je platno plně. Každý slavík pěje *svému* jaru a každý pěvec *své* generaci, a bylo by smutné jaro bez slavíků a smutné pokolení, jež by nemělo pěvců svých, *zcela svých*. Individualita pěvcova pronikne přece v motivu starém, a ozvěna jeho písní je také vždy jiná a jiná, a písně činí zas jen dojem nový. Jenom nesmí právě nic strojeného být v písních těch a nic zděděného, jako také jaro samo má květy dítka vlastní, a špatně by mu slušel šperk zděděný. To ale právě je význačnou známkou těchto písní Vrchlického, že jsou *svoje*, že je v nich čirá pravda, se vší výmluvností svou, a živá příroda, se vší rosou svou. Zde není věru jediný verš, aby nebyl obrazem dojmu skutečného. Vrchlický prožil *jaro života svého* a dává nám toho jara věrnou, jasnou a umělecky vyvedenou podobiznu.

Postup umělecké práce je ovšem pak zase podroben zákonům, samou přírodou nám již daným. Básník, chtěje pěti o jaru *svého* života, sahá nejprv k parallele přírodní, k jaru výročnímu. „Rád slýchám z jara bouřné větry váti“ — začíná Vrchlický hned první píseň cyklu svého; ponořuje se pak v probouzející se hlasy přírody, cítí v duši své ozvěnu jich . . .

a jaro tu, ač neví o něm zima.
Tak přes rameno stařeně, jež dřímá,
se dívá smavý hošík zlatovlasý.

Ale rázem je jaro rozkvětlé, a vzduch se mu jen míhá slavíky a vlny jich zpěvu bijí mořem o jeho srdce.

Myšlenka je člunem malým
v tomto moři! Slyš ty tony.
hned jsou stony a hned zvony
a hned perlí miliony!
vzlykem teď a hymnem stálým
zní jak moře pod úskalím,
když dí k břehu: již se valím!
pláčí, tlačí se a tísní,
plameny, v nichž rád své písni
křídla spálím.

Ale ve všech těch květech a zvucích, v té celé bohaté idyle jarní přírody vidí a slyší básník jen ji, *milku* svou. Na ni myslí při každém po přírodě kroku:

„Zda byla tady již?“ se tážu stromů,
i laní jdoucích z noční toulky domů.
Pod vrbou stojím, již kreslila včera.
jsem u křoví, kde jistě za večera
si sedla, azur v očích, květy v klínu.
Na stezce, plné paprsků a stínů,
zda vstříc mi přijde, sama paprsk zlatý?
Jak cítím hořce osten její ztráty!

Keř zachvěl se, kol voní tráva suchá . . .
Hle, krása přírody, sny mého ducha,
jak tíhnou k ní jen! První úsvit ranní
mně na průsvitné kmitá její skráni,
dech lesů jde z ní hluboký a svěží,
klid poledne na čele jejím leží,
a noc, když staví nad lesem spěch kroků,
jde na lov snů, jež bloudí v jejím oku.

Po spůsobu všech Petrarků je mu milka tedy středem toho božího, krásného světa — „jinak se ty divy jara [a života] díti nemohou!" *Ona* ukazuje, kráčejíc luhem, kde pták má hledat písně, kde včela med. Jasmín dýše jen tím tak mile a sladce, že ležel chvilku na jejích ňadrech bílých, divý nach planého máku — toť zardělost za ni, za polibky, jež ona dá jemu, pěvci milenci, v zmatku plachém. K ní se kloní samoděk větev květem obsypaná — „a vlašťovka, jsouc poraněna v letu, jde v měkké teplo její ruky mříti."

Oba procitují nevýslovné ty slasti „první lásky." — „Cos dotknulo se její duše ve snu — i bylo jí, jak teď by teprv žila;" vždyť dosud „jak v klínu matky do svítání spala — a ve spaní se tiše usmívala. — Když vzbudila se, sama nevěděla, kdo oknem snů se v její duši díval." Bylo jí ale tak milo a tak snivě, „a její úsměv od úst letěl k čelu, — jak zlatý paprsk pad' by do úbělu," nebyla si plně vědoma citu svého, cos na ni z něho kynulo —

I cítila to s vlhkou oka řasou
a věděla, že to je lidské štěstí,
a ptala se, až přijde, jak ho nésti.

A *on* zas?

A já směl z dálky patřit v nitro její,
myšlenky její v dálku doprovázet,
snů stopy hlídat v jejím obličeji,
jak lístky strom jí v cestu písně házet
a říci jí: „Co ve sny tobě svítí,
já mohu tobě pro celé dát žití.

Sprovází každý krok její — „prosníti den parný a večer lapit úsměv Tvůj — ne, věř, to nebyl den marný!."

A tak to bude, to se rozumí, „věčně," po *celou* tu věčnost — lidského života.

Ach jak starý to motiv písní, — ale to staré slunce lásky sálá celou jarně omladlou silou svou do nich! Bezprostřednost citu odychla je svěžestí. Ohnivost lásky zbarvila je nachem. A individuelní duševní síla pěvce umělce dala jim šperk původních, nových obrazů a výraz ve všem jasný, srozumitelný. Je zde plná plastika citu — smímeli toho slova užiti — v duši čtenářově budí se jasná srozumitelná ozvěna toho, co cítil básník sám. Jen jedna báseň vymyká se a má obrysy mlhavé — totiž ty dedikační sloky v čele. Ale vycitujem parallelní s básníkem náladu i z nich, rozumíme jim: obraz to milence mluvícího k bytosti, která mu rozumí *vždy* plně, ať mluví výrazem jakkoli neostře voleným, půlslovem nebo třeba jen pohledem.

Metrická forma těchto písní, vyrostlá z myšlenky samé a poslušná výrazu citem diktovaného, květe bujně, rozmanitě a při tom v přísně

vedených tvarech. Vypisujem tu jeden z těch kabinetních kousků veršovnického umění, sedmou eklogu (str. 72):

Jak nevzplálo by srdce nadějí?
Kos hvízdá
a kolem ptačí hnízda
jsou plna velkých krůpějí.

Šli milující v les, a v tichu skal
jak spolu šťastni byli,
co snili,
smích hrdliček v svou píseň vtkal.

I řekli: Kdo zde může vidět nás?
Svým zlatem
v tom slunce paprsk s chvatem
se na spojených rtech jim třás'.

Kdo zví, co řeknem si tu v důvěře?
V tom s květu motýl slítnul
a chytnul
se v spletené jich kadeře.

Kdo slunce by si všim', kdo motýla?
vždyť s nimi
pod stromy ztemnělými
je teprv celá idyla! —

A přece zas jinde vidíme, že klopýtnul domácí pán přes vlastní práh! Zarážíť nás počátek písně Jak drahokam (str. 66):

Věř, pel na křídle motýla,
lesk na višni
se, duše spanilá,
tak nepyšní . . .

no — ta škubanost přece není pěkná. Přiznáváme, že jsme cos podobného našli ve Vrchlického knížečce ovšem *jen jednou jedinkrát*, na místě právě citovaném, ale vytýkáme vadu vzdor tomu. Jeť psychologickou zkušeností, že právě tomu, kdož suverénem formy, namanou se okamžiky, kdy formou suverenně opovrhuje. Bývá v tom jakás neuvědomělá schválnost, zastírající se někdy tvrzením, že ta a ta myšlenka „ani nedá se jinak vyjádřiti,“ znějící ale v pravdě nejinak než: „Já si toho mohu přece dovolit — nebude přece snad u nikoho pochyby, že je v tom zvláštní úmysl!“ Ovšem, u mistra formy, jakým je Vrchlický, najisto není pochyby, že vše dovede říci i jinak a rozhodně dobře. Avšak právě proto nám u něho vadí nedohlídnutí každé. Čtenář klopýtnuv stává se zkoumavým a počítá chvíli pak takty, místo aby prostě užíval a nechal se nést hudbou další.

A ještě si všímáme věci jedné: toho epilogu, psaného „pod obrazem Danteovým.“ Mluví se v něm o básníkově „písni opuštěné, siré, *jíž nepochopil dav*,“ praví se: „co pak mi *škleb a závist davu*“ — a třeba bychom básníku rozuměli, *nechceme* mu rozuměti. Ne, takový epilog, s polemickými ostny, nehodí se ke knížečce, vyrostlé z nálady nejšťastnější!

Eklogy a písně jsou nejindividuálnější a nejdokonalejší produkcí Vrchlického.

Jan Neruda.

Nevím, jak budoucí literární historie bude souditi o pestré směsici různých směrů, která nyní ovládá naši literaturu básnickou. Historik řídí se především dle skutečných trvalých výsledků hnutí literárního — budoucnost však, která splniti má sliby přítomností nám činěné, je prozatím ještě zastřena rouškou neproniknutelnou. Současná kritika ovšem čerpá svůj soud v přední řadě z okamžitého stavu literatury, z uměleckých a všeobecně kulturních poměrů doby — a s toho stanoviska zdá se věru, že si můžeme blahopřáti k oné větší rozmanitosti, která se rozhostila v písemnictví českém, třeba bychom tím nechtěli uděliti sankci každé osobní choutce, libůstce. Nejenom, že interes pro pěknou literaturu vniká do kruhů tím širších, čím rozmanitější jsou její směry, nýbrž poskytuje se i možnost volného, samostatného vývoje nejrůznějším individualitám uměleckým. A skutečně vyvinula se již nejedna individualita mezi básníky našimi, která má svůj zvláštní zajímavý ráz: do řady té patří také Josef V. Sládek, jehož nejnovější sbírku básní *Jiskry na moři* *) nazvanou, těmito řádky vítáme. Čistá subjektivnost je hlavním znakem Sládkovy lyriky; on tvoří jen na základě nálad, které mu podává skutečný život, ne na základě nálad vykouzlených pouhou hrou obrazotvornosti — takový je alespoň dojem jeho veršů. Netřeba zajisté, šíře zde rozváděti, že obě tyto cesty básnického tvoření mají stejné právo, že nezáleží na tom, zdali poeta to, co nám podává v krásné básni své, prožil ve skutečnosti nebo toliko ve fantasii své. Při posuzování básní samotných však musíme býti i spravedlivi k autorově stanovisku. Lyrika objektivnější podává nám jednotlivé v sobě uzavřené, samostatné básně, z nichž každá o sobě může býti uvažována a souzena; kde však subjektivnost výhradně vládne, tam z každého verše k nám mluví básník sám, an vyslovuje především vlastní povahu svou, která se tak stává přímo látkou uméleckou. Povaha básníkova nejeví se pak ovšem plně a cele v každé jednotlivé básničce, je tudíž potřebí, abychom jich poznali větší řadu, jakýsi celek co možná všestranný a rozmanitý; pak zajisté leckterá jednotlivost, která o sobě by nás zůstavila chladnými a lhostejnými, nabývá v širším rámci, co podstatný rys rozsáhlejšího obrazu, pravého významu a ceny.

Se stanoviska toho musíme pohlížeti také na Jiskry na moři. Již spůsob rozvržení básní těch nasvědčuje, že před sebou máme sbírku v jistém smyslu celistvou a jednotnou, přese všechnu různost látky i formy. Obě první oddělení jsou téhož rázu netoliko docela subjektivního, nýbrž takořka intimního, jako oddělení poslední, páté; a mezi tím je třetí oddělení vlastenecké, čtvrté pak jakési intermezzo živlů více epických, poněkud i humoristických. Z počátku mluví k nám sklíčenost srdce, v nejhlubším nitru svém bolestně rozechvěného, vší naděje se vzdávajícího, slovem: nelíčený pessimismus. Že naši básníci — a někdy i nejnadanější — tolik pessimismu kladou do veršů svých — kdož by se tomu divil. Veškery naše poměry jsou takové, že jemnější hlubší cit spíše zaujat bývá četnými nevlídnými stíny jejich, než sporým růžovým světlem. Arci nesmíme zapomenouti, že právě básník by se měl méně poddávati beznadějné resignaci, než kdokoliv jiný; máť právě

*) V Praze. Nákladem knihtiskárny Militkého a Nováka 1880.

on divotvorný lék proti ní: fantasii, která ho unáší do končin nad utrpení lidské vysoko povznešených. Jen tenkráte se nám krutá dissonance pessimismu stává uměleckým zjevem sympathickým, poznávámeli, že je pouhou průchodní fásí duševního života, nikoliv jeho ultima ratio. A to skutečně se jeví v nejnovějších básních Sládkových velmi patrně. V prvních obou odděleních vládne neobmezeně bol a rozháranost mysli, vyslovená zde jemnějšími, onde příkřejšími zvuky.

V tvé duši nikdy nespočinul klid,
byl's jedním z nás,
jimž osten nepokoje v srdce vryt,
jejž zlomí hrob, ne čas

pěje Sládek v básni památce Bohumila Havlasy věnované a charakterisuje tím náladu této první části své sbírky. Následující na to básně obsahu vlasteneckého sice celkem toutéž cestou se ubírají, ale zaznívají již mnohem rozhodněji, pružněji, ba vane jimi jakási bojovnost. Poslední oddíl konečně podává smíření: mračna se roztrhla a s jasné oblohy sesílá slunce své zlaté paprsky do srdce šťastného. Třemi řádky je to vyřknuto v básni „Ty též“ nadepsané:

Pojď sem, já vypláču se tvojí na hrudi,
zde šťastni budem ještě chvíli,
a tam — sny zašlé — vždyť se probudí!

Jiskry na moři končí tedy plnými, jasnými harmoniemi, nikoliv nevlídnými, ostrými dissonancemi, a činí tak celkový dojem uspokojující a sympathický, jenž knize té zajisté právem získá hojně přátel.

Co do provedení uměleckého panuje arci v Sládkově sbírce značná nestejnost. Z příčin svrchu uvedených však nechci jednotlivosti vytrhovati z celku a uvádímli zde několik málo básní zejmena, činím to jen proto, abych označil některé z nejšťastnějších momentů. Hned z prvního oddělení mohu citovati básničku netoliko hluboce cítěnou, nýbrž i vzletně, ač při tom s jemným, ušlechtilým taktem uměleckým podanou: S tvé nebetyčné výše hledíš dolů, bez odporu jednu z předních ozdob celé knihy. Zvláště šťastným pak bývá Sládek v líčení prosté elegické situace; Adagio a Hosté jsou toho pěknými doklady z intimnějšího kruhu, rozkošný pak obrázek U okna z oddílu epickolyrického, (jenž jinak jest ovšem slabší oddělení ostatních), a Zima z oddílu vlasteneckého.

Nalézámeli však u Sládka veskrze lyrickou náladu opravdu básnickou, nesmíme zamlčeti, že místy zevnější forma není na stejné výši, zejmena že zde onde jest i slovesné podání poněkud násilné. Než to jsou poklesky, které snadno napraviti lze; za to pozorný čtenář s potěšením uzná, že rythmická stránka veršů jeví valný pokrok u porovnání se staršími básněmi Sládkovými. *O. Hostinský.*

Ku podivu, jakou slabost výborný překladatel předních děl světového básnictví může osvědčiti ve tvoření původním! Bylo vším právem nadíti se, že nejen mnohaletá píle, kterouž J. J. Kolar věnoval překladům ze Shakespeara, Götha a Schillera, ale i skvělý zdar, s nímž na tomto poli esthetické činnosti se potkal, na jeho vlastní produkci básnickou nezůstane bez blahodarného vlivu. Však literatura naše nedoznala mnoho tak smutných sklamání, jako jí způsobil velebený překladatel Fausta, Macbetha a Wallenšteina. Upřímně řečeno, literární

jmeno dramatického umělce J. J. Kolara utrpělo letošním vydáním *Básní* původních újmu ještě větší, než jaká před několika lety mu vzešla z odkrytých jeho pramenův cizích. A nejžalostnější věcí při tom jest, že tu jde o spisovatele, jenž chybu učiněnou už nikdy ani nemůže napraviti ani nenapraví; v tom věku, v němž J. J. Kolar vydal první sbírku svých *Básní*, už nestoupá vznět básnický, už nepřibývá tvorčí síly umělecké, už nenásleduje nic lepšího. A tak jest nám nyní na básníka patřiti s pocitem dvojnásobně bolestným. Klademe hlavně na vrub obecného nyní u nás proudu, vydávati sebrané spisy, že se nám dostalo také této sbírky Básní J. J. Kolarových; jinak věru nemůžeme znamenati žádné nevyhnutelnosti, aby tato sbírka byla spatřila světlo boží. Ani literatura ani básník nemá z ní žádného prospěchu. V literatuře padne celá ta knížka sama sebou ke dnu a básníkovi přijde všechna dobrá rada už pozdě. Píšeme tato slova jen proto, aby v literárním obecenstvu našem nevzniklo klamné domnění, že také nám planá prosa jest poesií a neurvalost geniálností. Magelona, Pekla zplozenci ano ještě i Pražský žid vykonali svou povinnost; ale šlo to s tou mefistofelskou praktikou různoživelní geniálnosti napořád s kopce, až v nejnovějších Básních objevila se v podobě až trapné. Na J. J. Kolara nepůsobilo ani svěží ovzduší původní poesie české z desítiletí minulého a tohoto. Máme jej dojista právem v domnění, že posud nezná ani Hálka, ani Nerudu, ani Heyduka, ani Krásnohorskou, ani Čecha, ani Vrchlického; jinak by věru aspoň ve formálním ohledu byl musil z jejich básní pro své původní tvoření něčeho získati, jinak byl by se přesvědčil, že v Čechách už nepokládá se za báseň všechno, co za ni se vydávalo a přijímalo před třiceti čtyřiceti lety.

Mezi původními básněmi českými, kteréž vyšly zvláště za posledních několik let, vypadají Básně Kolarovy jako nějaká starožitnost, na které nejlépe vidíme, jak velice jsme v poesii pokročili. Oddíl první chová v sobě pravšední fraseologii životních zkušeností; nikde nedovede musa Kolarova vznésti se nad kazatelský tón nejnižší didaktiky. Pěvec má velmi mnoho dělati s pomysly o božství a životě příštím; však nikde nedovedl svým myšlenkám dáti formu jen poněkud básnickou. Na příklad *Živobytí a smrt:*

Co's ty smrti, mocná paní?
Tobě všechen svět se klaní,
král a bídný rob.
Poslední tys naší služkou,
nejvěrnější naší družkou,
tvoje říš jest hrob.

Ty nám strojíš v úzkém klínku
tiché lože k odpočinku
květy stížené.
Tam se hojí naše rány,
oči bolně uplakány
na vždy sklížené.

Nebo *Příklad náboženský,* kde jako bychom čtli veršovaný katechism:

Příkladem té nadpozemské ctnosti
jest syn boží, anž své božství sňal,
k spáse člověka se v oběť dal,
přijav na se roucho tělesnosti.

Ukřižován blahořečil zlosti,
vítězně z hloubného hrobu vstal,
vznes se k nebesům a sebou (!) vzal
vyznavače jeho (!) velebnosti.

Anebo *Pantheismus:*

Když ti hlupství matonoha
přírodu chce zošklivit,
zvelebuj vždy svého boha,
nechtěj se mu protivit.

Na zrůst květu se podívej,
pokud není zranilý,
zbožně krásu jeho vzývej:
Kéžbych tak byl spanilý.

A vedle takového úžasného nedostatku vší poesie jen se to hemží slovy: láje, hlupci, závistníci, pokrytci, lháři, skety, hlupství, zdechlina (jinde také smrad, spšuknout a p.) objevují se buď vlastní „geniální“ průpovědi, jako: „po kapounech polykáte prach,“ aneb cizí už dávno světoběžné formule jako „sladká obvyklost žití,“ atd.

V druhém oddělení nazvaném *Ethika* čteme tyto verše:

Svět jest velký, a tys malý,
všude vůkol moře houká,
vyvalený zrak tvůj kalý
hloupě na všechno se kouká.
Protři jednou ten svůj zrak, —
potom poznáš božstva znak
nejenom na dromedáru,
alebrž i na komáru.

Bůh jest všeho velká sloha,
nelze v ničem dát mu kvinde . . .

Kdo jehly krade, bývá věšen,
kdo statek tvůj — na pána vznešen.

Kdo pro věno si béře ženu
uvádí v dům si zlostnou fenu.

Tyto ukázky snad úplně postačí, aby čtenáři dokonale poznali J. J. Kolarovu „mravouku.“ — V následující básni Naučení nalézáme zase nahromaděny nejotřepanější průpovídky, které by se dobře mohly skvíti na výrobcích perníkářských, na příklad:

Jsili boháč, a pro skoupost
chceš se všeho odříkat,
pozdě budeš pro svou hloupost
umíraje naříkat.

Chovášli se k lidem vzdorně,
nepolezou na tvůj vlak,
kdo chce žíti s lidmi svorně,
musí snášet jejich tlak.

Umíšli jak ptáče pískat,
chytíš brzy ptákův dost,
chcešli pánův přízeň získat,
chytrou projev přítulnost.

Kdo by podobných „básní“ potřeboval ještě větší zásobu, najde je ve sbírce Kolarově pod nápisem Tlak společenský, Hrdinnost, Válka, Skřivana žalostná píseň atd.

Oddělení *V Benátkách* vypravuje nám novinku, že na náměstí sv. Marka „celé mračno holubů už brouká,“ dále, že „hrdé plémě Benátčanův pošlo (!)“ a že básníkovi jakási Jesika, s níž on v okres Dorso-Duro zašel, ukradla hodinky! . . . Mezi *baladami*, kteréž zajisté nikdo nebude deklamovati, nalézáme velice smutnou konkurrenci s Göthovou blechou a konečně vrchol vší nebásnické troufalosti, jež končí:

Rozbodal ji nastokrát,
z lůna vyrval dítě,
to pak pevně zavázal
do hedbávné sítě.

Rodičům pak Majdaly
odeslal ty kajdaly:
„Zde posílám vnouče,
holku nebo klouče.“

Závěrek původních Básní Kolarových jsou *Písně z pekla.* Tu spisovatel si hoví ve svém nejvlastnějším živlu; tu jest už nadobro konec vší esthetice, ano i vší jen poněkud slušné mluvě. Jen dva doklady:

V pekle živobytí nové
zakouším, a na ten chlív,
co se vůbec světem zove,
koukám se skrz peršpektiv.

Tu zas kráčí Jemnost-paní,
vleče vzadu dlouhý šlep,
dříve běhal Honza za ní,
kdyžto nosívala cep.

Účinkem Kolarovy sbírky v české veřejnosti bylo ustrnutí. „To že jsou b á s n ě ?!“ ptal se čtenář za čtenářem, rovněž jako kritik za kritikem. Jedny ruce však přece zatleskaly oslavujíce v Kolarových Básních „směle proudící slovo básnické, širý volný rozhled . . . hluboké záchvěvy citové, vážné ethické pravdy . . . vynikající práci, jež se nedá

vtěsnat do kolejí prostřednosti —“ a mimo tyto i jiné výtečné vlastnosti jmenovitě též znamenitou bezohlednost k „*tak zvané* esthetice.“ Co se toho týče, můžeme J. J. Kolarovi také dosvědčiti, že na všech jeho Básních o nějakém esthetickém zaměstnání není žádné stopy. Loučíme se s ním, ant spěchá tam, kde se říká U Fleků, a kde dle jeho slov „kdo byl hlupcem, tam si koupí rozumů všech plnou hrst...“

Poesie obrací se v jinou stranu, kde se jeví aspoň úcta k ní, třeba též nebylo dosti síly, vznésti se v její říši z mělčin života a nad všední hovor. Můžeme sobě toliko přáti, kdo chce psáti básně, aby psal *dobré*; ale nevyhnutelně žádáme na každém člověku, jenž chce slouti vzdělancem, neřkuli kdo chce býti pokládán za básníka, aby skláněl své čelo před ideálem umění. To velikému talentu básnickému teprv dodává pravé ceny a skutečného posvěcení; skromným pak silám uděluje aspoň pel upřímné snahy, jakož vidíme na verších Jana Ježka. Jeho sbírka *Za šera* (na Smíchově 1880) ve kruzích, pro něž určena jest, vyhoví svému účelu prostému všech pretensí; převážnou většinou obsahu biblického a náboženského, snaží se aspoň ve vnější formě podati jakousi náhradu za nedostatek vnitřní poesie. To podařilo se Ježkovi zejmena při líčení přírody a v idylických obrazech ze života. Báseň Rouhač nemůže působiti co novinka; její předmět už před třiceti lety byl opěván, ovšem s nepřekonatelným mistrovstvím, v Lenauových Albigenských, z nichž tu zaznívají i některé obraty a řádky.

Mezi kněžími, kteří za posledních dvacíti let v písemnictví českém vystoupili s původními verši, J. Ježek posud vynikl nejvýše. Při tom dlužno s uznáním vytknouti, že se vyhnul příliš vyšlapaným cestičkám nehově náhledu, jako by kněz počna básniti ani nemohl ani nesměl na mysli a na jazyku míti nic jiného leda církev. Ale životním zaměstnáním J. Ježkovým poesie ovšem nebude; scházít zde onen vnitřní žár, jenž by čtenáři z jeho knihy zasálal vstříc a jímž dotknuti bychom zapomněli na všechny ostatní životní poměry skladatelovy a zvolali: Ty jsi a zůstaneš básníkem!

Tak jako radostně voláme k některým účastníkům v nejnovějším *Almanahu české omladiny*. Pořadatelé almanahu ani neměli potřebí, přibírati mladému zpěvu na posilu hlasy starší; sbor těch jarých srdcí sám má dosti síly a lahody, i směle může vystoupiti bez cizí podpory. Veršovaná část almanahu sama o sobě byla by postačila na důkaz, že v mladším pokolení našem zavládl svěží a zdravý ideální směr, že literární umění české v něm našlo nové a zdárné vzdělavatele. Články prosaické: Z domácnosti A. S. Puškina od Jaromíra Hrubého a Několik myšlenek o filosofickém idealismu a realismu a filosofii vůbec od Jana Korce, ač s důkladnou znalostí věci a též dobrou plynnou češtinou psány, nejsou v tomto almanahu na svém vhodném místě; Krásný sen pak od Fr. Roháčka měl si dopřáti před svým uveřejněním ještě něco času, až by ve svém obsahu se urovnal a myšlenkově výše dospěl. Z oddílu veršův jest většina rozhodně dobrá. S potěšením nasloucháme nejmladším českým pěvcům a s radostnou nadějí poznamenáváme sobě jmena oněch, kteří jistě budou pěti dále, po celý svůj život. Z obsahu vane jasné vědomí o pravé kráse slovesné a láska k umění domácímu, k poesii české, slovanské. Dle pořádku v almanahu zvoleného vyzna-

čujeme zvláště práce, úplně neb z větší části zdařené: Lipový květ a Na naší rybárně od L. Arietta; Kostelní věž od J. Calviho; Mistr Jan od J. Herbena; U naší vesničky od J. Herdy; Ze sbírky Jiní od Jos. V. Hrubého; Posledním vlaštovkám, Výkup, Snubní večer a Jaroslav z Boskovic od J. Hudce; Na Kaňku od Fr. Chalupy; Má tvůrčí síla od J. Kallusa; Křižák od A. Koukla; Z Denníku satana od K. Legera; Skizza od Ot. Prokoše; Na zbořeništi od M. J. Šimáčka; Leden od A. Škampy; Balkánu od L. Scholze a Car a bojar od V. Veverky. —

Na Moravě byl Fr. Vrána způsobem nikoliv příjemným přiveden k tomu, aby v patách za sebou pořídil dvoje vydání své sbírky *Z vesny života;* způsob onen i nás nutí přestati na tomto záznamu a očekávati další vývoj Vránovy musy.

Na sklonku roku zavítal k nám také z krásné vlasti Podtatranské velice milý pěvec, básnický talent rozhodné ano úchvatné síly. *Tatry a more, básne* Vajanského, nazývá se velmi úhledná kniha, jež nás v těchto dnech došla z Turčanského sv. Martina. Hned kratičké Venovanie (Adolfu Heydukovi) svědčí, že Slovensko se honosí básníkem první třídy a mladý Hurban neměl žádné příčiny, tajiti se déle pod jmenem Vajanského. Nářečí slovenské zaskvělo se v jeho básních netušeným posud kouzlem, a přece čím dále čteme, tím mocněji ozývá se v nás teskná tužba: „Škoda, že Hurban nebásní *spisovným jazykem českým!*“ A zajisté podobně zastesknou sobě všichni přátelé české poesie, kteří básně ty s opravdovou rozkoší přečtou. Tatry a more, Tatarský plien, Anglii, Žart luny, Svár, Guslar, Jedla, Gnom, Na rozhraní, Herodes, jsou básně vzácné krásy. Nade všechny pak vyniká Maják, delší báseň lyricko-epická, to je skvost neobyčejné ceny umělecké. Příroda a nově probuzené Slovanstvo, na jihu i na severu, mají ve Vajanském pěvce, na němž spočinulo posvěcení boží.

Ferd. Schulz.

Úpadek vědy encyklopedické.

Jestliže se věda, která po tisíceletí kvetla a kterou se přední myslitelé světa zabývali, v úpadku octne, jest událost ta sama o sobě zajisté pozoru hodna. Nastane přirozenou měrou otázka, co jest toho příčinou? Odpověď mohla by zníti, že se ona věda ve své staré podobě přežila, že značně překonána jest od novějších věd podobného směru, že se zastavila, t. j. v pravdě nazpět kráčela, kdežto výsledky novějšího bádání mnohé odhalily omyly, jimiž ona trpěla — a že tedy dle všeobecně platného zákona přírody nastoupilo lepší na místo méně dokonalého. Tak na př. r. 1772 náhle zřítilo se Stahlovo učení o domnělé látce „flogiston,“ když Lavoisier důvtipně dokázal skutečný pochod spalování a svým velduchem nově založil vědu neústrojné lučby.

Avšak náš případ je docela jiný: tu na místo staré vědy nenastoupila žádná jiná; stará věda jednoduše z řady věd zmizela. Tento

osud stihl *soustavnou encyklopedii náuk*, která také nazývána byla architektonikou věd. Soustavná *všeobecná* encyklopedie (neboť jen o této je zde řeč, speciálních encyklopedií a to výborných není posud nedostatek) obrala si úkol zajisté velmi důležitý, souvislost všech jednotlivých věd — aneb, jelikož jich nyní již přes 800 napočítati lze — aspoň všech *hlavních* věd mezi sebou vyložiti a jednotlivé části, z nichžto se skládá vědění kulturního člověka, methodicky složiti a vespolně spojiti. Pro vysokou důležitost této úlohy může tato věda dobře slouti vědou věd, podobně jako bible slove knihou knih.*) A přece právě ona octla se v nepopíratelném úpadku.

Již ve starověku zabývali se Aristoteles, Varro a Plinius starší se zálibou encyklopedií náuk; v jejich šlépěje vstoupili ve středověku Vincenc Beauvais, Petr Ramus, Baco Verulamský a Leibnitz. Budova vědy vzrůstala vždy nádherněji; dokladem toho budiž připomenuto, že v první polovici 18 stol. na př. na vysokých školách Gottingských pět řádných profesorů o systematické encyklopedii přednášelo (čtyři z nich ovšem o speciální, avšak přece též jeden o všeobecné). Vrcholu dostoupila věda naše v 90. letech minulého století a to hlavně přičiněním několika žáků velikého Kraloveckého filosofa, zvláště pak Kruga a Eschenburga. Na rozhraní onoho a nynějšího století uveřejnili mimo to Fichte a Schelling své klasické monografie o nejvhodnější methodologii.

Ale ku podivu — právě když základní stavba nově a pevně zbudována byla, nastávaly v ní znenáhla trhliny, věda dříve životem bující počala odtud chřadnouti. Francouzovi Comteovi (1842) nikterak se nepodařilo nový život jí vdechnouti, a akademická propedeutika německého pedagoga Kirchnera (1842) jest poslední literární práce na poli systematické všeobecné encyklopedie; byl to takořka její labutí zpěv — pak uložena ve hrob. Od té doby nejevila žádného života, nikdo nevyslovil ani naděje, že by jako fönix zase omladla; od r. 1842 nebyla ani jediná kniha více vydána, jež by pojednávala o systematické všeobecné encyklopedii — ba jednotliví spisovatelé vzdali se naděje, že by taková věda vůbec ještě možna byla, kterážto pochybnost ovšem dostatečně vyvrácena jest přehojnými (více než 100) učebnými knihami o tomto předmětu z předešlých dob. Jakožto předmět vyučování zmizela všeobecná encyklopedie dávno i docela ze všech vysokých škol evropských.

Mezi tím co tak neblahému osudu propadávala, vyvíjela se v úžasné míře její mladší jí nerovná sestra: slovníkový tvar všeobecné encyklopedie během sotva jediného století učinil v pravdě obrovské pokroky. Alembert a Diderot položili r. 1751 ve Francii k úspěchům těm základ; v Německu postavili se jim velmi důstojně po bok Brockhaus a Mayer. Neníliž tu na snadě domněnka, že Brockhaus a Mayer, neli vlohami zajisté aspoň rozhledem vysoce předčili nad Kruga a Eschenburga? Tito pojednávali se zálibou o své speciální vědě, filosofii, nesledujíce veliký pokrok věd ostatních, kterýmžto zanedbáváním architektonika věd ztrácela přízeň velikého obecenstva, přejícího sobě, aby o všech

*) Srv. dr. J. Durdíka pojednání „Encyklopedismus a český Slovník Náučný“ v Osvětě 1874 str. 261 a d.

vědách co možná stejnoměrně jednáno bylo, a znamenajícího, že hned v samo rozdělení věd jisté hlavní skupiny vloudily se značné mezery. Kirchner r. 1842 roztřiďoval vědy v tyto hlavní skupiny: 1. filosofii, 2. mathematiku, 3. přírodovědu, 4. lékařství, 5. mluvovědu, 6. vychovatelství, 7. právnictví, 8. státní vědu, 9. dějepis, 10. náuky o umění, 11. bohosloví. Avšak přírodověda byla již r. 1842 tak vyvinuta, že bylo podrobnější rozdělení její aspoň ve tři stejně oprávněné disciplíny zcela místné, totiž: 1. přírodopis, 2. fysiku, 3. kosmogonii. Avšak i jiné mezery v onom schematu jsou patrny; i také zeměpis si již tehdy právem zjednal samostatné místo i neměl po otčímsku tedy činěn býti pouhým přívěskem dějepisu. Rovněž i technické vědy hospodářské zasluhovaly již tehdáž svého zvláštního místa; ani vojenství jakožto upotřebené mathematice a duševědě jakožto integrující části filosofie nedostalo se pravého vřadění a postavení.

Avšak někdo namítne, že logické uspořádání vyžaduje rozdělení ve dvé nanejvýš ve tré větví, že je tedy chyba, různiti vedle sebe hned 11 hlavních disciplin a že by se chyba ta stala ještě větší, kdy by se toto číslo rozmnožilo na 17. Tímto náhledem veden byl také v nejnovější době (1878) Dühring, uznávaje jen tré skupin za vědy rovně oprávněné, totiž: 1. logiku a mathematiku, 2. přírodní vědu, 3. znalost kulturní historie lidské. Podobně již více než před sto lety různil Reimarus také jen 3 hlavní discipliny: dějepis, filosofii a mathematiku. Avšak toto rozdělení nelze nikterak odůvodniti, hledě k veliké rozmanitosti toho, co jest předmětem lidského vědění; se stanoviska methody bylo by odůvodnění ovšem snadnější. Tak poukázal již Krug, že empirické methody lze užiti při dějepise, spekulativní při mathematice a induktivní při přírodovědě. Nehledíc ani k tomu, že i tyto methody mnohonásob jedna ve druhou zasahají a proto za přísné dělidlo platiti nemohou: jest zřejmo, že veškeren obor vědění ve dvé neb tré skupin beze značných mezer rozděliti jest nemožno. Reimarus to zkusil, tvrdě, že dějepis jedná o skutečnosti, filosofie o možnosti a mathematika o velikosti věcí; ale takové aforismy přesnému badateli nic neprospějí, jelikož jen poslední výrok (o mathematice) s pravdou se shoduje. — Lépe tedy různiti 17 skupin nežli 11; ve 20. století bude snad ze 17 skupin 20 i více, až se totiž časem jednotlivé hlavní náuky (na př. technika, medicina, fysiologie) dále vyvinou.

Rozdělení Krugovo a podobně i Eschenburgovo mělo ještě více mezer než Kirchnerovo. Krug na př. dělil vědy takto: 1. filologie, 2. dějepis, 3. mathematika, 4. filosofie, 5. anthropologie (sem vřaděny pedagogika a státní věda), 6. fysika (k ní připojena technologie), 7. medicina, 8. právnictví, 9. bohosloví.

Hranice jednotlivých věd splývají ovšem často v sebe, jelikož pramenové poznání jsou si podobni: jedna disciplina brává druhdy část svého světla od jiné, však bedlivěji přihlížejíce snadno znamenáme, že každá disciplina své paprsky též na ostatní vrhá. A právě v tom spočívá veliký prospěch, veliký význam soustavné všeobecné encyklopedie, i jest oprávněna naděje, že se myslitelé ponenáhlu opět ujmou této zanedbané vědy. Obor vědění se během času tak velice rozšířil, že ho v podrobnostech nikdo přehlednouti nemůže; ale každý vzdělanec chce

aspoň základní rysy jeho znáti, chce nahlednouti v souvislost jednotlivých věd nejen v pestrém pořádku abecedním (lexikálně) ale i vědeckém (systematicky). Budoucí soustavná všeobecná encyklopedie musí se vyhnouti oněm nebezpečím, jimiž encyklopedie v minulosti pohromu vzala; nebezpečí ta jsou arci veliká, však nikoliv nepřekonatelná.

Ve spisech velikých badatelů přírodních i lékařů (Liebiga, Humboldta, Schleidena, Haeckla, Bocka) nalézají se četné návody o pravé methodě při všelikém studiu, jichž posud nebylo použito a jež by nepochybně k cíli vedly. Ano i o souvislosti jednotlivých různých náuk je v takových klasických spisech (na př. v Cottově geologii) mnoho výborného obsaženo, což právě jen důkazem o nutnosti soustavné všeobecné encyklopedie. Encyklopedist musí ovšem všecky zdroje lidského poznání pokud možná se stejnou zálibou vyhledávati, musí bedlivě sledovati pokroky všech věd a jimi se také říditi; nesmí si tedy již zpředu nějaké libovolné schema utvořiti; alebrž musí spíše vědy tak bráti, jak se až dosavade v skutku vyvinuly, ne jak se snad dle jeho domyslu vyvinovati měly. Pak bude moci encyklopedie jasně vyložiti souvislost všelikého vědění, a toho si zajisté každý vzdělanec přeje. Jakkoliv jednotlivý badatel přirozenou největší snahu a píli obrací ve prospěch vědy, která jest jeho povoláním (a právě jen tímto dělením práce budou další pokroky možny), přece si každý přeje poznati postavení, jaké věda jeho k vědění všeobecnému zaujímá, ano přeje si toto všeobecné vědění aspoň v základních rysech přehlednouti, z čehož i pro vědu vlastního jeho povolání prospěch vyplynouti musí. Tuto znamenitou úlohu má sobě encyklopedist vytknouti; nemožných věcí od něho žádati nesmíme, na př. aby podával něco nového v detailu; on má jen to, co tu již dobrého, přehledně seřaditi; při tom musí se vzdáti všelikého předsudku, i zálibu k své vlastní vědě přemáhati, nikoli pak svůj obor nade všecky ostatní vynášeti, podobně, jako Böckh za nejhlavnější vědu pokládal mluvovědu, Hegel filosofii, Büsch mathematiku, Dühring nedávno mechaniku, Darwin přírodovědu. Tou cestou bychom nikdy nedospěli k objektivní všeobecné encyklopedii; však spory o tom, zdali ta či ona věda je hlavní vědou, jsou vůbec nemístné a neplodné.

Účelem těchto řádků bylo ukázati, že systematická všeobecná encyklopedie nového života je schopna i hodna; nechť aspoň k tomu přispějí, aby tu i tam účastenství k oné zanedbávané vědě opět bylo vzbuzeno.

Dr. *M. Wellner.*

Nad novými hroby.

V poslední době vyrvala nám smrt dvě nevšední síly z kruhův českého lékařstva, do nichž kladeny nemalé naděje, jimž ale neblahý osud nedopřál, by je naplnily; jsou to dr. Novotný a dr. Cejp z Peclinovce.

František Novotný narodil se 22. března 1839 v Kamenici nad Lipou, kdež otec jeho byl chudým truhlářem. Gymnasium odbyl v Jindřichově Hradci, jsa žákem výtečným i zanášeje se jmenovitě vědami

přírodními, tak že již tehdy téměř celou květenu jižních Čech určil. Podporován strýcem svým děkanem Vackem Kamenickým, přišel r. 1858 na Pražskou fakultu lékařskou; i tu hleděl sobě především věd přírodních; po pět roků pracoval jakožto asistent v Museu. Nadání i pilnost svou dokázal prací v Živě uveřejněnou *Mlžové v Čechách žijící;* mimo to přispíval pilně do Slovníka Náučného, kde mezi jinými jeho články zvláště *Čidlo chuti* a *Čidlo čichu* vynikají.

Dokonav studia lékařská byl v lednu 1864 jmenován asistentem při stolici fysiologické, asistentem zbožňovaného Purkyně. Téhož roku stal se též doktorem lékařství. Pobádán slavným mistrem svým, věnoval se zvláště embryologii, histologii a fysiologii nervstva; z doby té datují se práce jeho: *K fysiologii retiny:* a) obraz v oku tlakem, b) obraz světlostinný oka; o *pohybu srdce,* o spojení tepen a žil v slezině (k níž preparaty poskytl mu dr. Jos. Schoebl), morfofysiologie vejce ptákův a reptilií, příspěvky k dějinám theorie buněčné, drobnohledné ustrojení sleziny, buňky krevní procházející stěnami vlásečnic a m. j. R. 1866 v srpnu, září a říjnu působil také co lékař cholerový v severovýchodních krajinách českých, odkud si velmi pochvalná vysvědčení přinesl.

Od roku 1867 vyučoval v ústavě fysiologickém samostatně mikroskopii, embryologii a histologii, od r. 1868 přednášel celou fysiologii soustavně jazykem českým. Když pak slavný náš Purkyně dokonal skvělou životní dráhu, jednalo se o to, kdo má prozatím býti jmenován suplujícím profesorem fysiologie, dokud by se nenašel nový řádný profesor odboru toho. Bylo se nadíti, že suplentura ta udělí se tomu, jenž ji v skutku již po celá dvě léta za nemoci Purkyňovy s neobyčejnou obětavostí a pílí byl zastával a přes drsný zevnějšek a neuhlazenou přímost svou dovedl si získati lásku a uznání posluchačstva — tomu, jenž zesnulému sloužil tak věrně, jenž mu poslední léta jeho osladil, odvrátiv s nevšední obětavostí od něho nejbolestnější ránu: vzdáti se činné profesury. Tak myslilo studentstvo, i přicházely četné deputace jmenem veškerých posluchačů českých a valné většiny německých na místa kompetentní s prosbou, by suplentura fysiologie svěřena byla dr. Novotnému.

Když pak nadešel osudný den, kde profesorský sbor o suplentuře rozhodnouti měl, ozval se nezapomenutelný prof. Seyfert, českým i německým medikům stejně milý, a přimlouval se vřelými slovy, aby místo to dostal Novotný. Tu však vyvstal jiný německý profesor, i jal se dokazovati, že ústav fysiologický správě dr. Novotného svěřiti nelze: nalezl prý tam při své návštěvě v jednom pokojíku neustlanou postel, nikde žádný úklid, vše poprášeno atd.; mimo to poskytly mu některé episody z neštastného života a neuhlazeného chování se Novotného dosti látky, aby zničil veškery naděje a nároky jeho — chyby jeho postaveny na pranýř, dobrých vlastností a zásluh jeho nebylo slovem vzpomenuto. Nepřihlíženo k tomu, že Purkyně měl dotace pro ústav sotva tolik set, co tisíc se nyní cizincům poskytuje, nedbáno, že místnosti pro fysiologický ústav úplně nestačovaly, že asistent musil bydleti ve středu ústavu, a že Purkyňovi neustále naléhajícímu a prosícímu o příhodnou místnost dostávalo se vždy téže odpovědi: „Nemáme peněz.“ Ovšem jakmile přišli cizinci, byly statisíce pohotově, aby adaptoval se nový ústav, kde to nyní jinak vypadati může. Nikdo si nevzpomněl, že Pur-

kyně a tím méně Novotný neměl k ruce žádného draze placeného mechanika, jenž by vše v patřičném stavu udržoval, že Purkyně mimo hladového asistenta měl pouze jediného sluhu, že za takových poměrů nemohlo v ústavě vše se lesknouti pořádkem jako tam, kde všemi prostředky se oplývá. Z profesorů českých žádný se Novotného nezastal, při hlasování zůstal prof. Seyfert ve směšné menšině. Rozhorlen hněvem opustil síň, které potom tak brzy nenavštívil.

Tím způsobem byla hlavně také dopuštěním českých profesorů zasazena Novotnému osudná rána. Kdy by byl suplenturu obdržel, mohl vybřísti ze hmotných svízelů, nabyti duševního klidu a dokázati, seč jest. A kdy by tak nebyl učinil, věru bylo dosti času, odsouditi jej: vždyť suplentura netrvá věčně; pak nebyla by na nikoho padla vina, že zničil život vědě a národu posvěcený.

Schůze ona stala se nejen Novotnému, nýbrž i škole lékařské vůbec památnou: dnem tím zahájena byla nová doba lékařské školy Pražské, počínáť od té chvíle zaplavování její profesory cizími, kteří všichni přiváděli s sebou své asistenty, a pomohli jim v krátké době k docentuře i profesuře a utvořili sobě závislou klientelu, jež zasedá i hlasuje ve sboru profesorském. Na staroslavné Pražské škole, jež dovedla vychovati Purkyni, Rokytanského, Škodu, Opolzra, Morávka, Bambergra, Hyrtla, Pithu, Arlta, Seyferta, Treitze a j., jež dovedla bez cizí pomoci získati si slávu po všech vlastech, v nichž vůbec věda se pěstuje, jež vábila do Prahy mediky a mladé lékaře ze všech dílů světa — nastaly nové poměry. Teď se tu experimentuje dost a dost, ale k hojným cizím profesorům se hosté z ciziny nadobro hrnouti přestali . . .

Novotnému nastala doba těžkého utrpení. Doslouživ co asistent, musil stěhovati se z ústavu, a nemaje zhola žádných pomůcek, musil se habilitovati co soukromý docent fysiologie. I upřímní přátelé mu radili, aby sobě dříve existenci zabezpečil a nerovný boj beze všech prostředků nepodnikal, avšak on je odbýval heslem: buď dosíci cíle, nebo padnouti. Svízele jeho množily se denně. Rozličné lichvářské dluhy, jež byl před doktorátem udělati musil, vzrostly časem v pravou lavinu, valící se s kolmého vrchu. Měl sice co soukromý docent (vykládal o embryologii a o histologii) hojné posluchačstvo — vždy větší než cizí soupeř jeho všemi prostředky oplývající — avšak valná část posluchačů byla od kollejného osvobozena, a když Novotný dvakráte do roka několik těch zlatých dostal, čekali na ně již nelitostní jeho tryznitelé. Po léta žil z pěti zlatých týdně, jež mu poskytoval dobrý přítel. I nastávaly někdy hrozným nedostatkem v životě jeho chvíle víře nepodobné . . . A za takových okolností, nezřídka hladem hyna, musil čeliti mocným, v blahobytu žijícím soupeřům. Dostaloli se mu kdy nějakého většího peněžitého příspěvku jako na př. od Svatoboru neb od spolku českých lékařů, pohltili to vždy nejhorší věřitelé, bídě jeho poleveno nebylo. Žádalli pak u ministerstva za subvenci z dotace pro docenty cestou profesorského sboru, zůstala žádost jeho několik měsíců ležeti, až býval nucen osobně u vysokých a nejvyšších úřadů nevelikě podpory té se domáhati, při čemž cesta do Vídně obyčejně polovici její pohltila.

Ale jakkoliv ze všech stran opuštěn a sužován, bojoval přece houževnatě dále. V té době nelze nikterak pominouti mlčením jeho snahu, aby nám zachránil knihovnu Purkyňovu, jež pro národ náš měla obzvláštní cenu; bylať nejen drahou zpomínkou na učence tak slavného, nýbrž obsahovala i velevzácná díla, jichž nelze už koupiti nikde, a v četných poznámkách rukou Purkyňovou tam učiněných složeny byly myšlenky a úsudky jeho nikde ještě neuveřejněné, takořka část ohromného ducha jeho. Novotný zapomínaje vlastních trampot, přemítal dnem i nocí, jak by drahocennou knihovnu nám uchránil. Ale i při tom se mu velmi zle dařilo a sice jak u jednotlivců tak u spolků, k nimžto se v té příčině obracel. Zatím nabízena knihovna jednomu židovi po druhém, až se konečně nadobro v jich rukou octla. Nezdarem tímto více rozmrzen než vlastní bídou svou straníval se Novotný od těch dob víc a více kollegů svých, začež ovšem nazýván jest samotářem a rozervancem.

Jeho naděje přece ještě jednou oživly, když přišlo ku vládě ministerstvo Hohenwartovo, Čechům příznivé; od něho nadál se uznání zásluh svých, konečného vysvobození ze svého krušného neli zoufalého stavu. Jednalo se mu jen o placenou docenturu s několika sty zlatých, s malou dotací na materiál k experimentům, o který mu při posavadních přednáškách bývalo obzvláště zle. Maje už tolik trpkých zkušeností, jak se s jeho žádostmi u sboru profesorského nakládá, uchýlil se od pravidelné cesty a předložil žádost svou přímo ministerstvu a kromě toho předložil k ní promemoria, v němžto se svou obyčejnou přímostí a bezohledností okamžitý stav lékařské fakulty vylíčil. Ministerstvo pak ovšem podle řádu poslalo žádost i promemoria sboru profesorskému, aby se o ní vyjádřil. Tu musil Novotný žádost svou vzíti nazpět, nechtělli znovu býti přísně souzen a odsouzen.

Od těch časů Novotný již pouze živořil. Doba po pádu ministerstva Hohenwartova, kde strana ústavověrná hleděla ve všech odborech co možná se upevniti, kde zvláště na škole lékařské rozhodovalo politické smýšlení a nikoliv vědecká spůsobilost, kde celá skoro generace mladých nadějných sil českých byla odstrčena, neměla už pro Novotného valné důležitosti. Stal se zádumčivým samotářem, celé večery sedával doma v studeném tmavém pokoji — nebyloť peněz na palivo ani na světlo. Tělo jeho nedostatkem sešlé propadlo chorobě, která den ode dne rostla, až se i jemu stalo nezvratnou jistotou, že propadne brzké smrti. Hlad a bída jej — universitního docenta — zmořily. Utvořil se nádor žaludeční, žaludek přestal tráviti, po celé měsíce nemohl Novotný mimo čistou polévku nebo mléko požiti žádného pokrmu a posléze nesnesl vůbec ničeho. Slabosti stále přibývalo, Novotný plížil se už jen jako stín. Avšak ani tu ještě nebyla zlomena duševní jeho síla, chodilť do poslední chvíle, nikdy nenaříkal, nikomu si nestěžoval, i hleděl jisté smrti vstříc bez bázně. V době té sami němečtí profesoři, zvěděvše od kompetentní a spolehlivé osoby, že Novotný smrti propadl, učinili proň sbírku a poslali mu peněžitou podporu; mimo to přimluvili se ve Vídni, by dostalo se mu roční subvence, z níž nebožák také šťastně první měsíční lhůtu obdržel, a tvrdili, že by se o to postarali, by dána mu byla stolice pro srovnávající anatomii. Ale vše to přicházelo nyní

již pozdě, neúprosná smrt blížila se rychlým krokem. Nikdo však nezřel až do poslední chvíle slzy v jeho oku — nikdo neslyšel nářku jeho. Jen jedenkráte, bylo to den před smrtí, když myslil, že jej žádný nepozoruje, zastenal úpěnlivým hlasem: „Ó Purkyně, kdy bys ty mne viděl!“ Konečně slitovala se nad ním smrt — zemřeltě dne 3. července 1879 sedě v Chuchelském háji. Bylo dobojováno.

Toť v krátkosti životní běhy nešťastného muže. K doplnění obrazu jeho ještě několik slov. Novotný nedbal příliš zevnějšku ani uhlazenosti, ano byl nepřítelem zevnějších forem. Však povahy byl ryzé a přímé a sice tou měrou, že přímost jeho často bezohledností a urážlivostí se zdála, což mu nemálo nepřátel způsobilo. Za mladších let ve chvílích, kde trampoty a útrapy své ve sklenici piva utopiti chtěl, býval druhdy nesnášelivým, urážeje i nejlepší přátele své bez rozdílu a bez příčiny. — A to se na něm zle vymstilo; i v dobách, kdy už po dlouhá léta žil spořádaně, ony jeho chyby vždy a vždy opět staveny na pranýř, ač jich už dávno byl prost. V posledních dobách bývalo obcování s ním vždy milo a zajímavo, ovšem že mluvívalo se téměř výhradně o věcech vědeckých; bylali řeč o něčem jiném, Novotný obyčejně mlčíval. Řeč jeho bývala duchaplná, jeho pozorování exaktní a objektivní, úsudek velmi bystrý. Při tom byl neohroženého a hrdého ducha, nikoho se nebál, nikomu se neklaněl, lidmi podlízavými pohrdal. Citu byl jemného a hlubokého, ač jej vždy skrýval, tak že povrchnímu posuzovateli zdál se necitelným: a přece jemnost citu jeho jevila se i u zvířat, vystříhalť se bedlivě je týrati. Pravdomluvnosti byl neobyčejné, nelhal nikdy. Duševní vlohy jeho byly nevšední. V oboru svém: mikroskopické anatomii, histologii, embryologii atd. znal vše, co se vůbec do té doby znalo, co kde nového se vyskytlo, nic mu neušlo. Mimo to znal se téměř ve všech oborech přírodovědeckých.

Přednášky jeho poutaly, bylyť názorny. A jakkoliv orgán jeho nebyl lahodný a zevnějšek jeho nepříliš vábný, ač nebyl komisarem zkušebním, což u mediků obyčejně rozhoduje, měl až do poslední chvíle četné posluchače, mezi nimi i Němce; posluchači jej milovali, neskrbliltě časem, aby jim vše dobře vysvětlil, ano byl v práci neúnavný. K větší plodnosti scházela mu hlavní podmínka: duševní klid; maje roční plat a dotaci, byl by zajisté i co do produktivnosti s jinými se měřiti mohl. Mívaltě často dobré myšlenky, jež by byly pojistily mu i slavné jmeno, jako na př. panující teď mínění o vazivu, o pouzdrech nervových, jednotlivé nové výzkumy embryologické atd., avšak scházel mu klid, aby myšlenky takové mohl dále sledovati a provesti. A jakož neuhlazený byl v zevnějšku svém, rovněž nebylo mu dáno, odíti práci svou ve formu, aby se k uveřejnění hodila.

Čechem byl Novotný tělem i duší, jazyk mateřský miloval vřele. Uvážívše pak tyto vlastnosti, můžeme tvrditi, že Novotný, kdy by byl aspoň po smrti Purkyňově octnul se v poměrech spořádaných, a obcoval s patřičnými kruhy, že by byl pozbyl své drsnosti a dodělal se při svém nadání a houževnaté vytrvalosti neobyčejných výsledků vědeckých, že by se z něho byla vyvinula síla znamenitá, jež takto žalostným spůsobem vědě a národu byla zmařena.

Šťastnější byl na své životní dráze, ale rovněž předčasně ve hrob skácen jest kollega Novotného *dr. Jan Bohumil Ceyp z Peclinovce.*

Ceyp narodil se r. 1832 v Lipci na Chrudimsku ze staré rodiny šlechtické, navštěvoval střední školy v Německém Brodě i v Praze a oddav se studiu lékařskému, dosáhl r. 1861 hodnosti doktorské.

Už za dob studentských byl literárně činný; na veřejnost vystoupil pak pěknou sbírkou básní *Zvuky večerní* a přispíval do Mikovcova Lumíra; i když potom poesie zanechal, pracoval literárně na poli vědeckém. Stav se doktorem vstoupil do nemocnice na oddělení nemocí vnitřních i očních; r. 1866 pak se stal sekundárním lékařem v ústavě pro choromyslné a tu setrval až do smrti své, která jej stihla krátce po tom, když byl jmenován primářem v Kateřinkách. — Ceyp byl povahy naskrze poctivé a ryzé, lékař svědomitý a na slovo vzatý. V posledních dobách upadl též on v zádumčivost a stranil se lidí. O vědecké činnosti jeho svědčí hojné příspěvky do Slovníka Náučného, jmenovitě však práce jeho v Časopise českých lékařů, jehož redaktorem byl v l. 1864—1870. Z prací těch zvláště sluší jmenovati pojednání o nemoci Basedovské, o reformě zemského ústavu choromyslných, amyloidní porušení sleziny a jater, několik případů neštovic s ohledem na očkování a nakažlivost, zpráva z král. ústavu pro choromyslné a j. — Ceyp byl vřelým vlastencem a druhem velmi milým; žil tiše a tiše umřel: byv dne 16. srpna 1879 raněn mrtvicí, nezotavil se více; dne 25. srpna doprovozen jest od četných přátel a vybraného obecenstva k věčnému spánku.

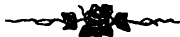
Dr. *K. Chudoba.*

Ledový dech letošní zimy v prvních dnech prosincových smrtonosně ovanul dva české literáty, z nichžto jeden nejstaršímu, druhý nejmladšímu pokolení náležel. Dne 6. prosince zavřeloč i své k věčnému spánku *Jan Vlček,* kmet 74letý (nar. 27. srpna 1805 v Jičíně), ctihodný veterán literárních zápasů z let třicátých a čtyřicátých. Tehdy patřil šlechetný kněz mezi snažlivé učence české a vedle prací vědeckých pokoušel se též na poli pěkného písemnictví užívaje vedle jmena svého pseudonymů Vlčkovský, Vlčkovec a j. Původní spisy jeho, pokud byly uveřejněny, vzbudí teď ovšem jen již interes literárního historika; důležitější byly jeho překlady, jmenovitě z řečtiny, mezi nimiž první místo zaujímá Homerova Iliada, práce nikoliv nepatrná, jejíž pověsti uškodil nejvíce Čelakovský svým povědomým epigramem. Již pro ni zasluhuje J. Vlček čestné a vděčné paměti.

Den před ním podlehl dlouhé nemoci plicní *Josef O. Veselý,* dramatický spisovatel, maje teprv 26 roků věku svého. Některými pracemi svými, jmenovitě veselohrou Na literárním kolbišti a libretem Šelma sedlák osvědčil slibné nadání, jemuž pohříchu nedopřáno nad počáteční práce rozvinouti se.

R. 1880. Čís. 2.

OSVĚTA

Bohdan Zaleski.

Podává

Rudolf Pokorný.

Ukrajina oplývá velikým bohatstvím písní národních, které poetickou svěžestí, hloubkou citu a kouzelnou barvitostí vynikají nad lyrické zpěvy všech ostatních národů slovanských. V nich také jeví se největší účastenství přírody v činech lidských, v nich jest zosobnění přírody nejskvělejší. A jako písně lyrické dojemně i tklivě zobrazují život Ukrajinců od kolébky až do hrobu, rovněž tak vzbuzují v nás obdiv písně epické, líčící boje kozácké s Tatary a Turky v stepích i na moři, výpravy proti Polsce a styky s Rusí. Kozák jest tu hrdinou národním, vzorem mužné síly; v něm pojí se víra, láska k Ukrajině, k rodině, k družnosti a boji, jakož i zasloužená sláva v jediný charakter, který z veškeré poesie kozácké divokrásně vyznívá. Nemůže tu býti tedy řeči o epice ve smyslu bohatýrských zpěvů jihoslovanských, neboť *v dumách*, jichž účelem jest oslaviti národní hrdinnost, nad skrovný děj převládá melancholický cit písně lyrické. Však proto v nich není méně kouzla. Charakteristickým jest při dumě volný rozměr veršů, podmíněný hudbou prostonárodní; a tím snad jen liší se národní duma od dumy umělé, jakouž zapěl *Bohdan Zaleski;* duch jest tu i tam jeden. Nanejvýš pochlebno jest pro národní kozáckou poesii, že došla tak znamenitého ohlasu v tom národě slovanském, jenž v poesii tak velice vynikl, v národě polském. Sotva zapěl Zaleski svou slavičí dumu, rozletly se Polskou její tklivé, čarokrásné tóny, dobyly poesii ukrajinské mnoho ctitelův a získaly jí také mnoho pěvců pravých i nápodobitelův. Byli to Severin Goszczynski, Malczewski, Michal Czajkowski, dále Moric Goslawski, Alexander Groza, Jabłoński, Zigliński, Tomáš August Olizarowski a m. j., jichž písně a pověsti rozkvetly na valných stepích kozáckých ve stínech vysokých mohyl, v stepním buřanu.

Bohdan Zaleski narodil se 14. února 1802 ve vsi Bohatýrce v gubernii Kyjevské. Prvního učení dostalo se mu v Humani zároveň s Goszczynským a jinými pozdějšími spisovateli polskými; s Goszczynským

odebral se do Varšavy, aby tam svá studia na nově založené tehdejší universitě ukončil. Pobyl tu plných 10 let; v době té probudil se v něm duch básnický. Vzpomínky na rodnou Ukrajinu, touha a tesknota po ní uprostřed lidí cizích, v kruzích nevlastních, nedostatek a později i sblížení s tehdejšími poety polskými, jmenovitě s Brodzińským (který r. 1820 vydal něhyplnou selanku Wieslaw), působily na mladou poetickou mysl Zaleského tak blahodárně, že z něho vychovaly básnickou individualitu lesku nejskvělejšího. Tehdy rozvinul se ve Varšavě tuhý boj mezi klasiky a romantiky, kteří sáhali směle do strun poesie národní. Vedle Brodzińského zdvihly se hvězdy hr. Fredra, Adama Mickiewicze a r. 1822 Bohdana Zaleského, jehož melodické *Dumy* všecek literární svět polský překvapily. Zaleski byl tehdy učitelem v domě Górských, později v domě generála Szembeka.

Domácí bouře r. 1830 zchvátila veškeru mládež polskou ve svůj vír. I Zaleski octl se v prvním pluku pěších střelců zároveň se slavným státníkem a kritikem Moricem Mochnackým a historikem Augustem Bielowským, i súčastnil se při stečení velkoknížecí residence. O povstání tom zaznamenal: „Okna domu Lelewelova na rohu ulice Dlouhé a Frety byla as na dostřel vzdálena od oken pokoje Moricova. Častokráte hovořívali jsme tu až do svítání — teprvé vřesk bubnův vyburcoval nás; pan Joachim (Lelewel) nám z daleka hrozil. Také Brodzińského báli jsme se při svých potulkách na Povislansku. Oba vážní a starší profesoři, Lelewel i Brodziński, byli k nám přece laskavi, ačkoli nekývali jen ledabylo k našemu mladickému zápalu a blouznění. V jejich přízni rostli jsme ve Varšavě.“

Nezdařené povstání r. 1830 bylo příčinou, že Bohdan zároveň s mnohými soudruhy opustil navždy svou vlast. Odebral se do Francie, odkudž podnikal různé cesty, zvláště do Vlach a Palestiny. Ve Francii přebýval v rozmanitých městech, na konec v Paříži, kdež se stal správcem školy Batignollské; a nedaleko Paříže, ve vísce Villepreuxi, podnes bydlí. Pilná studia i časté cesty obohatily ducha jeho znalostí rozličných jazyků slovanských a několika jiných řečí evropských. Vzpomínky na dětská léta, prožitá pod chudičkou střechou ukrajinského chłopka (sedláka) a na nesměrné zádumčivé prostoře ukrajinských stepí, sloučily se s písněmi jeho nerozlučně, učinily je ryzím majetkem Ukrajiny a posvětily Bohdana na jejího prvního pěvce. Již jako děcko srostl s duchem Ukrajiny, a duch ten pěl z něho do stáří nejpozdnějšího. Než, lépe snad učiníme, necháme-li tu o Zaleském mluviti proslulého Mochnackého: „V písních Zaleského jest veliký duch poesie, idealism i realism, hudba i obraznost, fantasie i rozvaha, umělecké promyšlení i res statuaria, zpěv i postavy, a to v nejvyšší shodě, nejčistší harmonii, zrovna jako by byly odměřeny a odváženy mezi sebou. Zde vysokými povznáší nás názory, onde kreslí, tesá. Jeho postavy pohybují se ostře, hbitě, živě, vesele, hravě i roztomile a přioděny bývají obyčejně rouškou zářivou. Taký jest jeho *starý myslivec*, jeho kozáctvo, jeho hrdinové ukrajinští. Časem zabloudí Zaleski příliš v idealism, však opět pohybuje se v přírodě, společnosti, historii, jsa jako příroda sama naivní, neklamný, pravdivý a reálný. Oko jeho jest bystré, pronikavé, jeho myšlenky ať pochmurné či veselé jsou rychlé jako pohled.

Oko jeho není stále jen zaroseno, vyjasňuje se živě, pozírá daleko, směje se i pláče střídavě. Imaginace Zaleského jest jako sklo průzračna, čistá jako blankytná hladina vodní; jeho fantasie jest pestra, měniva jako hra barev, jako barvy duhové vzdušného půlkruhu, řidnouli pod nimi deštivá mračna. Té povahy jsou poesie pěvce *Rusalek*, v nichž se, abych tak řekl, protínají dva velké kruhy o jednom středišti, dvě sféry, reálná s ideálnou. Vycházíli Zaleski kdy z rovnováhy, to častěji se kloní k realismu a při tom vždy ještě rozvážně a energicky. Ne bez vážné příčiny nazýváme ho pěvcem minulých věků, neboť jich bytostí, jich hlasů zvučnými tóny dobývá ze soumraku. Na kouzelný jeho nástroj nikdo jako on nezahraje, darmo by se k tomu odvážil a ozbrojil... Nezdařilo se nápodobitelům, co v duchu jeho napsati toužili. Toť znaky povšechné... Poesie Zaleského jest jako ten veselý oheň za noci, který plamenným proudem náhle mocně a vysoko vzhůru vyšlehl a na tisíce hvězd se rozsypal a rozstřiknul. Jako z rubínových jisker jitřenky složeny jsou jeho Rusalky. Zaleského Čajkám, Zpívajícímu jezeru není slohem a výrazem v Polsce nic podobného. V tom se mu ani nejlepší klasikové nevyrovnali. Způsob, jakým se Zaleski pronáší, jest jeho vlastní, oslňuje svou uměleckou propracovaností a brilantností. Či není v naší novější poetické literatuře umění Zaleského svým ideálným souladem efektů pravým živlem zvláštního ruchu, vesele proudícího života? Či neuchvacuje vše jeho mohutná, libá i zvučně vanoucí a divoce napjatá řeč silou svého vzletu?"

Zaleski byl zprvu jen učněm Brodzińského, ale záhy vyvinul se v poetu samostatného v plném toho slova významu. Jeho rodná Ukrajina jest mu přádlem ke všem písním. Z jejích hrdinských dějů vybírá si Zaleski postavy, a neprohloubíli děj někdy s dostatek, unáší vždy kresbou svých bohatýrův a fantasií poetickou, spouštěje se ovšem často pravdy historické. Z pokladů přírodních přenáší všecka kouzla a skvosty do své poesie. Naivnost, cit, jasnost, tvůrčí síla a zvláštní spůsob podání sloučily se v Zaleském v nejluznější harmonii a způsobily tu přirozenou hudebnost jeho písní. Mnohé dumy jeho znárodněly, a to je chválí více, než jiná kritika. Vady tak skvělého talentu nepadají na váhu, neboť se mezi přednostmi a krásami poesií jeho zcela ztrácejí. Nejhlavnější výtky Zaleskému činěné jsou: podobnost poetických barev a neúplná shoda jazyka s předmětem; co se pak týče genia poetického, bývá mu vytýkán nedostatek plastiky. Druhé dvě výtky přísluší vlastně jeho vzorům, písním národním; i jest přirozeno, že poeta odkojený mlékem dum národních, vssál do sebe i jejich nedostatky, jichž ovšem ani necítíme, dostávajíce v náhradu za nedostatek plastiky čarokrásnou hudbu; avšak Zaleski i co do plastiky měřen býti může s prvními poety polskými. Namítá se také Zaleskému, že nás ne vždy po právu rozehřívá, představuje nám své kozáky poněkud salonními, příliš měkkými a nikoliv takými, jaké známe z krvavých dějů Záporoží. Pověděli jsme, čím jest kozák v poesii národní, a Bohdan by nebyl odkojencem jejím, kdy by byl nevylíčil kozácké hetmany tak, jak je dumy ukrajinské zobrazují. Či měl ohřívati uspanou zášť a kárati své domorodce z toho, že pozvedli i proti Polsce meč? Proč utlačovala polská šlechta volný kozácký lid? Nelzeť uvěřiti, že na př. Humańská seč či koliština způ-

sobena byla jen tak lehkovážně, tak bez příčiny, jak ji Czajkowski líčí. Tím ovšem neschvalujeme nikterak „kramoly“ té, která fanatickými popy podněcována byvši, skvrnou v dějích Záporoží se stala. Zaleski neodvážil se bráti často hrdiny z bojů kozáckých proti Lechům, epocha dějů těchto zůstala před ním skoro zastřena. „Zaleski opěvá Ukrajinu a jak krásně a vroucně!“ píše Chociszewski. „Jestiť on jedním z prvním básníků polských a nestojíli na rovni s Mickiewiczem, vinno tím hlavně to, že nic ve větších rozměrech nenapsal. Jazyk jeho jest jako zpěv slavičí, jako hlas flétny veské, jako vzdálené tóny čarovné hudby. Takým jazykem nepíše žádný jiný spisovatel polský, ani zahraničný. Proto též dumy Bohdanovy hřmějí celou Polskou; neboť kdo nezná Mazepy, U nás jináče, Dumky Kosińského, Kytaře, V jarním vzrušení atd.? A když byly r. 1877 sebrány a znova vydány poesie Bohdanovy ve Lvově, dostalo se jim ze všech stran vřelého přijetí. Gazetta Narodowa tehdy psala: „Jeť to první vydání sebraných děl slavíkových, jak Mickiewicz Bohdana nazýval. Název ten dokonale charakterisuje věštce našeho. Naslouchámeli písním jeho, zdá se nám, jako bychom slyšeli šumot stepního větru probírati zlaté struny a vyluzovati z nich teskné, pohnuté zvuky. Forma i jemná řeč básní Bohdanových jsou jemu vlastní, původní. Ale ne vždy zvučí jemně a měkce. Opěvajíli boj, nabývají síly ocelové . . . Duch stepi patří mezi polská arcidíla. Ještě v starobě dotkla se ruka Bohdanova loutny, aby zapěla k ní slávu polským junákům, padlým v povstání r. 1863.“ —

Rozhlednemeli se poesií Zaleského, objeví se nám poněkud i obraz života básníkova u vyhnanství uprostřed dobrých druhů: Mickiewicze, bratra Josefa, Stefana Witwického, Frydryka Szopena (Chopina), Morice Mochnackého a m. j. Nejvíce miloval Bohdan Adama, Bronislawa Zaleského a bratra Josefa, jimž množství básní věnoval. Škoda, že skromnost Bohdanova nedopustila, aby byl soukromý život jeho rodákům učiněn známějším. Tak jen po různu shledáváme příspěvky k biografii jeho, kteráž snad teprvé po smrti básníkově doplněna bude. R. 1832 spatřujeme Bohdana v Paříži ve společnosti Witwického, Szopena a Mochnackého. Prvnímu věnoval Bohdan báseň Zaduma i nokturno, a při té příležitosti podotýká o svých přátelích: „V okresu odrůstající poesie polské, na tři neb čtyři léta před povstáním listopadovým, bývali jsme s Witwickým častými hosty Frydryka Szopena aneb Morice Mochnackého, poslouchajíce jejich pokusy na pianě. Szopen byl tehdy vesel a mlád, i nazývali jsme ho všichni toliko Szopenkem. Hrával nám své čarovné skladby. Pln geniálního rozmyslu, bystrosti, důvtipu a citu, hrál s uměním, ba ovládal je tak, že okouzlil posluchače samorodou bujností svého polského rytmu a melodie. Sláva Morice Mochnackého — státnická i spisovatelská*) — zatemnila památku jeho nevšedního hudebního talentu. Moric zamýšlel drahný čas podniknouti hudební cestu po Evropě; později však nedostávalo se mu více času a trpělivosti

*) Znamenitý tento kritik, k jehož výrokům se přečasto literární historikové polští odvolávají, psal o literatuře polské 19. věku a vydal historii povstání r. 1830 a 1831, o které sám Němec napsal: „Na odletě odtud upustil polský orel péro, které uchopil Mochnacki a napsal jím svou historii.“

i zanedbával piano. Mluvíval: „Cos jiného mám nyní v úmyslu i v srdci!“ Nová poesie a nově rozpoutané vlny ducha národního uchvátily jej do svého víru. Obíral se nejrůznějšími pracemi z oboru vědění lidského. S neslýchanou snadností improvisoval na všecky strany, strhuje svým nesmírným zápalem a kouzlem polštiny, v pravdě Skargovské, celé pokolení za sebou. Zvláště v době té přilnuli jsme k sobě nejvřeleji, ač jsme již dávno byli přáteli. Na jeho žádost napsal jsem do jeho Dziennika Warszawského báseň Zpěv poetův, dumu Damian Wiśniowiecki a j. Zemdlen denním namáháním v úřadovnách Izydových (Izyd byl polským kurýrem), rád dobíhal Moric pod večer ke mně pro zotavení. Jak se Stefanem (Witwickým) tak s Moricem prosnili jsme v Powązkách a Bielanech mnoho krásných nocí.“ Že také ve vojště upřímnými soudruhy byli, již pověděno.

R. 1838 vidíme Bohdana s bratrem jeho Josefem ve vísce Eudoume pod Marsilií nad samým mořem. Vzpomínky na vísku tuto uložil Bohdan do tklivé básně Nasze Eudoume, kterou věnoval Josefovi. Básník těší se v ní, kterak sladko i teskno bude oběma po letech, v pozdějším žití tuláckém vzpomínati na svou tichou vísku. „Starý voják Josef,“ jakž bratra Bohdanova Mickiewicz jmenoval, drahný čas sdílel s pěvcem naším tuláctví, avšak r. 1864 rozžehnal se s ním na věky. Bohdan dojemně vzpomíná na něho v mnohých překrásných písních.

„Po długiej spiece dnia, po płaczu,
w osamotnieniu piersom lżej,
o, zmarły druhu, spółtułaczu,
jakże mi braknie duszy twej!
Macierzankowa woń z mych pieśni
tu cię rzeźwiła wiele łat!
Zwano nas: „Bracia dwaj boleśni —
brat wieszczy — świątobliwy brat...“

O cestách Zaleského dovídáme se toliko z jeho poesií. R. 1837 konal plavby po moři Středozemním a na moři tom napsal na počátku října téhož roku velebnou báseň Nekonečnost a Mdlou tíši. Také Alpy učinily naň mocný dojem, který složil do básně V Alpské krajině, vynikající rozkošnou kresbou, luzným koloritem; avšak čím jsou Ukrajinci všecky ty Alpské krásy proti jeho domovině? Třeba byl ten svět tak ohromný a třeba se jím roznášela básníkova sláva, volil by přece raději tichý život někde nad Rasavou! Což by tam pobíhal dlaň v dlani se svými druhy a pěl by, pokud by v něm dechu bylo! Na Ukrajinu nezapomíná ani v starobylém pyšném Římě. Uprostřed té jižní nádhery vzdychá bolestně:

„Tak daleko! O! nigdyż spokojnego sioła
mojego Czarnolesia nie ujrzę?“

V básni Procházka v okolí Říma líčí krásy věčného města i jeho okolí; při tom rozmlouvá se zvěčnělým Janem (Kochanowským), vysvětluje mu, proč vyhnanec, aby se rozveselil, s větry bloudí po mořích a zemích kraj za krajem, čekaje na milou bouř za Dunajem, v níž chorá otčina zajisté zvítězí, v níž

„bohaterskie, wielkie narodu uczucie
natchnie nowego wieszcza pokoleniom nowym,
który dźwiękiem przeczystym, strojnym, Bojanowym,

uczci pamięc, o, Janie i twoją i Reja.*)
Treść pieśni jego: wiara, miłość i nadzieja;
a jako święty zasiew, tak będzie plon zyżny,
dla Polszczy królującej pośród Słowiańszczyzny!"

Na svých poutích navštívil Zaleski též Jerusalem, však vrátil se opět do lesů Fontainebleauských, v nichž pak, „cizí ptáče," osiřel, neboť milých druhů jeho více tu nebylo. —

Z několika listův dovídáme se o vřelém přátelství, jaké pojilo jej s Adamem Mickiewiczem. V Lausanně i Fontainebleau prožili oba poetové, emigranti, pospolu mnoho krásných dob. Milovali se vřele, sdíleli si své nadšení i své písně. I želí také Zaleski bolestně v básni Angelus záhy zemřelého přítele a teskně pohřižuje se v lesích Fontainebleauských ve zpomínky. Zde spolu snívali a pěli. V tom zjevil se jim zářný zjev andělův, slétající k nim a třímající v rukou hořící housle. I prchla pusta okamžitě, v nitrech obou pěvců zaplály čarovné tóny. A před nimi rozvlnil se prostor známý, step! Stepí šumí Dněpr, a v dálce vítají je dvě moře i Tatry i pláně litevské. Tu jako kouzlem proměnění, zapěli polskou píseň, kterou anděl v oblaky odlétaje opětoval. Dnes jinak. Anděl poletuje kdesi blankytem, a Adama tu také více není . . .

Nebude snad nezajímavo, položímeli tu několik Mickiewiczových dopisů k Bohdanovi, jež oba pěvce charakterisují. Z Lausanny píše dne 7. ledna 1840 Adam takto: „Však přece tandem aliquando poslals pár písní. Musa Ti zaplať! Tím milejší mně byly uprostřed chladů a mlhy latinské, v níž klesám a klesám. Však nejednou zazpívám si přece, ba mám záměr, hudbu si k tomu složiti. Rozumí se, kdy bych měl peníze, odhodil bych literaturu i knihy, usadil bych se na vsi a skládal bych hudbu. Starý to záměr! Ale nikdo, nikdo v můj hudební talent nevěří! **) Uvidíme, kdo to dokáže! Podnikám v té věci, jak Slowacki povídá, boj ironie proti všemu publiku . . . Ale, ale, odkud onen snivý verš Tvůj, ta čarovná, přečarovná řeč? Považ jen, že jsem kdysi v srpnu či září napsal, vlastně naházel na papír několik desítek veršů prvé části Dziadův, a tatáž v nich řeč! Chlapec toulá se mezi mohylami. U mne však toliko fantastičtěji, neboť nad usnulým zpívají chorem bohyně atd. Inspirace mne na to opustila i přestal jsem dále psáti. Tvůj zlomek mne až polekal, jakým dýše půvabem. Kdo ví, neobírášli mne nyní o sny poesie! Kdo ví, nevyssaješli nám nyní mocněji všecko teplo a světlo poetické! . . . Buďte zdrávi!" — O svém kurse Lausannském vyjadřuje se Mickiewicz na vhodnějším místě Bohdanovi určitěji: „Včera svrhl jsem s krku třetí týden přednášek a dnes jako po nemoci na světlo puštěný volněji dýši. Práci mám velikou; po celé dni nevstávám od stolu a často do noci rozbírám nudnou míru latinskou. V sedm hodin ráno musím býti na nohou, když mě očekávají přednášky. Hltám tedy latinu a plvám frančtinu. Nebudu se moci záhy

*) Znamenitý poeta Jan Kochanowski žil od r. 1530—1584. Mikolaj Rej žil od r. 1505—1569 a má tu velikou zásluhu, že začal první psáti polsky, pročež jest nazýván také patriarchou či praotcem písemnictví polského.

**) Mickiewicz v skutku složil v Petrohradě s komponistou Kozlowským hudbu k Zaleského dumce o hetmanu Kosińském, kterou Bohdanovi kdysi do Varšavy poslal.

s Tvojí loutnou setkati! Zpívej nyní za mne, můj slavíku!“ Avšak přes tyto stesky nebyl kurs Lausannský Mickiewiczovi na škodu; omladl upomínkami Vilenskými. Improvisoval čarokrásné řeči a okouzloval jimi mládež švýcarskou. V listu z Paříže z 25. prosince 1840 stýská si Mickiewicz na pernou přednášku, kterou zahájil svou činnost na universitě Pařížské, byv při ní jmenován profesorem literatur a jazyků slovanských. Píšeť: „Vystoupil jsem bez nejmenší bázně ale také bez zápalu. Byl jsem spíše rozčilen, smuten. Francouzům, jakž jsem se později dověděl, líbila se přednáška má velmi. Montalambert, Faucher, Kergolai a j. uznali ji za rozumnou pro obvyklé auditorium. Ale scházejí ještě mnozí jiní hlasové. O tom bylo by dlouho psáti! Vyhádáme se! Odbyl jsem tedy první zkoušku, však toť jen počátek! Každá přednáška jest téměř bitvou, sám bůh ví, čím se to stává! Starý voják Josef (bratr Bohdanův) zná nejlépe mé city v podobných okamženích. Však modlete se za mne, neboť byla v tom láska boží, že jsem s té kathedry zahanben nespadl —“ U Eustacha Januszkiewicze setkal se Mickiewicz s hrdým soupeřem na poli poesie, Slowackým, a pokořil jej svou znamenitou snadností, s jakou vůbec verše své improvisoval. Píše o tom: „Vyzván jsa improvisací Slowackého, odpověděl jsem jí s nadšením, jakého ve mně od tvoření Dziadův nikdy víc nebylo. Bylo to dobré, neboť všichni lidé různých stran rozplakali se a roztoužili velice. V té chvíli byl duch poesie se mnou. Zvěděl bych rád, cos Ty včera robil a myslil, neboť se mi vždy zdá, že my dva toliko jednoho ducha máme a že touž chvílí nemůžeme býti vedle sebe poety na zemi . . .“ Před početím kursu v kollége de France zle bylo Mickiewieczovi o slovanské knihy. Tehdy poslal mu Bohdan, co měl děl českých, srbských a ruských. Později teprvé rozmnožila se knihovna Mickiewiczova zásilkami knih z Petrohradu a z Prahy. Adam hodlal totiž napsati srovnávací gramatiku slovanskou, ač se přiznával, že ho to nudí. Že oba básníci byli horlivými v emigraci, netřeba zvláště připomínati. Adam píše z Paříže 11. srpna 1841: „Bohdane, jak tento list přečteš, padni na kolena a děkuj bohu. Veliké tu dějou se věci. Emigrace jest sloučena. Pospěš hned, hned, hned k nám, abys potěšil srdce, rozradoval, okvětil, ozelenil je! V mém domě květ a vesna, i v srdci i v duši. Několik dní píšu již Tobě na všecky strany, nevěda, kde určitě prodléváš. Josefa zavolej ihned do Paříže. Více psáti nemohu . . .

Słowiczku mój! a leć a piej!
Na pożegnanie piej,
wylanym łzom, spełnionym snom,
skończonej piosnce twej.
Słowiczku mój, twe pióra zzuj,
sokole skrzydła weź,
i w ostrzu szpon, założo-stron
dawidzki hymn tu nieś.
Bo wyszedł głos i padł już los,
i tajne brzemię lat
wydało płód! i stał się cud!
I rozraduje świat.

Bratři v ohnivé touze čekají! Adam.“

Výsledek tohoto sjednocení neuvedl Polsko na dráhu šťastnější...

Zde nebude nemístno, zmíniti se o poměru polského slavíka Ukrajiny k *maloruským* pěvcům, kteří se shromáždili pod praporem velikého pěvce Tarasa Ševčenky. Umělá poesie maloruská jest velice skrovná i jest namnoze slabou jen ozvěnou písní národních.*) Jediný toliko pěvec zapěl nadšeně jazykem domácím, však Kostomarov dí také o něm, že „píseň jeho je sama sebou písní *národní*, ale toliko novou, takovou, jakou by mohl zapěti celý národ;“ pěvec ten jest Taras Ševčenko.**) Ačkoliv Bohdan Zaleski neschvaloval ukrajinským domorodcům zřízení vlastní maloruské literatury, byl přece Tarasovi velice přízniv, a osud ubohého soudruha bolestně dotýkal se srdce jeho; teskné rozechvění své uložil v dumku Mohyla Tarasova, v níž se jeho přátelství k Tarasovi nejlépe jeví a dřívější úsudek jeho o Tarasovi co pěvci hajdamactví nevlídně pronešený zakrývá. Polobáječný Naum (po Bojanovi první věštec Ukrajiny) v obou dlí rovnou měrou, oběma byla pěstounkou jeho duma, než se rozezvučela srdce jejich vlastním zpěvem. Čím země odedávna nasákla, vůně a krása rodných pověstí stejně zrcadlí se a vane dumami Tarasovými i Zaleského. „Tarase, spolupěvče můj kozácký!“ volá Bohdan teskně rozechvěn za Ševčenkou. Však v objasnění Mohyle Tarasově přidaném vytýká mu bolestně, že místo aby byl zvonil k pokání, dal heslo k opětování divokých hodů, vzbudil staré nepřátelství Ukrajinců proti Polsce. A přece jen Polák dařil Tarasa v bezlidném Kirgisku „slzou bratrskou a objetím.“ Byl to Bronislav Zaleski, spisovatel i artista polský. Oba vyhnanci spřátelili se v Oremburku a na stepích; od té doby žil veselý Lech se zasmušilým kozákem ve spolku bratrském. A proto dostaly se mnohé vzácné dopisy a rukopisy Tarasovy, psané Bronislavovi, do rukou Bohdana Zaleského, kterýž píše, že dosud chová několik sešitů básní delších i písní Ševčenkových, ještě nikde netištěných. „Taras Ševčenko,“ píše dále, ovšem se svého polského stanoviska, „samorodý pěvec z lidu, přímý následník Záporožského Nauma a lyrníkův ukrajinských, prožil trpce a nevolně svá mladá léta a věk starší strávil v mučírnách Moskevských i ve vyhnanství. Po nastolení cara Alexandra II. vrátil se do Petrohradu, fysicky i morálně úplně stýrán. V krátce potom také zemřel. Rodáci a političtí stoupenci pěvcovi odvezli tělo jeho na Ukrajinu a okázale je pochovali, nasypavše na ně mohylu pod Kaňovem... Jeho práce delší, poemata politická i tendenční bez mála všecka zlomkovitá, postrádají vyšší ideálnosti křesťanské. Taras apotheosoval na př. hajdamactvo.***) Musa, které nejčastěji sloužíval, nebyla bohyní národní, ale až do krajnosti nízkou nenávistí. Žel, nevyrostl k Naumovu povolání, dada se vtáhnouti do nešťastné koterie! Někteří spisovatelé Kyjevští usmyslili totiž na vzor Čechů v Ukrajině obnovením památek hetmanštiny vzbuditi svou národnost, avšak jsouce příliš rozmyslní, aby zavdali Moskvě příležitost k pokušení, usilovali činnost svou zahájiti

*) K umělé poesii ukrajinské nemohou ovšem počítáni býti pěvci její národní, jako lyrník Padura a j., jichž dumy a dumky nadobro znárodněly.

**) Obšírné pojednání napsal o něm V. Dunder do Osvěty, 1872 č. 9. a 11.

***) Povstalec a původce krvavé seče Humaňské r. 1768, která také Goszczynskému poskytla látku k Zámku Kaňovskému.

na účet Lechův. Ohřáli starou, umrlou zášť — obelhávajíce děje Polsky a poslání jejího ve Slovanstvu. Rozumí se, že k nešení korouhve proti šlechtě a kněžím zvolili ze sebe nejčinnějšího, Tarasa. Pod carem Alexandrem sestoupili se ti pánové v redakci Osnovy. Těžce dnes pyká koterie za svůj blud. Zabráněno jí psáti, ba i mluviti o národnosti maloruské. Ševčenko se v dlouhých chvílích v Oremburce časem zpamatoval, naříkal sice na hříchy, ale bez pravé lítosti. Jako Byronovi, tak i jemu nedostávalo se času k vystřízlivění. Proto tedy poemata jeho před pobytem v Oremburce i po opuštění jeho jsou předčasnými narozeňaty, nekřtěňátky v širých stepích ukrajinských. Výčitky, kteréž jsem tu Ševčenkovi učinil vzhledem k poematům jeho, nevztahují se k jeho poesiím drobnějším, zejmena k poesiím z mladších let. Na úsvitě svého žití měl Taras také poetickou vesnu, dobu to obyčejně krátkou, ale plnou svěžích, kvetoucích citů a zápalů. Z té úrodné doby znám několik písní nasáklých krásou a vůní. Jsou to bez odporu jeho nejkrásnější a nejlepší výtvory. Zamilován jsa do pověstí a podání svého lidu, zpíval upřímně, prostě, pravdivě jako dávní lyrníci, vždyť neznal ještě choutek a starostí společenských. Mluvou ukrajinskou vládl Taras dokonale ba obohatil ji nejedním spanilým slovem dumy i tesknoty. V rytmu držel se někdy Puškina neb Lermontova, však přes to duch a jádro jeho písní byly jeho vlastní, čistě národní a nedostižitelné poetům Moskevským. Taras znal poněkud také novější poesii polskou, zejmena Mickiewicze. Vím dobře, co soudil o mých dumách — vzdor nepřízni, jakou mne obmýšleli Kuliš a společníci." — Že tu Zaleski o Tarasovi nepronesl soud nepravý, ač ovšem přísný, diviti se nebude nikdo, kdo se vmyslí na stanovisko pěvce našeho z let minulých. Zaleski nezáviděl Tarasovi básnické slávy; skromný duch jeho nejlépe odhovořil i těm, kteří ho v Polsce nad vrstevníky povznášeli. Ač byl vlastním náčelníkem školy ukrajinské, stavěl se sám vždy jen vedle svých druhů Goszczynského a Michala Czajkowského:

Severin, Bohdan, Michal, mezi námi třemi
se odehrává zvláštní poema, tak je mi,
že všichni zároveň jsme vzhůru vzletli
z jednoho hnízda. Jedné hvězdy světlý
ved paprsk k rozbouřené zemi děti.
A od té doby každý jinou sférou,
kol sebe plovem, první, druhý, třetí,
a pojíme se k sobě rovnou měrou,
ač vzruch a pohyb růzností hrá sterou.
Leč kdo z nás lepší, větší, kdo výš vzletí?
Kdo druhy oba za sebou snad nechá,
z nás nikdo nežďá aniž zvědět spěchá! . . .

S Goszczynským bývá Zaleski nejčastěji porovnáván; každý z nich vynesl z krás poesie maloruské na den jinou kořist, Bohdan život, Severin smrt. Zakončujeli prvý písně své jasným, různě barevným ohňostrojem, ničí druhý na konec všecko rudým, divokým požárem. A tuť ovšem vyniknutí Bohdanovo nad Goszczynského je samozřejmo. Není uměním zvítěziti smrtí nad životem, alebrž vítěziti životem nad smrtí. Dávná to pravda, která vždy potírala neduživý a obstárlý pessimismus.

Než rozhledněme se nyní již poesiemi Bohdanovými, abychom z nich poznali tluk slavičího jeho srdce.

Byl již v dětství sirotou, a to nám vysvětluje, proč jedině a tak horoucně ve svou matku Ukrajinu se zamiloval a svému původu báječný podklad vybásnil. Však i na tu matku, které ani nepoznal, vzpomíná:

Ów syn o! matko, ledwie przeżegnany,
twe pogrzebowe, gromniczne dziecią̨tko,
piastuje lutnię —

Z básně té W dzień gromniczny, věnované památce matčině, vane k nám tklivá tesknota a zvláště když poeta obrací se k Marji: „Miejże mą lutnię w najświętszej opiece. Niech śpiewam, śpiewam aż z ciała wylecę!“ jsme pohnuti v nejhlubších duše útrobách. Neméně tklivě touží po rodné chatě. A jak kouzelně líčí nám step!

I vidím opět Ukrajinku —
step bujnou, buřan kolem v jase —
jak do lubistku, do barvínku,
jak do divizny odívá se.

A od mohyly po vůkolí,
kde nejsladší jsem prosnil léta,
zas vidím známé vísky v poli
a doly, křoví plnokvětá.

Pás stříbrný se v dáli třpytí:
ach, otec Dněpr — ó kdo poví,
jak malebným se krajem řítí
v dál na prahy a na ostrovy!

Řad mohyl, kam se oko hrouží,
a nad ním strážci od Kavkazu,
se sokolíkem orel krouží
a tabun divý zaržá v rázu.

Co lesku, krásy, vůně kolem,
co ptactva zde, co chvění, šumu —
hej, chorem slyšíš horem dolem
zas libě zvučet známou dumu!

A v statných mládců chorovodu
se píseň s písní děvčat mísí —
to synové a dcery z rodů,
s nimiž jsem chodil v boje kdysi.

Bůh odpusť vám tu radost v líci,
leč ticho, dívky — doba k činu:
hej, orlové a sokolíci
již na kůň, na kůň za otčinu!

Ach, vzdálenýs, můj rodný kraji,
již dávno ke mně nepohlížíš,
leč duše má tvůj obraz tají,
z ní nikdy více nevymizíš!

Na svou lásku Bohdan vzpomíná zřídka, ale slovy dojemnými:

Ó dobo lásky! záhy jsi mně, záhy
jak strojný oheň vojenského hesla
v kolébku vzdušnou paprsk slala blahý,
sty hvězd jsi bleskla, v hromech v temno klesla...
Ach, dlouho halil mrak pak zasmušilý
můj život bezcitný a co noc bez měsíce,
když její nebe náhle chmury skryly
a žádný paprsk nezasvítil více!

A jako pěvec vzpomíná na svou step, tak opětuje vzpomínky jeho celá ta boží příroda stepní. Mohyla rozmlouvá o něm se soustrážcem měsícem, strachuje se o srdce svého pisklátka, nedotloukloli snad již někde v bouři na troskách lodi. Ví mohyla, že často zahledí se mu měsíc do okénka, vždyť tak vroucně kdysi hledíval mladistvý pěvec k němu vzhůru, i vyptává se měsíce, nesoužíli se vzpomínkami po družkách jejích, řekách Rosi a Rasavě. A po měsíci posílá pěvci svému, tesknivému huslaři, junácký lék proti hoři, nadšení! Touha Ukrajiny po „piskleti“ svém tklivě vyznívá také z dumky: Tudy, tudy letěl ptáček.

Vedle Ukrajiny miluje Bohdan Polsku nejvroucněji. Vždyť osud její jest jeho osudem, pro ni toulati se musí v cizině. Francii, která jest hostitelkou tolika jeho bratří, miluje a modlí se za ni:

za Francję zdawien Tobie wierną,
za Francję siostrę miłą, miłosierną
gromadka polska tułacza, bezdoma
w spółczuciu wielkiem przed ołtarz się słanią...

Pro Slovanstvo horuje, však myslí si Polsku „kralující uprostřed Slovanstva." Byv uchvácen rozpoutaným příbojem vln nešťastné polské revoluce, stal se Zaleski nepřítelem carské Rusi a dává jí svůj hněv, jako všichni poetové polští, často cítiti. Rok 1864 znova ho velice zarmoutil, jakož dokazuje cyklus dumek *Wieszcz-Gość*, věnovaný „Żonie te pieśni wydumane przy jej sercu w żałobie wielkiej lata 1864." Po Moskevské pouti r. 1867 napsal Zaleski v Paříži „improvisaci polskou k panslavistům vracejícím se z Moskvy, k rukám pánův Palackého a Riegra." Zachoval v ní docela povědomé polské stanovisko. Bohu díky, že od té doby jak na polské tak na ruské straně objevila se slibná znamení, věštící možnost ano dokazující nevyhnutelnou nutnost toho, by mezi oběma sousedními národy slovanskými zavládlo konečně přátelské dohodnutí.

Pravili jsme již, že smutek a touha provívá dumky Bohdanovy, v cizině vyzpívané, však jest to smutek a touha celé Ukrajiny, neboť po slovech dávného věštce, „její nivu, zrytou koňskými kopyty, upěchovanou těly polehlých, osetou jich kostmi a zrosenou deštěm teplé krve, porůstá bujný smutek." A smutek ten vybásnil Bohdanovy *Wniebogłosy* a větší báseň podobné tresti *Przenajświętsza rodzina*, dýšící duchem evangelickým. V básni té předvádí poeta svatou rodinu dle biblického podání; Ježíš káže v kostele a matka s Josefem ho hledají i posléze naleznou. Ač báseň oplývá krásnými obrazy, kresbami omladlé vesny, večera, noci, jitra atd., přece náleží mezi výtvory Bohdanovými do řady druhé. Z řadících se k ní Wniebogłosův jmenujeme toliko Smutki, jednu z nejtklivějších básní našeho slavíka. Většina těchto posvátných zpěvů vymyká se svým účelem asi tak jako báseň didaktická z rámce poesie.

Nejvyššího uměleckého stupně dostoupila tvůrčí síla Zaleského *v dumách a dumkách*, z nichž mluví k nám ukrajinská poesie nejčistší, nejdokonalejší. Seřadímeli si dumy a dumky podle lidského života, počínajíce kolébkou a končíce hrobem, nabudeme velice zajímavého obrazu. Již vychovávání dítek kozáckých v Koši poutá naši zvědavost. Jak známo, žili kozáci nízoví beze žen, a do jich Záporožského Koše či Síče stoličné, založené obyčejně na některém z ostrovů Dněprovských mezi prahy, as o čtyřech stech kuřeních (obydlích kozáckých), neměla žádná žena přístupu. Však ke konci každého roku bylo volno pánům molodcům z Koše do słobod (osad) na Ukrajinu odejíti a tam se oženiti, aneb jak kozáci ženění nazývali, obabiti. Do Koše posílány bývaly drobné děti ze słobod, které kozáci kdes na výpravách sebrali, aby je tu na kozáky vychovali. V Koši vyprávěli dětem bájky o jich původu, učili je žití junáckému, vysvětlovali jim, že step jest otcem a Síče matkou jejich i dávali bezejmeným jmena rozličného ptactva, nejčastěji nazývali je Zozuliči, poněvadž žežhulka platila kozákům za ptáka věštce, nepečujícího příliš o své potomstvo. Z dětí v Koši vypěstovaných bývali později nejlepší kozáci, jimž čarovná duma nahražovala rodinu, lásku a půvaby života klidného.

Vychovávání kozácké líčí nám Zaleski v dumkách Zozulič, Ukolébavka a O nejprvnějším hetmanovi. Zozulič jest kozáckým odchovancem, step jest mu otcem, Síč matkou, orlíci bratry. Kukačka snesla

ho v leči, do které ji myslivec vlákal. Kozáci ujali se novorozeněte, a když povyrostlo a počalo si hráti s koňskou hřívou, dali mu křivou šavli a přidali mu — Turky. Zozulič bil se rekovně s nepřátelským vojem, zbystřel kozáckou slávou, když se mu zaryla do žeber střela. Kozácká sláva byla totiž, utržiti několik ran, z nichž se kozáci léčili lehce a snadně pomocí bylin aneb i prosté hlíny. Když rána Zozuliči přischla, že nezbylo po ní stopy a mladík nasytil se žití košového, zvolil odejíti do słobod. Louče se se stepí svou, slibuje jí, že ji brzy za sebe pošle „kozačátko.“ — Vzalli nepřítel dítěti rodiče, ujali se sirotka a vychovali ho k pomstě. V Ukolébavce kozáci dítku slibují:

— — — — — — —
Vzrosteš k síle, a moc boží
s tebou bude Záporoží:
na Turku se pomstíš lítě!
Až nás k boji z Koše svoláš,
pak, Valašsko, neodoláš!

Budeš knězem ve svém kraji,
budeš mocné hospodařit,
dívky líbat, přízní dařit,
koně brodit po Dunaji,
co rok v čele druhů svojich
jako otec hulat v bojích!

V dumě O nejprvnějším hetmanovi dorůstající synek sám prosí matku: „Puść mnie matko na bożą och wolę!“ t. j. do boje. Srdnatě propluje nejstrašnějšími prahy Dněprovskými a slavně provolán jest lidem za hetmana. — Dobu lásky, jinošských záletů a zatoužení po době té líčí krásná dumka Zołotarenko ve Varšavě, delší duma Kněžna Hanka, Panna Młoda, Smutná Krakovanka, U nás jináče, čarokrásná dumka Mazepova a v. j. Mazepa loučí se s dobou své lásky, svůj torban (hudební nástroj na Malé Rusi dosud užívaný) zavěšuje na stěnu a těší se již na život válečný:

Och! wyskoczy z piersi serce,
gdy mi zabrzmią trąby, kotły;
i jak serce, szabla w dłoni
po raz pierwszy w takt zadzwoni.

Ku krásné své Polce nevrátí se ze Záporoží na věky, neboť milejší mu zem rodná, i koníkovi jeho lépe bude chutnati pastva Očakovská a voda Dněprovská. — Kněžna Hanka jest jedna z delších dum Zaleského, a právě proto měla by snad býti obsažnější, měla by míti více děje; ovšem duma vždy toliko oslavuje děj jediný, aniž by ho rozváděla a uměle odehrávala. — Touhou po domovině a vnadách jejích zvučí znárodnělá píseň: U nás jináče, vypěná za Dunajem, kterou náš Boleslav Jablonský po česku zpracoval. Ohnivě pěje slavík ukrajinský:

Oj, u nás jinak! Polsko naše něžná,
tys všeslovanská tož i naše kněžna!
Jen pokyň! a my zhynem tobě v klíně
a sníti budem o své Ukrajině!
Ach, rady nevíš sobě, kozáče —
což u nás jinak, jinak, jináče!...

Oj, u nás jinak! Krev mi v těle jiná
hrá vesele, že netřeba mně vína!
Tam větrem třeba celý hlad svůj spravím
a zahulámli — na lebku se stavím.
Zde rady nevíš sobě, kozáče —
což u nás jinak, jinak jináče!...

Oj, u nás jinak! Naše krasavice,
ty černobrvky a ty kouzelnice,
jen jednouli tě polibkem svým zchvátí,
jak v ohni vosk v něm musíš rozetáti:
ach, rady nevíš sobě kozáče —
což u nás jinak, jinak, jináče!...

Oj, u nás jinak! Láska v jemném želu
jak sudička nám skláněla se k čelu.
Ó, bože, bože, slzy k tobě řinu:
až umru, dejž mi v nebi Ukrajinu!
Zde rady nevíš sobě, kozáče —
což u nás jinak, jinak, jináče!...

Tklivé jest to naše loučení s rodinou, milenkou, vlastí, ubírámeli se do boje nebo do ciziny bez naděje navrátiti se. Zvláště ukrajinské

písně jsou bohaty na tyto scény, a Zaleski tedy snadno mohl tvořiti v genru tom. A co v něm utvořil, jest také nejčistší poesií národní, kteráž, kdy by nebyla pěvcem podepsána, i nejjemnějším znalcem od poesie národní rozeznána by nebyla. Sem hledí dumy: Loučení, Pochod, Dumka hetmana Kosińského, Teligola a j. v. Nejtklivější z nich jest prvá, nejkrásnější poslední, vypisujíc loučení kozákův pod pány Čepihou a Holovatým s vlastí, když byla Síč od Moskevských vzata. Kozáci, kteří pyšné šíje pod vládu Moskevskou skloniti nechtěli, opustili vlast trojím směrem: někteří vybrali se do Polsky, jiní do Turecka a ostatní k řece Kubani. Látka sama již je tedy velmi poetická.

„Líčíli Zaleski boj, nabývají slova jeho síly ocelové . . .“ Sem patří nejkrásnější, nejmistrnější básně jeho. Nejdelší z dum opěvajících boj jest Januš Bieniawski a Techtymírovský monastýr. Jako blesk ze mraku letí stepí vraník. Doletí v tábor, zaržá do krve zpěněn a vzbudí nesmírný poplach: „Patrzcie no! patrzcie! to koń Janusza!“ lekají se soudruzi Bieniawského, lomí rukama a štkají: „Poległ nasz chrobry Janusz Bieniawski!“ Hetman Wychowski svolává hned staršinu v radu, neboť zhynul Bieniawski (který vyjel s plukem do stepí na zvědy), a tož jsou Tataři na blízku. Okamžení — a tábor na koních. Jako střely ženou se mstitelé Janušovi přes pláně, stráně, Dněpr, bahna, nedbajíce noci; a když hvězdy hasnou a na nebi svítá, dostihují Tatarů.

Starły się w pędzie obu wojsk szyki,
jak wicher z wichrem, jak z chmurą chmura,
biją pod niebo grzmotne okrzyki,
tam Allach! allach! tu ura! ura!

Obě strany bojují rekovně; konečně přicválá k boji s plukem svým Kalski a rozhání Tatary. Nešťastný Januš nalezen mrtev. Kozáci strojí mu slavný pohřeb. Staršina vloží ubitého hrdinu na máry, z praporových žerdí zdělané, a nese ho k odpočinku. A když došli k pěknému místu, kde se ručej stříbří pod šelestným listím černého lesa, vykopali soudruzi Janušovi šavlemi hrob, složili ho veň, nasypali naň vysokou mohylu a zapěli mu krásnou dumku:

Mohyla tvá za vzor všude
vnukům našich vnuků bude,
a co léto a co vesna
vzroste a se rozetěsná.

O tvých činech budou pěti
v naší vlasti naše děti
a po bojích milou zbroji
na mohylu vešet tvoji.

Kupadel až čarozpěvy
v hory sezvou naše děvy,
přinesou ti vínek nový
routový i barvínkový!

Dopěli a rozžehnali se s mohylou. Jen za sestry a matku kvílí tu teskná kukačka a na kříž ze zbroje zdělaný usedl sokol . . . „Kdež jsou dnes ti věrní rytířům sokolové? V neznámé odletli lesy! Vítězná pole brázdí pluh, a oráč smutně opěvá staré časy . . .“ — K dumě této řadí se Čajky, Výprava Chotimská, Třetí útok na Staviště a m. j. Čajky zobrazují návrat slavného hetmana Petra Konaševicze z kozáckého plenu. Již napřed dotčeno, že slohem a jazykem, jakým jsou Čajky psány, nic jiného v Polsku napsáno nebylo.

Avšak bojem nekončí ještě žití junácké. Bohdan kreslí nám dále reka v zajetí (Downarovski v zajetí, Sulimovo loučení s králem Vladislavem IV.), junáckou smrt a pohřeb (Lech Upřímný, Výjezd bez ná-

vratu), slavné mohyly (Polańské mohyly, Mohyla Tarasova) a po úpadku kozačiny vzpomínky na některejší časy (Jitro starého myslivce) jakož i vzpomínky vlastní (Stesk po rodné chatce, Synovský žal, Kalinový most, Opozděný a j. v.). Damian Wiśniowiecki jest opět jednou z větších dum Zaleského, nesoucí se na způsob vypravování a končící pohádkovitě, o které se jen s úctou vysloviti můžeme.

Vedle dum i dumek zbásnil Zaleski několik pověstí z lidu s rozhodným úspěchem; zejmena buďtež uvedeny: Zpívající jezero, vedle Čajek jedna z nejmistrnějších básní Zaleského, Lubor, Twardowski pod křížem. Jakkoli by dumy a dumky dostačily na slávu básnickou, utvořil Zaleski ještě jiný druh básní, totiž *vesňanky a šumky*. Zaleski praví: „Přisvojil jsem si pro písně ty jmena, jaká se na Ukrajině dávají písním tresti veselé, tresti to obecné všem pokrevným plemenům slovanským. Písně ty jsou vlastně domovem u nás, jsou naše, jako jest náš barvínek nad Vislou, Dněprem, Sávou a Motlavou, kde bydlí náš veský, prostý, dobrosrdečný lid. Srbové a Ukrajinci či Rusíni jako jinými druhy poesie tak poesií touto drží první místo. Leč písně sebrané Vukem Karadžičem nezdají se býti zúplna písněmi ženskými. Vesňanky a šumky jeho, plny sladkosti i klidu, jeví cosi starohellenského, jakési blahé uspokojení lidu; ukrajinské vesňanky jsou zvučnější, plny smělosti a čerstvosti a prozrazují jen zapomenuté, bývalé trudy. Nehledíce k tomuto různění ducha, cítíme z obojích vůni i teplo jarní, podněcující k smělosti a veselosti. Šumky mimo to zajímají nás ještě svou melodičností, která jest pravým opakem melodie dumek. Šumky a dumky jsou naše ukrajinské allegro a penseroso. Jako jest melodie těchto teskná, žalná, volná, tak melodie oněch jest radostná, poskočná. Hudebníci a básníci mohou z nich čerpati motivy spanilé i nekonečné . . .“ Ve vesňankách a šumkách ukázal Zaleski opět, jak znamenitě ovládá jazyk a formu. Z vesňanek jeho buďtež tu jen jmenovány: Ve spolku se slavíkem, Kouzelnice, Po rose, Rusalka a Letoun; ze šumek: Záhy provdaná, Očarovaný, Vyhánění smrti a Rybářka. Šumkám přidává Zaleski rád zvučný refrain. Písně ty jsouce určeny hlavně ku zpěvu, vynikají zároveň formou; jsou to čarovné tóny z říše báječné a slyšímeli je, zdá se nám, jako by každý z nich při svém zazvonění duhovými barvami se zaleskl a v perličku se proměnil.

Pozornost zasluhují také „pyłki“ (od pelu), krátké to básnické průpovědi a epigramy. K čemu psal „pyłki“ vysvětluje Zaleski takto:

Na cudzej ziemi smutki oniemiły duszę!
Siedzę-ż z gęślą stepową, grać tu nie ochoczy;
to zdmuchuję z niej pyłki ku Braci mej w oczy:
nic nię szkodzi, że komuś na czas wzrok zaprószę:
lżej sercu, gdy żrenice cicha łza omroczy!

Zbývají nám z děl Zaleského ještě ***Rusalky*** a ***Duch stepi***. O Rusalkách opakujeme slova Mochnackého: „Lze říci, že je stvořil kouzelník z tajemných zvuků pomísených se slovy . . . V nich protínají se dva velké kruhy o jednom středisku, dvě sféry, reálná s ideálnou.“ Krásná tato fantasie rozdělena jest v pět oddělení: Rozhodnutí, Žaloba, Přepjurečka, Kouzlo, Epilog přátelům. Na počátku rozpomíná se Cislav na uprchlé mládí, na svou Zorynu, která ho kouzly svými pokoušela a kynutím

ručky v ptáka nebo v rybku změniti slibovala. Ale Cislav se tehdy nelekal. Či zjezdil darmo na vraníku písčiny Kaffské? Či darmo přeplul na lehké čajce nejstrašnější Dněprovský práh (vodopád)? Jaký by to byl junák, lekaje se dívčiných slov? I rozhodne se zažalovati svou Zorynu v jeskyni zvané Uchem žalův, která se nalézá v háji rusalek a o které jest pověst, že stesků, jež tu kdo vyzná, bude zbaven. Druhé oddělení vypisuje drsnou cestu Cislavovu do jeskyně. Cislav vypravuje:

S pokorným jsem vkročil čelem,
ručej zapěl slabě z venku,
cos tam svitlo na okenku,
a já kleknuv, počal s želem.

Co jsem měl a co jsem věděl
o Zoryně srdci, hlavě,
plynně jsem i usedavě
na místě tom vypověděl!

A když povstal, bylo mu lehko a veselo, i těkal lesem, nedbaje kudy, až ho ze snění vyrušila píseň děvčat, kdes na dvorku pod jabloní si hrajících. Poznaly ho dívky, a Zoryna, která byla mezi nimi, letěla k němu, chopila ho za ruku, vtáhla ho na pažit, naznačila nožkou okolo něho kruh a přikázala zajatci, aby se střehl jej opustiti:

„Nepomohou prosby bědy,
prosby bědy, slova trudu,
víš co umím: přísnou budu,
uvidíš!“ — „„Nu, uzřím tedy!““

Dívky prchají odtud. Cislav nevzal si přikázání Zorynino příliš k srdci: chvátá za nimi; děvčata se náhle obrátí, a Cislav ukryv se v žitě za mohylou, vyzvídá, co se díti bude. Dívky se postaví v kolo a zpívajíce tančí okolo Zoryny přepjurečku (křepelku). Nadarmo namáhá se Zoryna uniknouti. Cislav na to patří a odhodlá se konečně vystoupiti z úkrytu a překvapiti Zorynu, avšak — dívky zatím tratí se již v dálce. A Cislav je vidí, leč nejsou to více dívky, nýbrž rusalky v mlze k němu náhle plynoucí. I jsou tak půvabné a jich líce tak jsou bělоučká a červená, jako hruškové květy anebo sníh, když se jitřní záře nad ním zarumění. A což ústa! Však v tom rouška z rubínových jisker jitřenky ukrývá rusalky a Cislav nyní zří jen, kterak mu jedna z rusalek — uchvácená to Zoryna — hrozí, i padá strachem o ni na zem. Činí sobě výčitky pro svou odvážlivost: snad mu ji rusalky vzaly, že ji v jeskyni obžaloval. A co tak přemýšlí, vyruší ho zpěv slavíků, i zří nedaleko nový obraz; rusalky tančí okolo Zoryny a zpívají jí přepjurečku. Zoryně nelze z kola trestajících rusalek uniknouti, darmo prosí, darmo naříká. Cislav stíhá sám nyní rusalky kol Zoryny ubíhající, volá dívku k sobě, ale nadarmo. Zmizela mu v oblacích listí, květů a motýlův. Opět klesá Cislav hořem k zemi, však sotva chvíli jako omráčen leží, slyši vedle sebe tlouci něčí srdce. Úžas — Zoryna jest u něho. Rozprchla se kouzla, a jen jasné oči milenčiny věští Cislavovi blaženost a v slzách jejích září kouzlo lásky. V dozpěvu rozpomíná se Cislav zase na svou Zorynu, kterou mu dálka urvala. Však jak by se nyní, po letech ulekla jeho vráskovitého čela, zvadlé tváře! Všecko jej opustilo — jen vzpomínka mu na ni zbyla. A takový jest mladík: snivý, vrtkavý opouští dnes, co včera líbal, povrhá svými vlastními sny, staví si hrady nové, jež větrové rozvívají. Nezná skutečnosti, ruší svazky a jako list větrem hnaný zmítá se životem, klesá i padne. A tak pouze

utkán celý štěstí vínek
z několika kouzel krátkých,
obrazův a citů sladkých,
z několika upomínek!

Nejdelší ač nikoli nejkrásnější báseň Zaleského, Duch stepi, rozdělena jest v 23 nestejně dlouhých oddělení a věnována příteli Adamu Mickiewiczi. Celá komposice spočívá na základě filosofickém; na kolik se mluvy týče, dokázal Zaleski, že i nejvzletnější pojmy filosofické mohou podány býti řečí obecnou. Ukrajina, matka pěvcova, odevzdává své dítě rusalce, aby je pěstovala, mlékem dum a šťavou květů napájela a zkazkám lidu vyučila. Toť báje o původu pěvcově, který jest mu hádankou. A pěvec pamatuje toliko, že rusalky byly mu chůvami, že ho líbávaly písněmi a rozpalovaly krev jeho. V druhém zpěvu béře matka Ukrajina pěvce, když hvězda na nebi věští pravou dobu, z rukou rusalčiných zpět a pronáší nad ním svou věštbu:

Po letech pak, vše kdy zkrouží,
kdy mu jeho hvězda zhasne,
v prostory duch vnikne jasné,
po vodách se rozeplouží,
rod by ještě pozdních synů
rozhřál k písni, rozhřál k činu!

A žehnajíc pěvci mizí. Pěvec vzlétá k nebi, naslouchá zpěvům andělským, vidí pána i světce atd. Pán daří ho darem slávy a Marje dává mu soucitné oko, načež anděl pěvce dolů snáší. Po té zobrazeno dětství pěvcovo, jeho přilnutí k zpěvu a poznání úkolu lidského. „Rozkujemy więzy ludu!" volá za ním tajemný hlas. I rozloučí se pěvec v slzách s rodinou, Dněprem a pouští se do světa, pracuje pro veliké myšlenky, až se k vybídnutí andělovu vrací konečně v otčinu. Osmá píseň uvádí nás zpět do vzdušného lůžka, které si básník vybájil a odkud duch jeho ještě okem netělesným po světě se rozhlížel. Oddíl osmý jest vstupem k básni vlastní, v něm rozhlíží se oko pěvcovo kolem, spatří Černé moře, a v blesku a rachotu slyší pěvec, kterak mu Bojanova píseň „ze zlatých strun v libém smání otcovské lká přivítání." Divotvorná to píseň!

Po stromech jak ze strun letí,
v záchvěvu se rosou svítí,
horem dolem kmitne mžikem,
náhle se zas v ptáka mění,
sivým orlem, sokolíkem,
vlkem zřít ji v okamžení . . .

V písni té obráží se minulost. Však zvolna slabnou tóny její, až s guslarem v dálce se tratícím dozní. Počínaje písní devátou, rozvinuje se před námi obraz od doby rajské a dějů starých, předkřesťanských až po úpadek Polsky, které se v 18. písni dostává „rozhřešení." Obrazem prokmitá historie všeobecná, která se pojí k dějům Ukrajiny, kde se poeta zrodil a kamž se upomínkami vrací, neboť nad stepní cestou, po níž se ordy asiatské do Evropy valily, vznášelo se báječné lůžko jeho. Život v ráji vylíčen v písni deváté. Pýcha lidská začala záhy hryzti kořen štěstí a míru. Brat zabíjí brata, pohněvaný bůh sesílá na zem konečně potopu, však obměkčen znova, rozpíná duhu nad korábem. A opět nový stíhá trest hříšnou Sodomu a Gomorrhu. Básník vyvíjí před námi dále obraz, ovšem toliko kresbou křídovou, poslání Mojžíšova, který uvádí mořem svůj lid v zem zaslíbenou a se Sinaje nese mu zákony. Píseň desátá líčí příchod Kristův a jeho ukřižování; jedenáctá vzpomíná mučedníkův a popisuje, kterak se Gotové a Hunové valí do Evropy, k Romě; v písni dvanácté vidí oko pěvcovo praotce

v šťastné zemi, jimž kralují děvy, před Tatrami dcera Krakusova, za Tatrami Libuše. Kreslí před námi slavnost kupadel či sobotek, dochovanou podnes ve svatojanských ohních. Byla to slavnost očisty, a pěvec seznamuje nás s bohy slovanskými Ladou, Radehostem, Děvanou, Perunem, Svatovítem, Moranou a Turem. Píseň třináctá líčí svět tušící Mesiáše i sloužící bohům římským a řeckým, a dospívá k počátkům křesťanským: čtrnáctá uvádí nás opět v Romu, ale jinou již: kněz tu v Petrově tiáře, a apoštolové víry rozcházejí se do světa. Víra zvítězí, šiky bojovníků hrnou se pro ni do boje nad Jordan; jsou tu doby rytířské, dcery, sestry, ženy, matky očekávají vracející se bojovníky. Světem roznáší se zvuk harf: zvoní to trouveur s troubadourem, pěje to minnesänger. V patnácté písni chýlí se k zemi opět meč páně — hordy asiatské hučí po stepích, vraždí, plení. Na Kosově teče krvavá oběť, jakou pije i Varna. Konečně zvítězí lidskost, odloží meč, a místo něho bojuje věda. Nalézá prach, tisk i Ameriku. Však opět svět zpyšní, mnich se žení, duchovní pustnou, nikde není boha! Za to ale jmenem božím pletou králové biče na lid, loupeží a zabíjejí. Šlehne bouře světem, snesou se chmury k zemi, a když opět z nich svítati počíná, není to záře jitřenky, ale guillotiny . . . Píseň šestnáctá a sedmnáctá vypisují úpadek hříšné Polsky a její dlouhé pokání. Teskně vytýká jí básník: „Polsko, matko milá, milovalas, svévolila . . .“ Za to nyní:

Věkové jí dávné slávy
ze svých hlubin syny jeví:
hrozné, trpké, milé zjevy —
prvorodé Boleslavy,
hetmany, sta válek řevy,
Vitoldovu stařešinu,
všecku volnou kozačinu!
Co se stalo, hučí vřavou,
s ryzou naší krví, slávou?

Však ač „velké viny, velké kání, přece větší smilování . . .“ A v písni devatenácté zjevuje se kající Magdaleně Polsce, Bojan a vyluzuje ze svých houslí sladkou hudbu, píseň naděje. Několik krátkých oddělení na konec věnováno dozvukům, vzpomínkám. — Jakkoliv na velikých myšlenkách založena, jest báseň Duch stepi místy poněkud mdlá. Mnohé verše zní refrainovitě téměř ve všech odděleních, a tím přispívají k uměleckému jich zaokrouhlení.

Na rozloučenou posílá nám slavík ukrajinský ještě několik písní. V *Nevyzpívané* zní k nám teskná naděje, že Ukrajině vstane přece ještě „velký hetman,“ kterého však Bohdan více neuvítá. Nuž tedy volá: „Strójcież na jutro gęśle, pievcy młodzi!“ I těší se jen: „Przecież w obrzasku mojego zarania jam był słowikiem w zielonym tam lesie!“ A tak čeká starý, jako v mládí čekal na jitro Ukrajiny, leč předvídá již, že se ho nedočká: „Duma dum moich — och! niewyśpiewana!“ V *Soumraku dne* loučí se i se svými dumkami a své milé housle ukládá si pod hlavu. A v básni *Sněženice*, kterou v postscriptum svých dumek napsal r. 1876, loučí se i se svou musou. Tklivě domlouvá dumkám svým:

O wiecznej zmorze, o Ukrajinie,
spiewajcież teraz bezemnie!
Spiewajcież Matce słodko, miłośnie,
nim kędyś w zmierzchu stuleci
ujrzym się jeszcze raz — gdy ku Wiośnie
Bojan słowikiem wyleci.

Před rokem 1830 vytiskl Zaleski jen některé ze svých menších básní; z větších podal toliko ukázky. První sbírku vydal teprvé r. 1837 ve Lvově, jinou r. 1841 v Paříži. Sebrané básně jeho vydány byly r. 1842 a 1868 v Poznani a r. 1854 v čtyřech svazcích v Petrohradě. Duch stepi vyšel také r. 1847 v Lipsku. R. 1876 sebrány byly poesie Zaleského znova a vydány ve Lvově profesorem Amborským v Bibliothece polské ve čtyřech svazcích. Však korrekturu obstarával ještě sám stařičký autor. Rozdělení sbírky této není přesně provedeno, poněvadž nakladatelství při tisknutí svazku prvního nemělo ještě po ruce všecky básně Zaleského, po různu otištěné.

Třeba též slovem zmíniti se o překladech Zaleského; převedl mistrně do polštiny devět větších zpěvů srbských o caru Lazarovi a o Kosovu, 49 „ženských“ písní srbských, některé básně z Horatia, Petrarky, W. Scotta, Götha, Schillera, a též naši *Róži*, kterou zde na ukázku klademe:

Książęcą dąbrową
wietrzyk wiać poczyna;
po wodę zdrojową
śpieszyła dziewczyna:
Nabrała w naczynie,
i gdy do dom bieży,
wodą ku dziewczynie
płynie wianek świeży.
Wianek słodkiej woni,
fijołki i róże,
za wianeczkiem goni,
lecz dognać nie może.
Wiatr go niośł po zdroju,
niesie coraz dalej,
po daremnym znoju
tak się dziewczę żali:
„Gdybym ja wiedziała,
kto was zerwal kwiatki,
temu bym oddała
pierścionek od matki.
Gdybym ja wiedziała,
kto was otrząsł z rosy,
temu bym oddała
plecionkę z mej kosy.
Gdybym ja wiedziała,
kto puścił w té strony,
temu bym oddała
mój wianek zielony!

Výbor jeho poesií, přeložených od pisatele těchto řádků, vyjde letos v Poesii Světové. „Stáří zbavilo mne mnohých milých písní,“ napsal stařičký autor překladateli, „však netajím přece, že překládání jich na pobratimský jazyk český velice mne potěšilo.“ —

Zaleski žije blaženě uprostřed rodiny svého zetě ve vísce Villepreux nedaleko Paříže. R. 1878 navštívil jej p. Eugen Lipnicki, který pak Zaleského ve veřejných listech takto zobrazil: „Nad velikou pohovkou visí podobizna kmetova; živé oči a dlouhý, sněhobílý vous dodávají příjemným rysům obličeje značného výrazu . . . Při svém prostředním vzrůstu, pevném, téměř vojenském nesení těla a zvláště příjemném a srdečném počínání jest šedý básník neobyčejně sympatickým zjevem. Pýcha prorocká Viktora Huga, jehož jsem z blízka den před tím pozoroval, je mu zrovna tak neznáma, jako hledaná řeč, kterou mnozí jiní básníci se pokoušejí ve svých hostech úžas probuditi . . . Veselý, pokojný klid jeví se v jeho pohledu i řeči. Není tu stopy světobolu ani pessimismu. V mysli kmetově došly otázky srdce a rozumu harmonického zakončení; večer žití, ač vzdálenému milé vlasti, plyne mu sladce ve kruhu příbuzných, ozlacen jsa polibky jeho malé vnučky Bohdany, nejmilejšího dítka, jež jsme kdy viděli.“

Antoine Wiertz.

Podává

Renáta Tyršová.

(Pokračování.)

III.

Literární práce Wiertzovy. a) Články kritické a o kritice. b) Náhledy esthetické. — Pokus o uvedení v celek soustavný. — Kathegorie esthetické toliko z děl velikých mistrů se vyvozovati mohou. — Krása je v malířství charakterističnosti podřízená. — Rozvedení náhledu toho vzhledem ku kresbě, komposici, světlu a barvě. — Menší spisy Wiertzovy a náhledy o obsahu a podání jeho, o idealitě a velikosti, o studiu dle starých mistrů. — c) Spisy technické. — Malba nelesknavá. — Nový materiál sochařský. — Wiertz umělec myslící, interesující se o veškery idey moderní světem hýbající.

Wiertz řadí se k onomu až příliš malému počtu umělců výtvarných, již náhledy a myšlenky o umění svém též co spisovatelé nám podali a zanechali. Veškera díla jeho *) s pílí v objemný svazek sebral a zredigoval slovutný spisovatel belgický Ch. Potvin, drahému příteli na konci díla vřelý a duchaplný doslov zasvětiv.

Literární práce Wiertzovy ve tři skupiny lze rozvrhnouti. Zahrnujíť v sobě jednak články pojednávající o feuilletonistické kritice a poměru jejím k umění a umělcům samým, jednak větší a menší spisy, v nichž Wiertz esthetický systém svůj a zejmena pak náhledy své o malířství rozvinuje, a na konec ona pojednání, v nichž řeší otázky čistě technické.

Přistoupímeli zde zpředu k první skupině oné, činíme tak hlavně proto, že neznáme umělců, již by vůbec kdy byli se dotekli otázky týkající se poměru mezi kritikou a uměním výtvarným. A přece jsou oni přede všemi povoláni, opříti se zlořádu onomu, že každý a kdokoli smí posuzovati a zároveň též odsuzovati práce jejich. Jediný Wiertz porozuměl tomuto úkolu svému a neohroženě též na kolbiště literární vystoupil.

Jsouť to ovšem pouze kritikové nevědomí, věci neznalí, proti nimž brojí; vysvítá to mimo jiné jasně i ze samých slov umělcových: „I jsemť toho dalek stavěti se proti kritice, naopak já i rád ji vyhledávám. Každý kompetentní ví, jak ochotně vykonávám veškery rozumné opravy mi naznačené a věru, že nikdo není více nakloněn, profitovati od kritiky předmětné a správné.“

A právě proto, že nutnost a oprávněnost posuzování věcného uznával, umínil si Wiertz odhaliti tím bezohledněji a směleji všechnu tu prázdnotu a nevědomost, s níž nepovolaní kritikastrové o dílech

*) A. J. Wiertz, oeuvres litteraires. Obsahujeť pak mimo různá menší pojednání: Éloge de Rubens 1840. — École Flamande de peinture. Caractéres constitutifs de son originalité 1863. — Peinture mate 1859. — Revues de salons: Bruxelles 1842. Les feuilletonistes démolis par eux mêmes. Salon d'Anvers 1843. — Exposition nationale des Beaux Arts Salon de 1842. Peintres peinture et critique 1848. — Exposition de 1854. La critique en matière de peinture est-elle possible? (1854) — Fragments sur le beau 1840—1858. — Le musée.

uměleckých pojednávati se osmělují, kteří s jistou zásobou výrazů a frásí na všechny duševní emanace s ní vystačují. Nemohlť k cíli tomu připadnouti na prostředek lepší nad onen, jejž provedl po prvé r. 1842 za Salonu Brusselského a jehož později použil ještě několikráte za různých výstav jiných.

Sestavilť prostě několik posudků týchže obrazů, jež z různých časopisů vyňal. A co vychází tu na jevo nesrovnalostí, co odporů! Neníť díla, o jehož přednostech a vadách dva z kritiků podobných by se shodovali, ba nejčastěji jeden opak druhého tvrdí. Četlli dnes některý občan Brusselský pod čarou žurnálu svého chválu toho neb onoho mistra či díla jeho, uvedl jej najisto později referent časopisu jiného do nejtrapnějších rozpaků tvrzením, že týž malíř neb' sochař je zhola netalentovaný a práce jeho jedna z nejnezdařenějších. A jakého teprv politování hoden sám umělec, chtělli se říditi dle kritiků oněch! Nebohý Mathieu na př., jenž v Antverpách Pietu vystavil. Dle jednoho tu světlem přespříliš plýtval, dle jiného opět koloritu až ku krajnostem tmavého použil. Neb zas Wauters. Dozvídá se z Observateuru s potěšením, jak velice v každém vzhledě pokročil, však hned na to časopisem L'Emancipation z radostného rozpoložení nemile jest vyrušen výrokem, že v umělecké povaze jeho úplná stagnace nastala. A co dokonce slavný Gallait si měl pomysliti o obou feuilletonistech Pokušení jeho kritisujících. Ten chválí výraz nevinnosti a přímosti mladé ženy tam znázorněné, vynáší „zář čistoty, nad rozkošnými konturami jejími rozestřenou," onen zas líčí postavu tutéž co krásku výstřednostmi uvadlou, dýšící spustlostí a smyslností nejhnusnější. —

Tyto z mnoha jiných vyňaté příklady, tušíme, dostačí, bychom okázali, jak oprávněn byl Wiertz, když vždy opět a opět k podobným thematům se vracel. Mluví tu buď vážně, buď zas posměšně a ironicky, než vždy se šlechetným zápalem pro umění svoje, doufaje, že zlo tím aspoň z části odstraní. Nevíme, zda si redaktorové žurnálů belgických povšimli slov Wiertzových ve prospěch jak umělců tak obecenstva pronešených.

Nebylať to však jediná cesta, již k cíli onomu zvolil. Ve své Revue de Salon r. 1842, kdež ponejprv obšírněji o kritice pojednává, rozepisuje se o tom, jak by se odpomoci dalo nejistotě a neurčitosti v posuzování výtvorů uměleckých dosud panující. Původ nespolehlivosti té spatřuje Wiertz v nedostatku pevných zákonů, jimiž by se přednosti a vady díla malířského neb plastického stanoviti mohly. Než není si ještě vědom, jak by takovéhoto pevného základu dosíci lze bylo. Teprv o několik let později podařilo se mu nalezti pravou cestu, po níž zákonů takých se dodělati možno. Vniknouti v povahu děl velkých mistrů, rozebrati, v čem jejich přednosti a zvláštnosti záleží, uspořádati jejich principie a utvořiti tak jakýsi druh „gramatiky" pro umění výtvarná, tím myslil, že by se odpomohlo vší nejistotě, všemu tapání ve tmách. Fráse by místa neměla a pak byla by kritika umělci užitečná, a on vždy vděčně a ochotně by výroky její uznával a jim se podroboval.

A jako vždy i zde nestanul Wiertz pouze v počátcích, on neudal jen cestu, po níž by se jíti mělo, on sám též vstoupil na dráhu, již vytknul. Nezanechalť sice žádného většího a úplného pojednání, v němž

by soustavu jakousi byl rozvinul, umělci stranívají se obyčejně prací takých, avšak rozborem a porovnáním rozličných větších neb menších článků jeho přece hlavní rysy esthetického systému jeho seznati můžeme. Též sloh jeho, ač živý a plný síly i svěží původnosti, není pro širší kruhy vypočítán, a namnoze až k samým mezím temnosti stručný a toliko znalcům přístupný.

Pevné přesvědčení o zákonitosti ve veškerém tvoření uměleckém řídilo jej při všelikém zkoumání jeho. Uvedlo jej před díla velkých mistrů, a z nich jal se čerpati i vyvozovati pravidla svoje. Tázalť se každého tahu štětce, každé barvy, každé linie jak světla tak i stínu, proč tak a ne jinak jsou položeny a vedeny, i snažil se vniknouti spůsobem tím v principie oněch velikánův uměleckých.

Tak tedy, jak každý původní myslitel o věcech těchto, Wiertz z čistého názoru vycházel, tvoře z něho teprv pojmy, jež pak logicky uspořádal a srovnal. Neměl již zpředu hotovou soustavu abstraktně apriorní, v níž by pak zkušenosti svoje jak v pojmové lože Prokrustovo byl těsnal, on bral se k cíli objektivně a bez jakékoli předpojatosti. A věru že dodělal se spůsobem takým výsledků nevšedních!

Co jest hlavním a nejdůležitějším úkolem umění výtvarného? Spění ku kráse? Nikoli praví! „Vyjadřování předmětu jest nejpřednější, nejzávažnější partií umění.“ Ani té konsekvenci pak se nevyhnul, že umělec, třebali, výraznosti a význačnosti i krásu podříditi musí.

Zdá se snad v umění výtvarném na první pohled i podivné a cizí, o čemž na př. při poesii již dávno sporu není. Ba zde by to i přímo nesnesitelno bylo, kdy by básník samé krásné povahy předváděti chtěl. Což Shakespeara nezoveme proto největším básníkem, že postavy tak hluboce charakteristické tvořiti dovedl? —

Abychom věc na známých příkladech objasnili, mysleměž si, že umělec výtvarný některou ze Shakespearových osob, řekněmež Richarda, za předmět si obírá. Co bude zpředu snahou jeho? Usvědomit si ducha, povahu a postavu vévody Glosterského, jak v dramatu se jeví. A jako básník charakter ten slovy a jednáním reka svého nám líčí, tak zas malíř vyjádří jej prostředky, jež mu jeho umění poskytuje. Vynasnaží se, aby formy těla, rysy a výraz tváře, aby postavení osoby jím zobrazené jakož i úprava a spůsob kroje byly přiměřeny a významny pro démonickou šeredu onu, ohyzdný ten zjev, jakým jest Richard Shakespearův. A kterak zachová se opět, máli znázorniti postavu rázu základně jiného, z okruhu téhož básníka, na př. Julii? Nejinak, než jak právě vytknuto. I zde předně bude se dopínati toho, by výtvor jeho byl charakteristický. A jak pro onoho ukrutníka ošklivost, tak zas pro dceru Capuletovu najmě krása jest význačná, s kteroužto i ostatní vlastnosti Juliiny se shodují. Tedy umělec tohoto základního tonu se přidržuje, nám dívku tvarů především mladistvě lepých zobrazí.

Jako tedy umělec při postavě Richardově jen proto ošklivost vytýká, jelikož charakterističnost toho vymáhá, tak při Julii jen proto na krásu důraz klade, že táž charakterističnost toho žádá. Podobně též v okruhu antickém Artemis a Afrodita, Apollon a Hermes jen za tou příčinou co postavy krásné vylíčeny jsou, poněvadž příznak krásy

k povaze jejich náleží. Jaký však rozdíl mezi unylou, měkkou lepostí, kterou bohyně lásky jeví, a mezi čistou přesnou krásou, jež v panenské bohyni lovu před nás předstupuje! Jaký rozdíl mezi athletickými formami křepého posla bohů, jenž zároveň ochrancem her gymnických jest, a mezi produševněnou tělesností Apollonovou, pokud tento zároveň co representant vyššího života duševního*) nám se objevuje. Každá část obličeje, každá paže, každá noha ba každý prst jeho, musí jinak nežli při postavě Hermesově podán a zobrazen býti. Zřejmo tudíž, že i druh a jakost krásy jsou závislé úplně z povahy osobnosti znázorněné. Tak tedy nejen že krása a ošklivost jedině dle představeného charakteru se řídí, nýbrž i spůsob její jím naskrze podmíněn jest. V tom srozumu a s obou hledišť těchto při vyličování osoby jednotlivé krása charakterističnosti jest podřízena.

Než jakým to spůsobem dociluje umělec, by postavy ze štětce jeho vycházející, v skutku charakteristické byly? Jeť běžným míněním, že dochází toho pouhým vynecháváním rysů nepodstatných, pro zobrazený předmět méně důležitých a významných. Kdo však pomocí bedlivého studia děl čelných mistrů hlouběji v podstatu umění vnikne, k přesvědčení jinému dospěje. Docházíť umělec účelu svrchu dotčeného netoliko vynecháváním detailů nahodilých, nýbrž i přidáváním známek jiných a neméně též sesilováním, seslabováním a na konec i naprostým přeměňováním částí jednotlivých. Slovem: Stylisování a vylíčení charakteristické neodbývá se pouhým mechanismem vynechávání, jest to úplné, řekli bychom, organické přetvoření skutečnosti. — Na tuto přeměnu Wiertz především důraz klade a tuto odchylku vyznačuje spůsobem svým, když o „vypočítaných schvalných lžích,“ v postavách velkých mistrů se objevujících, ve spisech svých mluví. —

Avšak umělec nezobrazuje jen osoby jednotlivé, on líčí též příběhy a děje. Stačí v případě takém sestaviti prostě postavy co nejdokonaleji vytvořené? Nikoli. Umělec musí se snažiti, by seskupení jejich, by kolorit celku vládnoucí jakož i světla a stíny v obraze se rozkládající a konečně i provedení technické děj jím znázorněný, co nejpřípadněji vyjadřovaly. Že i tohoto úkolu umělcova Wiertz byl sobě vědom, vysvítá, k jeho výtvorům malířským zde nehledě, jasně ze spisů jeho.

Co předně komposice se týče, hlavně v pojednání o Rubensovi a malířství nizozemském vůbec o charakterističnosti její se rozepisuje. Považujeť to za jednu z největších předností Rubensových, že vždy se snažil, by celkové uspořádání na obrazech jeho pro vylíčený předmět významné a přiměřené bylo. Hledíme zde ne již k obrysům jedné osoby, nýbrž k liniím jednotlivé skupiny, jakož i souhrn všech ohraničujícím.

Když Rubens situace klidné zobrazuje, tu při něm s obrysy mírnými, pokojnými, ponejvíce pyramidálními se shledáváme; pakli děje pohnuté líčí, seskupení živého, článkovaného, zpružného i smělého vedení linií užívá. Tak vznikla i bitva Amazonská, kde zmatek boje vřavu a hrůzu jeho, v těch na úzkém mostě na sebe vrážejících, a do hučící řeky se kácejících davech mužů, žen a koní, nárazem a svinu-

*) Jest tu ovšem řeč o postavách těchto, pokud pozdější umění je individualisovalo. Na počátku lišili se jednotliví bohové a bohyně, jak známo, od sebe téměř jen atributem a spůsobem pohybu i posezení.

tostí linií tak nevyrovnaně vyjádřil. Takovými zásadami se řídě vytvořil proslulé své Nesení kříže, kde všechny kontury jedním směrem jsouce vedeny spůsobem sesíleným opět směr průvodu označují.

Nechť nám ze mnohých tyto příklady stačí. Již z nich vysvitlo, že pro komposici umělec předně o to dbá, by ona charakteristickou byla a ku předmětu co nejtěsněji přilínala.

Rozumí se, že totéž o koloritu platí. Každá barva, ať čistá neb lomená, má jistou povahu a zvláštní ráz svůj. Buď ponurý, buď vážný, zas klidně veselý, neb živý a nepokojný, elegantní anebo sprostý. Abychom opět v obor všeobecně známý zasáhli: Bílý a světle modrý háv Markétčin, vážně černé roucho Fausta myslitele a pestrý šat jeho co milovníka, toť nejsou nikterak nahodilosti. Žlutozelený Faust, šarlatová Markétka neb dokonce oranžový Hamlet, toť jsou postavy přímo nemožné. Že kroje jejich zrovna tak se ustálily, jak se stalo, má právě též v oné hluboké charakterističnosti barev vznik a původ svůj. Podobně i malíř dle povahy předmětu jím líčeného, té neb oné barvě v obraze převládati dává. Patřmež na díla kteréhokoli koloristy renaisančního neb moderního, čím znamenitější byl, tím podrobněji k tomu přihlížel. Kterak zvýšil přec Delacroix dojem proslulé své Barky Flegeiovy, líčící Dantea a Vergilia, bažinou zlostníků plovoucí, tím zvláštním a výmluvným koloritem svým! Ponuré šedé moře, vzduch dusně šerý, jako by olověný, a co jediný živý tón červeň tmavého pláště Vergiliova a plamenů v pozadí rudě planoucího města pekelného, k němuž se berou — v jaké míře jsou barvy tyto pro předmět znázorněný případné a význačné.

Přestáváme, abychom se příliš nešířili, na jediném příkladě tomto.

Však nejen tím, že ta neb ona barva v obraze vládne, barvitost jeho charakteristickou se stává, i na tom záleží, zda mnoho neb málo tónů a nuancí vůbec v obraze užito. Předmět rázu slavnostního, nádherného, chce zajisté být vylíčen koloritem bohatým a skvělým; jinak situace jasně klidná, jak na př. Rafael ji znázornil v světoznámém obraze svém Madonna della Sedia přezvaném. Užil tu čistých barev jen čtvero, a to těch právě, jež oku co jednoduché se objevují, žlutě, červeně, modře a zeleně *) totiž, a k nim pak oba základní tóny neutrální, čerň a běl rovnomocně přidružil. Toť jednoduchost a přec úplnost dokonalá, oko ničeho podstatného nepostrádá, žádným přebytkem znepokojováno není, a tím pak dojem uspokojenosti a klidu svátečního spůsobem, věru že svrchovaným, docílen.

V čem mimo to význačnost koloritu spočívá, zde šíře rozvesti nelze. Též o rozvržení světla a stínu jen krátce pronesti se chceme. I zde Wiertz s důrazem vytýká, žeť ono dle povahy předmětu říditi se musí. Umělec u souhlasu s ní více či méně buď světla buď temna

*) Z modrých a žlutých barviv ovšem též zeleně zhotoviti lze, avšak v čisté zeleni oko ani žluť ani modř nespatřuje, není tedy ona v tom srozumu složená, jak na př. barva oranžová, při níž na první pohled zjevno, žeť ze žlutě a červeně se skládá. Ostatně jen z barviv žlutých a modrých vzniká zeleň, smícháme-li barvy spektrální, neb pomocí zrcadlení třebas i pigmentové, povstává šeď. Novější optika na základě výzkumů Maxwellových a Helmholzových pak najisto postavila, žeť zeleň k jednoduchým fysikálním barvám náleží.

v obraze svém užije, soustředí světlo na jeden toliko aneb na více bodů, neb zúplna je rozptýlí, na konec temno a jasno buď více buď méně příkře kontrastovati a od sebe se odrážeti nechává.

Slovem: Nejen jednotlivá postava nýbrž i komposice, kolorit i světlo obrazu, vždy dle obsahu předmětu znázorněného se řídí, a obsahem tím především celá podoba a jakost jejich jest určena a podmíněna. Tolik na objasnění Wiertzových náhledů, pokud charakterističnosti se týkají. Byli jsme zde obšírnější, jelikož běžný esthetický předsudek, jako by hodnota díla uměleckého jen od krásy závisela,nás k tomu donucoval.

Obraťmež nyní zřetel k oněm spisům umělcovým, kdež o *kráse* a vlastnostech jejích se rozhovořuje. Již svrchu jsme naznačili cestu, po níž při zkoumání svém se bral, cestu zkušenosti totiž, která, jak dosud věci se mají, jedině bezpečnou a též v skutku vědeckou nazvána býti může. Snažil se způsobem tímto vypátrati, proč a čím to neb ono dílo neb některá část jeho krásným býti se nám jeví.

Výzkumy, jichž takto se dodělal, jsou v mnohém ohledu pozoruhodny, o neobyčejné bystrosti úsudku vysvědčující, v podstatě své nepochybny. Arciť že zkušenosti svoje soustavně a logicky nesrovnal, aniž snad po úplnosti přísně se snažil. Neméně pak brzy v stručnost téměř aforistickou a jindy zase v přílišné se opakování upadává. Však jsou to vady při umělcích spisovatelích téměř nevyhnutelné a z povahy jejich vyplývající. A přec zase sloh, jakýmž náhledy svoje podává, jest zde jakož i v ostatních literárních pracích jeho živý, svěží a plný síly a původnosti.

Krása, tak Wiertz bystře prohlednul, není jednoduchým průjevem ducha uměleckého, skládáť se ona ze mnoha, někdy i na pohled si odporujících elementů. Vstupmež, abychom věc si objasnili, před obraz, uznaně krásný a rozebermež příčiny záliby naší, k jednotlivostem obsahu tu nehledíce. Čím větší byl umělec jej vytvořivší, tím spíše zdá se nám, že celek tak, jak jest, pojednou v obraznosti umělcově povstal a jedním zjevením fantasie na plátně utkvěl.

A přec toto nenucené rozvržení na skupiny jednotlivé, ta ladnost a vzpružnost linií, jež každou z nich ohraničují a od jiných oddělují, ta harmonická rozloha barev, to světlo, jež uprostřed snad na hlavní skupině nejintensivněji soustředěné znenáhla po obou stranách ku krajům v temno přechází, — to vše jen mnohým přeměňováním a opravováním studií a skizzí, kreslených i barevných, na konec v té vzorné podobě vzniklo.

Rozložmež krásu zde se jevící na články jednotlivé, a složitost její nám vynikne. Zajisté že jasnost, a jí podmíněná uspořádanost na před vysvitnou. Linie, barva a světlo jsou tak rozloženy a vedeny, by skupiny a v nich zas osoby jednotlivé patřičně vynikaly a od sebe se odrážely. Než snadno by rozčlánkování také k drobení a rozkouskování celku vésti mohlo. Tomu však brání nutný požadavek jednoty, jenž soustředěnost do komposice uvádí. Zároveň pak snaha po rozmanitosti jednotu tu oživiti se snaží, jednak se skupením různě utvářeným, jednak liniemi a barvami spolu kontrastujícími, dílem zas světlem a temnem od sebe se odrážejícím. Společný ráz podmínek těchto jest, žeť pohřešujíce jich pocit nelibosti v sobě postřehujeme. Obracejíce odtud

zřetel k oněm požadavkům, z jejichžto splnění esthetická záliba závisí, se zákony úměrnosti a harmonie se potkáváme.

Co se zpředu úměrnosti týče, jestiť již při jednotlivé postavě patrno, že krása její od vzájemného poměru jednotlivých částí závislá jest, od toho tedy, aby žádný díl, žádný úd příliš dlouhý neb příliš krátký nebyl, nenáležitou tenkostí neb šířkou oko naše neurážel. A tak bude zajisté zjevno též při větším výtvoru malířském, že rozměry jak celku tak i částí jednotlivých tak zvoleny a sobě přizpůsobeny býti musí, by ladně na oko naše působily. Týčeť se to nejen proporcí skupin větším počtem osob vytvořených, nýbrž i rozvržení celé plochy obrazové na část osob prázdnou a jimi vyplněnou, a konečně i poměru mezi výškou a šířkou ve formátu jeho. Zde všude umělec z těch nesčíslných možných poměrů užil právě těch, jež se mu zdály nejlépe zadost činiti podmínkám krásy.

Vedle tohoto smyslu pro krásu půtahů číselných, jež v povaze oka našeho svůj základ má, jiný požadavek ještě na vlastnostech jeho jest založen. A to cit pro lepost linií i harmoničnost barvy. Jakým spůsobem pak vyhovuje tu umělec podmínkám těmto? Co se tkne linií, snažíť se při obrysech skupin hlavních i vedlejších vyhnouti se vší příkrosti a náhlosti směru, vyrovnati každý ostrý úhel, zprostředkovati, kde jaký příiišný kontrast vahorovnosti a kolmosti na př. by se naskytnul. Pak plynou veškery čáry, jednotlivé části ohraničující, ladně a nepřetržitě, oko je sleduje, aniž by o hrany jakési naráželo, aneb po strmých konturách se jako by vyšplhávati musilo.

U barvy pak je snaha jeho dvojí. Jednak aby tóny a nuance co do světlosti spolu ostře kontrastující nikdy bezprostředně se nedotýkaly, jednak aby jen barvy k sobě se hodící a dobře navzájem na sebe působící přímo se stýkaly. Tak na př. nikdy žluť vedle zeleně, červeň vedle fialové nepostaví, a jeli přec okolnostmi k tomu donucen, tak aspoň černí, bělí neb jiným tónem neutrálním mezi ně položeným nesouhlas jejich poněkud vyrovná. — Toť souhrn podmínek, od nichž, dle náhledu Wiertzova, dojem krásy závislý jest.

Rozbor, jak Wiertz jej podává, není ovšem ani soustavný ani úplný. Scházíť zmínka o patrnosti a přehlednosti díla, schází vše, co rovnováhy a vyplnění prostoru se týká, schází náuka o rythmické rozloze světla a barev, schází na konec ponejvíce zákony příbuznosti, shody a zprostředkovanosti, pro kolorit i vedení linií stejně závažné a důležité. Avšak pojednání, jež Wiertz nám zanechal, zůstalo nedokončeno, a tím snad též mezery tyto se vysvětlují.

Tolik o Wiertzově systému esthetickém. Zbývají nám ještě ony větší a menší spisy umělcovy, jichž obsah v soustavu vřaditi jsme nemohli. Rozvinuje tam náhledy své o poměru malířství k uměním ostatním, horlí tam za obsažnost děl uměleckých neb dokazuje, jak prospěšno studovati díla, jež velicí mistrové dob minulých vytvořili.

Umění výtvarné nestálo Wiertzovi nikdy jako by samo o sobě, pojímalť je v souvislosti s celým ostatním duševním životem doby naší, se všemi průjevy ducha i fantasie lidské. Obzvláště půtahy mezi malířstvím a poesií i hudbou živě jej zajímaly. Snil o spolupůsobení tří umění těchto, o spolupůsobení takovém, kde by všechny k stejnému

cíli tíhnouce navzájem působení své sesilovaly a přece zase tak, aby žádné z nich na zvláštní povaze své újmy neutrpělo. Energická mysl jeho, jež nikdy obtíží se nelekala, přiměla ho též k tomu, aby o uskutečnění idey takové se pokusil. Vystavilť v jednom z divadel Brusselských některé ze svých předních obrazů, při hudbě a deklamaci s nimi souhlasné. Pokus ten byl několikráte opakován a vzbudil v obecenstvu vřelé účastenství. Jedině kolorit maleb pro denní osvětlení určených a v světle umělém charakter svůj příliš měnících, jakož i lesknost barev olejových, úplnému zdaru tenkráte překážely.

Tato snaha slučovací však byla u Wiertze spojená s jasnými a přesnými náhledy o rozdílech všech umění těchto. Tak obzvláště byl přesvědčen o tom, žeť a kterak časové umění básnické od prostorného umění výtvarného v základech působení svého se lišiti musí. Praví ve vzhledě tomto: „V Homéru Zeus stahuje obrví své a celý Olymp se tím chvěje, jest to idea mocná a poetická. Malíř zvolí si, jí nadchnut, týž předmět, dá Zeusovi svému též obrví stahovati a — Olymp se nechvěje.“ *) Tím vyjádřil Wiertz spůsobem svým jeden z podstatných rozdílů mezi poesií a malířstvím. Dáti se básníkem inspirovati, to může vésti a vedlo již k výsledkům skvělým, však chtělli by umělec doslovně báseň na plátno přenášeti, snadno s úplným nezdarem by se potkal. Tak na př. nemusí býti básník již proto prostředním, pějeli o azurovém nebi bez obláčku, o pleti z lilií a růží, o paži úbělové, a p. Malíř však, který by takto chtěl malovati, nebyl by více ani umělcem. A přec jsou příklady, žeť i umělci sami mezí umění svého vědomi si nebyli, a tím svedeni, poměr mezi obsahem a provedením díla malířského naprosto křivě pojímali. Tak obzvláště v Německu (jen několik desítiletí po smrti Lessingově, jenž tak přesně a určitě obor malířství byl vymezil), povstala škola umělecká podobnými, křivými zásadami se řídící. Wiertz se spravedlivým rozhorlením proti tomuto též Corneliem hájenému směru se vyslovuje. Ta malba „nemalebná,“ kde „část k očím mluvící“ tak bezohledně se zanedbává, protivila se jeho živému a v pravdě uměleckému duchu. Již sám postup v tvoření děl oněch zdál se mu pochybeným. „Vyhledají si,“ praví, „myšlenku, buď z básníka některého vypůjčenou buď tendenčně náboženskou, neb zas ideu, jež hluboce filosofickou býti se tváří, i jsou pak přesvědčeni, že pro pouhý ten obsah práce jejich vynikajícím dílem uměleckým bude. A jaký je výsledek skutečný? Nejsou to ani už výtvory umělecké, co z rukou jejich vychází.“ I táže se dále, v čem hlavní příčina vad těch spočívá? Spočívá v tom, že nebyla to idea *malebná*, již umělec taký si zvolil. Malíř může mysliti to, co poeta, filosof neb pravověřící křesťan, musí to však mysliti *jinak*, názorně, ne abstraktně, musí jinak věc pojmouti, jinak vylíčiti. Obsah o sobě tedy nerozhoduje ještě o ceně díla uměleckého, nýbrž *spůsob*, jakým obsah je vyjádřen. Taková je konkluse Wiertzova.**)

A přece zas Wiertz jinde za obsah, obsah druhu ideálního s uměleckými rodáky svými v boj se dává. Horlíť v příčině té: „Naši mo-

*) Poznamenáváme, že Wiertz německy neuměl a Lessinga neznal.

**) Správněji by se snad řeklo: O ceně obrazů nerozhoduje to, co umělec podati chtěl, nýbrž to, co podati dovedl. Spůsob podání nelze od podané věci odloučit; patříť on tedy též k obsahu díla uměleckého.

derní malíři předměty *obraznosti* vytvořené zavrhují, pouze to, co se *vidí*, neb viděti mohlo, za motivy k dílům svým si obírajíce.“ Zbývá tedy se stanoviska toho pouze genre, a poněkud i malba historická. Než i tato pod štětcem moderních Belgičanů v genre se zvrhává. Neníť u nich nutného vzletu v myšlenkách, není u nich slohu důstojného. „Míníme, že máme malířů historických, a přec jich nemáme. Předmět z dějin čerpaný nedává sám sebou ještě obraz historický.“ Ano! dodáváme zde, z hloubí přesvědčení svého.

S těmito náhledy a s celou jeho povahou uměleckou souvisí, že určitě se obracel proti směru škol nuturalistických, jež *v pouhém* nápodobování a opisování přírody účel umění spatřují. Jeť Wiertz přesvědčen, že umělci důsledně dle zásad naturalistů postupujíce, na úplném zcestí by se octli. Nebylo by to ani více umění, jež by pak pěstovali, a k provádění prací jejich stačily by stroje chromofotografické. V tom smyslu volá umělec k mladé generaci takto smýšlející: „Umělec stroj zajde, umělec mozek zůstane.“

Neméně ustálené náhledy seznáváme z oněch různých míst ve spisech Wiertzových, kde o studiu dle starých mistrů náhledy svoje vyslovuje. Byltť přesvědčen o nutnosti a prospěšnosti bedlivého studia děl velkých mistrů dob minulých,*) rovněž rozhodně však vyslovuje se proti směrům, jež nápodobování umělců najmě řádu nižšího též za účel svůj považují. Studium takých děl prostředních může umělce svésti s pravé dráhy a stává se pak, že v bizarnosti nápodobování takého hledá náhrady za nedostatečnou originálnost svou. „Připomínejme si ustavičně, že je to absurdní, ba nebezpečné nápodobovati, jak jistí lidé činí, dřevní pokusy umělecké. Zapomeňmež, možnoli, hubenost formy Dürerovy a všechno hmatání ve tmách doby této. Tím bedlivěji za to všímejme si výtvorů z květů umění pocházejících. Vždyť velké talenty povstávají vždy ze souhrnu všeho, co předešlí nastřádali. Bez Hellenů Perugina, Fra Bartolomea a Michel Angela i Rafael byl by ostal prostředním umělcem.“ „Podivno!“ dokládá Wiertz: „Originalita velkých talentů to je souhrn všech předcházejících originalit, souhrn z nich pozůstávající a přec jim nepodobný!“ — Tolik o předmětu tomto.

Bychom úplnými byli, zmiňujeme se na konec ještě o spisech Wiertzových, úvahy o technice malířské za předmět majících. Články a pojednání o *malbě nelesknavé*, o novém to spůsobu provedení jím vynalezeném, především nás tu zajímají.

Dvé hlavních spůsobů provedení, jak známo, dosud v malířství se užívá, malby jednak freskové, jednak olejové, k nimž v době novější sem tam též malba vosková se druží. Známoť, že jak ten tak i onen druh vedle rozhodných předností i četné vady s sebou nese. Umělci ač v praxi své ustavičně s nehodami obou spůsobů provedení se potkávají, přece nesnažili se pátrati po jiném druhu malby, jenž méně obtíží v zápětí by měl. Wiertz byl i v tom ohledu zjevem výminečným. Tázalť se: Co vadí při malbě freskové obzvláště nám umělcům moderním? Jednak spůsob práce, jež rychle postupovat musí

*) Kterak Wiertz studium takové pojímal, o tom svědčí nad jiné slova jeho: „V Římě nenaučíme se prováděti své práce, avšak rozšiřujeme a povznášíme fantasii svou.“ Wiertz oeuvres literaires, p. 360.

a opravy nemožnými činí,*) jednak povaha barev ve vodě rozetřených, jež pro mdlost svou koloristické dojmy vylučují, a obmezená škála barviv,**) konečně i to, že obraz al fresco malovaný zároveň se zdí, na níž se provedl, pohromám všeho druhu je vystaven. Když jsou okolnosti příznivy a když místnost, v níž malba se nachází, ani neshoří ani se nesboří, aniž nepřátelským vojskem v stáj jest proměněna, neb jinak spustošena, pak zachová se dílo takové přec nanejvýše jen po několik století. Nejjasnějším dokladem je bídný stav, v němž nacházejí se fresky Rafaelovy ve stancích Vatikánských.

A jaké zas jsou vady malby olejové? Proč užívá se jí na místě malby freskové tak zřídka k účelům monumentálním? Jeť tomu především na závadu lesklost barev olejových, jež nepřipouští pro patřitele více než jediné stanovisko, s něhož lesk onen oku nevadí, a za druhé velmi zvolný spůsob provedení. Opravy, jež v čerstvé barvě se neudály, nesmí se učiniti, dokud vrstva barevná úplně neuschne. Barvou polosuchou nesmí se, jak známo, hnouti. I to je vadou malby olejové, že technika její je velice obtížná, tak že mnohému umělci po celou dobu života ani se nezdaří, aby se jí zmocnil.

Poznav a prohlednuv tak nehody a vady obou spůsobů, přihledl též k výhodám jejich. Praví si: Přednosti freskové malby zakládají se především v tom, že umělec jsa nucen rychle a širokými tahy malovati vší malichernosti vyhýbati se musí. Má to pak začasté i vliv na celý směr myšlenek jeho a vede to k slohu mocnému a velikému. Malba olejová zase nad fresko vyniká větší praktičností v spůsobu práce, především pak schopností již ke všem úkolům koloristickým se propůjčuje. Wiertz tedy umínil si pátrati po novém spůsobu malby, jenž by přednosti jak freska tak malby olejové spojoval, zároveň vad jejich co možná se vystříhaje. Těmi zásadami se řídě vynalezl svou peinture mate. Nový ten spůsob provedení, jejž bychom snad nejpřípadněji neleskavou malbou přezvali, hlavně tím od známých druhů se liší, že barviva v terpentinu se roztírají a rozřeďují.***) Nový procedé svůj bedlivě prozkoumav a vyzkoušev, došel Wiertz přesvědčení, že zúplna vyhovuje podmínkám, jež si byl vytknul. Ve zvláštním resumé shrnuje

*) Malba al fresco provádí se, jak známo, na zdi tím spůsobem, že barvy na vlhkou omítku se nanášejí. Se schnoucí omítkou spojí se pak barvy tak, že s ní jednu massu tvoří, a opravy nejsou jinak možné, než sražením staré omítky a novým nánosem čerstvé, na niž dotyčná část obrazu znova se namaluje.

**) V malbě freskové smí se užiti pouze těch barev, jež žíravé vápno nealteruje. Jsou tedy veškery barvy vegetabilní jakož i některé z barev minerálních zde vyloučeny.

***) Ve spise, jejž Wiertz v rukopise zanechal a v němž procedé svůj zevrubně rozebírá, spůsob provádění malby nelesknavé takto jest udán: Tří látek je zde potřebí: látky barvící (jsou tu připuštěna veškera barviva, jichž při malbě olejové se užívá), látky spojující, t. j. terpentinu Benátského, látky rozřeďující, t. j. essence terpentinové. Potřebuje se na tři části barviva jedna část terpentinu Benátského a dvě části essence terpentinové. Spůsob upravení barev je velmi jednoduchý. Když terpentin s essencí na mírném ohni se rozvaří, přidá se k nim barvivo a takto dohotovená barva v měchýři se uschová. Plátna užívá se nebíleného, mimo štětek obyčejných pak ještě zvláštního štětce jezevčího. Je velmi široký a slouží k tomu, by hotovému obrazu měkčí vzhled se dodal.

Wiertz vytčení předností jeho. Předně, co freska se týká, jaká to strmá a komplikovaná lešení musí se začasté zbudovati před stěnou neb pod stropem, na nichž malba al fresco má být provedena. Naproti tomu umělec, jenž k procedé mat se byl uchýlil, stojí pohodlně v atelieru před plátnem svým; nemusí ani žebřík za žebříkem slézati, aniž musí malovati na znaku leže, pažema vzhůru obrácenýma, jako Michel Angelo, když prováděl malby své na stropě kaple Sixtinské. Bylť prý Michel Angelo na to delší dobu neschopen v jiném postavení cokoli kresliti neb čísti. A jak lehce a snadně při malbě nelesknavé práce jde od ruky. Umělec může přestati kdykoli, kdykoli zas počíti, neboť barvy terpentinové rychle schnou. Toto rychlé schnutí bylo by ovšem závadou, kdy by barvy ty nepřipouštěly opětné zvlhčení essence terpentinové. Takovým spůsobem může umělec kterékoli místo v obraze opraviti, aniž by tím malba jakkoli utrpěla. Jeli pak koloristou sebe výlučnějším, vždy nalezne v peinture mate prostředků k efektům nejpůsobivějším.

Když obraz je dohotoven, jednoduše na místo proň určené se přenese a na stěnu připevní. Jest nelesknavý jako fresko, lze na něj se všech stran patřiti a může se sejmouti, hrozíli budově shoření neb jakákoli zvolná zkáza neb nebezpečí.

Provádíli umělec tabulové obrazy jakýchkoli rozměrů barvami nelesknavými, brzy sezná výhody techniky této. Pakli při malbě olejové štětec na plátno se lepíval, to zde lehce po něm se pohybuje a barvy jako hravě z něho plynou. Kdežto dříve vždy dlouho čekati musil, než barvy olejové uschnuly, může nyní v práci pokračovati téměř ode dne ke dni. A jeli s dílem svým hotov, tož, jeli to obraz olejový, má smutnou naději, že práce jeho brzo sežloutne, trhlinami ve fermeži se pokryje, kdežto procedé mat je mu zárukou dlouhého, nezměněného trvání.

Potud vývody Wiertzovy, jichž podstať jsme tu uvedli. Co ještě dokázati zbývalo, to dodal vlastní aplikací nové methody. Že vzorné modelace, kresby korrektní a přec plynné, koloritu mocného a harmonického zároveň lze malbou nelesknavou skvěle docíliti, toho plným důkazem jsou díla jeho.

Zda též spůsobem trvalým? V tom ohledu máme obavy snad ne zcela nepodstatné. Látka i spojující i rozřeďující je přec jen pryskyřice, vše ostatní záhy se vypaří. A v skutku již nyní počínají opraskávati malby takto provedené. Jak druhdy Lionardo da Vinci, když proslulou svou Večeři tvořil, tak i zde myslíme, připadl Wiertz na techniku ne dosti stálou. Však byla to přec jen oprávněná bádavost, jež umělce takto svedla a námitky proti olejové barvě učiněné trvají přese všechno v platnosti své. Na pokus výsledku pochybného mohou a měli by sledovati pokusy zdařené; co Wiertz malbou nelesknavou provedl, tvoří ostatně přec jen značnou menšinu obrazů jeho. —

Než netoliko o malířské technice Wiertz přemítal, též o zlepšení materiálů plastických chtěl on se pokusiti, ale smrt stihla jej, než pátrání jeho mělo výsledků. I od jiných byly již vysloveny náhledy o nedostatečnosti veškerých našich hmot sochařských. Proslechlo se již mnoho stesků, jak na mramor tak i na bronze, že v novosti ruší dojem díla plastického; více ještě proneslo se žalob na špatnou struk-

turu a mrtvou bělost sádry, — a přec nikdo ještě vážně se nestaral odpomoci všem nehodám těmto.

Však nezáleží tu pouze na dobré vůli umělců, i učenci měli by důležité otázky té se uchopiti. Jak ohromné pokroky učinily vědy přírodní a zejmena chemie od věků antických, přece však pracují naši sochaři posud v těchže druzích mramoru, v bronze z těchže téměř kovů sestavené a v téže sádře co předchůdcové Fidiovi a Lisippovi. Což zde moderní věda neví žádné rady? Říká se snad sem tam, že není nutno povaze materiálu přikládat takou váhu. Avšak jediný pohled na legii sádrových soch moderních postačí, abychom viděli, jak velký vliv hmota ta má na spůsob vylíčení. Ta nepřesnost formy, ta změkčilost a neakcentovanost jsou právě zas jen v sádře možné, a souvisí s ní tak, jako slabovitý dojem prací z nového, bílého mramoru, ničím neimpregnovaného.

Moderní věda neví tu posud v skutku rady žádné; a přec cesta jednoduchá snad k cíli by vedla. Kdy by umělci, chemikové a geologové se spolčili a jeden druhého podporujíce, společně pátrati a zkoušeti by se jali, dopracovali by se zajisté výsledku, jaký každému z jednotlivců těch o sobě byl by nedosažitelným. —

Wiertz nedošel tedy cíle svého, zreformovati techniky umělecké, přece však přináleží mu první místo mezi myslícími umělci všech věků. A jest nyní žel poskrovnu těch, již vážně přemýšlejí o práci své. Tato zvláštní nechuť umělců k přemítání a zvláště též k práci spisovatelské je politování hodna nejen v zájmu vědy než i v zájmu umělců samých. Tak technické zkušenosti, každým pracně nabyté, upadávají s ním v hrob, a v jistých ohledech je každý nucen znova počínati. Skládajíce pak idey svoje v slova psaná, byli by nuceni určitěji, jasněji a přesněji mysliti o umění svém, jsouce pak si vědomi příčin všeho, co jich talent a instinkt tvořiti je učí, podporovali by reflexí tahy štětce svého. Že takýto *reflektující umělec* nemusí nikterak tvořiti díla, jež by činila dojem vyreflektovanosti, toho důkazem nejjasnějším jsou opět výtvory Wiertzovy. Jeť právě od představy sebe jasnější ještě velký krok k malířskému zobrazení jejímu, a krok ten učiniti zbývá právě talentu uměleckému.

Než nejsou to pouze myšlenky z okruhu umění se týkajícího, s nimiž Wiertz se zabýval, interesovalyť jej veškery idey hýbající moderním světem. Jak záležitosti politicko-sociální, tak nejnovější úspěchy věd přírodních, tak na konec i záhady filosofické. Utvořilť si v každém z ohledů těchto zvláštní pevné stanovisko, na přemítání vlastním se zakládající. Bylť demokratem nejupřímnějším duchem i srdcem svým, horlitelem pro pokrok všcobecný.

I to chceme na konec připomenouti, že Wiertz byl dalek každého materialismu, jak u duše tak hluboce a jemně ostruněné samo se rozumí. Vždyť proniknul svou cestou téměř až k myšlence o ideálnosti prostoru, jež každý náhled o absolutnosti hmoty nejradikálněji vylučuje. Praví zvláštním obrazným spůsobem svým: „Když dech života v nás pohasne, když duch sprostěn hmoty vnikne v prostor, když přítažlivost, teplo a veškery zákony přírody nebudou více míti moci nad námi, jaké

Ctihodný pastýř duší Zálužských si z hluboka pod jeřábem vzdychl, poškrábal se na levém nadloktí a zatočil zrakem jednou v levo k Záluží, po druhé v pravo k Suchdolské faře. Byl patrně na vahách, přemítaje, máli se domů vrátiti či zajíti do Suchdola? Posléze přetřev si modrým plátěným šátkem čelo vráskami popjaté a potem zbrocené, rozhodl se: pravou nohou napřed dal se na pochod do Suchdola.

V levo před vraty farského dvora stojí socha sv. Jana Nepomuckého mezi dvěma maďaly. Staré a statné stromy byly, jako by je květem posypal a hejna vrabcův v nich dováděla do zvůle. Kněz se zastavil, sundal klobouk a pohlížel chvíli na stromy. Bylo na něm viděti, že podíváním zrak i mysl jeho se rozjasňují, ano tenké jeho rty rozesmály se jaksi až k dovádivému úsměšku.

„Mé zlaté stromy," promlouval k sobě, „kdo by se z vás nezaradoval? A ty, svatý Jene, stojíš mezi květem a vrabčími libánkami jako já se svou prázdnou kapsou v májové veselce přírody. Ó svatý příteli, oroduj za mne, abych vraceje se od Ledeckého vděčným pohledem ti poděkoval."

Po té vstoupil do dvora a sklopiv hlavu ubíral se jako oukropek mimo okna farského stavení. Azor povaluje se na prahu, vstal, protáhl údy a zaštěkav na uvítanou běžel mu naproti.

Ve dveřích, vedoucích z kuchyně do pokoje faráře Suchdolského, pátera Ledeckého, objevil se rázný profil panny Reginy, ctihodné kuchařky a hospodyně. Nos měla jako papoušek; jen jím klovnouti.

„*Nebesa* už jsou zase tady," poučovala úsečně svého pána. „To vám povídám, nepůjčujte mu!"

„Toto," odvětil Ledecký vážně jako kniha.

„Ó, vy máte vždycky: toto, ale na konec dáte se přece ohnouti jako španihelka."

„Inu, nejsem jako buk z lesa, jsem křesťan."

V tom klepáno na dvéře. Regina stáhla výrazný profil svůj z pootevřených dveří kuchyně a ustoupila v zákulisí přivrouc jen napolo dvéře, aby jí ani slabyky neušlo z toho, co Ledecký a Cvok spolu budou projednávati.

II.

„Pochválen buď Kristus," pozdravil Cvok Ledeckého a poceloval jej po kněžsku.

„Sedněte, pane bratře, sedněte," vítal jej Suchdolský a nabízel mu stolici při dubové tabuli, stojící uprostřed pokoje.

Usedli si. Ledecký tak, aby měl dvéře z kuchyně na oku. Cvok byl k nim zády obrácen.

„Jste bez toho ušlý," prohodil Ledecký.

„Díky bohu," odvětil Cvok; „nohy mé jsou posud jako strunky; já běhám jako mník, a kněžská nemoc o ně bohdá nezavadí. Co se zdraví nůh týče, jest fara ze Záluží pro ně zlato."

„Proč říkáte kněžská nemoc?" káral jej Ledecký, „jako by nikde jinde nebylo podagry leda na farách. Totě jako byste z vlast-

ního stavu sobě tropil šašky. A přece vím, že jste řádný dělník na vinici páně.

„Jen že zpropadeně málo vydělávám,“ povzdychl si ubohý Cvok a zahleděl se do stolu.

V kuchyňských dveřích, za zády Cvokovými, objevil se profil panny Reginy. V jejím pohledu stálo: „Vidíte, jak přidělává ke svému kladívku příhodné topůrko. Nepůjčujte!“ Ledecký se vážně k ní podíval, jako by řekl: „Nebojte se. Z toho ječmene nebudou kroupy.“ — Ke Cvokovi však pravil: „Pravda, fara vaše není žádný zlatý důl, Záluží není žádná majetná obec; chudiny jsou tam plné kouty. Ale proto přece byste nemusil míti pavučiny v kapse, kdy byste byl jen trochu jiným člověkem a dbal dobré rady, když se vám podává.“

Cvok neodpovídal.

Ledecký pokračoval: „Já vím, že nerad takových žalmů posloucháte. Připouštím, že jest krásnou věcí, býti takovým duchovním, jakého vy si v mysli zobrazujete a jak jej ve skutečnosti na sobě provesti se snažíte; ale krásná ta věc jest nepraktická, jak i sama vaše figura ukazuje. Což na plat, našinec jest z krve, kostí a masa jako každý jiný člověk a jest mu vpraviti se v poměry, za kterých při svém duchovním úřadě žije. Lid náš venkovský není, jak jej v románech vypisují, nejdeli o věc musitelnou, grošc z něho nevyklepáte. Když nad to vidí, že farář hrubě o peníze nestojí a že nemá dostatek síly, podle práva svého a řádně za svou práci se jich domáhati: škrtí lidé měšec, div jej neudusí. Víte, milý Cvoku, já vás nechci upomínati, ale povídám to jen tak pro příklad a doklad. Od začátku adventu mám u vás desítku; slíbil jste, že se úsilovně o to starati budete, byste mi ji zplatil, aneb aspoň uplácel, i mohl jste se dobře již z dloužku toho vymaniti.“

„A prosím vás, jak?“ otazoval se nesměle Cvok.

„Hned vám to povím,“ odvětil klidně Ledecký. „O ostatcích ženil u vás Rousa syna Matěje a zaopatřil mu teplou nevěstu. Vy jste je oddával. Co vám dali za oddavky?“

„Můj bože, co by mně dali?“ odpovídal Cvok. „Pozvali mne a Naninku na svatbu, dali nám pořádnou výslužku, že jsme asi čtyři dni z ní jedli, a pak několik housat.“

„To nic, můj zlatý Cvoku! Vy jste měl za oddavky žádati čtyřicet zlatých. Deset zlatých měl jste mně zaplatiti a ze třiceti zbylých rýnských měl jste si koupiti pořádný nový kabát.“

Cvok se rozehříval, kolem rtů vyskočil mu trpký úsměšek, a tělo jeho vrtělo sebou nepokojně na sedadle.

„Však já s pomocí boží tu desítku vám také zaplatím.“

„Já vás neupomínám,“ hájil se Ledecký. „Mně běželo jenom o to, bych k vašemu prospěchu ukázal vám na vaše chyby, proto že snad nikdo druhý vám tak zjevně a upřímně jako já vlastní vaše zrcádko nepodrží. Jinak všecka čest, já vás přes vaše chyby ctím a opravdově miluji. Pro jednu desítku! Vem ji šlak! Kdy by vám bylo zle, posloužil bych vám třeba druhou.“

Panna Regina v tom jako vítr do pokoje vrazila nesouc džbánek s pivem, slánku a talíř s máslem a nakrájeným chlebem.

„Slyšela jsem tu velebného pána ze Záluží rozprávěti,“ vykládala prostírajíc ubrousek, „a myslila jsem si, že po cestě jest dobrá posilnéná, a třeba to byl jen chlebíček se sklenicí piva.“

„Opravdu, pozoruji, že mám hlad,“ dí Cvok.

„Rádi dáváme,“ dodala Regina a odcházejíc do kuchyně mrštila opět okem po Ledeckém. Tento vyhledal si v koutě dýmku, nacpal si a zapálil. Dýmaje pokračoval: „Když už jsme jednou v litanii, musíme ji doříkati. Když našinec k vám přijde a chce si hůl do kouta postaviti, válejí se tam knihy; chceli položiti klobouk na postel, jsou tam časopisy; chceli si usednouti, jest na stolici halda kněh a na stole jak by smet. Všudy jen kniha a kniha. K čemu ty zbytečnosti: já odbírám, než se rok s rokem mine, kalendář a Blahověsta a mám toho multum dost. K čemu vyhazujete peníze na světské knihy? Poněvadž jest vašich příjmů tak po tenku, musíte býti u knihkupce šlakovitě zakříděn.“

„Já mu platím brambory,“ odvětil ledabylo Cvok.

„Že brambory?! To svět neviděl!“

„Já vám to vysvětlím,“ vykládal Cvok. „Když jsem osmnáct let kaplanovav domohl se farky v Záluží, pomyslil jsem si: Teď jsi pěkně pánem svým, koupíš si potřebných knih a budeš moci ve své samotě vesnické jíti do kroku s duchem časovým. Kdykoliv jsem přišel do města, vybral jsem si v knihkupectví knihy, které se mi líbily.“

„A neplatil jich,“ přejal mu řeč Ledecký.

„Počkejte. Pak mně knihkupec sám od sebe příhodné spisy po pořadníkovi zasílal. Já měl z nich radostí devadesát devět. Po té, v sobotu po novém roce, přišel mi účet na čtyřicet zlatých.“

„Pro pána boha! Kde jste se nabral peněz?“

„Měl jsem patnácte zlatých uspořeno. Kde vzíti ostatek? To mi dělalo v hlavě kolomuty. Tři neděle jsem přemýšlel. Musel jsem do města; s malinkou dušinkou vstupoval jsem do krámu knihkupeckého. Starý knihkupec se usmíval, domníval se chudák, že mu nesu peníze. Konečně jsem ze sebe vypravil, že mám jen patnácte zlatých. On se pozastavil. V tom bůh mi poslal pomoc. Panička knihkupcova přišla do krámu a chtěla na něm peníze na brambory, byl právě trh. Mně projela nebeská myšlenka mozkem. Nebesa! pomyslil jsem si, v bramborech ti kyne spása. I řekl jsem knihkupci, by na trhu bramborů nekupoval, že mám jich dosti doma, že mu je rád dám za knihy, laciněji, nežli jsou na trhu, s dovážkou až do domu. To je trefa, pravil knihkupec; u nás se jich mnoho spotřebuje. I budoucně můžeme se také za knihy brambory pořádati. Slovo s to! Plácli jsme si a teď mi rostou na farním poli kromě bramborův i knihy.“

„Byl byste moudřeji jednal,“ namítal po otcovsku Ledecký, „kdy byste brambory tak na trh vozil. Není nad hotové peníze! A pak, když už jsme tak v řeči, to vaše přílišné ležení ve knihách jest příčinou, že si děláte mezi duchovenstvem nedobré oko. Domnívají se o vás, že jste svobodomyslníkem. Prosím vás, jak jste se mohl o pouti Radešínské tak zapomenouti a vynášeti do očí tolika pánům bratrům Voltaira do oblak? Já hrál vedle v bulku a argumentaci vaši jsem jen na půl uší slyšel, ale vikáře jste na sebe rozhněval a kdo ví, co by se bylo ne-

stalo, kdy bychom ho nebyli přemluvili, že jste trochu přichmelen a že vaše srdce neví, co jazyk mluví.“

„Já byl střízliv jako džbánek vody,“ hájil se farář Cvok. „A věru jsem Voltaira do oblak nevyzdvihoval. Já naopak tvrdil, že byl špinavý sobec, úkladník i podvodník, že v útocích svých byl náruživý, drzý a plný zášti a jizlivosti, že přemocný jeho vtip byl pouhý ledový úsměšek, ale přes všechen ten hnus a rmut lidský, že byl veliký genius a že se od počátku až do konce svého mudrctví držel víry v osobního boha a v osobní nesmrtelnost duše. Když krátce před smrtí jeho Franklin jej v Paříži navštívil, položil pravici na hlavu jeho vnuka a pravil žehnaje: Bůh a svoboda. A baronu Holbachovi psal: nevěřiti v boha jest scestí rovněž tak, jako dívati se na hodiny a nevěřiti v hodináře!“

Vyklepav dýmku ozval se nyní Ledecký: „Načneme z jiného soudku. Prosím vás, co slyšíte o slečně Jenny z Labutína?“

„Jest posud v Praze při vrchnosti.“

„A nepsala vám nic? Vždyť bývala u vás tak často na besedě, až si toho lidé u vás i jinde na panství všímali.“

„Slečna Jenny jest duchaplné děvče, škoda, že chodí v sukních. Ona zná se dobře ve francouzské a jiných literaturách i rozumí na ženu velmi správně úkolu literatury. My se spolu výborně bavívali a ona říkávala, že v celém Labutíně není ani jednoho člověka, že jsou to samé loutky složené z dobrého tónu a bezbarevných frásí.“

„Ani baron Mundy?“

„Pravím, co říkávala.“

„A nepsala vám z Prahy?“

„Psala dvakráte na podzim a nic, co by stálo za řeč. Od nového roku nevím o ní ničeho.“

Ledecký upínal chvilku pronikavě zrak na Cvoka, pak pro sebe zabručel: „Poctiv jako dítě.“

V tom přiběhla do pokoje panna Regina všecka udýchána.

„Pospěšte, velebníčku,“ zvolala; „už sedí zase na slívě při včelníku.“

Ledecký vyskočil, sňal brokovnici za almarou visící, prohledl její kohoutek a běžel po zadu do zahrady. Regina a Cvok v patách za ním. V zahradě, za rohem farského stavení stanuli. Na vysoké slívě, při zdi před včelníkem, seděl krásný, modrozelený pták zvící havrana, probíraje se zobanem v náprsním peří. Farář Ledecký přiložil brokovnici k líci, vzal jej na mušku, rána houkla a pták svalil se do trávy. Šťastný myslivec běžel přese všechno pro svou kořist a přinášeje ji nazpět ukazoval ji vítězoslavně Cvokovi a Regině.

„Neníli to ptáček, že mu není k pohledání?“ otazoval se Cvoka.

„Nebesa! Totě pták, jakého jsem jaktěživ neviděl!“

„A jak vzácný! K nám do Čech přilétá jednou za uherský měsíc a plachý jest jako všichni šlaci. A já jej přece dostal!“

„Jak mu říkají?“

„Je to vlha, merops apiaster,“ chlubil se učeně Ledecký.

„A k čemu jste jej zabíjel,“ vyčítal mu Cvok.

„Vy jste dětina, příteli. Za jedno jest pochutnáníčkem střeliti si po tak vzácném ptáčkovi, potom žere vlha ráda včely a dělala mi škodu: na konec, dámli ji vycpati, stojí bratrovi za pětku.“

Slovíčko „pětka“ trhlo Cvokem. Odcházeje za pannou Reginou a Ledeckým do fary přemítal: „Vida, jemu sedají pětky samy na slívy a já se nemohu dobrati kuráže, bych mu řekl, aby mně pětku půjčil. Den se nachyluje, musím pomýšleti na navrátila a s prázdnou nemohu do Záluží. Jak přijdeme do světnice, hned mu řeknu.“

Panna Regina se nechtěla z pokoje hýbati, i ona si prvé slova „pětky“ všimla. Na štěstí měl dnes Ledecký dobrou hodinu. Všecek rozradostněn, že zastřelil vlhu, po níž už delší čas pásl, pravil k hospodyni: „Reginko, pro čerstvý džbánek! Na počest zdařeného lovu!“

Když Regina odcházela do kuchyně, přihrnul se dveřmi ze síně do pokoje odrostlý chlapec všecek upachtěn a vyjeven.

Cvok se ulekl, jako by do něho střelil. Hoch byl ze Záluží.

„Jdeš za mnou, Kozmánku?“ otázal se poslíka.

Hoch popadal chvíli ducha a vyřizoval: „Jdu. Panna Naninka vzkazuje, by velebný pán honem běžel domů, že se stalo něco hrozně zvláštního.“

„Na faře?“

„Na faře.“

„Nebesa! Snad je v ohni?“

„Není, ale stalo prý se něco hrozně zvláštního.“

Cvok vzal hůl a klobouk a loučil se s Ledeckým. Teprvé, když dvéře za sebou zavřel, vzpomněl si, že jde bez pětky. Vrátil se k Ledeckému a pravil zkroušeně: „Snažně vás prosím, pane bratře, půjčte mně pětku . . . Nemám ani groše v celém stavení, a teď se ke všemu doma nějaké neštěstí strhlo.“

Suchdolský mlčky mu půjčil, oč žádal; Cvok mu vroucně potiskl ruku a uháněl z fary.

„Pomalu,“ volal za ním Ledecký; „mějte rozum a pomyslete, že o pul hodiny později přijíti lépe jest, než půl léta bráti za kliku u lékárny.“

Ale Cvok více ho neslyšel. Zvědavost, strach, úzkost, co jej doma očekává, namydlily mu paty, a přes to, že měl pětku v kapse, minul sv. Jana bez jedinkého vděčného pohledu.

III.

Jako někdy krasavice, majíc se ubírati na lůžko, přiodívá se před zrcadlem v nejpěknější skvosty své: tak strojila se dnes venku příroda k večernímu poklidu. Slunce, sjíždějíc slavně s blankytu k obzoru, rozzářilo se nádherným zlatojasem. Okna kostela znímala se plamenem a zeleň stromoví se nahoře do zlatova přibarvovala. Rákosí na panském rybníce, asi čtvrt hodiny na západ od Suchdola vzdáleném, zdálo se, jako by v samém tekutém zlatě se koupalo a šero, nevýslovně jemné rozlévalo se po polích a lukách.

Ač bázeň a zlá předtucha jej poháněly ku předu, přece se přítel Cvok ob chvíli na vteřinu zastavil, aby občerstvil duši pohledem na

večerní vnady přírody. Ušlý Kozmánek, ač přidával do kroku, byl hodný kus za ním. Přešed potok a vyšed na stráň, zastavil se Cvok delší chvíli. Měl bystrý zrak a stranou k Záluží neviděl ani památky po nějaké záři z ohně. Tíseň se mu napolo se srdce svalila, ale za to, čím více se blížil k Záluží, tím více týrala jej trapná nejistota, co hrozně zvláštního se doma za jeho vzdálenosti přihodilo. A kdy by si byl tu dobrou hlavu umyslil, na něco podstatného a pravdě podobného nemohl uhoditi. Již leželo před ním Záluží, tiché a pokojné jak selský občan za časův Metternichových; již u večerní mlze rozeznával nepříliš ladné obrysy chudého kostelíka, hřbitovního kříže a farky své. Nikde nepozoroval ruchu jen poněkud zvláštního, ani nějakého podezřelého zvuku, mimo všední blekot krav, tu i tam se ozývající.

Co se stalo na faře?

Cvok došel až k laťovým dvířkám a vzav za kliku chvilku stanul. Pak kráčel odhodlaně po několika stupních k stavení, vešel do síně a v levo do čeledníka. Tam bylo již napolo tma a po prostorné světnici chodila starým svým hlasem temně prozpěvujíc panna Naninka, chovajíc v náručí nějaký obdélný, patrně bílý předmět. V tom se jí ozval v náručí dětský pláč.

Opravdivý dětský pláč. Cvokovi se dělala kola před očima.

„Dobře, že jdete, velebný pane," oslovila jej polonahlas panna Naninka. „Já toho červíčka už nikterak nemohu spokojiti. Křičí chudinka hladem. Musím mu trochu mlíčka ohřáti. Tu máte, pochovejte jej zatím. Dělejte mu vš vš, a třeba mu trochu zpívejte. Jsem tu co nevidět. Tuze s ním neházejte, to není dobře."

Za řeči strčila mu do náručí nemluvně a odskočila do síně.

Přítel Cvok, všecek zmámen, přistoupil s dítětem k oknu a dělal všecko, jak jej panna Naninka poučila, ale dítě se dalo do křiku, jako by je na vidličku bral. Pan farář je konejšil, až se všecek spotil, ale pro samý křik nemohl si hejno myšlenek, na různo se křižujících, nikterak v hlavě srovnati. Konečně dítě se poutišilo, a myšlenky Cvokovy vracely se domů. První z nich byly krátky a obsahovaly se ve zvolání: „Nebesa, totě nadělení pro mne! Kdy by mne tak někdo vymaloval, jak konejším dítě, byla by to za groš podívaná!"

Další osnovu přetrhla mu Naninka vstupující právě do čeledníka. V pravici držela kahanec, v levici rendlíček s mlékem a mezi bezzubými rty kávovou lžičku. Jak si dvéře otevřela, bůh milý ví. Přinešené předměty postavila na stůl, shodila několik kněh s nejbližší stolice, vyhledala někde v koutě podnožku a upravivši si takto pohodlné sedadlo vzala mlčky farářovi dítě a usedla s ním ke stolu, by je nakrmila. Cvok se postavil k ní s kloboukem na hlavě, na nejž posud nezpomněl, a založiv ruce díval se zvědavě na ten její znamenitý výkon.

Dítě mělo hlad a bralo mléko dobře ze lžičky, nic se nekuckajíc.

„Jaký je to hladový kluk!" rozhovořovala se Naninka.

„Ale vy umíte také nějak krmiti," prohodil Cvok usmívaje se.

„To by bylo! Však to není ponejprv . . ."

Panna Naninka se zamlčela a lehce zapálila. Dobromyslný Cvok si toho nepovšimnul a díval se radostně, jak nemluvněti chutná.

„Už má dost," začínala znova Naninka. „Teď bude spinkat."

Po té jala se potichu nějakou ukolébavku prozpěvovati. Farář stál pořád na svém místě, jako by byl k němu přiklížen. Oka s děcka nespustil. Po chvíli zašeptal: „Spí?"

„Spí."

„Ale tak mně přece řekněte, jak jste k tomu dítěti přišla?"

„Jak jsem k němu přišla?"

„Ano, jak se nám sem do fary dostalo?"

„Inu jak jinak — řízením božím."

„Ale co tu s ním? My dva jsme tu dost bledě živi, neřkuli ještě —"

„Když nám pán bůh svěřil nesmrtelnou dušičku k opatrování, nebudeme snad nejdříve mudrovati, co s ní počneme."

Cvokovi se zvedaly slzy k očím. Poklepal Nanince na kostnaté rameno a pravil srdečně: „Na mou duchu, vaše slovo jest jako růžička. Starostď foukneme do větru jako kotouče z dýmky! Já bych rád každý den o něco méně jedl, jen aby to dítě se dobře najedlo a takhle krásně spalo. Vidíte, jak s ním krásník pohrává, ono se jako usmívá a někdy očko pootevře."

„To s ním rozmlouvá anděl strážný, a očkem vidí poklad, jen že to nikomu nemůže pověděti," vykládala Naninka.

„Jaká to poesie!" zvolal Cvok mna si radostí ruce.

„Ale teď je čas, abych vám pověděla, jak jsme k tomu opuštěňátku přišli."

Farář odložil klobouk a kabát, oblekl se v domácí starý župan a posadiv se ke stolu poslouchal očima, ušima.

„Když jsem po obědě všecko uklidila," vypravovala panna Naninka nehrubě plynně, „vyšla jsem si na hřbitov a usedla jsem na kámen při kostele, víte tam pod bezovým keřem, kde bych ráda jednou pod drnem odpočívala věčný sen. Sluníčko jarní tak krásně zatápělo do mých starých kostí, že jsem na růženec zapomněla. Dlouholi jsem tam seděla, nevím sama. Však v jarním sluníčku ucházi chvíle! Pak jsem se podívala domů po slepicích. Ach! teď se pamatuji: zde na hodinách bily právě čtyři. Jdu do kuchyně, otvírám okno a dávám podušky na ně, by se mi provětraly, tu jako bych ze zahrady děcké mrnění zaslechla. Zprva jsem nic na to nedala, ale když se opakovalo rychleji po sobě, myslela jsem si: Podíváš se do zahrádky, kdo tam přišel s dítětem. Ale tam jsem si div oči nevyhleděla a kde nic tu nic. Tu v koutě, kus pod mým oknem, pod lískou, zaplakalo dítě. Pro hořké utrpení, pomyšlím, odkud se tu vzalo dítě! Kde pak by mně bylo napadlo, aby nám někdo do zahrádky podložil cizí nemluvně! Co Záluží Zálužím stojí, něco podobného se nezběhlo. Povídaček jsem se sice o tom dosti naslýchala, ale z těch nejde člověku víra! A pak fara na polovic svaté místo! Šla jsem po pláči a tu máš: pod lískou leželo děcko, pěkně v bílé peřince zaobalené. Může mu tak býti osm neděl. Pod hlavičkou mělo za podušku paklík v černém plátně, pěkně zašitý a zapečetěný červeným voskem. Co si počíti? Nejdříve mně připadlo, dítě nechati dítětem a běžeti k starostovi, jakožto k úřední osobě a přivesti jej do zahrádky. Ale svět je zlý a sedláci nepřijdou hned po andělích: proto jsem se rozhodla dítě vzíti do fary a poslati

pro vás, abyste honem přišel domů, a s vámi se dříve o všem moudře poraditi. Dítě se v mém náručí utišilo a usnulo v mé posteli, kde jsem mu pěkně měkce ustlala. Černý paklík jsem uzavřela do svého kufru. Takové věci jest nejlépe pod klíčem.“

„Dobře jste učinila,“ pochválil ji farář. „A neohlídla jste se okolo fary, nebyloli by někde cizího člověka viděti?“

„Neohlídla, bála jsem se dítě nechati o samotě. Což kdy by bylo chudinka umíralo?“

„Pravda.“

„Za hodnou chvíli vyšla jsem před faru. Kozmánkův Frantík šel mimo. Poslala jsem ho za vámi do Suchdola. Zatím jsem jen něco mlíčka dítěti dala, když se zbudilo. To je všecko, co vím.“

Farář klepal prsty na knihu před ním ležící a slabě pohvizdoval. Tak činíval, kdykoliv něco vážného na mysli přemítal. Panna Naninka po chvíli prohodila: „Dítě se nepokojí, musím je převinouti; ale do čeho? Dejte ty knihy se stolu a rozsvěťte lampu, abychom si dobře na to boží nadělení posvítili. Snad nalezneme něco, co bude dobře pro budoucnost věděti. Vy máte dobrý zrak; každé nitě musím si všimnouti.“

Přítel Cvok tak učinil a z opatrnosti ještě zastřel okna záslonkami, ač nebylo toho potřebí, neboť fara stála kousek ode vsi, o samotě, na vyvýšenějším místě a pod oběma okny byla zahrádka, plotem ohrazená.

Naninka položila nalezence na stůl a zkušenou rukou jej rozvíjejíc s přetržkami promlouvala: „Jest to panské dítě. Myslila jsem si to hned! Z bídy je matka neodložila. To jest prádlo jako kment. Ah! podívejte, jak jsem to uhodla: kluk jako Rus! Nu, nu, teď si házej rukama nohama. Protáhni se, tak pěkně; rovný jest jako svíčka. V prádle není pranic, ani ceduličky. Počkejte, tuto na prsíčkách má něco na šňůrce. Je to zlatý tantýsek. Na líci jest panna Maria. Co na rubu stojí, nevidím dobře.“

„Monogram: Maria.“

„Teď víme zase, co jsme věděli! Snad je něco zašito v peřince.“ Naninka omakávala mozolovitou rukou svou peřinku na všech místech. „Nic v ní není! Samé peří,“ podotkla.

„Vždyť máme ještě paklík!“ připomenul Cvok.

„Skočím pro něj. Postůjte, velebný pane, u chlapce, by nám nespadl se stolu. Ale musíme jej něčím přikryti.“

Farář svlekl župan a přikryl jím hošíka, jenž k němu bystře prohledl. Měl černé oči a hrabal se pod županem rukama nohama.

Naninka přinesla zatím paklík. Nebyl objemný, ale dosti těžký. Farář šel s ním pod lampu a prohlížel jej co nejbystřeji, zvláště pečeť. Zima a horko jej střídavě rozrážely. Pečeť byla otiskem dámského prstenu s latinskými písmeny: J. K.

Ruce se farářovi třásly, čelo mu vlhlo, dech se úžil. Naninka nespouštěla se Cvoka očí a planula zvědavostí. Když jí farář paklík dlouho neotvíral, prohodila: „Chcete nůžky?“

Cvok vyňal z vesty perořízek a páral šev, pevně sešitý. Když jej rozpáral, rozložil obal z nového černého voskovaného plátna. Obsah paklíku byl zavinut v kus prádla z bílého jemného plátna. Cvok jej vybalil. Hned na vrchu leželo veliké touž pečetí zapečetěné psaní.

Cvok přečetl jeho nápis, sklesl malomocně na nejbližší stolici a svěsil hlavu i ruce. Panna Naninka ani nedutala.

IV.

Záluží náleželo patronátem do Labutína, dvě hodiny vzdáleného a bylo nejhorší farou rozsáhlého toho panství. Na Labutíně seděli od dob povstání českého šlechtici Počerničtí z Počernic zažívajíce tam dnův dobrých i zlých, jak právě časy šly. Rod ten nevynikal ničím, leda že dobře hospodařil, že potomkův míval obyčejně poskrovnu a že, jak poddaní je pomlouvali, milostpánové chodívali v sukních a milostmanželky že vykračovaly si v nohavicích. To platilo výtečnou měrou o posledním majetníku Labutína, o nebožtíku baronovi Edmundovi Kristianovi. Ostavil sice po sobě schopného nástupce, v synu Edmundovi, jemuž za časův faráře Cvoka bylo již přes dvacet šest let, ale vladařkou a paní neobmezenou na Labutíně byla jeho paní máti: Saloména Milada, baronka Počernická z Počernic na Labutíně. Stará baronka Saloména byla povahou. V péře byla zběhlá jako muž a u věcech obecného života byla protřelejší, zkušenější a ráznější než deset mužův. O srdce své a jiných lidí se takto nestarala: neměla k tomu kdy a nebyla zkrátka z měkkého těsta. V záležitostech peněžních a hospodářských byla ostrá jako břitva: ten správec se nenarodil, který by ji byl o měřici žita ošidil a povedloli se mu to jednou, po druhé jistě k tomu již neměl příhodné chvíle, poněvadž nebyl již v úřadě. Od bílého rána do tmavého večera byla baronka Saloména na nohách; nebylo hřebíku v panském plotě, jehož by si byla nevšimla. Proto také panství sedělo v plnu a hojnu, o dluzích nevědělo a baronesa Sály, druhé dítě barončino, měla již dávno krásné tisíce v jistých papírech uloženy, než pomýšleti se mohlo na její vdavky.

Vedle toho držela baronka Saloména na přísný mrav, byla na pohled velmi nábožna a konala někdy dobré skutky, ale vždy okázale a veřejně, a ráda se dala za ně velebiti. Všecky ty rysy její povahy ovládala posléze zcela bezohledná šlechtická pýcha. S měšťanským člověkem, jakékoliv cti neb důstojnosti, mluvívala tak blahosklonně, že neodcházel od ní bez úsměšku a odporu.

Leč proti temnějším stránkám stály v povaze barončině i světlé: po žensku ješitna nikdy nebyla a slovo její stálo nevývratně jako Sněžka. Raději palec by si byla dala utíti, než aby o píď od slova byla ustoupila.

Všecka domácnost na zámku Labutínském byla jen otiskem povahy barončiny. Nikde a v ničem zlatá prostota, upřímnost a bezstarostnost, všudy a u všem strojenost, pokrytost, konvenience. Baron Edmund, či jak mu po velitelce vůbec říkáno, baron Mundy, první osoba po matce v domě, ač nebyl prázden sebevědomí, bál se matky jako ohně, rovněž tak jako baronesa Saloména, čili Sály, právě v pannu

dospívající a jako vyšší i nižší služebnictvo, jež ostatně již ze stránky hospodářské co do hlav nebylo četno. Baron Mundy byl takto veselý člověk a nedíval se do života sklíčkem puntičkářským, ale před matkou neb v jejím okruhu stahoval se sloupec jeho vroucné, mladické svobodomyslnosti pod nulu. Ale za to rozvazoval, když se dostal z dostřelu matčina oka. A nebylo to zřídka. Správa rozsáhlého statku dala matce tolik práce, že pozapomínala spravovati děti. Ostatně soudila na určito, že jim dala takové vychování, z něhož k nějaké nevázanosti se ani vymknouti nelze. Baronesa Sály byla více dcerou matky své. Ale poněvadž matku svou po dětinsku nemilovala a vůbec přirozeně vyvíjeti se nemohla, nedospívala taktéž v pěkný samostatný charakter. Při tom tužby a žádosti panenského jejího srdce unášely ji přirozeným zákonem ze zámku Labutínského v nivy růžových snův a nadějí.

Když francouzská vychovatelka vychování její pod dozorem a řízením matky ukončila, šlo paní baronce o to, by jí opatřila společnici, jež by jí zároveň i panskou byla. Pátrala a dotazovala se tu i tam, ale dvojí ten úřad v jedné osobnosti náležitě sloučený nalezti, bylo věcí choulostivou. Ta měšťanská služebná chudina, jež hledala v panském domě chleba, vzdělávala se sice na obstojné společnice, neb hodila se na obstojné panské; měla hlavu třeba napěchovánu vědomostmi literními a společenskými, neb uměla dostatečně pěkně šíti, žehlovati, jemné dámské prádlo práti i vkusné účesy dělati; ale oboje najednou za slušnou jen mzdu konati, se jí nechtělo. Konečně se vyskytla ženština, již snad bude lze na zkoušku přijati. Ovšem, nehodíli se, bude škoda náhrady za cestu sem i tam, ale tomu není lze se vyhnouti.

Paní baronka dala si všecky papíry žadatelky předložiti a zkoumala je policejně důkladně jeden celý večer. Žadatelka jmenovala se Jenny Kučerová a byla dcerou státního berního, jenž byl vdovcem a kromě ní měl ještě pět nezaopatřených dětí a žádného skoro vlastního jmění. —

„Jest z nuzné existence a mohla by dobrotu dělati,“ podotkla sama k sobě baronka.

Jenny Kučerové bylo před týdnem dvacet a jeden rok. Školské vychování její dle vysvědčení bylo pravidelné a dokonalé, ze ženských ručních prací měla známku výbornou a osvědčila se praxí v nich. Hraje na piano a zpívá, umí plynně francouzsky a byla vyšedší z ústavu po tři léta vychovatelkou a učitelkou u tří menších dětí u Pražského kupce J. S. B. Nováka v nepřetržité službě a konala svou povinnost ke spokojenosti svého chlebodárce za 20 zl. měsíčně a všecko zaopatření. Novoroční dárek byl roven měsíčnímu platu a k svátku svému dostávala na vlněné šaty. Jiných mimořádných příjmů neměla. Jest mravův bezúhonných, příjemného zevnějšku, přívětivá v obcování a konversaci, povah živých ale nikoli vzdorných; není prostořeká, strojivá a zamilovaná, ale umí si někdy hlavu postaviti. K nižšímu služebnictvu chovala se povždy důstojně, k panstvu nikdy familiárně. Zvláštní příznak: jest horlivá milovnice vážnější lektury.

Z celé konduity nebyly dvě věci baronce Saloméně při Jenny Kučerové po mysli a chuti: jednak že umí si někdy hlavu svou postaviti, jednak, že jest asi filosofkou. První považovala při měšťanském

služebném člověku za nesmírně nemístnou, nevčasnou, ano hloupou, a proti ženským mudrlantům měla od jakživa nechuť. Také se jí zdála Jenny Kučerová poněkud mladou na společnici, a „příjemný zevnějšek“ její také jí poněkud překážel. Baronka, jakož i baronesa Sály nebyly sličny a proto stará baronka sličných lidí nerada kolem sebe viděla. A konečně musila i vzhledem k baronovi Mundymu býti opatrnou; neboť taková nešťastná chudina se sličnou larvičkou dovede někdy lstně a ze sobectví mladé šlechtické hlavy poplesti a jsou příklady, že z takových pletek vznikají ve šlechtických domích šeredné mrzutosti, a pozor jest dobré koření: kdo hlídá, uhlídá se.

Leč na konec, když vše kolkolem vzala, nebylo na jiném než o Jenny Kučerovou do Prahy psáti; neboť baronesa Sály již pro dobrý tón nemohla býti déle beze společnice. Třetího dne na to odešlo psaní z Labutína a ve třech dnech opět došla příznivá odpověď. Za týmiž výminkami jako u J. S. B. Nováka přijímala Jenny Kučerová místo společnice a panské u baronesy Saloměny Počernické z Počernic na Labutíně. Večer téhož dne ohlásila tu událost stará baronka oficielně při stole, při cemž neopomenula připojiti, že osoba ta přijde zatím na měsíc na zkušenou.

Baronesa Sály nalíčila radostnou tvář a děkovala dvorně milostmatince za ustavičnou péči, kterou o ni má, baron Mundy si však poněkud nedvorně zívl, poněvadž pozoroval, že ostříží zrak matčin na něm tkví, aby vyzvěděl, jak dojímá ho zpráva o nové společnici.

To bylo v pátek. V neděli, k poledni, přivezl tělesný lokaj barončin, starý a potměšilý Ferdinand, Jenny Kučerovou na Labutín.

Po chvíli vstoupil do pracovny barončiny, by o jízdě podal zprávy; Baronka Saloména seděla u psacího stolu, vyslechla jej mlčky a prohodila: „Co jste mluvili spolu na cestě?“

„Ani slovíčka, milosti,“ kanula, sladká jako syrup, z úst Ferdinandových odpověď. „Dovolil bych si pomysliti, že slečna společnice je trochu hrdopyšna.“

„Dobře,“ odvětila baronka. „Asi za dvacet minut, až si slečna poněkud oddechne, může předstoupiti.“

Na to zabrala se baronka do nějakého mlékařského účtu z jednoho dvora. Lopotila se s ním již hodnou chvíli, přemítajíc, jak by o několik zlatých měsíčně více dalo se na odběrateli vynutiti.

„Slečna společnice,“ zazněl u portiery Ferdinandův hlas.

Baronka pokynula rukou. Do salonu vstoupila drobným, ale zcela jistým krokem Jenny Kučerová.

V.

Lhostejně dívaly se oči barončiny na Jenny; ale hladinou mysli její zahýbalo překvapení. To nebyl „příjemný zevnějšek!“ Vždyť příjemný zevnějšek v konduitě služebného jest, jako by řekl: „není právě ošklivá,“ nebo: „není na ní nic“ a slečna společnice byla zjev velmi slušný, ano půvabný, do jisté míry třeba spanilý. Postavy byla drobné, ale oku lahodné, oči jako trnky, ústa, jak by je Manes nakreslil, při-

střižené vlasy havranní a kadeřavé, ručky a nožky aristokraticky malé. Oděna byla v tmavozelené šaty, jednoduché ale vkusné.

Představila se zcela slušně a prosila zcela přiměřeně, by milostivá baronka ji ráčila do vzácné přízně své sevříti, neb to že při povolání, jež právě u tak vznešené rodiny nastupuje, jest první a hlavní její prosbou a žádostí.

Baronka přichýlila divadelně hlavu, poslouchala ji blahosklonně a i když domluvila, hodnou chvilku nepromluvila. Pak s ní vyměnila několik frásí a nechala ji drahnou chvíli státi při dveřích, než ji dovolila si usednouti. A tu ještě ohradila se tím, že asi slečna po namáhavé cestě bude unavena.

Slečna Jenny si sedla zcela podle pravidla jako dvorní dáma před královnou, což baronka libě nesla. Po té rozvíjela vladařka Labutínská klubko hovoru svého zvolna, chladně a určitě, opřádajíc posluchačku nití nekonečně poučlivou. Pověděla jí paragraf za paragrafem, čeho od ní žádá a jak si musí počínati, ač chceli si dobyti její spokojenosti, jakož čeho se musí vystříhati, máli pobyt její v zámku Labutínském býti trvalý a oběma stranám prospěšný a příjemný. Podávajíc jí obraz rodiny a domácnosti své, zastavila se na delší chvíli při baronu Mundym.

„Ač vím z vaší konduity, slečno, že jste ryzích mravův a z dobré měšťanské rodiny — a jinak bych vás zajisté za společnici k dceři své nepovolala, — přece bude dobře, když vás hned této chvíle upozorním, že někdy v šlechtických domích mezi odvislým ženským pohlavím a mužskými členy rodiny z mladické nezkušenosti zaplétají se nedovolené poměry srdce. Že valnou většinou vedou k záhubě, aspoň slabší strany, jest jasno jako bílý den. I stínu něčeho podobného varujte se.“

Ubohá Jenny byla jako na řeřavém uhlí a hlava jí šla z výkladův barončiných kolem. Zdálo se jí, že baronka čeká na nějakou odpověď, ale hrdlo se jí jaksi zadrhlo.

Po hodné pomlčce pokračovala baronka: „Beru mlčení vaše za důstojnou odpověď a sice ve prospěch váš. Nyní vám představím baronesu a barona.“

Zazvonila a dala Ferdinandovi potřebný rozkaz. Za minutu vstoupili druhými dveřmi mladý baron s baronesou. Po představení podala tato slečně Jenny ruku; baron se chladně uklonil. Sály pak prosila matku, by směla si na chvíli slečnu do své komnaty odvesti. Dostala svolení a dívky odešly.

„Mám na mysli některé pozměny v hospodářství,“ pravila baronka k synovi. „Buď tak laskav a sedni si, Mundy, abychom je společně probrali a se uradili.“

Baron si přitáhl křeslo k psacímu stolku, usedl a lhostejně poslouchal, co mu matka podávala v úvahu. —

První zkušebný měsíc a celý první rok minul slečně Jenny na zámku Labutínském dosti hladce. Ač za ten čas mnohých drobných mrzutostí zakusila, ač leckterou nezáživnou a hořkou pilulku spolknouti musila, byla přece zhruba se stavem svým spokojena. Živobytí v Praze u Novákův bylo sice příjemnější, poněvadž srdečnější a rozmanitější, ale práce na Labutíně bylo méně a byla mnohem snadnější a plat stejný. Šlechtická noblesa, ducha i srdce prázdná odměřenost, uhlazená

formálnost v každičkém výkonu byla ovšem poetickým ňadrům slečniným tísnivou šněrovačkou, leč rozumná dívka jsouc si svého odvislého postavení vědoma, vpravovala se do nich dobromyslně a nalézala posléze v nich i jistou zálibu. Za půl léta vycvičila se tak v konversaci a v obcování, že kdy by se byla směla strojiti jako baronesa, i šlechtic dobrého zrna by nebyl poznal, že jest rodu měšťanského. Z té stránky byla s ní i stará baronka spokojena, ač ani k ní ani k někomu jinému se o tom neprojevila. Baronese uměla slečna Jenny celkem dobře vyhověti. Sály nebyla právě z chytrých a dala se dosti laciným způsobem baviti a umělost, vkus a pilnost Jennina v ženských ručních pracích byly strojivé šlechtičně velmi vhod. Zřejmé srdečnosti k své společnici nikdy neukázala, ale byla k ní přívětiva i laskava do jisté, předepsané míry, a přišlyli na ni vrtochy, ač někdy slečny neušetřila, přece ráda se spokojovala, vidouc, že Jenny je povolnou myslí přijímá a jemnou rukou odráží. Takto obdržela bystrá a opatrná společnice vrch nad svou svěřenkou a paní, a neviditelně ji ovládala.

Se starou baronkou hladce vycházeti byla krušnější práce. Vědouc, že strážnými jejími duchy zevšad obstavena jest, řídila slečna Jenny plachty své lodice podle větrů, z pracovny všemocné vladařky vanoucích. Na oko holubicí, byla v nitru svém hadem povždy bdělým i nenarážela na úskalí. Nebyla to situace příjemná, ale byla okolnostem přiměřena, byla mladé dívce dobrou školou pro život. Učíc se každé slovo dvakrát odvažovati nežli jednou je prodala, chodila Jenny se učit do školy životní moudrosti. Nejtrapnější bývaly jí návštěvy u staré baronky prvního dne každého měsíce. Přinášejíc baronce písemnou kvitanci z dvaceti zlatých služného, odnášela od ní v srdci povždy několik trnův podřízené své existence. Leč musíšli, i ostré trny strávíš.

Poměr k baronovi Edmundovi byl první rok zcela pravidelný. Jenny i baron všímali sebe potud, pokud sebe všímati musili, ač bystrozraku Jennině neucházelo, že za chvil nestřežených baron nutí se poněkud do míry, v domě předepsané a obvyklé. Věc ta rozvlňovala mysl Jenninu k přemýšlení o baronovi. Že žije nepřirozeně pod nátlakem matky své, že mladý, statečný a svéprávný muž pod nátlakem tím trpí, bylo slečně Jenny kromě všeliké pochybnosti. Že se z jařma toho vlastní silou nevymaňuje, to měla za dědičnou chybu mužských potomkův rodu Počernického. A protivilo se jí to. Mladého, zdravého, postavením svým nikoliv nepatrného muže, myslil si statný její dívčí duch zcela jinak. A přece nemohla na barona Mundyho hněvy míti; spíše bylo jí ho líto.

Nemohlo ani jinak býti, nežli že za rok o členech rodu Počernického slyšela mnoho klepův i pravdy. Ale o baronovi Mundym nesnášela pověst žádného smetí. Nejen pod přísným okem matčiným, i mimo něj choval se baron ušlechtile a mravně, ano co do mravnosti zdál se Mundy mezi mladými, neodvislými šlechtici býti bílou kavkou. Ovšem nebyl všechen jeho život mapou na stole k nahlednutí rozloženou, ale služebnictvu i podřízenému úřednictvu neprolétl druhdy ani komár, jen když vrhne stín na budoucího jich pána. A ani komařího stínu co do zacházení s krásnou pletí Jenny při baronu Mundym neshledávala.

Jenny barona ctila. Pro matku jeho jej litovala. Že na jevišti jejího myšlení, zvláště za tichých chvil večerního odpočinku mladý baron ani z repertoiru nevyšel, jest tak přirozeno jako v máji květ.

Mimo zámek přišla jen do domů panských úředníkův. Z paniček hned od první návštěvy nejvíce ji zajímala manželka zámeckého lékaře. Byla jen o několik let starší nežli ona, měla slušné vzdělání a povahy byla prostolíbezné. K tomu byla povídavá, nikoliv ale klevetná, čímž právě ostatní paničky slečnu společnici od sebe odrážely. Doktor sám mnoho řečí nenadělal, ale když ho dobrá napadla, nebyl bez řízného vtipů. U doktorů seznámila se slečna Jenny s farářem ze Záluží, či jak mu v žertu přezdíváno, s Nebesy. Podle jmena znala jej již ze zámku, kdež někdy hovor o něj zavadil. Tam považovali jej za zcela všedního vesnického faráře, jenž jenom tím od druhů svých se liší, že miluje i knihy, které nenáleží právě v obor svatého bohosloví, jenž prý i franštinu na obstojno láme a jemuž vůbec říkají Nebesa. I proč mu tak říkají, věděla již slečna Jenny ze zámku.

„Máť zvykem,“ vysvětloval jednou baron Mundy dámám v jídelně, „že kdy koliv mu něco zvláštní radost způsobí nebo jej překvapí, srdečně provolávati: ‚Nebesa!‘ Ale pojmeli jej hněv, neužívá toho pořekadla nikdy.“ A nalíčiv komický posuněk nápodoboval přítele Cvoka: „Nebesa! totě polivčička! Nebesa! totě omáčka! Nebesa! totě kapoun, totě kapr, totě pivko, totě vínko!“

Všichni se rozesmáli, jen stará baronka seděla vážně jako sama Polyhymnia a pronesla velice důstojně: „Tuctoví lidé mívají vždycky nějaké pořekadlo na jazyku, by zakryli jím lenivost a prázdnotu mozku, jako sedláci, jsouce líni, aby sami přemýšleli, příslovími házejí.“

Slečně Jenny připadla při tom frásovitost panstva, ale slušně mlčela.

U doktorů slyšela o Nebesích mnohem více. A věru, přítel Cvok objevil se před ní na zcela jiném podstavci a v zcela jiném osvětlení, tak že se v ní nejen čilá pozornost, nýbrž i upřímná sympathie k jeho osobnosti zbudila.

„Farář Cvok jest hoden úcty,“ pravila jednou za nevlídného podzimního odpoledne paní doktorová k zámecké společnici. „Můj muž sám říkává, že sedí v Záluží jako fiala na rumišti, a muž můj chválí jen za přestupných let a k tomu ještě jen na polovic úst.“

„Prosím vás, vypravujte mi o něm,“ vybízela slečna Jenny. Dámy si usedly na stupni u výklenku okna proti sobě a paní doktorová háčkujíc spustila na celý splav. (Pokračování).

Poslední návštěva.

Sen ke mně smutný zaletěl,
a na ňadra mi vložil ruku,
myšlenky v hlavě zbujely
a srdce zastenalo v tluku.

U lůžka mého otec stál:
Já přišel k tobě, milý synu,
chci naposled tě požehnat,
než hrobník hodí na mne hlínu.

Dlaň zvadlou na mé skráně dal
a líbal na čelo i líce:
Můj hochu, tys mne miloval,
však já — já tebe stokrát více.

Já temnou nocí v myšlenkách
vždy sprovázel tě v světa úhly,
a každý povzdech za tebou
byl hřebem do mé černé truhly.

Buď s bohem, musím k druhým též —
já po vás hořel divnou touhou,
a než vás všecky vyhledám,
to starcovi jest cestou dlouhou.

Nuž milujte se vespolek
v tom věčném světa nepokoji,
vždyť bez té lásky, děti mé,
zač pak ten celý život stojí?

Mne volá čas, já musím jít,
hrob hotový už na mne čeká —
jednou se modli za otce
a dvakrát, synu, za člověka! —

I procitl jsem, žel, ó žel,
proč přežil jsem to trapné snění?
Sen strašný byl, však strašnější
den druhý bylo probuzení!...

Adolf Heyduk.

Návrat.

Zvon zvučí, vánoční jsou svátky,
ó jaký požehnaný vděk! —
muž dítětem se vrací zpátky
v rodného domku přístěnek:
zde ohlíží se hlavu skláně,
zda pozná prostičkou tu síň?
když odcházel, tam pod kříž páně
napsal si trudné: „Jdi a hyň!“

A hynul — však když doba vzplála
a kmentem přizdobil se svět,
zas touze křídla vyrůstala,
jíž v svaté noci letěl zpět;
svou nemoh zapomenout chatku,
vzal na plec žití všakou tíž —
všel v prázdnou síňku zlíbat matku
a na otcově hrobě kříž.

Adolf Heyduk.

Ještěli zpívat?

Vždy ještě zpívat? Tak váš hlas —
však sotva k práci chvilka zbývá:
ach, není písním přízniv čas,
je mdlý a doba žalostivá!

Duch v jarmu jest vší spásy prost,
a v práce ustavičném vzdoře
ni tuhá ruky mozolnost
dost chleba sobě nevyoře.

A vyořeli, běda! již
zas nové zrnko půdou kryje,
zda myšlenka tak zráti můž
a zvučná kvésti melodie?

A nové písně? lichý klam,
vše stokráte již tady bylo,
a k hanbě starým ozvěnám
jen po modě se přiodilo.

Buď toho dost! Kdo duchem chor,
nechť dále z písní těchu béře,
co pěl o snění skutkům v spor,
to prchá lesklou muškou v šeře — —

Ne, ne! Ať vše má píseň svou,
přec tomu ještě píseň zkvitne,
když tušením se ňadra dmou
a nadšením zář oka svitne.

Zda místa nemá pestrá zem
pro nerozkvetlé posud kvítí?
zda nemůž v zpěvu hlaholném
i zvučný výkřik jasně zníti?

Zda nemůž v říši hvězdných vnad
se vznítit jedna hvězda ještě,
a lesklou perlou svitnout snad
strast bídy ve krůpějích deště?

Či nemůž motýl, skvostů pln,
dát přítěží svou obrat váze?
zda krůpěj více v toku vln
už nepomáhá trhat hráze?

Či nemůž zlato skvít se z rýh,
jež blesku čepel v žulu seče?
zda z veršů dobře kovaných
v čas křivdy nezazvoní meče?

Zda nemůž v jarma plamenech
v ráz vzpláti žárná jiskra vzdoru?
a proud, jenž večer líbá mech,
za rána podmílati horu?

Ó pějte, komu dáno pět!
Nechť rodný háj se krásou zjásá —
vždyť zbývá nám jen písní květ,
leč květ si vítěz k meči pásá.

Ó pějte, pějte! Každý kmen,
nechť stejný, vánkem jinak zvučí,
mláz šepce v noc, hvozd šumí v den
a dalný prales u věk hučí.

Adolf Heyduk.

Pohřeb na lagunách.

Poledne dusné zdřimlo na laguně,
v hlubokou spánku siestu,
od Lidů táhla magnolií vůně,
ve žhavých vánků šelestu.

V uliček těsných šumném mravenisku,
ruch divé vřavy shasínal
a lazzarone v chladu vodotrysků
s popěvkem na rtech usínal.

Kráčel jsem znaven v pestré mosaice,
po osamělé piazze,
kde shlížely své staré, svrasklé líce
v lagunách dožů paláce.

Holubů chmura z arkád obemšených,
se před mým krokem zdvíhala,
a kolem dómu bání olověných
se v šumném reji míhala.

Lev Marka obzor slunný, nedohledný
kamenným křídlem protínal,
v pozadí smutný, skaboněný, bědný,
„most vzdechů“ oblouk rozpínal.

Upjal jsem oko v palác zasmušilý
Canale grande na vlnách,
před nímž se barek tlumy hromadily,
oděny v rudý smutku nach.

Gondole svižné tu i tam se mihly
jak mušky vlny zrcadlem,
ku sloupům pestře malovaným tihly,
v průčelí plísní zapadlém.

Do kořán dvéře náhle otevřeny —
v smutečních písní hlaholu,
mužové tmaví ve člun ověnčený
mladistvou kladli mrtvolu.

Odvážel Charon švarnou signorinu;
pod víkem rakve skleněné,
jsem zahled čelo vínkem rozmarinu
a hyacintu zdobené.

Pod zimné líce perleťovým krovem.
plamenný korál dokvítal,
a tmavý vlas na čele mramorovém
se v bujný vrkoč rozplítal.

Dřímala spjata bílých růží věncem —
na ňadrech ruce skříženy; —
na prstu skvěl se ještě pod růžencem
prstének snubní zlacený . . .

Bohatá slza chvěla se mi v oku,
když v dusném dýmu hromnicí,
mizela volně k výspám Malamoccu,
lagunou v slunci zářící.

Když gondole již v dálce pohltily
modravé mlhy obzoru,
hledal jsem ještě dlouhou, dlouhou chvíli
překrásnou mrtvou signoru.

A bylo mi, jak zas bych s bohem dával
čarovné lesklé vidině,
jak duši svou bych celou pochovával
s ní v smutných lagun hlubině.

Otakar Mokrý.

Cestování po Tatrách.

Píše

Josef Wünsch.

O Tatrách víme u nás z pravidla jen tolik, že jsou Tatry — krásné, velmi krásné, že jsou Tatry — „milé Tatry," ano i že jsou — „naše Tatry."

Tím končí se obyčejně všecky naše hluboké vědomosti. Neboť podívati se do těchto „našich Tater," na mysl připadne jen málo komu. Do Tater Čech málo kdy zabloudí. My vůbec zřídka kdy jdeme se někam podívat, a jdeli kdo, hlavu bych vsadil, že běží honem — do Němec.

Ovšem cestování po Tatrách není právě nedělní procházka na Letnou a do Stromovky. Vyžadujeť člověka zdraví pevného a chodce vytrvalého. V Tatrách stojí člověk na svých nohou. Musí na nich státi. Sám musí si pomáhati ve případech sterých, sám o sebe musí se starati. Mnohého pohodlí, jemuž mazánek přivykl, musí se sříci. O pohodlí v Tatrách ještě velmi málo postaráno. Zde není stezek pečlivě upravených. Zde všude cesta, kde jen postoupiti lze: po tomto balvanu jako po onom stejně vzhůru můžeš se vyškrábati. Převodník Tatranský nestará se o svěřence svého tak, jako na příklad starají se vodiči v německých krajinách hornatých. Ne snad, že by nechtěl. On toliko ještě neví, že by někdy mohl ti poraditi, někdy pomoci, někdy ruky podati a p. Statný horal Tatranský ve své prostomyslnosti myslí, že by tě přílišnou pečlivostí snad urazil. Myslí si: co on, ty že také

dovedeš. V pohodlné obuvi své chutě kráčí před tebou. Jenom zřídka kdy se óhledne, aby podíval se, jak daleko za ním pokulháváš.

Tak veškerých sil svých napínaje, vystupuješ znenáhla. V trudu a v radosti mijí minuta za minutou, hodina za hodinou. S čela horkého padá krůpěj za krůpějí a mizí v drti žulové. Konečně kyne koruna, odměna. Dostoupils nebetyčného vrcholu. Rozhlížíš se na míle kolem a u svých nohou vidíš celou tu velikolepou, ohromující budovu Tater. Žasneš a žasneš. Převodník upomíná . . .

Mimo převodníka potřebuješ pro delší vycházky do Tater také ještě nosiče. Tatry nejsou posety hostinci dobře zařízenými. Jen tu a tam někde nějaká bouda, ve které lze sice před nečasem se ukryti neb i na prkně přenocovati, ale potravu a nápoj snad tam mají, nebo snad i nemají. Proto potravu i nápoj a nějakou tu přikryvku s sebou musíš přinesti, a to nejen pro sebe, nýbrž i pro převodníka a nosiče samého. Tito lidé pak těší se vždy chuti výborné.

V osadách opodál Tater ležících ovšem jsou hostince, ve kterých člověk tak tak bývá opatřen. Hostince ty sloužiti však mohou jenom za východiště k delším výletům. V nich dlužno opatřiti se vším potřebným. Ale hostince ty zvláště na severním svahu Tater, v Zakopaném, v létě z pravidla tak bývají přeplněny, že těžko tu bývá útulek slušný nalezti. Odkázán tu bývá člověk pak ku chýžím horalským, ve kterých čistota málo kdy je domovem. V každém případě pak, i v hostinci i v bytu soukromém, vyžadovati budou na tobě cen poměrně velmi vysokých. Tato potíž stíhá cestovatele hlavně jen na straně severní, polské. Na jižním, uherském úpatí o pohodlí s dostatek postaráno při cenách dosti mírných. Tak ve Hrádku, v Belansku, v Lučivně a v Popradu při dráze Košicko-Bohumínské hostince jsou při nejmenším slušné. Lázeňské místo Smolník (Schmeks) vyniká pak nejen výtečnou svou polohou skoro uprostřed velikolepé přírody Tatranské, nýbrž i příjemným svým životem společenským. Zde cestovatel po delších obtížných výpravách horských mile opět může se pobaviti a pokřáti. V tom ohledu je Smolník neocenitelný.

Když kreslívali jsme jižní hranice haličské, tu říkával nám vždy pan učitel: „Zde hned ode Slezska uděláme si takové dva zoubky jako u pilky.“ A dělávali jsme takové dva zoubky jako u pilky. — „A zde na dolením okraji zoubku druhého poznamenáme si veliký uzel horský.“ — A na okraji zoubku druhého znamenávali jsme si veliký uzel horský — Tatry.

Tatry jsou jen malá částka Karpat, které mohutným obloukem nížinu Dunajskou na severu a na východě objímají. Na severu i na jihu s Tatrami rovnoběžně táhnou se jiné ještě hřbety horské. Na západě údolím Bobrockým a Zubereckým dotýkají se Tatry vápencového pohoří Liptovsko-Oravského, na východě pak průsmykem Žďárským odděleny jsou od Spíšské Magury. Dunajec, Poprad, Váh a Orava s nesčíslnými potoky a potůčky svými omývají úpatí horstva toho. Zde dělí se úvodí Černého moře a Baltu. Váh a Orava k Dunaji spějí, Dunajec pak a Poprad do Visly ústí. Všechny tyto tři části tvoří mocné horstvo,

jež v déli 122 km. pne se od ústí Oravy do Váhu u Kralovan až tam, kde Dunajec s Popradem se pojí. Ale z celé délky té na vlastní Tatry připadá jen asi jedna třetina, něco přes 40 km., kdežto největší šířka jejich rozvětvení mezi Malým Krivaněm na Bílém Váhu a mezi Kopami severně od Vaksmundské Polany 17 km. nepřesahuje.

Hlavní hřbet Tater dosti patrně vyniká. Táhne se směrem od západu k východu. Dělí pak se na polovici západní a východní. Dolina Koprova, vrch Miedziane západně od Mořského Oka a dolina Bialčina od sebe je dělí.

Západní část slujc též Tatry Liptovsko-Haličské. Hlavní hřbet jejich tvoří oblouk ku severu vypjatý. Východní část tvoří rovněž oblouk, který však k jihu je prohnutý. Tato část východní jsou tak zvané Tatry Vysoké nebo Tatry katexochén.

Od sebe liší se oba oddíly v ohledu nejednom. V západní části totiž údolí znenáhla vystupují, tak že údoly hluboce vyryté jsou tu skoro jen výjimkou. Hřeben hlavní táhne se z pravidla ve výši 1700 až 1900 m. Nad ním pnou se jednotlivé vrcholky jako kupy vytvořené a travou zarostlé. Vrcholky ty leží vždy ve hřebenu samém a nikdy mimo hřeben. Nezřídka pak z nich na sever i na jih horské větve vycházejí.

Jinak ovšem v části východní, u Tater Vysokých. Ty zvláštním útvarem svým i od Alp samých se liší. Tatry totiž nemají před pohořím hlavním ještě jiných pohoří pobočných jako Alpy. Tatry z vysočiny asi 800 m. vysoké náhle a příkře jako hradby obrovské vystupují do výše. Hlavní hřbet ve výši 2000—2500 m. skoro ve pravidelném polokruhu k severu se uhýbá. Z pohoří hlavního ke středu kruhu i z kruhu samého vystupují větve skalnaté, aniž by však jedna na té straně jinou na oné straně hlavního hřbetu sc prodlužovala. Větve pobočné, které na jih i na východ z kruhu paprskovitě vystupují, jsou jenom kratinké a příkře spadají k údolí Popradskému. Větve severní naproti tomu ku společnému středobodu jako by směřovaly, níží se jen zvolna a se severní vysočinou znenáhla splývají. Nejvyšší vrcholky Tater Vysokých neleží v pohoří hlavním, nýbrž většinou nakupeny jsou ve krátkých těchto ramenech pobočných. Nejen nejvyšší vrcholky, nýbrž i celý hřbet holý jest a skoro beze všeho rostlinstva. Hřbet i vrcholky jako by mocí obrovskou z úmysla rozeštěpeny v tisíce ostrých štítů, rohů, zubů a jehlic. Údolí podelných ve Vysokých Tatrách není naprosto. Příčná údolí jsou krátká jen, ale hluboce vyryta na spůsob roklí. Údolí Tater Vysokých nepovznášejí se nikde k výši hřebenů, nýbrž u hřebenu samého, k němuž směřují, příkrou stěnou skalní náhle bývají zahražena.

Jmeno *Tatry* písemně vyskytá se nejdříve v listině z roku 1255. pocházející. V ní Krakovský kníže Boleslav potvrzuje práva klášteru „Cyrzicz“ a opatu uděluje volného práva honebného v okolních lesích až po hory, jež Tatry se nazývají. Avšak zdá se, že jmeno Tatry jen u národů slovanských tenkráte bývalo v užitku. V současných listinách králů uherských vyskytuje se jmeno *Thorchal*, *Tarczal* i *Tatur*. Jmeno Tatur má prý také již prvý diplom biskupství Pražského z roku 998.

To nasvědčovalo by tomu, že jmeno Tater nikterak netáhne se k Tatarům, jako mnozí se domýšlejí. Jmeno Tarcal pak vykládá se obyčejně holými, lysými štíty, kterými Tatry hlavně z uherské strany vynikají.

Bílý Dunajec bělošedé vody své sbírá z několika bystřin Tatranských. Z těchto nejdůležitější je Cicha, Mlyniska a Bystrá. Tam, kde tyto a jiné potoky v jedno se sbíhají, tedy asi uprostřed severního úpatí skalistých Tater, povstala před časy nedávnými teprvé osada neveliká sice, ale velmi rozložitá. Nyní má asi 2500 obyvatelů, horalů polských, kteří bydlí v barácích naskrze dřevěných. Baráky nestojí však pohromadě, nýbrž tu i tam jich kopeček, zde několik podél silnice, zde tři, čtyry při břehu potoka atd., tak že od prvého k poslednímu na dél je dobrá míle, na šířku pak dobrá hodina. Tak vypadá Tatranská ves Zakopané, a jednotlivé částky její honosí se opět zvláštními jmeny jako Krupovky, Skybovka, Gaberovka, Tatary a Křeptovka. Východní část s lázněmi Jasczurovka nazvanými jmenuje se Bystré. Střední pak Hamry. Zde v panském zámečku nalézá se správa statků Eichbornových, zde valcovna, asi pět hamrů, vysoká pec a byty úřednické. Ale jádro celé vsi jest ona část, kde před 20 roky ze trámů jen a hrubých prken sroben kostel se zvonicí rovněž prkennou. Část ta honosí se hrdým jmenem „miasto.“ Zde po obou stranách silnice, vedoucí z Poronína do údolu Dunajce Černého, zbudováno několik chalup a otevřeno několik hostinců. Zde středisko života Zakopanského, zde hlavní tepna vší činnosti, zde Zakopanské — bulváry. Zde stojí také fara od r. 1847, a rok po tom srubena i škola.

První osadníci přišli sem z nedalekého Nového Trhu. Zde na právech královských se usazovali a lesy káceli. Nejstarší zprávy o nich jsou z časů Batorových. Nyní zabývají se Zakopanští dílem rolnictvím, dílem chovem dobytka. Pastevci v létě stáda honí do hor. Pytláctví nyní již málo vynáší. Za to však někdejší pytláci výtečné vědomosti své místné zužitkovati a zpeněžiti mohou nyní velmi prospěšně jako „převodníci,“ totiž jako vodiči po Tatrách. Tu však často se ukazuje, že převodníci pojmy o tom, co mého jest a co tvého, na škodu jiných posud si pletou. Krádeže i loupeže, jichž dopustili se mnozí na těch, jimž měli býti radni i pomocni, nejsou právě vzácností. Jsou tu ovšem také převodníci výborní a poctivosti osvědčené, jako na př. Wala, Jasia z Bistro-Gonsienica a jiní. My na svých poutích Tatranských se starým Michalem Sostakem a Wojciechem Gonsienicou Glaconem úplně byli spokojeni. Ale jiní převodníci jako Jendrek Penksa a Vojtkové Gievont, Marduta a Rebel pravými lotry býti se ukázali, tak že Tatranský spolek polský před nimi každého cestovatele veřejně varoval.

Píšeli jistá spisovatelka polská, že v Zakopaném jsou ohromné hory a propasti v pravo v levo, lidé že jsou divocí, tak že nikdy neodvážila se vyjíti bez revolveru a dítěti každému že dala po dýce, — jest ovšem psáno s bujnou fantasií a přehnáno. Jisto však jest, že jako všude jinde, tak i při cestování po Tatrách veliké opatrnosti nezbytná je potřeba. Samotnu cestovati není radno, leda jen s převodníkem osvědčeným. Nejlépe, jdeli celá společnost. Velice mýlil by se, kdo by

myslil, že tito převodníci jsou jako vodiči v horách německých poctiví, přívětiví a milí společníci, s nimiž beze vší obavy blouditi můžeš po lesích a skalách dny i noci. — Avšak dobrá jest naděje, že tu časem hlavně přičiněním Tatranského spolku trudné a pro nás Slovany nejvýše nečestné poměry ty zajisté se polepší, že pleva od zrna dobrého mezi převodníky brzy se oddělí.

Tatranský spolek polský před nedlouhým časem teprvé se ustanovil. V Krakově má sídlo své. V Zakopaném trochu níže pod kostelem najal si hostinec, kde má svou besedu. Účelem jeho jest mezi jiným i starati se o vše, co by cestování po Tatrách ulehčovalo. Hlavně tedy zřizuje převodnictvo a pilný k němu má dozor. Mimo to na čelnějších místech v Tatrách buduje chalupy, v nichž by cestovatelé před nepohodou mohli se uchrániti. K výboru spolku toho utíkej se každý, komu snad za příčinou cestování po Tatrách rady bude potřeba.

Obyvatelé Zakopanští pracují též v železárnách. To však je skoro jediná jejich činnost průmyslová, ač jinak hlavně ze dřeva mnohé předměty mohly by se tu hotoviti, čímž by se zámožnost zajisté nemálo zmohla. Ale v netečnosti své žijí Zakopanští život dosti nuzný. Jedinou skoro po celý rok potravou jsou jim zemáky a placky z mouky ovesné. Jen tu i tam nějaká ta „baranina“ že kápne. Pěstí se tu i zelí a len, který si pak hospodyně Tatranské samy upřádají a ve hrubé plátno setkávají. Ovoce nemají žádného, neboť ovocným stromům nevalně se tu daří. Jednak že Zakopané samo leží dosti vysoko, jednak však i proto, že na blízku v údolích a slujích Tatranských sníh skoro po celý rok zůstává, čímž povětří i v létě valně se ochlazuje.

V zimě, kdy široko daleko vše sněhem je naváto, kdy není tu viděti leč zachmuřené nebe a nebetyčné štíty Tater a spousty sněhu, je tu živobytí zajisté dosti jednotvárné a smutné. Za to však z jara a v létě veselo. Když jaro se dosti oteplilo, stěhují se pastýři do vyšších údolů horských. Současně pak do Zakopaného přicházejí obyvatelé noví. Z blízka i z dáli, z Krakova a z Varšavy sjíždějí se milovníci neporušené přírody, mladí a staří, zdraví a chorobní, a žijí tu po celé léto v prostotě a jednoduchosti venkovské, která upomíná na samé časy patriarchů. Rozumí se, že vše, co nám obyvatelům měst slouží ku pohodlí, od peřiny až do lžičky čajové, musejí s sebou přivezti z domova. Nebo Tatry podávají jim tu jen výtečný vzduch, vodu a oheň, mléko a nějaký ten plod lesní. Zakopanský hospodář velmožným hostem svým vyprázdní svou nejlepší světnici, nebo hned všecky své nejlepší světnice. Sám pak přes léto jen s kuchyní nebo s nějakou kůlnou nebo půdkou se spokojí. Přes léto hosté jsou páni v domě a platívá se 12 až 14 zl. nájemného za měsíc. Prostranná kuchyně zůstává ovšem společnou. Zde vaří se s goralkou společně. Tatranské bystřiny poskytují znamenitou lahůdku, totiž výborné pstruhy, jež připravují se tu s vonným kořením. Skopového jest ovšem vždy dostatek; za to však teletiny a hovězího není na výběr. Cukrem, kávou, čajem a p. opatřují se hosté již z města.

Mořské Oko není sice jediné krásné místečko v Tatrách, je však jedno z nejkrásnějších. Básníci velebí čarovné jeho položení. Cestovatelé ze severu a z jihu přicházejí, aby nahledli v tajeplné lůno jeho. Je to drahocenná perla Tatranská. Je to vonná fialinka, která vděků svých na odiv nestaví při veřejné silnici. Hluboko v horách, pod samými nebetyčnými velikány jako by bázlivě ukrývala se před zraky lidskými. Pojďme a vyhledejme ji skromňounkou!

Ze Zakopaného k Mořskému Oku trojí bráti se můžeme cestou. Prvá přes vsi Poronín a Bukovinu jde k východu, odtud pak k jihu do údolí řeky Bialky se sklání. Velikou její část uraziti lze na voze. Druhá polovice její jest ovšem jízda strastiplná. Za těchto 5 mil žádá Zakopanský sedlák od vozu dvouspřežného 4—5 zl. a jeli jen trochu nestydatý — a to je zajisté — žádati bude aspoň 20 zl. Kdo by se sedlákem nechtěl se tahati a ve voze jeho třískat a při tom na své nohy mohl se spolehnouti, nechť vypraví se pěšky přes tak zvanou Polanu Vaksmundskou. Urazí tu asi 3 míle, aniž by se příliš namáhal a shledne tak překrásné nedotknuté posud hvozdy Tatranské. Druhou a konečně i třetí cestu konati lze jen v průvodu zkušeného vůdce. Třetí vyžaduje jich několik; jeť ovšem velmi namáhavá. Za to však na jediné cestě té za jediný den sezná Tatry měrou takovou, jak by jinak ani za několik dní jich nepoznal. Toť pověstná cesta přes Závrať.

My pouť svoji k Mořskému Oku nastoupíme přes Závrať a vrátíme se přes Polanu Vaksmundskou.

„Bude pogoda!“ — tak zdravil starý goral, kterého jsem časně z rána potkal. Nebe bylo sice velmi „všelijaké.“ To i goral zajisté viděl. Ale zdá se, že goralům něco takového ani nevadí: goral má „pogodu,“ i když dle našich pojmů o povětrnosti právě čerti se žení. Proč tak u goralů, objasníme později.

Stál jsem před prvou a hlavní krčmou Zakopanskou a čekal nazdařbůh, půjdeli neb pojedeli někdo někam do Tater, že se přiživím, ať je to kamkoli.

Bylo již po 5. hodině; nikdo nepřicházel. Nebylo divu, počasí nelákalo. Já však pořád ještě čekal.

Nečekal jsem sám — čekal i krčmář. Vyložil si některé potraviny, jako chléb, studené pečeně a maso, víno a pálenku před hospodou. Kdo do Tater se brával, u něho zde zásoby své buď zakládal buď doplňoval. Ale dnes nikomu jako by se nechtělo.

Konečně! A hned vozy dva, tedy četnější společnost. Zastavili před krčmou. Štěstěna se na mne patrně usmívá. Jsou to profesoři pan Alexander Szumovski z Varšavy a Alexander Gostkowski z Lubliné, pak jistý mladý farář z Haliče a právník z Varšavy. Pátý jejich společník se nedostavil; nemocí dává se omlouvat. Dnes dorazit chtějí k Mořskému Oku na noc a zítra k večeru chtějí se vrátit. Mají vůdce a dva nosiče. Ochotně přijímají mne ve spolek. Blahořečím náhodě.

Rychle nakoupil jsem něco potravy a nápoje pro sebe a průvodčího, jako pečeni, sýr, bochník chleba, dvě láhve vína a láhev pálenky. To vše ve voze bedlivě uloženo, a hajdy ujíždíme dále.

Dosti dobrá silnice vede údolím dravé říčky Bystré asi 4 km. až ke Kužnicím, k železárnám Zakopanským. Po pravé straně daleko táhne se hradba obory. V pravo v levo hluboké šeré hvozdy Tatranské. Pokrývajíť skalnaté stráně Nosálu a Krokve.

Jsme tu právě 999 m. nad mořem. Výše údolí se úží. Právě proti nám zvedá se lesnatý Vrch Kasprův. Dobrá silnice přestává; až sem jsme dojeli, dále musíme pěšky. Vůdce a nosiči rozdělili si náklad mezi sebe a chutě pak počínáme stoupati.

K Nosálu a Něboráku, které na východním břehu Bystré vystupují, důstojně řadí se Bočan, po jehož příkré stráni vzhůru se dereme. Je to práce dosti krušná. Místy stoupati nám je po svahu 60 až 70 stupňů. Je tu sice jakás takás stezka, ale ta je mnohými dešti tak rozmočena, že skoro lépe jest úplně se jí vystříhati. Vzhůru tedy širým lesem!

Po více než půlhodinném stoupání došli jsme konečně skalnatého vrcholku. Les valně již prořidl. Těšíme se, jak krásný rozevře se tu před námi rozhled. Ale sklaplo nám. Obloha, která před tím byla ještě dosti čista, šedými zatím zatáhla se chmurami. Údolí pod námi i štíty protější utonuly tak v bezedném moři šedých mraků. To je pro nás velmi mrzuté, naše nosy sklamáním úžasně se prodlužují. Nezbývá nám jen těšiti se blahou nadějí, „že se nám zas vyjasní!“ . . .

Tážeme se převodníka, jakou povětrnost můžeme dnes očekávat. Ten mele své „Bude pogoda.“ Nevěříme mu. Můžeme se však hned přesvědčiti. Tu s hůry proti nám toutéž přichází cestou jiný goral. Je to křepký šuhaj Tatranský. Černý kulatý klobouček koketně sedí mu na hlavě. Plece kryje vyšívaná vesta soukenná, pod vestou bílá košile se širokými rukávy, kolem života široký vyšívaný pás a nohy v těsných spodkách. Z malé krátké dýmčičky statečně si dýmá. Nejde sám. Před ním klusá pěkný koník, na němž ve dvou ploských a širokých soudkách naloženo je mléko z nedalekých salaší. Mladý goral pánem bohem a všemi svatými svého polského nebe se dokládá, že dnes opět se vyjasní a že bude ten nejkrásnější den. Byl bych tomu sám velmi rád uvěřil. Ale pozoroval jsem na neštěstí, jak převodník náš posuňky dával mu znamení, aby prorokoval den jasný.

Posilněni veselou připovědí, chutě stoupáme výše. Jedle a chvoj hluboko pod námi. Za nedlouho prošli jsme i trudnou říší kosodřeviny. Postupujeme teď po skalnaté stráni Opálené. Mlhy vždy více houstnou. Avšak to nejsou mlhy, to jsou skutečná mračna. Kráčíme podivnou touto mlhavinou a pozorujeme zjev nevídaný. Vidíme, jak jeden mrak za druhým se žene jako vlna mořská za vlnou. Stopujeme úzký počátek i objemný bok jeho. Vidíme, jak nárazy větrnými brzy se úží, brzy se šíří. Vidíme, jak přese hřbet horský nyní se přelévá právě jako každá jiná tekutina. To vše tak novo jest nám a zajímavo. Musíme se však míti na pozoru, abychom jeden od druhého se neodtrhli; na dva kroky vzdálenosti postava lidská mlhou se rozplývá, na pět, na šest kroků pak úplně mizí v mlhách. I hluk všeliký a hlas lidský umírá v tomto oblaku.

Celí promoklí dostoupili jsme následujícího štítu Tatranského, Kopy Królovy. Jmeno pochází od Króla, majitele strání těch. Zatím

mraky počaly se trhati a zalézati do temných úžlabin skalních. Obloha nad námi se vyjasnila a i na šíř i dál rozhled se uvolnil. Přešli jsme na travnaté stráně Kopy Magóry. Po levé straně rozkládá se živné údolí potoka Suché Vody a za ním Žlutá Turně. Po údolí roztroušen pase se silný skot Tatranský. Každý kus zvonec na krku má připevněný. Zvonění mile nás vítá; blížíme se patrně osamotnělým obydlím lidským. A skutečně v údolí hluboko pod sebou vidíme několik nevelikých chatrčí dřevěných; jsou to salaše nazvané Gonsienicovy, majetek prvotně jediné rodiny Gonsieniců. Zde posečkáme a poodpočineme po dnešní pouti. Také se trochu posilníme, nebo dostati tu lze žinčice, sýra a mléka sladkého i kyselého.

Bylo asi 9 hodin před polednem, když společnost rozhostila se v údolí Suché Vody ve velikém hotelu — U oblohy nebeské. Ohromný balvan žulový byl naší tabulí, menší balvany byly nám pohovkami. Hověli jsme si, jak jsme si jen hověti mohli. Bronislava, hezké děvče z nejbližší salaše, předkládala snídani ryze Tatranskou. Přinesla totiž veliké vědro sladkého mléka, nabírala do číší ze dřeva vyřezaných a každému podávala. Nápoj převýborný. Chleba však jsme nedostali, toho poskytnouti musily vlastní naše zásoby.

Vědro se konečně vyprázdnilo a zaplatilo. Béřeme se další cestou. Blahopřání bodrých salašníků a štěkot huňatých psů nás doprovází.

Po ohromných balvanech, jimiž celý tudy úd̊ol jako by vydlážděn byl, seskakujeme až k malému potůčku, který ze stavů Gonsienicových výše položených odtéká. Stavy Gonsienicovy rozloženy jsou v nevelikém údolí mezi Beskydem a Koscielcem. Položeny jsou ve výši 1600 a 1800 m. Je jich osm. Avšak jen asi čtyři a sice Zelený, Kurtoviec, Zadní a Dvojatý něco více než jeden h. drží.

Přes potok Stavů Gonsienicových dostali jsme se jako druhdy Israelité přes Červené moře zcela suchou nohou a to z té jednoduché příčiny, že řečiště pražadné vody nemělo. Vystupujeme pak širým lesem kosodřeviny. Takový les má něco zcela zvláštního do sebe; vrcholky stromečků dosahují namnoze jen asi k prsům našim. Větve kmenů při samé zemi se rozcházejí, mnohé po zemi se plazí. Na prvý pohled budí lesík kosodřeviny pocit směšného. Zdá se nám, že to lesíček, který si tu malé děti nasázely. Každý si z počátku myslí, že ty stromečky jednou ranou holí zvrátí, nohou že je rozešlape. Chyba lávky! Nikdo ani zdání nemá, jak obtížno pronikati takovým lesíkem. Stromy jsou ovšem zakrnělí trpaslíci, ale jsou to trpaslíci síly obrovské. Vzdorujíť tu sta let všem vztekům bouří divokých. Dřevo jejich husté je, pevné, neohebné, nepodajné. Větve jejich — toť ramena právě železná. Z těch žádná neohne se, aby ochotně poskystla ti průchodu; z těch každou zvláště musíš přelézati, chcešli ku předu.

V lesíku pase se stádo hovězího dobytka. Je to zvláště silný druh horských krav. Skáčou s balvanu na balvan s pružností právě kamzičí. Jen málo kdy některý kus zlomí nohu. Tu mají pastevci dobré časy; nebo zvíře pak na místě se poráží a pojídá.

Opět nová překážka. Hučící a šumící bystřina. Musíme přes ni. Je to odtok Černého Stavu a výše položeného jezera Zamrzlého. Je to potok Poroněc, který u Poronína, vsi asi 2 míle odtud na sever ležící, vlévá se do Bílého Dunajce.

Nyní ještě kus krušné cesty vzhůru. Již jsme na hřbetě hráze. Jaké tu vidění! U nohou našich, uprostřed šedých skal nebetyčných, temnomodré vody své rozlilo osamělé jezero. Je to Stav Černý. Podobu má trojuhelníka. Kratší stranu tvoří břeh severní. Na západě ve vodách jeho noří se Kościelec, šedý velikán Tatranský. Jmeno odtud pošlo, že tvar kolmých jeho stěn ohromnému kostelu se podobá. Dále k jihu trčí Zmrzlý Štít a za ním Turně Závratová. Na východě táhnou se děsné stěny Granátů; ty pak dále k severu ve Žlutou Turni přecházejí. Černý stav drží necelé 23 h. povrchu a připadá mu tedy co do rozlehlosti čtvrté místo mezi jezery Tatranskými. Leží ve výši 1650 m., tedy as o 200 m. výše než pověstné Mořské Oko. Značných hlubin jeho neoživuje ani jediná rybička. Tak odloučeni jsme od všelikého tvora živoucího. Sedíme uprostřed děsných skal, a pod námi šumí černé vlny nehostinné, a nad námi nebe počíná se opět mračiti. Jediná ozvěna velmi krásně prý se tu dovede rozhovořit. My však nic obzvláštního jsme nemohli zaslechnout, ač nábojem jsme ten den právě nešetřili.

Skoro všecka údolí v Tatrách příčnými stěnami skalními jako by byla zahražena. Nad stěnami těmi sbírá se voda se skalnatých boků stékající. Proto nad stěnami tvoří se jezera. Stěny pak od jezer jmenují se stěny jezerní. Na severním Tater svahu nalézáme je z pravidla ve výši mezi 1400—1600 m. Ale na svahu jižním položeny jsou až i 1700 m. nad mořem. Tak dělí se údolí Tatranské na vyšší a nižší stupeň. Nezřídka pak ten neb onen stupeň ještě jednou stěnou příčnou po druhé je rozdělen. To znamenati lze na příklad zde u Černého Stavu, v údolí Pěti Stavů polských, jakož i na jižní straně v údolí jezera Velká zvaného.

Podivná tesknota rozkládá se nad osamělými jezery Tatranskými. Jsoutě to velikolepé elegie vznešené přírody. Ani nenadáš se, a duch tvůj uchvácen tone v divokém víru mocných akkordů. Je pravda: prvý dojem nevlídnost jest a drsnost; ty pryč, pryč odtud tě zahánějí, ale mocnější jakési kouzlo tě vábí. Noha váhá, zůstáváš. Usedneš na balvanu a rozblížíš se a uvažuješ. Zrak bez odpočinku těká po děsných obrysech obrovských štítů skalních, tu kolmo do oblak se vznášeje po hladké stěně skalní, tu zase střemhlav vrhajc se do děsných hlubin černé rozsedliny. Všude příkrost, ostrota, hranatost. Všude neklid a nelad a děsný ruch bez konce. Konečně oko tvoje, umdleno a rozerváno ostrotou skalních hran, — odpočívá na klidné hladině jezerní. V tom spočívá nevýslovná lahoda, v tom založena tajemná poesie těchto samot. Jednoduchá tato a přece tak velebná krása přírody vnímavou mysl lidu zázračně uchvacuje. Lid bájí tu své podivné pohádky a pověsti o jezerech, jež patří naň v těchto pustinách skalných jak oči tajeplné. Jsou to jeho Mořská Oka. Lid věří svatosvatě, že Oka ta pod zemí s mořem jsou spojena, a z jara, když ohromné spousty vod s hor vysokých valí se náhle do údolí, tu moře samo rozlévá prý se po údolích podtatranských. Toť básnění prostého lidu a svatá víra

jeho, jíž po otcích zdědil a jíž mu nikdo tak lehko nevyrve. Geolog ovšem zcela jednoduše řekne, že to není pravda, jelikož to ani možno není. Všecka jezera Tatranská nad hladinou mořskou velice jsou povýšena. Vždyť i Strbské Pleso na příklad leží 1378 m. nad mořem, a Strbské Pleso je, tuším, nejnižší všech jezer Tatranských.

Poláci jezera tato jmenují „stavy," Slováci pak „plesa" neb i „jazera." Kolik je jich všech, inter doctos lis est, o tom učenci dosud se hádají. Prof. Kolbenheyer před nedávnem napočetl jich všech všudy 112 a sice 38 jezer na severním a 74 na jižním svahu Tater. Se jmeny jejich však je potíž nemalá. Veliká tu posud neurčitost. Mnohá jezera mají četná různá pojmenování. Tak na př. spodní jezero v údolí řeky Bjalky, které my dle Poláků nazýváme Mořské Oko, nazývají Uhři Halastó, Jezero Rybí, a jezero nad Mořským Okem položené nazývají Uhři Mořské Oko, Poláci pak Černý Stav nebo Nad Rybím. — Naopak zase totéž jmeno nezřídka nalézáme u několika různých jezer. Tak „5 jezer" máme dvakráte, jednou v Haliči v údolu pětijezerním a pak v Uhrách v údolí Malé Zimné Vody, žabích jezer je šest, zelených taktéž šest, černých pět, bílá jsou dvě atd. Jedno jmenuje se také „české jezero."

Vzhůru a ku předu! Obcházíme Černý Stav po východním břehu jeho. Lezeme s balvanu žulového na balvan. Kosodřevina tu již velmi spoře se vyskytá. V místech těchto vrchní její hranice. Výše již jen řídké traviny chudé nalézají obživy. V jižním cípku jezera přecházíme přes potůček, který z Jezera Zamrzlého spadá do Černého Stavu. Jediný šum jeho oživuje děsnou tuto samotu hrobovou. Dále vzhůru škrábeme se po strmé stěně. Potůček zůstává v levo, skalnatý Koscielec v pravo do výše se pne. Dostupujeme konečně jakéhosi obrovského sedadla. Zde si odpočineme, oddechneme. Požijeme též čarovného rozhledu po Černém Stavu, který již hluboko pod námi. Spolu držíme velikou vojenskou radu, která rozhodnouti má nade dnešní výpravou naší. S nebe totiž opět jen se lije. Je to déšť, rozumí se, čistě Tatranský, a v Tatrách prší provazy. Uvažujeme ve vší opravdivosti, mámeli bráti se dál anebo mámeli se vrátit. Vidíme, že převodníci naši nás obelhali. Neboť, že dnes měnivé počasí bude, každý zajisté mohl věděti a i věděl. Ale převodníci Tatranští jdou do hor v každém čase. Kdy by nešli, musejí zůstati doma, a doma louskají brambory; jdouli však, tu co do jídla zlaté mají časy. To jejich „pogoda." Z deště nikdo nic si nedělá. Že deštěm cestovatel trpí, to nikoho netrápí.

Co měli jsme dělati? Urazili jsme již skoro polovici dnešní své pouti. Vrátiti se anebo pokračovati jedna je cesta. Avšak ono zajisté zase se vyjasní.

Ku předu! Tak konečně většina rozhoduje. Stoupáme dále, až konečně staneme na neširoké pláni u Zamrzlého Stavu. Jezírko zůstává po levé straně. Koryto jeho hluboko vryto do roztrhaných skal žulových. Jmeno své odtud má, jelikož skoro po celý rok zůstává zamrzlé. Nyní led na okraji sice roztál, ale uprostřed letos už asi sotva rozmrzne. Není jezero to veliké; drží jen asi 0·21 h. Výšku jeho nad mořem ustanovil Kolbenheyer na 1792 m. — ležíť tedy ještě asi 142 m. nad Černým Stavem.

Neveliká tato pláň u Zamrzlého Stavu na několik m. zvýší pokryta je zmrzlým sněhem. Veliké plochy sněhové táhnou se i po okolních stěnách, vyplňujíce hlavně rozsedliny a rokle. Nelze mysliti si lehce místa tak děsného, ode všeho života opuštěného, jako je tato pláň Stavu Zamrzlého. Všude jinde ten boží svět tak je krásný. Všude jinde všemocná ruka Stvořitelova žehnala přírodě. Zde snad proklínala ji. Jinde dech lásky boží nás ovívá: zde psán je boží hněv. Ustrašený země syn přečítá děsné to písmo, a hrůzou tají se mu dech. Pod nohama jeho neplodný taje sníh a led, kolem šedé vlhké stěny skalní drsně rozjizvené a nad ním uzounký jen proužek oblohy nebeské. Zde jen o polednách vystupuje sluníčko vše blažící. Nahledne do děsné sluje skalní a s hrůzou odtud pak odvrací jasnou svou tváři.

Stojíme na úpatí pověstné Závrati. Závrať jest ohromná úžlabina skalní, která od Stavu Zamrzlého mezi Černými Stěnami na východě a Zmrzlým Vrchem na západě příkře vzhůru se táhne ku plochému sedlu, jež dělí Kozí Vrch od Svinice. Tudy z údolu Poroňce přechází se na jih v údolí Pěti Stavů Polských. Ale je to cesta velmi namáhavá, velmi trudná. Se strmých stěn v pravo i v levo od časů nepamětných trhají a řítí se skalí do této úžlabiny. Dno její balvany malými i velikými vysoko je zaneseno. Lezení po balvanech velice jest obtížno. Vyžadujeť mnoho síly, mnoho vytrvalosti, mnoho opatrnosti. Pozor, abys nezapadl do šklebící se rozsedliny! Pozor, aby nesmekla se noha tvoje, noha umdlévající, chvějící se! Zadržeti není se čeho. Ani křoviska tu, ani travinky, ani mechu. O drsný kámen pak holou rukou ani zavaditi nesmíš. Měkčí žuly součástky rychleji zvětrávají a práškem se vydrobují. Zůstávají jen ostré drobounké jehličky křemenné. Kolik hrání, tolik ostrých bodlin a hrotů. Zachytíš se balvanu, ruka zraněná ihned krvácí. Jedinou výdatnou oporou je mohutná hůl Alpská. Bez té ať nikdo strmých štítů neslézá. Na to však dbáti dlužno, aby pevná byla a při tom i lehká. Máme sice čacké průvodce, ti však o nás valně se ani nestarají. Statní horalé i se zásobami našimi statně si vykračují. My daleko za nimi pokulháváme.

Obdivujeme se horalům, jak pevně a jistě po balvanech stoupají. Ovšem zvykli chůzi té již od maličkosti. Ale mimo to dle mého zdání i obuv jejich k tomu nemálo jim napomáhá. Na šlapadlech mají totiž jen kusy jemné kůže pevně sešněrované. Toť obuv nejen lehká, ale i velice pohodlná. Ku ploše balvanů jemná podešev tak těsně přiléhá, že noha smeknouti se ani nemůže. Odtud pevná a jistá jejich chůze.

Tak táhneme se za sebou ve dlouhém řetězu. Vyznávám, že mezi posledními byl jsem posledním; mrzí mne to sice, ale je to pravda. Nenáhlé postupování naše i tím často se zdržuje, že předáci mnohý vrátký balvan povalili. Ten pak s prudkostí rostoucí dolů se řítí, při čemž zdravé nohy nás zadních do nemalého přivádí často nebezpečí. Zavedli jsme si při tom zvláštní methodu, která se k našemu štěstí velmi dobře osvědčila. Jakmile balvan počíná se řítiti, předáci dají se do řvaní, my pak rychle uskakujeme buď na pravo nebo na levo.

Tak veškery své síly napínajíce, vystupujeme znenáhla. Odpočíváme často, musíme si oddechnout. Nemáme dostatek vzduchu; ten, který dýcháme, tak řiďounký je, tak nedostatečný.

Odpočívajíce měříme cestu, kterou jsme již urazili a kterou ještě nám raziti. Rozhlížíme se po polích sněhových.

Ledovců Tatry nemají pražádných. Tomu zeměpisci velice se diví a to právem. Neboť vrcholky Tater výšku, ve které sníh a led netaje, daleko přesahují. Ale podivný zjev ten lehce vysvětlí si, kdo nahledne ve zvláštní sestrojení skalnaté této budovy. Ovšem že hlavní hřbety a štíty Tatranské mnohem jsou vyšší než čára věčného ledu a sněhu v severní této šířce. Ale co nad tuto hranici sněhovou zde vyčnívá, to jsou skoro jen samé ostré hroty, břitké hřebeny a kolmé stěny skalné. Na těch sníh nebo led držeti se nemůže. Tyto stěny pak příkře spadají z pravidla několik tisíc stop do těsného hlubokého údolí, jež bývá obyčejně níže položeno, než je hranice věčného sněhu a ledu. Na vrcholku a po bocích sníh a led držeti se nemůže, v údolích pak musí táti. Proto v Tatrách není ledovců.

Daleká cesta naše. Již skoro celou hodinu vzhůru se drápeme a posud žádného nevidíme konce pouti strastiplné. Ale co to? Pojednou vidíme kolmé stěny i před sebou, které další zamezují nám cestu. Nelze tu dále proniknouti. Budeme museti s nepořízenou snad se vrátiti? Z těchto nesnází vysvobodil nás převodník, jenž v levém koutě na vysoký ten prah se vyšvihl. Druhého vytáhl za sebou. Oba pak nás pomocí řemenů vzhůru vytahují jednoho po druhém. Za několik minut tak i tato překážka šťastně je přemožena. Další cesta není již tak příkrá a robotná. Ještě několik set kroků a dostoupili jsme nejvyššího bodu širokého sedla mezi Svinicí a Kozím Vrchem. Srdce skormoucené pojednou plesá radostí. V té chvíli zapomenuto trudův a útrap, které právě jsme byli přestáli. Rozkládáme se kolem, jako bychom tu prožiti chtěli několik dní. Čarovný rozhled k jihu a k jihozápadu vábí oko naše, ustavičným zíráním na šedé skalí unavené. Před námi pojednou rozestírá se překrásný obraz krajiny horské, doliny divoce rozervané, tichá jezera, štíty ostré jako jehly, obrovská báň Krivaně, širé modravé hvozdy, a přes veškerou tu krásu těká zrak náš daleko až do rovin Liptovských. Nebe úplně se vyjasnilo, paprsky sluneční zlatí a stříbří obraz ten čarovný.

Dolina Pěti Stavů Polských jest ohromné koryto skalné, kolkolem vroubené kolmými stěnami, rozpoltěnými hřbety a ostrými jehlami. V podobě půlměsíce táhne se od západu k východu. Jen na severovýchodu vody jeho ucházejí těsným úžlabím doliny Roztoky. Povrch jeho děsnými balvany je vyložen. Jsou to sříceniny vysokých druhdy štítů Tatranských, jsou to posvátné litery historie strašných převratů přírodních, které dály se někdy v místech těch. Avšak mezi skalnatými troskami těmi tvůrčí moc přírody upřádá již zelené své koberce: mezi balvany bujně vyrůstají živné traviny a trochu níže i kosodřevina opět se zjevuje.

Pozorujemeli ostré hroty a jehly, ve které hřebeny horské jako by byly rozštěpeny, znamenáme, že jehly a hroty tyto z pravidla k severu jsou nakloněny. Odkud tento zjev? To vysvětliti si lze takto: Veškero horstvo Tater i západních i východních, a to nejen hlavní hřbet nýbrž i nejvyšší vrcholky složeny jsou ze žuly. Žula Tatranská však od žul jiných tím se liší, že je vrstevnatá. Tloušťka

vrstev jednotlivých obnáší až přes jeden m. Vrstvy ty směřují od východu k západu a k severu mírně se zvedají. Proto pak jednotlivé štíty k severu jsou nakloněny.

Se žulou a uprostřed žuly viděti v Tatrách často i rulu. Mimo to vystupuje na sever i pásmo červeného pískovce a vápence liasového rudou železnou na červeno zbarveného. Někdy vápenec prostoupen i porfyrem a žulou samou. Na severu jeví se tu i tam i vyhraněný vápenec a dolomit. Ve vápenci uložena jsou hlavně nedaleko Zakopaného veliká ložiska rudy železné. Ruda ta namnoze je jakosti výtečné. Do železáren Zakopanských však ruda i z Uher se dováží. Na jižním svahu Tater hojně nalézá se také granátů. Jsou však příliš málo tvrdé, aby řádně daly se vyleštiti. Jiných kovů, hlavně pak kovů vzácných, Tatry nyní již nemají. Zdá se, jako by bohatství Tater v ohledu tom se bylo již vyčerpalo. Pověsti ovšem vypravují o velikém bohatství v lůně skalním tu uloženém. Ale ve skutečnosti vidíme jen nepatrné stopy, že se tu jednou dolovalo. Ovšem že pro velikou drahého kovu bohatost dolovati zajisté se nepřestalo. Tak stopy dvou starých kutišť viděti posud na Krivani přes 2000 m. vysoko. V údolí Malé Zimné Vody ještě asi před 30 roky rovněž na zlato se dolovalo. Mědi dobývali v severovýchodní části Tater, stříbra pak ještě v tomto století v údolí Koscielském. (Pokračování).

Nové písemnictví.

Básně.

Spisy Hálkovy. Díl II. Pořádá Ferdinand Schulz. (Nákladem dr. Ed. Grégra 1879.) — Silný svazek — k půlpátu stu hustých stránek — naplněný epickými básněmi, jichž každý půvab, každá vznešená myšlenka, každý ladný obrat prozrazuje vyvoleného pěvce, kterému příroda vykázala obsáhlou říši slasti a bolu, srdce lidské za vlastní jeho říši, v níž mu královsky panovati souzeno. Ovšem nás i v Homerových zpěvích, ba i v samé majestátní pravdě dějin lidských a v obrovských dějinách přírody — tohoto Homera nám rovněž tajemného ale bez odporu kolosa v epice — v lidském našem sobství zajímá i rozechvívá jen to, co přímo člověka a jeho osudů, jeho bolestí či blahých citů a jeho duševních tužeb se dotýká, i lze ovšem velikým právem říci, že epický básník též musí býti hlubokým lyrikem, a že každý děj, který by nevzrostl na základě lyrickém ze hlubin lidských citů, byl by nahodilou, chladnou, libovolnou směsí událostí naprosto nebásnickou, která by mohla sice důmyslným sestavením povrchně baviti, čemuž nasvědčuje ku př. oblíbenost t. zv. „napínavých“ románů, — která by však v říši poesie, pod měřítkem jejím, vždy přec mimovolně zjemnělým, teprv ukázala celou svou vnitřní prázdnotu. A přece dlužno přesně rozeznávati epiku ryzí, nesmíšenou a t. zv. lyricko-epickou poesii, kterou zvláště romantikové všech národů v našem století rozhojnili v celé moře a jejíž volnosti přečasto nadužili k největší beztvárnosti

a rozbředlosti umělecké formy, k hýčkání fantasticky výstředních zkroucenin pravdy citové a myšlenkové, ať pomlčíme o pravdě věcné co nikoliv nezbytné, a v jejímž oboru licentia poetica vůbec se naučila pohrdati každým ethickým i esthetickým požadavkem. A přece onen lyricko-epický směr tak znamenitě sloužil romantickým látkám Manfredovského druhu, že tato nálada vzdorného a nečinného bolu, která svým tajemným půvabem měla v celém vzdělaném světě svou dobu skvělého panování, nemohla ani vlnobití své až do únavy vybouřit jinou formou, snad ohraničenější a úměrnější.

Když panování těchto vlivů bylo na vrcholku svém, povstal Máchův Máj, a když počínalo již se chýliti k odkvětu, ještě tak mocně vábilo k sobě horoucí mladé duchy, že i v cizím pásmu duševního světa českého, tehdy ovšem slabě oživeného, ale přece svých zvláštních, jinotvárných tradicí nepozbyvšího, tak veliký a ryzí talent, jako Hálkův, prvním svým básnickým výtvorem vstoupil v šlépěje Byronovy, Máchovy. Snad žádné první dílo i největších geniů nerazí nové dráhy; přirozenou věcí jest, že jinocha k prvnímu tvoření pudí to, co jest hotového za ním, čím ducha svého napájel; i pochopitelno jest, že mladou fantasii jeho snáze uchvátí harmonie dovršených již uměleckých děl a směrů, nežli snad dějiny a příroda se svými nespojitými záhadami aneb ten zlomek života, s nímž mladosti jest počítati. Totoť jsou úkoly zralejších a zralých duchů uměleckých. Oním způsobem vznikl Hálkův Alfred z nejupřímnějšího a nejopravdovějšího mladíkova zápalu, z duševní potřeby jasné i nepochybné; i má tato báseň též veskrz uchvacující známky nejen skvostného původcova talentu, leč i té vroucné bezprostřednosti a pravdy, kterou byl tvořen, přes ty všecky výstřednosti, které mu za vinu klásti může kritické měřítko absolutní. U vývoji Hálkovy Musy však, co první její plamenný výkvět, jest jeho Alfred drahokamenem, jehož třpytem se jedním rázem objevila obsáhlost, síla a bohatství jeho vznešeného nadání.

Že však Hálek později ku směru aneb aspoň k formě Alfreda tak vytrvale se vracel, to bylo dlouhým blouzením a dlouhým hledáním, a řada jeho lyricko-epických básní jest důkazem, jak nesnadno bývá někdy právě tak silně vytknutým individualitám a duchům tak samorostlým, jakým byl Hálek, poznati a nalezti sebe, svou nejhoroucnější potřebu a touhu, svůj přirozený cíl a podstatu svých nejlepších schopností. Cítíme to v celé pravdě až nyní, kdy činnost Hálkova v tak mladém věku navždy ukončena, a když právě posledním jejím oddílem nám dáno ponětí o tom bohatství a té ryzosti poetických skvostů, jimiž by Hálek svému národu byl vyzpíval pravou bytost svoji i jeho, kdy by mu osud delšího byl žití aneb časnějšího poznání pravé dráhy dopřál. Když ji pak Hálek nastoupil, stalo se to zase samorostle, ne z reflexe, leč z popudu; zdaž někdo dříve cíl jeho uhodl a upřímnými pokyny se snažil mu jej objeviti, nevíme, leč zdá se nám, že Hálkovi nepomáhal nikdo a že Hálek ani nebyl povahou, která by si názorem cizím byla dala pomáhati.

Takž nejsou Hálkovy lyricko-epické básně co celky umělecké nejlepšími jeho výtvory, a doba, v jejíž romantické roucho jsou oděny, již minula se svým interesem pro polobáječné reky zvučných jmen,

neurčitých vlastí a podivných osudů, pro noční reje mlhovitých personifikací a pro nadpřirozené ty vyslance hrobů a jiných světů. O největší části těchto básní Hálkových lze říci, že okazují, jak rychle se přežije epika z nepravdy vyumělkovaná; neboť děj jejich skutečně již pro nás nežije, a čtemeli Goara neb Černý prapor, již nezajímají nás osudy rekův těch básní, i nepřipadne nám na mysl, hledati jádra a těžiště jejich hodnoty v epické části vůbec; ta stala se nám v těchto nádherných výkvětech poesie Hálkovy již zcela vedlejší, tak že bychom ji bez želu pohřešili.

Básně Goar, Černý prapor, Dědicové Bílé Hory a Děvče z Tater jsou nám schránkami velkolepých, hluboce dojemných obrazů lyrických a nádherných maleb přírodních; toť jejich pravá podstata i památnost, ne mystická jejich epika. Bohatstvím lyrických a malebných krás pak tyto básně jeví celý Hálkův talent s plnou hrou jeho duhových světel a slunečních paprsků, v jichž teplém dechu každé slovo básníkovo se stává živým, sladce vonným a líbezně výmluvným květem. Co skvosty lyriky a básnického líčení jsou i tyto básně Hálkovy nejen podnes, ale navždy drahocennostmi, jež mezi naše nejvzácnější básnické poklady náleží a ve svém spůsobu a vlastním rázu tolik původnosti, co krásy v sobě chovají. Žijeť v nich duch Hálkův spanilou část své kvetoucí nesmrtelnosti; žijeť v nich jeho jemně a vroucně naladěné srdce plnými svými akkordy a zářivá jeho obraznost neodolatelným svým kouzlem. Žijž tedy i v nich jeho drahá slavná památka!

O jednotlivých básních vyslovila se pisatelka této stati podrobněji již jinde; obsahuje pak II. svazek sebraných spisů Hálkových tyto básně: Alfred, Krásná Lejla, Mejrima a Husejn, Goar, Černý prapor, Dědicové Bílé Hory a Děvče z Tater. Pravými epickými básněmi jsou mezi nimi jen dvě, a sice Krásná Lejla i Mejrima a Husejn; již z názvů obou vysvítá, že dějištěm jich jest moslemský východ, v romantické poesii oné doby tak velice oblíbený. V básni Děvče z Tater snažil se Hálek vložiti děj její na půdu skutečnosti a v dobu novější; leč i v ní epická niť poměrně se tratí vedle mohutné malebnosti přírodního líčení a bohatými obrazy protkané, křišťálově zářící lyriky.

Mluvě těchto básní, květnaté, vřelé a patrně lnoucí k prostomilé originálnosti mluvy lidu a národní písně, i zde scházela ruka záhy zesnulého pěvce, aby ji tu onde uhladila, posledního zdokonalení jí dodala a některý méně pěkný zvuk neb obrat odstranila.

Vydání jest velmi pečlivé, a básně tyto, jakož i drobnější ve svazku prvním, následují za sebou pořadem chronologickým; k titulu každé připojen jest letopočet jejího vzniku, což by se mělo v každé sbírce státi, která chce literární historii sloužiti úplným obrazem vývoje některého autora.

Konečně dovolujeme si poznámku praktickou o úpravě, velmi prosaickou! Předpokládá se, ba rozumí se samo sebou, že vydávajíli se něčí sebrané spisy, jsou uznány za hodny, aby se co možná dlouho zachovaly potomstvu, — vydání takové má míti ráz trvalosti i památnosti. Nuže proč se tedy tisknou sebrané spisy Hálkovy na papíře mnohem chatrnějším, než se při každém novém pokuse básnickém, ještě neosvědčeném a třebas efemerním, považuje za slušno? Nerozumíme takovým rozdílům.

El. Krásnohorská.

Mythy. Básně Jaroslava Vrchlického. Cyklus druhý (1875 až 1879). Nákladem J. Ottovým. — První kruh „mythů“ obmyká básnické motivy domácí, do nichž ovšem Vrchlický vpletl i paprsky českému duchu cizí, v bájích jiných národů šlehající; druhý, právě vydaný kruh obmyká zas jen báje jinorodé, arci zas takové, jež svým čistě lidským, mravním a myšlenkovým jádrem staly se majetkem veškerého vzdělaného, poesie milovného, duševní vznešenosti se obdivujícího lidstva — tedy také majetkem našim. Každá z poesií v druhém cyklu obsažených je oslavou *poesie a poetických ideálů*, z nichž Vrchlický na první místo klade vítězící, vše, i samého boha překonávající lásku ženy. Chcemli tedy všeobecně a přece krátce obsah nově vydané knihy té vyznačiti, můžem říci, že druží se ku knihám Duch a Svět a Symfonie — spisy Vrchlického jsou našemu obecenstvu tak známy, že jsme pouhým tím srovnáním řekli na vyznačení již dost.

Vrchlický zvolil pro své mythy formu poetické povídky, formu volnou, co nejvolnější, která nevyrůstá vždy nutně z předmětu, nýbrž visí jen na vůli básníkově: verš volně se proudící, obyčejně bez slokových pout, ano někdy i bez rýmových. Forma ta má nepopíratelnou výhodu, básník může hověti náladě své, šířit se v popisu, sledovat myšlenku až do nejsubtilnějších jejích záhybů; má ale také své nebezpečí: svádí básníka k šířce neplastické. Totiž nedovedeli básník oddolat. A Vrchlický, jak známo, toho vždy nedovede. Známe mezi jeho četnými zpěvy výpravné básně plastiky naprosto dokonalé, kde není o jediné slůvko víc nebo míň než právě třeba a jež mistrnou svou ve všem mírou dojímají jako socha, vyšlá z rukou antického sochaře. Ale jindy zas jako by ho bouře nesla, obraz se žene za obrazem, vířivě, téměř divoce, tak že se vše mihá, myšlenka kutálí se za myšlenkou a jedna tísní druhou. Je pravda, ta poesie, kterou *vycitujem* ze životných zjevů, z historie lidské, z myšlenek v zašlých již věcích zrozených, nám ale zachovaných, má zcela tutéž formu; ale forma poesie umělé musí být článkovaná, do podrobna zakulacená — to není požadavek pedanterie, podstata *umění* toho žádá. Jako žádá také umění hudební zcela určité, zakulacené formy, třeba bychom v přírodě slýchali „melodie nekonečné“ a přec při tom dojemně krásné. Forma Mythů, Vrchlickým zvolená, ovšem se také dobře hodí pro povídku poetickou, dovedeli básník nebo chceli se dovest opanovat, nenechali proud epický téměř zaniknout v popisu a reflexi, dáli světel a stínů, mnoholi právě na poetickou plastičnost vypravovaného *děje* třeba. Arci je básník suvrénem a může nám na př. prostě říci: *chtěl* jsem napsat báseň reflexivní. My ale přes to můžem litovat, že básník Mythů z některé té věci své neučinil báseň jinou, na př. baladní, a že nakupených zde a často vznešených myšlenek jakož i popisů rozhodně skvělých neužil zas k básním jiným, *čistě* reflexivním nebo *čistě* lyrickým. Zkrátka: forma, jakou Vrchlický pro své Mythy zvolil, hodí se jen k *některým* z nich *zcela*, k těm, které jsou monologové — *Sandalfon* — nebo k vypravování bachanticky rozpoutanému — *Mythus o víně* — a ty jsou ovšem pak umělecky dokonalé, pravé poetické skvosty!

Druhý svazek Mythů sahá již jmenovanými právě dvěma básněmi, vůbec pak bohatostí poetických myšlenek a poetických krás nad cyklus

první. V poměru pak k ostatním dílům Vrchlického musíme říci, že ta malá jeho, skoro zároveň vydaná knížka, ty ondy uvedené Eklogy a písně sahají zas uměleckou svou dokonalostí i nad druhý cyklus Mythů. Máme již na štěstí celou řadu děl Vrchlického a můžem sobě dopřát rozkoše, jaká plyne z porovnávání. Kdy by byl Vrchlický vydal jen Mythy, řekli bychom zajisté: máme před sebou básníka znamenitého. Řekli by tak i ve Francii, v Německu, všude. Avšak my, jak již jednou řečeno, kladem v některých poetických směrech již i vyšší požadavky, než je kladou na př. v Německu, na talenty velké *teď* chudém, a *můžem* je klást, máme poety dle toho. Na př. právě Vrchlického. On nám tedy odpustí, že porovnáváme, co z jeho děl stojí výš.

Myšlenka základní je ve všech těch básních druhého cyklu krásna. Nevíme, staloli se z úmyslu nebo náhodou, že dotčená již myšlenka o triumfálnosti ženiny lásky vyskytá se v básni hned první a pak zas poslední, tak že tím jaksi dán celku rámec zvláštní barvy. V obou případech jedná se o muže anděla. V případě druhém jedná se docela o samého Satana. Eloa, družka andělských sborů, viděla Satana, jak smutně obchází kolem edenu, z lásky k němu opustila dobrovolně nebe a sdílí s milencem peklo, vědouc, že je s ním navždy zatracena. Velká, bezměrně obětovná láska její překonává konečně i sám soud boží, bůh se slituje a přijme oba zas na milost; se Satanem pak rozpadá se i peklo, přestává vina minulá, zamezuje se ale také veškeré budoucí zlo lidstva. Parallela tedy s křesťanstvím, jehož zakladatel také z lásky k trpícímu lidstvu nebe opustil. Avšak hlavní ta myšlenka stává se v Eloa skoro vedlejší, je tísněna celým nějakým stem myšlenek vedlejších. *Eloa* je v skutku fragmetární, je jen zrcadlem, jaké myšlenky řada mythických a historických událostí vzbudila v bohatě resonující básníkově duši. Za to je báseň první, *Israfel*, celkovitá. Israfelovi vyňal bůh z prsou srdce a dal mu za ně lyru, aby o všem, co ve světě se děje, podával mu harmonickou, zpěvně slastnou zprávu. „První žena" zamiluje se do Israfela, a tento, ač bez srdce — smělé to užití poetické licence! — miluje také ji. „Za srdce lidské zatracuju božství!" volá v zanícení, trhá lyru z prsou svých a hodí ji k nebi zpět, kde podnes mezi hvězdami „u bran ráje visí." Ale boží hněv se nedostavil.

Nad hlavou jejich boží láska plála
hvězd úsměvem. Líp žena boha znala
a první muž pad v náruč první ženy.

Láskou stal se zde z anděla zas tedy člověk, „první muž." V skutku to poetická a nová legenda o stvoření prvních lidí. Muži přisouzen poetickou hyperbolí původ přímo andělský, ženě ale zase, vlastně jejímu půvabu moc, anděla k sobě stáhnout s nebe a dát mu lidsky cítící srdce — pro koho z obou je názor lichotivější? Škoda, že básni té, zvlášť na počátku, vadí nakupenost obrazů, při níž čtenář přec jen sobě neučiní obrazu *zcela* určitého a nabývá jen jakés nálady všeobecné. Snad chtěl básník docílit jen té nálady; avšak, čtemeli na př. verš: „vše stopeno *v jas*, vše dřímajíc *v stínu*," přiznáme se, že sobě nedovedem tu současnost ani myslet.

Oslavě poesie samé, poetického umění, jsou také věnovány básně dvě: *Narození Sakuntaly* a *Smrt Aischyla*. Prvnější je romantického

rázu a má některé části výbornou epikou obmyšlené; konec básně je v poměru k ostatnímu, k celému rozběhu trochu náhlý, řekněm příliš krátký. Také bychom zde básníka rádi ještě na jednu maličkost upozornili. Třeba by zřídka kdy stane se mu přec, že při slokové formě zakončuje myšlenku a větu uprostřed posledního verše; druhou polovici verše toho přebírá pak co počátek nové věty již pro sloku následující. Při seriosním básnictví hříčka ta ale vadí. Rozhodně duchaplně je založena báseň Smrt Aischylova. Nesmrtelnost velkého básníka! Sami bohové, celý Olymp k vůli němu se rozdvojuje, a pak jej přijímají co sobě rovného bohové mezi sebe. Thanatos — Smrt — blíží se k Aischylovi. ale Eumenidy, jimž v básních svých žezlo dával, tvoří kolem něho ochranný kruh. Naproti myšlence té zlaté nevyjímá se dobře, že básník užil známé bájky o želvě, orlem na lysou hlavu starcovu jako by na skalní hrot spuštěné. Je pravda, i v tom je nepopíratelná duchaplnost, vždyť želva znamená lyru, ale přece je děj ten trochu anekdotní a dojem z toho plynoucí se jen ještě zvyšuje, praví-li Zeus k orlu: „leť... spusť želvu, *jak bys* kořist nesl sobě a chtěl ji rozbit!“ Zajisté by krásná základní myšlenka básně té stála básníkovi za zpracování nové, a pak by vynechal také leckteré episodní zpěvy a mythologické šperky, báseň, hned od počátku průzračnou, v letu jejím jen zdržující.

Pokání za lásku hříšnou mají za předmět svůj další dvě básně: *Pokání Don Juana* a *Maria Aegyptiaca.* Prvější je plna chmurných a přece silných obrazů, a dojímá, třeba by to „pokání“ nebylo vlastně rozluštěno. Marie Egyptská — obdoba to Maří Majdaleny, od níž v umění výtvarném často jen věkem se liší — má tragickou sílu a dobré výpravné rozměry. Z legend o Marii Egyptské přebral Vrchlický také Zosima. Patrně k vůli tomu, aby naproti Marii, u níž hřích minulosti i napotomní pokání klíčilo obé v srdci, byl protiváhou Zosimos, jenž zas rozumem došel k stejnému s ní cíli, ku zbožnosti. Jinak je tu téměř zbytečný, neboť básník nepoužil legendy celé, která vypravuje, že Maria byla Zosimem, za pomoci lva, v písku pouště pochována. Rozhodně poetičtěji ukládá básník pohřbívání to poušti samé.

A konečně jsou v cyklu tom věnovány ještě dvě básně lidské bídě a lidskému boji pro pokrok, štěstí, svobodu, pro všeobecnou blaženost. Kdekoli se Vrchlický dotýká oné bouře, která srdcem a mozkem lidským zmítá od počátku věkův, jsou jeho myšlenky nejvřelejší a slova jeho plamenná. Již jsme řekli, že *Sandalfon* a *Mythus o víně* jsou pravé poetické skvosty. To jsou básně naprosto dokonalé, při nich oněmuje i kritika nejpřísnější. Kontury velké, nejobrovitějších rozměrů, forma jako palma vykvětlá ze zdravého jádra a nejkypřejší půdy, základ, rozvoj i dostup myšlenky původní a zralý, zralý jako ryzí zlato.

Sandalfon je týž anděl, který na rozkaz páně lidi vyhnal z ráje — avšak jeho soucit šel za nimi. Těšil se, bylili veseli, truchlil při smutku jejich. On ovlažil ret Hagary, v poušti hynoucí, proti vůli boží, a za skutek ten odsouzen k věčné samotě, na věky má stát v oblacích mezi zemí a nebem. Vše ale cítí s lidstvem dál, od největších a nejtragičtějších lidstva bojů až po nejjemnější záchvěv dívčího srdce. Toť přespříliš pro bytost jedinou, Sandalfon volá smrt. Smrt nepřichází. Místo ní konečně přichází bratr sen. „Slyš, ty nejsi sám!“ praví

k němu tiše, a hrdina Golgathy, pravzor lásky k lidstvu, praví, objímaje ho: „Bratře můj!“

Až z duše člověka
se smekne žernov mrzké poroby,
až z ruky jeho břitký padne meč
a s nohy jeho okov otroctví,
až náboženstvím bude láska mu
a svornost bude jeho zákonem,
pak ukončí se tvoje trápení;
ty v srdcích lidských budeš bydleti
a každá chýžka bude chrámem tvým.

Od chvíle té Sandalfon je tich a čeká, až čas dospěje soudu a člověk lásky.

Mythus o víně má východiště stejné. Bohové v Olympu se smíchem vyslechli zprávu, že Prometheus člověk již na Kavkaze připoután. Jen Dionys cítí s člověkem a smuten sestoupí k zemi, v samotu přírody. Zde je mu družkou nejmilejší najádka jeho. V slzách lnou k sobě, slza najády splývá se slzou Dionysovou a ejhle, vyrůstá z nich pojednou vinní keř. Silénové, satyrové hrozeň vytlačují do poháru, Dionys posílen s celou družinou svou žene se ku Kavkazu — triumfální, bachantický let! Vínem oživne zas Prometheus, sestoupí se skály, je zase schopen boje proti bohům — Olymp pustne, Dionys setrvává mezi lidmi, radost rozestřela se po zemi. Ani není lze poetičtěji vyjádřiti myšlenku: životní rozkoš pudí a sílí člověka k boji a pokroku! Jak zde Vrchlický líčí a popisuje přírodu i náladu její, jaké zde Vrchlický má opojné rčení — toť věru unicum. A ne jen unicum české.

Svatopluk a Rastislav. Truchlohra v pateru dějství z dějin moravských. Sepsal Josef V. Frič. (J. V. Friče Sebrané spisy veršem i prosou, svazek I. Nákladem vlastním). Účelem těchto několika řádků není obšírný rozbor nadepsaného díla, nýbrž spíše přímé poukázání k soubornému literárnímu podniku, jímž Frič označuje konečný svůj návrat do vlasti. Frič pořádá vydání veškerých svých poetických spisů, prací složených za dobu třiceti let. Podnik jeho je nám vítán. Utrpělo‘ Fričovo jmeno zajisté také poněkud tou zvláštností českého obecenstva, že starší díla, třeba jen trochu starší, u nás se více nečtou, že u našeho obecenstva vždy jen žijící, právě činný, v každém ohledu „přítomný“ člověk „má pravdu.“ Mimo to ale samy osudy Fričovy přičinily mnoho k tomu, že celistvý obraz literární jeho činnosti znám je u nás jen málo komu. Jeho dramata třeba se líbila, ale více se neopakovala — jeť potřebí při českém jevišti intervence osobní, aby na spisovatele zcela se nezapomínalo, a i ta intervence osobní — nebývá nic platna. Jeho novely pak byly roztroušeny po časopisech a sdílely osud všeho časopiseckého. Nyní tedy se té vadě odpomůže, a Frič sám rediguje si vydávání. Zvolil pro první hned svazek truchlohru Svatopluk a Rastislav.*) Volba ta je významna; Fričův mnohostranný talent v skutku nejlíp se osvědčil v dramatu, a není pražádné pochybnosti, že by byl Frič při stálém pobytu ve vlasti stal se již podporou českého repertoiru. Tři má on pro drama vlastnosti zcela příhodné: dobrý takt ve volbě předmětu, znalost divadla čili obratnost scénickou, a ohebnou, myšlence se

*) Také již vyšel svazek druhý, obsahující Povídky a fantasie.

lehce přispůsobující řeč. Vlastnosti ty vidíme také na truchlohře Svatopluk. Básník vážil předmět svůj z dob české historie dávných, ovšem mlhavých, přes to ale velice zajímavých. Fantasii jeho nebyla dána tu pouta skoro žádná, on mohl základní svou myšlenku: odvěký boj Němectva se Slovanstvem, boj na vyhlazení, vtělit v děje a povahy zcela dle poetické potřeby nebo libosti své. Pohyblivou, bojů plnou dobu říše velkomoravské skutečně dobře znázornil sbásněným dějem: děj truchlohry té podobá se pravé bouři, ženc se pestře, bohatě a divoce kolem mysli naší. A rovněž dovedl Frič v charakterech osob dobu obrazit. Vášně jejich rostou, klesají a mění se s událostmi, vidíme muže, kteří u vědomí síly své a v pohrdání životem málo kdy se dovedou obmezovat, a ženu, která se liší ještě jen málo od mužů, má sice zvláštní svůj ženský cit, ale dovede být i mužně silná. Vedle hlavních těch postav, jaksi milníků líčeného děje, je tu síla ještě charakterů na pohled vedlejších, avšak dobře promyšlených a děj platně posunujících. — Přejeme zdaru novému literárnímu podniku a Fričovi mimo to nové chuti i hojné pobídky ku dalším pracím dramatickým.

Immortelly. Básně Irmy Geisslovy. (Nákladem knihkupectví dr. Grégra a Ferd. Dattla.) — Písatel těchto řádek sám působil k tomu, aby vydán byl svazeček opravdových básní Irmy Geisslové. Máli nyní podati zde o nich úsudek, je tedy písatel vázán úsudkem již dřívějším, řeklť již samému nakladateli jich: básně ty mají cenu svou. Také zde milerád ten úsudek opakuje. Ovšem jsou cenou svou velice rozdílny. Rovněž nejsou zrcadlem ducha ve všech směrech dozralého, v názorech ustáleného, cílů si zcela vědomého. Vidíme v nich více ještě stopy bojů než výsledky jejich, více snahu než její ovoce. Avšak ta snaha je ušlechtilá, a zápas zajisté s konečným výsledkem se setká. Obzor básnířčin je obestřen ještě ranní chmurou, slunci odolávající, ale již je protkán také červánky; v básních jejích vidíme první jaro, jehož krásy ještě nerozkvetly, ale jednotlivých milých květů rozseto již přece také. Smutně se dívá Geisslová na svět, je pravda, ale myslíme, že nechybujem, klademeli více příčin smutku toho do mladého věku, skorem vždy duševně neúkojného, než na zkušenost životní. Mnohé básničky, zvláště ty krátké, které mají formu lehké písně, jsou rozkošny, a jsou svědky nepopíratelného talentu. Jiné, ne zcela abychom tak řekli ještě hotové a dozralé, jsou pro citupiný základ svůj, někdy i pro některou myšlenkovou zvláštnost svou zajisté zajímavy. Je třeba, aby Immortell sobě všimlo obecenstvo co možná široké.

Jan Neruda.

Výpravná prosa.

Vlnění v naší literatuře jest napořád čilejší a mocnější. Měli bychom vlastně slaviti stoletou památku jejího obrození a podrobněji rozebrati jednotlivé doby její. Pokud na to nedojde, aspoň sobě zde připomeňme, že nové vlny v obnoveném životě národního písemnictví našeho vznikají a pohánějí proud jeho v dobách čím dále tím kratších. Čtvero takové hlavní zavlnění objevuje se v dějinách literární činnosti české od té doby, co vůbec opět počalo se mluviti o ní, až po tuto chvíli; čtyřikrát za ten čas změnilo se u nás pokolení i spisovatelské

i čtenářské, a vždy ve lhůtě kratší a kratší, na důkaz, jak rychle přibývalo síly duchu českému. Od roku 1780—1820; od 1820—1850; od 1850—1870, a konečně od 1870—1880, tak můžeme děliti novou dobu české literatury. Vždy o deset let méně bylo potřebí k nové větší vlně. Rok 1880 zajisté počíná nové rozhraní, neboť převzal od svého předchůdce nový mocný popud a náraz. Náležíť rok 1879 k nejkrásnějším, nejplodnějším ve veškeré literární působnosti české.

I vánoční stolek našich knihkupcův byl posléze obložen plněji než kdy jindy. Z oboru pěkné prosy nalézalo se na něm *druhé vydání Nerudových Obrazův z ciziny*. Druhá vydání teprv nejnovějším časem stávají se při beletrii české potřebou, na důkaz, že máme už zase nové pokolení čtenářův. S potěšením hledíme na nové vydání také spisu Nerudova, jejž jsme v Osvětě (1872 str. 553) hned při prvním jeho vyjití s radostným uznáním uvítali. Literatura cestopisná nalézá ve vzdělaném čtenářstvu českém nejnovější dobou obliby stále rostoucí, a tu věru není ani v literaturách jinojazyčných mnoho spisův, které obsahem i formou by předstihly Nerudovy Obrazy z ciziny; v písemnictví českém důstojně přidružují se k nim toliko cestopisy J. Wünsche, jejichžto vydání souborné už jest neodbytnou potřebou literární. Nerudovi pak vždy zůstane veliká zásluha, že tento způsob uměleckého cestopisu první do písemnictví českého uvedl a zároveň skvělý vzor jeho podal. Jsme přesvědčeni, že nové vydání jeho *Obrazův z ciziny* potká se s týmž rozhodným úspěchem jako první. Dílo, vynikající takovým bohatstvím vědomostí z oborův nejrozmanitějších, takovou plností samostatného myšlení, takovým ušlechtilým vkusem nejjemnější vnímavosti duchovní, takovou jasnotou talentu pozorovacího a takovým přepychem slovesné krásy, nikdy ani nepozbude půvabu svého, nikdy nesestárne, nýbrž i dalším pokolením českého čtenářstva poskytne svěží zábavu a skutečné poučení.

Dějiny české beletrie vykazují Nerudovým Obrazům z ciziny totéž přední místo, jež ozdobeno jest *Povídkami Svatopluka Čecha*. Těchto rozkošných kabinetních kouskův literárních vyšel díl *třetí* (Salonní bibliothéka, nákladem J. Otta, číslo 12.). Umělecká výtečnost Čechova potvrzuje se tu na novo, zejmena v povídkách: Mezi knihami a lidmi, Jabloň a Poslední jaro. Dokonalý klid mohutné síly tvorčí vládne komposicí i slovesným provedením, celkem i nejdrobnější částí, v náladě elegické i naivní. Všude pravá míra myšlenky a citu, obrazu i slova; všude nejúplnější soulad mezi světem vnějším i vnitřním životem lidským. Svatopluk Čech nepokládá literární umění za papriku na podráždění buď ještě nedospělých buď dávno v tupé vyžilosti skleslých organismův lidských. Čechovi literární umění není nějaká camera magica, která z tajného vikýře někde na vysoké střeše zakaleným oknem na šedou vlhkou stěnu pro zděšení nějakého uvězněného neb umírajícího chuďasa hází mlhovité beztvaré stíny buď šklebivých trpaslíkův buď zamračených obrův, buď jiných z chorobné fantasie vyrostlých oblud. Čechova povídka jest jako studánka v zastíněné skále, jako porosené poupě na růžovém keři, jako zpěv drozdí v lesní samotě: svěží, vábná, plná zdraví a vděkův. Čech líčí skutečné lidi nikoliv prázdné šablony, a líčí je opět pro zdravé, jasným rozumem a přirozeným citem nadané lidi,

nikoliv pro osobnosti, které v sobě samých neurovnány nevidí ani kolem sebe nic jiného leda buď podivinství buď zmatek. Vypravování Čechovo jest naskrze realistické; ale není to řemeslná fotografie nýbrž umělecká malba. Každá jeho povídka vzbuzuje opravdový estetický požitek, vábí od řádky k řádce a na konci uspokojuje jako každé skutečné umělecké dílo. Nejvšednější zjevy životní v té formě, kterou jim propůjčuje Čech, nabývají novosti a neodolatelného kouzla. Jest to poesie v řeči nevázané; libozvuk verše a rýmu dostal tu za sebe dokonalou náhradu v lahodě a hudebnosti prostomluvy nejpečlivěji stylisované.

Vedle S. Čecha před osmi lety počal ve výpravné prose s nejlepšími silami našimi závoditi Julius Zeyer svým historickým románem *Ondřej Černyšev*, jenž nyní už v druhém samostatném vydání před námi leží. Jesti to práce, která jmeno Zeyerovo pojednou vznesla do první řady současných beletristův a básníkův českých. Důkladná znalost dějepisného materiálu jakož i soukromého salonního života ruského, mohutná obraznost, komposice překvapující svou smělostí a silou, malebnost a žár básnické mluvy, to vše zjednalo Zeyerovu Černyševu hned při prvotním jeho postupování v Lumíru za redakce Hellerovy jmeno jednoho z nejlepších dějepisných románův českých. Zejmena hrdina románu udržoval literární interes v stoupající napjatosti.

Spisovatel jej také ozdobil všemi vnadami, kteréž mu pojistily vítězství v mysli čtenářově. Co krásný účinek celku poněkud rušilo, byly jakési záślehy básníkovy náklonnosti k samým krajnostem mystiky, k spiritismu. Nenáleží to nutně k naší vzpomínce o Černyševu, však doufáme, že přece nebude nemístné, když s politováním vyslovíme, kterak od tohoto výborného románu onen spiritistický směr péro Zeyerovo čím dále tím více ovládal, až nejnověji hrozí podmaniti si je úplně. Tak značný talent básnický, jakýmž Julius Zeyer jest nadán, nemá zajisté potřebí, aby vyhledával účinky svého umění na cestách, kde mizí všeliká stopa možnosti. Ondřej Černyšev jest až posud nejlepším Zeyerovým románem.

Z dějin českých váží látky k svým pracím novelistickým s nemalým úspěchem nejnověji dva naši spisovatelé: Alois Jirásek a Václav Beneš Třebízský. O každém z nich bylo v Osvětě už na dřívějších místech chvalně promluveno. Dnes řadíme je oba podle sebe, poněvadž jejich netoliko spisovatelský talent, ale i způsob psaní mají k sobě velikou příbuznost. Oba šťastnou rukou umějí vybírati z domácích dějin zajímavé látky a odívati je rouchem své bohaté a jasné obraznosti. Pilné studium všeho, co dějepisná naše věda poskytuje umění novelistickému, jeví se při nich obou a není možno činiti mezi nimi nějaký rozdíl ani v duchu vlasteneckém a kulturním, jenž vypravováním jejich provívá. Při Václavu Beneši Třebízském sobě této krásné stránky z příčiny stavu jeho dvojnásob vážíme; jeť on dokonalý kněz a Čech, jenž jako druhdy kněží Puchmajer, Jindřich Marek a j. v letech předbřeznových názory svými dějepisnými, zejmena vzhledem k století patnáctému a sedmnáctému, úplně se shoduje s dějinnou pravdou a s duchem celého národa našeho. Přejeme si ve prospěch národa toho, aby mezi kněžstvem naším bylo hojně takových pracovníků.

Jirásek a Beneš Třebízský se zvláštní zálibou obírají se oněmi dobami českých dějin, kteréž jsou plny úchvatných příběhův a mocných zápasův duchovních. Vhodné upravení děje k účelům novelistickým, sdružení detailův, plynnost, jasnota a malebnost mluvy; svěžest a ušlechtilost celku jsou oběma stejně vlastní, ano řekli bychom, že stěží bylo by určiti, kdo z nich obou přibírá do svých prací více živlu romantického. Hlavní rozdíl mezi nimi stanoví asi jen česká krajina, kterouž sobě každý zvolil za dějiště svých novel. Beneš Třebízský posud téměř výhradně oblíbil sobě kraj český mezi Berounkou a Ohří, zejmena okolí měst Slaného a Loun může jej prohlásiti za svého domácího vypravovatele. Tam není skorem už ani jediné osady, samoty a zříceniny, kterou Beneš by nebyl novelisticky zpracoval. Jirásek zase mimo Prahu nejraději putuje po severo- a jihovýchodních Čechách; tam má pro něho kraj a lid nevyčerpatelnou zásobu zajímavých a novelisticky vděčných osudův. Takovéto umělecké pohroužení a zapracování se do některé krajiny jest pro písemnictví zjev velmi důležitý; Beneš i Jirásek podávají jasný důkaz, jaký prospěch z toho plyne. Místních podání, krajinných pamětí, rodinných tradic jest po vlasti naší všude taková hojnost, že ani několik pokolení novelistův nestačí sebrati a zpracovati je všechny, a přece jen tímto spůsobem jest možno, aby naše historická povídka, náš historický román pokračovaly. K velikým všeobecným dějům, jež dotýkaly se celého národa, a jež ve hlavních rysech svých i novelisticky jsou u nás už ustáleny a známy, musí přibírati se vždy nový a nový detail místní, musí přidružovati se vždy nová barvitost dějiště a účastníkův, založená na skutečnosti, nikoliv jen sestrojená někde ve vzduchu. Neposkytujíli Čechy a Morava dosti velezajímavé látky k novelám a románům historickým, marně bylo by ji hledati jinde po světě. Ale tu nepostačí vybrati ze všeobecných našich dějin jen několik už obecně známých a i literarně valně opotřebovaných jmen a přibásniti k nim nějaké válečné a milostné, čím divočejší a romantičtější, tím dle domnění spisovatelova krásnější příběhy, o nichž nikde po Čechách ani kraj ani lid ničeho neví, a kteréž také v mysli čtenářově nikdy nemohou splynouti ani s krajinářskou fysiografií ani s dějepisným vědomím a svědomím českým. Takové plané a hluché zboží, byť sebe hlučněji osobovalo sobě název historické novely, historického románu českého, nerozmnoží uměleckou důležitost tohoto druhu české literární práce a zanikne bez účinku. Jak jinak působí na nás třebas i nejmenší novelistická skladba z dějin českých, proniknutá a nešená duchem pravdy a skutečného života! Jiráskův Slavný den (Libuše, ročník IX. číslo 4., 5. a 6.) obral sobě dobu v starší novelistice české už dosti pilně probranou; počátky Husitských válek; však Jirásek dovedl odíti ji opět novým uměleckým tvarem, nalezl pro ni nový velice poutavý děj, jenž celým obsahem svým dobře se hodí do všeobecné situace časové a na půdě dokonalého realismu dosáhl účinkův, po kterých marně se pachtí komposice, beroucí jen svaté jmeno historie nadarmo. Co bychom Jiráskovi při této příležitosti radili, bylo by, aby se nedomníval, že k vůli jistému kruhu čtenářstva musí sestupovati ve své umělecké snaze o některý stupeň níže, že

musí psáti na příklad pro Libuši, řekněme populárněji než pro Světozor, Lumír, Osvětu, Květy atd. Takové zřetely nebyly by na prospěch ani jeho už s pěkným zvukem pronášeného jmena spisovatelského, ani literatury samy. Mluva a sloh jeho byly vždy správně české, plynné, jasné, malebné a historické novele dokonale přispůsobené. Slovesná forma jeho má svůj vlastní ráz, svou vlastní vnadu, vynikla z jeho spisovatelského talentu a jest mu tedy zcela přirozena. Bylo by poblouzenim, kdy by ji chtěl měniti, dělati jí násilí z jakýchkoliv ohledův. Vždyť celkem máme pro veškerou svou národní literaturu čtenářstvo jen j e d n o a nesmíme sami děliti je na sbory s rozličnou spůsobilostí pro požitek, jejž poskytuje jazyková krása a slohová dokonalost. Kde sem a tam jest v té stránce nějaká odchylka, nesmíme ji udržovati aneb i chtíti z ní dělati pravidlo, nýbrž raději pečujme, aby zmizela. Nesestupujme k čtenářstvu; povznášejme je k sobě. Jen tím spůsobem naplní naše písemnictví svůj vznešený úkol vzdělávací ve všech částech. Že tuto poznámku právě při Jiráskovi činíme, přijmiž on od nás za důkaz, jak sobě vážíme jeho spisovatelské činnosti a jak upřímně sobě přejeme, aby účinek její nedoznal újmy, ale spíše ještě více vzkvétal. Není v tom o sobě zajisté žádné chyby, jak Jirásek Slavný den stylisticky vzdělal, nejedna naše novelistická síla pěstuje takový spůsob psaní napořád a nevytýká se jí to. Kdo nikdy lépe nepsal, kdo jinak psáti neumí, jaká pomoc; ale při Jiráskovi jest to po prvé, co jsme jej nalezli ve stránce slabší, a proto zmiňujeme se o tom. Vyslovujeme své přesvědčení, že toho není potřebí, aby z nepravých ohledův k místu, pro které píše, měnil svůj posavadní s t r u č n ý sloh.

Vácslav Beneš Třebízský konečně přistoupil k soubornému vydání svých historických povídek, jimiž už po několik let přispíval do beletristického časopisectva našeho. Úplně schvalujeme podnik *V červáncích a lesku kalicha*, obrazů historických od V. Beneše Třebízského řada I. (díl první a druhý, nákladem Militkého i Nováka, pomocí Lumíra). Máť Beneš Třebízský za sebou už pěknou řadu povídek z dějin českých, že se sluší, aby jeho literární činnost objevila se v přehledné celosti, jakož aby literární dějepis vykázal mu ono čestné místo, jehož on sobě dobyl pilnou a svědomitou snahou v domácím umění slovesném. Oba posud vydané díly obsahují tyto povídky: Pod Karštejnem, Jan Abatyše, Ancikrist, Z posledních dnů Tábora a Petr Obrovec, z nichž první tři jsou nejlepší.

Ferd. Schulz.

(Pokračování).

Z literatury ruské.

Ani druhé pololetí lonského roku nepřineslo literatuře ruské nových *plodů básnických* takové hodnoty, aby mohly býti slušně připočtěny k básnické produkci slavné trojice ruských poetů Puškina, Lermontova a Někrasova. „Poesie vymizela za dnů našich nejen ze života, nýbrž i ze stránek našich žurnálů“ — stýskají si literární referenti ruští v posledním čase a hledají příčinu zjevu toho v tom, že za nynější praktické doby nerad kdo tísní myšlenky své poutem mluvy veršované a dopřává jim raději úplné volnosti v řeči nevázané. Proto čím chatrněji vzděláváno pole básnictví veršovaného, tím utěšeněji vzmáhá se nyní na Rusi román a novela, jež závodí už směle s novelistikou západoevropskou.

Přes to však, že nemůžeme uvesti ani tentokrát žádného básnického díla epochálního, upozorňujeme přec na novou báseň N. Minského *Bělyja noči* (Bílé noci), hodnou povšimnutí. Minský, ač nevydal ještě básní svých v samostatné knize, nýbrž je znám pouze z velkých měsíčných žurnálů ruských, požívá přec již mezi nejmladší generací básnickou vedle Goleniščeva a Obolenského nejchvalnějšího jmena. Nová báseň jeho získá mu zajisté nového uznání. *Bělyja noči*, báseň asi 300 veršů, vydány ve Věstníku Evropy (listopadová kniha r. 1879) a mají za předmět častokrát již opěvané zimní dlouhé noci ruského severu. Není snad ruského básníka, počínajíc Gnědičem a končíc Někrasovem, jenž by nebyl část veršů svých posvětil oněm Petrohradským nocem. Puškinovo líčení těch „zádumčivých nocí s jich průzračnými přízraky a bezlunným leskem“ přijato do všech ruských chrestomatií. Ale Minský nevidí v nich těch světlých stránek, jaké vylíčil Puškin, nýbrž rýsuje ve svých „bílých nocech“ pouze jejich temné stránky. Jemu se zdá, že „v bolné tišině a v bílém svítání severní noci rozlit jest nepozorovaný tísnící bol a tupá urputnost.“ Básník vyznává, že písně jeho nejsou věnovány steskům *národa*, nýbrž těm, kdo „utrživše za vznešené snahy své posměch, stojí v pochybnostech na rozcestí a neznají cesty.“ V těch písních, „počatých v černých dnech a zrozených za bílých nocí,“ opěvá se smrt ubožáka, jenž hořel touhou po pravdě a snažil se spasiti pokolení lidské v tichosti, bez hluku a okázalosti. Vida však, že se s životem nesmíří, jako toho dovedli přátelé jeho, usmrtil se, zanechav po sobě zprávu: „Nevím, kde pravda a světlo, nevím, kterému bohu modliti se sluší . . . Jsem jak carevič v pohádce, jenž bloudil od let dětinství. Hledal jsem cestu v zaslíbený kraj, přišel jsem však na rozcestí s nápisem: Půjdeš v pravo — svědomí tvé škodu vezme; půjdeš přímo — mezi divou zvěř upadneš; půjdeš v levo — zvířetem sám se staneš. Rozhodl jsem se, přátelé, raději že zesnu.“ Třebas končila báseň vyzváním k obecnému smíru, světlu a lásce, jest v ní přece všude patrný pessimistický názor mladého básníka na svět, prozrazující, že i jemu, jako velké části mladých básníků ruských, je vzorem „musa zloby a žalu.“

V čem nevyhovuje na Rusi básnická produkce současná, nahražuje se vydáváním děl poetů starších. Již v minulém ročníku Osvěty

stala se zmínka, že hr. S. D. Šeremetěv přikročil k soubornému vydání spisů — hlavně básnických — nedávno zesnulého knížete P. A. Vjazemského. Vyšly doposud dva díly jeho spisů, obsahující literární produkci Vjazemského až do r. 1851. Jakkoliv básnická činnost knížete Vjazemského není nikoliv nepatrná a práce jeho vynikají vesměs nad prostřednost, budí přirozeně za našich dnů větší pozornost obecenstva zápisky a paměti jeho, zejmena jeho korrespondence, pak jeho charakteristiky současných literátů z doby probouzení národnosti ruské. Ve vydaných dosud dvou dílech nacházejí se zvláště zdařilé povahopisy kn. Kozlovského a Nelidinského-Meleckého, parallela mezi Jazykovem a Gogolem, studie o S. N. Glinkovi, Baťuškovu a j. Nejzajímavější kapitolou druhého dílu jest však stať nadepsaná *Moja ispověď* (zpověď), psaná r. 1829, v níž podává Vjazemský některé nové zprávy k historii posledních let panování caře Alexandra I. Vjazemský žil v ty doby v Moskvě, jsa ve službě státní. Přeloživ řeč, kterou měl car na sněmě Varšavském, obrátil po prvé pozornost carovu ke své osobě. Brzy potom uložil car Moskevskému guverněru Novosilcevu, aby sestavil *návrh ústavy pro Rusko.* Pod vedením Novosilceva obíral se záležitostí tou francouzský právník Deschamps, žijící tehda v Moskvě. Vjazemskému pak svěřeno, aby francouzský originál návrhu převedl na jazyk ruský. „Když převod ukončen," — píše o věci té Vjazemský — „vyjevil mně Novosilcev, že mne pošle s návrhem ústavy do Petrohradu k carovi a představí mne jako jednoho z účastníků redakce, abych, kdy by třeba bylo, podal carovi potřebná vysvětlení a přijal jeho poznámky. Když se ale rozneslo po kanceláři, jak důležitou úlohu mně hodlá svěřiti Novosilcev, vyskytly se různé poznámky i domluvy, jichž účelem bylo, aby Novosilcev změnil svůj úmysl a nesvěřoval mně důležitého poslání do Petrohradu. Věc, jež z počátku jen jen kypěla, počala ochladati... až na ni zapomenuto. Nechať se usměje nade mnou, komu libo," — končí Vjazemský — „však nemámliž práva říci: Nebýti mne v kanceláři Novosilceva a Rusko mělo by již ústavu." — Jako v jednání o konstituci, měl Vjazemský i tehda již díl v jednání o *zrušení nevolnictva.* Na vybídnutí téhož caře Alexandra I. sepsali hr. Voroncov, kn. Menšikov a j. pamětní spis, v němž „prosili za dovolení, aby směli přistoupiti theoreticky i prakticky k prozkumu a rozřešení vážné státní otázky o zbavení rolnictva nevolnictví." Vinu nezdaru této záležitosti přičítá Vjazemský gen. Vasilčikovu, jenž zprvu se v listině podepsal, druhého dne však svůj podpis odvolal, a tím zůstala věc nevyřízena. Podobných vysvětlivek k ruské politice vnitřní oné doby nachází se ve spisech Vjazemského více.

Redakcí P. A. Jefremova vyšlo nedávno ve dvou dílech o 1200 str. *čtvrté* vydání spisů Lermontova, v něž pojaty všechny kdekoli vydané práce tohoto po Puškinovi druhého poety ruského. Vydání toto opatřeno též životopisem básníkovým, z něhož vyjímáme tuto u nás dosud neznámou podrobnost z osudného souboje s Martynovem r. 1841, jejž Lermontov zaplatil smrtí. Dle sjednaných dříve podmínek souboje měl každý ze soupeřů právo střeliti, kdy se mu zachce, stoje buď na místě mu vytčeném, aneb přistoupě k bariéře. Když byli sekundanti dali znamení k útoku, tu Lermontov, ani s místa se nepohnuv, napjal

kohoutek a obrátil hlaveň pistole vzhůru. Soupeř jeho přikročil však kvapně k bariéře a mířil tak dlouho na Lermontova, až na něho sekundanti zvolali: „Střílejte, sic vás rozvedeme!“ Martynov vypálil a Lermontov klesl k zemi, jako by ho podťal. Koule projela mu pravý bok. Jak patrno, nezapřel Lermontov povahu svoji ani v posledním okamžiku života, kdy hleděl smrti tváří v tvář. Neuznávaje ideálů povrhoval i životem, a nedbaje toho, že úskočný soupeř míří osudnou kulí v jeho srdce, chystal se vypáliti svoji ránu do vzduchu. Martynov sklesl však skutkem svým na stupeň sprostého vraha.

Probírajíce se v pamětech o poetech ruských, zmíníme se ještě o měsíčníku *Russkaja Starina*, vycházejícím v Moskvě, jenž počal minulého roku otiskovati *korrespondence Puškinovy*. Upozornili jsme již v lonské Osvětě na vzácnou sbírku listů Puškinových, psaných k ženě jeho Natalii, jež uveřejnil I. Turgeněv ve Věstníku Evropy a jimiž objasněna u značné míře příčina smrti Puškinovy. Neméně drahocenný materiál k poznání vysokého ducha Puškinova poskytují dopisy, otištěné v Ruské Starině, sahající dosud až do roku 1825, t. j. do nastolení cara Mikuláše. Literárního významu nabývají listy Puškinovy od r. 1820, ježto básník sotva zletilý (nar. r. 1799) nachází se již v jižní Rusi, byv tam internován. Dopisoval si odtud — z Kišiněva a z Oděsy — s bratrem Lvem, líčil mu život Kišiněvský, léčení v lázních Kavkazských, cestování po Krymu a dával při tom bratrovi různá napomenutí a poučení, jako na příklad, aby poesii považoval za dobrou, rozumnou stařenku, k níž neškodí časem si zajíti, aby člověk zapomněl na minutu na klepy, na časopisy i klopoty života a obveselil se milým povídáním a pohádkami; zamilovati se do ní jest prý však nerozvážné.

Obdržev dovolení, přestěhoval se Puškin r. 1823 do Oděsy, kdež stál pod dozorem Voroncova. Avšak již po roce znelíbilo se jeho dozorci, že se jeho básnickému nadání od četných čtenářů v Oděse dostává uznání, i žádal proto hr. Nesselrode, aby vzdálil Puškina z Oděsy: „Četní pochlebníci přivádějí ho na bludnou myšlenku, že jest znamenitým spisovatelem, ač jest pouze slabým nápodobitelem Byrona, o kterém se také nedá mnoho říci.“ Odchod Puškina z Oděsy uspíšen vlastním jeho listem, který byl na poště zadržán a otevřen a ve kterém byly některé volnověrské věty. Následkem tohoto listu propuštěn „za durnoje povedenije“ — pro špatné chování — ze státní služby, v níž se až dosud nacházel, vyplacen mu plat až do dne propuštění (128 r. a $97\frac{1}{2}$ kop.) a vypovězen na statek svého otce Michajlovskoje.

Z let 1824 a 1825 přináší Rus. Starina dopisy, jež psal Puškin z Michajlovského opět svému bratru Lvovi, básníku Žukovskému, v nichž touží na nelásku a kruté k němu se chování vlastních rodičů, konečně pak zajímavé milostné listy ke krasavici paní Kernové, kterou poznal Puškin za návštěvy její na sousedním statku Trigorském, kamž dojížděl navštěvovat rodinu Osipových. Poslední z dosud uveřejněných listů psán je k Žukovskému krátce po nezdařené vzpouře dekabristů dne 14. (26.) prosince 1825, která předcházela nastolení cara Mikuláše. Puškin dokládá v listě tom, že ačkoliv věděl o spiknutí — o kterém prý mimo policii a vládu věděl celý svět, — neměl v něm přece dílu. List tento končí pozoruhodnými slovy: „Praví se, žes napsal verše na

smrt Alexandra I. Předmět bohatý! Avšak po celých deset let jeho carstvování lýra tvá mlčela. Toť největší výtka pro něho (cara). Nikdo nemá víc než ty práva říci: hlas lyry — hlas národa; pročež nechyboval jsem, že jsem ho až do hrobu vypískával."

Poněvadž r. 1826 udělena Puškinovi milost, podána v Rus. Starině celá téměř korrespondence Puškinova z doby jeho internování, z nejzajímavější to vůbec periody celého jeho krátkého života. Moskevský měsíčník bude u vydávání Puškinových dopisů pokračovati.

Vedle korrespondencí jsou i *memoiry* důležitým činitelem při sestavování zpráv dějepisných i životopisných. Na Rusi věnuje se v posledních dobách i memoirům větší pozornost, než druhdy, a v žurnálech i samostatných knihách staly se obecenstvu přístupnými zápisky Bolotova, Dobrynina, Žichareva a j., sahající vesměs do konce předešlého neb počátku tohoto století. V tutéž dobu spadají svým obsahem též zápisky paní T. P. Passekové; o prvém díle spisu toho, jenž vyšel pod titulem *Iz dalnich lět* již roku minulého, zmínili jsme se též v lonské Osvětě. Zbývá nám pronesti ještě několik slov o druhém díle, jímž celý spis nyní zakončen. Memoiry paní Passekové, choti ruského učence a spisovatele Vadima Pašseka, budí na Rusi právem všeobecnou pozornost, poněvadž podány v nich některé věrné fotografie různých osob, vyniklých v první polovici našeho věku na poli literárním i politickém. Shledáváme se v pamětech těchto vedle osobností méně důležitých s carem Mikulášem, s hr. Fed. Tolstým, básníkem Ševčenkem, Satinem, romanopiscem Lažečnikovem, básníkem Ogarevem a s jeho ženou, zvláště pak se slavným spisovatelem a publicistou Alexandrem Hercenem, zvaným v zápiskách vesměs pouze familiárním jmenem „Saša," a jeho rodinou, s níž jest autorka spisu blízce spřízněna, jsouc sestřenicí Alexandrovou. Kolem „Saše" otáčí se vlastně celý děj memoirů, ostatní osoby tvoří buď stafáži obrazu, aneb jsou jim vykázány úlohy episodní. Hrdina zápisků líčen tu zajímavým způsobem s něžnou sympatií a s plným uznáním jeho talentu a působnosti. Spisovatelka podává zhusta výňatky z jeho mladistvých spisů, ukázky jeho korrespondence, jakož i četné rozhovory s proslulým emigrantem, plné filosofických úvah, literárních posudků a vtipných poznámek. Zápisky líčí Sašu od dob prvního dětství a provázejí ho až do Londýna, kde se s ním sešla autorka naposled r. 1861. Poslední shledání toto vylíčeno však jaksi v dodatcích k memoirům, které vypisují vlastně jen život Hercenův na Rusi, pomíjejíce dobu jeho pobytu za hranicemi, vylíčenou ostatně dosti podrobně ve vlastních zápiskách Hercenových, vycházejících také nyní tiskem v Ženevě. V charakteristikách všech osobností, vystupujících na jeviště v memoirech paní Passekové, nachází se tolik zajímavých podrobností, že čtenář rád promine autorce trochu té rozvláčnosti a sentimentálnosti na některých listech objemné knihy, jejíž autorku označil vhodnými slovy „Saša," když v jednom rozhovoru s ním omlouvala jednání Katkova, redaktora Moskevských Vědomostí. Pravilť jí: „Tobě bůh pokropil oči takovou vodou, že vidíš jen růže, však trnův pod nimi neznamenáš." —

Pravili jsme výše, že nejpilněji vzděláván nyní na Rusi román a novela. Do nedávna věnována pozornost spisovatelův hlavně románu

sociálnímu; z historie pak čerpány pro román látky skoro výlučně z dob carstva Moskevského. Zavadilli který romanopisec o dobu panovníků Petrohradských, bylo pravidlem, že osoby jednající byly předváděny v líčených škraboškách, pod nimiž mizely jejich slabé stránky. Censura totiž neztrpěla sebe menší poskvrny na tvářích různých panovníků a panovnic z minulého i nynějšího věku, a stalo se na př. Lažečníkovu, když napsal o tváři Anny Ivanovny, že byla důlkovitá a nehezká, že censura slova ta škrtla. Teprvé v románě hr. Tolstého Vojna i mír počínají se osoby jednající líčiti v pravém světle historickém. V poslední době vyskytují se však romány historické již častěji, a jdou při své věrnosti historické tytýž tak daleko, že vylučují veškeru fantasii a stávají se až pouhou — ač nikoliv nezajímavou — kronikou, ba zachovávají časem i jazyk té doby, v níž se děj románu odehrává. Podobným směrem berou se historické pověsti Karnoviče, z nichž vyšly v poslední době *Ljubov i korona* (Láska a koruna) a *Na vysotě i na dolě* (tento v měsíčníku Otěčestvennyja Zapisky). Autor románů nepřikládá plodům svým ani jmena „román," nýbrž jmenuje je prostě *pověst — skazanije*, což není ovšem nikterak na újmu ceny jejich. Poněvadž spis druhý není dosud dokončen, zmíníme se pouze o románu *Ljubov i korona*. Historie ruská od Petra Velkého až do Kateřiny II. jest plna romantického dramatismu, že postačí vypsati tu či onu episodu z doby oné, aby vzbudily nejživější účastenství čtenářovo. Podobnou episodu líčí Karněvič. Jest to historie regentství Anny Leopoldovny, která byla Alžbětou Petrovnou zbavena vlády. O době té zachovalo se množství pamětí a zápisků, jak ruských tak i zahraničných, tak že spisovateli zbývalo pouze sestaviti všechny ty zprávy v jeden celek, což se mu také plnou měrou podařilo. Všechny osoby, jež Karněvič v práci této uvádí, jsou čistě historické, mluvíce namnoze i jazykem minulého století, a sotva několik vedlejších postav náleží fantasii spisovatelově. Děj otáčí se skoro výhradně kolem dvora; o národě se v románě nemluví. Jen vojsko vystupuje časem na jeviště, aby vykonalo rozkazy tu panovnice, jež dává zatknouti kuronského vévodu Birona, tu choti carevičovy, jež dává s trůnu svrhnouti carevnu. I láska hraje v celém tom románu úlohu velice podřízenou, ač jí dáno místo i v názvu pověsti. Za to jest charakteristika osob provedena věrně historicky beze vší masky a líčenosti, a spis podává proto věrný, zajímavý, časem i napínavý obraz dvorního života Petrohradského z první polovice minulého století.

V druhé polovici téhož století jedná jiný nový historický román *Mirovič*, sepsaný osvědčeným beletristou Danilevským. I Danilevský se snaží, aby se ve svých románech neprohřešoval proti věrnosti historické, avšak užívá plnou měrou práva romanopisce, hově vesměs pravidlům tvoření uměleckého. Nevyhýbá se líčení vášní lidských, třebas i historickým jeho osobám přibásněných a tvoří sám charaktery osob jednajících. Také děj *Miroviče* jedná u dvora Petrohradského a pak na pevnosti Schüsselburgské, kdež byl uvězněn a r. 1794 zavražděn carevič Ivan. Nešťastný carevič a vybásněná postava dvorní dívky Polyxeny Pčelkiny, planoucí tajnou láskou k uvězněnému princi, jsou hlavními osobami románu. Mimo ně vystupují i car Petr III., svržený

s trůnu chotí svou Kateřinou II., básník Lomonosov a více jiných osob, proslulých v dějinách ruských v minulém věku. *Mirovič* vydán nedávno ve 5. díle sebraných spisů Danilevského.

Na konec zmiňujeme se ještě o sbírce drobných povídek a arabesek L. N. Samsonova, jež vydány nedávno s titulem *Perežitoje; mečty i razskazy russkago aktera 1860—1878.* Jsou to kratičké povídky a obrázky ze života ruského herce v provinciálních městech i v Petrohradě, působící svou nestrojeností a dokonalou zaokrouhleností. Většina z nich otištěna byla původně ve feuilletoně denníka Novoje Vremja.

Jaromír Hrubý.

Nad novými hroby.

Opět se lůno hrobu otevřelo, by shltilo sílu vzácnou a výdatnou a utlumilo na vždy ducha v okamžiku, kdy octnuv se právě ve svém zenithu, v plném mužném sebevědomí rozepjal zlacená křídla. *Josef Jiří Stankovský* skonal na sklonku roku minulého (10. prosince) uprostřed nejpilnější činnosti duševní, zpola ještě pohřížen v dumání o rozpočatých pracích literárních a nových a nových látkách poetických, jimiž zaměstnávala se povždy tvořivá jeho mysl.

J. J. Stankovský nebyl geniem, díla jeho nejsou proniknuta titánskou silou ducha, určujícího směr celému století, jsou však posvěcena vesměs nezmorným nadšením. Stankovský psal se zimničním téměř chvatem, jako by tušil, že jest života jeho na mále a že mu nutno, by využitkoval dokonale chvíli přítomnou; ve smyslu tom byla činnost jeho sopečná, bezměrná a pohlížímeli na řadu spisů pozůstalých po muži, kterýž nedosáhl ani čtyřicátého roku, podivíme se věru rozměrům práce, již vykonal.

Psal doznávaje za svého života úspěchů neznačných, ba mnohdy i trpkých, nezasloužených výtek; což nedovedlo však zlomiti osten, jenž jej i v nejtrudnější době ku stálé práci pobádal; proniknut vědomím, že činnost jeho je v duševním životě našem nezbytně nutna, byl Stankovský spisovatelem pro vrstvy naše nejširší, které lační nejvíce po stravě, jakou poskytoval jim zvěčnělý povídkář měrou nejštědřejší. Nechceme slovem tím ubírati snad literárnímu jmenu Stankovského zaslouženého lesku, zdá se nám naopak spíše, že poukázáním k této stránce nabyla literární povaha jeho zajímavějšího rysu — jestiť v literárních dějinách našich zjev Stankovskému podobný dosti řídkým a myslím, že málo kdo dovedl sytiti Kraszewského pověstným „černým chlebem“ nedočkavé biblické zástupy lépe než právě Stankovský.

J. J. Stankovský narodil se dne 11. listopadu 1844 v Kamenné Vysoké u Příbrami; studoval gymnasium a z části i práva v Praze, věnoval se krátký čas praktickému povolání, s nímž rozloučil se však již r. 1870, kdy zasnoubiv se s dcerou divadelního ředitele Pavla Švandy ze Semčic, dal se úplně na dráhu spisovatelskou a divadelní. Jako ředitel vynikající kočující společnosti herecké, usiloval šířiti po Čechách

lásku k umění dramatickému; nepřízeň doby a neblahé poměry společenské a politické strpčily mu však velmi brzy dobrodružnou uměleckou pouť. Pozbyv téměř veškerého jmění, vrátil se do Prahy po r. 1876, a odtud věnoval se již napořád literatuře, pracuje přes těžkou chorobu prsní neúnavně až do posledního dechu svého.

Pozorujíce rozsáhlou a do všech téměř odvětví zasahající literární činnost Stankovského, nesnadno určíme, ve kterém oboru spočívalo vlastní těžiště jeho síly. Chvílemi zdá se, že byl Stankovský z povolání básníkem dramatickým, čemuž nasvědčuje dlouhá řada veseloher a dramat vážných, z nichž jen uvedeny buďtež historické činohry: Žebráci a Jiřina, a veselohry: Braniboři v Čechách, Literární nádenníci a nejnovější cenou Náprstkovou poctěná historická jednoaktová veselohra Malý král (vévoda Fridlandský); chvílemi připadá nám opět, že byl mu román půdou nejvlastnější a nejmilejší. Stankovský psal rozsáhlé romány historické (Král a biskup; Mistr Rumpál, primátor Prachatický, Dobrodruzi — román z dob Rudolfa II. a zároveň poslední na několik dní před smrtí dopsané dílo zvěčnělého vypravovatele), nejvíce však zajímavé a na rozsáhlých studiích nynějšího a nedávno minulého společenského života založené povídky a romány ze života hereckého. Sem náleží nejlepší románová jeho díla: Vlastencové z boudy a O slávě herecké. Mimo to sepsal nesčetné množství povídek a drobotin, čerpaných vesměs „z potulného života“ a roztroušených téměř po všech časopisech současných.

Neméně obratným byl Stankovský i v překládání básnických spisů cizojazyčných. Máme z péra jeho několik překladů a to vesměs zdařilých namnoze i výborných. Tak vydal — pomíjímeli značnou část zručně přeložených truchloher a dramat neveršovaných — překlad Lenauovy slavné dramatické básně Faust a uchystal k tisku jeho Albigence v rouše českém, kromě toho výborně přeložil i pověstné písně Mirzy Schaffyho (Bodenstedta).

Z vážných prací Stankovského zasluhuje největší pozornosti dílo, které je zároveň svého druhu jediným: Divadelní Slovník, seznam to všech českých dramatických prací na divadle provozovaných, původních i přeložených, tištěných i rukopisných. Vzácný zajisté materiál bibliografický a literárně historický. Matice lidu vydala dva populární historické spisy J. J. Stankovského: Král bídák a Odboj Nizozemska.

Tím není ovšem literární činnost Stankovského vyčerpána. Črta tato má býti pouhým pruhem světla, jež by na okamžik dopadlo na zajímavou tuto postavu, na kterouž vzpomene sobě nejednou ještě vděčný literární historik. —

V řadě obětí, jež vyžádala si smrt na literatuře naší v roce minulém, je P. *František Řezáč* dle časového pořadu poslední. Odešel na věčnost dne 25. prosince. Ztráty jeho želí zvláště ty kruhy našeho obecenstva, jimž vzdělání a osvícení lidu leží na srdci: přátelé školství a všeobecné osvěty. Řezáč byl neohroženým bojovníkem za tuto ideu, jí obětoval nezřídka i lákavou naději skvělého postavení a bezstarostné budoucnosti; také humanní, dlouholeté jeho působení přineslo mnohé pěkné ovoce národnímu našemu životu.

Narodil se 6. ledna 1819 v Polehradech blíže Prahy; odbyv studia gymnasijní a theologická, byl r. 1842 na kněze posvěcen. Za studií bohoslovných se obeznámil se vznešenými zásadami pokroku a rozmnožení blaha obecného, které vštěpoval tehdá v mladá srdce horlivý žák Bolzanův P. Schneider a které se staly od té doby i zásadami Řezáčovými. Z klidné správy duchovní vytrhla jej nenadálá vřava r. 1848, kterýž jej uvedl po prvé v ruch veřejného života. Od té doby jevilo se jmeno Řezáčovo u veřejnosti české častěji, zvláště když zastával r. 1850 po jistou dobu profesuru filosofické fakulty Pražské, přednášeje na místě ochuravělého profesora náboženství a vychovatelství dr. J. Padlesáka, a snaže se tu zjednávati platnost výše dotčeným zásadám. Však již v době velmi krátké musil odstoupiti od sotva počatých přednášek, znelíbilť se tehdejší absolutní vládě, která nesnesla ani volné myšlenky neřkuli volného slova. R. 1853 nalézáme Řezáče na cestách po Rakousku, kde navštívil všecky hlavní věznice, studuje velmi pilně jich zřízení a přemýšleje o mnohých opravách v moderním trestnictví. Plodem dřívějších již studií jeho v oboru tom byla brošura: „Vězenství v posavadních spůsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců."

Bylť Řezáč již před tím kooperátorem v trestnici sv. Václavské a pak až do r. 1856 farním administrátorem, konečně pak i spirituálem v obecné káznici kněžské u sv. Jiří na hradě Pražském. Zmíněnou cestou a praktickým působením nastřádal si takých zkušeností v oboru vychovatelství vězňů, že uloženo mu bylo c. k. komisí k organisování Pražské trestnice sdělati plán prací a učení literního v trestnici, který však uskutečnění nedošel a s ním nevešly též v život humanní zásady, jimiž byl proniknut. Od r. 1862 až do r. 1866 žil v soukromí v Praze, pěstuje pilně literaturu, najmě pedagogickou. Té doby súčastnil se také velmi činně politického života a prospěl zde velmi praktickými svými návrhy o reformách školství a vychování vůbec. Od r. 1865 byl farářem v Litni blíže Karlova Týna. Ze spisů Řezáčových jsou nejcennější články jeho pedagogické a pomůcky k vyučování. Nejbohatší zkušenosti své druhu toho uložil v časopise Škola a život (1855—1860), pak v Obecných listech náučných, jichž byl spoluredaktorem; mimo řadu různých kněh učebných a spisů pro mládež, jichž tuto vypočítávati nelze, vydal i mnohá díla theologická. — Záslužná jeho činnost došla již za života jeho v kruzích vychovatelských plného uznání; šlechetná pak jeho povaha, zářící z každé téměř řádky jeho spisů, pojistila mu vděčnou paměť v srdci národa.

Otakar Mokrý.

R. 1880. Čís. 3.

OSVĚTA

Karolina Světlá.

List do našich světlých upomínek.

Píše

Eliška Krásnohorská.

Nebývá drahému lidu českému příliš zhusta dáno světiti štěstí, že vidí ty, kteří proň zahořeli svatou láskou, na krásné výši věku u mety, kdež za nimi co krok, to plodný skutek, co myšlenka, to požehnaná setba, co tužba, to nadějný květ. Neplýtvá osud národa našeho těžce zkoušeného takovými okamžiky, kdy mu zaplane před očima koruna zdaru a prapor vítěznou rukou vysoko vztýčený; před světlem takých obrazů často přicházívá chmura, z nížto stín smutku a slzy se linou, z níž vyšlehává blesk drtící shůry chodce nejsmělejší a nejpřednější. V pravdě nejsou liché ty vaše přísahy, vy odvážlivé stráže národního ducha i práva, že podáváte mu v oběť blaho i žití své: jste zasvěcenci utrpení od první chvíle, kdy rozbřeskl se vám den zápasu, a přísný osud před okamžikem poledním vás za slovo brává.

Pravý to svátek, vidíli národ ten se srdcem vděčným, že mezi mnohými zas jeden heros spěje k vrcholi nezlomen a nepřemožen, zas jeden Záboj že plamennými slovy k němu mluviti neustává, maje v plné síle tolik ještě činů ducha před sebou co za sebou.

Často již se ozvaly otázky, proč tak ráda obšírně pojednává naše veřejnost o literárních zjevech menšího významu a nejdůležitějších si nevšímá. Lze souditi, že se to děje snad z onoho druhu bezstarostnosti, která vidouc rostoucí, mohutný úspěch spisovatelův v úchvatné skutečnosti beze všeho prostředkování obecenstvem zavládati, má již za zbytečno šířiti slov o plodech jeho tak samozřejmě osvědčených. Takž obledneme-li se na rozsáhlou řadu mocně účinných a v pravdě již znárodnělých plodů Karoliny Světlé, seznáváme, že o těchto pracích podnes poměrně velmi málo písemného výkladu se šířilo, a v skutku těmto výtvorům nejryzejšího nadšení vlasteneckého a uměleckého nebylo třeba tlumočníků: razily si jako bleskem samy svou ohnivou

mluvou pravdy a lásky k lidu cestu v mysl jeho, a lid ten jim porozuměl s vnitřním plesem. Zřídka událo se kterému spisu rozšířiti se bezprostředním účinkem pouze uměleckého interesu s takou rychlostí a působivostí, jako románům této spisovatelky, srdce čtenářovo nezvyklou mocí si podmaňující. A nejsou to začasté romány, jež by poutaly řešením nějaké otázky politické neb společenské a vyhledávaly svého těžiště v časové snad tendenci, jako mnohé světoznámé zjevy literatury novelistické, které dosáhly v jiných rozměrech poměrně téhož úspěchu; jest to namnoze vypravování o snahách a osudech prostých venkovanů v zapomenutém zákoutí pohorském, líčení příběhů nemající jiného účelu, než zobraziti život a smýšlení českého lidu spůsobem umělecky pravdivým a k srdci přesvědčivě mluvícím.

A neníli Světlá z těch, kteří k tomu srdci českému nejhorouceněji a s nejposvátnějším zápalem promluvili a mocně dovedli zatřásti nejskrytějšími city v prsou lidských, aby se ozvaly odhalujíce svou pravou tvář, člověku tajeplnou, a přiznávajíce se neodolatelně k pravdě své nejhlubší? Vždyť sklánímeli čelo před básníkem, uznáváme v tom jen svrchovanost jeho, umíli stvořiti obdoby, v nichž sebe sama poznává člověk se svým světem, s vášní svou a svým ideálem, se svým neštěstím i svým povznešením, a měřímeli nejvýmluvnější věštce poesie tímto vědomím, kolik jest těch, kteří ze zmatků života více než Světlá vytěžili lidského jádra, více úchvatné pravdy z jeho závratí, více neúmorné, nad živly citu silné snahy po dobru z jeho bouří a beznadějí?

Není to zde po prvé, co jmeno Karoliny Světlé druženo s nejzářivějšími hvězdami beletrie. Cítí a ví to mnohý z nás, a z části jen jistá nesmělost národní, z části pak ostych, uznati vysokou zásluhu *ženy*, brání nám říci to zjevně a rozhodně. Ale pryč s domněnkou, jako by literární naše veřejnost měla křivě nařčena býti, že snad z nedůstojné zdrželivosti ještě neuznala, co vzácného a skvostného nám doma vykvétá na vlastních luzích písemnictví. Spravedlnost budiž hlasům těch, kteří neváhali nestranně dáti výraz i nejvyššímu uznání, k němuž dospělo jejich přesvědčení, a byť ctilo i pouhou ženu českou. Připomeňme si zde jeden úsudek ze všech ostatních, anť pochází z péra muže, o jehož protříbeném básnickém vkuse a moderním vzdělání literárním v nikom není pochybnosti. Přirovnalť *J. Neruda* naši Světlou ku geniální Sandové, již nerozmýšlela se literární historie postaviti mezi největší básníky Francie; a duchaplný onen posuzovatel nejen že uznal obě básnířky navzájem sobě rovnými tvůrčím nadáním a vzletem, ale pověděl též, oč vzácnější ještě jest naše Světlá, pro hluboký ethický obsah svých plodů a pro význam svůj národní. A v tomť konečně prvotní — či poslední — tajemství jejího kouzla a síly její, že mocnému ruchu jejího vzletu vždy jest pobudkou velkodušný podnět, ideální rozhorlenost a pronikavý zápal vlastenecký. Tento směr horující za nejkrásnějšími cíli lidskosti, toť ona tendence, která románům Světlé zjednala ohlas tak velkolepý v národě našem, přetrvávajíc každou tendenci užší a pouze časovou a povznášejíc umělecká díla Světlé vysoko nad proměnlivost denních otázek.

Krásnou máme řadu duchů vynikajících, kteří své povolání v národě provedli dokonale a skvěle; a Světlá stojí mezi nejlepšími z nich.

Statečněji a lépe nelze vykořistiti sílu svou, nelze vykonati své poslání, nelze se státi tím, čím býti komu určeno. Neníť ona jen okouzlující vypravovatelkou, jest též udatnou bojovnicí za ideál dobra i za skvosty lidské svobody, mezi nimiž svoboda národní jí, dceři národa trpícího, jest nejbližší a nejdražší. Že zápasila z tuha a ne teprv okřídleným svým pérem, než dávněji a bolestněji temným dětským již pudem, odbojnou silou rodícího se poznání a srdcem tisíckráte těžce zraněným — kdož by toho nepamatoval ze čtenářstva těchto listů, ve kterých vlastní její *Upomínky* nám daly nahlednouti v polouvědomělé boje a utrpení jejího dětství? K těmto Upomínkám malou úvahu svou víže, nehodlám vypravovati pozdější události ze života Světlé, — vždyť bohdá vylíčí pérem svým vlastním průběh jeho za dob dospívajícího mládí i zrající síly; nehodlám ani spisy její tříditi a rozbírati ni hodnotu jejich stanoviti, — vždyť spisů těch stále přibývá i přibývati bude, — máť Světlá před sebou ještě činnost, jejíž tvar a míru nikterak nelze předvídati, a konečný soud, třeba jen o dosavadních jejích pracích, jest úkolem, jak bylo již u nás řečeno, jenž by vyžadoval důkladnou knihu a ne pouhou stať, ale zvláště též sílu dokonalou, aby byl platně proveden a všestranně vyčerpán. Pokusím se jen naznačiti onu krutou sice ale konečným výsledkem podivu hodnou logiku osudu, jejížto bezohledná násilnost vnutila ducha Světlé právě na dráhy, kterými dospěl v ten svétvárný, silně vytknutý charakter, jímž se nám stala tím, čím jest.

Ani Světlá nevěnovala své žití a blaho jen lichým slovem svému národu, i jí od počátku dán dědičný podíl jeho utrpení a ji též vzal osud přísně za slovo, podťav její plodnou činnost právě v nejvážnější době zralé tvůrčí síly na drahná léta. Čivní choroba, následek to dlouhých bojů volného ducha s neblahými národními poměry, stala se činné její mysli nad míru trapnou vazbou, ze které konečně opět znenáhla se zotavuje, jak o tom svědčí nové její práce, hustěji zase v různých časopisech se vyskytující. Věnovala též ona svůj klid, své zdraví, v pravdě své žití zápasům svého povolání, snášejíc neslavný a skrytý ale nad domysl krušný podíl našeho českého martyria.

Víme z Upomínek jejích, jak ohromující vliv hned v prvním dětském mládí měl na ni, na bujaré to ryze české děcko, poněmčující a nad to nelidský systém vychovatelský, který v letech třicátých dle vlastního jejího soudu na dívčích ústavech — aspoň Pražských — vládl všeobecně; víme, jak spustošil a mrazem spálil na dlouho nadějné všecky ty útlé puky dětské její mysli, která se neuvědoměle, s bolestným a hlubokým vzdorem tak dlouho vzpouzela cizotě, až se unavila a podlehla nátlaku silnějšímu, vidouc v jazyku cizím jediný, lákavě jí nastražený prostředek k nabytí vědomostí, po nichž prahla. Osvojivši si jazyk německý ponořila se žíznivě v literaturu; víme, že okouzlena tehdejší romantikou sama jala se tajně si psáti almanachy, ovšem že německy, cítíc se tak šťastnou v těchto mladistvě ideálních požitcích, že i zapomněla teskniti po mateřském jazyku a cítiti, jakou to utrpěla ránu, an jí byl vyrván. Leč ani toto štěstí blouznivých dívčích let netrvalo dlouho: tajná její literární dílna byla odkryta, odsouzena jako prý zřídlo nejhrozivější zkázy, spisování ba i čtení jí za-

kázáno jako požívání jedu a za odstrašující příklad jí na oči postavena — Saudová.

Takž byl vývoj Světlé opět násilně přerušen, duševní svět jí zatarasen nepřestupnou hradbou, na jejíž přísně střeženou bránu předsudek osvíceného století napsal s pověrčivostí, hodnou samého středověku: „Propadneš záhubě časné i věčné, tvore ženský, který vstoupíš.“

Nechť se nám nevytýká hořkost a příkrost, žalujemeli takovéto křivdy slovem břitkým! Přezdívají nám mužatek, mají pravdu konečně: jen ženy mužného a silného rázu nedaly se utlačiti oním útiskem; ty jemnější, útlejší, které měly jenom vlastnosti, jaké ženskými se nazývají, zakrněly neb musily zahynouti, počtem tisíců, ale kdo zvážil jejich neuspokojené, nešťastné, bezúčelné existence? Jak nekonečně šťastnějšími jsou nynější dívky nežli ony, které ještě i před dvaceti, neřkuli před čtyřiceti lety byly dětmi, oč by si měly lépe a vděčněji vážiti mladosti své i těch rozmanitých prostředků, které se jim nyní ku vzdělání poskytují. Veliký jest rozdíl ve smýšlení, které nyní o potřebné míře dívčího vzdělání se stává obecným, a oním, které pamatujeme z dob našeho mládí; znamenitý se stal již pokrok i v názorech o účelu ženského vychování i v ženském školství. Jen škoda, že dosud příliš často ještě více mnohost a povrchní půvab náuk se u dívek pěstuje nežli jednoduchost a opravdovost vědění, a že tak často náuka teprv přistřižená ve hříčku, ad usum delphini zmrzačená bývá považována za dosti nenamáhavou a dívkám neškodnou, za spůsobilou nepomásti ženské mozky. Pokud pak dívkám nejnadanějším, které pud nepřemožitelný vábí k samým výšinám vzdělání, není ani výminečně cesta volna ku všem náukám, pokud vůbec někdo za souhlasného mlčení všeobecného smí býti odháněn z vysokých škol, kamž připuštěno na sta třeba tupějších hlav, pokud smí pohlaví platiti za důvod a jmeno přirozenosti tu býti bráno nadarmo: zdaž se po tu dobu nám ženštinám neděje zrovna jako národnosti české? Také ona jmenem prý rozdílu vrozených schopností má býti šmahem odstrčena od vysokého učení, v interesu prý vědy a vědeckosti, odsouzena k pověčné triviálnosti, podruží a nedospělosti, také jí se drze upírá právo a již z předu i spůsobilost k nejvyššímu duševnímu vývoji. Osvěcují nás i kulturní badatelé našich vědeckých protivníků poučením, že prý nejen národnost česká, ale slovanská vůbec, co „polo mongolská a polo barbarská“ nemůže a nesmí dospěti k takovému vývoji vzdělanosti a literatury, jako na příklad schopnější a bez pochyby čistě evropské plemeno — maďarské.

Tolik, co proti takové logice, která se však opírá o hmotnou moc, pořídí ženská upejpavost, půvabná plachost a holubičí měkkost, pořídila by také národnost česká, kdy by chtěla v oněch jemných vlastnostech spatřovati jediné své palladium. Věru ne k hanč, ale k potěše a povzbuzení mohlo by nám býti seznání, že v národě našem ještě neutuchl mužný, nezdolný duch, a jevíli se i v ženách, oč tu snáze míti za jisto, že jím muži v spojeném šiku proniknou nade všecky násilnické taktiky a vymaní z nich právo i vzlet českého ducha, českého jazyka.

Sentimentální, trpnou, podajnou blouznilkou Karolina Světlá ovšem není. Nemůže jí býti žádná žena, která zápasivši o duševní chléb s ta-

kovou silou překážek, s tak trudnými předsudky doby, a propracovavši se pak o samotě, jako ve tmách, všemi úmornými únavami samouctví, přece nezabloudila v diletantismus, přece pronikla k názorům nejvážnějším a nejopravdovějším a vytvořila vlastní energií něco skvěle opodstatněného, — ne pouze krasoduché mlhoviny obrazotvornosti ale díla národního a kulturního významu, která navždy ostanou zaznamenána v dějinách vývoje národního, díla s jeho bytím srostlá a při tom všem — umělecky dokonalá.

Také u jiných národů bývají vynikající ženy dosud nejčastěji samoukyněmi, avšak žádná jí tou měrou nebyla, jako Světlá, aby sobě i vlastního jazyka pracně teprvé musila nazpět vydobývati z uměle způsobeného zapomenutí, sbírati si po drobtech zas jeho lad i sklad a učiti se teprv u věku dospívajícím, kterak mysliti a se vyjadřovati mateřštinou.

Kdy by nebyly všecky tyto hluboké, duševní nehody zasáhly Světlou v její mladosti, kdy by nebyly tužby její vrozené násilně rušeny bývaly vnucováním jí cizoty a zaráženy velitelskými předsudky, kdy by se nadání její bylo mohlo volně a směle pnouti za svými pudy, podporováno pravidelně vlivem nauk a péčí blahovolných učitelův, kdy by se byla mohla vyvinouti za okolností jen z části tak příznivých, jakž tisícům nadaných mladíků povždy jsou přány: zajisté byla by mnohými směry dostoupila výše a dospěla ve zjev nepopíratelně veliký a paměti hodný. Ale zdaž by nebyla bez oněch časných a trudných bojů pozbyla snad více, než knihovým vzděláním získati mohla? Zdaž bychom měli pak tu Světlou, kterou nyní známe a která nám tolik znamená, tak samorostlou, charakterní, tak náruživě pravdivou a mocně účinnou, právě takovou, jaká jest a jakou ji nahraditi nelze? Zdaž nezápasivši sama a netrpěvši v takém pokoření svých nejoprávněnějších popudů, nepocítivší se sama tak zotročenou a zničenou, byla by mohla s touž pronikavostí porozuměti a s touž úchvatnou horoucností výraz dáti utrpením, bojům a zoufalým úsilím českého toho lidu, jenž tisíceronásob trpěl totéž? Zdaž nepoznavši hrozné převrácenosti a jedovatého pakostu té laciné všední kultury byla by s touž rozkoší poznala hlubokou a vzácnou pravdivost povah mezi prostým lidem, zdaž by s touž bystroduchou pietou byla dovedla vysbírati tolik skvostů z jeho pamětí a příběhů, z jeho trudně nabytých názorů a klopotného života? Zdaž byla by jej pozorovala touž bedlivou všímavostí, pojímala týmž příbuzným a láskyplným duchem? A kdy by jí i ten jazyk český nebyl býval tak bolestně jednou odcizen, zdaž by se jí byl stal tak nevýslovně drahým, když se s ním opět shledala v původních a prostomilých rčeních lidu? Vždyť nebývá prý nám tak vzácno, s čím nebylo nám se loučiti, jako věc ztracená, oplakaná a šťastně zas navrácená!

Něco však při každé ztrátě ostává nenahraditelného; i Světlá si stěžuje, že jí zbyla z mládí jistá bezděčná spěšnost ve psaní, která jí v pracích jejích nedopouští v příčině jazyka provesti stránku formální k poslední „puntičkářské“ bezúhonnosti. Však jen nepatrná jest tato újma, snadno bývá odstraněna, — snadno konečně i nezpozorována uprostřed bohatství nejen básnické krásy díla, ale i bohatství a původnosti jazyka samého, v němž Světlá zachovala nezměřený poklad ori-

ginálnosti a ryzosti z úst lidu, oděvši jej ve sloh důrazný, často jadrně úsečný, vždy ústrojný, uměle článkovaný, případný a při tom tak osobně zvláštní, že zhusta již po jediné větě lze poznati péro její. Nebudiž nikterak podceňováno, co v zásobu dobrých českých obratů Světlá naschráněla.

A jako zamilovala si Světlá jazyk český planoucím, žárlivě bolestným až zanícením, když se s ním shledala, tak přirostla rozplameněným srdcem ke každému poznání pravdy a práva, ke každé myšlence dobra i lidskosti, ke každému zásvitu osvobození a povznešení z věkovitého bezpráví na lidstvu páchaného. Pověděla nám v Upomínkách svých, jak vzácně humanním směrem seznamoval ji již v dětství lidumilný otec s osudem chudiny a s životem pracujících tříd; opravdově s ní vyrostlý, nejen povinně naučený soucit se všemi, jež osud nezahrnul rozmarnou svou přízní, bezprostřední, ne teprva ze knih vyfilosofované vědomí o rovném právu a přece tak nestejném losu všech lidských spolutvorů, palčivá přesvědčenost o nejpřednější povinnosti každého vzdělance, kteráž jest vyrovnávati křivdy věkův: ty vedly jí ruku již tenkrát, když po prvé se péra chopila k nesmělému, utajenému pokusu literárnímu, k němuž nepřikročila v neurčitém rozblouznění dívčím, ale připravena vědomím ženy útrapami již zkoušené, hloubáním a nazíráním ve stíny života ztížené ale vlastní energií mravní zase nezdolně vzpřímené, k tomu ozbrojené vzděláním znamenitě obsáhlým a hlubokým, jež si byla zatím dychtivou pilností nastřádala. Vždyť jí v dívčím věku byla dráha spisovatelky tak hrozivě vylíčena, tak přísně zakázána; spůsobeno jí tím veliké hoře a zabráněno jí vybásniti romantické sny v mladistvé pokusy literární. Zadržena v ní všecka síla, všecken žár i všecko bohatství, až pod záštitou dospělého rozumu a jemně propracovaného vzdělání tvůrčí pud si prolomil průchod mocí sopečnou, i stalo se, že na veřejnost vstoupila hotová individualita, spisovatelka, která neměla za sebou žádných začátečnických pokusů, žádných neurčitých odchylek, žádných romantisujících nápodobenin a ozvěn, kráčejíc hned svým rozhodným, od jádra původním směrem pevně a jistě k svému cíli.

Bylať Světlá v plně rozkvetlé, letní síle mladosti, v dvacátém osmém již svém roce, když v památném prvním almanahu Máji roku 1858 se objevila první její povídka *Dvojí probuzení*. Rychle pak následovala práce za prací — tvůrčí duch tak dlouho poutaný, s tolikerými touhami vězněný nesl se nyní v dychtivém spěchu od mety k metě, v neuvědomělém pocitu své síly a svého bohatství. Stůjtež zde v pořádku časovém názvy celého množství spisů, kterými štědrý genius Světlé až podnes nás obdařil:

Dvojí probuzení (1858) Sefka. Společnice. Sestry. Líbánky kokety. Zamítání. Za májového večera. Láska k básníkovi (1860). O krejčíkově Anežce. První Češka (1861). Několik archů z rodinné kroniky. Lesní panna. Cikánka. Naší mládeži. Několik dní ze života Pražského hejska (1863). Skalák. Škola mé štěstí. Ještě několik archů z rodinné kroniky. Na úsvitě (1865). Lamač a jeho dcera. Rozcestí. O vychování žen. Ještěd. Vesnický román (1867). Dcera pouště. Drama zbořeného domu. Z tanečních hodin. Jitřenka. Kříž u potoka (1868).

Kantůrčice (1869). Frantina. Večer u koryta. Poslední paní Hlohovská. Černý Petříček. Mladší bratr. Hubička. Zvonečková královna (1872). Okamžik. Ten národ. Námluvy. Nebožka Barbora. Nemodlenec (1873). Konec a počátek. Upomínky (1874). Purkmistrovic Katynka. Deborah. Přišla do rozumu. Z české literatury (1878). V zátiší. Teta Vavřincová. Tonoucí růže. Tři chvíle (1880). Zasnoubení. V ovzduší barikad.

V rozsáhlém tom kruhu čtenářstva, jež nejhlavnějších prací Světlé neustává s rozkoší si vážiti, není asi příliš mnoho těch, kteří znají do podrobna každý plod bohaté oné činnosti. Proto jest podnikem zvláště časovým a populárním soubor spisů Světlé, jichž jedna řada v Národní bibliothéce Kobrově, druhá nákladem dr. Grégra i F. Dattla vychází. Až sbírka ta poněkud více se přibliží své úplnosti, snáze bude Světlou oceniti mladšímu pokolení, které nemohlo postup jejích prací v různých časopisech a sbornících po dvacet let bezprostředně sledovati. Nyní snadno jest možno, že by nejen mezi čtenářstvem ale i mezi spisovatelstvem mnohá mladší síla nevěděla podstatně, jaký to vlastně úkol vykonala Světlá, a přece její plody jsou tak zvláštně spůsobilé, roznítiti mysli mladé, ideálu přístupné, a státi se jim v nejkrásnějším slova smyslu vzorem i měřítkem snahy v pravdě umělecké. Vzlet a vyvýšenost těchto prací dýší pravou ideálností básnivé mladosti.

Jakkoliv rozmanitá jest látka i barvitost těchto prací, jakkoliv různotvárné jsou osobnosti jimi v životní pravdivosti předvedené, i společenstva, jimž náleží, i doby, v nichžto žijí; jakkoliv mocný jest umělecký rozlet od novelek prvních až k románům, v nichž se jeví tvůrčí síla Světlé na vrcholu svém: přece jimi všemi jeden vane duch, jeden ethický akord, a tenť naladěn hned prvním úhozem, skromnou povídkou Dvojí probuzení, kterou autorka po prvé zkusila zvuk i moc svého básnického talentu. Jest v každé literatuře málo zjevů tak jednotných, každým črtem tak sobě věrných, tak veskrz charakterních, všeho nahodilého, nevlastního prostých, tak nerozptýlených, tak ostře vyznačených — slovem tak individuálních. Zjevy takové, jichž síla soustředěna tak určitě v jeden směr, svou prohloubeností stávají se nad jiné intensivními, i zdá se, že majíce z vlastního přeplného, horoucího srdce světu co dáti, tolik v něm nacházejí k světlu se deroucích pravd, že neplýtvajíce časem ve hříčkách mimotních, horlivě se chápou nejpřímější, sobě nejpřiměřenější formy výrazu, která nejlépe v sebe pojímá spůsob jejich myšlení i jeho obsáhlost. Takž zvolila si Světlá hned od počátku formu novelistickou, při které i setrvala, tak že několik v poučné formě psaných článků jejích, ač výtečné jsou, nemnohostí a nerozsáhlostí svou, jakož i svým obsahem mohou býti dobře považovány za vysvětlivky, epilogy jejích prací beletristiských jednak, i též za doplňky jejích Upomínek, v jichž volné formě výpravné dává nám seznati své zkušenosti a názory. Světlá jest naskrze epický duch; nejvýmluvnějším vykladačem lidských citův a myšlenek jest jí jejich genesis, živý děj, a v bohaté fantasii její každý vroucně pojatý pomysl hned se přiodívá postavou, typem, lidskou tváří.

Mnohokráte vyzvána, aby svou epickou vynalézavost a svůj plasticky charakterisující důraz zužitkovala pro literaturu divadelní, nikdy přece o drama ani se nepokusila. Ponechala několikráte jiným, aby

některé novely její uvedli na jeviště, sama však, ač v podstatě i způsobu jejího vypravování nepopíratelně jest mnoho dramatického, vždy zas jen formou novely pokračovala. Zůstávajíc vypravovatelkou zůstala i při nejvyšším básnickém vzletu prosaistkou, nevyrušujíc se nikdy veršováním z proudu svého, a mocná poesie její koncepce i jejího výrazu spokojila se vždy bez souměrných rytmů mluvy vázané, nesouc se volným pohybem lahodné prosy.

Soustřeďujíc v celku s takovouto důslednou přímostí všecku energii své fantasie v jeden směr básnické činnosti, počínala si podobně i v každé jednotlivé práci své. Každý její román, každá novela její má jasnou, smělou a přesně logickou osnovu, jejíž silný, úchvatný dějový proud, se zálibou se nesa množstvím hlubin a imposantních srázných výší, nikde nevybočuje z malebné čáry pobřežní, nikde se široce nerozlévá v beztvárnou mělčinu; autorka k němu nepřibírá zbytečných episod, vyhýbajíc se všemu pouze příležitostnému, a tak i mnohoslovnému líčení, třeba sebe lákavějších předmětů, i reflexím, které nenáleží jednajícím osobnostem, i vystupování osob vedlejších a pro děj zbytečných, i fotografickému detailování všedních nepatrností, jež moderní směr pouze realistický tak virtuosně pěstuje. Přesně a přímo sleduje ideu svou, svádějíc jen v její ústředí všechen interes svůj i čtenářův. Toutéž určitostí a čistotou kresby, která v pravdě umělecky vyznačuje dějové její rozvrhy, předvádí i své charaktery, které dosti často před očima čtenářovýma s podivu hodným půvabem od dětství až v plnou hotovost vyvíjí.

S tím jest též ve shodě i výběr její, neboť Světlá si nejraději volí povahy celé, ostře a vzácně krystalisované, silně nadané dobrými i zlými dary, náruživé, hluboké, až ku krajnosti důsledné. Osobnosti její jsou až plasticky srozumitelné, silnými a průzračně pravdivými popudy oživené, v ethickém ohledu skoro vždy hrdinské, zjevy to bez odchylek jednolité a jedním rázem nám odhalující svou bytost, vždy složenou z nemnohých, ale všeplatných a mocně jímavých živlů jednoduše, pravdivě a původně. Se zálibou líčí Světlá povahy skalopevné, nezlomné, tragicky velké. Polovičatost, etherická mlhovitost, fantastičnost a hyperromantické tajemnůstkářství jí patrně nezajímají, ani kde snad skutečně v životě se nacházejí, neřkuli aby si je na plano do románů vymýšlela. Frivolním pohráváním s otázkami společenskými neb filosofickými, vylhaným kupením nemožností duševních i fysických a podobnými řemeslnými zázraky, jichžto se vzdor jejich směšnosti a láci nezřídka vkus i renomovaných spisovatelů tak málo štítívá, spisovatelka tak opravdového rázu, jako Světlá, ovšem si nikdy nevypomáhala a vypomáhati nemusila.

Nicméně jsou romány Světlé pravým opakem suchopárné střízlivosti. Spojují v sobě v pravdě románovou poutavost, ba někdy i dramaticky břitkou napínavost se vší opravdovostí realistické věrnosti. Hluboké, otřásající boje duševní jí bývají základem osnovy, proplétajíce se tu jako vřídla podzemní i pod životem zdánlivě všedním a klidným, tu zas vykypujíce vášnivými výbuchy nade všechen ustálený života řád, roztřišťujíce se o balvany, přemršťujíce se přes propasti a doplývajíce někdy ještě v srázném pádu k cíli, k ideálné smiřujícímu rozřešení. Zápletky děje jsou vždy vysoce umělé a mají nejen vždy organickou opráv-

něnost vůbec ale často i celou přesně úměrnou architektoniku dramatickou a s ní sourodou přiostřenost situací i dovršenost podmíněných jimi duševních afektů. Při tom nerozbírá Světlá vnitřní stav svých reků mnohoslovnými výklady; úsečným, bleskojasným črtem jej naznačí, nechávajíc reka povahou, situací i jednáním mluviti za sebe, — způsobem opravdu dramatickým. Při tom jest obsažnost, síla a umělost výtvorů Světlé taková, že účinek jejich právě v rozvášněných oněch, mocně připravených a stručně pak vybuchujících scénách se vrcholí.

Tato umělecká propracovanost románových osnov Světlé poskytla by mladému spisovateli přezajímavé studium, i nemůžeme ani dosti důtklivě vyjádřiti přesvědčení, že by všecka ethická povznešenost a ideálně ušlechtilý jich směr nebyly tím vítězným účinkem pronikly v nejširší kruhy čtenářstva bez onoho půvabu formální dokonalosti, bez onoho vzácně důmyslného seskupení jich elementů, jich vnitřního bohatství, k němuž pak se ještě druží líčení přírody i lidí veskrz malebné, ze skutečnosti krasocitným okem vypozorované, obraznou i citovou poesií dojemně prozářené.

Mistrovství toho neměla ovšem ani Světlá jedním rázem, též ona prošla školou vlastního tvoření a sebe poznávání, než napsala nejlepší, nejumělečtější svá díla. Nejsouť sice, jak již praveno, ani první její práce pouhými pokusy, nebylať ona ani na začátku začátečnicí, přikročivši k svému povolání již se srdcem zkoušeným, myslí prohloubenou a vzděláním protříbeným. Jsouť i nejprvnější její povídky bezvadně zosnované, vřele procítěné, vážně promyšlené, ale jsou vedle pozdějších jejích prací skromné a jednoduché jako sněženky a chudobky vedle plnokvětých růží.

Kdo prozkoumal a ocenil celou dosavadní činnost Světlé, nemůže vzíti do rukou první dítko jejího ducha bez hlubokého podivu. Jaký to rozdíl mezi prvotinou tou a Nemodlencem, Vesnickým románem, Křížem u potoka neb románem Na úsvitě, a jaká to přece v nich příbuznost, jaký to důsledný pokrok a vývin!

Dvojí probuzení jest povídka patrně napsaná beze všeho bažení po efektu; povídka v dopisech, které píše prostinké, nezkušené, v šťastné své dětinné mysli žádným ještě zlozvukem nedotknuté děvče sestře své. Žijíc jen sobě věří neuvědoměle a naivně, že celý svět jest tu pro rozkoš její, z nížto že by ji něco mohlo vyrušiti, nemůže si představiti. „Co by mě mohlo potkati?“ táže se s uspokojením, navštívivši na venkově tetu, kterou jest hýčkána a zbožňována jako doma matinkou, a očekávajíc příjezd bratrance Alfreda, kterýž ji též tak miluje, jsa jí příbuznými určen za ženicha. Jest jí milý, ona se naň těší, těší se i na sebe, až bude šťastnou mladou paničkou. Tu sezná přísného, vážného muže, jenž ji naučí hleděti na svět, viděti v něm utrpení a povinnost, jenž v ní vznítí touhu po vznešenosti a dobru, touhu po blahočinění, šlechetném sebezapírání a po důstojném života cíli — duše její, příkladem a slovem jeho probuzena, pozná pak, že i srdce se probudilo plamennou láskou k muži tomu. Přijede Alfred, a dívka sezná, že nejen ten, ale i onen ji miluje. Dívka vidouc, že by Alfred byl nezhojitelně nešťasten ztrátou srdce jejího, a celá rodina, která jí tolik zbožňující lásky věnovala, že by zrušením svazku toho hluboce trpěla, bojuje těžký boj povinnosti s vášní; bojuje — a vítězí; neboť oba mi-

lující ve svém vznešeném smýšlení tiše a svorně se srozumějí, že jim, silnějším, jest ustoupiti a se obětovati, i rozloučí se na věky. Alfredu zachována nevěsta netušícímu, jakým to krutým zápasem.

Tato jednoduchá, něžná povídka, skoro bez děje, obsahující jen několik výjevů a několik rozmluv, prostá všeho umělého aparátu, přece jedním rázem výmluvně odhalila směr, jímž hloubavý, horoucí duch Světlé veškery zjevy života v sebe pojímal a vznešeným citem zpracovával. Ethický úkol člověka, schopnost jeho k ideálům mravním, to byla vůdčí hvězda, která již tenkrát ozářila Světlé dráhu jejích myšlenek a hned první její výtvor zbarvila oním charakteristickým, mocně opravdovým světlem, jež od prací jejích již nikdy neodstoupilo, ale víc a více se rozjasňovalo, často vyšlehajíc v plamen až oslňující, v nějž jen nejpevnější zrak dovede přímo se upříti. Jako Nemesis hledívá musa Světlé ze mnohého jejího výtvoru do našich duší, stíhajíc neuprositelně tisíceré ty usmívavé viny, které ve svém všedním pohodlí tak lhostejně den co den páchá člověk na člověku. Jako před bleskem klopíváme před těmito pravdami ulekaný, zahanbený zrak. Není snad v literatuře naší výtvoru mravně velkolepějšího, než kratičká veská povídka Světlé, nazvaná Skalák. Milosrdenství k nešťastnému, ztracenému člověku, vtěleno v lásku dívky, která má odvahu klesnouti s ním v celou bídu jeho opovrženosti, vylíčeno tu črty až příkře stručnými v glorii krvavé. Mohutný, ač méně ostrý ráz ethický má též překrásný román Na úsvitě, jenž osnovou, formou i vypravováním hned v první řadu nejlepších uměleckých prací Světlé patří, jakož i vnitřním svým významem k nejvážnějším zjevům našeho písemnictví počítán býti musí. Dva hlavně jsou to mravní rysy, které dílu tomu dávají zvláštně dojímavou jeho fysiognomii: tužba vypravovatelky, aby lidé mezi sebou odložili všecku sobeckou cizotu a za bratry vzájemnou láskou i dobrou vůlí sobě povinné se považovali, a pak tiché, neslavné, velebné mučednictví národní, v němžto hyne bratr její Jarolím, odpraven vojenským soudem jako zrádce vlasti, — a „přec je mu volno a posvátno.“

Stať tato vzrostla by nutně v obšírné pojednání, kdy by všecky nejhlavnější mravní rysy v pracích Světlé zde měly býti naznačeny; jsouť její výtvory tak plné humanně myšlenkového obsahu, že s přezajímavým, charakteristickým názorem setkáváme se v nich nesčíslněkráte.

Mužný, ba přísný duch, jenž tyto novely a romány vyznačuje, přece však nikde není s to a také nechce zakrýti, že spisovatelka jest každým črtem a každým hnutím *žena*. Její nejkrásnější myšlenky odívají se v postavy ženské, a jako se vytýkalo Sandové, že nedovede prý vykresliti řádnou, sympathickou postavu mužskou, řeklo se také nejednou Světlé, že její rekové se zdaleka nevyrovnají oslňujícím jejím ideálům ženským. Světlá to snadno snese, řeknemeli jí i my zde prostě, že jest to pravda. Stejně upřímně však řekneme i kritickým oněm posuzovatelům, že jest to docela v pořádku, docela přirozeno. Proč? Předně že každý, věda nejlépe, kde ho co hněte, nejbezpečněji zná život i poměry sobě rovných, nejživěji se jimi obírá a nejsnáze hlubokou, v srdci zakořeněnou myšlenku přioděje takovou postavou, která jest docela způsobilá, přijmouti částku vlastního „já“ za duši svou. Vždyť básník

přece netvoří odjinud než ze sebe, a svět se svými zjevy propůjčuje mu jen povolný materiál, který pro nebásníka věčně nemůže býti básnickou látkou. Proto se žena spisovatelka nejhloub vžije v ženskou obdobu své fantasie. Vždyť nepočítáme ani spisovatelům mužům, kolikráte se jim lépe povedlo bohatě a přesvědčivě oduševniti své reky nežli rekyně. Ostatně k čemu si zde tajiti, že vyznamenání, kterého se ode všech spisovatelek dostává povahám ženským, má ještě jinou snad příčinu. Nevím, přijmeli se to všude za pravdu, ale jisto jest, že se nám ženštinám (nepravím, že jen spisujícím) velmi často muži okazují ve svých nejslabších stránkách. Hrdinové nebývají k nám hrdinami, šlechetníci ne šlechetníky, svobodomyslníci ne svobodomyslníky, charakterové ne charaktery. Jednání mužů se ženštinami bývá často zřejmou nedůsledností proti jejich ve všem jiném zjevné povaze. Snad jest to tím, že málokterý muž považuje ženštinu za tvora sobě rovného: někdy ji staví výše, někdy níže sebe; rovnoprávný a jednoduchý poměr člověka k člověku bývá jím tu jen nesmírně zřídka upřímně uznán.

Krásné povahy mužské, které skvěle dokazují, že Světlá pérem stejně mistrným dovedla kresliti rysy skutečné mužnosti, kdekoliv ji zaujaly, vylíčila často a plným kouzlem intensivní své barvitosti; budiž připomenut jen Antoš ve Vesnickém románu, Jarolím ve výše zmíněném Na úsvitě, Nemodlenec, Ambrož v Kříži u potoka a rekové malé, znamenité povídky Ten národ i tklivé Jitřenky; v Poslední paní Hlohovské, v První Češce, ve Zvonečkové královně, takořka v každé větší práci nacházíme mužskou povahu heroicky založenou, ale zajisté ušlechtilou a sympathickou. Nicméně hlavní těžiště vždy spočívá v povaze ženské, v srdci ženském.

Plným to právem! Jeť Světlá nejen přirozeným sklonem svého cítění, ale plným přesvědčením a energickou vůlí bojovnicí za právo, kterým se také žena hlásí o vychování a duševní volnost, o své sebeurčení a společenské povznešení, o vymanění z poroby předsudků, jichž tíhou Světlá tak nevýslovně trpěla. Stojíc dávno v řadě nejpřednějších mužů, neodvrátila se ani na okamžik hrdě od svého pohlaví, domnívajíc se snad státi výše nad ně. S vědomím dvojnásobné povinnosti toho, kdo dvojnásobnou silou nadán, vždy poctivě se snažila v slabších spolusestrách křísiti utlumené jiskry snahy, poznání a talentu. Tak působí pérem i skutkem od počátku až podnes. První česky psaný článek o ženské otázce pochází z péra jejího; nazývá se *O vychování žen* a vyšel v Hálkových Květech r. 1867. Ač nikdy již o předmětu tom se nerozepsala spůsobem přímo poučným, jsou veškery její novelistické práce řadou zřejmých svědectví, že mezi nejpřednějšími důležitostmi vždy vřele ji zaujímal ženský osud, ženská duše, ženský význam. K slovu pak statečně družila skutek; po léta byla jedním z nejhorlivějších činných členův spolku sv. Ludmily, navštěvujíc chudinu Pražskou v odlehlých temných uličkách v jejích podkrovích a sklepích, dějištích to nezměrného utrpení a často i vznešeného, jak Světlá seznala, ženského hrdinství, ženské obětavé lásky. Tak si počínala směrem oním humanním, na nějž ji byl co dítko již uvedl otec její, vnášejíc všude štědrou rukou tu skrovnou podporu a velikou útěchu, kterou dobročinnost může poskytnouti. Z těchto poutí ovšem si zachovala mnoho hlubokých dojmů,

jichžto obraz nejpříměji podán v její vychovatelské povídce Škola mé štěstí, která pro výtečný svůj směr již se dožila třetího vydání.

Roku 1871 pak Světlá spolu s paními a slečnami stejně smýšlejícími založila nový podnik ženský, výrobní spolek český totiž, jenž hlavně zvukem jejího jmena nabyl hned z počátku neočekávané rozšířenosti a podnes svou dívčí průmyslovou a obchodní školou, svými kursy pro ošetřovatelky nemocných, opatřováním práce a služeb, vydáváním Ženských listů, pořádáním přednášek i čilým ruchem s organisací jeho samou spojeným působí velmi výdatně v širých kruzích ženských. V praktické činnosti jeho octla se Světlá také zcela na svém místě; byla vůdkyní odvážnou a spolu opatrnou, velkodušnou a při tom bystrozrakou, přísnou a přece povzbuzovala každou účastnici k vyvinutí nejlepších snah. Pravíme: byla; neboť ač po celou řadu let dovedla sil svých tak pilně užívati, že věnujíc mnoho času i práce záležitostem spolkovým přece neustávala býti literárně činnou, nastal okamžik, kdy síla tělesná vypověděla jí poslušenství a zdraví její, nebyvší nikdy skalopevné, podlehlo namáhání příliš napjatému. Musila již po tři roky osobního působení se zdržovati, i literární práce stávala se jí po delší doby nemožnou; novely a články, které za poslední dva roky vydala, pro ušetření poškozeného zraku vesměs diktovala.

I jinak dokázala Světlá přečasto v životě svém skutkem, jak upřímně jí o to běží, vznímati v ženském světě, a zejmena mladém, vyšší, opravdovou snahu. Věnovala pozornou péči, přátelskou radu a pomoc mnohé dívce, snad každé, která k ní se obrátila v tísni aneb která co nadějná, vědychtivá jí byla odporučena. Což divu, že zmařila tímto spůsobem mnoho času a dobré vůle i že dožila se mnohého zklamání, věnovavši svou přízeň též osobám, které se ukázaly býti jí nehodny. Mýlila se často, jak lidé šlechetní se mýlívají; přenáhlívala se, jak se přenáhlívají důvěrou svou poctivci. Nerozmýšlela se nikdy rozsévati dobro plnýma rukama, byť věděla, že mnohé zrno přijde nazmar.

Ale. Světlá není z oněch zastankyň ženského pohlaví, které samy povrchní, velebí marnivě i ženskou povrchnost, a samy diletantky, kypří půdu ženskému diletantismu. Všemu, co planého, vylhaného, lehkovážného v povaze ženské, prohlašuje ona co nejrozhodněji válku, a nevede si nikdy snad s rozhorleností tak přísně káravou, jako kdy se dotýká nedbalostí a hříchů, kterých právě ženy se dopouštějí na svaté věci národní, na povinnostech svých a na vyšších cílech lidské společnosti. Tu stává se soud její neuprositelným.

Že pak Světlá v pracích svých největší zřetel i oheň věnuje živlu ženskému, i tím se mimovolně mysli vtírá parallela mezi ní a Sandovou; i tato kladla v ženské srdce střed všeho života ve zbásněném kosmu svém a vtělila žhavé své tužby po svém zas ideálu v postavy ženské. Ale tu také vystupuje charakteristický rozdíl mezi oběma, v němž zajisté má podstatnou účast svou i rozdíl národností, kterým obě náleží, a v každé z nich, právě proto že jsou původními, obráží se duch toho lidu, jemuž náleží. Obě chtějí uskutečnění dobra a v něm oblažení lidstva; ale Francouzka počíná oblažením jednotlivce, jenž dobývaje vítězného uspokojení svých ideálně oprávněných vznětů razí jaksi dráhu každému „já“ k stejnému postupu a cíli, kdežto Češka jednot-

livce obětuje celku, přisuzujíc mu jakožto nejvyšší úkol odříkání se ve prospěch bližních. Tak stručně nedají se ovšem charakterisovati dvě spisovatelky veleplodné a významné, i zajisté ve množství jejich plodů nalezlo by se množství výjimek z toho, co tuto uvedeno jako pravidlo; ale v celku a povšechně jeví zajisté obě tuto různou tvářnost; a že Světlá zachovala si onen svůj vlastní ráz, řekli bychom negativnost, trpnost onu českého ducha, ze které mohla kdys vyrůsti mravouka Českých Bratří a všecka glorie českého mučednictví — ze které v pravdě se prýští naše národní ctnosti i osudné naše chyby; že si zachovala českou tu tvářnost navzdor velikému vlivu, jejž na ni měla Sandová v plném ohni svého básnického tvoření, jako vůbec na celý tehdejší vzdělaný svět, to jasné vydává svědectví, že Světlá čerpala při tvoření vlastním ze hloubky života skutečného a z jeho pravdy, nikoliv z přenešených dojmů literárních; a zároveň jest to též jedním dokladem, že básník, který upřímně se pohrouží v žití svého národa, nejpřiměřeněji svou individualitu vyvine a původnost si zachová, aneb obráceně, že čerpáli skutečně své nadšení původně ze života a nepodlehneli vlivům cizím, stane se tvoření jeho nutně výrazem ducha národního.

Jak lákavým bylo by na doklad toho též porovnání Světlé s Němcovou! Jsou obě tak typicky české, tak ryzí a původní, a při tom — ne vzdor tomu, nýbrž právě pro to — jak individuální a charakteristicky rozdílné! U Němcové klid a jas venkovského zátiší, rodinná útulnost, spokojená skromnost české povahy a českého života; u Světlé dědičná hloubavost českého ducha, bouře a temno jeho pochybností, neústupnost tvrdých českých hlav, vášnivé vědomí národního utrpení i vzpoura proti křivdě. Každá z obou jiný řád českých povah, jinou stránku národní bytosti a jiné události ze života lidu dle vlastní vrozené náklonnosti si zvolila a každá mluvou i formou předmětu přiměřenou mistrně provedla jich líčení. Klamné by bylo domnění, že ta neb ona pravdivější obraz lidu podala neb lépe v pravou podstatu jeho zasáhla; obralyť si stejně pravdivé, stejně oprávněné živly českého žití, a každá z obou pojala předmět svůj též vlastním svým způsobem.

Tak i Světlá, jako každý původní básník, v duchu svém zvláštním pojala český lid. Ovšem pak není pojetí její naivní a nepředpravené, i nemohla, pozorujíc lid vyzouti se ze svého vzdělání, z moderních svých názorů a z upomínek na historické duševní boje českého národa, jichžto neutuchlé, zděděné dozvuky jí zazněly v pamětech i ještě též v konání originálních povah, biblařů to začasté a prostonárodních filosofů, s kterými mezi lidem se potkala. Zajisté že idealisovala tyto zjevy ze skutečnosti — vždyť básnické péro idealisuje vše, čeho se dotkne — zajisté přioděla v určitost vlastního myšlení, co v prostých těch povahách vřelo jen neuvědomělého, zajisté že též odlišila odpory a zmatky, které věci nepochopené způsobily v hlavách těch neučených, přiostřila je důsledností, docelila a dovršila mocnou jich ozvěnou ve vlastním srdci pocítěnou a prohloubila tak jich obsah i význam; ale že podstata těchto zjevů jest vypozorována přímo ze skutečnosti, že osudy jejich často jsou bez přímësků věrně dle pravdy vypravovány, že Světlá vůbec si volila skoro vždy za předmět své komposice osoby a události, o kterých věrohodně slyšela vypravovati neb které sama

znala, to pověděla nám nejen sama, ale nasvědčuje tomu i sama úchvatná názornost jejího líčení. Jako malíř nemůže přesvědčivě zobraziti předmět, jehož typ neprostudoval v přírodě, tak i v básnickém líčení vymyšlenost od obrazu pravdivého citelně dost se rozeznává.

O Světlé týmž právem jako o Němcové lze říci to, co pronesl německý jeden životopisec o Sandové, že totiž v povídkách svých vesnických nepředvádí „parfumované selské maškary,“ nýbrž skutečné, životné postavy z lidu, a klamně by se o ní mělo za to, co Němci vyčítávají svému Auerbachovi, že totiž ve scenerii a kostym selský vbásnívá všechno, co se mu namane a líbí, nestaraje se prý, že tím povahu lidu Černoleského zcela jinorodým, moderním a podvrženým obsahem falšuje. Kdy bychom se chtěli o pravdě či nepravdě této výčitky přesvědčiti, bylo by nám seznámiti se bezprostředně se základními rysy v povaze lidu německého; ale že lid český má onu filosofickou hloubavost, onu vzdornou neústupnost a nedůtklivost přesvědčení, onu schopnost odříkání se a mučednictví, kterýmiž rysy jej Světlá ve sterých odstínech vyznačuje, toť spečetěno nejen dějinami jeho až po dnešní den, ale potvrzuje se to i znamenitými nároky, kterými intelligence naše co den vyzývá jeho obětavost, jeho vytrvalost, jeho porozumění, jeho duševní i mravní dospělost. Či vlastnosti tyto smí se „osvědčenými“ zváti jen ve vyzváních k nějakým sbírkám, a stávají se nepravdou, jakmile se jich idealisující péro básníkovo dotkne? Naopak, mohli bychom spíše, kdy bychom oblázky v zlatodolu sbírati chtěli, vytknouti Světlé, že onu přímost, jednoduchost a vzdornou ráznost povah z lidu menším právem přenesla též na osobnosti salonního brusu, na postavy z bourgeoisie a z haute-volée, kdež se s nimi v pravdě velmi, velmi zřídka potkáváme a kamž se méně hodí než do skal a lesů Ještědských. —

Co do mluvy, pověděli jsme již výše o jejích přednostech; ráz prostomluvy lidu dovedla Světlá tisíckráte zachovati výtečně, zvláště kde jí bylo volno užiti biblického vzletu starých prostonárodních čtenářů; výroky jejích osobností, často doslovně z úst lidu vzaté, představují značný kus národního mudrosloví. Kde pak i místy, ale jen nepoměrně zřídka charakteristická ta prostomluva nahrazena obraty více již moderně obvyklými, nestalo se úmyslně aniž s účelem snad ozářiti postavy ony odsvitem naší kultury; Světlá sama praví, že tu onde se jí nepodařilo zcela zachovati původní barvitost toho či onoho vypravování, čemuž netřeba se diviti při velikém množství jejích prací a při látkách tak bohatých, z úzkého rámce prostého výrazu tak svůdně k zajímavým reflexím kynoucích.

Rozjímavé však šířce Světlá pravým uměleckým jemnocitem skoro vždy úplně se vyhnula. Jakkoliv jsou práce její plny obsahu pro život důležitého a k přemítání vybízejícího, ví se, jak chudě jsou vypraveny sentencemi, jak málo se tváří filosoficky. Leckdo myslí, že jen ten román jest hluboký a dobrý, ze kterého lze vydrobiti „citáty,“ smělé výroky, které chtějí všeplatnými býti, aforismy, mudrcké věty. Totéž vyčítali mnozí Walteru Scottovi. Místo nějakého aperçu vynikne nám u Světlé vždy postava, místo aforismu skutek, místo filosofické reflexe živý kus osudu lidského. Tak rozumuje Světlá, provádějíc vždy před

očima čtenářovýma živý důkaz pravdy. Jsouc myšlenkou svou vždy hluboce tendenční, docibije svého záměru v provedení prostředky ryze uměleckými, ne mravoučnými. To platí zejmena o románech a novelách jejích venkovských a stejně o těch, které vytvořila na základě starších upomínek Pražských, vůbec o všech, jejichž děj se odehrává v prostých kruzích společenstva, rafinovaným brusem nedotknutých.

Jinak ovšem jest volno počínati si spisovateli, který líčí vzdělanou společnost moderní, kde hovory o nejrůznějších otázkách všeobecných jsou běžnými a kde tedy přímé o nich theoretisování není nemístné. V takovýchto povídkách užívá Světlá příležitosti té ne sice obšírně, ale za to tím břitčeji, kladouc rekům i rekyním svým do úst důvody i protidůvody, které při lidech toho či onoho smýšlení seznala, a to s tak polemickou horlivostí, že nezřídka výroky ty brávají se za výraz jejího vlastního mínění, kdežto jimi vlastně jest charakterisován nějaký panující směr názoru a ne právě názor její vlastní. V těchto moderních povídkách Světlé jest nejen jadrná ethická tendence jako ve všech jejích plodech, ale prostřednictvím věcných těch rozhovorů přichází v ně často i skutečná tendenčnost, která má, jak již praveno, polemický ráz. Není to pohodlné čtení pro někoho, kdo chce býti lekturou vlastně ukolébán v příjemné zapomenutí povinností a vřavy časové, a ne vyburcován z illuse svých dokonaných zásluh k poznání, že vlastně mnoho ještě opomenuto a prohřešeno. Avšak čtenář, jenž hledá v beletrii ne opiových požitků, ale silného a zdravého osvěžení, čte tyto duchaplné práce s pravou pochoutkou a velkým interesem. Ale dlužno vyznati, že vedle pádné, ostré palby důvodů a napínavé potyčky názorů, která bývá jádrem těchto povídek, právě pro obsažnost a případnost její tratí ostatní, novelistický aparát něco interesu, a právě intelligentní čtenář zahloubá se více v pojmy než v postavy, v otázky než v děj. Třeba byly práce tyto co nejorganičtěji komponovány a sebe uměleji provedeny, přece nedá se zabrániti, by nezůstavily tu onde dojem, jako by jiný, pojednávaný interes byl na chvíle dostal vrch nad uměleckým, neli v mysli autorčině, tož v mysli nepřipraveného, sečí náhledů překvapeného čtenáře. Tím neubývá pracím těm zvláštní jejich hodnoty i rovněž zvláštního významu; aspoň v naší literatuře jsou právě ve svém způsobu zjevy novými a proto neobvyklými.

Kdy bychom z péra Světlé neměli nic, než její novely z kruhů moderních, řekli bychom též, uznávajíce při tom ostatní jich zásluhy, že charaktery v nich jsou kresleny s láskou a energií, plny pravdy, života a přesvědčivosti. Avšak znajíce z péra jejího romány vesnické i novely její z minulosti Pražské, nemůžeme neznamenati, že teprv v jejich recích a rekyních síla, oheň a pieta její povahopisecká se vrcholí. Znamenáme mimovolně, že ze všech vrstev společnosti mezi prostým lidem jí bývá nejvolněji, jej že studuje s největší, důvěry plnou láskou, jeho nelíčená tvářnost že nejhloub jí k srdci mluví, jeho typy že nejživěji v duchu jejím tvůrčím utkvívají, a licoměrný pakost moderní společnosti naší že ji ranívá a ztrpčuje. Lid jest jí zdrojem nejčistšího nadšení básnického, i také nejpodstatnějších nadějí v budoucnost a šťastné vytrvání našeho národa. Lidu oddává své srdce bez výminky a bez bázně, že se zklame, lnouc k němu dojemnou láskou jako dítě

k rodičům, u nichž jest mu dobře a milo; v ovzduší snah a tužeb lidu nejvolněji se rozpínají křídla genia jejího k nejvyššímu, nejkrásnějšímu svému letu. Nejednou vyznala, že jest jí hlubokou potřebou něčemu se klaněti, obdivovati, pro něco horovati, něco stavěti neskonale výše sebe: veškery tyto nadšeně planoucí city věnuje Světlá v nejpravdivější upřímnosti českému lidu.

Mezi drobnými pracemi beletristickými posledních let — z nichž Přišla do rozumu a Teta Vavřincová se druží k nejlepším jejím povídkám vesnickým — vydala Světlá v Ženských Listech též kritický článek Z české literatury, jenž vyniká přesvědčivou vřelostí a vlasteneckým důrazem, dávaje nám živě cítiti, jaká to škoda, že tělesná síla její o tolik jest slabší jejího energického ducha, jenž by i v oboru literární úvahy zajisté docílil mocně vzrušujícího, vznímajícího účinku. I v úvaze té jeví se Světlá býti ženou soudnosti samostatné, pronikavé, vysoko nad všednost a běžnost povznešené, i srdce šlechetně, horoucně oddaného čistým ideálům pravdy a dobra, neohroženě sledujícího svaté jejich stopy a posvěceného milostí krásy, jejíž úsměv jen duším básnivým viděti přáno.

Jakého úspěchu dosáhly práce Karoliny Světlé v tom lidu českém, jejž tak miluje a slaví, sezná nejlépe ten, kdo v četných a různých vrstvách obecenstva se ohlednuv, bezprostředně mohl zkoumati literární jejich znalost a zálibu. Světlá jest ve všech kruzích populární; čtenářstvo všech odstínů a všech stupňů vzdělání pokládá spisy její za zjevy vzácné a dychtivě jich vyhledává; jednoho baví napínavý děj, druhým otřásá vlastenecký zápal, ten cení mravní opravdovost, onoho dojímá poesie provívající každý její výtvor; někdo se kochá v oživených pérem jejím památkách ze skutečnosti, jiný zas obdivuje se originálnosti její koncepce a síle jejích charakterů. Každý, nechť vyhledává vzrušující zábavu, nechť umělecký požitek, nechť osvěžení mravní, nalezne ve spisech Světlé bohatý podíl. Jmeno její jest po všech krajích českých jasnozvuké, upřímně zdomácnělé, vysoko vážené. Ne však jen na domácí půdě, i v cizině známa již výtečnost prací těch. Vesnický román (poněkud zkrácen) ve francouzském překladu Legerově vyšel již před lety v Revue de deux mondes, mnoho novel i románů přeložili do polštiny Bronislav Grabowski a jeho choť Marie, též na jazyk horvátský převedeny některé. Nespatřujíce cíl a slávu českého básníka v tom, aby jej cizina uznávala, míníme prostě, že spisy jako Karoliny Světlé byly by každé literatuře ozdobou, a že váhajíli literáti jiných národností snad z protičeského předsudku neb z neznalosti přivlastniti je překladem svému čtenářstvu, olupují ne nás o slávu nějakou, ale písemnictví své o důležité obohacení. Krásná i pravdivá jsou slova, jež o významu autorky naší pronešena v úvodu k jednomu z překladů manželův Grabowských a jež při životopisném nástinu těchto v letošním Světozoru jsou uvedena.

Nemohlo v této stati býti probráno, ba ani vyznačeno dílo za dílem, nemohl ani jinak než nedokonalým obrysem býti načrtán zde duševní obraz geniální ženy, o níž jen málo kdo směl by pronesti platný soud bez bázně, že — čehož dobrý jeden spisovatel vůči San-

dové se bojí — těžko jest o ženě tak vynikající ze souboru spisů i z kusých vědomostí o vnitřním životě jejím podati obraz ucelený a spolehlivý, zvláště když posuzovatel stojí duševně pod svým předmětem. Jen duch bystrý, hluboký a obsáhle vzdělaný dovede jednou z plna oceniti význam Světlé a rozborně posouditi spisy její. Jsou to plody, na něž nám velice třeba kritiky, neboť teprv kritikou podrobnou a věcnou ukáže se zřetelně promyšlená ta umělecká práce, jejížto přesné úměrnosti rozpoutaná fantasie Světlé vždy s pravým nadšením pro krásu se podrobovala. Kritický rozbor spisů Světlé náleží k úkolům nejvděčnějším, ze kterých nejvíce poučení o pravých směrech umění a vůbec duševního zisku by nám vyplynulo.

Než bude dosavadní řada spisů těch ve zmíněném spůsobu osvětlena, vzroste bohdá ještě o mnohé utěšené práce, ku kterýmž aby se zasloužilé autorce plnou měrou vrátila v statečném, nejkrásnějším věku zralosti její zdravá síla, jest vřelým přáním každého vzdělance v tom národě, jenž ji v úctě a lásce své vždy staví mezi nejpřednější své miláčky. Duch tak činný a obrazností neobyčejně bohatou k neúnavnému tvoření puzený zajisté vytrpěl k nevyslovení mnoho hoře, jsa vazbou choroby po dlouhé doby odsouzen, aby nové puky výtvorů v sobě uzavíral a nerozvité umořoval. Kéž jest toto utrpení posledním života jejího, a všecka budoucí léta, volnou činností bohatá, kéž jí i literatuře podají štědrou za ně náhradu.

Ze všeho, co Světlá konala i trpěla, co ji k cíli vedlo neb od něho odhánělo, vyvinul se v literatuře naší imposantní, původní zjev, k němuž každému jest čestno vzhlednouti s vděčným obdivem — nejen spisovatelka populární, nejen vlastenka příkladná, nejen umělkyně dokonalá, ale ze spisů jejích jasnou přesvědčivostí mluví to, čemu netřeba ani literární slávy, aby veliký a malý hrd směl býti, že se tomu klaní a to cení — to, co zahrnuto v malém slově: charakter.

Národ náš má veliký a těžký úkol před sebou; u nás jest co bořiti a tvořiti, co přemáhati a obětovati, čeho dobývati a co chrániti, — v kterémžto národě jiném nalezl by genius úkol tak vznešený, hodný sebe a tak vděčný, jako v národě našem utlačeném a na sebe sama v širém světě odkázaném?

Kéž jen v řadách jeho mladých bojovníků co nejhojněji se ujme ten duch, jímž vítězně rozřešila úkol svůj statečná žena česká, které jsou tato prostá slova věnována.

Sensační román anglický.

Podává

prof. **V. E. Mourek.**

Převaha prosy výpravné proti ostatním oborům krásného písemnictví, jež za našich dob šíří se po literaturách všech národů, nikde snad nezavládla mocí tak rozhodnou, jako v Anglii. Tam proti románopisu, či dle názvosloví domácího, proti *novelistice* *) ostatní produkce literární, a zvláště básnická v užším smyslu, úplně ustoupila do pozadí. Však nikde také snad román z dávných kořenů nerozvíjel se postupem tak klidným a pravidelným, jako v literatuře anglické.

První začátky jeho jako všude sahají až hluboko do středověku, jehož dobrodružství rytířská podávala látky nejen k nekonečným „básním" veršovaným, ale záhy i k románům psaným prosou. Látky tyto, jež znenáhla zdomácněly u všech národů kulturních, z většího dílu jsou původem britské, zejmena pověsti o králi Artušovi a rytířích stolového kruhu.

Z toho oboru jest také *první* román anglický: Kniha o Artušovi, v níž okolo r. 1470 Sir Thomas Malory podal slohem vůbec pochvaly docházejícím vše, co se o mlhavém tom heroovi praobyvatelstva britského i o jeho stoupencích vypravovalo. Jiná díla jednala o látkách antických, o Troji, o Herkulovi, Alexandrovi Velikém a pod., jiná zas o Karlu Velikém, jiná o Amadisovi, Palmerinovi a recích podobných — spůsobou vždy stejnou, jednotvárnou, unavující.

Proto záhy bylo jim ustoupiti s pole proti čtení zdravějšímu, jaké podávaly překlady svěžím ač rozpustilým životem dýšících novelet vlaských, zejmena Boccacciových, které v Anglii působily účinky velikými, jakož patrně jeví se v tom, že Shakespeare a po něm dramatopisci všickni z nich čerpali nejzajímavější látky své. Přes to nedošlo k samostatnému nápodobení jich prosou; ovšem ale složeno jest dávno před dramatem na jejich základě dílo, jež právem pokládá se za první umělecký plod nedávno takřka zrozeného jazyka anglického, známé Chaucerovy Povídky Canterburské, které podávají jak rozmarně zábavný a dramaticky živý, tak vzácně určitý obraz všech tříd soudobé společnosti.

Původnější poněkud, ba téměř úplně domorodé byly romány, jež líčíce dvorský život a dvorský mrav skvělé doby Alžbětiny, dle nejslavenějšího díla toho rázu **) nazývají se *eufuistickými*, a jen zevnější formou opírají se poněkud o vzory španělského estilo culto. Působivost románů těchto, jimž dostalo se několik skutečně nadaných pěstitelů,

---

*) Pro výpravnou prosu vůbec anglický jazyk má povšechný název ***fiction***, t. j. smyšlenka, báseň. Jmeno *romance* přikládá se románu jen, když obsah jest dobrodružný, fantastický, křiklavé romantický; jinak užívá se slova ***novel*** téměř o všech druzích románů, zvláště rodinných a sociálních, ale i o historických. Tak na př. díla Scottova nazývají se vůbec dle prvního románu *The Waverley Novels*. Románopisec jest tudíž po anglicku ***a novelist***.

) ***Euphues*, jejž sepsal John Lyly, básník i dramaty známý, okolo r. 1578.

byla dle všech svědectví současných rozhodně veliká, zvláště po stránce jazykové, a u dvora královského i ve všech společnostech vznešených bylo prvním požadavkem mluviti „čistou a opravenou“ angličinou eufuistickou, ač plané hříčky její neušly posměchu mužů na slovo vzatých, jako byl Shakespeare a sám uhlazený dvořan Sir Filip Sidney.

Tento je zase jediným téměř anglickým pěstitelem románu pastýřského, který právě tou dobou po celé Evropě byl oblíben. Sidneyova Arcadia ovšem živel pastýřský nepěstuje výhradně, spojujíc s ním staré vzpomínky rytířské a — přes úsměšky vlastního původce — eufuismus se strojenou komikou; avšak nejen názvem ale i patrným úmyslem básníkovým nese se za účely bukolickými.

Vedle těchto světských směrů prosy výpravné pěstovali v Anglii, jako všude jinde, ode dávna legendu svatých a vůbec prosu rázu duchovního, jež vyspěla tam ve plod vzácné dokonalosti, ve knihu, která ve slova nejpěknějším smyslu jest knihou národní, allegorický román Cesta poutníkova, jejž mezi lety 1660—1672 ve vězení složiv potulný kotlář a kazatel baptistů John Bunyan dobyl si místa mezi nejpřednějšími spisovateli anglickými.

Než díla tato všecka, jakkoli svou dobou těšila se četnému čtenářstvu a osvědčila účinky nevšední, přece lze pokládati jen jako přípravou k románu modernímu, jehož počátek připadá do XVIII. století. V Anglii tento román původně zrodil se, a že šťastnou náhodou dostalo se mu hned na počátku pěstitelů velezdárných, postaven jest na bezpečné základy a učiněn vzorem i pro literatury jiné. Stalo se tak šetřením hlavních zákonů prosy výpravné, jichž dosud hleděno nebylo, aby totiž byla obrazem života skutečného aneb aspoň skutečně možného, a aby podávala charaktery typicky individuelné, rozmanité, pravdivé, a zvláště ze stránky psychologické s náležitou hloubkou vylíčené.

Otcem a zakladatelem románu toho nazývá se právem Daniel Defoe (1661—1731), a dílo jeho epochálné jest známý neúmorný Robinson Crusoe (1719), jenž proti románům předchozím, potácejícím se v oborech naprosto fantastických, rázem postavil novelistiku na půdu jediné zdravou, na půdu pravdy neli vždy skutečné aspoň vždy možné. Defoe napsal děl zábavně výpravných ještě více, a všem vtiskl touž pečeť neodolatelné přesvědčivosti tak, že nejedna jeho smyšlenka pokládána dlouho za pramen historický.

K realistickému líčení děje zevnějšího druhý slavný novelista anglický Samuel Richardson (1689—1761) přidal v rodinných románech svých hloubku psychologickou, líče vřelým, přirozeným citem a podrobnou určitostí charaktery po výtce ze stránky srdce a mysli. Nemálo podpírala ho v této drobnomalbě spůsoba vypravování v dopisech, která jest jeho nálezem.

Třetí ve spolku Henry Fielding (1707—1754) osvěžil umění od předchůdců přejaté zdravým humorem a překypujícím vtipem, i zdokonalil je nejvíce v příčině osnovy děje, ve které zvláště hlavním dílem svým Tom Jones (1749) osvědčil mistrnost nevyrovnanou.

Šťastný osud dopřál novému odboru písemnictví ještě více velikých vzdělavatelů současných. Tobiáš Smollett (1721—1771), ač co do celkové disposice děje k Fieldingovi nemůže býti rovnán, učil přece

pozdější stoupence řádnému propracování jednotlivostí, a uvedl v tyto mimo působivou, drastickou komiku a řiznou satiru také tendenci politickou, jež od té doby u větší menší míře každého románu anglického jest částí nutnou a takřka samozřejmou. Laurence Sterne (1713 až 1768) přes to, že ještě daleko méně dbal zaokrouhlenosti celkové, zas ukázal, kterak vypravovači lze jest postaviti se na vznešené hlediště srdečného humoru a vřelé soustrasti s nedostatky a nedokonalostmi lidskými, a tím čtenáře tu k slzám tu k smíchu pohýbati, tu k oběma zároveň. Oliver Goldsmith (1728—1774) konečně spisem přes mnohé a mnohé vady přec jen nesmrtelným, Vikářem Wakefieldským (1766) stanovil příklad dokonalé lahody slohu, něžné prostoty smýšlení a nelíčenosti citu.

Díla těchto herců románopisu vyšedše během doby poměrně krátké,*) tvoří rozhodně epochu v literatuře výpravné prosy a vnikla působením svým mimo domácí písemnictví i v daleko širší kruhy evropské činnosti básnické. Románu v Anglii vykázala navždy přirozené a jedině vhodné pole — život skutečný, a poněvadž rodina jest středem všeho života, učinila po výtce poměry rodinné předmětem líčení. Zdvihl se sice odpor proti realistickému „zevšedňování“ prý románů téměř současně, a Horace Walpole (1717—1797) v zámezně romantickém díle svém Hrad Otranto (1764) pokusil se o vzkříšení románů středověkých se vším dobrodružstvím rytířským a nadpřirozenou mašinerií děje; avšak ačkoli dostalo se mu několik dovedných nápodobitelů (Anna Radcliffová, M. G. Lewis), přece tito zůstali zjevy velmi řídkými a hlavní proud činnosti románopisecké bral se od té doby po klidných stezkách realistických.

Není bez významu, že tou dobou též ženy počaly živěji účastniti se v této práci literární, a prospěly pokroku jejímu neli jiným, aspoň tím, že v románech začalo se bedlivěji šetřiti zákonů obyčejné mravnosti.

Spisovatelé jako Henry Mackenzie, Richard Cumberland, Charles Johnstone, John Moore, Tomáš Holcroft, a zvláště neohrožený odpůrce časových vad a šiřitel zásad nových William Godwin (1756—1836); pak spisovatelky Frances Burneyová, sestry Sophia a Harriet Leeové a Anna Maria a Jane Porterové, pak Amelia Opieová, a nad jiné zdárné tlumočnice názorů irských Maria Edgeworthová (1765—1849) a lady Morganová, anglických Jane Austenová, a skotských Alžběta Hamiltonová — děly svými vydávají krásné svědectví o zdravém rozvoji prosy výpravné a nemalé oblíbenosti její u čtenářstva.

Když pak zvýšená poptávka po duševní potravě tohoto rázu zavdala ovšem též příčinu ke zvýšené produkci, a tato, jakož při přepínání sil ani jinak býti nemohlo, opravdu hrozila úpadkem v zevšednění a otřepanost, tu v pravý čas vystoupil na veřejnost nový velikán, Sir Walter Scott (1771—1832), jenž z úžasně bohaté obrazotvornosti své vykouzliv řadu děl nesmrtelných, a mistrovskou rukou sloučiv směr realisticky časový se zdravými živly romantiky a historie, nový, svěží život vdechl celé činnosti na tomto vděčném poli písemnictví.

*) Od Robinsona Crusoe roku 1719 do Vikáře Wakefieldského r. 1766 neuplynulo ani plných 50 let.

Odtud román anglický rozvíjel se postupem utěšeným, a převaha epické prosy nad ostatní básnictví, již jmenovanými šesti zakladateli novelistiky zahájena byvši, dokonána jest úplně, zvláště také proto, že žádný z básníků po Scottovi a Byronovi nemůže ve svém oboru rovnati se k Dickensovi, Thackerayovi a jiným výtečným pracovníkům na poli prosy výpravné.

Ryze historický směr Scottův neudržel se dlouho, a málo jen spisovatelů — z nich nad jiné G. P. R. James — obmezilo se pouze na romány dějepisné; větším dílem psány jsou spisy historické jen porůznu od skladatelů děl po výtce časových. Za to pěstovali výhradně román národopisný a sice zvláště orientský W. Beckford, T. Hope, J. Morier, J. B. Fraser a j. Plavecké romány psal mimo jiné J. F. Cooper, Fred. Marryat, Mich. Scott, J. Hannay; a vojenský život líčí G. R. Gleig, Ch. J. Lever a mnozí jiní.

Největší počet i novějších románů anglických jest ovšem zase časových, realistických, jež vypisujíce poměry a život v rodině a společnosti, mohly by též nazvány býti mravopisnými neb sociálními. Mezi těmi neposlední místo náleží takovým, které za příkladem Edgeworthové a Scottovým zanášejí se líčením zvláštností, ať tak díme, místních, a sice hlavně skotských a irských. Jsou to větším dílem povídky z vesnice a venkova. Skotské psal na př. John Galt, J. Wilson, Sus. Ferrierová, a mezi nejnovějšími Mar. Oliphantová a Jiří Macdonald. Ještě četnější jsou místní romány irské, protože povaha lidu irského označena jest příkřejšími zvláštnostmi. Ji líčili J. Banim, C. Otway, E. E. Crowe, G. Griffin, W. Carleton, S. C. Hallová, Th. Crofton-Croker a již dotčený Ch. J. Lever. I venkov v užším smyslu slova anglický upoutal pozornost nejednoho románopisce velezdárného. Z těch jsou M. R. Mitfordová, Washington Irving (aspoň hlavními děly novelistickými), Charlotte Brontë (Currer Bell) a j. Poměry dělníků továrních první obrala si za látku Alžběta Gaskellová.

Obecnějšího jsou rázu díla, jež líčí poměry tak zvaných středních tříd společnosti, zámožného měšťanstva, četných v Anglii menších statkářů venkovských (gentry) a vůbec vzdělanců. Taková skládali T. Hardy, T. Hughes, D. M. Mulocková, Ch. M. Yongeová, A. J. Thackerayová, dcera slavného humoristy, Ant. Trollope a konečně vůbec za nejdokonalejší pěstitelku realistického směru uznávaná George Eliotová (vlastně M. Evansová).

Než zdravý tento a mohutný strom anglické prosy výpravné, jehož vzrůst naznačili jsme povšechnými rysy, nezůstal ovšem bez výstřelků divokých, které mu větším dílem nejsou hrubě s ozdobou.

Již otci románu novodobého, Dan. Defoeovi, vytýká se právem, že zhusta volil látky nedůstojné — ovšem mimo Robinsona — líče život všelijakých nevěstek (Roxana, Moll Flanders), zlodějů, loupežníků a podobných vývrhelů lidské společnosti (Colonel Jack, Captain Singleton). Slavný Fielding vstoupil do šlépějí jeho dílem Život Jonathana Wilda Velikého, jehož rek zas jest pověstný zloděj a lupič; a Smollett sepsal Dobrodružství Ferdinanda hraběte Fathoma, děje prohnaného podvodníka a taškáře.

Myšlenka podobných románů „taškářských“ není původní anglická; pochází ze Španěl, kdež směr tento pěstován ode dávna velmi pilně a nazýván estilo picaresco. Anglické novelisty patrně vedla k jich sepsání touha po oblibě u čtenářstva, jíž se jim také — aspoň ve třídách polovzdělaných — dostalo hojnou měrou. Týmž duchem nezdravým označena jest také většina spisů pošedších od stoupenců romantického směru Walpoleova, kterýmž téměř jedinou snahou bylo rozčilovati čtoucího a ploditi v mysli jeho tajemnou a pověrečnou hrůzu buď prostředky nadpřirozenými, nebo aspoň líčením nejkřiklavějších zločinů, jichž poblouzení člověka jest schopno.

V jinou slabost zaběhla o něco později díla, jež proti různým povídkám z venkova skotského, irského a anglického vystupovala s mnohem větší domýšlivostí, ale přes oblíbenost někdy na okamžik dosti velkou, s daleko menším literárním úspěchem. Líčíce prý zvyky a obyčeje, názory a smýšlení v kruzích vznešených, dobyla si názvu *fashionable novels* (romány salonní!). Jsou to větším dílem plody směšného opičení se po spůsobech vyšších tříd společnosti, kteréž v Anglicku, ač tam střední a nižší stavy ode dávna těší se neobyčejné osobní neodvislosti, přec jest úžasně rozšířeno. Komu nelze bylo opičiti se po šlechtě skutkem, opičil se aspoň pérem a psal fashionable román. Jsa skutečných poměrů v těch kruzích úplně nezkušený a neznalý, přepínal buď, co se mu zdálo, že by asi mohlo tam se díti, nebo co hrubým a hloupým klepem slyšel; a o přirozenosti, podobnosti, vtipu v jeho díle ani pohádky, ba zhusta ani o zdravém rozumu. Z té příčiny veliká většina těch fashionable novels nemá pražádné ceny, a právem nazvány jsou romány klepařskými. Nalezli se ovšem také spisovatelé, kteří buď sami jsouce aristokraty, buď kruhům vznešeným obcujíce a tudíž jich do pravdy zkušeni jsouce, pokusili se podati věrnější obrazy života toho, vůbec závist budícího; ale jednak nehrubě vynikali vlastním nadáním, a díla jejich tudy také nemají ceny; jednak, bylili nadanější, vylíčili z kruhů vznešených zdravý rozum a ušlechtilý cit, t. j. věci, které jsou všem lidem, jichž srdce není převráceno, společny, tedy již ne pouze fashionable. Postačí tedy zmíniti se jen o dílech svou dobou nejoblíbenějších.

Již Carolina Lambová (1785—1828) sepsala vedle nezřízeně zdivočilé povídky orientálské Ada Reis (1828) — jejíž rek, jakýsi východozemský Don Juan, na konec za rozličné zločiny propadá věčnému zatracení! — dva romány, jež pro vztahy k osobám a poměrům skutečným pilně se čítaly. První, Glenarvon (1816) zpodoboval prý povahu a smýšlení lorda Byrona, k němuž Lambová, po prvé ho spatřivši, pojala nešťastnou lásku. Však vedle toho v Glenarvonu uráží vkus esthetický též všude do popředí se deroucí snaha „zpodobiti nebezpečenství, s nímž spojen život ve vznešených kruzích.“ Podobné tendence vládnou druhému dílu: Graham Hamilton, vydanému o něco později.

Týmž duchem složila a vydala lady Dacreová r. 1833 romány Vzpomínky a Trevelyan, při nichž chválil se hluboký cit a dobrý vkus. Také hraběnka Morleyová vystoupila r. 1834 s románem téhož rázu (Dacre) a lady Charlotte Buryová oblažila svět celou řadou plodů podobných (Rozvedení, Rodinné zápisky, Láska, Dcera dvořanova a j.).

Týmž směrem psala také hraběnka Blessingtonová (1790—1849), která ostatně proslula více svým dobrodružným životem než lehkými náčrtkovitými děly svými (Kráska sésony, Oběti společenské a j.).

Poněkud zdárnější jsou romány, jež složila C. G. F. Goreová (1799—1864); aspoň všecky svědčí o skutečném nadání a vypisují poměry ve vznešených kruzích živě, a nezřídka s dobrou satirou vytýkajíce nedostatek zdravého citu, přetvářku a lehkovážnost názorů, která se nalézá právě u těch stavů častěji než u jiných. Goreová byla velmi činná, a řada děl jejích jest veliká. Skutečné romány (Theresa Marchmont, Paměti šlechtičny a j.) klesly ještě dříve v zapomenutí, než kratší povídky a náčrtky, z nichž zvláštního povšimnutí zasluhují Tajný zatykač a Z dob hrůzovlády, obě z francouzských dějin, pak Povídky z Uher a rozkošná knížka O pěstování růže.

Za to romány Matilda (1825) i Ano a ne, povídka z našich dnů (1827), jež sepsal markýz Normanby (1797—1863), ač obecenstvo přijalo je velmi příznivě, nevyznačují se leč pravdivějším líčením kruhů aristokratických, z nichž pisatel sám byl, ostatně jsouce pravé vzory směru „klepařského.“

Mnoho hluku nadělala svou dobou díla, k nimž původce jich R. Plumer Ward (1765—1846) přihlásil se teprvé, když sláva jejich byla nepochybna. Byly to romány Tremain čili člověk uhlazený (1825), De Vere čili člověk neodvislý (1827), De Clifford čili člověk stálý (1841), Chatsworth čili román jednoho týdne (1844). Zajímavy jsou patrnými vztahy svými ke skutečným osobám, zvláště k slavným státníkům soudobým a k událostem vůbec známým. Také prostý, nelíčený sloh jest jim ozdobou. Však naprosto pochybeno jest, že Ward spojuje s dějem rozvláčné úvahy filosofické a literární tak, že díla jeho nejsou „ani dobré vypravování ani sbírka dobrých pojednání; buď filosofie zdržuje děj“ — v Tremainu do polovice svazku — „anebo děj ruší spojitost filosofie.“ *)

Nade všecky jmenované fashionable románopisce jest nejlepší Th. Henry Lister (1801—1842), muž vznešeného postavení, jehož tři díla Granby (1826), Herbert Lacy (1827) a Arlington (1832), ač nemají dosti rázovité původnosti, aby udržela se na dlouho v paměti čtenářstva, přece jsou slohem prostým psané, zajímavé a správné obrazy kruhů aristokratických, a zakládají se na ušlechtilém citu a pravým vzděláním vytříbených názorech o světě a společnosti lidské. I Lister vplítá úvahy v děj, ale proti Wardovi ukázal, kterak lze jest činiti takto ani jednomu ani druhým na úkor.

Nebylyli zdařilé romány, jež přímo zplodilo opičení se po třídách vznešených, jsou tím zdárnější díla, k nimž nepřímo zavdalo příčinu, samo sebou vyzývajíc k satirickému líčení a bičování. Vděčné této práce ujal se Th. Edw. Hook, který vůbec vzácným jest zjevem v dějinách umění anglického. Narodiv se v Londýně r. 1788 synem na slovo vzatého hudebního skladatele, již v 16. roce složil libreto i hudbu komické operety Vojínův návrat, kterou obecenstvo přijalo s pochvalou. Tím povzbuzen byv Hook, ve třech letech vydal ještě

*) *Shaw*, History of Engl. Lit. 497.

devět podobných děl, z nichž některá dosud udržují se na jevišti. Obdivu hodná lehkost veršování a skládání hudebního učinila z něho též improvisatora, zjev to při těžkosti anglického jazyka velevzácný. Pro Hooka jako by nehudebnosti rodné řeči ani nebylo. Tato dovednost, jakož i bleskovitý vtip a živá obratnost v hovoru společenském získala mu přízeň samého krále Jiřího IV., jenž r. 1812 udělil mu úřad pokladníka a účetního osady Mauritius se slušným 2000 lib. do roka. Hook úřadoval pět let, ale hledě si více zábav nedbal pokladny a účtů tak, že při prohlídce shledány nepořádky a schodky do 12.000 lib. Pokladník dovezen do vlasti pod vojenskou stráží, a doma uvržen do vězení, v němž vytrval dvě léta. Zatím neustával v práci literární. Od r. 1820 byl vydavatelem aristokratického časopisu John Bull, od r. 1836 měsíčníku The New Monthly Magazine. Většinu článků psal sám. Vedle toho skládal řízné písně politické a satirické novely. V 16 letech sepsal jich 38 svazků. Přes tuto neúmornou činnost, jejíž výtěžky lze páčiti nejméně na 3000 lib. do roka, nevybředl nikdy z obtíží finančních. Byltě modlou společenských kruhů a užíval života bez míry a rozvahy. Doužil ho záhy; zemřel již v 35. roce věku. Teprvé z denníku po smrti vydaného poznal svět, jaký boj Hook s různými nehodami bojoval, jak často se potácel mezi nadějí a zoufalstvím. Ze života zevnějšího a ze spisů „veselého společníka“ nikdo by toho byl netušil. Byltě zajisté nepřekonaným ve směšném líčení společnosti Londýnské, zvláště sprostých snah polovzdělaného šosáctva, aby vyrovnali se kruhům vznešeným. První dílo toho rázu jsou Řeči a skutkové, krátké povídky, jichž v l. 1823—1828 vyšly 3 svazky, a z nichž každá věnována výpisu bláznovství a nelibých následků nějaké zvláštní strojenosti spůsobů, jako by sepsána byla na text nějakého vůbec známého přísloví. Osnova děje bývá v nich povrchní, i charakteristika jednotlivců nehrubě důkladna; za to ale celek spůsobů afektovaných vylíčen s věrností a směšností neodolatelnou. Úspěch povídek těchto byl, jakož bylo očekávati, úchvatný, úplný. Hned první svazek vynesl Hookovi 2000 lib. I pokračoval na dráze započaté se zdarem neustávajícím. Sepsal též několik vážnějších románů, které ale ani z daleka nezdařily se mu tak dobře, jako menší povídky komické. Z těchto nejlepší jsou ještě Maxwell (1830), Gilbert Gurney a Gurney ženat (po 3 svazcích z r. 1836), pak zvláště Jack Brag (Janek Chvastal z r. 1837), duchaplné vylíčení, jakými úskoky dokonalý sprosťák hledí se vetříti do společnosti aristokratické a kterak na konec jest vyzrazen a zahanben. Všecka díla Hookova svědčí o vzácném nadání, oplývají zdařilým humorem a ostrou satirou; a litovati jest tudíž, že také vesměs prozrazují v osnově děje a ve slohu povrchnost i nedbalost, která stálejší ceně jich převelmi jest se škodou.

Hookovi jak předmětem tak spůsobou románů podobá se velmi Frances Trollopeová (1779—1863), jíž také nejlépe dařily se popisy předstírané, strojené „vznešenosti.“ Na dráhu spisovatelskou uvedla paní tuto — bída. Bylať od r. 1809 chotí advokáta, který „neměl štěstí,“ *) za to ale šest dítek. Marně hledav lepšího osudu v Ame-

*) *Athenaeum* na rok 1863.

rice, vrátil se do vlasti nemocen. Hodná žena jeho, nechtějíc záviseti na milosti cizí, dodala si srdce a stala se spisovatelkou u věku 50 let. Uveřejnila r. 1832 popis domácích spůsobů amerických a román Útočiště v Americe, v nichž přísně vytýká Američanům slabosti — nedostatek útlocitu, pijáctví, sobectví, afektaci a směšné podivnůstky — a ačkoli zhusta nadsazuje, přece pověděla mnoho pravdy. Po té nabyvši pérem i slávy i prostředků hmotných, konala rozsáhlé cesty, a vydala ještě několik jiných spisů mravoličných, jako Belgie a západní Německo (1833), Paříž a Pařížané (1835), Vídeň a Rakušané (1838), Výlet do Italie — všecky slohem řízně satirickým, a vedle zrnek pravdy podávajíc mnoho předsudků a předpojatosti. — Zatím psala též romány více méně zdárné. Z předlouhé jich řady vytknouti lze jako nejlepší: Příhody Jonathana Jeffersona Whitlawa (1836), Vikář Wrexhillský (1837), Vdova Barnabová (1839) a j. Psáti přestala okolo r. 1856, a umřela ve Florencii, kdež po delší dobu byla sídlila, r. 1863. Romány její, jak řečeno, nejzdárnější jsou v líčení strojené vznešenosti, a v té příčině snad nejlepší jest vdova Barnabová, jejíž patrné sprosťáctví při ohromném sebevědomí a nestoudné vypínavosti vylíčeno úchvatnou komikou. Vypravování též jest všude živé a zajímavé. Proti tomu ovšem dlužno vytýkati mnoho vad podstatných. Osnova děje, jako u Hooka, bývá z pravidla povrchní a nedbalá; charakteristika — vyjmemeli jediné staré panny, jež líčí dobře — nedostatečná přílišností kontrastů a jednostranností. Osoby jsou buď naprosto opovržení hodny, ne pouze směšny ale odporny; nebo naopak ideály uhlazenosti a dokonalosti. Mimo to Trollopeová nikde nevymanila se ze svých zvláštních předsudků a nedovedla stanovisko své povznesti na výši nestrannou; a v slohu dopouští se sama mnohé sprostoty a drsnosti, pokládajíc ji za ráznost. Proto díla její, svou dobou slavená, upadla neb upadají rychle v nepaměť. Však o slávu jmena jejího pečují dva synové, kteří oba jsou románopisci velmi oblíbení.

Jednak pro vnitřní nicotu, jednak vnější úsměšky, které jsme právě vypsali, romány, jimž dáván byl po výtce název fashionable novels, brzy přestaly vábiti zvědavost obecenstva. Místo jejich zaujala díla jiná ceny nehrubě větší, díla, která zhusta spojují starší směr „taškářský“ s novějším „klepařským.“ Máme na mysli romány, jimž konečně dáno jmeno, jež slušelo již nejednomu plodu předchozímu, romány vůbec zvané *sensační.* Příčinu k nim zavdalo zajisté jednak dychtění po původnosti u spisovatelů, jednak přesycené a předrážděné čivy čtenářstva. Ani jedněm ani druhým nepostačovaly znenáhla v klidných mezích a po vyšlapaných stezkách rozvíjející se děje románů vůbec rozšířených; bažili a baží po něčem novém, co by napínalo, a starým řádům se příčilo. Odtud spousta děje dobrodružného, novotou překvapujícího, ale větším dílem také nepodobného; odtud osnova spletená a zmotaná, že čtenáři skutečně všecku pozornost jest napínati, aby neztratil červené niti, jež spojuje tu pestrou směs výjevů možných i nemožných; odtud ta tajemství a ty záhady na počátku — až běda hrubý, pohodlný a otřepaný prostředek poutavosti, — po jichž rozuzlení čtoucímu pachtiti se jest přes kolik svazků, jako kapru na blátě po vodě; odtud ty bezuzdé vášně, jež platí za mocný cit; odtud ty zločiny, jež

prý jsou jen projevem ráznosti; odtud ti rekové smutných postav, z nichž mnohému daleko lépe slušela by šibenice, než čestné místo hrdiny; odtud to žalostně nízké stanovisko ethické, jež staví se ještě na odiv s výmluvou, že co život, to román — jako by v tom spočívala výtečnost a jako by nebylo lidí, kteří výtečné romány sepsali nikdy neuznávajíce potřeby spouštěti se do kalu ať nezastřeného ať zdánlivou uhlazeností pozlaceného. Jen jednu vlastnost lze vytknouti s pochvalou. Jest to mistrná forma zevnější. Již v osnově děje bývá nevšední umění — ostatně nelze také upříti bohatost invence, tedy jistou vnitřní dokonalost; — ale nejskvělejší stránkou bývá sloh v dialogu dramaticky živý, lehký, vybroušený, v popisech výrazný, plastický. Škoda ho na obsah tak pochybný! Nelze ovšem tvrditi, že by všickni pisatelé románů sensačních ve všech dílech svých byli dopustili se všech poklesků jmenovaných; ale ovšem na tom státi lze jest, že již pachtění se po neobyčejnosti, novotě a napínavosti, jeli na úkor podobnosti děje, ruší cenu díla, a tudíž sluší vpočísti mezi spisovatele sensační mnohého, jemuž velkého významu literárního nikdo neupře.

Zvláštní jest, že právě mezi spisovatelkami novějšími, ne pak mezi spisovateli nalézáme nejvíce stoupenců směru sensačního. Tyto zajisté daly se svésti nejsnáze tou žádoucí „poutavostí" a neklesajíli až k líčení zločinů, ač se jich štítí daleko méně, než by od ženskosti jejich slušelo očekávati, rozepisují se přes míru o pikantních klepech.

Ze sensačních románů anglických nejslavnější jsou snad Bulwerovy a známy více než jiné po celé Evropě.

E d w a r d L y t t o n B u l w e r, později lord Lytton (1805—1873) od 15. roku svého až do smrti téměř po šedesát let byl literárně činným a ve všech skoro odborech písemnictví — v lyrice, epice a dramatě, v románech historických i sociálních, ve filosofii a v politice, spisy původními i překlady hledal a nabyl slavného jmena. Od mladosti požíval všech výhod, jež poskytuje vznešený rod, vysoké vzdělání a velké bohatství. Otec jeho byl vysoký důstojník vojenský, matka pocházela ze starého rodu Lyttonů, a po ní Bulwer r. 1843, když umřela, zdědil statky a přijal jmeno Lytton. Učení počav pod dohledem této velmi vzdělané paní, dokončil je na vysokých školách Cambridgeských, kdež r. 1825 dobyl první ceny (zlaté medalie) určené za nejlepší báseň v mateřštině, obrav si za předmět umění sochařské. R. 1826 dosáhl bakalářství, r. 1835 mistrovství svobodných umění; a později obě university Cambridgeská i Oxfordská jmenovaly ho čestným doktorem. Od r. 1831 zasedal s nepatrnými přestávkami v parlamentu, mluvě zřídka ale úspěšně, a hlasuje se stranou konservativní. Od r. 1838 byl baronem, od r. 1866 peerem. R. 1856 byl zvolen lordem rektorem university Glasgowské; l. 1858 byl státním sekretářem pro záležitosti osadní. Dodámeli, že oženil se záhy a záhy dal se rozvesti, a že měl dvě dítky, dceru, která umřela již v dětských letech, a syna, jenž pod pseudonymem O w e n M e r e d i t h již se proslavil jako básník — pověděli jsme vše, co ze zevnějšího života Bulwerova jest pamětihodno.

Činnost a práce jeho daleko největší měrou náležela literatuře. První záliba vedla ho k poesii, a dílo, jež již v 15. létě věku vydal tiskem, byla báseň epická, Ismael, pověst z východu. K básnění i po-

zdéji opět a opět vracel se, jako k první lásce, ač právě jím přes nejsnažnější nápodobení Byrona dosáhl nejméně úspěchu. V obor této rozpravy sluší jen jeho romány. První sepsán byl r. 1827; byl to Falkland, „křiklavě zabarvený příběh lásky a vášně, nesoucí se k tomu, aby rozčiloval a rozpaloval“ *) — tedy sensační. Hned roku následujícího Bulwer sepsal a vydal díla dvě. Nejprvé objevil se Pelham čili dobrodružství šlechtice, fashionable román „plný blýskavého vtipu, sarkastické lehkovážnosti, pikantních poznámek a výjevů záletných i náruživých.“ **) Osnova děje jest dosti chatrna, ale líčení mravů vznešené společnosti tak zajímavo, že do dne do roka rozprodáno dvojí vydání, a sláva Bulwerova založena i pojištěna. Druhý plod téhož roku byl Zavrženec, slabší a příliš patrně prozrazující, kterak pisatel se namáhal, aby podal „výjevy úchvatnější zajímavosti a živějších barev, myšlenky méně povrchně vyslovené, vášně rázněji vzbuzené, a patrnější i důkladnější morální tendenci.“ ***)

Poněkud zdárnější zas byl Devereux (1829), jakýsi zase fashionable román, ale z kruhů aristokratických za doby minulé. Časopis The Edinburgh Review vyslovil se o něm veskrze příznivé. Za to léta 1830 a 1831 zplodila díla přímo jedovatá. Rek prvního Paul Clifford jest loupežník, kterého z hlubiny neřestí všeho druhu povznáší *jen*, ale přece *aspoň* láska; hrdina druhého Eugene Aram dokonce drzý vrah, jejž Bulwer zidealisoval v enthusiastického snílka, jehož duši jediným trestem za zločin spáchaný prý jest „podlý výpočet, bídná obrana, chatrné úskoky a nuzná přetvářka,“ jichž mu bylo užívati; jinak by skutku svého ani nelitoval. V Cliffordu aspoň jakýmsi romantickým nádechem zastřen děj odporný; Eugene Aram ale jest cynické velebení šibeničníka. Clifford stůně ostatně také chorobným citlivůstkářstvím, Aram všeobecnou strojeností. Proti těm vadám ztrácí se, co jinak v obou dílech přece jest záslužného, jako v Aramu skutečně tragickou silou vylíčený poměr reka k ušlechtilé Madelině. Nejbližší román Bulwerův Godolphin jest ze všech stránek práce nepatrná.

Přímo s podivením jest, že po dílech tak málo slibných léta nejbližší 1834 a 1835 uvítati mohla tak skvělé plody, jakými jsou Poslední dnové Pompej a Rienzi, poslední tribun, oba romány historické velmi dokonalé, ba z Bulwerových snad nejlepší, vynikajíce „bohatým, zajímavým dějem, výbornou charakteristikou a mistrným slohem.“ S této výše dokonalosti Bulwer klesl hned v následujících dílech: Ernest Maltraverse (1837) a pokračování téhož Alice čili tajemství zase na stanovisko sensační; chtělť jimi, jak praví sám, ukázati, „co zřídka sice v románech, ale obyčejně v životě lidském se přihází — porážku dobrého a vítězství bezbožníka,“ a učinil tak líče násilné protivy tónem zasmušilým a na základě převrácených názorů ethických.

Po několika menších, náčrtkovitých spisech objevila se r. 1841 zase díla rozsáhlejší Noc a jitro a Ve dne v noci, z nichž zvláště první jasným, průhledným dějem a dobrou charakteristikou řadí se k nejlepším plodům svého původce. Podobně i historický román Po-

*) *Chambers*, Cyclop. of Engl. Liter. III. edit. 1876, II. 504.
**) *Chambers*, ibid.
***) Vlastní slova Bulwerova.

slední baron (1843), v němž jest Bulwerův nejkrásnější charakter ženský (Sibyla), dlužno nazvati dílem velikým a zdařilým.

Proti těmto Zanoni z r. 1842 a ještě více Lucretia z r. 1847 jsou zase plny „chorobného citu, převrácené filosofie a zbytečných hrůz.“ I obecenstvo Lucretii odmítlo tak rozhodně, že Bulwer, jehož dotýkala se nepříznivá kritika vždy nad míru citelně, odpověděl pamfletem Slovo k obecenstvu, ve kterém hájí mravní (či raději nemravnou) tendenci svých děl a omlouvá „zločiny a hrůzy v románech vůbec.“ Rozumování jeho s theoretického stanoviska není snad nesprávné; ale že v praxi jest jinak, dokázal sám změniv v pozdějším vydání mnoho podrobností Lucretie.

Rok 1848 obdařil čtenáře zase dílem zdařilejším: Caxtonové, obrázek rodinný. Jest to román realistický, prázdný „všech hrůz a vysoké filosofie, ale plný humoru, podivínských nápadů a podrobné charakteristiky,“ jako Sterneův Tristram Shandy, jenž Bulwerovi byl patrně vzorem. Téhož roku vyšel též román historický Harold, poslední král Sasů, kterémuž vadí jen přílišná míra podrobností starožitnických, an by jinak byl dílem též úplně zdárným. Vůbec v následujících ještě románech — Můj román čili rozličnosti z anglického života (1853), Co si s tím počne? (1858), Budoucí pokolení (1870), Pařížané (1872 až 1873) a Kenelm Chillingly (1873) — Bulwer vybavil se, jak již z Caxtonů bylo lze se nadíti, z dřívějších vad svých a osvědčil vyspělé síly umělecké hlubším citem a zdravější filosofií života. Jakousi předpojatost aristokratickou sice podržel do posledka, a líče na př. protivu stavů nižších a vyšších patrně nadržuje šlechtě a kněžím, dělnictvo a měšťáky maluje černěji než třeba; ale v podstatě podává přece věrný, rozmanitý a tudíž zajímavý obraz skutečných poměrů; a vůbec podporoval vždy smýšlením, slovem i skutkem všecky snahy o zlepšení a pokrok v životě národním.

Než celkem Bulwer zůstává přes to, že se vzácnou mnohostranností ducha o tolikerá díla se pokusil a vytrvalostí tolik vad přemohl, přece jen románopiscem druhého řádu. Osnovu děje, jinak přebohatého, zajímavého, ruší rád odchylkami od pásma vždy sice duchaplnými, ale zhusta nemístnými; v charakteristice osob jinak důkladné a podrobné chybuje často tím, že sám příliš mnoho popisuje slovy, čtenáři málo příležitosti ponechávaje, aby ze skutků a řečí osob sám utvořil si úsudek o povaze jejich; a co horšího, charakter jeho nejeden jest psychologický problém oblečený v šat lidský, bytost k tomu zvláštnímu účelu stvořená a ne samorostlá. Vůbec při čtení Bulwera nelze ubrániti se dojmu strojenosti, nelze nepocítiti nedostatek původní, svěží plodivosti básnické.

Druhý románopisec sensační, snad ne méně než Bulwer oblíbený i plodný, jest William Harrison Ainsworth (narozen 1805), syn advokáta Manchesterského, vydavatel časopisu Bentley's Miscellany. Collier nazývá ho „mohutným ale zhusta odporným románopiscem.“ *) Díla jeho jsou z větší části romanticko-historická. První, Sir John

---

*) *A powerful but often repulsive writer of Fiction. W. F. Collier,* A Hist. of Engl. Lit. 514.

Chiverton, vydáno r. 1825; druhé Rookwood r. 1834. Jest to „velmi živé vypravování, ve kterém dobrodružství lupiče Turpina podána jsou výrazně a některé sprosté pověry minulého století ozářeny romantickým leskem.“ Slabší jest Crichton (1836), děje skotského šlechtice dobrodruha. Za to o tři léta později vyšel Jack Sheppard, snad nejoblíbenější všech románů Ainsworthových. Líčí pestré příběhy a osudy pověstného loupežníka, který několikrát se vylámav z vězení, konečně přece hyne na šibenici. — Již toto dílo vyšlo původně v jmenovaných Bentleyových Rozmanitostech, jež Ainsworth převzal po Dickensovi, a později v nich vydával všecky romány své. Z mnohých těchto jmenovati sluší zvláště asi následující: Tower Londýnský, Guy Fawkes, Chrám sv. Pavla (1841), Lakomcova dcera, Hrad Windsorský, U sv. Jakuba (1842), Lankašírské čarodějnice (1848), Marnotratník (1856), Mervyn Clitheroe (1857) a m. j., jež, jak se zdá, svědčí o stálém úpadku plodivosti básnické.

Romány Ainsworthovy vynikají bez odporu velikou zajímavostí děje a dramatickou živostí slohu, ozdobeného také skvělými popisy; nedostává se jim ale původnosti a zdravé nálady. Slavné šibeničníky před ním líčili již Defoe, Fielding, Smollett, a skoro současně Bulwer; a o nezdravé tendenci spisů jeho Chambers vším právem dí: „Podobiti výjevy podlé, byť i úspěšné mrzkosti, a líčiti děsivé a hnusné podrobnosti lidské bídy, nemůže býti povznášejícím úkolem pro člověka skutečného nadání, aniž může podporovati u čtenářstva zdravé cítění a smýšlení.“ *)

Sensačním románopiscem jest také slavnější státník než spisovatel Benjamin Disraeli. Vztahy zajisté osobními a politickými, výjevy z kruhů vznešených, dějem naprosto fantastickým romány jeho hledí nejvíce k tomu, aby poutaly a napínaly, a jen stránka slohu dobývá jim stálejší paměti v dějinách literatury. Narodiv se r. 1804 v Londýně a vzdělán byv v soukromí v písárně advokátské měl se Disraeli seznámiti s životem veřejným. On však raději oddával se práci literární, a již r. 1826 sepsal román Vivian Grey, který přímými narážkami na události nedávné a na vesměs známé osobnosti, sarkastickými posudky o společnosti a charakterech ze vznešených kruhů, přímo hlásaje sobectví a na odiv stavě nevšední obratnost slohovou — ač jen z menší částky skutečně básnickou obrazností a vřelým citem vynikal, přece rázem dobyl si přízně všeho čtenářstva. R. 1828 mladý románopisec vystoupil s dílem druhým podobného rázu: Cesty kapitána Popanilly. Jest to Swiftův Gulliver přispůsobený době a okolnostem. — Po té Disraeli cestoval po Italii a Řecku, a zimu stráviv v Konstantinopoli, i prozkoumav ještě Syrii, Egypt a Nubii vrátil se do vlasti, kdež jal se s větší ázností než důsledností účast bráti v bojích politických, a záhy postavil se v čelo tak zvané Mladé Anglie. Zároveň pracoval pilně pérem a do r. 1833 vydal romány: Mladý vévoda, Contarini Fleming, Podivná zvěst Alroyská, Iskander, Ixion v nebi a jiná díla označená vesměs pravdě nepodobností a přepjatostí děje i citu, ale nikoli prázdná pěkných stránek, živé obraznosti, řízné satiry a zdařilých

*) *Chambers*, II. 509.

líčení. Nejlepší jest Contarini Fleming, jejž Disraeli později nazýval románem psychologickým podav v něm jakousi ideální anticipaci své vlastní budoucnosti, tak totiž, jak si ji v domýšlivé snaze své sám představoval, kterak jako veliký státník chytrostí diplomatickou, bystrým rozumem a pevnou vůlí přemáhá všechen odpor politiků jak domácích tak cizích. — Nejslabší jest Podivná zvěst, přepjatá, bezúčelná, nesouvislá, nezajímavá, lyrická prosa. Ještě směšnější bylo r. 1834 vydané Epos revoluce, ač k němu původce v hrdém sebevědomí svém připsal: Báseň Disraelia Mladšího,*) písatele románu psychologického, a chlubně dí, že „jako Ilias, Aeneis, Divina Comedia a Ztracený ráj byla zrcadla každé ducha svého času, tak prý Epos revoluce jest obrazem ducha přítomnosti.“ Ale obecenstvo — neupírajíc, že tu i tam náhodou nalézají se stopy rázné původnosti — celkem se básni nového velikána vysmálo. Po té vyšlo od Disraelia několik pojednání politických, v nichž jeví se již, ač ještě vedle mnoha prázdného bombastu, úchvatná výmluvnost budoucího řečníka parlamentárního. R. 1836 čtenářstvo uvítalo nejpůvabnější a nejdůsledněji zaokrouhlený plod epické musy Disraeliovy v románu Henrietta Temple; za to ale již následujícího léta bylo mu žasnouti nad násilím, jež víře lidské činí Venetia, ve kteréž prý zpodobovaly se charaktery básníků Byrona a Shelleya.

Brzy po té Disraeli dospěl na dráhu svých tužeb, zvolen byv poslancem do sněmu. Známa jest — a nespadá v obor této rozpravy — jeho politická činnost, v níž náčelníkem jsa strany konservativní dostoupil dvakrát, r. 1868 a 1874, k nejvyšší hodnosti úřední ve státě, stav se předsedou ministerstva; známo též, kterak při první řeči jeho ve sněmu, vyšperkované vší nadutostí bujného jeho slohu, dům otřásal se hlučným smíchem, a kterak řečník směle ale dobře prorokoval, řka: „Sedám nyní, avšak přijde doba, kdy mne budete poslouchati!“ Za čilého svého působení veřejného Disraeli neodříkal se péra, ač dodělával se úspěchů jen nehrubě zdárných. R. 1839 vydal tragédii Alcaros, kus v příčině ceny opravdu smutný; r. 1844 a 1846 objevil se na závodišti zase romány politickými: Coningsby čili nové pokolení a Sibyl čili dva národové, v nichž s úžasnou smělostí líčí soudobé výtečníky a poměry se stanoviska příkře jednostranného a zhusta naprosto převráceného, ale slohem zase skvělým a bleskovitou satirou. Jedna věc zasluhuje zvláštního povšimnutí, že v nich — zajisté na základě zděděných kmenových názorů — vřele ujímá se židů, kteréž básnickou volností klade nade všecky národy jiné.

R. 1847 smělý duch jeho zaletěl v pestré končiny orientu, a podal v románu Tancred čili nová výprava křižácká — přes některá skutečně nádherná líčení scenerie a života východozemského — přece jen zas pásmo přepjatých a nemožných dobrodružství s koncem úplně směšným. Odtud péru svému dal odpočívati po celé téměř čtvrtstoletí; ač vyjmemeli politický životopis stranníka jeho lorda Jiřího Bennincka, jejž sepsal r. 1851. Teprvé r. 1870 překvapil svět novým románem Lothair, který jest nejslabším ze všech jeho děl, ač obsahuje všecky přísady, z nichž skládaly se starší jeho plody: nepodobný děj, řianou

*) Otec jeho, Izák Disraeli starší, též byl spisovatelem.

satiru, uhlazený sloh, povrchní filosofii a smělé, naprůhlednou rouškou spíše prozrazované než zastírané narážky osobní. Ve všech charakterech románu obecenstvo poznávalo vůbec známé osoby skutečné, a uvážímeli k tomu, že Disraeli tou dobou byl již bývalým předsedou ministerstva, pochopíme, kterak dílo přes chatrnou cenu došlo úžasného rozšíření. Nakladatel zaplatil za ně honoráře 10.000 lib., t. j. více než 100.000 zl. a přece pochodil dobře.

Nelze neuznati, že díla Disraeliova svědčí o nevšedním nadání a vzácné obratnosti stilistické, že jsou plny vtipu a satiry, že oplývají hojností původních, ač zhusta povrchních a nepraktických myšlenek sociálních, náboženských a filosofických; přes to však pravdu má Collier, jenž dí, že „jistý fantastický druh orientského přepínání — neklestěná bujnost révy judské, jejíž ramena rozkládají se po zdi viniční — charakterisuje jak děj tak sloh spisů Disraeliových.“ *) Uvažme vedle toho takořka omamující smělost tendencí politických, a nebudeme na rozpacích, kladouce je na nejnižší stupeň ceny esthetické.

(Dokončení).

Antoine Wiertz.

Podává

Renáta Tyršová.

(Pokračování.)

IV.

Esthetický rozbor umělecké činnosti Wiertzovy. — Předměty děl jeho a pojímání jejich. — Komposice: lineární, světelná, barevná. — Typus těl i obličejů. — Výraz a pohyby postav jeho. — Provedení. — Postavení Wiertzovo a význam jeho v umění moderním.

Seznavše povahu spisovatelské činnosti Wiertzovy, chceme nyní průjevy genia ve výtvorech duchaplného štětce jeho stopovati.

Předstupujeť tu před nás zajisté umělecká povaha zvláštní a individuální, než nebude nám více neznámá a cizí. Umělec, u něhož k mocné fantasii rozebíravý intellekt se družil, dovedl z každého tahu štětce svého, z každého dotknutí plátna zákony si vyvoditi a jasně, co určité zásady je sobě usvědomiti.

Poznali jsme již zásady ty, o spisech Wiertzových pojednávajíce, a utkvěla nám v paměti tresť jeho theorie malířství. A vše, co takto spisovatel jakožto souhrn svých výzkumů a zkušeností nám podal, to zároveň umělec skvělým a originálním způsobem provedl.

Zajisté že bychom i spisů Wiertzových neznajíce, z pouhých malířských prací esthetické zásady jeho jasně a podrobně usvědomiti si dovedli. Ba jsou jimi vyjádřeny způsobem jasnějším a určitějším než v pojednáních i článcích jeho. Bylť právě Wiertz v mluvě malířské výmluvnější než v řeči spisovatelské a ruce jeho byl štětec nad péro

*) *Collier*, 515.

lehčí a přirozenější. Patřímeli na výtvory umělcovy, jest nám jako bychom se probírali listy dokonale provedené jeho esthetiky a každé dílo jako by významným důkazem bylo k nejzávažnějším jeho tvrzením a náhledům. My s hlediště svého pak zas, z prací spisovatele čerpati můžeme doklady k vlastnímu posuzování malířských výtvorů Wiertzových. —

Skvělou řadu děl uměleckých, přes padesát prací štětce svého Wiertz nám zůstavil.*) Z povahy jejich celkový obraz uměleckého charakteru jeho si utvořiti, — toť zde úkolem naším. Než, jakou drahou máme postupovati k cíli tomuto? Mámeliž, každé jednotlivé z děl umělcových, o sobě, rozebrati a posouditi, z každého zvláště tak úsudek o původci jeho si tvoříce? Či máme, veškery ty výtvory co výraz téhož ducha pojímajíce a každý z nich za pouhou část průjevů genia Wiertzova považujíce, všechny zároveň je zkoumati dle společných jim stránek a vlastností?

Oním spůsobem spíše dle historického pořadu a postupu bychom se řídili, tímto pak, na čistě esthetický rozbor důraz bychom položili. Nemohli jsme váhati s volbou svojí; Wiertz sám, uměleckou povahou děl svých dráhu nám vykázal. Potkávámeť se u něho se zvláštním a řídkým, ačkoli v umění výtvarném nikoli jediným zjevem, — že v jeho dílech nelze takměř stopovati vývoje historického. Jedině technikou liší se první práce jeho od výtvorů let posledních. Bylť Wiertz již vkročil do věku mužného, když první větší malby prováděti se jal, s hotovými zásadami, s hotovými názory přikročil téměř třicetiletý umělec k tvoření samostatnému. Každé z děl jeho, jakkoli o sobě znamenité je, přec teprv u porovnání a u souvislosti s ostatními, pravého významu a pravé ceny nabývá. —

Než, rozhledněme se z předu oborem předmětů, jež Wiertz sobě zvolil. Jeť snad rozsáhlejší, bohatší a hlubší než u kteréhokoli umělce moderního.

---

*) Klademe sem seznam děl Wiertzových v pořadu chronologickém, pokud v museu nám zachována jsou: Boj o mrtvolu Patroklovu 1837. — Pieta. Ďábel a Eva 1839. — Esmeralda. Quasimodo 1839. — Toiletta 1840. — Mladé dívky 1840. — Čtyři doby lidstva 1840. — Nymfy a Satyrové 1841 — Zlatý věk 1842. — Očekávání 1842. — Mučení sv. Dionysa 1842. — Vzpoura pekel proti nebi 1842. — Vychování Marie 1843. — Patroklos (po druhé proveden) 1845. — Calaberský brigant 1845. — Dvě mladé dívky 1847. — Útěk do Egypta 1848. — Triumf Kristův 1848. — Spálené dítě 1849. — Dílna Hefaistova 1850. — Mladá dívka v koupeli 1850. — Spánek malého Krista 185 . . . — Pătka Homérická 1853. — Čtenářka románů 1853. — Vidiny usečené hlavy 1853. — Hlad, šílenost, zločin 1853. — Předčasně pohřbený 1854. — Samovražda 1854. — Sekunda po smrti 1855. — Lidská moc nemá mezí 1855. — Věci přítomné před soudem lidí budoucích 1855. — Pýcha 1855. — Poslední dělo 1855. — Apotheosa královny 1856. — Ďáblovo zrcadlo 1856. — Mladá čarodějka 1857. — Krmivo pro děla 1859. — Shledáváme se v nebi 1859. — V záloze 1859. — Pharus Golgoty 1859. — Lev Waterlooský 1860. — Velikán země 1860. — V rodině 1860. — Věc filosofičtější, než se myslívá 1861. — Lidská nenasytnost 1861. — Ubrana dámy belgické 1861. — Zvědavá 186 . . . — Sirotci 1863. — Šťastné doby 1864. — Důvěrné sdělení 1864. — Růžové poupě 1864. — Scéna z podsvětí 1864. — Civilisace devatenáctého století 1864. — Strany souzené Kristem. Strany dle Krista smířené 1865.

Mythus a poesie hellenská, názory a podání náboženství křesťanského, více ještě plný ruch života moderního a vlastní idey o přítomnosti i budoucnosti lidstva Wiertzovi látku k dílům jeho podávaly.

Motiv z poesie řecké čerpaný, boj o mrtvolu Patroklovu, byl prvním předmětem rozsáhlejší práce umělcovy. Výtvorem tím uvedl se, bychom tak řekli, krajanům svým; zároveň též se studiemi akademickými se louče, hotov se bráti cestou vlastní a originální. Neseť v skutku Patroklos Wiertzův na sobě ráz doby přechodní, takou měrou splývají v něm reminiscence s impulsy původními. Než podivno, pohlednemeli na díla sujetu mythologického neb Homérského z let pozdějších, setkáme se s touže zvláštností opět. Jak Nymfy a dílna Vulkánova, tak i Půtka Homérská všechny jsou jako by pouze spola Wiertzovy a spola cizí. A to ne pouze co do vylíčení předmětu. I v pojmutí jejich zračí se boj originálního předmětu Wiertzova, s tradicemi od věků sděděnými. Tak bude snad všude, zvolíli sobě umělec látky podobné. Vzory antické, zpracování italské renaissance a konečně i příklad velikého krajana jeho Rubensa, to vše nevyhnutelně tanulo Wiertzovi na mysli, když ona díla tvořil, a to vše překáželo zde plnému rozvinutí předností jeho. A proto, řekněmež to krátce, před obrazy, jichž předměty z antických mythů a bájí jsou čerpány, necítíme se snad nikdy plně uspokojenými.

Přec však i v nich shledáváme hlediště jedno, s něhož jsou pro nás nanejvýš poutavými. I Wiertz sám snad k vůli němu sahal k odlehlejším jemu motivům mythologickým. Propůjčovalyť se ze všech nejlépe k vyličování nahého těla lidského, jak v klidu tak v pohybu nejnáruživějším. A třeba i Wiertz nestál na onom stanovisku, poněkud řemeslně obmezeném, z něhož kdysi Benvenuto Cellini pravil, že „vylíčení nahého muže a nahé ženštiny je účelem a cílem umění,“ přec i jemu bylo vylíčení takové jedním z nejdůležitějších problémů malíři vytknutých. Pokusil se tedy o rozřešení problému toho, avšak nebylo to z d e, kde dosáhl cíle vytknutého. Je to zcela jiná skupina prací, kde schopnosti jeho směrem tímto plného rozvinutí došly.

Nahé tělo ženské v klidu neb v mírném pohybu dokonale vylíčiti, toť je jeden z odvěkých problémů umělců výtvarných Je to zároveň jeden z nejtěžších. A přirozeně! Formy jeho více splynulé, méně podrobně článkované, měkké a oblé, jsou nesnadněji znázornitelné než pevné, markantněji dělené, určité tvary těla mužského. Pro malbu pak poskytuje ještě modelace a kolorit úlohu tak obtížnou a přec zas vděčnou, že na ní zkoušeti schopnosti štětce svého vždy bývalo touhou umělců, v ní zvítěziti vždy jedním z největších zadostučinění jejich. Jmenujme nejzvučnější jmena, řekněmež Rafael, Tizian, Correggio, Rubens; a mezi výtvory jejich jsou to Galathea, Venuše, Danae, Psyche, Gracie Nymfy, Bakchantky, jež k nejčelnějšímu se řadí, co ruka jejich vyvodila. Kolikeré to řešení téhož problému, řešení vždy s jiného stanoviska pojaté, jiným duchem proniknuté, jiným spůsobem provedené! I Wiertz staví díla svá do skvělé řady této, i on odvažuje se směle na úkol nesnadný. A pro něj dvojnásob nesnadný. Neboť Wiertz nechce pouze technickou virtuositu a sběhlost v kresbě a modelaci osvědčiti, on chce, by každá z postav, jež pod rukou jeho vzroste, i obsahem svým nás jímala a interesovala. Jemu nestačí líčiti krásná neb půvabná těla ženská, on se

snaží, by každé z nich mělo jiný ráz, a jiný individuální charakter. Jen jednou namaluje *Toilettu*, rozmilé děvčátko účes svůj si rovnající — pouhou situaci, bez jakéhokoli obsahu hlubšího. Než, po druhé, líče *mladou dívku v lázni*, nechá ji v temné prostoře upírat na chladnou vodu pohled zpola bázlivý, zpola zadumaný, tajuplný život v obraz svůj uváděje. Jindy umíniv si předvesti vzpřímenou postavu mladé ženy, postaví ji před kostru, na níž v polostínu nápis *Krásná Rosina* odkryjeme, a obrátí snivé zraky její na tento obraz jako by vlastní budoucnosti její. Neb zas chtěje se pokusiti o obtížnou skizzu postavy téměř proti ploše obrazu ležící, neopomene dodati jí významu a pointy. Nazve ženu jím líčenou *Čtenářkou románů*, dá jí v ruku napínavou lekturu obsahu erotického, a nechá ji být pohroužena ve čtení každým kmitnutím svalů, každým pohnutím kyprého těla jejího. A tělo toto vylíčí nám u souhlasu s dějem, na onom rozhraní, kde plného rozkvětu první počátek odkvétání dotýkati se počíná. Zamýšleje znázorniti formy ženského těla sehnutého, vymýšlí děj, aby jím zvláštní posici onu odůvodnil. Uvede nás do *čarodějné kuchyně*, mladé kvetoucí ženě vsune v ruku báječné koště, a pod návodem a pomocí šeredné babice nechá ji se chystati prvnímu výletu povětrnému. Tak zároveň vyčerpá různost věků, jež k uměleckému znázornění se hodí.

V rozkošném genru, jenž Wiertz *Krmivo pro děla* přezval, jest to zas tělo dětské se všemi četnými záhyby, oblými, neurčitými formami a se svěžím koloritem svým, jež za předmět si zvolil. Jeť to týž motiv, který slavný krajan jeho Rubens ve svých dětech s hrozny k řešení si obral. Než Wiertz se stanoviska svého a v souhlasu s povahou doby moderní, jež na obsah klade rozhodnější důraz než věky minulé, nemohl se uspokojiti se situací klidnou, jak velmistr flámský. Předvádí nám rozmilé ty postavy dětské, náruživou hrou na vojáky s rozkošnou opravdovostí zaujaté. Názvem obrazu svého pak zároveň naráží na otázku o barbarskosti válčení vůbec, otázku to, která Wiertze velmi zajímala, a kterou že ve smyslu humanním u sebe rozřešil, dokládati nemusíme.

Jeť tento malý genre Wiertzův patrně jednou z oněch prací jeho, jež povstaly ze zvláštních popudů, bychom tak řekli, časových.

Prokmitá tu opět jedna z vynikajících vlastností Wiertzových, vnímavost jeho pro veškeré otázky a idey současným lidstvem hýbající. Zároveň pak zračí se i zde, kterak toho dovedl, idey podobné umělecky pozměniti, je takořka znova přemysliti, a to způsobem takovým, aby k vylíčení jeho se hodily, aby slovem — malebnými se staly. Vždy a všude ovšem plně toho nedosáhl přispůsobiti obsah prostředkům jemu co malíři poskytnutým, — kdož však je geniem tak velikým, by někdy nepoklesl pod těžkým úkolem, vlastní snahou mu uloženým, pod úkolem samostatnosti i originálnosti skutečné? A jeli Wiertz téměř v celé umělecké povaze své takým zjevem zúplna novým a původním, jest tím nejvíce snad právě v pracích obsahu nejmodernějšího.

Spekulace, vědy přírodní, otázky sociální, toť jsou zde prameny, kde Wiertz čerpal a nalezl idey pro výtvory svoje. Jak abstraktní představy o stavu člověka zesnulého, jimž v *Sekundě po smrti* tak dokonalého výrazu dodal, tak zářivá vidina o budoucnosti lidstva, již v obraze *Lidská moc nemá mezí*, nám předvádí, jak velkolepé ty sku-

piny, v nichž *tři epochy z vývoje lidstva* nám znázorňuje, tak zvláštní ona malba *Věci přítomné před soudem lidí budoucích* nám líčící, vše to svědčí stejně o hloubce i ducha i uměleckého nadání Wiertzova. Připojímeli k těmto dílům ještě *Velikána země*, v němž Odyssea a Polyfema co representantů vítězné intelligence proti surové síle používá, jeho *Poslední dělo* a *Tři minuty usečené hlavy*, poukazujeme tím zároveň k vysoké humannosti smýšlení umělcova.

Tři minuty usečené hlavy, kde s děsnou a téměř přesvědčivou opravdovostí hrůzná muka sťatého nám předvádí, povstaly arci též pod dojmem kolujících tenkráte zpráv o možném sprostředkování stavů duševních pomocí magnetismu. Však zároveň rozvinuv mocnou fantasií svojí před námi obraz zoufalých útrap odsouzencových, doufal umělec, že tím přispěje ke zrušení trestu smrti, příčícímu se ušlechtilému srdci jeho. Tak řadí se trojdílný ten výtvor Wiertzův k oněm pracím jeho, jež bychom příležitostnými nazvati mohli.

Míníme ona díla, jichž motivy jsou čerpány z bezprostřední zkušenosti, kteráž se vnímavé mysli Wiertzovy některým momentem svým živě dotknula. Tak podala mu látku k *Sirotkům* scéna z pohřbu chudého dělníka, jíž snad náhodou svědkem se stal. Tak četl v listech veřejných žalostnou zprávu o matce z lidu, jež za prací svou odejíti musila a při návratu své *dítě spálené* nalezla, i dojat upoutal na plátno výjev podobný. Tak i *Samovrah* a rovněž *Zločin z hladu a šílenství*, tak konečně i *Předčasně pohřbený*, povstaly pod dojmem denních téměř výjevů ze života lidu velkoměstského. Že podobné příběhy, od jiných zřídka povšimnuté Wiertze tou měrou se dotýkaly, svědčí o ušlechtilé povaze a vřelém citu jeho. Často měly výtvory podobné též úspěch praktický. Oněm sirotkům dostalo se opatření a nápis pod upáleným dítětem: „Kdy by bylo opatroven!“ přispěl za úchvatného vylíčení děje mocně ku zřízení útulen takových. Zároveň pak, — což se nás zde ještě více týká, — svědčí též tato okolnost o tom, že Wiertz co pravý umělec moderní na starých a otřepaných předmětech nepřestával, nýbrž všechny zjevy v životě nynějším bedlivě sledoval, a o znázornění jejich bděle usiloval. Proto též genrové obrazy Wiertzovy jsou zajímavějšími, poutavějšími, než větším dílem podobné výtvory umělců jiných.

S tím vším souvisí snad, že Wiertz od minulosti jaksi se odvracel. Nemělať ona snad dost jasnosti a určitosti pro živou mysl jeho. Obraz historický schází naprosto v řadě jeho výtvorů.

Ještě více zajisté souvisela okolnost ta s jeho uměleckou individualitou, jež, ony příležitostné výtvory vyjímaje, tíhnula k idealitě namnoze až svrchované. Byl v obraze historickém příliš poután a obmezován skutečností.

Z těchže příčin Wiertz též sujety náboženské pojímá jinak než kterýkoli ze současníků jeho. Tito, pokud pohodlně nesledují vzory staré a pokud vůbec původními jsou, pojímají náboženské předměty se stanoviska historického, řídíce se vědomím realistického nadání svého. Ne tak Wiertz. Pomíjejíce menších prací jeho, soustřeďmež pozornost svou na Krista, jak on nám jej předvádí ve velkolepých dílech svých. Pojímáť jej všude se stanoviska vysoce ideálního, tradicionelních podání o životě jeho téměř se nepřidržuje.

Hle jedno z děl posledních let tvoření jeho, *Strany souzené Kristem* nazvané. Zde je mu Ježíš zosobněním svrchovanosti ducha, jenž veškeru obmezenou sobětnou vůli svou překonal, odsuzuje tím všechnu náruživost a vášnivost chtění lidského. Ušlechtilou hlavu svou v dlaň skláněje vztahuje druhou paži proti skupině tří zápasníků. Papež, král, plebejec v zuřivém boji se zmítající. Kdož nevidí zde historii dlouhých věků zobrazenou, a pokud v ní o boj za pouhé zájmy osobní běží, právem odsouzenou? —

Kristus soudce na jiných dílech umělcových Kristem vykupitelem se stává. Dobrovolně podstoupiv smrt a zapřev i ono poslední tanutí lásky k životu, jež na hoře Gethsemanské v něm ještě se bylo ozývalo, stal se spasitelem světa. Tak Wiertz ve *Pharu Golgothy* na temeno vrchu ukazuje, kde spasitel skonal, jako by k nám zvolati chtěl: Hle, tam vzplanul pharus, z něhož konečně světlo veškerému lidstvu vzejde! A tam, na jiném obraze zas: Vizte *Triumf Kristův* nad démonem zla, démonem vůle, vůle neúkrotné a zlé, jenž prchaje před ukřižovanou postavou jeho bezděky do hlubin se kácí. Hle světlo zvítězilo nade tmou, láska nad nenávistí, poznání pravdy nad vůlí rozzuřenou. Tak na jiném obraze opět i zuřiví ti zápasníci Kristem odsouzení svrhli konečně svou tiaru, svou korunu, odvrhli meč a vinou u bratrském objetí k prsům svým plebejce, jenž roztříštěné okovy vysoko pozvedá!

Tak dovedl Wiertz přiblížiti moderním názorům též předměty na zdání odlehlé, dovedl je prodchnouti novým duchem, pojímaje je se stanoviska povzneseného a tak odlučuje dočasnou slupku od jádra věčně platného a hluboce pravdivého. I každá nedokonalost u provedení omlouvá se ohromnou nesnadností znázorniti po prvé barvou idey v říši umění výtvarných tak nové a nevídané. —

Pokusili jsme se vniknouti hlouběji v povahu předmětů, jež Wiertz k vylíčení si obral. Obeznámivše se takto s obsahem děl umělcových přihledneme nyní blíže ke způsobu, jímž tento je vylíčen a umělecky podán.

Jestliže z předu na výtvorech Wiertzových druh a způsob komposice stopovati si umíníme, vyrozumíváme tím, že na rozvržení celé hmoty obrazové a na seskupení a rozložení jak osob tak jednotlivých údů těla zřetel obrátit nám bude. Povšimněmež si četných přepilných náčrtků, jež umělec k obrazům svým pracoval. Vyjměmež kterýkoli z větších výtvorů jeho, a zajisté vždy mimo množství skizzí k výrazům, pohybům a jiným jednotlivostem se vztahujících, nalezneme návrh celkové komposice třikráte rozličným způsobem opakovaný. Jednou pouze liniemi znázorněný, po druhé stíny a světly podaný a konečně po třetí prostými skvrnami barevnými naznačený. Jen po takovýchto pečlivých a bedlivých přípravách Wiertz, druhý Rafael v ohledu tomto, ku provádění děl svých přikročil. A věru že výsledek za železnou pilnost jeho svrchovaně jej odměnil. Neznáme téměř jediné práce umělcovy, kde by druh a útvar komposice co nejtěsněji nepřilínal k povaze obsahu a kde by do všech podrobností dle znázorněného předmětu se neřídil. Spolupůsobí pak k cíli tomu linie, světlo i barva způsobem tak jednotným a souhlasným, že marně bychom hledali partie, jež s druhými by neharmonovala a k dojmu díla nepřispívala.

Je zjevno a nelze upříti, že Rubens především byl Wiertzovým učitelem též v ohledech těchto. Avšak i Wiertzovu chválu velmistra flámského na mysli majíce, přece žáku nad mistrem ohledem na k o m p o s i c i přednost přisouditi musíme.

Vynikáť Wiertz nad Rubensa především všestranností svojí, kterouž toho docílil, že každý předmět téměř, ať povaha jeho klidná či pohnutá, vlídná neb ponurá, nízká neb vznešená byla, rozřešil spůsobem vždy stejně případným. Talent Rubensův naproti tomu stačil pouze k motivům pohnutě divokým neb hřmotně slavnostním. Ovšem že v těch okamžicích, kdy štětec jeho nejplamennějšími, nejskvělejšími barvami naplniti se směl, kdy umělec mohl vrhati na plátno své linie a massy, jednu smělejší, pohnutější, náruživější nad druhou, pak vytvořil komposice dokonalé, jakých stoupenci jeho nikdy dostihnouti nemohli. Ale jak již praveno, přes tento obor nesahalo komposiční nadání Rubensovo. Jemnější ty struny, jež v lidských citech se zachvívají, byla by strhala prudká netrpělivá jeho ruka a ohnivé, hlučné barvy jeho byly by třesknosti svou ohlušily každou hlubší ozvěnu duševního žití lidského. A v tom právě zase záleží velikost talentu Wiertzova, že duchaplným svým štětcem do všech i nejskrytějších záhybů duše lidské vniknouti dovedl, že porozuměl i nejvyšším manifestacím intelligence, a že výsledek pozorování svého spůsobem svrchovaně uměleckým podati dovedl. Než, přistupme již blíže k některým dílům Wiertzovým, bychom vše to podrobněji na nich si objasniti mohli.

Zmínili jsme se již svrchu o dokonalém souhlase, jenž panuje ve výtvorech Wiertzových mezi liniemi, rozlohou světla a koloritem jejich. Abychom však hlouběji nahledli v povahu souhry této, bude zde nutno každou z těchto částí komposice o sobě rozebrati a uvážiti.

Co se tedy nejprv l i n e á r n í k o m p o s i c e týká, zajisté netřeba rozváděti, že názvem tím vyrozumíváme komposici, pokud pouhými o b r y s y kresby bez působení světla a barev povstává, slovem, vše to, co na prosté, nestínované skizze tužkové neb pérové již stopovati můžeme.

Nuže vyberme jednu z těchto skizzí Wiertzových a blíže pozornost svou na ni upněme. Brzy poznáme, že veškery ty partie činnosti umělcovy, jež rozvržení plochy obrazové, seskupení osob atd. zoveme, již zde pouhými těmi črty a konturami zřetelně jsou podány. Podobně můžeme i na díle dokonaném, abstrahujíce od veškeré barvy pouhé působení linie sledovati.

Ať to byla postava jednotlivá neb skupina několika neb množství osob v ději pohnutém koncentrovaných, vždy snažil se Wiertz dle týchže svrchovaných zásad rozřešiti úkol svůj. Vždy opravdová snaha po charakterističnosti komposice řídila štětec jeho, jenž snad nikdy plátna se nedotekl, aby se tahy jeho přesně dle povahy znázorněného předmětu byly neřídily. Provedení zásad těchto, jakkoli na pohled by se tak nezdálo, podléhalo největším obtížím právě tam, kde Wiertz osoby jednotlivé zobrazoval. Musíť umělec v případech podobných pracovati s nepatrnými prostředky, kdežto v komposicích na osoby bohatých, jak seskupení jejich tak rozvržení celku, mnohem více k dosažení jistých dojmů se propůjčují. A přece jsou právě ona z děl Wiertzových, která

pouze jednotlivé osoby nám představují, i ohledem na komposici neméně znamenitá než kterýkoli z jeho obrazů osobami nejbohatších.

Jakým spůsobem tedy umělec dosahoval cíle svého? Vizmež. Tu jedno z děl posledních let života jeho, *Okamžik po smrti* nazvané. Ušlechtile a velebně vznáší se k oblakům postava zesnulého v plné síle věku mužného. Zahalen v roucho úmrtní, patří ještě naposledy dolů na malou tu zem, z jejíž okruhu právě se byl vyprostil, a prsty jeho se rozevřely, by pustily knihu, na níž Wiertz Veličiny lidské byl napsal. Vznáší se napolo, napolo letí. Opustil vše, čemu tu na zemi cenu přikládáme, a duch jeho, všech vazeb prost, již jen v požitcích čistého poznání se kochá. To snaží se Wiertz podati uměleckými prostředky svými. Nás tu zatím pouze komposice díla se týká.

A jak mnoho lze již komposicí vyjádřiti! Let béře se vzhůru a k levé straně, to praví nám zjevně rozvržení plochy obrazové. Jeť celé tělo převážně do levé polovice obrazu posunuto a jen nepatrná část jeho do pravé strany, oblaky vyplněné přesahuje. Mimo to přiblížil umělec hlavu mocné té postavy až blízko ku kraji hořenímu, v dolení části pouze nohu v rouše zahalenou ponechávaje. Od ní až k spodnímu kraji obrazu zůstavil prostor prázdný. Tmavý mocný oblak sleduje liniemi svými let vznešeného zjevu a sesiluje opakováním téhož směru dojem pohybu hlavního. Co významný kontrast k velebnému tomu tíhnutí k výsostem, nechává Wiertz klesati odvrženou knihu směrem v každém ohledu opačným. O n smrtí svou prost všech pásek k zemi jej vížících i vítězem nad vlastní tíhou k výsostem se nese, t a t o setrvávajíc v řetězi příčin a následků kácí se znovu tam, odkud byla přišla. Klidu plná jasnost v uspořádání celku a vznešeně harmonické linie, jež formy letícího ohraničují, zvyšují ještě dojem zvláštního díla tohoto.

Než, vedle takých, nejvyšších záhad existence se dotýkajících ideí dovedl Wiertz prostředky rovněž jednoduchými líčiti motivy druhu základně jiného. *Mladá dívka v koupeli*, toť jedno z děl oněch, kde zvoliv předmět povahy zcela klidné jej podle všech pravidel krásna komponovati dovedl. Mladinké děvče, jež na pokraji vodojemu jsouc skrčeno, před vstoupením do chladné vody jaksi otálí, je prostým motivem k tomuto obrazu. Wiertz celou postavu dívky v duchu ohraničil ladnou elipsou, do níž spůsobem nejnenucenějším její tělo seskupil. Vzorná jasnost je dosažena krásnou rozlohou paží a nohou, jež každou z okončin zřetelně sledovati nám umožňuje. Podařiloť se mu pak sloučiti jasnost tu s obrysy tak plynulými, tak harmonickými, že jsou jako by zrcadlením se té čisté, ladné duše dívčí. A ve všech těch liniích vždy jako by do sebe se vracejících, jakož i v pohledu na vodu zamyšleně upřeném, jeví se jednota a rozkošná uzavřenost v pravdě panenská. A přece dovedl se tu umělec vyhnouti vší monotonii. Určilť každé z obou polovin elipsy vždy jiný ráz, soustřediv na levé straně článkovanější části těla, na pravé straně větší plochy jeho ponechávaje. Linie volně plynoucí s krátkými strmějšími libě se střídají, a směru jednomu vždy druhý, kontrastující je připojen. Než přece v prostřed toho celku tak ladně rozmanitého dvě linie jednotvárně stejným směrem svým nás zarážejí. Jsouť to parallely tvořené nohou a předloktím

děvčete, oběma podobně ohnutýma. Což byl by Wiertz minul jemným zrakem svým rušivou partii tuto? Nikoli, ty linie z úmysla takto jsou vedeny: vyjádřilť jimi umělec ještě dokonaleji tu jaksi ostýchavou schoulenost, kterou již pomocí obrysů sličné skupiny mistrně byl naznačil. Mimo to pak dodal celku ještě živosti rozkošným tím obratem, jímž hlavu dívky téměř čelně, tělo její čistě z profilu nám ukazuje. Toť zajisté onu monotonii v liniích dokonale vyvažuje a osvěžuje zároveň dojem vážného klidu, jenž skrupolosní rovnovážností v celku i v částech dokonale je dosažen.

Avšak nejen štětcem dovedl Wiertz tvořiti komposice tak vynikající. I tenkráte, když z vlastního pole činnosti své vykročiv, též nástroji sochařskými idey svoje prováděti se jal, co týž duchaplný komponista se nám objevuje. *Tři epochy ze žití lidstva*, jež v trojdílném kyklu vylíčil, mluví k nám již pouhým rozvržením a seskupením s plnou jasností. K první z nich zvolil Adama a Evu po vypuzení z ráje, jimiž tu *Vznikání vášní* symbolisoval. Skomponovalť je ve skupinu obrysů kuželovitých, hříšnou Evu k zamyšlenému manželi úlisně se přimykati nechávaje. V těsném chvatu zase svírá sok soka v *Zápasech*, druhé to ze skupin oněch, tak že oba navzájem v nízkou pyramidu se pojí. Štíhle a vysoce na konec pnou se vzhůru linie v třetí části symbolického kyklu toho; jsou to obrysy allegorické postavy *Světla*, nad démonem k zemi povaleným vítězně se pozvedajícího.

Přistupmež blíže. V podivných, rozmanitých kontrastech linií tu ladně a volně plynoucích, tam příkře a strmě dopadajících, v protivě nerozluštitelně spletitého a zas jasně se rozvíjejícího, snaží se Wiertz jaksi vyjádřiti záhadný stav mysli obou prarodičů. Náruživými křivkami, čarami divě se křižujícími, nepokojnými liniemi z obrysů základních se vymykajícími, líčí nám zuřivost napnutí zápasníků vášnivých. A světlo, jež po tolikerém boji za odporu tak mocného a neústupného, konečně přece vítězství dochází, to předvedl Wiertz zraku našemu v obrysech příkrých, s liniemi se křižujícími, neúprosně přímými a zároveň jednoduše článkovanými i téměř vznešeně jasnými. Bezohledně vynikají daleko od podstavce skupiny kontury meče temnu vyrvaného, oddáleného od prstů jeho náruživě po něm sahajících. Rovněž bezohledně zvedá se vzhůru ruka postavy allegorické pochodeň třímající, a obě paže přemoženého démona protínají šikmě, co jediná přímá čára kolmici, tvořenou tělem ženy světlo symbolisující. Kolikero tu prohřešení proti akademické harmonii a kráse, prohřešení jako úmyslně nápadných. Ba že úmyslně! Neboť to, co Wiertz nám tu líčí, není ještě dovršené vítězství světla, vždyť onen démon, z jehož rukou meč právě teprv byl vytržen, vášnivě znova jeho se dopíná; zde nebyl by ještě přiměřen ladný a plynulý tok linií, jejž toliko situace dokonale klidná vymáhá. Jen ony strmé obrysy pochodně, jež osaměle vysoko vyniká přesně u středu skupiny, jsou jako náznakem klidu, jenž konečným a posledním vítězstvím světla lidstvu vzejde.

Tolik z menších prací umělcových. Obraťmež nyní zřetel k oněm z děl jeho, jež rozměrností svojí a především větší bohatostí děje i osob požadavky komposice se týkající ještě komplikovanějšími činí.

Tu vedle všech velikých těch předností, kteréž jsme již poznali, jediná slabá stránka Wiertzova někdy ruší soulad všech prostředků k jednomu cíli se snažících. Míníme nedostatek jasnosti a článkovanosti. Ta jistá zmatečnost a nezřetelnost v rozskupení, jež v *Patroklu* a v *Půtce Homérské* ještě právě v hranicích nejasnosti boji přiměřené se drží, v jiných dílech někdy až do krajních krajností je přehnána. Tak obzvláště ve *Pharu Golgothy* nahromadil k extremům někdy nakloněný umělec takový chaos paží, těl, noh a hlav, aniž by ve větší skupiny zřetelně je shrnul, že věru oko naše v té směsici téměř žádnou celou postavu shledati nemůže. Než, tato chyba je právě jediná, již Wiertzovi v komposici vyčísti můžeme, a je to poklesek, jenž živou až náruživou povahou jeho omluvení dochází.

Proud, směr i útvar linií, spůsob seskupení a rozvržení osob vzhledem k celku, zůstanou Wiertzovi věcmi nejdůležitějšími.

Mezi oněmi výtvory, u nichž při prvním pohledu již jasně obsahu a povaze vyrozumíme, náleží *Triumf Kristův* k nejčelnějším. Jen okamžik spočineme zrakem na rozměrné ploše obrazové, jen tak dlouho, co nutno, abychom postřehli rozvržení a seskupení osob, a již jsme zasvěceni v povahu znázorněného děje. Vidíme elementy kontrastující, sobě nepřátelské, z nichž jeden co přemožený, druhý co vítězný ze zápasu vychází. Pravili jsme již na místě jiném, že je to Kristus vítěz nad ďáblem, vůle poznáním přemožená a zničená, již Wiertz tu k vylíčení si obral. Tělo ukřižovaného spasitele vysoko z temnosvitu se vypíná, z obou stran voje andělů jej obklopují, ti slávu hlásajíce, ti plamennými meči pekla zplozence vypuzujíce. Tito synové tmy pak, jedni již přemoženi v noc podsvětní se kácejí, druzí vzdorně ještě moci nebeské se vzpouzejíce v divých kotoučích v oblacích se svíjejí. — Mocnou příční čarou Wiertz obraz ve dví rozdělený si představil, od levého hořeního rohu k pravému dolenímu vedenou. Polovici levou a zároveň dolení démonům určil, Krista a nebeský průvod jeho v druhé části obrazu seskupiv. Rozdělení to je tak přísné, že ani jediný úd z roty ďábelské v pravou polovinu obrazu nezasahá, a z této opět, jen jediná rozkazující ruka jednoho z andělů, jako šíp z luku vyslaný, mezi skupiny démonů je vržena. Ona šikmá linie pak, jež celek tak významně článkuje, plamenným mečem a paží archandělovou je vytknuta a obzvláště též křídly a světlým tělem démona markantně je vyznačena. V hořením pravém úhlu těsně ve středu celého obrazu umělec kříž s tělem Kristovým vztýčil, tam, kam nezasahá ni úd z roje ďábelského, v té polovici, kde pouze nebeská družina je soustředěna, tam spasiteli místo vytknul. A tak vítězně vypíná se tu uprostřed mezi vřavou bledosvětlé to tělo Kristovo, že i bez té mocné záře, již umělec jej obklopil, přece bychom cítili, že tento je vítězem.

A co zde Wiertz docílil již pouhým rozvržením, toho neméně jasně na jiných dílech zase především vedením linií dosáhl. Předstupmež před *Pád andělů*, nejrozměrnější to z výtvorů jeho.

Spatřujeme tu opět žáka Rubensova, žáka, jenž s výsledkem nejskvělejším od velikého mistra se učil. Též jinde vidíme Wiertze tvořiti pod mocným vlivem velikána flanderského. Cítíme v Patroklu vání ducha Rubensova v těch směle vržených črtech a velice rozložených

massách; cítíme proudění mocného ducha jeho ve Pharu Golgothy, v liniích se křižujících a splétajících, v těch obrysech skupin, jež jako by se svíjely pod ranami centuriona a zase jako by prchaly před proudy světla linoucími od hlavy Kristovy. Zde pak při Pádu andělů, kde Wiertz též předmětem těsně k dílům Rubensovým se postavil, i komposice jeho ze všech nejvíce v duchu mistra toho je provedena.

Báj o Gigantech v rouše podání křesťanského! Skálu nad skálu vybudoval roj odbojných andělů, by dobyl tak říše nebeské. Však odraženi mocným vojem věrných nebešťanů kácejí se v divém chvatu do ohně zejících hlubin, a mohutné balvany, jež marně byli snášeli, řítí se s nimi do bezedných propastí. — Odboj a pád, to vyjadřuje zde každá linie, každá kontura. V pravé polovici obrazu náruživý chaos, tříštící se o sebe úlamy skal a obrovitě mohutná těla odbojníků jako by vichrem dolů se řítící, v levé od pozadí ohnivě se skvějícího odráží se zvláštní skupina, jež hlavní část celku tvoří. V jediný mocný kotouč umělec jako by svinul zde těla provinilců a liniemi skupení to ohraničujícími mistrně naznačuje divý chvat, s nímž ono do hlubin klesá, jako ve víru kol sebe napořád se otáčejíc. (Dokončení.)

Výprava Vladimíra Monomacha.

Báseň

Františka Chalupy.

Zvedá se jak ještěřice z prachu,
bouří jako Donu vírné slapy,
natahuje jak vlk ostré tlapy,
jako rys se na tě k skoku chystá:
zhouba netušená, ale jistá,
kníže Monomachu, Monomachu!
Nadarmo jsi stavěl bílé věže,
na strom lidu štěpil víry rouby,
na vzdělání myslil chodě, leže.
Nebojíš se, nelekáš se zhouby,
kníže Vladimíře Monomachu?

Nebojí se, neleká se zrady
staré srdce v hrudi, svalná páže.
Psaní píše v oba Novohrady:
Svatopluku orlu v skalním hnízdu,
by mu přived seveřanskou jízdu.
Rostislavu bojovnému káže,
ať se s reky udatnými vzchopí,
které mlékem ukájela máti,
které na štít ukládala spáti,
které krmil otec ostřím kopí.
Pozváníčko k bojovnému hodu
do Polocka sílá Vsevolodu:
„Pojeď, hochu mladý, hochu lepý,
k šedým věžím Kijevského týna.
Najíme se, popijeme vína,
budem honit nekonečnou stepí
stáda vlků, hejna Pečeněhů!“ —
Zdouvají se hřívy jarých koní,
na nádvořích podkovičky zvoní,
posel knížat v neúmorném běhu
do Kijeva k Vladimíru volá,
do Kijeva volá těmi slovy:
„Roztrhly se sítě satanovi,
a z nich vyletěly hrozné mouchy.
hrozné mouchy: Pečeněhů roje.
Lekají se nerovného boje
s nimi vojvodové. Pod své krovy
berou je a těla jejich, holá,
nahá těla odívají rouchy.
Není radno, aby taká pleva
netušeně vpadla do Kijeva.“ —
Tak to posel na knížata volá.

Oživuje step tak smutná, holá,
rozléhá se bojovníků jekot
jako vody huk, jak orlů klekot.
Duní pod kopyty pustá lada
a dav knížat chvátá v silném tému
ke Kijevu, městu kamennému.
Ivana tam vidíš silného jak lva,
Mstislaviče chytrého jak hada,
Vladimíra Monomacha syny dva,
z nichž ten prvý ztratil v bojích ruku,
druhý mušku v letu střelí z luku.
Silné páže, mladých tváří vnada,
hlavy kryté šedin jinovatkou,
vše tu tlačí se a kupí v hluku.
Mnohý neměl ani času doma
rozloučit se s dětmi, s milou chatkou,
ženu mladou pocelovat rtoma.

Večer započala knížat rada.
Zahovořil kníže Vladimír:
„Vítejte mi do Kijeva, bratří!
Jako holubice vyplašená
odletuje z naší země mír
a kraj pod ranami zlými stená.
Dým se houpá mlhovitou dálí,
v řekách hojně krve naší teče
a pláč teskný rozléhá se v polích.
Pečeněh to naše města pálí,
do zajetí naše ženy vleče.
Pozvedněte luky, nechte meče
tancovati na těch lebkách holých!“

Mluví David ve vojvodů kruhu:
„Hoj, ty naše kníže Monomachu.
někdy moudrý, stříbrovlasý kmete!
K čemu tolik bázně, tolik strachu?
Proč lid v době žní od práce rvete?
Sotva silné koně zapřáh k pluhu,
brázdu vyoral a zasil símě,
opět probouzíte války kletbu.
Což pak, vojvodové, věčně musí
tato zmije plaziti se Rusí?
Smutně nyní oráč jde kol meze
v myšlenkách, jak ourodu si sveze.
když jste na výpravu vzali koně.
Bohatýrskou slávu jenom chcete,
chleba nedostane se vám pro ně.
To's měl rozvážiti moudrý kmete!“
Domluviv sed vojvodům se kloně.
„Tětivu jsi napjal, kde šíp stane
nestaráš se více,“ Jeslav vece:
„není radno ani dobře, pane,
hany šípem ranit také plece,
ani takto pohaněti, míním,
hlavu posvěcenou šedin jíním.
Což jsi nikdy nestál v boji, brachu,
po bok Vladimíru Monomachu?
Ten jest, který vykupoval draho,
velmi draho ruské země blaho.
Přes mrtvoly pěti synů svojich
k vítězství nás neúnavně ved.
Třicet tisíc Pečeněhů pobil,
tři sta knížat jejich zajal v bojích.
Takto k němu mluvíš naposled?“

Zachmuřený zvedá kníže hled
a tak mluví k vojevodům v radě:
„Odpouštím ti, Davide, že těmi
slovy pohaněl jsi moje stáří,
jež zříš na mé hlavě, na mé bradě:
ale že tak se zbabělou tváří
mluvils prvý, co já chodím v sněmy,
neodpustí nikdo v ruské zemi
od Bílého do Černého moře. —
Přiletělo jako mračno hoře,
rozpjalo jak luňák peruť dlouhou
nad nešťastnou plání země naší.
Zavinili jsme my smělou touhou,
že klid a že pokoj odtud plaší?
Líto je ti, pane, plodné nivy,
jež tak pěkně ukazuje na žně,
běduješ a oplakáváš snažně,
rozumně tak nerozumné zvíře,
všeho je ti líto, bohatýře. —
Přijde den a přijdou Pečenězi
a pluh státi bude v širém poli,
oráč zhyne na zbrocené mezi,
a ti koně odvedou a voly.
Krví zabarveny budou pláně,
na hod sletne krkavec a káně. —
Ještě, Davide, na bílé Rusi
poletují sokolíci staří,
které láska k domovině zjaří,
kteří plašit umí divé husy.“ —
Zazvonily meče, štíty rykem,
klenba otřásla se okamžikem.
Vztyčily se ku přísaze páže:

„Smrt neb život, jak nám kníže káže!“
Skončila se vojevodů rada.

A noc tichá na trávnatá lada
kráčí v myšlenkách, jak mlčelivá
vdova po hřbitově smutně spěje.
Měnlivé sny jak robota snivá
za ní netušící, co se děje.

V ebenové uleh kníže lože,
myslil na boj, myslil na velmože.
Když sen se mu na obočí snese
jako vánek na šeříků keře,
na nezkrotném oři bloudí v lese,
dlouhým kopím hubí těla zvěře. —
A tu volně z březového mlází
junák dobrý v ústrety mu vchází.
Syna Jaroslava poznal kníže,
který v boji s Pečeněhy pad,
a ten zahovořil kráče blíže:
„Bylo kolem mne tak pusto, hlucho,
místo větru vál tam smrti chlad,
místo štítu tiskla hlíny tíže.
Hoj, jak zaplesalo srdce v těle,
když mi z dáli zaletělo v ucho
slovo tvoje, velký roditeli:
„V boj na Pečeněhy, bratří, směle!“
Pukla pouta, odletěly žely,
lehko zved jsem tíhu svého krovu,
zase bojovníkem jsem byl znovu.
Zadupal jsem na pahorku skloně,
zavolal tím bujarého koně,
sotva slovo moje peruť zvedlo,
sotva rozlehlo se v širé straně:
víly vodní přinášely sedlo,
víly horské přinášely zbraně.
Chorých oudů mdloba odumřela,
srdce buší, tetelí se žíly.
Povídaly, otče, vodní víly,
že ta jedna Pečeněhů střela . . .“

Vladimír se náhle ze sna budí,
mladá krev se v starých žilách pění,
tepot srdce chvěje vetchou hrudí.
Po nádvoří ryk a vojska pění
rozléhá se, hučí v šerou dáli,
jak by vlny bily v šedé skály.
Modlil se kněz tiše k bohu spáse
a pak v odění své obléká se.
Duchem jeho chví žal neskonalý,
když se přibatolí chlapec malý,
vnouček, nejdražší mu z rodu hlava,
siroteček syna Jaroslava.

„Dědečku, kam opět strojíte se?“

„Vlk, mé dítě, objevil se v lese.“

„Přinesete mi tu jeho kůži?“

„Přinesu, a budeš si s ní hráti.“

„Víte, co já dám vám po tom za ni?
Zdálo se mi, dědečku, že máti
podala mi krásnou bílou růži,
a já klad jsem ji ve vaši dlani,
ale darmo. —Však vy, přijmete ji?“
Smutná tucha ve myšlenek reji
nad šedivou hlavou peruť zvedla.

„Přijmu!“ vece starec s tajným bolem.

A když seděl ve prohybu sedla,
ještě jednou oko letlo kolem,
vlhké oko smutně tak a plaše
po pavlánu, v okna, na cimbuří.
Chví se ruka kmeta, čelo chmuří.
Zaječel roh hlaholivý v dáli,
a již voje připraveny stály,
ještě rozleh se kol plání drahnou,
a již voje po náměstí táhnou.
Vlá nad nimi zlatá korouhev,
na níž svatý Ondřej, boží sluha.
Jdou lev vedle lva, druh podle druha,
v čele jich ten nezkrocený lev,
milovaný kníže Monomach.
Dupot koní slyš a mužů zpěv!
Mnohá slza padá v sypký prach
z oka ztepilých žen, z oka děv.
Mnohá zítra měla jíti k popu,
s milým přikleknouti ku oltáři
a teď smutně s uslzenou tváří
mezi tisíci tu hledá stopu
kopyt koně, na němž milý sedí.

Pozdrav poslední zní dutým rohem,
a ty hledají a hledí zas.
Vladimír zpět zadumaně hledí,
zdá se mu, že slyší milý hlas:
„S bohem děti, s bohem choti, s bohem,“
kde se tyčí soboru věž přímá,
v kterém milená choť sladce dřímá.

Druhdy slýchal jej a slyší znovu.
Oživla hned stepí panna lepá,
když se kolem bojovníci hnali.
Vítala je mocným hlasem z kovu,
radost má, jak srdcê jejich tepá,
jak se napínají koní svaly.
Ryk a řehot opětuje v mlází,
že se šakal plaší ve křovisku,
a ta rozjařená za ním hází
prachu kotouče a sloupy písku.
Letí posel její jak šíp z luku,
kde Don starý valí siné vody,
pozdraví ho, bodrou tiskne ruku
a tak praví: „Brachu, připrav brody,
navštíví tě ruské země květ.“ —
A zas jako střela letí zpět.

Připraveno vše. — Don od pobřeží
bystrým okem příchod hostí střeží
a dí v dáli upíraje hledy:
„Hoj, ty, Monomachu starý, tedy
opět spolu shledáme se tuto.
Není tomu dávno, co jsi kruto
vrahy tady pobil naposledy.“ —
Co to vidí? Východ se již chmouří,
k západu se pohybují mraky,
hukot mává křídly pod oblaky —
a to není vichr s náhlou bouří:
Pečeněhů jsou to hrozné roje.
Četným dcerám káže, vlnám siným:
„Slyšte, vlny siné, dcery moje,
musíte se na obranu vzdouti.
Leťte řečištěm jak horský příval,
zastavte je na divoké pouti.
Spojencem jsem Vladimíra býval,
zůstanu jím po všecky ty boje!“
Marně vlny brání hrudí sinou
Pečeněhům přechod v stranu druhou.
S jekem divým, s udatností tuhou
vrhají se v řeku, plynou, hynou,
již na druhém břehu jich jak much.

Proti nim zní dupot ruských koní.

Nenasytný lité války duch,
hluchá divokost a jekot slepý
rozběhly se široširou stepí,
a ty všecky náhlá vášeň honí.
Z ohromného ryku, z hlasů mnoha
slyšíš v řadách Rusů: „Jmenem boha,
k předu děti, bojovati začnem!“
volat Vladimíra jako bouří.
Srazili se jako mračno s mračnem,
lítal zbraní blesk jak plamen v kouři,
lkála země jako máti sirá,
bědovaly zakalené střely
jako děti, když jim otec zmírá.
Nesčetní tu bojovníci mřeli!
Mladá krev se pění v každém oudu,
silná ruka mihá se jak v letu
a ve vln těch rozpěněném proudu
bojovati bylo nyní kmetu.
Znal tu každý záhyb, každou hroudu,
všecko viděl, všecko slyšel všady,
bojoval a směle vedl řady.
Měl po boku syna sokola
v letech nejkrásnějších, v květu mládí,
toho chrání též, když dokola
hrozné hejno kalných šípů pádí.
Opět slyšet v řadách z hlasů mnoha:
„K předu děti, k předu jmenem boha!“

V žíly krev a v oudy sílu leje
hlas ten jeho mocný, hromový,
vytrvalost proudí v chvějné čivy.
Trup za trupem na zemi se řítí.
Jako v bouři lesní stromoví
láme se tu, kácí se tu žití.
Vojvodové činí pravé divy.
Kníže Ivan jak hrom kolem zuří,
David bije jak blesk do cimbuří,
jako stéblem Jarvod mává mečem.
Jaroslavu dětskou hračkou kopí.
Na třetího koně Oleg sedá,
v krvi se již Mstislavovič topí,
Boris kosí kolem jak smrt bledá.

Aj, tu padla žalu hrozná tíže
na Široha, Pečeněhů kníže,
v boji zaplakal jako malé dítě:
„Marné, lide můj, jsou všecky vzdory.
Ustaň honem, křesťan zahubí tě.
Neústupně stojí jako hory;
ucouvněte, sice na nás padnou!“
Uslyšeli slova jeho pláče,
potratili klid a mysl chladnou,
každý jako plachý zajíc skáče
a na útěk ve divokém běhu
dává se roj litých Pečeněhů.

Zdouval jarý vichor chomol hřív
a Don rozpjal náruč nenasytnou.
Ohnivěji ještě nežli dřív
Monomachu sivé zraky kmitnou,
slyšíš volati jej z hlasů mnoha:
„K předu děti, k předu jmenem boha!“
Nedbá, že krev se mu z plecí roní,
divočeji Pečeněhy honí.
Jásá země pod kopyty koní
a step jásá, výská při tom hluku
a vítězství meče Rusům zvoní
a na radost svištĺ šípy z luku.
Hnali je jak vlky sinou dálí,
letěli jak neúmorní ptáci. —

A když dokonali hroznou práci,
cítí Vladimír, jak rána pálí,
žehá, plane, v hrudi jeho staré
rozžehuje nevýslovná muka.
Kalilo se oko jeho jaré,
tělo chví se, slabne těžká ruka.
V hloubi bohatýrské hrudi tkvěla
jedovatá Pečeněhů střela.
Nevytrh ji ještě z útrob těla,
ale zahovořil slabým hlasem:
„Necítil jsem této rány prvé
a teď smrt mé hledy obestřela;
stalo se, co předzvídal jsem časem.“
Zalkali a slza s kalem krve
vlažila jim povrch smutných tváří:
„Vladimír, náš otec dobrý, zmírá!“
Monomach dál mluvil slabým hlasem:
„Jestli otec hyne za dnů stáří,
zbývá vám tu ještě máti sirá,
dobrá máti, velká ruská země.“

Políbil své, střelu vytáh z těla,
mrtev kles a duše k nebi spěla.

Nebesa.

O nichž vypravuje

A. V. Šmilovský.

(Pokračování.)

VI.

„Farář Cvok kaplanoval na panství celých osmnácte let, nežli se domodlil farky v Záluží. Nedostalo se mu cti zalíbiti se paní baronce, poněvadž jest si vědom mužné důstojnosti své a třeba stál čelem v čelo s milostivou vrchností. Proto jej také dvakrát vznešená paní patronka z úmysla přeskočila, když šlo o to, obsaditi dvě výnosné fary, jež mu podle práva a zásluh náležely. Kam by se také nedělo! Když si asi před desíti lety faru Radešínskou na zámku vyšlapoval, dovolil si odcházeje paní baronce ruku podati. Pomyslete, jaká to drzost. Fara mu šťastně uletěla, chudák schlípil uši ve své kaplance.“

„Já jej vidím před sebou,“ podotkla Jenny.

„Když běželo o Suchdol, opakovala se stará s novou, ač Nebesa byla tenkrát opatrnější. Šel dříve nežli na zámek k Radešínskému faráři, aby s ním se poradil, jak má u baronky se ucházeti, by mu opět neselhalo. Ten mu dal hromádku dobrých pokynův: aby se dal pěkně ostříhati a oholiti, by navlekl bílé rukavičky, na šatech aby neměl ani prášku a klobouk aby neodkládal. Také prý by nebylo na škodu, by si trochu kabát Kolínskou vodičkou napustil, že prý žadatel i nos milostivé vrchnosti musí míti na zření. Také aby teprvé až po druhé jej baronka vyzve, si sedl a nota bene, by ruku jí nepodával,

ale když mu bude svou nastrkovati, by ji políbil. ‚Jsem muž a kněz,‘ durdil se Cvok; ‚ještě té nespravedlivé pávici ruku líbati!‘ — ‚Inu, mysliti není činiti, pane bratře,‘ končil Radešínský úradu; ‚kdy byste se jenom písmenkem zmínil, že už jednou jste měl právo na faru, bude smrti naší amen.‘ — Jednoho krásného poledne šla Nebesa k audienci a když vstoupila do pracovny barončiny, šla od nich vůně, že paní baronka div nekýchala. K tomu třeba věděti, že baronka voňavek vystáti nemůže. Ubohý Cvok byl odpraven, než otevřel ústa k oraci, perně naučené. K tomu, když baronka prosebníka si prohlížela, spozorovala: 1. že na levé botě má příštipek; 2. že rukavice jeho jsou špatně vyprány a že na ukazovateli pravé ruky jest díra; 3. že pod rukávem pravé ruky vylézá mu sice čistá vypraná ale roztřepená manšeta, a vrch všeho: 4. že podpatek při pravé botě jest hezky sešlapán. To dodalo. A kdy by byl Cvok světější nežli svatý Antonín: pro Suchdol se nehodil a nehodil; dostal jej Ledecký.“

„A přece prý se s Ledeckým rádi mají a Nebesa prý do Suchdola častěji chodívají,“ připomenula slečna Jenny.

„To máte tu nebeskou náturu,“ dokládala paní doktorová; „on se nemůže na nikoho hněvati a nikdy zlé zlým nezpomíná. Jednou tu, zrovna u tohoto stolu, pravil: Když mně někdo ublíží, jest to buď z úmysla nebo bez úmysla. Byloli to z úmysla, jest to jeho slabostí, a jako muži a křesťanu mi slušno, bych nad slabostí druhého zamhouřil třeba obě oči; pakli bez úmysla mně ublížil a já se naň hněval, bylo by to tolik jako láti větru, že mi srazil klobouk.“

„Toť neobyčejný člověk!“ divila se Jenny.

„Ostatně Ledecký je z míry dobrý muž,“ pokračovala paní doktorová. „Jeho zásadou jest ovšem: nejprv Sobek, potom Tobek, ale jinak každý s ním dobře vychází. A pro vtip nechodí také na jarmark.“

„A jak se dostala Nebesa do Záluží?“ vyzvídala Jenny.

„Prosím vás, pro Záluží si nikdo netrhal boty do Labutína. Sama milostivá paní baronka kalkulovala: Pro Záluží jest Cvok dobrý dost. A před třemi lety, o sv. Václslavě, slavila Nebesa instalaci v tom zastrčeném hnízdě a tráví tam svůj věk v bázni boží při skrovničkém stole se ctihodnou družkou svou, pannou Naninkou. Divím se jen, odkudž béře na knihy, neboť knih jest u něho více nežli chleba a bramborův.“

„A panna Naninka jest ještě mladá?“

„Bývávala,“ odvětila paní doktorová; „teď má léta více než kanonická.“

„A jak k ní přítel Cvok přišel?“

„To máte zase kousek jeho nebeské nátury. Když dostal dekret od konsistoře za faráře, padlo mu na mysl jako déšť na pole: Teď musíš si opatřit i hospodyni. Některý sedlák mu za dobré slovo zapřáhl, a on jel do města. Tam zastavil se nejprvé o radu v klášteře u kvardiána, jenž jej již jako chlapce znal a s nímž častěji se o poutích i jindy scházíval. Kvardián mu gratuloval k jeho povýšení a moudře podotkl: ‚Máteli již, pane bratře, nějakou hospodyni?‘ — ‚Hledám právě nějakou,‘ odvětil Cvok, ‚a přijíždím za tou příčinou sem do města.‘ Kvardián se pousmál a přidal: ‚Máte již nějakou vyhlídnutou?‘ —

‚Ach! nemám a jdu k vám na radu.‘ Kvardiánem to trhlo. V klášteře měli starou kuchařku, které se nemohli lecjaks zbaviti a kterou by byli prodali třeba zadarmo. Po chvíli pravil kvardián: ‚Učinil bych vám něco k vůli, ale jen vám, poněvadž vím, že toho plnou měrou hoden jste. Máme tu v domě kuchařku, pannu Naninku. Není ovšem již mladá, ale umí výborně vařiti a jest zachovalá a velmi spravedlivá osoba. Náš dům na starosti míti, jest pro ni již trochu mnoho, ale pro vás jediného hodila by se jako oko k oku. Je to zbožná duše a myslím, že kdy bych já jí to řekl, by s vámi šla, třeba od hodiny. Zůstaňte u nás na oběd, pane bratře, a po obědě můžeme s ní promluviti. Myslím, že mi budete za ni vděčen.‘ Cvok pannu Naninku od vidění znal a pomyslil sobě: Jest vyzkoušená, spolehlivá osoba a to stojí také za něco. I pozeptal se, jen aby tak řeč nestála: ‚Má panna Naninka nějaké příbuzenstvo?‘ — ‚Je samotna jako kůl v plotu,‘ odvětil kvardián. — ‚Po obědě s ní promluvíme,‘ prohodil Cvok. A po obědě s ní promluvili, ona svolila k vůli panu kvardiánovi, a na večer odvážela si Nebesa pannu Naninku do Záluží s kufrem i s peřinami. Od těch dob spolu věrně hospodaří a prosím vás z hospodářství, jako jest na faře v Záluží, pannu Naninku hlava nerozbolí; jinde by to ovšem s ní nešlo, nebo do Záluží po celý boží rok nikdo ke stolu nezabloudí.“

„Což je Cvok tak skoupý?“

„I to to! On by rozdal sama sebe, kdy by ho někdo chtěl, ale má to jiný háček. Avšak můj muž přichází domů a hvízdá si; to má dobrou hodinu. On vám musí o panně Nanince vypravovati. To mu dnes neslevím.“

Seskočivši se stupně hopkovala paní doktorová ke dveřím vedlejšího pohoje, pootevřela je, prostrčila hlavu a rozmarně žebronila: „Pojď sem, mužíčku, na slovíčko. Je tu slečna Jenny ze zámku a prosí tebe mýma sladkýma rtoma, bysi šel nám povědět, jak to na faře v Záluží dopadlo.“

Poodkašlav vstoupil pan doktor do dveří a bez ostychu políbil svou ženušku. Byl to dobrý třicátník s hlavou ku předu skloněnou. Mělť chuďas těžké studie a na Labutíně nevedlo se mu právě svátečně. Pozdraviv prostě slečnu postavil se uprostřed pokoje a prohodil hlasem nepříliš lahodným: „Abyste dobrého člověka nezlobily! Však ví celý svět, že in puncto vypravování poslouchám se jako německý hexametr.“

„Jen chutě do toho; nemáme uši z hedvábí, pobízela slečna Jenny.“

„Tak tedy kaplan Štambera přišel do fary v Záluží. Bylo po desáté hodině, před polednem. Co povídám, Štambera povídal. Ale Štamberovi nesmí se do slova věřiti. On mívá někdy a často nevymáchanou — pardon! Vždyť jsem vám povídal, že vypravuji jako německý hexametr.“

„Nic neškodí; skandujte jen dále,“ pobízela znova společnice.

„Tak tedy byli v čeledníku na faře: Štambera, Nebesa a panna Naninka. Bylo to v zlaté době švestkových knedlíkův. Panna Naninka stála při válku a dělala nudle.“

Paní doktorová už teď spustila hlasitý smích, že se jí oči slzami zalily. Doktor, vida, že dělá efekt, hladil si soběhrdě své husté kníry.

„Tak tedy panna Naninka dělala nudle,“ pokračoval epicky klidně a vážně. „Nebesa pravila k Štamberovi: ‚Bratříčku, zůstaňte na oběd. Šel jste přes devět mezí, máte hlad. Máme dnes polívčičku s nudlemi a švestkové knedlíky.‘ Štembera hned neodpovídal, dívaje se na pannu Naninku. Musíte věděti, že panna Naninka jest milovnicí vonného šňupečku. Dobrácká Nebesa mluvila o přítrž do hosta, aby jen zůstal na oběd. Štambera nespouštěje s oka Naninku, pojednou sebou trhl a řekl: ‚Pane bratře, kdy byste kabát na mně roztrhal, na oběd nemohu zůstati.‘ Nebesa ničeho netušíce odpověděla mrzutě: ‚Když mermomocí nechcete, tedy si jděte s pánem bohem.‘ Štambera šel a co na Záluží viděl, nebylo mu zrovna zpovědním tajemstvím.“

Smích obou dám neměl konce a kraje. Pan doktor spokojen s dojmem, který se svým výstupem učinil, vytratil se do svého pokoje.

Ale i s Nebesy samými seznámila se slečna Jenny u doktorův. Asi tři neděle po tom přišel přítel Cvok k doktorovi návštěvou. Doktor byl někde po nemocných, a když slečna Jenny do pokoje vstupovala, spatřila neznámého pána, jenž sedě při šicím stolku paní doktorové, s ní živě se bavil. Paní doktorová přemítala v nové knížce, již jí byl Cvok přinesl. Slečna Jenny poznala na první pohled faráře Nebesa a srdce její mu letělo bezděky v ústrety. A za čtvrt hodinky byli svoji, jako by se byli od jakživa znali. Cvok mluvil upřímně jako Sokrates. Při tom za hovoru nazval vznešenou velitelku Labutínskou „impertinentním babcem,“ což slečna Jenny v duchu považovala jen za objektivnou kritiku, jejíž peprnost ostatně Nebesa tím přisladila, že připojila: „Baronka by byla jistě lidštější, kdy by se jí bylo dostalo přirozenějšího vychování, kdy by nebožtík baron býval statečnějším a moudřejším mužem a kdy by neměla okolo sebe samé palidi, již z nedostatku povahy a z bázně o kus chleba jí zpívají do každé noty a ji v chybách utvrzují.“

Slečna Jenny se lehce zarděla, čehož si ale přítel Cvok nepovšimnul, převáděje obrátkou ruky hovor na jinou osobu.

„Baron Mundy jest v podstatě lepší nežli matka. Chodí sice na svůj věk příliš trpělivě na jejím provázku, ale to mu za zlé nevykládám: poslušné dítě, a třeba mělo již svá léta, jest jistou měrou povždy úkazem milým, a soudil bych, že až bude pánem svým, bude větším mužem a člověkem než nebožtík jeho otec. Ostatně bude na tom záležeti, jak vlastními zkušenostmi se protříbí a vyspěje, potkáli se vůbec na svých cestách s povahami a ne s palidmi. Aby člověk, po šlechticku odchovaný, ze sebe, z vlastního nitra zmužněl a zešlechetněl, neřekl bych.“

I při tom polil lehký ruměnec líce slečny Jenny, a úsudek Cvokův o baronu Mundym tanul jí později často myslí i pobádal ji k častějšímu a trvalejšímu o mladém baronu přemýšlení.

Když odcházel přítel Cvok od doktorů, šlo kus mysli Jenniny s ním. I slíbila mu na rozchodné ochotně, že jej podle možnosti na Záluží navštíví a splňovala napotom, pokud se srovnávalo s poměry jejími na zámku Labutínském, co faráři slíbila. Lidé si toho všímali a kroutili soukromí nad tím hlavou. Větší než lidé věnovala tomu stará baronka pozornost. Leč společnice a panská konala vždy pilně povin-

nosti své a jednala vůbec tak zřejmě, že jí nemohla se nijak na kobylku dostati. Ani to, co pod rukou skrze starého Ferdinanda vyzvěděla, nevrhalo pražádného stínu na jednání slečny Jenny, jež jenom s jejím dovolením a za prázdně své někdy do Záluží jezdívala. Když se jí baronka dotazovala, co ji do Záluží vábí, odpovídala slečna, že shledala ve faráři Cvokovi velmi zbožného muže, jenž má sice drsný obal, ale jádro v pravdě křesťanské, a z jehož hovoru čerpá mnohou útěchu pro duši svou. Stará baronka, jež povždy se dělala velmi nábožnou paní, nemohla odporovati a ač o nikom nic dobrého nemyslila, přece nemohla připustiti myšlenku, by padesátník, bezvnadný a zevnějšek svůj nápadně zanedbávající, mysl mladé dívky jinak než jako kněz jímal. S té stránky měl farář Cvok u baronky výbornou konduitu, nebo po drahnou dobu, co byl knězem na panství, nikdy ani za mladších jeho let, nic závadného o něm se neproslýchalo. Také jí připadlo, že prostoduchý Cvok jest jenom španělskou stěnou, za níž se Jenny s nějakým jiným mužem k milovánkám schází, ale i v té věci jí její tajná policie úplně uspokojila a přesvědčila, že není tomu tak. I bylo baronce zůstati na tom, že slečna společnice na oko předstírá zbožnost a duchovní potřebu, ale ve skutečnosti chodí do Záluží s mudrlantem Cvokem filosofovat. Takovou zábavu považovala ovšem za neužitečnou ano zbytečnou, ale zároveň i za neškodnou a nezakázala slečně Jenny, jednou za čas faráře Cvoka navštěvovati.

VII.

Žena bez lásky jest jako spisovatel bez myšlenky; jedno bez druhého nelze pomysliti. A jako špatný spisovatel propadá na kolbišti literárním: tak žena bez lásky promarňuje vezdejšek svůj na jevišti života.

Slečna Jenny, než dostala se na Labutín, nemilovala. Nějaké ty ideální milůstky z prvních dnův její Vesny, kdy chodila v Praze do ústavův za svým vzděláním, nestojí hrubě za připomínku. Byly to jen růže ranních červánků, sice pěkné, ale vzdušné bez pevnější podstaty. Matka jí umřela, když jí bylo deset let a ač otec po druhé se neoženil, ušlo přece dívce mnoho poesie a což důležitějšího, mnoho potřebné přípravy pro skutečný život, již jen pečlivá matka dceři dáti může. Mezera taková nedá se při dívce sebe lepším vzděláním nahraditi a bývá pak v rozhodných chvílích mocnou závadou jejímu životnímu štěstí.

Pan berní Kučera, otec Jennin, byl muž poctivý, své cti povždy dbalý. Jsa svědomitým úředníkem musil téměř všechen čas svůj a všecky síly své na povolání své vynakládati, ale proto staral se upřímně o četnou rodinu svou. Praktickému muži šlo předkem o to, děti podle řady co nejdříve zaopatřiti. Starosti o domácnost svěřil sestře své, vládychtivé staré panně, jež byla sice dobrá hospodyně a v domě náležitý pořádek udržovala, ale pro drsnější povahu svou lásky a důvěry dítek Kučerových dobývati neuměla. Jenny jevila se ve školách vtipnou a učelivou a poněvadž praktický otec soudil, že čekati na štěstí dívky

bez věna za našich dob nejistější jest než čekati na terno z loterie: odhodlal se vésti na nejstarší dceru podle možnosti největší náklad, aby potřebného dalšího vzdělání nabyla a jako vychovatelka v nějakém panském domě záhy si samostatnou existenci zjednala. To všecko čtrnáctiletému a rozumnému děvčeti prvé řádně vyložil, než ji dal do Prahy k sestřenici své, by pro svou úlohu životní úsilovně se připravovala. Jenny šla ráda do světa; doma, pod tvrdým žezlem tetiným se jí hrubě nelíbilo.

Pražská její teta měla za muže úředníka od železnice a byla paní praktická i rázná, ale prázdná oné krásné ženské poesie, jež blaho a zdar kolem sebe rozsívá. Bylo to chybou pro Jenny, ale otec její, pro samé starosti, nevšimnul si té temné stránky při opatrovnici své dcery. Paní Knířová měla jen jednoho chlapce a nebyla dětí milovna. Dceru bratrance Kučery ráda přijala do domu; neb jednak odpadl jí z ní nějaký zisk a pak měla aspoň někoho kolem sebe, při němž mohla své rozumy o světě udati. I vštěpovala v útlou duši Jenninu zásady, jež považovala sama za samospasitelné, jež však dívce byly přímo nebezpečny. Tak říkávala děvčeti: „Jedna ženská krášlí sobě hlavu nápadnými účesy a klobouky, druhá navěšuje na sebe celé krámy skvostů, třetí vymetá prach atlasem a hedvábím, jen aby pozornost mužského pohlaví na se obrátily, by pořádného muže ulovily a výborně se zaopatřily. A která nemá na pštrosí péra, zlato a hedvábí, musí se vyfintiti učeností, vědomostmi, uměním, aby tou cestičkou došlapala se téhož cíle. To bylo od jakživa a nikdy nebude jinak. Podívej se na herečky: to jsou vesměs chudá děvčata, bez věna. Myslíš, že po léta se učením pachtí, by jim lidé v divadle tleskali, nebo v novinách o nich psali? Aby ulovily nějakého kavalíra, to je hlavní věc. I jsou příklady, že dostaly i prince z panovnických domův. Mnohá, jíž otec jednou za rok bídně ztloukl na kartounové šaty, objednává si teď každý měsíc za sta roby z nejprvnějších Pařížských magacínův. A čeho k tomu potřebí? Jen sličnosti a chytrosti. Jeli ženská od přírody sličná, umíli vkusnou strůjí vnady své zvyšovati a slušně je na odiv stavěti a máli k tomu každou minutu všech pět pohromadě: pravím ti, musí zvítěziti. Na deset mužských připadá jeden chytrý, co se jich poměru k ženskému pohlaví týče, a i ten chytrák vleze do tenátek, nejsouli jen ženskou hloupě nalíčena. Kdy bych byla na místě tvého otce, dala bych tě k divadlu."

„To by otec nikdy nedopustil," ozvala se Jenny.

„Právě! Ale i jako vychovatelka můžeš štěstí udělati. Ty jsi už teď sličná a nepřijdouli na tebe neštovice, budeš za něco let pěkným zjevem. Uč se, děvče, uč, co se ti do hlavy vejde. Budešli dobře hráti na piano a koketně zpívati, budešli uměti zběhle francouzsky a o všem zajímavě rozprávěti, dovedešli tomu, kdo v domě vládne, dobře vyhověti a k němu se přilísati, dovedešli při lidech, na nichž záleží, vyhledávati jejich slabé stránky pro svůj užitek, dovedešli v pravý čas býti ctnostnou a opět v pravý čas býti přístupnější, a což vrchem všeho, dovedešli chtíti a chtíti a opět chtíti: to by v tom všichni šlaci seděli, abysi jako vychovatelka nebo společnice v nějakém panském domě neulovila nějakého baronka nebo hrabátko."

Zdravý dívčí cit se ovšem v Jenny vzpíral proti zásadám a naukám paní Kníťové. Ale Jenny nebyla z domova romantickou a útlocit její, nebyv pečlivou rukou mateřskou pěstován, nepronikal její nitro tak, aby jedovatý zásev z řečí tetiných nebyl do něho kořínkův zapustil. Když za prázdných chvil důkladněji věty tetiny rozbírala, nemohla jí nedávati za pravdu. Přimyslímeli k tomu ješitnost mladé dívčí hlavy, rozumem a zkušeností nevycvikované, jež letmo unášela Jenny do nádherných zámkův, kdež po perských kobercích procházela se jako neodvislá paní a velitelka; nebo do skvostných ekypáží, v nichž po boku pana manžela jezdila do koncertních sálův a divadel ulicemi velkoměstskými: nedivme se, že Jenny stala se jistou měrou učennicí své učitelky.

Čas, dospívající rozum a zkušenost ji ovšem zchladily, tak že velkolepé naděje a požadavky její ubíhati se zdály v plané přeludy, jež přibývajícím věkem jejím bledly v bezbarvou nicotu: ale když z Prahy jela do Labutína za novým povoláním do panského domu, sny stranou odložené prokmitly zase hlavou její. Podle uvítání barončina domnívala se, že mladý baron jest záletníkem. Ale domněnku tu záhy musila zavrhnouti; Edmund nehodil se do rubriky, do níž domysl její mladé šlechtice vměstnával, naopak, jak již bylo povědíno, budil v ní jednáním i chováním svým trvalejší sympatie.

Půl druhého léta byla již slečna Jenny na zámku Labutínském, a věcné i osobní poměry lidí nás zajímajících šly tam pořád svou cestou jako železnice po kolejích. Uvnitř se asi leccos nového dálo, ale na venek neproráželo nic.

Obcházejíc opatrně pozornost zámeckých dám i služebnictva, pozorovala slečna Jenny, kdykoliv bylo lze, každičké hnutí Edmundovo. Uchýlilli se hlas jeho jen o poznání od tónu obyčejného, dohledávala se v duchu příčiny toho, by co v řečníku se děje, vyzkoumala.

Dlouhé měsíce byl Edmund k ní odměřeným kavalírem, nikdy jí s cesty nechodil a nikdy nevyhledával setkati se s ní. Kdykoli s ní mluvil před matkou a baronesou, mluvil s onou hladkou ledabylostí, jakovou výborně znají jen šlechtici a lidé s duševní převahou, obcováním se společností vybroušení. Největší péči věnovala hře jeho očí a tu jediné se jí zdálo, že oko jeho živěji svítívá, když hledí na ni a že mu při nejmenším méně jest lhostejnou než jiné dámy. To byl také skoro všecek výtěžek jejího prvního zkoumání a i ten byl ještě záhadný.

Stalo se ovšem, v zámku, parku i jinde, že spolu déle mezi čtyřmi očima rozmlouvali; ale i tu nevycházel baron Mundy z míry své, a třeba z hlasu jeho vroucnost proznívala, důvěrnosti nijaké k ní nikdy si nedovolil.

Jaké bylo tedy její podivení a překvapení, když jednou na večer, začátkem měsíce června druhého roku, co byla na Labutíně, vracejíc se do parku na místo oblíbené, kde zapomněla knížku svou, nalezla v ní psaníčko. Bylo jí nadepsáno rukou baronovou a zapečetěno bylo prstenem jeho, dobře jí povědomým. Tenkráte měla Jenny noc velmi nepokojnou a traplivou, neboť tušila, cítila, ano měla toho vědomí, že psaníčkem tím vržena jest na bouřlivé rozhraní budoucího svého život-

ního štěstí nebo neštěstí. Slečna Jenny nebyla ze slabých. Svolavši všecky dobré duchy své duše k posile, udusila zápas činem rozhodným: psaníčko baronovo neotevřela a napsala mu lístek asi toho smyslu, že psaníčko vrací mu nedotknuté a nečtené, poněvadž starostlivé jeho paní matce ovšem mlčky slíbila, že všelikých milostných pletek se vystříhá. Leč hořký ten lék nenechala bez oslady, připojivši, že jest přesvědčena, že baron od ní nic nešlechetného nežádá, ano ani žádati nemůže, ale že jak jedná, tak jednati musí pro pokoj svůj, pro pokoj jeho a pro pokoj celé vzácné rodiny, v jejímž lůně se jí dostalo a dostává vlídného přístřeší a výdatné záštity před bouří všedního života. Ostatně, že událost tuto s psaníčkem vrhá v hlubinu zapomenutí a že se oddává naději, že tímto starý poměr mezi nima opět obnoven jest.

Odpis tento odevzdala za vhodné příležitosti samému baronovi do rukou. Nepromluvila při tom ani slova, měla sklopený zrak, ale ruka se jí při tom třásla.

Baron byl po nějaký čas nepokojným přes všecko umění v přetvářce; stará baronka si toho všimla. Na štěstí měl po ruce příhodný hromosvod: nejoblíbenější ohař jeho, Nero, toho času nebezpečně churavěl.

VIII.

Dějinný stroj milostného dramatu mezi slečnou Jenny a baronem vázl jenom z počátku; brzy rozjížděl se živěji.

Asi tři neděle po tom, co slečna společnice baronovi psaníčko vrátila, udála se na Labutíně příhoda, jež by byla málem budoucí čest a slávu rodu Počernického s povrchu zemského vyhladila. Sama stará baronka, jejížto nervy, jak doktor kdysi letmo prohodil, tak tuhy byly jako struny na base, byla příhodou tou všecka rozrušena. Jako prakičtí lidé vůbec měřila i ona každou událost potud, pokud se skutečně stala; co by se bylo mohlo státi, to ochotně a ráda přenechávala fantastům, novinářům a vůbec lidem, kteří jen proto mluví, by řeč anebo výdělek nestály. Ale tenkráte překypěl věhlas její z obvyklé nádoby, a co se mohlo státi, doléhalo tížeji na mozek její, než co skutečně se sběhlo. Odtud rozruch, jenž zmítal na čas myslí její.

Dobrý malíř vyhledí a vycítí z každé krajiny něco vábivého, neb aspoň zajímavého, ale na Labutíně byl by se sotva pro motiv k obrazu zastavil. Zámek a park byly jen, aby byly, a krajina kolem byla samá rovina, samé polnosti; obrys samá jednotvárná přímka. Nejlepší ještě ze všeho byly aleje. Tak říkalo se stromořadí ze samých starých, mohutných, drsnokorých a rozložitých lip, jež táhly se v pravém úhlu od západní zdi parku asi dvacet minut cesty, tak rovně, jako by šňůrou mrštil. Dle rodinných zápiskův založil aleje děd nebožtíka barona toho roku, kdy se ženil a za oněch zlatých dob, kdy karabáč a lavice rovnaly nerovnosti rozumu selských poddancův a kdy se k tomu ještě nehledělo, ležíli kus úrodné země pro zábavu ladem. Do alejí vedla z parku vrátka jen pro pěší a cesta, nad níž si staré lípy podávaly větve tvoříce většinou roztomilé klenutí, ptactvem oživené, byla po léta velmi zanedbána a místy travou zarostlá. Stará baronka chtěla již za

živobytí manžela svého aleje zrušiti; za lípy byly by se utržily krásné peníze a z cesty by bylo přibylo několik měřic výnosného pozemku: avšak aleje souvisely jaksi s dějinami rodinnými a měly jisté historické právo, na které sáhnouti se přece ostýchala. Cítila sice, že je to z její strany slabostí, ale domnívala se, že si té slabosti dopřáti může.

Na druhém konci sahaly aleje až k rybníku, jedinému na panství. Nešly až k samé hrázi, nýbrž přede dvěma posledními lipami v levo od rybníka, bylo prostranství uměle navezené, asi tak veliké, co by zcela pohodlně kočárem mohl otočiti, a za ním, zrovna proti stromořadí, na příč splav se stavidly. Přes splav, něco šikmo, bylo položeno šest souběžných trámův a nemohlo se tudíž stromořadím na druhou stranu do polí jezditi, což poskytovalo výhodu, že stromořadí i prostranství při rybníku mělo jakýsi půvab milého ústranní. Malý kousek za splavem polooblоukem táhla se nízká stráň, porostlá chrastím, jež za několik let pravidelně se klestilo a prodávalo, a omezovala pohled ku předu. Od stráně v pravo, těsně při rybníku, vinula se pěšina, po níž se to zvláště za večerní doby letní krásně procházelo.

Posléze mezi splavem a posledními lipami vybíhalo prostranství do rybníka v navezený ostroh, jenž na třech stranách k vodě zdivočelými keři šeříkovými byl lemován. Uprostřed ostrohu stál starý vlaský topol, okolo něhož jako kolem osy, v přiměřené výšce nad zemí, byla šindelová šestihranná stříška ctihodného stáří, spočívající na šesti dřevěných sloupcích. V besídce kol kmene bylo sedátko.

Sem chodívaly v létě, někdy dopoledne ale častěji odpoledne, baronesa Sály se slečnou Jenny, bavily se tu leckterou prázdnou hodinu čtením, šitím a povídáním a došlali zábava, nastavovaly ji díváním se na rybník, kde již nějaký kapr, nějaká lyska nebo potápka jednotvárnou tišinu na hladině vodní oživovaly. Z nouze i šumění a šelest pobřežního rákosí přivívaly jim do duše pověsti o utopencích a čarovné věsti o nadpřirozených vodních bytostech a ladily obrazotvornost jich ku výletům do věčně krásných končin poesie.

I baron Edmund rád tudy koňmo jezdíval dávaje se obyčejně po lávce přes splav a pak v pravo, pěšinou při rybníku, do polí. Jízda s koněm po lávce byla povždy odvážna, a před starou baronkou nesměl se o ní nikdy zmíniti, ač chtělli se vyhnouti výtopku. Leč baron Edmund spoléhal na své koně a na svou jezdeckou obratnost, na níž si nemálo zakládal. Měl dva koně, ač by si jich byl žádal aspoň deset; ale paní matka mu jich více nepovolila. Ryzka Armida a hnědouš Raoul nebyli sice z příliš vzácného plemene, ale byli na oko postavy pěkné a bezúhonné a byli dobře vycvikováni. Armida byla jako dítě, Raoul míval někdy mouchy v hlavě a byl celkem ohnivější a povahy pyšnější a vzdornější. Před pánem měl ještě úctu, ale projíždělli jej služebník, nekončívala se jízda bez výprasku. Ovšem nesměl to baron viděti, neboť Raoulovi nadržoval. Jinak když jej zlá nenapadla, býval Raoul po neděle velmi zvedeným koněm.

Byl konec měsíce června; byl pátek před druhou hodinou odpoledne. Počasí bylo tak pěkno, jak je obyčejně na mysli míváme, když v zimě, za vichru a metelice, při okně na minulé léto vzpomínáme. Den před tím, k večeru, si asi dvě hodinky sprchlo a proto byl

vzduch tak měkký, vlahý, lahodný a vůní z osení prosycený, že tělo i mysl se jaksi od všední země odlučovaly a že pozdvihovaly se v ideálnou sféru líbezného podletí. V zeleném zášeří lipového stromořadí bylo tolik ptačího šveholu, že bys deset kroků bez zástavky neušel. Nebyly to slaďounké popěvy vlaských oper, ale byla to harmonie z nekonečna v nekonečno splývající . . .

V besídce pod topolem seděla baronesa Sály a slečna Jenny. Baronesa měla na klíně nejnovější číslo Viktorie, jež v poledne poštou přišlo, a obě dívky probíraly a kritisovaly mody, v něm obsažené. Na šatech jedné loutky utkvívala jich mysl nejdéle a k nim se opět a opět vracela. Pohádaly se maličko pro druh látky, jenž by nejlépe se k takovým šatům hodil, a slečna Jenny svým vybroušeným vkusem držela patrně vrch nad baronesou. Ač Jenny jen velmi jemnou zbraní se oháněla, nebylo to přece baronese po chuti a rozmrzevši se nad neodmluvným vítězstvím své společnice a panské pohodila časopisem a dala si podati z košíčku knížku, k jejímuž obsahu na oko trvaleji pozornost svou upjala. Jenny považovala to za přání býti na chvíli o samotě, zdvihla se a nevzavši ani stinník ani klobouk odešla do stromořadí.

Byla dnes skutečně vábným zjevem. Měla na sobě lehké letní batystové šaty nejnovějšího střihu k životu těsně přiléhající a na ňádrech do čtyř hran vykrojené. V levém rohu měla zastrčenou kytičku z polních květinek a na nahém hrdle zlatý vkusný křížek na gumové šňůrce. Obě dívky daly si dnes zvláště na strůji záležeti. Stará baronka odjela o deváté hodině přes pole, a čekaly ji až večer. Jenny neobávajíc se kritiky staré paní vystrojila se podle chuti a byla dnes se svým zrcadlem neobyčejně spokojena. Kdy by se byla mohla, když do alejí se ubírala, do zrcadla podívati, byla by bývala ještě spokojenější; nebo lahodný ruměnec, jenž prorážel jejími tvářemi a jejž bez pochyby delší chůze ze zámku k rybníku za letního tepla a i hádka s baronesou do živa zbarvily, slušel jí tak roztomile jako červená tvářička míšenskému jablíčku.

Vešla kousek do lipořadí a usedla na kámen pomezný v levo při šestém stromě. V tom zaslechla směrem od parku prudký dusot konský. Dusot se neobyčejně rychle blížil. Jenny vyskočila a podívala se do alejí. Nemohl to nikdo jiný býti než baron. Přijížděl úprkem. Poznávala Raoula — byl upěněn a frkal divoce, baron Mundy byl bez klobouku a bled jako stěna. Jenny tušila, že Raoul se mu vymknul z vlády. V tom, jen asi dvacet neb třicet kroků před ní, klopýtl Raoul o kámen a jako střela sletěl s něho baron hlavou naraziv o kmen, že to zadunělo. Svalil se bezduch na zemi. Jenny vykřikla, Raoul pádil k rybníku. Se spánku barona Mundyho crčela krev potůčkem . . .

Jenny se nemohla s místa pohnouti. Bylo jí, jako by jí jehla blesku zrovna do srdce vjela. V tom okamžiku byla si po prvé vědoma, že Edmunda miluje, a on válel se před ní v krvi, bezduch — mrtev . . .

Vzchopila se a rázem zmužněla.

Přiskočila k nešťastnému jezdci, narovnala jej poněkud na zemi, přisedla k němu a přitáhla, co měla síly, svrchní část trupu do svého klína.

Upjala naň pohled, jenž mrtvé k životu křísí.

Mundy byl všecek zesinalý a krví zohaven a potřísněn. Byl na dobro bez paměti a ani stopy života nebylo na něm. Z očí Jenniných ukáply naň dvě palčivé slzy.

To vše netrvalo ani minutu.

Odhrnuvši si kadeře s čela vstala Jenny pomalu se země, položila opatrně barona do měkké trávy a sběhla dolů ke splavu, kdež kapesní šátek namočila. Vracejíc se spatřila baronesu, jež žalostným na bratra pohledem zděšena omdlévala. Jenny ji právě v čas zachytila, že neklesla k zemi. Umyla a občerstvila ji, posadila ke stromu a běžela k Mundymu. Vzala opět hlavu jeho do klína a omývala mu skráně. Baronesa hleděla na ni jako vyjevena. Pak sebravši se přiblížila se k bratrovi, přiklekla k němu a zuby drkotajíc zašeptala: „Je zabit?“

„Asi.“

„Pro Krista pána! Co si počneme! Co si počneme!“

„Račte ke splavu a namáčejte šátky. Jiného nezbývá.“

Baronesa vyřizovala Jennin rozkaz mlčky a rychle. Jenny omývala barona, nehnouc se od něho a zraku s něho neodvracujíc. Uplynulo několik dlouhých minut; mrákoty smrtelné Mundyho nepřecházely, leč pečlivé dívce se zdálo, že životní jeho síly pomalu se probouzejí. Rtové jeho slabě sebou škubli, pravá ruka se o poznání pohnula a pošinula. Jenny v duchu zajásala a rozmlouvala k němu polo nahlas: „Edmunde, pamatuj se; pro živý bůh, pamatuj se!“

Baron pohnul na levo hlavou — oddechl si . . .

„Živ?“ tázala se Šály.

„Není mrtev, ale nepřichází k sobě. Jen vodu, vodu, baroneso!“

Baron znova pohnul hlavou a levou rukou. Bolest mu škubla v lících a v očích. Sklenný výraz jich měnil se v skutečný, životní lesk. Zahleděl se do Jenny a počal pravidelněji oddychovati.

„Co vás bolí?“ otazovala se ho Jenny nejsladším zvukem pravé soustrasti.

Baron neodpovídal, ale zahýbal pravicí, jako by něco hledal.

Jenny vzala jej za ni a tiskla mu ji srdečně. Bolestný výraz jeho obličeje pozměnil se na vteřinu v libostné pousmání, ale ustálil se opět ve tváři.

„Co vás bolí?“ opakovala Jenny.

Baron všiml si, že baronesa jest přítomna, a mlčel; když pak poodešla, promluvil jedva slyšitelně: „Srdce.“

Jenny mlčela, leč zraku od něho neodchylovala. Duše jejich vzájemně přecházely z oka do oka; vyměňovaly se; vyměnily se.

„Mluví?“ otazovala se baronesa.

„Mluví — ale s cesty.“

Baronesa poodešla ke splavu.

„Nemluvím s cesty; mluvím z duše, Jenny!“ ozval se baron.

Jenny neodpovídala a když baronesa se vrátila, pravila k ní:

„Jedna z nás musí do vsi pro lékaře a dopravu.“

Baron Mundy stiskl křečovitě ruku Jenninu.

„Mám běžeti já, nebo ráčíte sama, baroneso?“

Baronesou zalomcovala zima. S polomrtvým človĕkem, a třeba to byl bratr, půl hodiny o samotě býti, zdálo se jí strašlivým. Láska její

sesterská a lidský útlocit byl v ní menší nežli strach před trapnou situací. Rozhodla se bez dlouhého rozmýšlení.

„Půjdu sama,“ odvětila pevně; „a vy, Jenny, zatím bratra opatrujte jako svou duši. Mamá a rod náš nikdy vám toho nezapomene.“

Touto nemístnou řečí Jenny střízlivěla z opojení, do něhož ji zavedly nejšťastnější city jejího posavadního života. Teta Knířová připadla jí na mysl. Odpověděla baronese chladně a zdvořile: „Račte tedy sama jíti a sobě pospíšiti. Při tom buďte pozorna na zdraví, byste milostivé matince nezpůsobila starostí. Bude míti dosti této strašlivé nehody. Já učiním za vaší nepřítomnosti, seč jsem.“

Baronesa se pozastavila nad tou řečí. Ne obsah, ale tón, jímž pronešena byla, nebyl jí hrubě po mysli. Leč neříkala nic a odešla do besídky pro klobouk a stinník. Když se vracela mimo Jenny a bratra, připojila: „Pomoc tu bude co nejdříve.“

Spěšněji než mívala zvykem, odcházela k Labutínu.

IX.

Chvíli nepromluvil ani Mundy ani Jenny. Dívka složivši oba šátky na plochu, tiskla jemně obklad na ránu baronovu.

„Jest již Sály daleko?“ otázal se on.

„Kousek cesty.“

„Z doslechu?“

Jenny neodpovídala.

„Proč mi neodpovídáte?“

„Slíbila jsem baronese, vás co nejpečlivěji ošetřovati, dokud lékař nepřijde. A všecko mluvení jest ve vaší nebezpečné situaci škodlivo.“

„To není ten hlas, jímž jste prvé ke mně mluvila. Já jsem se klamal . . . jsem bláhovec . . . jsem, jsem . . .“

Jenny mlčela.

„Zdálo se mi,“ počínal znova baron, „zdálo, že jste ke mně pravila: Edmunde, ty . . . Snad byl to sen! Snad pravda! A já si toho zasloužil . . . já, já vás, Jenny, miluji.“

Jenny ani nemukala.

„Proč jste mne násilně volala k životu? Bylo by mně lépe bývalo, nebyti . . . Pravím vám, lépe, když jste taková hrdopyšná . . . bezcitná . . . bezcitná, i když se zmítám před samým hrobem . . .“

„Mluvíte nepravidelně. Hlava se vám znímá horkostí. Půjdu a namočím v čerstvé vodě šátky.“

„Jděte si . . . rozumím. Mrzí vás, že se mé hlavě tak krásně odpočívá na vašem klíně. Položte mne do trávy . . . nových obkladův od vás nepřijmu. Ó, Jenny, před živým nebem budete jednou odpovídati za to, jak jste se mnou zacházela před mou smrtí!“

V Jenny se stáhlo srdce; slze jí vyhrkly z očí, ne krůpějemi, deštěm . . . Bolestná výčitka Mundyho zadrhla jí hrdlo. Snažila se promluviti; nemohla . . . za chvíli teprvé vyrazil jí z hrdla nečlánkovaný téměř výkřik: „Edmunde!“

Baron si oddychl. Slzy Jenniny sypaly se mu na čelo a tváře. On sám oslzel, ale nemluvil. Při tom zmocnil se její pravice a přitáhl si ji k ústům a vtiskl na ni dlouhý políbek. Jenny mu ji vytrhla a políbila jej sama ve rty.

„Zaplať ti to pán bůh, Jenny," děkoval jí baron a chtěl se mermomocí vztýčiti. Leč neměl k tomu sil a Jenny toho nedopustila.

Nastala dlouhá pomlka.

„Jsem hoden politování," zaváděl baron znovu hovor. „A Jenny, že to vím a že si nepomáhám, to jest nejsmutnější. Jsem muž svéprávný, jsem dědic po otci zákonný, mám zdravý rozum a přece jsem otrokem v domě. Nehrajuli před tebou úlohu až komicky smutnou?"

Jenny si vzpomněla na úsudek faráře Cvoka o Mundym a vážně odpověděla: „Zdárný a poslušný syn a třeba v letech mužné síly není a nemůže býti komickým zjevem."

„Těšíš mne."

„Mluvím, jak myslím."

„Mluvíšli, jak myslíš: proč jsi nepřijala psaníčko mé před třemi nedělemi?"

„V odpisu mém bylo vysvětlení."

„Nevěříš mi?"

„Nevěřila jsem: od dnešního dne věřím."

„Opakuj Jenny to slovíčko!"

„Věřím."

„To mi stačí, to mne uspokojuje, to mi vlévá do žil zdraví a život a do duše pokoj. Levá ruka mne hrozně bolí. Jest vejpůli . . . a krve ušlo asi mnoho . . . Jdou na mne dřímoty."

Baron zamhouřil slabotou oči a pravice, již posud Jenny za ruku držel, svezla se mu bez vlády k boku. Jenny nespouštějíc s jeho hlavy očí padala z úzkosti do úzkosti. Zdálo se jí, že jest s ním hůře a že prvé nenadsazoval, praviv, že má před smrtí. Ruměnec vytrácel se z jejích líci, rty promodrávaly a potné krůpěje vyrážely jí na čele. Nepokojem a zoufalostí měla duši jako v kleštích.

Úzkostlivě pohlížela nahoru stromořadím. Nespatřila posud nikoho a nahlížela, že lékař a povoz nemohou tu ještě býti. Každinká minuta protahovala se jí do věčnosti.

„Dřímášli?" zašeptala k Mundymu.

„Nelze. Ruka bolí, hlava brní, rána pálí."

Jenny oslzela znova.

„Věř mně, Jenny," promlouval slabě baron, „rád bych tu nyní umřel, tobě na klíně . . . Jen pomyšlení, že . . ."

„Buď silen a trpěliv, Edmunde; neumřeš. Lékař i povoz budou tu co nevidět."

„Budešli ženou mojí?"

„Budeli to moci býti, ráda!"

„Hlas se ti chvěje . . . Kdy by nebylo mé nešťastné matky, už —!"

„Doufejme!"

„Která šlechtična má srdce jako ty, Jenny?"

„Prosím tebe z té duše: šetři sebe, nemluv, nenamáhej se k myšlení.“

Baron se na okamžik zamlčel.

„Předsudky jsou mocny,“ jal se znova s přestávkami mluviti. „Od kolébky vštěpují je do člověka; hejčkají je v něm . . . ale cit se nedá umořiti. Ty tři poslední neděle . . . a to násilí před vyzvídavým okem matčiným . . . ti její slídiči . . .“

„Pro hořké utrpení Kristovo! každým slovem uchází ti kousek síly, každou myšlenkou částice života! Edmunde, dej na prosby mé, nemluv!“

„Doufám v boha. On nás tady svedl . . .“

„Díky nebesům! Kočár přijíždí, lékařská pomoc se blíží, budeš zachován, Edmunde!“

Baron nevrle hlavou pohnul.

Kočár dojel k milencům. Seděl v něm panský doktor a jeden z hospodářských příručích; na kozlíku vedle kočího starý Ferdinand. Mlčky sestoupili s povozu a kočí popojel, aby u rybníka obrátil. Než se vrátil, ohledal doktor zběžně barona a vlil mu několik sílících kapek do úst. Po té sedl do kočáru a nařídil oběma mužům, aby mu barona opatrně podali. Když tak učiněno, uložil si jej do náručí. Příručí a slečna Jenny sedli si proti nemocnému, a povoz ujížděl do zámku, jak toho nerovná silnice v alejích dopouštěla. Za celou cestu vyměněno jen několik vět mezi doktorem a Jenny.

Ve vsi, dvoře i v zámku bylo všecko zhůru; baron Mundy byl oblíbenější nežli matka jeho. Nemocného odnesli do jeho komnaty, kde již lože bylo proň připraveno, a všichni tři muži zůstali při něm. Kočí úprkem jel do Starých Dvorů pro šafáře Rambouska, jenž v celém okresu byl znám jako výborný nápravce zlámanin. Jiný jízdný posel již dříve jel pro starou baronku.

Jenny odešla do svého pokoje a sklesla malomocně do pohovky. Ruce sepjala na klíně a vyděšeně hleděla ke dveřím, nepřijdeli někdo se zprávou, že Mundyho není více. Seděla tak hodinu a snad i více; nikdo se o ni nestaral a nepodal zemdlené dívce ani vody. Konečně se vzchopila a odebrala se do korridoru, kde byly komnaty baronovy. Tam bylo ticho jako o půl noci. Jenny postavila se k oknu a čekala, až někdo od barona vyjde. Nedočkavost a nejistota div ji neumučily. Konečně otevřely se dvéře; šafář Rambousek vyšel. Jenny se mu rozběhla v ústrety.

„Jak jest baronovi? zůstaneli na živě? . . .

„Inu je šeredně pošramocen, milá slečinko; levou ruku má tuhle pod ramenem zlomenou na dva kusy. Ale to nic není. Já mu ji spravil. Ránu, tuhle na hlavě, mu pan doktor sešil a zalepil, o to by také nebylo. Ale hůře to bude vypadati s mozkem. Mozek je zpropadeně lehtivý kus těla. A když se pádem otřese, bývá amen s moudrostí.“

„A neumřeli baron?“

„Toto! Pan doktor sice kroutí hlavou, ale to dělají všichni latináři, aby se pak pochlubiti mohli, že se jim znamenitý kousek povedl. Ale já nejsem žádný letošník a nejzdravější stoličku si dám vytrhnouti, jestli za tři neděle pan baron nebude jako ryba.“

Slečna Jenny v duchu zajásala; z Rambouska mluvila prostá, přesvědčivá pravda.

Leč do jásotu jejího srdce padl z nenadání vřeštivý zlozvuk. Do chodby přicházela zdola stará baronka v cestovním obleku. Spatřivši společnici dala se bezohledně do ní: „Jak můžete, Jenny, nechati baronesu v takové kritické situaci samotnu. Račte se přímo k ní odebrati. Budeli vaší pomoci zde potřebí, dáme vás zavolati.“

Jenny se mlčky uklonila a odešla do svého pokoje.

(Pokračování.)

Cestování po Tatrách.

Píše

Josef Wünsch.

(Pokračování.)

Od sedla děsné Závrati dosti pohodlně scházíme po úbočí příkré stráně. Proti nám rozkládá se nejvyšší z Pěti Stavů, dle kterých údol ten pojmenován. Je to Zadní nebo Zamrzlý Stav, i Podkol zvaný. Má něco přes 6 h. Ve vodě jeho posud na počátku srpna plují kry ledové.

Zatím dostoupili jsme plochého vršku ohromného balvanu. Rozložíme se zde, odpočineme a požijeme svého jednoduchého oběda. Postavení tu máme velmi výhodné, neb odtud jediné přehlednouti lze všech pět jezer. Opodál od Stavu Zadního u samých jižních stěn údolí rozkládá se Stav Černý. Je ještě jednou tak veliký jako předešlý a leží přes 1707 m. nad hladinou mořskou. Voda i Zadního i Černého Stavu dvěma potůčky odtéká do třetího, do Stavu Velikého. Má skoro 35 h.: je to tedy největší jezero Tatranské. Leží asi o 60 m. níže než Stav Černý. V jihovýchodním cípu údolí vidíme ještě Stav nazvaný Přední, který má neplných 8 h. plochy. Voda jezera toho protéká nepatrným jezírkem, Malý Stav zvaným, $0\cdot_{26}$ h. a spadá do Stavu Velikého. Odtud veškera voda údolí Pěti Stavů mnohými divými vodopády vrhá se do doliny Roztoky, až pak pod výběžkem Opáleného s Bjalkou se pojí.

Jest asi půl jedné. Jsme po obědě, zásoby, které zbyly, skládáme opět do vaků. Posilněni na další vydáváme se pouť. Potůček, tekoucí ze Zadního Stavu do Velikého, zůstává nám po pravé ruce. Skáčeme opět s balvanu na balvan. Tak obcházíme, recte: obskakujeme, i severní břeh Stavu Velikého. Tu však již zase Jupiter Pluvius strašně na nás se mračí. A co mnohem horší, že nezůstává při pouhém mračení: již zase jen se lije.

Ale co to? Štěkot psů.

Spozorovali nás pozdálí. Jsou to velicí psové Tatranských pastýřů. Postavy jsou silné a složité, srsti bílé a huňaté. Ostré zuby na nás cení, jako by nás chtěli roztrhat. Není s nimi radno žertovati. Vždyť i na medvědy prý chutě dorážejí.

Konečně kde se vzal, tu se vzal jakýs horal a psy zahání. Blížíme se k salaši. Opodál aspoň viděti ohradu z proutí, tak zvaný košár, a stádo ovcí v něm. Ovce přes celé léto žijí tu pod širým nebem. U nich je několik pastevců, ti pasou je, dojí a připravují chutný sýr ovčí.

Již stojíme před samým jejich palácem Tatranským. Ani bychom ho nebyli spozorovali. Bože, jaká to trestuhodná netečnost od nás! Mnohý nebude chtít ani věřit, řeknuli, že salaš Tatranský z kamene pevně byl vystaven. Z kamene a to z nejkrásnější a nejtvrdší žuly. Tři stěny totiž z ohromných balvanů byly sestrojeny. Štěrbiny mechem jsou ucpány. Pravá to stavba kyklopská. Stěna přední, v níž i dvéře upraveny, jakož i plochá střecha ze dřeva je zhotovena. Na střeše nad to položeny i veliké desky žulové, aby vítr jí neodnesl. Lhal bych, kdy bych řekl, že procházejíce jednoduchým salaše portálem, museli jsme hlavy trochu nakloniti. Toho nebylo potřebí, neboť otvor dveří byl tak vysoký, že jsme do salaše zcela jednoduše lezli — po čtyřech. Síň měl celý salaš jen jednu. Měla asi 2 m. v šíři a 3 m. v déli. Vysoká byla tak, že jen v zadní části člověk prostřední velikosti přímo mohl se postaviti. Za to však o náležité provětrávání s dostatek bylo postaráno. Vítr vnikal i unikal mnohými skulinami, jež ucpati obyvatelům dosud nevidělo se. Těmito skulinami přicházelo sem i světlo denní a odcházel štiplavý kouř. V jednom koutě na zemi plápolal totiž oheň a nad ním zavěšen byl veliký kotel. U ohně šukal starý báča a jemu k ruce byli dva chasníci. Nás přihnalo se pojednou 8. Tančit jsme tam věru nemohli. Sesedli jsme se těsně druh vedle druha, a báča dřevěným koflíkem nabíral nám žinčice. Pili jsme jako do důchodu. Na ten čas bez toho nebylo nic moudřejšího. Walery Eljasz ve svém Przewodniku na tento salaš velice naříká a před obyvateli naprosto varuje. Pocházejíť prý goralé ti z podtatranské vsi Bialky, která slyne lakomstvem a chtivostí. Žinčici dávají prý si platit jako víno a před prsty jejich má prý každý míti se na pozoru. Kolik pravdy v tom a spravedlnosti, těžko nám rozhodnouti. My žinčici sice slušně zaplatili, ale konečně ani kuře zadarmo nehrabe, a tak i juchas rád něco si přivydělá. My se tam zachránili před silným lijákem a když jsme odcházeli, měl každý zase veškeren svůj majetek. Ano i tomu nemálo jsme byli povděčni, že sami jsme něco odtamtud si neodnesli, nebo prý tam „drobných“ nemají právě nedostatek.

Od salaše Pěti Stavů béřeme se přes potok plynoucí ze Stavu Velikého, odtud pak krásnou kosodřevinou obcházíme Přední Stav. Opět robotné stoupání. Po půl hodině asi dostoupili jsme ostrého štítu, který kolmým srázem spadá do doliny Roztoky. Rozhled odtud je velikolepý, uchvacující. Pod námi propast závratná. Na dně jejím šumem a třeskem potok údolí Pěti Stavů třemi proudy vrhá se s výše skoro 100 m. Sněhobílé vody jeho rozbijí se o ostré skalí, divoký var pěny bělostné ze sebe vyhazuje. Jemné páry vodní táhnou se úzkým údolím, jemuž mohutný Vološín vévodí. K západu kupí se Turně Bučinova, na východ pak za Svištovkou táhne se hřbet Opálený. Toť pověstný vodopád Šiklava a divokrásné jeho okolí.

Konečná pouť naše dnešního dne nebyla již namáhavá. Po Svištovce brali jsme se pohodlnou stezkou a travnatými palouky. Se hřbetu brzy sešli jsme opět v bujnou kosodřevinu a níže ve vysoký les. Stráň ta slove Úboč. Za nedlouho stanuli jsme na březích bystré Bjalky. Bjalka přichází z Mořského Oka. Po levém břehu jejím zdělána cesta, po které i vozem mohlo by se jeti. Konečně vystoupili jsme na jakousi haldu kosodřevinou i vysokými stromy porostlou. Před námi uprostřed nebetyčných velikánů skalních rozlévá se osamělé jezero. Je to Mořské Oko, cíl dnešní pouti naší.

Je půl šesté, ale v horách již se šeří.

Polský spolek Tatranský zbudoval tu svým nákladem veliký dům dřevěný. Tím zavděčil se zajisté každému navštěvovateli Mořského Oka velice. Před tím cestovatelům nocovati bylo v bídných salaších a byloli jich mnoho, i pod širým nebem. Nyní aspoň každý uchráněn je zlé nepohody, opatřen před větrem a deštěm. Jsou tu tři veliké síně, několik hrubých stolů a lavic kolem. I neveliká lože z prken tu zbudována, na kterých ovšem není nic než něco tvrdých špiček kosodřeviny pod hlavu. Mimo to jest tu i veliké ohniště a jiná síň, obydlí opatrovatelovo. Ten povinen je zásobiti se chlebem a pálenkou. Na neštěstí však, když my přišli, chléb mu došel. Byli bychom zajisté hlady mřeli, kdy bychom hned ze Zakopaného vším nebyli se náležitě opatřili.

Prvou a nejhlavnější starostí naší bylo, bychom si co nejdříve pořídili nějakou hostinu, neboť vzduch horský tráví nemálo. Za tou příčinou postavili jsme opodál chalupy jednoho ze svých nosičů, aby silným svým hlasem ob čas řval do protějších hor, aby nám sem mléka přinesli. To pomohlo. Již asi za pět minut ozvalo se podobné řvaní s hor, že už mléko nesou. Neuplynulo pak ani $^3/_4$ hodiny, a skutečně přišel goral s mlékem. Bodří moji Varšavané upravili zatím své čajovnice a rukou obratnou navařili občerstvujícího nápoje.

Mimo nás sešlo se tu dnes ještě více cestovatelů. Je tu i pan Bałwański, bodrý to Krakovan se svou dceruškou. Oni však nepřišli přes Závrať, nýbrž dorazili sem koňmo přes Bukovinu a údolím Bjalky. Mnozí z cestovatelů, hlavně ti, kteří po nás teprvé přijechali, na půdě umdlené údy složili ku spánku spravedlivých.

Oheň na ohništi rozdělán tak ohromný, jako bychom ještě dnes vypáliti chtěli aspoň polovinu Tatranských lesů. Při ohni peče a smaží se na rošti maso rozmanité. U ohniště suší se celé řady ubrouzdaných bot, kolem pak navěšeno mokrých kabátů. Po jizbě rozložili se naši převodníci. Pochutnávají si ze svých krátkých dýmčiček a vypravují si své zkušenosti. Pravda a báseň mísí se tu v podivnou strakatinu. Majíť i převodníci Tatranští zvláštní svou bohatou „latinu."

Teprvé po jedenácté z úst vyprášila se jim poslední lež, a na ohništi vyšlehl poslední plamének. Vyšlehl a zanikl v temnotách.

Toť náš nocleh u Mořského Oka.

Plujeme na voru po Mořském Oku. Přepravíme se ku protějšímu břehu jižnímu a odtamtud vystoupíme k Černému Stavu.

Převodníci veslují o závod, my zpíváme. Brzy však oddáváme se půvabům krásného okolí, jež básník náš tak mistrně líčí:

tak jasně hledělo tu v stinném šeru,
a tak dojemná klidnost z něho snila,
jak by se hloubka myšlenek v něm kryla,
ba myšlenek to, zvoucích k rozjímání —
je tušit lze, však nejsou k prohloubání.
Tu v dolině, však v převelebné výši,
se leskne jezero jak perla v číši,
a z rudy stříbrná jak žíla svítí,
tak z břehů šedých jeho lesk se třpytí.

Avšak pročítejte raději sami. Jen tvůrčí mysl básníkova dovede vylíčit, co Vševládce krásného byl vytvořil. A Mořské Oko zajisté je přelíbezný koutek tohoto slzavého údolí zemského.

Od nadšeného básníka vraťme se k nudnému zeměpisci. On nepěje: on jmenuje a počítá.

Mořské Oko nebo Veliký Stav Rybí leží v horním údolí říčky Bjalky. Pravdě podobá se, že leží něco málo přes 1400 m. nad hladinou mořskou. Desetkráte již výška jeho vyměřována a různí se od 1384 až do 1481 m. Plochy má Mořské Oko 33 h.; je tedy po Velikém z Pěti Stavů nejrozlehlejší jezero Tatranské. 17·44 h. plochy jeho jest území uherské. Hranice jdou skoro přímo od Mnicha ku Bjalce; dělí tedy jezero od jihu k severu po celé délce jeho. Část uherská náleží panu Aladáru ze Salamonu, polská polovina pak panu z Eichbornu. I hloubka jezera je značna. Walery Eljasz vypravuje, že na různých místech naměřilo se až 627 stop hloubky. Dle Dechyho však je Mořské Oko ze všech jezer Tatranských na uherské straně ležících sice nejhlubší, ale hloubka jeho obnáší prý jen 60 m. Lid něčemu takovému ovšem nevěří. Pověst bájí o hloubce bezedné. Lid o tom svatě je přesvědčen, že Mořské Oko pod zemí s nezměrným oceánem souvisí. A kdož by o tom ještě pochyboval, až s vámi sdělím, co se stalo? Je tomu sice již dlouho, ale stalo se. Byl pán, bohatý pán. Vracel se domů po moři a měl bohatství veliké. Plný kufárek ho měl. Ale přišla bouře, a koráb se rozkotal. Všecko utonulo, a jen pán zachoval to holé živobytí. Byl živ, ale byl žebrák, chuďas jako já a tady náš Vojciech. Pán chodil světem a přišel konečně i sem k Mořskému Oku. Koukal po vodě a něco po ní plovalo — jako kus dřeva to plovalo. Vylovili to. A hádejte, co to bylo? Byl to jeho kufárek, jeho vlastní kufárek. Klíček měl u sebe, a když kufárek otevřel, měl tam všecko svoje „nieporuszone bogactvo.“ — Pochybujete ještě?

Barva vody jezerní při břehu je jasně žlutá, přechází pak v zelenou jako smaragd a dále ve blankytně modrou. Čím dno je hlubší, tím voda temnější.

Z jezer Tatranských snad jen Mořské Oko a jezero Popradské živí v sobě ryby. V Mořském Oku pak hlavně mnoho pstruhů a lososů se chytá. Odtud zajisté Mořské Oko i Stavem Rybím zváno. V ostatních jezerech Tatranských ani rybičky neuhlídáš. Jsouť jezera ta jednak

příliš vysoko položena, jednak vody z nich plynoucí po vysokých prazích do značných padají hlubin. Tu pak rybám tažným do takové výše nikterak nelze se vyšvihnouti. Zůstávají jen v potocích.

K západu a k východu sepjato je Mořské Oko železnými polokruhy žulových stěn, které od zrcadla jeho na 1000 m. příkře vypínají se k nebesům. Je to na západě Miedziane, Mnich a Štít Mienguszovský dosud nedostupný. Celé jezero kol kolem lze obejíti; je to chůze místy sice dosti trudná, ale je možná. K obchůzce takové potřebují se asi 2 hodiny času.

Vodu svou dostává Mořské Oko dílem z Černého Stavu nad ním položeného, dílem pak z potoka, který s čela skalistého Mnicha sem vrhá se v bělostných kaskadách. Mimo to má prý Mořské Oko i mnohá vydatná zřídla studených vod ve svém korytu.

Hlavní lepota položení Mořského Oka spočívá však v tom, že leží ještě uvnitř hranice lesů. Je to rozhraní lesa a kosodřeviny. Nejbližší břehy jeho, hlavně však východní břeh, který z počátku zneenáhla vystupuje, porostly krásnými lesíky. Jsou to lesíky sice dosti pořídlé, ale za to jsou tím malebnější. Roztroušeny tu smrky a limby. Výše pak ještě kosodřevina pne se po drsných skalách, až i ta řídkým travinám ustupuje. Pak i traviny ustupují žlutým lišejníkům, konečně i ty řídnou, a neviděti než bohopustou skalinu prázdnou všeho života.

Limba je strom jehličný. Podobá se sosně; je prý to cedr severní. V Sibiři cedrem ji nazývají. Roste limba ještě tam, kde smrku již se nedaří, až přes 1700 m. Kmen je pěkně rovně urostlý, dřevo je tvrdé, má šišky, jejichž oříšky lze jísti. I kadidlo dává velmi libovonné. Bohužel však, že pěkný a užitečný tento strom v Tatrách hyne. Na polské straně rostou limby snad již jen u Mořského Oka a u Černého Stavu Gonsienicova. Tu lid hubí je bez milosti. Nikdo pak na to nepomýšlí, aby o dorůstající mláď bylo postaráno. V Uhrách je prý jich kolem Krivaně dosti. Tam prý zakázáno porážeti je.

Ani v Tatrách nedaří se jednotlivým druhům stromů ve výši jakékoli. Druh jeden v nízké teplejší poloze prospívá, jiný vyvolil si místečko třeba o tisíc metrů vyšší, kde ostrý vzduch jde mu k duhu. Tak olše bílá počíná v Tatrách teprvé ve výši 792 m., jasan 818 m., jedle 1096 m., buk 1194 m., osyka 1217 m., javor 1280 m., smrk 1530 m., modřín 1568 m. a bříza 1587 m. Cedr Tatranský počíná ve výši 1305 a roste až do 1721 m. Kosodřevina pak vleče se od 1340 metrů až do výše 1938. Hranice věčného ledu a sněhu vyšetřena v Tatrách na 2593 m. Ale je prý to zvláštností Tater, že i nad touto čarou na příklad na Gerlachovce a na Štítu Lomnickém nalézají botanikové několik druhů rostlin ve květu nejkrásnějším.

Více zajisté než půl hodiny trvalo, než náš Tatranský Leviathan připlul k jižnímu břehu Mořského Oka. Našli jsme tu malý přístav a tu ku břehu jsme přirazili. Před námi příkrá stráň skalnatá vypíná se do výše asi 200 m. Je to vysoký práh, který Mořské Oko dělí od blížence jeho, Černého Stavu. Po stráni jakás takás stezka vine se rozkosem. Ta však brzy mizí mezi balvany, a nastává tedy obyčejné škrábání se s balvanu na balvan.

Asi uprostřed stráně mohutný kříž k nebi pne černá svá ramena. Je železný, litý. Postaven tu na památku návštěvy Týneckého biskupa Řehoře Zieglera, čemuž litery G. Z. a r. 1823., jež v dolení části čísti lze, nasvědčují.

Konečně dostoupili jsme břehů Černého Stavu. Ale jaké to břehy! Po jedné straně kyklopská hradba balvanů divoce tu nakupených. Ostatní tři strany ohraženy sráznými stěnami skalními, jež skoro kolmo do černých vod jezerních se snášejí a ve hlubinách se zrcadlí. Hřebeny horské v nesčíslné množství ostrých zubů a jehlic se rozstupují. Drsné boky rozjizveny jsou četnými trhlinami. V těch horský sníh zůstává ve klidu věčném. Tiše, nepohnutě stojí vody jezerní. Větřík nerozčeří jich ve vlnky švitořivé. Děsný klid, hrobové ticho kolem. Teď s vrcholku Štítu Měngušovského orel povznesl se do vzdušných výšin. Rozepjal širé peruti a tiše, jako strážný duch skalních pustin, vznáší se nad jezerem. — Zmizel ve skalní rozsedlině. Opět ta děsná samota, němota, tesknota. Tolik nás tu, a všichni stojíme uděšeni. Stojíme jako uprostřed hrobu otevřeného. I hovorní průvodčí naši oněměli. I oni uchváceni jsou ohromujícím obrazem přírodním.

A přece pohlednemeli zpět, jak líbezný obraz rozvíjí se před námi! Pod nohama našima milostné Mořské Oko s břehy pěkně zarostlými, dále k severu rozevírá se údolí Bjalčino, v levo Svištovka oděla se hvozdy hustými, a nad lesy kupí se šedé, lysé vrcholky skalnaté. Tu lahodu vítá básník Goara:

Buď vítána, ty hráze přelíbezná,
vy modré hory, stráně miloteskné,
jichž hlava vznešeným se zlatem leskne,
jichž řeči lahodnější ucho nezná!
Vy staré lbi, vy šedí velikáni,
jichž hruď omládá každým jitra tknutím,
z nichž vůně line každým oddechnutím . . .

Asi půl druhé hodiny trvalo, než jsme odtud k domku u Mořského Oka se dostali. Zde za ten čas ze vsi Bukoviny obdrželi novou zásilku chleba a jiných potravin, tak že i my prořidlé zásoby své na další pouť mohli doplniti.

K jedenácté asi vydali jsme se na cestu. Scházeli jsme opět po dobré stezce lesní překrásným údolem Bjalčiným. Po pravém jejím břehu táhnou se lesnaté stráně Sedmi Granátů, po levém pak široké horstvo mezi Roztokou a Bjalkou súžuje a snižuje se znenáhla v lesnatý hřbet, Opalone zvaný. Až tam, kde vody Pěti Stavů padají do Bjalky, údolí náhle se rozšiřuje. Půda úrodná, vláhy tu po celý rok hojnost. Bujné, tučné lučiny a uprostřed nich několik chatrných salašů. Toť osada Roztoka.

Rozložili jsme se na lesní loucce po pařezech ztrouchnivělých. Poobědváme. Máme všeho dosti, jen mléka se nám nedostává; voláme do salašů, nikdo se ani neozývá, všecko obyvatelstvo se stády na vyšší vytáhlo polany. Jen malého výrostka tu zanechali, ten konečně leninvě přilezl. My, by nám prodal mléka; on zcela suše, že neprodá. I aby tě tisíc rohatých, kluku! Společníci moji dlouho mu domlouvali, až konečně mléka přinesl. Možno, že učinil tak jen proto, jelikož viděl,

že by nějaký výprask mohl utržiti. Zmiňuji se o tom jen proto, abych ukázal, jak neúčinliví tito lidé na salaších často jsou. Jindy zase ochotně prodávají, ale výrobky své nestydatě předražují. Jsou to ovšem nezvedené děti přírody. Ty musejí býti teprvé vychovány. I ony zajisté polepší se a zanechají toho, když cestující chovati se k nim budou vždy spravedlivě a když proti každému jich nemravu rozhodně vždy se oprou.

Odtud dali jsme se na západ. Ještě asi půl hodiny vedla nás neširoká stezka vzhůru po stráni lesnaté. Pak cestička zmizela, a my octli se pojednou uprostřed čarokrásné divokosti pralesa Tatranského. Stoupati nám bylo do výší závratných a slézati zase do tmavých, hluboce rozrytých údolí. Tam po útlé jedlici nejistým krokem přecházeli jsme přes rozešklebené propasti a přes klikatá koryta šumících bystřin lesních. A pod námi a nad námi a kolem nás, kamkoli oko dohledne, všude ten šerý hvozd Tatranský v lepotvarné klidnosti a zádumčivosti, jako by posud snil o tajemném díle stvoření světa. — — Tu, slyš, již probuzuje se ze mrákot půlnočních! Koruny borovic se zachvívají. Bolestně to zašumí, zalká, zapláče, a opět ticho hrobové a strnutí jako by bez života. — — Brzy drali jsme se hustým lesem borůvčí a kapradin, brzy přelézali jsme ohromné kmeny staletých sosen a borovic, které divoké bouře zimní tu byly zvrátily. Hustý, hebký mech jako rubášem pokrývá obrovské ty mrtvoly. Pod jeho rouškou v součástky své znenáhla se rozpadávají. Nejednou ve spuchřelý kmen takový až po pás jsme zapadali.

Z obyvatelů lesních jen tu a tam plachou laňku z obvyklého vyrušili jsme klidu. Jen málo jsme ji zahledli, neboť společnost naše pekelným křikem a lomozem děsila zajisté celé Podtatří.

Zvěř na Tatrách je dosti zajímavá; nevyskytá se však v takové hojnosti, aby sevšedněla. Zahledneli osamělý chodec tu i tam nějakého praobyvatele Tatranského, milé to bývá z pravidla vyrušení z klidu obvyklého a skalnaté jednotvárnosti. Jsou to vesměs plaší samotáři, kteří při šustu lidských kroků utíkají a ukryti se hledí. Tak na nejvyšších štítech a hřebenech pobíhá svižný kamzík. Níže na slunném úbočí vesele poskakuje si opatrná svišť. Zahvizdne, a než se obrátíš, již ukryla se; ani památky po ní. V libovonných lesích jehličnatých přebývá dobrácká laňka, kdežto nemotorný, huňatý medvěd v temných slujích skalních nevlídný brloh si vyhledal. Na nejvyšších štítech skalních, kam noha lidská nikdy nedostoupila a snad nikdy nedostoupí, orel své hnízdo upravuje a shlíží do křišťálového potoka, na jehož dně vyhřívá se chutný pstruh.

Kamzík a svišť Tatranská již dávno byli by snad vyhubeni, neboť bylo jich tu již na mále. Svišti napočetlo se již jen několik rodin; že však nový zákon honební zvěře té velmi vřele se ujímá a před ničemným pronásledováním ji chrání, pozoruje se, že od několika let i kamzík i svišť na Tatrách opět se rozmnožují. Počet kamzíků páčí prý se již zase daleko přes 500. Kamzík, jak známo, libuje si v živobytí pospolitém. Někdy až i 40 kamzíků pobíhá pohromadě. V létě zdržují se kamzíci na nejvyšších hřebenech a štítech. Za východu slunce pasou se po úbočích, od 9. hodiny dopoledne pospávají. Odpoledne pasouce se opět táhnou vzhůru, kde ve stínu chladných roklí přežívajíce

odpočívají až ke 4. hod. Sníh milují velice, u sněhu nejraději polehují. Večer pak až do slunce západu opět se pasou. V noci pospávají na výšinách ve slujích, mezi balvany a v jeskyních; zde obyčejně vždy několik jich leží pohromadě. Jinak ovšem je v zimě. Tu s výšin sestupují do pásma kosodřeviny, a jeli zima tuhá, táhnou se ještě níže až do lesů; zde na výsluní vyhledávají si teplé lože. Koncem května mívá kamzice dvě mláďata; mladí kamzíčkové z počátku velmi jsou neohrabaní a dospívají teprvé třetím rokem: tu teprvé vyvinuly se jim parůžky, na kterýchž pak každým rokem jeden prstének přirůstá. Kamzíka nelze tak lehce ochočiti. V zajetí po svobodě příliš touží, chřadne a brzy umírá. Když kamzík sestaral, slabne a nemůže pak ostatní družině v obtížném lezení po skalách a skákání přes propasti stačiti. Myslivci za to mají, že družina sama mezi sebou ho netrpí, že ho odhání. Tak ode všech opuštěn, nešťastný samotář potuluje se i po lesích, kde běhání není mu tak obtížno.

Medvědů v Tatrách není sice mnoho, ale i těch několik natropí často veliké škody nejen ve stádech, než i na polích ovesných. Honiti pak medvěda v Tatrách velice jest obtížno, jelikož tu má překrásných skrýší veliké množství. Na štěstí však je medvěd Tatranský povahy velmi mírné, alespoň není snad příkladu, že by na člověka bezbranného sám byl se odvážil. Pastevci, dělníci a i cestovatelé potkali prý tu a tam tohoto huňáče, ano několikráte prý i lázenští hosté ve Smolníku ho zahledli: ale medvěd brumlaje vždy prý šel svou cestou, a lidé poděšení utíkali také svou.

Co do zvěře pernaté slynou Tatry hlavně tetřevy, tetřívky a slukami, kterých veliké množství co rok se tu střílí. —

Tak pronikli jsme horským uzlem, jenž mezi Bjalkou, Roztokou, dolinou Panščicí a Vaksmundskou přemnohými se rozvětvil rameny. Hřbet Vološína jakož i Křižné zůstávaly nám vždy v levo. Odtud k severu zaměřili jsme proti Košisté a po jejím úpatí dostali jsme se konečně na polanu Vaksmundskou. Z Roztoky až sem potřebovali jsme asi čtyři hodiny. Neodpočívali jsme mnoho. Bylo to putování dosti namáhavé a krušné. A přece je tak poučné, že každému, kdo Tatry důkladně a všestranně chce poznati, i touto bude kráčeti cestou — divokými pralesy Tatranskými. Potřebí tu především převodníků velmi zkušených. Ne každý vůdce důkladně se vyzná v lesích těch skoro bezcestných; často stává se, že převodník nezkušený ztrácí cestu i směr a s hosty svými pak po dlouhé trapné hodiny bloudí, nemoha dojíti cíle. Šťastni jsou, dostanouli se pak pod přístřeší nějaké, než noc je překvapí. Nejedné společnosti však i přenocovati již bylo v nehostinných pustinách lesních.

Štěkot psí zaznívá z daleka. Vystupujeme z lesa. Před námi širá dolina ve hřbet horský znenáhla se zvedající; vláhy a vonných travin tu dostatek. Asi uprostřed rozložilo se několik salašů a senníků. Toť polana Vaksmundská. Patříť do Vaksmundu, vsi nad Dunajcem ležící. Rozložíme se a odpočineme. Mocný brzy plápolá oheň. Několik kuřat, poslední to zbytky nenepatrných zásob našich, pečeme nad živým ohněm. Kuchaření to velmi jednoduché. Kuřátka na pevný prut se navlekou a nad plamenem rychle se otáčejí. Obtížné otáčení naší pečeně

bodří obyvatelé polany Vaksmundské sami ochotně nám obstarávají. — Kuřata se tak sice trochu přičmoudila, ale chutnají převýborně; k tomu polana poskytuje chutného mléka a výborného sýra. K tomu pak jen ještě: „trochu vódky na všecky smutky.“

Krásný je ten život pastevců Tatranských! Bloudíť pastevec celý den po travnatých úbočích a celý den patří na veledivy vznešené přírody. Zde nevidí nic nepatrného, malicherného, nicotného; zde vše je zjev uchvacující, ohromující. Sem do chudých chýží pastýřských uchýlila se, z měst bohatých jsouc vytištěna, i poesie národní. Mezi pastýři Tatranskými zachovalo se množství pověstí a zkazek přerozmanitých. Vypravují si na štítu nebetyčném, jejž líbají první paprsky nového jitra, vypravují si o polednách, když ve stínu věkovité chvoje usedli u chladného pramének. A za tklivého večera, když rozložili se kolem ohně plápolajícího, vypravují si své pohádky, jak pod tím neb oním balvanem uloženo je peněz jak zlý duch je střeže a p.

Ale naopak nelze neznamenati, že tento spůsob života má také nejednu svou stránku zlou; odučujeť při vší své poesii mládež — pilné práci. Z junáka na halách vyrostlého nezřídka stával se zbojník, oddával se krádeži, loupeži a kdy zle bylo, i vraždě. A to vše jen proto, že volnému po horách pobíhání příliš byl přivykl.

V údolech a po úbočích Tater je množství krásných pastvin a lučin. Horské tyto pastviny slují polany a jsouli nad vrchní hranicí lesů, tedy již v pásmu kosodřeviny položeny, jmenují se „hala.“ Proto obyvatelé pod Tatrami, tedy i pod haly sídlící, jmenují se také Podhaláci, a Podtatří samo sluje i Podhalem. Jednotlivá hala jsou majetkem jednotlivých rodin i vsí Podtatranských. Z těchto osad ubírají se družiny pastýřské s ovcemi, psy a se vším, čeho při salašnictví je potřebí, na svoje hala. Děje se tak z pravidla kolem svátků svatodušních. Osada zvolí si svého náčelníka, baču, jemuž svá stáda svěřují. Bača pak sobě ku pomoci přibírá jiné pastevce, jimž juchasové říkají. Juchasové bače svého jsou poslušni. Jako plat přenechává bača každému juchasovi jedno či dvoje dojení celého stáda. Hospodářům, kteří stáda svá mu svěřili, odvádí bača stanovenou váhu sýra ovčího. Co zbývá mu pak, to jeho je majetek. Jeli rok úrodný a dojíli ovce hojně, tu i bača mnoho vydělává; jeli však rok nepříhodný a počasí studené, tu i bača plakává nad výdělkem.

Pěkných peněz utržiti může i za žinčici, kterou hostem v Zakopaném meškajícím prodává. Rozumí se, že každý snaží se, aby co nejvíce prodal. Proto svoji žinčici dává vychvalovati, jinou haněti. Povedlali se mu lesť, tu žinčice jeho hojně jde na odbyt. O žinčici jiných nikdo ani nezavadí. Ale věc z pravidla zle se končí. Jelikož příliš mnoho prodává, nezřídka žinčice sám nemívá ani dostatek. Proto spojuje se nezřídka se svatým Michalem a bryndá. Ale hosté brzy poznávají, že jsou šizeni. Pak hrnou se k jinému, který sebe rovněž dává vychvalovati, a celá ta historie počíná znova. Podvod a šidba tu i tam. Hosté ne bez příčiny často si stěžují, že pravé žinčice již ani v Tatrách samých nelze dostati. (Dokončení.)

Barvy a vůně.

Podává

M. Hofmann.

Za jarní procházky nás v rozkošné přírodě potěšuje, občerstvuje a sílí nade všecko jiné vonný, zdravý vzduch a krása i rozmanitost barev, jimiž se rostlinstvo v nejrozdílnějších odstínech honosí. Barvám člověk již záhy věnoval velikou pozornost také za příčinou okrášlení svého vlastního těla. Divoch se tetovuje, Indian i Arab věší na sebe nejpestřejší kusy oděvu, u vzdělance všech věkův a zemí jest moda i z té stránky vždy nad míru důležitou věcí, všude pak hlavně krásné pohlaví přepilně harmonii barev studuje a se vzornou neúnavností na sobě zkouší.

Nejobecnější barvy jsou běl a čerň, ač se o nich tvrdívá, že vlastně ani barvami nejsou; neboť se stanoviska optiky běl všecky barvy odráží a čerň všecky pohlcuje. Mezi bělí a černí leží všecky ostatní barvy; přísadou běli stávají se jednotlivé barvy světlejšími, přísadou černi temnějšími.

Běl, jak denním světlem se jeví, jest barva složená ze všech hlavních barev, jež na duze vedle sebe vidíme. Běl jest nám znakem světla, čistoty a nevinnosti. Již u Řeků byla nejoblíbenější barvou zvláště u rouch svrchních a svátečních; svrchní šat Římanů, toga, byla po zákonu bílá, vyjímajíc togu smutečnou a tmavou togu otroků. Mezi nesčíslné předměty, které u nás bílé jsou, náleží i naše pleť, pleť kmene indoevropského; nemáli dosti běli aneb pozbylali jí záhy, často vykouzluje se na lících spolu s červení tak zvaným líčením. Toto není ovšem ničím novým; Řekyně a po nich Římanky, nedbajíce mravokárcův, užívaly k tomu běloby (cerussa), minia a j., ve středověku sloužil květ z rulíka zlomocného zvláště dámám v Italii za líčidlo, jímž stávala se kůže velmi hebkou a bílou — dle jiných rozšiřovaly si též rulíkem zřítelnice, aby krásu svou tak zvýšily: odtud jmeno rostliny té bella donna (krásná paní). Netřeba dokládati, že líčení takové dělo se na újmu zdraví; nyní užívá se jedu z rulíku (atropinu) s největší opatrností v lékařství očním. Za naší doby se kartáčky pudrovací (k líčení) dělají z pýří labutího, a Hirzel sděluje, že pouze v Anglii ze 7000 labutí ročně 420.000 takových kartáčků se vyrobí! Jistý anglický fabrikant líčidel v reklamách svých prohlašuje, že jedna herečka od král. divadla spotřebuje ročně až 25 kilogramů jeho líčidla kapalného. Kterak asi vypadají nelíčené tváře oné herečky? Rozdíl mezi líčením staré a nové doby jest hlavně ten, že dříve užívali k němu látek jedovatých, neznajíce jich složení chemické; nyní však chemie prozkoumala všecka důležitá těla přirozená i strojená a ustanovila zevrubně jich složení i může varovati před jich škodlivými účinky. Jedovaté běloby jsou: Kremžská či olovnatá, perlová či vizmutová a zinečnatá. V Anglii za běl k líčení užívají hojně bílé magnesie, ve Francii prosetého úbělu a práškovitého mastku. Prášek růžový, zhusta užívané líčidlo, jest jemná mouka rýžová, obarvená karmínem a parfumovaná

silicí růžovou. Poslední tři jmenovaná líčidla nejsou jedovatá a škodí na tváři jen tím, že ucpávají drobounké dírky potní. Že není bezpečno líčiti se některými barvami, k tomu jeden doklad. Jistý chemik pořádal přednášku s pokusy, maje při tom tajný úmysl seznati, jakou bělobou jsou některé z posluchaček líčeny; i vyvíjeje stranou tajně sírovodík, pouštěl část jeho do vzduchu. Brzy jevily se účinky: některé krasavice ve tváři žloutly, jiné černaly, a nedvorný chemik soudil dle toho na bělobu olovnatou, perlovou atd. Tak jest atmosféra chovající sírovodík nejen zdraví ale i vykouzlené kráse na újmu.

K běli druží se přirozeně světlá *modř*, blížíc se jí nade všechny jiné barvy; ano přičiňuje se do běli, aby tato lépe vynikala, jak o tom svědčí modření prádla a papíru. Užívalo se k tomu druhdy šmolky či české modří, nyní ultramarinu; nověji se však škrobí i modří prádlo najednou tak zvaným modřidlem, což je škrob obarvený karmínem indigovým na modro. Světlá modř jest barvou idealistů upomínajíc na čistý vzduch, jenž blankytem se jeví, i na barvu tichého moře; jest nejoblíbenější barvou mladých dívek, u nichžto již na vykopaných malbách Pompejských objevují se tuniky modré a fialové. Podobně pak jako jest modř světlá barvou nevinných dítek, jest modř tmavá barvou romantiky, ale i odznakem kajicnosti a věrnosti. Modří jest mnoho, nejdůležitější z nich indigo či indych, jenž připravuje se z rostlin indigovníků zvaných, zvláště známé jest indigo bengalské a madrasské, jeví na řezu lesk měděný a jest lehké, že i na vodě pluje. Barvíři rozpouštějí je vitriolem či českou kyselinou sírovou a barví jím z tak zvané kypy. Indigo jest na tkaninách nejstálejší barvou, nebledne mýdlem, louhem ani na slunci. — Jiné zajímavé barvivo jest lakmus, jež z lišejníků pochází a podobně jako modř vinná, obsažená ve slupkách bobulí hroznů modrých, obrací se kyselinami v červeň granátovou, jak na mělničině a pravém českém víně se jeví. Z nerostných modří nejznámější jest modř Berlínská, již srážejí na tkaninách barvíři ze solí železitých žlutou solí krevní.

Nejoblíbenější barvou u všech národů jest *červeň*. Jeví se v přírodě v nejrozmanitějších odstínech od růžového nádechu květu jabloňového až do ohnivé růže stolisté. Jasná červeň oku lahodí a jest proto barvou lásky. Na lících krasavic lahodí nám ruměnec červeni krevní či haematinu, jenž skládá se dle chemie z prvků uhlíka, vodíka, kyslíka, dusíka a železa; nedostávâli se v krvi jen jediného prvku na př. železa, mizí ruměnec a vyluzuje se uměle léky železitými aneb nejčastěji prostě — karmínem.

Karmín pochází z tak zvané kočenilly, t. j. sušených samiček červce kaktového, jež drobounkým hrozinkám se podobají. Jedovatý karmín není. Jiné často užívané jsou červeni anilinové, jako fuchsin, rosein a azalein, jež se připravují jako všecka barviva anilinová z dehtu kamenouhelného, známé to černé kolomazi, kterou se střechy lepenkové, dřevo, kovy a j. natírají, aby před účinky vzduchu a vody chráněny byly. Jedovatá jest rumělka či cinobr, skládajíc se ze rtuti a síry. Nachu či purpuru užívali Římané již za doby císařské, vybavujíce jej z lastur (murex purpurea), jež ve Středozemním moři lovili; z mužů měl první togu nachovou Julius Caesar, po něm jen zvláštním hodno-

stářům purpur nositi dovoleno. Druhdy zdobil purpur jen krále a knížata, nyní jinými barvami se nahrazuje. — Jako jasná červeň oku lahodí, tak je červeň temná dráždí; jest barvou ohně a blesku, upomínajíc spolu na prolévání krve.

Z modři a červeni skládá se *fialovina* či violeť; šatíc něžnou fialku, jest odznakem skromnosti i kajicnosti.

Kouzlem slunce jest *žluť*, bez které by nebylo oslňujícího lesku v přírodě. Žlutí leskne se uzrávající obilí, žlutí honosí se král kovů zlato, jehož cena přenáší se na vše, co nám zvláště milým bývá; odtud zlaté slunko, zlaté časy, zlaté dítě atd. Žluť jest ale také odznakem žárlivosti; sluší nejlépe brunetkám. Číňané, tento národ koloristů, pokládají žluť za barvu nejkrásnější. Žlutí jest mnoho; nejznámější jsou: chromová, anilinová, pikrová a šťavná.

Žluť smíšená s černí poskytuje *hněď*, barvu zvláště oblíbenou a hojnou v krajinách horkých. Hněď šatí Nubiňanku a Arabku i sluší též velmi dobře Španělce a mnohé brunetce k temným očím.

Nejoblíbenější barvou přírody jest bez odporu *zeleň*, která šatí většinu rostlin v těch nejrozmanitějších odstínech od nejsvětlejší zeleni jarní až do temné a pošmourné zeleni jehličnatých či černých lesů. Zeleň jest v přírodě barvou základní; sílí tu zrak i ducha, jen ve spojení s černí budí smutek. Zeleň jest složena ze žluti a modři, a dle toho, která z nich převládá, má rozmanité odstíny od žlutozelené až do modrozelené. Zeleň listová či chlorofyll skládá se také ze žluti a modři i lze pozorovati rozklad její na podzim: když se méně stálá modř tratí z listů, žloutnou. Zeleň listová má velikou důležitost při výživě rostlin. Skládá se z týchž prvků jako červeň krevní, arciť v jinakém poměru; kdy by se v ornici nedostávalo sloučenin železa, neměly by rostliny zeleni a nenasadily by ani květu ani plodu; to dokázal již Liebig. Přičítajíť zeleni, že za spolupůsobení bílkovin a paprsků slunečních přetvořuje potraviny, jež rostliny berou ze vzduchu a země v látky rostlinné, z nichž rostliny tělo své budují. I zeleni jest mnoho druhů a sice nejedovatých a jedovatých. K nejedovatým se vedle zeleni listové druží rozličné druhy zeleni chromové a zeleň anilinová. Jedovaté jsou zvláště plísta a zeleň Sviňobrodská. Plísta či měděnka (Grünspan) objevuje se na předmětech měděných, mosazných a bronzových, na starožitnostech ji zovou patinou, jest podobného složení jako nerost malachit, z něhož zvláště v Rusku mědi dobývají.

I v domácnostech, zvláště v kuchyních, vzniká plísta působením octa nebo kyselých kapalin na náčiní jmenovitě měděném, mosazném, bronzovém, ale i na zboží z pakfongu, argentanu, alpaky, nového stříbra, čínského stříbra, talmového a Manheimského zlata, ježto vesměs měď drží. Tato plísta jest směsí rozličných octanů a jest silně jedovatá. Ale ještě jedovatější jest zeleň Sviňobrodská držíc vedle součástí plísty i arsen, jest to octan arsenato-měďnatý. Vyniká jasností nade všecky zeleni, a ač se prodej její obmezuje, užívá se jí přece k barvení lehkých tkanin bavlněných, na př. tylu a tarlatanu, ale i k malbě tapet a obrázků svatých; vlnu a hedbáví nelze jí barviti.

Protivou běli, jížto jsme počali, jest konečně *čerň;* jest symbolem smutku, ale také pevné povahy a hrdosti. Budí v nás pocit

bázně a nejistoty; pojmy: černá noc, černý čin, černá zrada atd. jsou zobecnělé v té příčině.

V Indii a jižní Číně, kde jsou lidé temnější pleti, jest barva bílá podobně jako u nás čerň barvou smutečnou z příčiny zajisté téže, totiž, aby zbudil se protivou barev bolestný dojem v oku. Odstínů černi jest mnoho: havraní, modročerná, zelenočerná, hnědočerná a j. Čerň sluší zvláště blondýnkám, podobně jako běl brunetkám; netřeba pak dokládati, že sluší blondýnkám i světlá modř, kdežto brunetky i žluť a červeň zdobí. Z černí nejužívanější jest inkoust, jímž se píše, ale i barví zvláště sukna na černo, když byla dříve indigem obarvena; připravuje se hlavně z třísloviny obsažené v duběnkách a v kůře dubové a pak ze solí železitých; rozpouští se kyselinou a solí šťovíkovou a proto se jimi skvrny inkoustové i rezové na prádle vypírají. V černi tiskařské, v tuši a leštidle jest barvivem uhlík.

Barvy, jimiž bývá ozdobeno zboží sklářské a porcelánové, jsou barvy nerostné, jež do skla a porcelánu se vpalují; již proto, že by se ústrojné barvy spálily, nelze jich k účelu tomu užiti. I barví sklo a porcelán na zeleno kysličník chromitý, měďnatý a železnatý, na modro kysličník kobaltnatý, na fialovo kysličník manganitý, na temně červeno kysličník mědičnatý, na rubínovo purpur zlatý atd. —

Od toho, co potěšuje náš zrak, obraťme se na chvílenku k tomu, co působí rozkoš jinému smyslu našemu, čichu. I *voňavek* se již velmi záhy užívalo. V Řecku nescházela nikdy nátěrna vedle lázní, a nikdo neopustil lázeň, aby dříve tělo nenamazal olejem, který s voňavkami smíchán byl. Římané mazali hojně tělo olejem, aby přílišnému pocení před horkou lázní zabránili anebo po koupeli pot zastavili. Tento zvyk se později švihákům Římským stal vedlejším, aniť nemohli se bez voňavých olejů obejíti napouštějíce jimi i šaty své; Seneka stěžuje si, že mnozí rozmařilci toto parfumování dvakráte i třikráte za den opakují, jen aby nevypáchli. Znali voňavek mnoho, z nichž nejdražší byly silice nardová, šafránová a růžová. Růže stolistá, královna květin, jest matkou královny mezi voňavkami, silice či oleje růžového. Nynější ohromná výroba silice růžové má středisko své v Kazanliku, městě asi s 20.000 obyvatelů, kteří se skoro vesměs živí pěstováním růží a výrobou silice růžové. Na jižních výšinách Balkánských jsou prostorná pole růžová, kde miliony růží posévají pažit. Připravují zde silici takto: růže s vodou vaří v kotli s kloboukem, jímž páry odcházejí do chladiče, a tu srážejí se na vodu růžovou, kteráž sesiluje se opětným vařením s růžemi; pak ji zůstavují na studeném místě a sbírají olej na povrchu vyloučený. Dobývá se zde asi 1600 kgr. silice růžové, na 1 kgr. silice spotřebuje se 3200 kgr. růží. Silice růžová jeví se hustou kapalinou žlutou; na místě výrobním platí se za 1 kgr. až 400 zl. Pro tuto drahotu bývá v obchodě obyčejně porušována a sice silicí geraniovou.

Jiná hojně užívaná silice jest silice hořkomandlová. Připravuje se kvašením z hořkých mandlí a vybavuje se z kvašené kapaliny destillací. Jest příliš drahá a nahrazuje se proto uměle strojenou silicí z benzinu působením dýmavé lučavky, jež slove nitrobenzol neb olej Mirbanův, a má vůni jako hořkomandlová. Velmi známá voňavka jest voda Ko-

línská; jest to líhový roztok silic rozmarinové, citronové, bergamottové a cedratové. — Kafr jest silice pevná, jíž dobývají v Japanu a na ostrově Formose ze dříví vavřínu kafrového, podobně jako v Bulharsku silici z růží. Hojně užívá se za voňavku pižmo (moschus); vylučují je samečkové kabara pížmového (ssavce to z řádu dvoukopytníků velikosti srnce) ve zvláštních žlázách. Kabar žije ve východní Sibiři, a pižmo přichází k nám přes Rus a proto pižmo ruské slove. Pižmo jest tělo barvy tmavohnědé, chuti hořkoslané, vůně neobyčejně pronikavé a silné až odporné; jest směsí velikého počtu sloučenin. — Jiné silice jsou: terpentinová, jalovcová, pomorančová, citronová, chmelová, kmínová, anisová, pepřová, skořicová, hřebíčková, heřmánková, rozmarinová, lavandulová, thymianová, routová, šalvějová, majoranová, petrželová, česneková, cibulová, hořčičná, křenová a j. Zkrátka každá rostlina vonná drží zvláštní silici, která vůni rostliny působí.

Většina silic zpomenutých skládá se z uhlíku a vodíku, méně jich drží také vedle uhlíku a vodíku kyslík, některé i síru a dusík. Silice jsou větším dílem uhlovodíky a aldehydy; namnoze jeví se kapalinami, jež vynikají hlavně tím, že snadno v páry se obracejí čili se vypařují a přicházejíce se vzduchem do nosu způsobují tu na slizné bláně pocit buď příjemný buď odporný. Slovou také oleje voňavé či etherické. Tedy jen hmoty těkavé mohou voněti, podobně jako jen látky vodou neb kapalinami těla rozpustné jeví určitou chuť. Silice, jež nám rostliny v buňkách připravují a ve zvláštních nádržkách vylučují, vybavují se z rostlin destillací, lisováním aneb se vytahují líhem a oleji mastnými.

Silice více než vůní prospívají tím, že ozonují kyslík ve vzduchu. Vstoupímeli do lesa jehličnatého, cítíme ihned silici terpentinovou, která vytéká ze stromů majíc rozpuštěnou pryskyřici. Tato silice jako větším dílem i jiné obrací kyslík ze vzduchu v *ozon* či vonný a činný kyslík. Přesvědčíme se o tom, třepámeli ve zkumavce se silicí terpentinovou směs z rozvařeného škrobu a iodidu draselnatého — ozon ubíraje z iodidu draslík vylučuje iod, jímž škrob modrá. Toť mocný účinek ozonu, který obyčejný kyslík ve vzduchu nejeví. I při bouři vzniká ozon. Jiskra elektrická, jež bleskem se jeví, vodu, v drobounkých kapinkách v mračnech rozdělenou, rozkládá v prvky, z nichž se skládá, totiž ve vodík a kyslík; tento kyslík v okamžení, když se právě z vody vybavuje, jeví účinky ozonu. Vyvěsímeli při bouři papír nasáklý iodidem draselnatým a škrobem (ozonometr), zmodrá. Konečně se tvoří ozon ve vzduchu i před každým deštěm a padáním sněhu. Ozon či vonící kyslík jest vlastně co do vůně nejslabší, co do účinků však nejdůležitější a nejužitečnější voňavka; okysličuje všecky jedovaté plyny ve vzduchu, na př. sírovodík a čpavek, a tím je odstraňuje. Podobně ničí mikroskopické organismy rostlinné i živočišné, jimž přičítají, že přenášejí a rozšiřují nemoci nakažlivé a jež bakterie nazývají. Ano ozon jest nejmocnějším prostředkem desinfekčním, jehož užívá příroda k čistění vzduchu.

Nové písemnictví.

Literární dějiny.

S rostoucí pozorností k současným plodům českého písemnictví přibývá u nás také lásky k jeho dějinám. Potvrzujeť se i zde stará zkušenost: Ars non habet osorem nisi ignorantem. Už před šedesáti lety, když Jungmann vydal svou historii literatury české, ovšem jen snešení a roztřídění všech českých spisův, jichžto paměť až na tu dobu přešla, nikoliv kritický rozbor a esthetické ocenění jejich: Čelakovský zaplesal nad účinkem té knihy, pravě, že teprv nyní sami spisovatelé čeští seznají naše literární bohatství. Pro ostatní vrstvy našeho národa Jungmannova historie literatury české v prvním vydání svém až do roku 1849 také ani vlastně nebyla. Jen spisovatelé čeští oné doby dovedli tu knihu oceniti, studovali ji a vážili z ní mnohonásobný užitek. Právem možno pověděti, že národní písemnictví naše od r. 1820—50 v nemalé části své rozvíjelo se a mohutnělo pod osvěžujícím a pobádajícím vlivem onoho obrazu, jejž Jungmann na základě pramenův, tenkráte otevřených a přístupných, o slovesném umění českém z věkův minulých byl podal. A tím i ono první, dle nynějších vědomostí a úsudkův našich literárních velice kusé a neúplné Jungmannovo vypsání literatury české nabývá svého nemalého praktického významu, své důležitosti dějinné. Jakožto zvláštní, samostatná část vyššího vzdělání národního dějiny literatury české tenkráte ještě neměly ani nejmenšího místečka ve vyučování školním, a tím hlavně se vysvětluje, proč známost osudův a rozvoje české slovesnosti z dob minulých pokládala se mimo spisovatelský náš tehdy kruh za něco buď zbytečného buď přepjatého. Požadavky, s nimiž tenkráte se pohlíželo ke kvalifikaci řádného vlastence, ani samy nezasahovaly do dějin domácího písemnictví.

Po roce 1850 nadešla v té stránce našeho národního života změna. Historie literatury české vstoupila v řadu oněch předmětův, jimižto povinné vyučování školní se zaměstnávalo a dle kterých tedy také určoval se stupeň všeobecné a národní vzdělanosti u nás. Druhé opravené a rozmnožené vydání Jungmannovy historie literatury české dostalo se do našich středních škol; dějiny českého písemnictví přešly v svou dobu *druhou*. A tu sluší vytknouti s nemalým uznáním, že mládež česká s radostným nadšením a s horlivostí neúnavnou naplňovala svou vlasteneckou a kulturní povinnost. Vzneslať svou šlechetnou snahou tento předmět na důstojnost prostředku i národně i všeobecně vzdělávacího. Ze soukromých světniček českých spisovatelův vystoupila historie českého písemnictví na širší působiště vyučování školního, a s tou pomůckou, která jediná jí byla na snadě, s druhým vydáním spisu Jungmannova provedla zajisté více, než co zdálo se možné. Jakkoliv za krátko po r. 1850 vzdělání národnímu ve školách českých zavěšeny byly nové okovy, dějiny české literatury už ani mimo školu nepřestaly býti nejoblíbenějším předmětem vzdělavatelských snah při mládeži naší. Nové pokolení spisovatelské, kteréž s jarými a plodnými silami r. 1857 u nás se ujalo vyprahlé a opuštěné půdy literarní, jest

toho nejlepším důkazem. Když pak rokem 1860 opět volnější vzduch zavanul školstvím, dějepis domácí literatury domáhal se opět onoho předního místa, které mu v soustavě vyučování školního vyhražují všichni ostatní národové vzdělaní. Nyní už zvítězil v konkurrenci všeho povinného učiva, druhá jeho doba, *doba školní* dospívá k svému květu.

Patrno, že rozvoj jeho postupuje zcela přirozeně, od záliby a útěchy spisujících samotářův aneb malých vlastenectvím sdružených kruhův literárních k síle a platnosti předního prostředku vzdělávacího v celém školství našem. Na tomto stupni musí historie literatury české velmi pilně pracovati, aby sobě sama upravila a zabezpečila *dobu třetí*, která má býti nejvyšším účelem a korunou její: dobu své vlády *v celé národní společnosti naší.* Cokoliv na přispíšení a zajištění té krásné doby se podniká a činí cestami a spůsoby jinými, povzbuzováním soukromým a veřejným, výklady o nových spisech ve spolcích všeho druhu, to vše nepostačuje na dosažení cíle velice žádoucího, pokud se to nebude moci díti na pevném a prostranném základě vyučování školního. Stálé naše stesky na nedostatek literárního obecenstva našeho, na nedostatek esthetického vzdělání v kruzích našeho měšťanstva, mohou býti zcela odstraněny jediné pilným pěstováním literární historie české na středních našich školách. Jakmile tyto školy nám odchovají mládež, která s důkladnými vědomostmi z literární historie české a s vroucí láskou hlavně k esthetické stránce domácího písemnictví vstoupí do nejrozmanitějších oborův životní praxe: bude posavadní literární otázka naše šťastně rozřešena.

Máme pevnou naději, že tak se stane. Dostaloť se školám nejnovější dobou k naplnění toho důležitého úkolu vhodné pomůcky. *Historie literatury české,* v druhém rozmnoženém vydání, od Karla Tieftrunka (nákladem dr. Grégra a F. Dattla 1880) zajisté dochází plného uznání a horlivého užívání při výkladech písemnictví národního na středních našich ústavech vyučovacích. Po *Stručných dějinách literatury české,* kteréž sepsal Fr. Bayer (v Olomouci nákladem Vl. Žákovského 1879) a při jichžto sestavení po prvé objevilo se pečlivě snešené bohatství všech spisův českých z doby nejnovější: Tieftrunk v druhém rozmnoženém vydání svého díla podal našim školám knihu, která v rukou české dospívající mládeže studující, zvláště při vysvětlujícím návodě profesora, zaníceného pro rozvoj krásného písemnictví našeho, musí v brzku vydati žádoucí ovoce pro veškerou národní intelligenci. Doba starší jest tu zpracována na základě nejnovějších výzkumův vědeckých s náležitým zřetelem ke stránce esthetické; z doby střední vybráno tu jen tolik, co má skutečnou literární cenu a co svým obsahem dovede upoutati k sobě a baviti pozornost myslí mladých. Tím spůsobem Tieftrunk značně osvěžil výklady českého písemnictví středověkého. Co on tu mládeži na středních školách ke studiu podává, dostačuje jí úplně. Patrno, že při skládání tohoto spisu vedla jej mnoholetá zkušenost v praxi školní a pravý zřetel k povaze mladé mysli. V jeho knize jasně vyniká ze střední periody českého písemnictví všechno, co mělo skutečný vliv na svou dobu, co vyjadřovalo její kulturní snahy a zápasy, a co také hodno jest naší stálé paměti. Nejvíce místa, více než polovici celého spisu, věnoval Tieftrunk výkladům literárních plodův českých z doby nové.

A tož zcela přirozeně a ve správném souhlase s účely všeho literárního vzdělávání mládeže. Tato zajisté má uvesti se do samého středu současné literární produkce domácí, má srozuměti živému proudění národního ducha a napojiti se nejnovějšími krásami esthetické činnosti v jazyku mateřském, aby žila v těsném a důvěrném duchovním spojení se současnými prameny národní osvěty. Škola nesmí zůstavovati mládež, zvláště dospívající a dospělou, aby sobě vyhledávala a opatřovala všechno poučení o současné literární činnosti vlastního národa jinde, tím méně pak, aby čítala beze všeho rozmyslu, co jí pod ruku přijde. Literární vzdělání, esthetický vkus, humanitní vzlet, národní platnost a součinnost má při ní právě nejjasněji osvědčiti se jejím účastenstvím v požitcích současného písemnictví domácího, vlivem, jejž současné květy národní literatury mají na obsah a směr její mysli, jejích tužeb a jejího života. Výklady o současné literatuře naší na školách středních mají nám odchovávati naše příští stálé literární obecenstvo, mají bez přetržení rozmnožovati řadu naší národní intelligence. Proto musíme jim také jako všickni ostatní vzdělaní národové evropští, kteří ovšem už dávno tak činí na největší duchovní prospěch svůj, vyznačiti ve vyučovacím rozvrhu místo v popředí a věnovati jim nejpečlivější horlivost. Tieftrunkova Historie literatury české podává k tomu úkolu velmi vhodnou rukověť. Nová doba našeho písemnictví jest tu vylíčena se vzornou pilností a při shrnutí i mnoha podrobností přece tak jasně a přehledně, že to dvoje nebo troje pochybení ve jmenech křestních nemůže vedle tolika vynikajících vlastností celého díla býti nějakou výtkou.*) Dle našeho vědomí jest Tieftrunkova historie literatury české jednou z nejlepších školních kněh, cokoliv kdy podalo se jich mládeži naší. Studentstvo české vede se tu k poznání a srozumění literární činnosti domácí, skoro až po tuto chvíli. Tieftrunk odchýlil se v jedné věci od soustavy literárních historií, jakou zvláště k účelům školním shledáváme u národův jiných: pojalť vedle literatury krásné do své úvahy a do svého vypsání také z českého písemnictví *vědeckého* nejen onu jeho část, v které jazyk může pečlivou stylistikou pěstovati a rozvíjeti svou sílu a lahodu (dějepis a filosofii), nýbrž i onu, kde věcný obsah buď namnoze jest nepodajný krasotvorné moci jazykové, buď sám tíhna k všední praxi životní neshodoval by se vždy se vzletem slovesným (přírodní věda, právnictví, theologie, mathematika, lékařství, technologie atd.). Však to má své platné odůvodnění v životních posud zápasech našeho jazyka také v oněch oborech, které u jiných národův vedle vlastního umění literárního pěstují se a prospívají zcela volně. Až národní náš život nebude tísněn a svírán na žádné straně, zmizí zprávy o takových spisech z historie literatury, určené pro vzdělání všeobecné, zvláště esthetické, a zůstaví se dějinám vzdělání odborného.

K zevrubnému historickému dílu o písemnictví českém zvláště od obnovení jeho v poslední třetině století minulého a pro poučení mimoškolské dějí se u nás stále pilné přípravy v monografiích buď o jednot-

*) K výslovné žádosti p. autorově upozorňujeme, že v Historii na str. 165. uvádí se omylem Jan Slavíček co spisovatel „Cesty do svaté země, do Francouz a Španěl“ místo zasloužilého cestopisce dr. Josefa Chmelíčka, profesora na theol. ústavě v Brně. Což laskavě opraveno budiž. *Red.*

livých druzích slovesných, buď o jednotlivých menších dobách, buď o jednotlivých účastnících literárního života českého. Časopisectvo naše nepolitické už po mnoho let nepřestává buď v kritických rozborech buď v biografických úvahách snášeti hojný a vzácný materiál k dílu, kteréž by obrození a stálé mohutnění národní bytosti české provedlo veškerým postupem našeho písemnictví. Tu pak sluší především chvalně a vděčně vyznačiti neúnavné přičinění Antonína Rybičky, od něhož Památky, Musejník, Živa, Světozor a tento náš měsíčník už uveřejnily pěknou řadu studií literárních; vesměs vzácné příspěvky k dějinám novověkého písemnictví českého. Ve spůsobu, jak Rybička snáší zprávy o spisovatelích našich, zvláště z první třetiny tohoto století, zračí se netoliko neobyčejná pilnost, ale i hluboká vroucnost k věci národní. Až do nejjemnějších podrobností vypisuje nám badatel i ze své vlastní přebohaté paměti i ze všech současných pramenův život a působení mužův, zasloužilých o zvelebení jazyka a rozkvět písemnictví našeho. Mámeť od Ant. Rybičky už takřka literární archiv, z něhož bude muset čerpati, kdokoliv se vydá na vypsání dějin vzkříšeného písemnictví českého ve větším rozměru.

Vzdělávání *literární historie slovanské* vzalo v Čechách před padesáti lety svůj počátek, ale nepokračovalo tou měrou, jak národní potřeby naše toho vyžadovaly. Tím vítanější musí nám tedy býti spis, v němž se nám podává jaksi plná náhrada za to, po čem jsme tak dlouho marně toužili. Není to sice původní dílo české, ale pocházejíc z pramene slovanského zajisté stane se v českém rouchu úplně naše, na zvelebení a utužení oné vznešené myšlenky, která před půl stoletím také na půdě naší vznikla a od té doby v dějinách evropských veliké změny způsobila. Myšlenka duchovní sourodnosti všech kmenův slovanských už vyslovena jest v samém titulu *Historie literatur slovanských*, kterou v druhém, zcela přepracovaném a doplněném vydání sepsali ruští učenci A. N. Pypin a V. Spasovič; obsah pak tohoto spisu, s veškerým bohatstvím zpráv národopisných, zeměpisných, historických, filologických a esthetických sbíhá se v té myšlence co v hlavním ohnisku svém. Český překlad vzdělal se skutečnou pietou k věci a s nejdůkladnější znalostí obou jazykův Ant. Kotík, a nákladem Šimáčkovým leží před námi u velmi pečlivém a pěkném vydání už 1. a 2. sešit jeho. V úvodu praví spisovatelé, že „hodlají podle možnosti ukázati, v jakých spůsobách historicky se jevil duchovní život toho hromadného plemene, k jakým zásadám dospěl ve svých šťastnějších dobách a u šťastnějších větví, jaký význam má jeho znovuzrození a posléze, v jakém poměru se nachází všecka kultura slovanského plemene ke kultuře evropské.“ Samé to otázky, jichžto zodpovídání badateli tak důmyslnými a pilnými, jakými ve všeobecných věcech slovanských jsou A. N. Pypin a V. Spasovič, zajisté také mezi námi potká se s nejhorlivější pozorností. Vždyť se tu dovíme z úst bratrských, jak snaha a práce naše v umění literním vypadá, když se položí do rámce duchovního života a kulturní důležitosti všech kmenův slovanských. Vdyť seznáme tu mnoho podobností mezi osudy národní vzdělanosti naší a některých jiných soukmenovcův na severu a jihu evropském. Vždyť nabudeme zde potěchy vzhledem k své minulosti a posilnění pro budoucnost. Neboť třeba by myšlenka

o veliké *jednotě* všech národův slovanských dle vypsání A. N. Pypinova neměla ani žádného základu v minulosti, ozářené světlem historickým, ani žádné naděje pro budoucnost: duchovní *spolek* všech těchto kmenův jest už dokázán samým průběhem nejnovějších dějin světových a bude zajisté prospívati čím dále tím utěšeněji, ku blahu i nejmenší jeho části. Po všeobecném úvodu, plném velezajímavých a přehledných úvah o Slovanstvu, kde ovšem velmi nemile dotýká se nás, že N. Pypin — nepochybně z šetrnosti k některým svým domácím autoritám — nepronesl své vlastní přesvědčení o nejstarších památkách našeho písemnictví, následuje vypsání literatury bulharské. Obraz plný zjevův tklivých a úchvatných, zvláště od počátku nynějšího století až po velikou chvíli národního osvobození. Jaké vznešené postavy národních buditelův a bojovníkův bulharských skvějí se tu před námi. Jaká tu místy až překvapující podobnost mezi novověkým národním a kulturním úsilím nad Vltavou a na Balkáně! Tu i tam zrodila se novověká literatura z hrdinské šlechetnosti několika velikých duchů v mukách národní existence. V sešitě druhém počíná pak poutavý výklad písemnictví srbského a chorvatského.

Hledíme rychlému pokračování tohoto velice záslužného podniku Kotíkova a Šimáčkova se vší dychtivostí vstříc, a nadějeme se, že české vzdělanstvo horlivým účastenstvím v něm dokáže, jak úrodnou půdu má v mysli jeho vše, čím se tuží a rozhojňuje, čím prospívá a vzkvétá společná věc slovanská.

Ferd. Schulz.

Chemie.

V české literatuře vědecké hned od počátku přírodní vědy zaujímaly místo přední. Přirozeným spůsobem byly především popisné vědy horlivě pěstovány a dosáhly dosti znamenitých úspěchův; avšak záhy též ony vědy, které stopujíce úkazy a změny na hmotách se jevící, hledí příčiny jich vypátrati a v zákonitou souvislost uvesti, tedy fysika a chemie docházely povšimnutí, tak že první spisy chemické hned při počátku novočeské literatury nalézáme a sice zásluhou *Jana S. Presla*, onoho velikána, který svou neúnavnou horlivostí a všestrannou činností dokázal, že životní síla jazyka českého stačí i na literaturu vědeckou. Různé toho byly příčiny, že v práci s tak mnohoslibným úspěchem počaté nebylo náležitou měrou pokračováno. Celou řadu let byla literatura chemická téměř úplně zanedbána a jen zásluhou Amerlingovou i Kodymovou udržela se co skrovný potůček v proudu života národního. Čilejším ruchem, který v letech šedesátých zavanul, oživla sice též literatura chemická, avšak možno směle říci, že teprva v desítiletí právě uplynulém začala utěšeněji zkvétati, hlavně proto, že na vysokém učení technickém dostalo se jazyku českému náležitého práva. Z té doby chceme podati tuto přehled našeho písemnictví chemického.

Spisů věnovaných theorické a všeobecné chemii máme posud málo; jest přirozeno, že ve vědě, která jako chemie tak rozmanitým spůsobem zasáhá do života obecného, praktická stránka více převládá. Avšak můžeme býti spokojeni, že to, čeho se nám nedostává v kvantitě, nahraženo bude v kvalitě měrou úplnou spisem právě vycházejícím, totiž

Šafaříkovou *Rukověti chemie pro vysoké učení české.* Spisem tímto, dávno očekávaným, obohacuje se vědecká literatura česká měrou nevšední. V prvních dvou sešitech dosud vydaných nalézáme vedle všeobecného úvodu vypsání vodíku a kyslíku na základě nejnovějších zpráv původních. Práce Šafaříkova vyrovná se v každém ohledu podobným cizojazyčným. Slovy jasnými podává zde spisovatel rovněž stručný jako dokonalý výklad úkazů chemických. Pojednání o plynech, ve kterém uvedeny jsou zprávy z nejnovější doby, samo o sobě jest práce znamenitá a při nynější důležitosti náuky o plynech zajisté i nechemikům velmi vítaná. Vyhovujeli již věcný obsah Šafaříkova spisu požadavkům soudu přísnějšího, platí to v míře ještě rozsáhlejší o jazykové stránce jeho; v té příčině zaujímá Šafaříkova kniha v české literatuře vědecké jedno z nejpřednějších míst. Chemikům pak českým dostává se tu dávno kýženého rozšíření názvosloví českého a vzoru přesného pro budoucí práce. I nezbývá než vysloviti vřelé přání, aby u vydávání díla stejně výtečného jak potřebného bylo rychleji pokračováno.

O chemii theoretické a o nových názorech chemických nyní všeobecně přijatých pojednávají též Al. Jandouš, Zd. Jahn a J. V. Jahn v menších pracích. Podobně sem náleží Šafaříkovo důkladné pojednání *O konstituci přirozených chlorosilikátův a fluorosilikátův* (ve Zprávách spolku chemiků českých 1.).

V oboru chemie technické nejvíce pěstovatelů nalezla chemie kvasná čili cymotechnie; toto odvětví honosí se nejen četnými pracemi samostatnými, ale má též své odborné časopisy (Český Sládek, Kvas). V cymotechnii na prvním místě nalézáme práce Ant. Bělohoubka, jenž jsa znalcem v oboru svém na slovo vzatým, svými četnými pracemi zaujímá v literatuře technické čestné místo. Z větších spisů jmenujeme především *Pivovarnictví*, jehož první sešit ukazuje, že práce bude jak objemná tak výborná. Pravou okrasou literatury technické jsou však Bělohoubkovy *Úvahy o droždí vinopalnickém.* Vedle dějin vinopalnictví obsahují výklad o přípravě a kvašení zápar, pojednání o droždí vinopalnickém a přehled lihovarnické literatury české se zvláštním zřetelem na spisy starší. Na pěti litografovaných tabulkách úhledně a bedlivě provedených seznamuje nás spisovatel s výsledky svého několikaletého bádání mikroskopického. Též zevnější elegantní úprava knihy té jest vší chvály hodna. Před tím vydal již Bělohoubek *Úvahy o lisovaném droždí,* práci velmi záslužnou, která vyšla i v překladě německém a francouzském. S velkou přízní setkalo se nové dílo, v jehož vydávání se týž spisovatel právě uvázal; jest to *Archiv prací z oboru technické mikroskopie a zbožíznalství.* Leží před námi svazek první s 13 litografovanými tabulkami, které byvše domácími silami provedeny nemalou jsou ozdobou celého spisu. Nalézáme zde především důkladné pojednání o tak zvaném českém čaji, o kterém již také v listech veřejných často bylo psáno. Redaktor Archivu dokazuje zde způsobem nezvratným s četnými doklady mikroskopickými, že „český čaj“ nic jiného není nežli kamýka lékařská v Čechách na některých místech dosti obecná. Dle chemického složení nemůže tato rostlina ovšem nikterak býti náhradou pravého čaje. Dále obsahuje Archiv 10 prací, které byly pod dozorem Bělohoubkovým, jakožto docenta technické

mikroskopie na české technice, mladšími chemiky provedeny. Pojednává se zde o škrobu, o klovatinách, o mouce pšeničné, o sladu, o lisovaném droždí, o bavlně, o lnu, o hedvábí, o nejdůležitějších tříslovinách a o mořeně. Z toho patrno, že Archiv nejen v ohledu vědeckém ale i z příčin praktických jest podnik velice důležitý a hlavně též časový; nabýváť mikroskop nejen ve vědách přírodních ale i v životě praktickém co den větší důležitosti. Máme za to, že bylo by dobře bývalo, uvedeným pracím předeslati jakýsi methodický úvod a to tím spíše, že dosud v české literatuře nic podobného nemáme. Ostatně vítáme s potěšením zprávu, že v tisku se nachází *Rukověť technické mikroskopie* od Bělohoubka sepsaná. — Zajímavý zjev literární jest téhož spisovatele *Život a působení Frant. Ondřeje Poupěte* (1753—1805), jehož činnost nesla se hlavně k povznešení českého průmyslu pivovarského a jenž právem nazývá se reformátorem českého pivovarnictví; jsa literárně činným vydal první český spis technologický vyšlý r. 1801 v Olomouci pod názvem: Počátkové základného naučení o vaření piva. O spravedlivé vylíčení zásluh Poupětových pokoušel se také (v Časopise chemiků českých a ve Kvase) J. T. Suk, jehož činnost neúnavná záhy přerušena byla nelítostnou moranou; v oboru cymotechnie byl velice činný a sběhlý; vedle mnohých článků v časopisech odborných pochází od něho s velikou pílí sebraný *Materiál ku slovníku technologickému pro průmysl pivovarský.*

V oboru chemické technologie hospodářské vyniká činností plodnou Ad. Eckert. Některé z jeho prací, které psány jsou slohem více prostonárodním, dočkaly se již opětného vydání. Podobné spisy poučné vydali též R. Markl, Jos. Sedláček, J. L. Mašek a jiní. Práce tyto jsou co do obsahu věcného namnoze velmi dobré; co jediné lze vytýkati, jest, že v nich ne vždycky nalézáme správné názvosloví. Vůbec musíme se v té příčině rozhodně vysloviti proti libovolným odchylkám a změnám, s kterými se v některých příslušných spisech setkáváme, jakož i proti nedbalosti, kteráž jest tím vinna, že též v časopisech a v knihách jiných odborů nedobré a nesprávné názvy chemické se vyskytují.

Z dalších spisů technologických uvádíme s potěšením výtečné dílo *Chemické vzdělávání surovin*, jež sepsali Jiljí a Zdeněk Jahn. Velmi objemný svazek (717 str. s 6 velkými přílohami a 282 dřevorytinami), který před krátkým časem co čtvrtý jinak ovšem samostatný díl *Kroniky práce* byl vydán, obsahuje po všeobecném úvodu technologii nejdůležitějších těžkých kovů obecných, načež následují kovy drahé, ku kterým připojeno jest mincovnictví. Dále probírány jsou důležité sloučeniny lehkých kovů, sklářství a výroba zboží hliněného, prach střelný s látkami třaskavými, fotografie, konečně technologie síry, fosforu a barev. V úvodu jsou vedle základných pojmů chemických též dějiny chemie velmi zajímavým spůsobem vypsány. Přednost celého spisu záleží v četných zprávách původních, zvláště o poměrech českého průmyslu chemického. Schvalovati dlužno, že české vynálezy došly náležitého ocenění, tak ku př. zásluhy Husníkovy v oboru fotografie. Důkladná tato práce jest pro nás zároveň celým slovníkem technologickým, i musíme v plné míře uznati zásluhu obou spisovatelů, zvláště

pak J. V. Jahna, který, ač stížen krutým neduhem očním, neustal ve své horlivosti v pěstování české literatury chemické. Co se díla právě uvedeného týče, jedině s tím nesouhlasíme, že na některých místech užíváno nových vzorců chemických, o kterých před tím nebylo nic pověděno.

Chemické technologii organické věnován jest pátý díl Kroniky práce. Nový tento svazek zahájen Divišovým *Cukrovarnictvím*, o kterémž stejně chvalně musíme se vyjádřiti, a to tím více, že i zde českým poměrům věnována zvláštní pozornost. J. V. Diviš požívá v kruzích cukrovarnických nejlepší pověsti; kromě mnohých článků v časopisech roztroušených sepsal též *Rukověť rozborů cukrovarnických*. Práce tato jest velmi bedlivě provedena i vyhověla skutečné potřebě. Byli bychom si přáli, aby tu theoretická stránka polarimetrie byla obšírněji probrána, tolikéž pohřešujeme popis optických strojů jiných soustav, ku př. Wildova polaristrobometru. Co výsledek svých cest podal Diviš *Pokroky průmyslové a národohospodářské*, v nichž o některých otázkách časových pojednáno a nové vynálezy popsány.

Mezi větší spisy počítáme dále *Základy chemické technologie* od Jos. Kramáře, kde mezi jiným též octářství jest podrobně vylíčeno — a Dušánkovo *Bessemerování*, které již v osmém ročníku Osvěty mezi spisy technickými došlo příznivého posouzení.

Zprávy spolku chemiků českých a *Chemické listy* vedle časopisů odborných důstojně zastupují literaturu periodickou. Ve Zprávách, jež rediguje dr. V. Šafařík, jsou mnohé původní práce trvalé ceny uloženy; Chemické listy za pečlivé redakce K. Preisa a K. Kruisa (kterýž před rokem vstoupil na místo A. Bělohoubka) dospěly již ke čtvrtému ročníku a docházejí pro hojný obsah bedlivě sestavený v chemických kruzích veliké obliby.

Stručný tento přehled literatury chemické není ovšem úplný, ačkoli nezneuznáváme a nezmenšujeme zásluhy spisovatelů, jichž menší práce nebyly výslovně uvedeny.

Prof. *Vil. Baur.*

R. 1880. Čís. 4.

OSVĚTA

Císař Alexander Osvoboditel.

Sepsal

dr. Josef Kalousek.

V nedávných dnech oči celé Evropy obracely se k Petrohradu. Příčina té pozornosti byla dvojí různá, jedna slavná a slavnostenská, druhá truchlivá a zlověstná. Dvůr a národ ruský slavili pětadvacetiletou památku nastoupení císaře Alexandra II. na trůn, oslavovali čtvrtstoleté trvání nepřetržité práce panovnické i národní, konané na dráze všestranného pokroku, na poli vnitřního i zevnějšího zvelebování říše, směrem k volnosti lidské a podle požadavků lásky křesťanské. A dvě neděle před tímto císařským a národním svátkem učiněn nelidský pokus, aby v sídle svém sprovozen byl se světa oslavenec, aby zahlazen byl počinatel, nejvyšší pořadatel a nejzasloužilejší účastník onoho velebného díla národního; temné spříseženstvo pekelníků, kteříž svému šílenství dávají název svobodomilovnosti, chtělo zahubiti onoho velkodušného monarchu, jemuž třiadvacet milionů poddaných děkuje za osobní svobodu a jiné miliony křesťanského lidu za krvavé vykoupení z otroctví tureckého! V západní Evropě nevědomost o poměrech ruských jest veliká, žárlivost a nepřízeň většiny státníků tamějších a výrobců veřejného mínění ke všemu, co nese jmeno slovanské, jest ještě větší; ale atentát Petrohradský — vyjma tu a tam něco lidí černotou duše spřízněných s jeho původci — odsuzován jest jednomyslně s rozhořčením a hrůzou.

Pohleďme na veliká díla, jež stát ruský pod vedením císaře Alexandra II. za uplynulých 25 let vykonal. Jsou to pokroky podivuhodné, kteréž vládě nynějšího císaře navždy zabezpečují skvělé místo v historii ruské a evropské vůbec; jsou to proměny a reformy, které dosahem svým staví Alexandra Osvoboditele vedle Petra Velikého, mírným pak a opatrným spůsobem svým vysoko nad něho. Přihledneme k těžkým okolnostem, ve kterých císaři Alexandrovi připadlo žezlo; uvidíme volnější hnutí duchův, vycházející od trůnu; spatříme, kterak pracováno

o velikých reformách, zejmena kterak nevolníci jsou vymaněni, nešvara úplatnosti úřednické vykořeněna, obce a kraje místní samosprávou opatřeny, a soudnictví na nových základech zřízeno; všimněme si povstání polského a škodných jeho následků jak pro Poláky tak i pro Rusy: shledneme vzrůst říše na venek i zmohutnění slovanského uvědomění v národě ruském, které spolu s jinými příčinami vedlo k válce za osvobození Slovanstva Přibalkánského. Při reformách vnitřních budeme uvažovati netoliko pohnutky a účely jejich, ale i výsledky, jak v pravdě účinkují a se osvědčily, i kterak obecenstvo zúčastněné po skutku o nich soudí: v této pak stránce vezmeme sobě za vůdce výtečného anglického pozorovatele Wallacea, jenž šest let (1870—5) strávil na cestách po Rusku a jenž výsledky svých všestranných studií, konaných u veškerých tříd obyvatelstva a v kancelářích úřadů císařských i samosprávných, uveřejnil ve spise, jejž čísti jest pravá rozkoš (Russia by D. Mackenzie Wallace, 3 vols.). Spolehneme se v té choulostivé věci na něho, poněvadž spis jeho i v Rusích cení se za nejlepší svého druhu; v skutku Wallace, vyjmemeli jeho návyky protestantské, zdá se býti prost všelikých jakýchkolívěk předsudků národních i politických, bez vášně líčí světlé i stinné stránky národa a státu ruského, i stará se pravdivým poučením rozptýliti předsudky, které většinu jeho krajanů popouzejí proti velmoci slovanské.

Císař Mikuláš, muž železné povahy, konal za své třicetileté vlády vše, co dle jeho samodržeckých zásad zdálo se mu býti příhodné, aby stát ruský zmohutněl v síle, moci a vážnosti. Tomuto hledisku podřizoval všecky ostatní zřetele; za tím účelem ukládal sobě i národu svému těžké práce a bolestná strádání. Na konec zdála se mu býti doba příhodná, aby vojenské a politické moci, kterou vypěstoval, použil k rozřešení východní otázky. Odvěké různice katolických a pravoslavných křesťanů o přednost v kostelích v Jerusalemě a v Betlemě daly příležitost ke sporu. Kníže Menšikov v pověstné audienci dne 2. března 1853 hrozivě požadoval u sultána, aby císaři ruskému bylo přiznáno právo ochrany nad pravoslavnými křesťany v říši turecké, a v červenci Rusové obsadili Moldavu a Valachii pod jmenem hmotné záruky. Avšak Turků počali se ujímati Angličané a nový císař nad Sekvanou: Angličané poněvadž uvykli to pokládati za zpouru proti přirozenému řádu světa, chceli kdo ve kterémkoli koutě povrchu zemského učiniti něco na újmu tržbě anglické; Napoleon pak rád chápal se příležitosti, aby počátky druhého císařství oslavil pomstou za ránu smrtelnou, kterou bylo první císařství obdrželo na ruské výpravě r. 1812. Sultán v říjnu 1853 opověděl Rusku válku, která počala se v listopadě u dolního Dunaje i na Černém moři u Sinopy, kde Rusové zničili oddíl loďstva tureckého. Na jaře 1854 Angličané a Francouzi připluli do Černého moře, vystoupili na zem u Varny, načež Rusové ustoupili z knížetství Podunajských nazpět za Prut. Od měsíce září 1854 úsilí spojenců soustřeďovalo se na Krymu k dobytí přepevného Sebastopole. Pevnost vzdorovala, obléhatelé trpěli nesmírně nepohodami zimního času; ale Rusové na zimních poohodech hynuli neméně, všechno úsilí, přemoci nepřátele na půdě ruské, vycházelo na zmar; válka stála již

čtvrt milionu životů ruských. Tyto nehody zhrotily železného císaře do hrobu; když síla jeho nestačila zmoci odpor, srdce Mikulášovo musilo puknouti. Skonal 2. března 1855.

Rusové nemohli se ctí od boje ustati. Po hrozném namáhání Francouzi konečně v září 1855 dobyli věže Malakovské, Rusové sami ponořili své koráby válečné do moře, vyhodili hradby a zanechali vítězům zříceniny Sebastopole. V listopadě pak Rusové dobyli armenské pevnosti Karsu na Turcích, čímž vojenské cti dostiučiněno. Mír Pařížský 30. března 1856 zavřený zatlačil říši ruskou od ústí Dunajského na několik mil a obmezil moc ruskou na Černém moři. Východní otázka netoliko se nerozřešila, ale mocnosti křesťanské zaručily se i za celitost říše osmanské, kteráž pojata byla do koncertu evropského, aby dravčím skřehotem doplňovala jeho bodákovou harmonii.

Válka Krymská ukázala Rusům, že vládní soustava Mikulášova byla chybná, nevyhovujíc účelu svému, jemuž tolik obětovala. Mikuláš zakládal vše na armádě, a v celé správě státní panoval duch vojácký, jenž ukládal poddaným mlčemné poslušenství. Avšak ve válce vyšlo na jevo, že zřízení vojenské bylo dosti chatrné, že opravy v něm, kterým zemřelý císař všechnu péči věnoval, stály většinou toliko na papíře; osobní statečnost vojáků a důstojníků byla mařena neschopností generálů, úplatností úředníků a hanebnými podvody v zásobovací správě vojenské. Národ ruský po dlouhá desítiletí snášel trpělivě krutý útisk libovlády vojenské a byrokratické, těše se tím, že stát ruský za to a tím pořádkem jest mocen a požívá vážnosti mezi mocnostmi evropskými; a nyní k těm obětem dostavilo se ještě národní pokoření! To probudilo vzdělanější třídy národa: a poněvadž censura nepropouštěla ani slovíčka nelibého do veřejnosti, obecná nespokojenost ulevovala sobě v soukromých hovorech a v rukopisných satirách na politickou soustavu Mikulášovu, které rojily se a rozšiřovaly se bez počtu. Císař Mikuláš dočkal se zjevných důkazů, že stavěl svou politiku na chybném základě, ale zůstal si důsledným až do smrti. „Můj nástupce," řekl prý na smrtelném loži, „může dělati, co se mu líbí, ale já se nemohu změniti."

Jeho syn a nástupce byl muž jiné povahy, která byla spůsobilá k uznání potřeby časové. Císař Alexander II. jest panovník dobrého srdce, lidumilný; upřímně vynasnažoval se zachovati čest národu, ač sic nedychtil po slávě vojenské. Nikdy nesdílel s otcem svým pevného přesvědčení o samospasitelnosti vojácké spůsoby vlády, i prohlížel mnohé zlořády ve správě, které před otcem jeho se tajily. Jakožto cesarovič-následník trůnu, jenž mu připadl teprva ve 37. roce věku jeho, nemíval nikdy vynikajícího účastenství ve veřejných záležitostech, a nejsa tudy minulostí svou vázán, mohl snadno nastoupiti na cesty nové. Po otci svém zdědil však silnou nechuť ke všelikým módním pořekadlům politickým, a jsa krom toho dostatečně nadán zdravým rozumem lidským, nedával se prostě unášeti liberálním proudem, jenž v některých vrstvách ruské společnosti působil sny, jako by veškeré zřízení státní mohlo horem pádem a venkoncem převrátiti se podle nejnovějších politických theorií západoevropských. Nový císař šťastně uhodil na cestu

prostřední mezi reakcionářskou strnulostí a podvratným radikalismem, na cestu opatrných oprav a povlovného vývoje.

Jakmile mír byl uzavřen, bylo znamenati, že jiný duch vane s trůnu. V manifestě, jenž oznamoval konec nepřátelství, císař vyslovil své přesvědčení, že spojeným úsilím vlády a národa veřejná správa se opraví, a že spravedlnost a milosrdenství budou panovati v soudech. V říši ruské, která vzrostla a po staletí stála samodržavím, a kde počin při všelikých proměnách i celé provádění jich vždy bylo úzkostlivě vyhrazováno vládě samé, slova o spojeném úsilí vlády a národa byla zásadnou novotou, která vzbuzovala veliké naděje. Hrabě Nesselrode, jenž po 35 let řídil zahraničnou politiku ruskou více ve smyslu výstředních zpátečnických theorií nežli podle požadavků skutečných prospěchů státu a národa ruského, byl propuštěn, a zahraničným ministrem stal se kníže Gorčakov, muž zásad praktičtějších. Také někteří jiní ministři Mikulášovi musili odstoupiti a nahrazeni byli osobami příznivějšími opravám. Ti počali uveřejňovati některé úřední zprávy, které dotud pokládaly se za velké státní tajemství. Ministr vnitra ve své výroční zprávě mluvil takořka tónem kajicným, vyznávaje, že počestnost mezi jeho podvládnými úředníky není taková, jaká by býti měla; též oznámil, že císař v otcovské důvěře k svému národu propustil neméně nežli 9000 osob z policejní dohlídky, pod kterou se dotud nacházely. Četní političtí odsouzenci obdrželi amnestii, zejmena emigranti polští z povstání r. 1830, a dekabristé, kteří ještě byli na živě (účastníci Petrohradské vzpoury k sesazení císaře Mikuláše v prosinci 1825). Zrušen byl předpis Mikulášův, kterým počet studentův na universitách obmezen byl na 300; odstraněna byla obtíž při nabývání pasů do ciziny, za které do té doby musila se platit značná suma peněz; tisková censura znamenitě se umírnila ve praxi své. Nový duch účinkoval na všechno úřednictvo tou měrou, že odkládajíc svou obvyklou odměřenou pánovitost, jalo se s lidmi zacházeti vlídně.

Obecenstvo počalo volněji dýchati a přemýšleti o hlubokých proměnách, které přijíti mají. Nadšení reformové zachvátilo všecky myslící hlavy, ač z počátku nikdo neměl určitého ponětí o jeho cílech a cestách. „Musíme býti povděčni válce,“ psal jeden náčelný denník, „že otevřela nám oči k temným stránkám našeho politického zřízení, i jest nyní naší povinností, abychom těžili z toho poučení.“ Především mělo se za to, že jest potřeba odhaliti všeliké zlořády a nedostatky; neboť poznání chyby jest první krok k napravení. Časopisy denní, týdenní a měsíčné vznikaly jako houby po dešti, a místo esthetických a filosofických diskussí, ku kterým dotud bývaly odkázány, zabývaly se praktickými potřebami země. Zkaženost úřednictva stavěna na pranýř; v tom oboru ovšem nejvíce vynikal Herzenův Londýnský Kolokol, jenž v tisících exemplářů rozšiřoval se podloudně po Rusku a v oněch letech zjednal si platnou zásluhu o odstranění nešvar. Časopisy naplňovaly se rozpravami o železnicích, bankách, o akciových společnostech, o clech a svobodě obchodu, o polním hospodářství, o školství, o zřízení obecním a samosprávě. Veřejným přetřesem a hádkami o těch a podobných věcech tříbily se myšlenky a skutečně napomáháno rozhodujícím krokům, jež vláda postupem času učiniti uznala za dobré.

K osvěžení obchodu uzavírány obchodní smlouvy s cizími státy na všech stranách; cla prohibitivná měnila se v ochranná — ke svobodě obchodu má Rusko tak málo chuti jako republika severoamerická, jakkoli hroznou pošetilost v tom spatřují Angličané, že ty dva velestáty nechtějí zahubiti svůj domácí průmysl. — Krymská válka vedla se zdlouhavě a utratila strašné množství lidí na straně ruské hlavně proto, že spojovací prostředky byly zanedbané; pročež obecenstvo i vláda počali pečovati o stavbu nových železnic, silnic a říčných parolodí. To jest úkol veliký, o kterém pracuje se pilně po celou dobu carstvování Alexandrova, a ještě dlouho pracovati se musí. V železnictví učinili Rusové největší pokrok. Za času války Krymské Rusko mělo jen asi 1200 kilometrů železnic.(z čehož dobrá polovice připadá na trať z Petrohradu do Moskvy, jejíž směr císař Mikuláš předepsal pověstnou čarou vedenou podle pravítka položeného na ta dvě města); před poslední válkou tureckou úhrnná délka ruských železnic činila asi 18.000 kilometrů; důmyslně se křižujíce, železné dráhy spojují nyní vhodně moře Baltické s Černým a hranice všech tří západních sousedů s Volhou. Cesty vodní také se zdokonalily; na všech splavných řekách ruských plují nyní parníky slušně zařízené. Rozumí se, že spolčování kapitálů koná při tom důležité služby; akciových společností vznikl veliký počet, dílem ke zřizování spojovacích prostředků, dílem ku provozování velikého průmyslu, obchodu a bankovnictví. Zvláště v prvních letech po válce Krymské zakládány akciové společnosti až se zimničnou horlivostí a s nadějemi přílišnými, které vždy nemohly se vyplniti. K označení rozdílu časův budiž řečeno, že od založení prvního akciového spolku r. 1799 až do r. 1853 toliko 26 takových společností bylo zřízeno, jejichž kapitál činil dohromady 32 milionů rublů; a ve dvou letech 1857—8 povstalo 47 akciových spolků se 358 miliony rublů spojeného kapitálu. — I jiné četné spolky se zřizovaly, jakož hospodářské, hasičské, dobročinné, náučné; vláda přála všemu blahoslibnému rozvoji, zvelebovala a rozmnožovala školy, stavěla telegrafy, zlepšila poštovnictví: netoliko v politice zahraničné, ale i na celém poli snaživé činnosti vnitřní do pravdy spravovala se výrokem knížete Gorčakova: Rusko se sbírá — la Russie se recueille.

Při uvažování žádoucích reforem shledalo se brzo, že mnohé z nich nemohou býti provedeny, leč by napřed byli *nevolníci vymaněni*. Bylať zajisté nemožno pomýšleti na rozprostranění osvěty u lidu, na samosprávu, na rovnost všech před zákonem a na mnohé jiné věci nezbytné ku pokroku všenárodnímu, dokud třetina všeho obyvatelstva stála pod libovůlí statkářů a mimo přímý dozor orgánů vládních. Vymanění nevolníků přivedeno bylo již r. 1856 císařem do přetřesu, a po pěti letech počalo se uváděti do skutečnosti. Jest to reforma největší snad ze všech, které kdekoli a kdykoli provedeny byly bez revoluce. Pročež promluvíme o ní obšírněji. Nejprvé ohledneme se zpět po vzniku a povaze nevolnictví na Rusi, pak přihledneme, kterak zákony vymaňovací přišly k místu a kterak se prováděly, a konečně jaké účinky ta reforma dosud měla.

Až do 16. století rolnické obyvatelstvo na Rusi skládalo se z rozmanitých tříd s rozdílnými právy a povinnostmi. Nejníže v té stupnici

stáli chlapi čili otroci, kteří byli majetkem svých pánů. Vedle nich byli četní svobodní rolničtí dělníci, neusedlí, kteří přecházeli od pána k pánu a pracovali za mzdu. Třetí třída byli svobodní sedláci, kteří vzdělávali půdu pro sebe; mezi nimi byli však zase mnohé rozdíly, podle toho, sedělili na půdě své nebo obecní, anebo na půdě panské, totiž knížecí, klášterské, statkářově atd. Sedláci na knížecí půdě platili veliké daně knížeti, sedláci panští mívali daně menší nebo žádné, ale odváděli vrchnostem svým dávky v penězích a naturaliích, a konali roboty. Poněvadž obydlí selská byla chatrná, a půda neměla skoro jiné ceny nežli tu práci, kterou na ni kdo vynaložil, sedláci snadno opouštěli své usedlosti, aby unikli těžkým břemenům, a usazovali se buď pod jinými vrchnostmi, kde se jim lépe dařilo, anebo v krajích odlehlých na půdě nevzdělané. A poněvadž obce ručily solidárně za všechny knížecí daně, které bývaly veliké, přitížilo se zbylým osadníkům vždy, kdykoli některý odešel; pročež obce během 16. století vyhledávaly cest, aby vystěhování z nich se zamezovalo; toho si přáli také menší statkáři, aby jim neubývalo pracovných sil, poněvadž sedláci před jejich útiskem utíkávali na panství bohatých velmožů. Z těch příčin carové vydávali nařízení proti stěhování. To dokonáno a zobecnělo za cara Borisa Godunova (1598—1605). A tak — sto let po uvedení tělesné poroby do Čech — svobodní sedláci v Rusích byli připoutáni k půdě. Toto pak upevnění (ukrěplenije) bylo vrchnostem branou k uvalování další a další poroby na sedláky. Znenáhla vrchnosti osvojily si pravomocnost soudní nad sedláky, jakou dotud vykonávaly nad svými chlapy; konečně pak vzešel obyčej, prodávati sedláky i bez pozemků; a vláda neodporovala tomuto dovršení poroby.

Až do Petra Velikého pozůstával vždy ještě rozdíl mezi nevolnými sedláky a mezi chlapy a svobodnými přechozími lidmi. Petr ke svým velikým podnikům vyhledával nových důchodů. Oko jeho padlo při tom na chlapy, domácí čeládku a svobodné rolnické dělníky. Žádná z těchto tříd dotud neplatila daní, což příčilo se jeho základné zásadě, že každý poddaný má nějak sloužiti státu. Na místo dotehdejší daně pozemkové, kterou platili toliko sedláci, nařídil Petr daň podušnou z mužských hlav (1718), kterou uvalil rovně na chlapy, na domácí čeládku, rolnické dělníky i na sedláky; nově nařízeným popisem lidu postaveny jsou všechny tyto třídy na roveň, vrchnosti musily ručiti za daň ze svých nevolníků, a svobodní přechozí lidé musili se dáti zapsati za člena k některé obci, kdež dostali půdu, anebo za nevolníka k některému šlechtickému statkáři. Tím nastala rovnost v nevolnosti. Poněvadž nevolníci utíkali na step anebo dávali se odváděti k vojsku, vyšel úkaz (1742), kterým se jim zapovídá vstupovati do vojska bez vůle pánův, a kdo by přece se hlásil, ať jest bit krutě knutem a poslán do dolů. Za Kateřiny II., která ve svých manifestech plýtvala liberálními theoriemi, jimž se přiučila od francouzských tak řečených filosofů, dosáhla poroba vesnického lidu svého nejvyššího vrcholu. Vrchnosti obdržely právo, posílati nepoddajné nevolníky beze všeho soudu do Sibiře anebo do dolů ku práci doživotné (úkaz 1765). Který sedlák by císařským úřadům přednášel stížnosti na svou vrchnost, ten měl býti trestán knutem a poslán do dolů Nerčinských (1767, 1781). Sed-

láci byli zákonem vyhlášeni za část nemovitého majetku svého pána (1792). Již sice Petr Veliký r. 1721 káral prodávání nevolníků těmito slovy: „Statkáři prodávají své sedláky a domácí služebníky netoliko po celých rodinách, ale i jednotlivě, jako dobytek, což nikde na světě se neděje, ze kteréhožto obyčeje bývá nemalý nářek;“ ale po celé 18. století vláda neučinila dostatečného opatření proti té tržbě s lidským dobytkem, a nevolníci pořád se kupovali, prodávali a dávali darem po stech i po tisících, někdy se zemí, někdy bez země, někdy v rodinách, někdy jednotlivě. Jediné zákonité obmezení bylo, že nemají býti nabízeni ku prodeji v čas odvodu, a že nikdy nemají býti prodáváni veřejnou dražbou. Ještě na počátku našeho století ruské noviny mívaly dosti insertů, kterými nevolníci bývali nabízeni na prodej, a často jako schválně bývali oznamováni zároveň s nábytkem i s dobytkem; ku příkladu: „V tom domě lze koupiti kočího a holandskou krávu na otelení.“

Avšak tehdáž vláda počala konečně pomýšleti na zlepšení osudu stavu selského. Již císař Pavel (1796—1801) vydal úkaz, aby sedláci nebyli nuceni robotovati více než tři dni za týden. Lidumilný Alexander I. zapověděl veřejná návěští o prodeji nevolníků, počal bojovati s jinými hrubými nešvarami ano i vyhledávati cest ke všeobecnému vymanění. Za císaře Mikuláše šestkrát byly zřízeny vládní komise k uvažování té otázky; obyčej rozdávati šlechtě státní pozemky se sedláky byl odstraněn, nevolníkům poskytnuta zákonná možnost, aby se vykupovali; ale to a jiné účinkovalo málo, sedláci neobdrželi ani práva žalovati na vrchnosti.

I po Petrově nivellisaci všech rolnických tříd vytvořily se mezi nevolníky přece zase jisté třídy, jichž právní a hmotné poměry byly poněkud rozdílné. Knížata a carové ruští ode dávna pokládali velkou část země za majetek svůj nebo státní; tyto státní statky sice se zmenšovaly rozdáváním jich šlechtě a klášterům, ale zase jich přibývalo výboji a zákonnými ustanoveními; Kateřina II. sama statky státní dobře zdvojnásobila všeobecnou konfiskací přečetných statků klášterských, a tyto konfiskace na štěstí nerozptýlily se v dým, jako v jiných pokročilejších státech, nýbrž zůstaly říši. Císař Pavel některou jich částku oddělil k užitku císařské rodiny, a ty slovou udělnyja iménija. Statky státní a údělné zaujímaly větší díl povrchu říše, statky šlechtické tvořily druhou menší polovici. V čas vymanění r. 1861 evropské Rusko mělo asi 60 milionů obyvatelů, z nichž přes 49 mil. náleželo ke stavu selskému; a sice bylo 23 milionů sedláků na statcích státních, 3,300.000 sedláků na statcích údělných, a 23 mil. na statcích šlechty. Sedláci státní byli sice krěpostní, t. j. připoutaní k půdě, ale v zákonech nepokládali se za nevolníky, nýbrž za osobně svobodné, a také hmotné jejich postavení pod státními úředníky bylo výhodnější nežli sedláků na statcích šlechtických. Mezi nevolníky náležitými šlechticům bylo asi $1^1/_2$ milionu čili 6 neb 7% domácích služebníků bez půdy, kteří sluli dvorovi; postavení těchto nevolníků, jichž každý statkář měl velký počet ku všeliké domácí obsluze, bylo nejchatrnější, i mohlo přímo nazývati se otroctvím. Ostatní nevolníci statkářův byli opatřeni půdou, kterou pro sebe vzdělávali, a za to musili robotovati pánovi

a též některé naturální dávky odváděti; který statkář nepotřeboval všech sedláků k robotám, pouštěl je na obrok, t. j. dovolil jim, aby pracovali, kde chtějí a co chtějí, začež mu platili ročně určitou sumu peněz jmenem obroku. Sedláci pod lidumilnými pány vedli život pohodlnější a spokojenější, nežli jaký při všech svobodách připadl za podíl rolnickému lidu v Anglii, kdež není sedláků-vlastníků. Ale většina sedláků na panských statcích neměla se tak dobře, ba měla se dosti zle. Ve vymýšlení a ukládání nových břemen a povinností na sedláky nebyl statkář zákonem jinak obmezen, nežli že sedláka neměl ruinovati a měl mu ponechati tři dni v témdni k vlastní práci; proti nezákonnému útisku neměl sedlák žádné právní obrany. Pročež nesvědomití statkáři a správcové vydírali na sedlácích peníze všemi možnými spůsoby; prostředky donucovací záležely v častém bití, které obmezeno bylo v zákoně ale nikoli ve skutečnosti; a čeho sedláci ještě více se báli, byl odvod syna k vojsku, kterým vrchnost mohla hroziti a trestati dle své zvůle.

O zlých účincích nevolnictví trefně poznamenal Wallace: „Žádný velký sbor lidí nedovede užívati takové ohromné nekontrolované moci, aby jí zle neužíval, a žádný velký sbor lidí nedovede dlouho žíti pod takovou mocí, aby netrpěl mravně a hmotně jejím zhoubným vlivem. I dlužno připomenouti, že ten zhoubný vliv dotýkal se netoliko nevolníků ale i statkářů. Nezpůsobiloli nevolnictví onu mravní netečnost a duševní ospalost, která tvořila ovzduší venkovského života na Rusi, aspoň mnoho přičinilo k udržení jejímu. Slovem, nevolnictví bylo hlavní překážkou všemu hmotnému a mravnému pokroku, i bylo tudy přirozeno, že v čas mravního probuzení ve válce Krymské otázka vymanění nevolníků pojednou přišla v popředí."

Aby se dostala v popředí, k tomu v říši samodržecké bylo potřeba počinu samodržcova. Ten se dostavil. Ve březnu měsíci 1856 císař pravil k maršálkům šlechty v Moskvě: „Jest lépe odstraniti nevolnictví shora nežli čekati času, až se začne odstraňovati samo zdola. Žádám vás, pánové, abyste uvažovali, kterak to lze uvesti ve skutek, i abyste předložili má slova šlechtě k uvažování." Když šlechta nehned měla se k obětovným návrhům, ku kterým takto byla vyzvána, vláda vzala věc sama do ruky a ustanovila komisi. V listopadě 1857 ta záležitost dostala se do veřejného proudu, když ministr vnitra uvědomil gubernátory a maršálky ve všech guberniích ruských o přijatých hlavních zásadách vymanění nevolníků k následování, jestli by šlechta přála si o tom se raditi. I zřízen během r. 1858 v každé gubernii přípravný komitét, do něhož šlechta každého újezdu zvolila jednoho člena, a gubernátor jmenoval dva členy ze statkářstva; maršálek šlechty předsedal. V Petrohradě pak zřízen hlavní komitét v záležitosti selské, a v únoru 1859 dvě redakční komise, které by z jednotlivých návrhů docházejících od gubernských komitétů vypracovaly návrhy zákonů; členové byli jmenováni od císaře z úředníků a statkářů. Debaty o věci tak těžké byly ovšem mnohé; v komitétech gubernských obyčejně většina dbala více prospěchův statkářských, v říšských komisích v Petrohradě zase většina z úvah všeobecných starala se více o prospěchy lidu selského, a zdání její obdrželo konečně moc zákona. Deputáti

gubernských komitétů povolaní do Petrohradu nadarmo snažili se tam vymoci platnost svým návrhům, z čehož na čas vzešla nemalá nevole u šlechty. Z redakčních komisí přišly návrhy zákonů do hlavního komitétu a pak do státní rady. Dne 19. února (3. března) 1861 císař podepsal zákony, a přes dvacet milionů nevolníků bylo osvobozeno. „Samodržecká moc," pravil císař, „utvořila nevolnictví, a samodržecká moc je musí odstraniti."

Základné zásady, na nichž vymaňovací zákony jsou zdělány, jsou tyto: 1. Nevolníci obdrží hned občanská práva svobodného selského stavu, a vrchnostenská moc, pod kterou stáli, nahrazena bude obecní samosprávou. — 2. Vesnické obce, pokud možno, mají tu půdu, které dotud užívaly, podržeti ke stálému užívání, a za to mají své bývalé vrchnosti odváděti určitý roční plat (obrok) anebo konati robotu. — 3. Vláda prostředkem úvěru bude pomáhati obcem, aby vykupovaly se z těchto ročních platů a robot, čili aby si koupily půdu jim k užívání postoupenou. — Jinými slovy: Nevolní sedláci dostali osobní svobodu, podrželi též pozemky, ale to ne zadarmo, nýbrž musejí za ně plniti roční povinnosti, dokud se z nich nevykoupí. To týkalo se asi 21 mil. nevolníků na statcích panských. — Dvoroví nevolníci, kteří sloužili pánům v domácnosti a pozemků neužívali, měli ještě dvě léta zůstati ve službě svých pánů, pak nabyli úplné svobody ale žádných pozemků: těch bylo do půldruha milionů. — Sedláci na statcích císařské rodiny (počtem přes 3 miliony) dostali již r. 1858 osobní svobodu, pak r. 1861 a později vyšly zákony, dle kterých přidělila se jim půda za podobných podmínek, jako sedlákům panským. Jiné zákony vyšly r. 1861 a 1866 o sedlácích na statcích státních (23 mil. na počet), kteří již dříve byli osobně svobodni a požívali jisté samosprávy; i ti byli naděleni půdou za dočasné povinnosti a za konečný výkup. Sedláci na statcích státních i císařských dostali něco více půdy a platí trochu menší dávky nežli sedláci na statcích šlechty. Stát i císařská rodina nakládali se svými sedláky velikomyslněji jak již dříve, tak i při výkupu. V pravdě toliko smutný stav sedláků panských nutkal ke všeobecné emancipaci, a toliko na statcích panských dostavily se při tom vážné nesnáze, jak na straně statkáře, tak na straně sedláků. Pročež emancipací nevolnictva rozumí se vždy především vymanění sedláků na statcích šlechty; k těm vztahují se i následující poznámky.

Provádění vymaňovacích zákonů bylo svěřeno mírovým prostředníkům, ustanoveným v každém újezdě z tamního statkářstva. Ti nejprvé organisovali vesnickou samosprávu. Obec (shromáždění hospodářů) obdržela velikou moc nad svými členy. Nad obcemi postavena samosprávná volosť (vlasť), složená z několika sousedních obcí; to se dálo podle vzoru volostí zřízených již o čtvrtstoletí dříve na státních statcích. Mírový prostředník měl způsobiti dobrovolnou umluvu mezi každou obcí (s jednotlivými sedláky nebylo mu jednati) a její vrchností, a zdělati o tom ústavnou listinu; do té zapsal se počet mužských nevolníků, určily se pozemky, které budou náležeti obci, též obrok a roboty. Často obec podržela tolik půdy, co již držela, a vše šlo snadně; jinde však byly veliké obtíže, které pocházely nejvíce odtud, že mnozí sedláci se domnívali, jako by půda náležela jim bez dalších dávek a robot:

říkávali statkářům: „My vaši, no (ale) zemlja naša;“ ano někteří se domnívali, že i dvorská půda statkářů připadne sedlákům. Statkáři chovali se v celku slušně, mnozí dopřáli sedlákům i více než byli zákonem povinni, a míroví prostředníci skoro všichni byli mužové svědomití, i získali si v tom těžkém díle velkou zásluhu o dobré obecné. Druhá operace byl výkup, kterýmž půda postoupená k užívání přešla v dokonalé vlastnictví obce, a smluvené obroky a roboty zároveň přestaly. K tomu cíli obroky a roboty kapitalisovaly se šesti procenty; pět šestin sumy takto vypočtené vláda vyplatila hned statkářovi v dlužních úpisech; šestou šestinu měli mu zaplatit sedláci pod zárukou obce hotovými buď hned nebo ve lhůtách, a z oněch pěti šestin půjčených vládou mají vládě odváděti $6^0/_0$ skrze 49 let. Kde sedláci vykupovati se nechtějí, tam statkář může si vymoci nucený výkup, při čemž však ztrácí šestinu výkupné sumy a dostane pět šestin toliko od státu. Takovýchto nucených výkupů jest uzavřeno více ($63^0/_0$) než dobrovolných. Do počátku r. 1876 ve 37 vnitřních guberniích vykoupilo se 5,300.000 sedláků (počítaje toliko mužské), a přes 2,100.000 zůstávalo jich tam dočasně povinných obrokem a robotou; suma záloh státních na ten výkup obrácených činila 500 milionů rublů. Bez pomoci státní vykoupil se toliko skrovný počet sedláků, z hořejších totiž 638.000. Výkup dle toho jest již na větším díle proveden. V západních guberniích následkem polského povstání nařízen byl výkup nucený dle jiných pravidel.

Jaké hospodářské účinky měla tato veliká reforma? I když pomineme nevyhnutelný nelad a zmatek, jenž ve přechodné době nastati musil, nelze k této otázce odpověděti prostě a krátce, ale šetřiti jest rozdílu zúčastněných stran, statkářů a sedláků, a rozdílu krajin. Na stepích jihoruských, kde obyvatelstvo jest řídké, statkář nebyl výkupem dostatečně odškozen za roboty, a trpí nyní drahotou pracovných sil. Severněji na úrodné černé zemi, kde obyvatelstvo jest poměrně husté, neutrpěl hrubě žádné hmotné ujmy. Na sever od černé země jest však půda hubená a špatně splácí práci na ni vynaloženou; proto statkáři hleděli nuceným výkupem vnutiti co nejvíce půdy sedlákům, krom šestiny výkupu ztratili mnoho na vyvazovacích dluhopisích, jejichž kurs spadl na $80^0/_0$ jmenovité hodnoty, a za to, co dostali, nemohli si na svých dvořích zříditi řádné hospodářství, jak toho vyžaduje chatrná půda; tam skoro všichni statkáři zanechali hospodaření ve vlastní správě, hledajíce výživy ve veřejné službě a u podniků průmyslových i kupeckých; venkovská jejich sídla jsou většinou opuštěna a hynou. Vůbec pak a všude nové poměry ukládají statkářům, aby rozžehnali se s bývalou pohodlnou bezstarostností a bedlivě hleděli si svého hospodářství, tak jakž viděti bývá v zemích západních. Kdo z nich má k tomu náležité vědomosti, zkušenost, dbalost a není zadlužen, tomu daří se nyní i lépe než za roboty; ale takových hospodářů jest dosud mezi ruskou šlechtou málo, ostatní musejí teprva nouzí se učiti; a jestli okolnosti časem je k tomu donutí, bude to velká zásluha reformy.

Podobně dlužno vyznati o účincích u sedláků: kde lidé uměli nabyté svobody dobře užívati, tam zjevuje se patrný pokrok; ale na větším díle jsou dobré a špatné proměny tak promíchány, že dosud

těžko říci, které mají převahu. Sedláci sami, jsouce tázáni, vedeli se jim nyní lépe nebo hůře nežli za nevolnosti, odpovídají: „Lépe i hůř.“ Svoboda líbí se každému; ale nynější daně a dávky jsou mnohému obtížnější nežli bývalé povinnosti a roboty; dříve sedláci pásali svůj dobytek na panské půdě, dostávali topivo z panského lesa, v čas neštěstí požili i jiných výhod od vrchnosti, což nyní vše přestalo. Nejvíce však škodí selskému stavu opilství, kterého spíše přibylo nežli ubylo, jemu pak v zápětí jdou dluhy; vesničtí lichváři nacházejí nyní rozhodně víc kořisti nežli dříve. Tím ovšem není přímo vinna svoboda sama, ale nespůsobilost mnohých lidí, aby jí dobře užívali; musejí se k tomu teprva vychovávati. Neutěšené tyto zjevy nepůsobí v Rusích s tou rychlostí, jako v západních zemích, kde jest všechen majetek osobní; u Velkorusů polnosti jsou majetkem obce, a lichvářský věřitel nehospodářského sedláka může se zmocniti toliko movitého jeho majetku, a nemůže ho teda zhola přivesti na mizinu. Naproti poměrům českým jest však v Rusích zase ta horší stránka, že selské účastky v obecní půdě jsou tam z pravidla mnohem menší nežli selské statky v Čechách, a intensivního hospodaření tam dosud zhola neznají. Daně doléhají i v Rusích na selský stav těžce, průměrné připadá půldeváta ruble na mužskou hlavu; k tomu jest platiti ročně na výkup; na stepi a na černé zemi tato dávka jest menší, nežli by činil roční nájem, tak že podíl v obecném majetku jest tam výhodou; ale severněji na hubených půdách (kde i statkáři přišli na mizinu), roční výkupné činí víc než nájem, podíl v obecním majetku jest tam teda břemenem, a od něho nelze uteci. A tak čím selský lid strádá, to má své kořeny větším dílem jinde nežli ve vymanění, ač často připisuje se jemu samému na vrub a bývá malováno příliš na černo. To pochází z rozmrzelosti nad sklamáním, které sobě ruské obecenstvo samo připravilo fantastickými nadějemi, jež se vyplniti nemohly, zvláště ne v tak krátkém čase. O tom aspoň není pochyby žádné, že právní postavení lidu selského velice se zlepšilo, a že rovněž rozmnožila se možnost pokroku hmotného i mravního; ten pokrok dostavil se dosud jen místy, doufejme však, že zkušenost a čas dopomohou mu ke skutečnosti i jinde.

Obraťme se k jiným reformám. Asi nejošklivějším vředem v těle státu ruského bývala *úplatnost a nepoctivost úředníků*, která nabyla smutné pověsti po celém světě. Když jednou Petr Veliký chystal se dáti věšeti každého, kdo by ukradl tolik, zač by se mohl koupiti provaz, jeho generální prokurator odvětil mu směle, že provedeli Jeho Veličenstvo ten návrh, nezbude mu žádných úředníků. „My krademe všichni (prý); jediný rozdíl jest ten, že někteří z nás kradou větší částky a zjevněji, než jiní.“ Od té doby uplynulo přes půldruha sta let, Rusko učinilo mnohé pokroky, ale v této stránce hrubě nic se nezměnilo až do počátku nynější vlády. Dlužno rozeznávati dvoje vzatky; jedny byly dary, jež úředníci brali od lidí za výkony, ku kterým byli oprávněni i povinni; obyčej tento byl všeobecný, nepokládal se za nic nepočestného, a omlouval se chatrným služným; u některých úřadů byla uznaná tarifa takových darů za rozličné služby; bez nich bývalo lidem těžko nebo nemožno, aby u úřadu něco pořídili. Přijímaly se však také platy za zneužívání moci úřední, i stát býval šizen a okrádán; tato praxis ne-

byla obecná, ale přihazela se zhusta. Aby zamezilo se nepoctivé jednání úředníků, vláda rozmnožovala spletitý apparát byrokratický a předepisovala kontrolu na kontrolu; ale úředníci dovedli to vše obcházeti; protokoly se napsaly, jak měly, a skutek šel svou cestou, jako by kontroly a protokolů nebylo. Jediný výdatný prostředek proti úřednickým zlořádům záleží v tom, aby veřejná správa postavila se pod veřejnou kontrolu obecenstva samého. To se výtečně osvědčilo v Rusích. Všechno úsilí předešlých císařův k zastavení toho zla důmyslnými byrokratickými prostředky vyšlo na jalovo. Ani železná vůle a obrovská energie císaře Mikuláše nestačila k tomu úkolu; četnictvo od něho zřízené nic neprospělo proti nepočestnosti úředníků, ale rozmnožilo počet úplatných. Když však po Krymské válce nastalo veliké mravní probuzení, a císař volal národ ku pomoci, staré a zakořenělé zlořády zmizely takořka náhle. Hlavní podmínka byla ovšem uvolnění veřejného tisku, které v skutku nastalo. Obecenstvo ve mravní rozhořčenosti stavělo nešvary na pranýř, nepočestní úředníci netoliko musili se báti trestu shora, ale zároveň znamenali, že dobrá společnost se jich štítí. Úplatnost a vydírání přestaly na chvíli docela, a od té doby již nenabyly síly bývalé. Nyní sice nelze říci, že by veřejná správa v Rusích byla neposkvrněná, ale jistě jest nesrovnale čistší, nežli byla za kterékoli předešlé vlády. Ve zlé pověsti zůstávají dosud hlavně biskupské konsistoře, inženýři a lesníci. Ač veřejné mínění není již tak mocné, jak bylo před dvaceti lety, zbývá mu přece dost síly, aby potlačilo mnohé špatné praktiky, které za předešlých císařů již pro svoji četnost nemohly docházeti povšimnutí.

Značná část veřejné správy dostala se novým *samosprávným orgánům*. Bývalá moc vrchnostenská, pokud dokonale nezanikla osobní svobodou, přešla na selské obce a volosti, z nichž statkáři jsou naprosto vyloučeni. Obec obdržela nad svými členy moc ohromnou, ale že by jí užívala zle a týravě, jak se tvrdívá, není v pravdě dokázáno. Pravomocnost soudní v drobných sporech a přestupcích, kterou dříve vykonávali větším dílem statkáři nebo jejich správcové, odevzdána jest voleným soudům volostným, kteréž soudí dle práva obyčejového a dle prostého rozumu, nikoli dle psaných zákonů. Soudy tyto valně neuspokojují, hlavně proto, že také větší nebo menší míra kořalky, kterou strana dá soudcům, bývá jim pramenem práva, podle kterého při rozsuzují. Tu z theoretického demokratismu pochybeno zákonem v tom, že statkář nemůže býti zvolen do soudu volostného. Krom toho však samospráva jest strom vzácný, který ještě nikdy a nikde v krátké době dvacíti let nevyrostl do náležité síly.

Část veřejné správy, kterou konaly císařské úřady gubernské a újezdné, přešla na zastupitelstva gubernská a újezdná, sněmíky to řečené zemstva, jež počaly vcházeti ve skutek roku 1864. Zemstvo újezdné volí se na tři roky od majetníků pozemků a v městech i od jiných poplatníků, samo pak dále ze sebe volí členy do zemstva gubernského; obojí zemstva zasedají pravidelně jednou za rok po několik neděl, a ke stálé správě věcí svých volí ze sebe výbory. K působnosti jejich náleží stavěti a spravovati silnice a mosty, voliti smírčí soudce, starati se o počáteční vyučování a zdravotnictví, činiti opatření proti

hladu, vůbec pečovati v jistých mezích o vše, co by mohlo prospěti hmotnému a duševnému blahu obyvatelstva. Politické moci nemají. V zemstvech újezdných zasedají sedláci vedle svých bývalých pánů, a dobře se snášejí ti různí živlové; členové selští mívají z pravidla většinu, ale že členové žádného zemstva nesmějí dostávati dïet, bývají do zemstva gubernského zvoleni většinou šlechtici. Liberálové ruští i v příčině zemstev oddávali se z počátku nemírným přeludům, že budou konati divy a zázraky, zvláště poněvadž řád volicí jest dobře demokratický; divy a zázraky se ovšem nedostavily, a proto po počátečném přeceňování nastalo brzy nedoceňování té instituce, bystré hlavy počaly se straniti zemstev a jich výborů, hledajíce sobě výnosnějšího zaměstnání jinde, a zemstva tudy ochabují v činnosti. Však nicméně zemstva učinila přece mnoho dobrého, slušně vyplňují své všední povinnosti, jistě lépe než byrokratičtí předchůdcové jejich, a velmi málo jsou poskvrněna úplatností. Zemstva zřídila nemocnice, blázince a jiné dobročinné ústavy; založila vesnické školy a ústavy ke vzdělání učitelů; zavedla nové a spravedlivější rozvržení daní, tak aby také statkáři a majetníci domů nesli náležitý díl veřejných břemen; způsobila vzájemné pojišťování vesničanů proti ohni. Od státu jsou zemstvům uloženy značné výdaje, jimž nemohou se vyhnouti. R. 1868 zemstva ve 30 guberniích měla úhrnem 14,569.567 rublů výdajů; z toho připadlo v procentech: 4·6 na domy policie a jiných císařských úřadů, 0·8 na ubytování vojska, 17·0 na povozy policii a jiným úředníkům, 14·9 na správu záležitostí selských, 13·2 na soudy smírčí, 13·1 na silnice a mosty, 8·3 na lékaře, nemocnice a ostatní zdravotnictví, 5·1 na školy, 3·8 na dluhy a jiné věci, 19·2 na výdaje vlastní. Skoro všude jevila se snaha, věnovati více na podniky produktivné, jako na silnice, školy, zdravotnictví atd.; ale daně jsou již veliké, a stálé zvyšování přirážek bolestné. Jestliže přece zemstva potkávají se s nevděkem a neláskou, jest to jen důkaz, že netoliko stav selský, ale i měšťané a statkáři mají potřebí, aby byli k samosprávě vychováni a do ní se vžili. Dokud se to nestane, dokud čestný úřad starostský v obci a staršinský ve volosti pokládají se za pouhé břemeno, jemuž téměř všichni spůsobilí hospodáři po vsech všemožně se vyhýbají, a dokud stav selský i třídy vzdělané většinou nedbají o činnost v zemstvech: dotud nepřišel čas, aby samospráva podstatně se rozšířila nad nynější míru, tím pak méně aby korunovala se parlamentem.

Důležitá reforma stala se také ve vyšším *soudnictví*. Ode dávna v ruských soudech bujela úplatnost a vydírání. Kateřina II., chtějíc v tom učiniti nápravu, zřídila soudy volené od obyvatelstva, které trvaly až do nynější vlády. Ale ty byly, možnoli, ještě horší než úřady císařské, na důkaz, že samospráva do všech okolností se nehodí. Volitelnost soudů nemohla se vydařiti již proto, že jednání při soudech bylo písemné, tedy tajné, a velice spletité. Za soudce újezdné i gubernské bývali obyčejně voleni chudí statkáři, kteří měli plat nepatrný a tedy rádi brali; bývali beze všeho vzdělání právnického, za krátký čas svého úřadování do zákonů se nevpravili, a tudy v soudě z pravidla nedělali nic jiného, nežli že podpisovali rozsudky připravené od stálých úředníků. Všechno písemné jednání vedli podřízení písaři pod

vedením sekretáře soudního, tento stálý úředník byl takořka všemohoucí v soudě a bral nejvíce; poctivý sekretář platil za věc neslýchanou.

Když dály se porady o zrušení nevolnictví, zřízena byla v státní radě komise k reformě soudnictví; hlavní zásady, na kterých se usnesla, byly tyto: soudnictví budiž zúplna odloučeno od politické správy (zvláště gubernátoři mívali veliký ač nedosti určitý vliv na soudy); jednání u soudů budiž veřejné, s porotou ve přech o zločiny; smírčí soudové buďte zřízeni k rozhodování o drobných věcech; do soudu první instance zavediž se zjednodušené řízení. Tyto zásady byly uveřejněny 29. září 1862, a nové zákony o soudnictví založeném na těch zásadách došly císařského stvrzení dne 20. listopadu 1864. Dle nového zřízení, při kterémž dílem použilo se vzorův francouzských a anglických, soudové ruští představují jako pyramidu, jejíž dvoupatrový dolejšek jest dvojatý: na jedné straně jsou soudy smírčí o dvou instancích, na druhé straně soudy řádné též o dvou instancích; společný vrchol tvoří senát jakožto soud zrušovací. Soudcové smírčí čili mírovi volí se od obyvatelstva, obyčejně ze statkářů. K soudci smírčímu jdou ústní nebo písemné žaloby ve věcech menších, a sice v rozepřích civilních, kde nejedná se o více než 500 rublů, v rozepřích pak trestních, kde zákonitý trest nepřesahuje 300 rublů; soudce hledí docíliti narovnání se svolením stran, sic vydá rozsudek dle svého uznání na základě psaných zákonů. Zníli rozsudek nad 30 rublů v rozepři civilní nebo nad 15 rublů pokuty, strana může z něho se odvolati k mírovému sjezdu, jenž schází se měsíčně, a zasedají na něm všichni smírčí soudcové z celého újezdu; přítomen jest náměstek státního zástupce, jenž také vysloví své mínění, a soudcové pak rozhodnou. Řádné soudy jsou sborové, nejméně o třech soudcích, jmenovaných císařem z učených právníků; přelíčení jest veřejné. První instance slove okružný soud, a náleží pod něj vždy několik újezdů; druhá instance jmenuje se sudebnaja palata (komora), a vztahuje se na několik gubernií. K soudu okružnému jdou rozepře těžší; ve věci civilné z každého rozsudku jeho lze se odvolati k sudebné palatě; ve věcech trestních jest okružní soud jen potud podřízen sudebné palatě, že bez jejího svolení nemůže přikročiti k jednání, ale pak on sám učiní rozsudek již konečný pomocí poroty. Senát přijímá žádosti za revisi rozsudkův vydaných sjezdy mírovými i řádnými soudy; ale senát nikdy nerozsuzuje, nýbrž shledáli zmatek (technickou chybu), zruší rozsudek a nařídí nové jednání u náležitého soudu.

Ačkoli toto soudní zřízení bylo vsazeno do ruské půdy jako rostlina zcela nová, i ačkoli dosud neúčinkuje dlouho, může se již nyní říci, že se vydařilo dobře. Zvláště smírčí soudové vžili se a zdomácněli již tak, jako by trvali po mnohá pokolení, i jde o jejich blahodárném působení jediná chvála. Také řádné soudy účinkují celkem uspokojivě, ač potřebují zdokonalení, jehož se jim může dostati toliko prodlením času. Při nové organisaci nedostávalo se učených právníků, tak že roku 1870 při 32 okružních soudech mezi 227 soudci bylo 44 takových, kteří nikdy nestudovali na právnické fakultě. Horší chyby jsou u právních zástupců, kteříž jsou dvojí: přísežní advokáti, studovaní právníci, a oprávnění jednatelé, od kterých nežádá se studií, ale jen ledabylá zkouška. Mezi studovanými mladými advokáty zjevuje se

ta zvláštní nectnost, že chtívají se blýskati nemístnou učeností, kterou slýchali od profesora na universitě. „Profesoři ruští, (dí Wallace), místo aby pečlivě vykládali zákony zemské, velmi často libují si v pověchných rozborech a úvahách, s hojnými doklady z cizích zákonů, tak že mnohý student na konci svých studií pochytil toliko pomatenou směsici všeobecných zásad, cizích soustav, právní filosofie a politické ekonomie, a velice nedokonalou obeznalost se skutečnými ruskými zákony a řízením.“ A co se týče počestnosti, ta u právních zástupců v Rusích vypadá teprva bledě. Jako druhdy o soudním sekretáři, tak může se zase nyní říci: Advocatus, sed non latro, res miranda populo. V Petrohradě a v Moskvě sestoupili se sice advokáti ve sbor k dozoru nad kázní mezi sebou; ale snaha ta mohla by míti výdatný výsledek toliko tehdáž, kdy by byla podporována veřejným míněním; ale toto na ten čas promíjí advokátům takové praktiky, které prý by v Anglii způsobily ztrátu advokacie a opovržení veřejné.‘

Poroty byly v Rusích uvítány s velikým nadšením, které však brzy ochladlo a proměnilo se až i v pochybování. Nejednou porota uznala zločince nevinným, který sám ke zločinu se přiznal; tím však jest více vinen zákon, jenž podrobně určuje veliké tresty, které nesrovnávají se vždy s míněním lidu. Vady ruských porot, skutečné i smyšlené, bývají obyčejně přičítány té okolnosti, že stav selský v nich mívá převahu. V pravdě však selská porota v Rusích jest spolehlivější nežli porota složená ze studovaných lidí. Mezi studovanými Rusy najde se bohužel poměrně mnoho jednotlivců, kteří kontrastem naučených západoevropských theorií se skutečností ruskou ztratili duševní rovnováhu a jako pomatenci podléhají nějaké utkvělé idei, která platí za liberální. V západních zemích takový porotce provozoval by malý vliv na své soudruhy, poněvadž tam nemnozí lidé jsou přístupni novým paradoxům tak, aby tyto mohly převrátiti jejich zděděné pojmy a zatemniti zdravý rozum; v Rusích však takový člověk nezřídka ovládne porotu. Nejeden z těch nedoučených osvícenců chlubívá se, že navedl své spoluporotce, aby propouštěli všechny obžalované, ne proto, že by vina nebyla dokázána, ale proto, že prý trest vinníka nenapraví ani jiných neodstraší, a tudy že prý všeliké trestání jest neužitečné a barbarské!

Blahovolná snaha po reformách, která tak skvěle označuje první desítiletí panování Alexandrova, měla na zřeteli také kongresové království polské. Tam krom oprav, jež se zaváděly na Rusi, bylo také potřebí uspokojiti cit národní. Císař byl ke všemu slušnému ochoten, oprávněným tužbám vycházel vstříc aspoň tolik jako přáním Rusů, ale potkal se s černým nevděkem. Musíme zavaditi o nejsmutnější episodu slavného carstvování Alexandra II. Po svém nastoupení císař přijel do Varšavy, prohlásil tam 27. května 1856 úplnou amnestii a navrácení statků skonfiskovaných emigrantům z let 1830—1; jazyk polský znova uváděn do úřadů a škol, městům vrácena samospráva, polská universita ve Varšavě obnovována, r. 1861 zavedeny volené rady gubernské a krajské, a r. 1862 lidumilný veliký kníže Konstantin stal se náměstkem v království polském, a vedle něho v čelo správy civilní postaven markýz Wielopolski, Polák tělem i duší. Poláci mohli již býti

poučeni svým prvním povstáním, kterýmž r. 1830 připravili se o ústavu a samosprávu aspoň tak dokonalou, z jaké se těší nyní od r. 1867 Maďaři; také na zdaru Finska — kterážto země od r. 1809, kdy dostala se pod žezlo ruské, až podnes požívá úplné samosprávy pod vlastními úřady, má svůj vlastní rozpočet, i minci a cla — na zdaru Finska mohli Poláci znamenati, že císařové ruští v našem století drží slovo dané národům, nejsouli od nich nuceni k jinému, ano provinciím neruským dopřávají i více svobod nežli ruským; konečně císař Alexander na samém počátku svých velikomyslných ústupků výslovně Poláky varoval před obvyklým jejich sněním a blouzněním: Surtout, Messieurs, point de rêveries! A místo vděku za blahovolné odstraňování následkův prvního povstání, kteréž vzniklo z blouznění o Polsku ve hranicích od r. 1772, odpovědělo blouznění to novým povstáním a požadavkem o přivtělení zabraných krajů litevsko-ruských ku království polskému. Že Poláci sáhali po tom, co jim slušně nepatří a co jim žádná vláda ruská vydati nemůže, ztratili to, co měli a co jim slušně náleží. Povstání r. 1863, se kterým netoliko národ ruský v zabraných krajích, ale ani obecný lid polský v Kongresovce nic míti nechtěl, potlačeno bez velkého vojenského namahání. Učiněna opatření, aby živel polský v krajích litevsko-ruských byl zúplna vyhlazen; prostředky, kterými se to stalo, byly kruté, asi tak jako ty, kterými tam týž živel za vlády polské býval vštěpován a udržován. Zároveň však uvedena naprostá rusifikace do úřadů a škol v Kongresovce; neblahý stav ten trvá dosud a tíží bolestně netoliko Poláky, ale škodí i Rusům. Polsko jest stále otevřenou krvácející ranou v těle státu ruského; rána taková musí býti vždy při nejmenším nepohodlná, po případě mohla by se ukázati v čas války i nebezpečnou. Že to tak nemá a nemůže trvati navždy, v tom smyslu ozývají se hlasové i ze strany ruské; ale ani z té ani z druhé strany není viděti opravdových kroků, aby se to napravilo. Jeli dovoleno nám Čechům pronesti mínění o tom bratrovražedném sporu, řekl bych, že by ovšem Poláci měli odříci se nároků na kraje zabrané; snění jejich o opanování těch krajů jest tak pošetilé, jako kdy bychom my Čechové domáhali se panství v Lužicích a pruském Slezsku. Rusové slušně kladou Polákům ten požadavek, a Poláci chybují, že k němu přistoupiti nechtějí. Ale nynější spůsob ruské vlády v Kongresovce jest rovněž chybou, předně proto, že jest docela neúspěšný, a za druhé proto, že přímo podněcuje Poláky k nenávisti a k témuž utopistickému blouznění, jež jest příčinou sporu. Území jazyka polského pod žezlem ruským náležiž Polákům! Na tom základě mohl by se zříditi obstojný spůsob vedlebytí, — kéž brzy se zřídí!

Od času povstaní polského svobodomyslný ruch reformový počal znenáhla ulevovati. Zkušenosti, že vše nedaří se tak skvěle ve skutečnosti, jak se očekávalo, zarazily vládu i většinu obecenstva. Z druhé strany zase krajní liberálové, kteří nadáli se radikálnějších reforem i parlamentu, z nastalé stagnace vzali si příčinu k nespokojenosti; někteří pokročili k zavrhování všech stávajících řádů, k blouznění socialistickému, k šílenství nihilistickému, které sice jest na Rusi staršího původu, ale v posledních letech vůčihledě vzrůstá a sesiluje se sourodým hnisem z otevřené rány polské i vyvrhelem jiných národů. Drzé aten-

táty šílených spiklenců naplňují svět úžasem, a pomluvačům Ruska dávají vítanou příležitost k jizlivým poznámkám. Povaha té společenské choroby není dosud s dostatek objasněna, ale tolik vysvítá již nyní, že ona není žádnou zvláštností samojediného Ruska, aniž tam má své prvotní semeniště; o tom svědčí řádění kommunistů v Paříži r. 1871, atentáty v Berlíně, v Neapoli a v Madridě, pak faktum, že v městě Berlíně při volbách sněmovních čtvrtý díl všech hlasů připadá kandidátům socialistickým, a j. v. Přísné prostředky, jež vláda obrací proti tomu vředu, zdají se býti ovšem nezbytné, a povedou snad k jeho utlumení, ale sotva k vykořenění. Kořeny toho zla leží tuším hlavně ve vychování, ve vychování školském i soukromém, ve vychování mužských i ženských; i tuším, že v té stránce chybuje se v Rusích netoliko ve směru, jejž jmenují konservativným, jako privilegiemi jistých stavů ve školách a přílišnými požadavky kázně na spůsob vojenský, — ale že hřeší se také ve směru, jenž platí za liberální, zejmena předkládáním vědecké stravy nepřiměřené věku nebo pohlaví vyučovaných. Buď tomu ostatně jak buď, tolik jest jisto, že hnusné výbuchy toho zla budou míti účinek opačný, než kam směřovati se praví, že ony totiž nevyhnutelně opozdí a zadrží zpět Rusko na dráze ke svobodám a institucím, které spojujeme s pojmem ústavnosti.

Mimochodem chci se dotknouti té nevědomosti nebo zlomyslnosti, která v západní Evropě často spojuje ruské revolucionáře se slovanským hnutím a zvláště se slovanskými dobročinnými komitéty. V nedávných dnech byl tento nesmysl stavěn na odiv i v učeném parlamentě německém, a to k odůvodnění potřeby, aby Německo ještě více se vyzbrojilo; bylo tam řečeno, že nihilisté, kteří strojí útoky na ruského císaře, jsou panslavisté, proti nimž Německo musí státi ozbrojeno. O podobných tlachách poznamenal dobře Wallace: „Jest revoluční živel v Rusku, ale ten nemá žádného spojení ani sympathie se slovanskými komitéty. Ten živel jest tak velice pokročilý, že pokládá národnost, vlastenectví, plémě a náboženství za zastaralé dětinství doby již minulé. Jeho představitelé — pošetilí mladíci, kteří někdy pokoušeli se založiti tajné politické spolky — jsou výstřední socialističtí radikálové, docela nevinni soucitem se zásadou národnosti, a naplněni positivnou nenávistí k náboženské víře vůbec a k řeckému pravoslaví obzvláště . . . Jejich theologická a politická přesvědčení jsou stručně zahrnuta v první řádce zpěvu, jejž jeden z nich napsal ku poučení sedláků: „Nět (není) ni Boga ni carja.“ Že by lidé, kteří zpívají takové hymny, měli něco společného se slovanskými komitéty, jest myšlenka vybraně směšná.“

Rusko platí všude za stát výbojný, a skutečně po několik věků činilo šťastné a důležité výboje, dílem aby shromáždilo roztracené částky ruského národa, dílem aby nabylo přístupu k mořím a přirozených hranic. Nyní však říše ruská dosáhla takové ohromné velikosti, že hrubě již nepřeje sobě dalšího rozšiřování. Sice i za nynějšího císaře hranice ruské na několika stranách byly posunuty dál, ale ty nové přírůstky dílem nemají valné důležitosti, dílem Rusové byli donuceni k jich zabrání. Smluvou s císařem čínským nabylo Rusko r. 1858 severní Mandžurie nazvané Amursko, kdež dobré přístavy při Tichém oceáně snad někdy v budoucnosti nabudou důležitosti. Naproti

tomu však císař Alexander r. 1867 postoupil ruskou Ameriku Sjednoceným Státům za mírnou peněžitou náhradu. Větší díl západního Turkestanu byl podmaněn, aby zamezily se loupežné výpady tamějších kočovníků a aby zabezpečily se prospěchy ruskému obchodu ve střední Asii. Půlstoletý boj v Kavkaze byl ukončen po Krymské válce dokonalým opanováním toho horstva. Dílec Bessarabie při ústí Dunajském, ztracený Krymskou válkou, navrátil se k Rusku r. 1878, patrně jen proto, aby urážka národní hrdosti se odčinila; zároveň přivtěleno nevelké, ale opětovným krveprolitím draze zaplacené území v Armenii mezi Karsem, Batumem, Olti a Bajazetem.

Zbývá nám zmíniti se o dvou veledůležitých zjevech, o vzrůstajícím uvědomění slovanském na Rusi a o válce za osvobození jižních Slovanů; učiníme to v krátkých slovech, poněvadž o obojím předmětě minulé dva ročníky těchto listů přinesly obšírné rozpravy z per znaleckých. Slovanské vědomí pěstováno bylo již za císaře Mikuláše od tak řečených slavjanofilů, kteří však za příčinou svých zvláštních názorů a předsudků theologických a historických nikdy nenašli mnoho přívrženců; více šířilo se slovanské poznání a uvědomění profesorskými stolicemi slovanského jazykozpytu, dějin a starožitností, zakládanými od r. 1835 při ruských universitách. Tím odchováu znenáhla značný počet učenců, kteří s pílí a láskou vzdělávají slovanskou vědu, šíří vědomosti o Slovanech v ruském obecenstvě i vštěpují mu soucit k ostatnímu Slovanstvu. Rozkvět slovanského uvědomění mezi Rusy dlužno pokládati za jednu z nejdůležitějších proměn, která znenáhla sice, ale stále rostouc do šířky, výšky i hloubky, jde před se za vlády Alexandrovy. Ku projevům tohoto směru náleží pozornost, která věnuje se věcem slovanským v ruském časopisectvě a v náučné literatuře; slovanské dobročinné komitéty, které od r. 1858 zřídily se ve čtyřech největších městech; sjezd Slovanů při národopisné výstavě v Moskvě r. 1867; konečně pak a nejznamenitěji účastenství nepopěratelné, jež slovanské uvědomění mělo v poslední válce turecké.

Jako téměř každý velký čin lidský, tak i ohromné oběti, jež národ ruský položil na oltář osvobození Jihoslovanstva, pocházely z několika pohnutek, a nikoli z jedné, ale jedna z nich byl živý soucit se slovanskými sourodáky; vedle toho účinkovalo, zvláště u obecného lidu, vědomí společné pravoslavné víry, a konečně i úvahy politické. Slovanské vědomí však dozajista padalo nejrozhodněji na váhu. Onoť zajisté vedlo Čerňajeva a tisíce jiných dobrovolníků ruských Srbům na pomoc. A když i Srbové byli přemoženi a zakročení diplomatické nevedlo k žádoucímu cíli, mocný císař volal národ do boje za věc slovanskou. Skvělé a podivuhodné jsou skutky hrdinské, jež národ ruský v této válce vykonal u Dunaje, u Plevna, v průsmycích Balkánských i v Armenii; přetěžké jsou oběti, jež ta válka vyžadovala na životech a statcích ruských; ale smlouva Svatoštěpánská ze dne 3. března 1878, osvobození národa bulharského od Černého moře až do Albanie, samostatnost a svoboda daná celému národu od věkův utiskovanému, a to beze všeho zisku na straně těch, kdož na to tolik obětovali — to jest událost ve veškerých dějinách světa svého druhu *jediná*, neslýchaná. Napoleon III. chlubil se válkou vedenou prý za ideu; Rusové takovou

vedli skutečně, oni samojediní, a vedli ji za ideu slovanskou. Velikomyslnost císaře Alexandra II. byla bezpříkladná. Anglie a jiní hodní přátelé Slovanstva dovedli sice napolo pokaziti, co Rusové s nevídanou obětovností vymohli na prospěch Bulharů a jiných Jihoslovanů. Ale i to, co po kongrese Berlínském pozůstalo ruského díla na poloostrově Balkánském, pojišťuje císaři Alexandrovi II. jmeno Osvoboditele, jmeno nejkrásnější a nejideálnější, jehož si již dříve zasloužil vymaněním nevolníků. Slavné toto jmeno bude žíti ve vděčné paměti u všeho Slovanstva po veškery věky.

Antoine Wiertz.

Podává

Renáta Tyršová.

(Dokončení.)

Ještě rozmanitější než lineární jest u Wiertze k o m p o n o v á n í s v ě t e l n é.

Neobmezená téměř je moc umělcova, světlo a stín rozkládati po plochách obrazů svých. Linie přece již v základech mu je určena obrysy postavy lidské, při koloritu pak neméně skutečnost fantasii jeho meze vytýká. V málo případech pouze takto je vázán při zacházení se světlem. Jako stvořitel může tu kázati: zde světlo, zde temno budiž, a pod tvůrčí rukou jeho rozhostí se na plátně hluboké stíny, jinde zas pološero po ní se rozloží aneb zaskví a zazáří malba jeho ve skvoucím jasnu, jako by síla obraznosti paprsek sluneční na ni byla přikouzlila.

Podání povahy znázorněného děje pomocí rozlohy a vedení světla Wiertzovi snad nikde tak skvěle se nepodařilo jak ve *Pharu Golgothy*, o kterémž již dříve jsme promluvili.

„Triumf světla nade tmou,“ tak Wiertz sám naznačil ideu díla svého. Skupiny otroků mocnou paží centuriona k práci bičovaných jsou nuceny pozvedati kříž s rozepjatým tělem Kristovým. Od těla ukřižovaného spasitele napolo v stín zahaleného světlo v plných, velkolepých proudech po prostoru se rozlévá; osvětlujíc sem tam skupiny otroků, jinak v temnu pohroužené, a oslňujíc pluky démonů, kteří kříž náruživě od sebe odpuzují. Vítězství světla! A v skutku, světlo, kteréž tu Wiertz v řízných mohutných massách koncentrovati dovedl, vítězí nade tmou, mocnými paprsky svými neodolatelně ji prorážejíc. —

Předmět zvláštního díla toho je povahy symbolické, bychom tak řekli, a dopouští, ba vyžaduje skorem řešení více symbolického. Jinak však má se to s motivy ze skutečnosti čerpanými. Čím reálnější jsou, tím realističtěji chtějí býti vylíčeny a též komposice světelná musí se tu držeti v mezích možnosti a pravděpodobnosti. Correggio na příklad, v proslulé své Notte nechává zářit tílko novorozeného Ježíše zázračným světlem vlastním a jest plně k tomu oprávněn. Avšak umělec, jenž při-

stupuje k vylíčení prostých členů společnosti lidské, má k disposici pouze paprsky sluneční a měsíční, neb zář světla umělého, jichž proudu osoby své libovolně vystaviti může.

Jakkoli Wiertz vždy s láskou se uchyloval k předmětům, jež z bohaté fantasie své čerpati mohl, přece dařilo se mu zároveň líčení scén ze života všedního. Vyjměmež z bohaté řady podobných výtvorů umělcových *Briganta Kalaberského.* Je to sen jedné z Římských nocí Wiertzových, jak sám nám vypravuje, sen zajisté umělecky živý, když tak pravdivě a působivě podati ho dovedl. Při procházce za hradbami věčného města zabloudil mladistvý umělec poněkud dále, než opatrnost kázala. A věru již za klenbou snad jednoho z antických vodovodů vyřítil se hnědolící divoký brigant Kalaberský a obrací otvor nemotorné své trombony na prsa bezbraného, s výkřikem: „Stůj!“ Však neméně určitě a rázně umělec své „Stůj!“ zvolal a směle přikouzlil smělého briganta na plátno svoje. A jak pravdivě! Skrze velký otvor v tmavé zdi patříme v jasné vlídné nebe italské. A na světlém klidném tom pozadí snědá tvář a temné tělo brigantovo jak stinná skvrna se odráží. V rušivé té předsloně pak, jež mezi nás a zářivou klenbu nebeskou se drze všinula, právě v nejtmavší části její tré světlých blysků k nejrozkošnějšímu efektu kontrastovému se pojí. Jest to dvé jižně jiskrných velkých očí a krásné bílé zuby, jež z plného vousu lotrova prosvítají. Tak postaviv tmavé na světlém a světlé zas uprostřed tmavého, Wiertz jedno druhým vytýká, působivějším činí a přispívá energickou tou komposicí k zvláštnímu dojmu díla.

Však zřídka jen odhodlá se umělec k tomu, by s bezohledností podobnou oběma extremům zrovna vedle sebe hraničiti dal. Pozvolnější převedení stínu do světla a naopak, zmírnění kontrastujícího dojmu, bude obyčejně požadavek, jemuž vyhověti umělec snažiti se musí. Dvojím spůsobem řešíval Wiertz tento úkol svůj. I tu řídíval se dle povahy motivu, jejž k vylíčení si obral. Bylali prudká a neurovnaná, bylli to zápas, ať již v mysli lidské neb na poli válečném, uchyloval se umělec často ke spůsobu světelného vyjádření rovněž originálnímu jak přiměřenému. Kladl sice temné partie bezprostředně podle světlých, avšak ponechával v tmavých massách, tam, kde se světlými se stýkají, body ozářené a naopak zase kraje částí světlých hlubokými stíny prorýval. Takto chvatem energickým míchaje temno v jas a světlo ve stín jedno v druhém, jako by vyznívati nechává. Nikde nesráží se zcela ostře a tvrdě partie osvětlené a zastíněné, a přece zachová se takovýmto postupem říznost působení kontrastového. Tím řídil se Wiertz zejmena při Patroklu i Půtce Homerické, při Čtenářce románů i Mladé čarodějce.

Než jiný u komposice světelné důležitý požadavek bránil zas Wiertzovi v častém užívání efektů takovýchto. Míníme rythmus.

Čím vznešenější, klidnější, jasnější je charakter znázorněného předmětu, tím určitěji a naléhavěji touží umělecký cit náš po rozřešení rythmickém. Žádáme si následkem toho, aby všechny přechody ze tmy do jasnosti byly toliko znenáhlé. Bohatou řadu polosvětel a polostínů má umělec k disposici, by jí pozvolna temno v jas a jas v temno pře-

váděti mohl. A tak splynulé mohou býti přechody ty, že zrak jako po jediné neprorvané ploše se šine od nejhlubších stínů k světlům nejvyšším.

Tak pluje naše oko v *Sekundě po smrti*, počínámeli dole v levo, z polotemných oblaků přes hluboké stíny, polosvětly k jasnému rouchu vznešeného zjevu u krajů zas v stín přecházejícího, a od něho na konec k obláčku světlému. I ten zvolna se stmívaje přechází v pravém hořením rohu obrazu v šero úplné.

S komplikovanější rozlohou světla a stínu potkáváme se při půvabné malbě, kterou Wiertz *Věci přítomné před soudem lidí budoucích* přezval. Idea její jest nám již známa, pamatujeme se ještě na obra, jenž předměty lidské slávy na dlani své hravě rozmílá. Na celou plochu obrazovou zřetel obracejíce pozorujeme tu z předu postup od jasna k temnu směrem rovným z levé strany na pravou. Mimo to pak ještě Wiertz nás jaksi donucuje sledovati šikmý proud druhý. Táhneť se od levého doleního rohu k pravému hořenímu a taktéž světle počíná i stínem se končí. Než, malá massa světla uprostřed obrazu koncentrovaná a u středu jejím zas partie tmavá přerušují rythmický pochod onen. Co as přimělo umělce k tomu přerušení? Přihleďněmež blíže, věc snadno se rozřeší. Temnou skvrnou jsou ruce obrovy, ty dvě mohutné ruce, jež pouhým dotknutím drtí mezi prsty svými koruny, prapory a předměty, jež věku našemu za odznaky slávy platí. Ruce ty jsou jako by hlavní částí obrazu, musil je tudíž Wiertz vytknouti, by pozornost naši k nim upoutal. A věru že se mu to podařilo. Ta světlá zář kolem nich, vlastní jejich tmavost, vedle toho ještě položení jejich, právě u středu obrazu, to vše důrazně na ně zřetel náš obrací. Vždy opět a opět je oko naše nuceno k nim se vraceti a sledovati ničivou práci prstů těchto.

Podařilo se tedy Wiertzovy zde nad jiné sloučiti s rythmickým postupem zároveň vytknutí hlavní části celku. Není to ale ještě vše, čeho světlem docíliti lze. Pohleďněmež, jediným příkladem již se uspokojujíce, na *Dvě mladé dívky*, volíce takto ve světelném ohledu nejdokonalejší práci Wiertzovu. „Dvě mladé dívky! Kde je druhá? Druhá je křehké to skupení kostí o stěnu opřené.“ Těmito slovy sám umělec předmět obrazu svého nám uvádí. Mladá, sličná, neoděná dívka zadumána se dívá jako na vlastní kostru svoji. A věru jen nepatrný okamžik hledáme zvláštní tu družku. Již dotýkají se zraku našeho příšerné reflexy světelné pohrávající na článcích kostry v stínu pohroužené. „Krásná Rosina“ čteme na tabulce k lebce připjaté. Jaké to roje myšlenek dumných vzbuzují tato slova zde právě umístěná pod mladistvým čelem sličné patřitelky. Stojíť tu před námi v ušlechtilé kráse forem panenských v melancholické zamyšlenosti, skleslé roucho sotva prsty zachycujíc. Do plného proudu světla umístil umělec sličné to tělo oživiv plochy jeho měkkými harmonickými stíny a polosvětly. Jaký kontrast k nim tvoří nepokojná ostrá světla, jež poblyskují na vyvýšených partiích příšerné družky! Tato pak jakož i postava dívčí odráží se od pozadí hluboce temného jen v stranu pravou poněkud sesvětleného. Stejné pokojné pozadí toto napomáhá zároveň k zachování jednoty v celém obraze a přispívá tak k dojmu klidnému, jejž na nás činí dílo

to, které při zvláštní povaze předmětu by snadno znepokojovati mohlo, kdy by jinak pojato a provedeno bylo. —

Obrátímeli nyní pozornost svou k barevné komposici Wiertzově, přistoupíme tím k partii velice důležité. U umělce Belgičana již samo se to rozumí. Přece však nebyl Wiertz koloristou, jak názvu tomu obyčejně se rozumívá. Kolorista, v onom obecném smyslu slova, pokládaje docilování efektů barevných za účel práce své, zanedbává začasté ostatní stránky činnosti umělecké, pokud právě oněm efektům nenapomáhají; předmět sám pak bývá mu jen záminkou propůjčující se ku prázdným hrám koloristickým více či méně efektním. Jinak Wiertz! Barva byla mu prostředkem, jako mu tím byla linie, vždy jen prostředkem k vyjádření a vylíčení obsahu, jejž k znázornění byl si zvolil. Se stanoviska toho i my tedy na barevnou komposici umělcovu pohlížeti chceme. Budeť tu předně úkolem naším zodpovídati si, jak a pokud Wiertz toho dosáhl, by volbou a sestavením barev podal charakter i ráz předmětu zobrazeného. A což konečně i náhledy umělce samého k hledišti tomu nás neopravňují? Probírajíce se listy katalogu, jejž Wiertz k museu děl svých kriticky sepsal, seznáme nejlépe soud jeho o vlastních jeho pracích. Zvláštní ten spisek, v němž se stanoviska zcela objektivního díla svá posuzuje, je sestaven se stručností Wiertzovi vlastní. U každého výtvoru prostě uvádí ty části, jimiž vyniká, a upozorňuje tak patřitele na zvláštnosti a přednosti jeho. Též koloritu jednotlivých děl tam mnoho poznámek je věnováno a každá z nich je dokladem ku tvrzení našemu. Vždy mluví tu Wiertz o charakterističnosti barvy, o přiměřenosti tónu všeobecného, teprv v druhé řadě se zmiňuje o ladnosti barev a harmonii jejich. A přec máme nemálo děl z řady výtvorů jeho, jež co do čistě harmonického dojmu barevného k nejlepším pracím druhu toho se řadí. Bylyť právě zásady jeho při koloritu tytéž jako při komposici lineární. Úplné podrobení zákonům krásy, kde toho ráz předmětu dopouštěl, avšak též odchýlení se od zákonů těch, třeba nejbezohlednější, byloli toho k vyjádření charakteru zapotřebí. Že aplikace zásad těch do všech podrobností důsledná byla, o tom pohled na kterýkoli z výtvorů Wiertzových nás přesvědčí.

Utkvímeli zrakem na některé práci Wiertzově a stanemeli před ní, upoutáni a překvapeni zvláštním dojmem, jejž kolorit její už při pouhém všeobecném pouze přehlednutí na nás činí, budou nám z počátku příčiny dojmu toho nejasny. Nutno přihlednouti blíže; v mysli své celé dílo na jednotlivé části rozeberouce a každou z nich zvláště prozkoumajíce, původ zvláštní působivosti oné vypátrati se vynasnažíme. Při komposicích větších, několik osob obsahujících, bude nám zřetel obrátit na každou z jednotlivých těch osob zvláště. Každá tu nese na sobě určité jakési barvy jednak pletí svou a vlasy, jednak obyčejně též svým rouchem. Osoby ty pak nejspíše různého jsou stáří i různého pohlaví, a mimo to ještě individualita každé z nich od druhé se liší. Nejen tedy že umělec bude nucen pleti jejich různých tónů dodati a různě šat jejich zbarviti, bude přihlížeti i k tomu, aby každá z různých těch barev k osobě, kteréž ji přidělil, se hodila. A ne pouze k osobě: i k tomu ději a k té situaci, v níž znázorněné postavy se právě nacházejí. Vždyť i v obyčejném životě každý z nás cítí a ví, že

ne všechny z tisícerých odstínů pro šat jeho jsou vhodny. Mladá dívka zvolí si na př. růžový oblek spíše než usedlá matrona, a muž čím vážnějším se stal průběhem věků, tím více napořád živé barvy ze šatu svého odstraňuje. Nikdy pak neurazí na př. žena mrav a oprávněný zvyk způsobem takovým, by co tanečnice v plesové síni v rouše černém neb šedém se objevila, ráda však sahne k vážným těm barvám, jeli smutně neb melancholicky naladěna. Když tedy každý z nás i v obecném životě ohledy takovými se řídí, což teprv umělec! A jakož zřídka i jednotlivou postavu v jedinou barvu odívá, spíše druhou i třetí k tomu přibíraje, bude úkol jeho velmi složitý. Neboť nejen každý odstín barevný má určitý ráz svůj, i každá z nesčíslných kombinací dvou neb více tónů má jiný a pouze jí vlastní charakter. A dojem, jejž činí na nás barva jsouc s jinou sdružena, může být, ba bývá obyčejně, povahy zúplna jiné než ten, jejž sama o sobě způsobuje. Tak na př. ni žluť ni zeleň nemá o sobě rázu protivného neb sprostého, avšak sestavení jich obou vždy nese na sobě charakter tento. Aneb temně fialová, jež dojem jednoduchý i smutný činí, může nabyti povahy skvělé a skvostné, když zlato k ní přidružíme.

Neníť ovšem každé oko stejně citlivé a každý cit stejně vytříbený, by vniknouti mohly do všech jemností povahy různých sestav barevných, avšak umělec, jeli skutečným koloristou, vycítí každý z nejjemnějších rozdílů těchto. Když takto každá ze znázorněných osob náležejícím tónem a odstínem barevným je zastoupena, když vedle toho i půda, na níž děj se rozvíjí, a celé okolí vůbec přiměřeně jsou zbarveny, jaký bude pak dojem tak kolorované plochy obrazové? Zkusme nevšímajíce si obsahu díla, neviděti v něm ni postavy ni předměty jakékoli a upoutati pozornost svou pouze na barvu takovým způsobem, že celý obraz bude se nám jeviti jako soujem skvrn barevných. Zkusmež takto se postaviti před některý z výtvorů Wiertzových a budeme překvapeni. Pouhé ty skvrny barevné k nám mluví, jasně, zvláštní svou řečí vyjadřují nám ve hlavních rysech celý obsah obrazu. Vidíme a cítíme, zda stojíme před dílem povahy křepé a svěží, neb zádumčivé a ponuré, neb velebně klidné a jasně vznešené. A jak bychom to necítili! Vždyť onen všeobecný dojem barevný povstal souborem barev jednotlivých a tyto všechny jsou zvoleny dle zásad umělcových s ustavičným ohledem na charakter a obsah děje. Když pak každá z osob těmi barvami je podána, jež povaze vylíčeného předmětu jsou přiměřeny, musí mezi veškerými těmi články celku býti jakýsi jednotný pútah. A takto povstává, co všeobecným tónem nazýváme. Bývá to často barva jednotlivá, jež pak v obraze vládne, jindy zas některá ze sestav barevných. Někdy je to celý okruh tónů, jenž takto nad ostatními převládá. A takovými prostředky u Wiertze kolorit hned na první pohled v patřičnou náladu nás uvádí.

Porovnejme, abychom jen dvou krajních případů se dotkli, ***Vidění usečené hlavy***, trojdílný, tajemně hrůzný ten výron hluboké fantasie Wiertžovy s jinou jasnou visí, kterou nazval: ***Lidská moc nemá mezí.*** Muky plné představy hlavy, jež od trupu oddělena ještě myslí, vidí a slyší, pouhý okamžik, avšak pro ni krutou, hrůzyplnou věčností — a jarý ples i jásot lidstva budoucnosti, kteréž přemohši silou mocného

ducha svého veškery překážky k hvězdám vzlétá a jich se dotýká v povznášejícím vědomí své všemohoucnosti. Jaké to kontrasty! A jaký kontrast i kolorit obou! Vidiny hlavy odpravencovy halí se v tmavé, ponuré, řekli bychom zoufalé tóny, které v oddělení posledním vyznívají v temné a tím zas smiřující harmonii konečné věčné noci. A naopak zas ta skupina mužů, žen, jinochů a dívek, jíž Wiertz nad samé zákony přírody povznesti se dává, jak koupá se v jasném proudění barev světlých a teplých, ozářených mocnými paprsky slunečními!

Takým spůsobem tedy umělec toho dociluje, by všeobecným tónem díla svého všeobecně vyjádřil obsah jeho. Avšak což kolorit může přispívati toliko k zvýšení dojmu všeobecného? Vzhledněmež opětně k některému výtvoru Wiertzovu. Zdá se nám, jako by umělec všechny ty odstíny barevné bez jakéhokoli úmyslu po ploše obrazu svého byl rozložil? Aneb snad přece řídil se tu ohledy určitými? Ano, on koloritem dovedl především též upoutati pozornost naši k hlavní osobě děje a na důležité partie v obraze nás upozorniti. Dociluječ toho vhodným umístěním barev vynikajících nad ostatními světlostí neb tmavostí, živostí, neb massou svojí. Kdož vida na př. mezi osobami pestře oděnými jedinou v rouše bílém, neutkvěl by okamžitě zvlášť zrakem právě na ni? A zda neupoutá pozornost naši skupina barev skvělých a živých, jeli obklopena tóny mdlými, neurčitými?

Avšak nejen na jednotlivé osoby chce nás umělec upozorniti, nýbrž snaží se objasniti nám i děj sám týmiž prostředky uměleckými. Již při stopování lineární komposice Wiertzovy poznali jsme, jak toho dosahoval, aby proudem a vedením čar i kontur vytknul ráz předmětu svého. Podobně má se to i s koloritem. Pod štětcem umělcovým tu jedna barva nad druhou rozervaně naráží, tu zas u volném rythmickém toku různé tóny v sebe jsou převedeny. Na některém z děl jeho velké massy barev s jinými jim podobnými k mocným proudům se pojí, jež tu směrem vzhůru tu dolů se béřou, tu šikmý pochod tvoří, vždy přesně k povaze děje se přimykajíce.

Taková tedy je mluva koloritu Wiertzova. Tak nejen že o každé z osob jednotlivých nám vše nutné vypravuje, nejen že tónem v obraze převládajícím v přiměřenou náladu uvesti nás dovede, on dosahuje i toho, určitě nám naznačiti hlavní momenty a charakteristické známky děje vylíčeného. Dodáváme jen, jestliže harmonie, jednota, rozmanitost, eurythmie, rovnováha, slovem krása, odpovídaly povaze předmětu jím zvoleného, že dovedl vyhověti požadavkům těm koloritem touže měrou jak ostatními prostředky uměleckými.

A tak přiložímeli ku komposici Wiertzově měřítko nejpřísnější, ať již na linii, neb světlo, neb barvu zřetel obrátíme, vždy objeví se nám co umělec jasně úkolu svého si vědomý a provedení jeho plně a jistě mocný.

Než, opouštějíce již rozvržení celkové a předstupujíce před jednotlivé postavy z děl jeho, bychom formy těl a tvary obličejů jejich blíže stopovali, zdaž i tu ve Wiertzovi poznáme genia stejně mocného? Objasněmež si zprvu, s jakými požadavky a s jakým očekáváním k dílům Wiertzovým tu přistupujeme. Objasněmež si zákony, jimiž umělec se řídí tvoře formy osob jím znázorněných, ony zá-

kladní formy a tahy těl i obličejů, kteréž se jeví, když od každého pohybu i výrazu ještě abstrahujeme, slovem to, co pouhým typem zoveme. Řídící pravidla tato vlastně pojí se v zákon jediný, jenž i tu opět, jak všude jinde, Wiertzovi je charakterističnost. Kostrou, svalstvem, pletí, celým útvarem vůbec, vyjádřiti povahu znázorněné osoby, je zde tedy úkolem umělcovým. Základem všech různých typů těchto jsou ovšem všude zvláštní formy specielně flanderské připomínající nám v podobě jako zjemněné a modernější ona svěží, zdravím kypící těla, ve kterých Rubens typus národní tak dokonalým spůsobem ustáliti dovedl. Wiertz produševnil tyto formy, ujal v souhlase s moderním ideálem něco z objemu jejich, jasné svítivé tóny pleti jim ponechávaje. Na tomto základě pak budoval, abychom tak řekli, dále vyluzuje, na základě skutečnosti z těchto všeobecně národních forem tvary individuelní, pro různé povahy význačné a významné. Je zajisté úlohou hodnou nejvyššího napjetí fantasie, toho dovesti, by každá z postav byla jako stělesněním té vůle a toho intellektu, z nichž její charakter se skládá. A zároveň je to ona stránka činnosti umělecké, kde pouze původním nadáním lze dojíti cíle, kde studium méně než kde jinde radou svou talentu nápomocno býti může. Dokonce pak tenkráte, když stane se předmětem vylíčení umělcova některá z velkolepých postav mythických, jež obraznost celých národů a věků vytvořila, neb některá z oněch osobností historických, v nichž život celého století, snahy a tužby lidstva nejvyššího vyjádření svého došly. V okamžicích takových nastává umělci zkouška nejtěžší, nejvážnější, a jen ten vítězně v ní obstojí, jemuž je údělem genius nejvyšší, nejsvrchovanější.

Bylliž Wiertz mezi vyvolenými? Žádný umělec neobstihl stejně veškerý obor umění svého a díla mimo vlastní objem nadání jeho ležící budou vždy méně dokonalá. Tak i u Wiertze. Stavíce ho tedy i vzhledem k vynalezení typů v řady přední, máme na mysli především ona díla umělcova, kde předstupuje před nás s plnou silou a originálností nadání svého. Obsáhlost a hloubka genia jeví se i u něho pouze v těch postavách, jež jsou nejvlastnějším majetkem jeho ducha, jimž individualita jeho dostatečně vtiskla pečeť zvláštnosti svojí. K těm výtvorům pouze obraťmež zraky své. Hned zpředu pak nejmistrnější snad mezi všemi volíce, před *Ďáblem* staneme.

Wiertz vylíčil jej ve skvělé kráse štíhlých forem jinošských originálně slučujících zvláštní měkkost s propracovanou mohutností svalů. Vylíčil jej s tváří poloosmahlou zpola plně okrouhlou, s ohnivýma hlubokýma zrakoma, lehce rozšířenýma nozdrama, s plnými rty a s temnými hustými kadeřemi hluboko do čela spadajícími. Bezohledná síla, krása jaksi odpuzující a přec svůdná zračí se ve formách té postavy, ve svém spůsobu jediné.

Naproti ďáblu postavena jest svedená *Eva*, na niž on upírá ty temné téměř záštiplné své hledy. A ona ne mohutná pramatka Michelangelova ale Eva první hříšnice, stojí tu odvrácena od původce viny své, žena v každé linii, v každém záhybu něžně krásného těla svého. Povaha slabá, podajná zrcadlí se na hladkém nevysokém čele jejím, vyhlíží z očí jasných ač nejistých v pohledu svém, zračí se na

malých bezstarostných ústech. Je to Eva zúplna originální, původností svou s původností ďábla dokonale se srovnávající.

A přece nalézáme mezi pracemi Wiertzovými ženské postavy ještě mistrnější. Víme již, že oněch děl umělcových, jichž předmětem tělo ženské se stalo, je řada přebohatá. A každé téměř ze všech děl těch má právo žádati místa nejpřednějšího. Jak štíhlé ušlechtilé formy dívky zadumávající se nad kostrou „krásné Rosiny," tak i měkké, oblé, řekli bychom, koketní tělo půvabné ženy v Čertově zrcadle se shlížející, jak kulaté plné tvary Mladé čarodějky, tak jiné a jiné ještě, — všechny jsou stejně pravdivy, stejně geniální, až do podrobností nejjemnějších. Než, nejen různé charaktery dovedl Wiertz tak dokonale vyličovat, on dovedl též porozuměti oněm přeměnám, jimž tělo ženské postupem let podléhá. A tyto různé stupně snažil se pak zas přizpůsobit individuelnímu rázu jednotlivých osob svých. Významnými příklady takového spolupůsobení mohou nám býti jednak *Čtenářka románů*, jednak *Mladá dívka v koupeli*, když obě ve vzhledě tomto porovnáme. Tato již od jinud je nám známa, kde o půvabném předmětu jejím blíže jsme se rozhovořili; o motivu k oné jen málo bude třeba podotknouti. Je to žena téměř již odkvétající, jež všeho roucha prosta, na loži svém ležíc ve čtení románu je pohroužena. Ani netřeba čísti jmeno spisovatelovo (Dumas) na onom svazku, jenž na kraji lůžka leží, již výraz čtenářky, Wiertzem co nejvýtečněji podaný, praví nám jasně, že je to spis obsahu erotického, jejž ona tak náruživě stopuje. Nepochopujeme téměř, že týž štětec, jenž maloval mladistvě čisté formy koupajícího se děvčete, dovedl též podati tyto tvary tak pravdivé v poměrné nízkosti své. Již kostrou počínaje jaké tu jemné rozdíly! Ty hrubší okončiny, široké klouby kolen a loktů čtenářčiných jako by byly výrazem mysli nezušlechtěné a sprostné. A zas ty něžné a přece zdravě mocné základní útvary koupající se dívky, ty elegantní paže a štíhlé nohy takřka vyjadřují naivně čistou panenskou duši její. Neméně významny pak, a charakteru obou přiměřeny jsou tvar i rozloha svalů, jakož i různé záhyby a plochy vůbec, na tělech jejich se jevící. Formy u mladé dívky oblé a plynulé, jsou u čtenářky bohatě článkované, plné, však nikoli tak ladné v obrysech svých. Nohy a ruce při oné tak přirozeně graciosní, mají u této ráz neobratnosti a zhrubělosti. Až i samou pletí pružnou a jemnou u jedné, u druhé zas jako s tukem srostlou a nepodajnou tentýž rozdíl je vyjádřen. — Dokonale tedy zdařily se Wiertzovi tyto dva typy, tak dokonale, že ni u toho ni u onoho nenalézáme linie neb záhybu, jež bychom si přáli jinak vedené, jinak rozložené. Věru že jen jediný pohled na čtenářku by dostačil k seznání povahy její, a kdy by i pozornost její k žádné knize upoutána nebyla, přece bychom věděli, v jakém druhu literatury zálibu nalézá. A právě tak, nemusíme než dotknouti se zrakem půvabných forem koupající se dívky a již nahledli jsme hluboko v duši její, jejímž nejkrasším symbolem je ta svěží, čistá voda, na jejíž křišťálově jasné proudy ona klidné, krásné oči své polo zamyšlena upírá. —

Typus obličeje a těla tvoře klade umělec již základ k pohybům a k výrazu postav svých. Víme z každodenní své zkušenosti, jak táž radost, táž bolest na každém jinak se jevívá. Muž neusmívá se jako

žena, dítě pláče jinak nežli stařec. Uražená hrdost, trapné rozechvění, potěšení, dojdou jiného vyjádření na hladkých tvářích salonní dámy, jiného na drsném líci dělníkově. A k líčení rozdílů takových co nejpodrobnějšímu, co nejjemnějšímu, musí umělec právě zřetel svůj obraceti. Jeho snaha musí čeliti k tomu, by celá postava, od temene až po patu, by každý pohyb prstu, každý zákmit oka, každý záchvěv svalů vyjadřovaly v jednotné a významné souhře týž afekt, týž stav duševní. K tomu pak aby umělci možným se stalo utvořiti dílo takto dokonalé, nestačí pouhý talent, zde více než kdekoli jinde bývá mu potřebí studia bedlivého a vytrvalého. Ovšem že úspěšnost studia toho závisí namnoze zas od jemného citu a zraku, jež jsou pouze darem původního nadání. Wiertzovi byl též v tomto směru údělem talent neobyčejný, a neúnavná snaha jeho za ustavičným zdokonalením se nesla. — Od klidu nejhlubšího až k výbuchům zoufalosti a bolesti nejkrutější, od tanutí a snažení obecného denního žití až k nejvyšším výrazům povznešené extase dosahoval štětec jeho. Lidské vášně a žádosti, utrpení i slasti, radost i bol, vše mu bylo zjevno, všemu porozuměl. Přihledněmež k dílům, jež s takým oprávněním tvořil.

Počneme s koncem života lidského a na *Sekundu po smrti* pozornost svou upoutáme. Volné, mohutně přísné roucho zahaluje postavu spůsobem takovým, že pouze tvář její a ruka i část nohy z něho jsou vyprostěny. Avšak též v pohybech, jež pod rouchem tím jsou naznačeny, jeví se velkolepý klid a jasnost mysli v pravdě vznešená. Oběma ohnutýma pažema obzvláště je vyjádřena síla, jež k imponujícímu dojmu vznášejícího se zjevu nemálo přispívá. Obličej, napolo šatem zakrytý, naposledy ještě k zemi se obrací s výrazem hlubokého slitování. Ona ruka pak, jež právě knihu byla odvrhla, ve svých napolo sevřených prstech jako by vyjadřovala přechod od čilosti života ve věčný klid smrti. Tak zdařilo se Wiertzovi podivuhodně sloučiti smrt se životem, tak že dojem jich obou jaksi hraničí. Ještě jednou pokusil se o rozřešení úkolu podrobného, ač zas s jiného hlediště pojatého.

Od smrti a umírání k životu se obracejíce, patřmež ihned v nejplnější, nejnáruživější ruch jeho. Vizmež *Zápasy* Wiertzovy. V plastickém díle tomto, jež tvoří, jak známo, část trojdílného cyklu, Tři epochy žití lidského nazvaného, soustředil veškeru zuřivost boje, rozdrážděnost mysli, rozvášněnost pohybů ve dvou postavách mužských. Předmětem i komposicí nám zvláštní to sousoší připomíná Zápasníky, onu znamenitou práci dláta hellenského, jíž Uffizie Florentské se honosí. U obou tytéž obrysy, totéž seskupení jako kulovité, táž spletitost nohou a paží obou soupeřů. Přece však stačí zas jediný bedlivější pohled na obě díla, bychom o různosti jejich se přesvědčili. Tvůrce skupiny antické zvoliv k vylíčení zápas v palestře při vší opravdovosti v pohybech a ve výrazu obou athletů přece dokonce nás neponechává v pochybnosti, že zde o pouhé cvičení gymnické se jedná. Wiertz naproti tomu skutečný souboj nám líčí, v němž mečem na sebe dorážejí dva sokové, z nichž každý o utracení druhého zuřivě usiluje. Žádný z obou soupeřů neostává vítězem; jeden druhého železným chvatem svíraje zároveň meč svůj do těla mu vráží. Mocnou a řídkou pravdivostí pak uchvacují nás pružné a pevné postoje obou, náruživé, roz-

líčené pohyby paží i rukou a zejmena výraz obrácené k nám hlavy jednoho z pralidí těchto, výraz to plný síly a energie.

Jiného druhu vášně, jiná tanutí ovšem Wiertz u ženských postav svých za motiv si obíral. Jsou to pochybnosti, snahy, naděje, strádání a utrpení myslí a duší ženskou pohrávající neb zmítající. Od bezstarostného úsměvu malých úst mladistvého děvčete v koupeli až k zoufálému výkřiku matky, své dítě spálené v náruč chvátící, od klidného výrazu oka spanilé dívky, kterouž Wiertz v Krásné Rosině vylíčil, až k ustrnulému, těkavému pohledu ženy, dítě své vraždící — jaká to stupnice různých afektů! A všechny jsou stejně hluboce pojaty, stejně dokonale podány. —

Jen tři články z bohatě seřaděného řetězu toho chceme vyjmouti, bychom si jich blíže povšimnuli. Vstupmež nejprv opět před *Krásnou Rosinu.*

Barevnou elegií nazvali bychom půvabně ušlechtilý výtvor tento. Pohledněmež na tu hlavu zpříma pozdviženou, na dumný pohled krásného oka, na ty rty, vážně se usmívající, především pak na obě ruce půvabné té dívky. Jak svrchovaným výrazem zamyšlenosti je ta levice, jež napolo skleslé roucho jako mechanicky zlehka zachycuje! A jakým obdivuhodným způsobem vyjadřují nám prsty pravé ruky, na levém záručí klidně spočívající, že sličná patřitelka dlouho, dlouho ještě setrvá v tom postavení, v němž každý pohyb, každé hnutí její je podmíněno tou melancholickou dumou, pod mladistvým čelem se zahostivší.

Pohnutí zcela jiného druhu jeví se na růžových tvářích *Mladé čarodějky.* Šeredné babici podařilo se přemluviti ženu, Rubensovskou plností forem se honosící, aby o dosažení štěstí v lásce prostředky nadpřirozenými se pokusila. K báječnému koštěti svému napolo ustrašeně napolo odhodlaně se přimykajíc naslouchá mladá žena tajemným průpovědím šeredné své mistryně. Výtečně pak vyjádřil Wiertz v kulaté, kvetoucí tváři její úzkost před nastávajícím povětrným výletem a zároveň dychtivé očekávání výsledků jeho.

Na konec ještě chceme poukázati na ono zvláštní dílo, v němž Wiertz snad nejvíce mistrem ve výrazu býti se osvědčuje; míníme *Spálené dítě* jeho. Vylíčiti tvář matky, jež domů se vrátivši nalezne místo růžového miláčka, z kolíbky na ni se usmívajícího, dítě své spálené v dýmu a plamenech — toť věru těžká úloha pro umělce výtvarného. Nejúčinnější, nejpůsobivější moment, totiž výkřik štětcem podati mu nelze, zbudouť pro něj toliko otevřená ústa, jež zobraziti odvážným bývá pokusem. Wiertz nevyhnul se, ba nemohl se vyhnouti obtíži této. Při prvním povrchním jen přihlednutí ovšem cize se nás dotýkají ta ústa široce rozevřená, avšak čím déle patříme v tu děsivě pravdivou líc, tím více zdá se nám, že malovaný ten výkřik k úchvatnému výrazu tváře nejpodstatněji přispívá. A přec i ostatní tahy něžného obličeje mladé matky jsou neméně jemně cítěny a mistrně podány. Jak čelo a obočí bolestně svraštělé, tak nozdry úzkostlivě stažené, tak na konec i oči ustrnule v tvář mrtvého děcka upjaté. Touže měrou úchvatně pravdivý pak je pohyb nakloněného trupu a obou paží tělo dítěte zoufale obmykajících. —

Snažili jsme se oceniti bohatý, významný obsah děl Wiertzových, jakož i seznati originálně geniální způsob, jímž předměty své vyličoval.

Zbývá nám již jen provedení, ona stránka činnosti malířovy tak často podceňovaná co do významu svého, a rovněž často na jednu z nejhlavnějších stránek díla uměleckého povyšovaná. Přesně vytknuté stanovisko zaujímal Wiertz i vůči oběma extrémům těmto. Stačí pohlednouti na některé z děl jeho, a seznáme lehkost, s níž nejskvělejší světla, nejohnivější barvy z něho vyluzovati uměl. Poznáme jeho bedlivé pozorování všech zákonů modelace a konečně přesné, správné podávání nejobtížnějších posicí a zkrácení perspektivních. Pohled na tytéž výtvory však zároveň nás učí, že Wiertz nikdy virtuosních prostředků svých nezneužil, že technickou část vždy významu a obsahu díla svého podříditi dovedl. A věru, že tím úkolu nesnadnému se podrobil. Uvážímeli, že jak provedení liniemi tak světlem i barvou sem náleží, tedy kresba, modelace, nános barvy a to, co vedením štětce se nazývá; uvážímeli, jak určité a podrobné požadavky pravdivosti a správnosti umělec tu splňovati musí, zdá se nám skorem nemožno, aby i ohledy na charakterističnost ještě říditi se mohl. A přec je tomu tak.

Co kresby a modelace se týče, víme, že to jsou ony partie, kde bedlivé, úsilovné studium umělci přes mnohý nedostatek talentu pomoci může, ony partie, dle nichž nejlépe posouditi můžeme dosah malířova „umění," v užším smyslu slova toho. Patříce na díla Wiertzova napadá nám bez odporu ihned dokonalost, jíž v oboru tomto dosáhl, přesnost v kresbě těl mužských i ženských, precisnost a správnost v modelaci jejich. A s jakou překvapující pravdivostí jsou podány všechny skurce, i ty nejsmělejší a nejobtížnější! Staneme zaraženi před Čtenářkou románů, jež téměř přímo proti ploše obrazové leží. Žasneme nad Růžovým poupětem, kdež krásná paže dívčí, jako z obrazu ven, nám podává vonnou květinu. Obdivujeme se skupinám v Triumfu Kristově a v Pádu andělů, do oblak vržených se smělostí téměř Michelangelovskou. Nedůvěřivě však zarážíme se před zvláštní malbou, na stěně jednoho z kabinetů musea Wiertzova provedenou, před malbou to, jejíž celou plochu skoro zaujímají prosté dvéře, za nimiž, zlehka je pootevírajíc, napolo se objevuje postava ženská — *Zvědavá*, dle názvu umělcova. Vše je na díle tomto tak dokonale pravdivé, že bychom se v skutku rozmýšleti mohli, zda to skutečnost, zda napodobení její před sebou máme. Než, proč as Wiertz, jenž pohlížel se stanoviska tak povzneseného na účel umění, snížil se k umělůstce takové? Odpovídá nám sám v katalogu k museu svému. Umínilť si okázati se též jednou co malíř naturalista v doslovném významu slova, chtěl dokázati, že nepojímal ideálně proto, že by přírodu přesně podati nedovedl. Pravíť k umělcům školy tehdá právě nejnovější: „Chceteli, by díla vaše skutečně naturalistickými byla, musíte hledět dosíci pravdivosti tak dokonalé, by malovaný předmět váš od skutečného dokonce se nelišil. Pak budou práce vaše míti zajisté svou cenu, kdežto díla, jež nyní naturalistickými se zovou, opustivše ideálnost, ani pravdivosti za cenu tu si nedobyla."

Byloť ovšem třeba úsilovného studia, téměř půl století trvajícího, aby Wiertz takovéto skvělé technické prostředky před námi rozvinouti

mohl. Čím jiní studia svá za ukončena mají, akademii a pobyt v Římě, to považoval on za pouhou průpravu k studiím, na jichž základě později vlastní díla tvořil. Umělec, jenž maje před sebou celou řadu slavených výtvorů svých, přece vždycky jako za žáka se považuje, za žáka, jenž ustavičně ještě nových zkušeností nabývati musí, umělec taký věru přísné klade na sebe měřítko. A právem chtěl Wiertz, jehož duševní nadání umělecké tak skvělé bylo, by i technický talent jeho byl k dokonalosti vypěstován.

Již z poznámek jeho je jasno, že i v tomto oboru zkoušel a promýšlel vše, od podmalování až k posledním světlům a retuším. Naneslli barvy tu ve vrstvách plátno zúplna kryjících, tu zas texturu jeho prosvítat nechávajících, a tím pak podmiňujících povrch buď hladký buď drsný, můžeme býti přesvědčeni, že povaha celého předmětu neb částí jeho byla mu k tomu důvodem jediným. Vedení štětce široké neb úzké, podél forem předmětů aneb přes ně, nebylo mu nikdy věcí rozmaru neb náhody. Veškery různé spůsoby tyto pak charakter díla podmiňovati napomáhají. Ovšem že čím jemnější podobné rozdíly jsou, tím méně porozumění a ocenění docházejí; však každý zajisté uzná a pochopí, jakým právem Wiertz Mladou dívku v koupeli jinak maloval než Samovraha, a Růžové poupě jinak než Triumf Kristův. — Vedle „geniálně“ malovaných děl na výstavách našich tak zhusta se objevujících, neb zas vedle obrazů s povrchem pečlivě ohlazeným, přáli bychom si umístiti několik výtvorů Wiertzových, a dokázati jimi, že jen pro málokterý předmět hodí se manýra čistě urovnaná, a že pouze některé motivy smí se malovati místo štětcem přímo špachtlí neb prsty spůsobem takovým, aby nanesená barviva v relievy se kupila, jak sem tam nyní manýrou se stává. — —

Končíme úvahu svou, obšírnou, jak snad se poznamená, nedosti podrobnou zas, ana, tak trváme pevně, jednoho z největších umělců doby moderní, a tak velkého počtu děl vynikajících se týká.

Víme, že o Wiertzovi po různu proneseny jsou též náhledy jiné, to však nemýlí nás v přesvědčení našem. Umělecká kritika, zvláště německá, sklesla za našich dnů namnoze na stupeň a na hlediště takové, s něhož, mezi jinými, neotřepanost předmětu s nedovoleností jeho v jedno spadá. Jsou to strany, z nichž Wiertzovi hlubšího rozboru se dostati nemohlo. I my arciť na dlouhé cestě, kterouž jsme život Wiertzův i snažení jeho stopovali, seznali jsme nejednu slabost, nejeden omyl jeho. Vedle těchto vad však, snad nutných i duchu nejpovznešenějšímu, jako stíny světlu, poznali jsme především hlubokou cenu jeho genia. Snad se nám poněkud zdařilo oceniti ony přednosti, jimiž Wiertz nejlepším umělcům moderním po bok se staví, v mnohých ohledech je předstihuje. Na toto zvláštní postavení jeho v celém umění novověkém zde ještě na konec poukázati chceme.

Řeknemeli: Wiertz byl umělcem naskrze a ryze moderním, tož někteří chválu nejvyšší tím vyrozumějí, jiní zase základní vadu v tom právě shledají. Podivno! Zdá se snad, jako by doba naše vyjádření uměleckého schopna nebyla? Jisto arciť je tolik, že štětci neb dlátu umělcovu za těžko bývá nepevné, neustálené idey zachytit a znázornit. A takovýchto představ, takových myšlenek je právě v době moderní

nejvíce. Zvrátili jsme staré ideály, a posud se nám nezdařilo nových si vytvořiti. Stálý ruch, stálé kvašení, toť ráz věku našeho. A kam má se v zmatku a nepokoji tom uchýliti umělec s tichou prací svojí? Má v rozruchu a věčném neklidu též vírem dát se unesti a tak s ostatními spěje nestálé pohyby jejich letmo zachycovati? Aneb má, vymaniv se z hlučného okolí svého, uchýliti se v klidné zříceniny věků zašlých a vzhlížeje k hvězdám, na obzoru minulosti se skvějícím, je za vůdce své si zvoliti?

I ten i onen směr nalezl stoupenců mezi umělci doby novější.

Pozorujmež zprvu některého z těch, kteří sobě starší mistry za vzory své zvolili. Takovýto umělec zrodiv se ve středu jiného národa, v jiné době, často i v jiném podnebí než onen, jehož sledovati a napodobovati si umínil, marně se vynasnažuje toho dosíci. Jako v kroji mu nepřináležejícím neb v šatě tu přes míru těsném, tam volném bude se pohybovati v těch směrech duševních jemu cizích, v těch cizích přesvědčeních, cizích názorech. A dílo jeho nejsouc prodchnuté duchem času a národa jeho nebude ani opravdově prodchnuto duchem doby jiné, bude bezcharakterní. Získáli však umělec aspoň něco v náhradu? Získáť ovšem. Získá hotové formy těl i obličejů, hotové spůsoby komposice, a čeho on as nejvíce si váží, hotovou, bychom tak řekli, šablonu, pro pojímání předmětu jím zvoleného.

Obtížnou dráhu arciť nastupuje naproti tomu onen malíř neb sochař, jenž troufá si být i v našem věku tím, čím povždy byli veškeři velcí umělci výtvarní — synem doby své. Ustavičné hledání a pátrání, ustavičné zkoušení a zkoumání budou pak losem jeho. Musí býti též odhodlán často chybovati, neboť každý bloudí, kdo na dráze neušlapané postupuje. Avšak i on vykoupí mnoho za cenu tuto, vykoupí si, že díla jeho budou, ač třeba jen nedokonale, přece výrazem nové velké epochy, že budou moderními v nejvyšším smyslu slova tohoto.

A k těm umělcům, již v snaze takovéto tam dospěli, kam nyní dospěti je možno, především Wiertz se řadí. Víme, že vyjímal sujety své buď přímo z povahy a z ducha doby naší, buď že, starší látky vole, svým pojímáním naskrze originálním je přizpůsoboval názorům našim. Některé předměty jeho mohou ovšem i bizarními nazvány býti, jsou to právě však jen některé v e d l e m n o h ý c h j i n ý c h, a též v nich obráží se duch, jenž umění svému vždy nové úkoly klade, vždy nových říší mu dobyti se vynasnažuje. Jsouť slovem nutný rub skvělého líce, kde tolik světla jest, tam musí býti sem tam též hluboký stín — „chacun a les défauts de ses vertus.“ Ano táž snaha, jež dohnala jej ve Visích usečené hlavy až k mezím bizarnosti, pudila jej tvořiti Triumf Kristův a Sekundu po smrti, snaha to toužící po motivech nad nízkou skutečnost povznešených, snaha po ideálnosti.

Zdá se nám někdy, jako by Wiertz z temene obrovské hory byl shlížel na ruch a proudění lidského života, a jako by s povznešeného stanoviska toho byl koncipoval díla svá. Pak ale zas, jako by dolů sešed, sám se byl vmísil v nejpohnutější rozruch, aby pro vylíčení postav svých, z blízka se pohroužil ve studium zjevů a momentů jednotlivých. Takovým spůsobem slučuje Wiertz idealismus s realismem, povznešenost s pravdivostí.

Stana na půdě realismu s ostatními vrstevníky svými, přec ideální a velikolepou koncepcí svou nad ně se vyšinul. Nejprostší, nejjednodušší motivy jako by pod rukou Wiertzovou ve významu svém byly rostly, i nejgenrovitější předmět dovedl ze všednosti povznesti k velikosti umělecké.

Než, v čem spočívají příčiny toho, čím podmiňuje Wiertz onen dojem velikosti u výtvorů svých? Víme jen odpověď jedinou. Co umělec nám zobrazuje, toť nejsou nikdy zjevy individuální, nejsou to nikdy jen příhody a náhody jednotlivce stihající, — co on nám líčí, jsou postavy typické a representanté osudů částí člověčenstva celého. —

Jest to tedy opět ideálnost, ideálnost druhu nejvznešenějšího, jež Wiertze k velikosti vedla. Žeť renaissanční umění italské tak vysoko nad nynější stavíme, nemá snad příčinu svou jen ve větší technické dokonalosti jeho. Ba není to ani krása, nýbrž výsost a velikost u pojímání a vylíčení postav a dějů, pro které jednohlasně přednost jeho se uznává. Co většinu umělců moderních poměrně tak malými činí, to je nízký realismus jejich, ten realismus, jenž nutí fantasii lpěti na bezvýznamných, nahodilých podrobnostech skutečnosti. Volba předmětů pak souvisí vždy co nejúžeji s nadáním a vzděláním umělcovým. Obé vedlo Wiertze k úkolům, jež samy sebou zas vyzývaly ho k pojímání idealistickému. Míníme zde především filosoficko-náboženské a v jistém smyslu čistě filosofické předměty výtvorů jeho. Zde Wiertz umění našemu nové, vznešené cíle vytknul, i tam, kde co první zkoumatel dráhy jich plně dosáhnouti nemohl.

Patřímeli na díla, jež v oboru tom co do umělelecké ceny nejvýše stojí, zdá se nám, že zde spočívá jeden ze zárodků velkého umění věků budoucích. Pravíme velikého, vzpomínajíce při tom opět na arcidíla největších mistrů renaissance italské. Ano pouze umění v té míře ideální může býti uměním velikým. Věkům těm bylo náboženství oním zdrojem, z něhož čerpala fantasie látku k největším, nejvznešenějším průjevům svým. Chceli pak umění moderní nad genre a historii obyčejným realistickým spůsobem pojatou se povznesti, což může býti době naší i budoucí pramenem druhým a podobným, kdy by filosofie tím býti neměla? Shrnujeme pod výraz ten vůbec každé patření na svět se stanoviska povšechného a povzneseného, ať již přírody ve smyslu užším, neb historického rozvoje národů a vývoje lidstva celého se týká.

Že by takovéto předměty od umělců hlubšího vzdělání, širšího rozhledu a především mnohem více přemítání vyžadovaly než sujety posud znázorňované, je ovšem jisto. Avšak což není právě takovéto zdokonalení a rozšíření duševní činnosti umělecké časovou nutností? Umění každého věku stanulo jen tenkráte na vrcholi svém, když se mu konečně podařilo státi se dokonalým výrazem doby své. Kterak by tedy mohli právě oni, jichž výtvory mají býti výrazem našich vymožeností, snah i názorů, kterak by oni mohli ve věku našem zůstati pozadu za lidstvem ostatním? Nikoli; i oni musí postupovat za praporem pokroku a ustavičného zdokonalení, „ku předu!“ musí být i heslem jejich. Heslem i když ne všech, přec oněch, již tíhnouti

chtějí za cílem nejvyšším. Nechť z víru a žáru onoho ducha vysoce ideálního, jenž za věků dřívějších ono zázračné pokolení velikých mistrů zrodil a z něhož i za doby naší Wiertz vzešel, by záhy zas jednou novými, povznešenými směry genia se bral, vyjdou co světlá hvězda na dráze nám i budoucím!

Cestování po Tatrách.

Píše

Josef Wünsch.

(Dokončení.)

Počátkem srpna pořádá se na salaších veliká slavnost s hudbou a tancem. Neboť již v polovici téhož měsíce opouštějí stáda vyšší polany a táhnou se zponenáhla do údolí nižších, kde žně zatím se již ukončily. V září pak někdejší veselí salašníci připravují se již k jednotvárné zimě.

Hodinka rychle minula. Opouštíme hostinnou polanu Vaksmundskou. Po weboučkém smrčku přepravíme se přes hluboké koryto nevelikého potoka. Pak dolinou Panščicí kolem nevelikého jezírka divokrásnou krajinou horskou vnikáme do širého údolí šumícího Poroňce. Můstek převádí nás na druhý břeh a opět vzhůru po strmém hřbetu lesnatém. Je to poslední stoupání na celé pouti naší. Odtud pak opět dolů do doliny Olčisky scházíme. Spatřujeme tu oba staré známé své, Něborák a Nosál, kde včera počala nám trudná pouť horská. Dnes však obcházíme východní úpatí jejich. I tu potok ukazuje nám cestu. Čím níže scházíme, tím více řidne les. Konečně vystupujeme ze šerých stínů Tatranských, a před námi osada Jaščurówka. Jmeno má od čolků černých a žlutě skvrnitých, jichž se tu hojně nalézá. Jaščurówka má zřídlo vody 17° R. Upraveny tu (z hrubých prken sbity) jakés takés lázně. Lid lázní těch dosti často užívá hlavně při nastuzeninách. Ale o pohodlí a jinou úpravu tak málo posud tu postaráno, že sejdeli se náhodou více hostí (a to času letního často se stává), nezřídka i několik hodin musí se čekati, až na koho dojde.

Nedlouho jsme se tu pozdrželi. Bylo umluveno, že ze Zakopaného přijede sem pro nás vůz. Odtud až k železárnám dosti obstojná vede cesta. Od železáren pak sjížděli jsme podvečer pěknou silnicí Zakopanskou.

Šťastně urazili jsme cestu dalekou a namáhavou. Než trudy a strázně, jichž hojně jsme byli zažili, jižjiž se utlumují. Jen krásné v mysli zůstávají upomínky. — —

Po práci sladké jest odpočinutí. Tak i my dne následujícího jenom jsme si hověli. Jako dobří křesťané šli jsme do kostela, kde právě smutečné služby boží za císaře Ferdinanda Dobrotivého se slavily. V kostele jako by nabil. Uvnitř byla jen samá honorace, venkované pobožně klečeli kolem kostela. V kostele vedro nesnesitelné,

na kruchtě pak kluci houkali o závod. Když se náležitě vyhoukali, šli jsme se podívat na hřbitov a odtud do besedy spolku Tatranského. Více pamětihodného v celém Zakopaném není; byli jsme tedy dosti brzy hotovi.

Jelikož se nebe nad námi rozplakalo, utecme se do hostince. Než opět se vyjasní, sdělím krátce, jak jsem se dostal do Zakopaného.

Bylo as o sedmé večer, když vyjeli jsme z Krakova. Nejeli jsme sice v arše Noemově, ale jeli jsme ve voze poštovním. Ve voze poštovním sedí se na mukách pekelných, a kolem hlav vznáší se božská poesie. Mámli pravdu mluviti, musím říci, že vlastně se nevznášela, nýbrž že seděla těsně vedle mne. — Ano, bál jsem se té cesty nemálo. Již několik nocí před tím ve snách děsily mne příšerné stíny polských židů s rozcuchanými vousy a vlasy a pomastěnými kaftany. Den před tím o půlnoci dusil jsem se pod jejich vaky, ranci, pytli atd. Ale milostivé nebe si ráčilo se mnou jen tak zažertovati; byly to jen plané strašáky. Neboť když otevřel jsem dnes vůz poštovní, seděl tam státní rada ruský se svou paní a dceruškou; já byl čtvrtý. Když po dlouhém mostě přes Vislu z Kaziměře houpali jsme se do Podhoře, zlatilo slunko zapadající lesklé báně Krakovského Vyšehradu. V Podhoři trochu jsme se zdrželi. Pak tryskem šlo to k jihu, k Tatrám. Uháněli jsme sice do nevlídné tmy, ale uvnitř vozu bylo tak volno, tak lahodno. Moji spolucestovatelé byli lidé nejen uhlazení, ale i srdeční. Nevím, bylili srdeční jen proto, že věděli, že jsem Čech. Paní radová té naší češtině nemohla se ani vynadivit. Vždyť prý je to ruština, jen prý trošičku jiná. Dcerušku pak seznal jsem jako dámu vzdělání nevšedního a při tom všem tak prostosrdečnou, až milo. Neprodávala svých vědomostí, jako činí mnohé, jež naučily se již trochu více než čísti, psáti a počítati, a myslí, že vše, co vědí a nevědí, hned za tepla musejí také odříkati. A ten božský humor její! Tu vypravovala pikantní historky z uměleckých kruhů Moskevských, tu zase líčila lázeňský život na Krymu — barvami pestrými, ohnivými. Myšlenka za myšlenkou — to raketa skvoucí za raketou. Bylať patrně zamilována, zamilována do té bujné, divokrásné přírody Krymské. Líčením a vypravováním jejím byl jsem tak uchvácen a spolu tak popleten, že jsem — jak se mi zdá — přísahal, a to, že hned na přesrok pojedu na Krym a pak že v Moskvě se zastavím a budu vyprávěti, jak se mi na Krymu líbilo.

Půlnoc již dávno minula, než slova vázla. Víčka počala se nám konečně svírati. Ona dřímala, a i já tloukl pilně špačky. Necitelný vůz poštovný ovšem málo na to dbá, chceli nějaká slečinka uvnitř dřímati nebo ne. Drnčí dále, nepřeje utrmácené hlavě odpočinku, zmítá jí sem a tam. Cítil jsem konečně, jak hlavinka spící lehce sklání se na mé rameno. Byl jsem tich a ani jsem sebou nepohnul, abych ze spánku jí nevyrušil. — A vy byli byste snad jednali jinak? —

O páté ráno zastavili jsme se v Novém Trhu, kde Černý Dunajec s Bílým se snoubí. Tam jsme se rozloučili. Oni jeli dále do lázní Šťavnických, já pak s novým svým soudruhem najal dřevěný vozík. Ten dopraví nás do Zakopaného. Jeli jsme brzy po pravém, brzy po levém břehu Bílého Dunajce krajem z počátku dosti neutěšeným. Později ovšem přibývalo rozmanitosti, ale nebe počalo se pokrývati zástěrou

velmi jednotvárnou a špinavou až běda. K polednímu zastavili jsme v bídné nějaké vsi před bídným krčmiskem. Kdo myslí, že vstříc vyšel nám žid, ten velice se mýlí; neboť tentokráte v nepřítomnosti páně otcově uvítala nás černooká židovka. V prvé jižbě sedělo několik sedláků, kteří samožitné statně si popíjeli. Když jsme vstoupili, rozutíkali se, jako když do vrabců střelí; nejspíše že v nás nějakou tu milostivou vrchnost větřili. My usadili se ve druhé jizbě. Určena byla jen pro hosti vznešené, neboť uprostřed stál skutečný rozklížený stůl dubový a o stůl opírali se dvě item dubové židlice. Několik noh jejich válelo se po zemi, a když jsme je opět zasadili, mohli jsme si skutečně sednouti. Kuchyně této ryze polské hospody pak poskytla nám všeho, čeho vůbec poskytnouti může. Dcera Sionská uvařila několik vajíček, předložila sýr tvrdý, že by jej mohl trhati dynamitem a černý chléb ovesný rovněž tvrdý jako mlýnský kámen. Mimo to všecko dali nám oběma také ještě jednu — kudlu. Byla celá rezavá, užívalo se jí tedy patrně jenom v dobách obzvláště slavnostních.

Další jízda naše měla velmi málo vábného do sebe. Strhl se liják, jemuž nechtělo býti konce. Lilo se jak z konve. Proti té povodni neprospěl ani deštník ani plaid. Za půl hodiny byli jsme mokří jako myši. A my musili ku předu, nebo před Zakopaným nebylo kde přenocovati. Byla to jízda pekelná. Na neštěstí vyskočil nám někde zákolník, a za zákolníkem vysmeklo se kolo. Jeli jsme o třech. Jak se stalo, že do zákopu oba jsme nevyletěli, tomu ještě dnes nerozumím. Zastavili jsme. Vozka šel hledat zákolník. My zatím jakž takž sušíme se v nějakém baráku. Polský barák! Nejbídnější chatrč nejchudšího našeho žebráka rájem je proti polskému baráku. Alespoň co čistoty se týče, rájem je beze vší pochyby. My se tu bojíme postáti, bojíme se tu dýchati: všude plno špíny a z každého kouta to jinak zapáchá. Od selky pak také příliš mnoho rozumu neuslyšíme. Tomu diví se nemálo, proč já velmožný pán mluvím tak špatně polsky. Vždyť prý ten druhý velmožný pán dobře mluví; tomu výborně prý rozumí. —

A opět tryskem ku předu. Blížíme se k Tatrám, jsme již v Tatrách: ale po mohutném, imponujícím horstvu ani stopy. Kolem pustá mlha, že na padesáte kroků chalupu stěží je rozeznati. A k tomu jen se leje, brrr!

Tak jako učinění vodníci stanuli jsme konečně v Zakopaném před hospodou. Když jsme pak slezli, tekly z nás pravé bystřiny horské. A proto pokoj, rychle pokoj nějaký, abychom se mohli převleci! — V hostinci není už žádného. Ale že prý hostinský opatří nějaký. Poslali pro horala. Vedl mne opět hustým deštěm až ku svému baráku daleko, daleko, že jsem se chtěl už vrátit. Konečně otevřel dvéře. Tam na zemi upěchované povalovalo se asi pět malých polonahých dětí uprostřed slepic, kůzlat a podsvinčat. Kráva a tele bučely ve vedlejší komnatě. Když jsem se horala ptal, kde je ta moje světnice, kývnul, že tuto, a tam v koutě na posteli že se dobře prospím — —

Vyrazil jsem ven a utíkal k hostinci, co mi nohy stačily. Horal hnal se za mnou, ale nedohonil mne. Teprvé v hostinci levity jsem četl jemu i hostinskému. Hostinský mne chlácholí, že ví ještě o jiném bytu a ten že je velmi pěkný.

Poslali mne do chalupy zámečníka, jenž pracoval dříve v panských železárnách. Jelikož je takový člověk náramně vznešený, nejmenují ho jinak než vzácným jmenem „šlosár.“

Přišel jsem k panu šlosárovi. Nová jeho chalupa stojí nedaleko hlavní silnice. Ve přízemku má tři veliké světnice a malou komůrku. Ve světnicích bydlí nyní dvě rodiny z Varšavy, do komůrky pak majetník sám na ten čas se uchýlil. Ve střeše jsou mimo to dva malé pokojíčky. To můj byt in spe. Ctihodný pan šlosár vede mne nahoru, recte na půdu. Pokojíky nejsou zlé. Alespoň jsou čisté, jelikož nemnoho jich posud užívali. Co za ně? Ctihodný pan šlosár neví, škrábe se za uchem. Řekl by nejraději hned 10 zl. na den, ale patrně si netroufá. Konečně přání své mi zjevil velmi ostýchavě: 30 kr. za den. Kouká na mne, neníli mi to mnoho. Slibuji bez okolků, že dám. Ctihodný pan šlosár skoro až ku slzám pohnut odklízí se s poníženou reverencí.

Přivádím zanedbaný zevnějšek svůj do pořádku. Blahořečím všem šlosárům, kteří staví pevné střechy, pod kterými nebohý člověk může se osušiti. Nejsem se svým paeanem ještě ani hotov: někdo šramotí mi po schodech. Ctihodný pan šlosár krokem nejistým a se mnohými poklonami táhne se opět do mého obydlí; zvěstuje mi, že „žona“ jeho, neméně ctihodná paní šlosárová, dává mi věděti, že 30 kr. stojí jen první prázdný pokojík. Chcili ještě druhý, kde je postel, židle, stůl a jeden hřebík na šaty, že musím dáti 50 kr. — Budiž! potakal jsem bez dlouhého rozmýšlení. Mrzelo mne to sice, neboť jsem počal rozuměti. Potom ctihodný pan šlosár s velikou radostí a ponížeností opět vytáhl se ze dveří.

A kdy by zlatku chtěli ti polští vydřiduchové, tak uvažuji u sebe, dám ji, dám ji s radostí; jsem přece alespoň pod střechou, a v suchém pokoji spáti je zajisté mnohem výhodnější, než snad blouditi někde po dlouhém Zakopaném. Opět šramot na schodech. Dvéře se opět otevřely, poklona se vyhotovila, a za poklonou přitáhl se opět ctihodný pan šlosár. Zvěstuje mi hlasem nejistým, že „žona“ jeho, neméně ctihodná paní šlosárová, dává mi věděti, že 50 kr. stojí vlastně jen pokojíky bez postele; chcili míti i postel, že musím platiti 1 zl. denně. Byl jsem se svou beránčí trpělivostí v koncích. Vmetal jsem mu několik nestydatých lidí do tváře a pravil jsem rozhodně: přijdeli mi ještě s něčím, že jej bez okolků vyhodím. Ctihodný pan šlosár poníženě se poklonil a vytratil se jako čmoud. Pak jsem měl pokoj. Ctihodný pan šlosár mne už nikdy nenavštívil.

Co tuto jsem vypravoval, neslouží goralům Tatranským nikterak ke cti. Případ ten není však ojedinělý; tak, jako tento se choval, byl by se choval zajisté každý jiný goral Zakopanský. Ziskuchtivost lidí těch nezná věru míry. A proto musím vyznati, že Walery Eljasz svým rodákům při nejmenším velice nadržuje, vychvalujeli srdečnost, štědrost, prostotu a upřímnost, hostinnost, účinnost a nade všecko uctivost horalů. Já neviděl uctivosti, já viděl jen poníženost až otrockou a to i u lidí nejen zámožných, než i bohatých.

Pravili jsme již dříve, že Zakopané leží na úpatí Tater, kde Bílý Dunajec sbírá vody své. Rozmanití tito potokové a potůčkové silou dravou ženou se ze krátkých příčných údolí Tatranských. Skoro všecka

tato údolíčka vynikají krásou a malebností nevšední. Ze Zakopaného nejsnadnější k nim přístup. V tom pak založeno je výhodné položení Zakopaného.

Vzdálenější doliny východní již dříve jsme navštívili. Putujme dnes údolím potoka Bystré, jehož vody ženou železárny Zakopanské. Bystrá a potok Zakopanský jsou nejmocnější pramenové Bílého Dunajce. Oba všechny ostatní potoky pohlcují. Spolčivše se oba, jen ještě potok Olču z dolinky Olčiské plynoucí přibírají. Tak sesíleni běží až k Poronínu, kde do náruče se jim vrhá mocný Poroněc. Od Poronína teprvé všecky tyto vody spojené jmenují se Bílý Dunajec. — Postupujeme tedy krásným hvozdem údolí potoka Bystré. Za půl hodiny asi přijdeme na Kalatovky. Je to krásná polana Tatranská se mnohými salašemi a senníky. Projdeme ji po celé délce a vnikneme opět do lesa. Z dáli temné dunění. To potok Bystrá, jenž se skalné výše s hukotem ohlušujícím vrhá se do údolí. Zde pak pojí se s potokem Kondračským. Z Kalatovek asi za hodinu přijdeme na polanu Kondratovu. Je to zajisté největší polana na severním Tater svahu. Hoření část její položena ve výši asi 1500 m. a zarostla kosodřevinou. Toť tak zvané Peklo. Odtud dostoupiti lze západního zubce Giewonta asi 1885 m. vysokého. Giewont nad Zakopaným jako by vévodil. Není nikterak vrch nejvyšší, ale jsa velmi blízek, i velmi vysokým býti se zdá. I za hodiny slouží obyvatelům Zakopaného; když totiž slunce vstoupí mezi oba zubce jeho, vědí Zakopanští, že je právě poledne.

Západně od Bystré na jih ku hlavnímu hřbetu Tater táhne se jiná menší dolina, na jejímž konci neveliká jeskyně se nalézá. Od této jeskyně údolí má jmeno své „dolinka ku dziurze.“ Souběžně s dolinkou ku dziurze jde dolina říčky Bjaly a za ní pak delší údol Stronžisek. Tento údol jakož i údol Malá Louka zvaný táhnou se až k samému Giewontu, mají pěkné polany a hojnost píce poskytují. Mezi oběma pak sevřen je krátký údol Za Branou jmenovaný.

Nejdelší jakož i nejkrásnější všech severních údolů Tatranských jest údolí Koscielisko zvané. Stojí zajisté za to, abychom si je prohledli.

Západně od Dunajce Bílého vzniká Černý Dunajec ze dvou větších a dvou menších potoků. Oba větší potoky skoro rovnoběžně protékají dvě dlouhá údolí, jež od hlavního Tater hřbetu táhnou se na sever. Z nich západní je dolina Stará Robota zvaná a pokračování její, dolina Chocholovská; východní pak je dolina Koscieliska. Ona prý se vyznamenává divokostí až děsnou a proto velmi málo bývá navštěvována; tato pak je nejkrásnější údolí celých Tater. Proto také nikdo, kdo na Tatrách jest, zajisté neopomene i do ní nahlednouti a to tím více, že vycházka ta je velmi pohodlna. Již výtečný von Sydow údolí Koscielisko za nejkrásnější prohlásil; ale tenkráte bývalo prý rejdištěm loupežníků, kterých nebylo lze zmocniti se, jelikož v Haliči jsouce pronásledováni, do Uher unikali a tam když nebyli dosti jisti, do Haliče zase se vraceli. Tak ovšem bývalo. Nyní v údolí Koscieliském již není čeho se obávati.

Stojím opět před hostincem Zakopanským — na čekání. Spoléhám se na své právě z pekla štěstí. Nečekám dlouho, a — přijíždí pan Balwański, se kterým již u Mořského Oka jsme se byli seznámili. Je na lehkém vozíku sám a jede do Koscieliska. Je tomu velmi rád, že se připojím. Potravy ovšem ihned nakládáme pro sebe i pro kočího, jelikož ani v Koscielisku nic nelze dostati. Tak po dobré silnici rychle uháníme na západ. V levo zůstává velebný Giewontův Štít, v pravo pak za potokem Cichou překrásné hvozdy a nad nimi nebetyčné skalí: za námi Gubalovka, v dáli pak táhne se Pálenica. Již jsme za potokem, jenž z údolu Za Branou plyne. Tu opět jiný, jenž z Malé Louky přichází. Přes každý je slušný most. Odtud jde to dosti příkře do kopce, neboť pod Hrubým Regielem a pod Končistou dostupuje silnice rozvodí Černého a Bílého Dunajce. V pravo v nížině lesnaté roztroušena ves Koscielisko. My pak u mocného potoka, jenž několik pil na prkna pohání, rychle odbočujeme v levo — do údolí Koscieliska. Především si sebéřeme však několik numolithů, ze kterých tu celé mocné skalí složeno a o kterých lid vypravuje si, že to zkamenělá rež, a že zkameněla, tím prý lakomý člověk o všecko své obilí přišel.

Dále do údolí. Již vstup je velikolepý. Je to jako mocná brána asi 15 m. široká. Údolí Koscielisko patrně bývalo jednou jezerem, než vody jeho mocnou sténou vápencovou průchod si prodraly. Stěny průchodu toho skoro kolmo a pravidelně jsou vymlety. Celý otvor jen tak je široký, že potok a vedle něho i silnice stěží tu prochází.

Hned za těsnou branou skalistou údolí se rozšiřuje. Pěkné tu lučiny a role úrodná. Stráně jeden hustý les. Krásně odtud patří se na Kamenistou, jež i Babí Nohy se zove. Proti nám rozevírá se temná dolina Měntušská. Ostatně klid tu právě sváteční. Bývalo tu druhdy však velmi živo; v železárnách bušívalo se dnem i nocí, a ruch ten ozvěnou sterou odrážely němé nyní stráně. Železárny oněměly, zašly, rozpadly se. Z někdejšího života průmyslového jen několik tu rozvalin a několik chatrných baráků, jejichž střechy k zemi skláněji se tak povážlivě, jako by odpočinutí věčného již ani dočkati se nemohly. Přejíždíme se břehu pravého na levý, s levého na pravý. Tu konečně na místě vyvýšeném zastavíme. Spolek Tatranský zbudovati tu dal pěknou kůlnu s jedním pokojikem. Milé tu posezení nad hovorným potokem.

Rozkládáme své zásoby potravní. Vozka zatím dal šemíku kousek sena a rozdělal oheň. Pan Balwański vaří čaj, vzaltě i velikou čajovnici s sebou. Ve připravování čaje vyzná se věru znamenitě. Pak vypravuje své osudy. Dlouhý čas potuloval se po Francii; dlouhá léta žil jako farmář v Americe. Vypravuje vše spravedlivě, aniž by chtěl lepším se zdáti. Milo ho poslouchati.

Ale musíme dále do údolí a to pěšky, neboť cesta i pro povoz Tatranský příliš málo jest upravena. Opodál stanoviska našeho je první mocné zřídlo Černého Dunajce, zvané Zřídlo Ledové. Je to kotlina asi 3 m. v průměru mající. Na dně jejím jemný písek. Ze dna silný pramen čisté studené vody vyráží, celou kotlinu naplňuje a z ní pak třemi odtéká proudy. Voda potoka, do kterého voda pramenů těch padá, mívá něco přes 6° R. teploty. Voda zřídla samého pak má jenom 3·5° R.,

a není prý v celých Tatrách případu podobného, kde by ve výši takové (986 m.) ze skály pryštila se voda tak studená.

V místech těchto dolina opět se súžuje. V pravo i v levo kolmé štíty skalní dostupují až skoro samého potoka. Je to tak zvaná druhá brána. Za ní nejkrásnější část Koscieliska. Jsme sice posud v pásmu vápencovém, ale koryto řečiště zaneseno je balvany žulovými, jež s hůry sem byly sneseny.

Stráně břehu levého lesem jsou zarostlé. Z lesa temného vyhlédá šedé skalí vápencové, v nejrozmanitější se měníc útvary. Tu na př. vidíme sříceniny starého hradu, tu osamělou věž, tu sovu, tu mohutný chrám se mnohými věžičkami atd. Tak postupujeme vždy výše uprostřed rostlinstva Alpského. Jen pozdálí zaznívá zvonek stád výše se pasoucích, zaznívá truchlivá píseň pastevcova. Proti nám přichází osamělý horal; za několik krejcarů snese ta nejkrásnější kvítka Alpská se skal nejpříkřejších.

Přecházíme opět brzy na pravý, brzy na levý břeh Dunajce. Tu po lehkém přecházíme můstku, tu s balvanu skáčeme na balvan. Tu stojíme pod skalou Saturnus zvanou. Ve skalách na straně protější viděti otvory jeskyň, ve kterých dříve všelijací lotrové se ukrývali. A opět šíří se údolí. Je to místo, které převodníci Krakovem zovou. Každá skála z té i oné strany svoje má jmeno. Zde viděti chrám P. Marie, tamo Sukienice, zde hlavní náměstí, onde tu a tu ulici atd.

Již jsme u skály, jež zove se Písaná. Snad nikdo z těch, kteří Koscieliska navštívili, neopomene jmeno své vrýti do hladké plochy této skalní stěny. Nyní již jmeny a nejrozmanitějšími nápisy úplně je pokryta tak vysoko, jak člověk stačí. Někteří odvážlivější i nad tuto výši se vyšinuli, zaznamenavše jmena svá vysoko nad ostatními. Již dávno místa pro podpisy veliký se tu jeví nedostatek; proto jeden seškrabuje podpis svého přechůdce a sám tu jmeno své rýsuje; nepomýšlí, že za krátký čas i jeho jmeno bude seškrábáno.

Pod Písanou je nízká jeskyňka, ze které opět nové a dosti mocné zřídlo Dunajce vyráží. Není to však přítok nový, nýbrž ona část vody potoka hlavního, která nad Písanou od hlavního potoka se byla odloučila a pronikši mnohými rozsedlinami skalními, zde opět na jevo vychází. Že tomu tak, přesvědčili se doktoři Janota s Čerkovským, kteří r. 1867 vybrali se na Bystrou. Postiženi jsouce bouří, viděli, jak hlavní potok Koscieliský, před tím čistě jasný, přívalem náhlým se zbarvil. Přišedše k Písané viděli, že i voda odtud vynikající podobně jako potok hlavní se zbarvila. To ovšem nebylo by se stalo, kdy by Písaná své vlastní měla zřídlo. Voda z Písané tekoucí skoro tutéž mívá teplotu jako potok sám.

Do otvoru Písané zpytatelé nejednou již vnikli. Možno to hlavně tenkráte, kdy vody na mále, tedy z jara, než sníh příliš taje. I sám básník Goszczyński tam se odvážil. Našli více jeskyň; v některých pak i známky, že tu lidé již bydlívali. Dále však otvor tak se súžil, že jenom vodu propouštěl. Rozumí se, že jeskyně nalézají se jenom ve vápenci a ne v žule. V Tatrách celkem není jich mnoho. Tak mimo tuto známe v okolí Zakopaného jen ještě tři: Mokra dziura, Suchá dziura a jeskyně „Do dzieczawego“ zvaná. Na severovýchodním okraji

Tater pak je jeskyně alabastrová. Možno však, že mimo tyto známé je ještě mnoho jiných, kterých doposud nikdo neobjevil.

Ještě výše kráčíme údolem neširokým. V pravo dvě pobočné dolinky do hlavní se ústí. Každá z nich potůček přivádí do Dunajce, do něhož i z levé strany mocnější prodírá se potok. Tak přicházíme až ku dvěma mlýnským kamenům. V jednom z nich zadělán dřevěný kříž s nápisem: „Nic nad Boga.“ Vypravuje se, že jistý obyvatel Podtatranský vsadil se, že mlýnský kámen na nedalekém vrchu Ornaku urobený údolem do vsi sveze. Učinil tak; když však přijel až na toto místo, povoz se zvrátil a zabil jej. Bylať právě neděle. Na památku postaven tu kříž a ten když setlel, dal Vincenc Pol nový kříž postaviti.

Cesta k východu se uhnula. Přivedla nás až k salašům na Smytni. Zde jsme odpočinuli a opět se posilnili. Odtud tak krásný rozhled kolem: Ornak na západě, Bystrá na jihu a Smrčiny dále k východu. K severu pak rozevírá se část údolí Koscieliska před námi.

O Tatrách nikterak skoro ani známo není, zdaž a v jaké míře na srázech příkrých sněžnice nebo laviny se tvoří. Vždyť skoro veškero obyvatelstvo, jež v létě tu přebývá, na zimu do nižších táhne se osad. Odtamtud pak v zimě do sněžných pustin sem nikdo se nevydává. Jen z r. 1858 dochovala se nám zpráva, že v těchto asi místech 5 horníků sněžnicí bylo zastiženo. Dříve totiž nedaleko odtud na Tomanové a i jinde na stříbro se dolovalo. Horníci času postního z práce domů se vraceli a do jednoho tu zahynuli.

Jedeme po dráze Košicko-Bohumínské. Průsmykem Jabluneckým ze Slezska přecházíme do Uher. Rychle prolétáme několik tunelů: Jablunecký, Srečenský a Královský. Překrásná to jízda. V pravo v levo vysoké hory s temnými hvozdy, v pravo v levo přívětivá údolíčka. Všude šumný, zpěvný háj, všude živá, bystrá voda, tu bublavý potůček, onde pěnící se říčka. Všude život, všude čilý ruch. Níže pak čisté, útulné osady, jedna jako by ruce podávala druhé. Kolem lučiny bujné a zelené jako brčál a po nich nepočetné koliby roztroušené.

Jsme v úrodném Pováží Horním. V pravo vyhlédáme na vápencové boky Tater Nižných. V levo Vysoké Tatry ve vší kráse své a velebnosti se nám představují. Jako by vítaly nás, tak jeden olbřím šedohlavý staví se vedle druhého. Skoro bezprostředně zvedají se z údolí Váhu. Nevysoko pne se lesnaté předhůří. Z nepatrného toho podkladu pak náhle do oblak vznáší se hřbet skalistý, na tisíc příkrých štítů, ostrých zubů, jehel a bodlin rozštěpený, tisícerými trhlinami a propastmi rozjizvený. Nic nekryje těch hlubokých ran jeho. Jen tu a tam z rokle černé skví se bílý sníh. —

Tu hned zpředu jako strážce skalnatého toho šiku, jako lev k mohutnému skoku se chystající, jako sfinga, jež novou člověčenstvu hádanku předkládá — spočívá Veliký Kriváň. Od jihu k severu znenáhla pne se skalnatý jeho hřbet z temných hvozdů skalních. Pak již jen jižní úpatí jeho hustou kosodřevinou je zarostlé. Tu skalí hlubokou roklí ve dva hřbety je rozpoltěno. Západní sluje Kopa, východní Nad-Paulová. Zde kosodřevina již mizí, a stěny vrchu příkře se zvedají.

Potom tvoří neveliký odstavec Na Prehybu zvaný, od něhož vrchol Kriváně jako skalistý zub do oblak trčí. Dosáhnuv takto výše 2510 m., na sever srázem děsným spadá do údolí Teryjanského.

Za Kriváněm vypíná se Ostrá, Sedýlko a Želízko. Za tím v pyšné své divokosti, jako by s ostatními nic míti nechtěla, ojediněle a přes tisíc metrů vysoko vystupuje příkrá zeď. V základech svých asi 700 m., na hřebenu svém však jen asi 4—6 m. je široká. Nahoře není však celistva, nýbrž ve veliké množství věží a zubů divoce je roztrhána. Mnohé z nich tak jsou nakloněny, že stěží jen v rovnováze se udržují. Toť Tatranský velikán Na Bašti zvaný.

A dále jiné štíty vysoké vystupují. Tu Vysoký Vrch a Tupá, tam zase ohromné skalní spousty Gerlachovky do nebes se pnou. Gerlachovka má 2659 m. výše a vrchol její je tedy všech Tatranských nejvyšší. Za Gerlachovkou rozštěpený hřbet znenáhla se níží. Ale brzy pozvedá se zase ve Štít Slavkovský. Za Štítem Slavkovským pak ukrývá se před zraky našimi dvojzubý Štít Lomnický jen o málo nižší než Gerlachovka. —

Tak rychle míjí obraz za obrazem. Jsme tu již na území slováckém. Tatry v místech těch dělí obě větve slovanské; na severním svahu bydlí Poláci, na jižním Slováci. Polany tu polské tu slovácké kolikráte dosti blízko leží při sobě, jen hřeben horský je dělí. Ale na úpatí jižním nejsou jen Slováci; na jihovýchodě bydlí tu i Spišští Němci. Od dob pradávných zachovali si národnost svou uprostřed živlu slovanského, ač obývají jen neveliký pruh země mezi Tatrami a Popradem. Za vesnicí Vážcem přelétá vlak rychle několik potoků za sebou. Jsou to vody Bílého Váhu. Stanice Vysoký Les leží u samého rozvodí Váhu a Popradu, tedy rozvodí moře Černého a Baltického. Odtud dráha opět se níží a u Čorby překročuje první přítok Popradu. Za Lučivnou vešla v údolí Popradu a odtud drží se vždy levého břehu jeho. Na stanici mezi osadami Velkou a Popradem vystoupíme. Zde vždy několik dobrých povozů pohotově; jeden z nich za mírný plat přes Veliký Slavkov zaveze nás do Smolníka.

Ani o původu jmena Smolník, ani o německém jmenu Schmeks nic pravdě podobného nemohu pověděti, ač to i ono jmeno nejedním vykládá se spůsobem. Maďaři od r. 1846 jmenují Smolník Tatra-Füred.

Smolník leží na mírném svahu horském při samém úpatí Štítu Slavkovského, který výběžkem svým, Nosem Královským, před ostrými větry severními jej chrání. Rozkošné toto místo lázeňské líbezně položeno je ve výši asi 1000 m. nad mořem uprostřed pěkných lesů jedlových. Je to pravá perla Tatranská. Pro hosti po různu vystavěno několik domků ve slohu švýcarském. Mezi domky hájky a sady květinové jsou založeny a pečlivě se pěstují. Nepřistřihují tu přírody dle nejnovějšího žurnálu modního, nýbrž volně a bujně nechávají růsti. Pobyti tu několik dní pravou je rozkoší. Dlouho pak ještě vzpomínáš na ty krásné dni. Za prvého svitu ranního někdo ti klepá na okno. Čí to ruka? Byla to větev sosny věkovité, jež tě probudila. Patři na ni, jak vážně se ti uklání! Přeje ti dobrého jitra; otevři okno. Les Tatranský v ústrety ti dýchá nejlíbeznější vůni svou, a zpěvné sbory ho poctívají tě slavnostním zastaveníčkem. Nemeškej dlouho doma —

ven, do lesa! Bloudíš po pěšinkách pěčlivě upravených; sedátka zvou k odpočinutí. Vedro tu věcí skoro neznámou; mírní je jednak vysoké položení, jednak i veliký dostatek vláhy. Přicházíš od potůčku k potůčku, od pramene k prameni. A jaké to prameny! Procházíš se takto pod samými příkrými stěnami Tatranských velikánů. Ale drsné a nevlídné trhliny jejich zakrývá hustý les; vidíš jen ta velebná jejich temena stříbrem se skvoucí, kolem nich pohrávají si zlatí obláčkové. A odtud patříš k jihu: zde krásná a úrodná rovina rozkládá se u nohou tvých. Po ní dědinek jako naseto, a za ní opět hory modravé pěknými obrysy pnou se k nebesům. A což když za vlažné noci letní stříbrný luny svit rozlévá se po jehličí a po pěšinkách osamělých, když dech velebný vane z korun štíhlých jedlí a borovic, jimž potůček ukolébavku pěje opodál!

Je vůbec známo, že pravé krásy krajinné najíti nelze ani dole v rovině, ani vysoko na horách strmých, nýbrž tam, kde roviny s horami se snoubí. A právě toto položení při samém okraji bohaté roviny, při samém úpatí skal nebetyčných je pro Smolník tak výhodné. Na obou těchto protivách zakládá se pak ještě množství jiných protiv, ježto rozmanitostí svou Smolník příjemným činí bydlem lidem nejrůznějších povah a náklonností: bujný světák a těžkomyslný blouznílek, labužník a nejstřídmější vegetarián, otužilý horolezec a ploužící se slaboch — ti všichni nalézají tu, po čem srdce touží. Zde požívati lze lahodné kyselky a nejčistší vody studničné, zde tabule pokryta bujnými jídly kuchyně výborné, zde usmívá se pravá tokajčina. Zde veselý život společenský beze vší škrobenosti, zde lahodná samota lesní beze všeho nebezpečí. Pro slabocha vůz tu stojí pohotově a kůň osedlaný; zde po dlouhé hodině procházeti se může po stezičkách vodorovných. Silného pak lákají nebetyční velikáni, jejichž vrcholků dostoupiti může jen na vlastních nohou a jen vlastníma dodrápati se rukama. Každý tu nalézá, každý tu požívá.

Nemůže se říci, že by Tatry oplývaly snad hojností zřídel léčivých. Na severu je jich velmi málo; na jihu pak, hlavně na svahu jihovýchodním dosti jich nejen poznáno, ale již i prozkoumáno. Možno též, že v Tatrách je ještě mnoho pramenů léčivých, o nichž dosud nikdo ani zdání nemá.

I ve Smolníku a v okolí jeho prýští se několik zřídel. Tak na př. pod samou verandou veliké jídelny vyráží pramen kyselky, jež má průměrnou teplotu asi 7° C. Asi 200 m. nad Smolníkem bezprostředně ze žuly vytryskují tři pramenové Leutsch, Rainer a Vambéry jmenovaní. Jsou mnohem studenější než pramen dřívější. Za hostinským domem Sanssouci nalézají se konečně ještě dva prameny Castor a Pollux. Vody všech těchto pramenů užívá se dílem v koupelnách dle zásad Priesnitzových zařízených, dílem však i jako lázní minerálních. Dále od Smolníka vzdálen je pramen Xanthův a oblíbená kyselka Grützkocher zvaná. Jiné kyselky má nižší Podtatří, Slavkov, Stará Lesná, Rokuš a Landok. Dva sirné prameny jsou na severu v Poroníně a u Stronžisek, několik jiných na východě.

Kdy objevena výborná kyselka Smolnická, není známo. Víme jen tolik, že již v minulém století obyvatelstvo roviny Považské a Po-

pradské hlavně času letního často se tu scházelo, v lese tábořilo a kyselky s vínem smíšené statně popíjelo. I okolní šlechta za příčinou myslivosti ráda se tu scházívala. Stříleli v Tatrách hlavně tetřevy a sluky, zajíce a lišky, srnky a kamzíky, vlky a medvědy. Celé společnosti meškávaly tu vždy několik dní, za kterou příčinou s sebou přivážely stany. Teprvé r. 1797 dovolila sestra hraběte Štěpána Czaky, aby si tu hrabě 2 domy ku své libosti postavil; dříví stavební však že odjinud musí si opatřiti. Stalo se; 29. června pak sezval sem celé okolí, častoval pivem a mládež dárky obmyslil. Tak založen je Smolník, a v krátkém čase oblíbili si jej staří i mladí. Až po dnešní den pravá návštěva počíná vždy teprvé 29. červnem. Brzy potom hrabě Karel Czaky zříditi tu dal 6 síněk koupacích a neveliký hostinec. To byly nepatrné prvopočátky. Od těch dob skoro stále se přistavuje a rozšiřuje; tu staví se nové koupárny, tu síně hostinské, tu kuchyně, sklep a špižírna, tu konírna pro 24 koně atd.

Ale teprvé za nájemce Jiřího Rainera povznesl se Smolník. Rainer zařídil nové jídelny, hernu a tančírnu i lázně studené, jimž vody dodával vodovod skoro 2 km. dlouhý. Za něho založeny pěkné pěšinky po lesích, a pohodlná silnice vedena do Smolníka z údolí Popradského a j. v.

V pozdější době koupila Smolník od hraběcí rodiny obec Mühlbašská a správu lázní pronajala parnímu mlýnu Miškoleckému. Nyní utěšená tato osada má asi 20 větších budov jako jídelnu, 2 domy léčebné, kavárnu, dům ředitelův, kapličku, lázně, asi 7 domů hostinských, poštu a telegraf atd. Není tu sice přepychu a nádhery, vše jen jako by po domácku bylo zařízeno; proto každý brzy zde zdomácní. Ale i všecky jiné věci náležitě jsou uspořádány. Zde neobírají člověka; za mírný plat vše náležitě lze si opatřiti. Za pokoj platí se 50 kr. až 1 zl. 50 kr. Rozumí se, že na počátku a ku konci saisony vše je levnější. Cena každého pokoje ve zvláštních listinách zaznamenána. Ošiditi tě ani nemohou. Kuchyně je výborná, a pravé uherské s kyselkou Smolnickou chutná jak náleží. Kapela cikánská několikráte za den hudbou obveseluje. V kavárně čelnější noviny maďarské, německé i francouzské. Přicházejí i společnosti herecké, pořádají se taneční zábavy, výlety koňmo i pěšky atd. Správcem lázeňským a duší celého Smolníka již po několik let byl major mimo službu, A. Döller, muž v každém ohledu příjemný a rádce přeochotný.

Jelikož ve Smolníku bytů často se nedostávalo, utvořilo se před několika roky zvláštní družstvo, jež na pozemcích obci Velikému Slavkovu náležících novou osadu s lázněmi založilo. Osadě dáno jmeno Nový Smolník; leží jen malinkou čtvrthodinu západně od Starého.

Ve Smolníku mívá uherský spolek Tatranský každý rok svou valnou hromadu. Účelem vytknul si Karpaty a hlavně Tatry i širšímu obecenstvu učiniti přístupnými, zpytovati a zkoumati a o Tatrách vědomosti rozšiřovati. Účelu toho dosíci se snaží schůzkami společnými a vědeckými rozpravami jakož i tím, že zřizuje a opravuje stezky, staví na vhodných místech ochranné chýže a j. Vydává též roční zprávu o činnosti spolkové, kde ukládá i vědecké články Tater a Karpat se týkající. Tiskne se zpráva ta ve dvou jazycích: na jedné straně vždy

maďarsky, na druhé proti ní německy. Členů má spolek mnoho set a každý platí nejméně 2 zl. r. m. ročně. Je jisto, že spolek Tatranský činností svou velikých již zásluh si dobyl. Neposlední pak zásluhou jeho jest i to, že na jižní straně Tater postaral se o zkušené a spolehlivé převodníky a že převodníky ty řádnými opatřil stanovami. Jen ten může býti převodníkem, koho spolek schopným uznal, a jen pro ty vycházky je převodníkem, pro které spolek schopným ho uznal. Úlohou převodníkovou jest, aby cestujícího provázel, bloudění a neštěstí zamezil, při neštěstí aby cestujícímu všemožně poskytl pomoci, aniž by však život svůj obětoval. Chovati má se vždy slušně a přívětivě, jinak by se mu s knížkou vůdčí odňala i hodnost. Za práci svou převodníci slušně bývají odměňováni. Mírné platy za každou cestu v knížce již mají vyznačeny. Cestovatel nepotřebuje o platu ani se zmíniti. Jen vyplatí, a převodník slušně se poděkuje. Této chvály převodníkům polským vzdáti nikterak nemůžeme. Tam spolek polský vyměřil jim platy zajisté nesmírně veliké. Ale oni ani s tím nebývají spokojeni: loudí a žebrají a obtěžují cestovatele do nekonečna.

S převodníky Smolnickými radost je někam si vyjíti. Smolník pak sám vhodné je východiště nejen na východ než i na západ. Nejobyčejnější vycházky odtud jsou: k prahům, údolí Zimné Vody, k Péti Stávům a na Štít Lomnický — k Slavkovským jezerům, na Nos Královský a na Štít Slavkovský — k jezeru Velké, na Zahrádku a na Polský Hřbet a konečně na Štít Gerlachovský. Výprava prvá i poslední všech jsou nejobtížnější, hlavně pak dostoupení Štítu Gerlachovského posud teprvé asi desetkráte se zdařilo; vyžadujeť velikého namáhání. Dlouho za to se mělo, že nejvyššího toho štítu Tatranského vůbec ani dostoupiti nelze. Teprvé v době novější dva odvážní lovci kamzíků, mlynář Martin Urban a učitel Jan Still z Nové Lesné, našli stezku, po které na Gerlachovku lze se doškrábati. Jmeno prvého, který v letech šedesátých na Gerlachovku se odvážil, není již známo. V roce 72. a 74. vrcholu dostoupeno po druhé a po třetí, a od těch dob skoro každý rok někdo se tam odvažuje. —

Těžko loučiti se s Tatrami, těžko loučiti se se Smolníkem. A přece v dáli již mizí osada přelíbezná, a skalistí velikáni jako duchové rozplývají se již v šeru večerním.

Ještě jeden zbožný pohled! Loučíme se s nádherným tím velechrámem přírody, než neloučíme se navždy. Vkročíme tam — tu pevnou máme důvěru — brzy zase.

A vy?

Nebesa.

O nichž vypravuje

A. V. Šmilovský.

(Pokračování.)

X.

Od těch dob uplynula téměř celá dvě léta. Rambousek měl pravdu: baron Mundy ozdravěl, a milostné drama mezi ním a slečnou Jenny postupovalo dále zvláštními svými cestami. Že to byly cesty neobyčejné, lze již z toho posouditi, že všecky praménky dějové sbíhaly a probíhaly se v domě, ano takořka pod samýma očima staré baronky a že ona přece o tom nevěděla. Ovšem zdá se to pravdě nepodobno, ale v houštinách života roste tolik pravdy, pravdě nepodobné, že botanik i nejzkušenější, začasté neví, kudy kam se svým uměním.

By nám neúplnost vyčítána nebyla, poznamenáváme, že baronka Saloména se slečně Jenny znamenitě odměnila za to, že svým přičiněním jedinému jejímu synovi a poslednímu potomku starožitného a proslaveného rodu Počernických z Počernic tenkráte v alejích život zachovala. Za šaty její, krví baronovou zkažené, koupila jí na nové šaty hedbávné přisolivši dar svůj moudromoudrým poučením, jež stálo aspoň za troje šaty hedbávné. Kromě toho dostala se slečna Jenny i do rodiných letopisův: stará baronka složila šaty krví Počernickou ztřísněné pro věčnou památku do rodinného archivu. Nové ty šaty byly slečně Jenny tak milý, že kdykoliv si je vzala, ani do zrcadla se nepodívala, a to již je něco říci při mladé dámě.

Jinak vál po ten celý čas se stěn komnat zámeckých týž podzimní chlad jako prvé, a slečna Jenny slyšela sotva o deset srdečných slov více nežli před tím.

Bylo by nám svazky erotickou veteší vyplňovati, kdy bychom vypisovati chtěli, co se po ta dvě léta mezi baronem Mundym a slečnou Jenny dálo. Myslete si, že tento děje odstavec konal se v zákulisí a přistupte se mnou před otevřenou scénu, na níž charakteristický moment dramatu se odehrává, jenž s dostatek nám doplní a vysvětlí, co jsme přeskočili.

Jeviště jest fara v Záluží; čas: vonný májový večer; osoby jednající: přítel Cvok, panna Naninka a nalezenec. Vřadné slovo: „Cvok přečetl jeho nadpis, sklesl malomocně na nejbližší stolici a svěsil hlavu i ruce. Panna Naninka ani nedutala.“

Za chvíli poškrábal se Cvok na levém nadloktí a zahleděl se znova do nadpisu na psaní. Zběhlá ženská ruka, jež písmo psala, byla mu bohužel velmi povědoma. Četl v duchu: „Velebnému panu Václavu Cvokovi, muži v pravdě křesťanskému a lidomilnému v Záluží.“

Farář se znova poškrábal, rozlomil pečeť, vstal a přistoupil k lampě. Tam vyňal dopis z obálky a rozložil si jej. Byl to arch in folio jen na první stránce těsně popsaný. Datum: V Praze 16. dne května 1868; podpis: Jenny Kučerová.

Nejistota zmizela; jistota posílila duši jeho. Dal se do obsahu a četl zvolna, slovo za slovem a pro sebe. V psaní stálo:

„Svěřuji Vám, vzácný příteli můj, poklad, jehož si vážím nad vlastní duši svou. Vím svatosvatě, že kladouc jej do Vaší poctivé náruče dávám jej z rukou mateřských do rukou v pravdě otcovských, tož mého synáčka, mého jediného, zlatého synáčka! Ach! což bych Vám toho, příteli, musila napsati, byste všecko věděl, co mou duši tlačí jako hora z olova. Nežádejte, bych vyličovala, co vylíčiti nelze; mou hořkou zkušenost, mou bolest, hněv, lítost, opuštěnost... Jeho otec, ne názvu otce hoden není; můj muž, ne muž; člověk, ne člověk; ta loutka v lidské podobě, ano to snad jest pravý proň výraz, ta loutka jmenem Edmund, jest mnou spravedlivě zavržena, navždy zavržena, příteli. Chtěl na čas ukonejšiti mne zlatem, ale já mu hodila zlato pod nohy, já mu ukázala dvéře z chudého příbytku svého, já mu nedovolila, by pohledem svým znesvěcoval dítě mé. Mámť já síly dost, bych pila jed utrpení, jehož jsem zasloužila; já dovedu sama vytrpěti a třeba dotrpěti; já nepotřebuji nikoho na božím světě, nikoho, jen Vás, drahý a jediný příteli, byste mně na čas, nevím na dlouholi neb krátkoli, opatroval, laskavě, po otecku opatroval synáčka mého. Vím, že neklamu se: jako slunci věrno jest teplo, tak vám věrna jest láska, pravá ryzí křesťanská láska, stejně, bez předsudků vážící chyby i výtečnosti lidské. Na té stavím, na tu spoléhám posílajíc Vám dítě své. Mohla jsem se ovšem dříve písemně s Vámi srozuměti, ale bůh ví! nešlo to. Rázem, takořka se střechy, musila jsem Vám synáčka do klína hoditi, ačli vůbec ten čin jsem chtěla vykonati; kdy bych byla zvolna, rozmyslně, ku předu šla, nebyla bych dosti silna bývala a snad já i syn můj byli bychom byli ve psí. Takto můžeme býti aspoň pro život oba zachráněni."

„Syn můj narodil se v Praze, letos 1. března právě o půlnoci a 3. pokřtěn byl na jmeno Josef, po mém nebožtíku poctivém otci, jenž za dní nejhorších strastí mých ustarav se o rodinu ze světa vykročil. I prosím sepjatýma rukama pannu Naninku, by se ho mateřsky ujala, by mu v ničem nedostatku nedala, by jej milovala a svatou trpělivost s ním měla. Neli já, snad on se jí za to odmění, a jistě bůh tam na výsostech, jenž na první váhu položí každý dobrý skutek, který kdo vykonal na dítku opuštěné a nešťastné matky."

Zde bylo psaní všecko slzami pokapáno, a přítel Cvok utíral si líce. Teprvé po chvíli mohl čísti dále:

„Panna Naninka jest hodná žena, ona lépe mi porozumí nežli Vy a umalí již starosti Vaše o Pepíčka. Chlapce jsem dala lékaři prohlednouti; tvrdil, že jest úplně zdráv, a tak jest naděje, že jej dobře odchováte. Já jsem v Praze, jsem tělesně zotavena a budu si dále počestně svůj chléb vydělávati. Mám již napolo zaopatřenou službu v dobrém měšťanském domě; jak budu míti jistý chléb, dám Vám o sobě věděti a Vy mně pak budete psáti hodně mnoho o Pepíčkovi. Zahospodařené peníze u baronky mně vystačily pro potřeby a poněvadž vím, že míváte pro svou křesťanskou lásku k lidem hubenou tobolku, přikládám na druhé straně padesátku na vychovanou mého Pepíčka. Více prozatím nemohu postrádati; ale buďte jist, že povinnosti své povždy budu dbalá a svým časem pošlu, co bude lze ušetřiti. V paklíku

máte všecko potřebné pradélko; jen nějaká peřinka bude se museti přikoupiti. Z brusu nový dukát, v papírku zaobalený, jest pro pannu Naninku; jest na památku."

„Prosím Vás, věrný příteli můj, zachovejte v plném tajemství původ Pepíčkův před každým, vyjímaje snad pannu Naninku, ač uznáteli sám za dobré, jí je pověděti. Lidé budou o tom ovšem mluviti, ale všecko na světě zamluví se a zevšední, a myslím, že Vám nikdo nemůže za zlé bráti, ujmeteli se pohozeného dítěte. Prosím boha, by Vám z toho nepošly nelibosti a mrzutosti. Buďte dobrým a laskavým otcem mému Pepíčkovi; já Vám budu za to do smrti vděčna.

Jenny Kučerová.

P. S. Kdy by z Labutína mu hrozily nějaké úklady, postavte tomu nevinnému a malomocnému tvorečku svá věrná prsa za hradbu. Kašičku ať mu vaří panna Naninka docela řídkou, aby ji dobře strávil."

Přítel Cvok dočetl a vyňal ze psaní padesátku.

„To byla bankovka ve psaní?" otazovala se panna Naninka.

„Padesátka, Naninko!"

„Přichází na mou. Dítě jest z nějakého panského hnízda."

Farář k ní vážně přistoupil a pravil: „Panno Naninko, dejte mi ruku na to, že do slabiky zachováte tajemstvím, co vám budu z tohoto psaní čísti. Však stojí tam také leccos o vás."

Hospodyně mu podala ruku, a on se dal do hlasitého čtení; panna Naninka poslouchajíc ronila slzu za slzou. Když bylo dočteno, utřela si zástěrou oči, zlíbala nalezenci ručky a pravila: „K čemu mně dukátu. Však až bude zle, proměníme jej pro Pepíčka." A tlumivši v sobě pohnutí, jež ostatně přítel Cvok nechápal, dodala: „A nyní podíváme se na Pepíčkovo prádlo."

V paklíku byly složeny košilky, živůtky, čepičky, fáčky, plény, osušky, zkrátka na nic nebylo zapomenuto. Naninka rozkládala celý krám po stole a po posteli.

„To je podívaná," libovala si, a když přišli na dukát, nemohla si přece nepovzdechnouti: „Totě nějaký krásný peníz! Když jest jich tak několik kop, musí zrovna člověku oči přecházeti! Nu, nebudeli toho nutně třeba, přece si jej schovám!"

„To by bylo, abyste jej měnila! Vždyť máme padesátku!"

„Řekne se: padesátka! Ale děti jedí peníze. Kde je kolébka, kde podušky do ní; kde peřinky, kde krupička, cukr a když se něco stane, kde na doktora, na babičku?! Panečku, to zlatky lítají jako motýli o sv Janě. A což až povyroste! Sukničky, bačkorky, nějaký kabátec . . ."

„I o tom potom! Jen když máme Pepíka!"

Při tom se zapomněl a z radosti smáčkl Pepíka na raménkách. Ten se probudil a rozkřičel, že ho bylo plný čeledník. Panna Naninka přiskočila.

„To nejde, velebný pane. S dítětem se musí jako s pěnou, aby se nám pod rukama nerozešla. Pojď sem, holoubku; hajej pěkně, hajinkej, tys můj poklad malinkej."

Pepík byl dobrák, za chvíli umlkl.

„Musíme mu nadělati cumlů," podotkla vážně Nebesa.

„Jen kdy by bylo tvrdých housek! Ubohá Jeninka! Nejde mi z hlavy, chudinka. Jsme my ženské nešťastní tvorové; srdce naše jest naše kletba. Bez lásky schneme jako nezalitá květina, a láska honí nás z růží do hloží."

„Mně se hlava posud točí jako mlýnské kolo," připomínal farář. „Taková novina a tak z čista a jasna! Ale potají se přece něco mluviti musilo. Aspoň Suchdolský mně dnes něco tak za řeči napověděl. Ah, teď mi teprvé vychází světélko! Proto on se na mne tak díval!"

„A co vám vypravoval?"

„Prohodil jen tak ledabylo, co slyším o Jenny, zdali mně psala a co mně psala z Prahy a že chodívala na besedu ke mně do Záluží, zkrátka, jako bych já něco zvláštního o ní musil věděti. A teď teprvé se mně zdá, jako by byl jen u mne na keř tloukl a jako by si myslil, že sedí ve mně zajíc. A o baronovi Mundym se také zmínil, ale jen tak nějak. Jak to souviselo s ostatním, už se nepamatuji. Kolem do kola vzato: Suchdolský slyšel někde z daleka něco zvoniti a myslil, že já byl na mši."

„Netrmácejme si hlavy! Slečna Jeninka byla chytrá dívka, a jestliže se lásce neubránila, ubránila se aspoň klevetám. Baron Mundy nepůjde jistě se svým tajemstvím na trh, my nepůjdeme také, a jak ze všeho viděti, stará baronka neví pranic, a za to bych dala ten svůj dukát a ještě pětník. Z té strany nám netáhnou mračna, a časem dovíme se všeho do podrobna. Ale jest jiná horší věc."

„Která?"

„Že nám dítě na faře přibylo, nedá se zatajiti, a zítra ráno nejdéle musíme to, velebný pane, starostovi ohlásiti."

Teď přišli farář a jeho hospodyně na velmi tvrdý oříšek: co starostovi říci? Cvok jakživ nelhal, ale kdy by v tomto případě pouhou pravdu pověděl, bylo by tajemství vyzrazeno, Jennina pověst ve psí vydána, dítě její pak vrženo ve všeliké to nebezpečí, před nímž mělo právě u faráře býti ochráněno.

Po dlouhém rokování pravila Naninka: Já vím cestu z lesa: vezmu všecko na sebe. Vy jste byl dnes odpoledne v Suchdole; to ví celý svět. Když jste nebyl doma, přišla ke mně dcera po mé sestře a přinesla mi nemluvně. Má hroznou bídu a musí za mužem na práci do Rakous. Dítě jí překáží, myslí si: stará teta je hospodyní na faře, může se mého ubohého červíčka ujati a bude mu lépe při ní nežli při mně. Já nechci o tom slyšeti, dokud vy k tomu nesvolíte a posílám na spěch za vámi do Suchdola hocha Kozmánčina. Než se vrátíte, dcera po sestře mé tatam. Myslela si, že dítě nepřijmeme, a ze strachu se potají krásně vyklidila. Co bylo vám učiniti? Měl jste starou, věrnou hospodyni z domu vyhnati i s dítětem, či měl jste z křesťanské lásky a shovívavosti, jako kněz, toho nevinného opuštěnce se ujati? Dlouho jste se nerozpakoval; učinil jste, co jste považoval za svou povinnost: dovolil jste, by dítě tu zůstalo, až matka si pro ně přijde."

„Ale Naninko, já vás nepoznávám!"

„Protože nevíte, co umí ženská, když není zlá a když může opuštěnému dítěti nešťastné své sestry něco dobrého učiniti. To všecko řeknete starostovi a o ničem jiném ani písmenkem se nezmíníte. Svá-

dímli vás k zlému, beru všecko odpovídání před bohem na sebe, protože mám dobrý úmysl.“

„Podejte mně Pepíka a připravte mu zatím u sebe v kuchyni lůžko. Je čas na spaní.“

Hospodyně vstala a vložila nemluvně faráři do náruče a políbila mu pokorně a srdečně ruku. Dětské prádlo po stole a po posteli rozložené sesbírala, vzala kahán a odešla do kuchyně. Farář přitiskl dítě k srdci a díval se mu do oček. Očka ta se rozevřela a pousmála naň úsměvem andělské čistoty a nevinnosti.

„Nebesa!“ zašeptal dobrý Cvok. „Pokud bude dechu ve mně, máš v mém srdci útulek, o nějž tebe ani osud ani zloba lidská nepřipraví . . .“

XI.

Již z večera vyrostlo v Záluží po staveních tolik povídaček o faře, jako na mezi špiček. Kozmánek přiběhnuv uřícen domů, pověděl matce, že byl v Suchdole pro faráře a že v Záluží na faře se něco hrozně zvláštního stalo. Kozmánková běžela s teplým koláčem k Vávrové, Vávrová k Vavruškové, a než se setmělo, byla novin plničká ves. Kromobyčejná, takořka zimničně čilá činnost mozkův rozvlnila se po Záluží. Co to bylo hrozně zvláštního? Saze přece v komíně nechytily, nebo nic podobného nebylo viděti, a zloděj se asi do fary také nevloupal; nebo knihy zlodějům zhruba nevoní a jiného, kloudnějšího, by se tam byl nenechavec nenabral. Zvědavé duše obcházely faru i kostel, jako kočky horkou kaši, ale fara měla svůj starý kabát. V oknech bylo světlo jako jindy, jen že okna byla zastřena, jinak bylo tam ticho, ba ani zvláštního hlasitějšího hovoru nebylo odtamtud slyšeti. Cihlářka sice tvrdila, že prý slyšela z fary nějaký pláč; že by pláč ten pocházel od dítěte, nenapadlo jí, ač byla klevetnice nad jiné vybroušená.

Ráno přineslo světlo do tmavé záhady a rozpletlo překvapným spůsobem, co v noci hlavy kmoter popletly.

Po ranní vyšel si pan farář a dal se do rozprávky se starostou Omočilem, jenž šel s lopatou na pole. Vypravoval mu historii, jak ji panna Naninka vymyslila. Omočil byl člověk takto bystrý a potměšilý a neušlo ho, že farář, jenž za hovoru každému přímo do očí hledíval, tenkráte měl zrak nejistý a buď k zemi nebo po jiných věcech jej obracel. Vyslyšev mlčky faráře odpovídal zvolna a opatrně, tónem, ať tak díme, úředním: „Mně jde jen o to, by obec z toho nevzala škody a újmy, a proto vás prosím, velebný pane, byste se mi předc dvěma svědky vyjádřil, že dítě na nějakou obtíž obci nebude.“

„To vám rád učiním,“ odvětil farář.

„Máte křticí list dítěte?“ vyzvídal Omočil.

„Narodilo se v Praze 1. března letošního roku a 3. bylo u sv. Haštala pokřtěno na jmeno Josef.“

„A jak mu říkají po otci?“

Farář se rozpaky začervenal a byl jako na řeřavém uhlí. Na jmeno ani panna Naninka ani on nepřipadli. Na štěstí připletlo se mu na jazyk příjmení, podobné slečně Jenny.

„Kačer, Josef Kačer,“ odvětil nesměle.

Starosta vzal oznámení to důstojně na vědomí a připomenul:

„K čemu zítra doorávati, co můžeme dnes zorati. Tamto jedou Vávra a Macek do polí. Oba jsou výboři, počkejme na ně.“

Když dojížděli k nim, vyzval je Omočil za svědky a farář před nimi opakoval, že Josef Kačer obci nikterak za obtíž nemá připadnouti a že ze svého jej bude živiti, dokud otec neb matka pro něj si nepřijde.

Takto byl Pepík jaksi úředně do Záluží uveden; leč neúřední přijetí neodbylo se tak krátce a nebylo vůbec tak jednoduché. Ženské jazyky počaly nejprvé za pecí, ponenáhlu však i mimo dům rozvazovati. Ač přítele Cvoka v Záluží vůbec rádi měli, přece byl u mužův lépe zapsán nežli u krásného pohlaví. Pracuje mezi svými svěřenci o upřímnou a rozumnou pobožnost nespouštěl se farář Cvok hned ze začátku do žádných spolkův růženečkářských. Předchůdce jeho založil v Záluží sesterstvo srdce Páně, a vykonával s ním dvakráte do téhodne zvláštní odpolední pobožnost. A věru, o máslo, sýr, vejce a všelikou drůbež nebylo nikdy na faře zle. Vlažností a netečností nového faráře spolek sestřiček se rozpadával, až se rozpadl. Hlavní modličky ze vsi zatvrdily se proto proti příteli Cvokovi, vyčítaly mu potají, že není dosti nábožný a pásly jen po příležitosti, aby nějakou chybu mu vytýkati mohly. Leč časem přesvědčovaly se, že nový farář vede život svatý, a v řečích jeho chrámových bylo tolik křesťanské pravdy a lásky, že i posluchačky, proti němu podjaté, se s ním ponenáhlu smiřovaly a smířily, ač na dobro mu nezapomněly, že nechal „srdce Páně“ usnouti.

Od chvíle, co nějaká neznámá ženská nemluvně na faru zanesla, jako by mezi sestřičky se byly vosy zahnízdily. Neměly pokoje a na tomto se ustálily úsudku: „To není jen tak, jak se povídá; za tím něco vězí. Pravda vyplave časem na vrch. Vraty ovšem nesmíme do fary vpadnouti, však ona se namane časem příhodná příležitost.“

A také se namanula. Asi za týden, co byl Pepík na faře, byl odpoledne v kostele křest. Porodní babička, chytrá a prohnaná stařena, uvolila se, že tomu dítěti na faře mákne pořádně na zub. Zašla si do kuchyně k panně Naninoe, s níž byla dobře známa.

„Jdu si k vám trochu odpočinout,“ zapřádala nevinně hovor; „a také bych se ráda podívala, jak vám to sluší s tím Pražským dítětem.“

„Ó, milá babičko,“ odvětila panna Naninka; „sluší to podivně mé staré osobě. Z počátku mně div všecko z ruky nepadalo; teď už si zvykám.“

„Trávili dobře, spíli?“

„Chvála bohu, spí jako po máku a žaludeček má, že by hřebíky strávil. Prosím vás, chudý člověk rodí se již s hladovým žaludkem.“

„Pravda; však panské děti nejsou z jiných.“

Panna Naninka se v duchu zarazila a umínila si míti se před babičkou na pozoru.

„Ale vy mně kluka ani neukazujete.“

„I bože! podívaná je zadarmo.“

Po té sňala s chlapce plachetku, a babička postavila se ke kolébce a prohlížela si chvíli mlčky klučinu. Naninee bylo úzko.

„Chlapec jako obrázek!“ podotkla babička.

„V našem rodě byla jsme my děvčata všecka světu podobna. A sestra Marie byla hezčí nežli já a dcera po ní, matka Pepíkova, kdy by se ustrojila do panských šatů, mohla by jíti do každého plesu. A jaká matka, takové dítě; jinak už nebývá.“

„I bývá, panno Naninko! Kdy byste vy mně to nepovídala, jak živa bych neřekla, že je to dělnické dítě.“

„To vy jen tak říkáte, abyste mne potěšila.“

„Bůh ví, že proto to neříkám. A pak to prádelko, co jest na něm. To jest nějaké dětské prádlo! Ani v panských domech nemají lepšího. To jsou nějaké vzorečky na karkulce a živůtku. Ta dcera po vaší sestře, ta musí uměti práce!“

„I to není od ní; tím je vším vinen velebný pán. Dítě mělo jen několik hadříčkův, a ty již byly od předešlých dětí vypotřebovány. Nebylo na jiném než koupiti mu nové hotové prádelko. Co jsem měla činiti? Mám za velebným pánem několikaletou službu. Předevčírem po mši šel velebný pán do města; poprosila jsem ho, by z mé služby nějaké prádelko Pepíčkovi koupil. A to víte, co to jest, když mužský v krámě kupuje. Nastrkají mu toho a nejdražší a nejlepší, aby jen hodně na něm utržili.“

„To tam asi hodně peněz udal!“

„Ani se neptejte!“

„A na tělíčku nemá dítě nic?“

„Jest jako sklo. Kdy by mu něco scházelo —“

„Pošlete pro mne třeba o půlnoci.“

Babička se rozloučila, Naninka si oddechla.

Když se babička „sestřičkám“ vyzpovídala, pozastavily se všechny nad tím panským prádlem. Babička jim slíbila, že až půjde do města se schválně vyptá, koupilli tam Zálužský farář dětské prádlo. Byly jí tam jen dva krámy toho druhu známy, v obou opatrně vyzvídala a nedověděla se nic. I jinde ptala se na prázdno. To klepnám postačovalo; klevetám nejrozmanitějším odstrčena byla závora.

XII.

Farář žil ve svém ústraní jako jindy. Šel málo kam, a prostá a zjevná jeho povaha nestarala se o klevety, jež obíhaly jeho dům. V knihách více tak neležel jako dříve: Pepík, jenž se mu vlichotil do srdce, časem více jej bavil než nejbystřejší sestavy filosofův a nejlahodnější verše básníkův. Cvok sestupoval s výší života více méně ideálného k radostem i starostem života skutečného, a čeho dříve vysoko nevážil, to stávalo se mu Pepíkem věcí hodnou přemýšlení a práce a nad to tak zajímavou, že při ní mysl i srdce jeho okřívalo jako strom po vydatné vláze. Vzletnost a ohebnost mladictví se mu ovšem více nevrátily, vždyť stál již při samých vratech stáří: avšak i starší stromy rády se omlazují a rodívá se druhdy na nich ovoce, šťavnatější

a chutnější nežli na stromích mladých. Nebyl to celý rodinný život, jenž faru Zálužskou převracel na ruby, ale byl to krásný jeho kus, jenž utvrzoval Cvoka ve pravdě, posud mu jenom z poetických kněh známé, že rodina věčně omlazuje stárnoucí člověčenstvo chráníc je před smutnými úbytěmi pokročilého věku, prázdného jinak květův i plodův. Odchovávajíce děti zapomínáme na stáří a hrob, a co může mnohdy nechutný život lépe a příjemněji okořeniti?

Cvok šel jindy málo kam; nyní ještě méně, a přece mu dnové doma uplývali jako starci léto, jako zamilovanému párku masopust. V Suchdole nebyl, co byl Pepík v domě, a zněloli mu v uších, nepomyslil, že právě tam se mnoho o něm mluví. Některý den po tom, co zdvihla panna Nanínka synáčka Jennina pod lískou v zahrádce, šla do Suchdola cihlářka ze Záluží za nějakým řízením. Panna Regina ji potkala a zavedla si ji na faru na slovíčko. Slyšela něco o Zálužských Nebesích zvoniti a ráda by se byla pravdy doslyšela.

„Sedněte, cihlářko, sedněte. Jaké jdou u vás noviny?“

Cihlářka postavila koš pod lavici u dveří, usedla na ni a utřevši si zástěrou ústa, aby se jí pěkně povídalo, odvětila: „Novin, že by jich párem neuvezl. Fara naše jako by naší farou nebyla.“

„Jděte, jděte! Co se stalo hrozitánského?“

„Což panna Regina nic neví?“

„Nic, milá osobo, nebo skoro tolik jako nic. Kam já příjdu? Nikam. Počkejte, mám tu trochu kávy od snídaní. Posilněte se.“

Cihlářce se rozjiskřily oči. Za hrnek kávy byla by povídala do rána. Pochválila vůni kávy, navlažila si hrdlo a jazyk a spustila letanie, že všem svatým bylo úzko. Panna Regina poslouchala, až se jí brada třásla, a místy tolik se divila, že jí oči vystupovaly. Cihlářka vidouc to, nešetřila plic a přidávala tolik ze svého, že písničce nebylo viděti žádného konce. Posléze však dopila kávu, pohladila levicí hrnek, poděkovala se a podotkla: „Bože můj! Já tu klábosím a zapomínám jako na smrt, proč jsem v Suchdole.“

Když byla ještě panny Reginy poprosila, by byla mlčenlivou, by nevznikly z toho, co jí svěřila, mrzutosti, odešla cihlářka z fary.

Regina šla rovnou cestou do zahrady za farářem, který sedě v besídce, chmelem porostlé, připravoval se k nedělnímu kázání.

„Vidíte?“ volala k němu již z daleka, „že jest pravda, co jsem vám řekla!“

„Co myslíte?“

„Co myslím! Co myslí Záluží, co myslí Labutín, co myslí celý kraj. Byla u mne právě cihlářka ze Záluží . . .“

„Cihlářka je klepna.“

„Vám je každá ženská klepna! Ale pravda jest pravdou a nedá se zabíliti. Ten podhodek na Zálužské faře, není dítě po dceři od sestry panny Naninky. To je všecko zástěra: dítě je Nebesům tak blízké, jako synek otci.“

„Nerozhněvejte mne, Regino! Kdyže vy nemáte nic proti Zálužskému? Hloupý klep! Že mu někdy půjčím? Však on to odplatí.“

Hospodyně měla ještě celou haldu námitek a poznámek na jazyku.

„Vy máte dnes svůj špatný den, Regino, jste k nevystání!“ zvolal farář. —

„Ráda věřím! Když člověk stárne, pak je k nevystání! Takhle slečna Jenny. O té jste jak živ neřekl, že je k nevystání!“

Ledecký zatvrzele mlčel.

„Ale povídám vám, velebný pane, přijdouli sem k nám Nebesa, já jim povím své mínění — to já jen tak nenechám, abych pro ně ještě od vás dostávala výtopek.“

„Nic mu nepovíte!“ odsekl jí pevně a zvučně Ledecký a hněvivě ji přeměřil.

Panna Regina znala dobře tento pohled. Hryzla si namodralé rty a celé tělo jí jenjen hrálo. Ulomila zlostí větvičku na keři a lámajíc ji na sto kouskův šla do fary.

Ten byl úvod k návštěvě přítele Cvoka, jenž tou dobou byl již na cestě do Suchdola.

I ve Cvokovi, jenž býval po všechny časy beze žluči jako holubice, zavařila se dnes krev klokotem a duše jeho trnula v takovém napjetí, jaké zná jenom ten, jehož spravedlivé svědomí bylo z čista jasna a nevinně až do nejhlubší hloubi uraženo, a k tomu od někoho, jehož ctí a miluje nad lidi ostatní.

Ráno po mši přinesl mu pořadník z města psaní na podací lístek. Dopis byl od pátera Matěje Neduchy, muže ba téměř starce, jenž býval po drahný čas polovinou duše Cvokovy. Celých dvanácte let strávili a prožili spolu ve školských škamnech, v latinských školách i v semináři a i těch zlatých studentských prázdnin užíval jednou Cvok u Neduchů, po druhé Neducha u Cvokův. Oba byli z domova nábožni, oba povah mírných a těžko znětlivých, oba pouštěli se rádi do mlžin ideálních a pokochávali se rádi v nich. Později ovšem různili se v tom i onom: Neducha zejmena oddaloval se života a světa a byl na cestě učiniti ze sebe asketu, kterým se i za zralých let svých stal; Cvok nezavrhoval radostí, jakých nám podává život, ani nepřestupoval v tom nikdy slušnou míru a nikdy v sobě neporušil sílu, zapírati sebe. Mimo to četl a bádal více samostatně nežli Neducha a živil svého ducha mlékem vědy a filosofie neobmezované, kdežto Neducha pokorně a spokojen stanul na tom, co předpisovala a dovolovala církev jeho. Někdy ovšem za dospělejších let přátelé se srazili, ale od sebe nikdy se neodrazili; vždyť tomu i onomu šla pravda nade všecko a třeba cesty jich se rozcházely, k jedné společné metě přece tíhly: k boholibému životu zde a k spravedlivé odplatě na věčnosti.

Ač po vysvěcení na pěkné míle od sebe byli vzdáleni, přece druh nezapomněl na druha: dopisovali si a ač dopisování jich časem ocháblo, přece nikdy neusnulo. Někdy se i na umluveném místě scházeli, by sebe viděli a to býval pro ně svátek, jenž po léta jim z myslí nevycházel. Oba dva pro nedostatek peněz chodívali až k železnici sem i tam pěšky a byli přece šťastnější nežli vytylí preláti, houpající se v měkkých polštářích elegantních ekypáží.

Páter Neducha nechtěl se státi farářem z křesťanské pokory, ale když žádný farář, u něhož byl v duchovní samosprávě mu nebyl dosti knězem, přijal chudičkou, samostatnou faru, a lid k němu hleděl jako

ke světci. Byl asketou. Masa, kávy a lihových nápojů nepožíval, žil nad míru střídmě a o vše, co měl, rád a ochotně dělil se s chudými. S pánem bohem nešel k nemocnému jinak nežli pěšky a třeba byla plískanice a chumelenice, že by psa ven nevyhnal. A nocí těch by napočítala se hezká hromádka, které probděl s nemocnými těše a poučuje je a připravuje je pro život věčný. Prázdné chvíle trávil nejraději mezi dítkami po školách. Vůbec všechen pozemský život považoval za pouhou přípravu pro život věčný a vstoupilli někam do stavení, vstupovala tam s ním i zvláštní posvěta, jež dítě i starce naplňovala láskou, úctou i bázní.

Přítel Cvok neznal na světě nikoho, koho by byl tak ctil a miloval jako Neduchu. Když se mu nějaký dobrý skutek povedl, říkával si v duchu: Sám Neducha by byl jinak nejednal nežli já. Úhrnem: Neducha byl jeho ideálem, ozářeným nad to upřímnou a přátelskou láskou.

Jak se potěšil, když pořadník mu odevzdával jeho psaní. Chvatně rozlomil pečeť, aby se v slovích přítelových pokochal. Četl a četl opět. Nevěřil svému zraku. Zbledl jako smrt a třásl se vůčihledě. Obsah dopisu jej zdrcoval.

Páter Neducha psal, že dostal o něm zprávu, jež tak jej zkormoutila, že již dvě noci pro ni ani oka nezamhouřil. Odkud zprávu tu dostal, v dopise nebylo; Neducha as pro silné pohnutí zapomněl to udati. Dále stálo, že Neducha dávno již všecky svazky s vezdejším světem přetrhal a jednoho jediného že si ze všech jenom popřál: přátelské lásky ku svému starému a osvědčenému Václavovi. A i o té prý musí nyní říci, co shledal při všech věcech pozemského života, že jest nicoucí nicotou. Zpráva, jíž o něm se mu dostalo, že mu ten přísný soud vnucuje. Po té přistupoval k samému jádru věci a vypisoval suchopárným, ale logicky pádným slohem svým, že dostal zcela hodnověrnou zprávu, že Cvok, byv po let padesát věku svého mužem spravedlivým před bohem, svodnictví nepřítele božího podlehl a zátratnou vášní zahořel k nějaké společnici ze zámku Labutínského; že plod té vášně v příbytku svém veřejně přechovává pro pohoršení a ke hříchům svádění bohem mu svěřených věřících; že Cvok nejen z věrolomnosti a ohavností svých se nekaje, anobrž je lidu, Nejvyššímu jaksi na posměchy, na odiv staví a k tomu ke všemu lží se zastírá, že dítě jest z příbuzných staré jeho nábožné hospodyně.

„Václave, Václave!“ volal dále páter Neducha v dopisu svém; „tylis to, či nešťastná hříčka v rukou ďábelských?! Pro hořkou smrt Spasitelovu, procitni a pamatuj se, že jednou budeš umírati a před věčným soudcem za sebe účet skládati. Podílem tvým stal se vrch všeho zla: milost boží opustila tebe, a tyli sám vší silou, dnem i nocí o to nebudeš pracovati, aby vrátila se opět do srdce tvého a duše tvé, co z tebe bude?“

Slova tato právě z úst Neduchových byla pro Cvoka plamenným hrotem, jenž duši jeho přímo ve dví roztínal. Ovšem byl prost těžké viny, jíž Neducha na něj smítal, ale v jednom byl přece šlechetný jeho přítel ve pravdě: on opustil cestu pravdy a zastíral se lží, on odvracel se od boha. Přítel Cvok se teskně zamyslil.

Panna Naninka vstoupila do čeledníka a vidouc velebného pána zkormouceného tiše opět odešla nebyvši jím ani spozorována. Po chvíli vrátila se s Pepíkem, bez pochyby, aby Cvoka potěšila. Chlapce přibývalo vůčihledě, ano pěstounka jeho tvrdila, že stává se již moudrým. Jako by dobrodince svého znal, usmíval se Pepík na Cvoka a jaksi i ručičky k němu vztahoval. Zrak se příteli našemu povyjasnil a na srdci se mu uvolnilo. Bezděky vzal dítě za ručičky a poceloval je, ale do náručí ho nevzal, jak obyčejně činíval. Panna Naninka si toho dobře všimla, ale nezmínila se o tom ani slovem.

„Kdo ví," prohodil Cvok po chvíli stísněným hlasem, „nebudemeli museti Pepíka z domu dáti."

„To půjdu s ním," odvětila odhodlaně hospodyně.

„Nu, nu," pravil na to Cvok; „uvidíme, uvidíme. Musím dnes do Suchdola za důležitou pořízenou. Vrátím se asi na večer."

Nemluvíc otalovala panna Naninka s Pepíkem v čeledníku. Cvok se chvíli procházel, pak vyňal ze psacího stolku desítku a uložil ji do své tobolky. Shledal si klobouk a hůl, rozloučil se a odešel. Naninka s Pepíkem hleděla oknem za ním, dokud nezašel.

„Aby snad stará baronka!" pobručovala si. „Ať je jak je, chlapce neopustím. Tak tak, Pepíčku, já tě neopustím!"

I přivinula dítě k svému starému dobrému srdci.

XIII.

Cvok šel jen co noha nohu míjela rozjímaje stále o dopisu Neduchově, jehož obsah všecko jeho myšlení jako můra dusil. Posud uzavíraje se před lidmi, domníval se, že hrubě si toho nevšímají, když se po křesťansku ujal odloženého dítěte a leda připouštěl z přirodilé dobroty své, že mu ten čin ve dobré vykládati budou. Přípis Neduchův jej poučoval o jiném a přiváděl jej do rozporu s jeho prostě dobrou povahou, jež zlobu lidem ani přisouditi nedovedla a ji jen za následek zbloudilé slabosti považovala. Tato víra se v něm dnes rozviklávala a myšlení jeho vůbec pozbývalo klidu, pevnosti a obvyklé váhy své.

Aby nesešel na cesty bludné, odhodlal se zajíti si na radu k Ledeckému, považuje ho za muže velmi praktického, jenž u věcech obecného života měl zbystřený zrak a o němž se domníval, že s výdatnou radou nebude drahotu dělati.

Ledecký nepřijal Cvoka jako jindy; bylo na něm viděti, že by mu dnešní návštěvu rád odpustil. Cvok to pozoroval a zarazil se tak, že z počátku nevěděl, kudy kam. Oplativ na svůj dluh Ledeckému desítku pronesl jen, aby se něco mluvilo, několik běžných bezvýznamných vět. Suchdolský byl nepřítelem bezúčelných řečí a mimo to viděl na Nebesích, že zastírají se jen prázdnou mlhou a nevědí, jak se světlem ven. Zakaboniv čelo a dívaje se do prázdna promluvil nevrle a vyčítavě: „Pro boha vás prosím, člověče, co jste to opět vyvedl?"

„Co myslíte?"

„Myslím na dítě, které doma přechováváte."

„Vy jste již o tom slyšel?"

„Vždyť na dvě míle do kola již o tom kohouti kokrhají a musel bych býti tetřevem, abych o tom neslyšel. Prosím vás, muži boží, kam jste poděl rozum?“

„Učinil jsem křesťanský skutek, jenž, doufám, i bohu milý jest.“

„Bohu milý! Lidem jest také milý, aby si o náš stav duchovní jazyky otírati mohli, aby se víra a náboženství, jež bez toho stěží mezi lidem udržujeme, ještě k tomu z naší strany podkopávaly. A to se má bohu líbiti! Kdy byste byl nezkušený mladík, nu budiž, v mladé krvi teče více bludu nežli rozumu, a mladé oko vidí sotva na deset kroků před sebe. Ale vy máte svých pět křížků na zádech a rozumu máte takto za deset filosofův: táži se vás, kde jste zapomněl hlavu, že jste toho nalezence bral do domu?“

„Ó kdy bych mohl, kdy bych směl mluviti, milý příteli! Vy byste mne jistě tak důtklivě neurážel.“

„Nastojte! Já že vás urážím?“

„Nevědomky. Kdy bych směl mluviti! Prozatím jen připomínám: zdání klame, pravda zvítězí. Pravda jest někdy zboží velmi choulostivé: prodej je v nepravý čas, a bude otravou, prodej je v čas, a bude spásou. Třeba na tu chvíli se zdálo, že průpověď tato k mým povahám dobře nepřipadá, přece čas až pravý nadejde, shledáte, že nezradil jsem sebe a že konal jsem dobrý skutek jako křesťan i člověk. Věděl jsem a vím, že mi bude trpěti, že mi bude oběti podstoupiti; ale byl bych zbabělec, kdy bych se jich zhrozil. A stavu našemu hanby nečiním: dobrý skutek nečiní žádnému stavu hanby, a věru, nepodrývá ani víru ani náboženství.“

„S vámi jest divná věc, příteli! Vy chodíte vždycky nějaký sáh nad zemí a ne po ní, jako my ostatní smrtelníci. Vy se opíráte oběma rukama proti všeobecnému proudu, ale nejste tak sestrojen, abyste svou osobitnost přivedl k platnosti. To je všecka vaše nehoda, to příčina, že vás neuznávají a ledabylo pod žertem o vás mluví, protože jsou líni dávati si s vámi práci. Že vám říkají Nebesa, není jen tak: kousek nebes jest ve vás skutečně. Kdy by vás teď někdo jiný na mém místě poslouchal, co by si vybral z vaší řeči? Šeredně málo. Možná, že by řekl, že jste nejapný pokrytec. Ale já z vaší řeči vybírám si mnoho: předně že dítě není vaše; za druhé že matka jeho jest slečna Jenny a za třetí že otec jeho . . .“

„Pro boha vás prosím, ustaňte!“

„Nu otec jeho nebydlí daleko od Labutína.“

Cvok se potil úzkostí a rozhlížel se bojácně po zahradě, zdali někdo neposlouchá.

„Buďte bez starosti, milý Cvoku; jsme tu sami,“ pokojil jej Ledecký a pokračoval nedav se prosebnýma očima svého kolegy pranic zadržeti: „A ještě více si vybírám z vašich slov. Vy, milý příteli, chráníte tři lidi a snad i více svými prsy. Ale nemusilo to býti. Slečna Jenny měla míti více rozumu: než ženská jest ženská, matka jest matka; myslila si, že jste jenom Cvok, a zapomněla, že jste také farář. Kdo za to. A vy jste myslil, že jste člověk, že jste křesťan a zapomněl jste také na faráře. Za to ovšem můžete vy! Ale to jest to: vy faráře kladete do jiné rubriky nežli my jiní faráři.“

V tom zvonili poledne. Oba duchovní povstali, pokřižovali se a modlili. Z fary vyšla panna Regina. Cvok dostal se bez jejího vědomí do zahrady, když byla právě ve sklepě.

„Polévka jest na stole,“ oznamovala pánům.

Ledecký a Cvok vstavše odcházeli do čeledníka; panna Regina pozadu div oba očima nespálila. Oběd byl smutný: polévka přesolena, omáčka připálena, maso jako houžev, škubánky nebyly dosti mastny. Faráři mlčky poobědovali a odešli opět do zahradní besídky. Po trávě při besídce poskakovala domácí kavka.

„Kéž bych byla tou kavkou,“ pravila k sobě v duchu panna Regina vaříc černou kávu; „všechno bych vyslechla a schválně vykvákala, že by oba toho měli dosti.“

Na její neštěstí zůstal pro ten čas spasitelný její úmysl jen zbožným přáním.

Cvok vyňal z náprsní kapsy psaní.

„Co s tím psaním?“ otazoval se Ledecký.

„Pro ně právě přicházím na Suchdol k vám o radu. Tu máte, čtěte, co tomu řeknete.“

Páter Ledecký si nasadil brejle a dal se do čtení. Ob chvíli pokrucoval hlavou, ale dokud nedočetl, nepromluvil ani slovíčka. Když byl hotov, zamyslil se na chvilku.

„To psaní vás dojalo, pravdali?“ otázal se Cvoka.

„Nemohu vypověděti. Kdy by mně byl někdo psal, že Matěj náhle v pánu zesnul, nebyl bych více zarmoucen.“

„Věru, dobrý kanonýr. Slova jeho jsou rány z děla; člověk se při nich zrovna otřese.“

„Poraďte mi, co si mám s ním počíti. Bez úcty jeho nelze mně býti; já bych se uhryzl, kdy by měl setrvati v tom klamném o mně mínění.“

„Sedněte pěkně za stůl, namočte péro a povězte mu pravdu tak, jaká jest.“

„Jsem vázán slibem a tajemství musím dochováti.“

„Tím tajemství nebude vámi porušeno. Vyzpovídejte se kněz knězi, a Neducha vám jistě neodepře želaného rozhřešení.“

Přítel Cvok se zadumal a prohodil po chvíli: „Musím vám dáti za pravdu. Není na jiném, ač chcili uleviti stísněnému srdci svému a chcili pozvednouti malou mysl svou. A ještě slovíčko, příteli. Poraďte, co jest mi dále činiti, bych snad mezi lidem pohoršení nevzbuzoval?“

„Dejte dítě od sebe. Kdákavé klepny poutichnou i půjdou na hřád a povídání jako všecko pod nebeským sluncem propadne se zpovolna v zapomenutí.“

„To nemohu učiniti. Daný slib musí mi zůstati svatým a pak, kdy byste Pepíka znal, vy musil byste si jej zrovna tak zamilovati jako já. Každá žilka ve mně trne, pomyslímli, že bych se ho musil vzdáti a pustiti neviňátko na zdař bůh do širého světa.“

„Nu, hodláteli mermomocí proti proudu se vzpírati, vzpírejte se. Ale ramen třeba k tomu silných a srdce zoceliti, příteli! Cítíteli se, nu s pánem bohem.“

„Když jsem Neduchův list přečetl, rozdvojila se mysl má a kolísal jsem jako slaboch na nejisto. Nyní, díky radě vaší, mysl se mi zcelila a proti zlobě světské a možným nehodám obrnila. Dítě nedám od sebe, padni co padni. Vědomí, že konám, co s povahou mou se snáší, ano co ze samého vnitra jejího se prýští, bude mi dostatečnou odplatou za všecken svízel a za všechny útrapy. Věřte, příteli, teď se divím, že mohl jsem býti na vahách. Ale to mimoděk při mně zavinil Matěj. On ovšem neví, jak jest člověku, trpíli dobrovolně za nevinné i vinníky, by dobře jim činil a zloby světské jich uchránil, a zejmena když spravedlivý muž trpí za bezbranné, opuštěné dítě a křehkou ženu a když jim za budoucnost nejistou a smutnou připravuje budoucnost jistou a dobrou.

V tom vytrhla panna Regina dvéře do zahrady a hlásila, že pan Ferdinand ze zámku přišel s poselstvím k panu faráři.

Ledecký se mrzutě vzchopil a odešel do fary, odkudž po malé půlhodince se do besídky navrátil. Byl sváteèně, po kněžsku oblečen a promluvil k Cvokovi: „Se psaními se, milý příteli, dnes roztrhl pytel. Stará paní baronka mi ráčila vlastnoručně lístek napsati, že ráda by se mnou co nejdříve promluvila a se v jisté ožehavé věci se mnou poradila. Přání její jest vojenský povel; musím všcho nechati a s panem Ferdinandem k audienci jeti.“

„A budeli o mně a Pepíkovi řeč?“

„Bez toho že o nic jiného nepůjde.“

„Co učiníte pro mne?“

„Co bude lze. Strachy netřeba vám blednouti. Jako jsem k vám zvláště ode dneška dobrým přítelem, tak budu k baronce opatrným diplomatem.“

Potiskli si pravice a rozloučili se. Nebesa bez průtahu odešla dvířkami zahradními, jimiž jej Ledecký schválně vyvedl. Suchdolský farář nalíčiv vážnou a příjemnou tvář šel do fary k panu Ferdinandovi, s nímž po chvíli v zámeckém kočáře na Labutín odjel.

Pan Ferdinand jda prvé do fary dobře si všimnul skrze plůtek na dvoře, že Cvok byl u Ledeckého v zahradě. (Pokračování.)

Dřevorubec.

Kresba ze Šumavy

od

Adolfa Heyduka.

I.

Šumavský kraji plný vnad,
plničký lahody a zvěstí,
proč vábí mne to odevšad
v tvé moře kyprých ratolestí?

Proč nad hladinou tvojich vod
a na luhu, jejž doubí svírá,
mé oko ustavičně zírá
krás utěšený chorovod?

Proč po skypřelém tvojím lůně
a po omšeném svahu skal
mé srdce ustavičně stůně
a v tajemný se kryje žal?
Proč každý sen mé horké hlavy
svou černou rukou v rychlý spěch
v nádherných tónech barev všech
před snivý pohled můj tě staví?
Proč když se východ zlatem nítí,
sen onen dále musím sníti,
proč v jara počátku i sklonu,
i když tvé rámě skrývá běl,
vždy před sebou zřím krásu onu
tvých horských pat a horských čel?
Proč hlavu svoji nepokladu,
když myslím na tvých jezer břeh,
na starých sosen vážnou radu,
na bystřin hadovitý běh;
proč pohled ten mne sladce mučí,
jak dřív, když prvně duší vlád,
že touze padám do náručí,
jak do jezera vodopád,
jenž přes balvan se třemhlav kácí,
až v perlách život vykrvácí?

Ó kraji rusalek a vil,
kam stále zírá tvář má bledá,
čím pak ti pěvec ublížil,
že mu tvá krása spáti nedá —
že o tobě mu věčně snít
jak broučku v sněti plnokvětné,
když úsměv nebe na ni sletne
a rosy chvějící se třpyt?

Mám zapomnít snad les a stráň
a horských starců snědá čela
i luhy, na něž vesny dlaň
svůj pestrokvětý půvab sela?
Mně nelze víc, i kdy bych chtěl,
vždyť vše ty pohádky a zvěsti,
jež dýchal keř a slavík pěl,
jsou vrchem všeho mého štěstí;
jsou vrchem tichých písní mých
jsou perly v zevách mého snění —
a co jsem mimo píseň stíh,
to vše — to všecko život není!

Nuž k vám chci, k vám, vy milé kraje,
kde život v milionech žil,
jak bystřina se rozproudil,
a mysl v barvách duhy hraje,
kde pestré květy básní zem
a skvoucí perly plesa ladná,
jež hvězdných nebes obrazem
jak ona v světě nejsou žádná —
kde, jako u hojného věna
nevěsta v žádaný svatvečer,
dlí příroda vždy zamyšlena
a nedbá lidských kněh a věr;
kde v báj se pojí s temnem svit,
a hovor ptactva v hymnus krásy —
o kéž bych všeho na pospasy,
moh u vás útěchu si vzít!

Ó Šumavo! v tvém svatém dómu
chce písněmi se modlit ret
a nad vrcholky šumných stromů
duch skřivánkem se nésti v let,
by v ňádra tvá, v tu kytku krásy,
prostičké písně padla zář
jak slza s dítka lesklé řasy
na matky usmívavou tvář! —

I splněno je, co jsem toužil:
již štěstím unesen a bláh,
jak sokol vysoko jsem kroužil
svých písní křídlem po horách,
leč slova matky na paměti:
„kde množství kráčí, tam je prach,"
sám cestičku jsem hustou snětí
v těch hledal sobě krajinách. —

Jak přepodivně srdce jímá
večerní cesta smrčinou,
kde kvítí spí a tráva dřímá
a stromy sotva kšticí hnou,
když černa lesa temné lkání
a šepotavý jeho ruch
svou vůní v mírném větru vání
pohorský nasycuje vzduch,
když na keře a nízké mlází
a na močálu svůdný klín
své pršky první hvězda hází
a skalin přiostřuje stín,
když jemně tkanou svojí sítí
nám nenadále srdce chytí
a zanese je v jeden ráz
do čarovné své říše zas,
kde klenbu nebes na modravou
vesmír svůj utajený žal,
své slzy — nad zdumanou hlavou
co jasné hvězdy sesypal;

když ze zpuchřelych stromů kůry
mdlý život svůdně svítá vstříc
a zrakem pohádkové stvůry
na ubledlý ti zírá líc;
když jako démonové kletí
pluk stínů noci na povel
v houšť lesa pojednou se sletí
a zlobu vrže z pyšných čel,
když bájným hradem z temna smrčí
výš holohlavá skála trčí,
jak hledala by, kamo as
lze ukryti se v bouřný čas.

Tak srdce sotva citům stačí,
nechť šíří se až v nebesklon,
ať noha stojí nebo kráčí,
vždy ozve se to jako ston;
hned šumí to, hned divně suslí,
hned vzdychání to a hned pláč,
hned zní to, jako dozpěv huslí,
hned, jak když v hnízdě malá ptač
si v posled ještě pipne chutě,
než hlavu skryje pod perutě.

Aj pravdali, co srdce tuší,
že tvorstva šeptající ret,
chce vyzraditi pěvce duši
tajemství pověčných svých let?
Či nové divné zvěsti tvoří
a sbírá perly pohádek,
jež skryty v stromů černém moři
a v bílých vlnách ples a řek?

Tak snil jsem — pozdní byla chvíle,
bůh ví, kde toulal se můj hled —
já pravého se minul cíle
a hustou kapradí se břed,
kleč ovíjela moje nohy
a v skráně tepala mne chvoj —
kam přijdu as já přeubohý?
Na čele studený stál znoj,
strach ve mdlém uhostil se oku
a srdce bušilo mně v boku.

Kde ustelu dnes svojí hlavě,
a jaký bude as můj sen,
až v kleči té a vlhké trávě
noc dlouhou budu uhostěn?
Kam prchnout houštěmi těch lesů?
zda zpátky? Nelze, kvapí noc,
ó písni má, již v srdci nesu,
ó zaskvěj se mi na pomoc!

A bezvolně se noha mešká,
a bezvolně se jitří hled,
mrak jakýs křídla svoje těžká,
jež plna zlatých pruhů zved.
Mrak bledne, náhle rostou pruhy,
jak z červánku když vstává den —
a za smrčinou v barvách duhy,
vše změnilo se na plamen.

Zda pravdu moje duše zřela?
Ach jakých že to ohňů zář
kol dokola se rozestřela
a nítila mi hruď a tvář?
Pad v podloudnou jsem jakous četu?
Mám prchnouti? Leč kam se skrýt?
Mám zhynout zde, či s nimi v střetu?
Než horalové mohou být,
již kolem ohně večer tráví?
Ó jistě, tak mi srdce praví!
V ráz klobouk do čela jsem vtisk
a důvěry pln sobě výsk!

Zpět houknutí se neslo zdálí,
hoj pochválen buď věčný bůh,
toť dřevorubci n á k a z pálí —
než z lýka vzletne rojem much,
a jako holub tíhne v chatu,
kde v podstřeší se někdy zlíh,
tak pospíchal jsem v ručím chvatu,
až mohutný jsem oheň stíh.

Na pusté octnul jsem se pláni,
aj zle tu řádil blesk a hrom
a v děsných větrů potýkání
les proměněn byl na polom.
Kde stoleté dřív jedle stály,
tam českých dřevorubců sbor
svou silnou rukou spalovali
škůdníka Pošumavských hor.

Hned mravenci kol žhavých vrchů
ten lid mně býti připadal,
hned ohnivákem v jisker sprchu
pověčné práce být se zdál;
hned v oheň přikládali kůru,
hned hřebly — jak chtěl práce řád,
vše shrabovali napořád,
až požár vypínal se vzhůru
nad jedle, po vůkolí všem,
že rudly nebe, les i zem:
i zřel jsem v oblaka se vinout
z klád smolných plamenitou klec,

kde v kukli zavitý měl zhynout
zlý zákeřník ten: kůrovec,
jenž cudné lesy rval a strašil
a jako po silnicích prach
tak při rojení v děsný strach
po celé Šumavě se prášil,
jenž nejkypřejší hledal kmeny
a nejsvěžejší lesa houšť,
by hůř než vichr rozkacený
ji zneuctil a změnil v poušť.

Hle lysiny, jež tady zřím
a jichž mé srdce teskně želí,
jsou jízvy, které — ach já vím —
snad nikdy už se nezacelí!
Či milosrdná času ruka
dá kytku svěžích smrčin zas
za Šumavičky skvostný pás
a na hruď, jež teď žalem puká? —

Tak blížím se. Kol nízkých srubů,
lehounký jižní vánek vál,
a poblíž starobného dubu
statečný mladý vousáč stál;
bylť lesník to a chasy vůdce,
já skokem u něho jsem byl:

„Bůh pomahej!“ „„Aj pozdní chůdce,
zajisté že jste zabloudil!““

„Ba zabloudil!“ „„Nu díky bohu,
že anděl v ta vás místa ved —
tak mnohý, který nestřeh nohu,
byl na Šumavě naposled!
Toť kousek odvážný a smělý,
jít bez průvodce v horách těch,
a ten, kdo vyváz, pozdě želí,
že dobré rady neposlech.““

„Ó rcete, kudy nejblíž k městu
a s kým bych se měl lesem dát?“

„„Než na tu vydáte se cestu,
v ten srub zde uložte se spat,
jenž mechem vypěchován zplna
a lepší nežli peřin vlna
je pro toho, kdo práce dbal,
zítra vám ukážeme dál,
vždyť právě chodník vede kolem
až k dráze, jež se krouží dolem.““

„Zda nesmím, pane, s vámi bdíti?
Mé žhavé čelo míjí sen,
chci zřít, jak škůdník ten se nítí,
jenž dvakrát za rok táhne ven
a za den ničí svými vzteky
co drahné budovaly věky.“

„„Nuž bděte, nechceteli spáti,
leč dlouhý bude zážeh dnes,
nám třeba při něm pozor dáti,
by netrpěl jím druhý les.
Až zora nové ráno zrodí,
pak někdo v dál vás vyprovodí.““

Žár praskal, plameny se slily,
kol nich se muži uhostili
a dumali. „Nuž mluvte přec!“
zas zahovořil myslivec.
„Vy, Javorníku, dneska právě
jest řada na vás, jak jsem chtěl,
zvěst jakous byste sebral v hlavě
a nám ji pěkně vyprávěl,
než dnešní zásoba se sžehne,
a chasa do svých srubů lehne!“

A nejpilnější v práci muž
svou hlavou kývaje mu svědčí:
„Nuž vyprávětli musím už,
pak nerušte mne nikdo v řeči,
kdo ví, zda vyprávěl bych příště
kdes u jiného žároviště.“

Bezvolně v muže tvář jsem zřel,
ten řídké vlasy s čela shrnul —
rys tváře jak by žalem strnul
a zvolna tuh a kameněl;
leč na stolec té pevné líce
zlý uhostil se žití spor,
jenž suchou rukou víc a více
do důlku tlačil kalný zor.. —

Kol ohně usedli jsme rázem,
ten vzhůru vyskočil a vzplál,
muž vzdechna před sebe zřel na zem
a zase vzdech a započal.

II.

Povím tedy žití kapitolu
plnou utrpení, plnou běd —
avšak ne, ne — celou knihu bolů,
v kterou sotva paprslek že sed
z mladistvého štěstí smavých zraků,
rychle zaplašen byl křídlem mraků.

Povím vám, jak někdy žití celé
klíčí, kvete, vadne napořád,
až si v posled vlastním listím stele
prostou rakev: totě onen řád,
kterým všecko, jako motýl v šeře,
ku plamenu, k poznání se deře.

Však co já žil, ani žitím není;
hojné ostny, pramalounký květ,
perlová to šňůrka utrpení,
kterouž oko rudne, bledne ret,
a to srdce bolestně se chvěje,
zahynout že musí bez naděje.

Musí, musí! pomoci mu není,
a přec rádo těká vším tím zlem,
jako jitrem muška jednodenní,
jako smrtihlávka večerem;
a kam vzletne, kam se touhou sehne,
všude sobě vetchá křídla sžehne!

Léto mládí, světla purpurová,
proč že ten váš čarodějný kmit
tolik žáru posud pro mne chová,
že vás nelze pláčem uhasit?
Hořite mi divým mákem v poli,
že z vás ustavičně oko bolí.

Ne, vy sluncem vzcházíte mi přece
tajuplnou cestou vzpomínek,
a čím níž se kloní staré plece,
čím víc sněhu na skráň sype věk,
jež mi lety v úběl jinovatí,
tím sny staré tklivěji mi zlatí.

Vzplaňte tedy ještě jedenkráte,
chci svůj život prchlý znovu žít,
a vy ohně, které kolem pláte,
hleďte proud slz hořkých usušit,
nežli jako operlená zmije
srdce mé a bledé líce zryje.

Ano, ano, měl jsem mládí také,
zlatou skříní byl tak mnohý den,
v nějž jsem složil skvosty všelijaké,
o něž navždycky jsem oloupen;
nyní hledí bádající tváře,
do té skříně jako do žaltáře.

Pusto všecko, prázdno! V každém rohu
zbyl jen žal — já často před ní klek,
ruce spínal, volal k pánu bohu,
aby vzal i tento ostatek,
ale marně čekám po tu dobu,
již ho s sebou ponesu až k hrobu.

Slyšte tedy horalovy spory,
kdo je zná, buď tich, kdo odjinud
za chlebem neb zdravím přišel v hory,
zapomeň zde cizím vlastní trud:
za hovoru líp se oheň spraví,
vy, kdož hory znáte, složte hlavy!

V horských svahů utěšeném klíně,
kde se krouží železný ten had,
jenž, když odpor v příkrém našel týně,
podloudně se pod jezero vkrad,
jako šelma do okovů spjatá —
stála dříve moje rodná chata.

Prostý domek, z ruly podezdívka,
na ní poval v období čtyř stěn,
bílá jizba, zkrátka jako dívka
v živůtku když vyběhla si ven,
aby shledlo očko její dvojí,
jak vysoko boží slunce stojí.

Před okénky na východní straně
lípa stála, pěkný štíhlý strom,
zdali soudem božím nebo maně
v bouři, vichru, vždycky bez pohrom;
v zimě na ní vrány, ale v létě
pěnkavky se kryly v hojném květě.

Povrch chaty nízká střecha kryla,
na níž otec mnohý kámen snes,
by ji Meluzina neshrotila,
nebo vichor nevzal v blízký les,
kde se pod ní v přidušeném vytí
jako vzteklý hafan hodlal skrýti.

Za obydlím vzhůru do návrší
klikatě byl veden mělký žlab,
aby vodu pohorskou, když prší,
křišťalných též bystřin malý slap
hbitě sváděl do studánky prosté
pro všecko, co v také chatě roste.

U pat strání naše byla pole,
z nich se v létě zlatá nesla zář,
v luhu bílé břízky stály v kole,
jinde buk si šuměl samotář,
jak by churavěl byl v lesní tůni
a pro svěžest vyběh na výsluní.

A v té jizbě všecko jako ze skla,
stůl i židle, police i skříň,
podlaha i stěna jen se leskla,
ba kol do kola ta celá síň
jako z pohádky by byla vzata,
lid říkával domku „pěkná chata."

Otec můj, bůh dej mu věčnou slávu,
po dědovi domek podědil;
pyšně nesl temnou svoji hlavu,
třeba jenom dřevorubcem byl,
však co válkou zkusil, žitím prožil,
pěkným zrcadlem si v duši složil.

Přísný byl, leč vše co sukovaté
na povaze jeho zjevil čas,
uhladily matky ruce svaté,
že, když hněvem vzplanul, zhasnul zas,
když mu ruku ovila kol plece,
šeptajíc mu: „Pamatuj se přece!"

Tu pošinul svoji čapku v čelo,
stáhnul brvy, sklopil temný zor,
co v něm vřelo, v ráz se odmlčelo,
jak se odmlčel kdys Svatobor,
který cestu do Šumavy střeže,
když mu vzali bohy z lesklé spěže.

Zamyslil se, vyšel před stavení,
čapku k polovici čela zved
a zda se nám v brzku časy změní,
na temena vrchu vznesl hled,
zda jich neskrývají oblak řásně,
a všed do jizby děl: „Bude krásně."

V létě otec, své když zdělal pole,
do cizí se práce ještě vpřáh,
buďže k chmeli upravoval hole,
dříví štípal v sklářských tavírnách
nebo silou zmozolené ruky
v klády rubal na Špičáku buky.

Avšak někdy tu ni tamo díla,
sklárny stály, přestal dřevorub,
nedostatek vody měla píla,
mladších lidí všude jako hub,
vybírali, však kdo v horách lení?
Třeba v zimě louče ku svícení.

Jindy jedlové si dříví z dálky
domů svážel, lepší vyhledal
a pak oblé proutky na zápalky
na hoblovce ruče hobloval,
já pak, jak mi vysvětlil a kázal,
plnou hrst vždy v pětistovku vázal.

Když jich bylo v otep, a těch více,
do města se z rána přichystal,
pozorně vše vložil do korbice,
ráhna v ruce, na krk popruh dal...
a když navrátil se v noční šedi,
přines různou věc a hrstku mědi.

Po hotové práci za soumraku
vedle kočky k nohám jsem mu sed,
se rtů jeho nespustil jsem zraku,
on pak se mnou dětský hovor ved,
až já, skloniv hlavu na odřezky,
dále snil jsem, ovšem líp než dnesky.

III.

V zimě bylo krutěj všemu zvykat,
dni jsou krátké, všude led a sníh,
těžká práce: kmeny s vrchů smykat
nebo dříví svážet na saních;
když Šumava v rubáši se bělá,
tu se ani na chléb nevydělá.

To byl pro mne čas vždy neveselý,
když vzal otec sekeru i brus,
aby spořil často týden celý
pro tři duše skrovný chleba kus;
v takých dobách máti, vždy mi teskla,
večer se jí v očích slza leskla.

V témdni dvakrát na cestu se dala,
v bílém šátku hrstku potravin,
k černé žemli sýra nastřádala
a v skalnaté hory nesla týn,
přestlala též chudé lože v srubu
z chvoje, ze slámy a z listí dubů.

S vrchů dříví sváženo je dolů,
na pokraje splavných lesních rýh,
tamo rovnáno je do čtyr kolů,
však když výdatnější zavál jih,
a svým dechem počal ledy tavit,
musilo se dříví dále plavit.

Na pokrajích potoků těch lesných
stával otec s ráhnem noc i den,
metal dříví do přívalů děsných,
bráně, by je nevrhala ven
přítěží tou bystřeň zmetešená,
tak že v nebe kvasila se pěna.

Tak ji mají rádi naši lidé,
však když slabne časem její běh,
a v korytě mnoho dříví zbyde,
Černé jezero se pustí v spěch,
aby zastavené stekly splavky
porůznými žlaby do Úhlavky.

Dva měsíce tekou černé vody,
dva měsíce trvá proudný sten,
leč kdo nezná líté jejich svody,
bývá stržen v proud a utlačen,
kdož zná bystřeň? zdali břehy mezné
zkrotí ji? těch ona nenalezne!

Taká bystřeň blízkou strží hnala,
rozlícená lvice našich hor,
její vášeň pole napadala,
kmeny vlekl s sebou její vzdor
a v ty luhy v divém nepokoji
na vše strany bila vášní svojí.

Do skal ryla mohutné své tlapy,
balvany z nich trhal její vztek,
vřesný šat i mechovité kápí,
a co na nich zbylo, všecko svlek,
vzdorné sosny ovinula v půli
a jak hračku odnášela v důli.

Však když vody spadly blízkým časem,
tu se zaskvěl náhle dalný luh,
jak když před svatebním hodokvasem
opáše se jonák zdobou stuh,
a krůpěje na travinách samy
skvoucími se leskly drahokamy.

Ach tu šťasten pospíchal jsem z chaty,
abych vše ta kouzla uviděl:
Ostrý vystoup na zelené paty,
Pancéř kšticí v sivých mlhách pněl,
a kol něho letly oblak davy,
jako žal kol zadumané hlavy.

V pravo ale temném na Špičáku
a Jezerní stěny na jedlích,
tam, jak ostříž v hnízdě zpěvných ptáků,
věčně hvízdavý se vichor líh,
aby bouře nájezdníky sbíral
a ty naše kraje rval a týral.

Věru z ňader Šumaviných z dáli
žalostný se ke mně povzdech nes,
její boky — nebetyčné skály —
její kštice — věkovitý les,
vše se chvělo, jako bouře zdmutím,
horských prsou těžkým oddechnutím.

Zdálli hvozd se její býti skrejší,
byly luhy její sadem snad,
a když přišel někdo hovornější,
děl, že na Ostrém má skvostný hrad,
jehož skryté věže v nočním mraku
obrovitě rostou do oblaků.

Tam prý za teplejších nocí v jaru
pláče nad zaniklou slávou Čech,
velké slze skalin do poháru,
jež usušit nemůž slunce žeh,
jež lid vůkol jezery zval v bludu,
já slzami samoty a trudu.

Krásná byla Šumavička moje,
když se v slunný přioděla háv,
sýkořic když zlíhly se v ní roje,
do dřev klepal dlask a krutihlav,
a kdy sokol, mladým pokrm nesa,
nad jedlemi kroužil do kolesa.

Krásnější však pro mne bylo mnohem,
když mlh neprůhledných zcela prost,
mladý měsíc s dvojatým svým rohem
v úplnku se vzmáhal zlatý skvost,
a některé hoře do úžasu
v jedlích tkvěl, jak topas v dívčím vlasu.

Chata naše stála družek prosta,
jen když v létě rozhledla se v dál,
znaveného přivábila hosta,
poklady jenž hledat pospíchal
hlavě buď, či srdci pro úlevu,
do těch hvozdů plných ptačích zpěvů.

Opodál však na Ostrého boky
různá chatka sobě všelijak
odvážnými po kamenech skoky
vyskočila jako mladý pták
na bidélko v malované kleci,
aby blíže nebe byla přeci.

Chyší v středu sklárna — čas ji bořil,
každý její kout jen z prken zbit,
za to panský dům tím víc se šnořil,
čím víc chudnul pracující lid,
nuzný sic, leč upřímný a tklivý —
pán že jej? — ne, ne, on pána živí.

Tak to bylo — myslím, posud že je,
bůh ví, kdo té ráně najde lík,
propasť bídy u nás zkázou zeje,
do ní klesne i ten svobodník,
a konečně i ta drobná bída
padne v ranec fabrikanta žida.

Však kam bočím, musím ruče zpátky,
z odlehlejších domků v jeden skok
do přístěnku rodné svojí chatky;
nad hlavou mou šestý prchnul rok,
nutno z knihy boží zvednout tváře
a cvičit se v pravdách slabikáře.

„Milý hochu,“ pravil otec kdysi,
„dosti dlouho jako chmel jsi rost,
který neuvázán dolů visí
podporky a hladké tyčky prost,
divé výhonky též zříznout třeba,
chceš-li poctivě si získat chleba.

Třeba věru nechat lelkování,
prostý dětský chvást a dětský čin:
na jahody běhat v sklonky strání,
na přikyslé plody ostružin;
pojď, já přes les, pastviny a pole
novou cestu vyšlapu ti k škole.

Nač tu žít, jak veveřice v chvoji!“
Řek, a již již brali jsme se ven,
otec ve svém obyčejném kroji,
já jak do kostela vystrojen,
matka s námi, ale zpět šla brzy,
já i ona v očích plno slzí.

Cesta byla dlouhá, ale schůdná,
ve škole jak v oulu mladých včel:
„Milý hochu, zde moudrosti studna,“
pravil vlídně starý učitel,
když mu otec, proč jsme přišli, svěřil,
a dvakrát mne okuláry změřil.

Sedl jsem si větších hochů v blízku,
jak by střízlík mezi vrabce sed,
a jak otec někdy v rubanisku
zůstával jsem vždycky přes oběd,
k večeru však v úkryt rodné chatky
s jinými jsem dětmi chvátal zpátky.

Se mnou domů, do půl cesty právě,
z nedalekých domků chodil hoch
plno bájek v potutelné hlavě
a kdo s ním se dali, všecky zmoh,
pověždy trestán. Z bázně půl, půl z žele
vzal jsem povržence za přítele.

Co ten věděl přepodivných zvěstí:
kde a kdy se otevírá zem,
a kdy ďábel stává na rozcestí
v létě nad Čertovým jezerem,
jak vyplatil vodník drvoplavce
a jak se kdos změnil na krkavce!

Jak prý na Třízubci v bouře děsu
ďáblové tři v karty chodí hrat
a kdo prohraje z těch hrozných běsů,
perutí prý v stěnu musí prát,
která kolmo do oblak se vzpíná,
nad hladinou vodní Plekenštýna.

Až ji zhrotí, Šumavu prý celou
na ráz zmele děsné bouře skřek,
strmé hory do lože se vstelou
bystrých proudů, do všech strouh a řek,
a vše srovná vichrů děsná četa,
pak prý bude brzy konec světa.

Což to byly pro mne světy nové,
v nich jsem prosnil každou téměř noc,
až jak hříšníky kdys prorokové
dokona mne zabral v svoji moc;
ať jsem jak chtěl popud srdce dusil,
co on chtěl, já vykonati musil.

Ze škol málo užitku mi bylo,
za to však jsem věděl v jarní čas,
kde se jaké drozdí hnízdo krylo,
kde má pěnice, kde konipas,
jak se nápodobí ptačí křiky
a kterak se líkne na stehlíky.

Brzy do školy jsme šli jen spoře,
řekli jsme si jenom, kdy a kam,
a hned ráno brali jsme se k hoře
na brávníky k skalním trhlinám,
anebo jsme sýkor četné hloučky
na lep chytali a na obloučky.

Jak tu viseli ti nebožáci!
Leč když já se zachvěl, smál se druh:
Kdy by žili všichni tito ptáci,
na chleb by nám klásek nedotuh,
snad že bychom všichni, starý mladý
ponenáhlu zahynuli hlady.

Tak mě učil, a když přišly mrazy,
již jsem zapomněl, co stesk a pláč,
chodívaje v houštiny a v mlázi
tažné pěvce chytat na roháč,
ale doma bedliv jsem si vodil,
jak bych nejpilněji v školu chodil.

Časté bylo otce varování,
častý jeho hněv a trest,
než jsem lávku přešel vzhůru k stráni,
vše jsem zapomenul na ručest,
také máti skryla hrstku zlého
dvěma slovy: „Máme jediného!“

A tak nedělo se mnohem lépe;
otce slovo na dětinský hřích
často marně naléhá a klepe —
mně zvěst o strašidlech hochových
tak utkvěla v duši přehluboce,
že jsem se ho více bál než otce.

Však mně také hrozil častokráte,
nepůjduli, že mne poblíž vod
za soumraku cestu domů zmate,
světélka že dá mi za průvod,
doubraváka s zelenými vousy
nebo hýkadlo, jež lidí rdousí.

Tu kdys jednou zimy při oddechu
v haldy sněhu dýchal mladý jih,
ze školy jsme prchli v ručím spěchu
na panáky svalovati sníh,
a hned z r n u klestili jsme dráhu
na chaloupku u horského svahu.

Podál chatky vedla sporá stezka,
vedle planých růží květná mříž,
vprostřed šedě obarvená deska,
na ní jméno, příjmení a kříž,
jak je horal podél cesty staví
těm, jež pán bůh zemských útrap zbaví.

Jíním obalené šípku pruty
opínaly skrovný pomník ten,
jak by na ně diamanty vsuty,
tak v lahodném slunku hrály jen,
a to prkno zpuchřelé již cele,
jak by zasazeno do úběle.

Sotva druh můj keř a desku shledl,
děl: „Hle, jaký k hrudování cíl!“
A již kouli uhnětl a zvedl,
rozpřáh se a v desku udeřil,
prkno vzdechlo v spuchřelém svém bolu,
a dřevěný pomník padl dolů.

Druh se smál, já s ním; tu v pláči, křiku
malý dívčí andílek se zved,
bolné naříkání v rudém rtíku
lomil ručkami a tak si ved:
„Matčin pomníček mi vyvrátili,
ach můj bože, ach můj bože milý.

Kam pak já teď večer chodit budu,
s čím se těšit, s kým že hovořit?
Proč jsi mně radš neposlal tu hrudu?“
„Jestli chceš, tu můžeš ještě mít!“
zachechtal se soudruh, blýsknul zraky,
a zavolal na mne: „Házej taky!

Házej, házej, k čemu tolik fňuku,
hrudka neuškodí, to mi věř!
Který dříve? kdo má lepší ruku?
Ty jsi hloupý! Vidíš, takhle měř!“
Však než dítko nová stihla rána,
jinou paží páž je ukována.

Otec můj, sníh na prošedlém vlase,
bleskem pokuty již rádce stih,
ret se hněvem chvěl a tuhnul zase,
mrštil druhem mým; ten když se zdvih,
lál a soptil, a již ruka smělá
ledem hnětla střed otcova čela.

Leb i líce zalily se krví,
a já v pláči k nohám se mu vrh
úpěl, štkal, až otec zjasniv brvy
děl: „Jsi trestu prost, tvůj svůdce prch,
kéž ta rána k tvému, k mému štěstí
poslední jest, již mi pro tě nésti.“

Šli jsme domů, otec s klesloa hlavou,
již byl šatem z nouze obvázal,
sekeru nes svojí rukou pravou,
levou chvějící mou ruku vzal;
nemluvil, jen před sebe se díval,
vzdechl si a smutně hlavou kýval.

Byloť hůře, než se zprvu zdálo,
led zasáhnul ostřej v čela kost;
povždy víc, ač z počátku jen málo,
jitřila se rány hlubokost,
až konečně mátky stálou péčí
vyváz živitel můj z nebezpečí.

O škole již nebylo víc zmínky,
však když otec odcházíval v les,
také já šel z učazené síňky,
abych těžkou sekeru mu nes,
abych malé samotěžky smýkal
a na perný chléb té práce zvykal.

Doma otec často při kahánku
do uhnětlých rukou hlavu dal,
zprvu na tíž temena a spánků,
později na závrať si stěžoval,
však i toto prchlo za čas krátký
a jen zřídka vracelo se zpátky. —

Neslyšel jsem více o svém druhu,
otec jeho trpkou bídu třel,
byl prý plný soudů, plný dluhů,
a když za jeseně vyhořel,
pravili, že náhodou to není,
chtěl prý spíše dostat pojištění. —

Nerad čistím prahy jiných domů
aniž zrnko hledám v koši plev,
něco závist přimejšlí vždy k tomu,
něco škodolibost, něco hněv,
něco pravdy samo se v to tlačí,
letu pravdy sotva mysl stačí.

Z našich hor však přesídlel se starý.
s ním pak nelze jinak, také hoch,
dostal list a k tomu pečeť z fary,
tak že v městě chleba prosit moh,
tam prý však — nu v smrti jed je líkem —
vychytralým stal se podloudníkem.

IV.

Zvolna dočkali jsme jara času,
sněhy opustily horský svah,
matce často chvělo se to v hlasu,
mnohé trpce ozvalo se „ach,“
z koutka v koutek skrovné jizby znělo,
leč já neznal, proč as být to mělo.

Otec chodil sem tam přemýšleje,
pak vzal po dědovi starý plášť,
prohlíd, kde v něm jaká rána zeje,
rukávy a límec probral zvlášť,
změřil zdravé, odpočítal laty
a pak děl: „No budou z toho šaty!“

Přišel krejčí — vše jest ujednáno,
důkladný a pohodlný šat,
pevný, nejdél v neděli as ráno
musil mistr soused udělat,
zatím různé prádlo máti milá
s pláčem z hrubého mi plátna šila.

Otec denně naučení dával:
„Hleď, mně chatrný chléb život skyt;
abys hladný neléhal ni vstával,
řemeslu se musíš přiučit,
k chatceli se pilnost tvoje přidá,
pak se nouze s bídou nevystřídá.

Vlasy blednou, hlas můj zní již dutě,
dřív, než v práci ustat musím, chor,
k mistrovi rok za rok zavedu tě
na řezbářství blízko do Bavor,
tak uvidíš také kousek světa,
dáli bůh za krátká čtyři léta.“

Matka štkála, já jsem plakal těžce,
otec vzdech a pravil: „K čemu lkát.
kde se skříním nedostává měšce,
tam se musí hlava péchovat,
musíš, musíš, třeba s rudým okem,
však tě dá bůh spatřím každým rokem!“

A v den jara první, záhy ráno,
v pačesný a sporý raneček
celé moje výbavné jest dáno,
vzal jsem je, pak na prahu s ním klek,
máť a otec dali požehnání,
a já s otcem spěchali jsme strání.

Mám vám líčit, jak se duše chvěje,
kterak oko slzí, vadne ret,
když se v rodných krajích slunce skvěje,
a my v cizí béřeme se svět
v jaře žití, v jaře ptačích hlasů
sotvy sperlenou lze zvednout řasu?

Ptactva útěží se větev kníše,
drobný list už na ní rozbalen,
slunko naň už paprslekem píše
první báseň svou, své lásky sen,
nechť i vám žár teplý v líce hází,
přece vás to v nitru tře a mrazí.

Všecko pučí, v úběl kvete hloží,
pole, křoví, lesy samý zpěv,
zvučné proudy tekou klenbou boží,
vám však v srdci v ledy tuhne krev,
z očí slzy tekou, jak kdy s hlavy
posněžených vrchů led se taví.

Nelze, nelze! Zpěvy skřivánkovy
nenesou se v nebes modrou říš,
zní vám to z nich výčitnými slovy:
Proč ty horské luhy opouštíš?
proč ty hvozdy a ty skály lysé,
když my šťastni k nim zas vrátili se?

Zůstaň s námi! Proč v ty kraje cizí?
Doma lepší chýš než jinde hrad,
než se vrátíš, snad ty stezky zmizí,
kudy jsi se za svým štěstím krad,
než tě touha po návratu chopí,
snad zde nenalezneš ani stopy.

Kámen zvětrá, kmen i chýška setlí,
vyschne batolivý luhů zdroj,
a v to křoví, při němž jsme se střetly
s duší tvou, snad vosí padne roj,
víření jich dotíravých davů
uštkne vzpomínek tvých plnou hlavu!

Ach, jak se tu všecko k srdci tiskne,
s bohem dává, volá nazpátek,
sotva slzu utřeš, nová tryskne
ve mdlý zor! Tak před otcem jsem klek,
plakal, prosil, volal k hospodínu:
„Ach nechte mne tady, jinde zhynu!“

Také otec utřel slzu z oka,
pláč bych jeho nezřel, čelo vznes:
„Dítě,“ pravil, vzdychna ze hluboka,
„k tvému dobrému to jistě, věz,
a jestli se nehneš z boží dráhy,
já i matka přijdem k tobě záhy!

Vezmi si mne jenom do paměti:
páže zpracována na mozol,
vlas jak sřiň, kdy stížil černé snětí,
křehká plec, jak na divizně stvol,
nebude lze chodit dlouho v horu,
pán bůh mně tě poslal za podporu!

O stonek však nelze opříti se,
z mysli tvé buď růže, z těla strom;
pohleď znovu na mé čelo lysé,
lepší druhy vol si v žití tom,
by z nich žádný neměl tolik v srdci,
by moh kámen zas v mé čelo vrci!“ ...

Co jsem cítil, nepovím, zda mohu?
povím jen, že než jsem dál se bral,
v prachu otcovu jsem objal nohu,
bych ji celováním zulíbal,
děl jsem, pokojnější potom mnohem:
„Nuže tedy, pojďme s pánem bohem!“

Šli jsme kolem šípku, domku blíže,
kde dřív onen skromný pomník stál,
a já bázliv, oko v křoví hříže,
viděl jsem, jak šíp je obrůstal,
pěnice v něm křídlem třepotala,
snad že si tam hnízdo budovala.

Soudruh její na pučícím prutě
stálý rozhovor s ní zaváděl:
„Počkej, ještě jinam zavedu tě,
mnohá zátiší jsem uviděl,
nebyli jsme, moje zlatá, všude,
vyber sobě, kde se líbit bude.

Půl dne dále ukážu ti sady,
živý plůtek z jasmínu, jen věř!“
Ona zase: „Zůstaňme již tady,
mně se právě líbí tento keř,
zde nám malou rodinečku naši
ostříž ani liška nevyplaší.“

Mně bylo tak smutno v dětském prsu,
jako bleskem rozpomněl se cit
na děvčátko, ano k tomu trsu
za matičku šlo se pomodlit,
a v ráz v mysli mé ta růže malá
krásněji než tenkrát rozkvétala.

A když v úval kráčejíce s chlomku,
šli jsme právě na tu její chýš,
otec ohlíd se: „Tam v onom domku
malou Lidušku mi odprosíš,
příkoří jí učiněné kdysi
stále pomstou nad tvou hlavou visí!“

Vešli jsme. Když hovořili staří,
šel jsem k Lidce, sklopiv hlavu níž,
a jak by mně oheň hořel v tváři,
prosil jsem ji: „Odpusť! Odpustíš?
Až se vrátím, vše ti vynahradím
a do šípku pěkný kříž ti vsadím!“

Dítko pohledělo v oči dítku,
bílým zoubkem usmálo se vstříc:
„Tobě věru neučiním výtku,
tys mně přece neudělal nic,
tvoje sněžná koule v konec ledna
nestihla mne tenkrát ani jedna!

To byl jiný. Lehká buď ti cesta,
až se vrátíš, zajdi zase k nám,
jestli kříž pak přineseš mi z města,
pěkný věneček ti uchystám,
všecka naše kvítečka v něm budou
a doprostřed stužečku dám rudou!“

Tak jsme hovořili — šťastné děti! —
jednou ranou zapomenut žal,
až pln odvahy a předsevzetí
za otcem jsem dále pospíchal,
a než podvečerní tuchla záře,
byl jsem učeníkem u řezbáře. —

Těžký rozchod obou, smutná slova —
večer zlíbal mě, však než jsem vstal,
bral se domů, loučením by znova
těžké srdce synku nedělal,
ach, můj bože, co jsem všecko zažil!
Pracoval jsem, modlil se i snažil.

V neděli, když zvonů stichly hlasy,
na nejvyšší pahorek jsem šel,
přes zelené sady, zlaté klasy,
k Šumavským jsem rájům pohlížel,
ať jsem co chtěl myslil, co chtěl konal,
z touhy po nich jsem se nevystonal.

Sen když sklopil operlená víčka,
viděl jsem se v rodném kraji zas,
stříbrotoká vítala mne říčka,
luh sta oček otevřel a žas,
v předsíni pak obílené chatky
na prsa mne tiskly ruce matky.

Viděl jsem se s otcem prostým žele,
zřel jsem, jak se usmál v štěstí zjev,
jak na jeho poraněném čele
rudla posud dávná ona krev,
a jak tajně složil hlavu v dlaně,
by ji utřel, jako by jen maně.

Viděl jsem, jak v šípku růže kvetly
a v něm místo desky nový kříž,
pod ním dvě se oči s mými střetly,
a rty malé děly: „Pohledniž,
jak náš keř v té rozbujené zemi
obalen je celý pěnicemi!“

Vše jsem viděl, však když ráno mladé
zlatým šípem zahnalo mi sen,
zase pusto bylo všade, všade,
jen ne v srdci — ach, kde čas je ten?
Teď i v srdci pusto, vale, vale!
Vy se chcete bavit, tedy dále. —

V.

Přišel čas a v čase přišla doba,
z cizích krajů vrátil jsem se zpět;
jako kuře, když je stíhá zloba,
pod křídla jsem rodné chatky lét
a zas u šípku tam na návrší
jako kdysi bodlo mne to v duši.

Vzpomněl jsem si na všecky ty sliby,
však píď před domovem je ti hej,
znáť to, myslím, každý bez pochyby,
všecko volalo mně: pospíchej!
Co jsi někdy slíbil tu a tamo,
až okřeješ doma, přijde samo.

V ráz jsem zdvojnásobil svoje kroky,
přeběhl jsem keř i nízký svah,
a tak jako přede čtyrmi roky
políbil jsem zápraseň a práh,
všel jsem v síň, — a při shledání zase
radost duše v perle změnila se.

Na tlukoucím otčíkově prsu
bujnou snětí pojednou jsem vzrost,
jak když při vadnoucím růže trsu
od odenku žene letorost,
však na srdci matičky své milé
vypučil jsem v lásky růže bílé.

Ach jak sestár otec můj, ó bože!
Srdce jeho tluk mne v duši ryl
jako čepel dvojostrého nože,
když chtěl mluvit, ale nemluvil,
jenom jeho rty se slabě chvěly,
a na brázdy líce slzy sjely.

Byla radost v slzách, žal i stáří,
bylo oddechnutí, leč i vzdech,
vždyť se leskly v slunka zlaté záři
pozdní rosou v žlutých lupenech,
až když jimi moje čelo skropil,
znovu jsem se k celování vzchopil.

Avšak ústa — ústa byla němá,
každý ví, že tam, kde kypí cit,
srdce k hovoření slova nemá,
ret že na rtu visí štěstím spit,
že se jenom v řase perla blýská
a páž dvojí k ňádru ňádro stiská.

Tak i my, když v chatce při shledání
vše nám hlavou tíhlo jako sen,
dotknuvší se křídlem trojích skrání,
máť jen šeptla: „Pán bůh pochválen,
že tě naše duše ještě líbá,
však již stáří hlavy v rov nám shýbá.

Pán bůh pochválen buď, že jsi v čelo
dobře složil, co jsi jinde zřel,
že tvé silné mládenecké tělo
stesk a žal a nátisk nepotřel,
že tvé líčko v tuhé práce střetu
neuvadlo na počátku květu.

Pán bůh pochválen, že v plném zdraví
poslal tě nám znova v prázdnou chýš,
smutno zde, když prostřed zimní vřavy
otec v lese tráví, povždy tíž,
a ten život trpký, zlý a vírný
sotva chleba nese do špižírny.“

Nač mi líčiti, co všickni znáte,
že když večer zrudnul nebe lem,
matce, otci vždy v hodince zlaté
vyprávět jsem musil pod stromem
na lavičky rozkypělém drnu
vše, což nyní sotva v slova shrnu.

Za dne však, tu s nachýlenou plecí
v lipového dřeva v obdobnost
rozmanité řezával jsem věci,
ty se líbily, můj obchod rost,
tak že pro dům nescházely více
ani potravina ani píce.

Záhy z jara zdělalo se pole,
v létě pěstoval se lán a luh,
v podzim z habří řezával jsem hole,
po nich v městě největší byl ruch,
různé hračky, stojánky a rámy,
rozmanité, no, však víte sami.

V zimě smykali jsme náklad saní,
v také robotě z nás každý stál,
za to palivo a lučné stlaní
dostal každý tolik, co si přál,
neboť v zimě, zaváta když cesta,
nejdem s hor, k nám nikdo nejde z města.

Třeba tedy pro potřebu denní
také denní vydělat si plat,
sic jak síla chabne, ruka lení,
počne oko světem zevlovat,
žádá to a to, zprv jenom želí
a pak žebře, robit nemůželi.

Chodili jsme tedy s otcem v hory;
šetřil jsem ho, nechtěl doma být,
marny všecky moje dohovory:
„Nech mne,“ říkal, „což mám doma stlít,
bouř a mrazy neuškodí dubu,
řezbě ty jsi zvykl a já rubu.

Znám já cesty zasněžených strání,
každý průlom, každou úboč znám,
ve svých samotěžkách při smykání
mladým hochům hanbu udělám,
jen když v saních hlavu nazpět kladu,
zůstává mi dél než třeba v zadu.

Vždy to ještě časem v lebce hučí
od těch dob, však víš, — no sen je sen —
jak když vítr probíhá skrz bučí,
nebo proud se zpírá přes kámen,
jinak opru statně plec i nohu,
zkušeností sílu pěti zmohu!“

A jak říkal, tak to chodívalo.
Vím však, že by rád znal každý z vás,
co se zatím z malé dívky stalo,
kdy a jak jsem slib svůj splnil as,
jímž mě svázal andílek ten rusý —
přiložte, já zatím oddechnu si.

VI.

Delší čas tak dlel jsem v rodném kruhu,
leč v tu chatu, naší opodál,
v temných olších skrytou, pokraj luhu,
na besedu jít se ostýchal,
třebas večer někdy chvíle dlouhá,
bránil stud, ač vábila mě touha.

Od matky však znal jsem toho dosti,
o všem napořád jsem zpraven byl,
co se dělo v mojí vzdálenosti:
věčný svár se tamo uhostil,
soused k vůli nevelkému věnu,
mladou sic, leč hněvnou vzal si ženu.

Hezká byla, pěkně šatila se,
ale v zlém a černém srdci svém,
za léta i zimy, v každém čase,
zle činila s outlým sirotkem:
všecka práce, lehká, těžká, lítě
padla na to přeubohé dítě.

Skrovného jen přála oddechnutí:
čtrnáctý když obrátil se den,
z ustavičné práce, těžké suti
směla dívka vyběhnout si ven,
ne odpůldne k návštěvě, jak chtěla,
ne, jen dopoledne do kostela.

Hynulo to dítě přeubohé,
zapadalo v slzách víc a víc,
otce útěchy té křivdě mnohé
vyšly tajně jen a zřídka vstříc,
když však v horách robil, kdož byl těchou
ubohé té duši před macechou?

Žádný, žádný, ni ta slza drobná
padající na unylou tvář,
v lůžka prostěradla neozdobná,
pápérkový jenom na polštář;
ach kolik as, trpitelka malá,
zlých a trpkých nocí provzdychala?

Často prý však v léta ranní šeři,
dělníky když do hor nesl chvat,
slyšeti ji bylo v onom keři
skroušeným se hlasem modlívat,
říkala prý: „Vím, že zbudu žele,
až zde bude dřevo spasitele.“

Čekala mě v dětské svojí víře,
čekala můj přislíbený kříž,
a já před svojí se matkou pýře,
ve snů dětských pad jsem dálnou říš,
mlčel, dumal, duší zpět se vrátil,
a již prací dlouhou noc si krátil.

Konečně vše pěkně uchystáno,
kříž, jak jsem jej slíbil, hotov cel,
jasným písmem jmeno bylo psáno,
nad nápisem Kristus, spasitel,
boky bílým ovinuty šatem,
a koruna leskla se mu zlatem.

Zvěděl jsem, kdy křepelčím svým krokem
pospíchala v dálný boží chrám
vzal jsem špičák, rýč, a ručím skokem
na rozcestí v keři, sám a sám,
v mladých poupat plné letorosty
postavil jsem památník ten prostý.

S horkým čelem pospíšil jsem za ní —
a když s obětí kněž hotov byl,
dada všemu lidu požehnání,
stydlivě jsem k ní se přidružil.
Vykřikla — pak ruce jsme si dali
a v hovoru domů pospíchali.

Ó můj bože, kterak bledá byla,
když hleděla v chrámě na oltář,
však když mé se ruky uchopila,
jako by jí krví polil tvář,
oko žaslo pod klenutím čela,
ale ruka zimničně se chvěla.

Vše jsme sobě řekli, co již znáte,
čím nám oči stopil časů tok,
co nám snese as to léto páté,
a vždy vlažnějším byl chůze krok;
všecko přešlo, my hned šli, hned stáli,
lidé nás, my jich si nevšímali.

Příroda ač oživena jarem,
ustrnulá, mrtva byla dnes,
snad že práhla našich srdcí žárem,
ani pták se k nebi nepovznes,
nebo se bál vzletnout svými vesly,
by jej naše vzdechy neodnesly. —

Vcházeli jsme právě na cestičku
vinoucí se k chatce, tam kde šíp,
ona jenom hořela mi v líčku,
a když ptát se chtěla, zda svůj slib
vykonám as — ohledla se ruče —
a padla mi s pláčem do náruče.

Také mé ji srdce tisklo k sobě,
ret spěl ke rtu předsudků všech prost,
duše vzplály, a v té samé době
patřili jsme sobě na věčnost
a pod křížem modlili se spolu,
naše duše vyprostěny bolů.

Od té chvíle v léta teplé doby,
byl ten kříž vždy naší dostavou,
usedli jsme v keře vonné zdoby,
kvetoucí nám mile nad hlavou,
měníce tak dvojích srdcí vzdechy
sladkým rozhovorem do útěchy.

Týraného srdce žalování
zulíbal jsem těšením, sám blah,
až jí bledé líčko z nenadání
z kmentu přešlo v čarodějný nach
a ta její očka slzou chora,
jásala se jako mladá zora.

Jaro duše, štěstí první dítě,
sletlo na mých přání záhonek,
a mé srdce v zlaté slunka sítě
lapeno jest jako skřivánek,
jemuž vzduchu křišťálové vlny
v prsa vlily pohár písní plný.

Ve snu, v práci, všudy byl jsem u ní,
jakýs sladký, nevýslovný žal,
ukryt v její oči teplé tůni,
slavičí své písně klokotal,
však když spatřil, kterak smutné byly,
slét, by slzami ho neulily.

Všude srdce tíhlo v její svody,
ale srnem prchlo do mýtin,
jemuž v pití na hladině vody
objevil se temný orla stín,
avšak okamžikem v její kráse
duše moje opět kochala se.

Čím víc jsem k ní v roztoužení vcházel,
tím víc jasnil se mých prsou chrám,
jako by veň skvoucí hvězdy házel
z modré svojí řízy pán bůh sám,
ale uprostřed hvězd na oltáři,
stála ona v červánkové záři.

Hořce vínek rudý se své hlavy,
s jemným usmíváním na ústech,
vstříc mi přinášel krok ostýchavý,
ňádro její tichý vlnil dech,
až mi vše, co tak se v snění dělo,
v skutečnost a v život přejít chtělo.

Jinak všecko teď se na mne smálo,
jinak potok šuměl, hložec květ;
postůj slunce, děl jsem, ono stálo,
ptáče pěj mi, a pták sletl v snět,
horo šuměj, a les, plný šumu,
zpíval svoji kouzelnickou dumu.

Znělo vám to jako varhan zvuky,
jako houslí sladký sten a vzdech,
větve zvučně v suché bily suky,
v tajemný se ševel pustil mech,
milý nápěv z kyprého zněl vřesu,
jak by rusalky se nesly k plesu.

Příroda, jak kdy by byla živa,
ke mně hovořila, srdci vděk,
skála rostla, zdobila se niva,
Ostrý chmurnou svoji čapku smek,
vítal mne a děl: No, vy mé děti,
jestli pak si můžem rozuměti?

Nedotknuté lesy, cudné krásy,
kývaly mi prstem: Pojď jen blíž,
znášli pochybnosti duše bludné,
božské zázraky zde uvidíš,
chcešli pohádky a drobné zvěsti,
zde jich na sta v každé ratolesti.

Začasto mne touha nesla k hvozdu,
z jitra, v soumrak do hor jsem se dal,
abych poslech písně mladých drozdů,
a sám dítě s dětmi požvatlal
uče se, jak ten, jak onen hvízdá,
když ho peruť u výš nese z hnízda.

Dal jsem hlavu do kyprého vřesu,
jak ji dítě dává v matky klín,
mocná jedle skály na útesu
prostřela mi nad ni baldachýn,
já pak z šedi skal a z hvozdů šera
tajemství jsem sbíral tisícerá.

Viděl jsem, jak dub své statné zrůsty
v jedno spjal a k prosbě vzhůru vnes,
jak les celý zelenými ústy
chválozpěvy šeptal do nebes,
kterak hora zamyšlena stála,
a bystřina dětinně se smála.

Někdy záhy za letního jitra
na J e z e r n í s t ě n u jsem se zved,
abych srdce světového nitra,
živitele veškerenstva zhled,
jak se ze zlatého moře vznáší
útěchu dát choré zemi naší.

Viděl jsem, jak v záři na východě,
naplněny skvoucím nákladem
zvolna pluly jeho lesklé lodě,
rudá peřej zdobila jich lem;
z nich pak léky po dalekém šíru
v zlatých proudech tekly po vesmíru.

Zřel jsem kolem krajinu, jak žasla,
zlatou třísní šuměl zkvetlý vřes,
skála z ňader diamanty třásla,
sokol u výš na tu loď se nes
a na místě racků v pěkných párech
skřivánci dlít chtěli na stožárech.

Viděl jsem, jak z tichoučkého snění
probouzel se bouček, skalní syn,
roně z brv svých v rána probuzení
teplé slzy k nohám ostružin,
a jak bystřeň u pat bílé skály
zaměnila pěnu na opály.

Viděl jsem, jak na střevíčku břízky
rubínem se leskl zlatý brouk,
a jak větřík v žaludové misky
mravenečkům zlaté doly sfouk,
v nichž to družstvo podkopníků malé
kutilo v své píli neskonalé.

Viděl jsem, jak na beztvárné prsty
vystoup balvan, rozvahy vší prost,
jak v jezera rákosové trsty
zanesla ho děsná zoufalost,
že pod tíží žulového těla
horská žebra třásla se a chvěla.

Viděl jsem, jak v divizny květ žlutý,
uzavřený ještě, ptáček zob,
kterak prohlížel ty zlaté pruty
a korunkám hleděl do útrob,
zda v nich pyl a rosa svěží síly,
by motýlci pojedli a pili.

Viděl jsem, jak do prostorné duti
starobného dubu dudek vlez
jako kovkop, který v šachtách kutí:
jak si chroustka na větévku nes,
výš ho met, a když se v pádu kmital.
ohnutým ho zobem ruče chytal.

Viděl jsem, jak ťuhýk šedohlavý
se čmelákem v zobci spadal v keř,
aby v hnízdě, z roští jen a trávy,
nasytil svou nenasytnou sběř,
která později v dravé choutce svojí
čmeláky se více nespokojí.

Bylo mně těch malých tvorů líto,
ach, já netušil a nevěděl,
že jsem chuďas přeubohý. v skoru
broučkem v zobci osudu být měl,
že mi zrudne oko do úpalu,
a že zhynu v hnízdě dravých žalů!

Jindy zřel jsem, jak u břehu plesa
výr v své skalní doupě nazpět tíh,
v tuhých spárech polní myšku nesa.
jak veverka vběhla po větvích
na vrcholek smrčku, pokraj vody,
aby probírala suché plody.

(Pokračování.)

Hmota paprskující.

O nedávných pokusech slavného fysika *Crookesa*, jež vyznačují se velikou důležitostí pro theorii molekulárnou, theorii to základnou jak fysiky tak chemie, podal znamenitý chemik francouzský *Adolf Wurtz* vylíčení nad míru zajímavé, jež snad i českému čtenářstvu bude vítáno, pročež je tuto podáváme.

Každému jest povědomo, že objevuje se nám hmota v rozličném skupenství: pevném, kapalném nebo plynném. Skupenství plynné, v některé příčině nejsubtilnější, bylo nejnesnadněji poznati a stanoviti, a ježto fakta obecně poznaná, jako jest síla větru, poskytla světu starému důkaz hmotnosti vzduchu, vyšlo teprv novějšího času na jevo, že jsou rozličné tekutiny vzdušné. Vynález tento vlastní se belgickému chemikovi Van-Helmontovi, jehož bádání stala se v prvé polovici věku XVI. (jemu náleží slovo *gas*). On též byl prvý, jenž rozeznal plyny stálé od par, a rozdíl tento požíval ve vědě po půltřetí století platnosti, až teprv nedávnými objevy Cailleteta a Raoula Picteta zmizel nadobro. Tekutiny vzdušné skládají se z částeček hmotných právě tak jako kapaliny a pevniny; avšak částečky tyto jsou od sebe tou měrou vzdáleny, že síla přitažlivá či spojitost pozbyla moci, aby je skupila vespolek. Spojitost tato jesť patrně ničím v plynech, jejichž nejmenší částečky či molekuly, plující volně v prostoře, osvobodily se od ní. Neplují však v prostoře způsobem neurčitým, ale jsou nadány pohyby rychlosti neslýchané, podrobeny zákonům určitým a způsobují určité výjevy. Myšlenka tato jest do vědy uvedena r. 1738 Danielem Bernouillim a rozvinuta za našich dob učenci rozličnými, v jichž čele kráčí Clausius a Clerk Maxwell.

Pomysleme si určitý objem obecného vzduchu, kterýž jest v uzavřeném prostoře, jenž má třebas tvar a obsah krychlového centimetru. V tomto malém objemu vzduchu, složeném ze $^4/_5$ dusíku a $^1/_5$ kyslíku, jsou podle názoru právě připomenutého obsaženy nesčíslné zástupy molekul plynných, jež pohybují se přímočárně průměrnou rychlostí 485 metrů za vteřinu. Počet jejich jest tak přenesmírný, že každým okamžikem navzájem se setkávají, srážejí se a odskakují do všech směrů, narážejíce na všech stranách na stěny nádoby, v níž jsou uzavřeny. Napnutí vzduchu nebo některého plynu, totiž síla, kterouž působí ve stěny, jest právě konečným výsledkem těchto opětovaných nárazů, tohoto bombardování molekulárného. A takou rychlostí šíří se tyto pohyby a přenášejí se dál a dál, že tlak plynem konaný přenáší se ihned do všech směrů. Vzdálenosti, jimiž pohybují se molekuly vzduchu volně, mezi dvěma nárazy, jsou nad míru maličky při teplotě 0^0 a při tlaku obecném, neboť neobnášejí, podle výpočtu učenců nejvíce na slovo vzatých, ani desetimilioniny milimetru, což jest rozměr as pětadvacetkrát menší než nejmenší rozměr drobnohledem postižitelný. Ubýváli však

tlaku, ubývá týmž poměrem též počtu molekul, a tyto, nabývajíce větší volnosti v pohybech svých mohou pak probíhati mnohem větší vzdálenosti, než vrazí do sebe; jinými slovy řečeno: ve vzduchu rozředěném prodlužují se dráhy molekulárné či vzdálenosti volného pohybu a mohou na několik centimetrů dospěti, když jest vzduch rozředěn až na milioninu atmosféry. Prázdnoty úplné vůbec není nebo nelze jí aspoň způsobiti, a ve vzduchu tak velice rozředěném, jakž naznačili jsme tuto, nacházejí se ještě myriady molekul plynných, jež urážejí směrem přímým cesty poměrně znamenité a jsou tudíž nadány vlastnostmi novými, nedávno objevenými od anglického učence Crookesa.

Slavný vynálezce radiometru či paprskoměru, osvojiv sobě výraz, jehož užil Faraday r. 1816, nazval hmotu ještě obsaženou v prostorech takových, jež obyčejně pokládáme za prázdné a jež skutečně prázdnými nejsou, *hmotou paprskující* (matière radiante). Skvělými pokusy, jež provedl v srpnu minulého roku při sjezdu Sheffieldském a jež před nedávnem opakoval v Paříži na fakultě lékařské a observatoři za pomoci p. Saletovy, Crookes ustanovil vlastnosti hmoty paprskující a vnikl takto do oboru před ním úplně neznámého, kterýž nám znamená hranici věcí známých a dotýká se spolu těch, jichž neznáme a jichž snad nikdy nepoznáme. Ve výkladu věcí těch, o nějž se tu pokusíme, jest nám ovšem postrádati přispění krásných pokusů, jimiž Crookes posluchačstvo své přivedl u vytržení. Zkusíme tudíž, abychom výklad podali slovy tak prostými, by jim porozuměl každý.

Přeskočíli jiskra elektrická mezi dvěma konduktory (svodiči), prorývá vzduch drahou klikatou jako malý blesk. Upravme si trubku skleněnou, v níž jest vzduch velice rozředěn a kteráž na obou koncích má dva dráty kovové, neprodyšně do skla zapuštěné, jimiž lze způsobiti výboj elektřiny. Za poměrů takovýchto nevidíme více jiskry u trubic, ale tato osvěcuje se docela a světlo má barvu rozdílnou podle povahy plynu rozředěného, jenž jest v trubce. Toť známá *trubka Geisslerova.*

Fysikové povšimli sobě již dávno, že kolem polu záporného nachází se prostor temný, ježto ostatek trubky jest osvětlen. Crookes přesvědčil se o tom, že tento prostor prodlužuje se tím víc, čím více jest vzduch rozředěn, a přišla mu myšlenka, že délkou jeho jest zevrubně naznačena vzdálenost volného pohybu molekul. Ubíhajíli tyto mocně rozdrážděny od polu záporného a setkávajíli se v celém prostoru temném toliko s malým počtem molekul nebo se žádnými, nejeví se žádné světlo: zář objevuje se teprvé nárazem elektrovaných molekul na sebe nebo na stěny trubky. Rozměry této lze tak upraviti, aby, když tam byl vzduch rozředěn na milioninu atmosféry, molekuly téměř úplně chráněné před nárazem jiných sousedních odskakovaly od záporného polu až k opačné straně trubky, kterážto celá dráha jest pak vzdáleností pohybu volného. To pak jest *trubka Crookesova.*

Pokud skrze ni prochází proud molekul elektrovaných, objevuje se na stěnách nádoby světlo nazelenalé, zvláště v místech proti polu zápornému: sklo jme se fosforovati. Jiná tělesa pevná vydávají ze sebe za poměrů takových ještě více světla než sklo. Zejmena sirník vápe-

natý, při němž objevil fosforování Ed. Becquerel před 20 lety. Pěkný pokus záleží v tom, přicházejíli molekuly elektrované na démant, kterýž plane pak ohněm žlutozeleným. Rubín září se krásnou červení a poněvadž sestává z bílého těla, jež slove kysličník hlinitý a může se připraviti z kamence, objevuje se tolikéž silné světlo červené, vybíjíli se elektřina trubkou Crookesovou, v níž jest kysličník hlinitý.

Hmota paprskující šíří se přímočárně jako světlo samo. Molekuly elektrované vzdalují se od polu záporného, kolmo ku povrchu jeho a dáli se polu tomuto podoba malého zrcadla dutého, lze je spojiti v ohnisku, za nímž rozbíhají se na novo; ale jestli vzduch ve trubce velice rozředěn, není průchod těchto paprsků nového spůsobu naznačen žádným světlem; toliko stěna trubky osvětluje se na protivné straně polu záporného, v místě to, kde molekuly prchající před oním polem směrem přímým narážejí na sklo. Umístíli se ve směru tohoto proudu hmoty paprskující překážka, jako ku př. křížek vystřižený z hliníku listěného, promítá se stín tohoto křížku na stěně protivné, poněvadž molekuly, zastavené ve svém běhu přímočárném, nemohou více působiti v částečky skla položené proti křížku, ježto částečky sousední podstupují nadál náraz molekulárný a jsou tudíž osvětleny. Však, podivná věc, účinku ve sklo, jímž jme se fosforovati, ubývá síly trváním pokusu. Obrátíli se tudíž křížek spůsobem tím, aby se odkryly části trubky, na něž promítal prvé svůj stín, doznají zas ony nárazů molekulárných a osvětlí se silněji ostatních, jež zdají se již býti unaveny, pročež malý křížek uvidí se světlý v pozadí trubky.

Tento proud molekul elektrovaných, jenž řítí se směrem přímým z jednoho konce trubky ke druhému, může se s dráhy své odchýliti působením magnetu. Crookes použil prostředku velmi důmyslného, aby bylo viděti tuto odchylku. Uspořádal trubku svou tak, aby proud molekulárný mohl zavaditi o předmět fosforující umístěný po délce a na němž objeví se pak světlá čára: tato ohýbá se zřejmě působením magnetu, jenž dá se ku prostřední části trubky.

Pravdali, že to jsou molekuly hmotné, jež unášejí se takto směrem přímým, konají zajisté též účinek mechanický ve směru, kterýmž šíří se. Běh jich jest dosti dlouhý, aby tento účinek, tento tlak se nepřenášel okamžitě do všech směrů, jakž děje se v plynu za napnutí obecného. Toť právě vlastnost nad jiné význačná hmoty paprskující a Crookes dovodil ji pokusy rozmanitými a důmyslnými.

Do jedné ze svých trubek položil po délce dvě maličké koleje skleněné, na nichž umístil kolečko s lopatkami tím spůsobem, aby proud hmoty paprskující mohl naráženi na lopatky, ve svrchní části trubky. Při výboji elektřiny kolečko hned otáčí se a prchá od polu negativného, puzeno jsouc proudem molekulárným a obrací se zas ihned, jakmile obrátí se směr proudu. Umístíli se pak před takovýmto kolečkem předmět ochranný a soustředíli se naň, za pomocí zrcadélka dutého na polu záporném, proudy hmoty paprskující tou měrou, aby nesetkávaly se více s lopatkami, nepohne se více kolečko. Avšak obraťte proud magnetem do výše, a hned setká se hmota paprskující s lopatkami, předmětem oním více nechráněnými, a popožene okamžitě kolečko.

Crookes použil paprskoměru či radiometru, aby doplnil své krásné pokusy. Přístroj tento jest jaksi malý pevětrníček, kterýž pohybuje se nazpět v balonku skleněném, v němž byl vzduch rozředěn. Křídla povětrníku otáčejí se přímým účinkem větru, křídélka radiometru pak účinkem rázu zpátečného, jejž lze snadno si vysvětliti. Každé z nich doznává účinku paprsků tepelných na jednu svou stranu, pokrytou látkou pohlcující a spůsobilou, aby se rozehřála trochu více než druhá. Molekuly vzduchu, jež odskakují, narazivše na tuto teplejší stranu, způsobují zpátečný pohyb křídélka, jako vytékaním vody ustupuje kolo Segnerovo nazpět. Křídélko, jež prchá zdánlivě před paprsky tepelnými, obrací se skutečně proto, že jest odpuzeno proudem molekulárným, jenž vzdaluje se od jedné strany jeho. Aby však mohl účinek tento se objeviti, nutno, aby vzduch v kuli byl rozředěn. Za tlaku obecného jsou vzdálenosti volného pohybu molekul tak skrovny a nárazy molekulárné rozmnožují se tou měrou, že přebytek tlaku molekul, jež odrážejí se od strany teplé, přenáší se okamžitě dál a dál až na veškerou hmotu plynnou a šíří se všemi směry, pročež druhá strana křídélka doznává hned té chvíle účinku stejného, ale protivného onomu, jemuž podrobena strana teplá. Křídélko trvá tudíž v klidu a radiometr neotáčí se v plynu podrobeném tlaku obecnému. Tento přístroj citlivý má své jmeno právem: po dlouhých rozhovorech o příčinách úkazu, jejž staví nám před oči, poznávají fysikové konečně, že nejsou to paprsky tepelné nebo světelně étheru, ovšem pak plynné molekuly samého vzduchu rozředěného, jež uvádějí jej v pohyb. Jinými slovy řečeno: hmota paprskující, jež vychází jaksi ze strany horké, pudí tuto nazpět. Lze ji přivesti do pohybu elektrovanou hmotou paprskující, upravíli se po příkladu Crookesově radiometr tím spůsobem, že kovové strany křídélek jsou polem záporným a mají své místo před polem kladným a v jisté vzdálenosti od něho. Vybíjíli se pak elektřina, dějí se účinky rozmanité podle rozředěnosti vzduchu.

Za tlaku několika milimetrů rtuti objevuje se kolo světla fialového na kovovém povrchu křídélek; jakmile ubývá tlaku, ukazuje se prostor temný svrchu řečený mezi křídélkem a světlem a prodlužuje se touž měrou, jakou přibývá rozředění; otáčení počíná, když přibližuje se ke stěnám skleněným a nabývá veliké rychlosti, když dotýká se jich, čímž opětně dovozuje se vzájemnost mezi stupněm rozředění, rozsáhlostí prostoru tmavého a vlastnostmi zbytku plynného.

V tomto radiometru elektrickém molekuly vzduchu prchající před polem záporným odpuzují křídélka, poněvadž vzdálenosti volného pohybu nabyly takové velikosti, že tlak nemůže se okamžitě přenášeti do všech směrů. Jest tu zásada radiometru obecného, ale s tím rozdílem, že molekuly plynné jsou zelektrovány; skutečně trvají ve zvláštním rozdráždění, jako by nová síla byla se přidala k živé síle pohybu molekulárného. Jest tudíž nutno přihlížeti ku přítomnosti elektřiny při krásných pokusech Crookesových a spolu k účinku, jejž může míti na vlastnosti hmoty paprskující.

Z těchto vlastností zajímá nad jiné ta, jež tkne se přenesení či spíše přeměny pohybu molekulárného, o němž pověděli jsme právě. Zastaven nebo zrušen obrací se v teplo a tento proud molekul elektro-

vaných, jež jsou mocně vrženy na stěnu trubky Crookesovy, způsobuje netoliko úkaz fosforování, o němž zmínili jsme se již, ale nad to ještě značné oteplení stěny. Crookes dovodil toto uvolnění tepla pokusem přesvědčujícím. Zrcadlem dutým soustředil proud molekulárný na destičku z platiny iridiované: kov tento téměř neroztopitelný jest rozpálen prvé do nejprudšího žáru a roztopil se, když rozmnožila se prudkost výboje elektriekého.

Seznali jsme takto fysikálné vlastnosti hmoty paprskující, jež nedoznávají proměny, nechť užije se ku pokusu jakéhokoli plynu. Při tlaku velice skrovném jeví vodík, anhydrid uhličitý nebo vzduch obecný téže úkazy fosforování, odchylky magnetické, tepla, toliko že počínají se úkazy tyto za tlaku rozdílného. Ale, věc to podivná, v této nesmírné rozředěnosti, kde hmota paprskující jižjiž odívá se některými vlastnostmi étheru či energie paprskující, zachovávají molekuly přec ještě svou individualitu chemickou a své osoblivé znaky: anhydrid uhličitý pohlcuje se stále žíravým draslem, páry vodné anhydridem fosforečným, vodík palladiem a kyslík uhlíkem, jejž spaluje. Tohoto nezměněného trvání vlastností chemických použito, aby mohlo rozředění plynů dostoupiti na stupeň potud neznámý. V trubicích, v nichž uveden vzduch obecný na tlak nad míru skrovný, může se nahraditi parami vodními a tyto mohou se zas pohltiti suchým hydrátem draselnatým nebo anhydridem fosforečným. Užívaje prostředků takovýchto, dovedl Crookes způsobiti prázdnotu, kterouž čítá za *dvacetimilioninu atmosféry*.

Však jeliž tomu skutečně tak, že účinky tuto popsané jsou způsobeny proudem molekulárným a ne snad toliko proudem elektrickým? Výtečný fysik tušil námitku tuto a odpověděl k ní. Víme, že dvě tělesa stejné elektřiny odpuzují se vespolek, ježto dva *proudy fluida elektrického* přitahují se navzájem, šířili se týmž směrem, jakž byl dovodil nesmrtelný Ampère. Crookes pak ukázal, že dva proudy hmoty paprskující, jež šíří se touž trubicí a týmž směrem, odpuzují se vespolek: skládají se tudíž ze hmoty elektrované a odpuzují se navzájem, poněvadž mají elektřinu stejnojmennou. Víme tolikéž, že skrze prostory, v nichž dostoupilo rozředění vzduchu stupně tak náramného, jakž naznačili jsme tuto, neprochází více jiskra elektrická, poněvadž jest elektřina ve všech spůsobech svých poutána ke hmotě. Můžemeť o ní větším ještě právem přivesti, co pronesl Goethe o světle, že jest zplozena tělesy a vezme s nimi za své.

Ale což — možnoli za pravdu pokládati, že by v těchto trubicích, vyčerpaných do milioniny atmosféry, bylo ještě tolik částeček hmotných uzavřeno? Zajisté, jest jich tam množství tak převeliké, že až nad tím strne obraznost naše.

Úvahami vyňatými z theorie plynů, kterouž jsme naznačili hned na počátku rozpravy této, lze se dopátrati počtu toho. Stalo se to ovšem spůsobem velice přibližným, neboť v počtech druhu toho nutno vždy užiti některých veličin podmíněných.

Podle autorit v této příčině nejvíce na slovo vzatých uzavírá prý skleněná koule o průměru 0·135 metru v sobě více než kvadrilion molekul. Kvadrilion! toť milion čtyřikráte sám sebou násobený, toť

jednička, po níž následují v pravo dvacet čtyři nuly; a dělíteli množství toto milionem, dovíte se podílem, kolik molekul vzdušných jest obsaženo v oné kuli, když v ní byl vzduch na milioninu atmosféry rozředěn. Podíl ten jest trilion, totiž milion třikráte sám sebou násobený, jednička, po níž následuje v pravo osmnácte nul. Minulliž jsem se prvé s pravdou, vykládaje o nesčíslných zástupech molekul, a nepřicházíliž duch poněkud do nesnází, máli pojati takové nesmírnosti, jakož i představiti sobě neslýchanou maličkost molekul hmotných?

Závěrečný pokus Crookesův staví na jevo všecku nesnadnost, ale spolu též všecku velkolepost myšlenek jeho. Hle, táž koule skleněná, o níž jsme se před chvilkou zmínili a jež jest vyprázdněna do milioniny atmosféry. Mocnou jiskrou elektrickou můžeme stěnu její probodnouti a otvor takto způsobený jest tak pranepatrný, že vidíme jej toliko silnou lupou. Avšak tímto neznatelným otvorem řítí se molekuly vzduchu zevnějšího do balonu a dámeli tomu (což ovšem daleko ještě nedostihuje skutečnosti a pokládá se tuto jenom z té příčiny, abychom nabyli jakéhosi určitějšího pojmu o těchto nesmírnostech), že za každou vteřinu může otvorem proniknouti *sto milionů molekul,* víteliž, kolik bude třeba času, aby tato kulička naplnila se zas docela vzduchem tlaku obecného? Budeli to hodina, den, rok, století? Ne, bude to téměř věčnost; a dámeli tomu, že by pokus byl se počal v době, kde vznikla naše soustava sluneční, nebyl by ještě ukončen, když by slunce, tento bohatý, ale dokonce ne nevyčerpatelný zdroj tepla, světla a síly, bylo již vychladlo a vyhaslo. Tuto myšlenku a tato slova pronesl Crookes: s nimi opouštíme čtenáře.

Jiljí V. Jahn.

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Některé další sbírky prací starších řadí se k těm, o nichž jsme promluvili minule. Na předním místě musíme tu položiti A. V. Šmilovského *Spisy výpravné,* kteréž v úhrnném vydání počaly vycházeti nákladem knihtiskárny Šimáčkovy. Šmilovský už věru měl povinnost, aby spořádal své novelistické skladby v jediný celek. Po dvě desítiletí vidíme jej mezi předními původními spisovateli českými: Hálkovy Květy, Osvěta, Lumír, Matice lidu počítaly a počítají jej mezi své nejpilnější a ve čtenářstvu zvláště oblíbené přispívatele své. Literární dějepis pak s potěšením konstatuje umělecou cenu hojných jeho plodův. Vším právem můžeme A. V. Šmilovského nazvati jedním z charakterův, kteříž novověkému krásnému písemnictví českému zjednali nemalý půvab a trvalou důležitost. Naskrze samostatný a svůj vlastní co do komposice a ve vnější stránce svých literárních děl, Šmilovský jest zároveň spisovatelem ryze českým, co se týče vnitřního, myšlenkového obsahu při veškerém jeho uměleckém tvoření. Znaje literatury cizí, nenápodobí ve svých skladbách ani látky ani formy jejich, přísně zachovává svou pů-

vodnost v obojím ohledu. Naplněn národním duchem českým odívá jej útvary své obraznosti a výsledky své zkušenosti životní, rozvádí jeho mocný proud až do nejjemnějších praménkův veškerou budovou své stilisace. Tato pečlivost o vytvoření uměleckého díla v duchu českém spojuje se při Šmilovském se svěží technikou novověkého literárního ruchu světového. Při tom sloh Šmilovského má jednu vlastnost, dle které jej poznáváme mezi způsoby psaní, jež pěstují ostatní naši románopisci a novelisté. Jest to hojné užívání českých úsloví, někdy až příliš hojné, tak že by jakási obmezenější míra stilistické dokonalosti zajisté prospěla. Obraznost Šmilovského jest zdravá, nesoucí se k opravdovosti a k mravním účelům života lidského, prosta všeho planého horování, všeho slámového ohně, jenž sice s prudkostí a vysoko šlehá, za nímž pak choulí a vlekou se po zemi těžké chumáče dusného dýmu. Šmilovský nelibuje sobě v omamujícím líčení výstředních povah lidských, v drobnohledném rozbírání chorobných vášní; vzlet jeho obraznosti nikdy neopouští půdu skutečného života, jasnost (někdy až příliš střízlivá) prochvívá všemi novelistickými pracemi jeho. Úhrnné vydání jeho spisův zahájilo se románem ze Šumavy, nazvaným *Parnassie* a vytištěným po prvé v Osvětě roku 1874. S upřímnou radostí vítáme právě tento román v čele sbírky. Vzpomínáme sobě na četné projevy rostoucího zalíbení, s nímž čtenářové těchto listův od čísla k číslu provázeli poutavé vypravování Šmilovského o Parnassii. A sami opět s prvotním pocitem esthetické uspokojenosti nasloucháme básníkovi, když nám pěje o velebné kráse naší Šumavy a dojemných osudech oné líbezné bytosti, z jejížto duše vane svěžest, lahoda a vůně lesního vzduchu Šumavského a jejíž tklivá srdečnost ani nemohla dostati pravdivějšího symbolu nad poeticky něžný srdečník (Parnassia). Čteme opět a znovu procitujeme hluboké, mocné dojmy této nejkrásnější ze všech A. V. Šmilovského epické skladby. Kdo má smysl pro skutečnou poesii, komu ušlechtilé jádro životní pravdy ve spanilém rouchu slovesného umění teprv poskytuje úplný literární požitek, tomu bude a zůstane Parnassie čtení vždy milé. Toliko jedno přání vyslovujeme zde; vzniklo v nás hned po prvním čtení Parnassie před šesti lety a za ten čas utvrdilo se v nás ještě více: nyní při novém vydání svého pěkného díla může mu Šmilovský vyhověti. Máme na mysli závěrečný motiv Zuzančina pokrevenství s lordem Byronem. Tento přídavek netoliko že jest zbytečný, ale v konečném velice dojemném akkordu zní jako něco rušícího a cizího, přilepuje se k celku, zcela přirozeně rozvinutému a již také ukončenému, jako nějaká parádní dělanost. Na samém počátku vypravování vplétá se sice jmeno Byronovo do hovoru, však nikoliv do děje, do něhož ani v dalším postupu nikterak nezasahuje. Celý obsah, celá budova románu nemají s velikým lyrikem anglickým ani nejmenšího spojení, a uváděli se až po skončeném ději hrdinka v přímý rodinný styk s proslaveným anglickým lordem, můžeme Šmilovského ubezpečiti, že tento deus ex machina hlavní otázku celého románu nejen nerozřešuje, nýbrž spíše ruší. Dokonalost a dojem uměleckého díla nemají tohoto neočekávaného cizorodého přívěsku ani sebe méně potřebí, a básník poslouží Parnassii velice, když ji z pokrevenského svazku s lordem Byronem opět propustí a když žalostné osudy její nechá na

mysl čtenářovu až do posledního slova působiti jejich vlastní silou. Snad se nemýlíme, tušíce v tomto Šmilovského uměleckém díle literárním kus skutečného života, jehožto částečným dějištěm byla rozkošná naše Šumava. Na pouhou komposici beze všeho reálného podkladu jest tu příliš mnoho životní opravdovosti, příliš mnoho příběhův, vážených více ze zkušenosti než z obraznosti, ano řekněme přímo příliš mnoho věcí, na kteréž pouhá obraznost, byť sebe ohnivější, nikterak nestačí. Vždyť máme i z nejnovější, ze současné novelistické a ještě více z románové produkce domácí bohužel dosti příkladův, jak se píše, když spisovatel netoliko nemá a nevyhledává pro své myšlenkové útvary žádné opory ve skutečnosti, ale když veškerou reálností zúmysla s jakousi okázalostí pohrdá. Chtějíce pozornost čtenářovu přece sobě získati a zachovati, spisovatelé tohoto druhu vidí se pak nuceny, nepřirozenosti a tudíž i nemožnosti svých skladeb netoliko hromaditi, ale na každé stránce ještě stupňovati a spějí rychlým neodvratným krokem ke katastrofě zdravého rozumu, kde také končí všechna poetická krása. Po takových dobrodružných a sebevražedných cestách ovšem nekráčí musa Šmilovského. Pravidlem jejím jest, co má v životě vzbuditi ozvěnu, co chce v životě se ujati a na život působiti, že musí také ze života plynouti. — Také krajina jest v Parnassii velmi šťastně zvolena. Šumava zajisté náleží k nejpoetičtějším částem naší vlasti, a kdo jako Šmilovský měl příležitost přebývati po delší čas v jejím nejbližším sousedství, mohl v krásy a tajemství její vniknouti hloub, než se to podaří pouhému poutníku. Ze všech současných básníkův českých jsou Heyduk, Krásnohorská a Šmilovský nejvíce dotknuti čarovným prutem Šumavské krásy, nejvíce zasvěceni do poetických pokladův Šumavské přírody a tamějšího života lidského. Literární skvosty, kteréž nám z toho kouzelného kraje posud podali a právě podávají, vzbuzují v nás jen tím žíznivější touhu po nových dílech, až bychom z jejich šťastného péra měli Šumavu slovesně ozářenou. Že krajinářský moment v novověkém krásném písemnictví našem už má svou nepopíratelnou důležitost, dokázaly znamenité úspěchy Karoliny Světlé, a jak jsme na těchto místech minule vyznačili, také zdar básnického tvoření Jiráskova a Benešova. I Šumava má své pěvce; Šmilovský náleží k nim. Jeho Parnassie podává opětné svědectví, že určitý a podrobně propracovaný ráz krajinářský velice prospívá novele netoliko dějepisné, ale i moderní. —

Jiného druhu sbírka z oboru výpravné prosy právě rozmnožuje řady pěkných děl, vydaných nákladem J. Ottovým. Jsouť to *Arabesky a kresby* od Fr. Heritesa (Salonní bibliothéky číslo XIII.) a sice v oddělení prvním: Rhododendron, Rodina pana kontrolora, Bezový květ, Můj přítel Sylvestr, Na osamělém statku, Šípy Amorovy, Opium. Zase spisovatelské jmeno staršího, a co u nás hlavně váží, známého dobrého zvuku. Hlavně Lumír v obnovené době své od časův Hálkových a Nerudových stal se Heritesovi oblíbeným skladištěm prací, v čtenářstvu vždy mile vítaných. Vypěstovalť sobě Herites také svůj zvláštní způsob psaní a trvá při něm s rozhodným zdarem. Arabeska, genre; kratičký děj, ano namnoze jen scéna, situace jsou mu nejmilejšími předměty. Forma bývá tu téměř všechno. Ale jaká forma! Ona zářivá,

třpytná, oslňující, která jest vlastní všem našim dobrým básnickým plodům nynějším, která stanoví jednu z předností současného písemnictví českého. Stilistické hříčky, které se příjemně čtou; usmívavý vtip, růžový humor, jenž lehký žert a vážnou pravdu v své záři tak rychle a obratně promíchává, že oko méně zkušené ani jich nerozezná od sebe. Někdy zdá se, že Herites zkouší, až jak lze působnost takové stilistické zručnosti napjati, aby se zakryly některé vnitřní nedostatky slovesné skladby. Tak na příklad v Bezovém květu a v Příteli Sylvestru. Za to podává Herites v některých jiných pracech důkaz, že i skutečný a bohatý děj dovede rozvinouti s potřebným uměleckým klidem a naplniti zdařilou formu také obsahem naskrze správně složeným a v celku i v podrobnostech svých trvale zajímavým. V první části jeho arabesk a kreseb vynikají touto skutečnou literární cenou Rodina pana kontrolora a Šípy Amorovy, kde velmi šťastně závodí s mistrovstvím Svatopluka Čecha. Čtenářstvo naše, i to, které s horlivým účastenstvím stopovalo literární činnost Heritesovu v zábavném časopisectvu našem posledních několika let, a které už zná všechny jeho posavadní zajímavé drobnomalby ze života rodinného a soukromého, zvláště jak se jeví po venkovských malých městech a osamělých sídlech zámožnějšího občanstva, přijme sebrané plody oblíbeného vypravovatele ve vkusné úpravě Salonní bibliothéky Ottovy s účinným interesem. Druhá řada jich zajisté bude následovati co nejdříve, abychom měli obraz posavadního literárního působení Heritesova v jednom rámci. —

Z části také už známé, z části pak nové básnické skladby přinášejí nám právě vydané *Báje Šošany* od Julia Zeyera (v Ottově Salonní bibliothéce číslo 15.). Úvod počíná takto: „Valerius byl tenkráte poetou a nebyl ještě spisovatelem. Básně jeho byly sny a sny jeho byly básněmi. Nikdy nepřišla mu myšlenka, znesvětiti vidiny své černidlem tiskařů, prosívat je sítem gramatik, skomolit je dle předpisů tak zvané esthetiky a podat je pak zmrzačené, vyrudlé do rukou lhostejného skeptického obecenstva, by nad nimi nosem krčilo, a cynických kritikastrů, by s nimi své kejkle prováděli. Byla to krásná, krásná doba.“ Pak se nám vypravuje, že Valerius se toulal světem a ve staroslavném Frankfurtě že setkal se s Ben-Jehudou, starcem, marokanským židem, který se svou vnučkou Šošanou, což prý znamená lilie, také bloudil světem. Ben-Jehuda pozval Valeria do svého obydlí v Židovské ulici. Tmavý, černý dům. Valerius přišel na večer do příbytku Ben-Jehudova a „podivil se nádheře, která už v předsíni panovala: podél zdí stálo několik podstavců, na nichž v podivně formovaných hliněných lampách vonný olej hořel, podlaha byla skvostnými tunisskými koberci pokryta a v každém rohu stála velká smaltovaná japonská vása. Ben-Jehuda přivítal Valeria přívětivě a vedl jej dále. Pokoj, v kterém se octli, byl sice nízký, jako všechny v starém domě, ale byl hoden státi se boudoirem nějaké indické kněžny. Stěny a strop byly hedbávnými tkaninami bengalorskými zastřeny, koberec na podlaze zdál se tmavozelenou loukou, na kterou se byl lijavec květů a hvězd snesl, na stříbrných třínožkách hořely voňavky a podél zdí táhl se nízký hedbávný, stříbrem protkaný divan. Bledé světlo linulo z bronzové lampy, visící ve stropu a vůně a šero dodávaly té

skvostně zařízené místnosti jakéhosi zvláštního, poetického kouzla.“ Ben-Jehuda sdělil Valeriovi, že „Šošana není šťastna, ovdověla, když jí bylo šestnáct let. Pět let cestuje již po Asii a nyní zavítal jsem s ní do Evropy.“ Vstoupila Šošana. „Valerius vykřikl slabě překvapením, nikdy nebyl o podobné kráse snil. Bledý její ovál vroubil vlas tmavý jako noční mrak, kterým ob čas modravá blýskavice žehne, nyjící její oči byly dlouhé a plny dum a paprsků, divukrásné tělo prozrazovalo se unášejícími konturami pod tkaninami ze zlata a stříbra a pod mušelínem z Dakky, tak tenkým, že jej snadno prstenem protáhnouti lze. Nahé její nohy vězely v zlatých, perlemi pokrytých pantoflích s ohnutými špičkami, prsty její třpytily se diamanty, magické kouzlo vycházelo z tmavých očí, a z hedbávů vlnících se vlasů linula sladká vůně. Zjev byl pro Valeria zosobnělým orientem, zdála se mu sibyllou a musou a nikoli ženou smrtelnou. Zapomněl na chladné evropské zvyky tak úplně, že před ní poklekl, že ruce pokorně křížem na prsa složil, a lem jejího vonného skvějícího se roucha políbil. I ona zapomněla střízlivé skutečnosti . . . klonila se níž a níž, až jinoch vonný její dech na tváři ucítil, náhle ale vzpamatovala se.“ Za chvíli vidíme Ben-Jehudu a Valeria seděti u Šošaniných nohou. „Šošana položila Valeriovi ruku na čelo, jinoch se zachvěl, pohledl na ni, oči její spočívaly s téměř mateřskou něžností na jeho tváři. Byl nespokojen s tím výrazem, byl by si přál, aby jinak na něj hleděla.“ Aby nikdo nepochyboval, že má před sebou skutečné, živé lidi, dovídáme se při této příležitosti, že Valerius byl — Čech. Neboť „vypravoval (Šošaně) celé to hluboké utrpení svého lidu, vylíčil všechny ty velké postavy českého mythu a české historie, horoval o budoucnosti, zatínal pěsti nad přítomností a jásal nad minulostí.“ V odměnu za to vypravovala mu Šošana báje z krajin východních. „Co večer ležel (Valerius) u nohou své kouzelnice, co večer naslouchal těm čarozvučným zpěvům, jejichž smysl jen hádal, co večer naslouchal těm bájím, které mu daleké perspektivy do mystických soumraků dávného východu otvíraly.“

„Jednoho večera . . . Ben-Jehudy nebylo zde, byli sami beze svědků. Šošana vyšla z pokoje a vrátila se s malým zlatým kalíškem, naplněným průhlednou, růžovou jakousi konfiturou. Podala mu kalíšek a malou lžičku z kosti slonové. Jsi dnes mým hostem . . . budu tvou almejou a co ti zde podávám, je hašiš s růžemi. Šošana pozvedla portiéru a ženština, kterou Valerius nikdy před tím nebyl viděl, vešla s kynórem, sedla u dveří a doprovázejíc se počala jednotvárný zpěv. Šošana odhodila kašmírský šál, přežádoucí její tělo jevilo průhlednými gázy čarokrásné tvary své, zdála se obživlou sochou Praxitela . . . Počala tančit . . . Byl to jeden z těch tanců východu tak starých jako svět, jeden z tanců, o kterých duchaplný jeden cestovatel praví, že již faraony okouzlívaly . . . A mezi tím co zraky Valeriovy pózy plny něhy a rozkoše křepčící Šošany hltaly, stoupal omamující dým hašiše do jeho mozku, zbavoval jej smyslů a vrhal jej do blažícího šílenství . . . Již nebylo pro něj skutečnosti, vše kolem mizelo, svět ležel daleko v mlze za ním a jen Šošana tonoucí, vznášející se v růžové a modré páře mystických voňavek zbyla z celého veškerenstva, z celého

všehomíra . . . Zvuky kynóru zmlkly, Šošana netančila více, blížila se mu, a blížila až na jeho prsa klesla a slzy její pršely mu na čelo a polibky její pršely mu na ústa . . . Držela jej pevně a zdálo se mu, že s ní letí tím velkým, mystickým, svatým orientem a ona musa a sibylla toho fantastického světa ukazovala mu a odhalovala celou minulost toho zašlého světa, a mezi tím co velkolepé scenerie před nimi minuly jako oblaka a moře pod nimi bouřila, a řeky se valily a lesy květly, města se skvěla a pyramidy a pagody trčely, co před nimi národové pouští táhli, na sebe doráželi, klesali a tyranové po zlatých stupních na purpurové trůny stoupali a opět s nich padali, mezi tím co andělé, démoni a bohové s nebes na zem se vznášeli, mezi tím líbala jej neustále a vinula jej k bílým ňadrům, a cítil tlukot jejího srdce mezi tím, co křídla jejího ducha nad sebou šelestiti slyšel; a bydlil s ní v poušti, kde lvi a tygři divoce řvali, a v rájích, kde je vůně kvetoucích čarostromů udusiti hrozila a v stanech z hedbávu a v palácích z drahokamů, v chatkách z listů palmových a v zříceninách zbořených měst a pustých chrámů . . .“ Nazejtří ráno následovala opět obyčejná skutečnost. Stará domácí paní, u které Ben-Jehuda se Šošanou bydlili, oznamovala Valeriovi, že její nájemníci se odstěhovali nakvap, že dali odvezti své bedny, vstoupili do kočáru a dle výpovědi samého Ben-Jehudy odjeli na nádraží. „Valerius byl zničen. Opustil Frankfurt, hledal Šošanu po světě jako děcko matku svoji hledá, ale nenalezl nikde její stopu. Vrátil se do vlasti a do té společnosti, jíž byl dříve tak pohrdal, a nejsa více poetou, stal se spisovatelem . . . Nezbylo mu než sbírati v paměti stopy oněch dojmův, jež jej tak mohutně uchvátily . . . a tak povstaly *Báje Šošany.*“

Jsou tři, s nápisy: *Smrt Evy*, *Král Menkera*, *Tilottama.* První báje z půdy hebrejsko-biblické, druhá z egyptské, třetí z indické. — Vzdáváme všechnu čest básnickému talentu J. Zeyerovu, jak opět v těchto třech skladbách se jeví. Obraznost jeho jest v pravdě překvapující a úchvatná, vítězně vznáší se nad všemi časy a nejrozmanitějšími krajinami světa, naplňujíc každý prostor a každou dobu postavami své nezmařitelné síly. Komposice jeho skladeb vyznačuje se vlastní nádhernou smělostí a bezvadnou technikou v seřaďování jednotlivých situací k jednomu imposantnímu celku. Mluva jeho sálá prudkým ohněm myšlenek a citův, jest malebná a květná, mohutná a něžná.

Ale s čím nemůžeme souhlasiti, jest domněnka, jako by spůsob a směr básnického tvoření, jak se pronáší v Bájích Šošany, byl *moderní*, nový. Postačí jen rozpomenouti se, že písemnictví naše v nejstarší prvotní době své mělo své domácí hrdiny v boji i v lásce, Záboje a Slavoje, Čestmíra, Beneše Hermanova, Jaroslava, Lubora, Zbyhoně atd. Jakou básnickou, kulturní, národní cenu pro nás už měly a napořád mají zpěvy zachované o těchto osobnostech, netřeba tu vypisovati. Za několik let po Jaroslavu zastesklo se některým tehdejším básníkům a spisovatelům českým po všeobecné literatuře evropské, po *moderním* tehdy směru písemnictví v Evropě západní a střední. Koncem století třináctého a počátkem čtrnáctého slavila tehdejší *modní* literatura evropská do Čech svůj nádherný a vítězný

vjezd. V čele celého velikolepého průvodu skvěl se slavný člen stolového kola krále Artušova, strážce svatého graale, rytíř Tristan se svou milokrásnou Isoldou; nejblíže za nimi pyšnil se na úpravném oři statečný Tandariáš, harcuje po levém boku své něžné Floribelly. Následovali v malebné řadě plni světské slávy a nebeské záře: Florius a Biankoflora, Genovefa, Griselda, Melusina, Magelona, Alexander Veliký, Apollonius Tyrský, Peryton římský, jeho syn Dionid; Jovian, pak dále dvanáct apoštolův, svatá Kateřina, svatá Dorota, svatý Alexius, svatý Anselm, nescházel ani Pilát ani Jidáš, postupovali za nimi Štilfrid a Bruncvik, Josef egyptský, Asenet atd. atd. Jaká to vybraná společnost nejslavnějších postav z *moderní*, světové poesie v těch dobách, když v Čechách dozněly poslední zvuky z „protivné písně o domácích látkách!" Co tehdy bylo nejvyšším společným majetkem literárním veškerého romanského a germanského světa, přišlo k nám do Čech dělat novou *moderní* literární dobu. Ano, naše vlast má i tu zásluhu o tento *moderní* směr v tehdejší poesii, že v jejím lůně štědrostí českého šlechtice dokončena byla kusá práce německého básníka Gottfrieda ze Štrasburka. Když totiž Heinrich z Freiberka ve své rodné zemi saské netěšil se z dostatečné podpory, aby dobásnil skladbu proslaveného Štrasburčana, nalezl ji na českém Lichtenburku u jednoho z předních velmožů českých.

Tak bychom mohli o zavádění básnictví českého na *moderní* koleje ze zkušenosti století třináctého a čtrnáctého už něco vypravovati. A jak pod vlivem tím vypadala tehdejší poesie česká? Veliké esthetické a mravní zásady původního samostatného literárního umění byly v Čechách opuštěny, poesie česká náhle sklesla s jasné výše dokonalosti ideální. Místo lásky záletnictví, místo rekův dobrodruzi! Nejodvážnější situace chlípnosti, úmyslná nahota, a při všem přece ani žádná pravá svěžest smyslnosti. Vnitřní prázdnota látky a divoký zmatek slohu, plýtvání nesmyslem a slaďounké zahálení všech duchovních sil. Veliké otázky národní a státní, jasně vytknuté účely kulturní neměly už místa v epice české, a něžná vznešenost prvotní české lyriky zvrhla se na poesii harémův. V dějinách vzdělanosti lidské není mnoho proměn či vlastně převratův tak náhlých a sahajících po samé kořeny duchovního života národův, jako na půdě české byl přechod, od nejmladších básní rukopisu Králodvorského, od Jaroslava i Ludiše a Lubora k básnickým skladbám, mezi kterými na předním místě stojí Tristan, slavený soudruh Lancelota, Gawaina, Ywaina, Percevala, Wigolaise, Perceforesta, Tandariáše a jiných tehdy velice moderních předmětův básnického nadšení a horování. Skladby o těchto interesantních velikánech, veršem i prosou vycházející z Anglie a Francie už dříve nalezly radostné uvítání v jazycích španělském, italském, německém, procestovaly celou západní polovici evropskou; bylo by bývalo zajisté jen velmi směšno, všímati sobě „tak zvané esthetiky," dbáti „cynických kritikastrů" a nedopřáti jim volného místa a plného působení také v jazyku českém!

Není všecko moderní, co někdo sám po prvé dělá, a Ben-Jehudovi může za nás odpověděti Ben-Akiba: „To všechno už zde bylo!" Jen forma se mění, a tu opětně přiznáváme Bájím Šošany, že se skvějí formou vysoce dokonalou, vynikajíce nad středověké předchůdce z oboru

cizích bájí právě tou měrou, kterou i nynější naše básnictví s obsahem domácím předčí skladby téhož směru ze století třináctého a čtrnáctého. A právě proto jen tím více litujeme, že Valerius po svém bezděčném návratu „do vlasti a do společnosti, jíž byl druhdy tak pohrdal,“ nenašel ve své paměti a nenapsal také pro naše potěšení, co v židovské uličce Frankfurtské krásné Šošaně „vypravoval o celém tom hlubokém utrpení svého lidu, jak vylíčil všechny ty velké postavy českého mythu a české historie, jak horoval o budoucnosti, zatínal pěsti nad přítomností a jásal nad minulostí . . .“ Vždyť život náš český má velmi jemný smysl pro všechen pokrok nové doby, vždyť až téměř hltavě přijímá do sebe všechnu modernost: proč by právě opíral se modernosti v literatuře domácí? Co vychází vždy z vlastní bytosti národní, aneb co s ní úplně se shoduje, to v tu dobu jest *moderní*, a tak mluvíme o moderní i antikvární poesii české neb cizí dle *myšlenkového* obsahu jejího a dle poměru, v jakém její plody nalézají se k celkovému obrazu skutečného života našeho.

Co konečně týče se té okázalé nechuti Valeriovy ke gramatice, nemůžeme srozuměti, když ve všech národech a literaturách na světě vyžaduje se na každém spisovateli a zvláště na básníku, aby přísně dbal správnosti jazykové, proč by v českém písemnictví mělo býti dovoleno, aby se nad ni měl za povznešena; nemůžeme srozuměti, když po celé zeměkouli poesie ušlechťuje, zvelebuje a tříbí řeč, proč by ji právě u nás směla zlehčovati v její dobrotě.

Ferd. Schulz.

Povídky Ferdinanda Schulze. I. — Matice lidu v 1. čísle svého 14. ročníku vydala dvě starší Schulzovy povídky: *Mladá žena* a *Rok v Praze.* Jsou to práce vznikem svým mladistvé, novelistické prvotiny vysoce zasloužilého toho spisovatele. Řekneme-li, že výpravná komposice v nich jest velmi jednoduchá, umělecká ekonomie ještě nevyzkoušená, a že zvláště Rok v Praze má — proti pozdějším rozkošným novelám Schulzovým — tento ráz prvotiny a studie: vyslovili jsme tím již vše, co nedokonalého se jim vytknouti dá; ostatně jen vše, co chvalného, o nich lze pověděti. Již na první pohled objeví se v nich básník myslící, jenž píše z duše a z přesvědčenosti; neváb́í ho žádná pouze blysknavá, neosvěcující a nehřející bludička fantasie, ale pevné, čisté snahy mravní jsou mu vůdčími myšlenkami, jimž podřídil každý jiný interes, zvláště pak ten všední, praobyčejný interes čtenářský, jenž po ničem tak nebaží, jako aby honem se dověděl, co se stalo a „dostanou-li se.“ Proto povrchnímu, pouhé zábavy chtivému čtenáři, jenž nerad dává se vésti k přemítání, povídky tyto budou se snad zdáti málo pohyblivými a reflexí přeplněnými. Ale právě v té reflektivní jich části jest část jejich nejlepší. Mluví z ní nelíčená opravdovost a hloubka smýšlení, kteréž mnohem více vnitřními než vnějšími osudy lidskými se obírá a jemuž proto všady kyne plno zajímavé látky, i v žití na oko zcela klidném a zdánlivě nejvšednějším, stejně jako v takovém, kteréž zmítáno jest bouřlivými událostmi a ozářeno romantikou. Jen posledníjšího druhu látky zdávají se hodnými novelistického zpracování jistému druhu spisovatelův i čtenářův; ale Schulz volil si a vždy si může voliti události právě tím důležité, že

takořka denně před očima našima se opakují — on půvab svého vypravování nemusí hledati v nových a překvapujících povrchnostech: tenť u něho hlubší, v samém jádře bytostí lidských, v hlubinách a pravdách citů jejich, v stopách jejich vznikajících a rostoucích tužeb i myšlenek. V tomto zřeteli objevil se Schulz hned v prvních svých povídkách v celé sympatičnosti svého zvláštního směru, a jest velice zajímavo i tomu, kdo dříve již s potěchou byl je četl, sledovati v nich poznovu všecky ty šťastné a ušlechtilé disposice jeho nadání básnického i psychologického, které v posledních jeho novelách v tak překrásné zjevy se rozvily. Zvláště povídka Mladá žena velmi mile dojímá vřelostí a opravdovostí, kterými tklivou rekyni, jemnocitnou, dobrou, sličnou a nevinnou bytost ženskou, vrženou v týž osud jako tisíce nešťastnic jí podobných, — v náručí bezcitného, zhýralého muže, provází soucit básníkův, jenž neodolatelně svábí k ní i hluboký soucit čtenářův. Vysoce vážíme si projevů tak jemného, spravedlivého, mravně rozhorleného citu, kterým se spisovatel ujímá ženského srdce proti hříchům, jež na něm pod rouškou manželství páchá pouhá surovost za souhlasného mlčení celé společnosti a bez trestu, hříchům, proti nimž není zákona a za něž jest nevinné ženě pykati bez vykoupení. Povídka tato vyniká takou upřímností, otevřeností názorů, pravdivostí líčení a posvátností úcty k ženské nevině i k ženské lásce, že jest v tom ohledu v pravdě krásnou básní, a málo zjevů literárních takovým rázem se jí podobá.

Druhá povídka, Rok v Praze nazvaná, líčí zas rovněž zkoumavě i věrně moment zajisté též často v životě se naskytující a proto pravdivostí svou důležitý: snahu to několika ušlechtilých lidí, vzbuditi v povrchní, chladné, prázdné mladé dívce touhu po hlubším životě duševním, roznítiti v ní vznešenější jeho ideál. Líčí, jak se chladné srdce dívčino této snaze vymyká, až unikne jí docela; marně rozkvétala vedle ní ušlechtilá vniternost ženského srdce, marně poesie a vzdělanost, marně mladistvá, pravá, oddaná láska: se všeho toho krásné oko dívčí se svezlo na starého, bohatého plukovníka, jenž ji okouzlil krásnými saněmi a briliantovým šperkem, svými tisíci ročního příjmu a vyhlídkou, že bude žíti ve Vídni. Pravdiva, prohloubena i plna myšlenek jest i tato povídka, avšak prvá ji předčí zaokrouhleností jednotného svého celku i něžnou poetičností své rekyně.

Rádi vídáme rozmnožení lektury tak opravdového rázu, a proto sebrání povídek Schulzových, jehož tyto dvě jsou počátkem, jest velevítaným příspěvkem novelistické literatuře naší, kteráž opravdu zasluhuje více, nežli býti jen ozdobou našeho časopisectva jako do nedávna, a v malých, pohodlných knížkách snáze z ruky do ruky putujíc v širších tak může působiti kruzích i déle než v odloženém časopise zachová intence spisovatelovy živé. Schulzovým povídkám právo toto náleží jako málo kterým jiným.

El. Krásnohorská.

J. Holečkovy spisy s dostatek jsme již ocenili promluvivše o jeho kresbách Za svobodu a vytknuvše zejmena realistické jeho líčení, plynné vypravování osvěžené zdravým humorem, správný jazyk a slovanskou tendenci. Vše toto bylo by opakovati o jeho ***Černohorských povídkách***, jichž první svazek prvního dílu leží před námi,

jen že tyto jsou práce novelistické, kdežto kresby Za svobodu měly ráz více popisný. Látka k povídkám vzata jest opět veskrze z doby nejnovější, z bojův, z mohutného zápasu, jejž byla Černá Hora podnikla s Osmanstvem jednak na uhájení své samostatnosti, jednak na osvobození slovanských svých pobratimův ode jha tureckého, a při němž spisovatel sám tytýž byl svědkem očitým. A právě tím Holečkovy povídky nabývají ceny, že nejsou pouhými výplody bujné fantasie, nýbrž jich podkladem že jesti skutečnost. V ten obor spadají zejmena Bitva u Funding r. 1876, Gavran, Alija i Ilija a poněkud i pěkná humoreska České spiknutí na Černé Hoře r. 1876, v níž opět dobrák komický kapelník Šulc hraje hlavní úlohu. Povídku Stáne mohl spisovatel vynechati, poněvadž k charakteristice žen černohorských nehrubě přispívá (ač to byl patrně Holečkův úmysl), ano jest i k pravdě nepodobna, aspoň její zakončení. Nežádáme ovšem na spisovateli, aby líčil holou pravdu, holou skutečnost, on musí idealisovati, sic by jeho dílo přestalo býti dílem uměleckým, avšak nesmí se prohřešiti proti přirozenosti, jako sochař nesmí sochu postaviti tak, aby její těžiště spadalo mimo její šlépěje, třebas byla železnou tyčí dobře upevněna. Vypravování Surogát sv. Vasilija slibuje býti zajímavé, však jest ho tu jenom část; vydávaje povídky své po *svazcích*, neměl by spisovatel jednu práci uprostřed věty přetrhovati a ostatek její ponechávati pro svazek budoucí, na nějžto čtenáři pak po měsíce čekati jest.

Pr. Sobotka.

Hvězdářství.

K odborům v literatuře naší nejméně zastoupeným náleží zajisté astronomie. Krom několika, jakkoli záslužných, přece jen skrovných pojednání vědeckých v některých časopisech odborných není od r. 1837, kdy vydáno Smetanovo dílo *Základové hvězdářství*, v literatuře české nižádného důležitého spisu vědeckého o tomto předmětě. Jako však ve všech oborech přírodních věd, tak i ve hvězdářství jest spis před několika desítiletími psaný ve mnohém již zastaralý a proto ovšem i dílo Smetanovo nelze bráti v náhradu za nedostatek nynější.

Kdy by však nebylo jiného stesku, než že nemáme novějšího spisu *vědeckého* o astronomii, mohli bychom se upokojiti, vždyť i ve mnohém jiném oboru není lépe, aniž lze dávati někomu vinu; pěstitelů vědy každé u nás dosti máme, ani chuti ku psaní není nedostatek, jakož také schopných k tomu sil dříme u nás hojně — proč se přece nepíše, o tom netřeba zde šířiti slov; příčiny jsou dávno a přečasto již veřejně jmenovány. Ne nadarmo a ne z příčin sobeckých dovoláváme se university české; jsouť interesy naší literatury nám při tom ohledem neposledním a věru že by pokrytecký strach protivníků našich o vědeckost university Pražské brzy objevil se, čím v skutku jest!

Není tedy nedostatek vědeckého spisu o hvězdářství předmětem našeho stesku; že však nemáme ani *populárního* spisu, pojednávajícího o celém tomto oboru lidského vědění, toho jest želeti opravdově. Sotva totiž o kterémkoli jiném odvětví přírodních věd přáti jest si rozšíření vědomostí většího nejen ve kruzích vzdělaných, ale i lidu vůbec.

Tím větším díkem povinni jsme každému, kdo v této věci podnikl úkol vzdělání lidu, byť jenom o jednotlivých zjevech astronomických. Tu pak můžeme obmeziti se již téměř na jediného z učenců našich, dr. F. J. Studničku, jenž položil sobě za úlohu, lidu našemu podávati poučení o hlavních výjevech na obloze, a odíti pravdy největším důvtipem proslavených hvězdářů nalezené v roucho zábavné.

Největší pojednání sem náležející podal nám jmenovaný spisovatel 5. číslem I. ročníku Matice lidu, nadepsaným *O soustavě sluneční.* Hned po vyjití spisu toho r. 1868 podal referent podrobné posouzení jeho v jednom z Pražských denníků. Pochvalný úsudek, jejž tehdy o něm pronesl, potvrdil se, a úspěch, jejž mu sliboval, vyplnil se tím, že již o rok později dočkal se vydání druhého.

Knížku, o níž tu řeč, lze pokládati do jakési míry za náuku o hvězdářství vůbec. Jakkoli jedná se v ní hlavně jen o slunci a o jeho „příslušenství“: planetách a družicích, jsou v ní připojeny zde i onde další rozhledy do všehomíra, které dodávají jí rázu všeobecnějšího. To platí hlavně o úvodu a o konci spisu. — Rozpravy o slunci, o planetách atd. podány jsou slohem jasným, místy i zábavně, zejmena pak zakončením (§. 19.) poskytnuta bádavému čtenáři pobudka k dalšímu čtení.*)

Přidaný historický přehled o vývoji hvězdářství jest oddílem velmi vítaným. Historie každé vědy jest vždy úkolem velmi vděčným a pro každého čtením i poučným i poutavým; vývoj pak astronomie zvláště jest přímo nejkrásnější apologií ducha lidského, k níž sotva která věda jiná touž měrou může dáti příležitost.

Jiný předmět téhož oboru činí obsah dvou knížek od téhož spisovatele, vyšlých rychle po sobě v posledních dvou letech, totiž *Zábav hvězdářských* a *Zábavných rozhledů hvězdářských.* Oba tyto spisky mají původ svůj v oblíbeném nyní u nás sbírání porůznu vydaných článků v jeden celek. Články ty na sobě nezávislé, jen společným předmětem: hvězdářstvím, spřízněné, napsány byly v různých dobách a za různých okolností. Sebrané vydání takových po rozličných časopisech roztroušených článků jest tenkráte zúplna odůvodněno, jeli obsah jejich hodnoty trvalé, nejsouli pouze příležitostní a neníli již spisu souvisle psaného o témž předmětě. A v té příčině ovšem jest obě knížky ty uvítati s radostí, neboť jsou skutečným doplňkem spisu „o soustavě sluneční“ před tím jmenovaného. Čtenář uvádí se jimi v prostory všehomíra daleko za naší soustavou sluneční, poučuje se o tom, kterak sám by mohl seznati souhvězdí na obloze noční viditelná, učí se poznávati, jak nestejně vzdáleny jsou od nás hvězdy zdánlivě na jediné ploše klenby nebeské vedle sebe rozestavené, jak ohromné jsou vzdálenosti nebeských těles za sluneční soustavou nám i nejbližších, kolik kvězd napočítáno takových, jež viděti lze bystrozrakému člověku pouhým okem, a kolik dalekohledy hvězdářskými, co jest mléčná dráha dle názorů starších i nejnovějších atd. Vedle toho též několik článečků

*) V tomto zakončení mluví se o souhvězdích Herkulovi, Lyře, Kuřátkách, jakožto směru a středu pohybu celé soustavy sluneční, čímž předpokládá se, že čtenář knížky té již zná jednotlivá souhvězdí, čehož však podle veškerého rozpoložení spisu nebylo předpokládati.

obírá se i bližšími nám předměty: zvláště měsícem, kterak na povrchu k nám obráceném vypadá, co nám o něm vypravují pozorovatelé v dobách nejnovějších; dále o naší zemi samé, jakého dočká se asi konce a jaký as byl její ve všemmíru původ. Konečně co dodatky připojena jsou některá, povětrnosti na zemi se týkající pozorování buď historická buď poučná a dějiny odsouzení soustavy Koperníkovy a italského učence Galileiho v Římě od inkvisice.

Jak z tohoto stručného přehledu zřejmo, obsahují spisky ty velkou rozmanitost látky a není téměř, co by z hlavních předmětů hvězdářství širšímu obecenstvu bylo nového ještě podati. Jedině o kometách a o meteorech bylo by si přáti bývalo trochu populárnějšího provedení, nežli dostalo se jim článkem: „Zastřelil hvězdu" v Zábavných rozhledech.

Veškery v obou sbírkách obsažené články mají bez odporu úplnou platnost, hledímeli ke každému zvláště jakožto k celku pro sebe. Jsouť zajisté vesměs psány zřetelně, přesně a, jak ani jinak nebylo lze očekávati, se znalostí věci dokonalou, jakož také každý z nich byl asi místu i času, pro které byl psán, úplně přiměřen.

Osudem však každé podobné sbírky jest, že sneseny jsou v ní v celek věci podle původu nestejné co do provedení i co do směru, a tomu osudu neušly také tyto dvě sbírky. Jsouť v nich zajisté pojednání psaná pro obecenstvo nejširší vedle pojednání určených pro kruhy poněkud užší, mnohé části z jednoho článku opakují se ve druhém, ano konečně i částečné vyvrácení názoru staršího novějším se setkává. Tak na př. stalo se, že v Zábavách hvězdářských na str. 55 (čl. V.) uvádí se k vyloženému úkazu mléčné dráhy hypothesa W. Herschla jakožto jediná, kdežto již na str. 38 a d. (čl. III.) vyloženy důvody, pro které za našich časů hypothesa ta poznána nepravou a nahrazena jinou dle výzkumů zvláště Heisových. Nové toto pojetí zjevu dráhy mléčné nepříčí se ovšem nijak podstatě důkazu o tom, co rozvedeno článkem V., ale širšímu obecenstvu mohla by nesrovnalost ta zavdati příčinu k pochybnostem nejedněm, čehož ani nelze dosti pilně se vystříhati.

Nestejnost pojednání jednotlivých nápadna jest zvláště i tím, že některá psána jsou od počátku až do konce spůsobem vážným, jiná pak mají ráz feuilletonský, ba až humoristický tak, že někdy v něm tendence až proti formě zaniká. Sem bychom počítali zvláště v Zábavách hvězdářských článek IV. „Kolik jest na nebi hvězd?" Začínáť článek ten citátem z písně národní: „Dám já ti hubiček, co na nebi hvězdiček," a praví se dále, že „jen střízlivý pedant může se ptáti, kolik by jich asi bylo a jak dlouho by zamilovaný Jeník musil u své Mařenky dlíti, nežli by slib svůj vyplnil;" potom však přes to skutečně jmenují se všickni učení hvězdáři, kteří hvězdy počítali a kolik jich napočítali, až na konec se i dokazuje, že by Jeník potřeboval k vyplnění slibu svého nejméně 450 let. To pak, vsouvnuto mezi vážné články o mléčné dráze a o rozvoji všehomíra, vypadá přece trochu neorganicky. — Podobný dojem učiní zajisté, alespoň na čtenáře vážného, článek „Až na konec světa," v němž vlastnímu předmětu věnováno pramálo místa, kdežto všechen ostatek vyplněn vedlejším vypravováním, v němž také passus ř. 14—15 na str. 79 jest až příliš

drastický. — Nejinak jest v Zábavných rozhledech při článku VII. „Zastřelil hvězdu“ s humoristickým začátkem a koncem pojednání jinak velmi střízlivého.

Avšak vše to jsou vady, plynoucí jedině z různosti původu těchto článků, nečinící jinak újmy ani nejmenší *podstatě* věci. Připojímeli ještě, že oba posledně jmenované spisky ozdobeny jsou velmi pěkně provedenou mapou hvězdnatého nebe, pak mapou měsíce a fotografickým obrazem jedné části jeho, jsou tím světlé stránky jejich u porovnání s vytčenými stinnými zajisté dostatečně zřejmy. *M. Pokorný.*

Solověv, Sreznĕvský, Glinka.

Nekrolog.

Tři nové, čerstvé mohyly zdvihly se v poslední době nad posvátnou půdou ruskou. Jedna kryje nejslavnějšího dosud dějezpytce národa ruského, Solověva; druhá nejzasloužilejšího ruského slavistu, Sreznĕvského a třetí nasypali nad mrtvolou veterána básníka Fedora Glinky. Všichni tři viděli Rus, jak se zdvíhala jako ze sna a berouc se obrovskými kroky vpřed jak se domáhá platného místa uprostřed vzdělaných národů evropských; zavírajíce pak naposled po dlouhé, úsilovné práci věkem zemdlené oko, směli sobě vyznati: Hle ta nynější slávou věnčená Rus, toť i *naše* dílo! Však nejen že usínali s oprávněným vědomím své platné práce: mohli zavříti oko s poklidem, neboť každý z nich odchoval již národu tolik výdatných zástupců, že jim směle mohl odkázati dílo započaté, aby je dovedli k žádoucímu konci. Celé zástupy nadšených pracovníků stojí dnes tam, kde před půl stoletím nuzně se trudil jednotlivec, a všichni pohlížejí s jasným okem vstříc blahé budoucnosti.

První se rozloučil se světem *Sergěj Michajlovič Solověv*, někdy profesor a rektor university Moskevské, jehož právem lze rovnati s naším Palackým; bylť tvůrcem novověkého dějepisectví ruského. Narodil se 5. (17) května 1820 v Moskvě, kdež odbyl svá studia přípravná i universitní a hodlaje se věnovati cele dějepisectví, vydal se r. 1842 na vědecké cesty po západní Evropě, kdež sbíral za dvouletého pobytu dějepisné zprávy o Rusi. Vrátiv se do vlasti, podstoupil zkoušku magisterskou učeným pojednáním *O vztazích Novgoroda k velikým knížatům* a ještě téhož roku 1845 potvrzen adjunktem (docentem) ruské historie při universitě Moskevské. Dva roky potom obdržel na základě nového spisu *Dějiny vzájemných vztahů mezi knížaty Rurikova domu* stupeň doktorský, jmenován mimořádným profesorem a r. 1850 řádným profesorem dějin ruských při téže universitě.

V ty doby počal se již obírati nejdůležitějším spisem svým, kterýž mu zjednal později nehynoucí slávu nejen na Rusi nýbrž po celém vzdělaném světě, totiž *Dějinami Rusi od nejstarších dob* (Istorija Rossiji s drevnějšich vremen), jichž prvý díl vyšel tiskem již r. 1851,

Historie ruská vzdělávána sice dosti pilně i před Solověvem, avšak jako všude jinde dálo se to hlavně způsobem kronikářským, tak že se dějinám ruským nedostávalo soustavné jednoty. Kriticky počal se s ruskou historií obírati po Schlözerovi nejprvé Karamzin; avšak výsledky jeho bádání zůstávaly stále kusými, poněvadž mu nebyla ještě známa největší část pramenů ruských, a nad to sáhají práce Karamzina pouze do vymření dynastie Rurikovy. Pro nedostatek současných pramenů neporozuměl Karamzin vnitřním poměrům ruským, a vykládaje si je tytýž poměry moderními, docházíval k výsledkům přímo falešným. Teprvé Solověvem dostalo se ruským dějinám kritického, soustavného vzdělání. Jakož přirozeno, nemohl se Solověv obejíti bez dlouholetých přípravných studií v oboru ruských dějin, než mohl přistoupiti k soustavnému jich vypisování, a odtud vznikla nepřehledná téměř řada monografií, vrhajících po prvé jasné světlo v ony epochy ruské historie, jež do těch dob představovaly jen spletitý chaos nesouvislých a na pohled sobě odporujících různých událostí. Vedle pramenů původních, podobně jako Palacký dějepisce a kronikáře české, prozkoumal kriticky veškery starší historiky ruské až do Karamzina, a opatřiv se takto všemi možnými pomůckami, maje nad to volný přístup i k tajným archivům, badatelům ruským potud nepřístupným, přikročil již k vydávání dějin ruských samých. Zásluhou této práce jeví se nyní již v dějinách ruských ostře vyznačená soustava; Solověvem provedena celou historií ruskou vodící nit, vížící všechny její periody v jediný celek. Tato zásluha Solověva jest patrnou zejmena v době údělných knížectví, kteráž se zdála býti směsicí nahodilých událostí, v níž nebylo viděti ničeho, kromě nekonečné řady bojů a půtek, vzbuzených slabostí knížat, již dělili svė panství v drobné úděly. Solověv první uvedl v dobu tuto vodící myšlenku, vysvětluje přírodními i politickými poměry Ruska, kterak byla doba údělných knížectví nutný následek povahy státu ruského a předchůdce potomního carstva Moskevského. Kdežto Karamzinu jest doba do pozdvižení se knížectví Moskevského „temným lesem,“ vysvětluje Solověv zcela jasně příčiny vzniku Moskevského knížectví; po výzkumech Solověva netřeba již Ivana IV. považovati za čaroděje, jako se myslilo druhdy; smutná doba Lžidimitrů uvedena v souvislost s předcházející periodou, jakož zas panování prvních Romanovců uvedeno ve spojení s dobou Petra Velikého, čímž mizí náhle zející ta propast mezi Rusí za Petra a před Petrem. Odtud pak provedl Solověv pásmo dějin ruských až do Kateřiny Veliké, na samý sklonek století XVIII., řídě se při tom stále myšlenkou pronešenou již v úvodě k I. dílu svých dějin, že sluší „ne děliti, ne drobiti ruskou historii na různé části, periody, ale spojovati je; stopovati přede vším spojení úkazův, bezprostřední následování forem, ne děliti zásady ale rozbírati je v jich vzájemném působení, hleděti objasniti každý úkaz z vnitřních příčin, dříve než jej vyloučiti ze všeobecného spojení událostí a podrobiti zevnějšímu vlivu — toť povinností historika za dob nynějších.“

Dějin ruských od Solověva vyšlo celkem 29 *) dílů, sahajících

*) Poslední 29. díl Dějin ruských je spolu 5. dílem Dějin Kateřiny Veliké; líčí se v něm vnitřní poměry ruské v letech 1772—1774 za doby první turecké války. Díl ten jest poslední prací Solověva.

do konce XVIII. stol.; avšak i pro dějiny XIX. stol., jež neuspěl již vepsati v soustavné veledílo svoje, uchystal hojnost materiálu různými monografiemi, jako Epocha kongresův, Dějiny pádu Polsky a j., jež usnadní práci jeho pokračovateli.

Solověv zemřel v Moskvě dne 4. (16) října 1879, vzdav se již dříve profesury při universitě, aby mohl veškery své síly soustřediti při sepisování dějin. Nicméně překazila mu smrt, aby dovedl do konce celé to dílo, jež v duchu jeho bylo ovšem dohotoveno. Dne 7. (19.) října byl s velikou slávou a okázalostí pohřben v novoděvičím monastýře, postaviv si dříve již pomník nad mramor trvalejší. —

Čím byl pro dějiny ruské Solověv, tím byl pro pěstování slavistiky na Rusi *Ismail Ivanovič Srezněvský*, jenž dokonal více než půlstoletou činnost svoji na poli vědy slovanské 8. (20) února 1880 v Petrohradě. Srezněvským zemřel poslední ze čtyř prvních apoštolů slavistiky, kteří byli před 40 lety vysláni z Ruska do zemí západo- a jihoslovanských, aby poznali na vlastní oči život bratrských národů a šířili pak známosti o nich mezi svými učenníky Rusy. Preis zemřel již r. 1846, Grigorovič 1876, Bodjanský 1877, jediný Srezněvský setrval až do nedávna uprostřed celého již zástupu stoupenců, dostavujících čile obrovskou tu budovu, k níž položen základ před 40 lety. Činnost Srezněvského byla ohromna; on byl skutečným zakladatelem plodného studia slovanské filologie a archeologie na Rusi, stavě se významem svým hned po bok velikého našeho Šafaříka; za 51 roků svého literárního působení vydal neméně než 340 knih, rozprav a úvah ze všech oborů slavistiky; avšak kdy by nebylo jiného než to, že před 40 lety poznal duševní i plemenný svazek mezi Ruskem a ostatními slovanskými národy a pochopil veliký historický význam onoho svazku, již to by mu zjednalo věčnou paměť po všem Slovanstvu. A nejen že sám pochopil ohromný význam této historické pravdy, on dovedl nadchnouti pro věc svou celou legii mladých pracovníků, vštípil v jich srdce lásku k věci slovanské, naučil je energické práci, rozvíjel se vzornou láskou pravého učitele jejich vlohy, uváděl je radou i pomocí svou na nejpraktičtější cesty, po nichž by nejspíše došli žádoucího cíle ve vědě slovanské; při tom pak ve stálém jsa obcování s celým světem slovanským, budil i v národě ruském účastenství pro ostatní Slovanstvo, a nepochybíme dojista, tvrdíce, že vznešené to nadšení národa ruského pro věc osvobození Slovanstva, jež se manifestovalo za posledních let spůsobem velkolepým, je z velké části zásluhou činnosti Srezněvského.

V Osvětě vylíčen již minulého roku pérem povolaným rozvoj myšlenky slovanské na Rusi*) a vytčeno tam, jaké stanovisko zaujímá v rozvoji slavistiky I. Srezněvský. Tamtéž (str. 627) podána i nejdůležitější data životopisná, tak že se můžeme ve zprávě této omeziti slovy nejstručnějšími. Narodil se 1. (13) června 1812 v Jaroslavi, 1829 absolvoval kurs právnický na universitě Charkovské a vystoupil tu po prvé na pole literární disertačním spisem *Ob obidě* (o urážce), za nějž obdržel stupeň kandidátský. R. 1837 za nový spis právnický obdržel stupeň magisterský a stal se adjunktem (docentem) politické ekonomie

*) V. Perwolfovy úvahy: Slovanská myšlenka na Rusi.

při Charkovské universitě. Když ale po dvou letech nebyla jeho doktorská disertační práce pro některé prý příliš smělé myšlenky připuštěna k hájení, stal se náhlý obrat ve směru vědecké činnosti jeho; uražen úsudkem o své disertační práci vzdal se docentury v Charkově, odejel do Petrohradu a odtud vyslán roku 1840 tehdejším ministrem osvěty hr. Uvarovem na západ, aby studoval na místě národy slovanské a připravoval se tak pro universitní profesuru na jedné z nově zřízených stolic slavistiky. Vrátiv se po dvou letech 1842 ze svých cest na Rus, stal se mimořádným profesorem slovanské filologie na Charkovské universitě; r. 1847 obdržev hodnost doktora slovanské filologie, povolán na universitu do Petrohradu, i svěřena mu zde po zvěčnělém Preisovi řádná profesura téhož předmětu, již zastával pak až téměř do své smrti. R. 1849 jmenován členem II. oddělení imperat. akademie náuk (oddělení historicko-filologické), o něco později stal se řádným akademikem a stálým děkanem historicko-filologické fakulty Petrohradské.

Tolik o jeho životě. Co se pak týče jeho činnosti vědecké, vykonal tolik učených prací, vztahujících se k prozkoumání jazyka ruského i ostatních jazyků slovanských, k objasnění starožitnosti plemen slovanských, vydal tolik starobylých památek jejich slovesnosti a vykonal tolik vzhledem k dějinám a bibliografii těchto literatur, nemluvíc o pracích zasahujících za tyto meze, že by vystačily na proslavení celé řady učenců. Uvádíme zde některé z jeho nejdůležitějších prací: *Izslědovanija o jazyčeskom bogosluženiji drevnich Slavjan* (1846), *Mysli ob istoriji russkago jazyka* (1849), Starobylé památky ruského jazyka (1862—5), Spis o hlaholských památkách (1866), v němž doplňuje a namnoze opravuje Šafaříka; Starobylé památky písma jusového (1868); dále vydal starosl. legendu o sv. Václavu (1865), korrespondenci Vostokova s Dobrovským (1873), *Rozbor Libušina soudu*, v němž dochází přesvědčení, že ani jazyk ani obsah rukopisu se tomu nepříčí, aby byl položen do XIV. stol., konečně připomínáme rozpravu *Na pamjať o Bodjanskom, Grigorovičě i Preisě* (1878), v níž vylíčil život a činnost svých spoluzakladatelů slavistiky na Rusi. Nejdůležitějšími jeho pracemi jsou však *Slovanská paleografie*, bezpečné to vodítko při určování věku starobylých písemností, výsledek bádání dlouholetého, a neméně pracný spis: *Istoričeskij slovar russkago jazyka*, v jehož vydání se uvázala v poslední dobu ruská akademie náuk.

Již výše řečeno, že Srezněvský stál ve stálém styku se zeměmi jihoslovanskými a západoslovanskými. Zvláště vřelé bylo přátelství Srezněvského s Čechy, neboť právem uznával, že věda slovanská, jíž věnoval i on celý svůj život, vznikla nejprvé u nás a zde že se jí dostalo v Šafaříkovi největšího pěstitele. Po prvé seznámil se Srezněvský s Prahou a našimi slavisty r. 1840 na první své cestě po Slovanstvu. Václav Hanka, jehož zásluhy o šíření vzájemnosti slovanské stále ještě nejsou s důstatek oceněny, dovedl k sobě připoutati mladého učence ruského tak pevným svazkem přátelství, že ho Srezněvský v přečetných dopisech svých neoslovuje jinak, leč „drahocenný Váceslave Váceslaviči.“ Přátelství to nebylo nám ovšem nikterak na škodu; Musejník náš obohacen z péra Srezněvského celou řadou vzácných zpráv o jeho cestách po Lužici, Slezsku, zemích jihoslovanských,

o literárním ruchu Jihoslovanů i na Rusi atd., jež vybíral Hanka z četných korrespondencí Sreznĕvského. Z listů těchto dovídáme se, jakým spůsobem si slavný badatel zjednával znalost národních poměrů různých kmenů slovanských. Putuje po kraji, prošel největší část jeho pěšky, v městech stavěl se zřídka, jen kolik bylo nezbytně nutno, za to se po vesnicích sbližoval s lidem, kreslil si jeho typy, kroj, zapisoval písně, pohádky, pověry atd. Na takových obchůzkách pracoval s pílí zimničnou a přec touží, že síly jeho nestačí na poznamenání všeho, co poznává. „Já jsem pozoroval, vyzvěděl, zapsal, co jsem mohl, co jsem mohl! Ale jak jest to vše nepatrno u přirovnání s tím, co jest možno udělati . . .“ píše v jednom listě z polského Slezska Hankovi. Při vyhledávání památek a zvláštností slovanských nářečí neleká se nijakých obtíží, ano v Kopru v Istrii zašel si i do vězení, aby pozoroval slovanské zločince.

Kromě Hanky stál Sreznĕvský ve spojení se všemi téměř našimi slavisty; po smrti Hankově udržoval živou korrespondenci zvláště s K. J. Erbenem, a po smrti tohoto s archivářem Emlerem. I prof. J. Kolář, A. Patera, registrátor Rank a j. stáli se Sreznĕvským ve spojení.

Tento živý styk s učenci jinoslovanskými*) umožňoval mu neustálý rozhled po všech vymoženostech slovanské vědy, ať se staly kdekoliv ve světě slovanském; shledalli pak v nich něco pro sebe zvláště zajímavého, neopomenul si opatřiti opisy, snímky listin, otisky a užil spravedlivě všeho při svých vědeckých pracích. Českou literaturu znal Sreznĕvský zevrubně a dokud byl redaktorem publikací císařské akademie ruské (Izvěstija akademii nauk 1852—63), podával do nich stručné referáty o všech pozoruhodnějších zjevech literatury české. Podobně seznamoval Rusko s literaturou všech ostatních kmenů slovanských a zásoboval navzájem knihovny jinoslovanské vynikajícími plody literatury ruské. Knihovna Českého Musea děkuje za velikou část svých spisů štědrosti Sreznĕvského.

Chtěje nabyti nových známostí o zemích slovanských, nezůstával při pouhé korrespondenci; zajížděl ob čas na slovanský západ, aby vlastním názorem oživil v paměti své dojmy z let mladších, a pozoroval na vlastní oči změny, jež se tu a tam udály. Prahu navštívil vícekrát; posledně byl v Čechách na podzim r. 1869 a účastnil se tu s celou četnou rodinou svojí velkolepé slavnosti 500. narozenin mistra Jana Husi. Snad by bylo zbytečno dokládati, že každý Čech, jenž přijel za studiemi do Petrohradu, nalezl ve Sreznĕvském nejlepšího přítele a pomocníka.

Dne 5. (17.) dubna 1879 oslaveno v Petrohradě spůsobem okázalým padesátileté jubileum jeho vědecké literární činnosti. Různé učené spolky a ústavy, jak ruské tak i zahraničné vzdaly mu úctu svoji, jmenujíce ho čestným členem neb jinak jeho zásluhy uznávajíce. Mimo přečetné jiné akademie a učené společnosti byl Sreznĕvský čestným členem také našeho Musea, Svatoboru a české učené společnosti. Nedlouho po svém jubileu počal churavěti, až pak v noci z 8.

*) Sreznĕvský si dopisoval více jak s 1000 osob. Korrespondence jeho zaujímá 10 velkých svazků.

na 9. února 1880 zemřel. Pohřební slavnosti v Petrohradě i v Moskvě — kudy byla jeho mrtvola vezena do vesnice Srezněva — byly nepřetržitou řadou velkolepých ovací. Pochován jest v rodinné hrobce Sreznĕvských ve vsi Srezněvu, 60 verst od Rjazaně.

Tři dni po něm rozloučil se se světem poslední z ruských básníků školy Žukovského a Baťuškova, *Fedor Nikolajevič Glinka*. Pravý veterán mezi poety, jenž byv narozen r. 1787 ještě za panování Kateřiny Veliké, přežil caře Pavla, Alexandra I., Mikuláše, slavil 25leté panovnické jubileum obou těchto mocnářů a konečně žil ještě plných 25 let za carstvování Alexandra II. jsa živým památníkem celého toho obrovského rozvoje ruské literatury v nynějším století. Pocházel ze Smolenské gubernie. Literární činnost jeho počala již r. 1807, kdy vydal *Pisma russkago oficera o pochodě 1805—1806 godov*; rovněž vypsal boje ruské za Napoleonovy invase r. 1812. Po válkách Napoleonských vydával vojenský sborník; r. 1826 vyšla sbírka jeho básní *Opyty svjaščennoj poezij*, prodchnutých duchem náboženským, jakož byl Glinka vůbec především pěvcem boha a světa duševního. Přes to však upadl v podezření, že jest členem tajného společenstva Sěvernoje obščestvo a vypovězen z Petrohradu do gubernie Oloněcké. Zde u vyhnanství v pustém severu vznikla jeho nejzdařilejší báseň *Karelia ili zatočenije* (vypovězení) *Marfy Joannovny Romanovoj*, oplývající výtečnými popisy severní přírody. Časem ukázala se však nevina Glinkova, on přijat opětně na milost a stal se úředníkem ve Tveři. Oženiv se s A. P. Goleniščevou-Kutuzovou, známou též v ruské literatuře některými zdařilými verši a překlady ze Schillera (práce její vydány r. 1869 pod titulem: Zaduševnyja dumy), žil ve Tveři až do r. 1835, kdy vstoupil do výslužby a odstěhoval se do Moskvy. Zde byl po dlouhá léta střediskem literárního kruhu, i nebylo v Moskvě literáta neb umělce, jenž by nenavštěvoval dýchánků jeho. R. 1837 vydal Glinka Vzpomínky na Puškina, 1839 *Očerki Borodinskago sraženija* (veršem) a j. drobnější práce.

R. 1858 přesídliv se do Petrohradu neustával v literární činnosti. Ještě r. 1861 vydal obšírnou báseň *Tajinstvennaja kaplja*, osnovanou na národním podání, kterou vydal po druhé Pogodin v Moskvě r. 1871 a napsal o ní v úvodě mimo jiné: „Vznešenost myšlenek, něžnost citů, hloubka obrazů, názornost popisů, jazyk živý, smělý, vznešený dávají Tajemné kapli právo na čestné místo v pokladně ruské slovesnosti.“ I tato báseň jako ostatní (tolikéž Pogodinem k novému vydání upravené) verše Glinkovy nese se směrem nábožným; proto přese všechny vznešené myšlenky v nich obsažené zůstávají plody musy Glinkovy dnes již hrubě nepovšimnuty. Současníci Glinkovi dávno již vymřeli a nynější pokolení nemá více pro poesii toho druhu lásky.

V pozdních letech přestěhoval se Glinka opět do Tveři, kdež byl jmenován dozorcem gymnasijním. Devadesátiletý kmet ještě se rád pobavil knihou neb hovorem přátelským, a duchaplnost, jež ho neopustila do posledních dnů života, zjednala mu lásku a vážnost všeho lidu. Zemřel ve Tveři dne 11. (23.) února, sprovázen žehnáním všech, kdo měli příležitost s ním se seznámiti.

Jaromír Hrubý.

R. 1880. Čís. 5.

OSVĚTA

Karel Sladkovský.

Opět jeden život tak v pravdě český, život plný práce a trudu, šlechetných úmyslův a trpkého sklamání, mučennické obětavosti a neúnavných zápasův sklonil se mezi námi v hrob. Karel Sladkovský zůstavil po sobě slavnou památku dokonalého, vzorného bojovníka českého; jmeno jeho zůstane na věky neodlučno od snah a osudův našeho národa v druhé polovici tohoto století.

Nebudeme na těchto místech opakovati, co o vnější stránce jeho životního běhu zevrubně vypsalo se hned nad otevřeným a svěžím hrobem jeho v denních listech našich a co zajisté i čtenářům Osvěty utkvělo v pevné a milé paměti. Účelem našich řádkův jest, rozebrati poněkud hloub z jeho vlasteneckého působení některé články, na nichž dle našeho rozumu závisí hlavní a celkovitý dojem jeho jmena netoliko na současné ale i na příští mysli české.

Ačkoliv se narodil už r. 1823 (dne 22. února) a tož v Praze, Karel Sladkovský přece ještě r. 1848, tedy až do pětadvacátého roku svého věku ve vlasteneckých kruzích Pražských — v nichž tenkráte zajisté netoliko dle jmen ale i dle osob známi byli všichni tehdejší uvědomělí a horliví synové národa ze všech končin této země — nikdy nepřipomíná se výslovně. Tato věc nedá se vysvětliti při českém jinochu, jenž v Praze odbyl také všechna svá studia na školách středních a vysokých, ničím jiným, leda už tehdejším jeho duchovním směrem, jenž byl rozhodně *politický* a v tehdejších pouze literárních zjevech českého vlastenectví nenalézal plného uspokojení. Při povaze tak přímé, nelíčené a rozhodné, jakou Sladkovský po všechen čas svého života vynikal, při českém vychování domácím, jehož se mu dostalo v kruhu rodinném, při té vroucí lásce k jazyku mateřskému, jímž nejsa v letech študentských básníkem a spisovatelem jako drahně jeho kollegův, na ten čas dosti správně vládl, bylo to něco neobyčejného, tajiti plamen vlastenecký v sobě samém, nesdíleti se o něj ani s mladými myslemi téhéž nálady. Sladkovskému nepostačovaly literární a vlastenecké poměry české, které za dob jeho dospělého jinošství v Praze se jevily

na veřejnosti. Snad kdy by se byl narodil někde na českém venkově, kdy by byl co chlapec a jinoch poznal zejmena slasti a strasti české vesnice, kdy by byl ve své mladosti do sebe vssál poesii českého lidu rolnického, byl by nepochybně už tenkráte i pouze literární činnosti české přiznal onu vysokou cenu, kterou ona vždy měla i má a kterou jí po letech sám s nadšením přiřknul. Tenkráte, před rokem 1845, byly mu pouhé spisovatelské, básnické i vědecké snahy české příliš malé, nebo určitěji mluveno, ostýchavé a pokračující k svému cíli velice zdlouhavě. Že cíl těchto tehdejších spisovatelských snah českých byl *také politický*, nemohlo zůstati tajno bystroduchého jinocha, žijícího napořád v Praze; ale tato oklika k společnému cíli zdála se prudké krvi mladého Sladkovského příliš dlouhá. Pohlížeje okem upřímného, ryzího idealisty na veškerou tehdejší politickou situaci v Rakousku i mimo ně, pojal otázku českou co nezbytnou doplňující část otázky všeobecné svobody a opravdové humanity; pokládal ji za článek, jejž do svého programu pojati a s nasazením všech duchovních a hmotných sil hájiti musejí všichni poctiví přátelé státního a politického pokroku bez rozdílu národnosti. Vida v tehdejším státním zřízení rakouském i mimorakouském toužiti po uvolnění důstojnosti lidské a národní tolik mužův vynikajících duchem i srdcem, domníval se ve vší bezpečnosti, že úsilí jejich musí se nésti zcela přirozeně také k obnově národní a státní existence české. Snažení pouze literární zdálo se mu jakýmsi ještě větším osamocováním českého národa v proudu tehdejších dějin středo- a západoevropských; on pak byl pevně přesvědčen, že toliko ve spolku s národy ostatními, kteří podobně s mnohotvarnými tužbami svými mocně tiskli se na bránu času, také bytost česká z hlubokého ponížení svého může vznésti se k novému důstojnějšímu životu. K takovému spolku s duchovním ruchem časovým, jenž zejmena v sousedních zemích západních a jižních, vždy důrazněji se ozýval, mysli k novému vznětu pobádal a síly k novým skutkům osvěžoval, vedla národ český jediná cesta, činnost *politická* ve směru svobody a volnosti. Zanášeje se už po několik let při svých studiích právnických politickými spisy tohoto obsahu, vycházejícími v jazycích anglickém, francouzském a německém, byl po skončených studiích universitních úplně spůsobilý k *veřejnému působení politickému*; však nenalézaje k takovému užití svých státnických vloh a připravených sil ve své vlasti ještě žádné půdy, odebral se r. 1845 do Vídně. Zde bylo už tenkráte snáze pěstovati politiku než v Praze, zejmena v tom směru, v jakémž k ní přilnul a v jakémž ji pro blaho českého národa jedině prospěšnou uznal Sladkovský. Odbývaje při vysokém učení Vídenském právnická rigorosa na dosažení hodnosti doktorské neobmeškával všímati sobě pilně politického ruchu, jenž v ústředním městě říšském se jevil jednak mezi domácím občanstvem, jednak mezi akademickou mládeží, která ze všech končin rakouského soustátí k vůli studiím zde se shromažďovala. Co Sladkovský v těchto kruzích viděl a slyšel, utvrzovalo jej v životních jeho úmyslech: politika stala se hlavním účelem veškeré jeho činnosti.

A tak když *Karel Havlíček* nastupoval tuto dráhu na Rusi, *Karel Sladkovský* připravoval se k ní ve Vídni. Oběma nevyhovovaly domácí poměry pouze literární, kteréž po roce 1840 ovšem nabývaly

rázu pouhé kontemplativnosti a nemohly dostačiti duchům mladým, bujarým, nesoucím se mocným neodolatelným letem k *činům*. Vrátiv se ze svého jaksi zkušebního pobytu v národě ruském opět do vlasti, Havlíček takřka jedním rázem sbořil vzduchovou stavbu té slaďounce zahálející sentimentálnosti, která v tehdejším zvláště beletristickém písemnictví českém měla vrch, a burcoval vlasteneckou mysl, aby už se vzchopila k mužnějším činům; Sladkovský po návratu svém do Prahy, po březnových příbězích r. 1848, nalezl zde už prudké vanutí onoho politického vzduchu, v němž posud jediné volně oddychoval v kruhu českých národovců a ve společnosti přátel stejného smýšlení ač různých národností ve Vídni. Sladkovský jeví se co český vlastenec z nové řady, která teprv rokem 1848 vzala u nás svůj zřejmý počátek, z řady mimoliterární, politické. Havlíček jest spojidlem obou těch řad, ukončil řadu literární a zahájil politickou.

Co přinesl Sladkovský s sebou z Vídně? Nádech jakéhosi *kosmopolitismu*, jenž nejvyšší uspokojení své vyhledával v dosažení všeobecné svobody politické. Program jeho života sáhal tenkráte daleko za hranice české vlasti; český národ byl v něm toliko částí. Není lze upříti, že tříletý pobyt Sladkovského ve Vídni měl na takový sklon jeho od počátku až do konce života *ideálné* mysli rozhodný vliv. Zejmena společnost některých tehdy jinochův německých, práhnoucích rovněž jako on po upravení státův evropských na základech nejdokonalejší svobody a rovnosti občanské, jevila na vznětlivého ducha a velmi jemné srdce mladého Čecha nepopíratelný účinek. Třeba jen rozpomenouti se na některé úkazy, k nimž zavdala podnět vychladlá tělesná schránka Karla Sladkovského. Ve Vídenském předním listě politickém O. B. Friedmann s city rozplývajícími se v samé něžnosti, se skutečnou poesií rozepsal se o našem zvěčnělém politikovi; němečtí poslanci z Čech zvolení pro radu říšskou i pro sněm zemský přislali na jeho rakev tklivý důkaz své úcty a němečtí členové zemského výboru v království českém, více ze skutečné náklonnosti osobní než z konvencionelní formality vnější, úplným počtem súčastnili se pohřebního průvodu. I za života i na cestě své nejposlednější doznával Karel Sladkovský při německých politicích, i těch, kteří jinak po všechen čas nepřestávali projevovati své neukrotitelné záští a svou nenapravitelnou zlobu proti přirozeným právům národní bytosti české, vždy okázalé šetrnosti ano jakéhosi srdečenství. Žádný z ostatních politikův českých, zesnulých nebo žijících, neměl a nemá v táboře našich národních odpůrcův tolik osobních přátel, jako Karel Sladkovský.

Čím se vysvětluje tento prazvláštní zjev? Opováží se někdo podezřívati Karla Sladkovského z nějaké národní nerozhodnosti neb obojetnosti? Může někdo mezi Čechy vystoupiti proti Sladkovskému buď s domněním neb tvrzením, jako by v některé chvíli svého života byl býval ochoten obětovati kmenovní panovačnosti německé jen sebe menší část národních práv českých? Že by kdy koliv byl chtěl zalichotiti se odpůrcům našeho národního programu nějakou sebe nepatrnější povolností v tom neb onom článku jeho? Že by někdy ústupkem sebe slabším ve věci národní byl chtěl zjednati sobě osobní oblíbenost u našich nepřátel? Může někdo zapomenouti, že Sladkovský se vší silou svého

ducha a se vším důrazem svého slova v obraně naší národnosti proti nátiskům činěným jí ze strany německé zjevně a neohroženě stanul vždycky a všude, ať ve sněmovně zemské, ať v poradní síni zastupitelstva obecního, ať ve shromáždění spolkovém, ať se to týkalo školy neb úřadu, neb práva volení neb řádu volebního, neb samosprávy zemské, neb státního práva českého? Na všech těch místech, ve všech těchto i jiných příčinách nejmocněji jiskřilo oko Sladkovského a nejúchvatněji zazníval objemný a pádný jeho hlas, když naproti němu stála křivda páchaná na právu českého jazyka německými krajany našimi. Odkud tedy jich přívětivost k němu? Odkud při všem nepřátelství ve věci přece jejich přátelství k jeho osobě? Neboť i to zřejmo jest, že nikoliv Sladkovský k nim, nýbrž oni k němu osobní přízní se klonili, i to před očima všech leží, že Sladkovský čím dále tím citlivější byl v oboru práv svého mateřského jazyka, že s roku na rok hloub a trapněji pociťoval příkoří, která se dála a dějí naší národnosti v životě veřejném i soukromém, že čím starší tím pevněji se uzavíral a ohražoval na svém stanovisku národním, že nedychtě nikdy po nespravedlivém jednání proti žádné národnosti jiné, sám stával se čím dále tím větším Čechem.

Máme tu před sebou zvláštní zjev. Politikové čeští z pravidla hned od mladosti své z příčin národních a literárních v životě společenském netoliko vzdalovali se kruhův intelligence německé v Čechách a v Rakousku, nýbrž i záhy zaujali proti ní mimo ve věci také ve stycích osobních stanovisko nepřátelské: Sladkovský z příčin politických vešel s nimi ve spojení, sdružoval se s nimi za účely pospolitosti státní, co mladý muž, s ohnivým nadšením pro ideál státu upraveného na nejširším základě osvícené demokracie důvěrně přilnul k mladým mužům národnosti německé, při nichž tenkráte shledával týž zápal pro odklizení všech ze středověku zděděných nesrovnalostí ve zřízení státním i společenském. Idea všeobecné svobody politické uvedla Sladkovského před rokem 1848 do důvěrných svazkův s některými representanty nového pokolení německého; ideály mladosti zastřely tenkráte odvěké a hluboké různosti a spory života skutečného. Zlatá záře těchto krásných snův o všeobecném sbratření se národův nikdy úplně nevybledla a nezmizela v mysli někdejších zanícencův.

Upomínky na mladost jsou vždycky poesie, a něco takového se vznášelo kolem jmena Karla Sladkovského v mysli politikův německých i tenkráte, když někdejší ideál humanity a všeobecné svobody osvíceného lidstva byl učinil v nich místo nenasytné žízni po národní nadvládě ve vlastech českých. Něco jako lepší svědomí ozývalo se v prsou těch mužův, když Sladkovský svou vždy ryzí, nezkalenou, velebnou věrností k nejvyšším účelům lidského života, svou ani nejtrapnějším sklamáním nestenčenou, nezatemněnou a neochabující láskou k svrchované spravedlnosti i vůči zatvrzelému nepříteli a umíněnému škůdci národní bytosti české uváděl jim na paměť zrušené přísahy jejich lidštějších let!

Viděti za rakví Sladkovského skloněná čela některých německých mužův, kteří před třicíti a několika lety budovali s ním chrám svobody, dosti prostranný, aby v něm měl volné místo každý vzdělaný národ evropský, však kteří nyní po dvacet let neobmýšlejí nic jiného než

porobu a smrt národa českého; viděti na rakvi Sladkovského palmové věnce s německými nápisy, věnované na poslední jeho uctění od politikův, proti nimž on od roku 1860 v časopisech národních a od 1862 na sněmě zemském vedl nejtužší boj na obranu státních a národních, dějinných a přirozených našich práv: to zajisté bylo nejskvělejším dostiučiněním netoliko jeho osobnímu hrdinství a utrpení, nýbrž i celkovému národnímu snažení českému. Opravdu srdečné účastenství německých poslanců zemských i říšských z Čech při pohřbu Sladkovského bylo jako opozděný záblesk oné dávno zmizelé říše míru mezi všemi národy a dokonalé spravedlnosti, plynoucí z nejvyššího pramene státní moci pro všechny národy, jak zvěčnělý Karel Sladkovský na sklonku první polovice tohoto století v důvěrném svazku s politickými idealisty hlavně německými o ní byl snil! Kráčejíce za stichlým srdcem Karla Sladkovského, němečtí politikové musili v nejhlubších útrobách svých pocítiti ostrý osten výčitky, ono že až do posledního tepnutí svého zůstalo věrno posvátným citům své mladosti, však jejich že bohužel už dávno přestalo bíti pro prvotní své šlechetnější snahy; musili bezděky ve svých myslech přiznati, on že zachoval vznešeným pomyslům své mladosti nejdokonalejší věrnost až do posledního vzdechnutí svého, však oni že už dávno je opustili . . .

U některých lidí v Čechách i jinde Karel Sladkovský měl pověst velikého *revolucionáře*, spiklence, nepřítele veřejného pořádku, stálého osnovatele tajných spolkův na zničení všeho majetku, a co vůbec klidným, poslušným a zámožným občanům nahání husí kůži. Známo na příklad, že r. 1862 nynější arcibiskup Pražský velmi důrazně se ohražoval proti tomu, aby měl společně se Sladkovským zasedati v síni sněmovní, a že bylo potřebí žádosti sněmu zemského, aby Sladkovský směl býti také poslancem českým.

Rok 1848 vrhl na Sladkovského těžký černý stín. Vždyť Sladkovský po Svatovácslavské mši stál se zbraní na barikádách Pražských; vždyť k zajatému tehdy českým lidem místodržiteli, hraběti Lvu Thunovi, měl v síni Klementinské zničující řeč, v níž mu vyčítal zpátečnické jednání a vyzýval jej k odvolání vojska z ulic Pražských. Vždyť byl pak sám zatčen, na Hradčanech v klášteře Svatojiřském téměř dvě léta v samovazbě držán, trapně vyšetřován a konečně dne 20. srpna 1850 vojenským soudem Windischgrätzovým odsouzen k smrti provazem, kterýžto rozsudek jen cestou milosti se mu zmírnil v těžký žalář dvacíti let. Vždyť úplných šest let strávil v živém svém hrobě na pevnosti Olomúcké, a byl teprv opětnou milostí dne 10. května 1857 propuštěn na volný boží vzduch.

Nejsou tu snad všecky příznaky člověka velice nebezpečného státu a celé společnosti lidské? Není tu podán nejjasnější důkaz, že každý míru a pořádku milovný občan musí se požehnati při pouhém jmenu Karla Sladkovského svatým křížem a vystříci se na věky všech spolkův a styků̊v s ním veřejných i soukromých? Víme, že dle takového rozumování drahně lidí v Čechách, mezi nimi též uvědomělí a dobří vlastenci k Sladkovskému pohlíželi a povždy se chovali. Pověst velmi nebezpečného spiklence, účastníka tajných revolučních spolkův namnoze provázela Sladkovského až do hrobu.

Pokud Sladkovský žil, nedbal valně o to, aby o sobě samém poučoval lidi, kteří vůbec ve všelikém snažení po svobodném a důstojném životě lidském spatřují, stíhají a zažehnávají největší neštěstí a zlo tohoto světa. Věděl, že ten onen se ho štítí a bojí; nechal každého při tom. Však nad hrobem jeho třeba zjednati veřejný průchod a dáti plné svědectví pravdě. Sladkovský byl povaha odvážná a neohrožená; ale zároveň přímá a zřejmá: duch nelekající se žádných překážek na cestě ke zvolenému cíli, neustupující před žádnými ani hrozbami ani sebe těžším příkořím ve věrnosti k svým zásadám; ale neskrývající se zároveň nikdy a před nikým se svými záměry a podniky.

Hledáli se pro Sladkovského už nějaké jmeno z názvosloví politického, jest to název: tribun lidu, který mu nejvlastněji přísluší. Hlavní vlastnost jeho ducha byla přímost tak rozhodná, že někdy přecházela až v drsnost, a jediné působiště jeho byla veřejnost. Že přes to pokládán i odsouzen byl co spiklenec, co strůjce a účastník tajných podvratných spolkův sociálně-politických, tím vinna byla jiná rovněž vynikající a v celém jeho životě nikým a ničím neporušitelná vlastnost: poctivost.

V jeho pozůstalosti nalezl se list, psaný už ze žaláře Olomúckého, když nemaje tehdy ani nejmenší naděje, že by své rodiče na tomto světě ještě kdy spatřil, v jakési generální zpovědi vyložil před nimi celý průběh svého jednání a svých osudův. Tento list i jinak pln zajímavosti pro poznání nejvnitřnější mysli Sladkovského, má velikou důležitost v osudném jeho odsouzení na smrt. Co Sladkovský před čtvrtstoletím jaksi na rozloučenou v tomto životě své matce o těch věcech sdělil, o tom vyšed pak z kobek žalářních zachovával i k nejdůvěrnějším přátelům svým úplné mlčení, s nímž odešel i do hrobu. Opět skvělý důkaz jeho vysoké šlechetnosti, která nevyhledávala pomsty ani nad těmi, kdož jej vyváděli na popraviště. Pouze syn svým rodičům odhalil roušku, za kterouž velice nadějný život jeho rázem byl sklácen do zoufalosti hrobové; muž a politik nevykonal spravedlivého trestu ani nad těmi, kdož jeho osobě tak těžce ublížili, a nevydal jich ani veřejnému opovržení. Teprv nyní dověděli jsme se z onoho důvěrného listu rodinného, že Sladkovský se stal obětí ošemetného udavačství, nejnešlechetnější denunciace dvou lidí, kteří posud jsou na živě, a kteří právě oním mrzkým skutkem, spáchaným nad někdejším svým přítelem, zahájili svou od té doby už nepřetržitou veřejnou i tajnou nepřátelskou činnost proti celému národu českému ve všech oborech jeho životní snahy a jeho veřejného práva.

Sladkovský počátkem r. 1849, jako každý jiný člověk se zdravým zrakem politickým, viděl, že vláda Vídenská ve svých zpátečnických snahách nezastaví se dříve, pokud ústavní zřízení v celém Rakousku opět neodstraní. Že se nemýlil, dokázaly příběhy, jež nadešly už za několik měsícův. Však na odvrácení hrozící reakce absolutistické zrazoval Sladkovský ode všelikých prostředkův, které by ještě zhoršily nadcházející zlo. Maje zření ke skutečným poměrům, důrazně se přičiňoval, aby český národ nebyl stržen do odbojného proudu, jenž tajným působením revolucionářských jednatelův, hlavně maďarských a německých, měl zachvátiti větší část střední Evropy. Vida pak, že na-

pomínání, domluvy a výstrahy jeho nic neprospívají, nechtěl býti ani svědkem věcí, kteréž dle jeho pevného přesvědčení aspoň v Čechách nemohly vésti k ničemu jinému, leda k novým velikým pohromám občanské svobody. Na kvap se chystal, že raději opustí vlast a odebéře se na několik let do Paříže. Mezi těmito přípravami byl zachvácen podlostí, kteréž ve své přímosti a poctivosti nebyl by se nadál nikdy. Dva tehdy ve stejném věku i až do oné chvíle také v politických snahách s ním sdružení mužové tajně obvinili jej u vojenského soudu právě z toho, proti čemu on ze všech sil ale ovšem marně bojoval. Poněvadž o přípravách k povstání v Čechách sice věděl, ale sám osnovatele toho podniku prozraditi nechtěl, raději stroje se do daleké ciziny, byl dvěma druhy, kteří o jeho protirevoluční činnosti velmi dobře věděli, tajně vydán hrdelním soudům, jakožto prý jeden z předních strůjcův branného odboje a hlavní účastník v osnově veliké revoluce. Oni dva mužové brzy po tom došli žádoucí odměny své, a Sladkovský jakožto spiklenec a revolucionář odsouzen k smrti . . .

Bylť od r. 1621 z politických vůdcův českých opět první, který měl skončiti na popravišti! . . .

V obnoveném národním a politickém životě českém Sladkovský vynikl hlavně dvojím spůsobem své činnosti, jako *spisovatel* a jako *řečník*. Spisovatelské působení jeho obmezilo se ovšem zase jediné na politiku, do které ihned zasáhl s veškerou silou svého ducha, jakmile na troskách absolutistické soustavy Bachovo-Thunovské vzešly jí nové orgány, po desíti letech opět samostatné politické denníky české. Národně oposiční a svobodomyslné časopisy Čas, Hlas a Národní Listy mezi úvodními články svými po řadě přinášely skrze patnáct let také četné práce Sladkovského. Tou cestou tedy Sladkovský konečně vrátil se do kruhův, které ho k sobě o dvacet let dříve zvábiti nedovedly: stalť se vedle politika také spisovatelem českým. Co v té stránce podával, mělo ovšem osud veškeré žurnalistické práce. Od rána do večera těší se i nejlepší a nejkrásnější části denního čísla novinářského z obecné pozornosti, a i pro tu krátkou dobu pracuje český žurnalista bez nejmenších zřetelův k vlastní osobě; pro něho není spisovatelské slávy, ač na spisovatelskou produkci jeho nečiní se požadavky věru menší, než na jinou; on bojuje, aby toliko prapor zvítězil, třeba žerď byla vysoko ohražena mrtvolami hrdin, jichžto jmena se nezaznamenávají v paměti lidské.

Časopisecké práce Sladkovského vyznačovaly se silou logiky a jasností slova. Proti jeho důkazům nebylo nikdy snadno činiti platné námitky. Účelem všech jeho politických článkův bylo *přesvědčiti* a tož až do nejvnitřnějšího jádra; proto nenalézáme v nich téměř nikde slohu malebného, třpytného, pikantního; chladnosti myšlenek odpovídá také úplná střízlivost slovesné formy. Však mýlil by se, kdo by se domníval, že Sladkovský byl prost všeliké poesie, že nikdy nedovedl se rozehřáti k mluvě obrazné, že neznal kouzla květnatých luhův literárních.

Jeho *slavnostní řeči* náleží k nejpěknějším plodům rhetoriky české. Rozum a cit vládnou zde mocí stejně rozdělenou; důkaz pravdy a půvab krásy spojují se zde v ladný celek, slovo dýše silou i lahodou, řečnický proud přesvědčuje i unáší naši mysl; všechny ozdoby, jichž

schopen jest vyšší spůsob řečnění, vyskytují se zde vždy na nejvhodnějším místě a mají také žádoucí účinek. Pochmurný, ledový řečník sněmovní, jenž železnou pravdou hájí nepřetržitou platnost a nezrušitelnou životnost státního práva českého, jenž pádnou logikou poráží námitky a útoky nepřátel proti samosprávě zemské, vyjasňuje své čelo, září okem a sype květy svých prsou na shromáždění svých rodákův, slavnostně naladěných. Umělť pak Sladkovský také voliti sobě předměty pro své slavnostní řeči.

Cokoliv od roku 1862 až do 1870 největšího, vznešeného, velikolepého dálo se v národní společnosti české, všude zazněl mohutný a lahodný hlas Sladkovského. Prapor Pražského Hlaholu, pamětní desky na rodném domku Karla Havlíčka a Václava Hanky, pomník Jana Amosa Komenského, padesátiletá památka nalezení rukopisu Kralodvorského, Základní kámen národního divadla a pětistyletá památka mistra Jana Husi přijaly svou oslavu z výmluvných úst Sladkovského. Praha, Borová, Hořiněves, Brandýs nad Orlicí, Králové Dvůr, Husinec nikdy nezapomenou, že o největších dnech jejich řečnil Sladkovský. Řeči při pomníku Komenského, základním kameni národního divadla a oslavě Husově jsou ze všech nejzdařilejší, v nich Sladkovský dostoupil vrcholu svého řečnického talentu a všeho, co v české stilistice vykonal. Tu zahoroval sobě chladný politik v říši ideálův, tu stal se řečník básníkem! Všechen hluboký, vřelý a jemný cit Sladkovského prolomil zde brnění bojovníka v krutém zápasu politickém otužilého, a vytrysknul plným mocným proudem, že ovlažil, ozářil a osvěžil celou vlast . . .

Ze všeho, co přímo nenáleželo k politice, mělo pro Sladkovského největší interes v přítomnosti budova národního divadla, z minulosti oba krajní sloupové veliké církevní a mravní reformace české, první a poslední velikán v dějinách středověké osvěty evropské, Jan Hus a Amos Komenský. Umělť sobě vybírati vrcholy duchovních snah v národě našem . . .

Truchlíce nad hrobem velikého Čecha, Karla Sladkovského, teskně uvažujeme na mysli, jak celkem malý účinek vzešel z tolika utrpení, práce a obětí jeho právě v té stránce, která byla hlavním obsahem jeho života, v politice. Věnovalli v tomto století některý Čech převážnou částku svého životního působení politice, byl to Sladkovský; vyhledávalli kdo neúnavným úsilím, ano obětováním své vlastní existence hmotné a nasazením samého života jen dobro a prospěch svého národa, slávu, čest a rozkvět své vlasti, byl to Sladkovský; bylli kdo stále připraven k tuhému boji a ochoten k nejkrutším obětem pro práva své rodné země, tož věru Sladkovský; umělli kdo pro svůj národ pracovati, trpěti a sebe zapírati, zajisté Sladkovský: a výsledek tohoto života, plného práce, strádání a hrdinství? Jsme posud církví bojující, máme posud více hrdin než vítězův, život náš posud hluboko vězí v tragice. A pln tragiky jest i život Sladkovského. Není lze patřiti na něho leda s nejhlubší zarmouceností a s opravdovou soustrastí. Co by muž tak skvělého nadání státnického, tak neoblomné vůle, neumořitelné vytrvalosti a především tak šlechetných úmyslův, neporušitelné poctivosti a vzorné nezištnosti byl mohl způsobiti obecného blaha za

veřejných poměrův, jen poněkud spořádanějších? Schopen k zastávání nejpřednějších úřadův státních, Sladkovský volil raději postavení českého spisovatele a řečníka; moha dosíci nejvýnosnějších hodností veřejných, vybral sobě raději skrytou chudobu. Postava ozdobená občanskými ctnostmi antickými sklonila se v předčasný hrob, u něhož stojíme my v němém žalu nad ztrátou tak bolestnou.

Ferd. Schulz.

Moravské Valašsko, kraj i lid.

Popisuje

František Bartoš.

Sestoupíce v německé Polomi s vozu železničního, vsedneme na poštu Rožnovskou a pojedeme směrem východním po „císařské“ první dědinou, Dubem (Daub) ještě německou, až pak za hodinu se ocitneme v dědině „moravské,“ v Kočičí Lhotě. Odtud zabočíme na jih na silnici okresní a za půl třetí asi hodiny přes osady Palačov a Lešnou dorazíme do města Valašského Meziříčí, první to osady čistě valašské, od něhož toliko řekou odděleno jest městečko Krásno, na pravém břehu Bečvy se rozkládající. Z Meziříčí pojedeme opět směrem východním, údolím dolní Bečvy dosti prostranným a úrodným, jež v pravo i v levo ohraničeno jest mírným pohořím lesnatým a prostoupeno sem tam svěžími háji olšovými. Cesta vede nás dědinami Zašovou a Zubřím, v pravo od silnice vidíme na stráni vesnici Veselou s kostelem katolickým a v útulném údolíčku ukrytou dědinku Střítež s novým chrámem gotickým evangelíků vyznání helvetského. Po tříhodinné jízdě ocitneme se v rozkošném, světoznámém městečku léčebním Rožnově. Odtud silnice do Karlovic vedoucí odbočuje v pravo od řečiska Bečvy, napořád ač ještě znenáhla stoupajíc. V pravo i v levo vystupují velikáni horští, jichž řadu počíná staroslavný Radhošť pnoucí své velebné témě 3556′ nad hladinou mořskou, za ním v polokruhu následují Kněhyňa, Bukovina, Zimná, Kladnatá, Vysoká, Soláň. Údolí Bečvy mezi oběma pohořími dosti jest široké, avšak prostoupeno jsouc mírnými pahorky, Posklami zvanými, ve dvě úzké úžlabiny se dělí. Pravou vede silnice dědinami Tylovici, Hážovici, Vigantici, Hutiskem a Solancem, levou přehledneme vystoupíce na Posklu nad kostelem Hutiským, odkud přerozkošný rozhled nám se otevírá jednak k Rožnovu, jednak na dědiny Dolní, Prostřední a Horní Bečvu, roztroušené v půvabném údolí Bečvanském a v ráztokách horských.

Za dědinou Solancem silnice velmi zpříkra vystupuje na horu Soláň 2700′ vysokou; poněvadž koně prázdného vozu co táhnouti mají, sestoupíme a kráčíme pomalu pěšky. Na hoře, „na čertáku“ je slušný hostinec a několik samot roztroušených sem tam. Nabaživše se velikolepého rozhledu po valašských horách na všech stranách mohutně vystupujících, sjíždíme dolů, cestou neméně sráznou, až pak asi za půl třetí hodiny dojedeme do Karlovic, kdež nyní jest poslední stanice

poštovní. V Karlovicích ocitnuli jsme se v údolí Bečvy horní neboli Vsacké,*) značně užším a mnohem vyšším nežli jest poříčí Bečvy dolní čili Rožnovské, pročež hory v pravo v levo vystupující nejsou poměrně tak vysoky.**) Z Karlovic půjdeme pěšky podél Bečvy údolíčkem idylickým do Nového Hrozenkova, kdež opět vstoupiti můžeme na poštu Vsackou a jeti přes Halenkov, Hovězí, Johanovou, Ústí na Vsetín, cestou rovnou jako na dlani. Ze Vsetína pak poříčím Bečvy dojedeme poštou přes Jablůnku a Pržno za čtyři hodiny nazpět do Meziříčí.

Takto uraziv̌se do kola asi deset mil cesty projeli jsme říkajíc jádro kraje valašského. Rozumí se však samo sebou, že cestujíce za zábavou a poučením, nepojedeme v jednom kuse, nýbrž dáme si na čase alespoň 14 dní, zastavíme se na místech příhodných, prohlednemc si kraj i lid a pocestujeme co nejvíce pěšky. Hned v Meziříčí pobudeme den, prohledneme si přívětivé město, podíváme se na pěkné výrobky žáků školy řezbářské a navštívíme v Krásně znamenité sklárny Reichovy. Z Rožnova se nám ani nebude chtíti. Městečko přívětivé, poloha jeho rajská, občanstvo národně probudilé, podnikavé, čilé a bodré, procházky na blízku i opodál přerozkošné, živobytí jako snad v žádném jiném městě lázeňském, laciné a pohodlné. Neopomeneme vystoupiti na velebné témě staroslavného Radhoště, odkud rozhled čarokrásný, jakého málo která hora poskytuje, kdež zároveň prohlednouti si můžeme salaš a podívati se, jak se připravuje proslulá žinčice a valašská brynza. Na Karlovicích stojí za podívanou starobylý dřevěný kostel s vazbou velmi umělou, uvnitř velmi vkusně upravený, a velikolepé sklené hutě Reichovy. Co však nás všude zajímati bude, je překrásná a přerozmanitá krajina horská. Ta rozkošná údolíčka vinoucí se křivolakým směrem podél Bečvy a jejích přítoků, na stráních tu lesík, tu malá polanka, tu zase pastvisko s pasoucím se skotem a bravem, sem tam dřevěná chaloupka zpod stromů na ten boží svět pohlédající, toť pravá pastýřská idyla, jakých málo kde nalezti. A k tomu všude ten čerstvý, čistý horský vzduch, jak zdravo se jím oddychuje!

Co nám mimo tuto turu z Valašska ještě zbývá, jsou některé postranní vesnice v ráztokách horských rozptýlené a pak výběžky jeho kolem tohoto jádra se rozkládající. Asi hodinu cesty od Hovězí ve hlubokém údolí horském rozkládá se farní dědina Zděchov; v pravo od silnice Vsacko-Meziříčské zbývají nám osady Rouštka, Bystřička a Bystřice v poříčí Bystřičky, přítoku to Bečvy roztroušené. Ze Vsetína směrem jižním vede nás silnice valašskými dědinami Ústím, Leskovcem, Polankou, Lužnou, Lidečkem, Lidčem, Potčem do města Valašských Klobouk.

Od této hlavní silnice Klobucko-Vsacko-Meziříčské odštěpují se tři silnice poboční směrem jihozápadním. První vede z Polanky na Prlov a Pozděchov, odtud srázným kopcem dolů přes Bratřejov a Lhotsko

*) Od jmena Vsetín tvoří se přídavné *Vsacký* nikoli Vsetinský.

**) Ústí Bečvy Rožnovské u Vsackou povýšeno jest nad hladinu mořskou 288·9 m., most u Vsetína 346·4 m., most v Johanové 362·8 m., most na Hovězí 378·3 m., stav na Bečvě v Halenkově 429·2 m., ústí Stanovnice do Bečvy v Hrozenkově 475·7 m., výška u kostela Karlovského jest 515·8 m. nad hladinou mořskou.

do Vyzovic. Druhá ze Vsetína překrásným údolím přes Roketnici a Lhotu do Liptála, odtud velmi příkrým kopcem Sirákovem dolů na Jasenou a Lutonínu tolikéž do Vyzovic. Třetí pak odštěpuje se nedaleko Jablůnky, vedouc přes Ratiboř, Hošťálkov, Držkovou, Kašavu, Lukovec do Fryštáku.

Klobouky a Vyzovice leží na rozhraní živlu slováckého, Fryšták směrem k Holešovu hraničí se živlem hanáckým, směrem ku Zlínu se živlem slováckým.

Mezi těmito třemi silnicemi zbývá nám několik ještě osad valašských, roztroušených v údolích nebo po návrších předhoří valašského: městečko Slušovice s přifařenými dědinami Březovou, Hrobici, Neobůzou a Trnavou; farní ves Všemina s Dešnou, Hvozdná s Ostratou, Velikou a Veselou. Ke Kašavě mimo jmenovanou již Držkovou přifařeny jsou ještě dědiny Lhota a Vlčková mimo četné paseky.

Mimo tento obvod horský počítají se ještě k Valašsku města Kelč a Frenštát s okolními vesnicemi; ale podřečí Kelecké značně se liší od čisté valaštiny některými zvláštnostmi nápadně podobnými dialektu českému, kdežto podřečí Frenštatské již se schyluje k tak řečené laštině. Všech Valachů počítá se na 150.000.

Jako hornaté krajiny vůbec později osazeny byly nežli úrodné roviny, tak jmenovitě pralesy valašské zajisté v pozdějších teprvé dobách své obyvatelstvo dostaly. Z různých slov, jež se posud v nářečí moravských Valachů zachovala, nade vši pochybnost postaveno, že mezi původními osadníky zastoupen byl také živel *rumunských* Valachův, odkudž našim Valachům jmeno zbylo. Z důležitých v té příčině jmen místních udržela se toliko jmena hor *Díl* a *Hážovské Díly* (rum. dêl = kopec), *Magurka* (rum. мъгуръ, pahorek) a *syhla*, což znamená lesní lučinu vůbec (rum. sîlha = silva). Tím však více zachovalo se názvů rumunských v terminologii salašnické, kteráž jest říkajíc všecka rumunská.

Rumunský živel ve století 12.—16. rozvinul znamenitou rozpínavost, usadiv se značným počtem jednak v Alpách Dalmatských, v Pomoří, Srbsku a Charvatsku, jednak v Sedmihradech a v Bukovině, odtud mezi haličské Rusy a Poláky osadníky a pastýře vysílaje, za jichž poslovaněné potomky jmenovitě haličští Huculi se pokládají. Z Haliče pastýři tito dále se ubírali se svými stády, až se dostali i do hor nynějšího Valašska moravského, kde však jako jinde s obyvatelstvem slovanským v jedno splynuli.*)

Ostatní osadníci přibyli asi ze Slovák moravských a uherských, nelišíť se valně nářečí valašské od slováckého. Tak ve druhé polovici st. 17. přistěhoval se jakýsi Michal Orsák z Dindeše do Nového Hrozenkova. R. 1685 daroval mu hrabě Illiešházy fojtství Hrozenkovské. Od té doby Orsáci tak se rozplodili, že nyní jest v Hrozenkovské škole 93 dětí Orsáckých. Četní tito Orsáci mají nyní zvláštní pří-

*) Srv. Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpathen. Von dr. Fr. Miklosich. Wien 1879.

zviska, jimiž se obyčejně jmenují: Vávra, Bitalovský, Vrančovský, Pavlovský a j.*)

Některé podrobnosti hledíc k osazování valašské krajiny v pozdějších ještě dobách zavírají v sobě zápisky rodiny Kretovy na Hovězí. Psány jsou úhledným písmem, tak řečenou frakturou německou, jazykem spisovným dosti čistým od příměsků dialektických, napřed prostomluvou pak veršem Dalimilovským, z čehož viděti, že původcové jejich byli znamenití písmáci. Poněvadž zápisky ty i sice zajímavé zprávy obsahují o primitivním budování chalup valašských, o starém kroji, o poměru tamější vrchnosti ku svým poddaným opravdu patriarchálním, budiž mi dovoleno něco z nich tuto položiti.

„První předek našeho gruntu byl nějaký Matyáš Kret, rozený Uher, ve Slezsku obydlený, dosti zámožný, a jak se z jeho vlastního škryptu, který tenkráte před rukama jest, vidí, i ve psaní vycvičený. Ale pro jeho jakési tehdejší obřady a přečinění, ve které se po prohlášení útrpného práva r. 1708 vydaného, zapantal, byl z tamodtud vypověděn anebo vida se vinen, dobrovolně ustoupil. Té doby tato veliká obec Hovězská teprva z pustiny a hor povstávala**) a od rozličného lidu v ni přijatého se obsazovala a budovala. Tak rod Kroupů pošel z Pozlovic, rod Babiců a Janoušů z Vadovic, rod Křenků a Sivků z Białej, rod Šťasníků a Pisklákû ze Zašové, rod Kapitánů z Pruska, Blinků z Pomořan, t. j. z nynější „Krovacie“ atd. Když pak pozdějšího něco času blahoslavené paměti hodný tento dědičný pán Karel Podstatský z Prusinovic***) na statku Hovězí, ještě maje některé kusy pole pusté, lidi přijímal, na ně usazoval a tuto dědinu sobě zvětšoval, hlásil se u něho i tento náš předek Matyáš Kret o něco takového a byl i skutečně vyslyšen a dle své žádosti, kolik sám žádal, kusem pole na obydlí a výživu podělen. Ale pro nás, jeho potomky, bohužel toto jeho hlášení bylo již takořka pozdě, a co lepší místa, byla již obsazena. Dáno však i našemu předkovi na vybranou ze tří míst, která se nyní Chalůpky zovou. On sobě vybral nad Huslénkami, na vršku pod kopcem řečeným Hrachovcem. Tuto náš předek obydlí stavěl, tam na všech stranách dřevo rubal. Co se dotýká této budovy ve výstavnosti, bylať ona ovšem jako všecky jiné dle tehdejší formy vystavena: ze dřeva oblého a místo tesání jen z kůry odřeného, úhly nerovné, sem tam zřezané; okna v domě tři byla malá, neotvěrací než zabedněná. Desky na svisle, na poval (strop) a na dveři všecky byly jen dřevěné, panty u dveří nejvíc dřevěné. Na místo stolu buk, kde rostl a stál, jenom že se trochu vysoko a pěkně hladko pilou uřezal.“

„Živil se nejenom orbou a chovem dobytka, ale i z lovu a včel. Řád hospodářský (nářadí) moc nekoštoval, pomimo pily, sekyr a motyk nic nepotřeboval. Též i v šatstvu moda nízká bývala, huňa valašská všem postačovala. Z ní papuče krpčené a k tomu kopítca, z ní nohavice, vesta a na vrch župica. Avšak na okrasu všech těch Hověžáků

*) I sice jedno a též jmeno velmi často se vyskytuje v dědinách valašských. Ve Zděchově plno je Baroňů, v Leskovci Much, v Ústí Krampot a Trlic, na Halénkově Suláků.

**) Obec Hovězská mnohem starší jest, zde se snad míní toliko její rozšíření.

***) Byl pánem na Hovězí r. 1696—1718. Volný Top. IV. 492.

nit černá huněná stačila těch časů. Ona místo výložků, knoflíků i sňůrek všecky šaty krášlila, jí měl každý za vděk. Také ženská moda málo dražší byla, neb kordúlky červené, punčochy barvené, střevíce kožené, to žádná neměla. A ty drahé fěrtochy, šátky ještě nad ně těchto časů patřily urozené dámě. Zde našich milých ženských moda osiřela, stará nové, nádherné ustoupit musila přes lesy, přes kopce do Slovák na Láze, a tu se usadila, zde jest jí přeblaze. Kdo si ji chce cajchnovat, ať se sem dostaví, moc barev mu netřeba, blajštiftem to spraví."

„Nyní mody zanechám, obrátím se k rodu, o kterém jsem svrchu psal, zas dále povedu. Poněvadž těch časů pán Karel Podstatský velkou radost míval v pěkném hospodářství, z té příčiny i grunty začasté objížděl, kdo dobře hospodařil, pochvalu mu dával. Také předka našeho nikda nepominul, by se k němu nestavil a s ním nehovořil. O čem hovořívali, to neví žáden z nás, ale to se dobře ví, že nejvíc o včelách. Nebo radost velikou oba ze včel měli, a Matěji Kretovi předobře se vedly. Tož zde hostem býval, však vždy v stejnou modu, pagáčem pohančeným s pěkným kusem medu. Za řeči jedenkráte pán Kretu povídal, že by mu k té chaloupce půl gruntu ještě dal; tento grunt že jemu Šopa vypovídá, že ho celého nechce, že málo synů má, že beze vší roboty jemu to chce dáti a pro časy budoucí listem utvrditi. Převelice dobrého měl Kret pána k sobě, ale jeho dobroty málo vážil sobě. Neboť se poděkoval, že to nechce míti, ale na tom, co již má, že se chce živiti. Tento pán předobrý, ještě když odjížděl, dal mu k tomu deset dní, aby si rozmyslel. Aby sobě rozmyslel na časy budoucí, že ho dělá šťastného i potomky jeho. Žena, když to slyšela, radostí hořela, že to místo již bude, na které myslela. Pročež v těch dnech desíti ustavičně ptala, pokoje si nedala, jeho naváděla, aby vděčně přijali, co jim pán daruje, a že mohou být vděčni, že je tak miluje. A tak ho navedla jak Eva Adama, dar nahotovila a sama prosit šla. Však přec půl gruntu nechtěl vzít, že má dost třetinu, aby ten list tak napsal, že tak jeho přijmou. Roboty darované že nežádá mívat, ale že chce s druhými svém' pánu jí zbývat. Pán se tomu podivil, také jeho paní a ještě mu do týdně termínu přidali. Aby sobě rozmyslil obzvlášť pro potomky, že ti nebudou zbývat tak lehce roboty. Že jak se to za něho těchto dob odbývá, kdo kolik chce odbude, rešt se mu nečítá. Žena každé slovo si dobře měrkovala a svojemu manželu pilně vykládala. Tak jak byl čas určený, oba k svém' pánu šli, ale Matěj na svém stál, by se tak list napsal. Grunt jest darovaný, dobře pro potomky, ale byl by tisíckrát lepší bez roboty, kterou pán chtěl darovat za fasečku medu, ale Matěj to nechtěl, neb myslil v tu dobu: že by taký poddaný, jenž robot nezbývá, svým budoucím pánům vždy nemilý býval."

Takové přivolávání cizích osadníkův a usazování jich na pustých gruntech zajisté i v dobách pozdějších se přiházelo; byloť chudobné naše Valašsko, jakkoliv obstoupeno jsouc kolem do kola vysokými horami a jimi od ostatního světa jako odděleno, ba jsouc vlastně všecko samá hora, samý kopec, přece prodlením času postiženo nejednou pohromou, svými následky obyvatelstvu tamnímu nanejvýš záhubnou a osudnou. Za války třicítileté i Švédové i císařští byli zde nejednou

nemilou návštěvou. Roku 1663 sveřepí Tataři, spojenci turečtí, všechnu krajinu Klobuckou a Vsackou poplenili a vypálili a přes 2000 lidí odtud do zajetí odvlekli. R. 1683 Turci ukrutně řádili v týchž krajinách, a ještě r. 1708 uherští buřiči pod vůdcem Ladislavem Očkajem Vsetín a okolí spustošili a na tisíc lidí pobili.*)

Týmž časem loupežnické roty z Uher a z Haliče na půdu valašskou přestupovaly, nalézajíce v tamních horách a ráztokách bezpečný útulek, odkudž osamělé paseky ano i dědiny a města přepadávaly a drancovaly. Proti nim z obyvatelů valašských zřízen zvláštní sbor *portášů* neboli *fortášů*, národních to četníků, kteříž z počátku toliko v čas potřeby svoláváni a pak zase rozpouštěni bývali, až r. 1717 ve stálou četu jsou zřízeni. Skládal se pak tento sbor portášský z poručíka, ze šikovatele, náměstka šikovatelova, pěti desátníkův a 54 prostých. Za zbraň portáši měli silný obušek, krátkou pušku, obyčejně perletí a mosazí vkusně vykládanou a šavli. Mimo to měli pletenou mošnu na chléb, „toulec“ na prach a olovo, provazy na spoutání chycených loupežníků. Uniformou jejich byl národní kroj valašský. Poručíkem býval některý zámožný fojt, který sbor doplňoval tím způsobem, že na uprázdněné místo po třech kandidátech navrhoval krajskému úřadu, ten pak přeptav se o jejich mravní zachovalosti a způsobilosti u jejich vrchnosti, jednoho z nich zemskému guberniu doporučil. Platu dostávali poručík 30 zl., šikovatel 6 zl., desátníci po 5 zl. měsíčně, prostí po 8 kr. denně, začež si opatřovali zbroj, střelivo a všecky ostatní potřeby. Sbor dělil se v šestero desátnictvo po devíti mužích a jednom desátníku. Tito měli své byty v Hrozenkově, v Lidečku, v Hošťalkově, v Bystřičce, v Čeladné a na Karlovicích. Z každého desátnictva povinni byli čtyři prostí se svým desátníkem celý měsíc ponůcky ve svém okresu vykonávati, načež od druhých vystřídáni. V čas potřeby bylo však celému sboru vytáhnouti. Poručíkovi a šikovateli náleželo vrchní dozor nade všemi vésti a za měsíc alespoň jednou každé stanoviště přehlednouti. Nejvyšším rozhodnutím ze dne 10. prosince roku 1829 sbor portášův zrušen, ale chytré jeho kousky a chrabré boje s loupežníky posud žijí v pověstech lidu, jimž hojné tolikéž látky poskytly bandy zbojnické a jich poklady po horách valašských prý pozakopávané.**)

Krajina valašská, jak už podotčeno, všecka jest vysočina hornatá, „roveň“ více méně široká prostírá se toliko v údolí obojí Bečvy, kdež také půda jest nejúrodnější. Jmenovitě poříčí horní Bečvy jeví patrný ráz vyklučovaného pralesa, prorvaného četnými přítoky Bečvy tu směrem rovným tu křivolakým. Údolím takto povstalým, jež buď někde v horách končí, buď kolem velikého kopce se otáčejí, jinde zase v několikero ramen se rozdělují, na Vsacku říkají „doliny,“ na Karlovsku „ráztoky.“ Osad pak jen nepatrná část na rovni při silnici se rozkládá, ostatní chalupy roztroušeny jsou po těchto dolinách a ráztokách a po vrších okolních. Obyvatelům rovně říká se „rovňané,“ těm co bývají v ráztokách a na kopcích, „vršané.“ Tím osady valašské nabývají veliké

*) Srovn. o věcech těch Ř. Volného Topografii Moravskou.

**) O portáších zevrubně pojednáno v kalendáři Koledě na rok 1854 str. 49 a v Brněnském „Notizenblatt der historisch-statistischen Section,“ 1858 č. 8.

rozsáhlosti. Karlovice na př. rozptýleny jsou na prostoře více než dvou čtverečních mil v 11 ráztokách až dvě hodiny cesty od kostela vzdálených, jichž jmena jsou: Bzoví, Jezerný, Miloňov, Miloňovek, Léskový, Hanzlůvka, Pluskovec, Pluskoveček, Pořatý, Rybianky, Rozvalená.

Chalupy valašské málem všecky jsou dřevěny. V letech padesátých byly v Rožnově i na „ryňku“ domky patrové všecky ode dřeva s podloubím do kola. V některých osadách, jmenovitě na Karlovicích viděti dřevěné domky velmi úhledné a vkusně zařízené, většina jich však neuchýlila se posud hrubě od původní, primitivní formy v zápiskách Kretových popsané.

Když se nová chalupa buduje, položí se na zemi do čtyř úhlů čtyři kameny „podúhelníky“ zvané, na nich sbije se „srub“ z osmi, z devíti dřev řádně otesaných, na srub připevní se podkrokevnice, do ní ve dlaby krovy a svisle, střecha se pobije šindelem. Na podúhelníky položí se po penízi, šestáku nebo čtveráku, kterýž pak se ukryje v dírce ve spodním dřevě vydlabané. To proto, aby se peníze při domě držely. Skuliny mezi dřevy mechem se vycpou (vymší), v jizbě pak se hlinou vymaže a oblíčí.

Zvláštní kuchyně v chaloupkách těchto nebývá. V jizbě, v pravém koutě ode dveří jest pec, při ní z předu tak řečený „kútek,“ kdež se na „vatře“ (ohništi) topí a vaří. Nad kútkem je zděný komín vyčnívající nade střechu. Do let padesátých býval komín dřevěný sahající toliko do stropu, odkudž pak otvorem kouř na „hůru“ (půdu) se valil.

Nábytku v jizbě po skrovnu: na pravo níže povału (tła, stropu) táhnou se podél přes jizbu dva tenké trámce vedle sebe (lištva), na něž se všelico staví, od nich napříč ku pravé stěně připevněna jsou dvě tři bidla, na něž se věšívají všední šaty. V levém koutě z předu stojí stůl o skřížených nohách, za ním do kouta dvě dlouhé łavy, naproti stolu v pravém koutě „ložnica“ (lože). Ode dveří v levém koutě „polica“ na náčiní, často pouhé prkno, v pravém při peci mlýnek nebo žernov.*) V koutě nade stolem obrázky svatých na skle hrubě malované.

V komůrce je „súsek“ (truhla) na mouku, bečka na zelí a příhrada na zemiáky. Truhly se šatstvem svátečním i s penězi uhospodařenými jsou na hůře, nehořívát na Valaších, ač se tam posud namnoze svítí světidły (dračkami) a zlodějů tam ještě není.

Starý *kroj* valašský jest nejen pohodlný a praktický, nýbrž i velmi svěčný. *Košula* valašská má široké rukávy otevřené, na ramenou a při rukou modrými nitmi vyšité, obojek při krku na palec široký taktéž vyšívaný. Na prsou zapíná se „zapínákem“ z kosti nebo perleti zvící tolaru, vyrytým „na kmín“ nebo „na rozmarýn.“ Košile na všední den je z plátna konopného nebo „pačesného,“ na neděli z tenkého plátna lněného. *Nohavice* mají střih uherský. Ušity jsou jedním švem, buď z venku („na taléř“) nebo v rozkroku, zapínají se přes půl „łýstek“ (lýtek) na haklíky a opasují řemenem na půl druha sáhu dlouhým, žlutými knoflíky ozdobeným, kterýž v zadu křížem jest zavěšen na mosazný kroužek. Vesta valašská jmenuje se *brunclek;* je všecka (i záda) ze

*) Mlýnek se točí rukou, žernov se šlape nohou.

sukna barvy „hřebíčkové“ nebo modré, bez obojka, okolo krku hodně vystřižena. Na pravé i na levé straně ozdobena je při krajích dvěma úzkýma šňůrkama na dél přišitýma, k nimž přiléhají napříč krátké šňůrečky se třapečky na koncích, vše barvy modré; na pravé straně při šňůrečkách příčních přišity jsou drobné knoflíčky mosazné hustou řadou svrchu dolů. Při krku a dole jest po jedné nebo po dvou dírkách na zapínání.

Svrchním šatem (kabátem) jest *župica* po kolena. Na pravé straně přišity jsou na ozdobu olověné „bombíky“ (kulaté knoflíčky), na levé „pakošky“ (trojhrané, pleskaté knoflíčky). Mezi bombíky přišity jsou „babčice,“ mezi pakoškami haklíky na zapínání. Bombíky i pakošky krejčí valašský sám si lije z olova. Obyčejně brunclek i župica nosívají se nezapjaty.

Na Rožnovsku je Vsacká župica „halenou“ na všední den; župica je tam kabát sváteční, dlouhý, ze zeleného sukna. Na zimu mají „dubový kožuch“ po pás.

Klobouky hospodáři nosívali široké na spůsob dratařských (širáné), svobodní chasníci vysoké, kuželovité, ozdobené aksamítovým „šmukem“ (pentličkou) a vlněnými šňůrkami. Za starodávna nosívali jiné jakési klobouky, jimž „gevěrec“ říkali.

Za obuv měli *papuče* a *krpce*. Papuče zhotovují se z huně, podešve mají buď prošity dratvemi nebo podšity koží, bez podpadků; na lýtkách zapínají se na haklíky. Krpec skládá se ze dvou částí: napřed se obuje na nohu „kopýtce,“ huněná to punčocha, na kopýtce pak přišňoruje řeménky („ofrakuje se“) krpec kožený z jednoho kusu kůže vykrojený. Nohavice, župica i papuče na všední den byly z huně bílé, na svátek z huně černé.

Vlasy nosívali v týle při krku dlouhy, ostatek na krátko ostříhány, jako Hanáci.

K celému stroji valašskému náležel „obušek,“ malá sekyrka o dlouhém topoře, bez něhož Valach nikam nevycházel.

Hlavní části šatu ženského jsou: *rubáč*, *rukávce*, *kasanka*, *kordúlka*, *fěrtoch*.

Rubáč, spodní to část košile ale od rukávců, horní části oddělená, ušit je ze hrubého plátna konopného, na něm přišito „oplečí“ do půl prsou a zád sahající, na prsou uprostřed přestřižené. Na oplečí přišity dva „tračky“ (kšandy), na něž rubáč zavěšen jest na ramenou. Na to oblekou se krátké rukávce z tenkého plátna, s rukávy širokými do půl loktů, na ramenou i na obojku modrým na tři prsty vyšívané. Kasanka je sukně z bílého plátna; místo ní nosí se nyní sukňa z plátna modrého nebo kanafasová.

Kordúlka z červeného sukna, z předu dosti hluboko vykrojená, nepřiléhá k samé sukni, tak že oplečí na půl druhé dlaně viděti; obyčejně nosí se nezapjata.

„Pančochy“ nosívaly dříve „ubírané“ (na varhánky), jež se přes celou nohu natáhnouti mohly, nyní nosí „natahačky,“ obyčejné punčochy. Za obuv mají jako mužští papuče, krpce nebo „střívě.“ V zimě nosí „dubový kožuch“ po pás, lemovaný liščinou.

Vlasy ženských svobodných jsou na hladko učesány, na předku rovným půtcem rozděleny, v zadu v „lelík“ (cop) spleteny, k němuž připleteny na mašli dlouhé pentle. Ženské vdané a „závitky“ (dívky nezachovalé) mají vlasy ve šňůrky spleteny a okolo hlavy otočeny a pokrývají je bílým čepcem obyčejně háčkovaným s úzkou vyšívanou „mřežkou.“

Nyní, jako jinde u nás, i na Valašsku kroj národní hyne vůčihledě; mužští nosí „gatě“ téhož takměř střihu jako spodky „městské,“ jen že se nosí na řemen, vestu s obojkem a „kabaňu“ (špenzr), klobouk na hlavu jaký koliv. Ženské rubáč s rukávci spojují v obyčejnou košili a kordulku oblíbily si černou, aksamitovou.

Ve svém národním kroji vypadá Valach stepilý, vysoký, mrštný, jako ta jedle jeho lesů, v novomodním tomto obleku jak ubohý proletář městský, scvrklý a neobratný.

Bosých lidí na Valašsku málo viděti; všecko chodí obuto v zimě v létě.

Hlavní *stravou* valašskou jsou „zemiáky a zelí.“ Urodiloli se toho „do Pánaboha,“ bude Valáškovi hej, nebojí se v zimě hladu. Masa hovězího mimo vzácné slavnosti rodinné stůl valašský do celého roku nepozná, ba i chléb jen u zámožnějších najdeš. Nejvzácnější jídla jsou: kaša pohančená omaštěná „škrakou“ (rozpuštěnou slaninou se mlékem), uzené klobásy s kyselou máčkou, šišky t. j. kousky čili škubánky s trnkami (povidly), koláčky (= halužky, noky), omastěné máslem nebo škrakou a posypané sýrem, podlesníky, kteréž se připravují takto: Syrové zemáky postrouhané smíchají se s vařenými rozmačkanými a s kyselým mlékem, těsto rozmaže se po tenku na zelné listy, upeče se a pomastí. Jedí se buď samy nebo s „maščenků“ t. j. máčkou ze sladkého mléka moukou zahrkaného. Těchto jídel však jen zámožnější dopřáti si mohou, chudina je zná toliko dle jmena. Koláče bývají jen v úročité svátky, šišek (knedlíků) a jiných rozmanitých moučných jídel slováckých a hanáckých Valaši neznají. Vzácnou lahůdkou jest „bílý chléb“ od pekaře; jehož se dostává jen ženám šestinedělkám a nemocným. Nemáli nemocný chuti už ani na bílý chéb, pak ho již odevzdávají do vůle boží.

Hlavním jídlem na Valašsku je snídaní a večeře: Tu se vaří zemáky se zelím, krupice ječmenná nebo pohančená na žernově natřená nebo „šupaňa“ t. j. pohanka na vatře upražená, na mouku semletá a ve vodě uvařená; jí se se mlékem nebo s maštěnkou. Někdy bývají také „štěrky“ (struhánek) ve mléce zavařené.

O poledni se nevaří, nýbrž „svačí,“ co zbylo od rána. Ve „žniva“ zámožnější svačí o poledni chléb s brynzou nebo se mlékem, chudina zemáky se mlékem neb i suché. Nádenníci dostávají dvojí svačinu, v 10 hodin před polednem a ve čtyři odpoledne po krajíci chleba a sklínce kořalky.

A na tuto bídnou stravu přijde Valachovi všelijak zaháněti. Orné půdy poměrem k obyvatelstvu je příliš málo, nad to nejpěknější kusy „na rovni“ jsou majetkem velkostatku, pročež orba jen malou část výživy poskytuje. Řádné obdělávání půdy stíženo velice tím, že polnosti jsou velmi rozkouskovány na dílky až po půl i po čtvrt měřici, kusů

na několik měřic po skrovnu jest. A některé kousky takové vzdáleny jsou až na dvě hodiny cesty na vysokých kopcích, kamž s vozem přístup velmi nesnadný. Toliko Karloviané mají pozemky pospolu a při nich i pěkné lesíky.

Hledíc k majetku osadníci jsou: sedláci, podsedníci, chalupníci (domkáři) a podludníci. Sedlák na Hovězí má čtvrt gruntu, t. j. pod 40—60 měř. pole rozděleného až na 40 kouskův a se 20 měř. „pasynku." Celých čtvrtí je však už velmi málo, rozděleny jsou až na osm dílů! Podsedník má 6—16 kousků po čtvrt, půl měřici až po dvou měřicích, chalupník ještě menší počet takových kousků. Podludník bývá v hoferství u jiného, nemaje svého nic. V některé jizbě přebývají dvě tři rodiny o 12 osobách. Výměnkář na Valaších nemá svého bytu, jako na Hané. — Lépe jest nyní v té příčině pasekáři nežli bývalým sedlákům a podsedníkům. Ten má chalupu postavenou na svém poli, jehož má na 10—16 měřic mimo lučinu a pasynek. Viděl jsem na takových pasekách horských dosti slušné obilí, pěkný ovocný strom: jabloně, hrušky, trnky (švestky), třešně, a bylo tam i sedměro hovězího dobytka, 18 ovec dojek a 10 jalových.

Na Hovězí nejlepší obilí sype po měřici země ječmen 9 měřic, žito (pšenice) 7, oves 12, a nájemného platí se na rovni průměrně po 12 zl. z měřice, na Halenkově a Hrozenkově až po 18 zl. Na měřici špatnějšího pole prodává se po 45 zl., nejlepšího po 80—100 zl.

Obilí ozimé seje se toliko na rovni, a to v poříčí horní Bečvy jen při Vsetíně. Na Hrozenkově, na Karlovicích a „na vŕše" *) všude sejí toliko jarní. Mimo zemáky a zelí pěstují se tyto druhy obilní: réž (žito ozimé; na Karlovsku jí říkají obilí), jarka (žito jaré), ječmen, oves trojí: oves (obyčejný), rychlík (krátký, zrnatý) a ulehlový (seje se „na vŕše" a jest o polovic delší obyčejného), něco žita (pšenice), pohanka, vyka, konopě a něco lnu. Často seje se dvojí i trojí obilí smíšeno, kteréžto směsky zvláštní jmena mají. Ječmen se žitem slove ***míšanina***, réž se žitem ***súržica***, ječmen s pohankou ***spolina***, oves s vykou ***vyčák*** (dobytku, ale i na chléb!), ječmen se rží a se žitem ***troják***.

Poněvadž v hornatém kraji valašském častěji pršívá nežli na rovinách, „zboží" (obilí) ve „žniva" neklade se na pokládky, nýbrž váže hned za „kosákem" (srpem). „Žnica" užne napřed hrstku obilí, položí na zemi, pak berouc levou rukou obilí při samém klásí do hrsti, pravou při samé zemi kosákem „seče," na prostřené „probřislo" klade a hned sama ve snopek váže. Delší zboží, žito, réž váže se ve dvě povříselka při klásí a při spodku, a snopek takový je zvící došku. Za žnicemi postupuje chlap, „zábojem" (železným kolem) „vygume" (vybije) do země díru, do ní vrazí dřevěný, hladký kolek a naň napichuje snopky křížem do čtyr rohů, k zemi směrem šikmým, klásím vzhůru. Na jeden kolek napichne se po 16—20 snopkách. Déšť obilí takto složenému neuškodí, voda snadno steče, a když slunce zpod mraku vyskočí, malý snopek brzy proschne. Proto se říká: „Kolek poloviční stodola." — Oves a ječmen nedává se na kolek, nýbrž váže

*) ŕ a l' jest *dlouhé* r a l.

v „táčky," kteréž se řadou na strmisko staví. Táčka je malý snopeček, nemnohem větší nežli „kýstka," v niž jinde chudina klásí na strmisku posbírané svazuje. Táčky takové stojí na poli týden, pak se po čtyřech sváží v povříslo březové nebo vrbové a odvezou do stodoly. Pohanka stojí týden v táčkách, pak se dá na 14 dní do kolka. Jako jinde obilí počítají na kopy, tak je chudobný Valášek počítá na kolky a na táčky. Kolek dobrého žita sype po čtvrti. Jetelina suší se na „ostrévkách," jimž na Karlovicích říkají „strzuby." Ostrévka je stromek jedlový, okleštěný toliko z menších větviček a na koncích „konárů" (haluzí) větších. Seno skládá se do „babinců" (kopek); rozloženým babincům říkají „okršle." Žně bývají na Valaších dobou značně pozdější nežli na rovinách moravských. R. 1878 žali na Hovězí ječmen dne 9., žito dne 11., jarku dne 17., oves dne 19. srpna, ale to jen na rovni, na vrších podle polohy protahují se žně přes celý měsíc září ba někdy až do října, tak že druhdy oves připadne sněhem.

Ovocný strom na Valaších dobře se daří na stráních od severních větrů chráněných, a měli by Valaši větší užitek z něho, kdy by si ho bedlivěji hleděli. Jesti mnoho pustých strání, kde by strom ovocný znamenitě prospíval. Jako na Slovácích tak i na Valaších nejvýnosnějším stromem je trnka (švestka), jejíž ovoce buď se suší v sušírně nebo na povidla (trnky) „smaží" ve „smažírně" (kotlině). Mimo trnky obyčejné pěstují se také trnky bílé, špendlíky, durancie, varačky (kulovačky). Jablek nalézají se tyto druhy: kuželky, šmurky, křeháče, valínky, kočičanky, vinné, míšenky, dvorčinky, jádernice, rajské; hrušek: kořenačky, cibule, dule, jakubinky, vranůvky, pasečanky, šedůvky, václavky, císařky, medůvky, figule, smolénky, pečítky, vavřenky, hodulc, zelenky, zimnice, vísahy. Třešně jsou toliko drobnice (černice a bělice), teprva nyní počínají štěpovati „vinohradky." Ořechů vlaských velmi málo jest, v celé osadě Hovězí toliko jeden strom.

Větší díl půdy valašské na horách a strmých stráních jsou „pasynky," chov dobytka, jmenovitě ovcí, hlavní jest výživou lidu tamějšího. Na Hovězí asi třetina „gazdů" (hospodářů) chovají ovce po 10, 20, 30 až 100, na Hrozenkově po 160, 180 až 300.

Ovce mají rozmanitá jmena *a)* dle barvy: ***babuška*** (černá, má přes nos a přes hlavu bílý pruh), ***bělica*** (všecka bílá, vlny hladké), ***birka*** (všecka bílá, střapatá), ***drlina*** (bílá, nohy kropkovaté), ***ďublena*** (má hubu „kropičistou," černými kropkami poprskanou), ***ďubka*** (má černé ďubečky po všem těle), ***chomút*** (na hubě černá na spůsob chomoutu), ***fajka*** (má černou hubu i nos), ***hlinka*** (má hubu „hlinčistou," t. červenavou), ***kača*** (má velikou hubu černou), ***kropiša*** (kropenatá), ***łajka*** (má vlnu „burú," t. bílou prorostlou chlupy černými do ryšava), ***murgaša*** (strakatá, na nohách černé punčošky), ***muřina*** („muřinistá na hubě"), ***okaja*** (kolem očí černá kola), ***pistrula*** (po černé hubě bílé ďubky), ***prskaňa*** (s černou lyskou na nose), ***trafuša*** (strakatá), ***vakeša*** (kolem očí černá); — *b)* od jiných zvířat, nejvíce též dle barvy: ***kočka*** (bílá, bachratá), ***koníček*** (veliká, vysoká), ***liška*** (kolem očí „liščistá"), ***srna*** (má vysoké nohy a po červené ďubce nad očima), ***sova*** (na hubě „sovistá"), ***sýkorka*** (má kolem očí červenavé pruhy na spůsob křídel), ***špaček*** (má široký krk); — *c)* dle jednotlivých údův a celé postavy:

čulka (má kratičké uši), *dudaňa* (má tlustou hubu), *hlavaňa* (velikou hlavu), *kulička* (krátká, jako kulatá), *kuska* (bez ocasu), *kurnota* (má rohy rovné), *muňka* (s „muňkami" — lalošky — pod krkem), *rožkaňa* (má maličké rožky, jen „výpučky"), *okál* (s velikýma očima); — *d)* dle vlny: *čupryna* (má kštici na hlavě), *krabaňa* (s krabatým krkem), *střapaňa* (s vlnou střapatou). Ovce těmito jmeny pojmenované dobře jsou značity, a každé dítě rozezná je od sebe. V jednom stádě ovšem po několika jest kurnotách, pistrulách, vakešách atd., ty pak se druhdy rozeznávají ještě zvláštními přízvisky: *bažica* (mlsná), *blížnica* (která měla dvě jehňata), *běhula, divočka, honcula, šumná* a j.

V létě buď každý na svém ovce pase, buď s několika ve spolku na salaši.

Pokusím se popsati salaš na Ochmelově, holém to kopci asi 2300' vysokém, dvě hodiny cesty od Hovězí. Salaš ten obsahuje 700 jiter lučin a pastvin, a jsou do něho čtyři *míšaníci* (podílníci). Roku 1879 pásly se tam 93 ovce.

Na salaši jest dvojí stavení dřevěné, *koliba* a *pajta*. Koliba jest dřevěná bouda, odkorky pokrytá, na spůsob střechy na nizounkých stěnách postavená. V pravém koutě stojí prkenný stolek, *komárník* řečený, na němž se suší hrudky sýra. Od komárníka na levo při zadní stěně lava na posezenou a na spaní. Podél pravé stěny táhne se dřevěná „náspa" od země trochu povýšená; na ní staví se všeliké náčiní salašnické. Zpředu postavena nízká lavka na posezenou a na přelízání z venku do koliby. Při levé stěně uprostřed jest *vatra* (ohniště) drnem ohrazená.

Náčiní salašnické k výrobě sýra a másla potřebné jest toto: 1. tři *gelety*, dřevěné hrotky (dížky) bez ucha, prostrčeným napříč kolíkem („úvazkem"), za niž se nosí, na jedné straně, kterouž bača doje k sobě obrácenu má, poněkud vyšší, aby mléko nevystřikovalo; 2. tři *putyry*, dřevěné nádoby na 20—30 mázů, jedna na mléko vydojené (jinde jí říkají „bačůvka"), druhá na „kyslé" (kyselou žinčici), třetí na pomyje; 3. tři, čtyři *škopíky*; 4. osm *čerpáků* čili *mosůrek*, dřevěných to nádobek holbových z mosoru, totiž fládru bukového vysoustruhovaných; 5. *kotel* na vaření; 6. *masnica* (máselnice) na stloukání másla; 7 *nošačka* (putna).

Proti kolibě asi na deset kroků postavena *pajta*, malá to ovčírna téhož spůsobu jako koliba. Pajta rozdělena jest napříč třemi *struňgami* (lésami, bránkami) ve dvé. Zadní části, kde se shánějí ovce před dojením, říká se *honěnica*. Po dojení struňgy se rozehradí a ovce pohybují se volně po celé pajtě. Prostor mezi kolibou a pajtou slove *hať*. Kde se „košaruje," tam pajty není, nýbrž jen koliba a pro ovce *košár*. Košár jest ohrada do čtyrhrana ze struněg sestavená nebo ze dřínek (podlouhlých deštic) spletená, v níž tolikéž struňgami oddělena honěnica. Košár postaví se na louce, ovce zůstanou na jednom místě 24 hodiny (pokud totiž se zavírají), pak se posouvá dál a dále, až se všecka louka pokošaruje a tím i pohnojí. Když pohnojí jednu lučinu, „terigajú" (stěhují) se na druhou. Každému míšaníku košaruje se rok. —

Čtrnácte dní před sv. Duchem odlučují se jehňata od matek, ovce

terigají se na salaš, kde pobudou 16—20 neděl od „łúčení (jehňat od matek) až do „rozvazu“ (rozdělení zase ovec míšaníkům).

Sůl ovcím potřebnou (na Ochmelově po čtyřech librách na týden) dává jeden míšaník celý rok, začež dostává všecko máslo na salaši stlučené a hnůj z pajty.

Vrchní správu nad salašem vede *bača*; jemu podřízeni jsou *vałach* a *hoňák*. Bača musí býti spořádaný muž ženatý. Jemu náleží ovce dojiti, brynzu tužiti, dříví na oheň a vodu na pití a na vaření donášeti, kóšarování a pastvu určovati a p. Na vrubě má poznamenáno, kolik ovec který míšaník má na salaši, na jedné straně *dojky*, na druhé *jarky* (jalové), kolik liber sýra kterému odvedl a kolik soli míšaník dal. Valach je chasník svobodný, pase ovce a pomáhá bačovi dojiti. Při větším „kŕdeli“ (stádě) jsou dva valaši. Hoňákem je „ogar“ (chasník) jednoho z míšaníkův. Hoňák pomáhá valachovi pásti, obrací ovce od škody a při dojení přihání jednu po druhé z honěnice. Hoňáka posílají míšaníci z „čídy“ (pořádky) jeden po druhém na týden nebo na 14 dní. Všichni nocouvají v kolibě, bača spává na lavě, valach a hoňák na zemi, čerstvými „četinami“ (chvojím) a halenami postlané.

Ráno při šesté hodině ženou se ovce na „pašu“ (pastvu), kdež pobudou do jedenácté. Od 11 do 4 hod. jsou zavřeny v pajtě nebo v košáře, ode čtyř pasou se zase do slunce západu. Když se ovce vyhánějí, bača vezma obušek a hůl třikráte stádo obejde, pak dá valachům rozkazy a propustí je slovy: „Žeňte s pánem bohem.“ Valach se psem kráčí napřed, za ním ovce *pirťami* (chodníky vyšlapanými) řadou jedna za druhou; v zadu hoňák popohání „opozdilky.“ Ovce má valach tak zvedeny, že na pouhé zapísknutí poslechnou, sice volá na psa: „Turku,“ „Vakšo,“ na fenu: „Suko, obrať ovečky.“ Na pastvě hledí se k tomu, by se ovce pásly ve stínu. Dvakráte za týden přečítává bača ovce takto: „Jedna boží, dvě, tři, čtyry . . . deset“ vyvolá hlasitě a každou desítku poznamená si na hůlce vrubem.

Od jara do sv. Maří Majdaleny dojí se ovce třikráte za den: časně ráno (salašníci vstávají při třetí hodině), o poledni a večer, odtud pak jen ráno a večer. Než se počne dojiti, veženou se ovce do honěnice, prostřední struňga se zatáhne až na malý otvor; z této strany před struňgami sednou si bača a valach proti sobě na *pomostek*, po geletě mezi kolenoma. Pomostek je sbitý ze dvou desek v rovném úhle, dolní deska má zpředu dvě nízké nohy, tak že k dojícímu jest šikmem nakloněna, zadní jest oporou zádům. Hoňák je v honěnici a pohání ovce. Ty však jsou již tak zvedeny, že jedna za druhou otvorem vyjde, sama na pomostek vystoupí a podojiti se dá, načež druhé ustoupí a před struňgami v pajtě zůstane. „Jarky“ (jalové), by se dojící nemátli, mají na krku zvonce.

Mléko vydojené přecedí se přes *cedilko* (céčku, čistou šatu) do putyry, *podglagá* se čili „podpustí glagem“ (telecím žaludkem ve vodě namočeným), načež nezadlouho sesyří. Mléko sražené roztřepe se *topárkou* (hůlkou od masnice). Potom sedne si bača na geletu, na níž si byl podložil „břilu“ (ploskatý kámen), podstaví putyru *psíkem* (malou trénožkou jedlovou, na jaké se kují koně), aby šikmo stála, a rukama shání sýr ve *hrudku*, kterouž pak vloží do *hrudařky* (čisté šaty) a

pověsí na klín, aby otekla ze syrovátky; potom položí se hrudka na komárník, kde leží do téhodne. Nyní naloží se na oheň, nad ohněm se pověsí kotel na *kumhár,*)* do něho vleje se *žinčica* (syrovátka) a vaří se čtvrt hodiny. Když se začíná zdvíhati, kotel s ohně se odstaví, *urda* (smetana) na vrchu usazená vařekou se sbírá a ob den v masnici stlouká.**) Žinčicu uvařenou, tak řečenou „zvárnicu“ neboli „bržďálku“ salašníci sobě osolí a čerpáky nabírajíce popíjejí; nevypitá vleje se do nošačky, kde „skyslí“ na ocet. Chceli bača hostě poctiti, dá mu teplé *žinčice* (syrovátky i s urdou), to prý je pro pány, „bržďálku“ nech prý pijou choří. Když se žinčica vaří, sýr zbylý sráží se v drobty, kteréž slovou *rak*. Bača „chytá raka“ vařekou a dává hoňákovi, jemuž po starém právu a řádu náleží. Sýr z raka jest nejlepší. Prázdný kotel vydrhne se pak *pancířem* (řetězem).

První večer, když jsou ovce na salaši, schází se tam svobodná chasa „na zlezlí.“ Bača ji počastuje prvním sladkým sýrem a žinčicou. Potom už gazdují tam sami; do kostela jdou jen na boží tělo.

Míšaníci dostanou sýra po sedmi librách s dojky, kterýž se jim každou sobotu odvažuje. „Brynza hrudková“ doma se rozmísí a „sýr drobený“ naloží se do „fasek.“ Za celou tu práci po 16—20 neděl bača i valach dostanou „výpasku“ po centu brynze, po osmi zlatých, po kousku políčka při kolibě na zemáky a pohanku a hnůj z hatě. Brynzu si prodávají po 20 kr. libru obchodníkům valašským, kteří ji v nošačkách po Moravě roznášejí. Z toho se živí sami, pojídajíce kaši, pohanku, zemáky a chléb se žinčicou. Toliko když odebírá míšaník sýr, dává jim pecínek chleba „přílučku.“

Nemoci ovčí jsou: motylice (závrať), slintavka, ježovina (strupy na hubě), prašivina, černá choroba (zánět střev), ratice (klauenkrankheit), chrobák (červ).

Na Rožnovsku nesmí prý býti na salaši jiného ohně nežli dřevěný, kterýž si valaši roznítí hned o poledni téhož dne, jak přijdou na salaš. Ve dveřích a naproti ve dřevěném sloupě vyvrtají díry. Do díry ve sloupě dají kousek „hubáně“ (hubky křesací), pak smotají o „kuladélko“ (tyčku) provaz a zastrčí kuladélko do obou protějších děr. Potom se jeden z valachů z koliby do dveří vší silou opře a druhý za provaz omotaný silně táhne. Kuladélko se točí a tím třením hubka zatlí. Pak se hubáň rozedmýchá a oheň v kolibě složí. Vyhasneli oheň, je to zlým znamením, ihned musí se přinesti ze sousedního salaše.

Za Žerotínů mívali Valaši svého „valašského vojvodu“ od vrchnosti ustanoveného, kterýž měl sobě po ruce 12 „úřadních“ a dva „rozkazovače.“ Povinností vojvodovou bylo vyšetřovati, kolik ovec se na každé javořině***) napásti může a přihlížeti k tomu, aby valaši dobře ovce pásli, dobrou brynzu dělali a míšaníkům z každé dojky po 10 librách sýra vyvážili. Za pastvu platili míšaníci vrchnosti z ovce po sedmi krejcařích tehdejších peněz.

---

*) Kumhár, také *havač* řečený, jest dlouhý kůl mezi trámce stěny kolibové nad vatrou zastrčený, na němž zpředu vyřezáno osm vrubů, na kteréž kotel dle potřeby většího nebo menšího horka se zavěsuje.

**) Podmáslí ovčímu říká se „kysła.“

***) Javořina jest místo v lesích ovcím na pastvu vykázané.

Dvakráte do roka vojvoda svolával hromadu na Hutiském šenku, při které všichni „úřadní" a všichni „vrchaři" (nájemníci javořiny) přítomni byli. První hromada bývala na jaře. Po mši za boží požehnání a ochranu salašův obětované účastníci hromady sešli se v Hutiské hospodě, kdež se poznamenalo, kolik ovec míšaníci na každý salaš dáti zamýšlejí, a zdali titéž vrchaři jako roku minulého salaš držeti mají. Hlásiloli se na některý salaš více ovec, nežli by pastva postačovala, bylo starostí vojvodovou, by ovce přebývající na jiný salaš převedl, kde se jich ještě nedostávalo. Na konec ovce se sčítaly. Bývalo jich až na 7000. Vojvoda nařídil vrchařům, aby si hodné čeledíny drželi a též sami často na svůj salaš dohlédali. — Druhá hromada bývala, když měly ovce sejíti se salašů. V této hromadě měli míšaníci právo žalovati, když se jim od vrchařů jaká křivda stala, nedostalli který dobrého a náležitého sýra, pozbylli ovce na salaši a p. Shledalli vojvoda chybu při vrchaři, odsoudil jej, aby míšaníkovi škodu nahradil. Pakli valach z neopatrnosti ovci ztratil, musil ji vlastníku zaplatiti; za menší přestupky býval do klády zamčen. Na všecko to vojvoda míval od vrchnosti předpisy (valašské právo), dle nichž úřad svůj zastával. Služby měl od vrchnosti 30 měřic rži a několik věder piva, cent soli, kůže na boty a něco peněz; na koně 52 měřice ovsa a dva vozy sena. Mimo to dostával z každého sta ovec po pěti librách brynze.*)

Dokud byla vlna v penězích, salašnictví na Valaších více zkvétalo. Nyní jest na Rožnovsku salašův asi 25. Na Vsacku jest jich nejvíce v Hrozenkově, 14 velikých se 130—450 ovcemi, 16 menších s 50—70 ovcemi.

Také hovězí dobytek, pokud se nemůže při domě uživiti a upásti, dává se na *ujmiska* a *stróniska* (vzdálené lučiny a chrastiny) na pašu. Čemu při ovcích se říká salaš, to je vzhledem ke skotu *letoviskem*, t. chlév a koliba na vzdáleném pasynku. Jsouli tam také krávy dojné, jest při nich dívka, která je dojí a večer mléko domů přináší. Také krávy mají svá jmena, která však neoznačují tak přesně zvláštní druhy krav, jako jmena ovčí, jsouce spíše jmeny vlastními buď od barvy neb od vynikajících vlastností dobytčete. Nejčastější jmena kravská jsou: *bosula* (červená nebo černá s bílými nohami), *brnoša* („brňavá," višňové barvy), *březaja* nebo *březula*, *bystrula*, *černula*, *čmelena* (zbarvená jako čmel), *gryfona*, *hladěna* (hladké srsti), *javora*, *jelena*, *kavčena*, *krasena*, *křížana*, *květuša*, *lubuša*, *maluša* (malá), *plavula*, *sivula*, *strojana*, *šedula*, *šafrana*, *šmarula* („šmarulistá," pruhovitá), *tisula* (červená), *věncula*, *veselena*, *značena* (= łysena).

Seno na Valaších jest jenom jedno, otava se spásá, jeteliny jest velmi málo, píce tedy nestačí uživiti dobytek v zimě, tudíž pomáhá si Valach *letinou*. Na letinu osekávají se topol, lípa, vrba, hrab; v lese „ščigá se" (olamuje) „bukovina" (větví bukové). Ve žně, než list začne žlutnouti, ob rok orubují se na dotčených stromech větší „konáry" (haluze) obuškem, tenší uřezují se křivákem. Haluzí to se usuší na slunci, sváže v otépky a rozestaví potom pod střechou kolem chalupy; v zimě pak se touto letinou krmí ovce. Statku hovězímu se drhne

*) B. M. Kulda v Časopise Matice Mor. 1871 str. 71.

v lese list javorový, lískový a bukový, usuší se a v zimě s ohrabky spařený za píci dává.

Jest věru pohled až děsný v dědinách valašských na takové osekané stromy lažary, any holé pahýle pozdvihují k nebesům, kdy všecko vůkol se skvěje bujnou zelení! Košatých lip neuvidí nikde, ustavičným osekáváním nabývají tvaru topolového, a cizinec všecek udiven se táže, co to za stromy, jinde nevídané.

Na „šperky“ (zabijačku) chová se *mašík* („ušípané,“ prase).

Drůbeže mnoho neviděti, neníť zbytečného zrna na sypání. Nějakou tu *kuru* přece si však chová i chudobný chalupník, na dvoře zámožnějších sedláků jest jich ovšem více. I ty mají svá zvláštní jmena: *drdolaňa* nebo *drdolena* (s drdolem na hlavě), *jařabaňa* (jařabá, barvy šedavé jako kuroptev), *komolá* (s malým hřebínkem bez drdolu), *kropkaňa*, *kropěna*, *kropkuša* (černá s bílými kropkami), *kulka* (bez ocasu), *morkuša* (morkovaná, jako morka), *muňkaňa*, *moňkula* (s muňkami — lalošky — pod krkem), *níčkula* (s věnečkem chmýří okolo krku), *popeluša* (barvy popelavé), *růžička* (s malým hřebínkem kulatým jako růže), *skoruša* (která skoro, časně nese), *ťukota* (která ráda krákorá), *vukluša* (s vuklemi u očí).

Za dřívějších dob, pokud med a vosk dobrý odbyt mívaly, také včelařství na Valašsku znamenitě kvetlo, nyní však „klátů“ rok od roku ubývá. Na Hovězí jest jich ještě asi 150.

Sedláci, kteří mají koně, zahánějí si všelijak na nějaký ten vedlejší výdělek formankami. Dovážejí panské uhlí do Hranic, do Polomi a Štěpánova, prkna z Thonetovy parní pily na Halenkově na Vsetín a do Polomi, Reichovi sklo z Karlovic do Polomi a do Vídně. Dokud nebylo železnic, formanky takové značného výdělku poskytovaly; tehdy na př. z Karlovic vozívali pravidelně šindel na Uhry do Nového Města, do Trnavy a jinam, z Pešti pak přiváželi vlnu Meziřičským soukenníkům.

Nemajíce dostatečné výživy z orby a z dobytka, Valaši hledí si též pilně řemesel, drobného průmyslu a obchodu. Málo který Valach, aby neznal nějakého řemesla buď tesařského nebo tkalcovského, mnohý zná se i ve dvojím, ve trojím.

Průmysl po spůsobu staroslovanském dle různých odvětví soustředěn jest v jednotlivých osadách.

V Hošťálkově, v Ratiboři, v Jablůnce, v Pržně, v Jasence, v Rouštce, v Semetíně, v Soušce vyrábějí kuchyňské nože a křiváky (kudly). Každou středu a sobotu donášejí své výrobky na Vsetín „na prostřední šenk,“ kdež je „křivačkáři“ nejvíce z Hrobic na kopy kupují a pak v „nošačkách“ po světě roznášejí. Po městech a městečkách moravských o každém trhu výročním i týhodním a na poutních místech o každé pouti vždy některý křivačkář své zboží rozloženo má na plachtě na zemi prostřené, ve Vídni a v Brně po celý rok jich několik chodí po domech a po hospodách s košíkem nožů, křiváků a jalovcových dýmek. Jiní odebírají se „do světa“ do Polska, do Uher, Charvatska, ba až do Turecka, též do Pruska, kdež platí ročně 18 tolarů daně výdělkové.

Na Karlovicích, na Pozděchově, v Prlově, v Liptále a v Senince strouhají šindel; v Prlově mimo to také tak řečená „žebérka,“ t. trestky dřevěné z jednoho kusu, k nimž „krkošky“ (dýmky jalovcové) z jalov-

cových „krčí“ (suků) vyřezují chudobní pasekáři, chodíce na jalovec až „na uherskou stranu.“ Kopu takových žebérek prodávají po 6—10 krejcařích křiváčkářům z Hrobic.

V Dršťkové, v Bystřici a v Bystřičce zhotovují trakaře, táčky (kolečka), lopaty, vidly, hrábě, vařeky, dřevěné mísy a rozmanité jiné náčiní ode dřeva, kteréž pak zase jiní na „taligách“ (pěších vozíkách dvoukolových) po světě rozvážejí.

Dokud nepracovaly ještě „ohnivé píly“ parou o vyhubení krásných lesů bukových, bývalo v horách valašských hojnost hubky, jíž se ročně na 100 vozů vyváželo až do Lipska a do Hamburku k potřebě staveb lodních. Též na křesání se jí mnoho připravovalo, a než nastaly sirky, valašské hubáně, křeménky a křesadla veliký odbyt mívaly o trzích a poutech.

V Trnavě pletou „řičice“ a jiné výrobky košíkářské, rozvážejí je na trakaři po světě a spravují na místě řetice staré.

Na Rožnovsku kvete více průmysl tkalcovský. Dříve plátenictví znamenitě prospívalo, a plátno Rožnovské vozilo se do Brna, do Vídně a Pešti; len dováželi z německých hor. Nyní mnoho set tkalců v Tylovicích, Viganticích, Hažovicích, na Hutisku, na Bečvách a j. tká ve svých chaloupkách Rožnovským „mistrům,“ t. obchodníkům mušelín. Také krajky v těchto a jiných okolních osadách zhotovují ženské rukama od polní práce mozolovitýma vzorků tak krásných a takové dokonalosti, že směle soutěžiti mohou s nejlepšími toho druhu výrobky jinokrajnými.*) Ve Stříteži výše 100 rodin zaměstnává se výrobou vlněných rukavic zimních, jichž se ročně na 20.000 párů do Haliče, Uher a Turecka odbude. Ve Lhotě u Vsetína skoro všecko obyvatelstvo zabývá se křesáním brousků, jež daleko široko roznášejí.

V Meziříčí a v Kloboucích dříve znamenitě kvetlo soukennictví, nyní už jen v Kloboucích něco houně se vyrábí.

Na podzim a v zimě sbíjejí a svazují houžvemi Valaši na březích Bečvy *pltě* (vory). Když pak na vesnó řeka se rozvodní, pltaři plaví se s nimi k Meziříčí, Hranicům, Lipníku, Přerovu, Tovačovu po Bečvě, odtud pak po Moravě až po Hodonín. Kde se jim naskytne kupec, pltě rozbijí, dřevo prodají a s výtěžkem potom pěšky se ubírají do svých hor.

Veliká část obyvatelstva valašského hledí si výživy prací nádennickou. Na Halenkově skoro všecko ku práci schopné obyvatelstvo nádenničí ve třech parních pilách a v továrně na nábytek bratří Thonetů. V Reichových hutích v Karlovicích, Hrozenkově a v Krásně, v Kohnově sirkárně a v továrně na nábytek na Vsetíně tolikéž na sta dělníků valašských se zaměstnává. Z jiných osad celé zástupy jich vycházejí „na Moravu,“ na Uhry a do Rakous na žniva, na výmlatek, a do vinohradů; z jediné osady Hovězí chodívá jich výše sta.

Do Rakous chodívají seci každý se svou odběračkou, t. ženštinou, která za kosou obilí odbírá a na pokládky klade, kdež dostávají po dvou zlatých od honu (jitra) a celou stravu. Na Hanou přicházejí žnice s kosáky, žnouce tam z denní mzdy; s nimi přicházejí „bídní ludé“

---

*) Dr. B. Dudík, Catalog der nationalen Hausindustrie u. der Volkstrachten in Mähren 1873, kdež o průmyslu valašském zevrubně pojednáno.

na klásí, pomáhají také trochu na poli, začež Hanáci klásí „neuzbiřují“ ano i po celých snopech jim přidávají. Také v Uhřích valašské žnice žnou z denní mzdy, nenajímají se však přímo gazdovi, nýbrž tak řečenému „výžinkáři“ na trhu v Prešpurce. Výžinkář je rodilý Uher, kterýž si najaté žnice vyplácí sám, od gazdy pak dostává každý desátý mandel, kteréž obilí jemu gazda musí vymlátiti a dovezti. Na mlaty Valaši chodívají nejvíce k Trnavě a ku Trenčínu, na Slováky (moravské) i do Rakous. Mlátívají tam z desáté měřice, obilí vymlácené jim obyčejně gazda odveze až na Valachy.

Ale i za oceán do Ameriky nemálo Valachů jmenovitě ze Vsacka již se vystěhovalo hledat štěstí. Je prý tam snadnější živobytí a méně „dáňky.“ Usazují se v Texasu, pěstují bavlnu, cukrovou třtinu a obilí. Leckterého přivedly „tesknice“ nazpět do rodných hor s uhospodařenými penězi. (Dokončení.)

Sensační román anglický.

Podává

prof. **V. E. Mourek.**

(Dokončení.)

Tajemnou jakousi hrůzou a jako by tušením mocností nadpřirozených poutají čtenáře romány a povídky, jež sepsala pilná pracovnice na poli literárním Kat. Croweová (nar. 1800), zároveň líčíc děje a charaktery s takovou živostí dramatickou, že sotva kdo odloží knihu její prvé, než ji přečetl od kraje do konce. První dílo její byla tragédie Aristodemus (1838). Teprvé r. 1841 vystoupila s románem Příhody Susany Hopleyové, jehož úspěch byl okamžitý a nepochybný. Méně líbil se druhý (1843) Mužové a ženy čili panská práva, ač v příčině esthetické jest bez odporu zdařilejší. Po té Croweová přeložila Justina Kernera známé dílo Die Seherin von Prevorst, které tajemným rázem svým dobře svědčilo jejím náklonnostem. O dvě léta později vyšel nejlepší asi spis její Příběh Lilye Dawsonové, osudy dívky, která v dětském věku upadne v moc podloudníků. Nenáhlý rozvoj rozumu a citu jejího uprostřed násilí a hrůzy, pak útěk a co jí po něm potkalo, vypsáno jest spůsobem i romanticky zajímavým i psychologicky věrným. R. 1848 a 1850 Croweová vydala dvě sbírky povídek, v nichž duchové a zjevy nadpřirozené hrají hlavní úlohy. První nazvala Temné stránky přírody, druhou Světlo a temnosti čili záhady života. Duchovitý ráz těchto příběhů, jichžto část pochází zase z němčiny, poutá čtenáře i přes vnitřní odpor a lepší seznání. Zdravější jsou zbývající ještě dva romány této spisovatelky Příhody krásky (1852) a Linny Lockwood (1854). Zvláště první jest zajímavý, líče nesnáze plynoucí z tajného sňatku boháče šlechtice s chudobnou dcerou venkovana.

Nikdo snad osnovou děje nedovede zvědavost čtoucího ukovati tak nelítostně a uhnati ho, až se mu dech tají, jako William Wilkie

Collins na př. v románech Hrobové tajemství a Žena v bílém rouše, jež jsou pravým triumfem šablony „tajemství na počátku.“ Collins narodiv se r. 1824 v Londýně synem slavného malíře krajin chtěl původně býti obchodníkem v čaji, potom právníkem, a teprvé od 24. léta věku svého objevil se na poli přirozeném svým vlohám, a jest odtud výhradně spisovatelem. První dílo jeho byl životopis otce malíře, vůbec zdárným uznaný. — První román svůj vzal z dějin římských. Jest to Antonina čili úpadek Říma, a již v tomto ukázal, seć jest v osnově děje, která mistrností i ostatních děl jeho jest znakem charakteristickým. Povahopisem vyniká méně, ač i v té příčině není z nejhorších, jakož svědčí na př. hrabě Fosco v románě již jmenovaném Žena v bílém rouše, aneb kapitán Wragge v Bezejmenných, postavy to skutečně původní a důsledně vylíčené. Z dlouhé řady románů jeho nejčelnější jsme již vytkli: Hrobové tajemství (1857), Žena v bílém rouše (1860), Bezejmenné (1862); mimo to vyniká Nová Máří Magdalena (1873) a m. j. Všecky jsou uměle spleteného složení, nejeden zasmušilého tónu; tu i tam vládne jako u Croweové tajemné tušení nadpřirozených mocností; o ceně jejich, zkrátka, z nejedné příčiny lze pochybovati; ale všech oblíbenost u čtenářstva jest stejně nepochybna. Jsou v pravém smyslu slova sensační.

Collinsovi mistrnou disposicí děje a chatrnější charakteristikou osob velmi úzce spřízněna jest Mary Elizabeth Braddonová (* 1837), dcera advokáta Londýnského, jejíž romány oplývají dramaticky živými, překvapujícími, ovšem přečasto nepodobnými výjevy, a velezdařilým líčením. I její díla poutají pozornost neodolatelně; ale líčí z pravidla odporné stránky života, nejhorší náruživosti, ba zločiny, jen aby napínala, překvapovala, rozčilovala. Sloh jest všude výborný. Braddonová jest nejpřednější zastupitelkou směru sensačního mezi spisovatelkami, a z děl jejích zvláště Tajemství lady Audleyové a Aurora Floyd možná pokládati za representanty všech chatrných i dobrých stránek, jež náleží výtvorům podobným. I v příčině úspěchu mezi obecenstvem jsou vzorné. Románu Tajemství lady Audleyové v šesti nedělích rozprodáno bylo šestero vydání. Ostatní díla Braddonové, jichž jest veliký počet, netřeba jmenovati; jsouť všecka téhož rázu a lze jest názvů jejich dočísti se v každém katalogu nejnovějšího čtení anglického, zejmena v seznamu Bentleyově, a ve výkazech velezáslužné sbírky Tauchnitzovy.

Zkrátka odbudeme i ostatní pěstitelky směru sensačního. Spisy jejich, nejsouli celkem tak křiklavé, jako Collinsovy a Braddonové, proti tomu bývají též slabší ze stránky zevnější. Jen zřídka kde mezi nimi naskytá se práce větší ceny. Náleží sem Miss Florence Marryatová, dcera kapitána Marryata; Louise de la Ramé, která romány své vydává pseudonymem Ouida; Mrs. Lynn Lintonová; Mrs. Henry Woodová; Miss Anne Manningová; Miss Rhoda Broughtonová; Mrs. Edwardsová; Miss A. B. Edwardsová; Mrs. Ridellová či pseudonymem F. G. Trafford; Holme Leeová, vlastně Harriet Parr, která vypsala si neúmornou pilností stateček na ostrově Wightu; Miss Matherová; Mrs. Macquoidová; Hesba Strettonová; Miss C. C. Fraser-Tytlerová; Miss Georgiana Craiková; Maria M. Grantová; Anne Thomasová a j. K nim řadí se též spisovatelé jako George

A. Lawrence; R. D. Blackmore; L. W. M. Lockhart; John Saunders; James Payn; R. Francillon; Edw. Jenkins; Mortimer Collins a j.

Díla jejich — zapsána v jmenovaných již seznamech — jsou nyní chlebem vezdejším čtenářstva; ale lze jim předpovídati, že zaniknou, jako zaniklo již mnohé slavené druhdy zboží tuctové. Nejzáslužnější jsou snad díla Holme Leeové; pak román George Geith od Riddelové, Johnny Ludlow Papers od Woodové, a Saundersův Israel Mort Overman. Také Máme ji navštíviti? od pí. Edwardsové předčí mnohými vlastnostmi nad obyčejnost, a Miss A. B. Edwardsová dílem Barbara's History povznesla se nad průměrnou dokonalost směru sensačního.

Poněkud dokonalejší jsou romány, které pošly z per několika novinářů současných, ač i těm prorokovati dlouhého panování bylo by ukvapeno. Čtyři taková díla napsal Leitch Ritchie (1800—1865) spolupracovník časopisu Chambersova; dvě (Caleb Stukeley a My jsme všickni sprostní zde) Samuel Philipps (1815—1854), jenž byl po několik let literárním kritikem Timesů; tolikéž dvě (Clement Lorimer a Leonard Lindsay) zpravodaj a kritik listu The Morning Chronicle Angus Bethune Reach (1821—1856).

Také George Augustus Sala (* 1828), dopisovatel denníku Daily Telegraph a vůbec na slovo vzatý žurnalista, sepsal tři dosti zdárné romány (The Baddington Peerage; Sedm synů Mammony, a Podivné příhody kapitána Nebezpečného). Ještě plodnější jest Edmund Yates, vydavatel časopisů Temple Bar Magazine a Tinsley's Magazine, jehož romány jsou jak četny, tak oblíbeny.

Dále sem náleží Douglas Jerrold (1803—1857) známější ovšem jako básník dramatický, poctivý novinář a neohrožený zastance pokroku, práva a pravdy. Avšak díla jako St. Giles and St. James, zvláště pak kratší povídky náčrtkovité, jako Příběhy péra, a pod. svědčí o nevšedním nadání novelistickém. Také Shirley Brooks (1815—1874), vydavatel Punche a spolupracovník listu Morning Chronicle, sepsal čtyři romány (Dvůr Aspen; Gordický uzel; Stříbrný řetěz; Dříve neb později) vynikající živým dialogem a svědčící o hluboké znalosti života a charakterů, zvláště měšťáckých. Konečně Tom Hood (1835—1874), syn básníka Tomáše Hooda a vydavatel komického časopisu Fun, složil několik zdárných, humorem i původností vyznačených románů, jako Soud o dědictví, Zlaté srdce, a j.

Společným znakem děl těchto, znakem, který je povznáší nad obyčejné spisy sensační, jest návrat ke klidnějšímu zpodobování pravdy a skutečnosti. Mimo to život v nich líčený jest sice specificky anglický, ale obzor jest širší, obsáhlejší, znenáhla prostíraje se, ovšem se stanoviska domorodého, na život člověka vůbec. A v těch příčinách druží se k nim, postupem stále se zdokonalujícím, díla ještě několika jiných románopisců, kteráž nejsouli prvního řádu, aspoň zdárnou osnovou děje, prohloubenou charakteristikou, živým slohem a širokými názory na svět hned za nejlepšími romány dobývají si místa.

Taková psal Thomas Love Peacock (1788—1866), předchůdce Johna St. Milla v úřadě východoindické společnosti, který ač od třináctého léta věku jen sám se vzdělávav, osvojil si neobyčejnou znalost

všech odborů vědy a umění. Díla jeho Headlong Hall, Opatství Nightmareské, Mariana, Nehody Elfina, Crotchet Castle a Gryll Grange jsou plna svěžího humoru, vtipných a sarkastických dialogů, a charakteristiky zvláště výstředních povah velezdařilé. — Jiný románopisec tohoto rázu jest major G. J. Whyte Melville (*1821), jenž od r. 1853, kde vyšlo první jeho dílo Digby Grand, působí úspěšně. Ze značného počtu románů jeho nejlepší jsou Ničema, obrázek z Londýnského života, a historický Gladiatorové; zvláště tento poslední jest bohat dějem, výmluvný v líčení, smělý v charakterech, a lze ho vším právem co do ceny postaviti na roveň, neli výše, než Bulwerovy Poslední dni Pompejí. — Sem sluší připočísti též oblíbeného humoristu Alberta Smitha (1816 až 1869), jehož romány (Dobrodružství pana Ledburya, Marnotratná rodina, Christopher Tadpole a Odkaz Pottletona) podávají hojné zásoby žertovných a směšných příběhů i charakterů.

Pravou protivou těchto listů veselé nálady jest Denník nebožtíka lékaře, ve kterém Samuel Warren (*1807) podává řadou živě vypravovaných povídek obrázky lidských hříchů a lidského utrpení, jež zármutkem naplňují srdce soucitné. Jest to dílo velmi poutavé, a označuje na př. proti Ainsworthovi chvalitebný pokrok, varujíc se dosti zdárně sensačního přepínání. Slabší, ač nikoli prosty výhodných vlastností, jsou ještě jiné dva romány: Warrenovy Deset tisíc ročního důchodu a Jindy a nyní.

Ještě důležitější než mužové právě vytčení jsou zdárnou činností svou Charles Reade a bratří Kingsleyové, kteří na půdě sensační nestojí, abychom tak děli, ani celou jednou nohou.

Charles Reade (*1814) jest rodák Oxfordský a povoláním právník. R. 1852 vydal první román svůj Peg Woffington, „živý a pestrý obraz života v hlavním městě a při divadle před sto lety, t. j. za doby Garrickovy.“ Rekyně sama byla slavená svou dobou herečka. V druhém románu Christie Johnstone uvádí nás na zcela jiné jeviště, mezi chudobné rybáře skotské, a ačkoli se mu nehrubě podařilo nápodobiti jejich nářečí, zobrazil přec život jejich nejen velezajímavě, ale i úplně pravdivě. Charakter rekyně, dívky jak citu plné tak rázné — jak Reade ženy líčil vůbec rád — zvláště sluší nazvati velmi zdařilým. Z chat skotských rybáků nejbližší dílo Readovo „Nikdy není pozdě na nápravu“ (1856) unáší čtenáře na zlatonosné kopaniny v Australii, odhalujíc úžasné podrobnosti ze života zavezených trestanců anglických. Román tento potkal se s ohromnou oblibou obecenstva a několikrát byl zdramatisován. Po časové mezeře, vyplněné několika menšími pracemi Reade r. 1861 ponořil se v dějiny dob minulých, a vydal román historický Klášter a krb domácí, pověst ze středověku, dílo mohutné a snad ze všech jeho spisů nejlepší. — Pozdější práce Readovy znešvařeny jsou vadami sensačního rázu, přepínáním, útoky na platná zřízení a pod., ač zhusta působila blahodárně, majíce za následek opravy. Tak Hard Cash (1863) vyjíždí si na soukromé ústavy pro choromyslné, a způsobilo důkladné vyšetření jich pořádku. „Vmyslete se na jeho místo“ (1870) zas vystavuje na soud krutosti a nesrovnalosti v poměrech dělnictva k zaměstnavatelům a pod. Všecka díla Readova psána jsou slohem živým, úsečným, a na dialogu viděti, že budovalo ho péro dramaticky nadaného básníka.

Charles Kingsley (1819—1875), farář Eversleyský v Hampshireu, později profesor historie na vysokých školách Cambridgeských, a konečně kanovník Westminsterský, proslavil se jako „bohoslovec, básník, románopisec i činný lidumil,“ a ve všem, cokoli napsal, „osvědčil vážnou, důmyslnou mužnost, dokázal zkušenost i znalost přírody a povahy lidské, a projevil odvahu, jež neostýchala se svět vylíčiti tak, jak jest.“ Byl horlivý protestant a smělý zastance práv dělnických. První plod jeho literární byla Kázání vesnická, z r. 1844, prostá, vážná, užitečná. — Po čtyrech letech vydal „Tragedii světice,“ drama ze života sv. Alžběty Durinské, „protest proti pověrečné úctě svatých, a proti víře v křivé zázraky, ale zároveň živý, skutečně básnický obraz života ze středověku.“ Rok 1849 uvítal první jeho román Alton Locke, krejčí a básník. Tento „krejčí a básník“ líčí konkurrenci a nesnáze řemeslnictva někdy ovšem poněkud přepínaje, ale celkem dle pravdy a patrně na základě vlastního seznání a s opravdovým soucitem. Proti obtížím odporučuje spolčování, spojování kapitálu s prací. O témž předmětu Kingsley pojednal vzhledem k rolnictvu ve zvláštních přednáškách, ale uškodil dobré věci příliš ostrými útoky na „města a mlynáře.“ Nejbližší jeho romány potom vzaty jsou z minulosti. R. 1853 vyšla Hypatia čili noví přátelé staré známé tváře, pověst ze starodávné Alexandrie, dílo „plné ohnivých myšlenek, úchvatných popisů a rázných charakterů.“ Ještě lepší, ba Kingsleyův nejlepší jest román z r. 1855 Westward Ho! (Na západ!) duchaplný obraz z plavecké historie anglické za dob královny Alžběty, nekonečně bohatý dějem a charaktery, nepřekonaný u výpisech jak scenerie tak citů a vášní. Jen časté nemírné nájezdy na katolictví ruší lahodu celého díla. R. 1857 Kingsley vydal román Před dvěma lety, téhož rázu jako Alton Locke, ale menší zajímavosti; r. 1866 zas historické dílo „Hereward, poslední Angličan,“ a od té doby ještě několik spisů podobných, ale všech proti dřívějším mnohem slabších. Také menších pojednání a básní sepsal značný počet; ale básně jemu jako Bulwerovi byly jen lehkou ozdobou, nikoli hlavním základem slávy spisovatelské.

Bratr Karlův Henry Kingsley (* 1830), vydavatel Edinburského časopisu Daily Review, požívá také zvučného jmena na poli románu. První dílo jeho byly Vzpomínky Bohumíra Hamlyna (1859) obsahující upomínky na Australii, kdež Kingsley strávil pět let. Jest to román velmi zajímavý a estheticky zdárný. Ještě slavnější jest Ravenshoe (1861), který mistrnou disposicí děje, původností a bohatostí invence, rázovitou a přirozenou charakteristikou a dramaticky živou spůsobou zevnější řadí se k nejlepším románům nové doby. —

Nejnovější konečně pozoruhodný románopisec sensační jest William Black, jehož sláva jest teprvé z posledního desítiletí; neboť ač první jeho dílo V rouše hedvábném vyšlo již r. 1868, přec teprvé druhý román Dcera Het upoutal pozornost obecenstva rozhodněji, a zjednal si zaslouženou oblibu tak velikou, že během dvou let dospěl k desátému vydání.

V úplně jiném, lepším smyslu slova sensační jsou také romány největších heroů anglických tohoto odboru písemnictví, Dickensa a Tha-

ckeraya. Způsobilť zajisté skoro každý, když vyšel, ohromné pohnutí mezi čtenářstvem, ale pohnutí zasloužené, oprávněné, poněvadž cena jejich jest trvalá. Díla Dickensova a Thackerayova vůbec zaujímají v dějinách románu anglického postavení úplně zvláštní. Nelze sice tvrditi, že by do jisté míry nespočívala na výsledcích celého rozvoje románopisectví předcházejícího; nevšímajíce si vymoženosti doby starší nebyla by zajisté dospěla takové dokonalosti; avšak tyto vymoženosti přičinily se jen k zevnějšímu složení jejich. Jádrem a podstatou, hlavním rázem svým jsou to díla samostatná, leč chcemeli vysloviti, že vlastně přímo, bez prostředníků, druží se k dílům Fieldingovým a Smollettovým. Než i směrem opačným jsou zvláštní; zůstávajíť bez přímých nápodobitelů, nepůsobila v současné a pozdější románopisce leč zas nepřímo, stránkami zevnějšími. Říká se sice, že na př. Sala píše spůsobou „Dickensovskou;" neb že díla Alb. Smitha oplývají vtipem „Pickwickovským;" avšak úsudky ty a podobné platí jen o nahodilostech jednotlivých. Skutečného, stejnorodého nápodobitele Dickensa a Thackeraya dosud není. — Romány jejich jsou ve slova nejpřísnějším smyslu *humoristické*. Humor, t. j. ona míra mysli, jež plyne z vědomí lidské nedostatečnosti k dosažení poznávaného ideálu dokonalosti, jež nejvíce podobá se pocitu hluboké soustrasti se slabostmi člověčenstva, tento humor, který u ostatních spisovatelů ovšem též se naskytá, ale jen jako jeden živel zpodobovací vedle živlů jiných, nad ně moci nemaje, ten jest Dickensovi i Thackerayovi živlem hlavním, všemu ostatnímu vládnoucím, jest základem, na němž celá díla jsou zbudována, jest předním, ba jediným hledištěm, s něhož písatel na děj a charaktery jednající se dívá a čtenáři ukazuje. Odtud vykládá se bez obtíží mohutná poutavost děl jejich, odtud pochopíme a omluvíme snáze i vady, jež se oběma románopiscům větším menším právem vytýkají: Dickensovi jednak někdy až plačtivá měkkost, jednak charakteristika až do pitvornosti zabíhající — u Thackeraya z jedné strany cynicky, prý, nahé, neobalené, trpké líčení nedostatečnosti lidské, z druhé strany tón moralisující. Majíť zajisté oba na zřeteli, aby touž soustrast se slabostmi lidskými, kterou sami cítí, vzbudili též v srdci čtenářově.

Ač o rok mladší věkem, přec slávou starší jest Charles Dickens (1812—1870). Narodil se v Portsmouthu, kdež otec jeho John byl písařem v platebním úřadě námořním. Brzy ale přistěhoval se do Londýna, kdež Dickens s nevelkými výminkami strávil celý život. Dětství jeho bylo velmi neradostné. Otec byl sice dobrák, ale nehospodář a nedbalec. Dlouhý čas byl ve vězení pro dluhy. V té bídě o vychování syna nestaral se; do školy posílal ho jen časem. Po nějakou dobu chlapci asi desítiletému bylo vydělávati po šesti šilincích týdně v dílně na černidlo na boty. Dickens sám v pozdějších dobách s trpkostí vzpomínal si na ta léta otroctví, ač napsal o tom spíše asi, co cítil a myslil později, než co mu připadalo na mysl, pokud skutečně sloužil. Teprvé asi od 12. léta věku začal choditi do škol řádně, a okolo 15. dán jest „na učení" k advokátu. Nenalézaje hrubě záliby v tomto povolání, jal se pěstovati těsnopis a neúnavnou pilností osvojil si umění to tak, že byl potom z nejzdárnějších zpravodajů sněmovních slouže nejprvé časopisu The True Sun, potom Mirrour of Parliament, a konečně Morning Chro-

nicle. Prázdného času, jenž mu zbýval mimo zasedání parlamentu, pilně užíval k procházkám a k pozorování života Londýnského. A tento život povzbudil ho k první činnosti literární. „S tlukoucím srdcem“ Dickens hodil kdysi na večer do schránky na psaní měsíčníku The Old Monthly Magazine rukopis a „s tlukoucím srdcem“ bral do ruky nejbližší číslo, v němž „po prvé viděl se tištěna.“ Byl to první „náčrtek“ ze života Londýnského, jakých později v témž časopise a ve večerním listu The Evening Chronicle vydal celou řadu. R. 1836 sebrány jsou ve dva svazky s názvem Sketches by Boz.*) Již tyto náčrtky, plny humoru a vtipu, zábavy a poučení zjednaly mladému písateli jmeno tak zvučné, že nakladatelé Chapmann & Hall téhož r. 1836 uzavřeli s ním smlouvu o vydávání „dobrodružstev členů Londýnského klubu zábavního: Pickwickovců,“ Pro větší úspěch měl je zdobiti obrázky Seymour, a když tento již po vydání prvního sešitu sešel smrtí samovraha, uvázal se v úkol jeho Hablot Browne, jenž si dal jmeno Phiz. Co Boz psal a Phiz zobrazoval, nezůstalo volnými, nesouvislými náčrtky, nýbrž vyspělo v dílo, jež přes nehrubě zdařilou osnovu — následek původního plánu — ohromnou bohatostí děje a novotou, překypujícím vtipem, srdečným humorem, původní, nekonečně rozmanitou charakteristikou Dickensa jedním rázem postavilo před všecky románopisce současné. „Kritika ztrácela se ve smíchu“ a úspěch díla byl neslýchaný; než dospělo konce, prodávalo se měsíčních čísel 40.000 výtisků. Charaktery Pickwick, Sam Weller, otec jeho starý Weller, a všecky ostatní byly ve všech ústech, ba i v krámech prodávali „Pickwickovské“ plátno, a „Wellerovskou“ šerku, a drožky „Bozovky“ jezdily po městě. Dickens odtud zanechal těsnopisu úplně a oddal se jediné literatuře. Uvázal se u vydávání Bentleyova Časopisu a ještě r. 1836 vydal frašku Cizí pán a operu Vesnické koketky. V časopise Bentleyově od nového roku 1837 počal vycházeti druhý román jeho Oliver Twist, děj „z protizákonného života“ v Anglii, děj neřesti, bídy a podlosti. Rek jest sirotek, vychovaný na obecní útraty a vydán dobrodružstvím nejnižšího řádu tak, že s podivením jest, kterak sám vyhnul se nejhorší zlotřilosti. Bohužel, že právě nejpodlejší a nejbídnější scény života velkoměstského vylíčeny jsou s defoeovskou pravdivostí. I charaktery jsou. zas bohužel, pravdivé. Tou však věrnou nepřepínanou pravdivostí výjevů líčených Dickens s velikým prospěchem svým liší se od Bulwera a Ainswortha, kteří vypisujíce scény podobné neubránili se sensačnímu předělávání.

V letech 1838 a 1839 vydán jest nejbližší, a od mnohých za nejlepší pokládaný román Dickensův (zas v měsíčních sešitech): Nicholas Nickleby, dovedně zosnovaný, a pestrý obraz života v rozličných středních stavech anglických. Nejznámější jest satirické zbičování žalostných do té doby poměrů na soukromých školách Yorkshireských; a podvodnost, nevědomost, lakota a surovost takových pedagogů, jakým jest nesmrtelná postava Squeersova, ztepána nejen se zaslouženou nelitostí, ale i s ve-

*) Pseudonym *Boz* vznikl za dětství Dickensova, který již tenkrát hlavu plnu maje Vikáře Wakefieldského a děl podobných, žertem dával svému mladšímu bratru název známého nejstaršího syna vikářova (Moses) ve zkratce *Mos*, z čehož sestřička, žvatlavé děcko, nosem to vyslovujíc, udělala *Boz*.

řejným prospěchem, protože zahájena tím náprava neřádu skutečně do nebe volajícího. Jiný velezdařilý, ač poněkud bizarně přelíčený mezi-děj víže se k osobě Crummlesa a jeho kočující divadelní společnosti; a Dickens osvědčil jím, kterak podrobně znal a se zálibou stopoval poměry divadelní. Sám leckdy vystupoval jako ochotník za dobročinnými účely, a kdo ho viděli, neotáleli vyznávati, že rovná se k starým mistrům jeviště. Dramatické nadání ostatně patrně jeví se i v románech jeho; líčíť všude živě na oko a účinné protivy hluboké dojemnosti a nevázaného smíchu, a podrobný rozvoj jednotlivých vlastností a zvláštností charakterů, aby neztrácejíce individuelního rázu přec typicky zastupovaly celé třídy — tyť jsou zajisté po výtce živly dramatické.

Po jaře r. 1840 začalo vycházeti dílo nové. Za příkladem Scottových Povídek našeho hostinského Dickens zahrnul pod společný název Hodiny mistra Humfreya více povídek. Část úvodní a vše, co tvoří takřka rámec vlastních příběhů, není hrubě zábavno, právě jako v jmenovaných románech Scottových. Avšak povídky samy, z nichž hlavní jsou Sklad starožitníka a Barnaby Rudge, jsou ze všech stránek hodny péra Dickensova. V první poutá nás mohutný obraz vášně, která lomcuje starým hráčem až po kraj hrobu, a všecky síly duše jeho, jinak klesající co chvíli u větší dětinskost, přečkává — a proti tomu hluboce dojímavý charakter vnučky jeho, dítěte, jež v soužení vede si duchem a láskou ženy dospělé. Smrt její z Dickensových popisů pathetických jest snad nejúchvatnější. Obecenstvo průběhem vydávání tohoto díla bylo v zimničném rozechvění, a Dickens prý obdržel hromady anonymních listů, ženskou rukou psaných, aby „nezabíjel ubohé Nelly." Přes to dívka umírá, a básník dosáhl právě smrtí její nejvyššího stupně úchvatnosti. — Druhý román v témž rámci Barnaby Rudge opírá se o historické pozadí, o fanatické bouře protipapeženské z r. 1780, kteréž vypsány jsou s mohutností Scottovskou. Hlavní zásluha však nezakládá se na části historické, nýbrž zas na původní tvořivosti písatelově, jež skvěle osvědčila se v koncepci nevyrovnaných charakterů, jako hostinského Willeta, starého zámečníka Vardena, ženy a dcery jeho a m. j.

R. 1841 Dickens navštívil Skotsko a zajímavé horaly jeho; následujícího léta Ameriku. Přijat byv tuto ode všech náčelníků literárních se slávou neobyčejnou, nemohl přec z nestrannosti úsudku svého v cestopise Zápisky o Americe zamlčeti slabé stránky společenských poměrů amerických, a za sarkasmy své utržil později od amerického časopisectva, jehož korrupci a podlost zvláště byl tepal, jízlivých nájezdů a potupy bez míry. Za to vrátil se na ně perem pranic lítostnějším v nejbližším románu (z r. 1843) Martin Chuzzlewit, v nějž vpletl episodu o Americe plnu nejpernější satiry. Však hlavní děj zůstává přec v Anglii, a v rozkošné strakatině originálních charakterů nejpatrnější figurou jest chvastal a švindléř, stavitel Peeksniff.

O vánocích téhož roku 1843 čtenářstvo uvítalo nejšťastnější snad plod musy Dickensovy, pohádku vánoční Koledni píseň prosou. Spůsob, jakým zarytý na pohled lakomec Scrooge, citu radosti vánoční naprosto nepřístupný, obrácen zas v člověka, kterak v něm vzpomínkou na prázdný život a bídný konec zemřelého společníka obchodu a spolulakomce Marleya budí se strach před smrtí vlastní a tím v hlubinách

duše jižjiž uhasínající hnutí lidská; kterak duchové vánoc minulých, přítomných a budoucích, t. j. vzpomínky na vlastní šťastnější dětství, úvahy o životě přítomném a hrůza z bídy budoucí, otvírají srdce jeho dříve násilně zavírané přede všemi city vroucnějšími a něžnějšími — toť pravý květ onoho ušlechtilého humoru, jejž připodobnili jsme k hluboké soustrasti s nedostatky člověka, toť zároveň psychologicky věrný obraz srdce lidského, jež nelze, aby zatvrdilo se náruživostmi tak úplně, aby naprosto setřen byl s něho obraz boží, aby vyhasla v něm poslední jiskra citu, kteráž naopak potřebí má jen vhodné doby a příznivého dechu, aby opět vznítila se v plamen čisté, ryzí lidskosti. — Odtud až do r. 1847 Dickens o každých vánocích vydal povídku podobnou, vždy zdařilou, ač z následujících jen Zvonky z r. 1844 a Cvrček na krbu z r. 1845 k první koledě rovnati se mohou humorem a pathosem.

Rok 1845 Dickens strávil v Italii. Po návratu svém zarazil nový denník politický The Daily News, který ale záhy přešel v ruce Johna Forstera. V něm uveřejněny a později v jediný svazek sebrány jsou Obrázky z Italie, větším dílem náčrtky krátké a lehoučké osnovy, ale Dickensovy mistrnosti nikoli nedůstojné. Později podávány listy a náčrtky téhož rázu ze Švýcar a z jihu Francie, kdež Dickens několikrát trávil dobu letní.

Zatím neustával v činnosti na vlastním poli svém. R. 1848 vydal román Dombey & Son, „příběhy škrobeného, penězi hrdého obchodníka, jehož všecko myšlení nese se jediné k firmě“ *) — dílo označené nejlepšími vlastnostmi umění svého původce. Proslavené hloubkou pathosu jest zase líčení smrti útlého syna Dombeyova Pavla, které důstojně řadí se k podobnému výjevu ve „Skladu starožitníka.“ O dvě léta později dokončeno dílo stejných rozměrů, román David Copperfield, „děje mladého spisovatele, který — jako Dickens sám — po trnité dráze obtíží domáhá se slávy.“ **) Mnoho podrobností ze života rekova skutečně souhlasí s vlastními zkušenostmi Dickensovými, zejmena neradostné dětství, pokus o povolání právnické, zpravodajství sněmovní, a konečně úspěšná činnost románopisecká. Tudíž právem David Copperfield nazván jest románem do jisté míry autobiografickým, a Dickens sám prý ho z děl svých cenil nejvýše.

Již po roce neúnavně pilné péro toto obdařilo čtenáře novým, důstojným následníkem děl předešlých, románem Pustý dům, jehož děj z veliké části založen jest na neblahých následcích nekonečné pře o dědictví před soudem kancléřským. Zastaralé zřízení a lenochodová praxe u soudu tohoto ztepána tu nemilosrně.

Od r. 1850 Dickens vydával oblíbený beletristický časopis Household Words (Domácí čtení), a r. 1859 nepohodnuv se s nakladatelem odevzdal ho jinému a změnil název v All the Yeard Round (Po celý rok). Pro tento sepsal zajímavé dějiny vlasti pro mládež (A Child's History of England) a po ukončení románu Pustý dům poutavou menší povídku Zlé časy.

V týchž letech Dickensa obecenstvo poznalo ještě z nové stránky. Jalť se totiž (r. 1853) po všech značnějších městech Anglic, Skotska,

*) *Collier*, 483.
**) Ibid.

Irska a Ameriky čítati díla svá veřejně, a vrozeným nadáním mimickým, o němž již jsme se zmínili, podporován jsa, dosahoval skvělých úspěchů, posluchačstvem po vůli své k pláči, k smíchu i ke hrůze pohýbaje; čtením tímto získal ohromné sumy peněz;*) bohužel však, že namáháním fysickým hrubě škodil svému zdraví, a zajisté o nejeden rok života si ukrátil.

Nejbližší větší práce Little Dorrit (r. 1856) zas obrátila pozornost širších kruhů ke dvěma křiklavým nešvarám veřejným, jednak k nekonečnému okolkování a odkládání v zaschlé a zkostnatělé praxi některých úřadů státních, jednak, a to hlavně, k žalostným následkům vězení pro dluhy. Vypsání života v pověstném žaláři Marshalsea jest z nejlepšího, co Dickens vůbec napsal, jakož charakter mladistvé dcery Dorritovy lnoucí k uvězněnému sobeckému otci s dojemnou oddaností, náleží mezi nejzdařilejší koncepce básníkovy.

Když z jara r. 1859 Household Words změněny jsou v All The Yeard Round, vyšel v tomto časopise počátek nového románu Příběh dvou měst, obrazy z Paříže a Londýna za francouzské revoluce. V něm písatel přihlíží méně k stránkám humoristickým, ač jich nezanedbává, a sebral takřka všecku úchvatnost a sílu svou k vylíčení neřestí hrůzovlády, jímž čtenáře udržuje v bezdechém napjetí.

O rok později vydána řada zábavných náčrtků s názvem Neobchodní cestující, a brzy po té (r. 1861) román Skvělé vyhlídky do budoucnosti, jenž přes mnohé výtečné stránky a původní charaktery — jako na př. dobrotisko obrovský kovář Joe Gargery — asi je ze všech Dickensových plodů nejslabší, protože děj na vlas podobá se k nepodobným dějům románů sensačních. I poslední úplné dílo Náš společný přítel, 1865, není prosto slabostí sensačních — nezdravý duch času dotkl se i mistra velikána — avšak přes to obvyklou rozmanitostí a důkladností charakteristiky, jakož i děje osnovou a zdárným líčením života Londýnského není nedůstojno péra Dickensova.

Ještě jednou umělec doma i v cizině vůbec velebený jal se vydávati dílo nové, obšírně založený román Tajemství Edwina Drooda; však nebylo mu popřáno dokončiti práci mnohoslibnou. V březnu r. 1870 poslední měv čtení v Londýně, vydal první sešit nového románu; v červnu téhož roku dne 8. skácen jest mrtvicí při obědě, a dvacet čtyři hodiny vytrvav bez sebe, skonal blahodějný život svůj. Po všeobecném přání národa, pochován jest v chrámu Westminsterském, v jehož kobkách odpočívá vše, co Anglie zrodila nejskvělejšího a nejzáslužnějšího.

Smrt Dickensova naplnila zármutkem nejen rodáky jeho od nejvznešenějšího do nejskrovnějšího, ale celý svět vzdělaný, jenž truchlí nad ztrátou každého pravého genia všelidského. Tím Dickens bez odporu byl. Jsouli charaktery románů jeho v první řadě Angličané, jeli život, jejž líčí dle pravdy — ač rád krajnosti vybíraje — po výtce britský, jest v něm i v osobách tolik všem lidem společného, jest zvláště humor jeho tak upřímně a obecně lidský, že zamlouvá se

*) Umřev Dickens zanechal jmění 93.000 lib. št., z nichž nad 40.000 liber bylo získáno čtením.

každému srdci bez rozdílu národnosti, jako plody všech veleduchů kteréhokoli národa.

Máme-li vytknouti vlastnosti jeho děl přehledně, jest nám pověděti, že všecka zpodobují život skutečný, v tom se srovnávajíce s ostatními dobrými romány anglickými, ale jak již řečeno, pohlížejí naň středivem ušlechtilého humoru; z toho života vybírají děj bohatý, pestrý, střídavě vážný a směšný; jej upřádají osnovou poutavou, ale vyjmouli se díla poslední, v nichž nelze upříti jakýsi úpadek dovednosti Dickensovy — nikoli sensačně napínající. Charakteristika osob jest výtečna všemi dokonalostmi, jež možno žádati. Zvláštní půvab spočívá obyčejně i na osobách vedlejších, od štěstí více méně zanedbaných, jimž Dickens jako náhradou zvláštní péči, ba lásku věnuje, a tudíž i čtenářovu lásku získává. Kdož by nepřilnul na př. k Smikeovi, na těle i na duchu zuboženém otroku Yorkshireského preceptora Squeersa? neb k Hamovi, drsnému, osmahlému rybáři Yarmouthskému? neb k jmenovanému již obru měkkého srdce, kováři Gargeryovi? neb i k ubohému šílenci Barnabu Rudgoovi a jiným četným osobám podobným?

Citům čtenáře Dickens vůbec vládne mocí neodolatelnou, což jest odtud, že sám vžíjí se v děj líčený a čtenáře veň vtahuje, že sám cítí soustrast, kterou v něm budí, že charaktery jednající jsou jemu, jako čtenáři, osoby skutečné, s nimiž jako by byl obcoval včera ještě do pravdy. „Však nikoli pouze jako humorista, — ač ten byl jeho veliký znak charakteristický — Charles Dickens dosáhl nevyrovnané oblíbenosti. Bylť zároveň veřejným učitelem, opravčím a mravokárcem . . . Cokoli bylo dobrého a lásky hodného, jasného a radostného v našem životě a naší povaze, miloval, podporoval a množil spisy svými; cokoli bylo neupřímného, pokryteckého a neřestného, vydával v potupu, posměch a opovržení.“ *) Vady, jež se mu vytýkají, již jsme naznačili, jakož i pramen, ze kterého pocházejí a na jehož základě lze jest je neli omluviti, aspoň vysvětliti. Chtěje živě a jasně zpodobiti slabosti a zvláštnosti člověka, spouští se tu a tam dále, než by nutně bylo potřebí, a jedním, druhým rysem charakter zkrucuje v karikaturu; avšak i tu musí uznati sebe přísnější posuzovatel, že i tato karikatura jest, pokud tu slovo to platí, přirozená, podobná, t. j. taková, jaká za těch okolností a poměrů jistě by byla, kdy by vůbec byla. — V pathetických zas částech aspoň někteří praví, že zabíhá až v plačtivou měkkost. Jeli tomu tak, což nám se nezdá, jen důkazem jest vroucího jeho, dětinně prostého citu, a zajisté upřímně míněno, nikoli strojeno. Opakujeme, co jsme právě vyslovili a co Dickens sám nejednou řekl, že žije, myslí, cítí, rmoutí se a raduje s osobami smyšlených dějů svých, jež jsou mu jako osoby skutečné, jako staří známí. Velezajímavo jest, co v té příčině napsal v úvodu, či raději doslovu k románu David Copperfield: „Čtenáři asi málo by záleželo na tom, aby dověděl se, s jakou lítostí odkládá se péro na konci dvouleté duševní práce; anebo kterak spisovateli jest, jako by propouštěl částku sebe sama v mlhavý svět, když zástup výtvorů jeho mysli odchází od něho navždy . . . Nemám, co bych více pověděl, leč by mi vyznati bylo (na čem snad

*) *Chambers*, II. 521.

ještě méně záleží), že nikdo nikdy čta, nemůže věřiti vypravování tomuto více, než já věřil je skládaje."

Dikens obliby obecenstva, kterou zachoval do posledního okamžení, dobyl si záhy a jediným útokem. Méně šťasten byl, ač téměř stejně významným jsa, druhý slavný humorista nové literatury anglické William Makepeace Thackeray (1811—1863). Dosáhlť skoro 40. léta věku prvé, než dostalo se mu — jmenovitě za román Vanity Fair (Tržiště života) — všeobecného uznání. Příčiny rozdílu tohoto nejlépe snad vyložil Sala v tato slova: „Thackeray dovolává se jen jedné vytříbené, a poněkud cynické částky světa, Dickens mluví k celému lidstvu . . . Jen obmezený počet učenců a světáků dovede chápati pernou satiru, jemné narážky a řiznou ironii Thackerayovy cynické prosy aneb oceniti bleskovitou komiku jeho charakterů . . . Naproti tomu kdekdo — kníže, rolník, soudce, žák, učený profesor i děvče služebné, rozumějí a zažívají plody Dickensovy, jež jsou obecnou potěchou a obecným požitkem."

I život Thackerayův od Dickensova aspoň z počátku lišil se značně, a jest vůbec pestřejší a zmítanější. Thackeray narodil se v Kalkuttě indské, kdež otec jeho byl tajemníkem v úřadě finančním. S matkou záhy ovdovělou přišel již v 6. roce věku (1817) do Anglie k bohatému dědovi, jenž postaral se o jeho vychování. První škola veřejná, již navštěvoval a již v několika dílech ozdobil leskem vzpomínek básnických, byla v starém bývalém klášteře kartouzském Whitefriars v Londýně. Odtud přešel r. 1828 do koleje sv. Trojice v Cambridgei. Tam již r. 1829 s přítelem Lettsomem vydával po 11 měsíců lehkým humorem vyznačený týdenník The Snob. Vědami nezanášel se ani bedlivě ani dlouho, nesa se za vidinou umění malířského. Léta 1830 a 1831 strávil ve Výmaru; později studoval v bohatých obrazárnách Římských a Pařížských, zároveň na cestách a při pobytu v cizině sbíraje zkušenosti a připravuje se, ač nevěda, na budoucí povolání, malbu života ne štětcem ale pérem. Život všude vedl pohodlný; bylť dědicem značného jmění, asi 20.000 liber št. Zámožnost tato svedla ho ale na nebezpečné scestí spekulace, která nevydařila se mu hrubě. Zarazil totiž s nevlastním otcem svým majorem Smythem politický denník The Constitutional, který vycházel právě od 15. září 1836 do 1. července 1837 a pohltil větší část jeho peněz. Po té Thackerayovi, dotud ochotníku v umění a spisovnictví, bylo oběma hledati výživy: malířství znenáhla ustoupilo do pozadí, a literatura stala se mu povoláním.

Již od r. 1834 přispíval do časopisu Fraserova, tenkrát střediska všech výtečných duchů času; ale psal článečky nejvíce o umění a tu i tam lehký náčrtek z Paříže, kdež nejvíce se zdržoval. Nyní oženiv a na dobro přestěhovav se do Londýna jal se podávati příspěvky delší a pravidelně pod pseudonymy Michael Angelo Titmarsh a George Fitzboodle. R. 1840 sebrány jsou některé a vydány — jako první samostatná publikace — s názvem Kniha náčrtků z Paříže, a r. 1841 jiné sbírce podobným spůsobem pořízené dán název Komické povídky a náčrtky. Přes to, že spisovatel sám ozdobil je slušnými obrázky, a že v nich jeví se zdárné zárodky jeho pozdější mistrnosti, obecenstvo

přijalo je dosti chladně. Teprvé povídka Dějiny velikého diamantu Hoggartského, uvceřejněna téhož léta ve Fraserově časopise, upoutala pozornost veřejnou pevněji a prozradila, jaké síly v péře Titmarshově dřímají.

Plodem výletu, který Thackeray o prázdninách r. 1844 podnikl na ostrov irský, byl zase svod velezábavných a pravdě věrných náčrtků slovem i kresbou: Kniha náčrtků z Irska, a v lednu 1844 začata ve Fraseru nejlepší z drobných jeho povídek Štěstí Barry Lyndona. Téhož roku Thackeray vykonal cestu kolem Středozemního moře, a po třech letech vydal o ní popis pod názvem: Zápisky o cestě z Cornhillu do Kaira přes Lisabon, Athény, Konstantinopoli a Jerusalém od M. A. Titmarsha, zas jej ozdobiv vlastními obrázky v barvotisku.

Těmito spisy znenáhla jen krok za krokem dobýval si uznání obecenstva. Poněkud rychleji dařilo se mu to příspěvky do humoristického listu Punch, zaraženého r. 1841 a po všecky časy vynikajícího neúmornou satirou a překypujícím vtipem. Co tam Thackeray napsal, jest z nejlepšího. Zvláště Jeames's Diary, či zápisky Londýnského synka, jenž náhle zbohatl spekulací se železničními akciemi, ale proto ani pravopisu se nenaučil; a Snob Papers, jež lehoučkým zdánlivě žertem strhují škrabošku všemu humbugu a pokrytství, které rozdírá se v Londýnské „lepší" společnosti — jsou z nejduchaplnějších a nejříznějších satir, jež kdy ukryly se „pod strakatou kazajkou slavného zločince Punche." *)

Vydav po té o vánocích r. 1846 kolední knížku Bál paní Perkinsové, v únoru r. 1847 Thackeray konečně jal se v měsíčních sešitech uveřejňovati první větší román, jejž mnozí pokládají za jeho nejlepší dílo: „Tržiště života, román bez reka," zas ozdobený vlastní rukou zhotovenými illustracemi. Thackeray původně nabízel ho rozličným časopisům a nakladatelům, a všade odbyt s nepořízenou. Obecenstvo porozumělo mu lépe, a oblíbenost rozmáhala se každým novým sešitem. M. A. Titmarsh a George Fitzboodle byli nadále zbytečni; jmeno Thackeray postaveno rázem hned vedle Dickensa v čelo románopisců anglických. Bylo tomu ovšem již deset let, co Dickens Pickwickovci nabyl slávy co den vzrůstající. Tržiště života nazývá se románem bez reka, ale má za to dvě rekyně: Becky Sharpová zastupuje „ducha bez ctnosti," Amelia Sedleyová „ctnost bez ducha," a celý bohatý děj otáčí se okolo těchto dvou protiv povahy ženské. Osnova jest pravidelna, ale cena a půvab díla spočívá více na jemně provedené charakteristice, v níž pisatel soustředil celou svou bohatou zkušenost života, původnost myšlenek, ostrou satiru a srdečný něžný humor. Hlubší zajímavosti dodává celku pozadí do jisté míry historické — zanášíť nás na jeviště rozhodných bojů u Quatre Bras a Waterloo.

Dokončiv Tržiště života Thackeray r. 1847 vydal druhou kolední knížku Z naší ulice, jež do ledna nového roku dospěla druhého vydání. O nejbližších vánocích (1848) objevila se nová s názvem Dr. Bříza a jeho mladí přátelé. Po té začal vycházeti nový román „Děje Pendennisa, jeho příhody a nehody, jeho přátelé a jeho největší nepřítel"

*) *Collier* 488. *Punch* vychází v pruhovaných obálkách.

(1849—50). Spisovatel sám praví v předmluvě, že „jest to pokus vylíčiti muže naší doby, o nic lepšího ani horšího než většina vzdělaných lidí.“ Rek tudíž jest pln vad a nedostatků, opravdu člověk ze skutečného života, jehož Thackeray nikde nezastírá strojenými krásami, ale podává tak, jak jest. Jeho poněkud zpozdilá dobrodružství v lásce, úvod do světa vznešeného strýcem majorem Pendennisem, snahy a nenáhlý zdar literární jsou základním obsahem díla, jež prý jako Dickensův Copperfield, obsahuje mnoho příběhů z vlastního života písatelova. I ostatní charaktery mimo reka — obstárlý dandy major Pendennis, opilý setník Costigan, statečný George Warrington, rekův dobrý genius, slabá matka jeho a jiní jsou každý o sobě velmi zdařilý, a ukládají hlavní půvab a cenu díla zas v charakteristiku.

Vánoční knížka r. 1851 Rodina Kickleburyů na Rýně, jež pernou satirou tepe sprostou pýchu a směšné nadýmání se cestujících v cizině Angličanů, zavdala příčinu k ostrému článku v novinách Times, kteréž Thackerayovi vytýkají bezuzdný cynismus. Tento ale maje vědomí, že mluvil jen pravdu, vymstil se na nepovolaném posuzovači rozkošnou satirou, již přidal k druhému vydání knížky jako předmluvu nadepsav ji: Pojednání o hromu a o patokách.

Před tím již v květnu Thackeray podal obecenstvu pochoutku zvláštní svými přednáškami o anglických humoristech osmnáctého století. Tyto Lectures on The English Humourists of the Eighteenth Century „plny bystrého úsudku, vážné pochvaly a pěkných myšlenek pěkně vyslovených“ předneseny jsou později i ve Skotsku a v Americe; a když o sobě vydány byly ve zvláštní knížce, prodáno jich 10.000 výtisků za jediný týden.

Mnozí mužové, o kterých jednala tato čtení, jako Swift, Congreve, Steele, Addison a j. objevují se i v nejbližším románě Thackerayově Příběhy Jindřicha Esmonda, jenž opírá se, jako Tržiště života, o pozadí historické, a sice o dobu královny Anny a posledních snah Stuartovců o návrat na trůn anglický. Celá zajímavost díla zakládá se zas na několika mistrně vylíčených charakterech. Z těch vyniká rek Esmond, lady Castlewoodová a dcera její Beatrix. Esmond uchází se po mnohá léta beznadějně o dceru, a na konec spokojuje se — s matkou! — obtížný to úkol pro románopisce, nemáli děj tak neobyčejný čtenáře odpuzovati. Však Thackeray překonal ty obtíže a podal dílo zasmušilé velikosti, jež „k ostatním pracím jeho má se tak, jako Scottova Nevěsta Lammermoorská ke druhým románům skupiny Waverleyské.“

Tři léta po Esmondu vyšlo dílo zase vypisující poměry současné se všemi vadami a pošetilostmi, pokrytstvím a nespravedlivostí všedního života, román Newcomové, paměti vážené rodiny. Základ děje jest „bída způsobená nuceným sňatkem.“ Rek jest plukovník Newcome, poctivý, laskavý, prostoduchý člověk starého rázu, jehož záhuba skrze darebáctví jiných, a smrt v chudobinci vypsány jsou s hlubokým pathosem. K němu řadí se nejpěknější Thackerayův charakter ženský, plukovníkova neť Ethel Newcomová, pak originální, po anglicku si vedoucí Francouz de Florac a mnoho jiných postav rázovitých. A celkem vane duch něžné dobroty srdce, jež byla přes výtky cynismu z rozličných stran naň metané nejpřednější vlastností Thackerayovou.

Povzbuzen byv zdárným výsledkem čtení o anglických humoristech, Thackeray r. 1856 vrátil se k výnosnému tomuto zaměstnání, a při druhé návštěvě své v Americe četl čtyřikrát o čtyrech králích anglických jmena Jiří z rodu hanoverského, kteréž čtení vrátiv se do vlasti, v Londýně a ve všech větších městech opakoval a konečně uveřejnil v časopise Cornhill Magazine. Vytýká po přednosti temné stránky jejich, jež bohužel nad světlejší daleko předčily, a jako bleskem osvětluje pravou jejich povahu lichotivými dějepisci marně zastíranou. Přes to na př. nešťastný konec Jiřího III. vylíčen s hlubokou soustrastí.

Rok 1857 spatřil Thackeraya i na poli bojů politických, ač na krátko. Ucházel se o mandát poslanecký za Oxford, ale propadl — ovšem jen nečetnými hlasy, (1018 proti 1085) — proti nezřízenému nátlaku vlády, jež podporovala soka jeho Cardwella. Hned po té vrátil se zas k činnosti literární, jež svědčila mu nejlépe, a koncem r. 1858 vydal nový román Virginiané, jakési pokračování Esmonda s historickým pozadím bojů o svobodu obcí amerických. Osnova děje jest rozhodně slabá; za to líčení doby krále Jiřího II., charakteristika četných osob a hojnost odchylek od pásma obsahu humoristického a jemně satirického jsou výborné a lze je rovnati k nejlepšímu, co Thackeray napsal.

Z nejdůležitějších jednotlivostí života Thackerayova jest podnik samostatného měsíčníku beletristického Cornhill Magazine, který začav vycházeti v lednu 1860 brzy ve sloupcích svých soustřeďoval nejlepší spisovatele současné a došel úspěchu i v anglických poměrech neslýchaného. Druhého čísla rozprodáno 100.000 výtisků, a i když první enthusiasmus potuchl, prodávalo se 80—90 tisíc exemplářů. Přes nevšední tuto výnosnost Thackeray již po dvou letech vzdal se vrchního vedení, hlavně že neuměl říci ne, když jednalo se o přijetí článků nevhodných. Sám v časopise svém uveřejnil jen kratší povídky. První z nich Vdovec Lovel, jest poněkud zmatena v osnově, s rekyní nehrubě sympathickou, ale jinak jeví nezmenšenou mistrnost satirickou; druhou Příhody Filipovy na cestě světem dlužno včísti mezi písatelovy nejzdařilejší obrazy ze života. Však důležitější než tyto povídky byly měsíční příspěvky jeho známé názvem Roundabout Papers, lehounká pojednání o různých předmětech (prý de omnibus rebus et quibusdam aliis), v nichž zvláště jeví se střídavá vážnost a veselost; pathos i humor, sarkasmus a láskyplný útlocit, které jsou charakteristickými znaky umění Thackerayova.

Třetí povídka Denis Duval dospěla jen k třetímu pokračování, když neúprosná smrt zachvátila písatele ještě v nejlepším věku. Zemřel mrtvicí raněn byv 24. prosince 1863.

Málokterému spisovateli dostalo se vedle bezmezné pochvaly také tolik výtek jako Thackerayovi. Nevidí prý nic dobrého při člověku, je prý chladný, uštěpačný cynik, přetřásá věčně jen „marnost nad marností!“ musí prý tedy sám býti tvrdého srdce, drsné mysli, prázden lásky a útlosti! Pravda jest, že líčí člověka tak, jak jest, nezakrývá vad jeho, nevynáší nad slušnost stránek dobrých — ale neupírá jich, zmiňuje se o nich, kde jsou, s patrnou radostí a láskou. Kterak vylíčil — ať jen o něčem se zmíníme — Amalii Sedleyovou, Esmonda,

lady Castlewoodovou, plukovníka Newcoma a jiné a jiné charaktery své? A právě přísnost jeho satiry na všecko, co podlého, neřestného, nedůstojného v lidské povaze, ukazuje, jak hluboce urážel se o to útlý jeho cit, jak srdečná byla úcta jeho k opaku těch věcí! Že svět, že člověk tak daleko zůstává za pomyšlenými vzory dokonalostí, není vinou jeho. Ale snahou jeho jest, aby na pranýř stavě nedostatky v plné nahotě, odvracel od nich čtenáře, a obracel mysl jeho k opaku z protivy patrnému, k dokonalosti. A odtud zas výtka, že moralisuje. Ale moralisujeli opravdu, kterakž lze, aby byl cynický? Však on není ani cynik ani mravokárce; ale jak z počátku již tvrdili jsme, jest humorista, jejž vřelý cit a hluboká soustrast s člověčenstvem unáší k neúprosnému odhalování a k ostřejšímu vytýkání slabostí, než svět uvyklý lichotám a zastírání vad svých rád slýchá, jejž táž hluboká soustrast učí mluviti, napomínati, ba kázati nutnou nápravu všeho, co vyžaduje nápravy.

Řadí se tudíž Thackeray co do významu literárního důstojně k Dickensovi, ba tím, že nezkrucuje charakterů nikde v karikatury, nad něj i vyniká. Že a proč nedošel oblíbenosti a slávy tak všeobecné, již nahoře vyložili jsme slovy Salovými.

Dřevorubec.

Kresba ze Šumavy

od

Adolfa Heyduka.

(Pokračování.)

Viděl jsem, jak stěna při jezeře
svojí patou sestupuje v hloub,
z které vzhůru trčí v pološeře
jako přemohutný nebe sloup,
jež plec jeho vzdornou nazpět tlačí
a jak pyšná žena v něm se zračí.

Viděl jsem, jak k Jezerce v hloub vody
lehkou nohou stoupal luny svit
v tajný palác přes skalnaté schody,
až je oba křišťálný skryl štít,
o který, když slunce ráno vstalo,
na sta zlatých šípů polámalo.

Zřel jsem v chomolení nad hladinou
chrostíků a zlatokřídlých much,
po nichž ukryt sítí dlouhou třtinou
vymrštil se rudoskvrný pstruh,
a kam spadl, odtud k skále lysé
lesklé kroužky v kruhy šířily se.

Viděl jsem. jak bělostného rouna
sběhla vlnka plesa na pokraj,
jak sem tamo radostí se šplouná,
že jí vánek hraje na šalmaj,
leč jak mile přestane a lehne,
že mu u výtoku do skal vběhne.

Šumavina prsa zkamenělá
jemně dýchat zřel jsem; její vlas
nes se vzhůru, každý jedle stmělá,
plna, plna byla divných krás.
oka její, jezera, jak studna
každé, povždy půvabná až svůdná.

Smolná vůně borovic a jedlí
v šedých vlnách vystoupala v jev,
a v ten hovor, který stromy vedly,
vpadal rozmanitý zvuk a zpěv;
a z těch krás a z vůní sladké tísně
do duše mi napadaly písně.

Vázával jsem kytice z těch písní,
jež mi v ňádru kouzlil starý hvozd,
jež šumělo pleso u vln tísni,
jež mi s hrdla střásal bratr drozd,
družka linduška ta dobrá duška
a sestřice malá pěnkavice.

Vázal jsem je, popěvky ty drobné,
jí je nosíval — kdež teď můj zpěv —
hrávaly v nich věru barvy zdobné;
divila se, vždyť v nich moje krev,
bystřin zvuk, dech kalin od úbočí
a žár jejich vlastních srnčích očí.

Tenkrát se to všecko k srdci tisklo:
píle mravenečků, orlů let,
strach, jímž v hnízdě útlé ptáče pisklo,
zádech hořce v úbočí jež kvet,
lesk i šumot rosných kapek maní
smeknuvších se s listů v hnědé stlaní.

Kde, kde písně, zvučící té doby,
když jsem vcházel srdci na úkoj
dó královské Šumaviny koby,
v její krásou nehynoucí chvoj,
kde, co jsem zde tušil, zřel a prožil?
ach, už jsem to všecko v rakev složil!

Jindy zase z večera jsem seděl
v rodné síňce, nekonečně blah,
na svou milou Šumavu jsem hleděl,
nořící se vůně ve vlnách,
jak si nebes tisícera světla
jako perly do vrkočů pletla.

Viděl jsem, jak nad hlavami smrků
hus divokých táhnul valný klín,
které síla ocelitých brků
zpět severních nesla do končin,
jak pozvolna znikal řad ten dlouhý,
jako poblíž hrobu lidské touhy.

Viděl jsem, jak při modlení stromů
sivozraká noc stoupala s hor,
ukrývajíc šerou lišku v lomu,
v mlází srnky, v křoví ptáků sbor,
až tam poblíž na skalisku stála
a své ruce na kraj pokládala.

Také v zimy třepotavém lesku,
za neděle, do lesa jsem vběh,
sněhem skrytou vyhledav si stezku
po mohutných buků kořenech,
po oněmlých bystřin hladkém sřínu,
do zátiší šedobradých dřínů.

Zřel jsem je, jak klonily se zpátky
a jak balvan na paty jim sklouz,
haldy sněhu lehly na lopatky,
závěs jíní pokryl vlas a vous,
a jak hejno vran, jež bouři hlásá,
těžké závěsy ty dolů střásá.

Viděl jsem, jak v habrů valném kolu
střemchy hustá haluz, hustá snět,
jinovatkou nížila se dolů —
tak ji v jaře obaloval květ,
kolik dříve kvítků ze všech stran tu,
tolik bylo nyní diamantů.

Ba, mně v bujných myšlenkách se zdálo,
jako by byl zlatých včelek roj,
co z těch sněžných květů vstříc mi plálo,
jak by hledaly zde mechu zdroj,
létajíce z důli v bílou výšku
zticha od kalíšku do kalíšku.

Ach ty zimní a ty jarní květe,
tak jste sobě rovni v divných snách
duše, citem vroucím rozechvěté,
jako kmet a dítě v myšlenkách:
květný sníh je na hlavičkách dětí
a sníh květný hlavu starcům světí.

Někdy dále toulala se noha
až na strmé skály hrdý bok,
zdálo se mi, tu že blíž jsem boha,
ač jsem na luh měl jen statný skok,
tam kde stály chatky neozdobné
jako oblázečky malé, drobné.

První chata moje hnízdo bylo,
chatka v dáli, to byl její stan,
pravě na ni slunko rozhodilo
světla plnou hrst a na ten lán,
s něhož vědouc, že jí v ústret pílím,
točívala šátečkem svým bílým.

A hned se mně z širé dálky zdálo,
že mě zhledla, že jím točí zas,
moje srdce náhle zabuchalo,
a již stranou poskočil jsem v ráz,
přes povaly klad a skalní strany,
jako jelen lovcem polekaný.

A než slunce na svah horských štítů
nasypalo zbytek zlatých střel,
pod křížem až v planých růží skrytu
s ní jsem těšil se, blah v oko zřel,
a líbáním vyprávěl jí dlouze
o svém štěstí, o lásce a touze.

Ó jak byla krásná, k nepopsání,
kolem hlavy jako vínek hvězd
svatojanských mušek žluté plání,
v ruce šípku zkvetlou ratolest,
a v jediném dechu takou něhu,
že by květy vykouzlila v sněhu.

Bujných setí v smaragdové moře
v šumné vlny líbal teplý jih,
z nízkých mezí ozvěnou až k hoře
hrdličin se nesl dětský smích,
že kraj celý a my s krajem maní
tonuli jsme v sladkém cukrování.

A když v rodnou spěchali jsme síňku,
kvetlo nebe jako v jaru zem,
na každičké trávě, stéblu, kmínku,
třpytila se rosa křišťálem,
nám však v duši zkvetlé ve korunce
třpytilo se celé boží slunce.

Tak jsme šťastni byli, já i ona,
touhou počala nám líčka plát,
až děl otec s námi v štěstí tona:
„Zeptej se přec, chtíli ti ji dát."
Dali, avšak macecha jen stěží,
vědělať, že zlo jí k vrátkům běží.

Nežli přešla pětkrát bouře zimy,
zroben v chatce nový přístěnek,
mladá ženka byla mezi svými,
k štěstí mojí duše, otci vděk,
staré mojí matce pro úlevu —
a každičký kout byl plný zpěvu.

Její malá ale pilná ruka
vykouzlila z chaty krásný chrám,
ach, mně dosud staré srdce puká,
když se v duchu na ni zadívám,
jak vše řídí v domácnosti naší,
jako dítě, když si hračky snáší.

Přišlo mně s ní boží požehnání,
čím víc práce, tím byl větší klid,
otec, matka, šťastni zřeli na ni,
v modlitbu ji brával chudší lid,
ba i v zimě pro ptáčata chvojná
na záprsni zrnka byla hojná.

„Což jest těm!" tak děli po vůkolí,
„uvnitř chatky, zevně, samý div,
slunkem jejích očí zraje v poli
každý klásek, vše to zlato niv,
a když usměje se ret ten svěží,
po luhu k nim hojnost k chatě běží!

K zavátýmli povzdechne si stráním:
kéž tu jaro! chvěje se jich plec,
a v den druhý při červánku ranním
obrátí se náhle jinovec,
od východu perutí svou vane
a co sněhem, perlami se stane.

Rudých ústek sladkým pohovorem
stichne bouře, pláč i větrů svist,
mladá vesna rozběhne se borem,
zbují vřes a rozvine se list,
a na květem obaleném hloží
dumá pták, jak první píseň složí!"

Já, ačkoli po boku mi dlela,
měl jsem vše jen za čarovný sen,
nechať prací svah vzdorného čela,
zrak můj radostí byl operlen,
a co samolibost sotva tuší,
měli jsme v dvou srdcích jednu duši.

Matka moje jako křepelice,
povždy čilá, různý její chvat
ze dvorečku hnal ji do světnice,
vždy a všude chtěla pomáhat,
když jí domlouváno, řekla v spěchu:
„Nechte mne přec, radost mou a těchu!"

Otec stár, leč v práci neustával,
říkával vždy: „Nyní, to ví bůh,
bystřejší je v žilách krve nával,
chabý sval jak znova by mi tuh,
snad že se mně vrátí ještě mládí,
a to proto, že se máte rádi!"

Tak jsme pěkně žili jako v nebi,
žel, že přišlo záhy hojno mlh,
osud rakev sbíjel, řezal hřeby,
zrak dřív štěstím, zvolna strastí vlh —
vlhne, tma kam cestu sobě razí,
chvím se, přiložte přec, mne to mrazí!

VII.

Léto prchlo, podzim bral se v kraje,
hvízdaje v hvozd daleký si leh,
odkud, seveříky k službám maje,
mlhy válel v šedých balvanech
po korytech potoků i proudů,
jak by strašidla se nesla k soudu.

Na západě u večerní době
chvěl se nebe zakalený zor,
peřesté se mráčky nesly k sobě,
kupíce se nad i pod obzor,
ze všech stran, až v přepodivném honu
temně zapadaly k nebesklonu.

Tu pojednou ještě za soumraku
pokraj půlnočního nebe zrud,
jako bělmo hněvivého zraku,
když mu brvy stáhne zlobný trud —
mrak se s mrakem choulil a zas trhal,
zevnitř ňader rudé žáry vrhal.

Od středu tři sloupy zdatné síly
týčily svůj paprskový dřík,
hned jako by vyrůstaly v týly
a hned úžily se v okamžik;
myslili jsme zprvu, že kdes hoří,
avšak ne — bůh výstrahy též tvoří.

Severní to byla tenkrát záře,
avšak potrvala delší čas —
nejdřív rostla, potom v zlaté páře
kryta zvolna bledla, mřela zas,
jenom tam, kde povstala a zhasla,
jako dříve obloha se třásla.

Za to ale přišli jiní hosté:
všude plno povětrných chmur,
nebe, jindy téměř mraků prosté,
skrylo tvář, a hejno děsných stvůr
s jakous zlobou tajemnou a dravou
skláňělo se denně nad Šumavou.

Meluzina lkála usedavě,
hněvem sršel černý mraku zor,
žhavé hady metal horám k hlavě,
z bahen vstával těžkým kouřem mor,
a po smutně šeptajícím vřesu
balvany svých jedů valil k lesu.

Horský vítr ostřej pohvizdoval,
lítěji vždy kolem dupčil výr,
že i v skalním úkrytu se schoval
polétavý druhdy netopýr,
i ta sova zahoukla si chvojím:
dnes nepůjdu na lov, dnes se bojím!

Každou chvíli slunce po západu
z jiné strany jiný vítr dul,
snad že slétaly se v jakous radu;
starý buran hroznou zradu kul,
k zlostné práci volal svoje sluhy,
palice jim dada v svalné pruhy.

Tak to kuly, já však z blízké stoky,
zlou hnán tuchou, mnohý kámen snes
na mé střechy rozložité boky,
by jí některý z nich neodnes,
znalť jsem vždy ty líté jejich zrady,
když dávaly hlavy dohromady.

Byl jsem hotov, dřív než započaly,
však tu noc jim hvízdl seveřík,
a hned větry jako kanci hnaly
přes balvany, stromů padlý dřík,
vyly, ryly, kňučely až děsno,
prchajíce z pláně v kmenů těsno.

Každý jinak ryl a jinak řádil:
jeden valouny hnal ložem strouh,
jiný zase do parostu pádil,
aby svlékal stráně z křovných rouch,
jiní zase při zběsilém hodu
se skalnatých srážely se schodů.

Jeden štěkal, jiný řval a chroptil
a zas jiný jak by sekal v chlum,
onen z jícnu štěrk a kámen soptil,
ten zas mrskal vln divoký tlum,
jiný zas jak zpět by honil řeku,
úžlabí jí těsnil v strašném skřeku.

Jak roj ďáblů z pekelného česla,
tak se netvorů těch kletá směs
skryta pláštěm noci zhoubně nesla
drtit ňadro skal a mýtit les,
a jak v oře vlk, když hlad ho pudí,
zakousla se v Šumavino hrudí.

Čemu duch se klaněl po staletí,
písní opěval a láskou střeh,
vše to zničil, zdusal jako setí,
v sosny jako v sítí hroch si leh,
a co klům se namanulo k plenu,
vyvráceno bylo od kořenů.

Hrozný b u r a n semo tamo lítal
jako vůdce, děsně rozkacen,
hned vodami na jezeře zmítal,
hned za žezlo vyrvav starý kmen
jako pírkem nad hlavou jím točil
nutě v boj, kdo z čety nazpět skočil.

Přes jezero z jedné k druhé straně
netvornou svou paží stavěl most:
hrotil balvány a na jich hraně
kladl z jedlí upletený chvost,
a co lesem nabral klad a klestí,
v chechtu házel na to svoje cestí.

Po tom mostě jeho sbor se valil,
on však v předu; hrozná jeho žeň!
co mu v cestě bylo strh a svalil,
jako vetché stéblo uťal peň,
a tak širokou si dráhu mýtil,
po níž děsný hon se dále lítil.

Bouře třásla perutí svou dračí,
jako tetřev, prabydlitel skal,
když se při tokání v kruhu stáčí,
v slabšího by soupeře se dal,
a hned zas jak koráb vlny oře,
ryla hněvem v hor zelené moře.

Toulaví té vřavy nájezdníci
do našich též tloukli okenic,
my však modlili se při hromnici,
a když lítilo se nanejvíc
ono hejno samým peklem štvané,
děli jsme: Tvá vůle staň se, Pane! —

Tak jsme žili v starostech a muce,
až pojednou bouře na skalách
do klínu mdlé položila ruce,
a jen mračný sen jí hlavou táh;
leč i ten prch: na skal prosté drti
v spoustách kmenů spala bez pohnutí.

Přešlo všecko — ale žel a hrůza!
čarodějný české země chrám
zloupila ta svatokradná luza
od základu až k těm výšinám,
kde si J a v o r, k východu se sehna,
lysé čelo zbožně křížem žehná.

Pusto všady, ach ký pohled hrůzný!
Krásy svatý háj byl jako zžat,
od R o k l a n u, až kde jonák L u z n ý
v myslivecký přioděl se šat.
Ach jak byl teď chudák zubožený,
vše mu roztrhaly vzteklé feny!

I tu jedli s Marjí, matek vzorem,
poběsilý buran k zemi strh,
dřív než O b ř í s t r ž í za Javorem
po bavorských cestách v dálku prch;
věru sám se styděl svého díla:
zle, kde bez rozumu vládne síla.

Pohleděl jsem do vrchu i roklí:
s nohou v půdě dokonával dub,
hle — mé oči při tom v slzách mokly —
hle, můj přítel, vír mu hlavu srub!
A tam dole klen — ó štíhlý klene,
osud tvůj mně dýku v srdce žene!

V úkrytu tvé krásné mladé hlavy
nezrodí se ševelící zpěv,
pták v něm více hnízdo nevystaví,
všesnubného jara na pozev,
a v tom křoví, jež si chránil stínem,
zasesknou si květy: Pane, hynem!

A ty skálo nad jezerní stěnou,
kde je hořec z ňadra v kytku svit?
smutna stojíš s lebkou roztříštěnou,
na níž odpočíval luny svit,
když svou hlavu k plesu naklonila,
aby zvěděla, jak touhou znyla.

Takto jsem se tázal, když den vterý
s mladou ženou svou jsem místa shled,
v kterých vichrů zbojník kde jen který
Meluzinu k poskoku si ved,
když jej požár zloby k pomstě znítil,
a satanáš k reji prales mýtil.

Tak to bylo! vše ty lesní cesty
zatarasil bouře vztek a strach,
ani pěšinkami přes vše klesty
nelze bylo jíti po horách,
až konečně páni provolali,
aby chudí v nouzi pomáhali.

Co jen chtěl, moh chudý na polomu
dříví v lese nařezati sám,
cesty čistit, aby každý z domů
v město moh a z města zase k nám,
a pak aby těžké ony srázy
nehubily podrosty a mlází.

Takó otec, žel, že o tom slyšel,
přinutil mne na neblahý rub,
o svůj život stareček tam přišel,
dada nuzotě ho za výkup;
ach mé srdce, vzdorné dřív tak mnoho,
proč že jenom tenkrát poslechlo ho!

Šli jsme tedy. „Již to lidskost káže,“
říkal otec, „hyneť chudý sklář,
teď si musí mozoliti páže
sedlák, chalupník i výminkář,
sic přes zimu v kraje naše ledné
smečka běd a nemoc na práh sedne!“

Klestili jsme cestu blízko chaty,
hory oklikem; k nám vedl svah,
ovšem strmý, však když sněhy sváty,
byla cesta v jeho trhlinách,
kady vždycky v teplé jarní době
toulalo se bystřin hravé robě.

By silničky drahou zklikatělou
dovozem náš netratil se čas,
tak jsme ujednali myslí smělou,
v podzim kmeny řezat zas a zas,
pohodlněj za zimní pak vlády
svahem svážet polánka i klády.

Sotva že se jeseň pousmála,
již s paběrky sluňka prchla v jih,
a hned zima na cestu si svála
prostěradla bílá jako sníh,
nerada ta hrdopyšná paní
chodívá k nám po sežloutlém stlaní.

Tenkrát jsme ji hrdější mít chtěli,
ač nás mrzíval dřív její chlad,
a když mrazné jiskry v sněhu tlely,
a sníh nový padl na podklad,
hned jsme stanovili cestné meze,
kudy zásoba se domů sveze.

Zřídili jsme z tuhých klečí saně,
kleče v hůře bukový spjal svaz —
na okovu k pravé jejich straně
dán je drápník, sáhu zdélí as,
jehož hroty přikalit jsme dali,
a již jsme se za svou prací brali.

Bylo světlé prosincové ráno,
když jsme po modlitbě spěli ven,
v sáňky různé nářadí jest dáno,
dobrý provaz z lýčí upraven,
pevné řetězy a houžve z jedlí;
doma stesk — my však se neohledli.

K čemu ženám přidávati žalu?
k čemu v práci jeviti jim strach?
Trochu odvahy a trochu svalu
musí míti každý horský brach,
který dříví rube, sváží, plaví,
škoda, škoda, že nemá dvě hlavy!

Silničkou jsme na zásobu vjeli,
a již sáňky, jakož v horách zvyk,
v obou bocích hojnost polen měly;
vše řetězy staženo, i smyk
připoután byl, aby dával těhu,
nutě sáňky k volnějšímu běhu.

Staré zkušenosti odkaz je to,
kdož by jinak svahem saně ved?
však prý často na přítěži této
duch jakýsi zlý a mstivý sed,
aby vůdce samotěžek sdusil;
běda, běda, já to také zkusil!

Vůkolní lid vypravuje věru,
závistný prý Skalník chodí rád
k dřevorubcům, kteří v pozdním šeru
sváží dříví ze stoletých klad,
do kterých se družky jeho, víly,
za paprsku slunce tajně skryly.

Ty prý oloupeny o svůj stánek,
nesmí s jinými jít v hodokvas,
pokad slunko, déšť a teplý vánek
na strom nevypěstí odnož zas,
na té samé skále, toho kmene,
kde dřív nyly láskou roztoužené.

Buď jak buď, já oněm vílám klnu,
proklet buď i skal potulný běs,
jenž nám na těch svahů bílou vlnu
plochý, hladký balvan tajně snes,
při němž, když jsme rejdovali shora,
rozpukla se saněk našich svora.

Ovšem, byl již soumrak tuhý velmi,
nechtěl jsem, však otec děl: „Čím spíš
zbavíme se Skalníka, té šelmy,
tím dřív mně i sobě ulevíš;
poslední již máme tady saně,
dneska, myslím, vyzráli jsme na ně!“

Nakladli jsme dříví vrchovatě,
stáhli v řetěz, že až vzdychal stoh,
a přec tak, že přes sněhové hlatě
lehce jeden saně vléci moh,
mělli dráp, v zad okovanou botu
a statného druha při smykotu.

Když tak saně pohotovu stály,
dvojnásobný připjal jsem jim smyk:
otep polen, a pár kroků v dáli
starce buku zkomolený dřík,
jejž jsem kolem ve hlubokém řezu
jako ďábla spoutal do řetězu.

V zbytek řetězu však do záklesky
dal jsem houžev, prostrčiv jí tyč
tak, by v rejdu dvojí rukou hezky
snadno bylo držeti ji v příč,
smykáním pak semo tamo snáze
celý náklad saní v rovnováze.

Oddechli jsme. Sám se v saně spřáhnu,
děl jsem otci, na vás zlá to tíž,
zmohu víc, když plecí v zad se nahnu.
Na to otec: „Ne, to neumíš,
třeba cviku, zlo můž pojít málem,
víš kdy patou opřít se, kdy králem?

Lehce se to dívá jiným z důli,
když to s vrchu běží o překot,
však kdož ví, že plec se láme v půli,
s čela stéká mrazný strachu pot,
jenž už v tváři v sutky tuhne šedé —
náhodou se věc ta nepovede!

Dnes jsem silen za dva saněvody,
jenom ty se v zadu dobře tuž,
v směru mém a tvém ať není shody,
ale tak mně smykočem svým služ,
že když saně moje v pravo zrejdí,
řetěz přitáhni a v levo sejdi.

Nuž jsi hotov? S pánem bohem tedy!“
A již v kleče silná rámě vpřáh,
sklonil záda, oddech naposledy:

„Drž se!“ volal na mě a již táh,
že sníh zmrzlý pod saněmi skřípal
a z rýh saničních se dolů sypal.

Bílých mrazů ostré sekeřice
svištěly nám lestně hlavy kol,
sekaly nám do šíje i líce,
těkajíce s vrchů v pláň a dol,
aby dole rejdiště si metly
a zbojnickou potyčkou se střetly.

To ví bůh! dřív desetkrát jsme sjeli,
vždy minouce záseku a hráz,
tenkrát však se nohy moje chvěly,
strach mnou jako zvadlým lístkem třás,
snad že křídla noci nížej sáhla,
či zvěst o Skalníku myslí táhla?

Jak by chmura přeletěla zrakem,
zapomněl jsem, že se kloní vrch,
ostrá bolest projela mně znakem,
smykot bezvolně mi ruku strh:
„Pozor, synu,“ zpředu otec volá,
„sic té tíži plec má neodolá!“

V levá žebra moje srdce bilo
jako v hradby nepřátelská hať,
a zas otec: „Zle se přihodilo,
trhni zpátky smyk a přímo klaď,
sice se mi věru tíží samou
nová kleč a staré nohy zlámou!

Ta má závrať zas mi hlavou točí,
nevím, v kterou z obou cesty stran,
ledné jíní napadlo mi v oči,
rychle, rychle, pro pět Krista ran!“
A již o spěradlo opřen, reje,
znova podpatky své do závěje.

Táhnu nazpět, leč v tom se mi zdálo,
že tatíček z hloubky znova vzdech,
u saní, jak strašidlo by stálo,
a v příč cesty šedý skalník leh,
aby otci v samotěžek chvatu
podtrh v sníh se vzpírající patu.

Strach a mdloba nejdivnější stvůry
posílaly na mne ze všech stran,
jež se chomolivě nesly s hůry
jako husté mraky šedých vran,
a kol kolem zevšad k mému děsu
sbíhalo se množství sivých běsů.

Zdálo se mi, že se na mne šklebí,
jejich vyceněný zub a kel,
zmije rostou na ohyzdném lebí,
oči že jsou z roztopených skel,
a ten první z nich že jako klíště
saním v bok se připnul za těžiště.

Strachem vstal mi vlas. Zda pravda děsná
pověrný co vypravuje lid?
snad se to jen mlha kolem těsná?

Pane bože, dej nám duše klid
a svou rukou pomoci nám ráči,
než nás přízrak do propasti zpáčí!

Vzpírám tělo, strach mi sílu množí...
„Dobře," volá otec, „dobře tak!"
V tom mi z houžve — pro spasení boží —
řetězní se vypnul z á k l e s á k!
Otec křik — já bezduch padl v sněhy,
v propast s otcem plné samotěhy. —

VIII.

Procit jsem, však nelze říci věru,
dlouholi jsem trval v mrákotách,
vím jenom, že v noci mírném šeru
někdo rukou na srdce mi sáh,
a pak nazpět obrátiv se ruče
pololilasem mluvil: „Ještě tluče!"

Tlouklo sice, ale oudy moje
studily a zábly jako led,
leč už dvojích stínů paže dvoje
zvedaly mne; pozvolna jsem sed,
až jsem znovu domohl se chůze
z úbělného hrobu k černé hrůze.

Blízké smrti statní křísitelé
z daleka prý zřeli, jak v náš svah
šedá mlha příšery své stele,
jak nám Skalník saně dolů tah
a jak záhy přikvačilou nocí
zahynout nám bude bez pomoci.

Bez odkladu do mlh sekerami
třikrát svatý učinili kříž,
rázem unikly prý vzdušné klamy,
avšak saní nachýlená tíž
v strašném hluku v popředí se vrhla
a sáňkáře do propasti strhla...

Zúpěl jsem, leč konejšivé slze
nepopřáno zraku ovlažit,
byl jsem sláb, jak motýl v zimní mlze,
leč druh s druhem pod paždí mne chyt;
chtěli domů — já však přes práh chatky
bez otcova těla nechtěl zpátky.

Šli jsme tedy svahem volnou chůzí,
bílý měsíc, jak by outrpen
tesklív svítil na tá místa hrůzy
a z mých ňader dral se křik a sten,
když mé oko vytřeštěně zřelo
na otcovo zkrvácené tělo!

Pad jsem na ně, zšílenělý zhola —
z nespočetných krvácel mi ran —
nad hlavou mi, děsná kroužíc kola,
krákoralo hejno lačných vran,
které v černém mraku nedočkavě
na újedky tíhly k svaté hlavě.

Marné bylo druhů domlouvání:
„Nezměníš to, nech to, sám jsi chor!"
Já však nedbal — v těžkém duše lkání
výsměškem zní taký dohovor —
vzrůstal žal a žalem rostla síla,
a má náruč otce uchopila.

Dříve však jsem jedle kyprou chvojí
přikryl krev, by poletavá káň
nesletla se na ni s cháskou svojí
a ji neroznesla liškám v stráň;
teď, ač kolem půda květů pusta,
rudý h o ř e c památkou tam vzrůstá.

Pak jsem vzal to drahocenné tělo,
zlíbal je a s pláčem domů nes,
oběma nám ňadro krvácelo,
čelem svým jsem k jeho čelu kles,
slzou jizvu vymýval jsem v žale
a líbáním sušil neustále.

Pozdě, blízko půle noci byla,
když jsem zved svou zajíněnou tvář,
z chatky naší vstříc mi zasvítila
malým oknem smolné louče zář,
a já vzdechl třesoucíma rtoma:
„Posilniž nás pane, již jsme doma!"

Stanul jsem. Mám vjít tak bez přípravy,
či snad jinde skrýt tu drahou tíž?
Ach vše jedno! úklonem své hlavy,
krví na hrudi se vyzradíš!
A již v rozchod druhům tisknu ruce:
„Díky, s bohem, nerušte nás v muce!“

Tiše kráčím k oknu — srdce buší —
žena v bibli obrátila list,
s matičkou se modlí — zdali tuší,
s jakou vrátíme se z děsných míst?
Vstane, slouchá s uchem na okenku,
zdali kroky slyšeti již venku.

Neslyší. Ó milostivý pane,
hrozné této úlohy mne zbav!
Zaklepám, zrak požárem mi plane,
u okenka dvé se jeví hlav:
„Otevřete!...“ Již mi v ústret běží:
„Tiše, otec chor mi v páži leží!

Zlá ho závrať stihla při návratu,
až se prospí, bude dobře zas,
nyní louč však zhasněte mi v chvatu,
sic se zbudí“ — však můj hlas se třás,
v tom máť děsně zkřikla: „Lžeš mi, synu,
jistě zhynul, a já také zhynu!“

Pláč a nářek otřásaly chatou,
boží střelou zastihl nás žal,
ženy bděly nad tou hlavou zlatou
v modlitbách, já rakev budoval...
Dadouce v ní, pod skráň, tenké třísky,
na hřbitov jsme jeli blízké vísky.

Matičce mé staré stýskalo se,
a než první lístek v hoře zmlad,
sklíčen žalem, v podvečerní rose,
vedle otce v růvek jsem ji klad;
vsak tam posud skrovný křížek věstí,
kde jsem zvolna skryl své celé štěstí.

Smutněji teď bylo v síncе prosté,
a mé ženě bylo také tak,
vždyť, když srdce lidské s něčím sroste,
ať to člověk nebo družný pták,
v každém místě, kde to jednou ztratí,
žal a bolest do duše se vrátí.

A tak u nás; já však ještě k tomu
od té chvíle trpěl strastí zlou,
když jsem otce mrtvolu nes domů,
až pak lapen divnou horečkou
roku čtvrt jsem v jejích spárech zmíral
a sám týrán, svou jsem ženu týral.

Šílil prý jsem v stálém ustrnutí,
na těle i duši síly prost;
ze vsi lid a mladý lékař z hutí
nevěděli pro mne léků dost;
téměř vždy jsem ležel, jedl málo,
lží měl pravdu, pravdou, co se zdálo.

Žena má, co stačila jí síla,
po mém boku dlela napořád,
v posled známé ženy poprosila
na pomoc, tak lékaře zněl řád,
nemělali na té se mnou pouti,
dřív než to chtěl osud podlehnouti.

Ach, ta dobrá, drahá, svatá duše,
proč jsem ji tak na se upoutal?
Děsný osud květy moje ruše
také její štěstí třel a rval;
když jsem vysílený z lůžka vstával,
zhrozil jsem se — já se nepoznával.

Chorá, zvadlá, jako umučení,
a tím množstvím nocí probděných
strast se nesla z hloubky černých zření,
lestný neduh v hrudi se jí líh,
plná ručka její děsně schudla
a ve tváři bledla hned, hned rudla.

Vznesla ke mně svoje oči tmavé,
usmála se: „Nesnesu to dýl,
svolil lékař prosbě naléhavé,
co ne ženě, matce dovolil —
pohleď, pojď!“ Já za ruku vzal ženku,
a již vkročili jsme do přístěnku.

V koutku síňky, kde dřív otec spával,
malučičká zjevila se tvář,
nad ní, jak by anděl křídlem mával,
třpytila se slunka zlatá zář,
a hedbávnou řasou očních víček
pohrával si snění andělíček.

Než jsem ženy po všem moh se ptáti,
již mne ke rtu tiskla bledý ret:
„Pohleď jen! či nechceš sebe znáti,
jak jsi býval v první záři let?
To tvůj syn, jejž v nebes svatou radu
dostali jsme v chýšku za náhradu.

Mezi tím, co choroba tě třela,
staré ženy pilnou obsluhou
s tvým jsem synkem jásala i mřela,
šetříc duše jedné nad druhou,
teď, když oba dva jste z nebezpečí,
v nové štěstí tou tě volám řečí!"

Ach, mé duše paprslek se vnořil
v malých tváří růžovatý květ,
otce smrtí starý svět se sbořil,
z žití dítka vstával nový svět,
tak za jednu duši, z boží rady,
hned jsem dostal druhou do náhrady.

V moje oko velká slza padla,
k jásotu se vzmáhal ňader cit,
ženka však mi ruku na rty kladla:
„Chceš ho výskáním svým probudit
a sen nebes přervat v outlém mládí,
jejž mu v světě nikdo nenahradí?"

Tiskl jsem ji k srdci v štěstí vzletu,
ta tam bolest, lítost, vše to tam,
avšak z luhů purpurových květů
vede cesta k temným soutěskám,
doba kvapí, my se šťastni mníme,
jdeme, jdeme, kam však netušíme!

Různých strastí v smutnou upomínku
vytratil se uspořený groš,
tak že k nejhoršímu v temnou síňku
zavítal ten malý světlonoš;
bída s nouzí na podstěnku sedly
a žalostné rozhovory vedly.

Co kde bylo, všecko vyčerpáno,
k tužší práci byl jsem posud sláb,
k tomu všemu ještě jednou ráno
pro poplatek přišel z města dráb,
jejž jsem z pole, z proužku skalné drti,
pánům dlužil od otcovy smrti.

Však, kde vzít, když stébla není v ruce?
práce žádná, šatstvo pouhý troud!
Dráb mně podal nález exekuce,
a kravičku moji prodal soud,
nezbylo mi nic než hůlky v plotu,
podporou snad blízkou na žebrotu.

Kterak vyžít? S chatou poděděnou
nechtěl jsem se — nemoh rozloučit,
srostlať duše moje s její stěnou,
každý koutek, v němž se otec kmit
a zrak matky prodlel posvěcený,
byl mně skvostem nevýslovné ceny.

Synáček můj růžovaté líce
dán mi tady ženou — andělem,
prostičká mé jízby lepenice
tak mi svatá byla jak ta zem,
po níž druhdy spasitel náš chodil,
a zlý Turek krví světců zbrodil.

V také nouzi, žalosti a trudu,
když již bída rostla v děsný stoh,
mladý lékař v milosrdném pudu
zdatnou zálohou mi odpomoh:
„Vezměte," děl, „vím, jak bědstva ryjí
lidské srdce, znám to ze studií!

Až se zotavíte, vrátíte mi,
s pánem bohem!" děl a kráčel dál —
nejlepší to člověk mezi všemi,
jež jsem mimo svého otce znal,
bůh mu za to žehnal a mně blaze,
věhlasným teď lékařem je v Praze.

Koupili jsme chutě kravku novou,
dosti píce všude po lesích —
byla podporou nám hošíkovou,
tak že zjevili se: v hrdle smích,
andílkové v důlkách malých tváří,
a hvězdičky v oček temné záři.

Okřáli jsme! políčko se srylo,
dobře neslo, práce bylo dost,
dluh se splatil, něco uložilo
na hoškovu lepší budoucnost,
krásné léto zpět nám zdraví dalo
a zas chvilku štěstí s námi hrálo.

IX.

Pojednou však rozneslo se v kraji,
že prý z dobrých příčin, těch a těch,
naše hory k městům upoutají,
že je k sobě svedou v železech,
a že polítnou pak jako ptáci
jedni k druhým průmyslem a prací.

Ano, ano, lehce se to řečí,
špetka pravdy, lži však plná pěsť,
pěkně dráhy ten náš neduh léčí
sítí pevně okovaných cest;
vždyť nám víc a více svět ten celý
v pokladny a režné pytle dělí.

Městům železný ten plivník snáší,
dědinám však krade, ony mrou,
panské, pro ně nepotřebné zboží,
přiváží jim za chléb výměnou:
to je pokrok? to je blaho? Ano,
ale jaké, jaké? Svatá panno!

Co nás živí, běřou dráhy s sebou,
čeho není třeba, nesou zpět,
kazí mrav a prostá srdce třebou,
v nebe chmury, na šat věsí tret,
a ten hvizdot jejich pronikavý
plaší z duše mír a dumy z hlavy.

Lesy — skříně hojnosti nám ničí,
hvozd královský v smutnou mění poušť,
hněv, který jich spřeží z nozder syčí,
hubí podrost, mýtí kyprou houšť,
pouze z českých studen hlaba váží,
a vše lestně do Německa sváží.

Hanobí nám Vltavičku naši,
český Jordán, svatý veletok,
hubíce jí v zbojné samopaši
krásou hrdě vlnící se bok,
až proud Labe, špinavý a skoupý,
o zlato i jmena zvuk ji zloupí.

Což nám posud daly? Nic než bídu,
drzost, pýchu, zpupnost, úskok, klam,
hejna poběhlíků, smečky židů,
handle, podvod, šachry jen a mam,
a zem naše hnije povždy více
cizotinou, k srdci od hranice.

Vždyť jak žid se zjeví pokraj obce,
běží hojnost horem pádem z tad,
kde co zbylo baba nouze schlopce,
a za nouzí belhá vyschlý hlad,
jemuž v životě zlý hafan kňučí,
který hlupce bycha honit učí.

Bůh to suď! však tak, jak panstvo chtělo,
v krátkém čase podél horských řek,
od svahů, kde Ostrý mračil čelo,
až kde Javor stojí, šedý rek,
nad soutěskou, známou po Vintíři,
pobíhali mladí inženýři.

A jednoho jitra z nenadání
v čelo domku postavili tyč,
na hoře jí, šikmo k horské stráni,
rudobílá deska dána v příč,
a na moje políčko a louku
množství kolů vbito do oblouku.

„Pro bůh," volám, „dědictví mé rodné
vzít mi chcete? Není místa snad
tam blíž lesa, podél stezky svodné
přes pastvisko, do neplodných lad,
o dvě stě, jen o sto kroků vzdáli?"
Však ti lidé v oči se mi smáli.

„Buďte rádi, že tak býti musí,
pěkný peníz kyne za ten tret,
krov i zídka — všecko samé trusy,
vše se zhroutí, již co nevidět,
již to všecko jaksi stranou bočí,
provrtáno horskou červotočí!"

Tak se smáli. Mně to v duši rylo,
hlásil jsem se v městě tu i tam —
ani péréčko se nezměnilo,
vší mou naděj přelstil touhy klam;
strach a lítost srdce obemkly mě
a v jich poutech prodlel jsem až k zimě.

Ztichlo všecko, zaslechli jsme z dálky,
že prý sešlo z takých prací všech
za příčinou blízké tenkrát války,
a já okřál v trpkých starostech;
tyčky zvrátily se, kůlce shnily,
a my zase spokojeni byli.

Tu kdys o vánočním božím hodu
děsný havran zlou mi přines zvěsť —
ó kéž hoří běs ten v celém rodu,
nemám slov, zlost svaluje mi pěsť,
duše křičí, mysl stydne v čele,
toli byl též obraz stvořitele?

Pes to byl! Vztek vycenil mu zuby,
vlčí chlípnost zkalila mu zrak,
na ďábelských skutků četné vruby
musel by mít aspoň sterý znak,
a ty všecky v kata hrubé ruce
nevedly by k míru mojí muce!

Potvora to byla! Věčný bože!
posud mne ty jeho oči trou,
věru ani Záhořovo lože
nemůž být mu řádnou odplatou!
Hrůza, hrůza! — Bolest řeč mi dusí
shovte okamžik, než oddechnu si.

(Pokračování.)

Nebesa.

O nichž vypravuje

A. V. Šmilovský.

(Pokračování.)

XIV.

Dovolen matkou vyjel si baron Mundy přede žněmi na několik neděl do severní Italie. Byla to teprvé druhá jeho větší cesta; nebo baronka Saloména cestování příliš nepřála, nazývajíc je drahou a zbytečnou modou. Jako při všem měla i tu důvod na snadě.

„Lidé jsou všudy stejni," říkávala, „a jen tím se liší, že jedni mluví čínsky a druzí turecky. A co se krajin týče, to nahradí dobré stereoskopy."

Jediný prospěch připouštěla: že změniti vzduch a ponebí dobře působí ve zdraví. A prospěch tento při ní rozhodl, že barona Mundyho do cizích zemí pustila. Pozorovalať, že již po měsíce syn její není tak zdráv, jako jindy býval a že časem přichmuřuje se čelo jeho sklíčeností, jejížto kořenův nehledala v duši, nýbrž v narušené součinnosti životních zábyvův.

Vraceje se z cest zastavil se baron Mundy v Praze, by poptal se po slečně Jenny. Osud její projímal srdce jeho tklivěji, nežli by byl očekával po porážce, jíž byl svým jednáním v první polovici března letošního roku mimo všecko své nadání o ní utržil a o níž stručně jen a povrchně zmiňovala se Jenny v známém nám dopisu k příteli Cvokovi.

Několik dní po tom, co synáček Jennin spatřil světlo nebeské, šel baron Edmund mladou matku navštívit. Ač Jenny v pravdě miloval, byl přece tou událostí nad míru znepokojen, sklíčen, ano rozrušen. Nejednou slíbil Jenny zcela upřímně, že jen ona bude ženou jeho, a co slíbil, tomu troufal si dostáti, jak sluší se na poctivého muže, a Jenny sama byla o tom přesvědčena. Leč konati slib a provesti jej mívá zhusta osud theorie a praxe: ona větrem letí, tato vleče se károu skutečnosti někdy do upachtění a dostihuje ji obyčejně jenom z dáli.

Baron se nyní, kdy nadbíhala chvíle rozhodnouti se, přesvědčil, že podjal se úlohy krušné a těžké, že není na ten čas s ní a vůbec že není tím činosilným charakterem, jakým se býti domníval omamuje nevědomky nalíčenou silou Jennino srdce, láskou k němu roztesknělé a tudíž stráže střízlivého rozumu pozbavené. Ač kdy by byl deset duší měl, ze všech desíti Jenny by byl miloval, přece obklopen hrází nesnází a překážek společenských, neměl tolik bohatýrské síly v sobě, by vzepjetím a návalem jejím hrázi tu protrhnul. Neokusil posud slasti a strasti státi o svých vlastních nohou: vždy a u všem stála nad ním matka s rukou jistou a pevnou, s okem bystrým a prohlédavým, s rozumem v sobě silným a zkušenostmi vyzbrojeným. Vstupuje k Jenny, by ponejprve políbil synka svého, přinášel sebou místo svaté, nekalené radosti otcovské vědomí slabosti své a trestuhodné nerozhodnosti a přece nemohl býti jiným a domníval se, že na ten čas jedná jenom tak, jak jednati musí.

Jenny seděla v županu a čepečku na pohovce u kamen a držela synáčka v náručí a mateřsky šťastna vzhlížela k stupujícímu muži pohledem, jakéhož posud žádný poeta ani na papíře ani na plátně nezachytil. Baron zapomněl pro okamžik na neshody srdce jeho rozdírající, přiskočil šipkou k přepadlé mamince, zlíbal jí ruce, čelo, oči a ústa a pojal do náručí synáčka svého, libým sníckem dřímajícího.

Mlčky zadíval se na chvíli na dítě. Slza radosti mu ukápla. Políbil vroucně a blaženě synka ve tvářičku.

Stěstím se pýříc neodvracela s něho Jenny oka. Několik minut nepromluvili.

Baron se vzpamatoval a vzdech utrhnul se stísněné jeho duši.

„Ty vzdycháš,“ podotkla Jenny polo vyčítavě, polo lítostně.

Nový povzdech baronův byl jí odpovědí. Odmlčela se a oko její, posud štěstím jenjen svítící, přitemňovalo se; ruměnec blahověstný vytrácel se jí z lící; úzkostná předtucha omrazila ji, že se otřásla.

„Ó jak jsem nešťasten!“ zalkal polo nahlas baron.

„A přece držíš štěstí mé ve svém náručí!“

Baron sedl si mlčky s dítětem na nejbližší křeslo. Jenny ujímala se dalšího hovoru.

„Vidím tě jiného, Mundy, než jsi býval a než jsem tebe očekávala. Bůh ví, jest mi, jako by sníh padal do vřelého mého srdce.“

„Důvěřuj!“

„Nejsem tak slaboduchá, abych nedůvěřovala tobě. Ale čekala jsem na jisto, že uslyším z úst tvých utěšení a posilu, a ty odbýváš mne v této posvátné chvíli vzdechy; ničím jiným než zlověstnými vzdechy.“

„Mne tíží na srdci mnoho, Jenny, mnoho . . .“

„Mluv, rozmluv se, nepokrytě, zjevně. Nemůže býti příhodnější chvíle k vážnému a klidnému rozhovoru o naší budoucnosti.“

„Těšme se nyní z dítka svého; ostatní projednáme jindy.“

Jenny zbledla ještě více. V oku jejím zračil se trapný nepokoj, zlá předtucha a ledová odhodlanost v měnivé hře.

„Snad tobě dobře nerozumím,“ dodávala chvilku pomlčevši. „Však to mně dovolíš, abych právě nyní stála na svém a domohla se ne

z části, ne polovičatě, ale zúplna toho, co mi po přirozeném a božském právu náleží. Dokud šlo jenom o mne, víš dobře, že trpělivosti a ochoty čekati se mi vždycky dostávalo. Leč nyní jest jináče. Dítětem mým přibylo mi povinnosti a věru, špatnou bych byla matkou, kdy bych povinnost tu jen ledabylo vážila, kdy bych odkládavostí a nerozhodností tvou se spokojila. Pak by věru poměr mezi námi nebyl ničeho jiného hoden, než aby skoncoval se tak, jak se končívají milostné pletky mezi kavalíry a městskými dívkami."

„Jsi poněkud nervosní, Jenny," hájil se baron nezcela jistě, „a kladu to na vrub nemoci, již jsi právě šťastně přestála. Posud, doufám, jsem toho na tobě nezasloužil, abysi mne řadila do stejné rubriky s lehkovážnými, třeba šlechtickými hejsky."

„Posud jsi toho nezasloužil," odpovídala rozehřívajíc se Jenny; „leč jak dnes tu vystupuješ, nepodivil by se žádný nepodjatý posluchač, že myšlenky podobné nedůvěře ve mně vznikají a že bez ohrádky je k tobě pronáším. Prahnu po tom, Mundy, aby bylo mezi námi světlo a jasno jako mezi věrným mužem a věrnou ženou. Od této zásady ani na krok neodstoupím a dnes ještě, než odejdeš z tohoto pokoje, musím míti pro sebe a pro dítě své úplnou jistotu."

„A kdy bych z příčin tobě rovněž tak známých jako mně —"

„Podej mi dítě mé!" vpadla mu Jenny kvapně do řeči.

Ostýchavě položil jí baron synka do loktů.

Matka přivinula dítě k sobě, držela jako na obranu nad ním pravici a pravila pevně a určitě: „Kdy bys mi tu takové jistoty nedal, pak jsi naposled měl mé dítě v náručí svém, pak prvé naposledy jsi mne políbil, pak přestoupil jsi dnes naposledy práh mého příbytku, pak považovati tebe budu za člověka, jenž — —"

„Jenny!"

„Pravda má břitké hrany, Mundy, ale poctivého muže neřeže. Prosím, odpověz mi určitě na mé otázky. Kdy dáš svazek náš před světem církevně požehnati?"

„Dokud má matka na živu, nelze."

„Tvá matka přece dříve neumře, dokud tebe neoddá se ženou, jež bude jí po chuti a jejíž povaha jí poskytne jistotu, že po její smrti tebou bude rovněž tak vládnouti, jako prvé ona sama tebou vládla. Co stane se zatím ze mne, co z mého dítěte? Odpověz, muži!"

„Jsem pánem svým; jiná nežli ty ženou mou nebude."

„Nejsi pánem svým, poněvadž když to máš ukázati, krčíš se za matku svou a osud svůj, můj a dítěte našeho činíš na ní závislým. A poněvadž nejsi pánem svým, poněvadž nejsi rozhodnou a silnou povahou, která by odolala domluvám, přemluvám, výhrůžkám a třeba i úkladům tak rázné aristokratky, jaká jest tvá matka, nemůže mi slib tvůj, že jenom mne pojmeš za manželku, dostačiti. Znám jako ty vaše poměry domácí, vím, do jakých rozporů bysi zapletl se veřejným sňatkem se mnou a měním jenom k vůli tobě, abych tě ušetřila, požadavek svůj v ten smysl: dej se prozatím tajně se mnou oddati."

„Romantická to myšlenka a tajný sňatek nesnáší se s občanskými zákony."

„Tomuli tak, dojdeš ještě dnes k notáři a dáš jím zhotoviti řádnou smlouvu, již podpíšeš sám a dva svědkové, z nichž jednoho já si vyvolím. V ní složíš, že dítě naše považuješ za legitimního syna svého a že mne ode dneška do tří let pojmeš veřejně, spůsobem zákony předepsaným za manželku.“

„Čeho na mně žádáš, to třeba, Jenny, náležitě rozmysliti.“

„Ty se zdráháš!?“

„Jenny, pamatuj na své zdraví; příliš se rozčiluješ!“

„Mundy! Po druhé opakuji žádost svou, po třetí buď jist, že ji nebudu opakovati. Přineseš mi ještě dnes tu smlouvu?“

„Poshov mi, Jenny. Časem, až poznám, že ti mé čestné slovo ničím není, dám ti snad písemnou smlouvu, jaká se dává obchodníkům.“

„Dobře, pane barone, dobře. Vím, na čem jsem, a budu podle toho jednati. Já vám vaše kavalírské slovo jako bezcennou cetku vracím, já vás vytrhuji ze srdce svého, poněvadž si vás déle vážiti, vás déle ctíti nemohu; já vás propouštím ze vší povinnosti ke mně a k tomuto dítěti. A konečně vás prosím, byste mne déle přítomností svou — —“

„Jenny, což šílíš?!“

Jenny sahala po zvonci.

Baron přiskočil k ní a chopiv ji za ruku zvolal: „Pro živý bůh, nezvoň!“

Jenny mu vytrhla ruku, jako by ropucha se jí dotkla.

Baron pokračoval jedním proudem: „Popřej mi několik minut k omluvě. Ty nejsi úplně zdráva, ty churavíš! Co jsi právě vyřkla, nemůže býti opravdu myšleno a přičítám to více tvé nervové soustavě, bolestmi a utrpením narušené, nežli zdravému tvému rozumu. Pro bůh! uvaž: nejsi zdráva, máš starosti o sebe a k tomu ještě o dítě; nemáš ani matky ani otce, sama jsi na širém světě. Nemáš nikoho, kdo by o tebe a o vás se staral, mimo mne, a ty mne tak bezohledně od sebe odstrkuješ. Co by z vás bylo beze mne, Jenny? Padouch bych byl, kdy bych vás ostavil samy sobě v strastech a nedostatku, kdy bych poslechl tebe!“

„Co z nás bude, to jest mou věcí, pane barone. Však já i bez vás vydělám si chléb pro sebe i pro dítě a vychovám si z něho pořádného člověka. Za takových okolností nepřipustím, abyste se velkomyslně starati ráčil. Najdete si jinou ženštinu, jež třeba vám vděčnější bude, budeteli se o ni starati.“

„Jenny, ty mne hrozně urážíš! Vidím, že dnes není a nebude s tebou řeči. Odejdu a přijdu jindy, ale v nedostatku tebe nemohu nechati.“

A baron vyňal ze své tobolky stovku. Jenny vymrštila se z pohovky jako zmijí uštknuta.

„Pane barone, jsem poctivá žena, nedám se od vás vydržovati; nechte si svůj jidášský žold! Mezi námi jest domluveno — buďte bez strachu, že vám kdy v něčem budu obtíží.“

Baron nevěděl, kterak se octnul venku . . . Potuloval se nějakou chvíli po ulicích, pak zaměřil k notáři; přede dveřmi vedoucími do

kanceláře stanul. Člověk a kavalír na cti raněný, znova se v něm popadli do křížku. Kavalír zvítězil. Baron nevstoupil k notáři do písárny. Najal si povoz a dal se zavezti do Ovenecké obory, kdež za deštíku a ostrého větru se projížděl, až mu hlava trochu vychladla.

Dvakrát ještě, než vrchnost z Prahy na Labutín odjela, vážil cestu k Jenny. Ta byla v jednání svém důsledna; nepředpustila ho. Pokoušel se o to, písemně si k ní cestu klestiti: dopisy jeho nedotknuty byly mu navracovány. Rozmrzen na sebe, na Jenny, na celý svět odjel s matkou, sestrou a novou společnicí z Prahy na Labutín koncem měsíce března. Když petrklíče po trávnících rozkvétaly a laštovky se z jihu navracovaly, pomýšlel na cestu do Italie a odjel krátce před tím, když syn jeho přibyl tak romantickým spůsobem na faru Záluž̧skou.

XV.

Stoje pod praporem a barvou stavu svého, měl baron Mundy vedle vad, šlechticům společných, i některé pěkné jich vlastnosti. Tak zachovával povždy jistou míru lahody a skromnosti k těm, s nimiž mu bylo obcovati, jakož i onu delikátnost silného k slabému, jíž pravý šlechtic nikdy nebývá prost. I kdy by byl slečnu Jenny opravdu nemiloval, nebyl by dopustil, aby s jeho synem neúprosným starostem a svízelům obecného života na pospas byla dána. Pravda, měl vážnou příčinu býti uraženu, neboť Jenny ranila jej smrtelně jako muže i šlechtice, viníc jej ze záměrův upřímo sprostých a zátratných: ale přes to všecko udržovala jej přirodilá mu delikátnost k slabým nad kalem všednosti, do něhož necelý muž a šlechtic na místě jeho dal by se asi strhnouti. Na cestách svých byl skoro stále myslí svou v Praze u Jenny a syna, a nebylo téměř ani hodiny, aby duší jeho neprobíhaly touhy po obnově starého svazku mezi ním a Jenny a naděje, že z oblakův čím černější jsou, tím jasněji mu nové slunko shody a blaha vysvitne. Znal sice Jenny, že jest rázné povahy a že stěží dá se oblomiti; ale omlouvaje nutností jednání své a připouštěje, že Jenny jako každá žena nejednala z přesně logického požadavku, nýbrž okamžitému, velmohoucímu dojmu dala se uchvátiti: oddával se jako vůbec lidé slabšího charakteru, fantastickým snům a hnal se důvěrně za nimi, a sestoupilli v ledový chlad skutečnosti, byly tu hned hedvábné naděje, jež záhřevné paprsky své do ní metaly.

Dokud byl doma, provozoval před matkou staré pokrytectví a domýšlel se, že ani jinak nemůže sobě počínati. Stará baronka nevěděla posud pranic o milostném svazku syna svého se společnicí a nelámala si vůbec dlouho hlavu tím, že Jenny ze služby její vystoupila; předstíralať slečna, že dostane se jí mnohem výnosnějšího místa. Při Mundym pozorovala bystrá baronka již po drahný čas změnu nikoliv nepodstatnou, ale soudila, že počátek její připadá k úrazu v alejích u rybníka a vzniklé z něho nemoci. Nejednou radila se potají o té věci se zámeckým lékařem, k němuž neměla příčiny býti nedověrnou. Ten ji upokojil myšlenkou, že úrazem tím podle neprozpytných zákonův přírodních nová nastala epocha i hmotnému i duševnímu vývoji baro-

novu, ale že změna ta není na újmu dobrému, ba jadrnému zdraví jeho. Jiný proslulý lékař Pražský, jehož se v té věci dotazovala, souhlasil cele s venkovským svým kollegou.

Nežli odešla, svěřila Jenny baronese Sály, že bez odkladu odebéře se do Vídně. Tak zapadla v domě barončině jako do vody. Ona zatím přestěhovala se potají na Smíchov do příbytku odlehlého, ale vkusně a pohodlně péčí baronovou upraveného. Tam ob čas baron ji navštěvoval; i neušlo jí při tom, že se do povahy jeho vmísilo cosi cizího a záhadného. To ji velice hnětlo, až ustanovila se na tom, při první příhodné příležitosti dopátrati se jistoty pro sebe i dítě své co do budoucnosti. Záměr ten vyplnil tak její duši, že se mu cele oddala a jsouc od přirození vážna a silna raději nejhorší jistotu z úst baronových chtěla míti, nežli tapati na zdař bůh v úmorné nejistotě. Jak to mezi nimi dopadlo, jest nám známo. Baron neobstál. Jenny jej odsoudila, odhodlavši se, kráčeti dále životem podle vlastního ponuku duše své a nesvěřovati osud svůj i milovaného dítka svého nesamostatné jeho hlavě a nespolehlivým rukám.

Dokud byl na cestách, baron Mundy Jenny neodpisoval. Doufal, že čas má všehojivé koření a že Jenny za několik neděl, budeli jí úplně svoboda puštěna, mysl svou důvodům zdravého, praktického rozumu otevříti a úsudek svůj o něm buď zatratiti, neb aspoň v jeho prospěch pozměniti musí. Proto vraceje se z Italie zastavil se v Praze, aby Jenny vyhledal. Bylo to začátkem července. Po Jenny nebylo nikde ani potuchy. Když se pod rukou i u příslušných úřadův dotazoval, nedověděl se ani tu více, nežli že Jenny Kučerová asi koncem května Prahu opustila. Kam se uchýlila, zůstalo mu pohádkou. Použiv vhodných záminek navštívil baron i paní Knířovou, ano i do rodiště Jennina si dojel k jejím příbuzným; ale buď že tito o Jenny nevěděli, nebo návodem jejím pravdy mu nepověděli: Jenny prozatím nebylo proň na světě.

Zabřídaje hlouběji a hlouběji v malomyslnost byl již na cestě do Labutína, když na samém nádraží sešel se s jedním lesníkem z panství svého. Lesní Chvojan byl již staroch a byl tím znám, že na kněžstvo míval s kopce. Baron promluvil s ním ledabylo několik slov a bezděky se ho otázal, co doma nového. Chvojan zakrucoval si samolibě dlouhé kníry a mžouraje potutelně rysíma svýma očima posloužil baronovi touto pikantní novinkou:

„Nebesům na Záluží přibyl několikaneděIní andílek v peřince a povijanu. Pouštějí mezi lidi, že je ten klouček nějaké příbuzné panny Naninky, co tak ráda šňupá: ale kdo věří, bude spasen jako tráva na úhoře.“ A neopomenul připojiti několik kousavých poznámek o knězích.

V tom dáno znamení zvoncem. Baron odešel do čekárny. Teprvé v kupé, kde měl za společníka nějakého rozvrzaného Angličana, s nímž nebylo naprosto hovoru, rozležela se rozprávka v mysli baronově tak, že se mu mimovolně krev do mozku hnala a srdce úžilo. Faráře Cvoka měl baron potud v paměti, pokud mu Jenny o něm vypravovala, že je to muž neobyčejně vzdělaný, zásad čistých a šlechetných snah daleko nad opar všednosti se nesoucích, a nebylo ani jinak lze, nežli že i on toho muže ctil, jehož byla Jenny rozhodnou ctitelkyní. Muž ten přijal

do svého domu cizí dítě, k tomu chlapce... Kdy by byla Jenny jeho syna...

Netroufal si ani domysliti. Strach před matkou obešel jej omrazem, ale jen pro první chvíli. Naproti studenému citu zdvíhala se v něm statečnost, jež jako stará mělničina lahodným teplem jej rozehřívala a do šťastné budoucnosti průzor mu otvírala. Všecko mu povídalo, že domysl jeho s pravdou jedno jest, že Jenny odšedši z umíněnosti a z nepravého vzdoru za svým povoláním do světa, dítko své příteli Cvokovi svěřila, aby uchovala si samostatnost. Tomuli tak, a baron si myšlenku tu pochybnostmi nepřikaloval, nebylo drama jeho srdce dohráno, naopak nadešel v něm obrat, nemálo příznivý.

„Maje synka jejího v moci,“ domýšlel baron Mundy, „jsem pánem a ředitelem dalšího děje i přes vůli Jenninu.“

Parostroj zahvizdnul, strojvůdce zmirňoval jízdu vlaku. Baron se blížil k poslední stanici, vlak se zastavil.

Před skrovnou nádražní budovou očekával jej kabriolet ze zámku. Baron měl před sebou ještě dobrou hodinu cesty. Přicházela mu velmi vhod k jeho rozjímání. Bylo odpoledne a slunce jen pražilo. V polích úroda krásně zrála, v podnebesí skřivani zpívali, co jim hrdélko stačilo. Baron si pohodlně do vozu usedl a nepříliš rychle ujížděl k domovu po prašné okresní silnici. Cesta vedla k Suchdolu. Bylo to téhož dne, co byl přítel Cvok u Ledeckého návštěvou.

Odcházeje ze Suchdola minul Cvok z roztržitosti pěšinu do Záluží. Nebylo také divu, nebo nebyl dnes po celou dobu svým; ráno dopis pátera Neduchy, po obědě pozvání staré baronky, aby Ledecký k ní se dostavil k důležitému hovoru, v němž zajisté jen o Cvokovu a Pepíkovu kůži půjde: toť byl náklad, jejž unesti síly mu nepostačovaly. Proto se každou chvíli zastavoval jako přetížený kůň, a divná metelice řádila v jeho hlavě. Všecky myšlenky jeho točily se za Ledeckým do pracovny té staré Izabelly. Ač nebyl příliš živé obrazotvornosti, přece viděl baronku před sebou jak hněvem rozpálena na něj a na Pepíka ortel vydává a i biskupem vyhrožuje; jak soptí na Jenny a přísahá, že ji dá policejně stíhati, summou: bubák vystupoval za bubákem v jeho hlavě, v níž to vypadalo jako v nějaké pošmourné středověké mučírně. Ký div, že jda domů po silnici sobě zacházel; vždyť ani hrubě nevěděl, čí jest a co činí. V tom vytrhl jej z dum rachot kočáru, proti němu jedoucího. Přítel Cvok uhnul se mechanicky v pravo k příkopu a ani zraku k povozu nepozvedl. Leč kočár se zastavil, Cvok mimoděk vzhledl a spatřil, jak sléza k němu baron Mundy.

V Nebesích to hrklo jako v starých hodinách; kdy by byl někdo z čista jasna do něho střelil, nebyl by se více ulekl.

„Jsem tomu nad míru povděčen,“ oslovil jej spěšně baron, „že se s vámi, velebný pane, shledávám. Počkej tady, Františku,“ obracel se jedním proudem ke kočímu a zavěsiv se na rámě Cvokovi odváděl jej rázně od kočáru stranou k železniční stanici.

„Když jsem odjížděl na cesty, koncem května letošního roku,“ pokračoval baron hlas přitlumuje, „přinesli vám na faru cizí dítě, několikanedělního chlapečka. Jeli posud u vás a zdrávli?“

„Zdráv jako ryba,“ odvětil Cvok všecek se potě.

„To jsem rád! Co vám psala Jenny?“

Cvok neodpovídal.

„Vždyť vám přece musila psáti, vždyť je to její dítě — a což bych vám to neřekl, vždyť jste ctihodný muž — a moje.“

Farář byl jako na jehlách. Kdy by bylo bývalo lze, byl by se od barona odtrhl a vzal do zaječích; ale baron se ho držel jako klíště.

„Proč mně nedáváte odpovědi,“ durdil se.

„Jsem nesmírně překvapen, pane barone,“ sbírala se Nebesa k opatrné odpovědi. „Ráčíte býti bez pochyby na hrozném omylu. Jest dítě u mne na faře, ale dítě po příbuzné panny Naninky, dítě chudé dělnice . . .“

Baron se naň pronikavě podíval; ubohému lháři kanuly krůpěje s čela. O živý svět by nebyl zraků k baronovi obrátil.

„Proč klopíte tak rozpačitě oči,“ dotíral naň baron. „Pravdali, co mi povídáte, podívejte se mně do očí jako poctivec poctivému muži.“

Bolestný vzdech vydral se Cvokovi z prsou.

„Nebyl bych do vás řekl,“ vyčítal mu baron, „že jste schopen dávati se na lživé řemeslo. Ostatně nebude pro vás míti zlatého dna. Vy jste ke lžem příliš nemotoren, velebný pane!“

Nebesa se třásla jako chlapec, jejž hlídač chytil na cizích luskách.

„Co psala vám Jenny?“ dokračoval naň baron.

„Tajemství, pane barone, tajemství,“ vytáčel se přítel Cvok. „A před tajemstvím, tuším, již jako kavalír budete míti úctu.“

„To jste měl hned říci, velebný pane, a byl bych jistě se mírnil v otázkách. Tajemství, které vy a Jenny máte, hodno jistě úcty. Jen když hoch jest zdráv! Jak se jmenuje?“

„Josef.“

Baron se zarazil.

„Proč Josef?“

„Tajemství.“

„Ach! ano, to nešťastné tajemství! Pojďte, sedneme si do vozu a zajedeme si na Záluží. Musím to dítě viděti!“

„To neučiníme, pane barone.“

„Kdo mne může zdržovati?“

„Je to pro lidi. Jest bez toho u nás a po celém panství klevet a pověstí, že by s hříchem bylo ke kalu ještě přidávati louže. Kdy by vás viděli na mé faře, bůh ví, co by se s ubohým Pepíkem stalo. Buďme opatrni, pane barone, již vzhledem k vzácné rodině vaší. Bez toho milostivá vaše paní matka jest již na stopě, a jest právě dnes u ní Ledecký ze Suchdola, by tu věc vyšetřila.“

„Tak! Musím vám bohužel dáti za pravdu; aspoň dobrá věc by tím nic nezískala, kdy bych s vámi jel na Záluží. Vždyť hlavní věcí prozatím jest, ujistiti se, že dítě jest dítě mé a Jennino. Dejte mi to ujištění a nepojedu.“

Farář opět neodpovídal.

„Tak! Zapomněl jsem, že tajemství vám víže rty. Ale takto slibu neporušíte: řekněte mi, bylali to lež, že dítě vámi opatrované jest dítětem chudé nějaké dělnice.“

„Lež to byla.“

„Jsem spokojen, úplně spokojen. Podejte mi pravici, ctihodný muži. Tento srdečný potisk buď vám prozatím mojí odměnou. Časem, dá bůh, že se vám platněji odvděčím, ač jsem přesvědčen, že muž vašich povah koná dobrý skutek jen proto, by těšil se z dobrého konání. Pište, prosím vás, Jenny, o čem jsem s vámi mluvil. Já ji právě hledal v Praze, v rodišti jejím, ale nadarmo. Teď když máme tu dítě své, jsem upokojenější. Mé matky se nic nestrachujte: kdy by bylo nejhůře, jsem tu já.“

„O mne nejde, pane barone, ale o Pepíka. Již k vůli němu buďte opatrným a nevykročte z mezí, jež předpisuje vám rod váš a úvazky rodinné. Dá bůh, že děj se co děj, po dešti přijde čas a po mukách kvas.“

„Budu pamětliv příhodné rady vaší, příteli; ale sunt certi denique fines . . . Rozejděme se prozatím. Třebas bych neeměl pro tu chvíli do Záluží: mysl má s vámi odchází, velebný pane!“

Podali a potiskli si ruce a rozešli se v opačné strany.

XVI.

Paní baronce Saloméně, ač péče o dobrý výnos z panství a vrchní dozor nad úřednictvem a lidmi správu vedoucími téměř všecken její čas spotřebovaly, zbývalo povždy ještě dosti času, by svědomitě starala se o klevety. Jedno týkalyli se úředníkův, jich manželek a rodin, anebo duchovních, anebo dokonce rolníkův, po nichž jí vlastně nic nebylo: uší svých nikdy před nimi nezavírala, řídíc se zásadou, že, co se děje při zavřených dveřích, zhusta více vydává pro poznání lidí, s nimiž jí bylo jednati, nežli konání jich veřejné. Ctihodná paní měla i své tajné jednatele a dodavače, již ochotně se jí z té stránky k službám propůjčovali.

Sotva že přijela ze zimního pobytu svého z Prahy, kterýžto luxus z pravidla jednou za tři léta si dovolovala, bylo jí pěkně na talíři všecko doneseno, co se stalo na faře v Záluží. Klevety tyto byly sice rozmanitými domysly vyšperkovány, ale co přimyšlováno a domyšlováno, psáno bývalo celkem na vrub faráře Cvoka; donašeči byli tolik moudři, že o jmeno slečny Jenny nikdy nezavadili, bojíce se, aby v ničem nedotkli se barončiny rodiny a domácnosti, poněvadž by jim to baronkou ve zlé vykládáno býti mohlo. Ale baronka nebyla na rozum uhozena, a skutek, že slečna Jenny někdy Nebesa na Záluží navštěvovala, probudil v ní hejno podezřelých myšlenek, s nimiž potají sama počítala. Že však byvši několik měsíců mimo panství, všecky síly napíti musila, by dohonila pořádně všecko, co bylo za její nepřítomnosti zameškáno, stalo se, že po několik prvních neděl historií Zálužskou upřímně nezahýbala. Leč věrný její nohsleda, pan Ferdinand, jenž slečnu Jenny již po delší čas držel před baronkou za lubem, uznal za dobré déle neotalovati, by snad někdo jiný nepřipravil jej o prvenství. Za jednoho pěkného jitra, kdy viděl na baronce, že do hladka se vyspala, pověděl jí delikátně pikantní novinku, že dle obecných názorů slečna Jenny jest matkou nalezence Zálužského.

Novinka ta mysl barončinu rozvětřila; cítila dobře, že tím její dům ocítá se v ústech lidských, ano strašák, ještě mnohem horší, vynořil se mimoděk z jejího přemýšlení: aby snad dokonce její Mundy nebyl do špinavých těch pletich zapleten! Prošla si nejprvé v duchu celou dobu, co slečna Jenny sloužila v jejím domě a zpřítomnila si všecko chování Mundyho ke společnici. Mimo nešťastnou nehodu v alejích u rybníka, zběhlou za její nepřítomnosti, neměla ničeho, čeho by se zachytila. Tenkrát ovšem oba se neobyčejně důvěrně sblížili, ale potom nebylo nic podezřelého jimi podniknuto, a bylli Mundy změněn, bylo to po nebezpečné nemoci. Baronka se upokojila, ale proto přece uzavřela, záhadnou tu věc náležitě prozpytovati. Vzpomněla si na Ledeckého, k němuž Cvok častěji jako k příteli docházel. Suchdol byl mimo to v samém sousedství Záluží, a panna Regina byla jí známa jako klepna na ostro kutá. Rozpakovala se některý den, pak uznala za dobré, prvé nežli Mundy z cesty se vrátí, pro Ledeckého si poslati. Tu z nenadání psal Mundy, kterého dne přijede. Baronka by byla se svým záměrem téměř zamrzla. Na rychlo poslala Ferdinanda do Suchdola pro faráře Ledeckého.

Ledecký přijel bez průtahu; baronka přijala jej ve své pracovně tak laskavě jako sobě rovného. Bystrý farář řekl si v duchu: měj se, brachu, na pozoru. Za tím medem číhá nabroušené žehadlo. Poděkovav se za vzácnou čest, které se mu dostalo laskavým barončiným pozváním, vyslovil své přání, aby jen mohl vděčně jejímu rozkazu vyhověti, a prosil, aby mu ten rozkaz projeviti ráčila.

Baronka mu připomněla, zdali netuší, čeho by se ráda z jeho hodnověrných úst dověděla.

„Netuším ani dosti málo,“ odpovídal Ledecký; „byl u mne právě kollega pan farář ze Záluží, když přijel pan Ferdinand s lístkem vaší milosti. Neměl jsem ani pokdy rozvážiti, na čem se přání vaší milosti zavírá.“

Baronka věděla již od Ferdinanda, že Nebesa byla právě v Suchdole a že se tím Ledecký netajil, vykládala mu za upřímnost.

„Bezděky sám jste se dotknul předmětu, o němž bych ráda s vámi porozprávěla,“ rozmlouvala se baronka; „a tuším, že vám to nebude s podivením.“

Odmlčela se pro okamžik. Farář se dělal, jako by jí nerozuměl, a nepohnuv ani brvou vzhlížel pokojně k ní očekávaje, co bude následovati.

„Farář Cvok,“ pokračovala baronka, „přijal před několika nedělemi do svého domu pracizí dítě v opatrování.“

„Ráčíte dovoliti, milostivá paní baronko, že vsouvám tu malinkou oprávku,“ přejímal jí Ledecký řeč. „Ne on, ale stará a věrná hospodyně jeho přijala v opatrování dítě a nikoli pracizí, nýbrž dítko po dceři sestry své.“

„A vy byste věřil, velebný pane, té pohádce, dosti nejapně pro venkovský lid nalíčené?“

„Věřím. Páter Cvok jest muž ducha prostého a spravedlivého. Domnívám se podle delší známosti s ním, že mu vidím až do dna duše,

a nemám příčiny bráti v pochybnost, co slyšel jsem od něho na vlastní uši své."

„Dnes?"

„Nikoli; již prvé."

„A všecko ostatní považujete za klevety, prázdné pravdy? Čí snad jste ani jiných kommentářů o té události neslyšel?"

„Slyšel, milostivá paní. Od panny Reginy na příklad."

Baronka zbystřila uši.

„Bylo by mně milo," podotkla poněkud živěji, „kdy byste si neobtěžoval, mne se vším do podrobna obeznámiti."

„Všecky varianty vybíhají ve dvě závěrečné věty: že ubohé opuštěné děcko připisují páteru Cvokovi, jakožto otci a bývalé slečně společnici jakožto matce."

„A jiná ještě osoba, mimo jmenované, neníli do klevet těch připletena?"

„O někom jiném ještě nevím ani písmenky."

„O mém synu jste pranic nezaslechnul?"

„Milostivá paní! Kdež pak!"

„Nuž nechme toho a přistupme k jádru věci, pro kterou jsem vás, velebný pane, k sobě požádala. Jsem věrná dcera svaté naší matky církve, jíž po dlouhá staletí žádná ratolest staroslavného rodu Počernických z Počernic nikdy se neodcizila. Ač jsou k tomu jiní úřadové církevní ustanoveni, by chování nižšího duchovenstva ostříhali, přece jest i povinností mojí i právem mým jako patronky všímati si všeho, co by bylo na újmu svaté naší víře a nahodilým rozpásanostem v čas přítrž i zástavu činiti, než snad vyšším úřadům bude zakročiti. Pomíjejíc zatím z útlocitu veledůstojného pana vikáře žádám na vás, velebný pane, abyste jmenem mým bez průtahu faráři Cvokovi napsal, že si rozhodně přeju, aby řečené dítě od hodiny ze své fary odklidil a dal je někam přes pole na vychovanou, čím dál tím lépe, by lidem přišlo s očí a mysli a spokojilo se pohoršení, jímž tak lehkovážně se zavinil Budeli se zdráhati, nebo neučiníli dokonce tak, napište mu zcela určitě, že pustíc všecky ohledy mimo nastoupím proti němu na cestu církevně úřední."

Ledecký poslouchal baronku pokojně jako socha a i když domluvila, neměl se hned k odpovědi. Posléze rozvázal ústa:

„Neradil bych, vaše milosti, abyste prováděla zámysl svůj a třeba vyrůstal ze semene spasitelného. Jsem zkušený kněz a znám důkladně práva naše; kollega Cvok jest jich neméně znalý. Patronu nepřísluší, by proti faráři, řádně ustanovenému, tak si počínal, jak vaše milost snad jen navrhovati ráčí. Totě věcí nadřízeným církevním úřadům vyhrazenou, a i ty podobného rozsudku dříve nevydají, dokud spornou záležitost prvé nestranně neohledaly a nevyšetřily a bedlivě obviněnce nevyslyšely. Kollega Cvok má jistě potřebné průkazy, jako křestný list dítěte, v rukou, a budeli toho pilná potřeba, zjedná si zajisté spravedlnost před nadřízenými úřady. On vyjde nade vši pochybnost z té pře cel a zdráv, ano dostane se mu i pochvaly, že z křesťanské lásky vykonal skutek bohulibý nad opuštěncem. Kdy bychom — vaše milost, nebo já jmenem jejím — podobným rozkazem se na něj odvážili, za-

pletli bychom se do mrzuté pře, jež by nám mnohou hořkost způsobiti mohla.“

Baronka pobledlá vyvalila na řečníka oči; bylť jí vůbec odpor někoho druhého věcí nevídanou.

„Rozumím vám, velebný pane,“ pravila po delším pomlčení; „nechci na vás doléhati, upouštím od své žádosti a učiním sama, co mi svědomí káže. Jen mi na to podejte ruku, že co jsme tu spolu promlouvali, zachováte tajemstvím.“

Ledecký podal jí z lehka ruku a hluboko se kloně odcházel z audience. Když vyjížděl ze zámeckého nádvoří, vjížděl právě baron Mundy.

Baronka rozchodila se proti svému obyčeji po pracovně. Byla nepokojna, rozbouřena; krev se jí hnala do hlavy. Před Ledeckým prohrála.

„Kněz knězi neublíží,“ mluvila k sobě v duchu. „Když jsem se mu zmínila o Mundym — to jeho nalíčené podivení!“

V baronce podezření proti synovi stoupalo. Sklesla mimoděk do křesla při psacím stolku. Závrať, posud jí neznámá, popadala ji, hlavu měla těžkou, v uších jí hučelo, před očima se jí dělaly mžitky a kola, nohy ji brněly. Úzkostí vyrážel jí pot na čele a skráních.

Do pracovny vstoupil služebník hlásе, že milostpan baron právě z cest se navrátil a že se táže, smíli její milosti svou poklonu učiniti. Baronka pokynula hlavou.

Za minutu vstoupil baron Mundy, políbil ji a podotknul: „Jsi nějak rozechvělá, matinko.“

„Jsem, milý synu. Dnešní vedro jest nesnesitelno.“

„Nepovolala jsi lékaře?“

„K čemu! Večerní chládek se blíží.“

„Jak jsem nešťasten, matinko! Tolik jsem se na tebe těšil, a teď, když po několika nedělích opět tě mám, leká mne tvá churavost.“

Baronka se ostře na syna podívala a pravila s důrazem a významně: „To již osud lidský, milý Mundy, že druh druha jinak sobě představujeme, nežli v skutečnosti jsme.“

Mundy lehce zbledl. Baronka nespouštějíc s něho oči dobře si toho všimla.

„Snad abys mi sklenici čerstvé vody přinesl.“

XVII.

Druhého dne dopoledne přišel Kozmánek se psaníčkem Cvokovým na faru Suchdolskou. Přítel Cvok se tázal, co bylo včera na zámku s baronkou projednáváno. Ledecký odpověděl krátce a jasně, že jest to tajemstvím, za něž se baronce odcházeje zaručiti musil. Před obědem dostal Cvok odpověď a zasmušil se tak, že mu ani oběd nechutnal, ač mu právě dnes panna Naninka připravila, co velmi rád jedl, hrách totiž s okurkovým salátem.

Nebylo s ním vůbec již od včerejška žádné řeči, a odešelli včera ráno se zakabonělým čelem do Suchdola, přišel za soumraku odtamtud

mrzut až na bědy. Panna Naninka z něho moudrého slova dostati nemohla, ač měla zvědavosti plné údy, a obav se v ní hemžilo jako mušek na slunci. Noc měli na faře velmi nepokojnou: farář nemohl spáti a panna Naninka nezamhouřila ani oka; jen Pepík hajal jako po máku.

Nazejtří dopoledne došla Nanince trpělivost, vzala Cvoka do výslechu, co před ní má zatajovati, a hnedle věděla tolik, co on.

„Já Pepíčka hned odnesu, ať si pak pro něj přijde, kdo chce!“ prohlásila potom.

„K čemu odnášet?“ dí farář. „My Pepíka nedáme, a kdy by sám biskup si pro něj přišel! A pak já ho z domu nepustím; já musím za něj státi a budu za něj státi.“

„A přece jste včera ráno řekl, že bude musiti z domu.“

„To jsem se ukvapil, z lítosti . . . Nebesa! Já mám to dítě tak rád, že bych mu srdce své rozkrájel! Buďte bez starosti, Naninko, chyba se nestane žádná, zvláště teď, když baron Mundy se k němu hlásí.“

„Jak to všecko dopadne! — Milosrdný bože, co vidím?“

Cvok vyskočil a běžel k oknu, z něhož panna Naninka ven se dívala.

„Panský kočár! Už jsou tu!“ naříkala panna Naninka lomíc rukama. „Pro živého boha a jeho utrpení!“

„Kde je můj Pepík!“ notoval jí farář třesa se úzkostí.

„Jest v kuchyni, jdu k němu. Nepouštějte jich tam, sice se stane neštěstí!“

A než farář mohl odpověděti, byla Naninka z prachu.

Byl to skutečně panský kočár. Seděla v něm paní baronka a naproti ní šafářka. Na kozlíku vedle kočího trůnil ve své nádheře pan Ferdinand.

Baronka měla na dnešek moc nad míru nepokojnou a zlou. Zavrhnuvši plán, v němž farář Ledecký měl jí býti jaksi španělskou stěnou, přemýšlela o novém, za okolností nejvhodnějším, a div si hlavu nerozmyslila; konečně měla již útek i osnovu pohromadě. Hned odpoledne druhého dne určila si k provedení. Dopoledne konala svou práci jak obyčejně, ano Mundymu se zdála býti povahy jasnější než jindy. Některou hodinu ztrávila po jeho boku a pozorně a ráda vyslyšela některou episodu z poslední jeho cesty, ano tu i onde prohodila jemný a laskavý žert, což stávalo se jen za sváteční její nálady.

Po poledni dala si zapřáhnouti předstírajíc, že podívá se na úrodu některého dvoru. Nevyzvala nikoho ani Mundyho ani baronesu Sály, by s ní jeli. Jezdívala vůbec nejčastěji sama, a baron netušil ani dosti málo, že to snad bude jízda proň osudná.

Zajevši do dvora, jenž stál na cestě do Suchdola, pojala s sebou odtamtud šafářku. Pan Ferdinand měl o čem přemítati. Šafářka měla kojeňátko, aby snad baronka . . . Skládal si na kozlíku dobrodružné sestavy.

Baronka velela, by jeli k Suchdolu a vesnici objeli; kus za Suchdolem nařídila jeti do Záluží. Pan Ferdinand se tajně pousmál; věděl již, kolik uhodilo. (Dokončení.)

O chemické synthesi.

Píše
Zdeněk Jahn.

Rádi honosíme se velikým počtem důležitých a v minulých dobách zajisté netušených nálezův, jež bylo bádavému, nižádných překážek se nehrozícímu duchu lidskému během XIX. věku učiniti. Zdát se, jako by teprvé naše doba měla užívati skvělého ovoce, které jí přinesla neúnavná a zhusta zdárných výsledkův se nedočkavší práce přečetných starších badatelův, z nichž mnozí vešli v úplné, ač nezasloužené zapomenutí. Nazýváme věk náš dobou páry a telegrafův, chtějíce vytknouti nálezy, kteréž době naší zvláštní význačný ráz vštěpují, jímž naprosto různí se od věkův minulých. Směle bychom mohli také věk náš přiodíti jmeny jiných slavných a důležitých nálezův, kteréž jsou nám již tou měrou obvyklé, že jen stěží dovedli bychom se vmysliti v doby, kdy ještě tak nebývalo. Věk náš dal nám různá odvětví fotografie, opatřil nás svítiplynem, založil nám velikolepý a rozmanitý průmysl chemický, vědu opatřil spektrálným rozborem atd. Neméně výtečnou známkou věku nynějšího jest také, že nás hledí aspoň částečně vymaniti z velikého podruží přírody a činí nás v jisté míře na ní nezávislými. Posléze vzpomenutého znamenitého úspěchu bylo lze dosáhnouti dle spůsobův chemické synthese, kterouž obral jsem si za předmět přítomného článku, chtěje v něm vylíčiti snahy a cíle tohoto nového pole bádání a snažení lidského.

Ode dávna žije v člověku snaha napodobiti bezčetné úkazy a předměty, jimiž ho příroda obklopila. Malíř a sochař vidí v přírodě vzory ideálů svých a tvoří dle nich svá díla umělecká. Valná většina lidí vidí však jen to v přírodě, co jí jest k užitku nebo k újmě, hledíc prvého sobě opatřiti a bránic se proti škodlivosti druhého. Když seznána vysoká cena kovův blahorodých a kamenů drahých, počal člověk předměty takové vyhledávati, učil se těžiti je z lůna země a posléze vzdělával je k rozličným potřebám svým. Ale tou dobou vznikla v něm již snaha nápodobiti takové věci. Arciť nedálo se zprvu nápodobení takové spůsobem vědeckým. Stačiloť z počátku, když podařilo se ustrojiti předmět jen na pohled, byť i podstata věci nápodobené byla zcela jiná. Nemohloť však pro neznalost přírody a zákonů jejích zprvu ani jinak býti. Tak byl člověk snahou svou nápodobiti drahocenný křišťál veden k vynalezení skla. Podobně měly snahy alchymikův středověkých, směřující k nalezení kamene mudrcův — jenž by dovedl kovy obecné v zlato proměňovati — v zápětí svém mnohé velmi prospěšné nálezy, z nichž chemie i lékařství čerpaly hojný užitek.

Takové snahy mají velikou důležitost vědeckou i praktickou. Příroda sice veledílnu svou, v níž vytvořila a stále ještě strojí bezčetné poklady své, zahalila rouškou tajemnou a skoro neproniknutelnou, přece však člověka vůči věcem a úkazům svým nezůstavila nevidomého a bez pomoci. Obdařila jej duchem bádavým a duchem tímto seznal člověk, jak se má přírody tázati. Příroda pak k otázkám přiměřeným nezůstá-

vala dlužna vhodné odpovědi. Takové otázky činíme přírodě, konajíce pokusy a sledujíce při díle tom, v jaké příčině jest závislý výsledek na podmínkách pokusu.

Vida různé poklady přírody, tázal se člověk, jak vede sobě arciučitelka jeho, když předměty takové tvoří. Snažil se takořka přírodu polapiti při činu a v mnohých případech se mu to skutečně podařilo. Jak veliký prospěch mu z prací takových kynul! Nejen že z úspěchův prací těch seznával určitěji, že mu bude jedenkráte vystihnouti záhady všehomíra, nýbrž také v ohledě praktickém těžil z takových zkušeností svých. Co jindy jen příroda sama strojila v útrobách svých, co jen po různu a ne všude v stejné hojnosti rozšířila v lůně svém, to dovede člověk částečně nyní v pracovnách svých hotoviti, užívaje k účelu tomu hmoty, jíž mu příroda poskytuje, a nehynoucích sil jejích. Tak se podařilo ku př. zhotoviti mnohé nerosty ze součástek, kteréž v nich byly rozborem vypátrány. Zkoušky takové konali Gaudin, Ebelmen, Daubré, H. Sainte-Claire Deville, Caron a m. j. Mužové tito vyrobili ve Francii nejen veliký počet drahých kamenův, ale připravili i takové nerosty, kteréž v přírodě velmi hojny jsou. Podobnými pracemi nejlépe poslouží se geologii a nerostopisu, neboť rozřeší se jimi mnohé záhadné a namnoze sporné otázky, kteréž týkají se vzniku mnohých hornin a povstání země samé. Ale i průmysl má skvělé ovoce z prací takových. Nedávno podařilo se Fremymu a Feilovi v Paříži sestrojiti korund, rubín a safír u větší míře; lze proto očekávati, že tyto dosud vzácné látky stanou se obecnějšími a prospěšnějšími.

Jindy spokojili se, dovedše nápodobiti vnější stránku nebo vid nějakého předmětu, kdežto nyní směřuje všecka snaha k tomu, aby při nápodobených předmětech hmotná podstata jejich byla v úplném souhlase s ostatními vlastnostmi jejich, čímž pak jsou předměty strojené s plodinami přirozenými ve všem srovnalé a jedině tak stává se nápodobení takové úplným. Toho dovesti bylo ale teprvé tenkráte lze, když po nesčíslných předběžných pracích bylo seznáno složení a ostatní vlastnosti těl přirozených. Mámeli tyto zkušenosti o tělech přirozených, můžeme pátrati směle po podmínkách, za kterých těla ona povstávají. Mnohé podmínky takové jsou již známy a také víme, v jak krásném souladu síly přírodní se nalézají. Síly tyto jsou nám sice podstatou svou neznámy; posuzujemeť ji pouze dle účinkův jejich; jsouť pakami, jichž užívá příroda k strojení a přeměně věcí všech. Známeli všecky podmínky, za kterých síly přírodní působí, můžeme, vyplníce podmínky takové, k určitému účelu prospěšné, donutiti tajemné síly tyto, aby nám byly k službám. Na ten spůsob stáváme se nezávislejšími na přírodě, vládkyni své a dovedeme z části soutěž její snášeti, neobávajíce se více, že práce naše se nezdaří.

Chemie novověká nese se k tomuto vznešenému cíli. Vypátravši hmotnou podstatu velikého počtu přirozených věcí, objevila i zákony, dle nichž spravují se přeměny světa hmotného. Chemik ví, jak v mnohých případech neznámá síla chemická sobě vede; ví, že za určitých podmínek součástky jistých těl v sebe působí, slučujíce se, čímž původní tělo znova se vytvořuje. Tak dovede chemie nejen rozkládati těla přirozená, nýbrž zná také, jak mnohá z nich zase se skládají ze součástek

svých. Byť i dosavade se jí nepodařilo ustrojiti velikého počtu složitých těl přirozených, přece ví nyní, že snaha její není nemožna a že co nyní se nedaří, zůstaveno snad nalezti věkům budoucím. Přese všecku neúplnost svou jsou však výsledky snažení novějších chemikův na poli *synthese chemické* již nyní tak skvělé, že zasluhují povšimnutí i v kruzích širších, tož tím více, že tento obor bádání lidského, stavě na základech pevných, slibuje přinesti v budoucnosti snad dosti blízké zajisté ještě hojnější užitek vědě i životu obecnému.*)

I.

Když byl slavný francouzský učenec Lavoisier ku konci minulého století položil pevné základy náuce chemické, dospěl k náhledu, že hlavním úkolem chemie jest rozbor neb analyse. Konáli chemie s různými těly přirozenými pokusy, snaží se rozkládati je, aby nabyla součástek jejich, kteréž po té o sobě zkoumá. Chemie dospívá k větší dokonalosti a blíží se více cíli svému, když rozkládá těla v součástky vždy jednodušší. Opětovnými rozklady nabývá se posléze prvkův, t. j. těl nejjednodušších, jichž nelze dále rozložiti, a tito prvkové jsou základem veškeré této náuky. Analysí nahlížíme sice bezpečně ve složení hmoty, pravého názoru však o podstatě její nabudeme, když dovedeme z různých součástek, kteréž jsme z jistého těla vyloučili, zase totéž tělo složiti. Jedině na ten spůsob přesvědčíme se, zda jsme správně pracovali. Potvrdíli se výsledky analyse jisté hmoty také její synthesí, pak známe hmotu tu úplně; a podobně nabýváme jen tehdy úplné známosti chemické těl přirozených, když dovedeme spojiti obě protivné methody, vedoucí k poznání jejímu, totiž doplnímeli analysi úplnou synthesí. Tím pak různí se chemie novověká podstatně ode všech náuk přírodních, kteréž vedou sobě hlavně analyticky.

Povšimněme sobě několika příkladů, kteréž vysvětlí, kterak sobě počíná analytik při výzkumech svých, a po té objasníme úkol synthese. Pozorujme nejprvé nějakou nerostnou hmotu s hlediště chemického, ku př. žulu. Žula obyčejná jeví se býti složena ze tří nerostů, ze živce bílého, neprůhledného, z křemene prosvitavého a tvrdého a pak z lesklých lupínků slídy, kteréžto nerosty lze od sebe odděliti a nedoznají při tom nijaké chemické proměny. Výsledkem tohoto bezprostředního rozboru žuly jest, že krystalovitá hornina tato jest směsí tří různých nerostů. Další postup rozboru záleží v tom, že dlužno živec, křemen i slídu rozložiti úplně v součástky jejich, aby nabylo se posléze prvkův, t. j. nejjednodušších součástek, v žule uzavřených. K účelu tomu dáváme působiti v každý řečený nerost určitým látkám, jichž pomocí z části se ruší. Křemen rozložíme v plynný, ve vzduchu obsažený kyslík a v pevný, černavý, krystalovitý křemík. Živec lze rozložiti zprvu v kyselinu křemičitou, kysličník hlinitý a draselnatý. Z kysličníků obou vy-

*) Hlavní pomůckou při sepsání tohoto článku byly spisy, kteréž vydal slavný badatel v oboru synthese, *M. Berthelot*, o témž předmětu (Traité élémentaire de chimie organique, La synthèse chimique, Chimie organique fondée sur la synthèse).

loučí se po jednom kovu, z prvého bílý, kujný hliník a z posledního měkký, bílý draslík a kyslík, z kyseliny křemičité vybaví se křemík a kyslík, jako z křemene. Na ten způsob jsme hotovi s rozborem chemickým křemene a živce a podobně bychom mohli rozložiti i slídu. Řečené tři nerosty jsou bezprostřední a viditelné součástky žuly; prvků, kteréž jsme v křemeni a živci objevili, nemohli bychom v obou nerostech tušiti, seznáváme je teprvé jako poslední součástky jejich, provedše zevrubný rozbor jejich. Rozbor tento vedl nás nejprvé k bezprostřednímu složivu žuly, v dalším pak postupu rozložili jsme složitější látky v jednodušší a z oněch pak vyloučili jsme látky nejjednodušší, prvky chemické, každému rozboru odporující.

Pozorujme s téhož hlediště rozbor nějakého těla ústrojného, proveďmež ku př. rozbor citronu. Rozbor tento není úlohou snadnou, poněvadž i v citronu, jako v žule, nalézá se vedle sebe několik látek různých, jež třeba od sebe odděliti; pročež záleží i rozbor citronu v několika pracích, kteréž v postupu určitém po sobě následují. Vytlačímeli citron, dostáváme kyselou šťávu a vonnou koru. Z kyselé slizké, poněkud nasladlé šťávy citronové můžeme vyloučiti několik látek, které v ní jsou již hotovy; tak dostaneme z ní bezbarevné hráně kyseliny citronové, kteráž jí udílí chuť kyselou, cukr hroznový a třtinový, zvláštní bílkovinu, soli a j. v. Každá z těchto látek jeví se určitými vlastnostmi, kterýchž pozbývá, když dále se rozkládá. Také slupka citronová chová v sobě jisté látky hotové; nalézáme v ní silici, po níž má citron svou vůni, žluté barvivo a hmotu dřevnatou, z níž skládá se valná část slupky. Každá z těchto látek vyznačuje se určitými vlastnostmi, jež sdělují se částečně s plodem, z něhož pochází. Souhrn látek těchto skládá citron podobně, jako skupením živce, křemene a slídy vytvořena jest žula. Každé zvláštní působení plodu řečeného v smysly naše, pochází od jedné nebo několika součástek jeho. Rozdělením citronu v jeho bezprostředné součástky proveden prvý oddíl rozboru jeho. V druhém oddíle dlužno provesti se součástkami těmito podobné zkoušky, jaké jsme konali, hleděvše seznati bližší a vzdálenější součástky křemene a živce. Rozbor chemický poučí nás, že silice citronová skládá se ze dvou prvků, z uhlíku a vodíku; cukry a kyselina citronová zavírají tři prvky: uhlík, vodík a kyslík, bílkovina pak drží v sobě hlavně čtyry prvky: uhlík, vodík, kyslík a dusík. Tito prvkové jsou nejvzdálenějšími součástkami oněch látek, z nichž citron jest vytvořen. Kdy bychom podobným spůsobem, jako jsme ohledávali žulu a citron, prozkoumávali všecka těla přirozená, konali bychom postupně dvojí rozbor jejich, t. j. rozebrali bychom je nejprvé v jistý počet látek jednodušších, ježto v nich jsou již hotovy (rozbor bezprostředný, Analyse immédiate) a z oněch látek vyloučili bychom posléze prvky jejich (rozbor v prvky, Analyse élémentaire). Z výsledků rozborův takových seznalo se, že bývají těla přirozená složena nejprvé z několika bezprostředných součástek, z nichž každá vyznačena jest určitými, nezměnitelnými vlastnostmi, jichž nemůže pozbyti, aby sama nedoznala podstatné změny v hmotě své. Proměnili se některá látka bezprostřední, nabývá i tělo, jež ji v sobě drží, změny určité. Horniny, zvířata a rostliny skládají se z jistého počtu různanitých součástek,

na jichž přítomnosti závislé jsou různé změny, které na tělech v přírodě shledáváme. Když rozborem vypátraly se bezprostřední součástky těl, nastupuje zevrubný rozbor oněch, jímž rozštěpují se v určitém postupu v látky jednodušší a nejjednodušší. V pravém oddíle rozboru třeba obezřetně jedny látky ode druhých odděliti, v druhém rozdělují se tyto působením mocných činidel v jednotlivé prvky, kterýchž nelze dále rozložiti. Rozbor bezprostřední a prvkový jsou dvojím základem pro výzkumy chemické oněch rozkladův, kteréž těla podstupovati mohou.

Kdy bychom přestávali pouze na rozboru látek, kteréž nám příroda poskytuje, nedošli bychom nikterak k úplnému poznání jejímu a mysl naše by neměla z důsledků takového bádání úplného uspokojení. K pravému poznání těl přirozených nestačí, rozložíli nebo zrušíli se; musíme býti také s to, z prvkův těla původní sestrojiti. Bylli rozbor tak zevrubný, že objevil nám veškery součástky hmoty, jakož i zákony, dle nichž spravují se četné přeměny její, pak z výsledků takové analyse vyplývá i možnost synthese. Při výzkumech podobných platí více nežli kde jinde slova slavného Bacona Verulamského: Scientia est potentia — věda jest moc. Známeli zákony, jejichž působením se všecky látky přirozené určitým a pravidelným postupem rozkladů rozpadávají ve své nejjednodušší součástky, lze nám prvou úlohu obrátiti a z prvočástek zrušeného těla opět tělo to složiti. Máli chemik tento cíl před sebou, počíná prvky, jež rozborem svým v látce přirozené vypátral, opět slučovati, aby z nich nabyl spůsobem tím týchž látek, kteréž jsou součástkami těl přirozených. To pak jest předmětem synthese. Abychom její potřebu a podstatu seznali a hranice oboru jejího omezili, užijeme několika příkladů z chemie nerostné.

Analysí vypátráme v soli kuchyňské dva prvky naprosto různé: plynný, žlutozelený, jedovatý chlór a měkký, jako stříbro lesklý sodík, který již v obecné teplotě mocně ve vodu působí, rozkládaje ji. Obě látky tyto nemají ani nejmenší podobnosti se solí, z níž pocházejí a již jediné skládají. Znajíce oba řečené prvky a vědouce, jak podivuhodnou měrou liší se od soli kuchyňské, mohli bychom se domnívati, že nejsou jedinými součástkami jejími. Ale synthese zbaví nás všeliké pochybnosti, poněvadž sloučením chlóru se sodíkem vzniká toliko sůl, srovnávající se ve všech vlastnostech svých se solí přirozenou; analyse sama by nás nikdy tou měrou uspokojiti nedovedla. Podobně můžeme křemen složiti z křemíku a kyslíku, živec pak lze sestrojiti z draslíku, hliníku, křemíku a kyslíku, t. j. z oněch prvků, kteréž byly rozborem v obou řečených nerostech vystiženy. Ale i jiné hmoty nerostné lze z prvočástek jejich skládati. Takových strojených látek jest pak známo již veliké množství, což vysvětluje se jednak hojností (asi 65) různých prvkův, kteréž nerosty skládají, dále pak skrovným počtem poměrů, dle nichž prvkové tito ve sloučeniny vstupují, a posléze poměrně dosti značnou stálostí složených těl nerostných. Tak může chemie nerostná synthesemi zkoušeti, bylyli rozbory zevrubně provedeny a na obou těchto základech může pak bezpečně stavěti, bez obavy, že stavba její se sesuje.

Obor synthese není ale tak rozsáhlý jako obor analyse. Analyse rozkládá těla přirozená v součástky bližší a vylučuje z oněch prvky,

jichž nelze více rozkládati ve hmoty různorodé. Synthese snaží se z prvků složiti jediné jejich bližší součástky, ponechávajíc jiným náukám pátrání po spůsobech, kterak těla přirozená přispěním sil jiných nežli chemických vznikla ze svých bližších součástek, jako na př. horniny z nerostů atd.

Podobné otázky, jaké zkoumavého ducha chemikova v oboru nerostné chemie ustavičně k práci a k pokroku nabádají, zaměstnávají důmysl a píli jeho v míře mnohem rozsáhlejší a spůsobem obtížnějším, máli rozbírati součástky některých bytostí oživených. Chemie nerostná dospěla již k dosti utěšenému rozkvětu, když chemie látek ústrojných trvala stále na nízkém stupni vývoje svého. Příčina tohoto úkazu leží v tom, že rozbory látek živočišných i rostlinných byly a jsou namnoze dosavade ještě velmi neúplny a poskytují proto synthesi dosti nespolehlivé základy. Ještě před dvaceti lety byly náhledy o synthesi organické velmi spleteny a ona sama byla v tom rozsahu, jaký nyní má, namnoze za nemožnou pokládána. Synthese organická má tím větší zajímavost, poněvadž táhne se k látkám, které v živých tělech vznikají. Slavný Berzelius přirovnává živá těla k pracovnám, v nichž se sbíhá mnoho dějů chemických, jež jsou původem všech výjevův, které souborem svým skládají život — a jež udržují pracovny tyto v takové spůsobě, že vyvíjejí se takřka z jednoho atomu až k nejvyšší dostižitelné dokonalosti, načež berou se zase cestou zpáteční, zábyvy jejich stávají se zdlouhavějšími, posléze přestávají úplně, a od té doby počínají prvky těla jindy živého poslouchati zákonův přírody neživé. Seznámímeli se do podrobna s látkami, kteréž v živém těle vznikají, a dovedemeli je potom z jejich prvků strojiti, nahledneme tak zajisté poněkud v podstatu největší záhady všehomíra, jakouž jest a povždy člověku zůstane — život.

Pozorujmež opět citron, abychom na příkladu jeho seznali obtíže synthese organické. Drobnohledem vypátráme v citronu buňky a cévy, skládající tkaniva, jež určitým účelem se vyznačují a jisté úlohy vykonávajíce, celku takto k udržení prospěšnými se stávají. Pozorujeli chemik citron, vidí v něm místo jeho ústrojnosti pouhé nahromadění různých bezprostředních součástek (kyseliny citronové, buničiny, cukrů, silice a j. v.), jejichžto vlastnosti nejsou závislé na tvaru jejich, kterýž jim při vzrůstu citronu byl udělen. Rozborem zpytuje pak zákony, dle nichž řídí se vznik a neustálá přeměna látek těchto v těle živém. Bezprostředné součástky těl ústrojných zruší se v dalším postupu analyse úplně, čímž zbývají z nich jen tři neb čtyry prvky, čili nejvzdálenější a tudíž i nejjednodušší součásky jejich. Jak málo podobají se prvky tyto oněm látkám, z nichž byly vyloučeny! Z oněch čtyr prvků, skládajících veškera živá těla, jsou tři plyny; dva z nich (dusík a kyslík) smíšením svým skládají vzduch a třetí (vodík) jest obsažen vedle kyslíku ve vodě. Čtvrtý prvek, uhlík, jenž nejvíce přispívá k zvláštnímu rázu ústrojnin, jest látka pevná. Tito čtyři prvkové spolu se sirou, kostíkem a několika jinými hmotami jsou jediné látky, jichž užívá příroda k vytvoření nesmírného množství velice rozmanitých těl zvířecích a rostlinných. Kombinací jejich vznikají miliony různých látek ústrojných!

Chemikovi běží o to, aby pomocí oněch několika prvkův složil bezčetné téměř množství různých ústrojnin, jež jsou součástkami živých

těl. V oné jednoduchosti prostředků, jichž lze užiti, leží právě největší obtíže, s jakými setkáváme se, hledíce řešiti záhady synthese organické. Chcemeli strojiti různé ústrojniny z prvků jejich, jest nám objeviti celou řadu tajemných dějů chemických, v jichž průběhu přímé součástky těl ústrojných se přeměňují, jak toho vymáhá výživa, dospívání a celý vývoj jejich. Obtíže, s jakými setkávali se starší chemikové při synthesi ústrojnin, byly tak veliké, že drahně času pokládala se synthese organická vůbec za nemožnou, a v tom záležel též nejpřísnější rozdíl mezi chemií nerostnou a organickou. Že synthese ústrojnin z počátku tak obtížnou se zdála, mělo příčinu též v tom, že nečiněn rozdíl mezi ústroji živých těl, jakož jsou buňky, tkaniva a j. v. a mezi bezprostředními součástkami ústrojnin, ježto jsou určité chemické sloučeniny. Výzkum tvaru, podstaty a působení ústrojů nenáleží však v obor chemie, podobně jako není úlohou její, aby bádala o vzniku hornin aneb aby snažila se snad napodobiti tvoření vrstev zemských; prvé záhady náleží řešiti fysiologii a druhými obírá se geologie. Úlohou čistě chemickou jest však strojení bezprostředných součástek těl ústrojných a napodobení oněch dějů, kteréž sbíhají se při rozmanitých přeměnách týchž ústrojnin. Úlohu synthese a její různé cíle nejlépe lze vymeziti, povšimnemeli si podrobněji, po kterých cestách brala se chemická bádání v oboru ústrojnin, prvé nežli mohla idea synthese uzráti a skvělého ovoce přinesti.

II.

Drahně času byl o ústrojninách rozšířen náhled, že nejsou podrobeny týmž zákonům jako těla nerostná, nýbrž že vznik a přeměny jejich závisí na zákonech a silách prazvláštních, kteréž jsou v odporu se silami světa anorganického. Mnozí myslili si po příkladu Buffonově, že ve zvířatech a v rostlinách nalézá se zcela zvláštní oduševnělá hmota ústrojná, kteráž v podstatě své se různí ode hmoty nerostné. Arciť náhled tento brzy byl vyvrácen, neboť rozbor ústrojnin neobjevil žádného nového prvku, než dokázal toliko, že v ústrojninách uzavření prvkové nalézají se i v říši nerostné rozšířeni. Ale i po tomto výsledku ještě nedávno badatelé větším dílem, opírajíce se o nemožnost synthese, myslili, že podléhají těla ústrojná zcela jiným zákonům, nežli které dosud známy jsou. Praví v příčině té slavný Berzelius: „Zdá se, že v přírodě živé poslouchají prvky zcela jiných zákonů nežli ve světě mrtvém; zplodiny jejich vzájemného působení budou proto úplně jiné nežli v přírodě bezústrojné. Kdy by objevila se příčina, proč mají se prvkové v přírodě mrtvé jinak k sobě nežli v tělech živých, bylo by to klíčem k theorii chemie ústrojné. Ale příčina ta jest nás v té míře tajna, že nemáme aspoň dosavad žádné naděje, bychom ji vypátrali.“ Jinde praví týž badatel: „Umění nedovede prvky přírody neústrojné spojovati po způsobu přírody živé. Dávámeli činidlům chemickým působiti v ústrojniny, vytvořuje se skrovný počet látek s ústrojninami srovnalých, ale to stává se vždy tak, že uměním uvedou se ony látky k svému konečnému roztěpění o několik kroků blíže; nikdy však nepodařilo se, aby zplodila se kyselina šťovíková, jablečná neb octová přímo z prvků ne-

rostných.“ V těchto slovech před více než padesáti lety pronešených obráží se zcela zřetelně stav tehdejší náuky chemické. Tehdy dovedli sice rozkladem složitějších látek, jež vytvořily se za spolupůsobení života, strojiti mnohé ústrojniny, však nedovedli z látek, které jim rozbor poskytoval, skládati, co byli zrušili. Ale jen tím spůsobem bylo by lze dokázati, že síly nerostné i ústrojné jsou totožny, když by pokusy mohlo se stvrditi, že účinky obou druhů sil jsou srovnalými. Ale podobný důkaz provesti v té době nikomu nebylo možno.

Pohlednemeli na různé cesty, po nichž bral se výzkum ústrojnin v době Berzeliově a ještě do nedávna, shledáme, jak velice bylo tvrzení slavného Švéda oprávněno. Vývoj chemie organické stával se tenkrát hlavně spůsobem analytickým. Četní badatelé připravovali různé, v tělech ústrojných již hotové součástky, brousili důvtip svůj nalézáním a zkoušením četných prostředků, jimiž by se takové látky jedny ode druhých bezpečně a snadno oddělovati daly, a po té pokračovali teprvé k výzkumu složení chemického, proměn a vztahů různých těchto prvotních ústrojnin. Nejvíce vynikal ve výzkumech značného počtu ústrojnin již v minulém věku slavný krajan Berzeliův, Karel Scheele, jenž objevil veliký počet ústrojných kyselin. Jiní brali se touž drahou s větším nebo menším štěstím a pokládali výzkumy tyto za nejčelnější úlohu chemie rostlinné a živočišné. „Prvá obtíž, s níž setkáváme se při zpytování látek ústrojných, praví Berzelius, záleží v tom, jeli to, co zkoumati hodláme, sloučeninou anebo snad jen smíšeninou dvou ústrojnin anebo posléze jeli v skutku látka ta všech ostatních sproštěna. Všude v přírodě ústrojné jsou překážky, které se staví badateli při oddělování ústrojnin v cestu, mnohem větší a cesty, k cíli, vedoucí méně hojny nežli v říši nerostné, pročež můžeme o tomto oddíle chemie za to míti, že nalézá se ještě v plenkách.“ Následkem obtíží těchto stalo se, že mnohá látka, jsouc od různých badatelů též různým spůsobem posuzována, byla i rozličnými jmeny označena a často leckterá směs byla za určitou sloučeninu pokládána, poněvadž panovaly značné neshody v tom, které znaky chemické sloučeniny jsou podstatny a bezpečně k poznání jejímu vedou. Tak ku př. pokládali r. 1807 dva znamenití chemikové, Vauquelin a Fourcroy, kyselinu mravenčí a kyselinu mléčnou za nečistou kyselinu octovou, zvláštními živočišnými látkami pomíšenou. Jiní měli kyselinu hippurovou a kyselinu benzoovou za totožné a t. d. Zmatkům těmto učiněna teprvé od té doby u valné míře přítrž, když po zdokonalení chemického rozboru ústrojnin seznalo se, že hlavní význačnou vlastností chemické sloučeniny jest její určité stálé složení chemické.

Seznavše, že bezprostředné součástky těl živých jsou určitými sloučeninami chemickými, a vypátravše, že všecky látky, které jsou v živé přírodě již hotovy, skládají se jen ze skrovného počtu prvků, hlavně jen z uhlíku, vodíku, kyslíku a dusíku, obrátili se četní badatelé k vypátrání a sledování proměn, kteréž ústrojniny za různých účinkův podstupují. Proměnami těmito strojili z jedněch ústrojnin jiné ústrojniny známé anebo rozkladem látek složitějších připravovali jednodušší, kteréž sice v přírodě se nevyskytují, ale podle složení svého k bezprostředním součástkám ústrojenců těsně se přidružují. Tak vycházelo se od pevných a často beztvárných, nejsložitějších ústrojnin, vzniklých působením života,

a postupovalo se k látkám těkavým a určité, avšak jednodušší složení majícím a od těchto kráčelo se k sloučeninám ještě jednodušším, až posléze zastavil se rozbor u prvků, nejvzdálenějších součástek ústrojnin.

My můžeme snadno sledovati pravidelnou řadu těchto postupných proměn a pozorovati prostředky i podmínky k účelu takovému potřebné, povšimnemeli si blíže v příčině té nějaké ústrojniny složité, ku př. škrobu. Tato látka, v rostlinstvu přehojně rozšířená, jest potrojnou sloučeninou, neboť drží v sobě uhlík, vodík a kyslík. Škrob není hraněn, skládáť se z drobounkých zrníček, ježto při silnějším zvětšení jeví zcela zvláštní organický tvar, podle něhož lze poznati, ze které rostliny pochází. Působením horka nebo chemických činidel snadno škrob se rozkládá; ve vodě se nerozpouští. Zahřívámeli jej s některou zředěnou kyselinou, snadno mění se v jinou látku, totiž v krystalovitý, ve vodě snadno rozpustný cukr hroznový, jehož tvar není více závislý na povaze ústroje, jenž jej v přírodě zplozuje, přece však i tato látka velmi snadno zrušiti se nechá. Z cukru lze strojiti látky některé, jež jsou jednodušší nežli on sám. Přičinímeli k jeho roztoku kvasnic, rozkládá se za krátko v plyn uhličitý a v líh. Prvá látka, z uhlíku a kyslíku složená, náleží již mezi sloučeniny nerostné; líh však jest ještě látkou ústrojnou, skládaje se, podobně jako škrob a cukr, z uhlíku, vodíku a kyslíku, ale má již složení méně spletené nežli látka, jejímžto rozkladem se vytvořil. Líh jest látka těkavá, s vodou mísí se do vůle a vyznačuje se mimo to zcela určitými fysikálními vlastnostmi. Snadno mění se teplem v páry, nerozkládaje se, což svědčí též o jeho jednodušším složení a větší stálosti, než mají škrob nebo cukr. Též odporuje lépe účinku horka, kyselin i sehnaných žíravin, nežli původcové jeho. Poněvadž jest líh ústrojninou, nejeví přece ještě té stálosti, jako voda nebo plyn uhličitý. Doznáváť za působení mocnějších činidel chemických dosti značných změn; tak dostačí ku př. již působení silné kyseliny sírové za jistého horka, aby rozpadl se ve vodu a zvláštní plyn, uhlovodík těžký. Posléze jmenovaná sloučenina, vytvořivší se na třetím stupni rozkladu, jest ještě jednodušší než líh, poněvadž skládá se jedině ze dvou prvkův, uhlíku a vodíku. Uhlovodík těžký odolává také lépe působení mocných činidel chemických, ale není přece ještě sloučeninou nerostnou, rozkládaje se snadněji než voda a plyn uhličitý. Tak stačí již silné horko, aby rozložil se ve vodík a ještě jednodušší plyn, t. j. uhlovodík acetylen; z posledního lze ještě mocnějším žárem vyloučiti obě součástky jeho, uhlík a vodík. Tím jest rozbor dokonán. V postupu takovém dostáváme se v průběhu celé řady určitých proměn od škrobu k cukru, pak k líhu, k uhlovodíku těžkému, k acetylenu, posléze k uhlíku, vodíku, k vodě a k plynu uhličitému. Jiné podobné řady postupných rozkladův poskytují všecky různé látky, vybavené z těl oživených. Obyčejně postupuje se dle spůsobu popsaného od složitějších těl potrojných až k uhlovodíkům, kolem nichž seřaďují se v novější době všecky sloučeniny ústrojné.

Veškery takové proměny způsobené na ústrojninách, mají jistý znak společný. V průběhu těchto proměn blíží se totiž sloučeniny tyto zenenáhla svému úplnému rozkladu v jednotlivé prvky. Místo aby se rozložily ústrojniny, kteréž povstaly za působení života, takřka jedním

rázem, rozkládaly se ponenáhlu v určitém, pravidelném postupu, při čemž pokračovalo se od původních hmot složení namnoze záhadného k sloučeninám vždy jednodušším, až došlo se ku konečným zplodinám každého úplného rozboru, k jednotlivým prvkům. V posledních třiceti letech vykonána dle spůsobu takového veliká řada znamenitých prací, jimiž nejen různé ústrojniny a vzájemnost jejich mnohem lépe se seznala, nežli kdy před tím možno bývalo, nýbrž také objevilo se v průběhu takových výzkumů, spočívajících na postupně pokračujících rozkladech, hojně nových, velmi zajímavých a namnoze i užitečných ústrojnin strojených, pomocí jichž položeny byly po té základy pro vědecké roztřídění látek ústrojných. Jak znamenitě práce takové vědě posloužily, o tom nejlépe se poučíme, pohlednemeli, jak pokračovala věda za dob dávno uplynulých.

Prvé pokusy, směřující k rozboru ústrojnin, jaké jindy (v XVII. a na počátku XVIII. věku) přehojně se podnikaly, vedly k tak podivným výsledkům, až se zdálo, že vnitřní povaha ústrojnin navždy zůstane nás tajna. Bylo tehdy zvykem, užívati k rozboru ústrojnin překapování, jímž snadno těkavější látky od méně těkavých se oddělují. Látky ústrojné pálily se, aby k nim vzduch neměl přístupu, a zplodiny, které z nich horkem se vypuzovaly, sbíraly se v ochlazených přístrojích. Tak prozkoumávala akademie náuk v Paříži ku konci XVII. a v prvé polovici XVIII. věku více než tři tisíce rostlin jedině za účinku ohně a dospěla pak po namáhavých a rozvláčných pracích těchto k překvapujícímu výsledku, že všecky ústrojniny poskytují při překapování celkem tytéž zplodiny, t. j. olej, zvláštní vodnatou kapalinu, uhel a j. v.; látky živočišné vydávají při týchž pokusech mimo řečené hmoty ještě těkavé alkali (čpavek). Veškery takové zplodiny překapování za sucha velice sobě se podobají, nejevíce zároveň ni nejmenší podobnosti s oněmi látkami, ježto překapovány byly; ze pšenice a z jedovatého bolehlavu dostávají se spůsobem tím tytéž látky. Při podobných výzkumech nebylo lze látek ústrojných od sebe oddělovati, poněvadž za vyššího žáru žádná ústrojnina neobstojí, rozkládajíc se ihned v látky, jež za takových podmínek udržeti se mohou. Pozoruhodným výsledkem pracných výzkumů těchto bylo, že počala rozeznávati se chemie ústrojná od chemie nerostné, poněvadž nerosty zcela jiné zplodiny poskytují, jsouli překapovány; mimo to shledalo se, že všecky rostliny skládají se z týchž látek, poněvadž při překapování poskytují stejné zplodiny a že zvířata obsahují látky poněkud složitější, poněvadž z nich při překapování mimo zplodiny, jaké i z rostlinných látek se tvoří, dostáváme ještě i čpavek. Když pak seznána nerozložitelnost prvků, dokázalo se v druhé polovici minulého století, že látky rostlinné jsou složeny hlavně z uhlíku, vodíku a kyslíku, kdežto při látkách živočišných připojuje se k těmto prvkům ještě dusík. Již v té době, kdy konány vzpomenuté rozbory překapováním ústrojnin, mluvilo se sice o synthesi, ale více jen s úsměchem, aby se dokázalo, na jak slabých nohou stálo tehdy ještě učení chemické. Tak prý francouzský filosof Rousseau pravil kdysi známému chemiku Rouelleovi, jehož rozpravám a pokusům obcoval, že neuvěří v moc chemie, leč když mu ustrojí znovu chléb ze zplodin, ve které tento rozkládá se ohněm! — Jak málo sobě byli v téže době vědomi obtíží

a cílů synthese, o tom svědčí i následující příklady ještě. V XVII. věku myslil Glauber znamenitý jinak badatel, že provedl synthesi octa, smíchav líh s kyselinou sírovou a s vodou. Mnohem později domníval se Baumé (v druhé polovici minulého století), že ustrojil kyselinu bórovou, když byl ostavil dralmě času na vlhkém vzduchu směs šedé hlíny, tuku a čerstvého hnoje chlévského. Nebude nám s podivením, že mohly býti podobné pokusy pokládány za synthese, rozpomenemeli se, že stalo se tak v době, kdy ještě věřili alchimistickým náhledům, že vůni zplozuje všem vonivům společná látka, již zvali „spiritus rector,“ že hořkost a kyselost mají podstatu svou ve zvláštní hořčině a všeobecné kyselině a že posléze veškery práce tehdejší směřovaly k nabytí té obecné hořkosti nebo kyselosti. Také hádali se ještě před sto lety o to, zdali ty látky, kteréž přeměnou složitějších ústrojnin vznikají (jako kyselina šťovíková z cukru), nejsou ve hmotách oněch již hotovy a zdali tudíž přeměny takové nejsou jen pouhým vybavením.

(Dokončení.)

Písemnictví jihoslovanské r. 1879.

Podává

Jaromír Hrubý.

Referát o literatuře jihoslovanské musí se i letos ještě omeziti rozhledem po literatuře srbsko-chorvatské a slovenské, neboť ani rok 1879 nepřinesl slovesnosti bulharské díla pozoruhodnějšího, ať beletristického, ať vědeckého. Nově probuzená činnost politická v obou samosprávných oblastech bulharských absorbovala duševní činnost všech téměř vzdělanců bulharských a sáhloli se tu a tam přece k péru, byl účel toho opět jen politický. Literatura publicistická a politická vzmohla se v Bulharsku během r. 1879 ovšem značně a může se nyní již vykázati celou řadou velmi slušných časopisů politických, jakož jsou jihobulharské v Plovdivě vydávané, *Marica* a *Narodnyj Glas*, ve Srědci vycházející *Vitoša*, orgán bývalého ministerstva Balabanova, *Cělokupna Bъlgarija*, orgán velkobulharské strany Karavelova a Slavejkova, nový neodvislý *Bъlgarski Glas*, Ruščucký *Bъlgarin* a *Slavjanin* a jiné v jiných městech bulharských. Listu zábavného neb vědeckého Bulhaři minulého roku neměli; činí se však přípravy k založení časopisu zábavného i vědeckého. Kromě časopisů vydáno r. 1879 v jazyku bulharském asi 30 knih a brošur, z nichž největší část zaujímají knihy školní, pak je několik překladů z ruštiny a frančiny a konečně tři původní díla básnická: dvě dramata (*Petar Asjen* od N. J. Nenova a *Stefan Karadža* od Stančeva) a jedna báseň Ivana Vazova, *Vidul*, idyla ze života thráckého. Vidul, ač jen knížečka třicetistránková, jest nejpřednějším zjevem slovesnosti bulharské v uplynulém roce a svědčí o nevšedním nadání básnickém mladého poety, kterýž v připojeném k Vidulu Poslání osvědčil se též dobrým humoristou. Vazov upravil k tisku ještě jinou novou báseň, *Gramada*, jejíž děj vzat ze součas-

ného života jihobulharských Šopů; z ukázek uveřejněných v Бълг. Glase možno souditi, že i Gramada bude dílem pozoruhodným, a že Vazov zaujme přední místo mezi básníky bulharskými vůbec. Značnějšího rozvoje krásné literatury bulharské nadíti se lze ovšem teprvé tehdáž, až se politické poměry tamní náležitě ustálí.

Dosti rozmanitý obraz poskytuje literatura srbsko-chorvatská v roce 1879, a to jak literatura krásná, tak i vědecká. Rozvoji literatury vědecké napomáhá nejvíce universita Záhřebská, a proto většina spisů vědeckých tiskne se písmem latinským čili chorvatsky, jakož jest počet spisů chorvatských stále ještě bohatší než spisy tištěné kyrilicí čili srbské.

Z děl básnických sluší na prvém místě uvesti souborné vydání písní (Pevanija) Zmaj Jovana Jovanoviće, jichž vyšlo během minulého roku 4 sv. Z. J. Jovanović je největší na ten čas básník jihoslovanský, jest opravdový tlumočník národní myšlenky, zástupce tužeb národa a proto jeho miláček. Již plných 30 let budí svou písní Jihoslovany ze sna k životu národnímu a to s úspěchem závidění hodným. Dojem jeho písní na čtenáře je tak rozhodný, že při čtení jich mizí vášnivý, stále ještě zuřící boj mezi oběma bratrskými kmeny srbským a chorvatským; a jako pravoslavný Srb s nadšením se probírá jeho verši, sklání před Jovanovićem šíji též katolický Chorvát a uznává jich význam. „Politický boj dnes zuří," píše na př. recensent Chorvát o písních Zmaje Jovanoviće, „předsudky a cizí nepřátelé rozvozují sourodá plemena, avšak kdo chápe vyšší cíle, kdo rozumí kulturnímu rozvoji národa, ten se vznese nad takové bezdůvodné půtky a ocení každý kulturní zjev i plod, napsaný oním jazykem, jímž sám hovoří, jejž zove svým jazykem mateřským." Jak praveno, Jovanović básní již přes 30 let, avšak nebylo dosud souborného vydání jeho spisů. První podnět k vydání takovému učiněn při oslavě 25leté literární činnosti jeho, vloni pak došlo k uskutečnění důležitého toho podniku. Básně se tisknou v pořádku chronologickém v úpravě velmi slušné. Jovanović jest rozhodný lyrik, a i tam, kde se pokouší o báseň výpravnou neb baladu, všude převládá lyrika. Vedle toho oplývá zdravým humorem, tak že ho Srbové považují dosud za nejlepšího svého humoristu. Nejpřednější básně jeho jsou *Đulići* a *Đulići uveoci* a některé humoristické ody (kiseloj čorbi, čuturi, makovom kralju a j.).

Kromě sebraných básní Jovanovićových vydány minulého roku písmem kyrilským v novém šestém doplněném vydání *Pesme* Br. Radičeviće, proslaveného, avšak již r. 1853 zemřelého autora básně *Djački rastanak*; pak svazek basní St. Vladisl. Kaćanského *Skupljene pesme* a konečně sbírka vlasteneckých básní D. Rogiće, v níž zasluhují pozornosti zvláště písně z dob Balkánského osvobození, věnované junákům černohorským.

Mnohem chudší byla toho roku básnická literatura chorvatská. Uvedemeli v Dubrovníce vydanou sbírku různých básní Dalmatince A. Kaznačiće, zbývají pouze dvě samostatné knihy veršů, vydané v Záhřebě. Jsou to *Različite pjesme* F. Z. Pretečkoga a *Primula veris* Kr. Kutena. Pretečki je starý chorvatský básník z dob ilirského vlastenectví Gajova, a básně jeho jsou ponejvíce obsahu vlaste-

neckého, aneb opěvají život rodinný. Vienac praví o nich, že „jsou psány bez velkých pretensí i planého hluku; člověk věří a může věřiti básníku, že procítil, co napsal, i jest patrno, že je mu poesie milou zábavou.“ — V Kutenovi vítá kritika chorvatská nadějnou básnickou sílu. Primula veris jsou jeho prvotiny, z nichž přes různé poklesky a začátečnická nedopatření dýše přece milý dech pravé poesie, opravdový cit a plamenná láska k vlasti. Svým obsahem jsou písně Kutenovy erotické a vlastenecké, dotknuté tu a tam pessimismem, jevícím se vůbec u všech mladých poetů.

Kromě toho uveřejněno více básní i v beletristických časopisech *Vienci* v Záhřebě, *Slovinci* v Dubrovníce, *Srbské Zoře* ve Vídni a *Javoru* v Novém Sadě.

Literatura dramatická jest u Jihoslovanů dosud v plenkách; pokusy na tomto poli básnickém nevystupují nad prostřednost, i počet vydaných dramat je nepatrný. Tiskem vydána minulého roku celkem 4 původní dramatická díla; tři knihy vyšly chorvatsky a sice J. Jurkoviće Dramatička djela, svazek 2., v němž jest obsažena 5aktová činohra Poslední noc a dvě veselohry Kmotrovství a Obraz Pradědův; dále N. Milana Dramatična djela (tři veselohry Veteranac, Amanda, Bez brkovah), a konečně od Dubrovčana J. Palmotiće Gjonoriće tragedie Didone. Na národním divadle Záhřebském provedena mimo to nová původní 5aktová tragedie Marula od anonymního spisovatele, jež se však nepotkala s výsledkem valně příznivým. Písmem srbským vydáno pouze jedno nové dílo dramatické, totiž fraška *Friše Fire* od K. Ristiće, tištěná v 14 sv. Zbornika pozorišnich dela, vydávaného v N. Sadě.

Jihoslovanští básníci-spisovatelé mají dosud velmi nebezpečného konkurrenta v poetovi-lidu, kterýž stále ještě zápolí s nimi o palmu vítězství. Sbírání plodův národní poesie a filosofie lidu srbsko-chorvatského není dosud ještě ukončeno, a každý téměř rok přináší nové sborníky tu písní prostonárodních, tu pohádek a pověstí. Ve vzhledě tom byl rok 1879 nad jiné plodný a přední místo mezi různými publikacemi toho druhu náleží sborníkům Kuhačovu a Bogišićovu.

Fr. Š. Kuhač vydává již od tří let rozsáhlý sborník jihoslovanských (netoliko chorvatských) národních písní s nápěvy a klavírním průvodem. Díl I. celého díla, nadepsaného *Južnoslovjenske narodne popjevke*, vydán r. 1878 a byl zejmena od hudebníků po celé Evropě ode břehů moře Atlantského až po Volgu přijat s opravdovým nadšením. Po zemích slovanských v Rusku, Polsku, v Čechách i v jižním Slovanstvu všude se dostalo velikolepému podniku Kuhačovu zaslouženého uznání, a právem se lze nadíti, že publikace Kuhačova bude míti značný vliv na rozvoj slovanské hudby právě nyní, kdy národní ráz počíná se domáhati svého práva a to s úspěchem značným i ve plodech umění hudebního. Během roku minulého ukončil Kuhač II. díl nákladného podniku, v nějž pojaty opětně národní zpěvy všech Jihoslovanů — bulharské, srbsko-chorvatské i slovenské — jako v díl první, tak že vydáno až dosud celkem 800 národních nápěvů čili tolikéž elementů budoucí národní hudby jihoslovanské. Směšno jest, jak vztekle si počínají maďarské časopisy proti dílu tomuto, jehož význam pro kulturní

rozvoj Jihoslovanů nemohou zneuznati a proto v málomocné zášti je hledí pošpiniti ničemným podezříváním jeho původnosti. Kuhač sbíral nápěvy písní nyní tiskem vydávaných na větším díle sám a procestoval za tou příčinou mnohé kraje jihoslovanské. Když procházel chorvatské území v Uhrách, byl od tamějších maďarských úředníků chycen a vězněn, že prý je panslávským špehem a agitátorem. Když pak Egyetértés pochválil kdysi sborník Kuhačův, nesnesl té chvály jistý literární časopis maďarský a pronesl se (dle Vience) o věci té v tato pamětihodná slova: „Jihoslovanů není. Kuhačovo dílo je plodem jihoslovanské propagandy. Kuhače platí Rusové, aby těmi písněmi utvořil jihoslovanskou jednotu. Hříchem je dobrému lidu *uherskému* takového co odporoučeti." Vtipně dodává k tomu Vienac: „Ach, vy ubozí kozáčkové, ovčáci, slepci, žebráci, vy sirotkové a lékařice, kteří jste Kuhačovi zpívali ony písně, vy jste nebezpeční členové oné strašné propagandy, vy jste ruští agenti a Kuhač spává na samých ruských rublech."

Neméně pozoruhodným jest i dílo proslaveného znalce právních starobylostí jihoslovanských Srba prof. B. Bogišiće *Narodne pjesme* iz starijeh, najviše primorskijeh zapisa (vydané v Bělehradě). Jest to sbírka 130 starobylých národních zpěvů, namnoze *bugarčic* tak zvaných, jež zpívány původně na přímoří Adriatském a zde zapsány do různých listin a knih, nyní pak po prvé z nepřístupných archivů společně opět na světlo vydány. Zpěvy sborníku Bogišićova vynikají nejenom vzácnou cenou poetickou, jako všechny starší zpěvy srbsko-chorvatské, nýbrž poutají též pozornost jazykozpytce svými formami slovnými, rozměrem atd. U příležitosti té podotýkáme, že podobnou záslužnou publikaci starobylých národních zpěvů jihoslovanských chystá i Matice chorvatská.

Z ostatních sbírek srbsko-chorvatských národních písní, vydaných r. 1879 jmenujeme: S. P. Kotoranina *Pjesme Kosovskog boja 1389. godine* (3. vyd.); *Kraljević Marko u narodnim pesmama,* St. Boškoviće *Bačvanske pesme,* zejmena písně ženské, svatební a písně o boji srbsko-tureckém; dvě sbírky Mijata Stojanoviće: *Šala i zbilja,* sbírka národních přísloví, pořekadel, hádanek atd. a *Narodne pripovjedke,* obsahující dobrý výběr pohádek a pověstí slovanských pro mládež; a konečně *Srpske narodne zdravice* o Slavama, krsnome imenu i drugim prilikama, t. j. sborník říkadel, jimiž se při národních slavnostech pozdravují Srbové v Dalmacii, na Černé Hoře, v Hercegovině, v Bosně a v Srbsku.

Novelistika obohacena r. 1879 značnějším počtem spisů srbských a několika zdařilejšími pracemi chorvatskými. Uvedeme nejprvé spisy srbské. *Skupljene pripovjedke* Vl. Gjorgjeviće dospěly svazku 4., v němž obsaženy práce psané v letech 1865—1875. První z nich, Kapetan Veljko, jest episodou z dobývání Bělehradu; Hajdukova majka věnována je strastem života hajduckého, a trefně v ní líčena matka hajduka Borivoje; v povídce Čir Tisa vyniká zejmena stařec Bulhar; Na brodu (parníku) Sofia vypisuje spor o národnost a víru, vedený mezi cestujícím archimandritou a profesorem; Kroz Švajcarsku a S bogom jsou feuilletonistické lehké náčrtky. Práce Gjorgjevićovy nemohou se sice vyrovnati nejlepším novelám srbským, poskytují však lehkostí slohu čtení dosti příjemné.

Rozhodným talentem ukázal se však M. Đ. Miličević, jenž vydal sbírku povídek a pověstí *Zimnje večeri.* V úvodě k svému spisu se omlouvá, že jest samoukem a že jaksi neprávem se chopil péra, byv zvěčnělým Ljubišou vyzván, aby vypravoval „cosi z národního života tam u vás.“ Uposlechl prý, napsal tu a tam cosi, co mu právě v mysli tanulo, a tak vznikla pro Zimní večery sbírka rozkošných obrázků, jako jsou Neznani apostoli, Pobratimi, Od nevolje divljak, Poturčenica Lejla, Hajduci, Selo vodoplavno, Jedan sudni dan, Narodni sud a Pod orasima. V povídkách těchto vylíčeny episody z dávnější i nové historie srbské, zejmena rozkošné jsou obrazy z dob povstání srbského, v nichž zobrazeni národní hrdinové Karađordě, Miloš, Čupić, Veljko a j. Děj ve všech těchto obrázcích je tak prostý, nestrojený a přec plný života, jako by vzat byl přímo ze srdce lidu. Povahopisy jednajících osob jsou proto plastické a zcela přirozené, jakož i jazyk vzat téměř přímo z lidu. Miličević měl tu patrně za vzor rozkošné novelky Ljubišovy ze života hercegovského a černohorského, a věru podařilo se mu dostihnouti vzoru. I líčení jeho oplývá přirozeným humorem, vlastním každému Jihoslovanu, a poráží spolu tragikou, jíž překypuje veškeren život bratří na Balkáně. Kdo by si přál nahlednouti v srdce kulturou ještě nezkaženého lidu srbského, v Zimních večerech najde věrné jich fotografie. — Téhož rázu a s nemenším úspěchem je komponována novější povídka Milićevićova *Jurmusa i Fatima.* Vypisuje se v ní osvobození šesti okruhů v letech 1832—1834.

Předním z žijících novelistů srbských jest M. Šapčanin. Z jeho péra vyšla roku minulého 2. a 3. kniha sebraných povídek, zejmena: Tudja krv, Homaljska ljepotica, Katanska buna, Vladičina sestra, Sviračica, Predbojnici a pak vypsání cesty S Drine na Nišavu, konané v letech 1877 a 1878. Šapčanin je nyní vedle Ignatoviće representantem srbské moderní novelistické školy národní, která vzdělavši se na vzorech západoevropských povznesla domácí novelu na nebývalý dosud stupeň dokonalosti, zachovavši jí úplně ráz národní. Šapčanin vládne mistrně jazykem i formou a vyniká zejmena svou elegancí dikce, následkem čehož se stal nejhledanějším nyní novelistou srbským.

Z ostatních srbských prací novelistických uvádíme *Skupljene pripovjetke* Vl. Đorđeviće, jichž vyšly dosud 3 svazky; *Jelka,* novela od Kosty Ristiće; *Iz srpskoga života,* povídky od Stef. V. Popoviće, mající za předmět scény ze života Srbů v bývalé Vojvodině, celkem dosti zdařile a pravdivě líčené, a konečně dojemný obraz *Dečiji jady,* od N. E. J. Petroviće, v němž načrtány útrapy osiřelého dítěte za dob tureckých válek.

Chudší jest novelistika chorvatská. Přední zmínky zasluhují tu povídky, vydané Maticí Chorvatskou, a sice *Prosjak Luka* od Aug. Šenoy a *Zmaj od Bosne* z péra Jos. Eug. Tomiće. Tomić je znám jako dovedný dramaturg. Tuto, po delší přestávce vystupuje zase s povídkou, a sice obsahu časového, neboť v ní líčen boj srbských begů bosenských proti vtírajícímu se cizímu živlu tureckému. Děj spadá do dob panování sultána Mahmuda II. v druhé čtvrti našeho století, kdy se vláda osmanská snažila všemožně o to, aby vyhubila poslední zbytky bývalé srbské samosprávy, nalézající se v rukou srbských ač potur-

čených begů-zemanů. Bohatý obsah povídky líčí spory Osmanů se Srby, podporované zrádnými přeběhlíky, mezi ně vloženo několik pěkných milostných scén a zvyků národních, čímž se stala povídka i půvabnou i poučnou zároveň, ana zobrazuje děje namnoze dosud neznámé. — Žebrák Luka od osvědčeného románopisce a redaktora Vience A. Šenoy je zdařeným pokusem o povídku ze života selského lidu. Všechny osoby jsou obyvatelé chorvatské vsi nedaleko malého města a hrdina žebrák jest osobnost plná resignace nad zmařenými pokusy o nabytí „čestného postavení v člověčenstvu.“

Nákladem družstva sv. Jeronýma vyšly *Pripoviesti* iz poviesti (dějin) hrvatske iz okolice Križevačke od Dr. Ferkiće. Ferkić je starší již spisovatel chorvatský, který po delší přestávce vystupuje opět na veřejnost; v Pripovjestech jsou obsaženy dvě dobré historické povídky Krvavi sabor a Brat i sestra. Uvedemeli ještě Kaukovu historickou povídku o smrti Mikuláše Zrinského, jsme hotovi s chorvatskými novelami, vydanými ve zvláštních knihách. Pro příbuznost účelu mohli bychom sem ještě připočisti Vulićevićovu skizzi *Moja mati*, tklivé vzpomínky na dětská léta spisovatelova; dále půvabně psané obrázky z přírody *U polju i šumi* od Srba G. M. Matiće a konečně Milićevićovu publikaci *Života i dela velikih ljudi*, obsahující životopisy proslavených osob všech věků i národů. — Pro doplnění tohoto obrazu srbsko-chorvatské novelistiky v r. 1879 dodáváme ještě, že i v beletristických časopisech uložena mnohá dobrá práce, z nichž uvádíme zvláště posmrtné črty ze života hercegovského od Štěp. Ljubiše, uveřejňované v Srbské Zoře (Kradja i perekradja zvona, Pričanja Vuka Dojčevića a j.) pak z Vience novely Vladimír od Šenoy a Za jedan časak (okamžik) radosti od R. Jorgovaniće.

Z nových překladů srbsko-chorvatských uvádíme zdařilý srbský převod Tennisonova Enocha Ardena, pořízený od Zm. J. Jovanoviće, Shakespearova Hamleta od Staniše Stanišiće, Maticí chorvatskou vydaný Život Telemachův od Fenelona převedený od J. Fiamina; Skizze ze života vojenského od Edm. de Amicis přeložil A. Weber a 2. díl Črt Irvingových; dále sluší uvesti Tomićův chorvatský překlad Dona Quijota, román Henry Dunbar od E. Braddonovy, přeložený na jazyk chorvatský od Mihajla Mijatova, Verneův Carův kurýr, převedený do srbštiny od Petroviće; srbský překlad arabských báchorek Tisíc a jedna noc; srbský Rakićův překlad Hugových Bídníků; ze slovanských jazyků přeloženy Siemieńského Staré časy od Petroviće; Čajkovského Termolama od Rakiće; z českého pak převedeny na jazyk srbský Sabinův Hrobník od Ivkoviće (otisk z Javora) a Karoliny Světlé Vesnický román (Seoski roman, otisk z Istoku); kromě toho přeložil Taušanović do srbštiny Heverův spis o Švýcarsku. Velice důležit jest podnik bývalého vojvody povstalců hercegovských Mihajla Ljubibratiće, jenž přeložil na jazyk srbský Al-koran, kterýžto překlad bude vydán v Bělehradě. Ač veliká část národa srbského se přiznává k vyznání mohamedánskému, nebyla dosud tato bible mohamedánská převedena do mateřského jeho jazyka.

(Dokončení.)

Rozhledy na poli zeměpisném.

Podává

dr. **Jaroslav Vlach.**

Dr. Holub. — Africké cesty Junkerovy, Schüttovy a Rohlfsovy. — Výprava Samarská. — Rusové a Číňané. — Americká cesta Crevauxova. — Nordenskjöldova výprava v Severním moři.

Nejdůležitějším zjevem na poli zeměpisném je spis našeho českého cestovatele dr. Emila Holuba *Sedm let v jižní Africe.* Zavítav s hojnou kořistí cest svých, s drahocennými sbírkami do vlasti a byv co nejvřeleji uvítán netoliko v Čechách, ale i ve Vídni a v Londýně, seznamuje nás nyní v obšírném díle svém s příhodami, zkušenostmi a výzkumy svými. První sešit spisu toho — jejž v bohaté úpravě vydává J. Otto v Praze — byl v několika hodinách rozebrán, tak že bylo nutno přikročiti k druhému vydání; patrný zajisté důkaz, jakou přízeň obecenstvo české k cestovateli svému chová. My o významu cest Holubových v Osvětě promluvíme, jakmile dílo jeho cele bude vydáno.

Vedle cest jeho jest nám zaznamenati dvě větší cesty africké: Junkerovu a O. Schüttovu. Dr. Junker strávil tři léta v rovníkových krajích; již na cestě do Chartumu, obecného shromaždiště cestovatelů, bral se krajinou prvé neprozkoumanou, totiž údolím řeky Baraky. Řeka tato vytéká z Habešské vysočiny a ústí se na jih od Suakinu v Rudé moře; jako mnohé řeky africké jest i tato řeka za doby dešťů tokem bystře se ženoucím, za sucha jest řečiště její vyschlé; ale voda teče stále (ovšem v míře menší) cestami podzemními, jak tomu nasvědčují četné díry vodní, jež obyvatelé tamější v takých řečištích suchých sobě kopají. Takové díry jsou často jediným pramenem vody v celé krajině. Z toho vysvětlíme si i tu okolnost, že vedou cesty často těmi suchými řečišti anebo aspoň podél nich; břehy vykazují tu dosti bujnou vegetaci, kdežto opodál shledáváme půdu neplodnou a květenu velmi chudou. U našich řek se řečiště pravidlem šíří postupem toku, ale zde shledáváme opak toho; jest to následkem toho, že řeky zde při delším toku množství své vody ztrácejí jednak vypařováním jednak podzemními odtoky. Ze zvířat pozoroval tu cestovatel slony, ač pro ně tato krajina již příliš severně leží, paviány, již sobě libují na strmých skaliskách řečiště obklopujících, a i stopy lví, jež hlásaly, že v sousedních horských údolích i král pouště bytuje. Směrem jižním vedla cesta do Kasaly, odkud vypravil se Junker do Chartumu, kam přibyl 6. května r. 1876. Potom plavil se vzhůru po Bílém Nilu. Oko jímá tu brzy ptactvo v rákosí poletující, brzy řada hrochů, kteří široká těla svá z vody vystrkují, by na ranním slunci se ohřáli; tam v dáli viděti lze zástup žiraf pasoucích se na širošíré pastvině, tu plovou kolem ostrovy z travin utvořené. Ale to vše vábí mysl pocestného jen za prvních dní plavby; později zjeví se mu jednotvárnost břehů Nilských v pravdivé podobě. Zjistiv ústí řeky Sobatu, jež se vlévá do Nilu (pod 9° s. š.), navrátil se Junker do Chartumu zpět; ale brzy potom vidíme ho opět u Sobatu, by navštívil kraje Makaraka na západ od Ladó (druhdy Gondokoro) položené. Makarakové jsou kmen lidožroutského národu

Ňam-Ňam, který před 40 lety pro nesváry a nepokoje v zemi z dalekého západu se přestěhoval na východ a po mnohých bojích s domorodými kmeny Ligů, Abaků, Mondů a j. nyní v sousedském míru žije. V kraji tomto jest několik stanic vlády egyptské, mezi nimiž jest nejzápadnější Kabajendi; v této uhostil se cestovatel náš na delší dobu a konal odtud časté vycházky po krajině sousední. Když pak (v druhé polovici dubna 1877) padaly skoro denně silné deště, dostavil se k cestovatelům nevhodný host, zimnice; Junker se uzdravil, kdežto druh jeho Kopp podlehl nemoci. Použiv hodné příležitosti vypravil se Junker daleko na sever v poříčí řeky Gazel; cesta byla velmi obtížná, poněvadž bylo mu přejíti mnohé přítoky řeky této, při čemž vedla cesta brzy územím zaplaveným, brzy přes mosty z ratolestí a větví na rychlo zrobené, brzy po dvou lanech přes řeku natažených, z nichž jedno pod vodou sloužilo nohám za podklad, druhé nad vodou rukám. Na zpáteční cestě navštívil Junker zemi Mittu, která v posledním desítiletí jest vylidněna a zpustošena, poněvadž arabští kupci lid v porobu a otroctví uváděli. Po několik dní vedla cesta rákosím, z něhož Mittuové vyrábějí sobě umělé šípy; rozsáhlé pastviny poskytují stádům žiraf a antilop hojně potravin. Za noci rozléhal se daleko řev lvů, proti nimž bylo za tmy třeba strážných ohňů a všeliké ostražitosti. Koncem října 1877 navrátil se Junker do Kabajendi, odkud již v listopadu vyšel do krajin jižnějších. Tu panuje veliká rozdrobenost kmenů s ohromným počtem neodvislých náčelníků; proto dařilo se tu velmi dobře obchodníkům se slonovinou: nebyloť tu prvé nutno — jako v krajích severnějších — získati přízeň mocných pohlavárů; moc cizinců zdála se tu býti výdatnější. Náčelníci hromadí u sebe slonovinu země své až do příchodu obchodníků arabských; tito vezouce s sebou příliš málo zboží na výměnu hledí lacině dojíti potřebného zboží tím, že negrům odženou všechen dobytek a za něj slonovinu vymění. Následkem toho jsou mnohé krajiny, jež slynuly bohatostí dobytka, zpustošeny. Junker provázev jednu takovou výpravu do země Kalíků poznamenal, že účastníci její s sebou vzali 5000 kusů dobytka. Dospěv na této výpravě až k rozhraní vod Nilských a řeky Kibbi (Schweinfurthova Kibali) k poříčí řeky Kongo patřící, vrátil se Junker v únoru 1878 do země Makaraků zpět. Koncem března byl již opět v Ladó, odkud se dále vracel po Nilu přes Assuan do Kaira.

Druhý cestovatel O. Schütt nalézal se současně, ač dobu kratší, při západním břehu, hledě od západu proniknouti do nitra Afriky. Ale jako všechny posavadní pokusy podniknuté směrem tímto se nezdařily, tak stalo se i s výpravou Schüttovou. Přes to prošel Schütt dobrou částí posud neprozkoumaného území a vypracoval správné mapy té části území, ježto se jižně od dolního toku Kongského prostírá. Východištěm mu bylo Malange, odkud se vypravil 4. července 1878 směřuje k řece Kvango. Na cestě své spoléhal se příliš na portugalského kupce Machada, který výpravy této chtěl použiti k založení obchodní stanice v zemi Lubě u krále Maje; v polovici ledna 1879 podařilo se sice Schüttovi dospěti až do země této, která tvoří část rozsáhlého panství středoafrického, jemuž vládne Muata Janvo, avšak tu se objevilo, že se zlou se potázal spoléhaje na udání Machadovo. Král Maj

zadržel ho, poněvadž Muata Janvo jsa zpraven o příchodu bělochově vyslal syna svého Museva zdržet ho od dalšího pochodu na sever; ano cestovatel jest donucen jíti deset dní cesty jižněji do sídla Musevova, odkud mimo své nadání propuštěn jest, když slíbil, že roku příštího s mnohými dary navštíví Muata Janva. Nezbylo mu než navrátiti se rychlým pochodem zpět; v polovici května přibyl opět do Malange. Zajímavé jsou jeho zprávy o zemích, jež procestoval; některé z nich chceme uvesti. Zřízení vládní v těchto zemích má ráz patriarchální, každá ves má svého náčelníka; více vsí patří mocnějšímu knížeti, jemuž jsou poplatkem zavázány; u Lundů i s hodností císařskou se shledáváme. Vláda jest neobmezená, ač na každém dvoře spolu s vladařem sídlí několik rádců, obstárlých a vážených mužů, kteří o všem hlas poradný mají a obyčejně i spolu vládnou. Povinností vsi neb země jest živiti náčelníka, dodávati mu nápoj z prosa vyrobený, opatřiti ho ženami. Náčelníku přísluší z každého dobytčete plec pravá, zub ze skoleného slona a kůže ulovených lvů i levhartů. V krajích, kde se rodí víno palmové, jsou ustanoveni od náčelníka zvláštní strážcové poblíž hájů palmových, kteří sbíráním šťávy se obírají; jedinou odměnou jest jim dovolení, že smějí také píti, všechnu ostatní šťávu odvádějí náčelníku. Vedle pohlavárů slynou velkou mocí kouzelníci a lékařové divotvorní. Znajíce povahu rozličných kořínků a bylin, léčí jimi nemoci, mimo to zhotovují rozmanitá kouzla proti nepřátelům, lvům a hadům. Zvláště připisuje černoch velikou moc rohu antilopy, který zaražen v zemi před vesnicí chrání ji před nepřítelem, v rukou kouzelníkových pomáhá odkryti ztracené a ukradené věci a dává majiteli v četných rozepřích vždy za právo. Hlavně Songové a Kviokové libují sobě v denních rozepřích dílem z lakoty, dílem ze zábavy; malicherné věci bývají příčinou sporu. Vedle kouzelníků žijí tu i hadači. Hádáním svým způsobují často i vraždy, poněvadž utvrzují lid v domnění, že smrt i nemoc jsou způsobeny kouzlem nepřátel, jimž pomstiti se za to jest nutno. Někdy jmenují příčinou i zemřelé; ty hledí nemocný usmířiti tím, že postaví jídla na místa, jež určil hadač — zajisté jen pro sebe. Když ani to nespomůže, jmenuje pak hadač vinníka, který očistou hledí svou vinu smýti. Obžalovanému jest píti odvar z hořké kůry stromové; jeli nevinen, vyvrhne nápoj, však podlehneli, stvrzena tím jeho vina; mrtvola jeho bývá pak ostrým kolem podél celé délky propíchána, načež ji na osamělé místo v lese odvezou a spálí. Náčelník Tuchilangů, kteří sídlí na sever od panství Majova, zrušil všecky očisty a soudí všecky soudy sám; u kmene toho jest konopí jediným fetišem, tak že každý, kdo chce patřiti ku kmeni, kouří konopí, zvané „liamba“; chceli zase vymknouti se z platných řádů, smutného dojde konce: náčelník Mukvengue vyšle do jeho domu lidi své, kteří jej nutí kouřiti ze svých dýmek tak dlouho, až klesne mrtev k zemi. I vrahové trestají se takou smrtí; zloději musejí odváděti za pokutu množství koz a kouřiti liambu nad svou chuť. Najdeli některý z kmene toho ztracenou neb zapomenutou věc, nechá ji ležeti, jen něco liamby nasype na ni, čímž stává se nedotknutelnou; vlastník může ji tak opět snadno nalezti.

S úplným nezdarem potkala se výprava G. Rohlfsa v Africe severní; měl doručiti sultánu Vadajskému dary, jež mu německý císař

poslal za vzácnou podporu cestovateli německému dr. Nachtigallovi poskytnutou. Rohlfsa provázeli krajan náš dr. Stecker a v. Csillagh ze St. Hradce. Poněvadž dary císařské na cestě se opozdily, byl Rohlfs nucen stráviti delší dobu v Sokně v Tripolsku; pobytu toho použil se Steckrem k mapování oásy Džofry s osadami Soknou, Hunem a Vaddauem; k tomu připojen i podrobný popis. Ze Sokny vypravil še Rohlfs do východnější oásy Audžily, jež položena jest na cestě do Vadaje; ale zde potkal se s odporem obyvatelů, Medžabrů, a náboženských stoupenců Senussiho, přísného hajitele přesné víry ve východní Sahaře. Senussi již zemřel, ale v šlépěje jeho stoupil jeho syn Sidi Mahadi, jehož sláva se již rozšířila do krajiny Borku i do Vadaje. Ten zakázal kočovníkům Barky provázeti křesťany do Kufary, kam Rohlfs směřoval. Nemohouce dostati žádného vůdce vrátili se Rohlfs i Stecker do přístavního města Benghasi zpět. Csillagh byl již dříve se oddělil v Sokně zamýšleje přes Murzuk jíti do Bornu; zdá se, že již v Murzuku upustil od úmyslu svého chtěje přes Ghadames do Tripoli se vrátiti; ale nedošel do města toho zemřev dne 31. října 1879 půl dne cesty jihozápadně od Tripoli. Zatím opatřil sobě Rohlfs po delším namáhání 9 průvodcích z kmene Suijů — kteří měli výpravu provázeti až do Vadaje — zvláštní úmluvou u přítomnosti italského konsula Rossoniho sepsanou; současně kázal Ali Kemali paša vrhnouti do vězení tři šejky téhož kmene, kteří již dříve s Rohlfsem vyjednávali a za tou příčinou do Benghasi byli přišli; učinil tak, aby je podržel jako rukojmě za bezpečí výpravy a spolu i za trest, že kmen ten po 6 let neplatil nižádných dávek. Následkem toho nastalo silné kvašení mezi obyvatelstvem Benghaským a krajiny sousední; jak konsul italský tak i Rohlfs, který již na cestu se vydal, usiloval zvláštním dopisem o propuštění rukojmí, což konečně se stalo. Ale brzy potom jsou opět zatčeni a vězněni; tu zvěstoval konsul Rossoni africké společnosti Berlínské v srpnu 1879, že jest bez určitých zpráv o Rohlfsovi, avšak že došla sluchu jeho pověst, dle které expedice táboří v Kufaře stranou od hlavní cesty v oáse bohaté datlemi. Maje i jiné příčiny k obavám obrátil se konsul k předsednictví africké společnosti, aby vlivem zahraničného ministeria zprostředkovala propuštění vězňů. Na to došla odpověď od vysoké porty, která všechnu podporu slibovala, ale za bezpečí výpravy nemínila ručiti, poněvadž prý Rohlfs zvolil nejnebezpečnější cestu do Vadaje. Dne 11. října obdržel Rossoni arabský list od Rohlfsa toho obsahu: „Suijové nechtějí mi dovoliti, abych psal v řeči evropské. Ohlašuji, že nás chtějí zavražditi, když paša zatčené šejky nepropustí. Jsem zajatcem a prosím Vás, byste s ostatními konsuly u paše vymohl, aby propustil vězně. Nestaneli se tak, Suijové nás zavraždí.“ Zástupce pašův po delším váhání a na třetí teprv dopis konsulův propustil vězně; ale bylo již pozdě. Několik dní později byli Rohlfs i Stecker zpátky v Benghasi navrátivše se z Kufary, odkud se jim přec podařilo uniknouti. Dary císařské vzaly nemalou škodu, rovněž i přístroje vědecké; za to jsou zachovány zbraně, zboží a jiné potřebné věci, tak že dr. Stecker nevrátil se s Rohlfsem do Evropy, nýbrž míní výpravu znova podniknouti. Dosavadní měla jenom ten prospěch, že prozkoumány jsou rozsáhlé oásy Kufarské, jež as o stupeň jižněji a něco východněji dlužno znamenati, než jak posud mapy vykazují. —

Z činnosti zeměpisné, jejímž dějištěm jest Asie, zaznamenati nám jest ukončení prací výpravy Samarské, účelem jejím bylo vyhledati nejlepší trať pro železnici středoasijskou, která by vedla ze Samary až k ruským hranicím středoasijským při horním toku řeky Amu. Počátkem prosince r. m. vrátili se účastníci výpravy té do Samary zpět, by přikročili ku zpracování obsažného materiálu. Na výpravě té zkoumána spolu splavnost řeky Amu, jakož i poměr dolního toku jejího k vyschlému řečišti, Usboji. Jak známo vede se ve světě zeměpisném spor o to, zda možno převesti vodu řeky Amu v řečiště Usboj, tak že by vlévala se řeka Amu do jezera Chvalinského. Nyní již jest stvrzeno pracemi z r. 1876 a 1877, že země od Lanzanu k Usboji skoro dvakráte rychleji se sklání, než jest spád toku řeky Amu v jezero Aralské, dále že jen as osmina vody, kterou Amu nese, slouží k zavlažování oásy Chivské, kdežto ostatní se vypařuje v ramenech deltového ústí a v moři Aralském. Mimo to byli účastníci výpravy svědky toho, že na rozkaz chana chivského odnešen násep Bendský při výtoku Lanzanu a Šah Murad při Darjalyku; rovněž prohloubilo 300 dělníků Lanzan průběhem téhodne v délce 12 verst. Na jaře roku letošního snesou Chivané ještě ostatní náspy a pustí vodu do Usboje; dle jich zpráv požene se voda prudce do Usboje, zvláště když současně Rusové vystaví hráz na pravém břehu Amu naproti výtoku Lanzanu, aby směr toku byl tím mocněji odvrácen k břehu levému. Vším tím utvrzen náhled oněch zeměpisců, kteří usilovali o neodkladné převedení toku Amu nechtějíce čekati na konec vědeckého propracování otázky této. Poněvadž vládě ruské záleží na zdárném rozřešení této úlohy pro rozvoj obchodu středoasijského tak veledůležité, vyslala koncem prosince r. m. novou výpravu k prozkoumání Usboje; vůdcem jest generál Gluchovskij a prvním inženýrem Holstrem. Práce mají počíti při ústí řeky Amu, a jsou rozvrženy na dvě léta. Jak známo z listů denních, odstoupilo Rusko lonského roku kraj Kuldžský opět Číňanům; při tom podrželi Rusové nejúrodnější část údolí Tekesu jakož i horské průsmyky vedoucí přes Tian-Šan, by zachovali sobě půdy pro doby pozdější, kdy by uznali za dobré míchati se do věcí východního Turkestanu. Za odstup zaplatí Čína 5 mil rublů, spolu dovolila svobodný obchod kupcům ruským, neví se posud, zdali jen v krajích pomezních neb po celé říši. Mezi tím zavedlo Rusko námořní spojení východní Sibiře s Čínou; pravidelně vypravují se ruské parníky z Vladivostoku a Nikolajevska do Šanghaje a nazpět. —

Mezi cestovateli, kteří obrali sobě za cíl pevninu americkou, proslul v poslední době francouzský cestovatel J. Crevaux. Byl vyslán koncem roku 1876 do francouzské osady Guyany v jižní Americe, by prozkoumal vnitřní části osady této. Po delších přípravách vypravil se na počátku července r. 1877 k ústí řeky Maroni, jež dělí Guyanu francouzskou od holandské osady téhož jmena. Cesta vedla ho po této řece vzhůru, až dospěl po 14denní plavbě k onomu místu, kde povstává řeka Maroni ze dvou toků, Auy a Tapanahoni; poněvadž prvnější pokládají domorodci za hlavní rameno, šel podle něho skrze zemi Boniů; tito Boniové jsou negrové afričtí, kteří žili delší dobu v otroctví v Holandské Guyaně, až se jim podařilo uteci se do pralesů při horním

Maroni, kdež obvyklý život svůj znovu žijí. Roku 1772 vzbudil prý jistý otrok jmenem Boni vzpouru proti Holanďanům, načež velká část otroků, kteří stejné s ním byli mysli, usadila se v krajinách Maronských, arciť po mnohých bojích jak s Francouzi a Holanďany tak i se sousedními kmeny indianskými. O těchto černoších vypravuje Crevaux, že bydlí ve čtverhranných chatrčích, listy palmovými pokrytých; vedle chatrčí stávají na dřevěných třínožkách vyhloubené tykve, jež jsou naplněny odvary rozmanitých bylin; odvarům těmto připisují magické vlastnosti. Tak pila takový odvar jistá mladá dívka, by sobě získala lásky jednoho z veslařů Crevauxových. Rovněž shledal Crevaux na prahu domů hůl, na které visel kus šatu některého z předků; bývá často kropen vodou a slouží prý k zapuzování zlodějů. Uprostřed vsi nalézá se prostranné místo k valným shromážděním; zde staří sedíce na stoličkách radí se o potřebách kmene, zde suší ženy rýži a připravují z kořenů manihotu chutný chléb „kassave" a nakyslý nápoj „kachiri." Každého rána čistí se prostranství toto s největší bedlivostí. Šat nosí velmi jednoduchý; ženy zahalují sobě střed těla šátkem zavěšeným na šňůře kolem pasu jdoucí, a jen v době slavnostní oblékají kamisu, jež horní část nohou kryje. Muži nosí pás a na něm zavěšený kus látky. Všichni okrašlují se četnými fábory a prsteny na krku, na rukou i nohou. Velikou péči věnují čistotě těla; hned z rána myjí se vlažnou vodou a nikdy neobmeškají po jídle sobě vypláchnouti ústa. Neuplyne dne, aby staří a mladí v řece se nekoupali. Orby hledí jen pokud to nevyhnutelně nutno; jinak pěstují rýži, smldinec, kukuřici a třtinu cukrovou, v malé míře kávu, bavlník, tabák a pistacie. Hlavně oddávají se lovu zvěře a ryb. Se zvláštní zálibou tancují, při čemž zpívají a tlukou na zvonky a staré nádobí. Věří v boha dobrého, Gadu, který stvořil lidi, opice, rýži a manihot; jeho žena jmenuje se Maria, jeho syn Jest Kisti, jak vypravoval náčelník ze vsi Kotiky. Po smrti jdou dobří lidé ku Gadu, zlí k čertu, zvanému didibi. Jak viděti, jsou to upomínky z oněch dob, kdy předkové Boniů sloužili bělochům. — Z kraje Boniů bral se Crevaux dále na jih a po 16denní plavbě dospěl do země Rukujenů, jichž sídla rozprostírají se přes pohoří Tumuc-Humac až k řece Jary, jež na jih od tohoto pohoří k řece Amazonek spěje a při ústí do ní se vlévá. Předním cílem bylo mu výše zmíněné pohoří, ku kterému se v polovici září vydal; pohoří toto rozkládá se na jihu Guyany francouzské (2^0 s. š., 57^0 z. d. P.) a tvoří rozhraní vod mezi řekami na sever tekoucími do oceánu Atlantskéko a řekami, jež pije Marañon. Crevaux překročil prvý z Evropanů pohoří toto a sestoupil k řece Apavané; po ní plavil se do řeky Jary; jednak nedostatek potravin, jednak ochablost sil nutily ho spěchati ku předu po této řece. Překročiv s namáháním velké peřeje při dolním toku vplul do řeky Amazonek; prvním prosincem 1877 opustil ústí řeky této ubíraje se do Francie zpět. Velmi zajímavy jsou zprávy jeho o indiánských kmenech, zvláště Rukujenech. Indiáni tito neobcovali posud nikdy s bělochy; zpráva holandsko-francouzské komise, dle které jsou vzrůstu vysokého, nezakládá se na pravdě; ale horní část těla jich jest nápadně delší a širší proti ostatním částem těla. Barva jich pleti obdobna jest pleti Evropana, sluncem silně opáleného; pročež barví sobě tělo červenou barvou „ruku,"

k slavnostem je okrašlují ještě též arabeskami černými. Černý vlas, ne tak kučerovitý jako u negrů, nosí velmi dlouhý jak muži tak ženy; vous cení velmi málo, vytrhují jej jakož i obočí a řasy. Hlavy mají veliké, kdežto čela jsou nižší a rovnější než u Evropanů; ústa jsou malá, rty tlustší než u nás. Za zvláštní krásu pokládají, když břicho trochu vyvstává; proto také obvazují mladí lidé obojího pohlaví břicha silnými obvazky, by tlustšími se zdála. Jich ruce jsou význačny silnými palci, ale krátkými prsty ostatními, jež nebývají delší prstů 12letých děvčat našich. Stopu Indiána poznáš lehce po noze krátké, široké a rovné; přes to jsou výborní chodci, kteří ujdou bez odpočinku 6—7 hodin. Když onemocněl bolením hlavy jeden z Indiánů, kteří nesli zavazadla Crevauxova, léčil ko lékař Paniakiki tímto způsobem: Posadil se proti nemocnému a hledě tiše k nebi modlil se v tichosti k zlému duchu, by nemocného více netrápil; při tom kouřil doutník a pouštěl dým nosem, pak strčil doutník mezi palec a druhý prst své nohy, dýmal se vší silou na místo bolavé, poškrábal 5—6kráte ostrým kaménkem čelo nemocného a ssál v sebe krev prýštící. Po několika minutách znovu jal se foukati; zapáliv doutník pustil několikráte dým do úst a očí nemocného i vzdálil se slova nepromluviv. Nemocný brzy po tom byl zase zdráv; zdali následkem toho léčení? Rukujenové živí se hlavně rybami a zvěří. Každodenně jedí nejméně čtyřikráte, někdy i v noci; denně jest společná hostina mužů, při které ženy obsluhují, ve velké chatrči uprostřed vsi. Na to vrátí se každý domů a zde ještě má podíl při jídle domácím; nikdy se při jídle nepije. Crevaux byl i přítomen pohřbu indiánskému, jejž vypisuje. Jakmile roznesla se zpráva o úmrtí, byla chatrč obstoupena muži a ženami, kteří chválili dobrotu, statečnost a dovednost zemřelého; noví příchozí jali se plakati a bědovati, i hlasy zvěře domácí do toho zaznívaly. Z dříví vystavěna hranice, za kterou zaražen kůl, o nějž by mrtvola podepřena býti mohla. Umrlec okrášlen nejlepším skvostem, z pestrého peří vsazena mu na hlavu koruna, kolem krku navěsili mu pentle, dřevěný hřeben a flétnu; ramena i nohy kryly kruhy. Mezi tím tloukla kvílící vdova vším nářadím, které muži patřilo, až bylo rozbito. Pak zapálena jest hranice, a brzo nebyla mrtvola k poznání; popel shrabán v nádoby, jež jsou umístěny v chatrči vdovině; až po roce se zakopají do země. Na konec čistí se chatrč zemřelého i všechny ostatní ve vsi, by nakažlivé nemoci se nevzmohly.

Crevaux navrátil se na podzim r. 1879 z druhé cesty, kterou konal z francouzské Guyany na západ obíraje se prozkoumáním území, jež protékají severozápadní přítoky řeky Amazonek; došel až k pramenům řeky Japury poblíž hranic Ecuadorských. Bližších zpráv o této cestě posud nemáme. —

Z výprav podniknutých po krajinách polárních velevýznamna jest výprava Nordenskjöldova; čtenářům těchto listů jest již známo ze zpráv dřívějších, že loď Vega po dosti šťastné plavbě mořem sibiřským uvízla poblíž mysu Serdce-Kamenu u poloostrova Čukčů. Skoro deset měsíců byl Nordenskjöld nucen stráviti v tomto zajetí; konečně 18. července r. 1879 počal led táti, i bylo možno dáti se na další cestu. Deset dní jen trvala plavba, než vplula Vega v užinu Behringovu. Dávná myšlenka Nordenskjöldova slavila toho dne skvělé vítězství: možnost severo-

východního průjezdu kolem břehů sibiřských jest dokázána! Za šťastné provedení záměru Nordenskjöldova děkujeme nejprv výtečnému duchu, kterým nadšeni bylo pro věc tuto jak učenci tak i důstojníci a mužstvo výpravy; dále prospěly věci jednak znamenité zařízení Vegy, jak je poručík Palander provedl, a tolikéž řád jídelní, který byl zcela podnebí přispůsoben. Po celou dobu výpravy nepřišel na zmar ni jediný život lidský; rovněž nebylo mezi účastníky jejími nemocí. O tom, zdali bude možno roku každého provesti podobnou plavbu, vyslovil se Nordenskjöld ve zprávách svých následovně: „Prozatím není možno odpověděti ni ano ni ne; první odpověď mohla by snadno způsobiti mnohé pokusy předčasné, jež by zkušeností mohly býti tak vyvráceny jako známá slova závěrečná, jež čteme ve zprávě o první plavbě kolem světa. Avšak mám za to, že výprava naše může býti často opakována se zdarem a že také bude opakována. Co mohu uvesti spoléhaje se na svou zkušenost, dá se as takto shrnouti: 1. Že často v několika týdnech bude možno proplaviti se z Atlantského oceánu do Tichého moře podél břehů sibiřských, když loď bude zvláště k tomu upravena a dovední plavci ji říditi budou; pokud poměry moře sibiřského známy jsou, bude cesta tato stěží důležitou pro rozvoj obchodu. 2. Že možno již nyní tvrditi, že námořní spojení Evropy s ústími řek Obi a Jeniseje k účelům obchodním nepotká se s překážkami. 3. Dle všeho zdá se, že i námořního spojení mezi Jenisejem a Lenou i mezi Lenou a Evropou dá se užiti k obchodu; ale dlužno uvážiti, že plavbu k Leně a nazpět nelze vykonati v jednom létě. 4. Jest potřeba stále zkoumati, zdali lze provesti plavbu ve věcech obchodních mezi ústím Leny a Tichým oceánem. Zkušenosti naše ukazují k tomu, že jest možno touto cestou z Tichého moře k řece Leně dopraviti parníky a těžké zboží, jež nelze snadno dopraviti po saních neb vozech. Mnohému se bude snad zdáti, že náhledy mé mnoho slibují; máme arciť malou známost o částech položených mezi Jenisejem a průlivem Beringovým: ale tolik jest jisto, že jen další pozorování přispěje k platnému rozhodnutí. Abych ukázal, že zápor bezvýminečný není oprávněn, poukazuji k té okolnosti, že méně jsou zkáze vydány obchodní lodi dánské, jež plují podél západních břehů Gronska, než ony lodi, jež se ubírají do čínského moře. Jest i tedy tu možnost, že stejný poměr nastane v příčině plavby kolem břehů sibiřských.“

Koncem září r. m. došla zpráva, že loď nizozemské výpravy polární, Willem Barents, šťastně se navrátila do Hammerfestu; loď tato dospěla až k zemi Františka Josefa a přináší tudíž prvou novou zprávu o této zemi objevené rakouskou polární výpravou. Za to shledaly obchodní lodi, které směřovaly k ústím řek sibiřských, že Karské moře bylo uzavřeno ledy, tak že až na jednu, jež chtěla vyčkati času příhodného, navrátily se zpět. Zdá se, že roku lonského severní větry zahnaly ledy daleko na jih, kdežto krajiny severnější neměly tolik ledu; svědčí o tom i plavba norvežského kapitána Markhama, který shledal sice mnoho ledu v moři Karském, ale přece došel k severnímu cípu Nové země a přiblížil se na 80 nám. mil k zemi Františka Josefa.

R. 1880. Čís. 6.

OSVĚTA

Moravské Valašsko, kraj i lid.

Popisuje

František Bartoš.

(Dokončení.)

Nové učení Husovo již okolo r. 1450 na Valašsku nejprvé v Meziříčí a v Krasně pevné kořeny zapustilo, odkudž jednota bratrská, majíc mocnou oporu v pánech ze Žerotína, později pak víra evangelická vyznání augšpurského i helvetského vždy víc a více še šířila, až nezadlouho všecko Valašsko venkoncem ku protestantismu se bylo obrátilo. V Meziříčí sice již r. 1602, na Vsacku od r. 1616—1653 Jesuité z Olomouce, z Kroměříže a z Uh. Hradiště misie konali a farní správu vedli, ale bez patrného úspěchu. Valaši s takovou horlivostí přilnuli k novému učení, že za války třicetileté se souvěrci Švédy se spolčili, poskytnuvše jim r. 1642 mimo brannou pomoc 3450 zl. peněz, 65.823 porcí chleba, tolikéž mázů piva, 39.203 libry masa, 5624 měřice ovsa, 500 měřic vápna. Že protireformace na Valašsku tou měrou provedena nebyla jako na ostatní Moravě, toho příčinou byl citelný nedostatek duchovní správy katolické, o kterouž teprvé za Marie Teresie a za Josefa II. náležitě postaráno. Do těch dob pod správou faráře Rožnovského, kterýž ku své pomoci toliko jednoho kaplana měl, slušely kuratie nyní (většinou od r. 1778 a 1784) samostatné: Hutisko, Hrubá Bystřice, Horní Bečva, Karlovice, Zubří, Veselá, Zašová, rozložené na prostoře více nežli šesti čtverečních mil, s četnými ráztokami a pasekami na hodiny cesty od osad vzdálenými. Z dědin Hovězí, Halenkova, Hrozenkova a Zděchova měli mnozí pět, šest hodin cesty do kostela na Vsetín. Dědiny Jasená, Pozděchov a Polanka slušely pod vzdálenou faru Vyzovskou.

Neustával ovšem biskup Olomucký posílati misionářů do hor valašských, ale ti nepořídili mnohem více, nežli že děti žehnati se naučili, jim několik suchopárných vět katechetických vštípili a lidu zapověděné knihy posbírali. Kdož mocí a násilím na víru katolickou obráceni byli, stali se toliko na oko katolíky, ale v srdcích svých zůstali protestanty a u víře své i děti vychovávali. Když 13. října r. 1781 vydán byl

císařem Josèfem II. toleranční patent, tu celé osady k víře svých otců se přihlašovaly, „slibovalyť“ prý, jak píše pamětní kniha fary Hovězské, „noví apoštolé svým stoupencům, že budou osvobozeni od desátku a od štoly, a vstávajíce ráno, že najdou po každé po sedmáku v kapse.“ *) — Posud na Moravě nejvíce poměrně sborův evangelických je na Valašsku, *devět* vyznání augšpurského a *sedm* vyznání helvetského.

Jak o správu duchovní tak i o školstvo národní až do konce minulého století málo bylo postaráno; teprvé při nových kostelích zřizována také místa učitelská. Nyní ovšem skoro každá větší osada má svou školu národní, přece však posud mnoho dětí vyrůstá bez vyučování školního, neboť z odlehlých dolin a pasek mají až dvě, tři hodiny velmi obtížné cesty do školy, tak že v zimě vůbec dětem ani nelze na tak dalekou cestu se vydávati, v létě zase musejí chudým rodičům svým pomáhati při práci polní a při dobytku. Ký tedy div, že valná část lidu valašského posud žije v názorech mythicko-naivních, životem lidu přírodního se všemi jeho vadami i přednostmi. Starobylé zvyky, pověry, mythicko-naivní názor světa málokde asi u lidu českomoravského v té prvotní pouhosti se udržely jako v těchto ráztokách a pasekách valašských.

Na Valašsku zachoval se posud zvláštní druh věštců-zaříkačů, jimž „božec“ říkají a „bohoň“ nadávají. Božec takový zaklíná „vředy a nátchy,“ odvádí kroupy s polí na hory, pomáhá od čárův a kouzel a „poznamenává“ čarodějnice, vypátrává věc ukradenou a udává zloděje. Božci valaští jsou nejen hledanými proroky ve své vlasti, jejich jmeno slyne i jinde na Moravě, jmenovitě mezi sousedními Slováky. Od domácích berou „po štyroch grošoch,“ od cizích „po rynskuli,“ ale tajemství svého nesvěří cizímu za nic. Mne šťastná náhoda svedla s božcem ženského pohlaví, velmi čipernou to babkou z Karlovské ráztoky Léskového, kteráž mi své formule zaříkací svěřila s tou výhradou, že jich nikdy neužiji a jí žádné konkurrence činiti nebudu. To jsem já svatosvatě slíbil a nyní je s touž výhradou s laskavým čtenářstvem sděluji.

Dle božecké pathologie jsou nemoci toliko trojí: *vřed*, *nátcha* (růže) a *choldún* (hostec): vředů je však třikráte devět a nátech devatero. Každý člověk prý má vřed, „edem že mu neškodí, a ešče ho má s choldúnem.“ Když tedy kdo postižen jest některým tím vředem (těžkou nemocí vůbec), vezmou s něho šat, (s mužského košili, se ženské rukávce), džbán na vodu a čtyři groše, a jdou k božcovi. Božec vezme džbán a jde napřed na potok na vodu „jordánku.“ Na potoce nabéře džbánem třikráte vody proti proudu a promění ji v „jordánku“ říkaje takto: „Pochválem buď Ježiš Kristus. Vítaj, zavítaj vodičko čistá bystrá, ty tečeš od pána Ježíše Krista z „města“ Jordána, ze zlatého žbána, tam kde křtił sv. Ján Krista pána. Já tebia beru, vodičko čistá bystrá, abysi teho menovaného krtěného (t. j. N. N.), vodičko čistá bystrá omyła, šak ni od hříchůch, ale od vřediska, od łámčiska, od všelijakého nedolužiska. Já to nečiním svú siłú ani svú mocú, ale svatú

*) Srovn. Die Religions-Unruhen im prerauer u. hradischer Kreise im Jahre 1778 v „Notizenblatt der historisch-statistischen Section. Brünn 1878 č. 1.

božskú pomocú, k čemuž mi dopomáhaj bůh otec, bůh syn, bůh duch svatý. Amen, abych já mohél zažehnávati třikráte devaterné vředy."

Vrátiv se s jordánkou do jizby, postaví ji na „kútek" (ohniště), hodí do ní soli a devět žížlivých uhlíkův a nožem na kříž ji překrojí (přežehná), šat nemocného položí před ohněm a říká: „Já tebia vyžehnávám vřede horký, vřede chładný, vřede třesúcí, vřede žułtý, vřede čérný, vřede suchý, vřede ščípajúcí a łámajúcí, vřede otekłý, vřede hniłý, vřede vnitřní a vřede mdłý, vřede bledý, vřede rozpálený, vřede potajemný, vřede zjevný, vřede ztekłý a jakýkoliv sa nacházíš a si v tem člověku menovaném křtěném zbúřený, tak buď mým słovem zastavený, uložený, přemožený, abys tak, vřede stáł, jak stáła voda v Jordáně, když ráčił sv. Ján křtiť Krista pána ve vodě Jordanskéj, abysi sa, ty vřede, rozchodił z teho křtěného nemocného, jak sa rozchodili větrové, dýmové při světa stvořéňú. Tak já tebia, vřede, vyžehnávám, abys ty teho nemocného netrápił, ale z jeho tři sta údůch a stavůch vystúpił, a tak bysi přestalo pálení a bolénì, jako přestało kamění rostění po na nebe vstúpení Krista pána. Já tebia, vřede vyžehnávám z teho menovaného křtěného nemocného, z jeho hłavy, z jeho mozgu, z jeho vłasů, z jeho krvi, z jeho žił, z jeho uších, z jeho słechůch, z jeho čeła, z jeho spánkůch, z jeho očích, z jeho zřenic, z jeho škráních, z jeho zubůch, z jeho nožgřá, z jeho jazyka, z jeho žil za krkem, z jeho chrbta, z jeho chrbtovéj kosti, z jeho ledvin, z jeho ramen, z jeho hnátůch, z jeho lokťůch, z jeho prstůch na rukách, z jeho prsích, z jeho dechnutí, z jeho lehkých plúc, z jeho těžkých plúc, z jeho srdca, z jeho žałúdka, z jeho małých střev, z jeho hrubých střev, z jeho vnitřnostích, z jeho pásůch, z jeho křižových kostích, z jeho nádobůch (přirození), z jeho stehen, z jeho kolen, z jeho łýstek, z jeho kotíkůch, z jeho noh, palcůch a pahnoztůch na nohách, z jeho podešvích, z jeho všeckých tři sta údůch a stavůch; k čemuž mi dopomáhej bůh otec, bůh syn, bůh duch svatý. Amen. Vřede, jak si v hlavě, di temenem ven; jak si v rukách, di poza pahnozty z ruk ven; jak si v plúcoch, v žałúdku, u srdca, di laksírem ven; jak si, vřede, v křížoch, v nádobách, v stehnách, v kolenoch, v łýstkách, di palci na nohách ven, ni z rozkazu mého, ale z rozkazu boha živého a Ježiše Nazaretského a błahosłavené panny Marie."

Vody jordánky potom nemocný „hutne tři huty" a pozumývá se jí říkaje: „Vředisko, choldúnisko, di na psisko." Pak se voda vyleje pryč s chodníka. Zavolánli božec k nemocnému, tu vyžehnávaje vřed z jeho tři sta údův a stavů na každý jmenovaný úd vkládá ruce. Vřed z nemocného vyžehnaný vstoupí do božce, kterýž na důkaz toho „se strašně kříví a krútí, nadúvá a bučí jako býk." Když ho to pomine, sotva ducha popadá, tak prý je všecek „złomcovaný." Za málo peněz, „štyry groše šajnů," věru mnoho muziky!

Zaříkačka Karlovská napřed u nemocného „potajemně, co žáden nevidí," položí si karty. Jeli u nemocného (křížového krále) neb u nemocné (křížové dámy) třikráte smrt (křížové eso), poví domácím: „Děte pro panáčka, nebude ten zeleného trávníka šlapať." Vyléčila prý na sta osob, také prý dceru baronovi „v Hustopečách" a dva panáčky „na Slovákoch." I židy léčívá, a musí prý židák volky nevolky žehnati

se křížem a říkati s ní všelijaké modlitbičky. V sebe však nedává vředu vstupovati, to prý „božec edem oči ludom zalepuje.“

Nátcha se vyžehnává takto: „Vítaj zavítaj vodičko čistá bystrá, já ťa beru ve jménu Ježiše Krista, aby si teho menovaného křtěného nemocného omyła od nátšiska od choldúniska. Šła panenka Maria přes zelenú łúku, potkala tam vředy vředice, nátchy nátšice, úroky úročice. ‚Dež vy idéte?‘ ‚My idem na teho menovaného křtěného nemocného.‘ ‚Vy nč nechoďte, já sem tam była a sem to božími svatými słovy uspokojiła.‘ Bylo nátech a vředůch devět, od devéti osum, od osmi sedum . . . ode dvůch jeden a žáden, až na věky věků amen.“ — Ostatek jako při vředě.

Jako zlé vředy vyžehnávati, tak zařikačka umí též souzeného milence dívce přižehnati. Třikráte za den, ráno při slunce východu, o poledni, když je slnnce za mrakem, a večer za soumraku vycházejí spolu pod širé nebe, kdež dívka za zařikačkou takto říká: „Vitaj, svitaj mojež miłé přemiłé svítaníčko, a ranní rosičko, ty nepadaj, a jasné słúnečko, ty nevycházdaj a neosvěcuj na hory na doły, na křížové cesty, na nemocné ludi, na těhotné ženy, na jiné zdejši zemské úrody, ale ty padaj a sedaj na teho křtěného a nemenovaného odsúdzenca mého, kerý je mně od pána boha odsúdzený, aby był před mé oči postavený, do mého srdca zaščípený. Ty jasné słúnečko, ty naň svítíš, ty ho vidíš, tak mu roznic a rozehřéj jeho srdce, jeho plúce, jeho tři sta údůch a stavůch, aby ten můj odsúdzenec, kerý je mně od boha odsúdzený, aby on nemohél ani jesti ani piti ani tabáku kúřiti ani spati ani veseły byti, edem na mňa menovanú křtěnú mysliti, ke mně běžeti, aby mu nebyla hodina hodinú, rodina rodinú, sestra sestrú, bratrh bratrem, matka matkú, otec otcem, aby mu to nebylo nic miłé, edem tá jeho odsúdzenica s božskú pomocú była před oči jeho postavená, aby mu kapało na jeho temeno, na jeho rameno, na jeho srdce, na jeho plúce, na jeho tři sta údůch a stavůch, aby on nemohél ani jesti . . . edem k té menované křtěné běžeti, doky k ní nedoběhne a slovečko s ňú nezahovoří a do stavu małženského s ňú nevstúpí; aby mu ona byla nájmilší nade všecky jinší, nade všecky panny, nade všecky vdovy, nade všecky ženy, nade všecky závitky, nade všecky královny, nade všecky císařovny, nad drahý kameň, nad tekúcí med a nad ten diament. Jak je za horami, nech sa přerúbe, jak je za vodami, nech sa převeze, jak je za železnými mřežami, nech sa přeláme, ať nemešká, neprodlévá a k ní přiběhne.“

V poledne: „Hen v téj onéj mrakavě stójí stůł, na tem stole pečeň, při té pečeni tři nože, tři rožně a troje vidlice, a vy nože, rožně, vidlice nepchajte, nedžgajte téj pečeně, ale pchajte a džgajte teho křtěného nemenovaného, jeho srdce . . . doky k ní nedoběhne . . . aby ho všecko pchało a džgało a nikde mu místečka nedało.“

Večer: „Mrkání mrkaníčko, tmavá nocičko, studená rosičko, ty nepadaj atd.“

„Florián Cudař v Rožnově,“ vypravovala zařikačka, „seděł za stavem; naraz ho cosi chytne a zanese na Karłovice. Přišéł k Matěrankom a pravił: Pro boha, Matěranko, co to děláte, dyž já sem po-

koja nemiél. Zešły sa robky a tá' odsúdzená zdála sa mu v samém šarlátě a on jí v samém ‚cimazíně‘ a brzo sa zebrali.“ —

Poesie roku církevního se všemi zvyky a obřady starobylými namnoze i pohanskými v plné svěžesti se zachovala posud u lidu valašského. Z ní tajemná doba vánoční vyznívá jako půvabná idyla holubičí dobrosrdečnosti a přírodní naivnosti staroslovanské.

Na štědrý den dopoledne zachovává se přísný půst, k němuž i děti přidržují známým „zlatým prasátkem.“ Teprv o poledni „posvačí“ trochu hrachové polévky s chlebem. I dobytek toho dne se postí, ráno dostanou toliko krávy „na hladno“ po kousku „osúcha“ (přesného, nekysaného chleba) s „husinou“ (husím sádlem), aby jim příštího roku čarodějnice neškodily a choroby se jich nechytaly; o poledni se i dobytku trochu pohodí. Za to „oběd“ chystá se jak rodině tak i „statku“ co nejštědřejší. Kdy by chudobná hospodyně celý rok chleba nepekla, na štědrý den koupí si naň mouky. Z těsta chlebového nejprv upeče „podplamenník“ své kozičce, zámožnější gazděna peče kravám, ovcím, kozám, koňům po zvláštním podplamenníku. Vdolka toho, do něhož zapekou se byliny, co byly o božím těle na oltářích, dá se pak po kousku každému dobytčeti. Potom teprvé gazděna peče chléb domácím. Pekouc koláče z každého těsta i „potěradla“ (povidel, máku, tvarohu) ubéře po kousku, upeče z toho „osušek“ a podělí jím všecek statek. Po poledni chystá oběd, nejprvé „ščedračku,“ pak ostatní jídla. Na ščedračku dá se vařiti hrachu do hrnce, do něho se přidá suchých švestek, hrušek a „kozáků“ (hřibů), se dva kousky „kvačky“ (sladké řepy) a zemákův, aby se rodily. Polovice ščedračky se usuší a celý rok statku do soli přidává.

Když se mlátí, odloží gazda snopek ovsa. Večer, když se již rozžžalo, děvečka přinese snopek do jizby a „ščastikuje“ s ním takto: „Pochválem buď Ježiš Kristus. Daj vám pámbů ščestí, zdraví na tento nový rok, všeho dobrého rozmnožení, hříchůch odpuščení, co sebě žádáte od milého pána boha, aby vám to pámbů dal: menší hříchy, větší radosť a po smrti království nebeské, tak do roka ve zdraví a ve ščestí Krista pána na zemi dočkati a s týmto novorozeným Ježiškem se radovati. Vám, hospodáříčku, do roka sto tolarů do pokladnice uložiti, vám, hospodyňko, sto otepí (lnu) jak hedbáv, a vám, dítky ščestí a zdraví; vinšovala bych na sta tisíce, ale vám vinšuju království nebeské.“ Když takto poščastikovala, dá snopek gazděně, ta rozestře jej po stole, na jeden roh položí pecen chleba, na druhý slaměnku (ošatku), v níž jest po trošce každého obilí, mimo to česnek, cibule, petrželí. Na to na všecko prostře obrus a postaví naň svíčku, kteráž toho dne na stole musí hořeti, byť po celý rok jen světidly svítili. Než zasednou za stůl, pohodí se štědře statku; když pak se všichni byli shromáždili okolo stolu, pomodlí se s hospodářem hlasitě a zapějí nábožnou píseň. Na „oběd“ hospodyně toho dne uchystá tato jídla: ščedračku, zelí s chlebem, kozákovou polévku, kaši pohančenou s medem, krupičku kupovanou, dobře omaštěnou a perníkem posypanou, vdolky; na konec shřívanou a okořeněnou kořalku. Když se jí, jeden každý z každého jídla první lžíci odloží na zvláštní misku, kteroužto libací po večeři všecek statek po trošce se podělí. Oběd končí se opět společnou mo-

dlitbou a zpěvem. Od stolu nesmí žáden odcházeti, až všichni v jedno vstanou, pročež hospodyně všechna jídla na jednou na stole postaví.

Stůl zůstane, jak se prostřel na štědrý den, pokryt po celé svátky: po každém jídle odrobinky se smetou na obrus vedle chleba. Teprvé na Štěpána po obědě se stolu se uklízí. Nejprvé se svine obrus, odrobinky děvečka sebere a rozeseje po zahrádce, aby se urodily „voničky.“ Z obilí ve slaměnce nasype se trochu kurám do obruče, aby se netoulaly a nezanášely, ostatek se schová, a když se seje, přihodí se po troše do semene. Snopek ovesný gazděna vydrhne a zrno dá kravám, aby dobře dojily, slámu sebéře gazda a pozuvazuje po belince na halouzku každého stromu, by obrodil.

Předpolednem, když gazděna na chléb válí, dva vezmou sekery a jdou ke stromu neplodnému, hrozíce mu, že ho setnou, když nerodí. Tu gazděna vyběhne, hladí ten strom rukama od těsta, prosíc, aby ho nestínali, že již roditi bude, načež dostane milost.

Po večeři vyzvídají rozmanitým spůsobem, co komu toho roku souzeno. Před večeří děvečka odloží na vatře žhavé uhlíky stejné velikosti do počtu domácích a počítá je nazpátek (5, 4, 3 . . .) Po večeři spěchají všickni podívat se, komu uhlík zhasl. Čí který uhlík, jenom děvečka ví, i zvěstuje smutnou zprávu: „Ty, Fraňo, do roka nebudeš.“ Komu souzeno toho roku zemříti, prorokuje se také ze svíčky na stole. Nejprvé ji sfoukne gazda, po něm všichni ostatní podle let. Komu vstupuje kouř vzhůru, bude živ a zdráv, komu jde do dveří, umře toho roku. Gazděna zaťuká na „kuřacník,“ ohlásíli se kohout, zůstanou toho roku všickni zdrávi, pakli zakvokoce kura, někdo do roka umře. Dívky jdou na dvůr, naberou s náručí dříví, v jizbě pak polena počítají. Jsouli sudou, vdají se, které lichou sedlo, zůstane toho roku svobodna. Po večeři dívka zamete v jizbě, sebéře smetí do „pachule“ (klína) a vysype na křížných cestách. Ze které strany přiletí pták zobat smetí, z té přijde ženich. Také strkají hlavu pod necky nebo zhýbají se nade srubem studně, hádajíce ze šumotu, jakého řemeslníka za muže dostanou. Některá slyší jako tkalce za stavem tkáti, jiná kováře bušiti, tesaře tesati atd. Přiletíli při večeři moucha na stůl, je to znamením, že rodiny do roka přibude.

Na štědrý den po večeři přinese čeledín z lesa „ščastičku,“ jedlovou to větvičku o třech vrškách, a vstrčí ji do hnoje. Časně ráno před jitřním jde děvečka na potok, na známou nám už jordánku, vezme ščastičku a namáčejíc ji v jordánce kropí všecky domácí, ani ještě leží, takto říkajíc: „Pochválem buď Ježiš Kristus. Pámbů vám daj dobrý deň, pro vodičku lež oheň,“ a pak ščastikujíc jako na štědrý den. Na to všickni povstávají, jordánku vylejí na mísu, do ní si vloží každý po penízi a pak se umívají. Potom děvečka jde s vodou do chléva a do ovčírny, kropíc dobytek a ščastikujíc i jemu. Ščastička se pak rozčesne ve tré, jeden vršek se vstrčí pod poval v jizbě, druhý ve chlévě a třetí v ovčírně, kdež zůstanou až do roka.

Na první neděli adventní dívka zasadí si do květníka „révek“ (větvičku) višňový a polévá ho každý den před sluncem východem z huby; révek vyžene pupence a na boží narození bude rozkvetlý. Toho dne „opéří“ (okrášlí) jej dívka pozlátkem a dá svému milému za klobouk.

Kdo chce poznati, které ženy jsou „bosorkyně" (čarodějnice), počne „na Lucu" (13. prosince) dělati „stolec" (stoličku pod nohy) a každý den na něm něco udělá, by byl právě na boží narození hotov. Mimo to vyhledá si kus desky z rakve, ze které vypadla „krkoška" (suk), sedne si za oltářem na stolec a dívá se děrou v desce po kostele. Která je bosorkyně, každá má „hrotek" (dížku) na hlavě. Též ministrant, přenášeje toho dne misál s evangelia na epištolu, podíváli se po kostele, uvidí bosorkyně.

Od Luce do božího narození děvečka nosíc „drvena" (polena) k peci, každý den po jednom odloží, na boží narození se jimi zatopí. Která je bosorkyně, přijde ptat ohně, jehož se jí ovšem dáti nesmí.

Valaši pokládají se za potomky valachů t. j. pastýřů Betlémských. Mně babka Karlovská tuto legendu o tom vypravovala: Tam při Betlémě pásali vałaši celú zimu, všecko tam było zelené. Potom svět sa rozłážáł po pahrbkoch a každý si vychraňováł v hoře, kde by jaké místečko moh měť. Rozłážali sa, rozłážali po všech končinách země, a tak sa valaši z Betléma dostali až sem, všecko ludé křesťanščí." A když prý rechtor Liberda na Karlovicích o koledě zpíval: „Staňte, *hłúpí* vałaši, nic vás złého nestraší" (m. staňte *hore*, vałaši), hospodáři pravili, že co on jím do hlúpých nadává, že sa Kristus pán mezi Vałachy, sprostým ludem narodíł a ne mezi pány. Tudíž nikde snad tolik vánočních koled poesie lidová nevytvořila jako na Valaších. Koledy zpívají na Štěpána večer děti pod okny, a na jitřní provozovávali „valašskou mši" rechtoři po celé Moravě. Sbírka Sušilova zavírá v sobě hojně valašských koled, posud jich však dosti v lidu neposbíraných, z nichž tuto položím několik úryvků zajímavých svou prostosrdečnou naivností: Anděl přichází k „Betlémskému salaši" a zpívá: „Grolia, grolia! Staňte hore vałaši, nic vás złého nestraší." Slyšíce to valaši povídali si: „Co to anděł povídá po łatinsky grolia? My toho nevíme, łatinsky neumíme. Běžte zbudiť Kysteru, nech ide vołať Juru, on chodíváł do školy, on po latinsky umí." — Kystera Juru zavolá a dává mu naučení, jak se chovati: „Oděj sa do bruncleka, ať sa tě nepoleká, máš špinavú košulu, zapni sa až po bradu, přivítaj ho uclivě, nedávaj pěstí k hubě." — Jura ubírá se k Betlému, zatím však nedočkaví valaši pobídnou Ondru, aby vylezl na buček, podívat se k Betlému, co tam nového: „Ondro, čachaj na buček, vezmi s sebú obušek, podívaj sa k Betlému, co nového u chlévů, potom sleza povíš nám, co nového bude tam." — Ondra vykonav, co mu přikázáno, vypravuje: „Viděl sem, bratři, k Betlému velké světło u chlévů, dišátko urodzené, za jesličky vložené, všecko sa třase od zimy, dyť nemá kúska peřiny." — Tu pojme lítost Valachy i nabízejí se děťátku pomocí: „Já mu požčám svéj župice, obuju mu nohavice, kožuchem ho přikrýju, snáď ho trochu zahřéju." — Zatím se vrátil Jura: „Hopsa, bratři, k vám spěchám, tak běžím, sotvá dýchám." — „Co tak běžíš, Juříčku, a nejdeš pomaličku chodníkem k nám?" „A já idu dolinú a nesu vám novinu." „Co pak tě to v noci nese, či si snáď poblúdił v lese?" „O bratrové nájmilejší, radujte se. Narodił sa nám ctný Mesiáš, o něm povídali stařiček náš, že sa má naroditi, že má z neba stúpiti, spasitel náš." „Jak my k němu půjdéme, co pak my mu vezméme?" „Já vás k němu

povedu a vezmu plástek medu, ty, Ondro, vem fásku brynze na koledu." „A já sem dosti v strachu, mám edem špetku hrachu!" „Teho on ti jesť nebude, miłá brachu. Vezmi ráďéj smetany, to je dobré pro pány." — Ale přišedše k Betlémskému salaši, stydí se přece těch „pánův," i pobízejí jeden druhého, by šel napřed, až jeden z nich připadne na moudrou myšlenku: „Di ty napřed, Antoni, ty's osoba úřední." — Pak vítají Ježíška sborem: „Vitaj nám urodzený, chválíme tě na zemi pochválem buď Ježiš Kristus mezi všemi."

Půst zachovává se velmi přísně. Ráno se netopí, teprvé když přijdou z kostela, uvaří krupice, kterouž pojídají s omáčkou z povidel nebo suchých hrušek, aneb „obědvají" pečené zemáky se mlékem nebo kyselou polévkou. O poledni „posvačí" kousek chleba nebo chladný zemák. Na večeři opět zemáky se mlékem. Ráno i statek se nechá „o suchu," o poledni se mu přilepší.

Na „smrtnicu" (smrtnou neděli) nejmladší „nevěsta" v osadě, t. j. dívka, která se nejposledy provdala, spraví „Mařenu" do zvláštních šatů, kterouž pak děvčata z dědiny vynášejí nazpět s jedlovým májkem se vracejíce.*)

Na veliký pátek před sluncem východem ženou statek na potok, kdež jej i sebe na proudě umyjí, aby zůstali zdrávi, dívky aby byly hezky. Pčjeť o tom píseň: „Hovězské panenky, černé oči máte, enem mi povězte, čím sa umíváte. My sa umýváme enem jednú v roce, studenú voděnkú ráno na potoce."

Když se dobytek na pastvu vyháněti má, hodí mu řetěz pod práh u chléva, by měl silné nohy. Drobné děti téhož dne posílají k sousedovi „na petruželé," ten už ví, co to znamená, vezme březovou metličku a vyšlehá dítěti, by zůstalo zdrávo. Téhož dne ráno roznítí se „dřevěný oheň," kterýž po celý týden nesmí vyhasnouti. „Z pozahor" (ze Slovák) přinášejí „svíčky zelinové" z úročnice a bahnitky ve smole sválené, jimiž se statek nad ohněm dřevěným nakouří, aby chráněn byl od čárův a kouzel. Domácím gazděna upeče „předplamenník" chlebový, pomaže ho medem a dá každému po kousku, aby byli dobři.

Na bílou sobotu gazděna upeče beránka z těsta a zapeče do něho klobásu. V neděli „na hrubé" beránek se posvětí a při obědě gazda podělí jím všecky domácí. Ale „paníček" (skrojek) s něho schová, neboť jím otvírají se poklady zemské. Na veliký pátek totiž, pokud se pějí v kostele pašije, duchové suší peníze. Kdo se opatří knížkou, řečenou „zemský klíč" (krištůfka) a paníčkem s velikonočního beránka, může „zemského zboží" dobyti. Napřed musí říkáním z krištůfky povázati duchy, aby k němu neměli moci, pak vymodlí peníze ze země, hodí na ně paníček, i může si jich potom dle libosti nabrati. „Jednúc vytáhli peníze až na vrch a hodili paníček na ně, ale duši nebyli povázáni, přišli jako panstvo a stavěli šibenice. ‚Včil keho budem napřeď věšať?‘ ‚Hen teho majstra v téj červenéj čepici.‘ Ti sa teho tak ulekli, že sa rozutíkali kam kerý. Ale duši volali za nimi: „Vemte si, co ste tam dali, lebo pomárníme (zhyneme)." Jeden sa vrátił, vzáł paníček a peníze hrk do země. Podruhéj napřeď duchy zemským klúčem povázali. Duši povídali: ‚Vemte si to zemské zboží, edem nás rozvažte.‘

*) Obřady při tom a písně zevrubně vypsal B. M. Kulda II. 295.

Ale teprú dyž jim slíbili, že jim nic neudělajú, říkali modlitbu nazpátek a rozvázali jich a velký poklad peněz odnésli. Ale byli to ludé odkuďsi z cuza, a tož tolké zemské zboží šlo do cuzích krajůch.“

Na bílou sobotu, když se rozváží zvony, běží kde kdo do zahrady a po čas zvonění při gloria třesou všemi pokud možná stromy, aby obrodily příštího roku.

O černokněžnících už dosti bylo vypravováno, ale nezpomínám si, byloli kde náležitě pověděno, odkud se berou. O tom poučila mne babka Karlovská takto: „Ze dvanásti, co chodá do školy a idú na panáčky, edem jedenást sa jich vydaří, každý dvanástý zběhne jak Idáš a je potem černokněžníkem. Chodí všecek v čérně jak jiný panáček a nejí lež od čérné krávy mléko a od čérné kury vajca, keré si sám uvaří. To člověk mu dá zadarmo, bůh zaplať věc váží než peníze. U nás na Karłovicách je taký obyčaj, dyž přijde pocestný člověk, dá sa mu všecko zadarmo. Černokněžníci sú dobří ludé, jak svatí.“ Černokněžníci vynímají draky z Karlovského jezera a rozvážejí do dalekých krajin. Tam draka zabijí a za drahé peníze sekají, neboť obyvatelé horkých těch krajin dávají si dračí maso po kousku pod jazyk, aby od horka neshořeli. Drak v jezeře Karlovském napřed je hadem; když ho po sedm roků nikdo nespatří, ostane zmokem se zlatou hlavou. Po druhých sedmi letech, nebudeli nikým spatřen, zmok promění se v draka s dlouhým ocasem a podobou koňskou.

Aby černokněžník draka z jezera vyňatého na uzdu pojati a osedlati mohl, potřebuje k tomu ohlavu z konopí z devíti chalup vyptaných. Jednou vyšli černokněžníku dva draci, tož osedlal jednoho sobě, na druhého posadil „ogara“ (chlapce) z Karlovic. Když jeli do těch horkých krajin, drak se ptal co chvíle černokněžníka, kde jsou. Bylili právě nad horami, černokněžník mu řekl, že jsou nad pěknou dědinou, tož drak pustil „sněžnice“ (kroupy), a když byli nad dědinou, řekl mu, že jsou nad horami, tož pustil déšť. Když maso vysekali, ogar obdarován hojně, „odespal“ (usnul), potom probudiv se ocítil se nevěda jak zase na Karlovicích. „Raz ho chytli na Karlovicách a četníci ho zavřéli do husacníka, ale on sa ztratił a na třetí deň sa popás (pomstil) na Karlovicách. Vyňál draka v jezeře a nepustił sněžnic na hory, lež na Karlovice, a hneď ludé pravili: Proč s člověkem neměli pokoja, dyž ho neznali!“

Narodíli se dítě zubato, bude Morou, kteráž v noci po lidech chodí, na ně tvrdý spánek dopouští a pak jim z prsou krev ssaje. Daloli by se takovému dítěti, než okusí prsu matčina, dřevo do úst, bude choditi na stromy. Ale matce obyčejně bývá dítěte líto, že by zhubenělo, pročež mu dá do zubů kravský cicek, a tak bude choditi na „ludské“ (cizí) krávy a bude silno. Koho tlačí Mora, dají mu pod hlavu nůž, potrou mu prsa a okno od jizby česnekem a zapichnou do čtyř úhlův okna šídla.

Dívka, která zrušila slib svému milému, po smrti stane se Slibkou, chodí v podobě bílé ženy po horách a láká k sobě mužské hlasem: „Ú, poď sem.“ Ozveli se jí, hned bude u člověka a potancuje s ním do smrti. Dle báje Karlovské Slibka se rozmnožuje, neboť se připomíná její „stařena“ (bába). „Šindeláři dělali v horách. Přišła Slibka,

ale oni poď pod huně, edem nohy měli venku. Slibka dívajúci sa tomu pravila: Už sem tisíc let stará, ale takého stvořeňa sem jak živa neviďěla, co by tolko noh mělo a hlavy ni. Ale půjdu pro stařenu. Zatél šindeláři pozutíkali. Stařena přišla a ze zlosti, že jí utékli, pozatínała jím pantoky do jedle, že jich muséli vyřezávať."

Naivní názor světový lidu valašského vybájil celou řadu mythických bytostí a věří v ně posud. Poněvadž však o nich už Kulda podal zprávy zevrubné a důkladné, pomíjím ostatních. Mythologie pohanská i z řeči lidu tytýž probleskuje, jako z častého pořekadla „na ty bohy" (jinde na Moravě „na ty zbohy"), což znamená asi tolik co „na štěstí" (se stalo nebo nestalo to a to). Ba naivní obraznost lidu posud ještě všelijaké mythy snuje, jakož jsem se přesvědčil, když mi babka Karlovská celé báje vypravovala o našem kralevici Rudolfovi. Táž osoba vykládala mi biblické dějiny starého i nového zákona protkané divnými smyšlenkami ano i celými básněmi, z nichž některé jsem poznal jako staré známé ze sbírky Sušilovy, při čemž mi se diviti bylo obrovské její paměti a lahodné plynnosti řeči, kteréž by jí každý kazatel a řečník parlamentární mohl záviděti.

Z hojných pověr lidu valašského dotkneme jenom některých, jmenovitě takových, které se nám důležity vidí hledíc k bajesloví a obřadnictvu slovanskému.

Když se bouřka blíží, vynesou ven pantok, lopatu od peci, ohřeblo a vidly a položí před chalupou křížem (na Karlovicích vynášejí také stůl), pak pozotvírají okna i dvéře, aby skřítek uteci mohl, sice „skřítek, ten čertík, před hromem se krýje a krýje, a fuk člověkovi pod pažu, a hrom ho zabíje." Když padají kroupy, sbírají je a dávají za ňadra.

Když novorozeňátko koupají, dají mu do koupele devaterníku a stříbrný peníz, aby bylo šťastno, a jeřabin, aby bylo červeno a krásno. Když dítěti vypadne zoubek, matka má jej snísti ve chlebě, nebudou ho zuby boleti.

Lekloli se dítě něčeho, lejí nad ním olovo, by poznali, čeho se leklo. Byloli to nějaké zvíře, nakuřují dítě chlupy s něho. Když dítě zatne vřed, roztrhnou na něm rychle šat a zakopou pod okap nebo hodí do vody.

Když je žena v „połohu" (v koutě), nesmí choditi s hlavou nezavitou a za mezi ven. „Na Vsacku była žena toho nezachovała, tož ju schytło do luftu a donésło na pátú dědinu, posadiło a pěkně jí pověďéło, aby toho věc nedělała."

Malé „ogary" (chlapce) i mladé psíky „zamrazují": prostrčí je třikráte po sobě hlavou kolovou, tím je „zamrazen," nechytne se ho již střelená ani ťatá.

Aby „jastřabica" kuřat neviděla, postrkají je gazdovi, an má oči zamženy, za ňadra; ten očima zamženýma vyjde ven, pustí kuřata, vrátí se do jizby a tam teprvé prohledne.

Kladouce nebožtíka do rakve, dávají mu peníz do ruky, „aby hospodářství nešlo za ním." Umřeli gazda, rozetnou peníz, polovici dají umrlému, druhou polovici nechá si gazděna. Vynášejíce rakev do síně a v den pohřbu ze síně ven, třikráte jí drcnou o každý práh, říkajíce: „Odpočinutí lehké dejž mu pane." Vezouli nebožtíka s místa

vzdálenějšího na voze, nejprvé potrhnou třikráte vozem, zastaví a pak teprva jedou.

Nářečí valašské jest nejzachovalejší, nejpřesnější a nejpěknější ze všech dialektů českomoravských; tak plynně a tak lahodně, jako z úst Valašky Karlovské nezní nikde řeč naše česká. Neliší se celkem hrubě od sousedního nářečí Slováků uherských i moravských, vyniká však přece některými zvláštnostmi, že mu v dialektologii českomoravské své místo vykázati třeba. Mluveno jsouc nářečí valašské zcela jinak se nese nežli slovácké. Slovák mluví pomalu, povážlivě, jaksi váhavě, Valach hbitě, jadrně a plynně, na Karlovsku a Rožnovsku s přízvukem poněkud polským.

Není zde místa, bych zevrubně vypisoval zvláštnosti nářečí valašského, přece však, aby obraz úplnější byl, alespoň některé vyložím.

Valaština vyniká nepřehlasovanými samohláskami *a*, *o*, *u*: dobrého muža, ostrého noža, stolica, duša, jahňa-jahňate, tela-telate, mňa (mne), ťa (tě), sa (se), čakať, vyváďať, nájlepší (na Vsacku: nálepší), moju růžu, kosťú, plúca, juh, děłajú, píju, o sv. Juřú, do staveňá, ščúr, ščuka, na poloch, bačo! dušo! seďá (oni sedí), prosá, stójá (na Vsacku: sedíja, prosíja, stójíja).

Kvantitou samohlásek značně se liší valaština od češtiny i od slováčtiny moravské. Společně se slováčtinou nedlouží hlásky ve mnohých slovech dvojslabičných a jednoslabičných, v nichž v češtině délka vznikla přízvukem: jama, kłada, para, rana, skala, vrana, žaba, kameň, hrach, mak, prah, lipa, łyko, tyło, věko, větr, sněh atd. — Tolikéž nedlouží se infinitiv kmenův otevřených sloves I. třídy: kryť, piť, šiť.

Jako slováčtina tak i valaština dlouží samohlásky před hláskou *j*: nájlepší, žéjdlík, mojéj dobréj matky, pěkňéjší, hójím, stójím, příjdu (vyjma *aj* a *oj* na konci slov: vołaj, pokoj).

Se slováčtinou valaština dlouží kmenovou samohlásku v participii minulém sloves I. tř. kmenů zavřených. Slov.: nésł, vézł, védł, pékł, val.: nés, véz, véd, pék. Mimo to v nářečí slováckém dlouží se samohláska před *ł* v participii minulém v rodě mužském jedn.: volál, chodíl, seďéł, kúł, ale: volala, chodila, seděli, kuli atd. V tom s ním souhlasí valaština Vsacká; Karlovská a Rožnovská dlouží mimo to *ě* a *u* ve všech tvarech: seďéł, umřéła, klečéli, stanúli.

Od slováčtiny liší se valaština Karlovská a Rožnovská (nikoli Vsacká) dloužením vsuvného *e*: okén (slov. oken), měrék, skéł, néséł (slov. nesł); dlouhým *á* v genitivě množn. vzoru *kuře*: kuřát; dlouhým *é* v 1. a 2. os. množn.: neséme, nesétc; dloužením kmenové samohlásky v celém přítomném čase těchto sloves: seděť-sédím, běžeť-biéžím, ležeť-léžím, hořeť-hóří.

Jako slováčtina tak i valaština přísně rozeznává *i* od *y*: vyť-viť, byť-biť výr-vír; měkké *l* ode tvrdého *ł*: uheł (kout)-uhel (spálené dřevo), płuť (plovati)-pluť (plíti), łež (Lüge)-lež (liege); obě mají společny dlouhé *l* a *r*: vlk-vlča, hrčeť-hŕkať, držať-zdŕžať a jotované (měkké) *b*, *p*, *m*, *v*, *f*: hrábiata, kúpia, krmia, krviú, trefiá, *ú* za české *ou*: rybú, nesú; *šč* za *šť*: ščestí, ščedrý.

Valaština Karlovská a Rožnovská přisouvá *ch* ku jmenům v *r* zakončeným a ku genitivům množn. v *ů* a *í*: bratrch, větrch, cukrch,

sousedůch (= gen. pl. i přídavné: sousedůch syn), kostích. Na Vsacku toho není, za to tam velmi zostra vyslovují zdvojené *n*: pa*nn*a, povi*nn*osť, súke*nný*.

Jako v nářečí slováckém tak i ve valašském dativ množn. rodu mužského a středního končí se v *om*, lokál v *och*: chłapom, nožom, polom; chłapoch, nožoch, poloch.

Instrumentál množn. zcela pravidelný jest (jmenovitě na Vsacku) až na vzor *pole*: z vojáky, s chłapy, s tými zemiáky, tými tanci, z robami, ze známými ludmi, dobrými słovy, *polmi*, i mezi dvěma háji, mezi dvěma dolinami; ale: rukami, nohami, očami, ušami.

Číslovky *dva*, *tři*, *čtyři* mají v gen. a lok.: dvůch (dvoch), třoch, štyroch.

Infinitiv sloves končí se v *ť* (slov. t): volať, nésť; přechodník přítomný zakončen jest v *aci* pro všechny tři rody a obě čísla (řidčeji jako ve slov. v *a*): vezaci, seďaci, stojaci, vołajaci, kupujaci (slov. veza, seďa, stoja, vołaja, kupuja).

Slovesa V. třídy vzoru *tesati* mají v 1. osobě jedn. *-u*: češu, lížu, cícu, lécu, hvížďu, říču; též: sbířu, zpívu, dívu sa.

Participium minulé muž. rodu kmenů zavřených *ł* buď odmítá, buď vsouvá mezi ně a kmen *é*: moh-mohéł, nés-nééł, véd-védéł.

Sloveso býti má v 1. os. jedn. *sem* (slov. *su*), neňá = nejsú, *věděti* má v 3. os. pl. věďá, *jísti* jeďá (slov. a na Vsacku: vía, íja).

Značněji se liší valaština jednak od spisovné řeči jednak od nářečí slováckého příslovkami a spojkami. Náměstkový živel českých příslovek *kud*, *tud*, *sud* zní valašsky *kel*, *tel*, *sel*, nebo *ky*, *ty*: pokel, dokel, odkel, odnekel, zakel — potel, dotel, odtel — posel, dosel — poky, doky, odky, zaky — do ty, zdoty (= pokud dokud posud atd.). — *Enem*, *inym*, *edem* = jenom. *Chyba* = leč, než: Nepočúł sem chyba tak. *Leč* = ale, nýbrž, než, až: Hospodář ví, leč já ne. Leč sa vrátím ze stodoły, už chodníka neznať. Leč přijde, dáme mu. *Lež* = než: Radši bych umřéla, lež by sa vydała. *Bar* = třeba: Nech říčú bar všeci. *Veď* = vždyť: Ale tož ty, veď máme nakładať. *Jednak* = přece: To bych musél všecky krávy prodať a potom bych býł jednak žebrákem. *Jak věrně*, *jak ruče* = jak mile. *Až* = ať: Zapni sa, až ti není zima. Daj pozor, až nezletíš. Pověz ně, až vím. *Leda* = aby: Šúkali sa tam, šúkali, leda Verunku dostali. Sama królovna písaníčko psała, leda synečka na vojnu dostała. Záporkou na Vsacku jest *ne*, na Karlovsku a Rožnovsku *ni*. Na Karlovsku a Rožnovsku vkládá se často spojka též: Moc-ji též ten kabát koštuje? Potakuje se slovci: tož, aha, istě, katať ni (ovšem), to sa ví. Odpověď začíná často slovci: ťanu ťa.

Od slováčtiny valaština liší se též složenými předložkami: ponad něho, popodeň, popod ruku, z pozastola, z pozahory, povedle lesa a p.

Rád bych pojí se s infinitivem: Rád bych pomocť. To bych já sa nerád dožrať. Ráda bych k nim přijíť.

Zvláštní jsou tvary jmen přídavných v *istý*, *astý*: běličistý, čérnistý, kropianistý (kropkovaný), kamenistý, skalistý, liščistý (červený jako liška), červenastý, bělastý. Vysokúcný kopec, je kopec velmi vysoký, skorúcno, velmi skoro (časně), staruňký, velmi starý, celuňký celý (ganz und gar), zdravulký, velmi zdravý, małký, malý, małkavý, trochu

malý, hłupkavý, přihlouplý, ščaslivý, šťastný, močný rok, mokrý, lukavé kvítí, luční, nižní, vyšní, nižší, vyšší, prvší, první, domajší, domácí.

Mnohými zvláštnostmi vynikají slovesa s předložkami složená: odespať (usnouti), otměť (zatměti), prožéniť syna (jako provdati dceru), stromy sa přijały (ujaly), ubáł sa (jako ulekl se), ušel (odešel), ulíbiť sa komu (zalíbiti se), ustáł v horách (zůstal), zabiť sklénku (rozbiti), zadivíl sa temu (podivil se), zamdleť (omdleti), kde to zapadl (popadl), zabyło mu ho líto (es *wurde* ihm leid, było, es *war*), zachtěli sa (zamilovali se) a m. j.

Slovníkem valaština značně se liší od spisovné češtiny i od slováčtiny, zavírajíc v sobě mnohá slova tuto buď neznámá buď z oběhu vyšlá. Z větší zásoby podám jen několik na ukázku: ***blasgo*** (deštivé počasí), ***blížňáci***, ***blížňata*** (dvojčata), ***bryja*** (lizačka povidlová), ***buroň*** (býk), za starých ***bytů*** (časů), ***druzgať*** (bíti), ***děrbek*** (malé dítě), ***głaň*** (bahno na louce od vody vystoupilé; louka ***podgłaněná***), ***hafery*** (borůvky), ***hłobiť*** (udeřiti), ***chasně*** (nemluvně), ***chasník*** (malé dítě obého pohlaví), ***konár*** (haluz), ***krkovať sa*** (hrdliti se), ***křesný otec***, ***křesná matička*** (kmotr, kmotra), ***křesníček***, ***křesnička*** (dítě na křest nesené), ***kříb*** (chrást), ***kuzna*** (kovárna), ***kuzno*** (uzda), ***zakuzniť*** (zauzditi), ***letvinka*** (ratolest), ***mesła*** (mírka), ***náběł*** (dojivo), ***nevidomý*** člověk (***slepý*** užívá se jen o zvířatech), ***skaličiť*** (zmrzačiti), ***osnažiť*** (očistiti), ***pastorek***, ***pastorkyně*** (nevlastní syn, dcera), ***pluta***, ***pluhava*** (deštivé počasí), ***rovesník***, ***rovesnica*** (stejného věku), ***sajdák*** (pytel), ***sotiť*** (žduchnouti), ***svat***, ***svatka*** (tchán, tchyně), ***ščebel*** (šprušel v žebři), ***šutá*** koza (bezrohá), ***tesknice*** pl. (domácí nemoc, Heimweh), ***truť*** (otrava), ***tumavy*** (přeháňky), kosteł sa v dálce enem ***ťakví*** (obliskuje), ***úsat*** (houser ve kříži), ***ušípaný*** (špinavý), ***závała*** černá, (černý mrak. tuča), ***złočin*** (zločinec).

Podotkli jsme již, že v řeči moravských Valachů, jmenovitě v terminologii salašnické zachovalo se hojně slov rumunských, jež zřejmě dosvědčují, že mezi osadníky našeho Valašska zastoupen byl také živel rumunský. Položíme tu některá taková slova dle dotčeného spisu Miklošičova: ***bača*** (bačjů, Senner), ***brynza*** (brъnzъ), ***čarták*** (bouda, rum. cerdac, tur. čârdâq, persky čârtâk), ***geleta*** (gъlêtъ), ***glaga*** (kiag), ***grúň*** (stráň chrastím porostlá, rum. gruňů), ***chotár*** (hranice, meze, pak territorium celé obce, rum. chotar), ***kasanka*** (kъsan, domácí), ***koliba*** (kolibъ), ***kŕdel*** (kъrd), ***kurnota*** (korn, l. cornu, roh), ***mosor*** (mosor, boule), ***pistrula*** (pistruju, kropenatý), ***putyra*** (putirъ), ***redikať*** (rъdikare, stěhovati), ***stryga*** (strigoje, čarodějnice), ***struňga*** (strungъ), ***urda*** (urdъ), ***vatra*** (vatrъ, ohniště), ***žinčica*** (žinticъ). Také slova: ***gevěrec***, ***komárník***, ***pajta***, ***pirť***, ***plekať***, ***taliga***, ***vakeša*** jsou asi původu rumunského.

Podřečí *frenštatské*, jsouc na rozhraní valaštiny a tak řečené laštiny, od rožnovského podřečí liší se hlavně nedostatkem dlouhých slabik (kratky, dłuhy, nam, budu pl.) a změkčováním slabik *de*, *te*, *ne* v *dě*, *tě*, *ně*: dělatě, budětě, tětka, něbyl, těply. Instr. množn. r. m. je z pravidla ***ami*** (s chłapami); přízvuk na předposlední slavice.

Podřečí ***kelecké*** některými zvláštnostmi od ostatní valaštiny podstatně se liší. Rozšiřuješ nejen *ú* a *ý* jako čeština, nýbrž i *ů* a *í* v *ou* a *ej*: budou, velkou vodou, kosťou, rouža, voula, hołubou, nožou (ale

dat. hołubom, nožom), bejk, pejcha, dobrej, psejk, přejkopa, nalejvať. Valašské praviá, młáťá, seďá, ležá a p. zní po kelecku: pravijou, młátijou, sedijou, ležijou. Participium minulé *ł* neodsouvá: nésł, kładl, védł, sedł. —

Typus valašský je z nejkrásnějších na Moravě. Valach je postavy vysoké, vzrůstu stepilého, těla složitého, vzezření intelligentního. Tvář má podlouhlou, nos přímý a dlouhý, oči bystré a jiskrné. Chůze je hbité, kroku drobného, při práci, když se mu do ní chce, velmi obratný. V prádle je čistoty milovný, všude při vodě viděti zasazeny kotly, v nichž se prádlo „zvářá." K cizinci je přívětivý; pojalli k němu důvěru, sdílný a hovorný, aniž se sníží k otrocké poníženosti. Děti, jež jinde před cizincem zdaleka utíkají, na Valašsku dají se s tebou v důvěrný hovor, povědí ti na požádanou svá říkadla, i písně své ti zazpívají. Rodinný život je patriarchální, čeládka počítá se za členy rodiny. Služebná „dívka" (děvečka) říká gazdovi „tatulko," gazděně „mamulko"; starému člověku, i cizímu, říkají vůbec „tatíčku."

Těla jsou Valaši otužilého, zdraví pevného, dožívajíť obyčejně starých let. Pradědové, zdá se, že se tam vyskytují častěji, majíť pro ně zvláštní název. Otec otcův jmenuje se totiž „staříček," otec staříčkův „děda." Na Karlovicích viděl jsem stařenu 82letou, ana na poli odžínala mladých žnic a při tom si vesele „hečela" (pozpěvovala). Od nemoci jsou po ruce „zeliny" nebo „božec," nepomůželi to ni ono, jedou pro „panáčka." Častěji jest u nich jakožto u horalů záduch.

Pověděli jsme již, kterak nedostatek úrodné půdy Valachy nutí hleděti si též drobného průmyslu a obchodu. Pracujeť se ovšem dle zděděných po předcích spůsobů prostředky primitivními. Přes to však vynikli nejednou mezi Valachy znamenití samoukové, jmenovitě v řezbářství. Ano dva bratří Šidlové ze Zubří „od nátury" stali se varhaníky bez žádného návodu. Staví varhany nové a spravují staré, při čemž sami všecko si dělají: cínové píšťaly lejí, kosť na klapky připravují, povrch varhan natírají.*) Jeden Valach od Vsetína lil pěkné zvonky na ovce, při čemž chytil se též výdělku výnosnějšího, lil mosazné dvacítky, jichžto prý, dokud se s nich neotřelo postříbření, od pravých nebylo rozeznati. Jiný zase z Vigantic „cajnochoroval šajny."

Poetické své nadání Valaši skvěle osvědčili svými pohádkami a písněmi národními. „Pohádky z okolí rožnovského" sebrané B. M. Kuldou náležejí zajisté k nejkrásnějším pohádkám našim, a pestrou kytici moravských písní Sušilových zdobí nejedno sličné kvítko sebrané na horách valašských. Nyní však poesie národní jako u nás vůbec tak i na Valašsku již odumírá; vytratilyť se staronárodní „gajdy" (dudy), umlknul zvučný cimbál, oněměly švitorné housle, a za nimi doznívají též písně národní. V Johanové u Vsetína našel jsem ještě znamenité zpěvačky, jež správně a pěkně zpívaly ty „starosvětské" písně valašské, kdežto na Hovězí, osadě odtud sotva půl míle vzdálené, deset, dvacet písní mi zpívaly na jednu notu nebo prostě „říkaly" noty ani neznajíce. Na Hrozenkově již neumějí správně zazpívati překrásné písně „Ta naša łavečka," kterouž odtud Sušil do své sbírky zaznamenal.

*) Zajímavou o tom zprávu podal Fr. Brzobohatý ve Květech na rok 1866, str. 273.

Valach rád si založí svůj domácí krb. „Chceš-i(li) umříť jak to hovádko bez téj sédméj svátosti," vytýkají tomu, kdo se dlouho neženi. Ten pak uzná toho potřebu i velikou výhodu: „Už sa všeci poženili, já sa také ožéním, pošlu ženu na kozáky, a sám sobě poležím.

Vraždy a loupeže jsou na Valaších zločiny neznámé, zlodějstvo velmi řídké.

Valaši jsou lid bodré a veselé mysli, pohostinni a družebni, jen že se pěkné tyto rysy národní povahy slovanské v době novější bohužel zvrhují namnoze v opačné neřesti: v lehkomyslnost, marnotratnost a pijáctvo. Lehká mysl do budoucna neprohlédající vyznívá z nejedné písně valašské: „Byli naši, byli, už sa pominuli, šak i my sa pominem po maličkéj chvíli. Nač se tedy trápiti zbytečnými starostmi." Anebo: „Súsede, súsede, stodoła ti letí! Dyž letí, nech letí, šak v ní nemám dětí!" Jmenovitě kletá „gořałka" vrhá ubohý ten lid v bídu hmotnou a porobu duchovní. Čím větší ve kterém kraji bída, tím více tam obětí vyžaduje kořaleční mor. Hospod a židovských krčem všude plno. Ve Zděchově, dědině o 156 číslech jsou čtyři krčmy, na Hovězí vedle cesty na prostoře asi 50 kroků jest jich šest, ani vzdálené ráztoky nejsou bez nich. Aby kořalka silnější byla a piják „zvěděl, že něco pil," t. j. aby do němoty se omámil, dávají někteří židé do ní lilkový kořen, jehož jim z hor celé nůše donášejí na prodej. Vzdálenější pasekáři, kteří nemají o blízce kořalny, kupují si u židů lih, z něhož si doma připravují tak řečený „šám," míchajíce třetinu lihu se dvěma třetinami vody. O slavnostech připravují si z kořalky „valašské thé": vaří kořalku na rendlíku a zavařují do ní skořici, hřebíček, cukr nebo med. Některá žena vypije silného toho nápoje až i litr! „Štvrtka gořałky lepší, než dy by złatý kord do břucha pich," pravil mi jeden Valach, když jsem mu oblíbený jeho „truňk" haněl. Jako jinde víno, tak na Valašsku kořalku opěvují za nejlepší dobro v tomto slzavém údolí: „Na to gořalenka na svět přišła, aby starosť z hlavy vyšla. Jak já jí vypíju skleničku, já sobě zazpívám pěsničku."

Kořaleční tento mor tím jest povážlivější, že i ženy jím jsou nakaženy. I o tom už „pěsničky zpívajú": „Jaký si hospodář, takovú máš ženku, ty píješ v hospodě, ona píje v šenku. Nač si ňa bereš, co mnú zavedeš, já dělať neumím, než seděť v šenku, piť gořalenku, tomu já rozumím." A že takovou hospodyní muž mnoho „nezavode" (nepořídí), i o tom píseň vypravuje: „Můj miłý mužíčku, nebíj ňa velice, já sem nepropiła enem tři měřice. Jednu sem propiła, druhú promárniła, a třetí sem s chłapci v kapci vynosiła." — Že leckterá nerozumná matka i dětem svým už záhy té „dobroty" okoušeti dává, o tom vypravuje se tato smutná anekdota. Valaška totiž „pleká" (kojí) své děti až i dva roky, aby byly silny a zdrávy. I ptali prý se dvouletého děvčátka, „kde sú mamulka." Ja šli ně na Vsetín na gořałku, budú ňa ostaviať, pravilo děvčátko.

V obyčejný čas, jak už pověděno, Valach žije velmi skrovně ba nuzně, za to tím více si popřeje o jistých slavnostech rodinných i veřejných, při nichž ovšem bez kořalky býti nemůže. Takové slavnosti rodinné jsou: úvod, svatba, pohřeb a zabijačka, veřejné: pouti, výroční trhy a hody (posvícení).

Na úvod chodívají v neděli po hrubé. Přede mší sejdou se ženy, počtem až třicet, u šestinedělky, kdež se častují „vařenou“ (kořalkou). Odtud doprovodí šestinedělku do kostela a jdou s ní všecky kolem oltáře na oféru. Z kostela jdou přímo do hospody, kdež sedí a popíjejí do čtyř, do pěti hodin odpoledne. Z hospody jdou zase k šestinedělce, kdež se jim vystrojí „trachta“ zrovna taková jak o svadbě, o šesti až dvanácti jídlech. Ani tu se bez kořalky nemine.

Že svatba na Valaších se slaví hlučně, není s podivením, i na svatbě bývá kořalky „do pána boha“; avšak i po pohřbu všecek smuteční průvod ubírá se zrovna do hospody „zapiť smutek.“

Když se „mašík“ zabije, pozvou na oběd všecku přízeň a pak pošlou ještě každému „šperků“ (zabijačky). Na výroční trh do městečka chvátá kde kdo, byť nic kupovati neměl, podívá se alespoň, „jak ide svět,“ domů vracívá se jich nemnoho střezvých.

Patrocinium slaví se v každé dědině, kde je kostel, hlučnou poutí, o kteréž se všechno příbuzenstvo z okolních osad zvává na hostinu. Sejdou se cukráři, perníkáři, kramáři a řemeslníci se svým zbožím a improvisují zcela řádný trh.

Hody (posvícení) slavívají se dvojí: císařské a místní, tyto hlučněji a slavněji, pozveť se na ně všecka přespolní přízeň. O trhu výročním, o pouti a o hodech hrává hudba ve třech, ve čtyřech hospodách, ve všech se tančí a pije o všecko pryč a přechází z jedné do druhé.

Vedle kořalky Valach miluje náruživě „suchý nápoj,“ jak říká tabáku. Jak důležitým „kořením života“ tyto dvě věci Valachovi se staly, o tom vypravuje tato hádankovitá anekdota: „Šla žena na trh, potkáł ju kněz a ptáł sa jí, co bude kupovať. ‚Tři věci bych ráda kúpiť: *chuti* (soli), *obyčaje* (kořałky) a *zvyku* (tabáku).‘“ V Halenkově, Hrozenkově a Karlovicích i ženy kouří zcela veřejně. Jda silnicí podivil jsem se nemálo pokročilé emancipaci tamějších žen, vida žnice, any sobě na poli při práci kouří, až se nad nimi dýmilo.

Poněvadž chasa obyčejně na „hůrách“ (půdách) spává, není dozor na mládež dorůstající tak snadný a tak přísný jako jinde na Moravě. „Volný“ v té příčině duch vyznívá též z nejedné písně valašské, která svou neomaleností až překvapuje.

Lid valašský nalézá se nyní v té kritické době svého rozvoje duchovního, kdy nejen dobré vlastnosti jeví se obecnými ctnostmi celé individuality kmenové, nýbrž i neřesti všeliké, jakmile v lid vnikati začnou, ráz povahy kmenové na se berou. Mezi těmito nejosudnější a nejpovážlivější jest zajisté ona neblahá náklonnost lidu k pekelné kořalce. Jí pozbývá lid bývalé mravní síly, upadá v netečnost, v bídu hmotnou a otupělost duchovní. V té příčině potřebí nápravy důkladné a vydatné. Škole a kazatelně připadá tu úloha velmi důležitá. Lid je dobrý a chápavý, dobré símě zasívané svědomitým učitelem v srdce mladistvá a důrazné, přátelské slovo kazatelovo nepadnou na půdu neúrodnou. Také spolek hospodářský na Vsacku několika šlechetnými lidumily nedávno založený dobře působiti může ve zmravnění a vzdělání našich Valachův.

Nebesa.

O nichž vypravuje

A. V. Šmilovský.

(Dokončení.)

Na farní vrátka silně zaklepáno. Cvok potácel se otevřít. Milostivá patronka vstupovala do jeho příbytku hrdě jako krasavice do plesového sálu a majestátně chladně jako královna mezi měšťanské dámy. Pan Ferdinand zůstal při otevřených vrátkách na stráži a na posluchy.

Farář zajíkaje se uvítal zdvořile milostivou patronku a nabízel jí stolici. Ona sedadla nepřijala, mrštila okem po pokoji, podívala se jen střihem na faráře a promlouvala k němu úsečně, zvučně a studeně jako nějaký mluvní automat.

„Vy, pane faráři, přechováváte zde, na faře, cizí dítě, jehož původ jest neznámý a záhadný. Mám toho potřebu, byste mně dal přečísti jeho křestný list.“

Přítel Cvok rděl se a bledl zároveň. Pro překvap, rozpak i úzkost nevěděl kudy do řeči.

„Podejte mi jeho křestný list,“ opakovala důrazněji baronka.

Nebesa škrábala se po levé ruce; paměť i úsudek se mu vracely.

„Dítě nebylo zde na Záluží křtěno,“ odpovídal.

„Vím to,“ pokračovala suše a jistě baronka; „leč beze průkazu křestného jste přece dítě na opatrování nemohl přijati.“

„Má hospodyně je přijala.“

„Tou bájkou si krmte selské rozumy; mne jí neodbudete.“

„Nemohu ničím jiným vašim milostem posloužiti.“

„Ujišťuji vás, že mně posloužíte. Máteli či nemáte té listiny?“

„Nemám. A kdy bych ji i měl, záleželo by na mně, chcili jí posloužiti čili nic.“

Líce barončino obarvilo se náhlou záplavou hněvu. Viděla, že není na jiném než pádnější ranou vesnického kněze ohromiti, by nezmohl se k ráznějšímu odporu.

„Jsem patronkou zdejší fary,“ pokračovala řeč svou slovo za slovem přiostřujíc; „a nebudu toho trpěti, by z tohoto místa, kde vezdy řádní duchovní bohabojný život trávívali, símě hříchův a neřesti zasívano bylo do pole, jež podle přísahy, bohu složené, vám jest očisťovati ze všelikého pýru hříchu a nepravosti. Proto sem přicházím, aby nákaza nerozjídala se dále jedovatým vředem mezi věřícími. Kde máte to dítě, já je s sebou odvezu.“

Za hřímání barončina hrál Cvok ve všech barvách. Potom se vzpřímil, přeměřil ji přísně a promlouval k ní klidně, pevně a důstojně: „Mám právo, paní baronko, od vás požadovati, byste v mém příbytku mému stavu přiměřeně se mnou mluvila.“

„Až příliš jsem mluvila přiměřeně.“

„Vy jste mluvila velice nepřiměřeně se mnou, a divím se jen, že jste jako šlechtična se tolik nad sebou mohla zapomenouti.“

Baronka zesinala a marně pracovala k odpovědi.

„Proti všem urážkám vašim stavím se zcela pokojně za štít dobrého svého svědomí. Kladivo vaše bušilo do prázdna. Jsem kněz; odpouštím vaší slabosti. Jádro a konec všeho jest: vy chcete, abych vám vydal svého svěřence. Co bylo před tím, byla nabubřelá, řečnická radomontáda. Přistupme k jádru. Což když vám dítě nevydám?"

„Pak přičtěte si následky, které vám z toho pojdou."

„Myslím, že je dobře unesu."

„Ať jen se nemýlíte. Známosti mé sahají vysoko a vydají na váze na místech, jimž vy jako kněz jste podřízen. Znáte mne, že nepopustím v tom, co jsem uznala za dobré provesti, a proto volte si ze dvou věcí: buď mi vydáte dítě, anebo postarám se o svatého Jiří pro vás. Toť zcela jasno."

„Nuž, s pánem bohem: starejte se pro mne o sv. Jiří."

„Mezi námi jest domluveno!"

Baronka měla se na oko k odchodu. Však zastavila se a neobrátivši se ani k faráři pravila umírněně: „Kde jest to dítě?"

„U své opatrovnice."

„Ráda bych se na ně podívala."

„Věřím."

„Slyšte, ráda bych je viděla," opakovala živěji baronka s přízvukem, jako by napolo rozkazovala a napolo prosila.

Přízvuk ten dotknul se příznivěji našeho přítele. Vzpomněl si, že milý jeho Pepík jest jejím vnukem, a domníval se, že by se jaksi proti přírodě prohřešil, kdy by baronce dítě aspoň neukázal. Také si myslil, že po tom, co se dnes stalo, svěřence déle na své faře neudrží a kdo ví, zdali stará baronka někdy ještě vnuka svého uvidí! Lidskost se v něm ozvala; zdálo se mu, že sobě tím nic nezadá a Pepíkovi neublíží.

„Svolíli panna Naninka," odpovídal, „nemám nic proti vaší žádosti. Račte minutku posečkati, promluvím s ní."

I odcházel do kuchyně dvéře jen přivřev.

„To jest dítě Mundyho," zašeptala k sobě baronka; „není více pochybnosti!" A srdce se jí stahovalo kleštěmi.

Farář se nemohl do kuchyně dostati; dvéře byly uvnitř zatarasený. Teprvé když panna Naninka jeho hlas poznala, odstavila truhlu od dveří; Pepíčka tiskla v náručí a tázala se přitlumeně: „Odešlali?"

„Neodešla. Čeká v čeledníku a ráda by Pepíka aspoň viděla. Není nebezpečenství, panno Naninko; pojďte tam s Pepíkem."

„Nehnu se odtud, ať si jde sem."

Farář se vrátil k baronce a vyřídil jí, co se svou hospodyní vyjednal.

„Nuže," pravila ona, „neníli zbytí, půjdu do kuchyně."

Cvok šel napřed, baronka za ním. Mlčky a spěšně, ano chvatně přikročila k Pepíkovi, naklonila se k němu a ani nedýchajíc prohlížela si jej tak důkladně jako náruživý numismatik nějakou starožitnou minci, jíž svět posud neviděl. Obyčejný chladný výraz jejího obličeje strnul a stuhnul, jen oči křečovitě mrkaly. Jistota jí vzcházela — to byly rysy rodu Počernického. Zpytavé oko její utkvělo déle na jednom místě při levém oušku: vidělo tam touž malou mateřskou poskvrnu,

kterou měl na témž místě Mundy. Baronka vzpřímila se a ohledla se plaše po kuchyni.

„To dítě musím s sebou vzíti!“ pravila velitelsky.

„Nevezmete!“ odtušil farář statečně.

Dvéře do kuchyně byly pootevřeny, a postava pana Ferdinanda kmitala se v síni mezi kuchyní a čeledníkem.

Baronka jen pokynula, a již vstoupil do kuchyně. Baronka mu nařizovala: „To dítě vezmi s sebou!“

Farář postavil se před hospodyni a dítě; z očí mu sršely blesky: „Ani kroku dále!“ zahřímal.

„Ferdinande,“ volala baronka, „běž pro představeného obce.“

„Ani obecní starosta nesmí mně sáhnouti po dítěti,“ horlil přítel Cvok. „A ostatně vy mu nemáte co rozkazovati. Já mu dítě nevydám a nevydám.“

Pan Ferdinand otálel s odchodem; stará ta podšitá liška dobře viděla, že farář jest v právu. Oko jeho těkalo nejistě s baronky na kněze; čekal patrně na nový rozkaz. Než toho se mu baronkou nedostalo, neb obcházely ji mdloby, téže mdloby, jež ji včera večer v pracovně její braly, když Ledecký od ní odešel a děsná předtucha ji projímala, že Mundy jest otcem podložence v Záluží. Dnes byl ten záchvat silnější a údy ji mnohem více brněly. Škubla sebou, pronikavě zasténala a poroučela se na podlahu. Ferdinand ještě v čas ji zachytil; byla nadobro bez sebe a vypadala, jen aby ji položil do rakve.

Odnesli ji do čeledníka, položili na lože farářovo a křísili ji. Jen stěží a ponenáhlu přicházela k sobě a byla i pak tak chatrna, že oba muži si rady nevěděli. Farář si vzpomněl, že má doma Hofmannské kapky. Skočil pro ně, a ona je vzala z ruky Ferdinandovy. Chabé životní síly se v ní občerstvily a vědomí její zjasňovalo se. Bylo jí viděti na očích, že silná duše její pozvolnu proniká na venek. S pomocí Ferdinandovou posadila se na loži; dech se jí uvolňoval, ale nemluvila. Farář se postavil za její hlavu, by ho neměla na očích. Asi za čtvrt hodiny přerušila děsnou pomlku — vyslovila přání, by ji vyvedli na čerstvý vzduch. I vyvedli ji do zahrádky, kdež ji na stolici posadili a kdež asi půl hodinky vyseděla vypivši jen něco málo čerstvé vody se solí smíšené. Posléze prohlásila, že dosti jest silna a že odjede. Pomáhali jí do kočáru.

O dítěti se nezmínila víc ani slovíčkem, a nikdo mimo Naninku se o Pepíka nestaral, nebo Cvok byl stále okolo nemocné paní prokazuje jí službu co nejochotněji. Kočár se pohnul a zvolna odjížděl. Cvok si oddychl, jako by skála s něho se svalila.

Venku se zatím obloha zachmuřila a občerstvující deštík postřikoval. Lahodný větřík pofukoval krajinou a příjemně osvěžoval baronku. Nežli přijeli na Labutín, byla tolik zotavena, že vypadala opět jako obyčejně. Také nežli dojeli, rozkázala zcela určitě všem třem osobám s ní jedoucím, by ani slovem neprohlesli, že byla na faře v Záluží a která nehoda ji tam potkala.

XVIII.

Poněvadž jen zvolna se jelo, měla baronka dosti pokdy cestou o svém položení znovu přemýšleti. Jakýsi pokojnější duch províval její přemítání a konejšil blahodárně její strasti. Vždyť podoba dítěte s Mundym mohla býti jen nahodilou a i mateřská poskvrna při levém uchu mohla býti hříčkou přírody druhdy rozmarné. A kdy by i na krásně dítě bylo Mundyho, nebylali to událost v šlechtických rodech i nejslavnějších dost obyčejná a všední? Proč rozehřívá se tolik pro věc dost obecnou, že i nejdražší poklad svůj, zdraví, dává do nebezpečné sázky. Baronka zastihovala se na scestí a přece nemohla podle povah svých jinak jednati. Nejhorší při všem bylo, že první všeho vinu musila sobě dávati. Kdy by nebyla bývala tak přes míru vládychtiva, byla by již byla Mundyho oženila. Také ji palčivě hnětlo, že Mundym i Jenny dala se oklamati. Leč co se stalo, odestáti se nemohlo; nejlépe bude celou tu mrzutou věc poručiti nebeským oblakům.

Takto se baronka pro chvíli spokojila; leč když ze Suchdola přibližovala se k Labutínu, starost obnovenou silou doléhala opět na ni. Proč Mundy dítě své přechovává na blízku Labutína? Patrně má milostný jeho svazek s Jenny hlubší a pevnější kořeny, nežli na sta jiných podobných výstředností šlechtických. Snad zamýšlí docela Jenny svým časem za manželku zákonitou pojati; čeká snad jen na blaženou chvíli, až matka shasne a nebude mu více cestu jeho zaléhati. Jak rozvázati ten zádrhel? Nezbývá, nežli na rychlo mu nevěstu vyhledati a jej řádně oženiti. Baronka měla již dávno pro něj nevěsty vyhlednuty, ale v žádné z nich neshrnovalo se tolik dobrých vlastností, kolik si jich pro syna svého přála. Což naplat: přílišná výběračnost nebyla na ten čas místna; baronka odhodlala se všemi silami, do nesnadné té úlohy se pustiti. Ovšem úkvap v této právě věci mohl býti velice škodlivým, ale i nejškodlivější vyvážil dobře škodu, která z toho vzniknouti mohla, kdy by Mundy zůstal svobodným a pak si Jenny za manželku vzal.

Avšak proti takovému jednání vyvírala se v ní znova pochybnost. Což kdy by přece tápala v omylech, kdy by dítě na faře Zálužské nebylo Mundyho? Odkud nabyti o tom jistoty neomylné? Tázati se přímo Mundyho, nevydalo by; mohl by se chytře přetvářiti! V barončině duši probleskla myšlenka tak jistá a bezpečná, že všecka bytost její se nad ní rozjásala. Již věděla, jak Mundyho vzíti na paškál. A pak, padni zub anebo hlava, pak teprvé bude místno a vhodno, oženiti jej. Že krok ten může býti pro ni osudným, nenapadlo ji. Pevně a jistě sestoupila v Labutíně při zámku s kočáru a do schodů šla ke svým komnatám tak rychle a lehce jako před dvaceti lety.

Večer o deváté hodině objednala si Mundyho do své pracovny. Když se dostavil, rozmlouvala s ním o některých věcech hospodářských asi půl hodiny, by udržela jej v obyčejné jeho míře a pak nic netušícího tím mocněji mohla překvapiti.

Tento odstavec jejího záměru povedl se jí výborně. Mundy buď souhlasil s jejími myšlenkami, buď jim odpíral, ale konečně se spolu shodli jako růže s růží.

Najednou obrátila baronka list.

„Prosila bych tebe, Mundy, ještě za službu,“ prohodila zcela povrchně, ale v nitru svém se rozechvívajíc, neboť jí bylo, jako by hejno mravenců po zádech i těle jí lezlo.

„Poroučej, matinko; rád jsem k službám,“ odvětil baron.

„Běží o to zhotoviti list, jistou měrou důležitý. Chcešli mně učiniti po přání, sedni k psacímu stolku mému a já ti obsah budu do péra říkati. Vezmi arch ministerského papíru.“

Baron tak učinil a podíval se na matku, očekávaje její nápověď.

„Dáme se do toho? Tedy piš: Vaše biskupská milosti! Nejdůstojnější pane!

Baron píše promlouval:

„Aj totě vzácný dopis, k biskupovi! Jest napsáno; pokračuj.“

„Nejpokornější služebnice Vaše v Kristu utíká se k Vašim milostem v záležitosti nemálo ožehavé a jest přesvědčena, že bude vyslyšena a že dobrota a spravedlivost Vaše, v pravdě apoštolská, zjedná jí dostiučinění potřebné, třebas i přenášela jsem se, nikoliv bez důvodův, přes první úřad církevní, biskupský vikariát. Jde tu o faráře na mém patronátu v Záluží, o pátera Vácslava Cvoka.“

Baronovi, an psal, třásla se ruka. Baronka si toho dobře všimla a bledost nová ji polila. Mundy nepozvedl oka s papíru, ač matka jeho i když dopsal, ještě hodnou chvilku mlčela.

„Jeli již dopsáno?“ tázala se.

„Jest,“ odvětil polohlasně Mundy.

„Buď tak laskav a piš dále: Týž kněz zapomněv se nad sebou žil s bývalou společnicí mé dcery, jmenem Jenny Kučerovou v hříšném, pohoršlivém poměru, který nezůstal bez následkův . . .“

Baronu Mundymu vstoupila všecka krev přívalem do hlavy; péro mu vypadlo z ruky na papír, i zvolal prosebným hlasem: „Ustaň!“

„A proč bych ustávala.“

„Poněvadž píšeš — lež.“

„Že lež!? Jsi snad lépe zpraven o tom špinavém prádle v Záluží, nežli já, jež dnes na večer odtamtud jsem přijela?“

Baron se rozchodil prudkými kroky po komnatě a snažil se bouři jím lomcující ukojiti, ale nebyl s to. Baronka ani oka s něho nespouštěla.

„Křivdíš Cvokovi, tomu šlechetnému muži,“ dopracoval se konečně Mundy odpovědi.

„Že mu křivdím já? Či není on otcem toho pan . . .“

„Matko, ustaň!“ vykřikl Mundy téměř bez sebe.

„Kdo tedy otcem jeho?“ rozkřikla se baronka.

„Když to chceš mermomocí věděti, tedy to věz: to dítě jest synem mým!“

„Tvo . . .“ zasténala baronka a nedopověděla slovo. Vyrazivši ze sebe srdceryvný výkřik svalila se na podlahu a ležela naznak jako zesinalá, bezcitná mrtvola. Obličej její se protáhl, svaly na tváři pravé se svěsily, koutek ústní po téže straně byl ohyzdně zkřiven a oči byly děsně vytřeštěny. Ani nejmenší pohyb životní nejevil se při ní a o ně-

jakém sebevědomí nebylo ani potuchy. Dýchala sice, ale nepravidelně a těžce, s chropotným rykem, a tváře se jí při výdechu nadýmaly.

Baron strnul leknutím; shledav, že všeliké volání a pokoušení se o vzkřísení jest marno, složil ji na zemi a trhal zvoncem. Na poplach jeho sbíhalo se služebnictvo, přiběhla i baronesa Sály se slečnou společnicí, a tichá druhdy pracovna naplnila se nářkem a voláním více méně bezúčelným. Jediný Ferdinand pochopil ihned situaci a nic neřeknuv běžel pro lékaře, s nímž se asi za čtvrt hodiny vrátil.

Lékař nařídil ticho, ohledal nemocné puls a položiv ucho na její srdce, hodnou chvíli poslouchal. Pak pustil jí žilou, dal ji na lože odnésti a hlavu ledem obložiti. On a baron zůstali posléze sami při nenemocné paní.

„Jest naděje?“ otazoval se ho baron Mundy.

Doktor pokrčil rameny.

„Částečná anaemie mozku,“ odvětil. „Pravá část těla jest ochrnuta. Možná, že brzy, možná, že za několik hodin přijde k sobě; možná, že dostaví se paralysa, a více neoživne. Zdráva více nebude, pane barone.“

Mundy svěsil malomyslně hlavu. Klekl k loži a políbil matce ruku. Horká slza ukápla mu na ni.

XIX.

Baronka neumřela. Přivedli ji k sobě. Pravá část jejího těla byla a zůstala zmrtvělou. Paměť a vůle se jí zvolna vrátily, ale stav její byl žalostný, a lépe by jí asi bývalo, kdy by byla zesnula hned při prvním záchvatu. Viděla dobře, ale slyšela špatně a mluvila velmi nedostatečně, tak že sotva desátému slovu bylo rozuměti. A tu ještě rozuměl jí jen Mundy, jenž od ní neodcházel, ano nadobro se do její komnaty přestěhovav, ošetřoval ji v pravdě po synovsku dnem i nocí. Povoláni též od jinud, ano i z Prahy lékařové, ale naděje, že bude dobře, nedával žádný z nich a schvalovali vesměs opatření domácího lékaře.

Jediný člověk na zámku Labutínském kojil se nadějí v lepší budoucnost, a ten byla baronka sama. Silná duše její hodinu k hodině, den ke dni zvedala se přes všecky vzdory malomocného a chorobného těla. Stav její duševní podoben byl mučírně. Cítila, myslila, chtěla; ale cit, mysl i vůli nemohla na venek projeviti. Kdy by byla jen mluviti mohla, neb aspoň psáti! Ale ani jazyk ani pravice neměly se přes všecko ošetřování, přes všecka vědecká opatření k dílu. Baronka trpěla a strádala s myslí statečnou ano bohatýrskou nespouštějíc se ani na minutku naděje, že ozdraví. Podobala se asi lvu v kleci, jenž sní o palmách, žirafách, antilopách a nádherných měsíčních nocích na poušti a věří, že ještě jednou zlaté svobody své bude požívati.

Uplynul první měsíc. V zámku i na panství zvykli si trudnému stavu barončinu. Baron Mundy ujal se žezla i vesla, a vše volněji oddychovalo, jako když do dusného oboru pokojového života zavane z jara čerstvý vonný vzduch. Mladého barona měli vůbec v lásce: k chudině byl útrpnější a dobročinnější, na rolnictvo nedíval se tak

s vysoka jako matka, jež ještě zlaté doby roboty dobře pamatovala, a podřízenému úřednictvu neztrpčoval kus chleba, krušně dobývaný, pelyňkem studené pýchy a bezohlednosti. Krátce po nehodě, která jeho dům potkala, svolal si úřednictvo k sobě a pravil k nim: „Pracujte, pánové, poctivě ve prospěch můj, a já se poctivě starati budu o vás a rodiny vaše.“

Heslo to bylo všem milo, a správa panství nebyla o nic horší nežli za vlády matčiny, naopak mysl méně stísněná a jasnější budila větší chuť k usilovnější práci pro dům baronův.

Nejvíce ze všech ulevilo se příteli Cvokovi a panně Nanince. Nyní nebylo se o Pepíka obávati, nebylo více třeba dávati jej z fary. Zámecký doktor požíval neobmezené důvěry a ten se k Nebesům vyjádřil, že věřiti, že stará baronka se ještě uzdraví, jest ze sněhu páliti cihly. Stejnou s ním zpíval i zkušený šafář Rambousek: „A kdy byste jí koření z devíti vrchů snesli, baronka zůstane mrzákem a kukačku více neuslyší kukati.“

Na faře v Záluží šel život tak jednotvárně jako dobré hodiny. Pepík měl se k světu za tři a Nebesa i jeho hospodyně div ho láskou nesnědli.

„Nepochybuji,“ rozpřádal Cvok jednou rozprávku, „že po smrti matčině se baron dá s Jenny řádně oddati. Vy máte vždycky něco naproti,“ dokládal, když Naninka kroutila hlavou.

„Jsem žena a myslím po žensku. Podle toho psaní, co přišlo s Pepíčkem, myslím, že to tak snadně nepůjde, jak vy se domníváte. Prosím vás, přineste to psaní a přečtěte mi, co tam stojí o mladém baronovi.“

Nebesa učinila jí po vůli.

„Vidíte, vidíte,“ rozehřívala se Naninka, „to nenapsala jenom tak, že Mundyho navždy zavrhla, to není jenom tak, že mu nabízené peníze hodila pod nohy, že mu ukázala dvéře, by pohledem svým neuhranul dítě její. To je mnoho od ženské řečeno, velebný pane, aspoň tolik, že kdy by i na krásně starou baronku odnesli na ramenech na poslední mši a baron na stav svůj baronský nedbal a Jenny za manželku požádal, to nepůjde přece jen tak zhola. Baron jednal hanebně. Poctivý muž na jeho místě, by byl dal Jenny úpis. Že jest baron, nevídáno! Byl Oldřich kníže a vzal si Boženu a v Tylořích byl arcivévoda a vzal si dceru poštovského mistra. A otec Jennin nebyl také odněkud za plotem.“

Nebesa se škrábala po levé ruce. Důvody panny Naninky se mu nelíbily tím více, čím méně je mohl vyvrátiti. Po chvíli odpověděl: „Ale pomyslete, Naninko: takové bohatství, takové nádherné postavení! Baronka Počernická z Počernic! To je něco! To by Jenny nezavrhla.“

„Pravda, nezavrhla by, kdy by nebyl baron v rozhodné chvíli ukázal svou pravou barvu. Ostatně nemám na rozumy kontrakt, možná, že se klamu.“

Dali si dobrou noc a rozešli se. Faráři řeč Naninčina nedala dobře spáti, tajný hlas mu říkal, že Naninka dále vidí nežli on, a starosti o budoucnost Pepíkovu a Jenninu skličovaly mu dobrou duši.

Ráno po mši donesl mu pořadník dopis a podací list na padesát zlatých k podpisu. Dopis byl od pátera Neduchy; podací list byl patrně na psaní Jennino. Vypravil hned posla na poštu a rozevřel dopis Neduchův. Ruka se mu třásla a tělo prochvívala úzkost. Četl a četl a oko jeho zářilo radostí. Starý upřímný Matěj se s ním smiřoval, ano prosil za odpuštění, že byl tolik sláb a dal se nepravou zprávou zklamati; Cvok prý jen neměl zapomenouti, že jest duchovním a dítě neměl bráti na faru.

„Nebesa!“ zvolal Cvok; „můj zlatý Matějíček! Jen když zase mám to jeho staré přátelské srdce!“

Chvíli po obědě vrátil se posel s listem Jenniným. Naninka sedla si proti faráři a poslouchala. A bylo dlouho a nadivno poslouchati, neb psaní mělo zrovna osm, drobně popsaných stran mimo přiloženou padesátku.

Jenny byla vychovatelkou u bohaté měšťanské rodiny na Budějovicku. Byla tam mnohem spokojenější nežli u baronky Labutínské a nic jiného jí nechybělo nežli Pepíček.

„Tomu ráda věřím,“ připomenula Naninka otírající sobě zástěrou oslzené oči.

Pepíček měl vůbec v celém psaní tenór, a z častých slzných stop bylo viděti, jak těžké srdce matka má, že od svého dítěte odloučena žíti musí. Valná částka jejích myšlenek táhla se po něm, jako květiny, uzavřené v pokoji, táhnou se po venkovském světle a slunci.

„Kdy bych jen pět minut, jen jednu minutu jej viděla a zulíbala,“ psala Jenny, „posilnila bych se na rok dlouhých, trpkých strastí.“

Poměry domácnosti, v níž nyní z povolání žila, vypisovala stručně a jasně a pozdržela se jenom déle s charakteristikou domácí paní, již chválila jak dámu nevšedního vzdělání, řídké uhlazenosti a dokonalých povah, jež jí splácí práci její s dvěma dítkami nelíčeným uznáním a srdečnou důvěrou. Pán jest prý sice suchopárný kupec, ale kdykoliv ocitne se v rodině své, viděti jest na něm starostlivého otce a vroucného manžela. Jenny si libovala, že jest jaksi mezi svými, a připojovala, že není to prázdný úštěpek, říkáli se, že šlechtici mají zvláštní svou krev; nebo přirovnáváli rodinu Opolských s rodinou barončinou, jest prý jí, jako by čtla báseň Čelakovského vedle klasicky upraveného, citu prázdného blahopřání.

Pokračujíc psala, že jenom jedna věc ji znepokojuje a jí způsobuje starosti o klidnou budoucnost. Závodu páně Opolského jest prý účasten nevlastní syn po starší jeho sestře, pán již letnější, krásné postavy, libého vzezření a hlasu prý velice lahodného, jenž zrovna k srdci se přimlouvá. Jest prý již čtyřicátník, ztratil asi před dvanácti lety manželku a jest od těch dob vdovcem. Má prý i vlastní pěkné jmění. On v neděli a ve svátek a za zvláštnějších příležitostí bývá stolem u Opolských a vyhledává prý ovšem neokázale její společnost. Jenny prý dobře vidí, že není mu lhostejnou, ač prý pan Doubek velmi delikátně sobě počíná a pozornost jeho rozechvívá prý ji traplivou obavou, jež za jejích okolností ovšem snadno se dává vysvětliti.

„Nejednala bych moudře,“ připomínala k tomu Jenny, „kdy bych všecky muže měřila podle barona Počernického, ale pro ten čas pře-

kypuje takořka srdce mé mým zlatým Pepíčkem, a zbýváli v něm místečka, náležíť ono celé vám, můj drahý velebníčku, a drahé naší panně Nanince, jež tak po mateřsku krásně obětuje se za mého Pepíčka, což jí nikdy, nikdy nezapomenu."

„Vida, vida," podotkla Naninka.

Přítel Cvok upjal k ní zrak tázavý a zvídavý.

„Samo štěstí jí plyne u mužských," prohodila hospodyně. „Oč nestojíš, chodí za tebou. Naposledy pojedeme na svatbu, jež nám ani ve snách nenapadla."

„Myslím, že z tohoto prosa nebudou jáhly," odpovídala Nebesa; „vždyť nestojí ve psaní, že by Jenny Doubkovi dost málo přála."

„Co nestojí ve psaní, může státi v srdci, a co nestojí třeba posud v srdci, může se tam dostati."

„Vy mluvíte poslední časy jako kniha, Naninko, a matete všecky mé koncepty."

Hospodyně pokrčila rameny a potají si šňupla.

„Prosím vás, čtěte dále, co píše Jenninka," vybízela faráře.

Jenny psala dále, že jeho list skrze tetu Knířovou dostala, a děkovala mu za všecky zprávy o Pepíčkovi v něm obsažené. Že po neděle nic mu nepsala, omlouvala tím, že na Labutíně příliš zvykla policejní dohlídce staré baronky, že první čas u Opolských byla velmi bázlivou a úzkostlivou, by snad nějaké podezření k sobě nevzbudila, ano že jí posud jest jako člověku, jenž potají nešlechetný skutek vykonal a dobře ví, že kdy by se na něj něco vyzradilo, veta by bylo po jeho existenci. Proto prý již k vůli samému Pepíčkovi s dopisem odkládala, aby paní Opolské ukázala, že jest zcela opuštěna ve světě a že k nikomu nemá úvazkův. Jest prý to ovšem smutná přetvářka, jež kdykoliv na ni pomyslí, ji v srdci zabolí, ale že bohužel bez ní se obejíti nemůže, nechceli pro kalnou minulost sobě i synku svému zkaziti budoucnost jen poněkud obstójnou. Také prý chtěla na Pepíčka nějaké peníze poslati a to že jí možno bylo teprvé nyní.

Konečně oznamovala, že koncem října měsíce pojede s paní a s dítkami na zimu do Prahy. „V ten čas," přidávala, „buď si na nějaký den dovolenou vyprosím, anebo přijede panna Naninka s mým drahouškem do Prahy, o čemž ovšem do podrobna se ještě písemně smluvíme. Počítám už nyní dni, až Pepíčka uvidím a k hladovému srdci svému přitisknu."

Dopis byl dočten. Obligátní zástěra panny Naninky zvedala se znova k vlhkým očím. „Hladové srdce" mělo svůj účinek; bylať panně Nanince, jako by přičichla k rozstrouhanému křenu.

Farář se zadíval do fotografie slečny Jenny. Obrázek byl velmi zdařilý a z posledních časův; Jenny vypadala na něm sličnější, nežli když byla na Labutíně. Bol nad míru jemný a k srdci se zamlouvající produševňoval ladný ovál jejího obličeje, asi jak to vídáme u figur Rafaelových, a ze samého oka vyzírala takořka celá dojemná novela.

„Vazba jest důstojna knihy," pravil k sobě přítel Cvok; „jen neměla mi o tom Doubkovi psáti. To mně připadá, jako by pavouk sedl na krásný obraz. Zas nové starosti! Začni si se ženskými a ne-

vyjdeš z nich. Spíše nebeské oblaky shrneš v průhlednou soustavu nežli jejich srdce."

V tom zaklepáno na farní vrátka. Panna Naninka šla otevřít. I vstoupil služebník ze zámku nesa lístek od barona Mundyho. V lístku byla navštívenka, v níž baron ohlašoval, že jeho matka právě zemřela. Nový, očekávaný jinak záchvat mrtvice zhasil jí život. Baron vyzýval faráře, by ještě dnes na Labutín přišel, že rád by s ním pohovořil. Ku konci pozdravoval syna svého. Farář zkázal, že učiní po přání pana barona, a služebník odešel.

„Co opět nového?" tázala se panna Naninka trnouc zvědavostí.

„Člověk ani z novin nevyjde," oznamoval jí Cvok. „Stará baronka jest v pánu."

„Bůh jí dej lehké odpočinutí, ona je lidem nedávala," odpovídala panna Naninka. „Kdy by chtěl na vás Pepíčka, řekněte mu bez obalu, velebný pane, že chlapce od sebe dáti nemůžeme a nesmíme."

„Řeknu mu. Vykartáčujte mi ten lepší kabát."

Asi za půl hodinky byla již Nebesa na pochodu do Labutína — vykračoval si dnes jako študèntík, když jde na prázdniny.

XX.

Čtvrtého dne po tom byla mrtvola staré baronky v nádherném průvodě do Radešína donešena a v rodinné hrobce po bok manžela svého k věčnému spánku uložena. Pohřeb byl slavný, ale nikoli smutný: mimo děti její nezaplakal při něm nikdo. Lidem, již přišli na podívanou, nebylo počtu, ale více nežli truchlivý výkon církevní, bavila jich mysl jiná věc: průvod na místě faráře Radešínského, nejstaršího a nejprvnějšího to kněze na panství, vedl farář Cvok ze Záluží. Bylo to po přání pana barona, a jakkoliv náš přítel již z přirodilé skromnosti proti tomu se zpěčoval, přece úkol ten na něm uvázl, poněvadž ostatní kollegové jeho již ze zdvořilosti k nové vrchnosti mu ustoupili, na oko sice rádi, ale nikoliv prázdni závisti. Řečí bylo o tom v obecenstvu, jako listí v háji. Panna Regina se zlostí ani otčenášku nemohla pomodliti.

„Bude to zlatý pořádek na panství," mudronila k paní obročňové, vedle níž se v průvodu ocitla. „Pamatujte na mou řeč: že se sama slavná konsistoř do toho bude musit vložiti."

„Ano, je dnes krásný a teplý den, nemohl se lépe povesti," odvětila jí velmi diplomaticky její společnice.

Přítel Cvok vypadal trochu divně v čele svých assistentův. Drahocenný, zlatem krumplovaný a těžký pluviál, jakéhož jaktěživ na sobě neměl, jej tlačil jaksi k zemi. Také si dříve řádně neoddechnul, dokud nepřijel domů k svému Pepíkovi. —

Zatím nastaly žně. Lidé měli samou prací horké hlavy a pozapomněli na starou baronku, na pohřeb i na Nebesa a jeho svěřence v Záluží.

Leč baron nezapomenul. Bylť nyní pánem vůle své i svého jednání a ačkoli tušil, že kromobyčejným záměrem svým v kruzích příbuzenstva a známých svých silně narazí a sobě na čas hořkosti a snad i proti-

venství způsobí: přece neostýchal se pokusu, se slečnou Jenny úplně se smířiti a jí pak spůsobem, počestného muže důstojným ruku i jmeno své nabídnouti. Sotvaže tedy právní poměry, smrtí matčinou vzniklé, zhruba upraveny a nejpilnější hospodářské práce na panství provedeny byly, pomýšlel na to, i své osobní poměry urovnati a k žádoucímu konci přivesti. Propast, jež mezi ním a Jenny z jeho viny a nerozhodnosti se rozvírala, nepovažoval nijak za bezednou a nepřestupnou, a zdálo se mu, že nikdo mu nemohl lepším mostem přes ni býti než farář ze Záluží, k němuž čím dále tím živější měl sympathie, již pro jeho šlechetné a obětovné nakládání se synáčkem jeho. Zámeckou ekypáži bylo nyní častěji mezi Labutínem a Zálužím viděti, a lidem spadly nadobro šupiny s očí: viděli nyní, že dítě jest baronovo.

„Vida, vida,“ povídali si při domácím krbě, „Nebesa vyhrála terno. Kdo by to byl do něho řekl, že jest takový vychytralý pták a že se tak pěkně hodí do zámeckých pletich. Stará baronka na něj! Věru, že by odešel s kvíčalou!“

„Pravda, na Záluží mnoho svítku nepojedl,“ mínil tu i tam některý pan bratr, „ale nežli takovou cestou vyhledávati si polepšenou, toť lépe knězi žíti o bramborách!“

Přítel náš se ovšem mnoho nehodil do fraku prostředníka, ale volky nevolky musil do něho nejen k vůli baronovi, nýbrž předkem k vůli svému Pepíkovi, jemuž krásnou budoucnost připravovati povinen se cítil. Také si myslil, že polévka se musí jísti, dokud je teplá, a že otalováním a protahováním nesmí se nechati schladnouti.

Dráhu svou diplomatickou nastoupil dopisy. Zhotovil nejprvé dlouhý a důkladný dopis, v němž seznámil slečnu Jenny se všemi změnami, jež na Labutíně se udály, a vší své filosofie a výmluvnosti k tomu použil, aby smířil Jenny s baronem, o němž tvrdil, že ji nyní ještě rovněž tak upřímně miluje jako tenkrát, dokud se spolu nerozpřátelili. Vylíčil jí dále, že baron zná se k Pepíčkovi za otce a že dopustilli se viny na ní, stalo se to nikoliv z nelásky k ní, nýbrž z obavy před přísnou a neoblomnou nebožkou matkou.

„Jednejte křesťansky, Jenninko, odpusťte mu, a všecko bude zas dobře a všichni se tu spolu budeme ze života radovati.“

Po desíti dnech odpověděla Jenny velmi srdečně, ale záporně.

Panna Naninka, jež byla zasvěcena ve vyjednávání, vzpřímila se hrdě a pravila: „Co jsem vám povídala?! Ó znám já ženské! Bohatstvím, skvělým postavením, ctí, slávou vyvedete je až na vrch makovice: ale když byla jednou až do dna srdce raněna mužem, musí to býti žena jen chatrného srdce, když svine urážku a odpustí. A dokonce jeli svou paní a neníli ohledy vázána jako Jenny.“

„Co tu počíti?“

„Nechte tu věc, ať se trochu odleží. Pak zajeďte s baronem k Jenny, nejlépe až bude v Praze. Nyní by bylo škoda papíru.“

„Což abychom vzali Pepíka s sebou?“

„Třeba. Pojedeme tam všickni s Pepíčkem.“

Baron byl z počátku proti tomu.

„K čemu čekati až někdy do listopadu, velebný pane?" namítal všecek sklíčen na duši. „Pojeďme hned za Jenny, doufám, že nejlépe pořídíme."

„Já nedoufám, naopak domnívám se, že bychom ještě více pokazili. Také bychom nešlechetně jednali, pane barone. Pomyslete, že po strašlivých bojích nalezla Jenny pokojný útulek u Opolských. Tam jsou na venkově, a potají bychom se s ní sblížiti nemohli. Podezření, neb aspoň podivné světlo by padlo vždycky na ni z naší návštěvy, a to víte, že spořádaná rodina nesvěří dětí svých vychovatelce, jež není čista jako sklo."

„Jaké podivné světlo! Prohlásímli se za jejího ženicha a ona za nevěstu mou!"

„Ovšem, což setrváli však na svém odporu? Pak připravíme ji o chléb, neb návštěvě naší podkládala by se vždycky předběžná intimní známost s vámi. Pak by, pane barone, byla námi přinucena, a o svobodnou vůli nebudeme přece nikoho zkracovati jako poctiví lidé."

„Váš důvod mně nejde dobře do hlavy," odpověděl po chvilce baron zasmušile a mrzutě; „než budiž, ublížiti jí nikterak nechci a nemohu. Ač nerad, velmi nerad, chci posečkati do listopadu. A myslíte ji dříve o tom zpraviti?"

„Nemyslím. Ona chce Pepíčka viděti; my pojedeme spolu neohlášeni."

„Vaše osnova má do sebe mnohou dobrou stránku. Ano, budeme podle ní jednati."

Byl začátek listopadu. Počasí bylo za dne jasno a ještě teplo a nebylo nebezpečno dáti se s malým dítětem na cestu. Mezi slečnou Jenny a farářem Cvokem bylo umluveno, že pátého dne listopadu shledají se v Praze. Za dostaveníčko zvolen byl příbytek paní Kníťové, jež šťastnou náhodou ty dni byla na venku na svatbě bratra mužova. Jenny slíbila, že o poledni se dostaví, ale kdy by Záluží její přátelé dříve přišli, by ohlásili se jen u domovníka, jenž byl již poučen, aby faráře a jeho hospodyni do bytu uvedl, prokáželi se navštívenkou, již Jenny do svého listu přiložila.

Den před tím, večer, přijel baron, Cvok a panna Naninka s Pepíčkem do Prahy a ubytovali se v domě baronově.

Baron byl nad obyčej nepokojným a tak málomluvným, že po celé dvě hodiny, které s farářem večer v jídelně strávil, slova a věty jeho by se byly daly odpočítati. I v našem příteli ze Záluží byla malá dušička; vyčítal si v duchu, že baronovi nic o Doubkovi nepověděl a měl za večera tu věc kolikrát na jazyku, ale bůh ví, z úst ji vypraviti nemohl. Hovor vázl skoro stále a ten i onen jen ledabylo jej navazovali; večerní noviny, jež služebník jim přinesl, vypomáhaly jim dlouhou chvíli zabíjeti. O desáté konečně dali si dobrou noc a rozešli se po svých komnatách. Panna Naninka s Pepíčkem spala v ložnici staré baronky, ano v jejím loži a byla neméně nepokojna nežli pánové. Jen Pepík spal po cestě výborně. Co mu bylo po všem osudu v náručí své věrné opatrovnice a pěstounky.

Ráno sešli se k společnému snídaní, pak vyjeli si vespolek podívat se na Prahu, a o jedenácté hodině zajeli k domu, v němž umluveno bylo dostaveníčko. Byl to dům jednoduchý a v odlehlejší ulici, a domovník spatřiv panský povoz sekaje poklonu za poklonou uvedl je do bytu paní Knířové.

Pepíček byl jaksi mrzut; zaplakal.

„Neníli to špatné znamení?“ přerušil trapné ticho baron.

„Skoro bych myslila,“ prohodila panna Naninka; „byl po celé cestě a celou noc tak hodný jako dobrá hodina.“

Baron se zachvěl. Farář pravil: „Snad Jenny nebude moci přijíti!“

„Ah! myslíte to tak?“ otazoval se baron.

„I přijde;“ odvětila Naninka a konejšila chlapce.

Nastala nová pomlka, dlouhá a trapná. Přede dveřmi na chodbě bylo slyšeti lehké kroky. Zaklepáno na dvéře. Srdce ve všech přítomných bušilo kladivem.

Do pokoje vstoupila Jenny a v patách za ní krásný muž s plným vousem, ladně přistřiženým, a ve velmi elegantním obleku. V baronovi se stáhlo srdce; před očima se mu dělala tmá.

Jenny spatřivši barona zarazila se. Smrtelná bledost rozhostila se na jejích tvářích prvé rozradostněných. Minutku tak mlčky stanula uprostřed pokoje. Pak vyskočila, vytrhla paní Nanince chlapce z náručí, přižehla jej k hladovému svému srdci a líbajíc jej pokropila jej přívalem slz.

Všem přítomným zaleskly se slzy v očích; jen baron neslzel. Břitký pocit žárlivosti zbavoval jej téměř paměti.

„Můj zlatý, zlatý příteli,“ volala Jenny, Pepíčka držíc v náručí a potřásala pravicí ruku Crokovu. „Má zlatá, drahá panno Naninko! Ó jak se vám odměním! Jak se vám odměním! Mé zlaté, zlaté dítě! Ach! co jsem pro tebe vytrpěla! A tys živo, zdrávo, veselo, krásno — ó bože, bože můj!“

Konečně utkvělo její oko na vteřinu na baronovi.

„A vy tu také, pane barone?“ tázala se hlas přitlumivši, a bylo na ní viděti, že sbírá všecky síly své, by zůstala poklidnou.

Baron rozpjal k ní obě ruce a zvolal hlasem, v němž spočívalo všecko jeho srdce: „A Jenny, ty se divíš?“

Jenniny oči svezly se na okamžik k zemi. Po chvilce pravila poklidně: „I vy buďte mi vítán.“

Načež obrátivši se k pánovi, jenž k ní přišel, promlouvala: „Musím vás, pánové, sobě představiti: pan baron Počernický z Počernic, vám již z mého vypravování známý, a pan Doubek, kupec, nastávající můj manžel.“

„Jenny!“ zvolal baron téměř bez sebe. „Jenny, co činíš! Ty nevíš, co mluvíš! Při věčných hvězdách nebeských! Nikdo jiný, já jen mohu býti tvým manželem! Bůh nemůže ani jinak dopustiti!“

Jenny odstoupila na několik kroků k Doubkovi a pojala jej za ruku, jako by hledala jeho opory.

„Bůh ví,“ pravil Doubek hlasem klidným, zvučným a tak lahodným, že zrovna se srdci zamlouval: „bůh milý ví, že bych ti nebe do duše

přichýlil. Tvé štěstí jest štěstí mé. A třeba mi srdce krvácelo: já rozvazuji svazek lásky naší, rozvazuji jej dobrovolně, jestli se chceš vrátiti do náručí baronova. Co mi do všeho blaha, neníli blaho mé blahem tvým. Rozhodni sama v této svaté chvíli: suď jak suď, i když mne odsoudíš, ctíti a milovati budu tebe vždycky, jakože nademnou bůh má slova poslouchá!"

„Já již rozsoudila," odvětila Jenny nevýslovně laskavě na Doubka se podívajíc; „tys celý muž, Josefe, jakého já k svému štěstí potřebuji. Když jsem se ti svěřila se svým pokleskem, tys velkou a krásnou duší svou mne pozvedl; tys omyl a očistil mne ne útrpností, ne litováním, ale láskou, tou jedinou, pravou, božskou láskou, jež bez obětí, sebe pernějších, ani nemůže býti."

Doubek ji lehce k sobě přivinul a políbil ji v čelo.

„A co se stane s Pepíkem?" otázal se zasmušile farář.

„Jenny, co stane se se synáčkem naším?" opakoval jemně Doubek.

Jenny se podívala na kněze, jenž pohledu tomu rozuměl a obě ruce po chlapci napřahoval.

„Nuže, dokud jej chcete, drahý příteli, budiž vaším."

„Tak, tak, Jenninko," hovořil vesele přítel Cvok; „však já bych ho také nedal. Nebesa! Totě kluk! Však jsem si ho také zasloužil!"

XXI.

Jeli jsme silnicí.

„Ves se zámkem?"

„Labutín."

„A tato s kostelem?"

„Radešín."

„Hodný kostel!"

„A slušný. Ale kanár jest lepší než klec."

„Farář?"

„Nebesa. Neslyšel jste nikdy o Nebesích? Dlouhatánská historie ..... Dostal se sem nedávno. Byl dříve v Záluží na ovesné farce; ale když starý Radešínský farář dojedl a dopil, dal jej baron sem, na nejlepší a nejtučnější faru, a při poslední visitací jmenoval jej sám biskup osobním děkanem při obědě."

„Tedy drží naň i patron i biskup?"

„Povídám vám, vzat jest na všecky strany za slovo. Baronovi vychovává svého Pepíka, jenž vlastně jest baronův. Je to dlouhatánská historie ..... Baron se pak kolik let neženil. Potom to zkusil a zaplakal nad výdělkem a děkoval pánu bohu, když jej asi po půl třetím létě drahé jeho polovice milostivě zbaviti ráčil. Pak nechtě býti poslední mužskou ratolestí staroslavného rodu svého adoptoval Pepíka za svého nástupce, a Nebesa mu jej dále vychovávají, aby se dobře zdařil. A není pochybnosti; hoch jest velmi čiperný a co nad to, zcela přirozeně a po lidsku vychován."

„A panna Naninka?

„Dlouhatánská historie . . . Teď už nedělá nudlí a nevaří knedlíkův, teď jen v bázni boží se modlí, barona Pepiho na všech jeho

cestách ostříhá a ve všední den ze stříbrné, ve svátek a v neděli docela ze zlaté piksly šňupe. Obě piksly jsou darem baronovým. Nemáli nic na práci, dívá se z okna svého do jednoho kouta na hřbitov, kde už si místečko vyhledla."

„Totě samá poesie!"

„U nebes je samá poesie."

„Vy jste byl u něho někdy?"

„Loni, před sv. Václavem. Večer jsme se bavili až přes půlnoc o všem a ještě o něčem. Divná věc! je starý pán a není ospalý a nemá podagra, a s očí mu úsměv nesejde, a nešňupe a nekouří a karet nevezme do ruky, ač prý na příklad bulce lépe rozumí a lépe ji umí, než sám její český zákonodárce, nebožtík Klicpera. A ráno slyším jej volati z okna do dvora. V Radešíně je kápo zlodějů nějaký Jiskra; je to starý chlap, ale šindel na střeše není před ním jist. Bylo asi k páté hodině. Řečený Jiskra sháněl si pomalu dříví na zimu, vlezl do farského dvora, kde stálo v hranicích dobře vyschlé dříví, a házel těžká polena přes vysokou zeď. Nebesa se asi chvíli naň dívala a volala pak k němu dolů, nebo Jiskra už dobře nedoslýchá: ‚Jiskro, já řku Jiskro, počkejte já vám otevru vrátka; vždyť se takhle s těmi poleny polámete.' A Jiskra se ohledl, vyskočil na hranici a hupky byl na zdi a tentam. — Po snídaní vyšli jsme si do polí a přišli jsme kus za Radešínem k bramborišti. Tam klečela, zády k nám obrácena, nějaká žena, tahala brambory a dávala si je do klína. ‚I vy bezbožná osobo,' zahromovala na ni Nebesa; ‚vy tu kradete brambory! Čí je to pole?' — ‚Poníženě prosím, vaše, milostpane.' — ‚To je něco jiného. Seberte si brambory a jděte. Jak pak kdy by to bylo pole někoho cizího!' Uprostřed bramboriště bylo makoviště. Květ byl na květu, že se srdce smálo. ‚Podívejte se na to makoviště,' pravila Nebesa usmívajíc se; ‚co je makoviště mezi brambory, to jsou děti v lidském životě.'"

„To je poesie."

„Povídám vám: Nebesa jsou samá poesie."

Dřevorubec.

Kresba ze Šumavy

od

Adolfa Heyduka.

(Pokračování.)

X.

Přišel večer v onu dobu svatou,
v které zrozen světa mesiáš,
aby ďábla potřel svojí patou
v šťastnější a lepší život náš,
tak je v písmě, patřte však náš osud,
mesiáš se nenarodil posud! —

Povždy chuďas k nebi vzpíná ruce,
povždy satan v různý neduh skryt,
vleče lidstvo k tisíceré muce,
a znak Kainů posavade vryt
v našich časů lebku ocelovou,
ať to vzpourou čili jarmem zovou.

Zkrátka tedy, zavítal den štědrý
a já ženě své i sobě vděk,
schýlenými přinesl jsem bedry
nejkrásnější z hory omladek,
a co hraček za noci jsem zrobil,
všemi vánoční jsem stromek zdobil.

Nikdy jsem tak nepracoval v žití
jako tenkrát, šťasten výskal duch,
když jsem vše, jež sotva v městě zříti,
vedle sebe kladl na soustruh
a pak na strom vázal v pestrá světla,
tak že každá větev něčím kvetla.

Dřív než šťastni usedli jsme k stolu,
hrstku pšenky drůbeži jsem snes,
kravce kousek housky, v potok dolů
špetku soli, vržek bukvic v les,
v dlani mouky dujným větrům díkem,
tak, jak bylo někdy u nás zvykem.

Já vždy k střízlivým jsem lidem patřil,
leč ten starý český mrav, ten ctím,
dřív lid dobrý s přírodou se bratřil
a příroda matka věrně s ním;
naše doba nechať více umí,
s přírodou si přece nerozumí!

Usedl jsem blažen mezi svými,
tu pak než jsem ještě do úst dal,
jak by sever prsty promrzlými,
na okenko někdo zaklepal;
kročím k oknu, zasněžený celý
noclehu muž prosil osamělý.

Otevřel jsem u záprsně vrátka,
a již jsem ho do své síňky ved:
„Dnes je vaší,“ děl jsem, „tato chatka,“
a muž vstoupil; zedrán, chor a bled,
vetchý kabát, téměř bosé nohy,
vnitř i zevnitř chuďas přeubohý . . .

Hoška mého zlatoplavé hlavy
perutí svou tknul se pátý rok,
ach, jak chvěl se hled dřív usmívavý
a jak bušil levý jeho bok,
když zřel obličej ten muže pustý,
leč já v líčko celoval ho ústy.

„Neboj se mi,“ děl jsem, „milý hochu,
jaký jsi to horal, že se chvíš?
Trochu důvěry a síly trochu
pomůže ti, věru, uvidíš!
Co tě leká, cizota jest pouze,
úsměv nehostí se v tváři nouze!“

Utišil se, bylo dobře zase,
a již tam, kde stolce čtvrtá hraň,
host byl při vánočním hodokvase,
leč, když bystřej pohleděl jsem naň,
při sváteční svíce sporé záři,
bylo mně, jak znal bych už těch tváří.

Nízké čelo, rudý vlas a sporý,
ploský nos a válcovitý ret,
malé, věčně nepokojné zory —
ach už tenkrát čert v něm léčky plet,
v které moje štěstí zrádně chytil,
aby potvoru svých prsou sytil.

Z toho, dřív, než bylo po večeři,
seznal jsem, že onen soudruh byl,
jenž kdys dítě, teď mou ženu, v keři
a tatíčka v pláni poranil,
ulek jsem se, on však jak by v žale:
„Hněváte se, nuže půjdu dále!“

To mne odzbrojilo; plný studu
podal jsem mu ruku: „Nuže dost,
co jsi činil, činils v dětském bludu,
nechme tedy kalnou minulost,
zůstaň!“ Zůstal, a má žena milá
na půdě mu lože upravila.

My mu tedy odpustili všecko,
vždyť byl zavítal k nám boží hod,
a co konal, konal jako děcko,
snad ho spravil trpký žití svod,
však když slzel, jak by zabrán v muce,
dali jsme mu na dobrou noc ruce.

Když se ráno smálo na východě,
vyzval jsem ho, aby také vstal,
a jak povinností v božím hodě,
do kostela se mnou pospíchal,
dřív pak, než jsme vykročili z chaty,
dal jsem mu své prádlo a své šaty.

Děkoval mi, mluvil neustále,
jak prý mu kdes v Němcích obchod kvet,
kterak zchud a potloukal se dále,
až konečně do hor přišel zpět,
kde prý páni, hned jak sněhy stají,
do stavby se železnice dají.

Že chce práci oddati se znova,
pokud v těle ještě zbytek sil
a v svém srdci čestnost ještě chová,
aby krajem žebrat nemusil,
že kýžená doba jeho spěší
a že přijde, nač prý se již těší.

Však vždy víc a více rozvazoval,
chválil ženu, domku pořádek,
důvěrněji, směleji se choval,
řeči proud mu jenjen od úst tek,
hned se chlubil, hned se ke mně lísal,
ale uvnitř podlostí už hnísal.

„Hodlám zdatně dobyt sobě chleba,“
pravil v posled, „pokud zbývá sil,
tobě toho ovšem není třeba,
abys jako já se lopotil,
máš svůj domek, pěkné pole v nivě . . .“
a při tom se usmál závistivě.

„Přijdeli sem dráha, jak se praví,
stržíš za to, pane, hezký plat,
nemusíš si jinak týrat hlavy,
a mít kamizolu plnou lat,
jako já, nu tak se život ztrácí,
jedněm v užívání druhým v práci.

Hochu tvému pěkné kyne věno,
snad že z něho bude hodný pán,
jenom u mne napřed spečetěno,
abych k nuzotě byl ukován . . .“
Při tom nad hlavou si mávnul pěstí:
„Inu, inu, dej vám pán bůh štěstí!

Jenom ber, co zaplatit chtí páni,
sic bys později mohl v suchu plout,
dají ti to, nepotušíš ani,
od prodejných chlapů odhadnout,
totě vždycky u nich taká klička,
a pak zbude sotva polovička.

Nu a v nouzi s mladou žíti ženou,
když chce míti přece lepší šat,
hlavu skrývat kosmonoskou plenou,
živůtkem si ňádra opásat,
to přec nejde, nebo prchne skokem . . .“
a při tom ji drzím měřil okem.

„Také tílko tvého Jezulátka
nebudeš chtít odít pačesím,
třebas pro ně teď už mnohá zlatka
v truhle skryta byla, to já vím,
nu tak tedy prodej pěkně záhy,
těžko orat, až nebude vláhy!“

Z těch a jiných řečí černých mraků
vetknul se mi v srdce rudý blesk,
strach o rodné zboží chvěl se v zraku,
duší rozhostil se divný stesk,
různé stíny letěly mou skrání —
změnil jsem se rázem k nepoznání.

Celou noc jsem nespal; v žhavém nitru
stále smykal se těch řečí had,
ba já tak jsem s lůžka povstal v jitru,
jak jsem se byl večer na ně klad,
a hned děl jsem k muži: „Místa není,
musíš dále po svém vyživení!“

On však smělejším byl teď už v přání:
„V také zimě? nech mě tady přec,
jakmile se počne v budování,
zaplatím ti řádně každou věc . . .“
Já však nedbal: „Mír mi rušíš duše,
nelze déle!“ pověděl jsem suše.

Šel, leč jak? pln mumlání a vzdoru:
„Inu ano,“ děl, „máš lepší stůl,
vyháníš mě zrovna do úmoru,
také jsi již pány načichnul,
dej jen pozor v budoucnosti šedé,
ať tak valně vždycky se ti vede!“

Na návrší v úvozové cestě,
dřív než ho les hustým mlázím kryl,
obrátil se, zvedl obě pěstě
a mé nízké chatě pohrozil,
proto snad, že u mne svátky trávil.
A já se zas do své práce vpravil.

XI.

Čím dřív slunce budilo se v nachu,
čím víc jeho zlatý pršek hrál,
tím víc v duši rodilo se strachu,
tím víc jsem se o dědictví bál,
jež jsem svému hošku dáti toužil —
osud však už nad hlavou nám kroužil!

Inženýři přiklusali znova,
po vůkolí povstal ruch a chvat,
a kde dřív ta stezka satanova
měla být, zas počli kůlcovat,
a máť příroda zlem pestrých hříchů
rušena jest ve svém zbožném tichu.

Všecko, všecko v kraji hněvalo se,
zasmušen stál les i vrch i dol,
každý kvítek utápěl se v rose,
každý kmen se zachvíval jak stvol,
Špičák vzdychal, Roklan s jedním okem
hloubil úžlabinu slzným tokem.

Prosby, vzdory nepomohly více,
hrozeno mi v městě vězením,
ve prospěchli oné železnice
úmyslu dost záhy nezměním,
a že třebas pod vojenskou stráží
domek můj mi rozkopati káží.

Přec jsem nechtěl. Mohlli jsem, rcete,
prodat vše, čím šťasten byl náš rod —
který v novou snítku nerozkvete;
ani nevypučí kmene zpod —
kde sluníčko se zálibou stálo,
a nechť mrakem skryto, přec se smálo.

Ach můj bože, posavad tam stojí,
já je vidím stále, každý den,
když pohroužím v snění duši svoji;
třebas domeček můj rozbořen,
posavad tam zlatou nožkou skáče,
ach, a neví, že mé srdce pláče.

Ano, ano, domek rozbourali
než jsem z města přišel, práva prost,
plakali jsme, dělníci se smáli:
„Buďte rádi, máte písemnost,
za kterou vám v týdnu advokáti
dvakrát tolik, zač to stálo, splatí!“

Smáli se, i ten byl mezi nimi,
jejž jsem o vánocích pohostil,
nejvíc kopal, vesel žely mými,
nejhloub špičákem v mé síňce ryl,
víc jak on snad nikdo nebyl hbitý,
záští půl, půl živým ohněm spitý.

Tak co věštil havran onen krutý,
splnilo se záhy, bohužel,
a já, božím soudem do pout vkutý,
rodné dědictví jsem opouštěl,
abych s dítkem svým a milou druží
na čas — na vždycky — šel do podruží!

Najali jsme seník opuštěný,
dvířka s okny veň jsem upravil,
pokryl střechu, ucpal mechem stěny
a tak z nouze obydlí jsem sbil,
nežli něco, jak to časem chodí,
v dobrém místě ke koupi se hodí.

Hroužil jsem se v naděje zas milé,
že těch žití sporů budu prost,
červánkem že lásky, silou píle
lepší rozkvete nám budoucnost,
že se smutek s mého čela zvedne
až si s námi jaro na stráň sedne.

Ale žel, čím touha na nás líkne,
chvějícím co voláváme rtem,
všecka radost v jařmo žití znikne,
jak hrdlička bouře záchvatem:
letí, letí, aniž ví, kam letí,
zapadneli do vln vod či setí.

XII.

Probíral jsem domky po vůkolí,
jako hračky odrostlejší hoch,
však jen také,z nichž bych přes svah holý
k oněm drahým místům hleděl moh,
k nimž mé oko vždy, když srdce mřelo,
pro útěchu sobě zalétělo.

Vždyť už dřív, a nyní dvojnásobně,
byl mi druhem velebný ten hvozd,
kde tak mile, útulně a zdobně
domlouval mně zvučným slovem drozd,
a když nezpomohlo, vždy zas znova,
až jsem v duši vzal ta zpěvná slova.

Měl jsem jinam? Nemožno mi bylo
opustit kdy onen horský klín,
v němž se duši mé tak sladce snilo,
a těch jedlí temný baldachýn,
jež mi nad hlavou se rozprostíral,
když mne žal v své silné dlaně svíral.

Nemohl jsem! Duch můj neuvěří,
že kdo odchází rád z oněch míst,
kde mu květ kdys spadnul do kadeří,
anebo jen zvadlý žlutý list,
s toho stromu, kde matička milá
pod nebem ho nejdřív políbila.

Kdož by prchnul odtud, prázden citu,
kde pocítil první slast i trud,
první hvězdu shledl na blankytu,
první láskou poznal první blud?
Nikdo. V smíchu zabudne, však v pláči
vždy ho něco nazpět domů tlačí. —

Tak i já jsem vždycky místo hledal,
z kad by celé hory bylo zřít,
s nimiž bych se srdcem k nebi zvedal,
s nimi v práci mohl žít i mřít,
vždyť jsme dávno v radosti i bolu
sdílné duše vyměnili spolu.

Nejvíce jsem toužil po té síni,
z které jsem kdys svoji ženu vzal,
bylať v cizích rukou, protož nyní
rád bych ji byl ženě nazpět dal,
aby se jí doma býti zdálo,
a tak srdce stále nestrádalo.

Šel jsem tedy jednou za večera
abych všecko ještě jednou shlíd,
za dne nelze, vždy tu práce stera,
v poli, v lese tráví horský lid, —
mluvím, smlouvám, aniž bych snad soužil
až jsem dosáh, po čem jsem byl toužil.

Umluveno. „Na den druhý,“ pravím,
„zaplatím vám všecko, jak chce řád,
co je dluhu, převezmu a spravím,
i ten úrok přidám k tomu rád,
ba i za ouvozem tamo dole,
co dřív vaším, buď ten kousek pole.“

Všecko řádně — a již sprostěn trudu,
ke svým drahým pospíchal jsem zpět,
a co žence vypravovat budu,
napřed už si šeptal horký ret,
a nechť dříve žal mi duši stiskal,
teď vnitř duše nadšením jsem výskal.

Letěl jsem, jak vlaštovice letí,
když si k hnízdu vyhledala krov,
v němž by odchovala drobné děti;
moje duše postrádala slov,
jimiž svoje štěstí líčit chtěla,
a co dřív se stalo, prchlo s čela.

Tak je člověk. Jedno pousmání,
jež mu v ústret nese okamžik,
plaší žaly, jako v kolotání
netopýry plaší slunka vznik,
tak že děsných supů smečku klatou
zapomene jednou muškou zlatou.

Krev mi vřela — srdce bušilo mně,
tu, když blízko chatky skráň jsem zdvih,
zdálo se mně, jak by v skalním lomě
při měsíci plachý stín se mih,
a pak rychle přes neschůdné srázy
ponořil se v rozbujelé mlází.

V ráz mne pojal strach, i zdvojím píli,
v domku tma, aj, jistě šli již spat,
klepu v okeničku, čekám chvíli —
žena moje nejde otvírat,
nejde, aj, to dneska ponejprvé!
a v mé srdce vstouply proudy krve.

Tluku zase, úzkost má se množí,
volám, křičím — mrtvo, žádný hlas,
běžím k dveřím — pro spasení boží!
Otevřeno — mně se ježí vlas,
vejdu v síň, zrak kolem kol se dívá,
všude tma a nic se neozývá.

Poslouchám a rozžehám pak svíci —
ticho — vše mi trhá z ruky strach,
rve mi duši, rozžhu . . . děsno říci!
Dřív než já, byl v obydlí mém vrah —
na svém loži — snad že udušena —
i s mým hoškem zkrvácená žena!

V ústa obou, aby nekřičeli,
ucpán v půli roztrhnutý šat,
obráceni byli k sobě čely,
a kol všecko plno rudých lat,
leč když z hrdla šat jsem dobyl hbitě,
oddechly si žena má i dítě.

Byl v nich život dosavad. Noc celou
myl jsem rány, třel je, zas a zas,
stápěl chladná čela slzou vřelou,
čerstvý obvaz dával za obvaz,
a když hošek usnul zotavený,
zdvojil jsem svou píli u své ženy.

Oddechla si, posléz přišla k sobě,
vzdechla: „Tys to, pochválen buď pán! .
a kde Jeník, naše zlaté robě,
není mrtev? není zahrabán?“
„Není, stiš se,“ děl jsem, „duše drahá!“
a zas ona: „Hostili jsme vraha!

Ten, jenž bědcem přišel v božím hodě,
zbojníkem se vrátil, jako saň
ve tvém statku řádil a tvém rodě,
věčná boží kletba padni naň —
i mou čest vzal chtíčem dravě vlčím —
ne, ach ne, to ukrutenství smlčím!“

Běda! zkřik jsem, přemoh se však přeci,
„ó jen nemluv, drahá, ticha buď,
později všecky vyzradíš mi věci,
nyní ještě krvácí ti hruď...“
tichými jsem zahovořil slovy,
a zas obvaz přiložil jsem nový. —

Také jí sen v bledé líbal skráně;
svíce zhasla, den se budit zdál,
a já, hlavu v tvrdé složiv dlaně,
z hloubí duše své jsem zaplakal,
na boha jsem žehral ve slz toku,
že má chatrč netkvěla mu v oku.

Ohled jsem se, rozbita je truhla,
všecko přeházeno z důli v hor,
žhavá moje prsa rázem stuhla,
žalost s lítostí se daly v spor;
vše jsem dozvěděl se okamžitě:
na žebrotě my i naše dítě.

Však co po všem, Kriste spasiteli,
jen mi ženu, jen mi dítě vrať,
pro peníze srdce nezaželí,
neníť štěstím přeoraná hať,
ale to mi celý život skruší,
zbavíšli mě těch dvou milých duší.

Ne, to nelze, neučiníš toho,
víš, že nemám na tom světě nic!
nuž, proč křídlem smrti život stíníš
těch dvou srdcí mých, mých zřítelnic?
smilování! viz, jak srdce nyje,
nebeř mi je, bože, nebeř mi je!

Nech nás tady třeba hynout prací,
jen svůj věčný světotvorný dech
ponoř v ňádra, v něž se život vrací,
jenom nás tu ještě chvíli nech,
až krůpějka štěstí blaze stiší
rozpěněných strastí plnou číši.

Tak jsem prosil v mysli rozechvělý,
z dumání když vyrušil mne vzdech,
a já skloněn nad drahými těly
ústy svými utkvěl na ústech
ženy své, té milé trpitelky,
pozvednuvší ke mně zrak svůj velký.

Zase oddechla si z ňader hloubí:
„Dej mi ruku,“ děla, „sedni blíž,
slábnu velmi, zdá se mi, že snoubí
anděl míru s nebesy mne již;
pojď mi blíž, nech v náruč se ti vinu,
a tak, ještě jednou šťastna, zhynu!

Viz, náš hošek brzy pozdraví se,
já však musím od vás, nic tu v plat,
chladnu v ňádrech, v mysli valně tmí se,
v tmě a mrazu nelze pěstovat,
drobné květy, jimiž v světa pouti
stezky jsem ti chtěla ovinouti.

Netoužím a nechci žíti déle,
hlubší všechněch potírá mne žal,
nechať hrobník už mi lože stele,
do něhož mě osud záhy svál,
lépe tak, vše vyčerpáno do dna,
žal i štěstí, nejsem tě víc hodna!

Žal v mé duši utkvěl hloub než dýka,
nemohu ti více družkou být,
bídná nevolnice násilníka,
od tvých ňader odhání ji cit,
a přec zase tlukot srdce v hrudi
na tvá ňádra klesnouti mě pudí!

Nelze žíti v sporu, drahý muži,
líp když umru...“ A zas rudá zář
polila ji jako slunce růži,
zvedla ruku, hladila mi tvář,
projela mi žalem zkvetlé vlasy
šepotajíc: „Ach ty krásné časy!

Prchly, prchly — a přec od té chvíle,
jejímž svědkem byl nám matčin kříž,
řadou jasných dnů jich byla píle,
zářících k nám přes zelenou mříž,
jejíž týče zle — a nejhůř dnesky —
stínem zakryly vše svělé stezky.

Ano, řada jarních dnů to byla,
a tvé srdce bylo sluncem jim,
z očí tvých jsem vláhu srdce pila,
jimi naposled se opojím
jako rosou květ na zvadlém stvolu,
a pak budiž konec všemu bolu!

Ještě v pršky duše své a tvojí
ovinu své dítě, drahý skvost,
aby v každé, v každém žití broji
křídlem kryl je nebeský náš host —
naše láska — jež mu v žití celém
bude ochrancem i pěstitelem.

Pryč, vy slzy z uplakaných zraků,
ještě jednou chci ty hvězdy zřít,
jak se derou z žáluplných mraků,
a pak v náruči tvé šťastna mřít,
pojď, i synáčka mi polož k boku,
ať vás oba dva mám v posled v oku!

Snad to pravda — věřím v to vždy více:
koho zříme než duch těla prost,
toho obraz v lesku zřítelnice
neseme si s sebou na věčnost,
chci vás tedy oba v lepší štěstí
v zřítelnicích před trůn boží nésti. —

Tak jsem šťastna, šťastna neskonale,
synáček náš zase zdráv je, hleď,
sní as, vidíš, jak to líčko malé
vyjasnil, jak usmívá se teď?
on je zdráv, vše k dobru zas se změní,
tiše jen, jen nevyruš ho v snění!"

Usmála se, na má ňádra kladla
hlavu svou, hlas víc a víc se třás,
v chladné rose růže rtíků vadla,
oka paprslek se chvěl a has . . .
ještě k dítku obrátila líce,
vzdechla pak — a nebylo jí více! —

Posavade vůlí železitou
tisk jsem v hloubku duše ves ten žal,
který v hrůze, kadeř z hadů svitou,
temenem svým v mraky vyrůstal
a již v nebe vzdorovitě mířil,
kde svým okem rudé žáry šířil.

Nyní však jsem zvedl ze stěžejí
bránu žalostí svých v okamih,
aby u výčitek běsném reji
v divoké své touze k nebi tíh
a bil pěstí na nebeská vrata,
aby ptal se, proč mně byla vzata.

Zoufal jsem, leč pohled na mé dítě,
na žebráka, který všeho prost,
spoutal hněv, nechť zpřel se křečovitě,
uvězniv ho v srdce hlubokost,
volaje naň: chceš mi svoji patou
rozšlápnout snad synka hlavu zlatou?

Přemoh jsem se, bohatý proud slzí
odnes zvolna rozkvašený hněv,
úsměv mrtvé a sen dítka brzy
strhly požár, jímž mi plála krev;
zoufalství, jež duší mou se střelo,
v hovoru s mým hoškem zase mřelo.

Když jsem ženu do rakve byl dával,
zřel jsem na těch sesinalých rtech
úsměv, který dříve jimi hrával,
její ňádra jak by zvedal dech,
do líce jak kdy by krev jí tryskla,
a hebounká ruka ruku tiskla.

Zachvěl jsem se, hlava mi šla kolem;
když pak z chatky vynesli ji ven,
a já s hoškem kráčeli jsme polem
tam, kde dříve otec pohroben,
bylo nám, jak tři by v tuto dobu
stoupali jsme do jednoho hrobu.

Nač mám popisovat další muku?
nač tu bolest nekrvavých ran?
nač tu žalost v každém srdce tluku
a slz hořkých proud, jenž smutkem hnán
krůpějí svých tíhou srdce dusí?
vždyť to v světě každý jednou zkusí!

XIII.

Po všech chatách, po celičkém kraji
roznesla se hrozná vraždy zvěst,
ale lupič jinam prchnul v taji,
spravedlnost neznala těch cest,
kady ďáblem mrskaný se splašil,
by svým stínem káň a sovy strašil.

Ztracen byl, mně soustrast zbyla holá,
však což soustrast? poloviční smích
tomu, který s nebe pomstu volá,
můž kdo odčiniti taký hřích
nebo smířit hrůzu také viny
ostřím popravcovy širočiny?

Ztracen byl, a jen z mé duše mraků
vynořil se krvavý ten stín,
odkojený vášní v hnízdě draků,
hroznejše a feny vilný syn,
a své zuby vyceněny dravě
v líce mé se chechtal vysmívavě.

Směj se jen a napájej se krví,
netvore všech horší, věz to, věz,
nechť se v šípy mění tvoje brvy,
tvoje vlasy v živých kopí les,
nechť tvá síla nohou horstvo dusí,
kletba má tě přece stihnout musí. —

Žebrákovi, což mně počít bylo?
Přemýšlel jsem, na rychlo jsem vstal,
a než slunce vrchu dostoupilo,
s hoškem jsem se hvozdem výše bral,
tam kde v chatě, skryté v mladé chvoji,
panský hajný bydlel s ženou svojí.

Dobří lidé, dítek kolem sebe
nepřálo jim v plné štěstí mít
rukou boží uzavřené nebe,
nechtěvší se k blahu otevřít
ani vzdechy, ani modlitbami —
v radosti i strasti žili sami.

K nim jsem vešel. „Pomozte mi, drazí,“
tak jsem prosil, „dítě odchovat,
bída s nouzí kolem nás se plazí,
tisícerý žal v mou duši svát
rozkaceným dechem černé bury,
ach, a pomoc nejde ani s hůry.

Pomozte mi, než si novou prací
nutných zaopatřím k žití skyv,
a než zdraví, jež se zvolna vrací,
snese tuhost do hochových čiv,
než mu svěžest, vzatou polekáním,
horské slunce snese bledým skráním.

Pomozte mi, vyrostl jsem dílem,
dám vám vše, svůj celý úspor dám,
co si čelem, co schýleným týlem
i mozolnou rukou vydělám,
jen když dítě v ruce vaše dané
poctivým se někdy mužem stane.

Dospívá, leč času dosti v školy,
nejprv krásám přírody se uč,
tak jak hledí z lesů, skal a polí,
s květy zkvítej, s ptáky písně zvuč,
takli vaše srdce vést ho bude,
můž být šťasten ve školách i všude.

Jeť příroda kněžka čarodějná:
družkou, sestrou, matkou srdcí všech,
sletnouli se černých mraků hejna,
žal a slzy nesší na křídlech,
její pocel, její usmívání,
plaší každou bolest z bledých skrání.

Její oči, povždy míru plny,
mile svitnou, úkoj hledí z nich
na chomolné rozbouřené vlny
myšlenek, prv děsně zmítaných,
tak že v duši pokoj letí v novu,
jako holubice k svému krovu.

Ó jak šťasten, kdo svou klade hlavu
jako dítě v milý její klín,
vytrativ se z parných vášní davu
v její kštice průsvitavý stín,
aby svěžest nekonečných zpěvů
krásy pohárem pil pro úlevu.

Proto chci, by také hoch můj drahý,
jako já kdys, u ní měl svůj chrám,
na jehož by svaté klekal prahy
k posledním až žití hodinám,
by, až bude jednou konec všeho,
z jednoho šel nebe do druhého.“

Vzali hoška, tiskli moji ruku:
„Jak je vaším," děli, „buď i náš,
žijem skrovně, tiše, beze hluku,
bůh a srdce, to jest ona stráž,
která naši chatu zlého prostí,
a vše jiné buďte bez starosti!"

Byl jsem věru! Několik dní ještě
potrval jsem s hochem, aby zvyk,
pak jsem šel, však jako žhavé kleště
rval mne žal; aj, dáli někdo lík
proti neduhu, jenž srdce dusí,
když se srostlé duše loučit musí? —

V pláči jsme se rozloučili oba,
šel jsem, běda! chůzí rostl strach,
na bedro mi sedla žití zloba,
žal pro hoška lpěl mi na patách,
kamo jíti, v dál? ne, bude snáze
blíže synka při té nové dráze!

Chci být s ním, až ve zdraví mi vzroste,
nelze více v dálku z milých hor,
zdvojím píli, snad i z práce prosté
lze mi dáti něco na úspor
pro Jeníka, srdce klenot milý,
a my budem zas, co dřív jsme byli. —

Vrátil jsem se ve snách nazpět v žití,
dávné chvíle vyběhly mi vstříc,
a již smavě plné ruce kvítí
hodily mi s domlouváním v líc:
Mlč, vždyť domek zas a plůtek z latí
brzičko tě zase obohatí.

Však což naděj? pavouk síťkorobný
aby zlatou mušku štěstí chyt,
místo ní však hmyz přilétá drobný
nebo čmelák, posud v bejlí skryt,
s outkem celou osnovu nám láme,
a my novou pro smrt — upřádáme.

Tak i se mnou, z všeho osnování
zbyla sotva potrhaná nit,
všecka vlákna šedým vlasem skrání
na rychlo jsem musil zaměnit.
abych utkal pracně síťku tuhou
ne však pro naděj, leč pro tu druhou.

XIV.

Nevíte, jak odvahu to dusí,
kterak centy vězí uvnitř pat,
když se ústa doprošovat musí
kouska chleba u svých někdy vrat
žalobnými slovy u těch lidí,
kterých duše naše nenávidí.

Tak i mně; jen hošíkovi k vůli
zapřel jsem se, odložil svou zášť
k dílu dělícímu kraj náš v půli
a svět v žebráky a pány zvlášť;
měl jsem práci, ač mi děli sice:
„Dobrá je vám nyní železnice!"

Věčný bože! dobrá, což mou vinou?
proč jste vzali pole? proč váš druh
ukrad všecko, pro co slzy plynou
pro co žal mne svírá v žhavý kruh?
byl by někdo odnes prsť mých polí?
Vámi žebrák o suché jsem holi!

Avšak dost! Co dřív mé blaho vzalo
mělo aspoň výživu mi dát,
šel jsem tedy — žel že tak se stalo —
vytýčené bráze budovat,
rukou tuhou při chatrném platu,
na své někdy pole a svou chatu.

Hrozná práce, srdce při ní stydlo,
ale já se nutil, zapřel přec;
kdož to věděl, že jsem pro své bydlo
slzy ronil, k zemi schýliv plec,
a špičákem proto v půdu bušil,
aby vzdech můj nikdo nepotušil.

Lidé kolem byli živá nouze,
drobné jejich děti prostý hlad,
nežili, leč živořili pouze,
horským vzduchem byli živi snad —
nevím, ale když jsem ty tam viděl,
hned jsem za své žebrání se styděl.

Však byli též mnozí z polovice
jenom lidmi, jinak nahá sběř,
různé vášně strhaly jim líce,
buď že lůžkem byl jim v stráni keř,
nebo na baráku, vše co měli
za den v kapse, v noci propíjeli.

Škoda, věčná škoda toho lidu,
že tak vlastní vinou bědně pust
dobrovolně družkou zvolil bídu,
by mu lehkovážnost z lačných úst
smělou rukou suché skývy brala
a jed za potravu podávala.

Stýran, chor, ač u kořene zdravý,
dřív než zrůsti mohl, zakrsal,
dobré myšlenky mu prchly z hlavy,
a tuk jeho kostí neduh ssál,
který zámky jedněch znaky zdobí
a z těch druhých nevolníky robí.

Za kus chleba k hrdinství ho koupí,
za jedu však skrovný pohárek
do šlépějí rudé pomsty vstoupí,
aby z něho křivdou povstal rek,
nebo lačným zaklektáním vzteku
zdrtil díla staletí a věků!

S touto směsí také já se sdružil,
pracoval jsem tiše, sám a sám,
kleslé srdce pomyslem jsem zmužil,
že tak aspoň synka vychovám,
který večer na půl cesty s chutí
vstříc si letěl pro své obejmutí. —

Částku tratě, kde jsme pracovali,
na svou pěsť si najal četař, chlap,
jejž dělníci Prušákem jen zvali;
běda tomu, koho v drápy lap,
toho nepustil víc jen tak zhola,
pokud nevysvlek jej aspoň zpola.

Krátký, zavalitý, sivých očí —
podrážděných zmijí v ohni brv —
vlas jak len, když delší čas se močí,
vous jak mech, jenž s větví chorých drv
rozcuchaně přímo dolů visí,
pruským vojákem prý býval kdysi.

Měl svůj barák, kdo byl v jeho díle,
celý týden moh zde na dluh žít,
v jakékoli nouzi nahodilé
dobrý člověk ten mu chleba skyt,
v sobotu však za to o výplatě
musil s prázdnem, neli s dluhem k chatě.

Dělníky měl pojištěné tedy,
pro dluhy se nikdo nesměl hnout,
chtělli přec, tu z města naposledy
přišel četník, a pak v kruhu pout
musil za mizerný kousek chleba
odpracovat vše, co bylo třeba.

Znal jsem to, leč zůstal v směsi této,
vždyť jsem mohl aspoň s hoškem být,
domlouval jsem: „Bratři, okuste to
místo v krčmě se mnou pohár pít
tam v tom zdroji, který ovit květem,
štěstí budete pít bledým retem.“

Tak jsem mluvil; smáli se mi zprva.
„Buďsi,“ děl jsem, „vím, že přijde den,
že ten výsměch dále nepotrvá,
až se ke mně přidá ten a ten,
a kdo hlouběj klesli v nebezpečí,
těm už není příkladů ni řečí.

Vyčítáte četařovi věci,
jimiž vlastně vinen každý sám,
sáhněte jen opravdově k pleci,
jdete k němu: Dej nám! On dí: Dám!
Řekněte radš: Nechcem, děti máme,
aspoň pro ně něco uschováme.“

Tak jsem radil, ovládaje tlupu
podrážděných na Prušáka hlav,
zvolna ustávali v mrzkém kupu,
až si v posled zpíval celý dav,
když šel za soboty z práce domů,
jasno v hlavě a pár grošů k tomu.

S jakous úctou pohlíželi na mne
říkajíce: „Zkusil toho dost,
vše, co vytěžilo jeho rámě,
vyrvala mu přes noc zhýralost,
a přec všem, nechť kdo se koli zeptá,
poradí a nikdy nezareptá!“

S četařem však zle jsem si to zkazil:
vždy jsem nepracoval pilně dost,
s věčným hněvem kolem mne se plazil,
až ukázal kopejtko i chvost:
„Nechci vás,“ děl, „kazíte mi roty,
můžete jít jinam od soboty!“

Inu dobře, což jsem mohl říci —
nechtěl — nechtěl! půjdu tedy dál,
však i mráz i žár mi přelít líci,
bez hošíka žíti jsem se bál,
ale prosit? nikdy! nač a k čemu?
utýraný člověk zvykne všemu.

XV.

Přišla chvíle; byl jsem u výplaty,
děkoval jsem druhům, kloním líc
a jdu dál, když právě hoch můj zlatý
po násypu vzhůru jde mi vstříc,
aniž v prostém srdečku svém tuší,
že to pracné dílo nožkou ruší.

Volám naň, vše marno! úsměv v tváři,
že mne dnes tak záhy překvapil,
netušeným štěstím na mne září,
však než jsem ho v náručí své skryl,
před nohy mi padá s děsným pláčem,
v líc i hlavu šlehán karabáčem.

Hoch mi zúpěl, v tom jej ruka hrubá,
jako kámen, který v hnízdo pad
a malého ptáčka život rubá —
udeřila v levou stranu zad;
chlapec zkřik a v písek mojí stopy
mdloba zlatou hlavičku mu klopí.

Jako krahuj rozlícený želem
zapomíná na nestejný boj,
když mu jestřáb v zobu zkrvavělém
drahé pískle nese v temnou chvoj,
tak i já — v ráz jako tygří tlapa
psala páž má pomstu v tváře chlapa.

Třel jsem ho, ba zapomenuv syna
hůř než blesk jsem na mrskače trh
a již Prušák, poběsilá psina,
jako balvan s hráze v důl se svrh,
sotva že byl mohl hnouti oudem,
a krev z hrdla lila se mu proudem.

Však mi tenkrát pomáhala taky
zášť k té železnici ze všech sil,
a pak to, že cizák všelijaký
v Čechách rychle bohatnul a tyl,
krev nám ssaje upířima rtoma,
vyzvídá a zbraň pak kuje doma.

Hledím naň, tak obtěžkán jsa hříchem,
jako v bouři kapraď jsem se chvěl;
kolem pokřik pomíšený smíchem,
jedni „Zle!“ dí, druzí: „Dobře měl!
dobře na chlapa je nadutého,
co se stalo, sám je vinen všeho!

Trestat ano, to z nás každý činí,
ne však týrat, jako vzteklý pes,
mrzákemli dítě bude nyní,
kdo mu nahradí co, která ves
přijme je tak zhola do výživy?
Toť aby šlo žebrat svoje skývy!“

Bouřili se, já je krotil slovy:
„Nechte všeho, v krvi leží muž,
kvapně tam!“ Sám letím k synáčkovi —
starou ženou ošetřen jest už,
ale bled a chor, já v ráz ho lapil
a jak šílen k hajnému jsem kvapil.

Lidé do kola se vyhýbali,
k zastávce se nikdo nepozved:
„Chytněte ho!“ zaznívalo z dálky:
„Prchej!“ znělo zblízka, „utec hned —
nechoď k hajnému, leč v dobrá místa,
sic tě v žalář vezmou dozajista!“

Běžím tedy, srdce v žebra tluče,
o sebe jsem věru málo dbal,
zanevřel jsem na život pln žluče,
o synka však třás jsem se a bál,
ani nevím, živéholi nesu,
po výmolu střelmo prchám k lesu.

Jako sokol postřelený v boku,
dal jsem synka ve přítelův krov
s těžkou slzou v nepokojném oku,
řekl jsem jen málo díku slov,
vzal jsem brokovnici, brašnu k tomu,
a již utíkal jsem do polomu.

Však, ó běda, hoch můj plný žalu
vyběh z chatky, jenže nožky vlek,
volal za mnou, slézal ostrou skálu,
prosil, štkál, zved ručky, na zem klek:
„Tatíčku můj, proč mi utíkáte,
což tak pramálo mne v lásce máte?

Neprchejte, bolesti se množí,
čelo pálí, z nožek prýští krev,
kámen řeže, hlavu škube hloží,
do rukou mne bijou větve dřev,
stezkou porvány jsou malé paty,
s vámi chci, ó tatíčku můj zlatý!“

Myslil jsem, že ouzkostí snad zhynu,
marně prosím: vrať se! on vždy výš,
bleskem letím zpátky — a již vinu
na svá ňádra drahou chlapce tíž,
jehož oko, slzy ještě v řase,
jak po dešti louka usmívá se.

Co a jak se dále s námi stane,
na to nemyslil jsem, když jsem prch,
jestli krůpěj vláhy ještě skane
v pohár žití, jejž mi osud zvrh,
či do něho bída žluči chystá,
aby srdce puklo dozajista.

Zapomněl jsem prvé nebezpečí,
vždyť jsem si svůj poklad v rukou nes:
příroda a čas ho zase zléčí,
chléb snad taky vyhledám si kdes,
třebas někde v kraji, když ne tady,
poctivec, tenť vyživí se všady!

Ubíhal jsem, jako jelen štvaný
úzkostlivě kvapí na ručej,
aby schladil žár horoucí rány,
než ho stihne lovců divý rej,
a když ňádra větru chladem mřela,
strachem o dítě zas zahořela.

Ani nevím, kam mne oči nesly,
prchám po cestách jen neschůdných,
a když mdlobou nohy moje klesly,
strach o život hošíkův mne zdvih,
brzy na týn kvapím, brzy s týnu,
abych dorazit moh k Herrenštýnu.

XVI.

Znáte ony trosky v starém bučí
v Šumavěnky místech tajemných,
v kterých vichor syna zpívat učí,
jenž se za večera v habří zlíh,
sám však, sotvy letní noci minou,
kolem prohání se s Meluzínou.

Kolem valy, posud plny vzdoru,
mohutný se pojí ve trojhran,
na nich roste javor na javoru,
a stověké jedle ze všech stran
kloní temné větve v mocném sklopu
přes parosty hlubkých do příkopů.

Čaroděj prý jakýs v dávné době
vystavěl ten opuštěný hrad,
a zde ukryt jako v živém hrobě,
mlžné hory kolem kol prý klad,
tak že ani pro to světlo denní
nebyl úkryt jeho k nalezení.

Znal jsem hrad a v čtverbokém tom zdivu
nalezl jsem kdysi spustlou skrýš,
z nížto skulou bylo vidět v nivu
skrze stromy; jinochem zde spíš
toulal jsem se, kaliny když kvetly
a pěnkavy hnízdečka si pletly.

Na to mysle pospíchal jsem dále,
ale běda, noc se kladla níž,
chladný vítr běžel po úvale;
kde v té poušti horské najdu skrýš,
nežli kročím na kýžená místa,
v nichž si ruka lepší úkryt schystá?

Přebíhalť už podzim po úbočích,
mrazům zvyklý naháč rost a kvet,
hošíkovi tuhly slze v očích,
zimou chvěl se zbledlý jeho ret;
darmo jsem ho rukama hřál svýma,
vždy děl polohlasem: „Mně je zima!“

Ukryl jsem ho teplej do kazajky,
dýchal naň a ovíjel ho v šat,
pro uspání pověsti a bajky
jal jsem se mu v srdce štěpovat;
těžko uspávat, když sever dýmá,
zbudil se a šeptal: „Mně je zima!“

„Počkej,“ děl jsem, „ještě této noci
pěknou, teplou upravím ti skrýš,
tam se opět boží za pomoci
za nějakou chvíli uzdravíš;
hned tam budem, ještě dvoje svahy,
jenom neplač, chlapečku, můj drahý!“

Tak jsem těšil jej, až spal mi v páži,
však čím víc se v horách blíží noc,
tím chladnější vítr v kmeny vráží.
Pane bože, přispěj na pomoc!
řiď mé kroky, vzývám přes ty srázy
a vyveď mne k cíli z toho mlází!

A zas běžím, každý list mne straší:
Slyšíš? jsou ti v patách, skrej se, skrej!
Honem! Ne, toť tetřev jen se plaší,
moje chůze v spánku ruší jej;
však co to? aj, jedle jenom vzdychá
nad svahem — a vše je zase zticha!

Měsíc skrovně na cestu mi svítil,
ukrýval se a když oko zved,
hned ho zase oblak v roušku chytil
a jak zajatého s sebou ved;
jestli svitl, proto noc jen plašil,
by příšerným stínem skal mě strašil.

Hle, tam skalina se vzhůru zpjala
a svou sivou zkaboněnou tvář
skrovným prškem luny umývala,
tam zas z houští buk, jak výminkář,
naříkal si šeptem na své děti,
že ho nechtí chránit kyprou snětí.

Každým krokem zkrvácené nohy
na cestu mi stoupil jiný stín,
pařez vztýčil pahejlové rohy,
balvan pěsti z ruly rozsedlin,
hrozil mně, já uniknul mu v klestu,
on však jak by nadbíhal mi cestu.

Divné myšlenky mi hlavou hnaly,
jako mlhy temnem skalních spar;
chtěly stéci čela mého valy?
chtěly krev mou v děsný vznítit var?
Nevím! u hrudi mne třely mrazy,
že mi tuhly klouby vše i svazy.

Pospíchal jsem hory ku hřebenu:
někde svah byl, jinde příkrý sráz,
někde drť, leč jinde rouška hlenu,
však než pomyslil jsem na nesnáz,
pohleděl jsem na své spící dítě
a zas dále pospíchal jsem hbitě.

Tu pojednou skřížily se stezky,
chodíval jsem po nich často dost,
v pravo kratší, nevolím ji dnesky,
snadno by mne mohla chvátavost
krokem nésti stranou, pak smrt šerá
strhla by mě střemhlav do jezera.

V levo tedy, jenom o pět kroků,
a již bočím podál skalních stěn,
abych nevědomky v hrozném skoku
nebyl v propasti snad pohroben,
spěchám, kvapím, cesty vyhledávám,
však kde jsme to? místa nepoznávám!

Siný měsíc, mlha podzimková —
na mne vane cizota z těch míst —
rozhlížím se . . . ticho! jenom sova
letí ze skal, kvapíc pro kořist,
bože můj, snad také já v tom bludu
s dítkem lačné smrti v kořist budu! . . .

Aj co to? co pohnulo se v mlází?
Nic, jen sosna rozpuknutý plod
plný zrní na mech dolů hází,
aby nevyhynul její rod,
však proč k času odložit to nechce,
až se pokoj vrátí mojí lebce?

Cesty není konce! Ohlednu se —
svrchovaný bože, kde to jsem?
v polomu zas: kolem kmeny kusé,
noha klesá v strouchnivělou zem
a sotva se mocně vzhůru vzchopí,
jižjiž poznovu se v troudu topí.

Jak lze vyváznouti z toho bludu?
Z jedné smrti běžím druhé vstříc,
nelze dál, ne, tady spáti budu!
A zas sahám v hošíkovu líc,
ach, jak chladná, hrozno, zhyne, zhyne!
A zas vyhledat chci cesty jiné.

Hošík procitnul mým namaháním:
„Kde to jsme?“—„Můj zlatý, tiše buď,
brzy vyhneme se těmto stráním
a pak zhoví si tvá chorá hruď,
jenom nebuď netrpěliv, milý,
víš, že by nás rádi polapili.“

Synáček se ztišil, tušil asi
dvojnásobný starých ňáder strach,
noha z troudu zabíhala v řasy
a zas vázla v rumu na skalách,
já však stále pospíchal jsem ryčně
a přec lesem bloudil ustavičně.

Stál jsem na mýtiny mírném sklonku,
v pršku luny rozhled jsem se zas —
co to slyším? hlas dalekých zvonků,
snad to klekání je v ranní čas?
ke vsi nesmím, kdo ví kdo ji střeží?
ruce drábů vyváznul bych stěží!

Avšak ne, to souhlas zvonků není,
to jen v stráni rozběhlý se skot
popásá sem tamo v oruznění,
jejž lid horský, ztuhlý v jařmu psot
v podjesení celé noci hlídá
a s ním v houni stará jeho bída.

Mám jít k nim? Ne, bezvolně by řekli
stíhačům mým, kady jíti moh
starý člověk „dráhy dělník vzteklý,“
v jehož náručí byl chorý hoch;
ne, ba ne! A zas jsem běžel lesem,
klečí, kamením a vlhkým vřesem.

Přes rozvalin kamenité pouště,
přes třasavisk chvějící se kal,
přes pařezy, nemýcené houště,
přes pahejly, přes kleč na močál,
přes kořeny kryté plesnivinou,
jež se jako hadi u noh vinou.

Přes rozrytá ňádra šedých skalin,
které vichor křídly roztepal,
přes úpletě ostružin a malin,
přes bukových kmenů tuhý sval,
přes štěrková pole, mechy kluzké,
a zas přes hřebenů stezky úzké.

Hned jsem šplhal vzhůru namáhavě,
hned odvážný učinil jsem skok,
hned mi závrať zakroužila v hlavě,
hned mi úzkost šípem protkla bok;
po mém těle chladný pot se valil,
zevně v mráz a vnitř mě v oheň pálil.

Abych nepad s hochem do neštěstí,
nebo v horský nezabočil svah,
po kolena radš jsem váznul v klestí,
namáhavě přes skalní lez práh,
po pas zapadal jsem v třasavisku,
avšak nespatřil jsem srubu v blízku.

Přes bařiny spěl jsem kryté kalem,
které, když je objal slunce žeh,
nemoc líhly u výparu valem
v postrach po údolí srubů všech;
teď tu stály, čekajíce chvíle,
až je léto nadchne k nové síle.

V rudé plstěnce a vřesoviště
nes mne zlekaného těžký spěch,
tu mě kořen chyt jak hrozné klíště,
tu mi horský potok v cestu leh,
v jehož loži, dřív než jsem se brodil,
z vln bělostných černý strach se rodil.

Kapradina chytala mne v chůzi,
nohou kol se vinul klečný had,
a dech větrů rozkacené luzy
v horská prsa dýchal ledný chlad,
to strašilo ubohé mé dítě,
aniž znalo strast mou ve svém skrytě.

(Dokončení.)

Zolovy sensační romány.

Dobře, že konečně počal mluviti o tom také sám! Musilo by se mu to už přece veřejně říci. Peníze, peníze, a sice velmi veliké peníze, toť nejvlastnější stanovisko, s něhož můžeme pohlížeti na veškeru jeho posavadní činnost literární. Bez pochyby cítil, že to konečně puknouti musí, proto sobě pospíšil a hlásí se k tomu sám, aby se zdálo, že se nebojí svého zrcadla.

V čísle ze dne 4. května t. r. Vídenský list Neue Freie Presse přinesl z péra francouzského spisovatele *Emila Zoly* feuilleton s nápisem: „Otázka peněžní v literatuře.“ V úvodě čteme: „Velmi často slýchám kolem sebe žalobné toužení, že mizí pravý smysl spisovatelský, písemnictví že nám jest už toliko kramářstvím, peníze že zabíjejí ducha . . . Jsem zuřiv na tyto žaloby a obviňování; dávno už pomýšlím, abych je vyvrátil. Za tím účelem chci prozkoumati, jakou úlohu peníze

v naší novověké literatuře hrály, jak spisovatelství následkem duchovního a společenského převratu doznalo úplné proměny a jak tato proměna vypadá."

V první, ještě klidně psané části své úvahy E. Zola podává jakýsi podklad k svým přichystaným vývodům, rozhled historický v minulých dvou stoletích francouzského písemnictví beletristického. Pátraje po spisovatelském duchu oněch dob, v nichž tragedie Racinovy svým velebným rouchem, kázaní Bosuetova svým nádherným slohem, logika Boileauova svou geniální mocí založily slávu francouzské literatury, nemůže dle vlastního přiznání postihnouti ho nikde jinde leda v literatuře. *„Filosofie onoho spisovatelského ducha zakládá se* (prý) *na pojetí jakési duše, jež utvořena jest z jiné a ušlechtilejší látky než tělo."* Následuje řada „historických dokladův," z nichž patrno, že francouzští spisovatelé z veliké doby klasické ovšem také nemohli živiti se pouhou září sluneční, modrem nebes a vůní květin, že také musili jísti a píti jako všichni ostatní smrtelníci, po jichž duchu nezůstala ani nejmenší stopa na světě, a že ty nezbytné životní potřeby jejich vyžadovaly rovněž jako při všech jiných lidech jakéhosi peněžitého nákladu; však zároveň z nich vysvítá, že spisovatelé, kteří se domýšleli, že mají „jakousi duši, která utvořena jest z jiné a ušlechtilejší látky než tělo," nepokládali literaturu za továrnu na vyrábění peněz, že po penězích nebažili, že jich také skutečně ani nenashromáždili ani po sobě nezůstavili. Konstatování této pravdy jest velice důležito v ústech Emila Zoly, jehož spisovatelský „duch" pomocí jakéhosi šestého smyslu zajisté jen zcela náhodou umí vejíti ve spojení jen s takovými i zahraničnými literárními podniky, které mohou nejvíce platiti, ať jest to už v Petrohradě nebo ve Vídni. V další, rozhorlenější své úvaze, kterou řečený list přináší v čísle ze dne 8. května, Zola praví: „Žaluje se, že mizí spisovatelský duch. Ó nikoliv! Toliko se proměňuje. *A co nám dnes pomáhá k důstojnosti a úctě? Peníze. Deklamovati proti penězům, proti tomuto ohromně silnému živlu společenskému, je zpozdilost.* Toliko holobradým mladíčkům mělo by se dovoliti, aby rozšlápavali podobné obecné průpovídky o zlatém teleti, jehožto uctívání prý zhanobuje literaturu. Právu a správnosti, která vězí v penězích, nemohou ovšem srozuměti oni nevědomci a nedospělci. — *Díky penězům, novověký spisovatel nyní se odvažuje říci všechno,* dotknouti se všeho, krále i boha, svou pátravou a zkoumavou myslí, aniž by musil strachovati se, že přijde z chleba. *Peníze osvobodily spisovatele, peníze daly vznik novověké literatuře* . . . Člověk by se vztekl, musíli ještě napořád čísti, co mladí básníkové píší o této věci . . . Braň se, mladý muži, jez brambory nebo lanýže, roztloukej štěrk ve dne a piš mistrovská díla v noci, ale jedno si pamatuj: Mášli talent a sílu, za všech okolností dojdeš slávy a bohatství. Tenť jest běh novověkého světa, tenť jest znak naší doby, doby veliké mezi největšími . . . *Játť zajisté pravím: peníze jsou pohánějící síla, která zplozuje v literatuře ruch a díla mistrovská . . . Mějte úctu k penězům, nerouhejte se jim v pošetilém snílkování. Peníze, kteréž sobě vyděláváme, činí z nás lidi svobodné a duchovní hlavy tohoto století, zakládají šlechtu jedině možnou!"*

A v pravdě, máli kdo ve veškerém současném spisovatelstvu celého světa úplnou spůsobilost, aby nám pověděl, jakou úlohu hrají peníze v literatuře, jest to Emil Zola.

Narozen v Paříži dne 2. dubna 1840 z otce Benátčana, jenž býval rakouským úřadníkem, E. Zola může o sobě s pýchou tvrditi, že se mu podařilo, do čtyřicátého svého roku nalezti kámen *své* moudrosti. Stálo to trochu přemýšlení, trochu odvahy, zhostiti se všeho, co ostatní obmezený, úzkoprsý a ostýchavý svět asi od dvou tisíc let nazývá slušností, mravností, šlechetným zápalem, čistotou mysli, citem pro krásu, slovem humanitou a ideálností: ale když se to stalo, jde řemeslo dále samo sebou a pokračuje s báječným vždy rostoucím výsledkem. *Pohádky Ninoně* (Contes à Ninon), první spis, jímž na veřejnost vystoupil, od roku 1864 dodělaly se teprv druhého vydání; však *Zabiják* (*L'Assomoir*), uveřejněný po prvé v časopise Bien public r. 1876, právě vyšel ve vydání už *osmdesátém prvním* a *Nana*, vytištěná po prvé roku minulého, dotiskla se už nyní po *jedenasedmdesáté!* Předcházely: La Fortune des Rougon, po čtrnácté; La Curée, po jedenadvacáté; Le ventre de Paris, po sedmnácté; La Conquête de Plassans, po čtrnáaté; La Faute de l'abbé Mouret, po sedmnácté; Son Excellence Eugène Rougon, po čtrnácté; Une page d'amour, po čtyřiatřicáté adt.!

Chce někdo Zolovi vytýkati, že neumí dělati literaturou peníze? On ví, jak se dělají, a chce je dělati! Tyto číslice jsou stupnicí, po které jeho výkaz kasovní se pohyhoval vzhůru, ale jeho péro dolů! Také lze seznati z nich, že rok 1876 stanoví ve spisech Zolových rozhraní velmi důležité. *L'Assomoir* a *Nana* učinily ode všech dřívějších jeho plodův ohromný *skok!* Vlastně tyto dva romány teprv zjednaly svému původci nynější hlučnou pověst doma i za hranicemi, udělaly z něho jistým směrem zajímavou osobnost spisovatelskou. Skutečně ani V. Hugo, ani Longfellow, ani Turgeněv, ani Björnson a podobní současní duchové první třídy nemohou honositi se, že mluvilo by se o nich tolik, jako o Emilu Zolovi.

Tedy vedle úžasného finančního také ještě neobyčejný úspěch renomistický! Můželi sobě skvělejší odměny přáti spisovatel, vysoko povznešený nad bláhové domnění, jako by měl „jakousi duši, utvořenou z jiné a ušlechtilejší látky než tělo?“

Za štěstím jakéhokoliv druhu vždycky dělá se vlečka. Také Emil Zola může se pochlubiti, že dostalo se mu jí. Hejno řemeslných překladatelův vzdvíhá za ním prach; rádi by mu způsobili vítězný vjezd do ostatních literatur evropských. Pro spisovatele takového rázu jako E. Zola, překladatel od řemesla jest osobnost nad míru důležitá, jest to nezbytný jeho pomocník v dosažení účelu. *Sensační* romány, a takové jsou všechny romány Zolovy, nikdy nemohou přestati na dojmu, jejž způsobily doma, ve vlastním čtenářstvu, mezi příslušníky téhož jazyka; neodolatelná touha žene je za hranice svého národa, aby v zemích cizích a podložením jiných jazykův dovršily svou slávu. Co na *sensaci* namířeno jest, tomu meze vlastního domova jsou příliš těsny, to nenalézá ukojení leda ve vzdáleném, širém světě. Už také z toho ohledu, že obchodní stránka tím prospívá. Proto můžeme sobě pomysliti, s jakou

zimničnou nedočkavostí E. Zola pohlíží k zahraničné poště, nepřineseli mu záplavu žádostí za udělení, to jest za prodání práva k překladům jeho románův, zvláště *Zabijáka* a *Nany*.

A opět neobyčejný úkaz! Přese všechnu rozhlášenost ano rozkřičenost těchto jeho spisův, nemají úplné jich překlady posud ani takové literatury evropské, kteréž přece na každou zejmena beletristickou novinku francouzskou lačně číhají. Překladatelské trhy, německý a ruský, jimž sotva kdy proklouzne, co v Paříži opustilo tiskařský lis, nemají do té chvíle ani *Zabiják* ani *Nanu* v úplném překladě; kdo v Němcích a na Rusi nemůže přečísti sobě obě tyto knihy v jazyku původním, musí posud spokojiti se pouhými menšími neb většími ukázkami z nich, neb ještě častěji pouhou kritikou jejich obsahu. Tato kritika ovšem není jednomyslná; vidíme ji rozstoupenu na dva tábory, proti Zolovi a pro Zolu; ale zajímavo jest, že ani chvalořečníci, obdivovatelé a obhájci Zolovi v Němcích a na Rusi posud neodvážili se, vydati oba nejvyhlášenější jeho romány svým mateřským jazykem v *celém* znění. Jakési mrazení zajisté pojímá i je, když se dívají, jak některá místa originálu vypadají, jakmile se přenesou do jazyka žijícího jim samým v krvi. Pokud to čtou po francouzsku, zdá se jim to třebas i ještě více než pikantní, snad až i příliš odvážné; ale chtějíce to vyjádřiti *bez seslabení smyslu a úmyslu* jazykem svým mateřským, teprvé vidí, co to jest, tu teprvé vynikne pravá povaha každé myšlenky a každého slova. *A tu bylo by potřebí, dříve zvrátiti všechna ponětí o podstatě a účelích slovesného umění, jak od pravěku až po tuto chvíli ve všech národech světa se vyvinula a uznávají, prohlásiti dříve, že umění literární vystupuje z posavadního svazku se všemi ostatními druhy uměleckého tvoření, že změnilo své nejhlubší základy a nejvyšší účely, že se odříká veškerého sdružení s krásou, citem, duchem, ideálem, že nadále nezná a nebude pěstovati nic jiného leda úplně bezduchou třeba organickou a organisovanou hmotu, leda životní nízkost až i v nejodpornějších zjevech vyžilosti, v ohyzdných podobách sprostoty, spustlosti, hnusu, kalu a v sobě samé propadávající se bestiálnosti: pak ovšem bylo by lze vřaditi také Emila Zolu mezi vzdělavatele literárního umění, pustiti jeho spisy do literatury a překládati je do všech ostatních jazykův!*

Pokud se to nestane, Emil Zola jest tím, čím býti chce, pouhým vyrabitelem peněz pomocí svého péra; co zvláště od r. 1876 píše, s tím ať sobě Francouzové dělají ve své literatuře, co chtějí, ale každá jiná literatura mějž se před tím na pozoru jako před morem a neotvírej tomu brány své svatyně! Každý jiný jazyk, jenž by se toho dotknul, zlehčil, znectil, poskvrnil, pokálel by se.

Slyšme jen, jak o svém krajanu soudí *Victor Hugo*, tedy spisovatel, jemuž Emil Zola sotva odváží se vyčítati, že za nějaký obrok nebo nějaké výprosy kdy snížil a uvrhl péro své v nectnou služebnost králův neb velmožův, že není dosti svoboden, aby řekl *všechno*, nemuseje obávati se, že přijde z chleba, jemuž stěží bude chtíti popírati „moderního ducha spisovatelského,“ jehož as neopováží se vyloučiti z počtu „duchovních hlav tohoto století,“ ani z řady „šlechticův jediné možných,“ Victor Hugo, jenž má i talent, i sílu, i pilnost, i slávu a

také peníze, tedy všechno, co E. Zola na spisovateli žádá, a jemuž i v té specielní otázce literární, o kterou při E. Zolovi jde, v *realismu* bez odporu přísluší slovo. „Domnělý *realism* p. Zoly neexistuje," praví, „proto není ani lze, psáti o něm kritiku. Jest prost všeho základu životního; nemá žádné pevnoty. *Spisovatelé této školy nedělají nic jiného, leda že píší, a tož většinou ještě velmi špatně, o věcech hanebných a špinavých, jimiž spisovatelé až posud nepokáleli svá péra.* Takové knihy vábí k sobě jistou část obecenstva, která jest vždy naladěna padnouti na *oplzlosti; však aby podobné spisy nabyly místa v písemnictví francouzském, to není možná a to se nestane!* . . Nic nenajde ani přijetí ani trvání v literatuře nebo v jiném druhu umění, co není dobré a veliké, co nevede ke kráse a k pravdě."

Těmito slovy největšího básníka francouzského v tomto století vyznačeno jest místo, kteréž spisům Zolovým přísluší netoliko ve Francii ale v celém světě.

Však Zola mluví v té příčině ještě mnohem určitěji. Jeho vyjádření v Neue freie Presse „o peněžní otázce v literatuře" jest vůbec nejsprávnější měřítko na něho samého, tou úvahou všechny jeho spisy dostaly nejpravdivější průvodní list. Tam ve stati čtvrté, vytištěné dne 8. května také čteme: „Literární kramářství jest vinno, že obecenstvo neustále má palčivý hlad na nové čtení a že noviny rostou do nekonečna. Než co to škodí pravému spisovateli? Při větší konkurrenci vydělá ovšem méně, však nalezne přece svou výživu! O literární ceně nemůže tu ovšem býti žádné řeči, ale ohromná práce jest hodna hojné odměny, tím spíše, poněvadž pomohla také časopisům k bohatství. Vždyť nestýkáme se s obecenstvem přímo. Mezi námi a ním prohání se spekulace, stojí vydavatelé nebo nakladatelé, vládne malý svět, který žije z našich děl, vydělává miliony naší prací. A my bychom neměli z toho bráti žádného podílu. my bychom měli na peníze plivati, poněvadž prý nejsou ušlechtilého původu! Toť jsou velmi nezdravá ponětí, to jest planý a škodlivý žvast, proti kterému konečně musíme se opříti. Kdož takto mluví, jsou obyčejně ubozí ochotníci, kteří se trápí, že ještě nemohou uživiti se svým pérem, aneb spisovatelé, kteří nikdy neměli žádných potřeb a kterým jest literatura jako nějaká petite Maîtresse, jíž se dává časem kousek cukroví . . . Dle mého mínění zasluhují původcové tuctových románův v časopisech pod čarou své drahé honoráry úplným právem. Vždyť pracují, někteří až i s velikou svěžestí. Dejme i tomu, že literatura nemá s tím co dělati; však to právě jest při té otázce věcí rozhodnou. Naši mladí spisovatelé nejednají dobře, když potupují *románové feuilletonisty.* Tito zajisté nezastupují nikomu žádnou literární stezku. Sami vypsali sobě své zvláštní obecenstvo, které čítá jen tento druh feuilletonův, a jejich péro pracuje toliko pro nevzdělanou, všeho literárního srozumění prostou čtenářskou luzu. Zasluhují tedy spíše díky, že z úhoru dělají ornici."

A teď se rozpomeňme, jak nejdříve vyšly „nejslavnější" romány Zolovy. Jsa od r. 1864 spolupracovníkem nejméně dvacíti časopisův — z nichž zejmena Événement, Artiste, Gaulois, Tribune, Vie parisienne, Globe, Avenir national, Bien public, Situation, Corsaire, Cloche, Figaro,

Illustration, Siècle a Voltaire počítají jej mezi své hlavní sloupy — uveřejňoval je nejdříve v jejich *feuilletonech.* Zvláště z pověstné řady, nadepsané souborným jmenem *Les Rougon-Macquart, histoire naturelle et sociale d'une famille sous le second empire,* a rozvržené prý na dvacet románův, souvisejících vespolek hlavními osobami, mezi *osmi* posud sepsanými vyšlo jich *sedm* nejdříve ve *feuilletonech* všelikých časopisův. A sice vytiskl *Siècle* tři: La fortune des Rougon, La conquête de Plassans a Son Excellence Eugène Rougon; *Cloche* jeden: La Curée, a když k vůli tomuto čtení byl policejně zakázán, jeho nástupce uveřejnil zase jeden: Le ventre de Paris; *Bien public* jeden: L'Assomoir; *Voltaire* také jeden: Nanu. Mimo to také *Artiste* už r. 1865 vydal jeho i co drama pověstný „román rodinný": Thérèse Raquin. Vším právem tedy E. Zola může se pokládati za jednoho z přednějších a pilnějších *románových feuilletonistův francouzských,* to jest dle vlastních jeho slov za spisovatele, který sobě sám vypsal své zvláštní obecenstvo, čítající jen tento druh feuilletonův, a jehož péro pracuje toliko pro nevzdělanou, všeho literárního srozumění prostou čtenářskou luzu.

Kdo po takové upřímné autokritice má ještě chuť na překládání jeho spisův, jen račte se dáti do díla; jde toliko o to, *přihlásíli se všude také dosti — čtenářské luzy,* která by to zaplatila!

Že E. Zola ji také mimo Francii pilně hledá, dokazuje svou osobní intervencí v časopisectvu německém a ruském. Jeho měsíčné velmi obšírné přehledy francouzské literatury v Petrohradském Věstníku Evropy, jeho podobizna ve Vratislavském Nord und Süd, a nejnovější jeho stálé spolupracovnictví ve Vídenské Neue Freie Presse nemají účelu jiného, leda aby ruskému a německému obecenstvu se stavěl na oči, až by zvolalo: „Hle románopisec francouzský, jenž i pro nás tak se namáhá, že zapírá i svou mateřštinu a články naším jazykem vytištěné vydává za původní svou práci. A my nevděční nemáme posud ani jeho nejslavnější romány v svém překladu! Ať honem se nám přeloží! . . ."

Však nic naplat. V Němcích časopisy, i které vyjadřují mínění nejvyšší intelligence tamější, jako ku př. Kölnische, Frankfurter a Allgemeine Zeitung, i které tlumočí a řídí názory vrstev středních a mají největší rozšířeuí po veškeré říši, jako Berliner Tagblatt, se vší rozhodností napořád odsuzují Zolovy romány pro jejich svrchovaně sprostý a špinavý obsah. Tak Berliner Tagblatt ještě zase ve svém čísle ze dne 6. května vtipkuje velmi ostře o Pavlu Lindauovi, že Zolovu interesantní podobiznu přijal do svého listu Nord und Süd, mluví o „čuňáckém románu" (*Ferkelroman*) Nana. A jak posud se daří Zolovi na Rusi, možno seznati z kritických hlasův o jeho dramatisovaném románu Thérèse Raquin.

Věren svému vznešenému heslu, vydělávati pérem peníze kdekoliv a jakkoliv to jen vůbec možno, E. Zola připravuje své „myšlenky" na několikerý spůsob, s rozličnou omáčkou, sladkou neb kyselou, jak by kdo chtěl kupovati. Ze svých feuilletonových románův dělá také sám divadelní hry. Posud upravil sobě tím spůsobem dva: Thérèse Raquin a L'Assomoir. Domnívaje se, že svými literárními články ve Věstníku Evropy už sobě náležitě zpracoval půdu v obecenstvu Petrohradském,

vystoupil na tamějším Michajlovském divadle nedávno se svým dramatem; Therèse Raquin. Zkoušel, až jak daleko na ruském ledě se může odvážiti, a začal s dílem, v několikerém ohledu ještě přec snesitelnějším než jest L'Assomoir. Aby čtenář seznal, co to znamená, uvedeme v krátkosti jen následující. V předmluvě k románu Therése Raquin E. Zola sám praví, že v tom díle chtěl „studovati toliko letory, nikoliv povahy." Jednající osoby jsou lidé, „kteří se dávají vésti toliko svými čivy a svou krví a prosti vší svobodné vůle bývají strženi ke každému skutku svého života toliko osudnou žádostí. Zvláště obě hlavní osoby jsou toliko zvířata v podobě lidské, nic jiného." Jak Zola sám tvrdí, „každá kapitola jest studie zajímavého psychologického příběhu."

Vizme, oč tu jde. V dusném krámku těsné ulice Pont-neuf paní Raquinová se svou snachou Terezkou má obchod kalounkářský. Kamil, její syn, Terezčin muž, jest úředníkem železničním a šest dní v témdni žije mimo dům. Každý čtvrtek večer schází se u těchto lidí malá společnost známých. Ještě před třemi lety paní Raquinová žila s těmi dětmi na venkově, ve Vernou. Terezku přinesl jí do domu bratr, důstojník. Tento se zamiloval v Alžíru do krásné Afrikánky, která mu záhy zemřela, zůstavivši mu na památku děvčátko. Paní Raquinová přijala malou neteř s mateřským citem, vychovala ji a před třemi lety dala ji svému synu Kamilovi za ženu. Mladá žena časem se rozdivočí, obyčejně pak v sobě samé uzavřena jest poslušna jako otrokyně. Manžel její jest slaboch, jenž od dětství churavěl a jehož matka rozmazlila. Kdysi Kamil vrátil se domů ve společnosti přítele z chlapeckých let, selského synka Vavřince, který v Paříži měl studovati, však chtěl raději býti malířem a při tom se stal pobudou, a poněvadž mu otec jeho lenošení nechtěl dále platiti, od některé doby jako Kamil pracuje v pisárně železniční. Chlapík jest pěkně urostlý a způsobil na Terezku mocný dojem. Matka oblíbila sobě veselého povídala brzy také, Vavřinec jest v jejím domě denním hostem, a osudná chvíle se přibližuje. „Kamil odešel na několik okamžení, když Vavřinec jej za přítomnosti Terezčiny portretoval . . ." Co den pokračují oba v hříšné hře, spisovatel s nejhlubším poklidem probírá se v jejich ohavnosti a šeredě. Konečně Vavřinec už nemůže dostati od svého představeného v úřadě dvouhodinnou dovolenou, kterou tak dlouho co den míval. Minulo několik neděl. Tu vidíme Terezku v podkrovní světničce Vavřincově; hříšnice jest velice rozhorlena, že Kamil posud jim způsobuje jakousi překážku. „A což kdy by Kamil zemřel?" ptá se jí vtipný milovník. Porozuměli si. Nedlouho po tom všichni tři slaví nedělní výlet do Saint-Ouen. Za pozdního soumraku plují domů po Sekvaně. V prostřed proudu Vavřinec náhle pojal slabého druha oběma silnými pažemi. Kamil postřehl hrozné nebezpečí a vzpíraje se kousl Vavřince do krku. Škubnutí, těžký pád do vody, a v nejbližší chvíli růženec bublin vynořil se z hrdla oběti klesající pod hladinou vodní. Vrah sevřel Terezku do svého náručí, rychle převrhl loďku a volaje o pomoc plaval ku břehu. Za osm dní odtud Vavřinec poznal mrtvolu zavražděného na Morgue. Překážka jest odklizena; když prošlo čtrnáct měsíců, Terezka a Vavřinec byli svoji. Však strašlivý obraz utopence stojí mezi nimi a nechce zmizeti. Následují hrozné scény. Vraha pálí červená jizva na krku! Podobizny,

které maluje, jsou děsně podobny jeho oběti. Jsouce pospolu, oba hříšníci stále před sebou vidí příšeru s vyhaslýma očima a s nabubřenou tváří! Kamilovu matku ranila mrtvice; slovy a posuňky oba zděšení vyzradili jí své tajemství; před domácími hostmi chce oněmělá chromou rukou napsati obžalobu na stůl . . . Děsný výjev! Rychle jde to se všemi s kopce. Vavřinec opustil úřad, maluje a toulá se po Paříži. Terezka počne píti absynt a s uličnicemi všeho druhu povaluje se po krčmách. Sejdeli se někdy s Vavřincem, tož jen aby se s ním dala do hádky, později také do rvačky. Za krátko druh druhu vyhrožuje, že jej vydá soudu; míra kvapně se plní, až kousek jedu konečně vyvádí ten roztomilý párek ze života. Stará, na celém těle chromá matka sedí v lenošce a dívá se vytřeštěnýma očima, jak oba dodělávají . . .

Z tohoto „románu" zhotovil E. Zola tedy také dráma a zaslal je Rusům, aby se jím vzdělali a okřáli. Chtěje už zpředu vyvarovati všelikému snad nedorozumění. sám ubezpečil je, že dílo, které jim podává, jest *„perlou reální dramaturgie."* Potkáme se s touto nedostižnou — skromností Zolovou ještě jinde. Jak patrno, neschází mu nic, co vede k — „důstojnosti a úctě, k významu duchovní hlavy tohoto století a k šlechtictví jediné možnému." Však jeho první vystoupení v Petrohradě skončilo jinak, než se nadál. Na Rusi, kde Gogol, Turgeněv, Ostrovský a jiní už dávno slavně ukázali, jak vypadá realism v poesii, Zola se svou „perlou reální dramaturgie" doznal nejprvé rozhorleného zamítnutí ze strany divadelního obecenstva a pak v kritice. Nalíčilť přece na nervy a krasochuť severní metropole „nejpůsobivější kousky" ze svého románu; chromá a bláznivá stařena sedí schoulena v lenošce na scéně skorem od počátku až do konce hry, kolem ní prohánějí se vrahové se svými zločiny a ve svém zděšení, až samou krví a špatností dějiště se zatmí: nic platno, Rusové jedni se smějí a druzí se — diví spisovateli, že se opovážil, podáti jim cos takového. V Petěrburských Vědomostech pak napsal uznaný esthetik Rostislav: „Na jevišti Michajlovského divadla sehrálo se dráma Zolovo Therèse Raquin. Běda, *jaká to nesnesitelná nuda, jaká neznalost scenických pravidel!* Kde jest tu nějaký znak onoho vyhlašovaného, francouzskými spisovateli s takovým zápalem velebeného realismu? *Dráma Zolovo jest plodem nezdravé fantasie, něco na způsob dusící a udavující noční můry . . . Možnoli podobné dráma nazvati perlou reální dramaturgie, jak pan Zola sám ubezpečuje, tož nedopustiž bože, aby našla následovníků!"* A jiný kritik Petrohradský vyslovil se takto: *„Jeli vražda, raffinovaný zločin neb mordýřská historie s kalužemi krve a puchem mrtvol realismem, pak E. Zola zajisté jest realistou.* Však pochybujeme, že jeho *směr*, zejmena jak jeho dráma nám ukázalo, může nazvati se realistickým. Realism má v umění veliký úkol, ale napínati čtenáře na skřipec, jako činí Zola, nemůže jmenovati se uměním. —"

Jak z těchto slov patrno, nekyne Zolovým spisovatelským snahám na Rusi veliká budoucnost.

A co konečně se týká třetího literárního veletrhu, kde také ohromné množství románového čtení se spotřebuje; totiž v Anglii, není nám vědomo, že by překladatelské ochotě při spisech Zolových nad-

cházela tam nějaká odměna: tamť francouzským pikantnostem druhu mnohem nevinnějšího přístup zhola jest uzavřen.

Za takových poměrův musí pak býti s podivením tím větším, že se žádá na naší malé literatuře české, nejen aby učinila, čeho tři největší literatury evropské se vzpírají, ale aby to učinila *první;* ano, že se ozvali mezi námi hlasové, kteří pro naše písemnictví prohlašují za čest a štěstí, co všude jinde se pokládá za hanbu a škodu. Česká literatura prý sobě může gratulovati, že dostane se jí v překladě Zolova Zabijáku, tak oznamovalo se nám nedávno s rozličnými soustrastně pošklebnými vtipy o „paneuskosti" našeho písemnictví. A už před touto zprávou dověděli jsme se z veřejných listův, že řečený Zolův spis na jazyk český se překládá. O Naně ještě nebyla žádná zmínka, ale není ani nejmenší pochybnosti, máme-li sobě gratulovati k Zabijáku, že bychom radostí a štěstím musili se rozplynouti, kdy by potom také Nana následovala. Pouhým Assomoirem ani nemohlo by to skončiti u nás, neboť Nana už svým obsahem jest přímé pokračování a přirozený doplněk jeho a svým „literárním uměním" vysoko vynikla nad svého předchůdce. Z celé posavadní řady Zolových románův, které všechny společně mají vyříditi veliký finanční podnik, nazvaný *Les Rougon-Macquart,* L'Assomoir a Nana náležejí k sobě nejtěsněji, tak že už z pouhé zvědavosti musili bychom sobě opatřiti do literatury také druhý, jakmile byli bychom hotovi s prvním.

Tu pak uznáváme i za literární i kulturní i vlasteneckou povinnost svou, abychom vystoupili proti přenášení zejmena těchto Zolových románův na jazyk náš co nejrozhodněji. Následující slova má plynou z nejhlubšího přesvědčení i esthetického i národního. Znám E. Zolu nikoliv jen snad z pověsti buď přátelské neb nepřátelské, nikoliv jen snad z výňatkův jeho spisův tendenčně sestavených, nikoliv z pouhých kritik francouzských a německých, nýbrž bohužel z vlastního bezprostředního styku, názoru a „požitku." Vida ty vlny, které kolem jeho jmena za hranicemi českými se zdvíhají, a tuše, že také u nás brzy nadejde potřeba, vysloviti se o něm, podjal jsem se literárního úkolu a přečetl jsem L'Assomoir i Nanu v původním jich znění od prvního slova až do posledního.

Především musím se vyznati, že to byla největší oběť, kterou jsem kdy nějaké knize přinesl — a toliko vědomí, že jest nevyhnutelně potřebí, probroditi se těmi dvěma objemnými svazky *k vůli literatuře naší české,* bylo mi podnětem, abych vytrval při čtení, nad něž neznám odpornějšího. K tomu také už připojuji, že L'Assomoir v poměru k Naně jest pravé neviňátko, beránek, čistě napadlý sníh, hotový anděl: čtení jeho nevzbuzuje jiného dojmu, leda že člověk se otřese, jsa nevýslovně stýrán tím neustálým smýkáním se místnostmi, oku a čichu rovněž nesnesitelnými, tím nepřetržitým nasloucháním řeči ne snad jen tu onde posypané více méně dekoletovanými narážkami, dvojsmyslnostmi, a „vtipy," nýbrž přeplněné nahotou oplzlosti a sprostoty, tím dlouhým patřením do kaleidoskopu hnusných osob, scén a dějův, hrnoucích se proudem ze všech koutův a nahromaděných místy tak hustě a vysoko, že až zácpa v knize se dělá. Ale to všechno jsou ještě maličkosti, naivnosti, prvé nic proti tomu, co se vykládá a mluví v Naně! Čta

Nanu, člověk teprv sezná, že E. Zola v Assomoiru ještě činil násilí svému péru, že tu a tam ještě laskavě šetřil čtenářova smyslu pro jisté soukromé a společenské tajnosti, že ještě aspoň místy pracoval se závojem, třeba velice prohledným. Však tu náhle stojí před námi v úplné své pravdě, kterou ani není lze naznačiti jmenem, *možným* mezi lidmi jen poněkud slušnými a vzdělanými. Slova, jako: kluzkost, oplzlost, necudnost, frivolnost, hanebnost, a p. objevují se tu v netušené své slabosti, pozbývají zde všeho svého významu, blednou, slabnou a v němé málomocnosti klesají do prachu před tím, co by tu odsouditi chtěly. *Tu končí nejen slušná, ale vůbec každá lidská řeč a začínají pouhé — posuňky, kterými člověk nucen jest vyjádřiti svou bezednou ošklivost.* Společnou věc oba řečené romány mají tu, že způsobily, co původce jejich obmýšlel, totiž *sensaci*; ale jest to *sensace skandálu.*

O nějakém podání obšírných a doslovných výňatkův není tu ovšem ani nejmenší řeči, narazili bychom na každé stránce na několik vět a slov, před nimiž *spisovný* jazyk náš odpírá službu. Rádi věříme E. Žolovi, že psal to všechno toliko pro *čtenářskou luzu;* jiné vrstvy společenské musejí s opovržením odvrátiti se už od samého jazyka, jehož užívá se tu.

Stručný obsah *Zabijáku,* s opuštěním všeho, o čem není lze mluviti a čehož není lze dotknouti se, jest tento. Z jižní Francie přistěhovalo se do Paříže divoké manželstvo, Gervaise a Lantier, s dvěma dětmi. Gervaise, dvaadvacítiletá ženština, následovala mimo vůli svých rodičův svého svůdníka, který s malým dědictvím v kapse ji zvábil do Paříže, kde na předměstí dělnickém najal skromný byt a nedělal ničeho, pokud neprohýřil všechno, co s sebou přinesl. To ovšem netrvalo dlouho, zvláště když hýření jeho nepřestávalo ve dne v noci. Na svých nočních toulkách Lantier seznal dvě poběhlice Adelu a Virginii, ty bavily jej tak, že na svou rodinu a domácnost úplně zapomněl. Gervaise dověděla se o těchto jeho známostech svými sousedkami domovnicemi a pradlenami, které znaly, co se děje ve dne i v noci po všech krčmách celé čtvrti dělnické. Když Lantier, šestadvacetiletý mladík, konečně se vrátil ráno po noci probdělé ve společnosti s Adelou, Gervaise, která hořem také posud nebyla usnula, uvítala jej s výčitkami, z nichž pošla hádka, přerývaná pláčem probuzených dětí. Gervaise odešla s uzlíčkem špinavého prádla dětského do obecné prádelny. Tu nalezla místo vedle své přítelkyně a sousedky z ulice, paní Bocheové, svěřila se jí při praní, že s Lantierem není vdaná. Bylo prý jí čtrnáct let a jemu osmnáct, když měli první dítě. Druhé přišlo za čtyry léta později. Lantier jest outratný člověk a nemyslí prý než na své vyražení. Gervaise už mu přišla na stopu mnohých věcí. Paní Bocheová nemešká dopověděti jí všechno, co ona posud nevěděla. Vypravuje jí o nočních schůzkách Lantierových se šičkami Adelou a Virginií. Tu vstoupila do prádelny Virginie a rozhlednuvši se po místnosti plné páry od kotlův a necek, hluku od pracích paliček, parního stroje a švitorných jazýčkův, plné rozlité vody, džberův a košíkův po zemi, vybrala sobě místo pro praní co nejblíže mohla u Gervaise, kterou zná, že žije s Lantierem a na kterou mezi prací přes tu chvíli pohlíží drzým, vyzývavým nebo vysměšným zrakem. Paní Bocheová dává Gervaise ochotné vysvětlení, co

každý pohled Virginiin znamená, znát šičku velmi dobře i její sestru Adelu, vždyť je má pod svým dohledem v domě a bývá u nich na kávě, když mají peníze. Mezi Virginií a Gervaisou hrozivé napjetí. Tu ještě vstoupily obě malé děti Gervaisiny do prádelny, otec prý vyskočil z postele, složil všechno do kufříku a odejel z bytu, dal jim toliko klíč, aby jej donesly matce. V prádelně veliký smích, nejvíce směje se Virginie. Nepřátelství propuklo; Virginie se zastává své sestry Adely proti Gervaise nejdříve jazykem, pak džberem a konečně pěstmi. Však Gervaise ji přemohla, povalila k zemi a prací paličkou sbila za všeobecného hluku všech ostatních pradlen, které konečně vysvobodily Virginii zpod jejích rukou. Vrátila se s plačícími dětmi do špinavého, prázdného bytu. Lantier ještě dnes ráno donesl do zastavárny poslední kousky jejího zbytečného oděvu a za ty peníze pořídil sobě drožku. Vzal s sebou všechno, co mohl strčiti do kufříku, strhl i malé kulaté zrcádko. Gervaise prala pro lidi a brzy našla utěšitele.

Za tři neděle vidíme ji v důvěrné společnosti jiného dělníka, jmenem Coupeau, v *destilační* místnosti, v kořalně, v Assomoiru otce Colomba. Kořalna jest přeplněna jinými dělníky, Coupeau má mezi nimi mnoho známých. Gervaise se společníkem se baví o Lantierovi, přeje si, aby mohla pracovati klidně, aby měla vždy kus chleba, čistou postel, kdy by zase někdy šla s někým do menage, aby nebyla nikdy bita a konečně aby umřela doma na své posteli . . . Pozdě v noci Coupeau ji doprovázel domů. Však nešli přímo domů. Coupeau vedl ji několika ulicemi do jiné ohromné budovy, špinavé, stále s třemi sty nájemníkův, o šesti poschodích, kde bydlili jeho příbuzní. Gervaise se diví těm dělnickým kasárnám; Coupeau praví, jakmile budou míti svou postel, že si tu také něco najmou. Celý další měsíc vyvinovaly se „dobré poměry" mezi pradlenou a dělníkem. Coupeau jí chodil pro mléko, pořizoval všechny její komise, odnášel za ni uzly prádla a často večer, když první se vrátil z práce, vyvedl její děti na procházku. Gervaise, aby se mu odsloužila za jeho zdvořilost, přicházela do jeho podkrovní komůrky, prohlížela jeho šatstvo, přišívala mu knoflíky atd. Když pak Coupeau už po tři noci nemohl usnouti, přišel k ní ráno s vyjádřením, že to tak déle nemůže mezi nimi býti, že se rozhodl, vzíti si ji za ženu. Ona mu dávala věc na rozváženou; scházeli se častěji a častěji; Coupeau jí pravil, že svou svatbu s ní oznámil už také svým příbuzným, své vdané sestře, jejížto muž dělá zlaté řetízky, tam v tom velikém domě, co nedávno byli, aby tam s ním šla se představit. Zdráhala se, ale konečně povolila; nahlížela v záři plynových plamenův do všech dělnických bytův, z nichž jeden těsně vedle druhého až do šestého poschodí na rozvětvených chodbách. V šestém poschodí bydlil Lorilleux, hotovitel zlatých řetízkův. Coupeau představil sestře svou nevěstu a zval ji a švakra na svatbu za svědky. Paní Lorilleuxová, která až posud od svého bratra měla leccos na přilepšenou své domácnosti, neviděla jeho nevěstu příliš ráda, nevšímala si jí, až ji vyzvala, aby vzdvihla nohy a prohlídla si podešve, nepřilepiloli se jí na ně nějaké zrnko zlata. „To neslibuje mnoho štěstí!" pomyslila si Gervaise opět venku. — Coupeau si vypůjčil od svého pána padesát frankův na svatbu, na kterou pozval své příbuzenstvo

a několik známých. Po mši odebrali se do vinárny, zlatnice dělala sobě cestou smích ze své nové švakrové, a bavili se v hostinci pozdě do noci *po svém způsobu.* Coupeau. byl notně napilý. Minula čtyři léta, Gervaise byla pradlenou, Coupeau pracoval v cizí dílně. Stále přemýšleli, aby si ušetřili tolik, co by postačilo na zařízení nějaké živnosti, nějakého obchodu. Starší chlapec Klaudius už přišel z domu, ujal se ho nějaký starý pán z rodiště Gervaisina; měli doma jen mladšího, Štěpánka. Teď mohli více ušetřit. Koupili sobě vlastní nábytek a hledali nový byt. Našli jej v nízkém jednopatrovém domě, velikou světnici, komůrku a kuchyň. Gervaise myslila, že se vrátila na venek; žádní sousedé, žádný hřmot. Vykrášlili si to, jak mohli, a když se jim tu brzy narodila dceruška, *Nana,* slavili radostné křtiny ve společnosti svého příbuzenstva a několika pozvaných hostí z téhož domu. Mezi těmito byl mladý kovář, Goujet, dělník ve vzdálené továrně; bydlil tu se svou matkou, která spravovala krajky; otce už neměl, ten se oběsil ve vězení na kapesním šátku. V domě každý měl úctu k Goujetovým, vědělo se, že mají ve spořitelně peníze. Mladý kovář z počátku styděl se nově přistěhovalé pradleny; však za několik neděl jí přivykl. Číhal, aby jí nesl uzly, choval se k ní jako k sestře, s náhlou důvěrností. Jednou z rána, nezaklepav a otočiv klikou, překvapil ji v nedbalkách, jak si myla krk. Po osm dní nepodíval se jí do tváře. Coupeau neměl na něm žádného zalíbení. Sotva že prý nedýchá všem mladým ženštinám po ulici na nos; vtipkoval o něm před svou ženou, že prý dělá oči na všechny ženy v domě. Nicméně oba dělníci byli i nadále spolu dobří. Volali na sebe ráno, odcházeli spolu, někdy zašli si společně na sklenici piva, než se vrátili. Od křtin sobě tykali; přátelství jejich bylo čím dále tím pevnější. Rodina Coupeauova pozvala konečně rodinu Goujetovu na oběd. Po obědě mužové Coupeau a Goujet dali sobě po dvou hlučných hubičkách na tvář. Od té chvíle bylo to mezi nimi na život a na smrt. Prošla tři léta; nestalo se nic nového. Gervaise vychovávala svou dcerušku, osmiletý Štěpánek chodil do školy a rodina Coupeauova ukládala každý měsíc dvacet až třicet franků do spořitelny. Když měli pohromadě šest set franků, Gervaise už nemohla spáti, chtěla se zaříditi, najati malý krámek, vzíti sobě sama dělnice do služby. Budeli práce se dařiti, mohou míti za dvacet let pěkný důchod, jehož pak půjdou užívat někam na venek. Nicméně nechtěla se přenáhliti. Pravila, že půjde hledat krámek, aby měla čas přemýšleti. Když byly Naně právě tři léta, Coupeau při svém večerním návratu nalezl Gervaisu zcela změněnou. „Malý hokynářský krámek v zlaté uličce jest uprázdněn.“ Radila se také s paní Goujetovou; ta jí schvalovala, aby se tam zařídila. „S mužem, jako váš, který není piják, jistě tam dobře pochodíte.“ Nazejtří k večeru, pravil jí Coupeau, aby pro něho přišla, že společně zajdou podívat se na tu místnost. Coupeau právě dodělával práci na střeše nového domu, kladl tam poslední tabuly cinku. Gervaise s Nanou přišla pro něj a dívala se, jak se spustil až na samý pokraj střechy a jak — těžkým pádem ulehl v prostřed ulice. Odnesli jej domů, osm dní byl bez sebe, všichni očekávali poslední jeho zakroucení očima. Vyvázl z nebezpečí, pozdravoval se zvolna, trvalo to dva měsíce, Gervaise nemohla také pracovati

jako jindy, žilo se z úspor. Všichni příbuzní měli radost, že Gervaise nebude moci najati sobě krámek a zaříditi sobě zvláštní prádelnu. Jen Goujetovi byli k ní stále dobří; zejmena mladý kovář patřil na ni se zalíbením čím dále tím větším, jak ošetřovala svého muže. Měl už také před svatbou. Matka mu vyhledala nevěstu, krajkářku jako byla sama, v září měli se vzíti, peníze na zařízení domácnosti už dávno ležely ve spořitelně. Však on kroutil hlavou, když Gervaise mu počala mluviti o ženění. „Všechny ženské nejsou jako vy, paní Coupeauová. Kdy by všechny ženské byly jako vy, člověk by si jich vzal deset.“ — Coupeau opustil lůžko, chodil o berlích, však zanevřel na práci. Litoval, že se nenaučil jinému řemeslu, pěknějšímu a méně nebezpečnému. Veselost se mu vracela se zdravím, ale chuť k práci nedostavovala se opět. Líbilo se mu nedělati nic, zvykati zahálce, procházeti se ulicemi. Nemohl srozuměti, proč by to tak nemělo zůstati vždycky.

Když opět mohl choditi bez berlí, odvažoval se dále do okolí, běhal po staveništích navštěvovat své kamarády. Ruce založené, zastavoval se před domy, které právě se stavěly, potupně se chechtal, pohazoval hlavou, posmíval se dělníkům a okazoval jim svou chromou nohu, aby viděli, kam to přivedou. Blížil se opět ke své sestře. Dítě jeho ženy jej mrzelo, nejdříve vyhodil, pak vykopl Štěpánka ze dveří, tak že ubohý chlapec před ním vždy prchl ke Goujetům. Tím časem všechny úspory už nadobro zmizely. Gervaise musila více napjati své síly, živilať sama čtyři žaludky. A ještě omlouvala svého muže, když ji někdo k vůli němu litoval. Jen až prý úplně se vystůně! Sama ještě mu strkala peníze do vesty. On to přijímal všechno jako něco zcela přirozeného, pilně chodil do krčem, říkaje, že nepije leda víno, nikdy kořalku. Víno prý prodlužuje život a člověk prý se jím nikdy neopije. Však přece, když stále zahálel a z hospody do hospody se toulal, přicházel někdy domů s opičkou. Gervaise pak vždycky zavřela dvéře, předstírajíc, že jej bolí hlava; bála se, aby Goujetovi neslyšeli, jak Coupeau mluví hlouposti. Než znenáhla přece se rozsmutnila. Ráno i z večera vycházela dívat se na krámek, který až posud byl prázdný, a znova jala se počítati. Teď bylo potřebí pracovati čtyři až pět let, než by měla pohromadě nájemné. Zoufala si. Tu na večer, když byla doma sama, Goujet vstoupil, posadil se a dívaje se na ni kouřil. Chvíli mlčeli; pak pravil on: „Paní Gervaise, dovolíte, abych vám půjčil peníze?“ — Ona se začervenala a odpírala. Když pak neustal nabízeti jí pomoc svou, tázala se ho: „A což vaše svatba?“ -- „Ach, nerozpakujte se, nebudu se ženiti. Raději půjčím peníze vám.“ Oba sklopili hlavu. Nazejtří Gervaise najala v zlaté uličce krámek-i s bytem. Goujet jí půjčil pět set franků.

Nové místnosti se vymalovaly, opravily a ozdobily nápisem „Blachisseuse de fin.“ Práce šla dobře. Však paní švakrová zlatnice se rozhněvala: „Víme odkud mají peníze . . . Gervaise je vydělala s kovářem.“ A brzy bylo i v domě i v sousedství plno klepův o nové vlastnici samostatné prádelny. Gervaise nevšímala si toho a chovala se ke všem vlídně. Nová důstojnost působila na ni dobře. Majíc teprv osm a dvacet let, byla hezká, příjemně otylá blondýnka. Počala býti také mlsná; však když si vydělala na kousek něčeho lepšího, byla by zajisté

bývala zpozdilá, aby jedla slupky bramborové. Prala pro celý dům, pro paní Madinierovou, slečnu Remanjouovou, panstvo Boche; i své někdejší velitelkyni odvedla všechny dámy, které bydlily na předměstí Poissonnière. Od patnáctého musila přijati dvě pomocnice, paní Putoisovou a velikou Klementinu, která jindy bydlila v šestém poschodí. Byla jemná jako ovečka a dobrá jako chléb. Zvláště Coupeau měl u ní dobré časy. Nikdy mu neřekla ošklivé slovo, nikdy nestěžovala si na něho. Chopil se zase práce, ale poněvadž musil za ní choditi až na druhý konec Paříže, Gervaise každé ráno mu dala čtyřicet sous na snídaní a na tabák. Jen dvakrát za týden Coupeau zastavoval se na cestě, propil čtyřicet sous se svým přítelem a vrátil se k snídaní, vypravuje nějakou historii. Však nebylo z toho nikdy nic; lehl si, a za dvě hodiny bylo zase dobře.

Nadešla vedra červnová. V sobotu bylo třeba pospíšiti sobě s prací; Gervaise sama musila pomáhati při žehlení a škrobení. Právě podávala košík s naškrobeným prádlem paní Putoisové, pětačtyřicetileté ženštině, když tato držíc želízko vysoko před sebou zvolala: „Slečno Klementino, oblecte si opět svou kazajku. Víte, že nemám ráda neslušnosti. Co jste zde, okazujete všechen svůj krámek. Už se tu před dveřmi zastavili tři mužští.“ „To jest má věc,“ zvolala Klementina, tleskajíc se po hrudi. „A to nekouše, nedělá nikomu žádné bebe.“ — „Klementino, oblecte si svou kazajku,“ pravila Gervaise, „paní Putoisová má pravdu, to se nesluší... Pokládali by můj dům za to, čím není!“ Vstoupila žena kostnatá, tvář plnou červených skvrn, sukně celé promočené. Byla to pradlena, která si přišla pro špinavé prádlo. Gervaise vynesla s ní ze zadních komor uzly a náruče špinavého prádla, kteréž se nasypalo na jedinou velikou hromadu v koutě prádelny. Gervaise postavila se do toho, aby rozdělovala a počítala, co komu dává práti. Veliká Klementina jí v tom pomáhala. Probíralo se špinavé prádlo z celé ulice kus po kuse, každý se vzdvihl, roztáhl a — kritisoval. V tom vrátil se domů opilý Coupeau, a vida Klementinu s košilí velmi volně rozhalenou, přímo měl se k ní, motal se v roztříděné špíně, několikrát se v ní povalil, vstal a jal se objímati dělnici před očima své ženy . . . Ta jej později odvedla do jeho komory, svlekla a uložila. Jeho chrapot rozléhal se brzy po prádelně. Pradleny a sousedky měly z toho všeho velikou radost.

Malá Nana dospívala do svého šestého roku, a už bylo na ní viděti hotovou darebnici. Shromažďovala kolem sebe děti, nejraději chlapce a pořádala s nimi rozmanité hry, nejraději v tmavých koutech po chodbách a po dvoře. Také už počala krásti. Z toho pocházely pro Gervaisu časté a veliké mrzutosti se sousedy. Toliko s Goujetovic trvala stále v dobré vůli. Příbuzenstvo časem ji pomlouvalo, časem opět docházelo k ní do prádelny na zábavu. Veliká Klementina uměla jim vždy něco „zábavného“ vypravovati. Minula opět tři léta. Za podzimního odpoledne Gervaise nesla ve velikém koši prádlo k jakési zákaznici. Cestou vzpomněla si, že zde někde v tom okolí jest kovárna, kde pracuje mladý Goujet. Už dávno chtěla vědět, jak to vypadá v kovárně. Měla s sebou Štěpánka, našla kovárnu, vstoupila tam. Goujet byl před svými kamarády na velikých rozpacích, když na něho se vy-

ptávala a když se sešli. Prováděl ji kovárnou, všechno ji ukazoval a vysvětloval, jak se co jmenuje, a co se s tím dělá. Ukoval před jejíma očima velmi pěkný hřebík. Gervaise tiskla se k němu, jako aby lépe viděla. Štěpánek pustil měch, kovárna opět naplnila se šerem, příkrovem veliké červené hvězdy, která náhle padla do hluboké noci. A kovář a pradlena cítili blaženost v objetí té noci, v té kůlně černé sazemi a okujemi, plné voňavého prachu ze starého železa . . . Gervaise nepochybovala o svém vítězství... Sama také donášela Goujetům čisté prádlo. Vracejíc se od nich kdysi v sobotu, těsně setkala se na chodníku s velikou ženštinou, ve které ihned poznala Virginii. Obě podívaly se na sebe navzájem velmi ostře. „Odpouštím vám," vece Gervaise. „Já vám také," odvětila Virginie. Domluvily se. Virginii bylo už dvacet devět let, vdala se letos na jaře za někdejšího truhláře, který zanechal služby a uchází se nyní o místo v obecné stráži. Přistěhovali se právě před čtrnácti dněmi naproti Goujetům. Gervaise hned šla s ní, aby se podívala, jak to u ní vypadá, navzájem pozvala ji k sobě, a odtud byly obě „mladé paní" denně pospolu. Za několik dní při veliké kávové společnosti, která se v prádelně byla sešla, počaly si šeptati také o své minulosti, o Lantierovi, o Adele; Virginie vypravovala, že páreček před osmi dněmi opět se rozešel, „a Lantier by byl s to, aby se vrátil k své první lásce," dodala významně. Gervaise se vzpřímila a odvětila důstojně a vážně: „Jsem vdaná, vyhodila bych jej . . ." „Však Štěpánek jest jeho, ten svazek není lze zlomiti . . ." Gervaise cítila v sobě nepokoj upomínkami na Lantiera, bylo jí, že se stává nevěrna — Goujetovi. Nicméně myslila na Lantiera čím dále tím více, když šla po ulici, zdálo se jí, že slyší za sebou jeho kroky, neopovážila se pohleděti za sebe . . . Teprv znenáhla — zmoudřela. Tím časem Coupeau byl čím dále tím horší. Assomoir otce Colomba byl hlavním jeho bytem. Vracel se domů opilý nadobro. Gervaise poznala v jeho dechu kořalku Assomoiru. Přišel opět všecek spilý, chtěl se smáti, laškovati se svou ženou, jako druhdy, když ještě pil víno. Však nemohl dostati rty jeden od druhého, svalil se na postel a zdvihl pěsť proti Gervaise. Ona strnula, myslila na Goujeta, na — Lantiera, zoufala si.

Nadešly její jmeniny. Chtěla je slaviti; chystala hostinu, Virginie jí pomáhala. Přišla a vypravovala jí, že právě na rohu této ulice potkala Lantiera, který prý tu obchází už po několik dní. Jiná přítelkyně radila, aby Gervaise to řekla svému muži, ten že udělá pořádek. Však Gervaise prosila, aby mu o tom nikdo ani nehlesnul, on prý bez toho od několika dní na posteli kleje a tluče pěstmi do zdi. Gervaise ho zná, jest žárliv a byl by s to, aby Lantiera zapíchl nůžkami. Hostina byla připravena, všichni hosté, příbuzné a sousedky zasedly už kolem stolu, scházel toliko Coupeau. Bylo už půl sedmé večer, Gervaise všecka nešťastná, že se jí svátek kazí, chtěla poslati někoho k vinárníku, neníli tam její muž. Goujet se nabídl, že tam půjde. Gervaise že půjde s ním, a Virginie, také starostliva o svého muže, doprovázela je. Nahledli do několika krčem, Coupeau nikde nebyl. Konečně Gervaise lehce vykřikla. Spatřila v jedné hospodě Lantiera; obědval klidně. Obě ženštiny trhly kovářem. „Vyvrtla jsem si nohu," pravila Gervaise, když opět mohla

promluviti. Níže v ulici byli Coupeau a Poisson, muž Virginiin, v Assomoiru otce Colomba. Hromada mužův stála kolem nich. Coupeau křičel a tloukl pěstmi na stůl. Goujet nechal ženštiny na chodníku a položil ruku na rámě opilého Coupeau. Když tento zaslechl, že Gervaise a Virginie jsou venku, rozlobil se. Nehne se odtud, ať si snědí svůj — nečistý oběd samy. Konečně šel přece. Obě ženské vzaly si jej mezi sebe, aby jej zaměstnávaly. Když se zdálo, že chtějí jíti po chodníku v levo, odrazil je, přešel na chodník v pravo. Běžely za ním, všecky zděšeny a pospíchaly zakryti dveře tamějšího hostince. Však Coupeau nejspíše věděl, že Lantier jest tam. Gervaise se zalekla, když on zabručel: „Viď, má srnčičko, jest tam mladší naše známost.“ — I pojal jej zběsilý vztek proti Lantierovi. Lál mu strašlivě. Lantier ani si toho nevšímal, klidně pojídal teletinu. Coupeau konečně šel s Virginií a utišil se, jakmile zahnul za roh ulice. Doma u něho všichni hosté už čekali s dlouhou tváří. Gervaise podávala polévku, hosté brali do ruky lžice, když Virginie postřehla, že Coupeau opět zmizel. Snad se vrátil do Assomoiru. Už za ním nešli, ať si zůstane na ulici, nemáli hlad. Však když lžice zaharašily na dně talířův, Coupeau objevil se opět s dvěma květníky, pod každým paždím jeden, jedna bledule a jedna balsamina. To přinesl své ženě k jmeninám. Tato zdvořilost jeho obnovila všeobecné veselí. Jedlo a pilo se velmi skvostně, přibývali ještě jiní hosté z ulice, připíjelo se na zdraví přítomným i jdoucím kolem, plesalo a hlučilo se, až sousedé otvírali okna a všichni lidé v domě se tím horšili. Počalo se zpívati. Virginie už dvakrát zmizela. Vrátivši se po třetí naklonila se k Gervaise a šeptala jí do ucha: „Ještě je tam, dělá, jako by četl noviny.“ Mluvily o Lantierovi, jenž už stál venku na protějším chodníku a díval se sem . . . Gervaise a Virginie spatřily jej tam, Coupeau náhodou také se obrátil v tu stranu a poznal jej. Vyskočil, chopil nůž a chtěl ven. Gervaise mu vymkla nůž, ale on vyběhl a přiskočil k Lantierovi, chtěje se vrhnouti na něho. Ten, obě ruce v kapse, uhnul se. Nadávky zazněly ulicí. Za malou chvíli procházeli se společně po chodníku a rozmlouvali velmi horlivě. Náhle Coupeau rozhorlil se na pohled znova, Lantier odpíral a nechal se nutiti. Konečně Coupeau Lantiera strčil, násilně jej převedl přes ulici a vtiskl jej otevřenými dveřmi k sobě mezi ostatní hodovníky, volaje za ním: „Vypijete s námi sklenici vína. Lidé jsou lidé. Musíme si jen rozuměti . . .“ — Od toho večera Lantier býval u svého nového přítele častým hostem. Štěpánek poznal svého otce. Lantier vypravoval, že byl ředitelem továrny na klobouky, ale že společník jej ošidil. Teď pravil, že se smlouvá o veliký skvělý obchod. Však nedělal zhola nic, procházel se na sluníčku, ruce v kapsách. Nechtěl říci, kde bydlí; strojil se vkusně a měl uhlazený spůsob. Přinášel kytky fialek pro Gervaisu a obě její pradleny. Přicházel už co den. Všechny ženské v domě byly mu nakloněny a svářily se o něho mezi sebou. Ano celá ulice měla zalíbení na tom „soukromníku,“ jen Goujet nikoliv. Vždycky se vzdvihl a odešel, když se s ním sešel u Gervaisy. Ta v první době byla všecka pomatena. Bála se, kdyby ji samotnou překvapil na večer, že by ji chtěl objati. Znenáhla se upokojila, vidouc jej tak mírného. Z jara pravil Lantier, že hledá byt, aby se mohl přistěhovati

blíže k svým přátelům. Chtěl pokoj s nábytkem v čistém domě. Gervaise sama se nabídla, že mu jej vyhledá. Sběhala všechny sousední ulice, nenašla nikde všechno pohodlí, které Lantier chtěl míti. Jednou po obědě počal mu Coupeau tykati a pravil: „Zůstaň s námi! Udělá se to!“ Hned počali rozdělovati svůj byt tak, aby Lantier měl u nich svůj zvláštní pokoj. Bude jim platit dvacet franků měsíčně. „Nebudete mi překážeti,“ pravila Gervaise, když on na ni upřel svůj tázavý zrak. Za několik dní chtěl Coupeau Lantierovi pomoci přenesti kufr k sobě, aby mu ušetřil třicet sous za fiakra. Ale Lantier nechtěl, aby někdo věděl, kde bydlí. Odpoledne o třetí hodině přijel sám ve fiakru. Coupeau nebyl doma. Gervaise zbledla, když poznala svůj někdejší kufřík. Byl už všecek rozbit a svázán provazy . . .

Lantier měl svůj zvláštní pokoj, vchod a klíč. Ale netrvalo dlouho a on vcházel prádelnou. Z počátku chodil na oběd do svého hostince; za krátko zůstával třikrát čtyřikrát za týden u jídla doma; Coupeau jej zval. Pak už ani nevycházel z domu, měl tu celé zařízení. Od rána do večera procházel se po bytu, jen tak bez kabátu. Počal už také poroučeti v domě, dělati všeliké změny, říditi kuchyni, zabývati se starostmi rodinnými, rozhodovati o vychování Gervaisiných dětí.

Tak minul rok. V domě se myslilo, že Lantier má nějaké důchody; ale v pravdě on neplatil za nic, ani za byt ani za stravu. Gervaise ovšem vydělávala peněz dosti, ale to nestačilo, aby jich měla vždy dost pro svého muže a pro Lantiera. Brala už na dluh chléb, víno, maso. Účty vzmáhaly se všude; věřitelé počali býti méně zdvořilí, už reptali. Však ona vybírala sobě napořád věci nejdražší a dala se do mlsání od té chvíle, co neplatila.

V domě byla největší otázka, zdali Gervaise se spustila s Lantierem . . . .

Vypisovati další obsah *Zabijáku* jest naprosto nemožno. Nezbývá než podati závěrečný obraz. Dcera (Nana) octla se na velikém tržišti Pařížských nevěstek, otec zhynul alkoholismem v nemocnici a matka hladem na shnilé slámě.

Ferd. Schulz.

(Dokončení.)

Rozhledy v umění výtvarném.

Z výstavy Žofínské.

Píše

dr. Miroslav Tyrš.

Letošní výstava Žofínská, kteráž ve chvíli, když zprávu tuto píšeme, ovšem teprva v prvním svém stadiu se ocituje, má povahu, kterou se od předešlých na první pohled nápadně liší. Schází jí střed interesu, veliké dílo významné, k němuž by pozornost obecenstva ihned tíhla, scházejí jí jmena po světě proslulá, scházejí umělecké individuality nové, neb aspoň nám dosud přece neznámé, jichž nový ráz, přednost,

obzvláštnost technická by zraky všechněch k sobě vábily. Ruch na výstavě jest následkem toho nápadně nenápadný, žádné téměř vzájemné upozorňování na díla nad obyčejně zajímavá, žádné skupiny před obrazem nad jiné významným, žádné sdělování si dojmů hlubších a trvalých. Není to ovšem vinou spolku, který nám vloni velice vzácné požitky umělecké opatřil, jest to shluk okolností na uměleckém trhu světovém, jehož poměrně skrovnou část výstavy Pražské tvoří. Dodáváme ihned, že jest přes to vše v letošním našem salonu Žofínském mnoho prací pozoruhodných, dobrých a svědomitých a že pokusy začátečnické ceny tak pochybné jak ony, proti nimž jsme se byli před rokem ohradili, letos práh síní výstavních až podnes nepřekročily.

Naším úkolem jest, abychom z množstva děl vystavených práce umělců domácích tu vytkli, obrazy malířů slovanských k nim připojili a stručný posudek svůj o nich pronesli. Z příčin podstatných vzdáváme se tenkráte obšírné analyse esthetické, ku kteréž vloni některá díla vystavená podnět nám zavdala.

Na místě, kde za výstavy předešlé Brožíkovo Poselství zraky navštěvovatelů k sobě poutalo, vidíme tenkrát obraz povahy rozdílné a směrem zcela jiným se beroucí. Jest to *Vlasta*, již Petr Maixner letos domaloval. Těšíme se upřímně tomu, že osvědčený umělec ten zas jednou síly své k většímu dílu soustředil, v němž všechny známé přednosti jeho na jevo vystupují, žeť sobě zvolil látku individuálnosti jeho přiměřenou, že spůsobem jasným. každému na první pohled srozumitelným ji vyjádřiti dovedl. Není to určitý děj z české té báje amazonské, jehož znázornění Maixner sobě vytknul, jest to episoda jím samým vynalezená a případně do podrobna rozvedená. Z hradu Děvínského vytáhla hrdá vládkyně Vlasta ven na lov, ve kterém dívky již za dob samovlády Libušiny se byly cvičily. Sedí na silném koni a družka s přilbicí co pobočnice svižná ji doprovází. Před nimi kráčí zástup statných dívek lukem a oštěpem loveckým vyzbrojených, psy honícími doprovázených; v pozadí vidíme zas děvy jiné, jež s ptactvem zastřeleným za vůdkyní svou pílí neb lukem svým na novou kořist míří. Po obou stranách průvodu toho co kontrast vhodný umělec povolání dívky a ženy k lásce a v rodině nám vyznačil. V levo u břehu potoka usednul švarný junák, by ryb si nachytal, milenka jeho za ním se dostavila a u něho stanula. Dvě děvy z průvodu Vlastina dosud marně ji nabádají a přemlouvají, aby je sledovala. V pravo pod zástřeším usedla v klidu života domácího rodina.: Otec její, jenž nad výjevem žasne, děd, jenž ruce nad ním spíná, matka, jíž dítě u prsu usnulo, a jež celé to počínání nepochopujíc před sebe hledí. Za nimi dívají se na průvod dcera a syn, tento se zrakem, jako by z hezkých amazonek nejhezčí sobě co nevěstu vybíral; ze dveří na konec babička připílila, majíc v levé ruce kuchyňskou nádobu, v níž kouřící se pokrm upravovala, v pravici vařečku, již mladým rekyním v rozhorlenosti své na místo smrtonosného náčiní podává. Dodámeli ještě, že v levém popředí hoši se koupají, že průvod z mírného návrší obloukem sestupuje, že umělec celý výjev v lesnatou na levo otevřenou krajinu položil, řekli jsme snad vše, čehož k označení předmětu a děje potřebí jest. Nelze upříti, že jest on najmě u porovnání s tou obdivuhodnou chu-

dobou myšlenkovou, která se při velké části výstavní produkce umělecké jeví, s důstatek bohatý, rozmanitý a v sobě spojený, byť i popojímání celku celkem až příliš — genrovité bylo. Vylíčení pak — abychom i tento rub tu nezamlčeli — mohlo býti z části přiměřenější. Typy jsou sice téměř naskrz rozhodně české, avšak nejednou poněkud prázdné a jako by z nejasné paměti na plátno vržené. Stařena s vařečkou jest co do výrazu obličeje zajisté zdařilá, a totéž platí o dívce, již družky Vlastiny od milence sedícího odluzují. Jest to tvář velice sympathická a nerozhodnost její případně líčená, též přemlouvání samo jest celkem dobře vyjádřeno. Jinak věci sem spadající se všude nezdařily. Otec a najmě matka na straně pravé jsou málo životné, zuřivý pohled rusovlasé amazonky nutí poněkud k úsměvu, a příčina jeho není s důstatek zřejmá. Hněvá se snad proto, že všechny šípy z toulce již prázdného za cílem vyslala, aniž by, jak šťastnější sestry zadní, co byla zastřelila? Též pohyby jsou rázu nestejného, z části přirozené, někde však méně šťastně zvolené. Spůsob, kterým na obraze z luku se střílí, nesvědčí aspoň o tom, žeť, jak kronika vypravuje, panny za oněch časů ve zvyku měly s dřevcem zacházeti, toul nositi, z lučiště stříleti a myslivost provozovati. Hrdost, s níž Vlasta na koni svém sedí, má přídech hněvivosti, a vede mnohého na první pohled k domnění, že o válečné tažení proti mužským potlačitelům běží, než bližší přihlížení k celku z omylu vyvádí. — V barvě jest obraz snad až příliš lehký, poněkud mdlý a slabovitý, světlo jest po něm téměř stejnoměrně rozptýlené, a tím se vysvětluje, že celek přese všechen lomený a šedý nádech přece pestřejší a méně soustředěný dojem činí, nežli na př. se všemi svými sytými barvami Poselství Brožíkovo, kteréž arciť výhody světla uzavřeného požívalo. Nádechem oním jsou ovšem barvy jaksi sharmonisovány, avšak na úkor dojmu koloristickému, jenž by i při tomto pojímání předmětu přece závažnější, opravdovější býti mohl. — Komposice celku jest jasná a obratná. Značný počet osob jest bez nesnází na něm umístěn, skupiny jsou dobře od sebe odděleny a zase spojeny, proud linií hlavních zřetelný a přirozený, prostranná plocha obrazu jest případně vyplněna, fantasie umělcova byla dost bohata, že i při značném počtu osob nápadných statistů se dosti vystříhal. —

Ruku méně šťastnou osvědčil tenkráte právě ve vzhledech těchto Karel Javůrek ve svém *Truchlivém poselství*. Umělec, od kterého jsme tak mnohé dobré dílo spatřili, zřejmě — až příliš zřejmě — se snažil, aby plochu na stupnicích stojící po celé délce objekty pokryl. Od jednoho konce k druhému počet osob a předmětů mimotních se roztrousil, aby spůsobem zevním souvislost linií se docílila a prostor se vyplnil. Děj jest na první pohled povědomý, úmysl dojmouti a pohnouti poněkud přílišně patrný, vylíčení jen přibližně pravdivé. Kolorit není tenkráte tak šťastně zvolený, jak jsme jej viděli při Zavraždění Svatopluka. Samé velké plochy barevné jsou nesprostředkovaně, téměř dle sebe položeny, jen šedost společná způsobuje, že celek koloristický se nerozpadává. — Co máme říci o *Pokušení sv. Antonína* s přídavkem kostlivce a ohňů pekelných? Považujeme je za žert umělce, který on — anať věc podobná opakováním tratí — více opětovati nebude. —

Náležíli Pokušení to přece k dílům, která každému mimoděk v paměti utkví, tož přecházíme od něho k obrazu niterně příbuznému, který jen snaha svědomitého referenta v mysl si vštěpuje. Jest to *Odpolední spánek* Eduarda Svobody, předvádějící nám novou myšlenku tu, že venkovská krasavice, forem veliçe zdravých, usnula pod stromem, při čemž, nevíme jak, část vnad svých světu zjevuje. K ní pak přistoupil mladík, jenž s uznání hodnou lhostejností na ni se dívá. Vše jest s jistou bedlivostí v jakési hlazené, najmě zde sotva přístojné manýře malováno a při vší poměrné hotovosti její nápadně neživé. —

Spůsobem zcela jiným traktoval Josef Ullrich svůj výjev ze života pouličního, jejž *V nepříjemné situaci* přezval a jenž v bezprostředním sousedství „Odpolédního spánku" se nalézá. Vetešnice s bohatou kořistí v naplněné nůši ztratila cedulku loterní, kterouž pro břímě své ze země pozvednouti nemůže. Humor obrazu jest poněkud slabý, v provedení je snaha patrná. Šat, nůše, zeď jsou v barvě dobře podány, barevní nános pastosní. Při podobném směru úplně realistickém však dláždění poněkud růžové tím více ruší. —

Obrázek malý, koloristicky velice pěkný jest Liškova *Revise milostných psaníček*. Bůh Amor v nejmladší své podobě v nádherný boudoir se připlížil, otevřel skvostnou skřínku, jejíž milostný obsah leže přehlíží. Zapomínáme na to, že by snad výraz tváře něco oživenější býti mohl, že pleť bůžka ze všeho nejméně umělci se podařila; tak milý, svěží, případný jest dojem barevný. Úplnost barvokruhu dává celku ráz ukojivý, bohatý a přece idylicky klidný. Předměty jsou pravdivě podány; vše jest náležitě sharmonisováno, a jestliže červená záslona v pravo snad přece poněkud křičí, nutno uznati, že temnějšími tóny k zeleni na straně levé vhodně přechází a že obě nejrozměrnější barvy tyto celek koloristicky případně dohromady drží. Také malý podlouhlý formát obrazu s polohou Amora souhlasný k dojmu útulnosti, s představou boudoiru spojenému, zajisté přispívá. —

Naopak činí dojem jisté stlačenosti *Kratochvíle*, kterou Schikaneder letos vystavil. Nad touto mladou dámou, jež před nedávnem v Beethovenových sonatách se probírala a nyní kytku před ní stojící si vypodobuje, schází něco málo prostoru volného. Jinak jest to ošklivě hezká tak zvaná interesantní bytost ženská, jejížto rodokmen — nemýlímeli se — u Maxa počíná. Uznáváme rádi, žeť i obraz ten s patrným talentem udělán jest, žeť celek v jakési schvalné zběžnosti zajímavě na plátno byl uvržen. Avšak právě od Schikanedra viděli bychom rádi věc skutečně a plně provedenou, řekli bychom o něm rádi více, nežli že napořáde zjevný talent prozrazuje. V barvě jest obraz jeho dosti pěkný, celek dobře v soulad uvedený; jen této nepěkné, blasírované hnědi poněkud mnoho po obraze se rozestřelo. —

Velice pečlivě provedl Alfred Seifert své malé *Studie*, k nimž tušíme jednoho a téhož modelu použil. Větší z nich ukazuje nám hezkou, z obrazu napolo uštěpačně k nám obrácenou tvář; všechen detail, najmě perly a krajky, je s velkou pečlivostí proveden. Zapomínáme rádi, že tato pleť poněkud porcelánovitě vypadá, že velké, hezké, hnědé oči ty jsou v průsvitnosti a lesku poněkud skleněné. Druhá

menší studie jest s rovnou delikatesou provedena, výraz hlavičky „soubrettní“ sympathičtější. Jsou to obrázky malé, avšak velice pěkné, jež žádnou nedbalou geniálností imponovati nechtí. — Velmi podivně by Mnichovská *Studie* Jana Rypoty vedle nich vypadala, ačkoli též ona bez jakéhos talentu malována není. Jest to sujet druhu nejnižšího, vzatý z těch končin, kde hodnota obličeje lidského jižjiž přestávati počíná. S koženou pletí tou již někdy při odchovancích nynější akademie Mnichovské jsme se potkali. Nedoufáme, že studie letos vystavená zároveň směr umělcův značí, byltě by to naturalism rovněž bezduchý jako bezúčelný. —

Od studií k *podobiznám* jest krok neveliký, začasté jen změna attitudy stačí, by jedna v druhou přešla, jedno jmeno druhým se zaměnilo. — V čele všech portrétů umělci domácími malovaných stojí zajisté podobizna Quidona Manesa. Kresba její jest určitá, nanejvýš charaktaristická, modelace pevná, pojímání pronikající, třebas i reprodukce poněkud úzkostlivou býti se zdála. Nádech tuhosti nezcela přemožené není snad zúplna vinou umělcovou, byť i prostor obrazu až příliš symetricky byl rozvržen, a jakási chladnost barevná, z části též moderním krojem podmíněná, k tomu se družila. — V podobizně arcibiskupa Pražského, již Knobloch vystavil, jeví se pokrok utěšený. Umělec sebral patrně k úkolu vděčnému všechny své síly. Hlava je dobře podána, ač poněkud tvrdě malována, ruce jsou ovšem nápadně slabší a vlasy mají jakýsi podezřelý tón modravý. Talár a krajky velmi slušně jsou provedeny, méně šťastně dopadla kožešina, a rozměrné pozadí architektonické jest přec jen barvy poněkud záhadné. Avšak najmě architektura nenáleží tu mezi věci hlavní, a nepochybujeme, že by též ona se byla mnohem lépe zdařila, kdy by umělec zvláštní píli na ni byl vynaložil. Obě podobizny Liebscherovy jsou ceny nestejné. Mužský portrét jeho je prací patrně zběžnou, podobizna ženská má mnoho předností v celé úpravě své. Výraz tváře té je životný, pohyb hlavy mírný a přiměřený, charakteristické příznaky ženy: domácnost, pečlivost jsou dobře vyjádřeny, lehké pošinutí hlavy ku straně levé uvádí v celek hyb přirozený. Naproti tomu též nezamlčujeme, že pleť obzvláště ve stínech poněkud šedavě tu dopadla a barva jisté tvrdosti se nesprostila. — Od Srby spatřili jsme opět dva malé portréty, z nichž podobizna ženská charakterem pouhé podmalovanosti jakýsi zvláštní dojem způsobiti má, jenž z daleka dojmu vybledlého gobelinu se podobá. Jest v skutku tak vybledlá, žeť krk a tvář nerozeznatelně v sebe přecházejí. Jinak neupíráme hlavě této jakéhosi zajímavého pojímání; hlava mužská, jakkoli též ona o jistém nadání svědčí, opovrhuje až příliš každým bedlivějším provedením technickým. Že by z tohoto východiště pro malíře nikoliv netalentovaného cesta ke skutečné dokonalosti umělecké vedla, nezdá se nám býti věcí pravdě podobnou a zaručenou. —

Přecházíme k umělcům slovanským, polským a ruským, kteří rovněž více portrétů a studií k výstavě zaslali. Výběr ženských hlav z ruky Čumakova pocházejících není tenkráte právě naskrze šťastný. Jakási jednotvárnost, nápadnost manýry, povrchnost v pojímání nás při většině poněkud lhostejnými zůstavuje. Nejzajímavější ze všech jest ona

bledá dívka, jež vlasy polodlouhé černou stužkou na hlavě sepjala. Vypadá jaksi smutně a rozervaně, snad jest to kandidátka nihilismu, o němž průpravná přemítání činí. Kolorit ponurý, hnědošedý, jenž v obraze dominuje, šeď v obličeji samém by domněnce této aspoň nasvědčovaly. Ale jaká hotovost i v této hlavě; nenapadá nám ani z daleka, abychom umělce samého snad zlehka brali. Znamenitá ta *Hlava psí*, která tak upřeně a přísně z plochy obrazové na nás zírá, s jistotou traktována a životně pravdivá o sobě dostačuje, aby malíři ruskému místo velice čestné vykázala.

Práce malířů polských bývají vždy zvláštní a vyslovenou povahou uměleckou velice zajímavé. Nejlepší z nich jsou tenkráte oba portréty, jež od Ondřeje Grabovského pocházejí. Větší z nich podává nám hlavu a z části též postavu *Smolkovu*, nám všechněm známou a sympathickou. Od těch dob, kde jsme Smolku posléze uzřeli, významná tvář jeho ovšem značně dost se pozměnila a úsudek o podobě nemá arciť již pevných základů; není snad tedy s pravdou, když se nám zdá, že tvář jeho jest poněkud příliš rudá. Tmavomodré oči staly se bodavější, držení těla stuhlejší, vlas sešedivěl, jen mocný červený vous zachoval ještě z části tón svůj původní. Myslíme si obraz v prostranné místnosti v náležité výšce a vzdálenosti pověšený; zdánlivé přílišnosti modelace pak zmizí, zbude jen celek plný síly a pravdivosti. Vlasy, vousy, oči, čelo, vše jest výtečně malováno i stíny v pleti jsou znamenitě podány. V pozadí jedině nám vadí, že plocha jeho na straně pravé v temnosti napořád stejnoměrné přímo na hlavu naráží; na této straně není za ní pak vzduchu a prostoru. Také roucho je tmavé, a světlá hlava tím vším snad až příliš odloučena a v celku obrazovém isolována. — Ve formátě menším, však širších plochách jest portrét knížete *Sapiehy* malován s výrazem živým a individuelním. Polský šlechtic a vlastenec jest na první pohled znatelný. Něco z onoho neklidu, jenž národ polský prochvívá, přešlo na hlavu tuto, sídlí na tomto čele bledém a produševněném. Jest to umělec v sobě dokonalý, jenž významný obličej s touto jistotou pojal, s tou snadností a životnosti na plátno uvrhl.

Zvláštní událost z dějin vlasti své vylíčil Gerson na obraze *Královnu Jadvigu Gorayem jatou* představujícím. Krásná a duchaplná dcera ovdovělé královny české, byla, jak známo, zasnoubena s Bedřichem rakouským, jejž s opravdovou náklonností milovala. Zároveň s ním litevský Jagello o ruku mladé královny polské se ucházel. Vědomo, žeť ona se snoubencem svým, do Krakova přibylým, uprchnout chtěla, aby nenáviděnému sňatku ušla, v nějž vejíti ovšem prospěch Polsky naléhavě kázal. Již uchopila se těžké sekery, by vraty zavřenými průchod si zjednala, když Dimitri Goray připíliv útěk jí zabránil. Tento moment Gerson na obraze svém líčí. Jest to ovšem událost následky svými důležitá, avšak přece jenom nahodilá a nitřně nevýznamná. V celém provedení vidíme malíře, jenž značnými prostředky uměleckými vládne, ač nevhodné umístění obrazu podrobné posouzení velice znesnadňuje. Přes všechny jednotlivosti zajímavé, zdá se nám přece, že dojem celkový není úplně uspokojivý. Komposice jest jaksi rozdrobena, barvy ve velkých massách jako náhodou po ploše rozloženy, zeď za Gorayem je těsně

uzavřena; nemáť on s doprovodem svým prostoru za sebou, z něhož by přicházel, a z pěti osob umístěných zůstávají nám tři rozhodně lhostejné. Opouštíme obraz s politováním, že umělec, který v díle tom nevšední sílu nadání osvědčuje, vděčnější a přiměřenější předmět si nezvolil, jejž by zajisté provedl tak, že by patřitele chladného nezůstavil. Jeho *Parádník* jest velice obratně a čistě malován, jen nedostatek pointy nám brání, abychom mezi obrazy rozhodně zajímavé jej vřadili.

Zcela mimo ovzduší školy novopolské se ocitujeme, když před malbou Lesserovou se zastavujeme, jež *Poslední okamžiky Koperníkovy* nám předvádí. První výtisk velkého díla hvězdářského jej právě došel, díla, jež největší, nejrozhodnější převrat v celém názoru světovém způsobilo, došel právě ve chvíli, kdy život původce jeho ku konci se chýlí. Marně hledáme přiměřený duševní ohlas okamžiku toho při osobách mu přítomných, ať by již tím oním spůsobem se projevil. Život i barva jsou na obraze mdlé, vlažnost a lhostejnost, s kterou osoby malované výjev pojímají, zmocňuje se též nás a uvádí patřitele v náladu podobnou. — —

Končíme svůj stručný přehled malby figurální a od obrazů samých se odvracejíce, staneme hluboce dojati před dílem nedokončeným, ba sotva zcela navrženým, před zárodky obrazu, jejž Jaroslav Čermák pro Prahu, pro rodné město svoje započal. Jsou to *Bašibozuci, již se zajatými ženami na zříceninách spáleniště odpočívají.* Netajíme se tím, že stín, jejž poslední události života umělcova v mysl jeho vrhly, na pružnost ducha jeho zcela bez vlivu zůstati nemohl; avšak i v tomto posledním odkazu jeho jaká vážná nehledanost, jaká umělecká opravdovost! Průvod stanul a odpočívá v troskách komnaty lázeňské. Vidíme uprostřed malý vodojem, v nějž stupně vedou. Na straně levé jsou zavazadla na sedlo vržena; koním na okamžik se uvolnilo, pobyt co pouhý odpočinek tím se označil. V popředí pravém vidíme oběti unešené a zajaté, onu starší s tím obličejem osmahlým, jenž najmě ženy z lidu na jihu slovanském charakterisuje, ježto v té chvíli k zjevu na straně protivné se obrátila, v lůno její kloní se dívka ustrašena touž postavou nad zříceniny tam vystupující. Ještě více ku kraji obrazu spatřujeme tři postavy zahalené, k sobě se tulící, zcela u zdi stojí v němém žalu dívka s tváří k stěně obrácenou. Zrovna před sebou však více vzadu v prostředí obrazovém vidíme násilníky turecké, tváře surové, jichž nízkost s ušlechtilostí žen slovanských tím účinněji tu kontrastuje. Dva z nich usedli a hrají v karty, snad o svůj podíl výnosu, jenž z podniku jim připadne; třetí starší, snad vůdce výpravy zapálil klidně dlouhou dýmku svou. Stranou stojí postava svalovitá jak stráž se zbraní neodloženou. Jen malý hoch turecký mírní zde dojem celé skupiny. Tak všechno ku klidu dočasnému ovšem že v rozpoložení přerůzném na troskách těch se uhostilo. Tu v levo nad oknem vejpůl rozdrceným a kulí prostřeleným zjevuje se drsná, blouznivostí a zášti náboženskou vyprahlá postava derviše s takovým výrazem fanatismu v tváři, že náhlé pohnutosti na straně žen bez dalšího výkladu se porozumí. Ještě souvěrci jeho postavu nově přibylou nespatřili, avšak jest známo, žeť když se derviš v podobné situaci objevuje, též ohledy zisku stranou ustupují, skutky rozlícenosti fanatické pravidlem v zápětí ná-

sledují. Co teď se vyvine? S otázkou na rtech staneme před obrazem, jenž v nynější podobě ovšem obsah svůj jen velmi nedostatečně vyjádřiti může. Pouštěti se v rozbor kritický bylo by v případě podobném sotva na místě, rovněž neřešíme zde otázku o vhodném a plodném okamžiku pro dílo výtvarné. Na nákres v mnohých místech přepracovaný patřili jsme dlouho myslí pohnutou. Byl to celý muž, celý umělec, celý Slovan, vše v ideálním smyslu slova, jenž na sklonku dnů svých o něm pracoval. Kolik jest, všeli k všemu počítáme, mezi námi jemu rovných a podobných? — (Dokončení.)

Písemnictví jihoslovanské r. 1879.

Podává

Jaromír Hrubý.

(Dokončení.)

Přecházejíce k novým spisům vědeckým poznamenáváme, že i literatura prostonárodní rozmnožena několika zdařilými pracemi, zejmena životopisnými a dále, že byla vydána celá řada knih školních a spisů pro mládež, jichž vypočítávati ovšem nemíníme. Pracemi přísně vědeckými je literatura chorvatská bohatší než literatura srbská z příčin již výše vysvětlených. Vadíť rozvoji srbské vědecké slovesnosti kromě nedostatku vysokých škol i přílišné rozdrobení národa srbského v pěti různých státech a územích, což vadí ovšem i jednotné práci v oboru vědy. Hlavním střediskem vědeckého života srbského je nyní Bělehrad, kdež působí slavný archeolog a literární historik Stojan Novaković. Z nových jeho publikací jmenujeme *Ledjan grad i Poljaci u srpskoj narodnoj pojeziji*, v níž dovozuje za souhlasu četných filologů a archeologů, že v srbské národní poesii často jmenovaný Ledjan grad je reminiscencí na Lechy-Poláky; dále historickou studii *Srpske oblasti X. i XII. veka pre vlade Nemanjine*, v níž podává výsledky svých bádání o dějinách a zeměpise srbských území Zety, Trebině, Humu u Neretvy, Podgorje, Rašky a Bosny. Tamtéž vydán poznovu botanický spis dr. J. Pančiće, obšírný dle analytické soustavy sepsaný popis *květeny okolí Bělehradského*. Iv. Pavlović vydal *Nekoliko hronoloških pisanja iz srpske istorije*, v nichž řeší záhadná dáta z dob panování některých srbských panovníků ve XIII. století. Vědeckým pracem v knížectví srbském jest věnován dále *Glasnik srpskog učenog društva*, časopis srbské učené společnosti, a publikace vydávané z nadání Čupićova *Godišnjica N. Čupića*, přinášející zprávy a úvahy o spisech týkajících se Srbska, jakož i samostatné práce učenců srbských.

Matice srbská v Novém Sadě vydala 120. sv. svého *Letopisu*, v němž obsaženy mimo jiné autobiografie Savy Tekelije a studie o Luk. Mušickém, jež vydána též v samostatné knize. Z ostatních srbských prací vědeckých jmenujeme *Rat Srbije s Turkom za oslobodjenje i nezavisnost*, vojenskou to studii, vydanou od hlavního štábu vojska

srbského s četnými plány a mapami, v níž se vypisují poslední boje Srbů s Turky; *Putovanje po novoj Srbiji*, cestopis po nově dobytém území srbském od M. Popoviće, hydrografickou studii inženýra Aleksiće o splavnosti Moravy a literární studii Vilovského o novější novelistice srbské (otisk ze Slovansk. alman. I.).

Z vědeckých prací chorvatských uvádíme nejprvé historické práce Maticí chorvatskou vydané, totiž *Poviest* (Dějiny) *hrvatsku* od prof. Smičiklasa a *Poviest Karlovca* od Rade Lopašića. Spis prof. Smičiklasa je prvním soustavným vypsáním dějin chorvatských (založeným na kritických studiích jak autora samého tak i četných jeho předchůdců v oboru chorvatské historie) a proto se mu přičítá veliká cena. Poviest Karlovca je monografie města Karlovce, sepsaná dle původních hlavně archivních pramenů; Karlovac je sice teprv asi 300 let stár; avšak tím, že se autor neomezil pouze na město, nýbrž pojal ve svou monografii i celé okolí jeho, všímaje si bedlivě též zjevů kulturních, stává se spis jeho dílem skutečně pozoruhodným. Do oboru historie spadá též spis D. Grubera o bojích Chorvatů s Turky v době od pádu Sigetu až do r. 1606. Kromě toho umístěno více článků historických v publikaci chorvatské akademie *Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, jehož vydáno minulého roku 5 svazků. Fr. Rački pojednává tu o podezřelých listinách do XII. stol. a o historikovi Lučićovi, dr. Matković o cestování po Turecku v XVI. stol., Tkalčić o vzpouře desátkové ve XIV. stol. a j. Starším dějinám chorvatským věnován sborník *Starina*, vydávaný též jihoslovanskou akademií; dospěl k dílu XI., v němž obsaženy historické studie Račkého, Ljubiće, Tkalčiće a Novakoviće.

Pro zkoumání chorvatských starobylostí utvořilo se předešlého roku *Hrvatsko arkeologičko družstvo*, jež počalo vydávati svůj Věstník. Redaktorem *Viestnika* jest slavný numismatik chorvatský Šimon Ljubić, od něhož pochází též většina článků, otištěných v obou vloni vydaných svazcích Věstníka Mimo jiné setkáváme se zde také s úvahou našeho krajana dr. Geitlera o hlaholských nápisech.

Z oboru jazykozpytu a literární historie uvádíme důležitou publikaci *Stari pisci hrvatski*, vydávanou od akademie chorvatské. Ve svazku X. vydána kriticky díla Frana Lukareviće *Buriny*. Velevítaný ač nezcela uspokojující jest dějepisný přehled prostonárodní literatury chorvatské od prof. Iv. Radetiće, sepsaný sice na základě nejnovějších výzkumů z oboru národního podání slovanského, však nevyčerpávající vší látky, čímž se stává neúplným. Spisovatel pominul též podati seznam všech posud vydaných sbírek jihoslovanských národních písní a pohádek, kterýžto seznam byl by dnes při značném již množství takových publikací potřebným. Též Rad jugosl. akademie přinesl minulého roku více studií spadajících v obor literatury a jazykozpytu. Uvádíme zejmena obšírné pojednání Kuhaćovo o dějinách hudby jihoslovanské, Valjavcovy úvahy o přízvuku v nové slovenštině, esthetický rozbor Gundilićova Osmana od dr. F. Markoviće a nárys metriky v národních písních jihoslovanských od L. Zimy.

Zde sluší uvesti ještě rozsáhlé dílo dr. Šulka: *Jugoslavenski imenik bilja*, seznam jihoslovanských jmen rostlinných. Prof. Petrović,

posuzuje spis tento, dosvědčuje, že náleží mezi nejznamenitější publikace jihoslovanské akademie vůbec, že jest dílem ve svém oboru monumentálním, jež bude sloužiti za rukojeť několika generacím. Šulek vypočítává v abecedním pořádku všechna jmena rostlin, zachovaná buď v knihách a rukopisech jihoslovanských aneb dosud v lidu běžná a sice jak srbsko-chorvatská tak i slovenská, porovnávaje je tytýž s názvy jihoslovanskými. O důkladnosti spisu Šulkova svědčí na př. to, že pro různé druhy jablka uvádí přes 300 jmen, pro hrozny na 800 jmen. Jsou sice i v tomto díle některá nedopatření, vzniklá odtud, že spisovatel přikládá některým jihoslovanským názvům nepatřičný význam botanický, ta však mizí u porovnání s velikou cenou celého díla.

Na konec dodáváme, že proslulý filolog Jiří Daničić přikročil již k vydávání velikého slovníka jazyka chorvatského čili srbského, a že vydán jeden svazek jaksi na zkoušku. Dílo to, jež má býti rovno našemu slovníku Jungmannovu, přijato ovšem s nadšením po všem Jihoslovanstvě, a vydané již ukázce dostalo se všeobecné pochvaly.

Méně vydatna byla vědecká činnost chorvatská v ostatních oborech vědy. Filosofie a přírodní vědy vykazují se pouze několika statěmi v časopisech, lékařství zastoupeno odborným listem *Liečnički viestnik*, právověda měsíčníkem právnického družstva v Záhřebě, redigovaným od Čecha dr. Jar. Haněla a druhým právnickým listem *Pravo*, vydávaným pro právníky cislajtanské ve Splitě v Dalmacii. K tomu dodáváme, že založen v Záhřebě nedávno spolek inženýrů pro pěstování vědy technické a konečně i Družstvo umjetnosti, chorvatská to Umělecká Beseda, jež si obralo za úkol pěstovati domácí umění vůbec a vydávati umělecké práce zvláště.

Obraťme se k písemnictví *slovenskému*. Pocifujeli který slovanský národ v Rakousku nešetření rovnoprávnosti jazykové, jsou to především Slovenci, jižto pro svou vřelou lásku k mateřskému jazyku, pro své uvědomění a svou houževnatost národní, kterou již přes 1000 let vzdorují návalům cizáctva německého od severu a vlaského od jihu, zasluhovali by snesitelnějších poměrů národních. Bohužel mezi Slovenci jako by se bylo soustředilo všechno to úsilí germanisační, jemuž hověno v Rakousku v minulém desetiletí, a úsilí to nezůstalo bez výsledků: sněm kráňský, do nedávna řízený většinou slovanskou, upadl od posledních voleb v područí nepřirozené většiny německé, jediné čistě slovenské gymnasium v Kráni zrušeno a jednotlivé třídy se postupně od dvou let zavírají, tak že pro slovenskou mládež v Kráňsku zbývají pouze slovenské parallelky při německém gymnasium v Lublani; a konečně jeví se následky stálého utiskování i v národní literatuře. Kdežto na př. za minulých let, kdy na sněmu zemském rozhodovali Slovenci, rozvíjelo se slovenské divadlo v Lublani, těšíc se podpoře asi 2000 zl. ze zemských prostředků, tak že pořádána na zemském divadle představení aspoň 4krát za měsíc a následkem toho vykazovala dramatická literatura slovenská každoročně přírůstek aspoň 4 neb 5 svazků divadelní bibliothéky: zastavil nový německý zemský výbor podporu slovenskému divadlu z prostředků zemských docela, následkem čehož musilo sejíti z pořádání slovenských představení na zemském divadle a Slovenská Talija nepřinesla za celý r. 1879 ani jediný nový svazek divadelních

her. — I jinými nehodami stížena malá literatura slovenská v minulém roce. Nadaný a velečinný redaktor Slovenského Naroda a vydavatel zábavné bibliothéky J. Jurčič, který vedle denní práce žurnalistické napsal každoročně nějaký nový a z pravidla dobrý román, jenž byl mimo to organisátorem literárního ruchu mezi mladšími Slovenci, byl stížen několikaměsíční těžkou nemocí, tak že nemohl být ani literárně činným, a slovenská beletrie jest o několik dobrých prací chudší. Těmi a jinými okolnostmi zaviněno, že literatura slovenská, jež vykazuje obyčejně 90 až 100 nových knih a děl ročně, zůstala minulého roku poněkud pozadu za jinými lety.

Kromě časopisů, které zůstaly tytéž jako r. 1878 (v. loňskou Osvětu), byly střediskem literární činnosti slovenské oba literární spolky Matice v Lublani a Društvo sv. Mohora v Celovci. Matica Slovenska vydala během r. 1879 poměrně větší počet spisů než druhdy bývalo obyčejem. Kromě *Letopisu*, kterýž nyní rozdělen v část poučnou a zábavnou — o němž však nemůžeme ještě promluviti, poněvadž se vydání opozdilo až do měsíce dubna t. r. — vydala Matice chorvatskou mluvnici pro Slovence od prof. Marna, jíž má býti usnadněna literární vzájemnost chorvatsko-slovenská, pěstovaná přičiněním Bleiweisovým po celé již čtvrtletí velice živě. Druhým spisem matičním jest *Dodatek raznim pjesničkim djelom* J. V. Koseskoga. Koseski, stařičký básník slovenský, je stále ještě literárně činným, a 2. svazek Letopisu za r. 1878 přinesl jeho překlad Dantova Pekla. Matice vydala již dříve sebrané jeho básně a básnické převody; spis ten pak doplnila svazkem lonským. Vědeckou literaturu obohatila Matice Cigaleovým spisem *Znanstvena terminologija*, vědeckou to terminologií, v níž spisovatel doplnil názvy, jichž se slovenčině nedostává, hlavně z jazyka chorvatského a i jiných jazyků slovanských, přičiňuje se i tím o sblížení Slovenců s ostatními Slovany. Konečně vydala Matice ještě pojednání *Germanstvo i jeho působení na Slovence ve středním věku.*

Nejpotěšitelnějším zjevem v literatuře slovenské jest Društvo sv. Mohora, kteréž čítajíc *přes 25.000 členův*, rozšíří ročně 130.000 slovenských knih, a to z největší části po vesnicích. Za roční příspěvek 1 zl. obdrželi členové minulého roku pět knih, a sice dvě obsahu náboženského a církevně historického, kalendář, který je spolu letopisem družstva, pak velmi praktický spis A. Paprotnika Slovenski spisovnik, totiž návod k sestavování různých listin i dopisů, a konečně pokračování dějin všeobecných, vypravovaných populárně od prof. J. Starého.

Ze zábavných prací jinde vydaných sluší uvesti na prvém místě pokračování sebraných spisů proslulého mecénata a národovce jakož i neméně vynikajícího spisovatele slovenského biskupa Slomška. Péčí M. Lendovšeka vyšel minulého roku 3. svazek těchto *Zbranih spisov* A. M. Slomšeka. Slomškovy povídky jsou dosud nejpopulárnějši u Slovenců, a souborné vydání jejich bylo všude uvítáno radostně. Touže redakcí vyšly též *Zbrani spisi* V. Orožna, obsahující také povídky pro lid. Povídkou Tomšićovou *Dragoljubci* končí se řada nových původních prací beletristických. Jiné drobnější práce toho druhu přinesl jediný zábavný časopis slovenský *Zvon*, vydávaný pečlivou redakcí prof. Stritara ve Vídni, v němž vzbudily pozornost zejmena

Levcovy literární úvahy o Vodnikovi, Prešernovi, Čopu a Jenkovi. Stručný ale úplný přehled celé literatury slovenské podán v knížečce prof. J. Kleinmayra: Pomůcka k dějinám slovenské literatury. Pro potřeby školní sepsal Kosec Katoličko mravoslovje, Lavtar Aritmetiku a Lapajne převedl Kozenův zeměpis.

Ani literatura hudební neležela u Slovenců r. 1879 úplně ladem a velečinná v oboru tom Matice hudební v Lublani vydala dva svazky sborů a čtverozpěvů mužských, dále jednu skladbu Ipavcovu pro solový hlas s průvodem klavírním a konečně skladbu Krežmovu pro housle a klavír. Hudbě církevní věnován od r. 1878 časopis *Cerkveni glasbenik*, přinášející také v každém čísle hudební přílohu.

Nové měsíčníky ruské.

Specialitou ruské literatury jsou veliké literární měsíčníky, kteréž i počtem i rozsáhlostí svou předčí nade všechny podobné podniky literatur západních. Tyto dvaceti až třicetiarchové knihy velkého formátu pojímají v sebe vše, cokoliv se vyskytne nového na poli krásné literatury ruské, a seznamují mimo to ve statích politických, kritických a národohospodářských čtenářstvo své se vším, co nového se udá na Rusi i mimo Rus. Velké, či jak na Rusi se říká „tlusté“ měsíčníky staly se tamnímu čtenářstvu tak nezbytnou potřebou jako denní list politický, a proto jest přirozeno, že se každá politická strana snaží, aby pro hájení a šíření svých principií měla kromě listu denního také svůj měsíčník, v nějž by ukládala jak plody beletristické tak i obšírnější úvahy politické, na něž nedostačují listy denní. Tím se vysvětluje stálé množení se velkých měsíčníků, jimž se dostalo zejmena letos značného přírůstku.

S největším očekáváním přijat na Rusi nový žurnál Moskevský, nazvaný *Russkaja Mysl*, jenž ohlásil ve svém programu, že chce hájiti zásady slavjanofilské. Moskevská strana slovanská má sice již po celé čtvrtstoletí svůj orgán v měsíčníku Russkij Věstnik, redigovaném od Katkova. Věstnik získal si o propagování slovanské myšlenky na Rusi nemalých zásluh, hlavně v prvním desetiletí svého trvání, kdy stáli kolem něho všichni vynikající spisovatelé slavjanofilští. Avšak suše administrativní směr, v nějž upadl prodlením času, zvláště pak jeho ráz anglicko-liberální znechutil se brzy mnohým přívržencům strany, i stalo se, že se náhledy Věstnika různily od slavjanofilských náhledů, pronášených v jiných časopisech. Neshoda taková vedla k založení nových měsíčníků slavjanofilských, mezi nimiž vynikly Deň a zvláště Russkaja Beséda; bohužel však uvadly všechny podniky tyto dříve, než rozkvetly v plnou sílu a zanikaly z pravidla „z příčin od redakce neodvislých.“ Russkaja Mysl, k níž dály se přípravy po celý rok, jest znovuzrozenou Russkou Besědou, anať se ponese nejenom týmž směrem, nýbrž bude řízena i touže redakcí, jako Russk. Beséda; i jest naděje, že redakce, poučená osudem starších podniků toho druhu, dovede již

říditi nový koráb slavjanofilský tak, aby šťastně proplul mezi Skyllou a Charibdou platných doposud předpisů ruské censury. Konečně jest i naděje, že dojde nový měsíčník, hájící zásady slovanské, hojné podpory v obecenstvu, neboť snahy slavjanofilské staly se po nedávných památných událostech na Východě, jak se zdá, blízkými i srozumitelnými netoliko úzkému kruhu zasvěcenců nýbrž i širšímu vzdělanému obecenstvu. Zkušenost mnoholetá uvolňuje po málu již ony těsné kruhy, obmykající přívržence zásad západnických a slavjanofilských, přestává dřívější klubovní výlučnost, a strany obapolným dorozumíváním obrousily již mnohou z oněch ostrých hran, jež bránily druhdy vzájemným stykům.

Obsah nového Moskevského měsíčníku je rozdělen ve čtyři hlavní oddíly. První část obsahuje práce beletristické, část druhá je nadepsána „Ruský život,“ třetí nese název „Slovanští národové“ a konečně čtvrtý oddíl je věnován národům jinoplemenným. Již z tohoto rozdělení jest patrno, že si Russkaja Mysl hodlá kromě zájmů čistě ruských všímati též zájmů všeslovanských, a to na místě přednějším než záležitostí jinoplemenných. Pravda ta vysvítá tím jasněji ze samého obsahu vydaných dosud knih. V části zábavné vyniká historický román Mordovceva *Velikij raskol*, čerpaný z ruských dějin na sklonku XVII. století, kdy opravy, zaváděné přísným patriarchou Moskevským Nikonem v pravoslavné církvi, vzbudily rozsáhlý odpor mezi kněžstvem a lidem, jehož následkem byl veliký rozkol v pravoslaví, tížící podnes celou téměř čtvrtinu ruského národa a čekající tyto dni konečného uklizení prohlášením rovnoprávnosti rozkolníků s ostatními pravoslavnými. Tato doba v historii ruské, kdy se car Alexěj Michajlovič dělil o vládu nad říší ruskou s patriarchou Nikonem, vyniká tak četnými momenty dramatickými, že se románopisec mohl právem spokojiti s typy, samou historií podávanými, aniž potřeboval tvořiti nových osob jednajících. Kromě toho zachoval se o všech těch osobách, vystupujících v románě Mordovceva, bohatý historický materiál i vlastní zápisky jednotlivých osobností, jež nemálo usnadnily práci spisovatelovu. Hlavními osobami románu jsou patriarcha Nikon, tento předchůdce Petrův u věcech církevních, a hlavní odpůrce Nikonův i hlasatel rozkolu protopop Avakum. Nad oběma vznášejí se jako mračný stín obrysy současníka jejich, slavného atamana kozáckého Steňky Razina, odpírajícího poslušnost caru a beroucího pod ochranu pronásledované rozkolníky. Souhlasně vytýká se Mordovcevu, že nepříliš otrocky k historickým pramenům, nedovoluje vlastní fantasii, aby pronikla na povrch, a recituje celé kapitoly starých letopisů se vší hrubostí a neuhlazeností, vlastní ovšem oné době, kdy vznikaly, ale nehodící se více do románu na sklonku století XIX.

V oddíle Ruský život vyniká nad jiné úvaha Oresta Millera *Základové učení prvních slavjanofilů*. Spisovatel obral si tu za úkol, vyložiti hlavní zásady slavjanofilstva, jak se jeví ve spisech hlavních jeho hlasatelův, a spolu vyvrátiti lživé nařčení cílů a snah slavjanofilských. Vůbec vysvítá z celého pojednání Millerova, že strana slovanská byla na Rusi posuzována pouze dle prvního dojmu, aniž se kdo staral vniknouti hlouběji v její učení, a proto byla beze všech důvodů pronásledována jak od vlády tak i od přívrženců západoevropského liberalismu.

V prvních svazcích Ruské Myšlenky nachází se dále studie Kostomarova o kozáctvu, jak se jeví v památkách jihoruského národního básnictví, Klučevského historická úvaha o bojarské dumě v starém Rusku, obrazy z Černé Hory, líčené Rovinským, Protičova studie z dějin srbských Svatoondřejská skupština, studie o Kondratoviči od N. Aksakova, básnické práce Čajeva, Polonského, Palmina a j. Vůbec zasluhuje Ruskaja Mysl, aby došla i u nás náležitého povšimnutí.

Druhý nový měsíčník *Russkoje Bogatstvo* založen v Petrohradě a maje za redaktora Zlatovratského, novelistu a bývalého spolupracovníka Otečestvenných Zápisek, béře se touže cestou, jako tyto Zápisky a Věstník Evropy, t. j. směrem západnickým tak zvaným. Nevíme, jevilali se potřeba zakládati nový měsíčník v Petrohradě, kde se vydávají kromě obou výše jmenovaných měsíčníků, zabezpečených četným kruhem odběratelstva i vynikajících spolupracovníků, ještě tři jiné literárně politické měsíčníky, totiž starší radikální Dělo a nedávno vzniklé bezbarevné Russkaja Rěč i Slovo: spíše se zdá, že se kolem Ruského Bohatstva usadila mladší kolonie spolupracovníků Otečestvenných Zápisek a že vlastní význam nového žurnálu sluší hledati v části beletristické. Sám redaktor nového časopisu, Zlatovratský, znám je od delší doby jako vynikající novelista, jehož obrázky z venkovského života těší se oblibě ruského čtenářstva. Jsa dobrým znalcem ruského života venkovského, nepohlíží na mužíka brejlemi oněch liberálů Petrohradských, kteří vidí na něm jen samé temné a odporné stránky, nýbrž pohlíží na něho střízlivě a jeví snahu prozkoumati pravý nelíčený jeho stav bez všelikého theoretického přenáhlování v úsudcích. Vedle redaktora setkáváme se při Rusk. Bohatství s Garšinem, Zasodimským, Kuročkinem, Skabičevským, Gl. Uspenským, samými to jmeny známými z Oteč. Zápisek, i zdá se býti oprávněnou domněnka, že nový tento časopis, nejsa příliš rozměrným a proto poměrně laciným, má býti lacinějším vydáním Zápisek samých.

Z beletristických prací, vytištěných dosud v Rusk. Bohatstvu, jmenujeme *Stepnyja tajny*, román Zasodimského, jehož práce charakterisoval jistý kritik ruský slovy: „Život a typy jsou dělané, sestrojené dle známých receptů; pravdy lžička, strojenosti bečka.“ Dále *Derevenskij Lír* od redaktora, živé to vylíčení několika stránek z nynějšího vesnického života na Rusi, a pěkně propracovanou povídku *Kajuščijsja* od Naumova. Na vyznačení politického směru nového časopisu postačí, uvedemeli několik slov z jeho politického přehledu, kdež se zmiňuje o slovanském hnutí. Pisatel náčrtku toho upírá totiž opravdového hlubšího významu onomu obecnému ruchu, jenž byl na Rusi vzbuzen nejprvé slovanským hnutím vůbec a pak zvláště východní válkou. Ruch ten zdá se mu býti strojeným, slovanská otázka jest mu pro Rusy otázkou *vnější*; vyzývá proto ruské obecenstvo, aby se zajímalo raději otázkami vnitřními, sic prý by svět musil míti Rusy za divochy, neboť pouze „na divochy působí neočekávaná událost hlubší dojem.“ Tytéž myšlenky o strojenosti sympathií ruských ke Slovanstvu, o cizích zájmech slovanských a nutnosti, aby se Rusové věnovali pouze vnitřním otázkám míru, přemílány bezpočtukráte již v západnických

tak zvaných liberálních denních listech Petrohradských, jako v Byržových Védomostech a jejich nástupci Molvě, chovajících se k nám nepříznivě, pročež můžeme očekávati, že se ani nový měsíčník Petrohradský nebude k nám chovati příznivěji.

Třetí nový měsíčník nese název *Istoričeskij Věstnik*, a jeho cílem jest, jak vykládá sama redakce, seznamovati čtenářstvo v zajímavé, všeobecně přístupné formě se současným stavem historické náuky a literatury jak ruské tak i vůbec evropské. Bude se tedy nový tento žurnál řaditi k starším již měsíčníkům toho druhu, k Russkému Archivu a Russké Starině. Avšak, kdežto oba tyto vysoce vážené časopisy podávají pouhý materiál historický a literárně-historický bez dalšího zpracování, bude Istoričeskij Věstník přinášeti práce literárně zpracované, jako činí podobný jiný starší časopis ruský: Drevňaja i Novaja Rossija, beroucí se však směrem příliš suchopárným. Kromě obsahu poučného má Istor. Věstnik také část zábavnou, v níž přináší původní historické romány a p.

První, dosud vydané svazky nového Věstníku sestaveny velmi šťastně. Jsou zde články čistě historické, jako vypravování očitého svědka o Moskevském spiknutí r. 1648, historická studie Kostomarova o Lžicareviči Simeonu, pojednání Ždanova o památném církevně-zemském sněmu r. 1551, historický román Rodenberga *Novyj vsemirnyj potop*, historická pověst Lěskova *Kadetskij monastyr*. životopisná studie od Gerje o Sergěji Michajloviči Solovjevu, v níž podána nejlepší doposud charakteristika slavného toho historiografa ruského, a význam jeho se klade nad význam Rankeho i Macaulaye. Hlavní zásluhu Solovjeva vidí Gerje v tom, že v celé své rozsáhlé Historii ruského národa provedl s neobyčejnou dovedností ideu národního uvědomění, že pochopil úplně ducha svého národa a smysl jeho historického života. K nejzajímavějším statím Istor. Věstníka (v knize únorové) náleží bez odporu též studie Suchomlinova *Sňatije opaly s slavjanofilov*, v níž vyvrací proslulý tento akademik různá podezření, uvalená na snahy slavjanofilů při prvním jejich vystupování na Rusi. Suchomlinov uvádí zde celou řadu podrobností, jak nedůvěřivě pohlížela censura ruská na sebe nevinnější plody slavjanofilských spisovatelů, kdy nepatrná básnička Chomjakova „My rod izbrannyj“ zdála se nebezpečnou „pro svoji dvojsmyslnost, jež by mohla zavdati příčinu k nebezpečným výkladům,“ kdy báseň J. Aksakova „Brodjagi,“ která přijata nyní i do čítanek pro národní školy, byla v letech padesátých ještě „necensurnou,“ t. j. státu nebezpečnou. V úvaze K. Aksakova o dřevním stavu Slovanů vůbec a Rusů zvláště zdál se censuře nebezpečným závěrek, že v staré Rusi nepanoval život patriarchální, nýbrž rodinný a hlavně že vystupovala v popředí veřejného života vždy obec, a ruská země že byla zemí občin. Z různých podobných případů vysvítá, s jakou nedůvěrou pohlížely vládní kruhy ruské ještě před dvaceti lety na snahy týchž slavjanofilů ruských, jimž se dnes již přičítá za zásluhu, že jejich přičiněním se stalo Rusko osvoboditelem Slovanů Balkánských, a jejichž zásady se domáhají platnosti již i v kruzích rozbodujících o směru veškeré politiky ruské.

Jaromír Hrubý.

Nad novými hroby.

Antonín V. Maloch náležel k nevelké řadě tichých, pilných, vydatných pracovníků, jichž jmeno vynáší vlna literárních dějin sice jen čas od času na povrch, za to však vždy ve spojení s dílem důkladným, svědomitým, založeným na studiích nejzevrubnějších, nejtrudnějších. Jmeno skromných badatelů rázu Malochova bývá uznáno a ctěno jen v kruzích úzkých, v bezprostředním okolí, do něhož vyzařuje osvícený duch teplé, blahodárné paprsky; do širší veřejnosti zřídka proniká, teprvé literární historik zjednává mu platnosti. Jest potřebí jisté resignace k činnosti literární tohoto druhu; proto duchové podobní hodni jsou tím větší úcty. Maloch narodil se dne 30. srpna 1823 v Praze, kde odbyl také studia, nejprvé na gymnasiu Novoměstském (1834), pak na fakultě filosofické a právnické. Učitelské své povolání zahájil rokem 1849, kdy přednášel jako docent na gymnasiu Staroměstském, avšak ještě téhož roku stal se již profesorem dějin a zeměpisu na gymnasiu Jindřichohradeckém, odkudž přesazen r. 1851 na gymnasialní ústav Jičínský. Zde působil až do své smrti, tedy skorem plných třicet roků, požívaje věhlasu jakožto vzorný pedagog, vlastenec upřímný i muž vzácné povahy. Hlavním polem literární činnosti Malochovy byl dějezpyt, zvláště český — bádání v odlehlých zákoutích dějin domácích. K účelu tomu směřovaly mnohé podobné studie v rozmanitých archivech, jmenovitě však v Pražských deskách zemských, které s řídkou pílí již za svých studií prozkoumal a z nichž mnohé vzácné zrnko k poznání dějin domácích vyvážil. Ovocem namáhavých těchto prací byly různé články archeologické, topografické a rodopisné, z nichž uvádíme toliko Slovo o předhistorických náspech v Čechách (r. 1855), Nesnáze českého horopisu (1854), O založení hradu Přimdy r. 1821 (1856), O rodu rytířů Košíků z Lomnice a m. j. Statě ty uloženy jsou z větší části v programech gymnasia Jičínského; mnohý vzácný příspěvek chová také německé dílo Hebrovo o českých hradech, tvrzích a zámcích. Zvučné jmeno i za hranicemi zjednalo Malochovi vědecké pojednání o rodišti Karla Velikého. Práci tu připravoval již r. 1868, ucházeje se jí zároveň o cenu, kterou vypsala tehdá král. učená společnost belgická. Studie Malochova přijata s lichotivým uznáním jakožto nejlepší mezi všemi zaslanými, cena však nebyla mu vyplacena, byvši mezi tím ustanovena k uhražení nákladu na zbudování pomníku Karla Velikého v Lutichu. Později (r. 1872) vydala ji ve svých ročnících král. česká učená společnost (Rozřešení otázky od král. belgické akademie věd vydané „Wo ist Karl der Grosse geboren?“ Charlemagne est il né dans la province de Liége?). — Z různých drobných článků zasluhuje ještě zmínky pojednání o někdejším statku Dřevěnickém blíže Jičína a polemická stať proti známému tupiteli starých rukopisných památek našich, Büdingerovi. Maloch byl též pilným přispěvatelem Náučného slovníka, jenž chová ve svých sloupcích mnohou vzácnou jeho práci historickou a archeologickou, zvláště též v obšírném článku Čechy. Vrcholem literární činnosti Malochovy měly býti dějiny Jičína a okolí,

obšírná to monografie, k níž sbíral příspěvky hned od prvního svého pobytu v Jičíně. Pohříchu zůstalo dílo to, do něhož kladeny velké naděje, nedokončeno; právě jako monografie o Albrechtu Václavu Eusebiovi z Valdštýna, vévodovi Friedlandském, o které zesnulý pracoval po mnoho let, snášeje k ní s velikou pílí veškeré nově objevené nebo dosud neužité prameny historické. Maloch zemřel náhle, meškaje návštěvou v Praze dne 3. dubna 1880. Nenadálá jeho smrt vzbudila všeobecné hluboké pohnutí v myslech, svěže ještě vzrušených truchlivými případy náhlého, rychle za sebou následovavšího úmrtí rovněž vynikajících a obecně vážených sil učitelských: dr. Aug. Bílého († dne 13. února 1880) a Frant. Boháče († dne 15. března 1880), profesorů při c. k. vyšší reální škole v Praze. Všem jim vřelá naše vzpomínka! —

Počátkem tohoto roku jsme s truchlým srdcem doprovodili ke hrobu slovutného vlasteneckého umělce, známého v nejširších kruzích malíře *Josefa Vojtěcha Hellicha*. Ku jmenu tomu pojí se mnohá dojemná upomínka z dějin rozvoje domácího našeho umění výtvarného, k němuž přilnul Hellich již záhy celým zápalem umělecké své duše. Narozen v Cholticích na Chrudimsku dne 17. dubna 1807, nabyl prvního vzdělání na malířské akademii Pražské, odkud vyšel na obvyklou uměleckou pouť, jejíž první stanicí byl Mnichov — cílem pak Italie s nevyčerpatelnými poklady výtvarného umění. Navštívil také Švýcarsko, Francii a Anglicko, kde všímal si zvláště bedlivě památek archeologických. R. 1841 vrátil se zpět do Čech a súčastnil se tu horlivě při zakládání archelogického sboru a při pořádání starožitných sbírek Musea Českého. Byl také až do r. 1847 kustodem sbírek těch, nezanedbávaje ovšem životního svého povolání, malby, zvláště malby chrámové, v níž dospěl později k takové výši, že jmeno jeho ozývalo se mezi nejpřednějšími mistry domácími genru toho. Z četných obrazů Hellichových, které zdobí různé chrámy po vlastech našich, jmenovati dlužno zvláště obraz sv. Lukáše (v Pražském kostele Týnském), sv. Theresie (u Karmelitánek na hradě Pražském), umírajícího Josefa (v biskupské residenci Budějovické), sv. Petra a Pavla v Ivančicích a množství jiných. Pamětihodné jsou také jeho malby na omítce v kostele u sv. Tomáše na Malé Straně Pražské; dále pak legendový obraz v klášteře Vyšebrodském: Zachránění Voka Rožmberského z vln Vltaviných. — Hellich lnul se zvláštní oblibou také k dějinám domácím; již r. 1847, kdy odebral se z Prahy do Vídně, vydal celou řadu pěkných nákresů z české historie, jež v Rauhově litografickém vydání po celých Čechách zobecněly. K obrazům těm přiléhají zdařilé prémie časopisů beletristických v letech padesátých, jmenovitě Mikovcova Lumíra. — R. 1848 octnul se Hellich opětně v Praze, kde trval téměř nepřetržitě až do své smrti (dne 22. ledna 1880) v tiché, skromné činnosti umělecké. Čest budiž jeho památce!

Widener Library
3 2044 095 047 155